

N

mit 2 Dr.-Marken

18 Bll. (2 w.), 528 S., 26 Bll. (Anmerk.) u. 92 Bll. (Index)

Graesse V 340
Schweiger 788
Becker, Ahrmann Nr. 7c

Hiſtoria mundi naturalis
C. PLINII SECVNDI:
HOC EST:
AMPLISSIMVM, LVCIDISSIMVM, PERSPICACISSIMVMQVE, NEC NON PLANE

MIRANDVM TOTIVS VNIVERSI, RERVMQVE NATVRALIVM SPECVLVM: IN QVO, DE DEO, COELO, SIDERIBVS, ELEMENTIS, Igni, Aere, Terra, Marique: de Europa etiam, Aſia, Aphrica, diuerſiſque earum regionibus, Prouinciis, Inſulis, nec non montibus, alpibus, promontoriis, ſinubus maris, atq; fluminibus: de homine quoque, eius generatione, prodigioſis partubus, animæ præſtantia, gentibuſque diuerſis: de animalibus terreſtribus, aquatilibus, diuitiis marinis, vt margaritis: de auibus, atque inſectis:

SIC ETIAM DE TAM SYLVESTRIBVS, QVAM FRVGIFERIS ARBORIBVS, de cultura agrorum, vitium, oliuarum, nec non de cæteris Cerealium generibus, frugumq́; prodigiis, de meſſe & vindemia: de multiplici inſuper variæ ex variis creſcentis naturæ venis atq; muneribus contra morbos varios medicinæ obſeruatione, de Magia, eiusq́; origine: adhæc de metallis, auro, argento, &c. de honore picturæ, de Rom. pictoribus, lapidum natura, marmorumq́; in ædificiis luxuria: & ſimilibus naturæ ſtupendis documentis: præſentiſsimas, omnibus numeris, pleniſsimaq́; perfectione abſolutiſsimas naturalium rerum imagines, ſagaciſsima atque maximè ſtupenda naturæ maieſtas ceu in primo veritatis Archetypo contemplatur.

IN LIBROS XXXVII. DISTRIBVTA, VIVISQVE IMAGINIBVS ILLVSTRATA, atque vero proprioque naturæ nitori labore impenſiſque Sigiſmundi Feyerabenij hoc nouo, anteà minusque viſu ornatu fideliter atque integrè reſtituta.

HIS BREVES ERVDITAEQVE IN MARGINE DOCTISSIMORVM VIRORVM CASTIGAtiones: Sigiſmundi Gelenij quoq; perſpicuæ atq; perutiles animaduerſiones acceſſerunt.

Cum Indice rerum & verborum locupletiſſimo.

Typis excudebatur Francoforti ad Mœnum, à partu Deiparæ virginis:

M. D. LXXXII.

REVERENDO, NOBILI, VIRTVTVM SPLENDORE MAIORVMQVE IMAGINIBVS PRAEEMINENTI

Domino, Domino Georgio à Lieſskirchen, domorum S. Anthonij in Roeſtorff & Hoeſt generali Præceptori, &c. Domino ſuo officioſè colendo.

Fulgentem nigra geſtat ceruice coronam,
Pectoreq́ʒ in fuluo, Ταῦ, Iouis ales habet.
Quam tu cùm cernes Aquilam, te ſigna videre
Anthonitarum, Cæſare dante, ſcias.
Parte alia generoſa vides Canis ora ſagacis,
Inſtratæ toties nixaq́ʒ fulcra baſi.
Atque ea dum luſtras inſignia: ſigna vetuſtæ
Inclyta Lieſskirchen noueris eſſe domus.

Vm alia multa, quæ vigebant olim, rerum laudandarum ſtudia periſſe, atque extincta prorſus eſſe, dolendum eſt, vir Reuerende ac Magnifice: tùm hanc, in qua ſitam omnes vel maximam vtilitatem intelligunt, veram naturalem Hiſtoriam ita amiſimus, vt ex eorũ, quibus noſtra patrumq́ʒ memoria ſuam hoc in genere induſtriam locare ſtudiũ fuit, magno ac infinito propè numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles videantur: qui verò excellant, quàm pauciſſimos, aut fortaſſe neminem liceat inuenire. Atque huius quidem incommodi culpa vnde manauerit exponam. Primum illud in controuerſiam non cadit, quò quidq́ʒ

præstātius, eò laboriosius ac difficilius esse, alioqui nihil iā excelleret. Quod enim con sequerentur multi, in eo dignitas non esset, & ex copia vilitas existeret. Est igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earū quasi possessione arcet, cōstituta difficultas. Hæc porrò simplex non est, sed in duo genera diuiditur. Quædā enim sicuti existimātur, ita difficilia sunt: q̄dam, cū existimentur, tamen nō sunt. Vbi difficultas & est, & apparet, inde multitudo voluntatē & studium libenter abducit. Rem quidē ipsam, quanti est, opinione æstimamus, & vehementer expetimus: Magnis verò laborib. & vigilijs vt ematur, non facilè quisquam à seipso impetrat. Amat enim hominis natura moderatam quietem, eáq; alitur & crescit, nimias cōtentiones, quibus frangitur ac minuitur, recusat. Vbi verò facilè in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet, cuiusmodi nō esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eò frequentes bona spe inuitati, accurrunt, facileq; ad eas res aggrediuntur, in quibus vel mediocrem operam si ponant, futurum, vt ex animi sententia succedat, arbitrantur: quos deinde graui temeritatis infamia, refellit euentus. Huius generis hæc est, de qua orationem instituimus, vera Historia naturalis. Quis enim est qui se non existimet naturæ abscondita posse ita commodè explicare, vt desiderari ab eruditis benéque intelligentibus viris nihil queat? Atque hi cum in grauiores materias inciderint, si easdem ab alijs sumptas in sua scripta totas transtulerint, tùm se suas præclarè partes absoluisse existimant: cum interim, in quo doctrinæ, quæ paulò sit occultior, appareant notæ, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudentiæ vis, aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. Exire videmus quotidiè, à postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnaq; pollicentibus titulis insignes, minimi pretij, commentarios: quos non modo qui scribunt, falsa de seipsis opinione decepti, verum etiam qui typis impressos edunt, ijs qui de hoc genere iudicare possunt inconsultis, quodam modò deformant præclara studia literarum, & de posteritate ipsa pessimè merentur. Ego verò bene mereri de literis, etiamsi vtilitas præterea consequatur nulla, tamen præclarum imprimis atque egregium esse semper duxi. quanquam vtilitatem spectare si volumus, ea demum summa est, quæ ex hoc genere percipitur. Fructus enim in posteritatis memoria & prædicatione positus est, quem nemo vnquam sapiens non præstantissimum esse iudicauit. Sed hæc bene merendi ratio duplex videtur esse. Nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios vel cohortatione, vel præmio, vt scriberent, impulerunt, literis opem tulisse existimantur. Quæ duæ res eiusmodi sunt, vt qui alterutrā commodè faciat, ei scilicet à studiosis omnibus gratiæ sint agendæ: qui vtramq; ne haberi quidem satis possint. Atq; hanc laudem, ne apud veteres quidem sæpè accidit, vt vnus consequeretur: propterea quòd qui ea virtute atq; fortuna fuerunt, vt & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, vt idem facerent, multos adducere, alterum facilè fecerunt, vt eos qui doctrina & eloquentia valerent, ad iuuanda literarum studia excitarent, alterum facere, vt ipsi monimentum aliquod industriæ suæ relinquerent, propter rerum gerendarum curam nō ita potuerunt. Quod item nostris temporibus vsu videmus euenire. Nam neq; multi sunt, qui præstare vtrumq; possint, & qui possunt, ijs ferè cùm velint, non conceditur.

Verùm vt quò cœpi pergam, Plinij naturalem historiam hactenus typis excusam, grauem inquam illam immensi voluminis molem, quis est qui ferre vllo modo

possit?

poßit? Loca ſunt in Plinij naturali hiſtoria malè mendis affecta quàm plurima. Sanari nullum videas. Sunt ob antiquitatis obſcuram notitiam difficilia: quis eſt de tot interpretum numero, qui lumine explanationis illuſtret? deniq; communia tantum quæq; omnibus penè patent, ea ſumunt ad explicandum: ex abditis, quò ſine labore & ingenio acceſſus non eſt, doctrinæ fontibus nihil hauriunt. Contraq; multa corrumpunt magis, dum emendare conantur: multa exponendo peruertũt, & pulcherrimas ſæpè ſententias turpiſsimis inſcientiæ maculis inquinant. Quæ me ita commouit indignitas, itaq; meum animum, vt verè dicam, miſeratio quædam affecit, vt ſtatuerim, ſi cum vita valetudo, & cum valetudine ocium & ſumptus ſuppetat, hunc omnium pulcherrimum authorem quàm correctiſsime typis meis, ſtudioſorum gratia, in vulgus edere: non quod ego is ſim, qui mihi tantum arrogem, vt alijs typographis detractam ſolertiæ laudem ad me transferam: abeſt hoc à conſuetudine mea, abeſt à natura plurimum: Sed neque rurſus is ſum, qui cum cæteros probè nouerim, ipſe me prorſus ignorem: & qui, cùm alios accuſem propterea, quia non præſtant ea, quæ ab eorum ſtudio poſtulantur, ego me ſi quid præſtare poſſe mihi videor, velim contemnere. Non ita laudem fugio, etſi nec nimis appeto. Alterum ſtupidæ cuiuſdam ſapientiæ, alterum inſanæ ambitionis eſſe vitium ſemper duxi.

Cùm verò laudes authoris celeberrimi ab viris clariſsimis ante hac ſatis ſuperq; decantatas eſſe nouerim, deq; authore dico noſtro, eiusq; ſcriptis, & hoc præcipuè volumine, vt magnificè, ita & verè priùs multa dicta ſint ab alijs, quorum nonnullos multis, ijsq; veriſsimis rationibus, confirmare memini, nihil extare hac noſtri authoris hiſtoria naturali vtilius: ineptus ſim & importunus, ſi eadem hoc loco intempeſtiuè recenſeam, & quod dici ſolet, actum agam.

Permagni verò refert, vir Reuerende & Ampliſsime, quo quidq; tempore agatur, & ad omnes res non paruum habere momentum ſolet occaſio quædam, & commoditas, qua vti dicuntur ij, qui nihil, niſi loco, facere conſueuerunt. Nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco poſitæ delectant, eædemq; minus bono lumine conſtitutæ, non item eorum qui ſpectant, oculos tenere ſolent: ſic actiones noſtræ, mirum eſt, quantum opportunitate commendentur: vt interdum plus in tempore, quam in ipſa re poſitum eſſe videatur. Quod ego cùm ſemper iudicaſſem, tamen non ſum veritus, quin tuæ Amplitudini hoc ipſum, quod nunc à me proficiſcitur, officiũ futurum eſſet vel iucundiſsimum. Nam etſi magna tuæ Amplitudini eſt grauiſsimorum negociorum impoſita moles, quam ſumma cum laude, & omnium penè hominum admiratione ſuſtinet: tamen in illa ipſa occupatione ita eandem literarum tractatio delectat, vt & legat cum voluptate, quæ alij ſcripta reliquerunt, & ſcribat ipſe, quæ à poſteris cum admiratione legentur.

Ex quo illud conſequetur, vt non modò Ordini ampliſsimo ſeruiat, quod eſt ſumma laude dignum, ſed etiam poſteritati conſulat, quo laudabilius eſſe nihil poteſt. Itaq; tantum abeſt, vt à maioribus ſuis, omni decore affluentibus, ad ſe ornandam quicquam hauriat, vt etiam in hac ſit, quod ad illos redundet. Nam ſi tuæ Amplitudini aliunde petenda ſit laus, vnde plura ſuppetant ornamenta, quàm à generis antiquitate (quod ante mille quingentos annos Romæ in flore ac Liſolforum familia dictum, ab Diui Petri Apoſtoli diſcipulo beato Materno, Colo-

nienſium, Treuirorum & Tungarorum Epiſcopo primo, ad fidem Chriſtianam conuerſum, templumq́ primum in honorem Diuæ virginis, quod in hunc vſque diem conſpicere licet, & vulgariter Lieſkirchen vocatur, Coloniæ extruxiſſe: A quo euentu familiam hanc ab Lieſkirchen nūcupatam fuiſſe, Colonienſes Annales teſtātur) & parente Conſtantino à Lieſkirchen, felicis recordationis, qui vt Amplitudo tua ab Ordine Auguſtiſſimo in Præceptorem generalem eſt deſignata, ſic ille à prudentiſſimo Colonienſium ſenatu, in eorundem numerum ita fuit cooptatus, vt ei Senatus ampliſſimam Conſularem dignitatem non quaſi optatam conceſſiſſe, ſed quaſi debitam perſoluiſſe videatur? Cui quidem viro primario cum ad ſummam gloriam nihil defuerit, cumq́ item Amplitudini tuæ eæ res abundè adſint, quibus homines hominibus antecellere videntur: Tamen fit veſtra bonitate & ſapientia, vt viciſſim & tua Amplitudo in illius dignitate atque amplitudine, & ille in ingenio atque in virtute conquieuerit tua. Vterque verò magna apud Senatum Prudentiſſimum & Ordinem auguſtiſſimum authoritate, magno eſtis apud omnes nomine & gloria. Nam Amplitudo tua quidem, quis eſt tàm longinquus, cui notiſſima non ſit? nō ex præſenti corporis forma, ſed ex imagine ingenij ſui, quam veriſſimis eloquentiæ coloribus expreſſam in ſuis ſcriptis licet intueri. In hac cùm & naturæ ſuæ bonitas, & virtutis eximia præſtantia cernatur: ſequitur, vt ex ea qui eandem norunt, ijdem ament. Quorū ego in numero cùm ita eſſem, vt nemini concederem: prætermittere nolui, quin Plinium, cuius Amplitudo tua libros è manibus dimittere non ſolet, cum Amplitudinis tuæ inſcriptione diuulgarem. Quare non fuit ab re, cùm ego hoſce Plinij libros, mendis antea deformatos, nunc correctionē expolitos emitterem: non fuit inquam abs re T. A. nomini dicatos emittere, vt quæ de naturali hiſtoria traduntur, ea harum rerum ſtudioſiſſimi titulo coboneſtarentur. Hoc cùm ita exiſtimaſſem, quia videbatur eſſe aptiſſimum, feci, & feci eò libentius, quòd cum Amplitudo tua mihi & multa iam ſummæ humanitatis officia tribuiſſet, & ea eſſet, quæ tribuere etiam maiora poſſet, ego, niſi aliquid, præſertim vbi daretur occaſio, retribuerem, verebar ne ex duobus maximè inſignibus vitijs, alterutrius infamiam non effugerem, vt vel ea viderer, quæ ab Amplitudine tua accepiſſem, minus meminiſſe, quod à conſuetudine naturaq́ mea alieniſſimū eſt: vel ea quæ ſperari poſſent, negligere: quod quia ſuperbi eſſet, abeſt non modò à fortuna mea, ſed & à voluntate plurimum. Cæterùm quantum operæ ſumptusq́ in hoc authore noſtro ab erroribus & mendis vindicando poſuerim, aliorum collatio facilè monſtrabit: quantum autem profecerim, & tua Amplitudo & alij iudicabūt. Tuæ Amplitudini quidem ſi conſequar, vt noſtra diligentia probetur, ſanè meos labores non exiguo compenſatos eſſe fructu exiſtimabo. Amplitudinem tuam Deus Opt. Max. diu ſaluam & florentem conſeruet. Francofurti ad Mœnum, Anno ab orbe redempto M. D. LXXXII. Calend. Septembr.

T. R. A.

Addictiſſ.

Sigiſmundus Feyerabendt
Bibliopola.

C. PLINIVS CAECILIVS MARCO SVO S.

PERGRATVM est mihi, quòd tam diligenter libros auunculi mei lectitas, vt habere omnes velis, quærasq; qui sint. Fungar indicis partibus, atq; etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoq; studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus. Hunc cùm præfectus alæ militaret, pari ingenio curaque composuit. De vita Q. Pomponij Secundi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici, quasi debitum munus, exoluit. Bellorum Germaniç viginti, quibus omnia, quç cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoauit, cùm in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniç latissimè victor ibi periit. Commendabat memoriam suam, orabatque, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem diuisi, quibus Oratorem ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cùm omne studiorum genus paulò liberius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi xxxj. Naturç historiarum xxxvij. opus diffusum, eruditum, nec minus varium, quàm ipsa natura. Miraris, quòd tot volumina, multaq; in iis tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit? Magis miraberis, si scieris illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno vj. & l. medium tempus distentum impeditumque, quà officiis maximis, quà amicitia principum egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi statim à nocte multa: hyeme verò ab hora septima, vel cùm tardissimè, octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi, nonnunquã etiam inter ipsa studia instantis, & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoq; noctibus vtebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sçpe, quem interdiu leuem & facilem veterum more sumebat çstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebatque. Nihil enim vnquam legit, quòd non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, vt non aliqua ex parte prodesset. Post solem plerunque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebatq; minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cœnæ tempus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cùm lector quçdam pronuntiasset perperam, reuocasse, & repeti coegisse. Huic auunculum meum dixisse: Intellexeras nempe. quum ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat çstate à cœna luce, hyeme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. Hçc inter medios labores, vrbisque fremitum. In secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cùm dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cçteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebantur, vt ne cæli quidem asperitas vllum studiis tempus eriperet. Qua ex causa Romç quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo, cùm ambularem: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studiis nõ impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorumq; commentarios clx. mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, cùm procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio cccc. millibus nummûm, & tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quantũ legerit, quantum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitia principum fuisse? Rursus cùm audis quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illç occupationes impedire, aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cùm me quidam studiosum vocant, qui si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantùm, quç partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi, non quasi somno & inertiç deditus erubescat? Extendi epistolam, quamuis hoc solum, quod requirebas, scribere destinassem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros, futura, quç te non tantùm ad legendos eos, verumetiam ad simile aliquid elaborandum possunt çmulationis stimulis excitare.

Vale.

C. PLI-

C. PLINIVS TACI- TO SVO. S.

ETIS, vt tibi auunculi mei exitum ſcribam, quò verius tradere poſteris poſsis. Gratias ago. Nam video morti eius, ſi celebretur à te, immortalem gloriam eſſe propoſitam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes, memorabili caſu, quaſi ſemper victurus, occiderit, quamuis ipſe plurima ſcripſerit, plura tamen perpetuitati eius ſcriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum eſt, aut facere ſcribenda, aut ſcribere legenda: beatiſsimos verò, quibus vtrunq;. Horum in numero auunculus meus & ſuis libris, & tuis erit. Quò libentius ſuſcipio, depoſco etiam, quod iniungis. Erat Miſeni, claſſemq; imperio præſens regebat. Calend Nouembris hora ferè ſeptima, mater mea indicat ei apparere nubem inuſitata & magnitudine, & ſpecie. Surgit ille, vt è ſole ſolebat, frigida guſtata: iacens enim ſtudebat. Popoſcit ſoleas, aſcendit locum, ex quo maximè miraculum illud conſpici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Veſuuium fuiſſe poſtea cognitum eſt) oriebatur: cuius ſimilitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus expreſſerit. Nam longiſsimo velut trunco efflata in altum, quibuſdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti ſpiritu euecta, dein ſeneſcente eo deſtituta, aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem vaneſcebat, candida interdum, interdum ſordida & maculoſa, prout terram cinerémve ſuſtulerat. Magnum id propiusq; noſcendum, vt eruditiſsimo viro, viſum eſt. Iubet liburnicam aptari, mihi, ſi venire vnà vellem, facit copiam. Reſpondi, ſtudere me malle: & fortè ipſe, quod ſcriberem, dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos Retinæ claſsiarij, imminente periculo exterriti: nam villa ea ſubiacebat: nec vlla, niſi nauibus, fuga, vt ſe tanto diſcrimini eriperet, orabat. Vertit ille conſilium, & quod ſtudioſo animo inchoauerat, obit maximo. Deduxit quadriremes, aſcendit ipſe, non Retinæ modò, ſed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxiliũ: properat illuc, vnde alij territi fugiũt, rectumq; curſum, rectaq; gubernacula in periculũ tenet, adeò ſolutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras vt deprehẽderat oculis, dictaret, enotaretq;. Iam nauibus cinis inciderat: quò propius accederet, calidior & denſior: iam pumices etiam, nigriq; & ambuſti & fracti igne lapides: iam vadum ſubitũ, ruinaq; montis litora obſtantia. Cunctatus paulùm, an retro flecteret, mox gubernatori vt ita faceret, monenti, Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabijs erat, peruenerat q; ſinu medio. Nam ſenſim circumactis curuatiſq; litoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conſpicuo tamen, & cùm creſceret, proximo, ſarcinas contulerat in naues, certus fugæ, ſi contrarius ventus reſediſſet. Quò tunc auunculus meus ſecundiſsimo inuectus, complectitur trepidantem, conſolatur, hortatur: vtq; timorem eius ſua ſecuritate leniret, deferri ſe in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atq; hilaris, aut (quod æquè magnum eſt) ſimilis hilari. Interim è Veſuuio monte pluribus locis latiſsimè flammæ atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agreſtium trepidatione igni relictas deſertasq; villas per ſolitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. Tum ſe quieti dedit, & quieuit veriſsimo quidem ſomno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & ſonantior erat, ab iis, qui limini obuerſabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere miſtiſq; pumicibus oppleta ſurrexerat, vt ſi longior in cubiculo mora eſſet, exitus negaretur. Excitatus procedit, ſeq; Pomponiano, cæteriſq;, qui peruigilarant, reddit: in commune conſultant, intra tectáne ſubſiſtant, an in aperto vagentur: nam crebris vaſtiſq; tremoribus tecta nutabant, & quaſi emota ſedibus ſuis, nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rurſus, quanquam leuium exeſorumq; pumicum caſus metuebatur: quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Ceruicalia capitibus impoſita linteis conſtringunt. Id munimentum aduerſus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior denſiorq;: quam tamen faces multæ variaq; lumina ſoluebant. Placuit egredi in litus, & ex proximo aſpicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc vaſtum & aduerſum permanebat. Ibi ſuper abiectum linteum recubans ſedit, atque iterum frigidam popoſcit, hauſitq;. Deinde flammæ flammarumq; prænuntius odor ſulphuris alios in fugam vertunt: excitant illum, qui innixus ſeruis duobus aſſurrexit, & ſtatim concidit (vt ego coniecto) craſsiore caligine ſpiritu obſtructo, clauſoq; ſtomacho, qui illi natura inualidus, & anguſtus, & frequenter intus æſtuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouiſsimè viderat, tertius, corpus inuentum integrum, illæſum, opertumq;, vt fuerat indutus. Habitus corporis quieſcenti, quàm defuncto, ſimilior. Interim Miſeni, ego & mater. Sed nihil ad hiſtoriã. Nec tu aliud, quàm de exitu eius, ſcire voluiſti: finem ergo faciam. Vnum adiiciam: omnia me, quibus interfueram, quæque ſtatim, cùm maximè vera memorantur, audieram, perſecutum. Tu potiſsima excerpes. Aliud eſt enim epiſtolam, aliud hiſtoriam, aliud amico, aliud omnibus ſcribere. Vale.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Veſpaſiano ſuo S.

LIBROS Naturalis Hiſtoriæ nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura,licentiore epiſtola narrare cõſtitui tibi,iucundiſſime Imperator (ſit enim hæc tui præfatio veriſſima,dum maximi conſeneſcit in patre.) Nanq; tu ſolebas meas eſſe aliquid putare nugas,vt obiter emolliam Catulum conterraneum meũ.Agnoſcis & hoc caſtrenſe verbum. Ille enim,vt ſcis, permutatis prioribus ſyllabis duriuſculũ ſe fecit,quàm volebat exiſtimari à Veraniolis ſuis & Fabulis.Simul vt hac mea petulantia fiat,quod proximè non fieri queſtus eſt in alia procaci epiſtola noſtra,vt in quædam acta exeat,ſciantque omnes quàm ex æquo tecum viuat imperium.Triumphalis & Cenſorius tu,ſexieſque Conſul, ac Tribunitiæ poteſtatis particeps,& quod his nobilius feciſti,dum illud patri pariter & equeſtri ordini præſtas, Præfectus prætorio eius,omniaq; hæc Reipublicæ,& nobis quidem qualis in caſtrenſi cõtubernio? Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo,niſi vt prodeſſe tantundem poſſes & velles.Itaq; cùm cæteris in venerationem tui pateant omnia illa,nobis ad colendum te familiarius audacia ſola ſupereſt. Hanc igitur tibi imputabis,& in noſtra culpa tibi ignoſces.Perfricui faciẽ,nec tamen profeci: quando alia via occurris ingens,& longius etiam ſubmoues ingenij faſcibus. Fulgurat in nullo vnquam verius dicta vis eloquentiæ,Tribunitiæ poteſtatis facundia. Quãto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in Poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum fratrem quoq; imitareris,excogitaſti. Sed hæc quis poſſit intrepidus æſtimare ſubiturus ingenij tui iudiciũ,præſertim laceſſitum? Neq; enim ſimilis eſt conditio publicantiũ, & nominatim tibi dicantiũ. Tum poſſem dicere,quid iſta legis Imperator? Humili vulgo ſcripta ſunt,agricolarũ,opificum turbæ, deniq; ſtudiorũ otioſis: quid te iudicem facis? Cùm hanc operam condicerem,non eras in hoc albo. Maiorem te ſciebam,quàm vt deſcenſurum huc putarem. Præterea eſt quædam publica etiam eruditorũ reiectio. Vtitur illa & M. Tullius,extra omnem ingenij aleam poſitus,& (quod miremur) per aduocatum defenditur. Hæc doctiſſimum Perſium legere nolo, Lælium Decimum volo. Quod ſi hoc Lucilius,qui primus condidit ſtyli naſum,dicendum ſibi putauit: ſi Cicero mutuandum,præſertim cùm de re publica ſcriberet: quanto nos cauſatius ab aliquo iudice diffidimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione,quoniã plurimum intereſt,ſortiatur aliquis iudicem an eligat: multumq; apparatus intereſt apud inuitatum hoſpitem & oblatum. Cùm apud Catonem illũ ambitus hoſtem,& repulſis tanquã honoribus indeptis gaudentem,flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati,hoc ſe facere pro innocentia (quod in rebus humanis ſummũ eſſet) profitebantur: inde illa nobilis M. Ciceronis ſuſpiratio: O te felicem M. Porci,à quo rem improbam petere nemo audet. Cùm Tribunos appellaret L. Scipio Aſiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc atteſtabatur,ſe vel inimico iudici approbari poſſe. Adeò ſummũ quiſq; cauſæ ſuæ iudicẽ facit, quemcunq; elegit,vnde prouocatio appellatur. Te quidem in excelſiſſimo humani generis faſtigio poſitũ,ſumma eloquentia,ſumma eruditione præditũ,religioſè adiri etiã à ſalutantibus ſcio. Et ideo immenſa præter cæteras ſubit cura,vt quæ tibi dicantur,te digna ſint. Verùm & diis lacte ruſtici multæq; gentes ſupplicant,& mola tantũ ſalſa litant,qui nõ habent thura: nec vlli fuit vitio deos colere,quoquo modo poſſet. Meæ quidem temeritati acceſſit hoc quoq;,quòd leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij ſunt capaces,quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittunt exceſſus aut orationes,ſermonéſve,aut caſus mirabiles,vel euentus varios,non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda. Sterili materia rerũ natura,hoc eſt,vita narratur, & hæc ſordidiſſima ſui parte,vt plurimarum rerũ aut ruſticis vocabulis aut externis,imò barbaris,etiam cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter eſt,non trita authoribus via,nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos,qui idem tentauerit,nemo apud Græcos qui vnus omnia ea tractauerit. Magna pars ſtudiorum amœnitates quærimus. Quæ verò tractata ab aliis dicuntur immenſæ ſubtilitatis,obſcuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας vocant, & tamen ignota aut incerta ingeniis facta. Alia verò ita multis prodita,vt in faſtidiũ ſint adducta. Res ardua, vetuſtis nouitatem dare,nouis authoritatem,obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiã, dubiis fidem,omnibus verò naturam,& naturæ ſuæ omnia. Itaque etiam non aſſecutis,voluiſſe,abundè pulchrum atq; magnificum eſt. Equidem ita ſentio,peculiarem in ſtudiis cauſam eorum eſſe, qui difficultatibus victis,vtilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi: idque iam & in aliis operibus ipſe feci: & profiteor mirari me T. Liuium,authorem celeberrimum, in hiſtoriarum ſuarum, quas repetit ab origine Vrbis,quodam volumine ſic orſum: Satis iam ſibi gloriæ quæſitũ: & potuiſſe ſe deſinere,ni animus inquies paſceretur opere. Profectò enim populi gentium victoris,& Romani

nominis gloriæ, non ſui compoſuiſſe illa decuit. Maius meritum eſſet, operis amore, non animi cauſa perſeueraſſe: & hoc populo Romano præſtitiſſe, nō ſibi. Viginti millia rerū dignarum cura, (quoniam, vt ait Domitius Piſo, theſauros oportet eſſe, non libros) ex lectione voluminū circiter duûm millium, quorum pauca admodum ſtudioſi attingunt propter ſecretum materiæ, ex exquiſitis authoribus centum, incluſimus triginta ſex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerant priores, aut poſtea inuenerat vita. Nec dubitamus, multa eſſe, quæ & nos præterierint. Homines enim ſumus, & occupati officiis: ſucciſiuiſq; temporibus iſta curamus, id eſt, nocturnis, ne quid veſtris putetis ceſſatum horis. Dies vobis impendimus: cum ſomno valetudinem computamus: vel hoc ſolo præmio contenti, quòd dum iſta (vt ait M. Varro) muſinamur, pluribꝰ horis viuimus. Profectò enim vita vigilia eſt. Quibus de cauſis atque difficultatibus nihil auſo promittere, hoc ipſum tu præſtas quod ad te ſcribimus. Nec fiducia operis hęc eſt, ſed indicatura. Multa valde pretioſa ideo videntur, quia ſint templis dicata. nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus opere iuſto, temporum noſtrorum hiſtoriam orſi à fine Aufidij Baſſi. Vbi ſit ea quæres? iam pridem peracta ſancitur: & alioquin ſtatutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dediſſe vita iudicaretur. Proinde occupantibus locum faueo, ego verò & poſteris, quos ſcio nobiſcum decertaturos, ſicut ipſi fecimus cum prioribus. Argumentum huius ſtomachi mei habebis, quòd in his voluminibus authorū nomina prætexui. Eſt enim benignum (vt arbitror) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non vt plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim conferentem authores me deprehendiſſe à iuratiſſimis & proximis veteres tranſſcriptos ad verbum, neque nominatos, non illa Virgiliana virtute vt certarent, non Ciceroniana ſimplicitate, qui in libris de Republica, Platonis ſe comitem profitetur: in conſolatione filiæ, Crantorem, inquit, ſequor: item Panætiū de officiis, Quæ volumina eius ediſcenda, non modò in manibus quotidie habenda, noſti. Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij eſt, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere, cùm præſertim ſors fiat ex vſura. Inſcriptionis apud Græcos mira felicitas: κηρίον inſcripſere, quod volebant intelligi fauum: alij κέρας ἀμαλθείας, quod Copiæ cornu, vt vel lactis gallinacei ſperare poſſis in volumine hauſtum. Iam Muſæ, πάνδεκται, ἐγχειρίδιον, λειμών, πινακίδιον, inſcriptiones propter quas vadimoniam deſeri poſſit. At cùm intraueris, dij deæque, quàm nihil in medio inuenies! Noſtri craſſiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiumque quàm facetiſſimi. Lucubrationem puto, qui Antias ciuis erat & vocabatur, Valerius primus aſſerit: Varro in Satyris ſuis Seſculixem & Flexibulas. Apud Græcos deſiit nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης hiſtoriam ſuam inſcripſit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Cæſar cymbalum mundi vocabat, quum publicæ famæ tympanum potius videri poſſet, immortalitate donari à ſe ſcripſit, ad quos aliqua componebat. Me non pœnitet nullum feſtiuiorem excogitaſſe titulum. Et ne in totum videar Græcos inſectari, ex illis nos velim intelligi pingendi fingendiq; conditoribus, quos in libellis his inuenies, abſoluta opera, & illa quoq; quæ mirando non ſatiamur, pendenti titulo inſcripſiſſe: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata ſemper arte & imperfecta, vt contra iudiciorum varietates ſupereſſet artifici regreſſus ad veniam, velut emendaturo quicquid deſideretur, ſi non eſſet interceptus. Quare plenū verecundiæ illud eſt, quòd omnia opera tanquam nouiſſima inſcripſere, & tanquam ſingulis fato adempti. Tria non amplius, vt opinor, abſolutè traduntur inſcripta, Ille fecit, quæ ſuis locis reddam: quo apparuit, ſummam artis ſecuritatem authori placuiſſe, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adiici poſſe multa cōfiteor: nec his ſolis, ſed & omnibus quæ edidi: vt obiter caueam iſtos Homeromaſtigas. Ita enim verius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis ſemper expectaui) parturire aduerſus libellos, quos de Grammatica edidi, & ſubinde abortus facere iam decem annis, cùm celerius etiam elephanti pariant. Ceu verò neſciam, aduerſus Theophraſtum, hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiā fœminam, & prouerbium inde natum, ſuſpendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quò minus ad hoc pertinentia ipſa Cenſorij Catonis verba ponam, vt inde appareat, etiam Catoni de militari diſciplina commentanti, qui ſub Africano, imò verò & ſub Annibale didiciſſet militare, & ne Africanum quidem ferre potuiſſet, qui Imperator triumphum reportaſſet, paratos fuiſſe iſtos qui obtrectatione alienæ ſcientiæ famam ſibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? Scio ego, quæ ſcripta ſunt, ſi palàm proferantur, multos fore qui vitilitigent, ſed ij potiſſimùm, qui veræ laudis expertes ſunt. Eorū ego orationes ſino præterfluere. Nec Plancus illepidè, cùm diceretur Aſinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipſo aut liberis poſt mortem Planci ederentur, ne reſpondere poſſet: Cum mortuis non niſi laruas luctari. Quo dicto ſic repercuſſit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo ſecuri etiā cōtra vitilitigatores, quos Cato elegāter ex vitiis & litigatoribus cōpoſuit, (quid enim illi aliud quàm litigāt, aut litē quærunt?) exequemur reliqua propoſita. Quia occupationibꝰ tuis publico bono parcendū erat, quid ſingulis contineatur libris huic epiſtolæ ſubiūxi: ſummaq; cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præſtabis ne perlegant: ſed vt quiſque deſiderauerit aliquid, id tantùm quęrat, & ſciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis noſtris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inſcripſit.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS, LIBRORVM OMNIVM TRIGINTAseptem liber vnus qui primus. Summatim hæc insunt libris singulis.

Ex authoribus.

M. Varrone,Sulpitio Gallo,Tiberio Cęſare Imperatore, Q Tuberone, Tullio Tirone, L.Piſone,T.Liuio,Cor.Nepote, Statio Seboſo, Cęlio Antipatro,Fabiano,Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetruſca diſciplina ſcripſit, Tarquitio, L.Aquila,qui item:Sergio Paulo.

Externis.

Platone,Hipparcho,Timæo,Soſigene, Petoſiri, Necepſo, Pythagoricis, Poſidonio, Anaximandro,Epigene Gnomonico,Euclide,Cerano,Philoſopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thraſyllo,Serapione, Dicæarcho, Archimede, Oneſicrito,Eratoſthene,Pythea,Herodoto, Ariſtotele, Cteſia, Artemidoro Epheſio, Iſidoro Characeno,Theopompo.

Libro

Ex authoribus.
Turannio Graccula,Cor.Nepote,T. Liuio,Catone Cenſorio,M. Agrippa,M. Varrone, Diuo Auguſto,Varrone Atacino,Antiate,Hygino,L. Vetere,Mela Pomponio,Curione patre,Cælio, Aruntio, Seboſo, Licinio Mutiano Fabricio Thuſco,L. Atteio Capitone, Verrio Flacco,L. Piſone,C.Aeliano,Valeriano.
Externis.
Artemidoro,Alexandro Polyhiſtore, Thucydide, Theophraſto, Iſidoro Theopompo, Metrodoro Scepſio,Callicrate, Xenophonte Lampſaceno,Diodoro Syracuſano,Nymphodoro,Calliphane,Timagene.

Ex authoribus
M. Varrone,Catone Cenſorio, M. Agrippa, Diuo Auguſto,Varrone Atacino,Cor. Nepote,Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Mutiano,Fabricio Thuſco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.
Externis.
Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaſte, Eudoxo, Dicæarcho, Timoſthene, Ephoro, Cratere Grammatico,Serapione Antiochenſe,Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo Muſico, Alexandro Polyhiſtore, Thucydide,Doſiade, Anaximandro, Philiſtide Mallote, Dionyſio, Ariſtide, Callidemo, Menæchmo,Aedoſthene,Anticlide,Heraclide,Philemone,Menephonte,Pythia,Iſidoro, Philonide,Xenagora,Aſtynomo,Staphylo,Ariſtocrito, Metrodoro,Cleobulo,Poſidonio.

Summa oppida & gentes, summa flumina clara, summa montium clara, summa insulæ CXVII. summa quæ intercidere oppida, summa res historiæ & obseruationes.

Ex authoribus

Agrippa, Suetonio Paulino, Varrone Atacino, Corn. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Carbulone, Licinio Mutiano, Cl. Cæsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho, Bione, Timosthene, Philonide Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio. Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplum aut perihegesim: Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro vj. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

Summa oppida cxcv. Summa gentes dlxvj. Summa clara flumina clxxx. Summa mõtes clari xxxviij. Summa insulæ cviij. Summa quę intercidere oppida aut gentes cxcv. Summa res & historiæ & obseruantiones duo M. CC.XIII.

Ex authoribus.

M. Agrippa, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæsare, Aruntio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene Alexãdro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro vij. continentur gentium mirabilę figuræ

Item de

Ex authoribus.

VerrioFlacco, Cn. Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudij, M. Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fabio Vestale.

Externis

Herodoto, Aristea, Betone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui contra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. continentur animalium terrestrium naturæ pedatim gradientium.

De ranis,

Ex authoribus.

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manlio Sura.

Externis.

Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agriopa qui Olympionicas, Hierone rege, Attalo rege, Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menandris Prienæo & Heracleote, Menecrate Poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro ix continentur animalium aquaticorum historiæ & naturæ

Ex authoribus

Turanio Graccula, Trogo, Mecœnate, Alfio, Flauo, Cor. Nepote, Laberio mimographo, Fabiano, Fenestella, Mutiano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Cicerone, Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasyllo, Hegesidemo Cythnio, Alexandro Polyhistore.

Libro X continentur naturæ & historiæ animalium volatilium

Ex authoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, T. Lucretio, Corn. Celso, Horatio, Desulone, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manlio Sura.

Externis.

Homero, Phœmonoe, Philemone, Boetho, qui ornithogoniam, Hyla qui de auguriis, Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo, Hierone, Philometore, Archyta, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio Epitomen fecit, Nicãdro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur historiæ & naturæ paruorum animalium, & reptilium.

Ex authoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Aemilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui meliturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Eriphilo, Erasistrato, Asclepio, Themisone, Posidonio Stoico, Menandris Prienense & Heracleote, Euphronio Athenæo, Theophrasto, Hesiodo, Philometore rege.

Libro XII. continentur de arboribus

De Indiæ

Ex authoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Flauio Proculo, Trogo, Hygino, Claudio Cæsare, Corn. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis.

Theophrasto, Herodoto, Calisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Polycrito, Olympiodoro, Diogneto, Nicobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo, Xenia Athenæo, Lyco, Antæo, Ephippo, Chærea, Democle, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo itẽ, Democrito, Amphilocho, Aristomacho, Alexandro Polyhistore, Iuba, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Obsenide item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio, Eratosthene.

Libro tredecimo continetur de vnguentis, & arboribus maritimis.

Ex authoribus.

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cæsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo, Ephippo, Dione, Adimanto, Ptolemæo Lago, Marsia Macedone, Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico, Botrye Medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio.

Libro quartodecimo continetur de vitibus & vineis.

Ex authoribus

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Aelio, Arteio Capitone, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Lenæo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis.

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristādro, Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Cheristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Atheneo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschirone qui itē, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonē transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XV. continentur naturæ frugiferarum arborum & cultarum

Ex authoribus

Fenestella, Fabiano, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, M. Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Pōpeio Lenæo, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio, qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomē fecit, Asclepiade med. Erasistrato item, Comiade qui de conditura vini, Aristomacho, qui item, Hicesio, qui itē, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Libro XVI. continētur syluestrium arborum naturæ

Gentes

Summa res & historiæ,& obseruationes centum trigintaquinque.

Ex authoribus

M. Varrone, Fœciale , Nigidio , Corn. Nepote, Hygino,Massurio,Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo,Calphurnio Basso,Cremutio,Sextio Nigro,Corn.Boccho,Vitruuio,Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore,Hesiodo, Theophrasto, Democrito,Homero, Timæo Mathematico.

Libro xvij.continentur satiuarum ac cultarũ arborum naturæ

Ex authoribus

Cor. Nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarsennis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Græcino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Manlio, Dorseno Mundo, C. Epidico, L. Pisone.

Externis

Isidoro, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopompo, Hierone rege, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thrasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem trāstulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

Libro xviij. continetur de agricultura.

Ex authoribus

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turannio Graccula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Censorio, Scrofa, Sarsennis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio qui Grēcè de astris scripsit, Cæsare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calphurnio Basso, Atteio Capitone, Manlio Sura, Actio qui praxidica.

Externis.

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Atheneo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymeo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Cheræa Atheniense, Chæristo itē, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Atheneo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aescrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Callippo, Dositheo, Parmenisco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro

Ex authoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino, Vibio Ruffino, Hygino, Põponio Mela, Pompeio Lenæo Cornelio Celso Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sextio qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis.

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Diochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui item, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico medico, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo. Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur de authoritate herbarum

Ex authoribus.

Iisdem, quibus priore libro, & præter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Ex authoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano.

Externis.

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis.

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione. Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarētino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio, Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Summa

Summa medicinæ historiæ, & obseruationes [illegible]xviij.

Ex authoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Solone, Lyco, Metrodoro, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro xxv. continentur naturæ herbarũ sponte nascentium, authoritas herbarum, & de origine vsus earum.

Naturæ herbarum sponte nascentium j
Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur eorum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ ij
De quodã pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus iij
De moly, & dodechatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace, vel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, vel apollinari siue altercangeno iiij
De linozoste, parthenio, hermupoa siue potius mercuriali, & achilleo, & panace heracleo, sideriti, millefolio, & de scopa regia, & hemionio, teucrio, splenio, de melampodio siue elleboro, quotve eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quando detur. & quomodo sumendum, & quibus non dandum, & quod mures necat v
De mithridatio, & scordoti siue scordio, & polemonia vel philleteria vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea siue chironio, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, triorche medicinæ. vj
De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ vij
De plantagine, & buglossa, & cynoglossa, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & de ischæmone, & de betonica, & Cantabrica, & consiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quòd eius delectatione aduolent pisces, & statim capiantur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis quas superiùs nominauit viij
De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierobotane, & blataria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus ix
De ebulo & verbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne venenum x
Remedia ad capitis vitia xj
De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio ad oculorum vitia xij
De anagallide siue corchoro, & mandragora siue circeio, & cicuta, & crethomagrio, & molybdena, & capno, & acoro, & iride, cotyledone, aizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentiũ, orisque vitia medicinæ xiij
Summa medicinæ, & historiæ obseruationes, mccxcij.

Ex authoribus

Sex. Gallico, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, Corn. Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao.

Medicis.

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysip. Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro vigesimosexto cõtinentur reliquæ per morborum genera medicinæ, & de nouis morbis,

Externis.

Theophrasto, Apollodoro Cittiense, Democrito, Aristogitone, Orpheo, Pythagore, Magone, Menandro qui biochresta scripsit, Nicandro.

Medicis.

Mnestheo, & cæteris iisdem quibus in priore libro.

Ex authoribus.

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio Flacco, Catone Censorio, Seruio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Bytho Dyrrhacheno, Ophilio Medico, Granio Medico.

Externis.

Democrito, Apollonio, qui Myrsin, Mileto, Artemone, Sextilio Antæo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Diophios, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla, Mictione Smyrnæo, Aeschine Medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida Medico, Hesiodo, Dialcone, Cæcilio Bione qui peridynameon, Anaxilao, Iuba rege.

Ex authoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Cæcilio Medico, Metello Scipione, Ouidio Poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo Democrito, Anaxilao.

Medicis.

Botrye, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Ex Authoribus

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Aristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis.

Botrye, Horo, Apollodoro, Menandro, Archimede, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro xxxj. continentur medicinæ ex aquatilibus, & aquarum mirabilia.

Ex authoribus

M. Varrone, Cassio Parmense, Cicerone, Mutio, Cornelio Celso, Trogo, Ouidio, Polybio, Sornatio.

Externis.

Callimacho, Ctesia, Eudico, Theophrasto, Eudoxo, Theopompo, Polyclito, Iuba, Lyco, Apione, Epigene, Pelope, Apelle, Democrito, Thrasyllo, Nicandro, Menandro Comico, Attalo, Sallustio Dionysio, Andrea, Nicerato, Hippocrate, Anaxilao.

Libro xxxij. continentur reliqua medicinæ ex aquatilibus.

Ex authoribus

Licinio Macro, Trebio Nigro, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Ouidio Poeta, Cassio Hemina, Mecœnate, L. Atteio.

Externis

Iuba, Andrea, Salpe, Apione, Pelope, Apelle Thasio, Thrasyllo, Nicandro.

Ex authoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicinis Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Pasitele qui admirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timæo qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo Medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex authoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicina Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensiū anathemata scripsit, Nymphodoro,

doro, Andrea, Heraclide , Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex authoribus

Messala oratore, Messala sene, Fenestella, Attico, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Decio Eculeone, Mutiano, Melisso, Vitruuio, Cassio Seuero. Longulano, Fabio Vestale qui de pictura scripsit.

Externis

Pasitele, Apelle, Melanthio, Asclepiodoro Euphranore, Parasio, Heliodoro, qui anathemata scripsit Athenis, Metrodoro qui de architectonice scripsit, Democrito, Theophrasto, Apione Grãmatico qui de metallico medicina scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Iolla, Apollodoro, Diagora Botryense, Archidemo, Dionysio, Aristogene, Demane, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto

Ex authoribus

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Mutiano, Nepote Cornelio, L. Piſone, Tuberone, Seneca, Fabio Veſtale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Cenſorio, Vitruuio.

Externis

Theophraſto, Praxitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexandro Polyhiſtore, Apione, Pliſtonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Ariſtagora, Dionyſio, Artemidoro, Bucorida, Antiſthene, Democrito, Demotele, Lycea.

Ex authoribus

M. Varrone, Actis triumphorum, Mecœnate, Iaccho, Cornelio Boccho

Externis

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeſchylo, Philoxeno, Euripide, Nicādro, Satyro, Theophraſto, Carete, Philomene, Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timæo Siculo, Nicea, Theochreſto, Aſaruba, Mnaſea, Theomene, Cteſia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Calliſtrato, Democrito, Iſmenia, Olympico, Alexandro Polyhiſtore, Apione, Horo, Zoroaſtre, Zactalia.

FINIS LIBRI PRIMI.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An ſit mundus, & an vnus. CAP. I.

MVNDVM † & hoc, quod nomine alio cœlum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt, æternum, immenſum, neq; genitum, neq; interiturum vnquam. Huius extera indagare, nec intereſt hominum, nec capit humanæ coniectura mentis. Sacer eſt, æternus, immenſus, totus in toto, imò verò ipſe totum: finitus, & infinito ſimilis: omnium rerum certus, & ſimilis incerto: extrà, intrà, cuncta complexus in ſe, idemq; rerum naturæ opus, & rerū ipſa natura. Furor eſt, menſuram eius animo quoſdam agitaſſe, atq; prodere auſos: alios rurſus occaſione hinc ſumpta, aut his data, innumerabiles tradidiſſe mūdos, vt totidem rerū naturas credi oporteret: aut, ſi vna omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidemque Lunas, & cætera etiam in vno & immenſa, & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quæſtione ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicuius: aut, ſi hæc infinitas naturæ omnium artifici poſſit aſſignari, non illud idem in vno faciliùs ſit intelligi, tanto præſertim opere. Furor eſt, profectò furor, egredi ex eo: & tanquam interna eius cuncta planè iam ſint nota, ita ſcrutari extera: quaſi verò menſuram vllius rei poſſit agere, qui ſui neſciat: aut mens hominis videre, quæ mundus ipſe non capiat.

† *Aliâs ſic, & hoc, quodcunque cœlū appellare libuit.*

De forma eius. CAP. II.

FOrmam eius in ſpeciem orbis abſoluti globatam eſſe, nomen in primis & conſenſus in eo mortalium, orbem appellantium, ſed & argumenta rerum docent: non ſolùm quia talis figura omnibus ſui partibus vergit in ſeſe, ac ſibi ipſa toleranda eſt, ſeque includit & continet, nullarū egens compaginum, nec finem aut initium vllis ſui partibus ſentiens, nec quia ad motum, † quo ſubinde verti debeat (vt mox apparebit) talis aptiſſima eſt: ſed oculorum quoque probatione, quòd conuexus mediuſque quacunque cernatur, quum id accidere in alia non poſſit figura.

† *quò ſubinde verti mox apparebit.*

De motu eius. CAP. III.

HAnc ergo formam eius, æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, vigintiquatuor horarum ſpatio circumagi, Solis exortus & occaſus haud dubiū reliquêre. An ſit immenſus, & ideò ſenſum aurium facilè excedens, tantæ molis rotatæ vertigine aſſidua ſonitus, non equidem facilè dixerim, non hercle magis, quàm circumactorum ſimul tinnitus ſiderum, ſuoſque voluentium orbes: an dulci quidem & incredibili ſuauitate concentus, nobis qui intus agimus, iuxta diebus noctibuſq; tacitus labitur mundus. Eſſe innumeras ei effigies animalium rerumq; cunctarum impreſſas, nec (vt in volucrum notamus ouis) læuitate continua lubricum corpus, quod clariſſimi

†rerum argumentis indicatur.

authores dixere † tenerum, argumentis indicatur, quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus, innumeræ, in mari præcipuè, ac plerunque confusis monstrificæ gignantur effigies. Præterea visus probatione, alibi plaustri, alibi vrsi, tauri alibi, alibi literæ figura, candidiore medio super verticem circulo.

Cur mundus dicatur. CAP. IIII.

EQuidem & consensu gentium moueor. Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum nos à perfecta absolutaque elegantia, mundum. Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, vt interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, descripto circulo, qui signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas † Solis cursus, congruens tot seculis, ratio.

† Solis cursui congruens.

De quatuor elementis. CAP. V.

NEc de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Græci nostriq; eodem vocabulo aera appellant. Vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totoque consertum: huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diuersitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quò minus euolent: contraque grauia, ne ruant, suspendi leuibus in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, † vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terrã, eandemque vniuersi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili vniuersitate, eandem ex omnibus necti, eidemque omnia inniti.

† in suo quæq; consistere.

De septem Planetis. CAP. VI.

INter hanc cælumque, eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera, quæ ab incessu vocamus errantia, quum errent nulla minus illis: eorum medius Sol fertur amplissima magnitudine ac potestate: nec temporum modò terrarumque, sed siderum etiam ipsorum cælique rector. Hunc mundi esse totius animum, ac planius mentem, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum, annumque semper renascentem ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiam discutit, atque etiam humani nubila animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens: vt principi literarum Homero placuisse in vno eo video.

De Deo. CAP. VII.

QVapropter effigiem Dei, formamque quærere imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus (si modò est alius) & quacunque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiisque hominum, vt pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, vt portionibus quisq; coleret, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis, morbisque & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoque etiam publicè † Febri fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem maior cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cùm singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniosque adoptando sibi. Gentes verò quædam animalia etiam, aliqua & obscœna, pro diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos, & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantoque æuo ex his neminem nasci, & alios esse grandæuos semperque canos, alios iuuenes atque pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus viuentes morientesq;, puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia, atque etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribãtur. Quippe & omnium aliorum nomina Deorum, & quæ suprà retuli, siderum, ex hominum nata sunt meritis. Iouem quidem aut Mercurium, aliterve alios inter se vocari, † & esse cælestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur? Irridendum verò, agere curam rerum humanarũ, illud quicquid est summum. An ne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemúsve? Vix propè est iudicare, vtrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, & monstra quoque colunt: damnant, & excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogãt. Non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud, nisi iubentibus sacris deligunt. Alij in ipso Capitolio fallũt, ac ful-

†Febri fanum in Palatio dicatum est ad ædem Lariũ, & ara Malæ Fortunæ Exquilijs.

† & esse cælestis nomenclaturæ, quis non interpretationem naturæ fateatur?

ac fulminantem peierant Iouem:& hos iuuant ſcelera,illos ſacra ſua pœnis agunt. Inuenit tamen inter has vtraſque ſententias medium ſibi ipſa mortalitas numen,quo minus etiam plana de Deo coniectatio eſſet. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibuſque horis, omnium vocibus, Fortuna ſola inuocatur:vna nominatur,vna accuſatur, vna agitur rea, vna cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur,& cum conuicijs colitur,volubilis,à pleriſque verò & cæca etiam exiſtimata,vaga, inconſtans,incerta,varia,indignorum fautrix. Huic omnia expenſa,huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium,ſola vtranque paginam facit. Adeoque obnoxiæ ſumus ſortis, vt ſors ipſa pro Deo ſit,qua Deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, aſtroque ſuo euentus aſſignat, & naſcendi legibus:ſemelque in omnes futuros vnquam Deo decretum,in reliquum verò otium datum. Sedere cœpit ſententia hæc,pariterque & eruditum vulgus,& rude in eam curſu vadit. Ecce fulgurum monitus,oraculorum præſcita,aruſpicum prædicta,atque etiam parua dictu in auguriis ſternutamenta,& offenſiones pedum. Diuus Auguſtus læuum prodidit ſibi calceum præpoſterè inductum,quo die ſeditione militari propè afflictus eſt. Quæ ſingula improuidam mortalitatem inuoluunt,ſolum vt inter iſta certum ſit,nihil eſſe certi, nec miſerius quicquam homine,aut ſuperbius. Cæteris quippe animantium ſola victus cura eſt,in quo ſponte naturæ benignitas ſufficit:vno quidem vel præferendo cunctis bonis,quòd de gloria,de pecunia,ambitione,ſuperq; de morte nõ cogitant. Verùm in his Deos agere curam rerum humanarum credi,ex vſu vitæ eſt pœnaſq; maleficiis aliquando ſeras,occupato Deo in tanta mole,nunquàm autem irritas eſſe. Nec ideo proximum illi genitum hominem, vt vilitate iuxta belluas eſſet. Imperfectæ verò in homine naturæ præcipua ſolatia,ne Deum quidem poſſe omnia. Nanq; nec ſibi poteſt mortem conſciſcere, ſi velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis:nec mortales æternitate donare,aut reuocare defunctos: nec facere,vt qui vixit,non vixerit:qui honores geſſit,non geſſerit: nullumque habere in præterita ius,præterquàm obliuionis:atque (vt facetis quoque argumentis ſocietas hæc cum Deo copuletur) vt bis dena,viginti non ſint,ac multa ſimiliter efficere non poſſe: per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia,idque eſſe quod Deum vocamus. In hæc diuertiſſe non fuerit alienum, vulgata propter aſſiduam quæſtionem de Deo.

De natura ſiderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera,quæ affixa diximus mundo,non illa, vt exiſtimat vulgus,ſingulis attributa nobis,& clara diuitibus, minora pauperibus, obſcura defectis, ac pro ſorte cuiuſque lucentia,adnumerata mortalibus:nec cum ſuo quæque homine orta moriũtur, nec aliquem extingui decidua ſignificant. Non tanta cælo ſocietas nobiſcum eſt,vt noſtro fato mortalis ſit ille quoque ſiderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneam vim abundantia reddunt,cùm decidere creduntur,vt apud nos quoque id luminibus accenſis liquore olei notamus accidere. Cæterùm æterna eſt cæleſtibus natura,intexentibus mundum,intextuque concretis:potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens,quæ propter effectus claritatemque & magnitudinem, in tanta ſubtilitate noſci potuerunt, ſicut ſuo demonſtrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptius dicetur,quando ad eam tota pertinet,Signiferi modò inuentionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexiſſe,hoc eſt,rerum fores aperuiſſe, Anaximander Mileſius traditur primus Olympiade quinquageſima octaua. Signa deinde in eo Cleoſtratus,& prima Arietis ac Sagittarij. Sphæram ipſam antè multò Atlas. Nunc relicto mundi ipſius corpore, reliqua inter cælum terraſque tractentur. Summum eſſe,quod vocant Saturni ſidus, ideoque minimum videri,& maximo ambire circulo,ac trigeſimo anno ad breuiſſima ſedis ſuæ principia regredi certum. Omnium autem errantium ſiderum meatus,interque ea Solis & Lunæ, contrarium mundo agere curſum,id eſt,læuum,illo ſemper in dexteram præcipiti. Et quamuis aſſidua conuerſione immenſæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturque in occaſum, aduerſo tamen ire motu per ſuos quæque paſſus:ita fieri,ne conuolutus aer,eandem in partem,æterna mundi vertigine, ignauo globo torpeat,ſed † findatur aduerſo ſiderum verbere diſcretus & digeſtus. Saturni autem ſidus gelidæ ac rigentis eſſe naturæ,† multoque ex eo inferiorem Iouis circulum,& ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis,quod quidam Herculis vocant,ignei,ardentis à Solis vicinitate,binis ferè annis conuerti. Ideoque huius ardore nimio,& rigore Saturni,interiectum ambobus,ex vtroque temperari Iouem,ſalutaremque fieri. Deinde Solis meatum eſſe partium quidem trecentarum ſexaginta:ſed vt obſeruatio vmbrarum eius redeat ad notas,quinos annis dies adiici, ſuperque quartam partem diei. Quam ob cauſam quinto anno vnus intercalaris dies additur, vt temporum ratio Solis itineri congruat. Infra Solem ambit ingens ſidus appellatum Veneris,alterno meatu vagum,ipſiſque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens,Luciferi nomen accipit,vt Sol alter,diem maturans:contrà ab occaſu refulgens nuncupatur Veſper,vt prorogans lucem,vicemque Lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter quadrageſima ſecunda, qui fuit vrbis Romæ annus centeſimus quadrageſimus ſecundus. Iam magnitudine extra cuncta alia ſidera eſt: claritatis

† *fundatur.*
† *multoq́, eo inferiorem.*

quidem tantæ, vt vnius huius stellæ radiis vmbræ reddantur. Itaq; & in magno nominũ ambitu est. Alij enim Iunonis, alij enim Isidis, alij Matris Deûm appellauere. Huius natura cuncta generãtur in terris. Nanq; in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modò conceptus implet, verùm animantiũ quoq; omnium stimulat. Signiferi autem ambitũ peragit trecentis & duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquàm absistens partibus sex atq; quadraginta longius, vt Timæo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurij sidus, à quibusdam appellatũ Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modò ante Solis exortum, modò post occasum splendens, nunquàm ab eo viginti tribus partibus remotior, vt hic idem & Sosigenes docent. Ideo & peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supradictis. Nanque ea & quarta parte cæli à Sole abesse, & tertia, & aduersa Soli sæpe cernuntur, maioresq; alios habent cuncta plenæ conuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

De Lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admirationem vincit nouissimum sidus, terrisque familiarissimum, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplãtium, & proximum ignorari maximè sidus indignantium, crescens semper aut senescens. Et modò curuata in cornua, modò æqua portione diuisa, modò sinuata in orbem, maculosa, eademque subitò prænitens, immensa orbe pleno, ac repentè nulla: aliâs pernox, aliâs sera, & parte diei Solis lucem adiuuans: deficiens, & in defectu tamen conspicua: † quæ mensis exitu latet, cùm laborare nõ creditur. Iam verò humilis & excelsa, & ne id quidem vno modo, sed aliâs admota cælo, aliâs contigua montibus: nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta: quæ singula in ea deprehendit hominum primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profectò grati erga eos, qui labore curaque lucem nobis aperuere in hac luce: miraq; humani ingenij peste, sanguinem & cædes condere Annalibus iuuat, vt scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideoque minimo ambitu, vicenis diebus septenisque & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (vt dictum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, cùm tardissimè, è tricesima luce rursus ad easdem vices exit: haud scio an omnium, quæ in cælo pernosci potuerunt, magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam, vt reliqua sidera, tegi. Siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus. Ideo molliore & imperfecta vi soluere tantũ humorem, atque etiã augere, quẽ Solis radij absumãt. Ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis auersa illò regerat, vnde acceperit. Sidera verò haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum vltrà iusta vi. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

† quin.

De defectu Solis & Lunæ, & de nocte. CAP. X.

DEfectus autem suos & Solis, rem in tota contemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum vmbræque indices existere. Quippe manifestũ est, Solem

interuentu

interuentu Lunæ occultari, Lunamque terræ obiectu, ac vices reddi, eoſdem Solis radios Luna interpoſitu ſuo auferente terræ, terraque Lunæ. Hac ſubeunte repentinas obduci tenebras, rurſumq; illius vmbra ſidus hebetari. Neque aliud eſſe noctem, quàm terræ vmbram. Figuram autem vmbræ ſimilem metæ ac turbini inuerſo, quando mucrone tantùm ingruat, neque Lunæ excedat altitudinem, quoniam nullum aliud ſidus eodem modo obſcuretur, & talis figura ſemper in mucronem deficiat. Spatio quidem conſumi vmbras, indicio ſunt volucrum præalti volatus. Ergo confinium illis eſt aeris terminus, initiumque ætheris. Supra Lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur ſidera, vt reliqua lumina è tenebris. Et propter has cauſas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menſtrui non ſunt vtrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multiuagos (vt dictum eſt) flexus, non ſemper in ſcrupulis partium congruente ſiderum motu.

De ſiderum magnitudine. CAP. XI.

HAec ratio mortales animos ſubducit in cælum: ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit. Non poſſet quippe totus Sol adimi terris intercedente Luna, ſi terra maior eſſet quàm Luna. Certior ex vtraque vaſtitas Solis aperitur, vt non ſit neceſſe amplitudinem eius oculorum argumentis atque coniectura animi ſcrutari: immenſum eſſe: qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet paſſuum millia vmbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto ſpatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, ſimul fiat à vertice: item quia circa ſolſtitialem circulum habitantium meridie ad ſeptentrionem vmbræ cadant, ortu verò ad occaſum. Quæ fieri nullo modo poſſent, niſi multò, quàm terra, maior eſſet. Et quòd montem Idam exoriens latitudine exuperet, dextra læuaque largè amplectens, præſertim tanto diſcretus interuallo. Defectus Lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, ſicut terræ paruitatem ipſe deficiens. Nanque cùm ſint tres vmbrarum figuræ, conſtetque, ſi par lumini ſit materia, quæ iactat vmbram, columnæ effigie iaci, nec habere finem: ſi verò maior materia, quàm lumen, turbinis recti, vt ſit imum eius anguſtiſſimum, & ſimili modo infinita longitudo: ſi minor materia, quàm lux, metæ exiſtere effigiem in cacuminis finem deſinentem, talemque cerni vmbram deficiente Luna: palàm fit, vt nulla amplius relinquatur dubitatio, ſuperari magnitudine terram: Id quidem & tacitis ipſius naturę indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abſcedit? vt noctium capacitate terras reficiat, exuſturus haud dubiè, & ſic quoque exurens quadam in parte, tanta magnitudo eſt.

Quæ quis inuenerit in obſeruatione cæleſti. CAP. XII.

ET rationem quidem defectus vtriuſque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Conſul cum M. Marcello fuit: ſed tum Tribunus militum ſolicitudine exercitu liberato, pridie quàm Perſeus rex ſuperatus à Paulo eſt, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendam eclipſim, mox & compoſito volumine. Apud Græcos autem inueſtigauit primus omnium Thales Mileſius, Olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus eſt, vrbis conditæ anno clxx. Poſt eos vtriuſque ſideris curſum in ſexcentos annos præcinuit Hipparchus, menſes gentium dieſque & horas, ac ſitus locorum, & †vicos populorum complexus, æuo teſte, haud alio modo, quàm conſiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, ſupraque mortalium naturam, tantorum numinum lege deprehenſa, & miſera hominum mente abſoluta, in defectibus ſtellarum ſcelera aut mortem aliquam ſiderum pauente: quo in metu fuiſſe Steſichori & Pindari vatum ſublimia ora palàm eſt deliquio Solis, & in Luna veneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu diſſono auxiliante. Quo pauore ignarus cauſæ Nicias Athenienſium Imperator, veritus claſſem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio eſte cæli interpretes, rerumq; naturæ capaces, argumenti repertores, quo Deos homineſque viciſtis. Quis enim hæc cernens & ſtatos ſiderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non ſuæ neceſſitati mortalis genitus ignoſcat? Nunc confeſſa de iiſdem breuiter atque capitulatim attingam, ratione admodum neceſſariis locis ſtrictimque reddita. Nam neque inſtituti operis talis argumentatio eſt: neque omnium rerum afferre poſſe cauſas minus mirum eſt, quàm conſtare in aliquibus.

† viſus populorum. vt eos intelligamus quos recentiores Aſtrologi aſpectus vocant.

De defectibus. CAP. XIII.

DEfectus ducentis viginti duobus menſibus redire in ſuos orbes certum eſt, Soliſque defectum non niſi nouiſſima primáue fieri Luna, quod vocant coitum: Lunæ autem non niſi plena, ſemperque citrà quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri vtriuſque ſideris defectus ſtatis diebus, horiſque ſub terra. Nec tamen cum fiant ſupernè, vbiq; cerni, aliquando propter nubila, ſæpius globo terræ obſtante conuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi ſagacitate compertum eſt, & Lunæ defectum aliquando quinto menſe à priore fieri, Solis verò ſeptimo. Eandem bis in triginta diebus ſupra terras occultari, ſed ab aliis atq; aliis hoc cerni: quæque ſunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conueniat vmbra terræ Lunam hebetari, nunc ab occaſus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quanam ratione cum Solis exortu vmbra illa hebetatrix ſub terra eſſe debeat, ſemel iam acciderit, vt in occaſu Luna deficeret, vtroq; ſuper terram conſpicuo ſidere. Nam vt

duodecim diebus vtrunque sidus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre III. filio iterum Consulibus.

De Lunæ motu. CAP. XIIII.

LVnam semper, auersis à Sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus haud dubium est. Lucere dodranteis semuncias horarum ab secunda adiicientem vsque ad plenum orbem, detrahentemque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ, magnitudo colligitur, quando illæ & à septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri, sicut affixas cælo Solis fulgore interdiu non cerni, cùm æquè diu ac noctu luceant: idque manifestum fiat defectibus Solis, & præaltis puteis.

Lucere dod. se. est lucere tres vnius horæ quartas, & insuper eiusdē partem vicesimam quartā: vt explicat Budæus libr. 1. de Asse.

Errantium motus, & luminum canonica. CAP. XV.

ERrantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur meantes cum eo. Exoriuntur verò matutino, discedentes partibus nunquàm amplius vndenis. Posteà radiorū eius contactu teguntur, & in triquetro à partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ vocantur: mox in aduerso à partibus centū octoginta, exortus vespertinos. † Itemq; in centum viginti ab alio latere appropinquante, stationes vespertinas, quas & secundas vocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella, vt propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: vnde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab vtroq; exortu. Eadem stationalis senis mensibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cùm cæteræ vtraq; statione quaternos menses nō impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu vespertino simili modo, † relictoq; Sole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atq; à longissimis distantiæ suæ metis Solem insequuntur, adeptæq; occasu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo vesperi exoriuntur vsque ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiuntur ad Solem, & occasu vespertino delitescunt. Veneris stella & stationes duas, matutinam vespertinamq;, ab vtroq; exortu facit, à longissimis distantiæ suæ finibus: Mercurij, stationes breuiore momento, quàm vt deprehendi possit. Hæc est luminū occultationumq; ratio, perplexiore motu, multisq; inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant, & eædem ad Septentrionem accedunt, abeuntq; ad Austrum, terrisq; propiores aut cælo repentè cernuntur: in quibus aliter multa, quàm priores, tradituri, fatemur ea quoq; illorum esse muneris, qui primi quærendi vias demonstrauerunt: modò ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt: prima circulorum, quos Græci absidas in stellis vocant: etenim Græcis vtendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuique earum, aliique quàm mundo: quoniam terra à verticibus duobus, quos appellauerunt Polos, centrum cæli est, necnon Signiferi, obliquè inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exurgunt. Ideoque diuersos habent orbes, motúsque dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breuiores esse.

† Iterumq;.

† relicta à Sole.

Quare eadem aliàs altiora, aliàs inferiora videantur. CAP. XVI.

IGitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, mediis omnium partibus. Et è contrario ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit, vt tardius moueri videantur, cùm altissimo ambitu feruntur: nō quòd accelerent tardéntve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis: sed quia deductas ab summa abside lineas, coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idémque motus aliàs maior, aliàs minor, centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatum causa, quoniam à suo centro absidas altissimas habent in aliis signis. Saturnus in Libræ parte vicesima, Iupiter Cancri quintadecima, Mars Capricorni vicesima octaua, Sol Arietis vicesimanona, Venus Piscium decimasexta, Mercurius Virginis decimaquinta, Luna Tauri quarta. Tertia altitudinum ratio, cæli mensura, non circuli, intelligitur, subire eas aut descendere per profundum aeris, oculis existimantibus. Huic connexa latitudinem Signiferi obliquitatísque causa est. Per hunc stellæ quas diximus errantes, feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subiacet. Reliqua à Polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere, vt quædam animalia & in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissimè, vt tamen è duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has æqualiter, sed duas medio eius, & suprà quatuor, infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis: Martis stella quatuor medias, Iouis mediam & super eam duas: Saturni duas, vt Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiam illam à terra subeuntiū in cęlum, & pariter scandi eam quoque existimauere plerique falsò: qui vt coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omneis

omneis eas complexa causas. Cõuenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine: exortusq; matutinos in initio cuiusq; fieri: stationes in mediis latitudinum articulis, quę vocant ecliptica. Perinde confessum est motum augeri, quandiu in vicino sint terræ: cùm abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maximè sublimitatibus approbatur. Aequè non est dubium, in exortibus matutinis etiam numerum augeri, atque à stationibus primis tres superiores diminui vsque ad stationes secundas. Quæ cùm ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scandi, quoniam in eo primum abitu incipiant parcius adiici motus: in stationibus verò primis & altitudine subire, quoniam tum primum incipiant detrahi numeri, stellæque retroire. Cuius rei ratio priuatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, & triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea vi leuantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideoque existimantur stare, vnde & nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radij violentia, & retroire cogit vapor repercussas. Multò id magis in vespertino earum exortu, toto Sole aduerso, cùm in summas absidas expelluntur, minimeque cernuntur, quoniam altissimè absunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cùm hoc in altissimis absidum euenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu, non tamen ante stationes secundas agente, cùm & altitudo descenditur, superueniente ab alio latere radio, eademque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum interest, subeant radij, an superueniant. Multoque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

Catholica siderum errantium. CAP. XVII.

PRimum igitur dicatur, cùm sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquã longius xlvi. partibus, Mercurius viginti tribus à Sole abscedant, sæpe citra eas ad Solem reciprocent. Conuersas habent vtræq; absidas, vt infra Solem sitæ: tantumq; circulis earum subtèr est, quantum supernè prædictarum: & ideo non possunt abesse ampliùs, quoniam curuatura absidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo vtræque simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur non semper ad quadraginta sex & ad partes viginti tres perueniunt? Imò verò. Sed † ratio canonica fallit. Nanque apparet absidas quoque earum moueri, quod nunquàm transeant Solem. Itaque cùm in partem ipsam eius incidêre margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur: cùm citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ocyus redire † creduntur, cùm sit illa semper vtrique extremitas summa. Hinc & ratio motuum conuersa intelligitur. Superiores enim celerrimè feruntur in occasu vespertino, hæ tardissimè: illæ à terra altissimè absunt, cùm tardissimè mouentur, hæ cùm ocyssimé. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in iis extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatem incipiunt, hæ verò augere: Illæ retro cursum agunt à statione matutina vsque ad vespertinam, Veneris à vespertina vsque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem scandere, altitudinem verò ac Solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino & altissima. Digredi autem latitudine, motumque minuere † ab exortu matutino: retro quidem ire, simulque altitudine digredi, à statione vespertina. Mercurij rursus stella vtroque modo scandere ab exortu matutino, digredi verò latitudine à vespertino: consecutoque Sole ad quindecim partium interuallum, consistit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retroque graditur ab occasu vespertino vsque ad exortum matutinum. Tantumque hæc, & Luna, totidem diebus, quot subiere, descendunt. Veneris quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ varietas, sed ratio euidens. Nam quæ in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt ægré. Multa promi ampliùs circa hæc possunt secreta naturæ legesque, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: In Martis sidere, cuius est maximè inobseruabilis cursus, nunquàm id stationem facere, Iouis sidere triquetro, raró admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, nisi in duobus signis tantùm, Cancri & Leonis, simul edere. Mercurij verò sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine: in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri: in Cancro verò non citra vigesimamquintam partem. Lunam bis coitum cum Sole in nullo alio signo facere, quàm Geminis: non coire aliquando, in Sagittario tantum. Nouissimam verò primamque eadem die vel nocte, nullo alio in signo, quàm Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contigit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sidus & Martis cùm plurimum diebus centum septuaginta: Iouis triginta sex, aut cùm minimum, denis detractis diebus: Veneris sexaginta nouem, aut cùm minimum, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cùm plurimùm, septemdecim.

† ratio Canonicos fallit. hoc est, canonum astronomicorũ conditores.

† coguntur.

† Rectius, ab exortu vespertino. quam lectionẽ agnoscit & Pintianus, Salmantici codicis fidem sequutus.

Quæ ratio colores eorum mutet. CAP. XVIII.

COlores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera venêre subeundo, tingitque appropinquantes vtralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem. Sol atque commissuræ absidum, extremæque orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli, cùm oritur, ardens, posteà radians: his causis connexo visu; & earum quæ cælo continentur. Nanque modò multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunæ, placida nocte leniter illustrante eas: modò raritas, vt fugisse miremur plenilunio abscondente, aut cùm Solis, supráue dictarum radij visus perstrinxere nostros. Et ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias sentit, hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos, præterquàm vbi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis diuidua est, in triquetro seminani ambitur orbe, impletur autem in aduerso: rursusque minuens easdem effigies, paribus edit interuallis, simili ratione, qua supra Solem tria sidera.

Solis motus, & dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

SOl autem ipse quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno, & in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis spatiis, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni; noctis verò, solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est Signiferi, cùm pars æqua mundi super subterque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exorto suo consurgunt signa longiore tractu tenent lucem: quæ verò obliqua, ocyore transeunt spatio.

Quare Ioui fulmina aßignentur. CAP. XX.

LAtet plerosque, magna cæli affectatione compertum à principibus doctrinæ viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant, sed maximè ex iis medio loco siti: fortassis quoniam contagium nimij humoris ex superiore circulo, atque ardoris ex subiecto per hunc modum egerat. Ideoque dictum Iouem fulmina iaculari. Ergo vt è flagrante ligno carbo cum crepitu, sic à sidere cælestis ignis expuitur, præscita secum afferens, ne abdicata quidem sui parte in diuinis cessante operibus. Idq; maximè turbato fit aere, quia collectus humor abundantiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi sideris partu.

Interualla siderum. CAP. XXI.

INterualla quoque siderum à terra, multi indagare tentauerunt: & Solem abesse à Luna vndeuiginti partes, quantum Lunam ipsam à terra, prodiderunt. Pythagoras verò vir sagacis animi, à terra ad Lunam centum xxvj. M. stad. esse collegit. Ab ea vsq; ad Solem duplum. Inde ad xij. signa triplicatum. In qua sententia & Gallus Sulpitius noster fuit.

De siderum musica. CAP. XXII.

SEd Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit à terra Luna. Ab ea ad Mercurium, spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantumdem. A qua ad Solem sesquiplum. A sole ad Martem tonum, id est, quantum ad Lunam à terra. Ab eo ad Iouem dimidium, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad Signiferum: ita septem tonos effici, quam diapason harmoniam vocant, hoc est, vniuersitatem concentus. In ea † Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia, iucunda magis, quàm necessaria subtilitate.

† *Saturnum Dorio moueri phthongo, Iouem Phrygio.*

De mundi geometria. CAP. XXIII.

STadium centum vigintiquinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos vigintiquinq;. Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinem esse, in qua nubila ac venti nubesque proueniant. Inde purum liquidumque, & imperturbatæ lucis aerem. Sed à turbido ad Lunam vicies cētum millia stadiorum. Inde ad Solem quinquies millies. Eo spatio fieri, vt tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia, sed tam prodenda, quàm sunt prodita: in queis tamen vna ratio Geometricæ collectionis nunquàm fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec vt mensura (id enim velle penè dementis otij est) sed vt tantum æstimatio coniectandi, constet animo. † Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus orbis Solis ex circuitu eius patere appareat circulum per quem meat, semperque dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulò minus septimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interueniat) sextam ferè partem huius immensi spatij, quod circa terram circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio, Lunæ verò duodecimam, quoniam tanto breuiore, quàm Sol, ambitu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terræ. Mirū quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata successu, sicut in supradictis occasionē impudentiæ ratio largitur: ausiq; diuinare Solis ad terram spatia, eadem ad cælum agunt, quoniā sit medius Sol, vt protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas,

† *Planior est, minusq; perturbata vetusti codicis lectio, quæ sic habet: Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus patêre circulum, per quem meat orbis Solis, ex circuitu eius appareat, semperq; &c.*

ſeptimas,tantas habere circulum duo & viceſimas, tanquam planè à perpendiculo menſura cæli conſtet. Aegyptia ratio,quam Petoſiris & Necepſos oſtendêre,ſingulas partes,in lunari circulo (vt dictum eſt) minimo,triginta tribus ſtadiis paulo amplius patere colligit:in Saturni ampliſſimo duplum:in Solis,quem medium eſſe diximus,vtriuſque menſuræ dimidium. Quæ computatio plurimum habet pudoris:quoniam ad Saturni circulum,addito Signiferi ipſius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

De repentinis ſideribus. CAP. XXIIII.

Reſtant pauca de mundo:nanque & in ipſo cælo ſtellæ repentè naſcuntur. Plura earum genera.

De Cometis & cæleſtibus prodigijs,natura & ſitu,& generibus eorum. CAP. XXV.

COmetas Græci vocant,noſtri crinitas,horrentes crine ſanguineo,& comarum modo in vertice hiſpidas. Iidem Pogonias,quibus inferiore ex parte in ſpeciem barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo vibrantur ocyſſimo ſignificatu. Hæc fuit de qua quinto Conſulatu ſuo † Titus Imperator Cæſar præclaro carmine perſcripſit,ad hunc diem nouiſſimè viſa. Eaſdem breuiores & in mucronem faſtigiatas,Xiphias vocauere,quæ ſunt omnium pallidiſſimæ,& quodã gladij nitore,ac ſine vllis radiis:quos Diſceus ſuo nomini ſimilis,colore autem electro, raros è margine emittit. † Pithetes doliorum cernitur figura,in concauo fumidæ lucis. Ceratias cornus ſpeciem habet,qualis fuit cùm Gręcia apud Salamina depugnauit. Lampadias ardentes imitatur faces:Hippeus equinas iubas celerrimi motus,atq; in orbem circa ſe euntes. Fit & candidus Cometes,argenteo crine,ita refulgens,vt vix contueri liceat,ſpecieq́; humana Dei effigiem in ſe oſtendens. Fiunt & hirti villorum ſpecie,& iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in haſtam eſt, Olympiade centeſima octaua,vrbis anno tricenteſimo nonageſimo octauo. Breuiſſimum,quo cernerentur,ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt,longiſſimum octoginta. Mouentur autem alij errantium modo,alij immobiles hærent. Omnes fermè ſub ipſo Septentrione,aliqua eius parte non certa,ſed maximè in candida,quæ lactei circuli nomen accepit. Ariſtoteles tradit & ſimul plures cerni,nemini compertum alteri,quod equidem ſciam. Ventos autem ab iis graues æſtusq; ſignificari. Fiunt & hybernis menſibus,& in auſtrino polo,ſed ibi citra vllum iubar. Diraq; comperta Aethiopum & Aegypti populis,cui nomen æui eius rex dedit Typhon,ignea ſpecie,ac ſpiræ modo intorta, viſu quoq; toruo,nec ſtella verius,quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus ſtellis,cæteriſq; crines. Sed Cometes nunquàm in occaſura parte cæli eſt, terrificum magna ex parte ſidus,ac non leuiter piatũ,vt ciuili motu Octauio Conſule,iterumq́; Pompeij & Cæſaris bello. In noſtro vero æuo circa veneficium,quo Claudius Cæſar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius,aſſiduum propè ac ſæuum. Referre arbitrantur,in quas partes ſeſe iaculetur,aut cuius ſtellæ vires accipiat,quaſq; ſimilitudines reddat,& quibus in locis emicet. Tibiarum ſpecie,muſicæ arti portendere. Obſcœnis autem moribus,in verendis partibus ſignorum. Ingeniis & eruditioni,ſi triquetram figuram quadratãmve paribus angulis ad aliquos perennium ſtellarum ſitus edant. Venena fundere,in capite ſeptentrionalis auſtrinæúe ſerpentis. Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romæ,admodũ fauſtus Diuo Auguſto iudicatus ab ipſo:qui incipiente eo,apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici,non multo poſt obitum patris Cæſaris, in collegio ab eo inſtituto. Nanq; his verbis id gaudium prodidit:Iis ipſis ludorum meorum diebus,ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cæli,quæ ſub ſeptentrionibus eſt,conſpectum. Id oriebatur circa vndecimam horam diei,clarumq́; & omnibus terris conſpicuum fuit. Eo ſidere ſignificari vulgus credidit,Cæſaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulachro capitis eius,quod mox in foro conſecrauimus,adiectum eſt. Hæc ille in publicũ, interiore gaudio ſibi illum natum,ſeque in eo naſci interpretatus eſt:&, ſi verum fatemur, ſalutare id terris fuit. Sunt qui & hæc ſidera perpetua eſſe credant,ſuoq; ambitu ire,ſed non niſi relicta à Sole cerni. Alij verò,qui naſci humore fortuito,& ignea vi,ideoque ſolui.

† *Malim, Tiberius, vti anteà legebatur, cũ præſertim ſuprà in Catalogo authorum, etiam Tiberiũ Cæſarem recenſeat.*

† *Aliàs, Pitheus: eadem forma, qua Hippeus, & Diſceus.*

Hipparchus de ſideribus,per exempla hiſtorica,faces,lampades,trabes,bolides,& chaſma cæli. CAP. XXVI.

IDem Hipparchus nunquàm ſatis laudatus,vt quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine ſiderũ,animaſq; noſtras partẽ eſſe cæli,nouã ſtellam & aliã in æuo ſuo genitã deprehendit:eiuſq; motu,qua die fulſit,ad dubitationem eſt adductus,ánne hoc ſæpius fieret, moueренturq́; & eæ,quas putamus affixas. Idemq; auſus,rem etiam Deo improbã,annumerare poſteris ſtellas, ac ſidera ad normã expangere, organis excogitatis,per quę ſingularũ loca atq; magnitudines ſignarẽt: vt facilè diſcerni poſſet ex eo,non modò an obirent,naſcerentúrve, ſed an omnino aliqua trãſirent moueréntúrve,item an creſcerent minuerenturq́;,cælo in hæreditate cunctis relicto,ſi quiſquã qui †rationem eam caperet,inuentus eſſet. Emicant & faces,non,niſi cùm decidunt, viſæ: qualis Germanico Cæſare gladiatorũ ſpectaculum edente, præter ora populi meridiano tranſcurrit. Duo genera earum:Lampades vocant planè faces:alterum Bolidas, quale Mutinenſibus malis viſum eſt. Diſtant,quòd faces veſtigia longa faciunt,priore ardente parte:Bolis verò perpetua ardens,longiorem trahit limitem. Emicant & trabes ſimili modo,quas Docos vocant:qualis cùm Lacedæmonij claſſe victi,imperium Græciæ amiſere. Fit & cæli ipſius hiatus,quod vocant chaſma.

† *Cretionem, legit Pintianus ex codice Toletano: aditionem hæreditatis ea voce intelligens.*

De

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt & sanguinea species, & (quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæ septimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciā quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, vt cætera, arbitror existere, non vt plerique varijs de causis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: verùm hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideoque non, sicut exortus suprà dictos, defectusq;, & multa alia, nosci.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

CErnuntur & stellæ cum Sole totis diebus, plerunque & circa solis orbem, ceu specie coronæ: & versicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta vrbem intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

De coronis cælestibus. CAP. XXIX.

EXistunt eædem coronæ circa Lunam, & circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia. Circa Solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio Consulibus, orbis L. Porcio, M. Acilio.

De circulis repentinis. CAP. XXX.

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilio coss. Fiunt prodigiosi & longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures Soles. CAP. XXXI.

ET rursus plures Soles simul cernuntur, nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo, nunquàm iuxta, nec contra terram, nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conspecti in Bosporo produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos Soles antiqui sæpius videre: sicut Sp. Posthumio, Q. Mutio, & Q. Martio, M. Porcio, & M. Antonio, P. Dolobella, & M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra ætas vidit Diuo Claudio principe, Consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, quàm tres, visi, ad hoc æui nunquàm produntur.

Plures Lunæ. CAP. XXXII.

LVnæ quoque trinæ, vt Cn. Domitio, C. Fannio Consulibus, apparuere: quos plerique appellauerunt Soles nocturnos.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

LVmen de cælo noctu visum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio Consulibus, & sæpe aliâs, vt diei species noctu luceret.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardens ab occasu ad ortum scintillans transcurrit, Solis occasu L. Valerio, C. Mario consulibus.

Ostentum cæli. CAP. XXXV.

SCintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantem: ac postquàm Lunæ magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo diei: dein cùm in cælum se reciperet, lampadem factam, semel vnquam proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio coss. † Vidit hoc Licinius Syllanus Proconsul cum comitatu suo.

† In vetusto codice tantùm est, Vidit hoc Syllanus, nulla Licinij mentione.

De discursu stellarum. CAP. XXXVI.

FIeri videntur & discursus stellarum, nunquàm temere, vt non ex ea parte truces venti cooriantur. Existunt stellæ & in mari terrisque.

De stellis Castoribus. CAP. XXXVII.

VIdi nocturnis militum vigilijs, inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie ea: & an tennis nauigantium, aliisque nauium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, vt volucres sedem ex sede mutantes: graues, cùm solitariæ venere, mergentesque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem salutares, & prosperi cursus prænuntiæ, quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatamque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant, eosque in mari deos inuocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno præsagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ maiestate abdita.

De aere. CAP. XXXVIII.

HActenus de ipso mundo, sideribusque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Nanq; & hoc cælum appellauere maiores quod alio nomine aera: omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam hæc sedes, multoque inferior (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aeris, infinitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, & † alia fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum

† illa fulmina emphaticὤς.

derum vis:eademque quæ sponte non subeunt,ad se trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium vndique impellunt. Iidem infracti resiliunt:& quæ potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursumque in altum redit. Venti ingruunt inanes,iidemque cum rapina remeant. Tot animalium haustus spiritum è sublimi trahit. At ille contra nititur,tellusque,vt inani,cælo spiritum infundit. Sic vltro citro commeante natura,vt tormento aliquo,mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assiduè rapta conuoluitur,& circa terram immenso rerum quasi globo tendit, subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas complexa causas,quoniam & tonitruum & fulminum iactus,horum violentiæ plerique assignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim,quod vento sint rapti,& multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

De statis tempestatibus. CAP. XXXIX.

TEmpestatum rerumque quasdam statas esse causas,quasdam verò fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates & hyemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur,siderum motu fieri dubitet? Ergo vt Solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque uis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fecunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis , alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec verò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur,cùm esse eorum nullum minus Luna tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni maximè transitus imbribus faciunt. Nec meantium modò siderum hæc vis est,sed multorum etiam adhærentium cælo:quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt:qualiter in Suculis sentimus accidere,quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellãt. Quin & sua sponte quædam statisque temporibus,vt Hœdorum exortus. Arcturi verò sidus non fermè sine procellosa grandine emergit.

De vi Caniculæ. CAP. XL.

NAm Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat?cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur.Feruent maria exoriente eo,fluctuant in cellis vina,mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram,quam in exortu eius contrà stare & contueri tradit,ac velut adorare, cùm sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maximè in rabiem agi,non est dubium.

Sidera in alijs signorum partibus & temporibus aliâs influere. CAP. XLI.

QVin partibus quoque signorum quorundam sua vis inest,vt autumnali æquinoctio, brumaq́;, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantum tempestatibusque, sed multis & corporum & ruris experimentis. Afflantur alij sidere, alij commouentur statis temporibus aluo,neruis,capite,mente.Olea,& populus alba,& salices, folia solstitio circumagunt. Floret ipso brumali die,suspensa in tectis arentis herba pulegij, rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc,qui non obseruet quotidiano experimento,herbam vnam,quæ vocatur heliotropiũ, abeuntem Solem intueri semper,omnibusque horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum,conchyliorumque,& concharum omnium corpora augeri,ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisiuere diligentiores: minimumque animal formicam sentire vires sideris,interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipuè iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere ac minui. Patrocinatur vastitas cæli immensa,discreta altitudine in duo atque lxx. signa. Hæ sunt rerum aut animantium effigies,in quas digessere cælum periti.In his quidem mille sexcentas annotauere stellas,insignes videlicet effectu,visuve.Exempli gratia,in cauda Tauri septem,quas appellauere Vergilias,in fronte Suculas,Booten,qui sequitur Septentriones.

Imbrium,ventorum,& nubium causæ. CAP. XLII.

EXtra has causas non negauerim existere imbres ventosque: quoniam humidam à terra, aliâs verò propter vapores fumidam, † exhalare caliginem certum est. Nubesque liquore egresso in sublime,aut ex aere coacto in liquorem,gigni. Densitas earum corpusque haud dubio coniectatur argumento,cùm Solem obumbrent,perspicuum aliâs etiam vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem. † *exhalari.*

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

IGitur non eam inficias,posse in has & ignes supernè stellarum decidere,quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando & tela vibrata strident. Cùm verò in nubem peruenerint, vaporem dissonum gigni,vt candente ferro in aquam demerso, & fumidum vorticem volui. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus, aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens,fulmina:si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorũ ignium plagas,ideoq́; protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderum depressum,qui à terra meauerit,spiritũ nube cohibitum tonare,natura strangulante sonitũ, dum

dum rixetur, edito fragore, cùm erumpat, vt in membrana ſpiritu intenta. Poſſe & attritu, dum in præceps feratur, illum, quiſquis eſt, ſpiritum accendi. Poſſe & conflictu nubium elidi, vt duorũ lapidum, ſcintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia eſſe fortuita. Hinc bruta fulmina & vana, vt quæ nulla veniant ratione naturæ. Iis percuti montes, iis maria, omneſque alios irritos ictus. Illa verò fatidica ex alto, ſtatiſque de cauſis, & ex ſuis venire ſideribus. Simili modo ventos vel potiùs flatus, poſſe & ex arido ſiccoque halitu terræ gigni non negauerim: poſſe & aquis aera expirãtibus, qui neque in nebulam denſetur, nec craſſeſcat in nubes: poſſe & Solis impulſu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm fluctus aeris pluribuſque etiam modis. Nanque & è fluminibus ac niuibus, & è mari videmus & quidem tranquillo, & alios quos vocant Altanos, è terra conſurgere. Qui quidem cum è mari redeunt, Tropæi vocantur: ſi pergunt, Apogæi.

Qua ratione echo reddatur. CAP. XLIIII.

MOntium verò flexus crebrique vertices, & conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concaui vallium ſinus, ſcindunt inæqualiter inde reſultantem aera: quæ cauſa etiam voces multis in locis reciprocas facit.

De ventis iterum. CAP. XLV.

SIne fine ventos generant iam quidam etiam ſpecus, qualis in Dalmatiæ ora, † vaſto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quãuis tranquillo die, turbini ſimilis emicat procella. Nomen loco eſt Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam Auſtro traditur ſacra, quam profanum ſit attrectari hominis manu, confeſtim Auſtro voluente harenas. In domibus etiã multis, manu facta incluſa opacitate conceptacula auras ſuas habent, adeò cauſa non deeſt. Sed plurimum intereſt, flatus ſit, an ventus. Illos ſtatos atque perſpirantes, quos non tractus aliquis, verùm terræ ſentiunt: † qui non aura, non procella maris, ſed appellatione quoque ipſa venti ſunt: qui ſiue aſſiduo mundi † incitu, & cõtrario ſiderum occurſu naſcuntur, ſiue hic eſt ille generabilis rerũ naturę ſpiritus, huc illuc tanquã in vtero aliquo vagus, ſiue diſparili errantiũ ſiderũ ictu, radiorumq; multiformi iactu flagellatus aer, ſiue à ſuis ſideribus exeunt his propioribus, ſiue ab illis cælo affixis cadunt, palàm eſt illud quoque legem naturæ habere nõ ignotam, etiamſi nondum percognitam.

† *Rectius, Vaſto præceps hiatu. abiecta præpoſitione.*

† *qui non aura, non procellæ, ſed mares appellatione quoq; ipſa venti ſunt.*

† *incitatu.*

Natura & obſeruationes ventorum. CAP. XLVI.

VIginti amplius authores Græci veteres prodidere de his obſeruationes. Quo magis miror, orbe † diſcordi, & in regna hoc eſt in membra diuiſo, tot viris curæ fuiſſe tam ardua inuentu, inter bella præſertim & infida hoſpitia, piratis etiam omnium mortalium hoſtibus tranſitus fermè tenentibus: vt hodie quædam in ſuo quiſque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eò acceſſere, verius noſcat, quàm indigenarum ſcientia: nunc verò pace tam feſta, tam gaudente prouentu rerum artiumque principe, omnino nihil addiſci noua inquiſitione, imò ne veterum quidem inuenta perdiſci. Non erant maiora præmia in multos diſperſa fortunæ magnitudine: & iſta plures ſine præmio alio, quàm poſteros iuuandi, eruerunt. Nanque mores hominum ſenuere, non fructus. Et immenſa multitudo aperto, quodcunque eſt, mari, hoſpitalique litorum omnium appulſu nauigat, ſed lucri, non ſcientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, & tantũ auaritiæ intenta, idipſum poſſe tutius fieri. Quapropter ſcrupuloſius, quàm inſtituto fortaſſis conueniat operi, tractabo ventos, tot millia nauigantium cernens.

† *tam diſcordi.*

Ventorum

Ventorum genera. CAP. XLVII.

VEteres quatuor omnino seruauere, per totidē mundi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti, vt mox iudicatum est, ratione. Secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter vtranque media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab Oriente æquinoctiali Subsolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: Illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant. A meridie Auster, & ab occasu Africus, Noton & Liba nominant. Ab occasu æquinoctiali Fauonius, ab occasu solstitiali Corus: Zephyron & Argesten vocant. A Septentrionibus Septentrio, interque eum & exortum solstitialem Aquilo, Aparctias dicti & Boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, Thrasciam, media regione inter Septentrionem & occasum solstitialem: itemque Cæcian, media inter Aquilonem & exortum æquinoctialem. Ab ortu solstitiali Phœnician, media regione inter ortum brumalem & meridiem. Item inter Liba & Noton compositum ex vtroque medium, inter meridiem & hybernum occidentem, Libonoton. Nec finis: Alij quippe Mesen nomine etiamnum addidere inter Borean & Cæcian: & inter Eurum & Noton, Euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusque gentibus venti, non vltra certum procedentes tractum: vt Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior idem Olympias vocatur. Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligit: & Cęcian aliqui vocant Hellespontian, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus ventorum est Circius, nec vlli violentia inferior, Ostiam plerunque rectà Ligustico mari perferens: idem non modò in reliquis partibus cæli ignotus, sed nē Viennam quidem eiusdem prouinciæ vrbem attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille ventorum coercitus. Et Austros in Aegyptum penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, ventis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, Fauonij hybernum molliunt cælum, Sole Aquarij xxv. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit ferme & hoc omnibus, quos deinde ponam, per singulas intercalationes vno die anticipantibus, rursumque lustro sequenti ordinem seruantibus. Fauoniū quidam ad vij. Calend. Martij Chelidonian vocant, ab hirundinis visō: nonnulli verò Ornithian, vno & lxx. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies nouem. Fauonio contrarius est, quem Subsolanum appellauimus. Datus est autem huic exortus Vergiliarum in totidem partibus Tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinum est, huic vento Septentrione contrario. Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculę sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies xv. ante Augustas Cal. est. Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem Aquilones cōstantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Molliri eis creditur Solis vapor geminatus ardore sideris: nec vlli ventorum magis stati sunt. Post eos rursus Austri frequentes vsque ad sidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante ęquinoctium autumni. Cum hoc Corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius Vulturnus. Post id æquinoctium diebus ferè quatuor & quadraginta. Vergiliarum occasus hyemem inchoat: quod tempus in iij. Idus Nouembris incidere consueuit: hoc est Aquilonis hyberni, multumque æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est Africus. Ante brumam autem septem diebus, totidemque postea, sternitur mare halcyonum fœturæ: vnde nomen hi dies traxere, reliquum tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatum concludit mare. Piratæ primùm coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria, nunc idem hoc auaritia cogit. Ventorum frigidissimi sunt, quos à Septentrione diximus spirare, & vicinus his Corus. ij & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Humidi, Africus, & præcipuè Auster Italiæ. Narrant & in Ponto Cæcian in se trahere nubes. Sicci Corus, & Vulturnus, præterquam desinentes. Niuales Aquilo, & Septentrio. Grandines Septentrio importat, & Corus. Aestuosus Auster. Tepidi Vulturnus, & Fauonius. Iidem Subsolano ficciores: & in totum omnes à Septentrione & Occidente ficciores, quàm à Meridie & Oriente. Saluberrimus autem omnium Aquilo: noxius Auster, & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt † ferè, & à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab Oriente flatus est eorum, † *flare* in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus à Meridie. Spirant autem & à bruma, cùm vocantur Ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster Africę serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, aut vt contrarius desinenti incipiat. Cùm proximi cadentibus surgunt, à lęuo latere in dextrum vt Sol, ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maximè Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium nauigatur, prolatis pedibus, vt noctu plerunque aduersa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur, quàm Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoque post Austros noxij præcipuè terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinunt numero: quæ obseruatio & in aliis multis rerū naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidensque, comprimit meridianus ęstiuis temporibus. Itaq; medio

diei aut noctis plerunque sopiuntur, quia aut nimio frigore aut æstu soluuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Expectantur autem maximè, vnde nubes discussæ adaperuere cęlum. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, nō ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

De repentinis flatibus. CAP. XLVIII.

NVnc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (vt dictum est) coorti, rursusque deiecti, interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentiū modo (vt aliquibus placere ostendimus) tonitrua & fulgura edunt. Maiore verò illati pondere incursuque, si latè siccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur à Græcis Ecnephias. Sin verò depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est, sine fulmine, vorticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid, abruptum è nube gelida cōuoluens versansque, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modò, verùm ipsa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbetque in excelsum. † Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior, accensusq; dum fuit, Prester vocatur, amburens contacta pariter & proterens.

† Huc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus perperam ex hac sua sede in alienam traiecta.
† nec niualis Ecnephias. Redundant enim tria illa verba, Aut niue iacente.

Alia prodigiosa genera tempestatum. CAP. XLIX.

NOn fit autem aquilonius Typhon, † nec niualis aut niue iacente Ecnephias. Quòd si simul rupit nubem, exarsitq;, & ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat à Prestere, quo flamma ab igne. Hic latè funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab vtroq;, disiecta nube verius, quàm rupta. Fit & caligo belluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cum spissatus humor rigensque ipse se sustinet. Ex eodem genere, & in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.

Quibus in terris fulmina non cadant. CAP. L.

HYeme & æstate rara fulmina, contrariis de causis, quoniam hyeme densatus aer nubiū crassiore corio spissatur: omnisque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum casu præstat, & è diuerso nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi siccique halitus terræ, raras admodum tenuesque & infirmas densantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora fulmina, corruptis in vtroque tempore æstatis hyemisque causis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme, & æstate nimbosa, semper quodammodo vernat vel autumnat. Italiæ quoq; partibus iis, quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus, iuxtà hyeme & æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula. CAP. LI.

FVlminum ipsorū plura genera traduntur. Quę sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, nō vrunt, sed infuscant. Tertiū est, quod clarum vocant, mirificæ maximè naturæ, quo dolia

dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloq; alio vestigio relicto. Aurum, & æs, & argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo cerę. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipsa citra vllum aliud incommodum vixit. In Catilinanis prodigiis, Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus. CAP. LII.

THuscorum literæ nouem Deos emittere fulmina existimant, eaque esse vndecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis seruare: diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora sanè eadem de causa frigidioris cęli. Hetruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sęua maximè & execrabilia, cùm sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec à sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum euidens est, quòd omnia à superiore cælo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ vocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur è terra exire, quoniam ex repulsu nulla vestigia edant, cùm sit illa ratio non inferni ictus, sed aduersi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant: sicut cremantia, a Martis. Qualiter cùm Volsinij oppidum Thuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Cęterùm existimant non vltra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die: publica non vltra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

EXtat Annalium memoria, sacris quibusdam & precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Hertruriæ est, impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocauere Voltam. Euocatum & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatū, in primo Annalium suorum tradit L. Piso grauis author: quod imitatum parum rite Tullum Hostilium, ictum fulmine. Lucosq;, & aras, & sacra habemus, interq; Statores, & Tonantes, & Feretrios, Elicium quoq; accepimus Iouem. Varia in hoc vitæ sententia, & pro cuiusque animo. Imperari naturæ, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpretatione eò profecit scientia, vt ventura alia finito die pręcinat: & an peremptura sint fatum, aut apertura potiùs alia fata, quæ lateant innumerabilibus in vtroque publicis priuatisque experimentis. Quamobrem sint ista (vt rerum naturæ libuit) aliis certa, aliis dubia, aliis probata, aliis damnanda. Nos cætera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

FVlgetrum priùs cerni, quàm tonitrum audiri, (cùm simul fiant) certum est. Nec mirum, quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne & afflari, quàm percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Læua prospera existimantur, quoniam læua parte mundi ortus est. Nec tam aduentus spectatur, quàm reditus, siue ab ictu resiliat ignis, siue opere confecto, aut igne consumpto spiritus remeet. In sedecim partes cælum in eo respectu diuisere Thusci. Prima est à septentrionibus ad æquinoctialem exortum: secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est, ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas diuisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem è contrario appellauere dextras. Ex his maximè dira, quæ septentrionem ab occasu attingunt. Itaque perplurimum refert, vnde venerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortiuas redire partes. Ideo cùm à prima cæli parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ Dictatori ostentum datū accepimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera, aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius obseruationis vanitas, tacta Iunonis æde, Romæ deprehensa est Scauro Consule, qui mox princeps fuit. Noctu magis, quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominem non semper extinguit, cætera illico: hunc videlicet natura tribuente honorem, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: † homo, nisi conuertatur, vi percussus non expirat. Supernè icti considunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominem ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur. Vulnera fulminatorum frigidiora reliquo corpore sunt.

† Homo nisi cõuertatur in percussas non expirat.

Quæ non feriantur fulmine. CAP. LV.

EX iis, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec vnquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula è pellibus belluarum, quas vitulos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc † armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmina diruta.

† armigera.

De prodigiosis pluuijs, lacte, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis. CAP. LVI.

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse M. Acilio, C. Porcio coss. † & sæpe aliâs carne, sicut L. Volumnio, Seruio Sulpitio coss. exque ea non putruisse, quod non diripuissent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus à Parthis interemptus est, omnesque cum eo Lucani milites quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ pluerat, spongiarum ferè similis fuit: aruspices cauenda præmonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello coss. lana pluit circa castellum Carissanũ, iuxta quod post annum. T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in eius anni acta relatum est.

† *In vetusto codice, verborũ ordine distinctioneq́; nonnihil immutata sic legitur, & sæpe aliâs, sicut carne. L. Volumnio, &c.*

De crepitu armorum, & tubarum de cælo audito. CAP. LVII.

ARmorum crepitus, & tubæ sonitus, auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrosque & prius, & postea. Tertio verò Consulatu Marij ab Amerinis, & Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælum, minimè mirum est, & sæpius visum, maiore vi ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus. CAP. LVIII.

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimæoctauæ secundo anno, prædixisse cælestium literarum scientia, quibus diebus saxum casurum esset è Sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi diuinitatem Anaxagoræ fuisse: soluique rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut vnquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebrò, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodieque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulò antè delatum.

De arcu cælesti. CAP. LIX.

ARcus vocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. Nam ne pluuios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in Solem refringi, colorumque varietatem mistura nubium, aeris, igniumque fieri. Certè nisi Sole aduerso non fiunt, nec vnquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu, quamuis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi quartadecima Luna posse. Fiunt autem hyeme, maximè ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio verno, non existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus frequenter. Iidem sublimes humili Sole, humilesque sublimi, & minores occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, verùm ambitus maioris. Aestate verò per meridiem non cernuntur, post autumni æquinoctium, quacunq; hora: nec vnquam plures simul, quàm duo. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse video.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. CAP. LX.

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinã autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere, non grandines: ipsasque grandines interdiu sæpius, quàm noctu, & multò celerius resolui, quàm niues. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore existere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaque glacie non eundem inueniri modum.

De nubium imaginibus. CAP. LXI.

VArietates colorum figurarumque in nubibus cerni, prout admistus ignis superet, aut vincatur.

De proprietatibus cæli in locis. CAP. LXII.

PRætereà quasdam proprietates cæli quibusdã locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Locris, & in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci, vt nõ aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referẽtur locis. Hæc sint dicta de aere.

De natura terræ. CAP. LXIII.

SEquitur terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cælum Dei: quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelque editos sustinet semper: nouissimè complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater, operiens: nullo magis sacramento, quàm quo nos quoque sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenque prorogans nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen vltimum iam nullis precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vsusq; mortaliũ semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit! quos odores saporesq;! quos succos! quos tactus! quos colores! quàm bona fide creditum fœnus reddit!

reddit! quæ nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, penásque etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & venena, nostri misertam instituisse credi potest, †ne in tædio vitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, misertam genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret: terræque seruaretur, qui sibiipsi perisset. Et vt verum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud vitæ fecimus venenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo vtimur. Nec tamen quereremur meritò, etiamsi maleficii causa tulisset. Aduersus vnam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur; aut, vt freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multóque plus, vt deliciis, quàm vt alimentis famuletur nostris. Et tamen, quæ summa patitur atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, vt vnus niteat articulus! Si vlli essent inferi, iam profectò illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur, si eadem ad noxam genuit aliqua. Feræ enim credo custodiunt illam, arcéntque sacrilegas manus. Nónne inter serpentes fodimus, & venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc vtimur, quòd omnes hi opulentiæ exitus ad scelera cædésque & bella tendunt: quámque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrata animi & hoc duxerim, quòd naturam eius ignoramus.

† ne in tædio vitæ fames, mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

Est autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbem certè dicimus terræ, globúmque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat: id quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non eisdem causis, quas attulimus in cœlo. Nanque in illo caua in se conuexitas vergit, & cardini suo, hoc est terræ, vndiq; incumbit. Hæc, vt solida atq; conferta, assurgit, intumescenti similis, extráq; protenditur. Mundus in centrum vergit: at terra exit à centro, immensum eius globum in formã orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente. *ci*

De Antipodibus, an sint, & aquæ rotunditate. CAP. LXV.

Ingens hîc pugna literarum, contráque vulgi, circunfundi terræ vndique homines, conuersísq; inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrà siti: tanquam non & ratio præsto sit vt nos non decidere mirentur illi. Interuenit sententia, quamuis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, vt si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram vndique incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac non cadere nobiscum, ceu spiritus vis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, & quò cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se, locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris camporumq;. Cui sententiæ adest Dicæarchus vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimũ prodidit Pelion, M. ccl. pass. ratione perpendiculi, nullam esse eam † portionem vniuersæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur coniectatio, haud ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breuiore L. millibus passuum assurgere. Sed vulgò maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figuram credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Nanque & dependentes vbique guttæ paruis globantur orbibus: & pulueri illatæ frondiumque lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument. Quæ propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem, ratione facilius, quàm visu, deprehenduntur. Idq; etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod superfit: contrà euenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorem in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa, propter quam è nauibus terra non cernatur, è nauium malis conspicua: ac procul recedente nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim descendere videatur, & postremò occultetur. Denique Oceanus, quem fatemur vltimum, quanam alia figura cohæreret atque non decideret, nullo vltra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, vt sint plana maria,

† portionẽ vniuersæ rotunditatis, hoc est, si vniuersæ rotunditatis spectes proportionẽ. quod genus locutionis Plinio in primis est familiare.

& qua videntur figura, non poſſe accidere, magno ſuo gaudio magnaque gloria inuentores Græci ſubtilitate geometrica docent. Nanq; cùm è ſublimi in inferiora aquę ferantur, & ſit hæc natura earum cōfeſſa, nec quiſquā dubitet in litore vllo acceſſiſſe eas, quò longiſſimè deuexitas paſſa ſit, procul dubio apparere, quo quid humilius ſit, propius centro eſſe terræ, omnesq; lineas, quæ emittantur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quæ ad extremum mare à primis aquis. Ergo totas, omniq; ex parte aquas vergere in centrum: ideoq; non decidere, quoniam in interiora nitātur. Quòd ita formaſſe artifex Natura credi debet, vt cùm terra arida & ſicca conſtare per ſe ac ſine humore non poſſet, nec rurſus ſtare aquą, niſi ſuſtinente terra, mutuo implexu iungerentur: hac ſinus pandente, illa verò permeante totam, intrà, extrà, ſuprà, venis, vt vinculis, diſcurrentibus, atq; etiā in ſummis iugis erumpente: quo ſpiritu acta, & terræ pondere expreſſa, ſiphonum modo emicat: tantumque à periculo decidendi abeſt, vt in ſumma quæque & altiſſima exiliat. Qua ratione manifeſtum eſt, quare tot fluminum quotidiano acceſſu maria non creſcant.

Quomodo aqua ſit terræ innexa, CAP. LXVI.

Eſt igitur in toto ſuo globo tellus medio ambitu præcincta circunfluo mari. Nec argumētis hoc inueſtigandum, ſed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris, & fluminum. CAP. LXVII.

A Gadibus columniſque Herculis, Hiſpaniæ & Galliarum circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis verò Oceanus, maiore ex parte nauigatus eſt, auſpiciis Diui Auguſti Germaniam claſſe circumuecta ad Cimbrorum promontorium: & inde immenſo mari proſpecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, & humore nimio rigentia. Propter quod minimè veriſimile eſt illic maria deficere, vbi vis humoris ſuperet. Iuxta verò ab ortu ex Indico mari, ſub eodem ſidere pars tota vergens in Caſpium mare, peruauigata eſt Macedonum armis, Seleuco atq; Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atque Antiochida ab ipſis appellari voluere. Circa Caſpium quoq; multa Oceani litora explorata, paruoq; breuius, quàm totus, hinc aut illinc Septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum ſic quoq; non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, ſiue ea illius Oceani ſinus eſt, vt multos aduerto crediddiſſe, ſiue anguſto diſcreti ſitu reſtagnatio. Alio latere Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani ſinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, victoriæ magni Alexandri luſtrauere, vſque in Arabicum ſinum. In quo res gerente C. Cæſare Auguſti filio, ſigna nauium ex Hiſpanienſibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potentia florente, circumuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationem eam prodidit ſcripto: ſicut ad extera Europæ noſcenda miſſus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius author eſt, Eudoxum quendam ſua ætate, cùm Lathyrum regem fugeret, Arabico ſinu egreſſum, Gades vſque peruectum: multoque ante eum Cælius Antipater, vidiſſe ſe, qui nauigaſſet ex Hiſpania in Aethiopiam cōmercij gratia. Idem Nepos de ſeptentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in Conſulatu collegæ, ſed tum Galliæ Proconſuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij cauſa nauigantes, tempeſtatibus eſſent in Germaniam abrepti. Sic maria circunfuſa vndique diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ

tegendæ mortalium vanitati, poſcere videtur, vt totum hoc, quicquid eſt, in quo ſingulis nihil ſatis eſt, ceu ſubiectum oculis, quantum ſit oſtendam.

Quæ portio terræ habitetur. CAP. LXVIII.

IAm primùm in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipſi decidatur Oceano: qui toto circundatus medio, & omnes cæteras fundens recipienſque aquas, & quicquid exit in nubes, ac ſidera ipſa tot & tantæ magnitudinis paſcens, quo tandem amplitudinis ſpatio credetur habitare? Improba & infinita debet eſſe tam vaſtæ molis poſſeſſio. Adde quòd ex relicto plus abſtulit cælum. Nam cùm ſint eius quinque partes, quas vocant zonas, infeſto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid eſt ſubiectum duabus extremis vtrinque circa vertices, hunc qui Septentrio vocatur, eumque qui aduerſus illi Auſtrinus appellatur. Perpetua caligo vtrobique, & alieno molliorum ſiderum aſpectu, maligna ac pruina tantum albicans lux. Media verò terrarum, qua Solis orbita eſt, exuſta flammis & cremata, cominus vapore torrentur. Circa duæ tantùm inter exuſtam & rigentes, temperantur: eæque ipſæ inter ſe non peruiæ, propter incendium ſideris. Ita terræ tres partes abſtulit cælum: Oceani rapina in incerto eſt. Sed & relicta nobis vna portio haud ſcio an etiam in maiore damno ſit. Idem ſiquidem Oceanus infuſus in multos (vt dicemus) ſinus, adeò vicino acceſſu interna maria allatrat, vt centum xv. millibus paſſuum Arabicus ſinus diſtet ab Aegyptio mari: Caſpius verò ccclxxv. millibus à Pontico. Idem interfuſus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Aſiamque diſpeſcit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc menſura tot fluminum, tantarum paludum. Addantur & lacus, & ſtagna: iam elata in cælum & ardua aſpectu quoque iuga: iam ſyluæ valleſque præruptæ, & ſolitudines, & mille cauſis deſerta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, imò verò, vt plures tradidere, mundi punctus (neque enim eſt aliud terra in vniuerſo) hæc eſt matria gloriæ noſtræ, hæc ſedes: hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuatur humanum genus, hîc inſtauramus bella etiam ciuilia, mutuiſq; cædibus laxiorem facimus terram. Et vt publicos gentium furores tranſeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtoque vicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, vt qui latiſſimè rura meatus fuerit, vltraque † fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cùm ad menſuram auaritiæ ſuæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

† *Aliàs, famam.*

Mediam eſſe mundi terram. CAP. LXIX.

MEdiam eſſe mundi totius haud dubiis conſtat argumentis, ſed clariſſimè æquinoctij paribus horis. Nam niſi in medio eſſet, æquales dies nocteſq; haberi non poſſe deprehenderunt & dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occaſuſque cernatur, & ſolſtitialis exortus per ſuam lineam, brumaliſque occaſus. Quæ accidere nullo modo poſſent, niſi in centro ſita eſſet.

De ſiderum ortus inæqualitate, & de eclipſi, & vbi, & quare. CAP. LXX.

TRes autem circuli ſuprà dictis zonis implexi, inæqualitates temporum diſtinguunt: Solſtitialis à parte Signiferi excelſiſſima nobis, ad ſeptentrionalem plagam verſus, contráque ad alium polum brumalis, item medio ambitu Signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, cauſa in ipſius terræ figura eſt, quam globo ſimilem, & cum ea aquas iiſdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, vt nobis ſeptentrionalis plagæ ſidera nunquàm occidant, contrà meridianæ nunquàm oriantur: rurſusque hæc illis non cernantur, attollente ſe contra medios viſus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem vocant Berenices crinem, item quem ſub Diuo Auguſto cognominauere Cæſaris thronon, inſignes ibi ſtellas. Adeóque manifeſtò aſſurgens faſtigium curuatur, vt Canopus quartam ferè partem ſigni vnius ſupra terram eminere. Alexandriæ intuentibus videatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipſam ſtringere: in Ponto omnino non cernatur, vbi maximè ſublimis Septentrio. Idem à Rhodo abſconditur, magiſque Alexandriæ: in Arabia Nouembri menſe prima vigilia occultus, ſecunda ſe oſtendit: in Meroe ſolſtitio veſperi pauliſper apparet, pauciſque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè curſus deprehendunt, in alia aduerſo, in alia prono mari, ſubitoque conſpicuis, atque vt è freto emergentibus, quę in anfractu pilæ latuere, ſideribus. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hoc polo excelſiore ſe attollit: aut vndique cernerentur hæc ſidera. verùm hæc eadem quibuſque proximis ſublimiora creduntur, eademque demerſa longinquis: vtque nunc ſublimis in deiectu poſitis videtur hîc vertex, ſic in illam terræ deuexitatem tranſgreſſis, illa ſe attollunt, reſidentibus quę hîc excelſa fuerant, quod niſi in figura pilæ accidere non poſſet. Ideóque defectus Solis ac Lunę veſpertinos Orientis incolæ non ſentiunt, nec matutinos ad Occaſum habitantes: meridianos verò ſæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri victoria, Luna defeciſſe noctis ſecunda hora prodita eſt: eadémque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipſano & Fonteio coſſ. qui fuere ante paucos annos, factum † pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter ſeptimam & octauam ſenſit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & vndecimam prodidit viſum, circuitu globi alia aliis detegẽte & occultante. Quòd ſi plana eſſet terra, ſimul omnia apparerent cunctis,

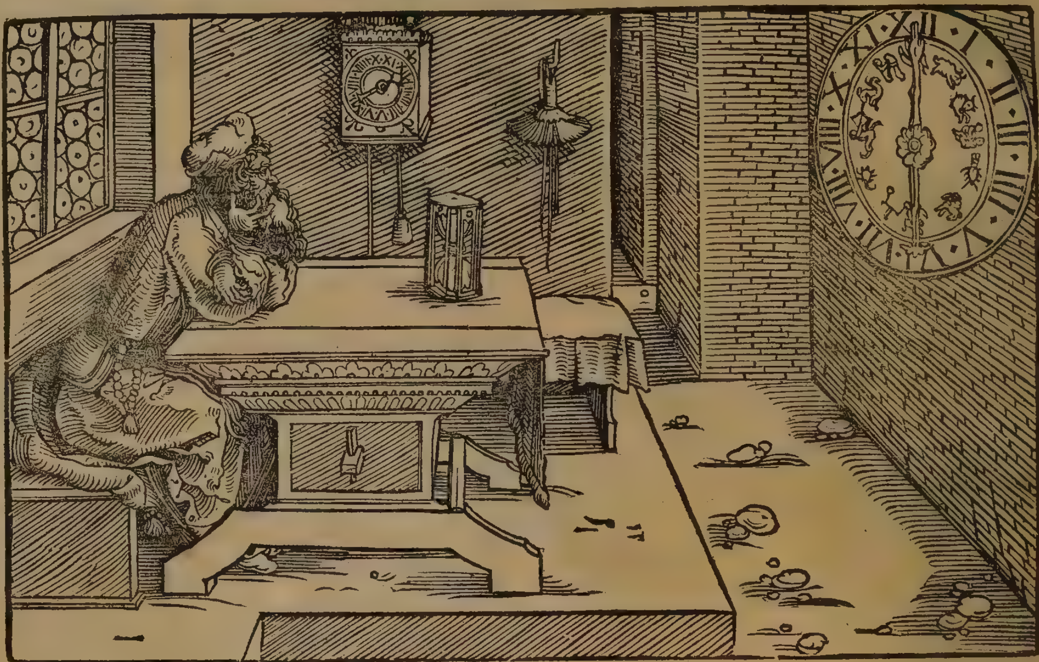
† *Aliàs, vndecimo Cal. Maias. ad ſtipulante etiam Marciano, qui de hac ipſa loquens eclipſi, in die xi. Cal. Maias eam dicit incidiſſe.*

noctesque non fierent inæquales: neque aliàs, quàm in medio ſitis, paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte ſimili modo congruunt.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. CAP. LXXI.

IDeo nec nox dieſque quęuis eadem toto orbe ſimul eſt, oppoſitu globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hiſpaniaque turrium Annibalis: in Aſia verò propter piraticos terrores, ſimili ſpecularum præſidio excitato: in quêis prænunciatiuos ignes ſexta hora diei accenſos, ſæpe compertum eſt, tertia noctis à tergo vltimis viſos. Eiuſdem Alexandri curſor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta ſtadia nouem diei confecit horis: indeque quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remenſus eſt ſæpius. Cauſa quod eunti cum Sole iter erat, eundum remeans obuium contrario præteruertebat occurſu. Qua de cauſa ad occaſum nauigantes, quamuis breuiſſimo die, vincunt ſpatia nocturnæ nauigationis, vt ſolem ipſum comitātes.

Gnomica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

VAſaque horoſcopa non vbique eadem ſunt vſui, in trecenis ſtadiis, aut vt longiſſimè in quingenis, mutantibus ſemet vmbris Solis. Itaque vmbicili (quem gnomonem appellant) vmbra in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die, paulo plus quàm dimidiam gnomonis menſuram efficit. In vrbe Roma nona pars gnomonis deeſt vmbræ. In oppido Ancone ſupereſt quinta trigeſima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eiuſdem horis vmbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nullæ vmbræ. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod eſt ſupra Alexandriam quinq; millibus ſtadiorum ſolſtitij die medio nullam vmbram iaci: puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum Solem illi loco ſupra verticem eſſe: quod & in India ſupra flumen Hypaſin fieri tempore eodem Oneſicritus ſcripſit. Conſtatq; in Berenice vrbe Troglodytarum, & inde ſtadiis quatuor millibus dccc. xx. in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum eſt, hoc idem ante ſolſtitium quadragenis quinis diebus, totidemque poſtea fieri, & per eos xc. dies in meridiem vmbras iaci. Rurſus in Meroe inſula, quæ eſt caput gentis Aethiopum, & quinque millibus ſtadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno abſumi vmbras, Sole duodeuiceſimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons eſt Maleus nomine, iuxta quem vmbræ æſtate in Auſtrū, hyeme in Septentrionem iaciuntur. Quindecim tantùm noctibus ibi apparet Septentrio. In eadē India Patales celeberrimo portu, Sol dexter oritur, vmbræ in Meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexandro morante annotatum, prima tantùm noctis parte aſpici, Oneſicritus dux eius ſcripſit: quibus in locis Indiæ vmbræ non ſint, Septentrionem non conſpici, & ea loca appellari Aſcia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno vmbræ, & vbi in contrarium. CAP. LXXIIII.

AT in tota Troglodytice, vmbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratoſthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longißimus dies, & vbi breuißimus. CAP. LXXV.

SIc fit, vt vario lucis incremēto, in Meroe longiſſimus dies xij. horas ęquinoctiales, & octo partes vnius horæ colligat: Alexandriæ verò xiiij. horas: in Italia quindecim: in Britannia xvij. vbi æſtate lucidæ noctes haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi: ſolſtitij diebus accedente Sole propius verticem mundi, anguſto lucis ambitu, ſubiecta terræ continuos dies habere † ſenis menſibus, noctéſque è diuerſo ad brumam remoto. Quod fieri in inſula Thule Pythias Maſſilienſis ſcripſit, ſex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia diſtante: quidam verò & in Mona, quæ diſtat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

† Aliâs, ſenis diebus, quam lectionem agnoſcit & Pintianus, vetuſti codicis fidem ſecutus.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & quam vocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Mileſius, Anaximandri (de quo diximus) diſcipulus: primuſque horologium, quod appellant ſciotericon, Lacedæmone oſtendit.

Quomodo dies obſeruentur. CAP. LXXVII.

IPſum diem alij aliter obſeruauere. Babylonij inter duos Solis exortus: Athenienſes inter duos occaſus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, item Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora autem interualla eſſe lucis inter ortus Solis iuxta ſolſtitia, quàm æquinoctia, apparet, quia poſitio Signiferi circa media ſui obliquior eſt, iuxta ſolſtitium verò rectior.

Differentiæ gentium ratio. CAP. LXXVIII.

COntexenda ſunt his cæleſtibus nexa cauſis. Nanq; Aethiopas vicini ſideris vapore torreri, aduſtiſq; ſimiles gigni, barba & capillo vibrato, non eſt dubium. Et aduerſa plaga mundi atq; glaciali, candida cute eſſe gentes, flauis promiſſas crinibus, † truces verò ex cæli rigore, has & illas mobilitates habentes. Ipſoq; † crurum argumento, illis in ſupera ſuccum reuocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graues feras, illic varias effigies animalium prouenire, & maximè alitum, & in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem vtrobiq;, illic ignium niſu, hic humoris alimento. Medio verò terræ ſalubris vtrinq; miſtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore tēperies. Ritus molles, ſenſus liquidus, ingenia fœcunda, totiuſq; naturæ capacia. Iiſdem imperia, quæ nunquam extimis gentibus fuerint: ſicut ne illæ quidem his paruerint auulſæ, ac pro immanitate naturæ vrgentis illas ſolitariæ.

† Cælius Rhodiginus Antiq. lect. lib. 3. ca. 12. locum hūc ſic reſtituit: truces verò ex cæli rigore, has & illas mobilitate hēbetes.

† crinium

De motu terræ. CAP. LXXIX.

BAbyloniorum placita motus terræ, hiatuſq;, & cætera omnia, vi ſiderum exiſtimant fieri, ſed illorum trium, quibus fulmina aſſignant: fieri autem, meantium cum Sole aut congruentium, & maximè circa quadrata mūdi. Præclara quædam eſſe & immortalis in eo (ſi credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Mileſio Phyſico: quem ferunt Lacedæmoniis prædixiſſe, vt vrbē ac tecta cuſtodirent: inſtare enim motum terrę: cùm & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem inſuper eam ruina preſſit. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, ſed & illa diuina: hauſtu aquæ è puteo præſenſiſſe, ac prædixiſſe ibi terræ motum. Quæ ſi vera ſunt, quantū à Deo tandem videri poſſunt tales diſtare, dum viuāt? Et hæc quidem arbitrio cuiuſq; exiſtimanda relinquantur: ventos in cauſa eſſe non dubium reor. Neq; enim vnquam intremiſcunt terræ, niſi ſopito mari, cæloque adeò tranquillo, vt volatus auium non pendeāt, ſubtracto omni ſpiritu qui vehit: nec vnquam, niſi poſt ventos † conditos, ſcilicet in venas & cauernas eius occulto afflatu. Neque aliud eſt in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit, incluſo ſpiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

† condito ſcilicet in venas, & caua eius occulta flatu.

De terræ hiatibus. CAP. LXXX.

VAriè itaque quatitur, & mira eduntur opera, alibi proſtratis mœnibus, alibi hiatu profundo hauſtis, alibi egeſtis molibus, alibi emiſſis amnibus, nōnunquam etiam ignibus, calidíſve fontibus, alibi † aduerſo fluminum curſu. Præcedit verò comitaturque terribilis ſonus, aliâs murmur ſimilius mugitibus, aut clamori humano, armorúmve pulſantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaque vel cauernarum vel cuniculi, per quem meat, exilius graſſante in anguſto, eodem rauco in recuruis reſultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & ſtagnantibus: item fremente contra ſolida. Itaque & ſine motu ſæpe editur ſonus. Nec ſimplici modo quatitur vnquam, ſed tremit vibratque. Hiatus verò aliâs remanet, oſtendens quæ ſorbuit, aliâs occultatore compreſſo: rurſuſque ita inducto ſolo, vt nulla veſtigia extent, vrbibus plerunque deuoratis, agrorumque tractu hauſto. Maritima autem maximè quatiuntur. Nec montoſa tali malo carent. Exploratum eſt mihi, Alpes, Appenninumque ſæpius tremuiſſe. Et autumno ac vere terræ crebriùs mouentur, ſicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minimè quatiuntur, quoniam hic æſtatis cauſa obſtat, illic hyemis. Item noctu ſæpius, quàm interdiu. Maximi autem motus exiſtunt matutini veſpertinique: ſed propinqua luce crebri: interdiu autem circa meridiem. Fiunt & Solis Luneq; defectu, quoniam tempeſtates nunc ſopiuntur. Præcipuè verò, cùm ſequitur imbrem æſtus, imbréue æſtum.

† Rectius auerſo.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

NAuigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subitò, aut quatiente icti. Intremunt verò & in nauibus posita, æquè quàm in ædificiis, crepituq; prænunciant. Quin & volucres non impauidæ sedent. † Est & in cælo signum, præceditq; motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

† Sed & in cælo signum præcedit motu futuro.

Auxilia contra motus futuros. CAP. LXXXII.

SIcut† in iisdem est remedium, quale & crebri specus præbent. Præconceptum enim spiritum exhalant: quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiũtur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multoque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur, parte eius, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietũ, postesque alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cùm vibrat crispante ædificiorum crepitu, & cum intumescit assurgens, alternoque motu residet: innoxiũ & cùm concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam volutatio infesta est: aut cùm in vnam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cùm ventus emersit: sin verò durauere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunque & tardius, vtpote cum quidam annuo & bienni spatio durauerint.

† Sed & in iisdem est remedium.

Portenta terrarum semel visa. CAP. LXXXIII.

FActum est semel quod equidem Hetruscę disciplinę voluminibus inueni, ingens terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio coss. in agro Mutinensi. Nanq; montes duo inter se concurrerũt, crepitu maximo assultantes recedentesque, inter eos flamma fumoque in cælum exeunte interdiu, spectante è via Aemylia magna equitum Romanorum familiarumq; & viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ, animalia permulta quæ intrà fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit, quàm ciuilia. Non minus mirum ostentum & nostra cognouit ętas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisque intercedente via publica in contrarias sedes trangressis, in agro Marrucino, prædiis Vectij Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

Miracula terræmotus. CAP. LXXXIIII.

FIunt simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, aut residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortalium extitit motus, Tiberij Cęsaris principatu, xij. vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Thrasymenum lacum dimicantes, maximũ motum neque Pœni sensere, nec Romani. Nec verò simplex malum, aut in ipso tantùm motu periculum est, sed par aut maius ostentum. Nunquàm vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset.

Quibus locis maria recesserint. CAP. LXXXV.

EAdem nascentium causa terrarum est, cùm idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantùm inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ, maiorque pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo insula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de Circeiis: quod accidisse & in Ambraciæ portu decem millium passuum interuallo, & Atheniensium quinq; milliũ ad Piræeũ memoratur. Et Ephesi, vbi quondã ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim vsque ad Aethiopum montes: itemque à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota Teuthrania, quaque campos intulerit Mæander *Odyss. A.*

Ratio insularum enascentium. CAP. LXXXVI.

NAscuntur & alio modo terræ, ac repentè in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura, quæq; hauserit hiatus, alio loco reddente.

Quæ, & quibus temporibus enatæ sunt. CAP. LXXXVII.

CLaræ iampridem insulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Posteà minores, vltra Melon Anaphe, inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas Olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Therasia. Inter easdem post annos cxxx. Hiera eademque Automate. Et ab duobus stadiis post annos cx. in nostro æuo, M. Iunio Syllano, L. Balbo coss. ad viij. Idus Iulias, Thia.

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

ANte nos & iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit è mari. M. D. passuum, vnà cum calidis fontibus, altera Olympiadis cxliij. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. Proditurque memoriæ, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu feruntortas. Mox in his montem † Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planitie. In eadem & oppidum haustum profundo: alioq; motu terræ stagnum emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam. Nanq; & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalanten & Macrin, Besbycum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum promontorio.

† Legendum videtur Epomeum, quemadmodum apud Strabonem ad finem lib. 5.

Quæ insulæ continenti adiunctæ. CAP. LXXXIX.

RVrsus abstulit insulas mari, iunxitq; terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam Insula Ioniæ, cc. nunc à mari abest stadiis. Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas & Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totum mari permutatæ. CAP. XC.

IN totum abstulit terras, primùm omnium vbi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quæ videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamq; Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosporos duos.

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. CAP. XCI.

ATque vt sinus & stagna prætercam, † ipsa se condens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite, Sipylum in Magnesia: & prius in eodem loco clarissimam vrbẽ quæ Tantalis vocabatur. Galanis & Gamales vrbium in Phœnice agros cum ipsis; Phegium Aethiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & litora.

† ipsa se comest terra. Deuorauit &c.

Quæ vrbes haustæ sint à mari. CAP. XCII.

PYrrham & Antissam circa Mæotim Pontus abstulit, Elicen & Buram in sinu Corinthio, quarũ in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia passuum abrupta subitò, cũ plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Thyndarida vrbem, ac quicquid ab Italia deest. Similiter in Bœotia & Eleusina.

De miraculis terrarum. CAP. XCIII.

MOtus enim terræ sileantur, & quicquid est, vbi saltem busta vrbium extant: simul vt terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et Hercule non cælestia enarratu difficiliora fuerint, Metallorum opulentia tam varia, tam diues, tam fœcunda, tot seculis suboriens: cùm tantũ quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum verò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interque eos candor alicuius, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi volucribus tantùm, vt Soracte vicino vrbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, vt in Sinuasseno agro & Puteolano: spiracula vocant, alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Ansancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intrauere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, Matris tantùm

magnæ

magnæ ſacerdoti innoxiũ. Alibi fatidici ſpecus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, vt Delphis, nobiliſſimo oraculo. Quibus in rebus quid poſſit aliud cauſæ afferre mortalium quiſpiam, quàm diffuſæ per omne naturæ ſubinde aliter atq; aliter numen erumpens?

De terris ſemper trementibus. CAP. XCIIII.

QVædam verò terræ ad ingreſſus tremunt, ſicut in Gabienſi agro, non procul vrbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium curſu: ſimiliter in Reatino.

De inſulis ſemper fluctuantibus. CAP. XCV.

† fluitant.

QVædam inſulæ ſemper † fluctuant, ſicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutienſi, Statonienſi. In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca ſylua, quæ nunquàm die ac noctu eodem loco viſitur. In Lydia quæ vocãtur Calaminæ, non ventis ſolùm, ſed etiam contis quò libeat impulſæ, multorum ciuium Mithridatico bello ſalus. Sunt & in Nymphæo paruæ, ſaltuares dictæ, quoniã in ſymphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquinienſi lacu magno Italiæ duæ nemora circunferunt, nunc triquetram figuram edentes nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam nunquàm.

Quibus in terris non pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. CAP. XCVI.

† Characena.

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa ſimulachrum Mineruæ. In eodem & relicta ſacrificia non putreſcunt. Iuxta Harpaſa oppidum Aſiæ, cautes ſtat horrenda, vno digito mobilis: eadem, ſi toto corpore impellatur, reſiſtens. In Taurorum peninſula in ciuitate † Paraſino terra eſt, qua ſanantur omnia vulnera. At circa Aſſon Troadis lapis naſcitur, quo conſumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo ſunt montes iuxta flumen Indum: alteri natura eſt vt ferrum omne teneat, alteri vt reſpuat. Itaque ſi ſint claui in calciamento, veſtigia auelli in altero non poſſe, in altero ſiſti. Locris & Crotone peſtilentiam nunquàm fuiſſe, nec vllo terræmotu laboratum, annotatum eſt. In Lycia verò ſemper à terręmotu xl. dies ſerenos eſſe. In agro Ardano frumentum ſatum non naſcitur. Ad aras Murtias in Veiente, & apud Tuſculanum, & in ſylua Ciminia loca ſunt in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Cruſtumino natum fœnum ibi noxium, extrà ſalubre eſt.

Qua ratione æſtus maris accedant & recedant. Et vbi iidem extra rationem. CAP. XCVII.

† vt ancillantes ſideri auido, trahendiq́; ſecum hauſtu maria, & aſſiduè aliunde, quàm pridie, exorienti.

ET de aquarum natura complura dicta ſunt: ſed ęſtus maris accedere & reciprocare, maximè mirum: pluribus quidem modis, verùm cauſa in Sole Lunaque. Bis inter duos exortus Lunę affluunt, biſque remeant, vicenis quaterniſque ſemper horis. Et primùm attollente ſe cum ea mundo intumeſcentes, mox à meridiano cæli faſtigio vergente in occaſum reſidentes: rurſuſque ab occaſu ſubter cæli ima, & meridiano contraria accedente, inundantes: hinc donec iterum exoriatur, ſe ſorbentes. Nec vnquam eodem tempore, quo pridie, reflui, † vt ancillante ſidere, trahenteque ſecum auido hauſta maria, & aſſiduè aliundè, quàm pridie, exoriente: paribus tamen interuallis reciproci, ſeniſque ſemper horis, non cuiuſque diei aut noctis, aut loci, ſed æquinoctialibus: Ideoque inæquales vulgarium horarum ſpatio, vtcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum menſuræ cadunt, & æquinoctio tantùm pares vbique. Ingens argumentum plenumque lucis aut vocis etiam diurnę, hebetes eſſe, qui negent ſubtermeare ſidera, ac rurſus eadem reſurgere, ſimilemque terris, imò verò

vniuersæ naturæ exinde faciem, in iisdem ortus occasusq; operibus: non aliter sub terra manifesto sideris cursu aliòve effectu, quàm cùm præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primumq; septenis diebus. † Quippe modici noua ad diuiduã æstus, pleniore ab ea exundant, plenaq; maximè feruent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis. Iterumq; alio latere diuidua augentur. † In coitu Solis pares. Planè eadem Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cùm in Austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu, augente ea cuncta Solis annuis causis, duobus æquinoctiis maximè tumentes, & autumnali amplius, quàm verno. inanes verò bruma, & magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporũ articulis, sed paucis pòst diebus, sicuti neq; in plena aut nouissima, sed postea: nec statim vt Lunã mundus ostendat occultétue, aut media plaga declinet, verùm duabus ferè horis æquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniũ, quæ geruntur in cælo, effectu cadente, quàm visu, sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminũ. Omnes autem æstus in Oceano maiora integunt spatia inundantq;, quàm in reliquo mari: siue quia totũ in vniuersitate animosius est, quàm in parte, siue quia magnitudo aperta sideris vim laxè grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus, Pythias Massiliensis author est. Interiora autem maria terris clauduntur, vt portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret: vtpote cùm plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloq; velorum impulsu, tertio die ex Italia prouectorum Vticam, æstu feruente. Circa litora autem magis, quàm in alto, deprehenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis, propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diuersi existunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundam tamen priuata natura est, velut Taurominitani euripi sæpius, & in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octaua, nonaque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, aliâs simul cum Oceano augetur minuiturq;, aliâs verò vtrunque contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Bætis oppidum est, cuius putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido vni puteo, cæteris vulgaris. Et Pontus semper extrà meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquàm refluo mari.

† Quippe modici à noua ad diuiduã æstus, pleniores ab ea exundant.
† In coitu Solis pares plenæ. Eadẽ &c.

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMnia plenilunio maria purgantur, quædã & stato tempore. Circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamenta: vnde fabula Solis boues ibi stabulari. His addit (vt nihil quod equidem nouerim prætercam) Aristoteles, nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatum id multùm in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertum.

Quæ potestas Lunæ, & terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo vera cõiectatio existit, haud frustra spiritũ sidus Lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensq; corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cũ incremento eius augeri cõchylia, & maximè spiritũ sentire, quibus sanguis non sit. Sed & † sanguine hominẽ etiã cũ lumine eius augeri ac minui: frondes quoq; ac pabula (vt suo loco dicetur) sentire, in omnia eadẽ penetrante vi.

† sanguinem hominum.

Quæ Solis, & quare salsum mare. CAP. C.

ITaque Solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cuncta sorbensque. Sic mari latè patenti saporem incoqui salis, † aut quia exhausto inde dulci tenuique quod facillimè trahat vis ignea, omne asperius crassiusque linquatur. Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc esse veriorem causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus, aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Est in exemplis, Dionysio Siciliæ tyranno, cùm pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, vt vno die in portu dulcesceret mare.

† Aut, particula redundat.

Item de natura Lunæ. CAP. CI.

E Contrario ferunt Lunæ fœmineum ac molle sidus, atq; nocturnum, soluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestũ esse, quòd ferarum occisa corpora in tabem † visu suo resoluat, somnoque sopitis torporem contractum in caput reuocet: glaciem refundat, cunctaque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vices, semperque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis verò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum esse, sicut in marinis Solis.

† nisu, legit Pintianus ex Toletanò codice: qua voce & suprà vsus est Plinius capitul. 97. pro defluuio illo à siderib. in terram decidente, quod Barbari Influentiam vocant.

Vbi altissimum mare. CAP. CII.

ALtissimum mare xv. stadiorum Fabianus tradit. Alij in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (vocant Bathea Ponti) trecentis ferè à continenti stadiis immensam altitudinem maris tradunt, vadis nunquàm repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. CAP. CIII.

MIrabilius id faciunt aquæ dulces, iuxta mare vt fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehuntur, leuiores haud dubié. Ideo & marinæ, quarũ natura

grauior, magis inuecta sustinent. Quædam verò & dulces inter se supermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantùm, nec largiores, quàm intulere, aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; aliis. Quidam verò odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiā fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursusq; redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluuius mersus, post xx. M. pass. exit: & in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectū, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeò vt lapidem plerunq; † durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silaro, vltra Surrentum, non virgulta modò immersa, verùm & folia lapidescunt, aliâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ saxum crescit. Et in Rubro mari oleæ, virentesque frutices enascuntur. Sed & fontium plurimorum natura mira est feruore. Idq; etiam in iugis Alpium, ipsoq; in mari inter Italiam & Aenariam, vt in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multisq; aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, vt ad Chelidonias insulas & Aradum, & in Gaditano Oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur, Pisanorū ranæ: ad Vetulonios in Hetruria nō procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundātior æstate. In eo, vt in Arcadiæ Stymphali, [illegible] scūtur aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cùm sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueantur, accendit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansæ vestes accenduntur. Iouis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons mediis diebus æstiuis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augeturq;. Contra Timauum amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt, minuunturq;. In agro Pitinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur. In Falisco omnis aqua pota candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius, rufasque iuxta Ilium Xanthus, vnde & nomen amni. In Ponto fluuius † Astaces rigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminia appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundusij in portu fons, incorruptas præstat aquas nauigātibus. Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula, vini modo temulētos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula tēplo Liberi patris fontē nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Dios teonosia vocatur.

† *durus.*

† *Astacenos rigat campos.*

catur.

catur. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Beroso Taurorũ colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxtà fluunt, alter omnia respuẽs, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonia insula ante Lesbon fons calidus, verè tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascente absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore vita. Amnes retro fluere & nostra viditætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æstate, quàm hyeme, gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbum in massa mergi, dilata fluitare. Eiusdemque ponderis alia sidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem, quamuis grandem, innatare, eundemque comminutum mergi. Recentia cadauera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud facilius, quàm plena, extrahi. Pluuias salinis aquas vtiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salem, nisi admistis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id vrinantes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam, lucemque deportet. Niues in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atque etiam in Aetnæ radicibus flagrantis intantum, vt quinquagena & centena millia pass. harenas flammarum globus eructet.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de maltha. CAP. CIIII.

IAmque & ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primùm ex aquis. In Commagenes vrbe Samosatis stagnum est, emittens limum (malthã vocant) flagrantem. Cùm quid attigit solidi, adhæret: præterea tactus sequitur fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabatque miles armis suis: Aquis etiam accenditur. Terra tantùm restingui docuere experimenta.

De Naphtha. CAP. CV.

SImilis est natura naphthæ: ita appellatur circa Babyloniam, & in Austagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliúntque protinus in eam vndecunque visam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, postquàm sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

De semper ardentibus locis. CAP. CVI.

VErùm in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantoq; æuo ignium materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestumque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantùm natura sæuit, exustionẽ terris denuntians. Flagrat in Phaselide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui verò terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephestij montes, teda flãmante tacti, flagrant adeò, vt lapides quoque riuorum & harenæ in ipsis aquis ardeant: aliturq; ignis ille pluuiis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, riuos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis & Cestia gente confinio Persidis: Susis quidem ad turrim albam, è xv. caminis, maximo eorũ & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxtà Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, † frondemque densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit, vt Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili, aliâs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiã cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum. Aethiopum iugum, torrentesque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis tot incendiis rerum natura terras cremat.

† Mutanda est distinctio, & sic legendum: frondẽq; densi supra se nemoris non adurens. Et iuxta egelidũ fontem ardẽs Nymphæi crater, dira semper Apolloniatis suis portendit. Vt autem Egelidum malimus, quàm Gelidũ, Strabonis authoritate, adducimur; qui Nymphæi crateri fontes subesse scribit aquis tepidis, & bitumine scatentes.

Ignium per se miracula. CAP. CVII.

PRætereà cùm sit huius vnius elementi ratio fœcunda, seque ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandũ est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ voracitatem in toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingensque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, iam nubium & origenes fulminum. Excedit profectò omnia miracula, vllum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cùm specula quoque concaua aduersa Solis radiis faciliùs etiam accendantur, quàm vllus alius ignis. Quid quòd innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flamma, quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidem inualida cùm transit, nec longè in alia materia durans. Viret æternò hunc fontem igneũ contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud authores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino & Sidicino vnctum flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddã ibi sacrũ, protinus flammam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, ci-

nerem immobilem esse, perflantibus vndique procellis. Quin & repentinos ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Thrasymenum lacum arsisse totũ: Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad vltionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nunc enim quadam mistura rerum omnium exhibentur miracula. † Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem, veluti manu ducere.

† Interim.

Terræ vniuersæ mensura, longitudo & latitudo. CAP. CVIII.

PArs nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (vt dictum est) Oceano velut innatans, longissimè ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo M. pass. vt Artemidoro authori placet. Vt verò Isidoro, nonagies octies centena & decem & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorij ad promontorium Artabrum, quò longissimè frons procurrit Hispaniæ, octingenta M. nonagintaunum. Id mensuræ, duplici currit via. A Gange amne ostioque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenenque ad Myriandrum vrbem Syriæ, in Issico sinu positã, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprum Insulam, Pataram Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarum, Lilybæum Siciliæ, † Calarim Sardiniæ, tricies quater centena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura vniuersa ab eo mari efficit octogies quinquies centena, lxxviij. M. pass. Alia via, quæ certior, itinere terreno maximè patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies centena M. p. & xxj. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiij. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum cccc. M. pass. xcviij. Ab Epheso per Aegæum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & † Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducenta duo M. quingenti: Leucadem lxxxvj. millia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum triginta duo millia quingenti: Brundusium lxxx. sex millia quingenti: Romam ccc. millia lx. Alpes vsque ad Cincomagum vicum M. cccccxviij. Per Galliã ad Pyrenæos montes Illiberim quingenta quinquaginta sex M. Ad Oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septẽ millia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octoginta quinque. Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio ferè minor colligitur, quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quo palàm fit, quantum & hinc vapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam, sed inhabitabilia vtrinque incomperta esse. Hæc mensura currit à litore Aethiopici Oceani, quà modò habitatur, ad Meroen cccccl. M. Inde Alexandriam duodecies centena millia quinquaginta. Rhodum quingenta octogintatria. Gnidum octogintaquatuor millia quingenti. Cõn vigintiquinque millia. Samum c. millia. Chium lxxxiiij. millia. Mitylenen lxv. millia. Tenedon xxviij. millia. Sigæum promontorium xij. millia quingenti. Os Ponti cccxij. millia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij. millia quingenti. Ostium Tanais cclxv. M. qui cursus compendiis maris breuior fieri potest lxxxix. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi authores fecere, Artemidorus vlteriora incomperta existimauit, cùm circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad Septentriones versas. Isidorus adiecit xiic. M. L. vsque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde vlteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas nõ pridem compertas, cognitum habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt, quę digna memoratu putem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac vtique præter cæteros solers, quam cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum millium stadiûm prodidit. Quæ mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia. pass. Improbum ausum: verùm ita subtili computatione comprehensum, vt pudeat nõ credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligentia mirus, adiicit stadiorum paulo minus xxv. millia.

† Caralim legendum videtur, ex Strabone & Ptolemæo. Vnde etiam infrà libro 3. cap. 7. propinquum promontoriũ Caralitanum appellatur.

† Lechaico.

Harmonica mundi ratio. CAP. CIX.

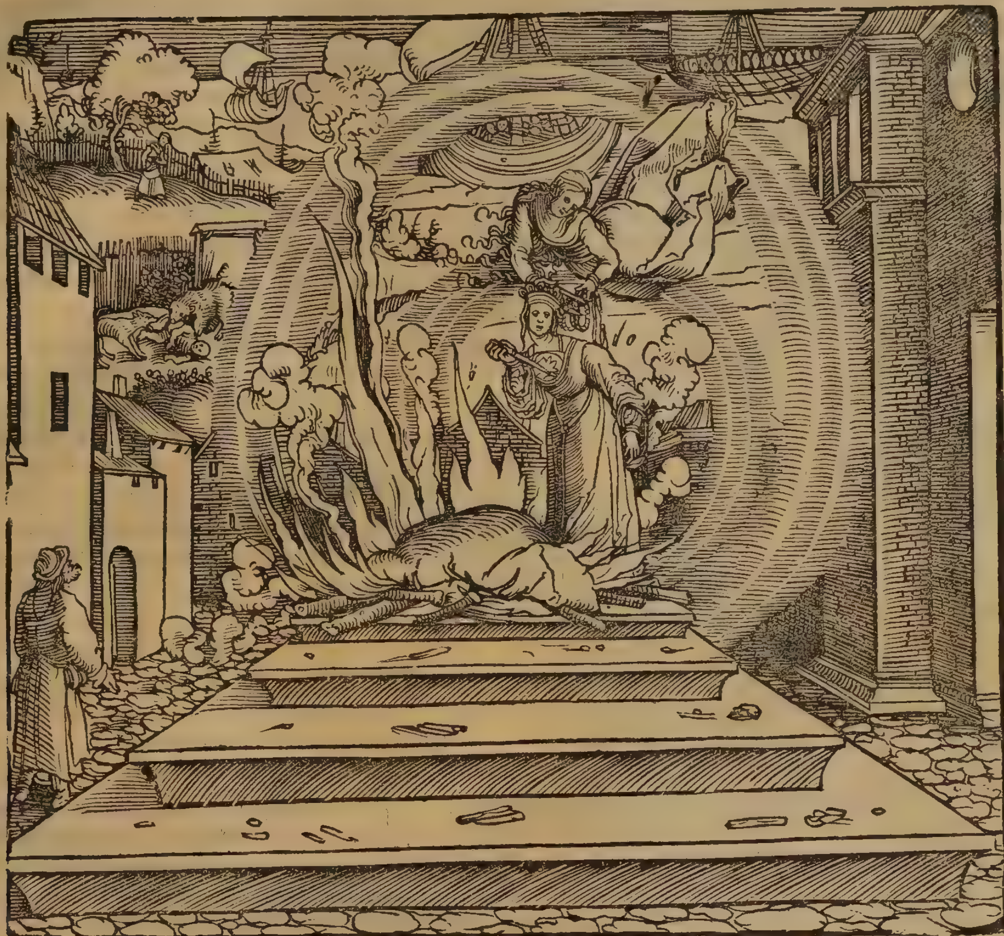
ALia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cùm secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysodori nomine ad superos scriptam. Peruenisse eum à sepulchro ad infimam terram: esseque eo stadiorum quadraginta duo millia. Nec defuere Geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quò deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consecuta computatio est, vt circuitu esse † ducenta quinquagintaquinque millia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia † septem millia, terramque nonagesimamsextammillesimam totius mundi partem facit.

† Ducenta quinquaginta duo millia.

† XII. M.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *TERTIVS.*

PROOEMIVM.

HACTENVS de ſitu & miraculis terræ, aquarumq́; ac ſiderum, & ratione vniuerſitatis, atque menſura. Nunc de partibus, quanquàm infinitum id quoq; exiſtimatur, nec temere ſine aliqua repreh enſione tractatum. Haud vllo in genere venia iuſtior eſt, ſi modò minimè mirum eſt, hominem genitum non omnia humana nouiſſe. Quapropter authorem neminem vnum ſequar, ſed vt quenque veriſſimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune fermè omnibus fuit, vt eos quiſque diligentiſſimè ſitus diceret, in quibus ipſe prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate cauſiſq́ue dilatis in ſuas partes. Nunc enim ſermo dé toto eſt. Quare ſic accipi velim, vt ſi vidua fama ſua nomina, qualia fuere primordio ante res vllas geſtas, nuncupentur, & ſit quædam in his nomenclatura quidem, ſed mundi rerumq́ue naturæ. Terrarum orbis vniuerſus in tres diuiditur partes, Europam, Aſiam, Africam. Origo ab occaſu Solis & Gaditano freto, quà irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hic intranti dextra Africa eſt, læua Europa: inter has Aſia eſt. Termini amnes, Tanais, & Nilus. Quindecim M. paſſ. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, à vico Mellaria Hiſpaniȩ, ad promontorium Africæ Album, authore Turannio Graccula iuxtà genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, vbi minimum, vij. M. paſſ. vbi verò plurimum, x. M. Tam modico ore tam immenſa æquorum vaſtitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi, carinas territant. Qua de cauſa limen interni maris multi eum locum appellauere. Proxima autem faucibus vtrinque impoſiti montes coercent clauſtra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob cauſam indigenæ columnas eius Dei vocant, creduntq́; perfoſſas excluſa antea admiſiſſe maria, & rerum naturæ mutaſſe faciem.

De Europa. CAP. I.

PRimùm ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longeq́ue terrarum pulcherrima, quam plerique meritò non tertiam portionem fecere, verùm æquam, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretum vniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc, quod dictum est, spatio Atlanticum mare infundens, & auido meatu terras, quæcunque venientem expauere, demergens, resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè recessib. crebris excauans, sed in quatuor præcipuè sinus. Quorum primus à Calpe Hispaniæ extimo (vt dictum est) monte, Locros & Brutium vsque promontorium immenso ambitu flectitur. In eo prima Hispania terrarum est, vlterior appellata, eadem Bætica. Mox † à fine Vrgitano citerior, eademq́ue Tarraconensis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Lamitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totoq́ue eius latere decurrens, & simul ad Gallicum Oceanum Iberico à mari transuersa se pandens. Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanisq́ue, & Asturum, à Bætica atque Lusitania distinguitur. Bætica à flumine eam mediam secante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quondam fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici conuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero clxxv. In iis coloniæ viij. municipia viij. Latio antiquitus donata xxix. libertate vj. † fœdere ij. stipendiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut Latiali sermone dictu facilia, à flumine Ana litore Oceani oppidum Ossonoba, Lusturia cognominatum. Interfluentes Luxia & Vrium. Ariani montes. Bætis fluuius. Litus Corense inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades inter insulas dicēdæ. Promontorium Iunonis, Portus Besippo, Oppida Belon, Mellaria. Fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluuio. Item Salduba oppidum, Suel Malacha cum fluuio fœderatorum. Dein Menoba cum fluuio. Sexi Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam vniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana autem Atlantico Oceano obuersa Bastulorum Turdulorumq́ue est. In vniuersam Hispaniam M. Varro peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtasq́ue, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut lyssam cum eo bacchantium, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ. At quæ de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconensis prouinciæ, non vt aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu, quem Tader fluuius, qui Carthaginiensem agrum, rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum: versusq́ue in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquasq́ue aufert. Bæticæ primùm ab Ossigitania infusus, amœno blandus alueo, crebris dextra læuaque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quæ Cerealis, Iliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Alga minor, † Bæbro, Castra vinaria, Episibrium, Hipponoua, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci vetus, omnia Bastitaniæ vergentis ad mare. Conuentus verò Cordubensis circa flumen ipsum Ossigi, quod cognominatur, Laconicum, Illiturgi quod Forumiulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & xiiij. M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox ripepora fœderatorum, Sacili, Martialium Onoba. Et dextra Corduba, Colonia patritia cognominata, inde primùm nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hispalensis conuentus Celtica, Axatiara, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulij genitor, Hippo Caurasiarū, fluuius Menoba, Bæti & ipse à dextero latere infusus. At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ, Asta quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asido, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Ituci quæ virtus Iulia, Attubi, quæ Claritas Iulia, Vrso quæ Genua vrbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeij filio capta. Oppida libera, Astigi vetus, Ostippo: stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit extra prædicta, Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidemq́ue gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus: Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguntur. Seria, quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, Concordia Iulia: Segede Restituta Iulia: Contributa Iulia, Vcultuniacum, quæ & Curiga nunc

† Malim à sinu Virgitano. Vrbs enim Vrgi hac in parte à Pomponio collocatur: propinquusq́; sinus appellatur Virgitanus.

† fœdere iiij.

† Vbeda

riga nunc eſt:Laconimurgi,Conſtantia Iulia: Tereſibus fortunales,& Callenſibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinippo, Arunda, Arunci, Turobrica, Laſtigi, Alpeſa, Sæpona,Serippo. Altera Beturia quam diximus Turdulorum,& conuentus Cordubenſis, habet oppida non ignobilia, Arſam, Mellariam, Mirobricam:regiones Oſintigi, Siſaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorum Regina, Latinorum Læpia, Vlia, Cariſa cognomine Aurelia, Vrgia cognominata caſtrum Iulium: item Cæſaris Salutarienſis: ſtipendiaria, Beſaro, Belippo, Berbeſula, Lacippo, Beſippo, Callet,Cappagum,Oleaſtro,Itucci, Brana,Lacibi,Saguntia, Andoriſippo. Longitudinem vniuerſam eius prodidit M. Agrippa ccccclxv. M. paſſuum, latitudinem ccclvij. M. ſed cùm termini Carthaginem vſque procederent, quæ cauſa magnos errores computatione menſuræ ſæpius parit, alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis paſſibus. Incubuere maria tam longo æuo alibi, proceſſere litora, torſere ſe fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordiũ menſuræ eſt,& aliâ meatus:ita fit, vt nulli duo concinant.

Bæticæ longitudo,& latitudo. CAP. II.

Bæticæ longitudo nunc à Caſtulonis oppidi fine Gadeis ccccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxij. M. paſſ. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiij. M. paſſ. Agrippa quidem † in tanta viri diligentia, præterque in hoc opere cura, cùm orbem terrarum vrbi ſpectandum propoſiturus eſſet, errasse quis credat,& cum eo Diuum Auguſtum? Is nanque complexam eum porticum ex deſtinatione & commentariis M. Agrippæ à ſorore eius inchoatam peregit.

† *tanta virũ diligentia.*

Hiſpania citerior. CAP. III.

Citerioris Hiſpaniæ, ſicut complurium prouinciarum, aliquantum vetus forma mutata eſt vtpote cùm Pompeius Magnus tropæis ſuis, quæ ſtatuebat in Pyrenæo dccclxvj. oppida ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ vlterioris in ditionem à ſe redacta teſtatus ſit. Nunc vniuerſa prouincia diuiditur in conuentus ſeptem, Carthaginienſem, Tarraconenſem, Cæſarauguſtanum, Clunienſem, Aſturum, Lucenſem, Bracarum. Accedunt inſulæ, quarum mentione ſepoſita, † præter ciuitates contributas aliis, prouincia ipſa ccxciiij. continet oppida. In iis colonias xij. Oppida ciuium Romanorum xiij. Latinorum veterum xvij. fœderatorum vnum, ſtipendiaria cxxxvj. Primi in ora Baſtuli: poſt eos quo dicetur ordine intus recedentes Menteſani, Oretani, & ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. Oppida oræ proxima, Vrci, adſcriptumque Bæticæ Barea regio Mauitania, mox Deitania, dein Conteſtania, Carthago noua, colonia: cuius à promontorio quod Saturni vocatur, Cæſariam Mauritaniæ vrbem clxxxvij. M. paſſ. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, Colonia immunis Illici, vnde Illicitanus ſinus. In eam contribuuntur Icoſitani. Mox Latinorum Lucentum, Dianium ſtipendiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Conteſtaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente ſe ſtagno ad Celtiberos recedens. Valentia Colonia iij. M. paſſ. à mari remota: flumen Turium, & tantundem à mari Saguntum, ciuium Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili commerico diues, ortus in Cantabris haud procul oppido Iuliobrica, cccccl. M. paſſ. fluens, nauium per ccclx. M. à Varia oppido capax, quem propter vniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiam. Regio Coſſetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, ſicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Poſt eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Auſetani, Itani, Lacetani, perque Pyrenæum Cerretani, dein Vaſcones. In ora autem colonia Barcino, cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro, flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum,& Græcorum, qui Phocœenſium fuere ſoboles. Flumen Tichis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorij altero xl. M. Nunc per ſingulos conuentus reddentur inſignia præter ſuprà dicta. Tarracone diſceptant populi xliiij. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertuſani, Biſgargitani. Latinorum Auſetani, Cerretani, qui Iuliani cognominantur, & qui Auguſtani, Sedetani, Gerundenſes, Geſſorienſes, Teari qui Iulienſes. Stipendiariorum Aquicaldenſes, Onenſes, Bætulonenſes. Cæſarauguſta colonia immunis, amne Ibero affuſa, vbi oppidum anteà vocabatur Salduba, regionis Sedetaniæ, recipit populos lij. Ex his ciuium Romanorum Bellitanos, Celſenſes. Ex Colonia Calaguritanos, qui Naſcici cognominantur. Ilerdenſes Surdaonum gentis, iuxta quos Sicoris fluuius: Oſcenſes regionis Veſcitaniæ, Turiaſonenſes. Latinorum veterum Caſcantenſes, Ergauicenſes, Gracchuritanos, Leonicenſes, Oſſigerdenſes. Fœderatos Tarragenſes. Stipẽdiarios Arcobricenſes, Andologenſes, Arocelitanos, Burſaonenſes, Calarguritanos qui Fibularẽſes cognominantur. Cõplutenſes, Carenſes, Cincenſes, Cortonenſes, Dãmanitanos, Larnenſes, Iturisenſes, Iſpalẽſes, Ilumberitanos, Lacetanos, Vibiẽſes, Pompelonenſes, Segienſes. Carthaginem conueniunt populi lxij. exceptis inſularũ incolis. Ex colonia Accitana Gemellenſes, & † Libiſoſona cognomine Foroauguſtana, quibus duabus ius Italiæ datum. Ex Colonia Salarienſe oppidani Latij veteris Caſtulonenſes, qui Cæſari venales appellantur. Setabitani qui Auguſtani, Valerienſes. Stipendiariorum autem celeberrimi, Barbanenſes, Baſtitani, Conſaburenſes, Dianenſes, Egeleſtani, Ilocritani, Laminitani, Menteſani qui & Oritani, Menteſani

† *præter ciuitates contributas aliis du centas nonagintaquatuor, prouincia ipſa continet oppida clxxix*

† *Rectius Libiſoca, vt in vetuſtis codicibus, & apud Ptolemæum lib.2.cap.6.*

teſani qui & Baſtuli, Oretani qui & Germani cognominantur, caputq; Celtiberiæ Segobrigenſes, Carpetaniæ Toletani Tago flumini impoſiti. Dein Viacienſes & Virgilienſes. In conuentum Clunienſem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Albanenſes tantùm nominare libeat, Turmodigi quatuor, in quibus Segiſamonenſes, Segiſamaiulienſes. In eundem conuentum Carietes & Vennenſes quinque ciuitatibus vadunt, quarum ſunt Vehenſes. Eodem Pelendones Celtiberorum quatuor populis, quorum Numantini fuere clari: ſicut in Vaccæorum xviij. ciuitatibus Intercatienſes, Pallantini, Lacobricenſes, Caucenſes. Nam in Cantabricis quatuor populis Iuliobrica ſola memoratur: In Autrigonum decem ciuitatibus Tritium, & Viroueſca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua. Horum ſex oppida, Saguntia & Vxama, quæ nomina crebrò aliis in locis vſurpantur, præter eà Segouia, & noua Auguſta, Termes, ipſaque Clunia Celtiberiæ finis. Ad Oceanum reliqua vergunt, Vardulíq; ex prædictis, & Cantabri. Iunguntur his Aſturum xij. populi diuiſi in Auguſtanos, & Tranſmontanos, Aſturica vrbe magnifica. In iis ſunt Giguri, Peſici, Lancienſes, Zoelæ. Numerus omnis multitudinis ad ccxl. M. liberorum capitum. Lucenſis conuentus populorum eſt xvj. præter Celticos & Lebunos, ignobilium, ac barbaræ appellationis, ſed liberorum capitum fermè clxvj. M. Simili modo Bracarum xxiiij. ciuitates cclxxv. M. capitum, ex quibus præter ipſos Bracaros Vibali, Celerini, Gallæci, Aequeſilici, Querquerni citra faſtidium nominentur. Longitudo citerioris Hiſpaniæ eſt ad finem Caſtulonis à Pyrenæo, ſexcenta ſeptem M. paſſ. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad litus Olarſonis cccvij. Et radicibus Pyrenæi, vbi cuneatur anguſtiis inter duo maria, paulatim deinde ſe pandens, quà contingit vlteriorem Hiſpaniam, tantundem & amplius latitudini adiicit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hiſpania ſcatet, Citerior & ſpecularibus lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapicidinæ. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus Imperator Auguſtus iactatus procellis Reipublicæ Latij ius tribuit. Pyrenæi montes Hiſpanias Galliaſq; diſterminant, promontoriis in duo diuerſa maria proiectis.

Narbonenſis prouincia. CAP. IIII.

NArbonenſis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Braccata antè dicta, amne Varo ab Italia diſcreta, Alpiumq; ſaluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua verò Gallia latere Septentrionali, montibus Gebenna & Iura: agrorum cultu, virorum morumque dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarum poſtferenda, breuiterq; Italia verius, quàm prouincia. In ora regio Sardonum, intuſque Conſuaranorum. Flumina Tecum, Vernodubrum. Oppida, Illiberis, magnæ quondam vrbis tenue veſtigium, Ruſcino Latinorum. Flumen Atax è Pyrenęo Rubrenſem permeans lacum: Narbo Martius, decumanorum Colonia, xij. M. paſſ. à mari diſtans. Flumina, Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus ſtagnis, Agatha quondam Maſſilienſium, & regio Volcarum Tectoſagum: atque vbi Rhoda Rhodiorum fuit, vnde dictus multo Galliarum fertiliſſimus Rhodanus amnis, ex Alpibus ſe rapiens per Lemanum lacum, ſegnemque deferens Ararim, nec minus ſeipſo torrētem Iſaram, & Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hiſpanienſe, alterum Metapinum: tertium idemque ampliſſimum Maſſalioticum. Sunt authores, & Heracleam oppidum in oſtio Rhodani fuiſſe. Vltra foſſa ex Rhodano C. Marij opere & nomine, inſigne ſtagnum: Aſtromela oppidum, maritima Auaticorum, ſuperq; campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anataliorum, & intus Deſuuiatium, Cauarumq;. Rurſus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & † Segouellaunorum, mox Allobrogum. At in ora Maſſilia Græcorum † Phocæenſium fœderata. Promontorium Cithariſta, † portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, ſupraque Verucini. In ora autem Athenopolis Maſſilienſium: Forum Iulij Octauanorum colonia, quæ Pacenſis appellatur, & claſſica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxubiorum, Ligaunorumque, ſuper quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Acema profuſus. In mediterraneo coloniæ Arelate ſextanorum, Bliteræ ſeptumanorum, Arauſio ſecundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ ſextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Apta iulia Vulgientium, Alebeceriorũ Apollinarium, Alba Heluorum, Auguſta Tricaſtinorum: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcaſum, Volcarum Tectoſagum: Ceſſero, Carpentoracte, Meminorum: Cenicenſes, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconij, Glanum Liuij, Luteuani, qui & Foronerohienſes, Nemauſum Arecomicorum, Piſcenæ, Ruteni, Sanagenſes, Toloſani Tectoſagum. Aquitaniæ contermini Taſcodunitari, Cononienſes, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo capita, † Vaſco & Lucus Auguſti. Oppida verò ignobilia xix. ſicut xxiiij. Nemauſienſibus attributa. Adiecit formulæ Galba Imperator ex inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios: quorum oppidum Dinia. Longitudinem prouinciæ Narbonenſis ccclxx. M. p. Agrippa tradit, latitudinem ccxlviij.

† Aliâs, Segalaunorum: quemadmodum & apud Ptolemæum libr. 2. cap. 8.
† Phocenſium
† zaoportus

† Aliâs Vaſio: quemadmodũ & apud Ptolemæum.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. CAP. V.

ITalia dehinc, primique eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria. Latium, vbi Tiberina oſtia & Roma terrarum caput xvj. M. p. interuallo à mari. Volſcorum poſteà litus, & Campaniæ, Picentinũ inde, ac Lucanum, Brutiumque, quo longiſſimè in meridiem, † ab Alpium pene lunatis iugis in maria

† ab Alpium fine, Sic infrà, Patet longitudine ab Alpino fine, &c.

maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Veſtini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Thuſci, Veneti, Carni, Iapides, Iſtri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac ſegnis animi exiſtimari poſſe meritò, ſi breuiter atque in tranſcurſu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cælũ ipſum clarius faceret, ſparſa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorum diſcordes feraſq; linguas, ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum ſingularum populorumq; claritas tenet. Vrbs Roma, vel ſola in ea, & digna tam feſta ceruice facies, quo tandem narrari debeat opere? Qualiter Campaniæ ora per ſe, felixque illa ac beata amœnitas? vt palàm ſit, vno in loco gaudentis opus eſſe naturæ. Iam verò tota ea vitalis ac perennis ſalubritatis cæli temperies eſt, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij ſaltus, tam opaca nemora, tam munifica ſyluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque vbertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumque terrarum commercio patens vndique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipſa auidè in maria procurrens. Neque ingenia ritusque ac viros, & lingua manuque ſuperatas commemoro gentes. Ipſi de ea iudicauere Græci, genus in gloriam ſuam effuſiſſimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus, hac quoque in parte faciendum eſt, vt quaſdam notas ac pauca ſidera attingamus. Legentes tantùm quæſo meminerint, ad ſingula toto orbe ediſſerenda feſtinari. Eſt ergo folio maximè querno aſſimilata, multo proceritate amplior, quàm latitudine, in leua ſe flectens cacumine, & Amazonicæ figura deſinens parmæ, vbi à medio excurſu Cocinthos vocatur, per ſinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium ſiniſtra. Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Auguſtæ per Vrbem Capuamque curſu meãte Rhegium oppidum in humero eius ſitum, à quo veluti ceruicis incipit flexus, decies centena & viginti M. paſſuum: multoque amplior menſura fieret Lacinium vſque, ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia eſt, † ccccx. millium inter duo maria, inferum & ſuperum, amnéſque Varum atque Arſiam: † mediæ atque fermè circa vrbem Romam, ab oſtio Aterni amnis in Adriaticũ mare influentis, ad Tiberina oſtia cxxxvj. & paulo minus à Caſtro nouo Adriatici maris Alſium ad Tuſcum æquor, haud vllo loco † cc. in latitudinem excedens. Vniuerſæ autem ambitus à Varo ad Arſiam † xxx. paſſ. lviij efficit. Abeſt à circundatis terris, Iſtria ac Liburnia quibuſdam locis centum M. paſſ. ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus cc. vt author affirmat Varro. Ab Sardinia cxx. M. Ab Sicilia M. ccccc. A Corcyra minus lxx. Ab Iſſa quinquaginta. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem: ſed ſi quis id diligenti ſubtilitate exigat, inter ſextam horam primamque brumalem. Nunc ambitum eius, vrbeſque enumerabimus. Qua in re præfari neceſſarium eſt, authorem nos Diuum Auguſtum ſecuturos, deſcriptionemque ab eo factam Italiæ totius in regiones xj. ſed ordine eo, qui litorum tractu fiet, vrbium quidem vicinitates oratione vtique præpropera ſeruari non poſſe: itaque interiori in parte digeſtionem in literas eiuſdem nos ſecuturos, coloniarum mentione ſignata, quas ille in eo prodidit numero. Nec ſitus origineſque perſequi facile eſt, Ingaunis Liguribus (vt cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Maſſilienſibus conditum. Fluuius Padus: Alpes, populique inalpini multis nominibus, ſed maximè capillati: oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion, portus Herculis Monœci, Liguſtica ora. Ligurum celeberrimi vltra Alpes Sallyi, Deceates, Oxubij: citrà Veneni, & Caturigibus orti Vagienni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Caſmonates, Veliates, & quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum Albium Intemelium, flumen Merula, oppidum Albium Ingaunum, portus Vadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segeſta Tiguliorum: flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem ſuprà dictorum omnium Apenninus mons Italiæ ampliſſimus, perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditiſſimum, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Iria, Barderate, Induſtria, Pollentia, Carrea quod Potentia cognominatur, Foroſului quod Valentinum, Auguſta Vagiennorum, Alba Pompeia, Aſta, Aquis Statyellorum. Hæc regio ex deſcriptione Auguſti nona eſt. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxj. M. paſſ. Adnectitur ſeptimæ, in qua Hetruria eſt, ab amne Macra, ipſa mutatis ſæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiorque Piſæ, inter amnes Auſerem & Arnum, ortæ à Pelope Piſiſque, ſiue † Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruſcorum quondam hoc tantùm in littore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ, portuſque Telamon, Coſſa Volcientium à populo Romano deducta, Grauiſcæ, Caſtrum nouum, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipſum Cære intus M. paſſ. quatuor, Agylla à Pelaſgis conditoribus dictum: Alſium,

† Vet. Lectio, CCXC. Mil.

† Media autẽ fermè. Vt mediam latitudinem intelligas, nõ Italiã mediam.

† Legendum, trecẽta ex antiqu. cod. adſtipulãte etiã Marciano.

† Antiqu. cod. ſic habet vicies centena XLIX. M. in quam menſuram etiã Martianus & Solinus conſentiunt.

† Sunt qui malint Atintanibus, à recto Atintan.

Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiij. M. pass. Intus coloniæ, Falisca Argis orta (vt autor est Cato) quæ cognominatur Hetruscorum, Lucus Feroniæ, Rusellana, Semensis, Sutrina. De cætero Aretini veteres, Aretini fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Crotonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini veteres, † Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura Claudia Foroclodij, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini vocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Thuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis antea Tybris appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus, emissusque nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem, præterquam trabibus verius quàm ratibus, longè meabilis fertur, per centum quinquaginta millia passuum non procul Tiferno Perusiaque & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox citra tredecim millia passuum vrbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenatem Latinumque à Vaticano dirimens: Sed infra Aretinum Glanim duobus & quadraginta fluuiis auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac fontibus in vrbem perductis: & ideò quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omnibus terris amnes, accolitur aspiciturque villis. Nullique fluuiorum minus licet inclusis vtrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquàm creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quàm in ipsa vrbe stagnantibus. Quinimò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus veriùs, quàm sæuus. Latium antiquum à Tiberi Circeios seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperij fuere radices. Colonis sæpe mutatis, tenuere alij aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et vltra Circeios Volsci, Osci, Ausones, vnde nomen modo Latij processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iouis Indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia, Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeij quondam insula, immenso quidem mari circundata (vt creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis diligentiùs scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, vrbem duntaxat à Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantùm ad Alexandrum missam) hic iam plusquàm & fama, Circeiorum insulæ & mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratui, qui fuit vrbis nostræ quadringentesimo sexagesimo anno. Quicquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum propè ambitus, adnexum insulæ. Post cum annum accessit Italiæ aliud miraculum. A Circeiis palus Pomptina est, quem locum viginti trium vrbium fuisse Mutianus ter Consul prodidit. Dein flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: & vbi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauere, antiqua Læstrygonum sedes. Vltra fuit oppidum Pyræ. Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa † Glanico appellato. Oppidum Sinuessa extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatam. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, & temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (vt veteres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini campi sternuntur, & in delicias alicæ politur messis. Hæc litora fontibus caldis rigantur: præterque cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquam generosior oleæ liquor. Et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: postque Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis, Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeij: haud procul spectante monte Vesuuio, alluente verò Sarno amne, ager Nucerinus: & nouem millia passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. Nauigatio à Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea à Tiberi prima Italię seruatur, ex descriptione Augusti. Intus colonię, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinũ cognomine, Nola. Oppida Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Afulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni: & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenum,

† Florentini

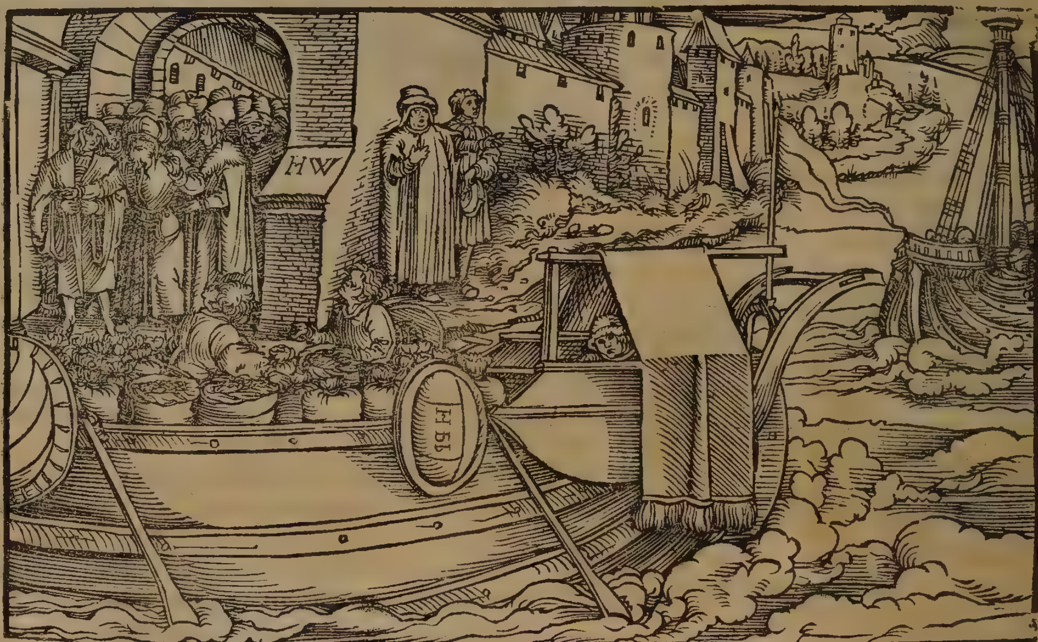
† Aliàs Clanio: quo pacto & a Virgilio appellatur libro 1. Georg.

rum,Capitulum,Cernetum,Cernetani qui Mariani cognominantur: Corani, à Dardano Troiano orti: Cubulterini,Castrimonienses,Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates,Ferentinates,Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani,Foroappi,Forêtani,Gabini,Interamnates,Succasani qui & Lirinates vocantur,Ilionenses,Lauinij,Norbani,Nomentani,Prenestini,vrbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini,Suessulani,Telini,Trebulani cognomine Balinienses,Trebani,Tusculani,Verulani, Veliterni, Vlubrenses, Vluernates, superque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis cæremoniarum nefas habetur: optimaque & salutari fide abolitum enuntiauit Valerius Soranus, luitque mox pœnas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ. Nanque Diua Angerona, cui sacrificatur ad diem xij. Calend. Ianuarij, ore obligato obsignatoque simulachrum habet. Vrbem tris portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribusque Vespasianis anno conditæ dcccxxviij. pass. xiij. M. cc. Complexa montes septem ipsa diuiditur in regiones quatuordecim, compita Larium cclxv. Eiusdem spatij mensura currente à milliario in capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum xxx. M. dcc. lxv. Ad extrema verò tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia pass. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateaturque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanque eum muris æquauit, qua maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quòd expatiantia tecta multas addidere vrbes. In prima regione prætereà fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, vbi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romæ: Antemnæ, Camerium, Collatia, Amiternum, Norbe, Sulmo, & cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarij, Velienses. Venetulani, Vicellenses. Ita ex antiquo Latio liij. populi interiere sine vestigiis. In campano autem agro Stabiæ oppidum fuere vsq; ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Consules, pridie Calend. Maij, quo die L. Sylla legatus bello sociali id deleuit, quod nunc in villas abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis Casilini reliquiæ. Prætereà author est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius prȩda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Sillarū amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit, Tuscorum templo Iunonis Argiuæ ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia. A Silaro regio tertia, & ager Lucanus Brutiusque incipit, nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximè populi, nouissimè Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum: à quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen Melphes. Oppidum Bruxentum, Græcè Pyxûs, Laus amnis: fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus, oppidum Blanda, flumen Batum, portus Parthenius Phocensium, sinus Vibonensis, locus Clampetiæ, oppidum Tempsa, à Græcis Temese dictum, & Crotoniensium Terina, sinúsq; ingens Terinæus. Oppidum Consentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, portus Orestis & Medua. Oppidum Scyllæum. Cratæis fluuius, mater (vt dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo aduersa promontoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum interuallo. Vnde Rhegium duodecim M. ccccc. pass. Inde Appennini sylua Sila, promontorium Leucopetra xij. M. pass. ab ea Locri cognominati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro ccciij. M. pass. Et includitur Europæ sinus primus, in eoque maria nuncupantur: vnde irrumpit Atlanticum, ab alijs magnum: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanum fretum: cùm intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias alluit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam, Thuscum: quod ex Græcis alij Notium, alij Tyrrhenum, è nostris plurimi Inferum vocant. Vltra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam vsque Siculum. Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omnium Pityusæ à Græcis dictȩ, à frutice pineo, nunc Ebusus vocatur vtraque ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent xlij. M. pass. Absunt à Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem

nentem à Carthagine noua. Tantundem à Pityuſis in altum,Baleares duæ,& Sucronem verſus Co lubraria.Baleares funda bellicoſas,Græci Gymnaſias dixere.Maior centum millia paſſuum longitudine,circuitu verò ccclxxx.millia.Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiã,latina Cinium & Cunici,& fœderatum Bochri fuit.Ab ea xxx.M.p.diſtat minor,longitudine lx.M.circuitu cl.M.p.Ciuitates habet,Iamnonem,Saniſeram,Magonem.A maiore xij.M.p. in altum abeſt Capraria,inſidioſa naufragiis,& è regione Palmæ vrbis Mænariæ,ac Tiquadra,& parua Annibalis. Ebuſi terra ſerpentes fugat,Colubrariæ parit.Ideo infeſta omnibus, niſi Ebuſitanam terram inferentibus:Græci Ophiuſam dixere.Nec cuniculos Ebuſus gignit,populantes Baleariũ meſſes. Sunt aliæ xx.fermè paruæ mari vadoſo.Galliæ autem ora,in Rhodani oſtio Metina,mox quæ Blaſcon vocatur,tres † Stœchades à vicinis Maſſilienſibus dictæ propter ordinem,quas item nominant ſingulis vocabulis,Proten & Meſen,quæ & Pomponiana vocatur,tertia Hypęa.Ab his Sturium, Phœnice,Phila,Lero,& Lerina aduerſum Antipolim,in qua Vergoani oppidi memoria.

† *Vera lectio ſic habet:Stœchades à vicinis Maſſilienſibus dictæ propter ordinem,quo ſitæ ſunt. Nomina ſingulis, Prote, Meſe,&c.*

De Corſica. CAP. VI.

IN Liguſtico mari eſt Corſica,quam Græci Cyrnon appellauere,ſed Thuſco propior,à Septentrione in Meridiem proiecta,longa paſſuum.cl.millia lata maiore ex parte quinquaginta Circuitu cccxxij. M.Abeſt à vadis Volaterranis lxij.M.paſſ.Ciuitates habet xxxiij. & colonias Marianam, à C.Mario deductam.Aleriam à Dictatore Sylla.Citrà eſt Oglaſſa:intra verò ſexaginta millia paſſuum à Corſica,Planaria à ſpecie dicta,æqualis freto,ideoque nauigiis fallax. Amplior Vrgo & Capraria,quam Græci Aegilon dixere.Item Aegilium & Dianium,quam Artemiſiam,ambæ contra Coſanum litus:& paruæ,Mænaria,Columbaria,Venaria,Ilua cum ferri metallis,circuitu centum millia,à Populonia decem,à Græcis Aethalia dicta. Ab ea Planaſia xxxix. M. Ab his vltra Tiberina oſtia in Antiano Aſtura,mox Palmaria,Sinonia,& aduerſum Formias Pontiæ.In Puteolano autem ſinu Pandataria,Prochyta,non ab Aeneæ nutrice,ſed quia profuſa ab Aenaria erat. Aenaria ipſa à ſtatione nauium Aeneæ,Homero Inarime dicta,Græcis Pithecuſa,non à ſimiarum multitudine(vt aliqui exiſtimauere) ſed à figlinis doliariorum.Inter Pauſilypum & Neapolim Megaris:mox à Surrento octo millibus paſſuum diſtantes,Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu quadraginta millia paſſuum.Mox Leucothea,extraque conſpectum,pelagus Africum attingens,Sardinia,minus nouem millibus paſſuum à Corſicæ extremis,etiamnum anguſtias eas arctantibus inſulis paruis,quæ Cuniculariæ appellantur,itemq; Phintonis & Foſſæ,à quibus fretum ipſum Taphros nominatur.

De Sardinia. CAP. VII.

SArdinia ab oriente patens,clxxxviij. millia paſſuum ab occidente, clxx. millia à meridie, lxxiiij. millia à ſeptentrione,cxxij. circuitu,dlx.millia abeſt ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia,à Gadibus quatuordecies centena.Habet & à Gorditano promontorio duas inſulas,quæ vocantur Herculis,à Sulcenſi Enoſin,à Caralitano Ficariam.Quidam haud procul ab ea etiam Beleridas ponunt & Collodem,& quam vocant Heras lutra . Celeberrimi in ea populorum Ilienſes, Balari,Corſi.Oppidorum xiiij. Sulcitani,Valentini,Neapolitani,Boſenſes,Caralitani ciuium Romanorum, & Norenſes. Colonia autem vna, quæ vocatur ad turrim Libyſonis.Sardiniam ipſam

Timæus Sandaliotini appellauit ab effigie soleæ, Myrsilius Ichnusam à similitudine vestigij. Contra Pæstanum sinum Leucasia est, à Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, & Iscia, vtræque vno nomine Oenotrides, argumentum possessæ ab Oenotriis Italiæ: & contra Vibonem paruæ, quæ vocantur Ithacesiæ, Vlixis specula.

De Sicilia. CAP. VIII.

VErùm ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, vt author est Agrippa, dcxviij. M. p. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari auulsa xij. M. in longitudinem freti: in latitudinem autem M. d. p. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedere oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare verticosum, ambo clara sæuitia. Ipsius Triquetræ, vt diximus, promontorium Pelorus vocatur, aduersus Scyllam vergens in Italiam: Pachynum in Græciam, † cxliiij. M. ab eo distante Peloponneso: Lilybæum in Africam clxxx. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ cxx. M. Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere à Peloro Pachynum clxvj. M. p. Inde Lilybæum cc. M. Inde Pelorum clxx. M. † Coloniæ ibi vrbes ac ciuitates lxxij. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana ciuium Rom. qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum colonia Taurominium, quæ anteà Naxos, flumen Asines, mons Aetna nocturnis mirus incendiis. Cratereius patet ambitu stad. xx. Fauilla Taurominum & Catanam vsque peruenit feruens, fragor verò ad Maronem & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Vlixis, colonia Catana. Flumina Symæthum, Terias. Intus Læstrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracusæ, cum fonte Arethusa. Quanquam & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumen Hirminium, oppidum Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixere. Thermæ colonia, amnes Atys & Hypsa, Selinûs oppidum. Lilybæum ab eo promontorium. Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormum, Solûs, Himera cum fluuio, Cephalœdis, Aluntium, † Agathirnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & vnde cœpimus, Pelorus. Intus Latinæ conditionis Centuripini, Netini, Segestani: stipendiarij, Assorini, Aetnenses, Agyrini, Acestæi, Acrenses, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Ecestienses, Erycinij, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Halesini, Ennenses, Hyblēses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ichanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Mutyenses, Menanini, Naxij, Noœni, Petrini, Paropini, Phinthienses, Semellitani, Scherrini, Selinuntij, Symæthij, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclæi Messeniorum in Siculo freto. Insulæ sunt in Africam versæ, Gaulos, Melita à Camerina lxxxiiij. M. pass. à Lilybæo cxiij. Cosyra, Hieronesos, Cæne, Galata, Lopadusa, Aethusa, quā alij Aegusam scripserunt, Bucinna, & † à Solunte lxxv. M. Osteodes, contraque Paropinos Vstica. Citra verò Siciliam ex aduerso Metauri amnis xij. millibus fermè pass. ab Italia, vij. Aeoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum, & Hephæstiades à Græcis, à nostris Vulcani, Aeoliæ, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

† Legendum ex vetustis codicib. ccccxl. M. cui lectioni adstipulatur & Marcianus.

† Coloniæ immunes quinque, ciuitates lxxij.

† Aliàs, Agathyrsum: quo pacto & à Strabone appellatur.

† à Selinunte.

De Lipara. CAP. IX.

LIpara cum ciuium Ro. oppido, dicta à Liparo rege, qui successit Aeolo, anteà Melogonis vel Meligunis vocitata, abest xij. M p. ab Italia, ipsa circuitu paulo minori. Inter hanc & Siciliam altera, anteà Therasia appellata, nunc Hiera, quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas euomente flammas. Tertia Strongyle, à Lipara M. p. ad exortum Solis vergens, in qua regnauit Aeolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tantùm differt: è cuius fumo, quinam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Aeolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericusa, Sexta Phœnicusa, pabulo proximarum relicta. Nouissima, eademq; minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ sinu.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in tres sinus recedens Ausonij maris, quoniam Ausones tenuere primi: patet octoginta duo M. pass. vt author est Varro. Plerique lxxij. M. fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna à Locris Sagra, & vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthum, quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Dein sinus, & Scylacium, Scylletium Atheniensibus, cùm conderent, dictum: quem locum occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia. xx. M. pass. latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliæ voluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. p. à terra Dioscoron, altera Calypsûs, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: præterea Tyris, Eranusa, Meloessa. Ipsam à Caulone abesse lxx. M. pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. p. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, vbi fuit vrbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris vocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantum: Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Prætereà interisse Thebas Lucanas Cato author est. Et Pandosiam Lucanorum vrbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest cxxxvj. M. pass. à Lacinio promontorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauere: & antè Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promontoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brūdusium terreno itinere xxxij. M. pass. patet, multoque breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora vero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa lxij. M. pass. à Tarento. Inde xxxij. M. promontorium, quod Acran Iapygiam vocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, & † Hydruntum decem ac nouem. M. pass. ad discrimen Ionij & Adriatici maris, quà in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso Apolloniæ oppidi, latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallū pedestri continuare transitu pontibus iactis, primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cùm classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrumque aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium. portus Tarentinus, statio militum Lupia, Balesiū, Cęlium, Brundusium l. M. p. ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac velut certiore transitu, sicuti longiore, excipiente Illyrica vrbe Dyrrhachio ccxx. M. traiectu. Brundusio conterminus Pediculorum ager. ix. adulescentes totidemque virgines ab Illyriis tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rhudiæ, Egnatia, Barion, antè Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia. Amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum, Sipontum, Vria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio ccxxxiiij. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itemque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce è Graiis: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter suprà dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusium, Arpi, aliquando Argos hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorum, Dardorumq;, & vrbes duas, quæ in prouerbij ludicrum vertêre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorum colonia vna Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentū. Aeculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini, Ligures qui cognominantur Corneliani, & qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates, cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Hordonienses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, Neritini, Matini, Rubustini, Syluini, Strapellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Vlurtini. Calabrorum mediterranei, Aegetini, Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Brumbestini, Narbonēses, Palionenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum, Aletini, Basterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

> † *Hydrūs*

Regio Italiæ quarta. CAP. XII.

SEquitur regio quarta gentium vel fortissimarum. Italiæ in ora Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona, Aternus amnis. Intus Anaxani cognomine Frentani, Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: Marrucinorum Teatini: Pelignorū Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses: Marsorum Anaxantini, Atinates, Fucentes, Lucentes, Maruuij, Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorū Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colonia Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorū. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Sepinates, Treuentinates: Sabinorum Amiternini, Curenses, Forum Decij, Forum nouum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Tebulani, qui cognominatur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Acedici Alfaterni. Gellianus author est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorum: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (vt quidam existimauere) à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis.

Tiberim

Tiberim ex his petens replet, è monte Fiſcello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eoſdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte † Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet inſula, Italiæ vmbilicum eſſe M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium eſt, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos vtrinq; vallantibus.

† *Trebulanorum.*

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio Piceni eſt, quondam vberrimæ multitudinis. ccclx. M. Picentium in fidem populo Romano venere. Orti ſunt à Sabinis † voto vero ſacro. Tenuere ab Aterno amne vbi nunc ager Adrianus, & Adria colonia, à mari vij. M. p. flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmenſiſq;. Item Caſtrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod ſolum Liburnorum in Italia reliquum eſt. Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio, & Picentiũ incipit. Cupra oppidum, caſtellum Firmanorum, & ſuper id colonia Aſculum, Piceni nobiliſſima. Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana, à Siculis condita. Ab iiſdem colonia Ancona, appoſita promontorio Cumero in ipſo flectentis ſe oræ cubito: à Gargano clxxxiij. M. p. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenſes cognomine Montani, Falarienſes, Pauſulani, Pleninenſes, Ricinenſes, Septempedani, Tollentinates, Triacenſes, Vrbs ſaluia, Pollentini.

† *Omnino legendum eſt, voto vere ſacro. Quid autem ſit ſacrũ ver, & quem in vſum ſoleat voueri, notum eſt ex Strabonis lib. 5.*

Sexta Regio. CAP. XIIII.

IVngitur his ſexta regio, Vmbriam complexa, agrumque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmenſem, Prætutianum, Adrianumque agrum. Vmbri eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquiſſima Italiæ exiſtimatur, vt Ombrios à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus ſuperfuiſſent. ccc. eorum oppida Thuſci debellaſſe reperiuntur. Nunc in ora flumen Aeſis, Senogallia. Metaurus fluuius, colonia Fanum fortunæ, Piſaurum cum amne. Et intus Hiſpellum, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, Aſirinates, Arnates, Aeſinates, Camertes, Caſuentillani, Carſulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienſes, Foroiulienſes, cognomine Concubienſes, Forobremitiani, Foroſempronienſes, Iguini, Interamnates cognomine Nartes, Meuanates, Meuanienſes, Matilicates, Narnienſes, quod oppidum Nequinum anteà vocatum eſt. Nucerini cognomine Fauonienſes, & Camelani, † Otriculani, Oſtrani, Pitulani cognomine Piſuertes, & alij Mergentini, Peleſtini, Sentinates, Sarſinates, Spoletini, Suarrani, Seſtinates, Suillates, Tadinates, Trebiates. Tuficani, Tifernates cognomine Tibertini, & alij Metaurenſes, Velſionicates, Vrbinates cognomine Metaurenſes, & alij Hortenſes, Vettionenſes, Vindinates, Viuentani. In hoc ſitu interiere Feliginates, & qui Cluſiolum tenuere ſupra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris, quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Verriolũ. item Solinates, Suriates, Fallienates, Apiennates. interiere & Arienates cũ Crinouolo, & Vſidicani, & Plangenſes, Piſinates, Cæleſtini. Ameriam ſupraſcriptam Cato ante Perſei bellum conditam annis dcccclxiiij. prodidit.

† *Legendum, Ocriculani, ab Ocriculo Vilumbrorũ oppido: cuius meminit & Ptolemæus libr. 3. cap. 1.*

Octaua regio. CAP. XV.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Cruſtumium, Ariminũ colonia cum Amnibus Arimino & Apruſa. Fluuius hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedeſe, ab Ancona cij. M. paſſ. Nec procul à mari Vmbrorum Butrium. Intus coloniæ, Bononia, Felſina vocitata, cùm princeps Hetruriæ eſſet, Brixillum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida, Cæſena, Claterna, Forum Clodij, Liuij, Popilij, Truentinorum, Cornelij, Laccini, Fauentini, Fidentini, Oteſini, Padinates, Regienſes à Lepido, Solonates, ſaltuſque Galliani qui cognominantur Aquinates, Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, † Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorum tribus cxij. fuiſſe auThor eſt Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

† *Vegiates.*

De Pado flumine. CAP. XVI.

PAdus è gremio Veſuli montis, celſiſſimum in cacumen elati, finibus Ligurum Vagiennorum viſendo fonte profluens, condenſq; ſeſe cuniculo, & in Forouibienſium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illuſtratus: augetur ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigiis torrentior, nil tamen ex rapto ſibi vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, trecentis M. p. à fonte addens meatu duodenonaginta: nec amnes tantùm Apenninos Alpinoſque nauigabiles capiens, ſed lacus quoque immenſos in eum ſeſe exonerantes, omni numero xxx. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum, Tanarum, Trebiam Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium verò Sturam, Morgum, Durias duas, Seſſiten, Ticinum, Lanbrum, Adduã, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui ſpatio maioris incrementi eſt. Vrgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, grauis terræ, quanquàm † deductus in flumina & foſſas inter Rauennam Altinumq; † cxx. M. p. tamen quia largius vomit, ſeptem maria dictus facere. Anguſta foſſa

† *diductus.*
† *per cxx. millia.*

Rauennam

Rauennam trahitur, vbi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium, magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo verius quàm naue intrauit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, alijs Spineticum ab vrbe Spina, † quæ fuit iuxtà, præualens vt Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasq́; primi à Sagi fecere Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quę septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria, ac fossiones Philistinæ, quod alij Tartarum vocant: omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, & Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulũ, sicut Edronem Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, vt in Aegypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ pades Gallicè vocetur, Padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumento adest oppidum iuxtà Industria, vetusto nomine Bodincomagum, vbi præcipua altitudo incipit.

† quæ fuit iuxta præualens, Delphicis (vt creditum est) thesauris à Diomede condita.

Italia Transpadana. Regio vndecima. CAP. XVII.

TRanspadana appellatur ab eo regio vndecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alueo important. Oppida Vibiforum, Segusio, Coloniæ ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Prætoria, iuxta geminas Alpium fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis libris à Populo Romano condi iussum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieque pago, non (vt Cato existimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, sicut Boij trans Alpes profecti Laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum atque Bergomum, & Liciniforum, & aliquot circa populos, author est Cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet Cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, vnde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnũ prodente se altius quàm fortunatius † sitos. Interiere & Caturiges Insubrum exules, & Spina suprà dicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab insubribus, & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

† situm, est in vetustis codicibus, non sitos: vt oppidum Orobiorum, respiciat potius, quàm Bergomates.

Venetia. Decima regio. CAP. XVIII.

SEquitur decima regio Italiæ, Adriatico mari apposita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus † Taurisanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, & portus eodem nomine, colonia Concordia, flumina & portus Romatinum, Tilauentum maius minusque, Anassum, quò Voramus defluit, Alsa, Natiso cum Turro, præfluentes Aquileiam coloniam xij. M. p. à mari sitam. Carnorum hæc regio, iunctaque Iapidum, amnis Timauus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, xxiij. M. p. ab Aquileia. Vltra quam vj. M. p. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. p. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc verò Istriæ, quam cognominatam † tradunt à flumine Istro, in Adriam effluente è Danubio amne, eidemque Istro ex aduerso Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriaticum descendit, non procul Tergeste: nec iam constat quo flumine. Humeris traucctam. Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonam Alpesque exorienti.

† Taruisanis.

† tradunt, ab undat: neque est in vetustis exemplaribus.

Istria. CAP. XIX.

IStria, vt peninsula, excurrit. Latitudinẽ eius xl. M. p. circuitum verò cxxij. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici sinus. Alij. Liburniæ clxxx. Nonnulli in Flanaticum sinũ Iapidiam promouere, à tergo Istriæ, cxxx. M. pass. Dein Liburniam cl. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit, ab Aquileia ad Titium flumen stad. cc. Oppida Istriæ ciuium Rom. Aegida, Parentium: colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondam à Colchis condita. Abest à Tergeste c. M. pass. Mox oppidum Nesactium: & nunc finis Italiæ fluuius Arsia. Polam ab Ancona traiectus cxx. M. p. est. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorũ agro, Venetorum autem Ateste, & oppida Acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia, Mantua Tuscorum trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos author est Cato. Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, & Tridentini, & Bernenses, Rhætica oppida: Rhætorum & Euganeorum Verona, Iulienses Carnorum. Dein quos scrupulosè dicere nõ attineat,

Alutra-

Alutraenses, Asseriates, Flamonienses Vannienses, & alij cognomine Culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varuani. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsicium: ex Venetis Atina, & Cælina: Carnis, Segeste, & Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso author est. In hac regione & x. lacus inclyti sunt, amnesque eorum partus aut alumni, si modò exceptos reddunt, vt Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem x. pass. patere à supero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes xxij. M. p. deductis: in latitudinem autē Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. stadiorum: vterque diuersis in locis. Nam & centum millia excedunt aliquando, vbi Germaniam ab Italia submouent: nec lxx. M. explent reliqua sui partē graciles, veluti naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, subter radices earum à Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam, dcclij. millia passuum colligit.

De Alpibus & gentibus Alpinis. CAP. XX.

INcolæ Alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catili, Menocaleni, iuxtaque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rhæti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhætos Thuscorum prolem arbitrantur, à Gallis pulsos duce Rhæto. Verso deinde Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex iis Triumpilini venalis cum agris suis populus: dein Camuni, compluresque similes, finitimis attributi municipiis. Lepontios & Salassos, Taurisce gentis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretationē Græci nominis credunt, præustis intra sinus Alpium niue membris: eiusdem & Graios fuisse, positos in transitu, Graiarum Alpium incolas, prestantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos. Rhætorum Vennonetes, Sarunetesq; ortus Rheni amnis accolunt, Lepontiorum qui Viberi vocantur, fontem Rhodani, eodem Alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, vt Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates, Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, & qui montani vocantur: Capillatorumq; plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienum videtur, hoc loco subiicere inscriptionem è tropæo Alpium, quæ talis est. Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. xiiij. tribunitiæ potestatis S.P.Q.R. quòd eius ductu auspiciisq; gentes Alpinę omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium po. Rom. sunt redactæ. Gentes Alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vennonetes, Isarci, Breuni, Naunes, Focunates. Vindelicorum gentes quatuor, Consuanetes, Virucinates, Licates, Catenates: Abisontes, Rugusci, Suanetes, Calucones, Brixentes, Lepontij, Viberi, Nantuates, Seduni, Veragri, † Salasi, Acitauones, Medulli, Vceni, Caturiges, Brigiani, Sogiontij, Ebroduntij, Nemaloni, Edenates, Esubiani, Veamini, Gallitæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Nerusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates xij. quæ non fuerunt hostiles, item attributę municipiis lege Pompeia. Hæc est Italia diis sacra, hæ gentes eius, hęc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo Consulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis vllis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis, equitum lxxx. M. peditum dcc. M. armauit Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

† *Salasi, Centrones.*

Illyricum. CAP. XXI.

ARsiæ gens Liburnorum iungitur, vsque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum vno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates xiiij. è quibus Lecinienses, Stulpinos, Burnistas, Albonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conuētu Alutæ, Flanates à quibus sinus nominatur, Lopsi, Varubarini, immunesque Assesiates, & ex insulis Fulfinates, Curictæ. Cæterùm per oram oppida à Nesactio, Aluona, Flauona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona ciuitas, Pausinus flumen, Tedanium, quo finitur Iapidia. Insulæ eius sinus cum oppidis, præter suprà significatas, Absyrtium, Arba, Tragurium, Issa, Pharos, Paros antè: Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Iadera, quæ à Pola, clx. M. p. abest: inde triginta M. Colentum insula, xviij. ostium † Titij fluminis.

† *Titi, legendum videtur ex Ptolemæo, qui ad finem lib. 2. fluuium hunc Titum appellat, non Titium.*

Liburnia. CAP. XXII.

LIburniæ finis, & initium Dalmatiæ Scardona, in amne eo, xij. M. p. à mari. Dein Tariotarum antiqua regio, & castellum Tariona: promontorium Diomedis, vel vt alij, peninsula Hyllis, circuitu c. M. p. Tragurium ciuium Romanorum, marmore notum: Sicum, in quem locum Diuus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera ccxxij. M. pass. Petunt in eam iura descripti in decurias ccclxxij. Dalmatæ: xxij. Decuni: ccxxxix. Ditiones: lxix. Mezæi: lij. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetrium, Tribulium nobilitata Popul. Roman. præliis castella. Petunt & ex insulis,

Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneum, Narona colonia tertij conuentus, à Salona lxxij. M. pass. apposita cognominis sui fluuio, à mari xx. M. pass. M. Varro lxxxix. ciuitates eò ventitasse author est. Nunc soli propè noscuntur Cerauni decuriis xxiiij. Daorizi xvij. Desitiates ciij. Docleatæ, xxxiij. Deretini xiiij. Deremistæ xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiij. Naresij cij. Scirtari lxxij. Siculotæ xxiiij. populatoresque quondam Italiæ Vardæi, non ampliùs quàm xx. decuriis. Præter hos tenuere tractum eum Oenei, Partheni, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Narone amne c. M. pass. abest Epidaurum colonia. Oppida ciuium Roma. Rhizinium Ascriuium, Butua, Olchinium, quod anteà Colchinium dictum est, à Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum ciuium Romanorum Scodra, à mari xviij. M. pass. Prætereà multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatum validarum. Eo nanque tractu fuere Labeatæ, Enderudini, Sassæi, Grabæi, proprieque dicti Illyrij, & Taulantij, & Pyræi. Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c. M. passuum.

Macedonia. CAP. XXIII.

A Lisso Macedonia prouincia, gentes Partheni, & à tergo eorum Dassaretæ. Montes Candauiæ à Dyrrachio lxxix. M. p. In ora verò Denda ciuium Romanorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatum: Apollonia, quodam Corinthiorum colonia, vij. M. p. à mari recedens: cuius in finibus celebre Nymphæum. Accolunt barbari, Amantes & Buliones. At in ora oppidum Oricum à Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat lxxxv. M. p.

Noricum. CAP. XXIIII.

A Tergo Canorum & Iapidum, quà se fert magnus Ister, Rhætis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Viana, Aemonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Diui Claudij Sabaria, & oppido Scarabantia Iulia habitantur.

Pannonia. CAP. XXV.

INde glandifera Pannoniæ: quà mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem versa, molli in dextera ac læua deuexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprà dictum. Ad Septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniæ, Aemona, Siscia. Amnes clari, & nauigabiles in Danubium defluunt, Draus è Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior cxv. M. pass. interuallo. Draus per Serretes, Serrapillos, Iasos, Sandrizetes: Saus per Colapianos, Breucosque. Populorum hæc capita. Prætereà Ariuates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Corneates, † Arauisci, Hercuniates, Latouici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Sao Metubarris, amnicarum maxima. Prætereà amnes memorandi, Calapis in Saum influens iuxta Densciam, gemino alueo insulam ibi efficiens, quæ Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit: vbi ciuitas Sirmiensium, & Amantinorum. Inde xlv. M. pass. Taurunum, vbi Danubio miscetur Saus. Suprà influunt Valdanus, Vrpanus, & ipsi non ignobiles.

† *Erauisci.*

Mœsia. CAP. XXVI.

PAnnoniæ iungitur prouincia, quæ Mœsia appellatur, ad Pontum vsque cum Danubio decurrens. Incipit à confluente suprà dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi, Mœsi, Thraces, Pontoque contermini Scythiæ: flumina clara, è Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus. Illyrici latitudo, quà maxima est, cccxxv. M. pass. colligit. Longitudo à flumine Arsia ad flumen Drinium dccc. M. † A Drinio ad promontorium Acroceraunium, clxxij. M. Agrippa prodidit vniuersum hūc sinum Italiæ & Illyrici ambitu xiii. In eo duo maria, quo distinximus fine: Inferum, siue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant. Insulæ in Ausonio mari, præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ: in Ionio paucæ: Calabro litore ante Brundusium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis: & altera eodem nomine, à quibusdam Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura vadosi maris, æstuariisque tenui alueo intercursantibus. Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium: iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullariæ, & Absyrtides Graiis dictę, à fratre Medeæ ibi interfecto Absyrto. Iuxta eas Electridas vocauere, in quibus proueniret succinum, quod illi electrum appellant, vanitatis Gręcæ certissimum documentum: adeò vt quas earum designent, haud vnquam constiterit. Contra Iader est Lissa: quęque appellatę contra Liburnos Creteæ aliquot: nec pauciores Liburnicę, Celadussę. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia: Issa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melęna cognominata cum Gnidiorum oppido distat xxij. M. pass. inter quam & Illyricum Melita, vnde catulos Melitęos appellari Callimachus author est. xij. M. pass. ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M M. pass. Sasonis piratica statione nota.

† *Malim veterem lectionem, quæ sic habet, alia verborum interpunctione: A Drinio ad promontorium Acroceraunium clxx. M. Agrippa prodidit: vniuersum autē sinum Italiæ & Illyrici ambitu xiii natura vadosa mari.*

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *QVARTVS.*

Vnde primùm omnis Græciæ fabuloſitas, & literarum claritas effulſit.

ERTIVS Europæ ſinus Acrocerauniis incipit montibus, finitur Helleſponto: amplectitur præter minores ſinus xix.xxv. M. paſſ. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Meſſenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia, iterumque ab alio mari eadem Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Theſſalia, Magneſia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabuloſitas, ſicut & literarum claritas, ex hoc primùm ſinu effulſit. Quapropter in eo paululum commorabimur. Epiros in vniuerſum appellata, Acrocerauniis incipit montibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Theſproti, Antigonenſes: locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio: Ceſtrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Caſſiopæi, Dryopes, Selli, Hellopes, Moloſſi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illuſtre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus. CAP. I.

EPirus ipſa ad Magneſiam Macedoniamque tendens, à tergo ſuo Daſſaretas ſuprà dictos liberam gentem, mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere, & Mœſicæ gentes: à fronte iunguntur Mædi ac Denſelatæ, quibus Thraces, ad Pontum vſque pertinentes. Ita ſuccincta Rhodopes, mox & Hæmi vallatur excelſitas. In Epiri ora caſtellum in Acrocerauniis Chimæra, ſub eo aquæ regiæ fons. Oppida Mæandria, Ceſtria: flumen Theſprotiæ Thyamis: colonia Buthrotum, maximeque nobilitatus Ambracius ſinus, † faucibus ſpatioſum æquor accipiens longitudinis xxxix. M. p. latitudinis xv. M. In eum defertur amnis Acheron, è lacu Theſprotiæ Acheruſia profluens xxxvj. M. paſſ. inde, & mille pedum ponte mirabilis omnia ſua mirantibus. In ſinu oppidum Ambracia. Moloſſorum flumina, Aphas & Arachthus. Ciuitas Anactoria, † lacus Pandoſia. Acarnaniæ, quæ anteà Curetis vocabatur, oppida Heraclia, Echinus, & in ore ipſo colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egreſſos ſinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus, promontorium Leucates. Dein ſinus ac Leucadia ipſa peninſula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abſciſa à continenti, ac reddita ventorũ flatu congeriem harenę accumulantium, qui † lacus vocatur Dioryctos, ſtadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanum vrbes, Halyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis Achelous è Pindo fluens, atq; Acarnaniam ab Aetolia dirimens, & Artemitam inſulam aſſiduo terræ inuectu continenti annectens.

† faucibus quingentorũ paſ. ſpatioſum æquor accipiens.

† locus.

† locus.

Aetolia. CAP. II.

AEtolorum populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aenienses, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon est septem milium quingentorum passuum à mari, iuxta Euenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons est Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, vbi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolosque dirimentis à Peloponneso. Promontorium, quod contrà procedit, appellatur Rhion: sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halysarna. Montes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon, Panætolium Macinium.

Locri. CAP. III.

PRoximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæstij, sinus Crissæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæstum, Calamissus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalæon, à quo vij. M. passuum introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam vrbe. Prætereà oppidum Crissa, & cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis, Trichone, Tritea, Ambrysus, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ alluitur cũ oppidis, Siphis, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, vnde Peloponnesi prosilit ceruix.

Peloponnesus. CAP. IIII.

PEloponnesus, Apia antè appellata & Pelasgia, peninsula haud vlli terræ nobilitate postferenda, inter duo maria, Aegæum & Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu cccccLxiij. M. passuum colligit authore Isidoro. Eadem per sinus penè tantundem adiicit. Angustiæ, vnde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerso, quæ dicta sunt, maria, à Septẽtrione & exortu eius omnem ibi latitudinem vorant, donec contrario incursu æquorum tantorum, in quinque M. pass. interuallo, exesis vtrinque lateribus, angusta ceruice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: † Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo † angustias tentauere, Demetrius rex, Dictator Cæsar, C. princeps, Domitius Nero, infausto (vt omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinth⁹, anteà Ephyra dicta, sexagenis ab vtroque litore stadiis, è summa sua arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diuersa duo maria prospectans. lxxxvij. M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex aduerso Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M. p. (vt dictum est) interuallo, in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum lxxxv. M. pass. in longitudinem vsq; ad Isthmon transmittunt.

† Rectius: Lechæum: quo pacto & à Strabone & Ptolemæo effertur.
† angustias eas tentauere.

Achaia. CAP. V.

AChaiæ nomen prouinciæ, ab Isthmo incipit: antè Aegialos vocabatur, propter vrbes in litore per ordinem dispositas. Primæ ibi, quas diximus † Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorum castellum. Oppida Helice, Bura, † in quę refugêre haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleone, Hysiæ. Panhormus portus, demonstratumque iam Rhium: à quo promontorio quinque M. pass. absunt Patræ, quas suprà memorauimus: locus Pheræ. In Achaia, ix. montium Scioëssa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: vnde Cyllenen duo M. passuum castellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, posteà Asophis. Inde Eliorum ager, qui anteà Epei vocabantur. Ipsa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij. M. pass. Intus delubrum Olympij Iouis, ludorum claritate fastos Græciæ complexum. Pisæorum quondam oppidum, præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys. Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion. Promontoriũ Platanistus: omnia hæc ad Occasum versa. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum vrbe Cyparissa lxxij. millium passuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promontorium Acritas: sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus à Corone. Finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, variis clara temporibus. Huius sinus circuitus lxxx. M. pass. traiectus verò xxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis: & sinus circuitu ccvj. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarum, Amyclæ, Pheræ, Leuctra, & intus Sparta, Theramne, atq; vbi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidũ Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam insulam certissimus cursus. Omnia autem Maleo promontorio includuntur. Qui sequitur sinus ad Scylleum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. p. idem ambitu centũ septuagintaduorum millium. Oppida Boea, Epidaurus

† Lechæum
† Melius: & in qua refugêre. vt intelligamus, Helice & Bura mari haustis incolas sese Sycionem & Aegiram recepisse.

Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos hippium cognominatum, supra lacum Lernen, à mari M.M.p. nouémque additis millibus, Mycenæ: & vbi fuisse Tiryntha tradunt:& locus Mantinea. Montes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliíque vndecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Psammathe. A Scyllæo ad Isthmum clxxvij.M.pass. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphasium: appellatumque aliâs Inachium, aliâs Dipsium Argos. Portus Cænites, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, vnde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aesculapii delubro celebre: Spiræum promontorium, portus, Anthedon, & Bucephalus: & quas suprà dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnensem oram lancinant, tot maria allatrant, Siquidem à Septentrione Ionium irrumpit, ab Occidente Siculo pulsatur, à Meridie Cretico vrgetur, ab Oriente brumali Aegæo, ab Oriente solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

De Arcadia. CAP. VI.

MEditerranea eius Arcadia maximè tenet, vndique à mari remota: initio Drimodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius, Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea: Orchomenum, Pheneum, Palantium, vnde Palatium Romæ: Megalepolis, Catina, Bocaliũ, Carmon, Parrhasię, Thelphusa, Melanæa, Herea, Pyle, Pellana, Agrę, Epiũ, Cynætha, Lepreon Arcadiæ, Partheniũ, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleone, inter quæ duo oppida regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoe cum oppido, item Cyllene, Lyceus, in quo Lycei Iouis delubrum: Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: præterque ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alpheum defluentes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ, Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Pareatæ, Paragenitæ, Tortuni, Typanei, Tryasij, Trittenses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Pelopennesus, in latitudine à promontorio Maleæ, ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus clx.M.pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv.M. ab Olympia Argos per Arcadiam lxiij.M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem, velut pensante æquorum incursus natura, in montes vj. atque lxx. attollitur. † *Aegium.*

Græcia, & Attica. CAP. VII.

AB Isthmi angustijs Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à Colonia Megara: è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt vtraque ex parte, velut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenienses contributi Megarensibus: in ora autẽ portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon, Scironia saxa iij.M. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere & Oenoa, Probalinthos: nunc sunt ab Isthmo quinquaginta duo M.pass. Pireeus & Phalera portus, quinq;.M. pass. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga vllius præconij amplius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirrhoe, Enneacrunos. Montes, Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: amnis Ilissos. A Pyræo xlij.M.pas. Suniũ promontoriũ, Doriscũ promontoriũ. Potamos, Brauron, quondã oppida. Rhamnûs pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidũ Melita, & Oropus, in cõfinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberũ oppidũ, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominãtur Bœotiæ Thebæ, duorũ luminũ Liberi atq; Herculis (vt volũt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignãt. Datur & his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos. Mycalessus, Adylisus, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platæę, Pherę, Aspledon, Hylæ, Thisbe, Erythrę, Glissas, Copę: iuxta Cephissum amnem Lamia & Anichia: Medeon, Phligone, Grephis, Coronęa, Chęronia. In ora autẽ infra Thebas, Ocale, Elęon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyriæ, Mycalessus, Hyreseon, Pteleon, Olyros. Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus Euripi, quẽ facit obiectu insulę Eubœę, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere. Locri deinde Epicnemidij cognominãtur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Oppida, Opûs, vnde Opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in litore vnũ Daphnûs. Introrsus in Locris Elatea, & in ripa Cephissi (vt diximus) Lilęa, Delphosque versus Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locorũ ora, in qua Larymna, Throniũ, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Posteà Maliacus sinus ab incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinũ. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sępe nominibus Aemonia. Eadẽ Pelasgicũ Argos, Hellas, eadẽ Thessalia, & Dyropis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus rex nomine Gręcus, à quo Gręcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdẽ Homerus trib⁹ nominib⁹ appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achęos. Ex his Phthiotę nominãtur Dorida accolentes. Eorũ oppida, Echinus in faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarum angustię: quo argumento iiij pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessalia. CAP. VIII.

IN Thessalia autem Orchomenus, Minyeus anteà dictus: & oppidum Almon, ab aliis Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum à tergo Pierus ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem posteà Demetrias dictum, Tricca, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quondam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta quorum nobilissimi Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad Occasum vergentes: ad ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, cuneatis ante eos septuaginta quinque vrbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interque Ossam & Olympum nemorosa conualle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mil. pass. longitudine, & ferme sesquiiugeri latitudine, vltra visum hominis attollentibus se dextera læuaque leniter conuexis iugis. † Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Accipit amnem † Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (vt dictum est Homero) breui spatio portatũ abdicat: pœnales aquas dirisq; genitas, argenteis suis misceri recusans.

† Intus verò luco viridante.

† Aliàs, Eurotam, vt apud Strabonem.

Magnesia. CAP. IX.

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium Sepias. Oppida, Castana, Spalathra. Promontorium Aeantiũ. Oppida, Meliboea Rhizus, Erymne: ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna Thaumaciæ, Gyrton, Cranon, Acarne, Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mil. pass. traditur, latitudo ducentorum octogintaseptem millium.

Macedonia. CAP. X.

MAcedonia posteà centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondamque terrarum imperio, Emathia anteà dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiæ atque Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius Septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida, Aegæ, in quo mos sepelire reges: Berœa: & in regione, quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi ciuium Romanorum. Mox Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodemque nomine, per quod Rhœdias fluit. Heordeæ, Scydra, Mieza, Gordiniæ. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finẽ Dardani, Treres, Pieres, Macedoniã accolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, Parorei, Heordenses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarũ, Arethusij, Antiochienses, Idomenenses, Dobérienses, Trienses, Allantenses, Audaristẽses, Moryllij, Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atq; Orestæ: colonię Bullidẽsis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus Macedonici oppidũ Chalastra, & intus Phileros, Lete: medioque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio cxiiij. millia passuũ. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derrha, † Scione. Promontoriũ Canastræũ. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Mecyberna. Oppida Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum M.ccccc. Mons ipse à planitie excurrit in mare lxxv. mil. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mil. colligit. Oppidum in cacumine fuit † Acroton. Nunc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidum Cassera, faucesque alteræ Isthmi, Acanthus, Stagira, Sitone, Heraclea, & regio Mygdoniæ subiacens, in qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquàm dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Aemilius Imperator noster lxxij. vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

† Crestone.

† Acroathon Pomponio.

Str. 227

Thracia. CAP. XI.

THracia sequitur, inter validissimas Europæ gẽtes, in strategias L. diuisa. Populorum eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletæ, & Mædi, Bisaltas vsque suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorumq; multa nomina, ad Nestum amnem Pangæi montis ima am-

ima ambientem, inter Eletos, Diobesos, Carbilesos, inde Brysas, Sapæos. Odomantes Odrysarum gens infundit Hebrū accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetę, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis anteà mox à conditore Philippopolis, nunc à situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas sex mil. pas. subitur. Auersa eius & in Istrum deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaugdæ, Clariæq;, & sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas vocāt, Scythæq;, & circa Ponti litora Moriseni, Sithoniiq; Orphei vatis genitores obtinent. Ita finit Ister à Septentrione. Ab Ortu Pontus ac Propontis. A Meridie Aegæum mare cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, Pastos. Intus Philippi colonia: absunt à Dyrrachio cccxxv. mil. pas. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostiū. Mons Pangæus, Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonū & gens. Oppidum fuit Tinda, Diomedis equorū stabulis dirū. Nunc sunt Diceæ, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea, priùs Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriscus decem mil. hominū capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris, Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconū quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos centum uiginti duorum mil. pass. Circa quē locum fluuius Melas, à quo sinus appellatur. Oppida, Cypsela, Bisanthe, Macron tichos dictū, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectis muris procurrentem excludit Cherronesum. Nanq; Thracia altero latere à Pontico litore incipiens, vbi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte vrbes habet Istropolin Milesiorum, Tomos Calatinque, quæ anteà Acerūetis vocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam: nunc habet Dionysopolin, Crunos anteà dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractū Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorū oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, vbi Pygmæorū gens fuisse proditur, quos Catizos Barbari vocant, creduntq; à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen, Pamisus. Oppidum, Tetranaulochus. Mons Hæmus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidū habuit in vertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, vbi Messa fuerat. Astice regio. Fuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, † Almedessos, Deuelion cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosporus. Ab Istri ostio ad os Ponti pass. cccccl v. mil. alij fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum suprà dictū centum quinquaginta ab eo Cherronesus cxxvj. mil. Sed à Bosporo sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierum cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ cōditionis, anteà Lygos dictum. Abest à Dyrrhachio septingentis vndecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes. Bathynias, Pydaras, siue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum passuum continenti adnexa. Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirundinibus. Regio Cænica, colonia, Flauiopolis, vbi anteà Zela oppidum vocabatur. Et à Byzia quinquaginta mill. passuum Apros colonia, quæ à Philippis abest centum octogintaocto mill. pass. Et in ora amnis Erginus, oppidū fuit Ganos: deseritur & Lysimachia iam in Cherroneso. Alius nanq; ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine & pari latitudine. Illustrant duæ vrbes vtrinque litora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactye à Propontide, Cardia à Melane sinu: hæc ex facie loci nomine accepto: vtræque comprehensæ posteà Lysimachia quinque mill. pass. à Longis muris, Cherrhonesos à Propontide habuit Tyristasin, Crithoten, Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet à colonia Apro xxxij. mill. pass. Resiston, ex aduerso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus, septem (vt diximus) stadiis Europam ab Asia diuidens, quatuor illic inter se contrarias vrbes habet, in Europa Callipolin & Seston, in Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontoriū Cherronesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema: ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris & delubrum Protesilai. Et in extrema Cherronesi fronte, quæ vocatur Aeolium: oppidum Elæus. Dein petenti Melanen sinum portus Cœlos, & Panhormus, & suprà dicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellesponti longitudo suprà dicta. Quidam septingentorum viginti mill. faciunt. Latitudo trecentorum octoginta trium mill. est. Aegeo mari nomen dedit scopulus † inter Tenedum & Chium veriùs, quàm insula, Aex nomine, à specie capræ, quæ ita Gręcis appellatur, repentè in medio mari exiliens. Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quę cernitur Macedoniam à Geresto petentibus haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hęc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Græciense, qua Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, & Myconum. Cætera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentesque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

† Rectius, Halmydissus, vt apud Ptolemæū legitur, & apud Xenophontem ἀναβάσεως ς'. Aut certè Salmydessus quem admodū Hermolaus ex Stephano & Strabone emendat.

† inter Tenum & Chium.

Insulæ

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti: Mœotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ. CAP. XII.

† Cassiopæi Iouis.

† Aegialia

† Hesperi filia.

† Strabo maximam Eubœæ latitudinem facit cl. stadiorũ: Pomponius autem minimam, duorum millium. Quo fit vt vetust. cod. lectionem malim, quæ sic habet: Nusquam latitudinem vltra xx. M. pas extendit nusquã intra II. M. contrahit.

INsulæ autem ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto duodecim mill. pass. eadem ab Acrocerauniis quinquaginta mill. cum vrbe eiusdem nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Cassiope temploque † Casij Iouis, pass. nonagintaseptem mil. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, quinque M. discretæ à Corcyra. Nec procul ab ijs ante Corcyram Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatam Vlixis nauem à simili specie fabula est. Ante Leucadiam Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessa: & ante Aetoliam Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Mystus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, vtræque liberæ, Ithaca, Dulichiũ, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, vndecim mil. pass. abest, circuitu patet. xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc & Achaiam cum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacynthus, aliquando appellata Hyrie. Cephaleniæ à meridiana parte xxij. M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit xxxvj. M. Ab ea Ithaca xij. M. distat, in qua mons Neritus. Tota verò circuitu patet xxv. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium xij. M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv. M. pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab alijs Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cum oppido, antea Porphyris appellata. Hęc sita est à Maleæ promontorio v. M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos vj. M. passuum à continente. Ab hac Aegina liberæ conditionis xvij. M. passu. cuius xx. M. passuum præternauigatio est. Eadem autem à Piræeo Atheniensium portu xij. M. pass. abest, antè Oenone vocitata. Spiræo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis Aspis. Sunt & in Megarico sinu Methurides quatuor. † Aeglia autem xv. M. pass. à Cythera: eademque à Cretæ Phalasarna oppido xxv. M. pass. Ipsa Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septentrionem versa inter Ortum Occasumque porrigitur, centum vrbium clara fama. Dosiades eam à Creta nympha † Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum: Philistides, Mallotes Crates primùm Aeriam dictam, deinde postea Curetin: & Macaron nonnulli à temperie cæli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta M. passuum excedens, & circa mediam sui partem maximè patens, longitudine implet cclxx. M. passuum circuitu ccccc. lxxxix. flecténsque se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad Orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo, ad Occidentem Criu metopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Panhormum, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuthernæ, Therapne, Marathusa, Cytinos: & aliorum circiter lx. oppidorum memoria extat. Montes Cadiscus, Idæus, Dictæus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criu metopon, vt prodit Agrippa, à Cyrenarum promontorio Phycunte ccxxv. M. passuum. Item Cadisco à Malea Peloponnesi lxxx. A Carpatho insula promontorio Sammonio lx. M. in Fauonium ventum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliquæ circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidem Mylę: & latere Septentrionali, dextera Cretam habenti, contra Cydoniam Leuce, & duę Budoræ. Contra Matium Cia. Contra Itanum promontorium Onisa. Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus: circunuectisque Criu metopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, Platię, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Aegeo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contra Eleusina clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio verò Helene quinque M. pass. distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Gręci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingentis longa stadijs fuit quondam: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam vergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthęam: intercidêre Coressus, Pœeessa. Ex hac profectam delicatiorem fœminis vestem, author est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotię, tam modico interfluente Euripo, vt ponte iungatur, ad merediem promontorijs duobus, Geresto ad Atticam vergente, & ad Hellespontum Caphareo insignis, à Septentrione Cęneo, nusquàm latitudinem vltra xl. M. passuum extendit, nusquam intra xx. M. contrahit: sed in longitudinem vniuersæ Bœotiæ, ab

ab Attica Thessaliam vsque prætenta in cl.mil. pass. circuitu verò trecenta sexagintaquinque: abest ab Hellesponto parte Capharei ccxxv. mil. passuum, vrbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Meso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia, nunc Calcide, cuius ex aduerso in continenti Aulis est: Geresto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisque calidis, quæ Hellopiæ vocantur, nobilis: notior tamen marmore Carystio: anteà vocitata est Chalcodontis, aut Macris, vt Dionysius & Ephorus tradunt: vt Aristides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi primum reperto: vt Menæchmus, Abantias: vt poetæ vulgo, Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maximè illustres Glauconnesos, & Aegilia. Et à promontorio Geresto, circa Delum in orbem sitæ (vnde & nomen traxere) Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abest à Geresto x. mil. passuum, à Ceo xxxix. mil. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit, Callimachus Lasiam, alij Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu xciii. mill. passuum. Ab eadem Andro passus mille, & à Delo quindecim mil. Tenos cum oppido xv. mil. passuum porrecta, quam propter aquarum abundantiam Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Cæteræ Myconos cum monte Dimasto, à Delo quindecim mill. passuum Scyros, Siphnus, antè Meropia, & Acis appellata, circuitu vigintiocto mill. passuum. Seriphus duodecim Præpesinthus, Cythnos. Ipsaque longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata, Delos: quæ diu fluctuata (vt proditur) sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam. Hanc Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata. Aeglosthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primùm reperto. Cingitur quinque mill. passuum, assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quàm Anticlides Celadussam vocat, item Artemiten Helladius. Syros, quam circuitu patere viginti mill. passuum prodidere veteres, Mutianus centum sexaginta Oliaros, Paros cum oppido ab Delo xxxviij. mill. marmore nobilis, quam primo Pactiam, posteà Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus, à Delo xviij, cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada à vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuagintaquinque. mil. passuum, dimidioq; maior est, quàm Paros. Et hactenus quidem Cycladas seruant: cætera quæ sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phocussa, Phæcasia, Schinussa, Phalegandros, & à Naxo decem & septem mill. passuum. Icaros, quæ nomen mari, dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: antè vocata Doliche, & Macris, & Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali à Delo quinquaginta mil. pass. Eadem à Samo trigintaquinque mil. Inter Eubœam & Andrum decem mil. pass. fretum. Ab ea Gerestum centumduodecim mill. quingenti passus. Nec deinde seruari potest ordo. Aceruatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo vigintiquatuor mil. pass. Homeri sepulchro veneranda, longitudinis vigintiquinque M. anteà Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros, cum oppido, circuitu duodecim mil. passuum. Abest ab Andro sexagintaduobus mill. pass. Ab ea Syrnos octoginta mil. passuum. Cynethussa, Telos vnguento nobilis, à Callimacho Agathussa appellata. Donysa, Patmos circuitu triginta mil. passuum. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cynara, † Sycinus, quæ anteà Oenoe, Heratia quæ Onus, Casus quæ Astrabe, Cimolus quæ Echinussa. Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriã, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc insularum rotundissima est. Post Machia, Hypere quondam Patage, vt alij Platage, nunc Amorgos, Polyægos, Phyle, Thera, cùm primũ emersit, Calliste dicta: Ex ea auulsa posteà Therasia, atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios à Thera vigintiquinque mill. pass. Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris, Hippurissusa. Astypalæa liberæ ciuitatis, circuitu lxxxviij. mill. passuum. abest à Cadisco Cretæ cxxv. mill. Ab ea Platea sexaginta mil. Vnde Camina triginta octo mill. Azibintha. Lanise, Tragia, Pharmacusa, Techedia, Chalcia, Calydna, in qua oppida Coos & Olymna. A qua Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, xxv. M. passuum. Inde Rhodũ Africo vento quinquaginta M. pass. à Carpatho ad Cason vij. M. à Caso Samonium Cretæ promontorium xxx. M. In Euripo autem Euboico, primo ferè introitu, Petaliæ quatuor insulæ, & in exitu Atalante Cyclades, & Sporades, ab Oriente litoribus Icariis Asiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Aegeo mari, à Meridie Cretico & Carpathio inclusæ, per cc. M. in longitudinem iacent. Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynethum, & Scyrum suprà dictam, sed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam, Scadiram, Thermeusim, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam quæ Mineruæ sacra est. Athos ante se quatuor, Peparethum cum oppido, quondam Euonum dictam nouem M. passuum. Scyathum quindecim M. Imbrum cum oppido lxxxviij. M. passuum. Eadem abest à Mastusia Cherronesi lxxv. M. passuum. Ipsa circuitu lxxij. M passuum. Perfunditur amne Ilisso. Ab ea Lemnos viginti duo M. quæ ab Atho lxxxvij. M. passuum. Circuitu patet vigintiduo M. ccccc. pass. Oppida habet Hephæstiam & Myrinam, in cuius forum solstitio Athos eiaculatur vmbram. Ab ea Thassos libera quinque M. pass. olim Aeria vel Aethria dicta. Inde Abdera cõtinentis viginti M. pass. Athos lxxij. M. tantundem insula Samothrace, quæ libera ante He-

† Sicenus Straboni, Ptolemæo Sicinus.

te Hebrum, ab Imbro trigintaduo M. à Lemno vigintiduo M. ccccc. à Thraciæ ora trigintaocto M. circuitu trigintaduo M. attollitur monte Saoce decem M. paſſuum portuoſiſſima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam nominat. Inter Cherroneſum & Samothracen vtrinq; ferè quindecim M. Haloneſos, vltrà Gethrone, Lamponia, Alopeconneſus, haud procul à Cœlo Cherroneſi portu, & quædam ignobiles. Deſertis quoque reddantur in hoc ſinu, quarũ modò inueniri potuerunt, nomina, Deſticos, Larnos, Cyſſiros, Carbruſa, Calathuſa, Scylla, Draconon, Arconeſus, Diethuſa, Scapos, Capheris, Meſate, Aeantion, Phateruneſos, Pateria, Calete, Neriphus, Polendos. Quartus è magnis Europæ ſinus ab Helleſponto incipiens, Mæotis oſtio finitur. Sed totius Ponti forma breuiter amplectenda eſt, vt faciliùs partes noſcantur. Vaſtũ mare præiacens Aſię, & ab Europa porrecto Cherroneſi litore expulſum, anguſto meatu irrumpit in terras, ſeptẽ ſtadiorum, vt dictũ eſt, interuallo Europam auferens Aſiæ. Primas anguſtias Helleſpontum vocant. Hàc Xerxes Perſarũ rex, † conſtrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvj. M. paſ. ſpatio ad Priapũ vrbem Aſiæ, quà magnus Alexander tranſcendit. Inde expatiatur æquor, rurſusq; in arctum coit laxitas: Propontis appellatur: anguſtiæ, Thracius Boſporus, latitudine ccccc. paſſuum, quà Darius pater Xerxis copias ponte tranſuexit. Tota ab Helleſponto longitudo ccxxxix. M. p. Dein vaſtum mare, Pontus Euxinus, qui quondã Axenus, longè refugientes occupat terras, magnoque litorum flexu retro curuatus in cornua, ab his vtrinque porrigitur, vt ſit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur oſtio Mæotici lacus. Cimmerius Boſporus id os vocatur, MMD. paſſuum latitudine. At inter duos Boſporos Thracium & Cimmerium directo curſu, vt author eſt Polybius ccccc. M. paſſ. inter ſunt. Circuitu verò totius Ponti vicies ſemel centena quinquaginta M. vt author eſt Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius trecenta millia, quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies nouies centena xix. M. facit: Agrippa $\overline{xxiij}$. ſexaginta M. Mutianus $\overline{xxviij}$. ſexagintaquinque M. Simili modo Europæ latere menſurã alij quatuordecies centena lxxviij. M. ccccc. determinauere: alij vndecies centena ſeptuagintaduo M. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab oſtio Ponti Apolloniam clxxxviij. M. d. p. Calatin tantundem. Ad oſtium Iſtri cxxv. Ad Boryſthenem ccl. Cherroneſum Heracleatarum oppidum ccclxxv. M. p. Ad Panticapæum, quod aliqui Boſporum vocant, † extremum in Europæ ora, cc. xxij. M. ccccc. quæ ſumma efficit $\overline{xiij}$. xxxvj. M. ccccc. Agrippa à Byzantio ad flumen Iſtrum. ccccc. lx. In Panticapæum dcxxx. Inde lacus ipſe Mæotis, Tanain amnem ex Rhiphæis montibus defluentem accipiens, nouiſſimum inter Europam Aſiamq; finem $\overline{xiij}$. vj. M. circuitu patere traditur. Ab aliis $\overline{xj}$. xxv. M. Ab oſtio eius ad Tanais oſtium directo curſu ccclxxxv. M. paſſuum eſſe cõſtat. Accolæ ſinus eius in mentione Thraciæ dicti ſunt Iſtropolim vſque. Inde oſtia Iſtri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis Abnobæ, ex aduerſo Raurici Galliæ oppidi, multis vltra Alpes millibus, ac per innumeras lapſus gentes Danubij nomine, immenſo aquarum auctu, & vnde primum Illyricum alluit, Iſter appellatus, ſexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vaſtis ſex fluminibus euoluitur. Primum oſtium Peuces: mox ipſa Peuce inſula: à qua proximus alueus appellatus, xix. M. paſſuum magna palude ſorbetur. Ex eodem alueo, & ſuper Iſtropolim lacus gignitur, lxiij. M. paſſuum ambitu: Halmyrin vocant. Secundum oſtium Naracuſtoma appellatur. Tertium Caloſtoma, iuxta inſulam Sarmaticam. Quartum Pſeudoſtoma, & inſula Conopon diabaſis: poſteà Boreoſtoma, & Spireoſtoma. Singula autem ora tanta ſunt, vt prodatur in quadraginta millia paſſuum longitudinis vinci mare, dulcemq; intelligi hauſtum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharũ ſunt gentes, variæ tamen litori appoſita tenuere, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorumque Hamaxobij aut Aorſi, aliâs Scythæ degeneres & à ſeruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium ſaltum, vſque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorumque ibi confinium, campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes verò & ſaltus pulſi ab his Daci, ad Pathiſſum amnem à Moro, ſiue is Duria eſt, à Sueuis regnoque Vanniano dirimens eos: auerſa Baſternæ tenent, aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Iſtro ad Oceanum bis ad decies centum millia paſſuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Viſtulam à deſertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen vſquequaque tranſit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis priſca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verùm ab Iſtro oppida, Cremniſcos, Aepolium, montes Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, vbi anteà Ophiuſa dicebatur. In eodem inſulam ſpatioſam incolunt Tyragetæ. Abeſt à Pſeudoſtomo Iſtri oſtio centum triginta millibus paſſuum. Mox Axiacæ cognomines flumini, vltra quos Crobyzi: flumen Rhode, ſinus Sagaricus, portus Ordeſus. Et à Tyra centum viginti millibus paſſ. flumen Boryſthenes, lacusq; & gens eodem nomine, & oppidũ à mari recedens quindecim millibus paſſuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. Rurſusq; in litore portus Achæorũ. Inſula Achillis, tumulo eius viri clara. Et ab ea centũ trigintaquinq; millia paſſuum peninſula, ad formã gladij in tranſuerſum porrecta, exercitatione eiuſdẽ cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinẽ octoginta mill. paſſ. tradidit Agrippa. Totũ eum tractũ Tauri

† cõſtrato nauibus ponto.

† Sunt qui legendum contendant, extremũ in Euripi ora. Euripi nomine Boſporum Cimmerium intelligentes, cuius in extremo ſitum eſt Panticapæum.

Scythæ

Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde syluestris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit: Enœcadloe vocantur incolæ. Vltrà Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiæ parte prodidere. Mare subit vasto recessu, donec quinque millium pass. interuallo absit à Mœotide, vasta ambiens spatia, multasque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida Naubarum, Carcine. A tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges à Coreto, Mæotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diuerso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas, & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit, manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. Sed à Carcinite Taurica incipit, quondam mari circunfusa & ipsa, quaquà nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei xxiiij. Sex oppida, Orgocyni, †Caraseni, Assyrani, Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugum ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab Occidente Cherrhoneso, ab Ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustiis peninsulæ: mox Heraclea Cherronesos, libertate à Romanis donatum. Megarice vocabatur anteà, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Græciæ moribus, quinque millia passuum ambitiente muro. Inde Parthenium promontorium Taurorum, ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon, aduersum Charambi Asiæ promontorio, per medium Euxinum procurrens clxx. M. p. interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus, oppidum Theodosia à Criumetopo cxxij. M. pass. A Cherrhoneso clxv. M. pass. Vltrà fuere oppida, Cyte, Zephyrium, Arce, Nymphæū, Dia. Restat longè validissimum in ipso Bospori introitu, Panticapæum Milesiorum, à Theodosia M. xxxv. pass. A Cimero verò oppido transfretum sito MMD. (vt diximus) pass. Hæc ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerunq; peruia, glaciato freto. Bospori Cimmerij latitudo xij. M. D. pass. Oppida habet Hermisium, Myrmecium: & intus insulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ vocatur, ad os Bospori cclx. M. pass. longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrsus tenent. Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Borysthenes, Geloni, Thussagetæ, Budini Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Essedones. At per oram ad Tanaim vsque Mæotæ, à quibus lacus nomen accepit: vltimique à tergo eorum Arimaspi. Mox Riphæi montes, & assiduo niuis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine: neq; in alio quàm rigoris opere, gelidisque Aquilonis conceptaculis. † Ponè eos montes, vltraque Aquilonem, gens felix (si credimus) Hyperboreos appellauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi credūtur esse cardines mundi, extremiq; siderum ambitus, semestri luce & vna die Solis auersi: non, vt imperiti dixere, ab æquinoctio verno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur iis Soles, brumaque semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omnia afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucique, & deorum cultus viritim gregatimque, discordia ignota & ægritudo omnis. Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisque senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiæ litorum posuere non in Europa, † qui sunt ibi similitudine & situs, Atacorum nomine. Alij medios fecere eos inter vtrunq; Solem, Antipodum occasum exorientemq; nostrum: quod fieri nullo modo potest, tam vasto mari interueniente. Qui non alibi, quàm in semestri luce constituêre eos, serere matutinis, meridie metere, occidente Sole fœtus arborum decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, cùm tot authores prodant frugum primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas hospitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec violata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituêre, hiq; ad conterminos deferre, atque ita Delon vsq;. Mox & hoc ipsum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnisque à Borysthene amne tractus longitudo dcccclxxx. M. Latitudo dccxvij. M. à. M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarum parte mēsuram arbitror. Verùm instituto ordine, reliqua huius sinus dicantur: & maria quidem eius nuncupauimus.

† Rectius, Characeni, à Charace oppido quod inter peninsulæ huius vrbes commemorat & Ptolemæus.

† Consule de hoc loco Budæum lib. 1. de Asse. & Cæl. Rhodiginum Antiq. lect. lib. 16. cap. 22.

† quia sunt ibi simili consuetudine & situ, Atacori nomine.

Insulæ Ponti.

CAP. XIII.

Hellespontus insulas nō habet in Europa dicendas. In Ponto duæ, M. D. p. ab Europa, xiiij. M. ab ostio, Cyaneæ, ab aliis Symplegades appellatæ, traditæq; fabulis inter se concurrisse: quoniam paruo discretæ interuallo, ex aduerso intrantibus geminæ cernebantur, paulumq; deflexa acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum Apolloniatarum vna lxxx. M. à Bosporo Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter ostia Istri quæ essent, diximus. Ante Borysthenem Achillea est suprà dicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio à Borysthene cxl. M. ponit, à Tyra cxx. M. à Peuce insula quinquaginta. M. Cingitur circiter decem M. pass. Reliquæ in Carcinite sinu Cephalonnesos, † Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci,

† Rhodussa Stephano.

non Gaditano freto, existimauere, haud improbabili argumento: quoniam æstus semper à Ponto profluens, nunquam reciprocetur. Exeundum deinde est, vt extra Europæ dicantur, transgressisq; Rhiphæos montes, litus Oceani Septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur † Bannomanna, abesse à Scythia diei cursu, in quam veris temperie fluctibus electrum eiiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatęus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare, vsq; ad promontorium Rubeas: vltra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, à litore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pythias Basiliā nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ viuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorum aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingæuonum, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Rhiphęis iugis minor, immanem ad Cimbrorū vsque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantùm eius, quod sit notum, Hilleuionum gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam vsque fluuium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum Clylipenum vocari, & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulā efficit, quæ Cartris appellatur xxiij. inde insulæ Roman. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austriana, præterque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin vsque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica prodentiū discordia est. Græci & quidam nostri, $\overline{xxv}$. M. passuum oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rhætia & Norico longitudinem dclxxxvj. millia passuum, latitudinem cclxviij. M.

† Infrà li. 37. ca. 2. eandem hanc insulam ex eiusdem Timæi sententia Baltiā nominat. Quo fit vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc videatur restituendus.

CAP. XIIII.

Germania.

Rhætiæ propè vnius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ, Nam Germania multis posteà annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum opinioni, & longitudinis ab Agrippa proditæ. Germanorum genera v. Vindili, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterū genus Ingęuones, quorū pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorū gentes. Proximi autem Rheno Istæuones, quorū pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci Quinta pars Peucini, Basternę, suprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus verò, nulli inferius nobilitate, Hercyniū iugum prętenditur.

CAP. XV.

Insulæ in Gallico Oceano.

In Rheno ipso, propè centum M. p. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Cannenufatum, & alię Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorū, Marsatiorum, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellātur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hęc ore, modicum † nomini suo custodiens alueum.

† nominis sui.

CAP. XVI.

Britannia & Hybernia.

Ex aduerso huius † situs Britannia insula, clara Græcis nostrisque monumentis, inter septentrionem & occidentem iacet: Germaniæ, Galliæ. Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cùm Britanniæ vocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hęc abest à Gessoriaco Morinorum gentis litore, proximo traiectu quinquaginta M. † minimum: circuitu verò patere tricies octies centena vigintiquinque M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non vltra vicinitatem syluę Caledonię propagantibus. Agrippa longitudinem dccc. M. p. esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hybernię latitudinē, sed longitudinē cc. M paß. minorem. Super eā hęc sita abest breuissimo trāsitu à Silurū gente xx. M. paß. Reliquarū nulla cxxv. M. circuitu amplior proditur. Sunt autē xl. Orcades, modicis inter se discretę spatiis. Septē Acmodę, & xxx. Hębudes, & inter Hyberniā ac Britanniam Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silimnus, Andros. Infra verò Siambis, & Axantos. Et ab aduerso in Germanicū mare sparsę Glessarię, quas Electridas Gręci recentiores appellauere, φ ibi Electrū nasceretur. Vltima omniū, quę memorantur, Thule: in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus. Cancri signū Sole trāseunte, nullosq; cōtrà per brumā dies. Hęc quidā senis mensibus cōtinuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britannia introrsus sex dierū nauigatione abesse dicit insulā Mictim, in qua candidū plumbum proueniat. Ad eam Britannos vitilibus nauigiis corio circumsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiā, Dumnā, Bergos: maximāq; omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule vnius diei nauigatione mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

† sita.

† Redundat, minimū: neq; est in antiquis codicibus.

Gal-

Gallia. CAP. XVII.

GAllia omnis Comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eademque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa vniuersarum Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum, atque Oceanum, ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem ccccxx.M.pass. latitudinem cccxiij. computauit. A Scaldi incolunt extra Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur: Britanni, Ambiani, Bellouaci, Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruij liberi, Voromandui, Sueconi, Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi anteà, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetij. Coloniæ, Equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gentium in eadem prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Vbij, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Bataui, & quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

LVgdunensis Gallia habet Lexouios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanũ à fine Osismiorũ circuitu dcxxv.M.pass. ceruice in latitudinem cxxv.M. Vltra eam Nannetes. Intus autem Hedui fœderati, Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomani, Meldi liberi, Parrhisij, Trecasses, Andegaui, Vidugasses, Vadicasses, Venelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Itesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

Aquitania. CAP. XIX.

AQuitanicæ sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, cognomine Vbisci, Aquitani, vnde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Conueneç, Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyreneus. Infraq; Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sortiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iũcti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Aluerni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi prouinciç contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarneque amne discreti à Tolosanis Petrogori. Maria circa oram, ad Rhenum Septentrionalis Oceanus, inter Rhenum & Sequanam Britannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, quæ & Venetiæ appellantur, & in Aquitanico sinu Vliarus.

Citerior Hispania. CAP. XX.

A Pyrenæi promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modò, verumetiam semetipsa, vt diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenæi iuga † ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalẽ, breuiores latere septentrionali quàm meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdemque Tacraconensis situs, à Pyreneo per Oceanum Vasconum saltus: Olarso, Vardulorum oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, vbi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum ix. Regio Cantabrorum flumen Sanda, portus Victoriæ Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Biendium, † Origeni mistis Cantabris. Portus eorum Vesei, Veca. Regio Austrum, Noega oppidum, in peninsula Pesici. Et deinde conuentus Lucensis à flumine Nauilubione, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum, † Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conuentus Bracarum, Heleni, Grauij, castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Augusta quos supra Gallæcia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendondibus, & iuxta Numantiam lapsus dein per Areuacos Vaccęosque, disterminatis ab Asturia Vettonibus, à Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Omnisq; dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albiq;.

Lusitania. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres, Pesuri, flumen Vacca. Oppidũ Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida Conimbrica, Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in altũ vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olyssipponense ab oppido, terras, maria, cælũ disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

SEptentrio hinc † Oceanusq; Gallicus, occasus illinc & Oceanus Atlanticus. Promontorij excursum lx.M. prodidere, alij xc.M.pass. Ad Pyrenæum inde non pauci xii. quinquaginta millia, & ibi gentẽ Artabrũ, quæ nunquàm fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticũ diximus promonto-

† Pintianus verborum ordinem hîc in versum contendit, atque ita legendum existimat: ab exortu brumali fusa in occasum æquinoctialem.

† Rectior videtur vetusta Lectio, Origeni, Coniscî Cantabri. Coniscos enim inter Cantabros enumerat & Strabo libr. 3.

† Multa ex hoc loco in proximum & tertium caput perperam videntur traiecta, ex rerum serie, locorũq; ipsorum situ municipijs suis restituenda. Consule Castigationes Ferdinandi Pintiani.

† Rectius fortassis Callaicus. Nã Gallicus Oceanus, qui Sequanæ ostio, & Pyrenæo monte intercipitur, immenso propemodum tractu abest ab Artabro promontorio.

promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem suprà diximus, cc. M. pass. (vt author est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multumq; fabulosus, Ab Durio Tagus cc. M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium Sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. $\overline{xiiij}$. M. pass. inde ad Pyrenæum mediū colligi Varro tradit. Ab Ana verò, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, ccxxvj. M. pass. A Gadibus cij. M. p. additis. Gentes, Celtici, Varduli, & circa Tagum Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olyssippo equarum è Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica: promontorium sacrum, & alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum xlv. in quibus coloniæ sunt quinq;, municipium ciuium Ro. vnum. Latij antiqui tria. Stipendiaria, xxxvj. Coloniæ, Augusta emerita, Anæ fluuio apposita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia: Quinta est Scabalis, quæ Præsidium Iulium vocatur. Municipium ciuium Roman. Olyssippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij Ebora, quod item Liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, † præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Axabricenses, Balsenses, Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses qui Celtici cognominantur, Medubricenses, qui Plumbarij, Ocelenses qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniam cum Asturia & Gallæcia patere longitudine cccccxl. M. pass. latitudine ccccc. xxxvj. M. Agrippa prodidit. Omnes autē Hispaniæ à duobus Pyrenęi promontoriis per maria totius oræ circuitu pass. $\overline{xxix}$. M. colligere existimantur, ab aliis $\overline{xxvij}$. M. Ex aduerso † Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Gręcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, Deorū sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso verò capite Bæticæ, ab ostio freti pass. lxxv. M. Gadis, longa (vt Polybius scribit) xij. M. lata iij. M. pas. Abest à continente proxima parte minus passus dcc. reliqua plus septem M. Ipsius spatium xv. M. p. est. Habet oppidum ciuium Romanorum, quod appellatur Augusta vrbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus ferè centum, altera insula est longa iij. M. pass. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timæo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timæus Cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrij ab origine eorum orti ab Erythræo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrentur, eodemque nomine quondam ibi appellatam.

† sunt qui sic legunt, præter iam dictos in Bætica cognomines. Suprà enim libro 3. cap. 1. alios in Bætica collocauit Celticos, ab hisce Lusitaniæ Celticis oriundos.

† Malim, Celtici. Ita enim suprà appellauit Promontorium Hispaniæ extimū, quod Neriū vocat Ptolemæus, Cassiteridas insulas exaduerso eius constituens. Celtiberia autem mediterranea est, procul ab hac distās ora.

Vniuersæ Europæ mensura. CAP. XXIII.

PEracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, nequid non in expedito sit noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus à Tanai vsque Gades $\overline{xxxliiij}$. xiiij. M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanum scripsit $\overline{xj}$. M. quinquaginta esse, etiam tum incomperta magnitudine eius. Est autem ipsius Italiæ (vt diximus) $\overline{xij}$. xx. M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà videtur mensurā agere Polybius. $\overline{xj}$. M. lxviij. Sed certior mensura ac longior ad Occasum Solis æstiui ostiumque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus $\overline{xal}$. xliij. M. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER QVINTVS.

Africæ descriptio.

AFRICAM Græci Libyam appellauere,† quà mare ante eam Libycum incipiens, Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarum pauciores recipit sinus, longè ab Occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorumque nomina, vel maximè sunt ineffabilia, præterquàm ipsorum linguis, & aliàs castella fermè inhabitant.

† & mare ante eam Libycum, Aegypto finitur.

Mauritania. CAP. I.

PRincipio terrarum Mauritaniæ appellantur, vsque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontorium Oceani extimum Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes vltra columnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: posteà à Claudio Cæsare, cùm coloniam faceret, appellatum Traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ proximo traiectu xxx. M. pass. Ab eo xxv. M. pass. in ora Oceani colonia Augusti Iulia constantia, Zilis regum ditioni exempta, & iura in Bæticam petere iussa: & ab ea xxxij. M. pass. colonia à Claudio Cæsare facta Lixos, vel fabulosissimè ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certamenque cum Hercule, & Hesperidum horti. Affunditur autem huic æstuarium è mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quam solam è vicino tractu aliquanto excelsiore, non tamen æstus maris inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia, de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quædam de iisdem tradidisse: præualidam hanc vrbem, maioremque Carthagine magna: præterea ex aduerso eius sitam, & propè immenso tractu ab Tingi: quæque alia Cornelius Nepos auidissimè credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia campestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M. Valentia cognominata. Ab ea xxxv. M. pass. Volubile oppidum, tantundem à mari vtroque distans. At in ora à Lixo quinquaginta M. amnis Subur, præter Banasam coloniam defluens, magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M. pass. oppidum Sala, eiusdem nominis flu-

nis fluuio impoſitum, iam ſolitudinibus vicinum, elephantorumque gregibus infeſtum, multo tamen magis Autololum gente, per quam iter eſt ad montem Africæ vel fabuloſiſſimum Atlantem. E mediis hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, aſperum, ſquallentem, quà vergat ad litora Oceani, cui cognomen impoſuit: eundem opacum memoroſumque, & ſcatebris fontium riguum, quà ſpectat Africam, fructibus omnium generum ſponte ita ſubnaſcentibus, vt nunquàm ſacietas voluptatibus deſit. Incolarum neminem interdiu cerni: ſilere omnia haud alio, quàm ſolitudinum, horrore: ſubire tacitam religionem animos propiùs accedentium, præterque horrorem elati ſuper nubila, atque in vicinam lunaris circuli. Eundemque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumque laſciuia impleri, tibiarum ac fiſtulæ cantu, tympanorumque & cymbalorum ſonitu ſtrepere. Hæc celebrati authores prodidere, præter Herculi & Perſeo laborata ibi. Spatium ad eum immenſum incertumque. Fuere & Hannonis Carthaginienſium ducis commentarij, Punicis rebus florentiſſimis explorare ambitum Africæ iuſſi: quem ſicuti plerique è Græcis, noſtriſque ad alia quędam fabuloſa, & vrbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria vlla, nec veſtigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occaſum verſus ſaltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin cccclxxxv. M. paſſ. Ab eo Lixum ccv. M. paſſ. Agrippa. Lixum à Gaditano freto cxij. M. paſſ. abeſſe. Inde ſinum, qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salam. Portum Rutubis à Lixo cccxiij. M. paſſ. Inde promontoriū Solis: portum Riſardir, Gætulos Autololes, flumē Coſenum, gentem Scelatitos & Maſatos. Flumen Maſatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde ſinū dcxvj. M. paſſ. includi mōtis Barce ꝓmontorio excurrente in occaſum, quod appellatur Surrentiū. Poſteà flumen Palſum, vltra quod Aethiopas Perorſos, quorum à tergo Pharuſos. Iis iungi mediterraneos Gætulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos vſque ad eum, quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Heſperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo ſpatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum. Rom. arma primum Claudio principe in Mauritania bellauere, Ptolemæum regem à C. Cæſare interemptum, vlciſcente liberto Aedemone, refugientibusque barbaris ventum conſtat ad montem Atlantem. Nec ſolùm Conſulatu perfunctis, atque è Senatu ducibus, qui tum res geſſere, ſed equitibus quoq; Ro. qui ex eo præfuere ibi, Atlantem penetraſſe in gloria fuit. Quinque ſunt (vt diximus) Ro. coloniæ in ea prouincia, peruiumq; famæ videri poteſt. Sed id plerunque fallaciſſimum experimento deprehenditur, quia dignitates, cùm indagare vera pigeat, ignorantiæ pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapſu, quàm vbi falſæ rei grauis author exiſtit. Et quidem minus miror incomperta quædam eſſe equeſtris ordinis viris, iam verò & ſenatorij, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficaciſſima vis ſentitur atq; maxima, cùm ebori citroque ſyluæ exquirantur, omnes ſcopuli Getuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala centum quinquaginta mil. paſſuum flumen Aſanam marino hauſtu, ſed portu ſpectabile: mox amnem quem vocant Fut, ab eo ab Dyrin (hoc enim Atlanti nomen eſſe eorum lingua conuenit) ducenta mill. paſſ. interueniente flumine, cui nomen eſt Vior. Ibi fama, exiſtere † circà veſtigia habitati quondam ſoli, vinearum palmetorumque reliquias. Suetonius Paulinus, quem Conſulem vidimus, primus Romanorum ducum tranſgreſſus quoque Atlantem aliquot millium ſpatio, prodidit de excelſitate quidem eius, quæ cæteri: Imas radices denſis altiſque repletas ſyluis, incognito genere arborum, proceritatem ſpectabilem eſſe enodi nitore, frondes cupreſſis ſimiles, præterq; grauitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, poſſe, quales è bombyce, veſtes confici. Verticem altis etiam æſtate operiri niuibus. Decumis ſe eò perueniſſe caſtris, & vltra ad fluuium, qui Niger vocatur per ſolitudines nigri pulueris, eminentibus interdum velut exuſtis cautibus, loca inhabitabilia feruore, quanquam hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitent ſaltus, refertos elephantorum ferarumq; & ſerpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiſcuum his eſſe, & diuidua ferarum viſcera. Iunctam Aethiopū gentem, quos Perorſos vocant, ſatis conſtat. Iuba Ptolemæi pater, qui primus vtrique Mauritaniæ imperauit, ſtudiorum claritate memorabilior etiam, quàm regno, ſimilia prodidit de Atlante: præterque gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico ſuo appellatam. Cuius lacteum ſuccum miris laudibus celebrat in claritate viſus contraq; ſerpentes & venena omnia, priuatim dicato volumine. Et ſatis ſuperq; de Atlante.

† *certa veſtigia.*

Tingitania Prouincia. CAP. II.

Tingitaniæ prouinciæ longitudo clxx. M. paſſ. eſt. Gentes in ea, quondam præcipua Maurorum, vnde nomen prouinciæ, quos plerique Mauruſios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Maſſæſulorum fuerat, ſed ſimili modo extincta eſt. Getulæ nunc tenent gentes, Banutri, multoque validiſſimi Autololes: & horum pars quondam Veſuni, qui auulſi his, propriam fecere gentem, verſi ad Aethiopas. Ipſa prouincia ab Oriente montoſa, fert elephantos. In Abila quoque monte, & quos ſeptem fratres à ſimili altitudine appellant: ij freto imminent iuncti

Abilæ.

Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile, quondam & oppidũ. Flumen Laud, & ipsum nauigiorum capax. Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Nanque diu regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima: itemque Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massęsulorumque finis. Quiza xenitana peregrinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum à mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi, promontorium, Apollinis. Oppidumque ibi celeberrimum Cæsarea, anteà vocitatum Iol, Iubæ regia, à Diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis veteranis. Oppidum nouum, & † Latio dato, Tipasa. Itemque à Vespasiano Imperatore eodẽ munere donatũ Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Ruscurium ciuitate honoratũ à Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Igilgili, oppidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succubar, item Tubusuptus. Ciuitates Timici, Tigauæ. Flumina Sardabala, Nabar, gens Macurebi, flumen Vsar, gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea ducentis trigintatribus millibus passuum. Vtriusque Mauritaniæ longitudo octingentorum trigintanouem mill. Latitudo quadringentorum sexaginta septem mil. passuum.

† *Latio donatum,*

Numidia. CAP. III.

AB Ampsaga Numidia est, Masinisse clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: Numidæ verò Nomades à permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est domus, palustris circunferentes. Oppida Cullu, Rusicade, & ab ea quadragintaocto M. pas. in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine, & alia intus Sicca, liberumq; oppidum Bulla regia. at in ora Tacatua, Hippo regius, flumen Armua. Oppidum Tabracha ciuium Romanorum. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarumque prouentum aliud insigne.

Africa. CAP. IIII.

A Tusca Zeugitana regio, & quæ propriè vocetur Africa, est. Tria promontoria, Candidũ, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurij aduersum Siciliæ, in altũ procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem proximũ ab oppido, quod Hipponem † dirutum vocant, Diarrhytũ à Græcis dictũ, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidũ, longius à litore. Dein promontoriũ Apollinis, & in altero sinu Vtica ciuium Romanorũ, Catonis morte nobilis, flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia, colonia Carthago, magnæ in vestigiis Carthaginis, colonia, Maxula. Oppida, Carpi, Misua, & liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera, Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices vocãtur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl. M. passuum circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. Inde Thenę, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo cccclxxx. M. pass. Latitudo, quà cognitum est, cc. M. Ea pars, quam Africam appellauimus, diuiditur in duas prouincias, veterem & nouã, discretas fossa, inter Africanum sequentem & reges, Thenas vsq; perducta, quod oppidum à Carthagine abest ccxvij. M. pas. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximã, quæ minor est, à Carthagine ccc. M. passuum Polybius tradit. Ipsam centum M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. Et terra autem siderũ obseruatione ad eam per deserta harenis, perque serpentis iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorũ solitudines, mox deserta vasta, vltraque Garamantes, ab Augylis dierum xij. itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circundatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad Occidentem vergit, & à regione quę duas Syrtes interiacet, pari vtrinq; interuallo, sed litore inter duas Syrtes, ccl. M. passuum. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu dcxxv. aditu autem cccxiij. M. pas. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidã Alachroas dixere, ad Philænorum aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à cõtinente palus vasta amnem Tritonem, nomenq; ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho: & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis verò inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos xxvj. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias vj. præter iam suprà dictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuiũ Roman. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanũ, Abutucense, Aboriense, Canopicũ, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidũ Latinũ vnum Vsalitanũ. Oppidum stipendiariũ vnum à Castris Corneliis. Oppida libera triginta ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinense, Abziritanũ, Canopitanum, Melzitanum, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiricense, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero nõ ciuitates tantùm, sed pleræque etiã nationes iure dici possunt, vt Natabudes, Capsitani,

† *dilutum*

G Misulani,

Miſulani, Sabarbares, Maſſyli, Niſiues, Vamacures, Ethini, Muſſini, Marchubij, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

Cyrene. CAP. V.

CYrenaica, eadem Pentapolitana regio, illuſtratur Hammonis oraculo, quod à Cyrenis abeſt cccc. M. paſſuum fonte Solis, vrbibus maximè quinque, Berenice, Arſinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipſa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu eſt, quondam vocata Heſperidum ſuprà dictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus ſacer, vbi Heſperidum horti memorantur. Abeſt à Lepti † ccclxxxv. M. paſſuum. Ab ea Arſinoe, Teuchira vocitata, xliij. M. paſſuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. paſſuum. Mox ccl. M. promontorium Phycûs per Creticum mare excurrit, diſtans cccl. M. paſſuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta verò ipſa † cxxv. M. poſt id Cyrene à mari vndecim M. paſſuum. A Phycunte Apolloniam xxiiij. M. paſſuum. ad Cherroneſum lxxxviij. M. paſſuum. Vnde Catabathmum ccxvj. M. paſſuum. Accolunt Marmaridæ, à Paretonij fermè regione ad Syrtin vſque maiorem porrecti. Poſt eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Naſamones, quos anteà Meſammones Græci appellauere ab argumento loci, medios inter harenas ſitos. Cyrenaicus ager xv. M. paſſuum latitudine, à litore, & arboribus fertilis habetur. Intus eodem ſpatio frugibus tantum: mox triginta M. paſſuum latitudine, & ccl. M. paſſuum longitudine, laſere modo. Poſt Naſamones Haſbitæ & Macæ viuunt. Vltra eos Hammanientes vndecim dierũ itinere à Syrtibus maioribus ad Occidentem, & ipſi quaquà verſus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binûm fermè cubitorum inueniunt altitudine, ibi reſtagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos ſale montibus ſuis exciſo, ceu lapide, conſtruunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occaſus plaga dierum iiij. iter, cum quibus commercium gemmæ tantum, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia vectæ. Interuenit ad ſolitudines Africæ ſupra minorem Syrtin dictas verſa Phaſania, vbi gentem Phazaniorum, vrbesq; Alelen & Cillabam ſubegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo ſpatio in occaſum ab ortu tendit, Ater noſtris dictus à natura, aduſto ſimilis, aut Solis repercuſſu accenſo. Vltra eum deſerta: Matelgæ oppidum Garamantum: itemque Debris, affuſo fonte, à medio die ad mediam noctem aquis feruentibus, totidemque horis ad medium diem rigentibus: clariſſimumque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Roman. ſuperata, & à Cornelio Balbo triumphata, vnius omnium externo curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data eſt. Et hoc mirum, ſuprà dicta oppida ab eo capta, authores noſtros prodidiſſe. Ipſum in triumpho præter Cydamum & Garamam, omnium aliarum gentium vrbiumque nomina ac ſimulachra duxiſſe, quæ iere hoc ordine: Tabidum oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidum, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapſa, oppida: Diſcra natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapſagum oppidũ, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Daſibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alaſi, Balſa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas naſci titulus præceſſit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui ſunt non altè fodiendi, ſi locorum notitia adſit) harenis operientibus. Proximo bello, † quod cum Oeenſibus geſſere initiis Veſpaſiani Imperatoris, compendium viæ quatridui deprehenſum eſt. Hoc iter vocatur, præter caput ſaxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & vallis repentè conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa * à Syrti minore decies centena lx. M. paſſuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum eſt, dccc.

† *Vet. cod. CCCLXXV. M. adſtipulante etiam Marciano.*

† *Legendum omnino, CCXXV. M. ipſo etiam Plinio teſte, qui ſupra libr. 4. c. 12. tradit inſulam Cretã Auſtrino ſuo promontorio quod Criu metopon vocant, à Phycunte dirimi CCXXV. M. interuallo.*

† *quod cum Oeenſibus Romani geſſere auſpicijs Veſpaſiani.*

* *Rectius, à Syrti maiore. Ea enim Cyrenaicam ad occaſum dirimit ab Africa propriè dicta.*

Libya Mareotis. CAP. VI.

EA quæ ſequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridæ, Adirmachidæ, dein Mareotæ. Menſura à Catabathmo ad Parætonium lxxxvj. M. paſſuum. In eo tractu vicus Apis intereſt, nobilis religione Aegypti locus. Ab eo Parætonium xij. M. paſſuum. Inde Alexandriam. † centum M. paſſuum latitudo clxix. eſt. Eratoſthenes à Cyrenis Alexandriã terreſtri itinere cccccxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto $\overline{xxx}$.xl. M. paſſuum longitudinem. Polybius & Eratoſthenes diligentiſſimi exiſtimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam † $\overline{xvj}$. M. paſſuum ab ea Canopicum Nili proximum oſtium $\overline{xvj}$. M. paſſ. xxix fecerunt. Iſidorus à Tingi Canopum $\overline{xxxv}$.xcix. M. paſſuum: Artemidorus xl. minus, quàm Iſidorus.

† *Legendum, CC. M. ex vetuſt. codic. & Marciano.*

† *Vetuſt. cod. $\overline{xi}$. M. paſſ. adſtipulante eodẽ Marciano.*

Inſulæ circa Africam, & ex aduerſo Africæ. CAP. VII.

INſulas non ita multas complectũtur hæc maria. Clariſſima eſt Meninx, * longitudine xxxv. M. paſſuum, latitudine xxv. ab Eratoſthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere, & altero Thoar, ipſa à dextro Syrtis minoris promontorio paſſibus cc. ſita. Ab ea centum M. paſſuum contra læuum Cercina, cum vrbe eiuſdem nominis libera, longa xxv. M. paſſuum, lata dimidium eius, vbi plurimum, ac in extremo non plus quinque M. paſſuum. Huic perparua Carthaginem verſus Cercinitis ponte iungitur. ab his quinquaginta M. ferè paſſ. Lopaduſa, longa vj. M. paſſuũ. Mox Gaulos & Galata, cuius terra ſcorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in

* *Longitudine XXV. M. paſſ. latitudine XXII.*

& in Clupea emori, cuius ex aduerſo Coſyra cum oppido. At contra Carthaginis ſinum duo Aegimori à re, ſcopuli veriùs, quàm inſulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Authores ſunt, & has quondam habitatas ſubſediſſe.

Aethiopes. CAP. VIII.

INteriori autem ambitu Africæ ad Meridiem, ſuperq; Gætulos interuenientibus deſertis, primi omnium Libyægyptij, deinde Leucæthiopes habitant. Super eos Aethiopum gentes Nigritæ, à quo dictum eſt flumine: Gymnetes, Pharuſi, & iam Oceanum attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorſi. Ab his omnibus vaſtæ ſolitudines Orientem verſus, vſque Garamantes, Augylasque & Troglodytas: veriſſima opinione eorum, qui deſertis Africæ duas Aethiopias ſuperponunt, & ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad Orientem occaſumque verſos. Nigri fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & eaſdem gignit animantes, iiſdemq; temporibus augeſcit. Oritur inter Tareleos Aethiopas, & Oecalicas. Horum oppidum Mauin quidam ſolitudinibus impoſuerunt. Atlantas iuxta eos, Aegipanas ſemiferos, & Blemmyas, & Gamphaſantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres ſunt humani ritus, ſi credimus. Nam neque nominum vllorum inter eos appellatio eſt, & Solem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur, vt exitialem ipſis agriſque: neque inſomnia viſunt, qualia reliqui mortales. Troglodytæ ſpecus excauant. Hæ illis domus, victus ſerpentium carnes, ſtridorque non vox: adeò ſermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exortes, paſſim cum fœminis degunt. Augylæ inferos tantum colunt. Gamphaſantes nudi, præliorumque expertes, nulli externo cõgregantur. Blemmyis traduntur capita abeſſe, ore & oculis pectori affixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Aegipanum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus ſerpendo ingredi natura eſt. † Pharuſi quondam Perſæ, comites fuiſſe dicuntur Herculis ad Heſperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

† Rectius, Pharuſij: vti apud Stephanũ & Dionyſium.

De Aſia. CAP. IX.

ADhæret Aſia, quam patere à Canopico oſtio ad Ponti oſtium Timoſthenes xxvj. xxxix. M. paſſuum tradidit. Ab † ora autem Ponti ad os Mæotis Eratoſthenes xv. xlv. M. paſſuum. Vniuerſam verò cum Aegypto ad Tanain Artemidorus & Iſidorus lxxxviij. M. paſſuum. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare ſimul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrſus ad Meridiem recedens, donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra læuaque diuiſus amplexu ſuo determinat, Canopico oſtio ab Africa, ab Aſia Peluſiaco clxx. M. paſſuum interuallo. Quam ob cauſam inter inſulas quidam Aegyptum retulere, ita ſe findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ vocabulo, Delta appellauere Aegyptum. Menſura ab vnitate aluei, vnde ſe primùm findit in latera, ad Canopicum oſtium, cxlvj. M. ad Peluſiacum cclvj. M. eſt. Summa pars contermina Aethiopiæ, Thebais vocatur. Diuiditur inter præfecturas oppidorum, quas nomos vocant, Ombiten, Phatniten, Apollopoliten, Hermonthiten, Thiniten, Phanturiten, Coptiten, Tentyriten, Dioſpoliten, Antæopoliten, Aphroditopoliten. Lycopoliten. Quæ iuxta Peluſium eſt regio, nomos habet, Pharbætiten, Bubaſtiten, Sethroiten, Taniten. Reliqua autem Arabicũ, Hammoniacũ tendentem ad Hammonis Iouis oraculum, Oxyrynchiten, Leontopoliten, Atharrabiten, Cynopoliten, Hermopoliten, Xoiten, Mendeſium, Sebenniten, Capaſtiten, Latopoliten, Heliopoliten, Proſopiten, Panopoliten, Thermopoliten, Buſiriten, Onuphiten, Saiten, Ptenethu, Phthemphu, Naucratiten, † Nitriten, Gynæcopoliten, Menelaiten, Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis, Heracleopolites eſt in inſula Nili, longa paſſuum quinquaginta M. in qua & oppidũ Herculis appellatũ. Arſinoitæ duo ſunt: hi & Memphites, vſq; ad ſummũ Delta perueniunt. Cui ſunt cõtermini ex Africa duo Oeaſitę. Quidam ex his aliqua nomina permutãt, & ſubſtituũt alios nomos, vt Heroopoliten, Crocodilopoliten. Inter Arſinoiten autem ac Memphiten lacus fuit, circuitu ccl. M. paſſuum, aut, vt Mutianus tradit, ccccl. M. & altitudinis quinquaginta paſſuũ, manu factus, à rege, qui fecerat, Mœridis appellatus. Inde lxxij. M. paſſuum, abeſt Memphis, quondã arx Aegypti regũ: vnde ad Hammonis oraculũ xij. dierũ iter eſt, ad ſciſſurã autem Nili, quod appellauimus Delta, xv. M. paſſuum. Nilus incertis ortus fontibus, it per deſerta & ardentia: & immenſo longitudinis ſpatio ambulans, † famaq; tantũ inermi quæſitu cognitus ſine bellis, quæ cæteras omnes terras inuenere, originem (vt Iuba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ non procul Oceano habet, lacu protinus ſtagnante, quem vocant Nilidem. Ibi piſces reperiuntur † alabetæ, coracini, ſiluri, crocodilus quoq;. Inde ob argumentũ hoc. Nili ortus creditus, Cæſareæ in Iſeo dicatus ab eo ſpectatur hodie. Prætereà obſeruatum eſt, prout in Mauritania niues imbréſve ſatiauerint, ita Nilum increſcere. Ex hoc lacu profuſus indignatur fluere per harenoſa & ſqualentia, conditque ſe aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæſarienſis Mauritaniæ gente Maſſæſylûm erumpit, & hominum cœtus veluti circunſpicit, iiſdem animalium argumentis: iterum harenis receptus conditur rurſus xx. dierum deſertis ad proximos Aethiopas: atq; vbi iterum ſenſerit hominem, proſilit fonte (vt veriſimile eſt) illo, quem Nigrin vocauere. Inde Africam ab Aethiopia diſpeſcens, etiamſi nõ protinus populis, feris tamen & belluis frequens,

† ore, legendũ, non ora.

† Meteliten.

† famaq; tantùm quæſitus, ſine bellis.

† alabetes, à recto alabes, quo pacto etiã à Strabone & Athenæo effertur.

quens, syluarumque opifex, medios Aethiopas secat, cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentem. Insulas ita innumeras spargit, quasdamq; tam vastæ magnitudinis, vt quanquã rapida celeritate, tamen dierũ quinq; cursu non breuiore transuolet: circa clarissimã earũ Meroen, Astabores læuo alueo dictus, hoc est, ramus aquæ venientis è tenebris: dextero verò † Astusapes, quod latentis significationem adiicit: nec antè Nilus, quàm se totum aquis concordibus rursus iunxit, sic quoq; etiamnum Siris, vt antè, nominatus per aliquot millia, & in totum Homero Aegyptus, aliisque Triton: subinde insulis impactus, totidem incitatus irritamentis, postremò inclusus montibus, nec alibi torrentior, vectus aquis properantibus ad locũ Aethiopũ, qui Catadupi vocantur, nouissimo cataracte inter occursantes scopulos nõ fluere immenso fragore creditur, sed ruere. Posteà lenis & confractis aquis, domitaq; violẽtia, † aliquid & spatio fessus, multis quamuis faucibus in Aegyptiũ mare se euomit. Certis tamen diebus auctu magno per totã spatiatus Aegyptum, fœcundus innatat terræ. Causas huius incrementi varias prodidere, sed maximè probabiles, Etesiarũ eo tempore ex aduerso flantiũ repercussum, † vltro in ora acto mari: aut imbres Aethiopiæ æstiuos, iisdem Etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus Mathematicus occultam protulit rationem: Phialam appellari fontem eius, mergique in cuniculos ipsum amnem, vapore anhelantem fumidis cautibus, vbi conditur. Verum Sole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris vi, & suspensum abundare, ac ne deuoretur, abscondi. Id euenire à Canis ortu, per introitũ Solis in Leonem, contra perpendiculũ fontis sidere stante, cùm in eo tractu absumantur vmbræ. Plerisq; è diuerso opinatis largiorem fluere, ad Septentrionem Sole discedente, quod in Cancro & Leone euenit, Ideoq; tunc minùs siccari. Rursus in Capricornũ & Austrinum polum reuerso sorberi, & ob id parciùs fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat, vmbrarum defectus iis diebus & locis sine fine adest. Incipit crescere Luna noua, quæcunq; post solstitium est, sensim modiceque Cancrum Sole transeunte, abundantissimè autem Leonem. Et residit in Virgine, iisdem, quibus accreuit, modis. In totum autem reuocatur intra ripas in Libra, vt tradit Herodotus, centesimo die. Cùm crescit, reges aut præfectos nauigare eò, nefas iudicatum est. Auctus eius per puteos mensuræ notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum xvj. Minores aquæ nõ omnia rigant: ampliores detinent tardiùs recedendo. Hæ serendi tempora absumunt solo madente: illæ non dant sitiente. Vtrunque reputat prouincia. In duodecim cubitis famem sentit, in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sexdecim delicias. Maximum incrementum ad hoc æui fuit cubitorũ decem & octo, Claudio principe: † minimumq; Pharsalico bello, veluti necem Magni prodigio quodam flumine auersante. Cùm stetere aquæ, apertis molibus † admittuntur. Vt quæque liberata est terra, seritur. Idem amnis vnus omnium nullas expirat auras. Ditionis Aegypti esse incipit à fine Aethiopiæ Syene: ita vocatur peninsula centum mill. passuum ambitu, in qua † Cerastæ sunt latere Arabiæ, & in aduerso insulæ iiij. Philæ, cccccc. M. pass. à Nili fissura, vnde appellari diximus Delta. Hoc spatium edidit Artemidorus, & in eo ccl. oppida fuisse. Iuba cccc. M. pass. Aristocreon ab Elephantide ad mare dccl. M. pas. Elephantis insula infra nouissimũ cataracten tria. M. pass. & supra Syenen xvj. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria ccccclxxxvj. M. pass. In tantum errauere suprà scripti. Ibi Aethiopicæ conueniunt naues. Nanque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataractas ventum est. Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam xx. M. vrbium sibi Amase regnante habitata præfert, nunc quoq; multis, etiamsi ignobilibus, frequens. Celebratur tamen Apollinis, mox Leucotheæ, & Diospolis magna, eadem Thebe portarũ centum nobilis fama, Coptos Indicarum Arabicarumq; mercium Nilo proximum emporium. Mox Veneris oppidum, & iterũ Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia, & Osiris templo inclytum, vij. M. ccccc. pass. in Lybiam remotum à flumine. Dein Ptolemais, & Panopolis, ac Veneris iterũ. Et in Libyco Lycon, vbi montes finiunt Thebaidem. Ab iis oppida Mercurij, Alabastron, canum, & suprà dictũ Herculis. Deinde Arsinoe, & iam dicta Memphis, inter quam & Arsinoiten nomon, in Libyco turres quæ pyramides vocantur, Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidum Crialon. Vnum præterea intus & Arabiæ conterminum, claritatis magnæ, Solis oppidum.

† Astosabas, Straboni.

† alioquin

† Vltra ora acto amne.

† minimum quinq;, Pharsalico bello.

† emittuntur.

† Rectius, Castra. Præsidia enim Romanos circa Syenen habuisse, cõstat ex Strabonis libro 7. de elephãtine.

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in litore Aegyptij maris Alexandria, à Magno Alexandro condita in Africæ parte, ab ostio Canopico xij. M. passuum iuxta Mareotin lacũ, † qui lacus anteà Arapotes nominabatur. Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. passuum laxitate insessa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuaque angulosо procursu, iam tum tamen quinta situs parte regiæ dicata. Mareotis lacus à Meridiana vrbis parte, Euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectu, cccccc. ambitu, vt tradit Claud. Cæsar. Alij schœnos in longitudinem patere xl. faciunt, schœnumque stadia triginta, ita fieri longitudinis cl. M. passuum, tantundem & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipuè quæ nomina

† Melius hunc in modũ: Qui locus anteà Rhacotes nominabatur. Id enim prius Alexandriæ nomen fuisse ex Stephano & Strabone notum est.

nomina dedere ostiis, non omnibus. (xj. enim reperiuntur, superque quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebennitico, Phatnitico, Mendesico, Tanitico, vltimoque Pelusiaco. Præterea Butos, Pharbætos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis, vnde ostium quidam Naucraticum nominant, † quod alij Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, præferentes.

Arabia.

CAP. XI.

VLtra Pelusiacum Arabia est, ad rubrum mare pertinens, & odoriferam illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanum & Esbonitarum & Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, præterquàm vbi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab Oriente Canchlei, à Meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis. Heroopoliticus vocatur, alterq; Aelaniticus sinus rubri maris in Aegyptum vergentis, cl. M. passuum interuallo in duo oppida Aelana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsionen rubri maris oppidum, per deserta cxxv. M. p. tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice.

CAP. XII.

IVxtà Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Nanque Palæstina vocabatur, quà contingit Arabs, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum Meridiana, Babylonia. † Et eadem Mesopotania inter Euphratem & Tigrin: quaque transit Taurum, Sophene: citra verò etiam Comagene. Et vltra Armeniam, Adiabene, Assyria antè dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam cccclxx. M. pass. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma. clxxv. M. p. Qui subtiliùs diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt, † & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicum appellatur. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & siderum, naualiumque ac bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Iouis Casij, tumulus magni Pompeij, Ostracine. Arabia à Pelusio lxv. M. pass.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria.

CAP. XIII.

MOx Idumæa incipit, & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam cl. M. passuum circuitu tradidere, Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Imanes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt. Insidet collem præiacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta nouem millium passuum, à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida, Neapolis, quod anteà † Mamortha dicebatur, † Sebaste, in monte altiore Gamala.

Iudæa, Galilæa.

CAP. XIIII.

SVpra Idumæam & Samariam Iudæa longè lateque funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa vocatur: Arabiæ verò & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa montibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias decem quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longè clarissima vrbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis.

CAP. XV.

IOrdanis amnis oritur è fonte Paniade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, accolisque se præbens, velut inuitus Asphaltiten lacum dirum natura petit, à quo postremo ebibitur, aquasq; laudatas perdit pestilentibus mistas. Ergo vbi prima conuallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant xvj. M. pass. longitudinis, vi. M. latitudinis, amœnis circunseptum oppidis: ab Oriente Iuliade & Hippo, à Meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab Occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites.

CAP. XVI.

ASphaltites nihil præter bitumen gignit: vnde & nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri camelique fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima xxv. implet, minima sex. Prospicit eum ab Oriente Arabia Nomadum, à Meridie Macherûs, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.

† Heracleoticum ostium idem esse cum Canopico, notum est ex Ptolemæo. Quo fit, vt mutato verborum ordine legendũ videatur: Canopico: quod alij Heracleoticum vocãt, cui proximũ est, præferentes.

† Exinde Mesopotamia

† Budæus libr. 4. de Asse, vetustissimi exẽplaris fidem secutus, locum hunc sic legit: Esse enim primum oram maritimam Syriæ ab Arabia, cuius pars sit Idumæa & Iudæa: deinde Phœnicen. Deinde rursus Syriam. Introrsus autem Syria Damasci claudi Phœnicen.

† Iosephus lib. 5. Bell. Iudaic. Maxbetam nominat.

† Sebaste in monte & altiora Gamala.

Gens Eſſenorum. CAP. XVII.

AB Occidente litora Eſſeni fugitant, vſque quà nocent, gens ſola, & in toto orbe præter cæteras mira, ſine vlla fœmina, omni Venere abdicata, ſine pecunia, ſocia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renaſcitur, frequentantibus, quos vita feſſos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per ſeculorum millia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur. Tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia eſt. Infra hos Engadda oppidum fuit, ſecundum ab Hieroſolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus: nunc alterum buſtum. Inde Maſada caſtellum in rupe, & ipſum haud procul Aſphaltite. Et hactenus Iudęa eſt.

Decapolis. CAP. XVIII.

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorum, in quo non omnes eadem obſeruant. Plurimi tamen Damaſcum & Opoton riguas amne Chryſorrhoa, fertilem Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. † Scythopolin, anteà Nyſam, à Libero patre, ſepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictum Hippon Dion, Pellam aquis diuitem, Galaſam, Canatham. Intercurſant cinguntq; has vrbes tetrarchiæ, regionum inſtar ſinglæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Panias, in qua Cæſarea cùm ſuprà dicto fonte, Abila, Arca, Ampeloeſſa, Gabe.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

HInc redeundum eſt ad oram atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon, eſt flumen: memoria vrbium, Dorum, Sycaminon, promontorium Carmelum, & in monte oppidum eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxta Getta, Iebba riuus Pagida, ſiue Belus, vitri fertiles harenas paruo litori miſcens. Ipſe è palude Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxtà colonia Claudij Cæſaris Ptolemais, quæ quondam Ace. Oppidum Ecdippa. Promontoriũ album. Tyrus quondam inſula, præalto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa, nunc verò Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara vrbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperij æmula, terrarum orbis auida, Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura conſtat. Circuitus xix. M. paſſ. eſt intra Palætyro incluſa. Oppidum ipſum xxij. ſta. obtinet. Inde Euhydra, Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex vitri, Thebarumque Bœotiarum parens.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orſus, mille quingentis ſtad. Simyram vſque porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur. Huic par, interiacente valle, mons aduerſus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Poſt eum introrſus Decapolitana regio eſt, prædictæque cum ea tetrarchiæ, & Palæſtinæ tota laxitas. At in ora etiamnum ſubiecta Libano fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ Felix Iulia appellatur. † Leontos oppidum, flumen Lycos, Palæbyblos, flumẽ Adonis. Oppida Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, Calamos: Tripolis, quam Tyrij & Sidonij & Aradij obtinent. Orthoſia, Eleutheros flumen. Oppida Simyra, † Marathos, contraque Aradum Antarados ſeptem ſtadiorum oppidum, & inſula ducentos paſſus à continente diſtans. Regio in qua ſuprà dicti deſinunt montes, & interiacentibus campis, Bargylus mons incipit. Hinc rurſus Syria, deſinente Phœnice. Oppida Carne, Balanea, Paltos, Gabale: promontorium, in quo Laodicea libera, Dioſpolis, Heraclea, Charadrus, Poſidium.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

DEinde † promontorium Syriæ Antiochenæ. Intus ipſa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne diuiditur. In promontorio autem Seleucia libera, Pieria appellata.

Caſius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodem, quo alius, nomine, Caſius. Cuius excelſa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem aſpicit: breui circumactu corporis, diem noctemque pariter oſtendens. Ambitus ad cacumen xix. M. paſſuum eſt, altitudo per directum iiij. At in ora amnis Orontes, natus inter Libanum & Antilibanum, iuxta Heliopolin. Oppidum Rhoſos, & à tergo Portæ quæ Syriæ appellantur, interuallo Rhoſiorum montium & Tauri. In ora oppidum Myriandros, mons Amanus, in quo oppidum Bomitæ. Ipſe ab Syris Ciliciam ſeparat.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicãtur. Cœle habet Apamiã, Marſya amne diuiſam à Nazerinorum tetrarchia: Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog. Ibi prodigioſa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur. Chalcidem cognominatam ad Belum, vnde regio Chalcidene fertiliſſima Syriæ: & vnde Cyrrhiſtica, Cyrrhum, Gazatas, Gindarenos, Gabenos, tetrarchias duas, quæ Granucomatæ vocantur, Hemiſenos, Hylatas, Ituræorum gentem, & qui ex iis Bætarreni vocantur, Mariammitanos. Tetrarchiam, quæ Mammiſea appellatur, Paradiſum, Pagras, Pinaritas, Seleucias præter iam dictam duas, quæ ad Euphraten, & quæ ad Belum vocantur, Carditenſes. Reliliqua autem Syria habet, exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethuſios, Berœenſes, Epiphanenſes, Ad

† Scythopolin deductis Scythis, antea Nyſam à Libero patre ſepulta nutrice ibi.

† Rectius, Leōtων, vt apud Strabonem, pluralis genitiui deſinentia: quemadmodũ & ſuprà Lycων, Crocodylων, Sicaminων extulit, pro eo quod eſt, Leonum, luporum, crocodilorũ, mororũ ciuitas.

† Melius in vetuſto cod. Marathos, contraq; Aradus ſeptem ſtadiorũ oppidum, &c. Notum eſt enim ex Strabone, Aradum inſulam eſſe ſeptem ſtadiorum, modico maioris interuallo à Maratho diremptã.

† In antiqu. cod. Deinde Syria Antiochia, nulla promontorij mentione.

ses. Ad orientem Laodicenos, qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Latissæos, præter tetrarchias in regna descriptas barbaris nominibus xvij.

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, vt prodidere ex iis qui proximè viderunt, Domitius Corbulo in monte Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Simyram xij. M. passuum initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenem primùm, mox Anaetiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv. M. passuum. Inde nauigatur Pastonam quinquaginta M. passuum. Melitenen Cappadociæ lxxiiij. M. pass. Elegiam Armeniæ decem M. passuum, acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons, nec resistit, quanquàm xij. M. pass. latitudine præualens. Omirram vocant irrumpentem: mox vbi perfregit, Euphratem, vltrà quoq; saxosum ac violentum. Arabiam inde læua, Merorum dictam regionem trischœna mensura, dextraque Comagenen disterminat, pontis tamen, etiam vbi Taurum expugnat, patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum Solis agit. Primò † hunc illi impugnatus cursum Taurus aufert: victusque & abscisus sibimet, alio modo vincit, ac fractum expellit in Meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò vult, illo prohibente ire quà velit. A cataractis iterum nauigatur: xl. M. pass. inde Comagenes caput Samosata. Arabia suprà dicta habet oppida, Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Callirrhoen à fonte nominatam, Carras clade Crassi nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui vocantur: horum caput Singara. A Samosatis autem latere Syriæ, Marsyas amnis influit. Gingla Comagenem finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten vocantur. Item Zeugma lxxij. millib. passuum à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem vtriusque conditor, ponte iunxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur vsque Vram locum, in quo conuersus ad Orientem relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ vsque ad Petram vrbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

† *hunc illi in pugna Taurus aufert.*

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra vrbs nobilis situ, diuitiis soli, & aquis amœnis, vasto vndique ambitu harenis includit agros: ac velut terris exempta à rerum natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, & prima in discordia semper vtrinque cura, abest à Seleucia Parthorum, quæ vocatur ad Tigrin cccccxxxvij. mill. pass. A proximo verò Syriꝫ litore ducẽtis quinquaginta duobus millibus, & à Damasco viginti septem propius.

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, dictæque iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior Petræ, quàm Damascus. Asura autem proximè est Philiscum, oppidum Parthorum ad Euphratem. Ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidemq; ferè Babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate octogintatribus millibus passuum circa vicum Massicen Et parte læua in Mesopotamiam vadit per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam Chaldææ caput, petit, mediamque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat Sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit † in Virgine, & Leone transgresso. In totum verò remeat in vigesimanona parte Virginis.

† *in Virginem à Leone trãsgresso.*

Cilicia, & adiunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, inde Alexandria flumen Chlorus, oppidum Aegæ liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, Magarsos, & intus Tarsos. Campi Aleij: oppida Cassipolis, Mopsos liberum Pyramo impositum, Thynos, Zephyrium, Anchiale. Amnes Saros, Cydnus Tarsum liberam vrbem procul à mari secans. Regio Celenderitis cum oppido. Locus Nymphæum, Solœ Cilicij, nunc Pompeiopolis, Adana, Cibyra, Pinara, Pedalie, Halix, Arsinoe, Tabæ, Doron. Iuxtaque mare Corycos, eodem nomine oppidum, & portus, & specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontorium & oppidum Veneris, à quo proximè Cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, Coracesium, finisque antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus autem dicendi Anazarbeni, qui nunc Cæsaraugustani, Castabla, Epiphania, quæ anteà Eniandos, Eleusa, Iconium. Seleucia supra amnem Calycadnum, Trachiotis cognomine, à mari relata, vbi vocabatur Hormia. Prætereà intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mons Imbarus. Ciliciæ Pãphyliam omnes iunxere, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus Isaura, Clibanus, Lalassis: decurrit autem

autem ad mare Anemurij regione suprà dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est illi contermina gens Homonadum, quorum intus oppidum Homona. Cætera castella xliiij. inter asperas conualles latent. Insident verticem Pisidæ, quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæsarea, eadem Antiochia. Oppida Oroanda, Sagalessos. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conueniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyrienses. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina est, ciuitatum xiiij. vrbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniæ celebrantur Tembasa in Tauro, Sinda in confinio Gallatiæ atque Cappadociæ: à latere autẽ eius super Pamphyliã veniunt Thracum soboles, Milyæ, quorum Aricãda oppidũ. Pamphylia, antè Mopsopia appellata. Mare Pamphyliũ Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte Aspendus, Platanistûs, Perga: Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus, amnis Eurymedon iuxta Aspendũ fluens: Cõtaractes, iuxta quẽ Lyrnessus & Olbia: vltimaq; eius oræ Phaselis. Iunctũ ei mare Lycium est, gensq; Lycia, vnde vastus sinus. Taurus mons, ab Eois veniens litorib⁹, Chelidonio ꝓmontorio disterminat. Immensus ipse, & innumerarũ gentiũ arbiter, dextero latere Septẽtrionalis, vbi primùm ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad occasum tendens: mediãq; distrahens Asiã, nisi opprimenti terras occurerent maria. Resilit ergo ad Septentriones, flexusq; immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium & Hyrcanium, contraque Mæoticum lacum. Torquetur itaq; collisus inter hæc claustra, & tamen victor, flexuosus euadit vsque ad cognata Rhiphæorum montium iuga, numerosis nominibus & nouis, quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, † Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atque vbi se quoque exuperat, Caucasus: vbi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterumque Taurus, etiam vbi dehiscit, seque populis aperit: portarum tamen nomine vnitatem sibi vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiam confractus, effugiens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra Hyrcanus, Caspius: à læua Pariedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In vniuersum verò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Nephæstium ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cum amne, in quem Arycandus influit, & mons Massycites, Andriaca ciuitas Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habessus, atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itemque Xanthus à mari xv. M. passuum flumenque eodem nomine. Deinde Patara, quæ priùs Sataros, & in monte Sydima. Promontorium Cragus. Vltrà par sinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia quondam lx. oppida habuit, nunc xxxvj. habet. Ex his celeberrima præter suprà dicta Canas, Candyba, vbi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma præfluente Adesa, Cyane, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres vrbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. à Telmesso Asiaticum mare, siue Carpathium, & quæ propriè vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab Oriente Phrygia & Lycaonia, ab Occidente Aegeo mari, à Meridie Aegyptio, à Septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem cccclxx. M. passuum latitudinem ccc. M. fecit. Alteram determinauit ab Oriente Armenia minore, ab Occidẽte Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à Septentrione prouincia Pontica, à Meridie mari Pamphylio, longam ccccclxxv. M. passuum latam cccxxv. M. In proxima ora Caria est, mox Ionia: vltra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. In ea Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorum. Flumen Axon, oppidum Calydna.

† Pariades.

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

AMnis † Indus in Cibyratarum iugis ortus, recipit lx. perennes fluuios, torrentes verò amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. Sed priùs terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse conueniat. Vna appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conueniunt eò xxv. ciuitates.

† Hermolaus, Ninus, legendum existimat.

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. CAP. XXIX.

CEleberrima vrbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primò Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu, quos nominare non pigeat, Hydrelitę, Themisones, Hierapolitæ. Alter conuentus à Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylæi, Mydæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiam vadit, ante appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circunfusa Marsya, Obrima, Orga fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulò mox conditus, vbi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur conuallis decem. M. passuum

passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Elæûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaium, Eutanæ, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & vbi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, Carianda, Termera libera, Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: quippe vbi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, vbi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circunfluunt Mæander & Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum & Orthosia, Berecyntius tractus, Nysa, Trallis, eadem Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit: † Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Trallicon, cùm fuit, alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis vicina, ad Septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli montis, qui antè Timolus appellabatur, vitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo, eodemq; Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæoniis ciuitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygeo. Sardinia nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniuntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonij, Tripolitani; iidem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: Apollonoshieritæ, Mysomolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymæi Apollinis, à litore stadiorum viginti. Et inde centum octoginta. Milletus Ioniæ caput, Lelegeis antè & Pityusa & Anactoria nominata, † super octoginta vrbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in monte Aulocrene, plurimisque affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita sinuosus flexibus, vt sæpe credatur reuerti, Apamenam primùm peruagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargylleticos campos: postremò Cariam placidus, omnesque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primò condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, & ideo Panionia appellata. Iuxtà fugitiuis conditum (vti nomen indicio est) Phygela. Fuit & Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Ephesо xv. M. passuum. Trallibus eo amplius MMM, anteà Thessaloce & Androlitia nominata: & litori apposita Derasidas insulas secum abstulit. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquando & Euhippa cognominata. In ora autem Manteium, Ephesus Amazonũ opus, multis ante expetita nominibus: Alopes, cùm pugnatũ apud Troiam est, mox Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Ptelea. Attollitur mõte Pione, alluitur Caystro in Cylbianis iugis orto, multosq; amnes deferente, & stagnũ Pegaseum quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, quà terras propagat, mediisq; iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in vrbe Callipia, & templum Dianæ complexi è diuersis regionibus, duo Selinuntes. Ab Ephesо Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, † Haleso affluente. Inde Apollinis Clarij phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidũ. Promontoriũ Coryceon, mons Mimas ccl. M. pass, excurrens, atq; in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexãder intercidi planitiem eam iusserat. vij. M. cccc. passuum longitudine, vt duos sinus iungeret, Erythrasque cum Mimante circunfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie & Hippi, Chytophoria appellatæ, cùm insulæ essent: Alexander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod antè Tantalis vocabatur, caput Mæoniæ, vbi nunc est stagnum Sale: ob id & Archæopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredientibus inde abest xij. M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu ferè explicant se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiæ ciuitatem, multosque colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam disterminat: Hyllũ & Cryon, & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidũ Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces

† Aliàs sic: Stratonice, Alinda libera quas vrbes in hoc tractu eodem ordine enumerat & Ptolemæus.

† Aliàs, super septuaginta, & melius fortassis, cùm præsertim Seneca in lib. de Consolat. ad Helbiã matrem, Milesiorum colonias LXXV. omnino fuisse asserat.

† Sunt qui malint, Halete: cuius fluuij in hoc tractu meminit & Pausanias.

ſcopuli, oppidum Leuce in promontorio quod inſula fuit, finiſque Ioniæ Phocæa. Smyrnęum conuentum magna pars Aeoliæ, quæ mox dicetur, frequentat: præterque Macedones Hyrcani cognominati, & Magnetes à Sipylo. Epheſum verò alterum lumen Aſiæ, remotiores conueniunt Cæſarienſes, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & ſuperiores Myſomacedones, Maſtaurenſes, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

Aeolis. Troas. CAP. XXX.

AEolis proxima eſt, quondam Myſia appellata, & quæ Helleſponto adiacet Troas. Ibi à Phocæa, Aſcanius portus. Dein fuerat Lariſſa: ſunt Cyme, Myrina, quæ Sebaſtopolim ſe vocat: & intus Aegæ, Attalia, Poſidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantùm portus ſoli, inſula apprehenſa. Oppidum Elæa, & ex Myſia veniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lyſimachia, Atarnea, Carene, Ciſthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Aſtyre, Chryſa, Palæſcepſis, † Gergithos, Neandros: nunc eſt Perperene ciuitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, † amnis Gryliosolius. Regio Aphrodiſias, quæ anteà Politiceorgas. Regio Scepſis. Flumen Euenum, cuius in ripis intercidêre Lyrneſſos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ ſinum cognominauit & conuentum, Adramytteos, olim Pedaſus dicta. Flumina Aſtron, Cormalos, Eryannos, Alabaſtros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodemque nomine oppidum. Rurſus in litore Atandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris, & Aſſos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton diſterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryſſa, & Lariſſa alia. Smintheum templum durat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteum negotia. Apolloniatæ à Rhyndaco amne, Ereſij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aſchilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Myſia Abrettini, & Helleſpontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia, ipſaque Troas, Antigonia dicta: nunc Alexandria, colonia Ro. oppidum Nee, Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigęum oppidum. Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus: ſtagnumque prius faciens Palæſcamander. Cæteri Homero celebrati, Rheſus, Heptaporus, Careſus, Rhodius veſtigia non habent. Granicus diuerſo tractu in Propontida fluit. Eſt tamen & nunc Scamandria ciuitas parua, ac M. ccccc. paſſ. remotum à portu Ilium immune, vnde omnis rerum claritas. Extra ſinum ſunt Rhœtea litora, Rhœteo & Dardanio & Ariſbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidũ iuxta tumulũ Achillis conditũ à Mitylenæis, & mox Athenienſibus, † vbi claſſis eius ſteterat. In Sigeo fuit & Aeantium, à Rhodiis conditũ in altero cornu, Aiace ibi ſepulto xxx. ſtad. interuallo à Sigeo, & ipſo in ſtatione claſſis ſuæ. Supra Aeolida, & partem Troadis, in mediterraneo eſt, quæ vocatur Teuthrania, quã Myſi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per ſe, etiam cùm totũ Myſia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera, Dale, Stabulũ, Coniſium, Tegiũ, Balcea, Tiare, Teuthranie, Sarnaca, Haliſerne, Lycide, Parthenium, Thymbre, Oxiopum, Lygdanum, Apollonia, longeque clariſſimũ Aſiæ Pergamum, quod intermeat Selinus, præfluit Cetius profuſus Pindaſo monte. Abeſt haud procul Elæa, quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iuriſdictio. Ad eam conueniunt Thiatyreni, Mygdones, Moſſini, Bregmenteni, Hieracomitæ, Perpereni, Tyareni, Hierapolenſes, Harmatopolitæ, Attalenſes, Pantaenſes, Apollonidienſes, aliæque inhonoræ ciuitates. A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abeſt ſtad. lxx. Inde xviij. M. promontorium Trapeza, vnde primùm concitat ſe Helleſpontus. Ex Aſia interiiſſe gentes tradit Eratoſthenes Solymorũ, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorum, Trepſedorum. Iſidorus Arimos, & Capretas, vbi ſit Apamia condita à Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam. Et quoniam ferociſſimas gentes domuiſſet, initio Dameam vocatam.

‡ Gergetha, Strabo libro decimotertio.

† Locus eſt omnino deprauatus, quẽ Pintianus hunc in modum reſtituendũ exiſtimat: Amnes Grylios, Solus: regio Aphrodiſias, quæ anteà Politice: Orgas regio, Scepſis.

† Legendum mutata verborum interpunctione, vbi claſſis eius ſteterat in Sigeo. Deinde ſubiũgendum, Fuit & Aeantion. In Sigeo enim ſepultũ fuiſſe Achillem, in Rhœteo autẽ Aiacem, ex Strabone, Põponio, & Stephano notum eſt.

Inſulæ ante Aſiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius. CAP. XXXI.

INſularum ante Aſiam prima eſt in Canopico oſtio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (vt ferunt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ, colonia Cæſaris Dictatoris, Pharus, quondam diei nauigatione diſtans ab Aegypto: nunc è turri nocturnis ignibus curſum nauium regens. Nanq; fallacibus vadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Poſideo, Tauro. In Phœniceo deinde mari eſt ante Ioppen Paria, totum oppidum, in qua obiectam belluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem quinquaginta cubita alto mari (vt author eſt Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, vſq; à vado trahitur. Pamphyliũ mari ignobiles inſulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occaſumque Ciliciæ ac Syriæ obiectam, quondam ix. regnorum ſedem. Hius circuitum Timoſthenes ccccxxix. M. ccccc. prodidit. Iſidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod eſt ad occaſum, Artemidorus clx. ccccc. Timoſthenes cc. vocatam ante Acamantida, Philonides Ceraſtin, Xenagoras & Aſpeliam, & Amathuſiam, & Macariam, Aſtynomus Crypton, & Coliniam. Oppida in ea xv. Paphos, Palæphaphos, Curias, Citium, Corineum, Salamis, Amathus, Lapethos, Solœ, Tamaſeus, Epidarum, Chytri, Arſinoe, Carpaſium, Golgi. Fuere & ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abeſt ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta M. paſſ. Mare, quod prætenditur, vocant Aulona Cilicium. In

In eodem situ Elæusa insula est,& quatuor ante promontorium ex aduerso Syriæ Clides, rursusque ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina, Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris,Telendos,Attelebussa,Cypriæ tres steriles,& Dionysia,prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ nauigantibus Chelidoniæ,totidem ab iis cum oppido Leucola,Pactyæ,Lasia,Nymphais,Macris:Megista,cuius ciuitas interiit. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiste,Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora viij. M. pass. Dædaleon duæ,Cryeon tres,Strongyle,& contra Sidyma Antiochi, Glaucumque versus amnem Lagusa,Macris,Didymæ,Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidum interiit Telandria, proximaque Cauno Rhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos,circuitu cxxx.mil.pass. aut si potius Isidoro credimus,ciij. habitata vrbibus Lindo,Camiro,Ialyso nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti cccclxxviij.mill. vt Isidorus tradit: vt Eratosthenes,cccclxix.mil. vt Mutianus.D. à Cypro clxvj. Vocitata est anteà Ophiusa, Asteria, Aethræa, Trinacria, Corymbia,Pœessa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Casos,Achne olim: Nisyros distans ab Gnido xij. mill. ccccc. Porphyris anteà dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumque Syme. Cingitur xxxvij. mill.ccccc. Portus benignè præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon,Cordysula,Diabetæ iiij. Hymos,Chalce cum oppido,† Scutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progne: & à Gnido, Ciserussa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconneso oppidum Ceramus. In Cariæ ora, quæ vocantur Argiæ, numero viginti, & Hyetussa, Lepsia,Leros. Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mill.passuum distans, circuitu centum vt plures existimant, Merope vocata: Cos, vt Staphylus: Meropis, vt Dionysius: dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Nisyron abruptam illi putant, quæ Porphyris anteà dicta est. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano: paulumque à continente distans, quæ vocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora † Aegeas & Corseas habet,& Icaron,de qua dictum est: Laden,quæ prius Late vocabatur:atq; inter ignobiles aliquot,duas Camelidas Mileto vicinas: Mycalen,Trogilias, Trepsilion, Argennon, Sandalion, Samon liberam,circuitu octoginta septem mill.passuum: aut, vt Isidorus, centum. Parrheniam primùm appellatam, Aristoteles tradit, posteà Dryusam, deinde Anthemusam: Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alij Partheneroſam, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat xciij. M. passuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat, Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu cxxv.M.pass. colligit, vt veteres tradidere. Isidorus ix. millia adiicit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maximè Erythrarum. Finitimæ sunt Thallusa, quam alij Dapnusam scribunt, Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cum oppido, iam hæ circa Ephesum, & quæ Pisistrati vocantur, Anthinæ, Myonnesos, Diareusa. In vtraq; oppida intercidere. Porroselene cũ oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Resperia, Procusæ, Bolbulæ, Phanæ, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anydros. Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirheusa, multæq; ignobiles. Clara verò in alto Teos cum oppido, à Chio lxxj. M. passuum tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonnesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Plateæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Plate, Scopelos, Getone, Artheidon, Celę, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autem Lesbos, à Chio sexagintaquinque mil. pass. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarũ motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam viij. vrbibus Asiæ in xxxvij. M. passuum vicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Restant Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, annis D. potens. Tota insula circuitur, vt Isidorus, clxviij. M. passuum vt veteres, cxcv. M. Montes habet Lepethymum, Ordymnum, Macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest vij. M.ccccc. passuum. Insulæ appositæ, Sandalion, Leucæ quinque. Ex iis Cydonea cum fonte calido. Argenussæ ab Aege iiij. M. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontũ aduersa Sigæo litori adiacet Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvj. M. passuum à Sigæo xij. M.ccccc.

† *Teutlusa, Stephano.*

† *Aliàs, Trageas, quas etiã in hoc maris tractu prope Ladam Strabo & Stephanus collocarunt.*

Mycalæ Trogiliam.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosporus. CAP. XXXII.

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiã abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo decem M. passuum. Abydum oppidum, vbi angustiæ septem stadiorum. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, anteà Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur vbi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, vbi oppidum fuit. Vltrà insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidũ Millesiorũ Cyzicum, anteà vocitatũ Arconnesos, & Dolionis, & Dindymus, cuius à vertice mons Dindymus.

Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorum à tergo mons Olympus, Myſius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horiſius, & Rhyndacus, antè Lycus vocatus. Oritur in ſtagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceſton, & pleroſq; alios, Aſiam Bithyniamq; diſterminans. Ea appellata eſt Cronia, dein Theſſalis, dein Maliande & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immenſa Attuſa nomine: nunc ſunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis vocatur, & in ora Daſcylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booſcœte, ſicut Apamia, quæ nunc Myrlea Colophoniorũ: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, & Myſiæ initium. Poſteà ſinus, in quo flumen Aſcanium, oppidũ Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiuſdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, à Mileſiis quidem cõditum, in loco tamen qui Aſcania Phrygiæ vocabatur. Quapropter non alibi aptiùs de ea dicatur. Phrygia Troadi ſuperiecta, populiſque à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, Septentrionali ſui parte Galatiæ contermina, Meridiana Lycaoniæ, Piſidiæ, Mygdoniæque, ab Oriente Cappadociam attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, † Andria, Celænæ, Coloſſæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconium, Midaion. Sunt authores tranſiſſe ex Europa Myſos, & Brygas, & Thynos, à quibus appellantur Myſi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum videtur & de Galatia, quæ ſuperpoſita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, caputque quondam eius Gordium. Qui partem eam inſedere, Gallorum Toliſtobogi, & Voturi, & Ambitui vocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia à Septentrione & Solis ortu, cuius vberrimam partem occupauere Tectoſages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi verò ac tetrarchiæ omnes numero cxcv. Oppida, Tectoſagum Ancyra, Trocmorum Tauium, Toliſtobogorum Peſinûs. Præter hos, celebres Attalenſes, Araſenſes, Comenſes, Dioshieronitæ, Lyſtreni, Neapolitani, Oeandenſes, Seleucenſes, Sebaſteni, Timoniacenſes, Tebaſeni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Cabaliam, & Milyas, qui circa Barin ſunt, & Cyllanticum, & Oorandicum Piſidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina ſunt in ea præter iam dicta, Sangariũ & Gallus, à quo nomen traxere Matris Deûm ſacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo condita. Inde Nicæam vigintiquinque millia paſſuum interueniente Aſcanio lacu. Deinde Nicæa in vltimo Aſcanio ſinu, quæ priùs Olbia: & Pruſa item altera ſub Hippio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aeſius, Bryazon, Plataneus, Areus, Siros, Gendos, qui & Chryſorrhoas. Promontorium, in quo † Megarice oppidum fuit. Inde Craſpedites ſinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit & Aſtacum, vnde & ex eo Aſtacenus idem ſinus. Fuit & Libyſſa oppidum, vbi nunc Annibalis tantùm tumulus: eſt in intimo ſinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Aſtacenus ſinus, à Nicomedia xlij. M. ccccc. Rurſuſq; coeuntibus terris anguſtiæ pertinentes vſque ad Boſporum Thracium. In iis Chalcedon libera, † à Nicomedia lxxij. ccccc. Proceraſtis anteà dicta, dein Compuſa: poſteà cæcorum oppidum, quòd locum eligere neſciſſent, ſeptem ſtadiis diſtante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis ſede. Cæterùm intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenſes, Iuliopolitæ, Bithynion. Flumina, Syrium, Lapſias, Pharmicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam diſterminat. Vltra Chalcedona Chryſopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiamnum ſinus retinet: in quo portus Amyci. Deinde Naulochum promontorium, Eſtiæ templum Neptuni, Boſporus D. p. interuallo Aſiam Europæ iterum auferens, abeſt à Chalcedone xij. M. ccccc. paſſ. Inde fauces primæ viij. M. ccl. p. vbi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Aſiæ eſt, populorumque cclxxxij. qui ad eum locum à fine Lyciæ numerantur. Spatium Helleſponti & Propontidis ad Boſporum Thracium clxxxviij. M. p. diximus. à Chalcedone Sigeum Iſidorus ccclxij. M. ccccc. paſſ. tradit. Inſulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonneſus, vnde Cyzicenum marmor: eadem Neuris, & Proconneſus dicta. Sequuntur Ophiuſa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia, Polydora. Artacæon cum oppido. Eſt & contra Nicomediam Demonneſos. Item vltra Heracleam aduerſa Bithyniæ Thynnias, quam barbari Bithyniam vocant. Eſt & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Beſbicos, decem & octo mil. circuitu. Eſt & Elæa, & duæ Rhoduſſæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis, Pityodes.

† Andira,

† Megaricon, Stephano.

† à Nicomedia LXXII. M. D. paſſ. · Ceraſtis anteà dicta, dein Colpoeſſa.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *SEXTVS.*

Pontus Euxinus. CAP. I.

ONTVS Euxinus, anteà ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus, peculiari inuidia naturæ ſine vllo fine indulgentis auiditati maris, & ipſe inter Europam Aſiamque funditur, Non fuerat ſatis Oceano ambiſſe terras, & partem earum aucta immanitate abſtuliſſe, non irrupiſſe fractis montibus, † Calpeque Africæ auulſa tanto maiora abſorbuiſſe, quàm reliquerit, ſpatia, non per Helleſpontum Propontida infudiſſe, iterum terris deuoratis: à Boſporo quoque in aliam vaſtitatem panditur nulla ſatietate, donec expatianti † lacus à Mæoti rapinam ſuam iungant. Inuitis hoc accidiſſe terris indicio ſunt tot anguſtiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Helleſpontum octingentorum ſeptuagintaquinque paſſuum ad Boſporos duos, vel bubus meabili tranſitu. Vnde nomen ambobus, & tanquam in diſſociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canumque latratus inuicem audiuntur: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes † manente colloquio, niſi cùm idipſum auferunt venti. Menſuram Ponti à Boſporo ad Mæotium lacum quidam fecere xiiii. triginta octo mill. ccccc. paſſ. Eratoſthenes centum minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phaſin x. mill. Inde Boſporum Cimmerium trecenta ſexaginta mill. Nos interualla generatim ponemus comperta in noſtro æuo, quando etiam in ipſo ore Cimmerio pugnatum eſt. Ergo à faucibus Boſpori eſt amnis Rhebas, quem aliqui Rhœſium dixerunt. Deinde Pſillis, portus Calpas, Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vaſtos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. Idem Sangarius à pleriſque dictus Coralius, à quo incipiunt Maryandini ſinus, oppidumque Heraclea Lyco flumini appoſitum. Abeſt à Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, ſpecus Acheruſia. Flumina Pedopiles, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea trigintaocto mill. paſſ. Fluuius Bilis.

† *Calpeq́; Abila auulſa.*

† *lacus Mæotis rapinam ſuam iungat.*

† *meante*

Gens Paphlagonum & Cappadocum. CAP. II.

VLtra quem gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, incluſam à tergo Galatia. Oppidum Maſtya Mileſiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi poſtulat. Seſamum oppidum, quod nũc Amaſtris. Mons Cytorus, à Tio lxiiij. M. paſſuum. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius Promontorium Carambis vaſto excurſu, abeſt à Ponti oſtio cccxv. M. paſſuum, vel vt aliis placuit, ccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut vt aliqui maluere, cccxij. M. ccccc. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine: nunc eſt colonia Sinope, à Cytoro clxiiij. M. Flumen Varetum, gens Cappadocum, oppidum Gaziura & Gazelum, amnis Halys, à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamque decurrens. Oppida Gangre, Cariſſa: Amiſum liberum, à Sinope cxxx. M. paſſuum.

Eiusdemque nominis sinus tanti recessus, vt Asiam penè insulam faciat, cc. M. passuum haud amplius per continẽtem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidũ Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis vtrunq; appellatum est.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys: oppida Comana, quod Sarus: Neocæsaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena verò Sebastiã, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria suprà dictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditã, haud procul Euphrate: Diocæsareã, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene vocatur: Comagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garsauritis: Sargaurasanæ, Cammanene: Galatiæ, Morimene: vbi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxere, anteà Leucosyri dicti. A Neocæsarea suprà dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastũ, à quo Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & victoria C. Cæsaris: in ora amnis Thermodoon, ortus ad castellum, quod vocant Phanaroeam, præterq; radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinq;, Phamizoniũ, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteium.

Themiscyrinæ regionis gentes. CAP. IIII.

GEntes, Genetarum, Chalybum. Oppidũ Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, Flumenque Sidenum, quo alluitur oppidum Pelomonium, ab Amiso cxx. M. passuum. Inde flumina Iasonium, Melanthium, & ab Amiso lxxx. M. passuum Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & fluuius. Item Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea centum M. passuum. Trapezus liberum, vasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, & maior Armenia xxx. M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, vltrà verò gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum cum castello cognomine in faucibus, à Trapezunte cl. M. passuum. Eius loci à tergo montium Iberia est: in ora verò Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina † Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimusque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: nauigatur quamlibet magnis nauigiis xxxviij. M. ccccc. passuum, inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit Aea, xv. M. passuum à mari, vbi Hippos & Cyanos vasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, vsquequò magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios magnitudine numeroque mirabies, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine. Abest Absaro lxxv. M. Inde ad flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes † Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside centum M. pass. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum † Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

† Legendum videtur, Acãpsis, Acinasis, Mogros, Bathys. cui lectioni adstipulatur & Arrhianus in Periplo, regionis huius fluuios iisdem nominibus, eodemq; ordine recensens.

† Aliâs sic Singanes, Tapsuras, Astelephus, adstipulante eodem Arrhiano.

† Vetust. cod. Penius, quem fluuiũ in hoc tractu recenset Ouid. 4. de Ponto.

Regio Colchia, Achæi, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Rhiphæos montes torquentur, vt dictũ est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua litorum feræ nationes tenent, Melanchlæni, Coraxi vrbe Colchorum Dioscuriade, iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeò clara, vt Timosthenes in eam ccc. nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendere prodiderit. Et posteà à nostris cxxx. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab † Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, à quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidum Heracleum: distat à Sebastopoli lxxx. M. pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narrauitque Thalos iis esse confines, qui ab Oriente Caspij maris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumiue, ab Heracleo cxxxvij. M. † Inde promontorium Cronea, quo supercilium arduum tenent Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero lxvij. mill. pass, Flumen Sceaceriges.

† Strabo libr. 11. Castoris & Pollucis aurigas nõ Amphitum & Telechiũ, sed Amphistratum & Rhecam nominat.

† Rectius vetust. cod. Inde promontoriũ Crunæ, à quo supercilium &c.

Bosporos Cimmericus, Mæotis. CAP VI.

INde ad Bospori Cimmerij introitum octogintaocto mill. ccccc. pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior octogintaseptem mill. ccccc. pass. longitudo est: latitudo nusquã infra duo iugera. Eionem vocant. Ora ipsa Bospori, vtrinq; ex Asia atq; Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bospori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorũ. Mox Stratoclia,

tocliа,& Phanagoria, & penè deſertum Apaturos, vltimoq; in oſtio Cimmerium, quod anteà Cerberion vocabatur.

Gentes circa Mæotin.

CAP. VII.

INde Mæotis lacus, in Europa dictus. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, Arechi, Zingi, Pſeſij. Dein Tanain amnē gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (vt ferunt) ſoboles, & ipſi in multa genera diuiſi. Primò Sauromatæ Gynæcocratumeni: vnde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Meſſeniani, Coſtobocci, Choatræ, Zigœ, Dādari, Thuſſagetæ, Turcæ, vſque ad ſolitudines ſaltuoſis conuallibus aſperas: vltra quas Arimphæi, qui ad Rhiphæos pertinent montes. Tanain ipſum Scythæ Silyn vocant, Mæotin Temerinda, quod ſignificat matrem maris. Oppidum in Tanais quoque oſtio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, poſtea Panticapenſes. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes altiores has tradunt gentes à litore Napęas, ſupraque Eſſedones Colchis iunctos ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Aſcanticos, Acapeatas, Agagammatas, Phycaros, Rhimoſolos, Aſcomarcos: & ad iuga Caucaſi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anclacas, Tydios, Caraſtaſcos, Atuciandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis, in quem defluit Opharus: vbi gentes Caucadas, Opharitas,† Amnem Menotharum, Imituenis ex montibus ſciſſum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Acciſos, Gabros, Gregaros. Circaque fontem Imitiſſi, Imituos, & Aparthenos. Alij influxiſſe eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Aſampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas viritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò tranſiſſe Pharareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amaſſos, Iſſos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

† Pintianus ex vetustis codibibus sic legit: Amnes Menotharum Imituenis ex Cissijs.

† fontem Imitus

Cappadocia.

CAP. VIII.

PEracta eſt interior ora, omneſque accolæ: † nunc reddantur gentes in mediterraneo ſinus: in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxia perquiſita cura, rebus nuper in eo ſitu geſtis à Domitio Corbulone, regibuſque inde miſſis ſupplicibus, aut regum liberis obſidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longiſſimè hæc Ponticarum omnium introrſus recedens, minorem Armeniam maioremque & Comagenen læuo ſuo latere tranſit: dextera verò omnes in Aſia dictas gentes, plurimis ſuperfuſa populis: magnoque impetu ſcandens ad ortum Solis & Tauri iuga, tranſit Lycaoniam, Piſidiam, Ciliciam: vadit ſuper Antiochiæ tractum, & vſq; ad Cyrrhiſticam eius regionem parte ſua, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Aſiæ $\overline{xii}$. quinquaginta M. paſſ. efficit, latitudo cccccc xl. M.

† nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus.

Armenia.

CAP. IX.

ARmenia autem maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (vt dictum eſt) aufertur Cappadociæ: & quà diſcedit Euphrates, Meſopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipſa, † & initium Meſopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod intereſt ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem vſque in Adiabenen perfert. Ab ea tranſuerſis iugis incluſa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem tranſuerſa in Araxem: longitudinem verò ad minorem vſque Armeniam, Abſaro amne in Pontū defluente, & Pariedris montibus, (qui fundunt Abſarū) diſcreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alij Coraxicos vocauere: Araxes eodem mōte, quo Euphrates, vj. M. p. interuallo: auctuſq; amne Muſi, & ipſe (vt plures exiſtimauere) à Cyro defertur in Caſpium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæſarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arſamote Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelſis autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuerſæ magnitudinem Aufidius quinquagiescentena M. prodidit. Claudius Cæſar longitudinem à Daſcuſa ad confinium Caſpij maris $\overline{xiii}$. paſſ. latitudinem dimidium eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum eſt) in præfecturas, quas ij ſtrategias vocant, quaſdam ex iis vel ſingula regna quondam, barbaris nominibus cxx. Cludunt eam ab Oriente montes, ſed non ſtatim Ceraunij, nec Adiabene regio. Quod intereſt ſpatij, Sopheni tenent: ab his iuga: vltrà Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ ſunt Menobardi, & Moſcheni. Adiabenen Tigris & † montium ſinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum eſt, & proſpectus Caſpij maris. Ex Oceano hoc (vt ſuo loco dicemus) infunditur, totumque Caucaſiis montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

† Rectius vetust. cod. & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ. Terra quod interest ibi tenent Arabes &c.

† montium sinus inuij cingunt.

Albania, Iberia.

CAP. X.

PLanitiem omnem à Cyro vſque Albanorum gens tenet: mox Iberum, diſcreta ab iis amne Alazone, in Cyrum è Caucaſiis montibus defluente. Præualent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ

Harmaſtis

† Pariedros

Harmaſtis iuxta flumen, Neoris: regio Thaſie, & Triare vſque ad † Partedoros montes. Vltrà ſunt Colchicæ ſolitudines: quarum à latere ad Ceraunios verſo, Armenochalybes habitãt, & Moſchorũ tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacaſſani, & deinde Macrones ad flumen Abſarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rurſus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

Portæ Caucaſiæ. CAP. XI.

AB iis ſunt portæ Caucaſiæ, magno errore à multis Caſpiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, vbi fores obditæ ferratis trabibus, ſubter medias amne Dyriodori fluente, citraque in rupe caſtello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas tranſitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis diſcluſo, ex aduerſo maximè Harmaſtis oppidi Iberum. A portis Caucaſiis per montes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantùm metalla fodiũt. Ab iis ad Pontum vſque Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita ſe habet terrarum ſinus è clariſſimis. Aliqui inter Pontum & Caſpium mare ccclxxv. M. p. non amplius intereſſe tradiderũt: Cornelius Nepos † cl. M. Tantis iterum anguſtiis infeſtatur Aſia. Claudius Cæſar à Cimmerio Boſporo ad Caſpium mare cl. M. prodidit: eaque perfodere excogitaſſe Nicatorem Seleucum, quo tempore ab Ptolemæo Ceraunо ſit interfectus. A portis Caucaſiis ad Pontum cc. M. paſſuum eſſe conſtat feré.

† ccl. M.

Inſulæ in Ponto. CAP. XII.

INſulæ in Ponto Planctæ, ſiue Cyaneæ, ſiue Symplegades. Deinde Apollonia, Thynnias dicta, vt diſtingueretur ab ea, quæ eſt in Europa. Diſtat à continenti paſſibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Græci Ariam dixerunt, ſacramq; Marti, & in ea volucres cum aduenis pugnaſſe, pinnarum ictu.

Gentes in Scythico Oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus, quæ ſunt interiora Aſiæ, dictis, Rhiphæos montes tranſcendat animus, dextraque litore Oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Aſiam, Scythicus à Septentrione, ab Oriente Eous, à Meridie indicus vocatur, varieque per ſinus & acolas in complura nomina diuiditur. Verùm Aſiæ quoque magna portio appoſita Septentrioni, iniuria ſideris rigentis vaſtas ſolitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium orientis æſtiui Scythę ſunt, Extra eos vltraq; Aquilonis initia Hyperboreos aliqui poſuere, pluribus in Europa dictos. Primũ inde noſcitur promontorium Celticę Lytarmis, fluuius Carambucis, vbi laſſata cum ſiderum vi Rhiphæorum montium deficiunt iuga. Ibique Arimphæos quoſdam accepimus, haud diſſimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus iuxta fœminis viriſque in probro exiſtimatur: ritus clementes. Itaque ſacros haberi narrãt, inuiolatoſque eſſe etiam feris accolarum populis: nec ipſos modò, ſed illos etiam, qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythiæ, Cimmerij, Cicianthi, Georgi, & Amaſonum gens. Hæc vſque ad Caſpium & Hyrcanum mare. Nanque id erumpit Scythico Oceano in auerſa Aſiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum celeberrimis duobus, Caſpio, & Hyrcano. Non minus hoc eſſe quàm Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratoſtenes ponit & menſuram: ab exortu ad meridiem, per Caduſiæ & Albaniæ oram quinquies mill. cccc. ſtad. Inde

per

per Aratiaticos, Amarbos Hyrcanos, ad ostium Zoni fluminis, quater mill. dccc. stad. Ab eo ad ostiũ Iaxartis † mill. cccc. Quæ summa efficit quindecies centena septuagintaquinque mil. pass. Artemidorus hinc detrahit vigintiquinque M. pass. Agrippa Caspium mare, gentesque quæ circà sunt, & cum his Armeniam determinans, ab oriente Oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, à meridie Tauri, à septentrione Oceano Scythico, patere qua cognitũ est, ccccxc. M. p. in longitudinem: ccxc. M. in latitudinem prodidit. Non desunt verò, qui eius maris vniuersum circuitum à freto xxv. M. pas. tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus, in longitudinem spatiosis. At vbi cœpit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Mẹotim lacum ab ore discedens, Scythici arcus (vt author est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: vtrunque enim accolunt Scythæ, & per angustias inter se commeant, hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipsum faucium tenent Vdini, Scytharũ populus: dein per oram Albani (vt ferunt) ab Iasone orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hæc gens superfusa montibus Caucasiis, ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atq; Iberiæ, descendit, vt dictum est. Super maritima eius, Vdinorumque gentem Sarmatæ, Vtidorsi, Aroteres prætenduntur: quorum à tergo indicatæ iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Cassios & Albanos: deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, vt diximus. Oram omnem à Caucaso præaltis rupibus † inaccesso, patere cccc. xxv. mil. pass. author est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt Caspij. Corrigendus est error in hoc loco multorum, & eorum etiam, qui in Armenia res proximè cum Corbulone gessere. Nanque hi Caspias appellauere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti, & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, † vix vllo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ, Caspijs gentibus iunctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanque Persarum regna, quæ nunc Parthorum intelligimus, inter duo maria Persicum & Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: vtrinque per deuexa laterum Armeniæ maiori, à frontis parte, quæ vergit in Comagenen, Sophene (vt diximus) copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium. Cuius pars est Arbelitis, vbi Darium Alexander debellauit, proxima Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis dccl. M. passuum. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua verò fronte, qua tendit ad Caspium mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidũ eius Gazæ ab Artaxatis quadringenta quinquaginta M. pas. Totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

† *Melior vetusta lectio. MM. cccc. ita exigente & calculi ratione, defuturis alioqui summæ sequenti mille stadijs.*

† *inaccessam*

† *Melius sic, mutata nonnihil distinctione, Vix vllo propter oppositos montes aditu ad Caspiũ mare. Sũt aliæ &c.*

Media, Caspiæ portæ. CAP. XIIII.

Ecbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: à Seleucia magna dccl. M. passuum à portis verò Caspiis xx. M. Reliqua Medorum oppida, Phausia, Agamzua, Apamia Raphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto transitu iugis, ita vt vix singula meent plaustra, longitudine viij. M passuum toto opere manu facto. Dextera leuaq; ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per xxxviij. M. pass. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atque eadem emissus. Præterea serpentiũ multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. CAP. XV.

Adiabenis connectuntur Carduchi quondã dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitę Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus † situs, qui vocatur Choara. Duæ vrbes ibi Parthorum, oppositæ quondã Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondã. Ipsius verò Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis cxxxiij. M. pass. Ita Parthorũ quoq; regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora vsq;, quæ nomen portis & mari dedit. Læua montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, dcc. M. pass. Hunc enim † deinde cardinem Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque M.

† *sinus*

† *deinde videtur abũdare, neq; est in antiq. cod.*

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad orientem versus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytæ locus Darieum. Mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorum litoribus idem mare Hyrcanum vocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu vitifera, vndique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter harenosas solitudines per cxx. M. passuum & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui cor-

riuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiã appellari. Vrbis amplitudo circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros vsque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatrophi, Bomarei, Commani, Marucæi, Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Cridinum: vltraque Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauere, Matiani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subuersum ac restitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatæ, Oxij, Tagæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaspe, quod posteà Bactrum à flumine appellatum est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidũ Panda, & in vltimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno conditum. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn vocant: Alexander, milites q; eius, Tanain putauere esse, Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè sequimur in iis: arasque Apollini Didymæo statuit.

Scytharum gens. CAP. XVII.

VLtrà sunt Scytharum populi. Persæ illos Sacas in vniuersum appellauere à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros: & Caucasum montem, Graucasum: hoc est, niue candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camę, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi, anteà Cacidiri, Asæi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicuntur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caspasium. Nec in alia parte maior authorum inconstantia, credo, propter innumeras vagasque gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse & Alexander Magnus prodidit, & M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubiè influentium amniũ victo sale. Adiicit idem, Pompeij ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyprum subuectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ, vulgata vna maximè Tazata: à Caspio mari Scythicoque Oceano, in eam cursus inflectitur, ad Orientem conuersa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima, inculta sæuitia gentiũ. Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus vescentes. Ideo iuxtà vastæ solitudines, ferarumq; multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ, Iterumque deserta cum belluis, vsque ad iugum incumbens mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam fermè longitudinem eius oræ, quæ spectat æstiuum Orientem, inhabitatur illa regio. Primi sunt hominũ, qui noscantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: vnde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona transluceat. Seres mites quidem, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiũt, cùm commercia expetant. Primum eorum noscitur flumen Psitaras, proximum Carabi, tertium Lanos, à quo promontorium: Chryse sinus, Cyrnaba flumen, Attanos sinus. Et gens hominum Attacorũ, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus eàdem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis priuatim condidit volumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorum Casiri, introrsus ad Scythas versi, humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indię vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Cyconas dixere, & Brysanos. Sed inde (vt planè consentiunt omnes) Emodi montes assurgunt, Indorumque gens incipit, non eo tantùm mari adiacens, verùm & meridiano, quod Indicum appellauimus, quæque pars Orienti aduersa recto prætenditur spatio, ad flexum & initium Indici maris xviij. lxxv. M. passuum colligit. Deinde quà flectitur in Meridiem xxiiij. lxxv. mill. pass. vt Eratosthenes tradit, vsque ad Indum, qui est ab Occidente finis Indiæ. Complures autem totam ipsius longitudinem xl. dierum noctiumque velifico nauium cursu determinauere, & à septentrione ad meridiem xxvii. quinquaginta mill. passuum. Agrippa longitudinis xxxiii. latitudinis xxiii. prodidit. Posidonius ab æstiuo Solis ortu ad hybernum exortum metatus est eam, aduersam Galliæ statuens; quam ab occidente æstiuo ad occidentem hybernum metabatur totam à Fauonio. Itaque obuersam eius venti afflatu iuuari Indiam, salubremque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alij siderũ ortus, binæ messes in anno, binæ æstates, media inter illas hyeme Etesiarum flatu, nostra verò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gentes & vrbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modò Alexandri Magni armis, regumque qui ei successere, circumuectis etiam in Hyrcanum mare, & Caspium Seleuco & Antiocho, pręfectoq; classis eorũ Patrocle, verùm & aliis autoribus Gręcis, qui cũ regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, & Dionysius

sius à Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidere. Non tamen deest diligentiæ locus, adeò diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerant, scripserunt quinque mill. oppidorum fuisse, nullum Cominus, gentium ix. Indiamq; tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sanè ratione. Indi enim propè gentium soli nunquam emigrauere finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum cliij. annis quinque mill. ccccij. adiiciunt & menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus stadia sexcenta nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque nauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ commentatione sexaginta amnes eius prodidit gentes duodeuiginti centumque. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planitiem immensam, & Aegypto similem. Verùm vt terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus & Beton itinerum eius mensores, scripsere, à portis Caspiis Hecatompylon Parthorũ, quot diximus, millia esse: inde Alexandriam Arion, quam vrbem is rex condidit, ccccc.lxv.mil. Inde ad Prophthasiam Drangarum cxix.mill. Inde ad Arachosiorum oppidum ccccc.xv.mill. Inde Orthospanũ ccl. mil. Inde Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiuntur. Hanc vrbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen † Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin, ccxxvij.mill. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila, sexaginta mil. Ad Hydaspen fluuium clarum, cxx.mill. Ad Hypasin non ignobiliorem, xlix. cccxc. mill. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arisque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, clxviij. mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiiciunt quinque mill. passuum. Inde ad Gangen cxij. mill. Ad Rhodapham cxix.mil. Alij cccxxv.mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, clxvij.ccccc. alii cclxv.mill. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv.mil. plerique adiiciunt xiij.mill. ad oppidumque Palibotra ccccxxv. Ad ostium Gangis dc.xxxviij. mil. passuum. Gentes, quas memorare non pigeat, à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum lingua niuosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarumque gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingę. flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & suprà Mandei, Malli, quorum mons Mallus, tractusque eius finis Ganges.

† Aliâs, Cophe ta: cuius fluuij meminit & cap. 21.

CAP. XVIII.

Fluuius Ganges.

HVncalij incertis fontibus, vt Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eum xix. amnes. Ex iis nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Cosoagum, Sonum. Alij cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere: deiectumque per scopulosa & abrupta, vbi primùm molles planities cõtingat, in quodam lacu hospitari: inde lenem fluere, vbi minimum viij.M. pass. latitudine, vbi modicum, stadiorũ centum latitudine nusquam minore pass. xx.

CAP. XIX.

Gentes Indiæ.

NOuissima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis vocatur. Regi lxxx.mil. peditum, equites mille, elephanti dcc. in procinctu bellorum excubant. Nanque vita mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alij tellurem exercent: militiam alij capessunt: merces alij suas euehũt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditissimique temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum genus celebratæ illic, & propè in religionem versæ sapientiæ deditũ, voluntaria semper morte vitam, accenso priùs rogo, finit. Vnum super hæc est semiferum, ac plenum laboris immensi, & quo suprà dicta continentur, venandi elephantes domandique. Iis arant, iis inuehuntur, hæc maximè nouere pecuaria: iis militant, dimicantq; pro finibus. Delectum in bellua vires & ætas atque magnitudo faciunt. Insula in Gange est amplæ magnitudinis, gentem continens vnam, Modogalicam nomine. Vltrà siti sunt Modubæ, Molindæ, vbere cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissæ, Sasuri, Passalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali. Taluctæ. Rex horum peditum l.M. equitum iij.M. elephantos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis vicis. xxx. oppidis, quæ muris turribusque muniuntur, regi præbet peditum c.M. equitum ij.M. elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardæ, Setæ verò argenti. Sed omniũ in India propè, non modò in hoc tractu, potentiam claritatemq; antecedunt Prasij, amplissima vrbe ditissimaque Palibotra. Vnde quidam ipsam gentem Palibotros vocant, imò verò tractum vni-

uersum à Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum xxx. M. elephantorum ix. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo vmbræ ad Septentrionem cadunt hyeme, æstate in Austrū, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi xv. diebus, Beton author est: hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyrisoborca. A Gange versa ad Meridiem plaga tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferunt sidus. Indus statim à Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes xxj. M. pass. interesse tradit.

Indus fluuius. CAP. XX.

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus aduersus Solis ortum effusus, & ipse vndeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem, quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per se verò nauigabiles Acesinem & Hypasin, quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior xv. pass. amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem, quæ Patale. Ipse per xij. xl. M. pass. parcissimis authoribus nauigatus, & quodam Solis comitatu in occasum versus, Oceano infunditur. Mensurā in ora ad eum ponam, vt inuenio, generatim, quanquam inter se nullæ congruant. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingon, & oppidū Dandagula dccxxv. mill. pass. Ad Tropina xij. xxv. M. p. Ad Perimulæ promontorium, vbi est celeberrimum Indiæ emporium dccl. Ad oppidum in insula, quam suprà diximus Patalen, dcxx. M. pass. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitumque numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ tigri ferascatentes. Armant peditū xxx. mil. elephantos ccc. equites. dccc. Hos includit Indus, montium corona circundatos & solitudinibus per dcxxxv. mill. Infra solitudines, Dari, Suræ: iterumque solitudines per clxxxviij. M. pass. plerunque harenis ambientibus haud alio modo, quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ, Marohæ, Rarungæ, Moruntes, Masuę, Pagungæ. Iam hi montiū, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, incolæ liberi, & regū expertes, multis vrbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum capitalia. Huius incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decem, sed amplæ vires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditumque: Odombocræ, Salabastræ, Horatæ vrbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositū litori, quinq; amnium in vnum confluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. cccccc. peditum cl. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex, elephantos lx. paruasq; reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, sola Indorum regnata fœminis. Vnam Herculi sexus eius genitam ferunt, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab ea deducentes originem imperitant ccc. oppidis, peditum cl. M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum vrbium Syrieni, Derangæ, Posingę, Buzę, Gogiarei, Vmbrę, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasę, Olostræ Patalen insulam attingentes: à cuius extremo litore ad Caspias portas xviij. xxv. M. produntur. Hinc deinde accolunt Indum aduersum euidenti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesę. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in ccl. M. passuum. Quibus exuperatis Organagę, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgę, Baraomatæ, Gumbritæque, quorum xij. nationes, singulisque binę vrbes. Aseni trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadę, Sondrę, trangressisque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambruceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cum vrbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui vniuerso nomen Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretę, Asoi. Etenim plerique ab Occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas.

Arij & iuncta gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophete fluuio, quę omnia Ariorum esse, aliis placet. Necnon & Nysam vrbem plerique Indię ascribunt, montemque Merum Libero patri sacrum: vnde origo fabulę, Iouis femine editum. Item Aspagonas gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorumque omnium in Gręcia nascentium fertilem. Quę memoranda, & propè fabulosa, de fertilitate terrę, ac genere frugum † arborumque, aut ferarum aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, suis quęque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor verò satrapię mox paulò, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed antè sunt alię, Patale, quam significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura cc. xx. M. pass. latitudine. Extra ostium Indi, Chryse, & Argyre, fertiles metallis, vt credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteumq; iis solum esse, haud facilè crediderim. Ab iis

† arborumq; laniferarum.

xx. M.

xx.M.pass. Crocala. Ab ea xij.M.pass. † Bibaga, ostreis & conchyliis referta. Deinde Torallibaix. M. pass. à suprà dicta, multæque ignobiles.

† Aliàs, Bibacta, qua appellatione vtitur & Arrhianus in Hist. Ind.

Taprobane insula. CAP. XXII.

TAprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est, Antichthonum appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas resque præstitere. Onesicritus classis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicosioresque, quàm in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolasque Palæogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores, quàm Indos Eratosthenes & mensuram prodidit longitudinis vij.M.stad. latitudinis quinque M. nec vrbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumq; Solis Indiæ prætenta, & quondam credita xx. dierum nauigatione à Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentisq; Nili peteretur, ad nostrarum nauium cursus, vij. dierum interuallo taxato. Mare interest vadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus adeò profundũ, vt nullæ ancoræ sidant: ob id nauibus vtrinq; proræ, ne per angustias aluei circumagi sit necesse. Siderum in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur: sed volucres secum vehunt, emittentes sæpius, meatumq; earum terras petentium comitantur. Nec plus, quàm ternis mẽsibus in anno, nauigant. Cauent à solstitio maximè centum dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis memorata: nobis diligentior notitia Claudij principatu contigit, legatis etiam ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annij Plocami, qui maris rubri vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam xv. die Hippuros portum eius inuectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti posteà enarrauit Romanos & Cæsarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quòd pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cùm diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Et hoc maximè solicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D. esse oppida, portum cõtra meridiem appositum oppido Palesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regiæ cc.M. plebis. Stagnum intus Megisba, eclxxv. M.pass. ambitu, insulas pabuli tantũ fertiles complexum. Ex eo duos amnes erumpere. Palesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum tribus alueis, quinq; stadiorum arctissimo, xv. amplissimo: alterum ad Septentrionem Indiamq; versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod vocetur † Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, præthereà fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones Vergiliasq; apud nos, veluti nouo cælo, mirabantur. Lunam quidem apud ipsos, non nisi ab octaua ad xvj. supra terram aspici fatentes. Canopũ lucere noctibus, sidus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, vmbras suas in nostrum cęlum cadere, non in suum: Solemque à læua oriri, & in dexteram occidere potius, quàm è diuerso. Iidem narrauere, latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, x. M. stad. esse, ab Oriente hyberno vltra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eò. Aduenis ibi feras occursare. Ipsos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nulli commercio linguæ. Cætera eadem, quæ nostri negotiatores. Fluminis vlteriore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc vsque cogitet, quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem à natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum argentumque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multo præstantiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorem vsum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ædificia modicè ab humo extantia: annonam nunquàm augeri, non fora litésue esse: coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiaque, liberos non habentem: & si posteà gignat, abdicari, ne fiat hęreditarium regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum. lxx. iudices dari: si liberent ij reum, amplius triginta iis nullam esse dignationem, grauissimo probro. regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, auersantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione absumi, gratissimam eam tigribus elephantisque constare. Agros diligenter coli: vitis vsum non esse: pomis abundare. Esse & in piscatu voluptatem, testudinum maximè, quarum superficie familias habitantium contegi: tanta reperiri magnitudine. Vitam hominum cẽtum annis modicam. Hæc comperta de Taprobane. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

Capissene, Carmania. CAP. XXIII.

A Proximis Indo gentibus montana Capissenæ habent Capissam vrbẽ, quam diruit Cyrus. † Arachosia cum oppido flumine eiusdem nominis, quod quidam Cophen dixere, à Semiramide conditum. Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorum. Proximos iis à Meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, & à Septẽtrione Paropamisadas. Cartana oppidũ sub Caucaso, quod posteà Tetragonis dictum. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum deinde, cuius oppidum

† Melius vetusti codices aptioreq; verborũ ordine Arachosia cum flumine & oppido eiusdem nominis, quod quidam Phoclin dixere. Phoclin autẽ præter cæteros inter Arachosiæ vrbes recenset & Ptolemæus.

pidum Alexandria ,à conditore dictum,Syndraci, Dangulæ, Parapiani,Cantaces,Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidum ab Alexandro conditum. † Infra hæc omnia , ora ab Indo. Ariana regio am-

† Rectior vetusta lectio. Infra hæc omnia ab Indo Ariana regio. Arianam enim ab ortu Indo terminari, notũ est ex libri huius cap. 20. & 21. item ex Strab. lib. 15.

busta feruoribus,desertisque circundata,multa tamen interfusa opacitate:cultores congregat circa duos maximè fluuios,Tonderon & Arosapen. Oppidum Artaccana. Arius amnis , qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam.Patet oppidum stad.xxx.multoque pulchrius,sicut antiquius, Artacabane, iterum ab Antiocho munitum stad. l. Dorisci gens. Amnes Pharnacotis , Ophradus. Prophthasia oppidum Zarasparum,Drangæ,Argetæ,Zarangæ,Gedrusi. Oppida Peucolais , Lymphorta,Methoricum desertum.Amnis Manain,Augutturi gens. Flumen Borru,gens Vrbi,flumen nauigabile Ponamus Pandarum finibus. Item Caberon Sorarum ostio portuosus, Oppidum Condigramma.Flumen Cophes. Influunt in eum nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus. Arianæ partem esse Daritin aliqui volunt mensuramque produnt vtriusque longitudine xix. l.mill.passuum latitudine dimidio minore,quàm Indiæ. Alij Gedrusos & Scyros posuere per clxxxiij. mill. pass. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per cc. mill. pass. Inde posuere Arbiorum gentem per cc.mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus viuere. Vltrà deserta,deinde Carmania,ac Persis atque Arabia. Sed priusquàm hæc generatim persequamur , indicare conuenit , quæ prodit Onesicritus , classe Alexandri † circumuectus in mediterranea Persidis ex India,narrata proximè à Iuba : dein eam nauigationem,quæ his annis comperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionum , nec spatia. Primumque Xylenepolis, ab Alexandro condita,vnde cœperunt exordium,iuxta quod flumen,aut vbi fuerit,non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur ab eis : oppidum à Nearcho conditum in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauium capax:contrà insula distans lxx.stad. Alexandria condita à Leonato iussu Alexandri in finibus gentis. Argenus portu salubri. Flumen Tuberum nauigabile,quod circa Pariræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu,vt xx.dierum spatio prænauigauerint. Insula,quæ Solis appellatur , & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur , incertis causis. Ori gens. Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum,& auro fertile. Ab eo primùm septẽtriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus , nec totis vnquam. Achæmenidas vsq; illo tenuisse. Aeris & ferri metalla, & arsenici , & minij exerceri. Inde promontorium Carmaniæ est:ex quo in aduersa ora ad gentem Arabiæ Macas traiectus distat l. M.pass. Insulæ tres, quarum Organa tantum habitatur aquosa,à continenti xxv.M.pass. Insulæ iiij,iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorum adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus, item Gaurare,in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico,onerariarum nauium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phirstimus, insula sine nomine. Flumen Granius modicarum nauium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolũt Deximontani,qui bitumen perficiunt. Flumen Oroatis ostio difficili,nisi peritis: insulæ ii. paruæ: inde vadosa nauigatio palustri similis , per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus,quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inuenerunt septimo mense , postquàm digressus ab iis fuerat Patalis , tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Posteà à Syagro Arabiæ promontorio Patalen Fauonio,quem Hypalum ibi vocant,peti certissimum videbatur xiii. xxxij.M.p.æstimatione. Secuta ætas propiorem cursum

† circumuectus meridiana Persidis.

cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodem promontorio † Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diuque ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucroq; India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestabãt. †Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primùm certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperij nostri minus H—S quingenties exhauriente India, & merces remittẽte, quæ apud nos centuplicato veneant, M M. passuum ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde nauigant Nilo Coptum cccciij. mill. pass. qui cursus Etesiis flantibus peragitur xij. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreuma, xxxij. M. Secũda in monte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate, à Copto xcv. M. Deinde in mõte. Mox ab hydreuma Apollinis, à Copto clxxxiiij. mill. pass. Rursus in monte. Mox ad nouum Hydreuma à Copto ccxxxiij. mil. pass. Est & aliud Hydreuma vetus, Troglodyticum nominatur, vbi præsidium excubat diuerticulo II. millium. Distat à nouo Hydreumate iiij. M. p. Inde Berenice oppidum, vbi portus rubri maris, à Copto cclviij. M p. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumuntur, totum à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiũt æstate media ante Canis ortum, aut ab exortu protinus. Veniuntq; circiter xxx. die Ocelim Arabię, aut Canan thuriferæ regionis. Est & tertius portus, qui vocatur Muza, quem Indica nauigatio non petit, nec nisi thuris odorumq; Arabicorũ mercatores. Intus oppida: regia eius appellatur Saphar, aliudq; Sabe. Indos autem petentibus vtilissimum est ab Ocelі egredi. Inde vento Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine Hydras: neq; est abundans mercibus. Præterea longè à terra abest nauium statio, lintribusq; efferuntur onera, quæ geruntur. Regnabat ibi, cùm proderem hæc, Celebothras. Alius vtilior portus gentis Necanidon, qui vocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longè ab emporio mediterraneo distante oppido, quod vocatur Modusa. Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, vocatur Cottona: quæ omnia gentium portuúm ve aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur. Quo apparet mutari locorum status. Ex India renauigant mense Aegyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut vtiq; Mechiris Aegyptij intra diem sextum, quod fit intra Idus Ianuarias nostras: ita euenit, vt eodem anno remeent. Nauigant autem ex India vento Vulturno: & cùm intrauere rubrũ mare, Africo vel Austro. Nunc reuertemur ad propositum. Carmaniæ oram patere duodecies centena L. M. p. Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin centũ M. p. Inde vineas coli & arua ad flumen Andanin, xxv. M. spatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ Zetis, & Alexandria. Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare in terras, quod Rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra, † aut (vt alij) Solis repercussu talem reddi colorem existimãtes: alij ab harena terraq;, alij tali aquæ ipsius natura.

Sinus Persicus, & Arabicus. CAP. XXIIII.

SEd in duos diuiditur sinus. Is qui ab Oriente est, Persicus appellatur xxv. M. passuum circuitu, vt Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius xii. mill. passuum est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant. Persicum introitum v. mill. pass. latitudinis, alij quatuor fecerũt. Ab eo ad intimum sinum recto cursu xi. xxv. mill. propemodum constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem ab Euphratis paludibus, scripserunt xxv. mill. pass. esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, prætercapita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti.

Cascandrus insula, Parthorum regna. CAP. XXV.

AB horum tractu Indiam versus Cascandrus deserta insula in Oceano L. M. pass. traditur: iuxtaque eam freto interfluente Stoidis, quæstuosa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios ccccxij. M. pass. toto litore. Ibi portus Macedonum, & aræ Alexandri in promontorio. Amnes Saganos: dein Daras, & Salsos. Ab eo promontorium Themisteas, insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide. Contra Persidem insulæ, Philos, Casandra, Aratia cum monte præalto Neptuno sacra. Ipsa Persis aduersus occasum sita obtinet litora ccccc. l. M. passuum etiam in luxum diues, in Parthorum iampridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis. Regna Parthorum duodeuiginti sunt omnia: ita enim diuidunt prouincias circa duo (vt diximus) maria. Rubrum à meridie, Hyrcanum à septentrione. Ex iis vndecim, quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caspiisque litoribus: pertinent ad Scythias, cum quibus ex æquo degunt. † Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium sæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab ortu Arios à meridie Carmaniam & Arianos, ab occasu Pratitas, Medos, à septẽtrione Hyrcanos, vndiq; desertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur: citra deserta, ab occasu vrbes eorum, quas diximus, Issatis & Calliope: ab Oriẽte æstiuo Europum, ab hyberno Mania: in media Hecatompylos, Arsacia: regio Nisæa Parthyenes nobilis, vbi Alexandroplis à conditore.

† Zizerum portum Indiæ.

† Consule de hoc loco Budæum libr. 4. de Asse.

† aut, vt alij, à colore Solis repercussu talem reddi existimantes.

† Melior vetusta lectio, alia verborũ distinctione: Reliqua septẽ regna inferiora appellantur, quæ ad Parthos attinent.

Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia. CAP. XXVI.

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorum situm, terrarumque faciem circumagere ad Parsicum mare, quò faciliùs deinde reliqua noscantur. Nanque Media ab occasu transuersa obliquè Parthiæ occurrens, vtraque regna includit. Habet ergo ipsa ab ortu Caspios & Parthos, à meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen, à septentrione Armeniam. Persæ Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà verò ipsa subit ad Medos, Elymais. Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persepolin caput regni, dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem Magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulchrum est: & horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna cluduntur. Reliqua dicemus à Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabumque populis, in priore dictis volumine. Mesopotamia, tota Assyriorum fuit vicatim dispersa, præter Babylona & Ninum. Macedones eam in vrbes congregauere, propter vbertatem soli. Oppida, præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Aroei vocantur, & Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus Eldamarij. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Masei Arabes. Gordyæis verò iuncti Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones, Silices montani, & Orontes. Quorum ad occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus. Suprà Silici, Classitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybenum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In vicinia Euphratis Nicephorion, vt diximus, quod Alexander iussit condi propter loci opportunitatem. Dicta est & in Zeugmate Apamia, ex qua Orientem petentes excipit oppidum apprime munitũ, quondam stadiorum sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum, quò tributa conferebantur, nunc in arcem redactum. Durant, vt fuerant, Hebata, & ductu Pompeij Magni terminus Romani Imperij Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere diductum, vbi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis verò vniuersis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Quà deriuatur, oppidum fuit Agrani è maximis, quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere vtroque. Durat adhuc ibi Iouis Beli templum. Inuentor hic fuit sideralis scientiæ. Cæterò in solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciæ, ob id conditæ à Nicatore intra † nonagesimum lapidẽ, in cõfluente Euphratis fossa perducti atq; Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonumq; moris. Feruntei plebis vrbanæ dc.M. esse situ verò mœniũ Aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontẽ iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi, quod nunc est caput regni: & postquàm nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida, Hipparenum, Chaldæorum & hoc, sicut Babylon, iuxta flumen Narragam, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorum Persæ diruêre. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctrina, in eodem situ locantur, ad Meridiem versi. Ab his Notitæ & Orthophantæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari ccccxij.M.pass. tradunt Nearchus & Onesicritus. Qui verò posteà scripsere, à Seleucia ccccxc.mill. Iuba à Babylone Characem clxxv.M.p. Fluere aliqui vltra Babylonem continuo alueo, priusquàm distrahitur in irrigua, lxxxvij. M. Vniuerso autem cursu $\overline{xi}$. M. pass. Inconstantiam mensuræ diuersitas authorum facit, cùm Persæ quoque schœnos & Parasangas alij alia mensura determinent. Vbi desinit † alueo munire, ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ vsque ad deserta Syriç, vnde † in meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ Euphratem nauigantibus vndecies centena xxv. M. pass. A mari rubro si Tigri nauigetur, cccxx. mill. à Zeugmate cccccxxvij. mill. Zeugma à Seleucia Syriæ ad ad nostrum litus † cxxxij. mill. pass. Hæc est latitudo terrarum inter duo maria. Parthici verò regni dcccc. xliiij. mill. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam.

† Sunt qui quadragesimum legere malint, Strabonis authoritatem secuti, qui Seleuciã à Babylone CCC. non amplius stadiorũ dirimit interuallo.

† alueo vno ire.

† Legendum videtur, In Orientem, vt suprà libr. 5. cap. 24. vbi Euphratem tradit Palmyrenas solitudines relinquentem in Orientem sese conuertere.

† Rectius, clxxv. M. quemadmodum suprà li. 5. cap. 12. & apud Marcianum lib. 6.

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

SEd & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elongosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: vnde concitatur, à celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata ponderа sustinentem, & nitrum nebulis exalantem, Vnum genus ei piscium est, idque transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis:

diſſimilis:tranſuectusque occurrente Tauro monte in ſpecu mergitur:ſubterque lapſus,à latere altero eius erumpit.Locus vocatur Zoroanda.Eundem eſſe manifeſtum eſt, quòd demerſa perfert. Alterum deinde tranſit lacũ,qui Thoſpites appellatur:rurſusq; in cuniculos mergitur, & poſt xxv. mill.paſſ.circa Nymphæum redditur.Tam vicinum Arſaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæſar author eſt,vt cùm intumuere,confluant,nec tamen miſceantur,leuiorq; Arſanias innatat iiij.M.ferme ſpatio:mox diuiſus in Euphratem mergitur.Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris † Partheni,Agnice,Pharione,Arabas Aroeos Adiabenosque diſterminans,& quam diximus Meſopotamiam faciens,luſtratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Meſenes oppidum,citra Seleuciam Babyloniam cxxv.M.p.diuiſus in alueos duos,altero Meridiem ac Seleuciam petit,Meſenen perfundens:altero ad Septentrionem flexus,eiuſdem gentis tergo campos Cauchas ſecat. Vbi remeauere aquæ,Paſitigris appellatur.Poſteà recipit ex Media Choaſpem:atque (vt diximus) inter Seleuciam & Cteſiphontem vectus,in lacus Chaldaicos ſe fundit, eoſque lxx. M. p. amplitudine implet.Mox vaſto alueo profuſus,dextra Characis oppidi infertur mari Perſico † decumo ore.Inter duorum amnium oſtia xxv.M.paſ.fuere,aut (vt alij tradunt) vij. M. vtroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præcluſere Orcheni,& accolæ agros rigantes: nec niſi per Tigrin defertur in mare.Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur.In ea dictum eſt de Meſene. Oppidum eius Dibitach.Iungitur Chalonitis cum Cteſiphonte,non palmetis modò,verùm & olea, pomiſque,aliiſq; arbuſtis nobilis.Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos Aliabenosque veniens,ſupra Parætacenen & Perſidem.Chalonitis abeſt à Perſide ccccclxxx. M. paſſ. Tantum à Caſpio mari Aſſyriam abeſſe compendio itinerum aliqui tradunt.Inter has gentes atq; Meſenen Sittacene eſt,eadem Arbelitis & Palæſtine dicta.Oppidum eius Sittace Græcornm ab Ortu eſt, & Sabata.Ab Occaſu autem Antiochia,inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris ſuæ impoſuit. † Tigris circunfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infrà eſt Suſiane,in qua vetus regia Perſarum Suſa,à Dario Hyſtaſpis filio condita:abeſt à Seleucia Babylonia ccccl.M.paſſ.tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In Septentrionali Tigris alueo oppidum eſt Babytace.Abeſt à Suſis cxxxv.M.paſſ. † Ibi mortalium ſoli aurum in odio contrahunt:id defodiunt,ne quo cui ſit in vſu. Suſianis ad Orientem verſus iunguntur Coſſæi latrones,& Mizæornm xl. populi liberæ feritatis.Supra eos patent Parthuſi,Mardi,& Saitæ, Hyi, qui prætenduntur ſupra Elymaida,quam Perſidi in ora iunximus.Suſa à Perſico mari abſunt ccl.M. paſſuum.Quà ſubiit ad eam claſſis Alexandri Paſitigri,vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: vnde Suſa nauigatione lxv.M.d.paſſ.abſunt.Suſianis ab Oriente proximi ſunt Coſſæi, ſupra Coſſæos ad Septentrionem Meſobatene ſub monte Cambalido, qui eſt Caucaſi ramus, inde molliſſimo tranſitu in Bactros.Suſianen ab Elymaide diſterminat amnis Eulæus, ortus in Medis :" medioq; ſpatio cuniculo conditus,ac rurſus exortus & per Meſobatenem lapſus, circuit arcem Suſorum, ac Dianæ templum auguſtiſſimum illis gentibus,& ipſe in magna cæremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt,& ob id longinqua portant.Recipit amnem Hedypnum,præter Aſylum Perſarum venientem,& vnum ex Suſianis.Oppidum iuxta eum Magoa,à Charace xv.M.paſſuum. Quidam hoc" in extrema Suſiana ponunt ſolitudinibus proximum.Infra Eulæum Elymais eſt, in ora iuncta Perſidi,à flumine Oroati ad Characem ccxl.M.paſſ. Oppida eius Seleucia & Soſirate, appoſita monti Caſyro.Oram,quæ præiacet,minorum Syrtium vice diximus inacceſſam cœno plurimũ limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus:madente & ipſa Elymaide in tantum, vt nullus ſit niſi circuitu eius,ad Perſidem aditus.Infeſtatur & ſerpentibus,quos flumina deportant. Pars eius maximè innia,Chracene vocatur ab oppido Arabiæ claudente regna,de quo dicemus,expoſita priùs M.Agrippæ ſententia. Nanque is Mediam & Parthiam,& Perſidem ab Oriente Indo,ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro,Caucaſo,à Meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem xiij.xx.M. paſſ.in latitudinem dccccxl.prodidit.Prætereà per ſe Meſopotamiam ab Oriente Tigri, ab Occaſu Euphrate, à Septentrione Tauro, à Meridie mari Perſico incluſam, longitudine octingentorum M.paſſuum latitudine ccclx. Charax oppidum Perſici ſinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes,dextra Tigrin,læua Eulæum iij. M.paſſuum laxitate. Conditum eſt primùm ab Alexandro Magno, qui colonis ex vrbe regia Durine (quæ tum interiit) deductis, militumque inutilibus ibi relictis, Alexandriam appellari iuſſerat: pagumque Pellæum, à patria ſua, quem propriè Macedonum fecerat. Flumina id oppidum expugnauere. Poſteà Antiochus reſtituit quintus regum & ſuo nomine appellauit. Iterumque infeſtatum † Paſines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quem Iuba ſatrapen Antiochi fuiſſe falsò tradit, oppoſitis molibus reſtituit:nomenque ſuum dedit, emunito ſitu iuxtà in longitudinem iij.M.paſſuum,in latitudinem paulo minus.Primò fuit à litore ſtadiis x. maritimum: etiã inde pſeudoporticus habet:Iuba verò prodente,L.M.paſſ.Nunc abeſſe à litore cxx. M. legati Arabũ noſtriq; negotiatores, qui inde venere,affirmant. Nec vlla in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus inuectæ.Magis id mirum eſt, æſtu longè vltra id accedente non repercuſſas. Hoc in loco genitum eſſe Dionyſium,terrarum orbis ſitus recentiſſimũ authorem conſtat,quem ad commentanda

† *Vetuſ. cod. Parthenia, at Nicephorione.*

† *Antiqua exempla. decem mill.paſ.ore.*

† *Tigris circunfunditur huic; diuiditur Archoo.*

† *Tolerabilior videtur lectio quam ex Hiſpanicis codicibus eruit Pintianus: Ibi mortaliũ ſolis aurum in odio: contrahũt id, defodiuntq;, ne quo cui ſit in vſu.*

" *modicoq;*

† *Melius, Spaſines: adſtipulante Dione in vita Traiani, & Stephano Byzantio, qui hãc vrbem ab inſtauratore σπασίνου χάρακα vocatam tradidit.*

mentanda omnia in Orientem præmiſit Diuus Auguſtus,ituro in Armeniam ad Parthicas Arabiſcasq; res maiore filio.Non me pręterit,nec ſum oblitus,ſui quenq; ſitus diligentiſſimum authorem viſum nobis in introitu huius operis.In hac tamē parte arma Romana ſequi placet nobis, Iubamq; regem,ad eundem Caium Cæſarem ſcriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

Arabia,Nomades,Nabatæi,Omani,Tylos & Ogyris inſulæ. CAP. XXVIII.

† è regione Ciliciæ &c.

† ſic à tabernaculis cognominati.

ARabia gentium nulli poſtferenda,amplitudine longiſſima,à monte Amano † à regione Ciliciæ Comagenesque deſcendit,vt diximus,multis gentibus eorū deductis illo à Tigrane magno,ſponte verò ad mare noſtrum litusque Aegyptiacum,vt docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus nubeis,quibus iunguntur Ramiſi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipſa verò peninſula Arabia inter duo maria,Rubrum Perſicumque procurrens, quodam naturæ artificio ad ſimilitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circunfuſa, in eandem etiam cæli partem nulla differentia ſpectat. Hæc quoque in illo ſitu felix. Populos eius à noſtro mari vſque ad Palmyrenas ſolitudines diximus:reliqua nunc inde peragemus. Nomadas, infeſtatoresq; Chaldæorum, Scenitæ (vt diximus) claudunt,& ipſi vagi,† ſed à tabernaculis cognominati,quæ ciliciis metantur,vbi libuit. Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II. mil.paſſuum amplitudinis,circundatum montibus inacceſſis amne interfluente. Abeſt à Gaza oppido litoris noſtri dc.M.à ſinu Perſico cxxij.M.Huc conuenit vtrunque biuium, eorū qui Syriæ Palmyram petiere,& eorum qui ab Gaza venerunt.A Petra incoluerunt Omani ad Characem vſque, oppidis quondam claris à Semiramide conditis, Abeſamide & Soractia. Nunc ſunt ſolitudines.Deinde eſt oppidum,quod Characenorum regi paret, in Paſitigris ripa, Forath nomine,in quod à Petra conueniunt,Characemque inde xij.M.paſſ.ſecundo æſtu nauigant. E Parthico enim regno nauigantib⁹ vicus Teredon,infra confluentem Euphratis & Tigris:læua fluminis Chaldæi obtinent,dextra Nomades Scenitæ.Quidam & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt,Barbatiam,mox Thumatam:quod abeſſe à Petra decem dierum nauigatione, noſtri negotiatores dicunt,Characenorumque regi parere:& Apamiam ſitam,vbi reſtagnatio Euphratis cum Tigri confluat.Itaque molientes incurſionem Parthos,operibus abiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram,Epiphani primum exquiſitam, Locus vbi Euphratis oſtium fuit, flumen ſalſum,promontorium Chaldone,voragini ſimilius,quàm mari,per l.M.oræ flumen Achana,deſerta c.M.p.vſque ad inſulam Icharam.Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus.Oppidum Gerra v.M.paſſ.amplitudine,turres habet ex ſalis quadratis molibus.A litore l.M.paſſuum regio Attene. Ex aduerſo Tylo inſula,totidem millibus à litore, plurimis margaritis celeberrima,cum oppido eiuſdem nominis:iuxtaque altera minor, à promontorio eius xij. M.paſſ.Vltrà magnas aſpici inſulas tradunt,ad quas non ſit peruentum.Huius ambitum cxij.M.D. paſſuum, à Perſide longiùs abeſſe, adiri vno alueo anguſto. Inſula Aſgilia, Gentes Nocheti, Zurachi,Borgodi,Cataræi,Nomades,Flumen Cynos, Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter ſcopulos tradit Iuba,prætermiſſa mentione oppidi Omanorum Batraſabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ,quæ nunc oppida maximè celebrari à Perſico mari noſtri negotiatores dicunt. A flumine Canis, vt Iuba tradit, mons aduſto ſimilis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, inſula deſerta, gentes Bathymi. Eblitei montes,inſula Omœnus. Portus Machorbæ,inſulæ Etaxalos,Onchobrice,gens Chaldæi. Inſulæ ſine nominibus multæ:celebres verò Iſura,Rhinnea,& proxima,in qua ſcriptæ ſunt ſtelæ lapideæ literis incognitis. Goboëa portus,Bragæ inſulæ deſertæ.Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orſa cum portu. Sinus Duatus, inſulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, inſulæ Solanidæ,Capina.Item Ichthyophagorum.Deinde Glari. Litus Hammæum, vbi auri metalla. Regio Canauna,gentes Apitami,Gaſani.Inſula Deuadæ.Fons Goralus,Garpheti, inſulæ Aleu & Amnamethu.Gens Darræ inſulæ Chelonitis,Ichthyophagon multæ.Eodāda deſerta,Baſag Multę Sabęorum. Flumina,Thamar,Amnon,inſulæ Dolicæ. Fontes Daulotes, Dora:inſulæ Pteros, Labanis, Coboris,Sambracate,& oppidum eodem nomine in continenti. A Meridie inſulæ multæ, maxima Camari. Flumen,Myſecros. Portus,Leupas. Scenitæ Sabæi. Inſulæ multæ.Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam nauigatur,Regio,Amithoſcuta,Damnia. Mizi maiores & minores, Drimati, Macæ. Horum promontorium contra Carmaniam eſt. Diſtat quinquaginta mill. paſſuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Meſenæ præpoſitum, ibi viciſſe eodem die claſſe, æſtuque reuerſo iterum equitatu contra Perſas dimicantem,& gemina tropæa eodem in loco Ioui ac Neptuno ſtatuiſſe. Inſula in alto obiacet Ogyris,clara Erythra rege ibi ſepulto. Diſtat à continente centumuigintiquinque mil.paſſ.circuitu cxij.M.paſſ.Nec minus altera clara in Azonio mari Dioſcoridu,diſtans à Syagro extimo promontorio cclxxx.mill.paſſ. Reliqui in continente à noto etiamnū Autaride,in montes vij. dierū tranſitus.Gentes Larendani,Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis,ſed maximis,Nagia,& Tamna tēplorū lxv. Hæc eſt amplitudinis ſignificatio.Promontoriū,à quo ad continentē Troglodytarū l.M.p.Toani,Acchitæ,Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei,Lexianç,Agrei,Cerbani,Sabei Arabū propter thura clariſſimi, ad vtraq; maria porrectis gentibus,

bus. Oppida eorum in Rubro litore Marane, Marma, Corolia, Sabatra: intus oppida Nascus, Cardaua Carnus, & quò merces odorum deferunt, Tomala. † Pars eorum Atramitæ, quorum caput Sobotale lx. templa muris includens. Regia tamen omnium est Mariaba. Sinum obtinet xciiij. M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minęi: mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiusdem nominis. Iis iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby, quod Gręci Apaten vocãt: Arsicodani, Vadei cum oppido magno, Barasci, Licheni. ‡ Syrgaros insula, quam canes nõ intrant, expositique circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitæ, qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, & in sinu Læana, vel, vt alij, Aelana. Nam & ipsum sinum nostri Aelaniticũ scripsere, alij Aelenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ à Charace Leana colligere proditur quadragies octies centena lxv. M. Iuba paulo minus xl. M. putat. Latissima est à Septentrione inter oppida Heroum & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicãtur. Nabatęis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum, in quo omnis negotiatio conuenit. Hemuatæ, Analitæ: oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Chariati: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, à rege Cretæ Minoe (vt existimant) originem trahentes: quorum Charmei, oppidum xiiij. M. passuum. Mariaba Baramalacum, & ipsum non spernendum: item Carnon. Rhammei: & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritæ, Massala oppido. Hamirei, Gedranitæ, Amprę, Ilisanitæ, Bachilitę, Sammei, Amathei cum oppidis Nessa & Cennesseri. Zamareni cũ oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido xx. M. pass. in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum. Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum: Calingij, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida, Pallon, Murannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Hammonij. Oppidum, Athenæ, Caurarani, quod significat ditissimos armento: Coranitæ, Cęsani, Choani. Fuerunt & Græca oppida. Arethusa, Larissa, Chalcis, deleta variis bellis. Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab authoribus, qui antè scripserunt, Egran, Annestum, Escam, Magusum, Tammacum, Labeciam, & suprà dictam Mariabam, circuitu vj. M. passuum. Item Caripeta, quò longissimè processit. Cætera explorata retulit: Nomades lacte & ferina carne vesci: reliquos vinum, vt Indos, palmis exprimere, oleum sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minęis fertiles agros palmetis arbustisque, in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis pręstare, maximè Chatramotitas. Caręis latissimos & fertilissimos agros. Sabeos ditissimos syluarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceręque prouentu. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, pręterquàm in superiore labro. Aliis & hęc intonsa: mirumque dictu, ex innumeris populis pars ęqua in commerciis, aut latrociniis degit: in vniuersum gentes ditissimę, vt apud quas maximè opes Romanorum Parthorumque subsidant, vendentibus quę è mari aut syluis capiant, nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquam oram Arabię contrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui nauigatione in longitudinem taxauit, bidui in latitudinem, angustias iiij. M. D. pass. Eratosthenes ab ostio xiiij. M. in quanque partem. Artemidorus Arabię latere xiiij. quinquaginta mill.

Sinus maris Rubri, Troglodytici, & Aethiopici. CAP. XXIX.

TRoglodytico verò xi. lxxxij. M. passuum, Ptolemaida vsque. Agrippa xiiij. xxij. mill. pas. sine differentia laterum. Plerique latitudinem cccclxij. prodiderunt, faucesque hyberno orienti obuersas, alij quatuor mil. alij septem mil. alij duodecim mil. pas. patere. Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant vocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ęgris exercitus. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit lxij. mill. pass. interuallo (quod inter flumen & Rubrum mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarum: deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedum centum, altitudine triginta, in longitudinem xxxvij. mil. ccccc. pass. vsque ad fontes amaros. Vltrà deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quę sola potus prębet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum verò duo mill. passuum vltra Casium montem, quod à sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacam viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à † Gerro (quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, & inops aquarum. Eæ vię omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemęo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui Arsinoen pręfluit, Ptolemęum appellauit. Mox oppidũ paruum est Aennum, pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarũ connubiis

† Vera lectio sic habet: Pagus eorum Atramitæ, quorum caput Sabota, lx. templa muris includens. Infrà enim libr. 12. ca. 14. Sabæorum pagũ facit Atramitas, in quo & Sabota collocat, regni totius caput.

‡ Syagros.

† Gereum, scribendum videtur ex Ptolemæo, qui id oppidũ inter Pelusium, & Casium montem collocat.

biis Arabes feri. Insulę, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, vbi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quam prisci Michoen, alij Midoen dixere. Mons Pentedactylos: insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quæ Mareu vocantur, aquosæ: quæ Eratonos, sitientes. Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti. Neq; alia regio fertilior earum. Iuba, qui videtur diligentissimè prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alterã, quæ Panchrysos cognominata est: & tertiam, quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice lõgè procurrente, vbi fauces Rubri maris, iiij. mil. ccccc. pass. ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens & ipsa. Vltrà syluæ, vbi Ptolemais à Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo volumine à nobis significata, in qua quadragintaquinque diebus ante solstitium, totidemque posteà hora sexta consumuntur vmbrę, & in Meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in Septentrionem, cùm in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitij sexta hora vmbræ in totum absumantur, nihilque annotetur aliud noui. Dcij. mill. pass. interuallo à Ptolemaide, res ingentis exempli, locusq; subtilitatis immensæ, mundo ibi deprehenso, cùm indubitata ratione vmbrarum Eratosthenes mensuram terræ † prodere inde cœperit. Hinc Azamium mare, promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula Colocasitis, & in alto multæ, in quibus testudo plurima. Oppidum, Suchæ, insula Daphnidis, oppidum Aduliton. Aegyptiorum hoc serui à dominis profugi condidere. Maximũ hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest à Ptolemaide quinque dierum nauigatione. Deferunt plurimũ ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtium testudinum, sphingia, mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres: insulæ, quæ Aliæu vocantur: item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, cùm vlteriora mercatores scrutentur. Promontorium, in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Insulæ ante portum duæ, Pseudopylæ vocantur: interiores totidem, Pylæ. In altera stelæ lapideæ literis ignotis. Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ. per continentem quoque deserta. oppidũ Gaza, promontorium & portus Mossylites, quò cinnamomum deuehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit. Aliqui vnum Aethiopiæ oppidum vltrà ponunt in litore Baragaza. A Mossylite promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, præter Mauritanias suas Gadeis vsque nauigandum Coro. Cuius tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu, præter exusta, ad Malchu insulam xv. mill. pass. esse. Inde ad locum, quem vocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad insulã Sadanum centumquinquaginta mill. pass. Sic fieri ad apertum mare xviij. lxxxv. mil. pass. Reliqui omnes propter Solis ardorem nauigari posse non putauerunt. Quin & commercia ipsa infestãt ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniam bubulos vtres binos sternentes ponte, piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas à venatu dictos, miræ velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos. Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene non Aethiopum populos, sed Arabum esse dicit vsque Meroen, † Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui vlteriorem ripam Aethiopiæ auferant, adnectantque Africæ. ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine vtrinque ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompson, quam quidã appellauerunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphitorga, Tantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gystatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocauere. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden, Mamuda, Corambin: iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viuentes: Cysten, Pemman, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreues, Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macua, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africæ latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos altera, siue pars prioris: Magora, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Gensoa, Pindicitora, Eugoa, Orsima, Suasa, Mauma, Rhuma, Vrbubuma, Mulonaj, quod oppidum Græci Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, vnde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequàm Bion scriberet, deletum. Hæc sunt prodita vsque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope vtroq; latere extat.

Cætera

† prodere incœperit.

† Huc referendum videtur, quòd paulò pòst sequitur, alienam in sedem perperam traiectũ: Ripas autem incolere propter aquam.

Cætera ſolitudines, nuper renuntiauere principi Neroni, miſſi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandũ, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana Diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipſo equeſtris ordinis † præfecto Aegyptiis. Oppida eorũ expugnauit, quæ ſola inuenerat, quo dicemus ordine: Pſelchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambuſin, Attenan, Stadiſin, vbi Nilus præcipitans ſe, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longiſſimè autem à Syene progreſſus eſt dccclxx. mill. paſſuum. Nec tamen arma Romana ibi ſolitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita eſt Aethiopia, viciſſim imperitando ſeruiendoque, clara & potens etiam vſque ad Troiana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitaſſe eam, noſtroque litore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de menſura eius varia prodidere: primus Dalion vltra Meroen longè ſubuectus: mox Ariſtocreon, & Bion, & Baſilis: Simonides minor etiam, quinquennio in Meroe moratus, cùm de Aethiopia ſcriberet. Nam Timoſthenes claſſium Philadelphi præfectus, ſine menſura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratoſthenes dcxxv. mill. Artemidorus dc. mil. Seboſus ab Aegypti extremis ſexdecies centena lxxv. mill. paſſ. vnde proximè dicti xii. lxx. Verùm omnis hæc finita nuper diſputatio eſt: quoniam à Syene † dccclxij. mill. Neronis exploratores renuntiauere his modis: A Syene Hieran ſycaminon liiij. M. paſſ. Inde Tama lxxv. M. paſſ. regionem Euonymiton Aethiopum primam cxx. Acinam liiij. M. Pitaran xxv. Tergedum cvj. M. Inſulam Gagauden eſſe in medio eo tractu. Inde primùm viſas aues pſittacos, & ab altera (quæ vocatur Artigula) animal ſphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata lxxx. mil. Oppidum id paruum inter prædicta ſolum. Ab eo ad inſulam Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroen demum viridiores ſyluarumque aliquid apparuiſſe, & rhinocerotum elephantorumque veſtigia. Ipſum oppidum Meroen ab introitu inſulæ abeſſe lxx. M. paſſ. iuxtaque aliam inſulam Tatu dextro ſubeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminam Candacen, quod nomen multis iam annis ad reginas tranſiit. Delubrum Hammonis & ibi religioſum, & toto tractu ſacella. Cæterùm cùm potirentur rerum Aethiopes, inſula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum ccl. mill. dare ſolitam artificum cccc. M. alere. Reges Aethiopum xlv. & hodie traduntur.

† præfecto Aegypti. Is oppida eorum &c.

† Legendum videtur dccclxxiiij. numeris ſequentibus cum hac ſumma ad amuſſim congruentibus.

Multiformes & miræ hominum effigies. CAP. XXX.

Vniuerſa verò gens Aetheria appellata eſt, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium hominumq; effigies monſtriferas circa extremitates eius gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigieſque cælandas mobilitate ignea. Feruntcertè ab Orientis parte intima gentes eſſe ſine naribus, æquali totius oris planitie. Alias ſuperiore labro orbas, alias ſine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, vno tantùm foramine ſpirat, potumque calamis auenæ trahit, & grana eiuſdem auenæ, ſponte prouenientis ad veſcendum. Quibuſdam pro ſermone nutus motuſque membrorum eſt. Quibuſdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit vſus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oriretur. In ora autem, vbi deſiimus, continui montes ardentibus ſimiles rubẽt. Troglodytis & Rubro mari à Meroe tractus omnis ſuperponitur: à Napta tridui itinere ad Rubrũ litus, aqua pluuia ad vſum compluribus locis ſeruatur, fertiliſſima regione, quę intereſt, auri.

Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidū habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quę elephãtis veſcitur. Ex aduerſo in Africæ parte Macrobij. Rurſus à Megabaris Memnones & Dauelli, dierūq́; viginti interuallo Critenſi. Vltra eos Dochi: deinde Gymnites ſemper nudi. Mox Anderæ, Mathitæ, Meſagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum eſſe dicuntur. Ariſtocreon Libyæ latere à Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Eſar Aegyptiorum oppidum, qui Pſammetichum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitaſſe. Contrà in Arabico latere Daron oppidum eſſe eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Eſar, & ipſo nomine aduenas ait ſignificari. Caput eorum in inſula † Sembobitin, & tertium in Arabia, Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari ſunt, Phalanges, in ipſis verò montibus Aſachæ multis nationibus. Abeſſe à mari dicuntur dierum quinque itinere. Viuunt elephantorum venatu. Inſula in Nilo Semberritarum, reginæ patet. Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impoſitum, Tenupſis. Sambri apud quos quadrupes omnes ſine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes, Auruſpi oppido lōgè à Nilo ſito. Poſteà Achiſarmi, Phaliges, Marigeri, Caſamarri. Bion & alia oppida in inſulis tradit, à † Sembobiti Meroen verſus dierum toto itinere viginti. Proximæ inſulæ, oppidum Semberritarum ſub regina: & aliud Aſar: alterius oppidum Daron. Tertiam Medeon vocant, in qua oppidum Aſel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agroſpi, Aegipã, Candrogari, Arabam, Summaram. Regio ſuprà Sirbitum, vbi deſinunt montes, traditur à quibuſdam habere maritimos Aethiopas, Neſicaſtes, Niſitas, quod ſignificat ternûm & quaternûm oculorum viros: non quia ſic ſint, ſed quia ſagittis præcipua contemplatione vtantur. † Ab ea verò parte Nili, quæ ſupra Syrtes maiores, Oceanumq́ue meridianum protenditur, Dalion vocatos eſſe dicit, pluuia tantum aqua vtentes Ciſoros, Longoporos. Ab Oecalibus dierum quinque itinere Vſibalcos, Iſuelos, Pharuſos, Valios, Ciſpios. Reliqua deſerta. Deinde fabuloſa: ad Occidentem verſus Nigroe, quorum rex vnum oculum habeat in fronte Agriophagi, pantherarum & leonum carnibus maximè viuentes. Pamphagi omnia mandentes. Antropophagi humana carne veſcentes. Cynamolgi, caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo vagi. Deinde Heſperij, Peroſi, quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Aethiopum locuſtis tantùm viuit, fumo & ſale duratis in annua alimenta: ij quadrageſimum annum vitæ non excedunt. Aethiopum terram vniuerſam cum mari rubro parte in longitudinem ſemel & vicies centena lxx. mill. paſſ. in latitudinem cum ſuperiore Aegypto † duodecies centena xcvij. M. Agrippa exiſtimauit. † Quidam longitudinē ita diuiſerunt. A Meroe Sirbitum xij. dierum nauigationem. Ab ea xij. ad Dauellos. Ab iis ad Oceanum Aethiopicum ſex dierum iter. In totum autem ab Oceano ad Meroen dcccxxv. M. paſſ. eſſe inter authores ferè conuenit: inde Syenen, quantum diximus. Sita eſt Aethiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ hebeno maximè virent: à media eius parte imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus, Theôn ochema dictus Græcis à quo nauigatio quatridui ad promontorium, quod Heſperion ceras vocatur, confine Africæ iuxta Aethiopes Heſperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate veſtitos Aegipanum Satyrorumq́ue produnt.

Inſulæ Aethiopici maris. CAP. XXXI.

INſulas toto eo mari & Ephorus complures eſſe tradidit, & Eudoxus, & Timoſthenes: Clitarchus verò Alexandro regi renuntiatam adeò diuitem, vt equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, vbi ſacer mons opacus ſylua repertus eſſet, diſtillantibus arboribus odore miræ ſuauitatis. Contra ſinum Perſicum Cerne nominatur inſula aduerſa Aethiopiæ, cuius neque magnitudo, neque interuallum à cōtinente conſtat Aethiopas tantùm populos habere proditur. Ephorus author eſt, à Rubro mari nauigantes in eam non poſſe propter ardores vltra quaſdam columnas (ita appellantur paruæ inſulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra ſtadia octo abeſſe prodidit Cernem. Nepos Cornelius ex aduerſo maximè Carthaginis à continente paſſus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia inſula contra montem Atlantem, & ipſa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione ſolitudines ad Aetiopas Heſperios, & promontorium, quod vocauimus Heſperion ceras, inde primum circumagente ſe terrarum fronte in occaſum, ac mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgades inſulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione diſtantes à continente, vt tradit Xenophon Lampſacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodiditq́ue hirta fœminarum corpora, viros pernicitate euaſiſſe: duarumq́ue Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo poſuit, ſpectates vſque ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnum duæ Heſperides inſulæ narrantur. Adeoq́ue omnia circa hæc incerta ſunt, vt Statius Seboſus à Gorgonum inſulis prænauigatione Atlantis dierum xl. ad Heſperidum inſulas curſum prodiderit, ab iis ad Heſperion

ceras

† Sunt qui malint. Pſeboitin: nimirum à Pſeboa lacu, quem ſupra Meroen collocat Strabo. ſatis ampla inſignem inſula eaq́; egregiè habitata.

† Pſeboiti

† Locum hunc Pintianus minus malè ſic legi poſſe arbitratur: Ab ea verò parte cæli, quæ ſupra Syrtes maiores. Oceano meridiano prætenditur.

† Calculi ratio videtur ex poſcere, vt Quindecies centena xcvij. M. legamus. Ea enim ſumma cōficietur, ſi dcccxxv. millibus quibus Meroe diſtat ab Oceano, iungantur dccclxxij. millia, quod eſt interuallum Meroes diſtat à Syene, extremo Aethiopiæ termino.

† Melius ſic: Sunt qui latitudinem ita diuiſerunt. Hæc enim diuiſio fit à Septentrione in Meridiē, cùm Aethiopiæ longitudo, ipſo etiam Plinio teſte, ab ortu hyberno in Occaſum hybernum porrigatur.

ceras vnius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modò constat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Gætulicam purpuram tingere instituerat.

De Fortunatis insulis. CAP. XXXII.

SVnt, qui vltra eos Fortunatas putant esse, quasdamque alias: quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam à Gadibus dccl. M. passuum tradit. Ab ea tantundem ad occasum versus Pluuialiam, Caprariamque: in Pluuialia non esse aquam, nisi ex imbribus. Ab iis ccl. M. pass. Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ viij. M. pass. Oram Solis vocari in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu ccc. M. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centum quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita inquisiuit: sub Meridiem positas esse prope occasum, à Purpurariis † dccxxv. M. passuum, sic vt ccl. supra occasum nauigetur: deinde per ccclxxv. M. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus aqua exprimantur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantùm lapide extructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Iubæ duo: apparentque ibi vestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoque & siluros in amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè, putrescentibus. At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum videtur.

† Legendum dcxxv. M. tum ex vetust. cod. tum ex numeris, se quentibus, summæ huic ad vnguem congruentibus.

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

POlybius à Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis, xxxiiii. xxxvij. M. ccccc. passuum, prodidit. Ab eodem initio ad Orientem recto cursu Siciliam xii. lx. M. ccccc. pass. Cretam ccclxxv. M. passuum Rhodum clxxxvj. M. ccccc. passuum. Chelidonias tantundem: Cyprum cccxxv. M. passuum. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv. M. passuum. Quæ computatio efficit vices ter centena xl. M. passuum. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam xxxiiij. xl. passuum M. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus xij. l. M. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit † ad Mæotin lacum c vj M. passuum. Artemidorus adiicit dcclvj. M. Idem cum Mæotide clxxiij. xc. M. passuum esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, vtcunque difficultatem afferet authorum diuersitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo lxxxi. xlviij. M. passuum. Africæ (vt media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo xxxvii. xlviij. M. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum, excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum, eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas vsque, quà noscebantur, complectens, vniuersam mensuram quæ venit in computationem, xlvj. viij. M. passuum efficit. Asiæ longitudo in confesso est lxiij. M. dccl. M. passuum. Latitudo sanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum sitam, vt per Meroen & Syenen mensura currat, xviij. lxxv. M. pass. Apparet ergo Europam paulo minus dimidia Asiæ parte maiorem esse, quàm Asiam. Eandem altero tanto & sexta parte Africæ ampliorem, quàm Africam. Quòd si misceantur omnes summæ, liquidò patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & octauam paulò amplius: Asiam verò quartam & quartam decimam: Africam autem quintam & insuper sexagesimam. His addemus etiamnum vnam Græcę inuentionis sententiam vel exquisitissimæ subtilitatis, vt nihil desit in spectando terrarum situ: indicatisque regionibus noscatur, † & quæ cuique earum societas sit siue cognatio dierum ac noctium, quibusq; inter se pares vmbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terraq; vniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

† intra Mæotin.

† cùm quà cuiq. earum societas sit.

Digestio terrarum in parallelos, & vmbras pares. CAP. XXXIIII.

PRincipium habet Indiæ pars versa ad Austrum. Patet vsque Arabiam & Rubri maris accolas. Cōtinentur Gedrosi, Persę, Carmani, Elymęi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petram vsque, Syria cœle, Pelusium Aegypti: inferiorque ora, quæ vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, vterque Hippo, Numidia, Mauritania vtraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumplexu æquinoctij die media, vmbilicus, quem gnomonem vocant, vij. pedes longus, vmbram non amplius iiij. pedes longam reddit. Noctis verò dieique longissima spatia horas xiiij. æquinoctiales habent, breuissima è contrario x. Sequens circulus incipit ab India vergente ad occasum: vadit per medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorem Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonē, Idumæam, Samariā, Hierosolymā, Ascalonē,

Ioppen,

Ioppen, Cæſaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblũ, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, auſtrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, ſeptentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio xxxv. pedum, vmbram viginti quatuor pedes longam facit. Dies autem noxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialiũ eſt, accedente iis quinta parte vnius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caſpias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Iſſum, Cilicias portas, Solos, Tarſum, Cyprum, Piſidiam, Pamphyliæ Siden Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthũ, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnaſſum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Meſſenen, Peloponneſi, Syracuſas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ auſtrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum vnciæ, vmbram ſeptuagintaſeptem vnciarum faciunt. Longiſſimus dies eſt æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cum trigeſima parte vnius horæ. Quarto ſubiacent circulo, quæ ſunt ab altero latere Imai, Cappadociæ auſtrina, Galatia, Myſia, Sardis, Smyrna, Sipylus Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Epheſus, Miletos, Samos: Chios, Icarium mare, Cyclades Septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Iſthmos, Epirus, Septentrionalia Siciliæ, Narbonenſis Galliæ exortiua, Hiſpaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occaſum. Gnomoni xxj. pedum, reſpondent vmbræ xvij. pedum. Longiſſimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias vnius horæ. Quinto continentur ſegmento ab introitu Caſpij maris, Bactra, Iberia, Armenia, Myſia, Phrygia, Helleſpontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepſis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampſacum, Sinope, Amiſum, Heraclea in ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thaſus, Caſſandria, Theſſalia, Macedonia, Lariſſa, Amphipolis, Theſſalonice, Pella, Edeſſa, Berœa, Pharſalia, Caryſtum, Eubœa, Bæoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brunduſium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuſcum mare, Corſica, Baleares, Hiſpania media. Gnomoni ſeptem pedes, vmbræ ſex. Magnitudo diei ſumma, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta comprehenſio, qua continetur vrbs Roma, amplectitur Caſpias gentes, Caucaſum, Septentrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherrhoneſum, Melanem ſinum, Abdera, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Beſſicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canuſiũ, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſſiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes nouem, vmbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte vnius horæ: aut, vt Nigidio placuit, quinta. Septima diuiſio ab altera Caſpij maris ora incipit: caditque ſupra Callatim, Boſporum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ auerſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaq; ab Apennino: tranſque Alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Vmbilico trigintaquinque pedum, vmbræ trigintaſex, vt tamen in parte Venetiæ exæquetur vmbra Gnomoni: ampliſſima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentiſſimi, quod ſupereſt terrarum tribus aſſignauere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas vſque Boryſthenem, atque ita per Dacos partemque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod eſſet horarum ſedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & ſeptem. Poſtremò Scythicum à Riphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (vt diximus) noctesque per vices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: vbi longiſſimus dies duodecim horarum eſſet, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui eſſet horarum tredecim. Idemque ſingulis dimidia horarum ſpatia vſq; vltimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

VNDVS, & in eo terrę, gentes, maria, inſulę, inſignes vrbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor eſt, ſi quidem omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius cauſa videtur cuncta alia genuiſſe natura, magna & ſęua mercede contra tanta ſua munera: vt non ſit ſatis ęſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum alienis velat opibus: cęteris variè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule riſus, præcox ille & celerrimus, ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus iacet, manibus pedibusque deuinctis, flens, animal cæteris imperaturum: & à ſuppliciis vitam auſpicatur, vnam tantùm ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab iis initiis exiſtimantiũ ad ſuperbiam ſe genitos. Prima roboris ſpes, primumq; temporis munus quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmũ cibis os? quandiu palpitans vertex, ſummę inter cuncta animalia imbecillitatis indiciũ? Iam morbi, totq; medicinæ contra mala excogitatę, & hæ quoq; ſubinde nouitatibus victę. Cætera ſentire naturam ſuã, alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non veſci: breuiterq; non aliud naturę ſponte, quàm flere. Itaq; multi extitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quàm ocyſſimè aboleri. Vni animantiũ luctus eſt datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido, vni ſuperſtitio, vni ſepulturę cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor cõfuſior, nulli rabies acrior. Denique cætera animantia in ſuo genere probè degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia: Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentum morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diuerſa genera, ſæuiunt. At Hercule homini plurima ex homine ſunt mala.

Gentium mirabiles figuræ. CAP. I.

ET de vniuerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moresque nunc tractamus innumeros, ac totidem penè, quot ſunt hominum cœtus. Quędam tamen non omittenda duco, maximeque longiùs à mari degentium: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis viſum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas, antequàm cerneret, credidit? aut quid non miraculo eſt cùm primùm in notitiam venit? Quàm multa fieri non poſſe priuſquàm ſint facta, iudicantur? Naturę verò rerum vis atque maieſtas, in omnibus momentis fide caret: ſi quis modò partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pauones, aut tigrium, pantherarumque maculas, & tot animalium picturas commemorem, paruum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno penè non ſit hominis vice. Iam in facie vultuq; noſtro, cùm ſint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiſcretas effigies exiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando. Nec tamen ego in pleriſque eorum obſtringam fidem meam, potiusque ad authores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modò ne ſit faſtidio Græcos ſequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetuſtiore.

De Scythis & aliarum diuerſitate gentium. CAP. II.

ESſe Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis veſcerentur, indicauimus. Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarũ, ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes huius monſtri, Cyclopas & Læſtrygonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari gentiũ earum more ſolitum: quod paulum à mandendo abeſt. Sed & iuxta eos, qui ſunt ad Septentrionem verſi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecuque eius dicto, quem locum Geſclitron appellãt, produntur Arimaſpi, quos diximus, vno oculo in fronte media inſignes: quibus aſſiduè bellum eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maximè illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt. Super alios autem Anthropophagos Scythas, in

L quadam

quadam conualle magna Imai montis, regio est, quæ vocatur Abarimon, in qua syluestres viuunt homines, auersis post crura plantis, eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non spirare cælo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Beton itinerum eius mensor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad Septentrionem esse diximus decem dierum itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cubitusque cum capillo pro † mantelibus ante pectora vti, Isigonus Nicæensis. Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, à pueritia statim canos, qui noctu plusquàm interdiu cernant. Idem itinere dierum x. supra Borysthenem, Sauromatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorũ fuit, vt Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulchrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, vt cuius odore sopirent eas. Mos verò, liberos genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidem prope internecione sublata est à Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cùm pugnatum est, abfuerant, hodieque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gentis durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: feruntque † ictas saliua, vt feruentis aquæ contactum fugere. Quòd si in fauces penetrauerit, etiam mori: idque maximè humani ieiuni oris. Suprà Nasamonas confinesq; illis Machlyas, Androgynos esse vtriusque naturæ, inter se vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adiicit, dextram mammam iis virilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyriis, adiicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis: quod eorum malum faciliùs sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto Thibiorum genus, multosque alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. Eosdem prætereà non posse mergi, ne veste quidem degrauatos. Haud dissimile iis genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoq; apud nos author est. Adeò naturæ, cùm ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid vsquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul vrbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo. Præcipuè India Aethiopumque tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, vt sagittis superari nequeant. Hæc facit vbertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) vt sub vna ficu turmæ condantur equitum, Arundines tantæ proceritatis, vt singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum vllo dolore affici, raro aliarũ corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philosophos eorum quos Gymnosophistas vocant, ab exortu ad occasum perstare, contuentes Solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, author est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, vnguibus armatum venatu & aucupio vesci. Horum supra centum viginti mill. fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas semel in vita parere, genitosque confestim canescere. Item hominum genus, qui Monosceli vocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad saltum: eosdemque Sciopodas vocari, quòd in maiori æstu humi iacentes resupini, vmbra se pedum protegant: nõ longè eos à Troglodytis abesse. Rursusq; ab his Occidentẽ versus quosdã sine ceruice oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri Subsolanis Indorum montibus (Cartadulorũ dicitur regio) pernicissimũ animal: tum quadrupedes, tum † rectè currẽtes humana effigie, propter velocitatẽ, nisi senes aut ægri, nõ capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron syluestrẽ sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentib⁹ caninis. Eudoxus in Meridianis Indię viris plantas

† Mantelia quæ hic intelligat Plinius, explicat Cal. Rhodig. Antiqu. lect. libr. 16. cap. 10.

† ictu saliua, vt feruentis aquæ contactu fugere.

† recti

tas eſſe cubitales:fœminis adeò paruas, vt Struthopodes appellentur. Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem,anguium modo loripedem, vocari Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem ſine ore,corpore toto hirtam veſtiri frondium lanugine,halitu tantùm viuentem,& odore, quem naribus trahant. Nullum illis cibum,nullumque potum:tantùm radicum florumque varios odores & ſyluestrium malorum,quæ ſecum portant longiore itinere,ne deſit olfactus:grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas ſpithamas longitudine,hoc eſt,ternos dodrantes non excedentes,ſalubri cælo, ſemperque vernante,montibus ab Aquilone oppoſitis:quos à gruibus infeſtari Homerus quoque prodidit. Fama eſt, inſidentes arietum caprarumq; dorſis,armatos ſagittis veris tempore vniuerſo agmine ad mare deſcendere,& oua pulloſque earum alitum conſumere:ternis expeditionem eam menſibus confici, aliter futuris gregibus non reſiſti. Caſas eorum luto pennisq;,& ouorum putaminibus cōſtrui. Ariſtoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. Cætera de his, vt reliqui. Cyrnos Indorum genus Iſigonus annis centenis quadragenis viuere. Item Aethiopas Macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant:hos quidem, quia viperinis carnibus alantur:itaque nec capiti,nec veſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia. Oneſicritus,quibus in locis Indiæ vmbræ non ſint, corpora hominum cubitorum quinûm & binorum palmorum exiſtere, & viuere annos centū triginta,nec ſeneſcere,ſed,vt medio æuo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant,Gymnetas appellat,non pauci Macrobios. Cteſias gentem ex his quæ appellatur Pandoræ, in cōuallibus ſitam,annos ducenos viuere,in iuuenta candido capillo,qui in ſenectute nigreſcat. Contrà alios quadragenos non excedere annos,iunctos Macrobiis,quorū fœminæ ſemel pariant:idque & Agatharchides tradit. Præterea locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus,& Megaſthanes,trecentosq; eorū vicos annumerat. Fœminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadrageſimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana inſula longiſſimā vitam ſine vllo corporis languore traduci. Duris,Indorum quoſdam cum feris coire,miſtosq; & ſemiferos eſſe partus. In Calingis eiuſdem Indiæ gente quinquennes concipere fœminas, octauum vitæ annum non excedere. Et alibi cauda villoſa homines naſci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius diſterminat. Ii nullum alium cibum nouere, quàm piſcium, quos vnguibus diſſectos Sole torreant:atq; ita panem ex his faciunt, vt refert Clitarchus. Troglodytas ſuper Aethiopiam velociores eſſe equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas vocari gentem eam Nomadum Aethiopum,ſecundum flumen Aſtapum ad Septentrionem vergentium. Gens Meniſminorum appellata,abeſt ab Oceano dierum itinere viginti,animalium,quæ Cynocephalos vocamus,lacte viuit,quorum armenta paſcit maribus interemptis,præterquàm ſobolis cauſa. In Africæ ſolitudinibus hominū ſpecies obuiæ ſubinde fiunt, momentoque euaneſcunt. Hæc atq; talia ex hominum genere ludibria ſibi, nobis miracula, ingenioſa fecit natura. Et ſingula quidem,quę facit indies,ac propè horas,qui enumerare valeat? Ad detegendam eius potentiam,ſatis ſit inter prodigia poſuiſſe gentes. Hinc ad confeſſa in homine pauca.

De prodigioſis partubus. CAP. III.

TErgeminos naſci certum eſt,Horatiorum Curiatiorumque exemplo:ſuprà inter oſtenta ducitur,præterquàm in Aegypto,vbi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, ſupremis Diui Auguſti, Fauſta quædam è plebe,Oſtiæ duos mares,totidem fœminas enixa,famem,quæ conſecuta eſt, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponneſo quinos quater enixa,maioremq; partem ex omni eius vixiſſe partu. Et in Aegypto ſeptenos vno vtero ſimul gigni, author eſt Trogus. Gignuntur & vtriuſque ſexus,quos Hermaphroditos vocamus,olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos,nunc verò in deliciis. Pompeius magnus in ornamentis theatri mirabiles fama poſuit effigies, ob id diligentiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas:inter quas legitur Eutyche, à xx. liberis rogo illata Trallibus,enixa xxx. partus. Alcippe elephantum,quanquam id inter oſtenta eſt. Nanque & ſerpentem peperit inter initia Marſici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monſtra partus eduntur. Claudius Cæſar ſcribit Hippocentaurum in Theſſalia natum eodem die interiiſſe. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle vidimus. Eſt inter exempla, in vterum protinus reuerſus infans Sagunti,quo anno ab Annibale deleta eſt.

De mutatione ſexus,& geminis partubus. CAP. IIII.

EX fœminis mutari in mares,non eſt fabuloſum. Inuenimus in Annalibus, P. Licinio Craſſo, C. Caſſio Longino coſſ. Caſſini puerum factum ex virgine ſub parentibus, iuſſuque Aruſpicum deportatum in inſulam deſertam. Licinius Mutianus prodidit,viſum à ſe Argis Areſcontem, cui nomen Areſcuſæ fuiſſet,nupſiſſe etiam, mox barbam & virilitatem proueniſſe, vxoremque duxiſſe. Eiuſdem ſortis & Smyrnæ puerum à ſe viſum. Ipſe in Africa vidi mutatum in marem nuptiarū die, L. Coſſicium ciuem Tiſdritanum. Editis geminis raram eſſe,aut puerperæ, aut puerperio, prætetquàm alteri,vitam. Si verò vtriuſque ſexus editi ſint gemini,rariorem vtrique ſalutem. † Fœminas gigni

† *Contrà Ariſtoteles Hiſtor. animal. lib. 7. cap. 3. omnesq; tum medici, tum Philoſophi marē tradunt celeriùs, quàm fœminam, & in vtero perfici, & in lucem progredi. Quo fit, vt nōnulli hoc in loco Gignere malint legere, quàm Gigni, hoc ſenſu, fœminas ſobolis procreationi celeriùs maturas fieri, quàm mares.*

gigni celeriùs,quàm mares,ficut celeriùs,quàm mares,ficut celeriùs ſeneſcere. Sæpius in vtero moueri mares,& in dextera ferè geri parte,in læua fœminas,conſtat.

De homine generando, & pariendi tempore per illuſtria exempla à menſibus ſeptem, ad vndecim. CAP. V.

CAeteris animantibus ſtatum,& pariendi,& partus gerendi tempus eſt:homo toto anno, & incerto gignitur ſpatio. Alius ſeptimo menſe,alius octauo,& vſque ad initia decimi vndecimiq;. Ante ſeptimum menſem haud vnquam vitalis eſt. Septimo non niſi pridie poſteróve plenilunij die,aut interlunio concepti naſcuntur. Tranſlatitium in Aegypto eſt & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus eſſe vitales,contra priſcorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Veſtilia C. Herdicij,ac poſteà Pomponij atque Orfiti clariſſimorum ciuium cōiunx, ex his quatuor partus enixa,Semproniū ſeptimo menſe genuit, Suillium Ruffum vndecimo, Corbulonem ſeptimo, vtrunque Conſulem:poſteà Cæſoniam Caij principis coniugem,octauo. In quo menſium numero genitis,intra quadrageſimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo menſe,letalesque in iis abortus. Maſſurius author eſt, L. Papyrium Prætorem, ſecundo hærede lege agente, bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, cùm mater partum ſe xiij. menſibus diceret tuliſſe, quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatutum videretur.

De conceptibus, & ſigna ſexus in grauidis præuenientia partum. CAP. VI.

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque,faſtidium in cibis, redundatio ſtomachi, indices ſunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus:motus in vtero quadrageſimo die. Contraria omnia in altero ſexu : ingeſtabile onus, crurum & inguinū leuis tumor. Primus autem nonageſimo die motus. Sed plurimū languoris in vtroque ſexu,capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infeſtat. Adeoque inceſſus, atque omne, quicquid dici poteſt, in grauida refert: vt ſalſioribus cibis vſæ,carentem vnguiculis partum edanr:& ſi reſpirauere,difficilius enitantur. Oſcitatio quidem in enixu letalis eſt; ſicut ſternuiſſe à coitu abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. CAP. VII.

MIſeret atque etiam pudet æſtimantem quàm ſit friuola animalium ſuperbiſſimi origo, cùm plerunque abortus cauſa fiat odor à lucernarum extinctu. His principiis naſcuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis,tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius exiſtimas,ſed partum:tu cuius ſemper in victoria eſt mens, tu qui te Deū credis,aliquo ſucceſſu tumens,tanti perire potuiſti : atque etiam hodie minoris potes, quantulo ſerpentis ictus dente:aut etiam,vt Anacreon poeta,acino vuæ paſſæ:vt Fabius Senator † Prætor, in lactis hauſtu vno pilo ſtrangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance penſitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.

† *Aliàs, poto in lactis hauſtu vno pilo.*

De Agrippis. CAP. VIII.

IN pedes procedere naſcentem,contra naturā eſt:quo argumento eos appellauere Agrippas,vt ægrè partos:qualiter M. Agrippam ferunt genitū vnico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modū genitis. Quanquā is quoq; aduerſa pedum valetudine,miſera iuuenta, exercito æuo inter arma morteſq;,ad noxia ſucceſſu,infelici terris ſtirpe omni,ſed per vtraſq; Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquageſimo vno raptus anno,in tormentis adulteriorum coniugis, ſoceriq; prægraui ſeruitio,luiſſe augurium præpoſteri natalis exiſtimatur. Neronem quoque paulò antè principem,& toto principatu ſuo hoſtem generis humani,pedibus genitum parens eius ſcribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos eſt,pedibus efferri.

Agrippinam Claudij Commentarium edidiſſe de vita ſua ſuorumq; caſibus, autor eſt Corne. Tacitus Annal. lib. 4.

Monſtruoſi partus exciſi vtero. CAP. IX.

AVſpicatius enecta parente gignuntur:ſicut Scipio Africanus prior natus, primusq; Cæſarum à cæſo matris vtero dictus:qua de cauſa & Cæſones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui

Qui sint Vopisci. CAP. X.

VOpiscos appellabant è geminis, qui retenti vtero nascerentur, altero interempto abortu. Namque maxima, & rara, circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino, aut alterum, superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, vno abortu xij. puerperia egesta. Sed vbi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, vterque perfertur: vt in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, & in ea, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterū domino similem, alterum procuratori eius: & in alia, quæ vnum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quæ septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: signa quædam, næuosq́; , & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. CAP. XII.

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque pòst genitum, maiori similem fuisse, vt geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam fœminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vtriuslibet animum subitò transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoque plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, & ingenij varietas multiformes notas imprimit: cùm cæteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, vt Laodice coniunx regia, necato iam Anthiocho, mimum per eum commendationis, regnique successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumq́; honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis à specie oculorum habenti, vitium imitata & in seruo: Scipioni Serapionis: is erat suarij negotiatoris vile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio Mimus dedit: sicut Spinter secundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coss. In quo perquàm importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul Consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni Patri Burbuleius, itemque Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem Proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguæ, & sermonis tumultum, non imaginem modò, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. † Toranius M. Antonio iam Triumviro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, vt geminos vendidit: tanta vnitas erat. Postquàm deinde sermone puerorum detecta fraude à furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretij conquerente (nam ducentis mercatus erat sestertiis) respondit versutus ingenij mango, ob idipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero editis: diuersarum quidem gētium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem. Adeoque tempestiuam admirationem intulit, vt ille proscriptor animus, modò & contumelia furens, non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

† *Vetust. cod. Toranius māgo Antonio iam Triumviro &c.*

Quæ sit generandi ratio. CAP. XIII.

EST quædam priuatim dissociatio corporum: & inter se steriles, vbi cum aliis iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia. Item alij aliæque fœminas tantùm generant, aut mares: plerunque & alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Aliis sterilis est iuuenta: aliis semel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, si quando medicina & cura vicere, fœminam ferè gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit, genitum quo excessit anno, † M. Syllanum: qui cum Asiam obtineret post Consulatum, Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cùm sex liberos relinqueret, vndecim nepotes reliquit, nurus verò generosque, & omnes qui se patris appellatione salutarēt, viginti septem. In actis temporum Diui Augusti inuenitur, xij. Consulatu eius, L.que Sylla collega, ad iij. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulanā, cùm liberis nouem (in quo numero filiæ duæ fuerunt) nepotibus xxvij. pronepotibus xxix. neptibus ix. prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

† *Aliàs sic: Iunium Syllanū, qui cùm Asiæ obtineret Proconsulatum, &c. Cui lectioni adstipulatur & Tacitus libr. 13. scribens Iuniū Syllanum Augusti abnepotem, cùm Asiæ Proconsulatu fungeretur, Agrippinæ veneno fuisse sublatum.*

De eodem multiplicius. CAP. XIII.

MVlier post quinquagesimum annum nō gignit, maiorq; pars quadragesimo profluuium genitale sistit. Nam in viris Masinissam regem, post lxxxvj. annum generasse filium, quem Methymathnum appellauerit, clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto, è filia Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio, Saturnio in vrbis præfectura extincto, notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum, qui fuit Consul, genitum post lxij. annum. Et vsq; ad † lxxxv. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

† lxxv.

De menstruis mulierum. CAP. XV.

SOlum autem animal menstruale mulier est: inde vnius vtero, quas appellarunt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistitque menses: & vt partus, aliâs letalis, aliâs vnà senescens, aliquando aluo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedêre, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor: aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorq; dirus † aera: & in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quin & Bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui vocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abiicique gustatas fruges, nec posteà repeti. Et hoc tale tantum que omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri spatio largius. Quibusdam verò sæpius mense: sicut aliquibus nunquàm: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturque. Ergo cùm grauidis fluxit, inualidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi, vt author est Nigidius.

† Aera, redundat, nec est in vetust. codic. Si tamen cuipiam vox ea retinenda videatur, æra legendum erit duabus syllabis, vt metallum intelligamus, non elementum: docente id Plinio libro 28. capit. 7. vbi sic habet, Aes contactum graue virus odoris accipere & æruginem.

Item de ratione partuum. CAP. XVI.

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente autem hoc statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam infici. Cæterùm editis primores, septimo mense gigni dentes, priusq; in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, aliosque suffici. Quosdam & cum dentibus nasci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyrium Carbonem, præclaros viros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. Cùm ita nata esset Valeria, exitio ciuitati, in quam delata esset, futurū, responso aruspicum vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, veridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine. Cornelia Gracchorū mater indicio est. Aliqui vice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, superna parte oris. Dentes autem tantum inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atteruntur, multoq; primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis necessarij: quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguę, seriemq; structuræ, atque magnitudine mutilantes molientésve aut hebetantes verba: & cùm defluxere, explanationem omnem adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spatia. Fœminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini supernè, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominem priusquàm genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc, cùm mēbratim historia decurret. Risisse eodem die, quo genitus esset, vnum hominem accepimus Zoroastrem. Eidem cerebrum ita palpitasse, vt impositam repelleret manum, futuræ præsagio scientiæ. In † trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram † statuere certum est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obseruatur: rarosque patribus proceriores, consumente vbertate seminum exustione, in cuius vices nunc vergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans † xlvj. cubitorum, quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, vij. cubitorum fuisse monumentis creditur. Iam verò ante annos propè mille, vates ille Homerus non cessauit minora corpora mortalium, quàm prisca, conqueri. Næuij Pollionis amplitudinem Annales non tradunt. Sed quia populi concursu penè interemptus esset, prodigij vice habitum. Procerissimum hominem ætas nostra Diuo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia aduectum ix. pedum & totidem vnciarum vidit. Fuere sub Diuo Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asseruabantur hortorum. Pusioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præside minimus homo duos pedes &

† Aliâs, Qui matu adstipulante Aristotel. libr. 1. cap. 18. Hist. Animal.

† statura, legendum.

† xvj. cubitorum.

des & palmum Conopas nomine, in deliciis Iuliæ neptis eius fuit: & mulier Andromeda liberta Iuliæ Augustę. Manium Maximum, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuisse author est M. Varro: & ipsi vidimus in loculis asseruatos. Sesquipedales gigni quosdam longiores, in trimatu implentes vitæ cursum, haud ignotum est. Inuenimus in monumentis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuisse, incessu tardum, sensu hebetem: & iam puberem factum voce robusta, absumptum contractione membrorum subita triennio circumacto. Ipsi nos pridem vidimus eadem ferme omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurrantis. Ectrapelos Græci vocant eos: in Latino non habent nomen.

Insignia corporum. CAP. XVII.

QVod sit hominum spatium à vestigio ad verticem, id esse passis manibus inter longissimos digitos obseruatum est: sicuti vires dextra parte maiores, quibusdam æquas vtraque, aliquibus læua manu præcipuas: nec id vnquam in fœminis. Mares præstare pondere, & defuncta viuentibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, fœminarum prona: velut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla variarum figurarum. CAP. XVIII.

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis viuere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam & voluntate scimus sitim victam: equitemq; Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitum humore à medicis, naturam fecisse consuetudine, atq; in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

Diuersorum morum exempla. CAP. XIX.

FErunt Crassum auum Crassi in Parthis interempti, nunquàm risisse, ob id Agelastum vocatum: sicuti nec flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem semper visum vultu, nec aut hilari magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam toruitatemque naturæ duram & inflexibilem, affectusque humanos adimit, quales apathes Græci vocant, multos eius generis experti: quodq; mirum sit, authores maximè sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ insignia in multis varia cognoscuntur: vt in Antonia Drusi nunquàm expuisse in Pomponio Consulari Poeta nunquàm ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

De fortitudine & velocitate. CAP. XX.

COrpore vesco, sed eximiis viribus Tritanum, in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem filiumque eius militem Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachiis etiam manibusque, author est Varro in prodigiosa virium relatione. Atque etiam hostem ab eo ex prouocatione dimicantem, † inermi dextra vno digito superatum, & postremò correptum in castra translatum. A. Iunius Valens meruit in prætorio Diui Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa vna manu retinere, obnixus contrà nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, multum suum tollebat. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisque quingentorum pondo calciatum, per scenam ingredi. Crotonia tam Milonem athletam, cùm constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitum corrigebat, Cucurrisse MCXL. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippiden, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, vno die MCC. stad. cucurrerunt. Nunc quidem in circo quosdam CLX. M. pass. tolerare nõ ignoramus. Nuperque Fonteio & Vipsano coss. annos ix. genitum puerum à Meridie ad vesperam † lxxv. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perueniat, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem ægrotantem in Germania: in eo fuerunt CCM. passuum.

† Melius sic, Inermi dextra superatũ, & vno digito postremò correptum, & in castra translatum. Cui lectioni suffragatur & Solinus capit. 4.

† Vetus lectio, viij. annos agnoscit, non ix. & paulò post, xlv. M. pass. non lxxv. M. Vtrinq; adstipulatur Solinus c. 4.

De visu. CAP. XXI.

OCulorum acies vel maximè fidem excedentia inuenit exempla. In nuce inclusam Iliada Homeri carmen in membrana scriptum, tradidit Cicero. Idem, fuisse qui peruideret cxxxv. M. pass. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, à Lilybeo Siciliæ promontorio, exeunte classe Carthaginis portu, etiam numerum nauium dicere, Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes earum à cæteris cerni non possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

De auditu.

De auditu. CAP. XXII.

AVditus vnum exemplum habet mirabile, prælium, quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Caſtoreſq; Romani, qui Perſicam victoriam ipſo die, quo contigit, nuntiauere, viſus, & numinum fuere præſagia.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

PAtientia corporis, vt eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſſimum in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in viris Anaxarchi, qui ſimili de cauſa cùm torqueretur, præroſam dentibus linguam, vnamq; ſpem indicij in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

MEmoria neceſſarium maximè vitæ bonum, cui præcipua fuerit haud facilè dictu eſt, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrrhi regis legatus ſenatui & equeſtri ordini Romæ poſtero die quàm aduenerat. Mithridates duarum & xx. gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione ſingulas ſine interprete affatus. † Charmidas quidam in Græcia, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræſentauit. Ars poſtremò eius rei facta, & inuenta eſt à Simonide Melico, conſummata Metrodoro Scepſio, vt nihil non iiſdem verbis redderetur auditum. Nec aliud eſt æquè fragile in homine, morborum & caſus iniuras atque etiam metus ſentiens, aliàs particulatim, aliàs vniuerſa. Ictus lapide oblitus eſt literas tantùm. Ex præalto tecto lapſus, matris & affinium, propinquorumq; cepit obliuionem. Alius ægrotus, ſeruorum etiam: ſi verò nominis Meſſala Coruinus orator. Itaq; ſæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoq; ſerpente computat, vt inanis mens quærat, vbi ſit loci.

† Rectius, Carneades quidē. Nam & Cice. 1. Tuſcul. & 2. de Orat. & Quint. lib. 11. c. de memoria, Carneadem hunc, nō Charmidam appellant.

Laus C. Iulij Cæſaris. CAP. XXV.

ANimi vigore præſtantiſſimum arbitror C. Cæſarem Dictatorem. Nec virtutem conſtantiamque nunc commemoro, nec ſublimitatem omnium capacem, quæ cælo continentur: ſed proprium vigorem celeritatemq; quodam igne volucrem. Scribere & legere ſimul, dictare & audire ſolitum accepimus. Epiſtolas verò tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut ſi nihil aliud ageret, ſeptenas. Idem ſignis collatis quinquagies dimicauit: ſolus M. Marcellum tranſgreſſus, qui vndequadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles victorias, vndecies c. & xcij. M. hominum occiſa præliis ab eo, non equidem in gloria poſuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita eſſe confeſſus eſt ipſe, bellorum ciuilium ſtragem non prodendo. Iuſtius Pompeio Magno tribuatur dcccxlvj. naues piratis ademiſſe. Cæſari proprium & peculiare ſit, præter ſuprà dicta, clementiæ inſigne: qua vſque ad pœnitentiam omnes ſuperauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non poſſit aliud. Spectacula enim edita effuſaſque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis eſt. Illa fuit vera & incōparabilis inuicti animi ſublimitas: captis apud Pharſaliam Pompeij Magni ſcriniis epiſtolarū, iterumq; apud Thapſum Scipionis, concremaſſe ea optima fide, atq; non legiſſe.

Laus Pompeij Magni. CAP. XXVI.

VErum † ad decus imperij Ro. non ſolùm ad viri vnius pertinet victoriam, Pompeij Magni titulos omnes, triumphoſque hoc in loco nuncupari: æquato non modò Alexandri Magni rerum fulgore, ſed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, vnde primùm Syllanus in Reip. cauſa exoriens auſpicatus eſt: Africa verò tota ſubacta, & in ditionem redacta, Magniq; nomine ſpolio inde capto, eques Ro. (id quod anteà nemo) curru triumphali reuectus eſt: & ſtatim ad ſolis occaſum tranſgreſſus, excitatis in Pyrenæo tropæis, oppida dccclxxvj. ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ vlterioris in ditionem redacta victoriæ ſuæ aſſcripſit, & maiore animo Sertorium tacuit: belloque ciuili (quod omnia externa conciebat) extincto, iterum triumphales currus eques Ro. induxit, toties Imperator, antequàm miles. Poſteà ad tota maria & deinde Solis ortus miſſus, hoc retulit patriæ titulos, more ſacris certaminibus vincentium. Neque enim ipſi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. Hos ergo honores vrbi tribuit in delubro Mineruæ, quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius Magnus Impe. bello xxx. annorum confecto, fuſis, fugatis, occiſis, in deditionem acceptis hominum vicies ſemel contentis lxxxiij. M. depreſſis aut captis nauibus dcccxlvj. oppidis, caſtellis M.D.xxxviij. in fidem receptis: terris à Mæotis lacu ad rubrum mare ſubactis, votum meritò Mineruæ. Hoc eſt breuiarium eius ab oriente. Triumphi verò, quem duxit ad tertium Calendas Octobres M. Meſſala, M. Piſone Conſulibus, præfatio hæc fuit: Cùm oram maritimam à prædonibus liberaſſet, & imperium maris populo Romano reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, inſula Creta, Baſternis, & ſuper hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. Summa ſummarum in illo gloria fuit (vt ipſe in concione dixit, cùm de rebus ſuis diſſereret) Aſiam vltimam prouinciarum accepiſſe, eandemque mediam patriæ reddidiſſe. Si quis è contrario ſimili modo velit percenſere Cæſaris res, qui maior illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum eſſe conueniet.

† Melius ſic mutata interpunctione: Ad decus imperij Romani, non ſolùm ad viri vnius pertinet, victorias Pompeij Magni titulos omnes triumphoſq; hoc in loco nuncupari.

Laus

Laus Catonis primi. CAP. XXVII.

CAeteris virtutum generibus variè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiam si non priùs, attamen clariùs fulsisse in Scipione Aemiliano videntur: dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaque sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quenquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. CAP. XXVIII.

FOrtitudo in quo maximè extiterit, immensæ quæstionis est, vtique si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæcilium Teucrum, fratremque eius præcipuè miratus, propter eos sextum adiecit Annalem. L. Siccius Dentatus, qui Tribunus plebei fuit, Sp. Tarpeio, A. Aeternio Consulibus, haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet, centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, xlv. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo. Item spolia cepit xxxiiij. donatus hastis puris duodeuiginti, phaleris xxv. torquibus tribus & lxxx. armillis clx. coronis xxvj, ciuicis xiiij. aureis viij. muralibus iij. obsidionali vna, fisco æris, x. captiuis & xx. simul bubus, Imperatores ix, ipsius maximè opera triumphantes secutus: præterea (quod optimū in operibus eius reor) vno ex ducibus. T. Romulio ex Consulatu ad populum conuicto malè acti imperij rei militaris. Haud minora forent Manlij Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitæ. Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat, vi. ciuicas, xxxvij. dona. xxxiij. cicatrices aduerso corpore exceperat: P. Seruilium Magistrum equitū seruauerat, ipse vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium summamque rem in eo solus à Gallis seruauerat, si non regno suo seruasset. Verùm sunt in his quidem virtutis opera magna, sed maiora fortunæ. M. Sergio, vt quidem arbitror, nemo quenquam hominū iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo stipendio dexteram manum perdidit: stipendiis duobus ter & vicies vulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis vtilis: vno tantum seruo, plurimis posteà stipendiis debilis miles. Bis ab Annibale captus (neque enim cum quolibet hoste res fuit) bis vinculorum eius profugus, xx. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis. Dexteram sibi ferream fecit, eaque religata præliatus, Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cùm in Prætura sacris arceretur à collegis vt debilis. Quos hic coronarum aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert, in quæ cuiusque virtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinusque aut Thrasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? vnde fugisse, virtutis summum opus fuit. Cæteri profectò victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

De ingenijs siue laudibus quorundam ab ingenijs. CAP. XXIX.

INgeniorum gloriæ quis possit agere delectum, per tot disciplinarum genera, & tantam rerū operumque varietatem? nisi fortè Homero vate Græco, nullum felicius extitisse conuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Itaque Alexander Magnus (etenim insignibus iudiciis optimè citraque inuidiam tam superba censura peragetur) inter spolia Darij Persarum regis vnguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisque ac margaritis pretiosum, varios eius vsus amicis demonstrantibus (quando tædebat vnguenti bellatorem & militia sordidum) imò Hercule, inquit, librorum Homeri custodiæ detur: vt pretiosissimum humani animi opus, quàm maximè diuiti opere seruaretur. Idem Pindari vatis familiæ penatibusque iussit parci, cùm Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriā condidit: tantæq; rerum claritati, tam benignū testimonium miscuit. Archilochi Poetæ † interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmoniis: Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito, vt pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex, quis supremum diem Athenis obiisset: nec difficulter ex iis, quem Deus significasset: intellexit: pacemq; funeri dedit.

† Aliâs, interfectorem, vnus enim fuit, Callondas cognomine Corax, vt Suidæ placet: aut certè Archias, vt mauult Eusebius lib. 5. Præparat. cap 12.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone. CAP. XXX.

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliâs sæuitiæ superbiæq; natus, vittatam nauem misit obuiam, ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis vnam orationem Isocrates vendidit. Aeschines Atheniensis summus Orator, cum accusationem, qua fuerat vsus, Rhodi legisset, legit & defensionem Demosthenis, ob quam in illud depulsus fuerat exilium, mirantibúsque, tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent, in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienses in exilium egere, rerū conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti & Macedoniæ cōtigit, classe & per legatos petito, maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia. Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Posidonij sapientiæ professione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidensque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium sapientiæ procerum ab Athenis legatione,

tione,audito Carneade,quàm primùm legatos eos censuit dimittendos: quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facilè discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, vnum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandemque linguam ex duobus Catonibus,in illo † abiecisse,in hoc importasse,memorabile est. Sed & nostrorum gloriam percenseamus. Prior Africanus Q. Ennij statuam sepulchro suo imponi iussit:clarumque illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum,in cinere supremo cum Poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit: maiusque ita vati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca,quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ est,vnius viuentis posita imago est:haud minore (vt equidem reor) gloria, principe oratore & ciue,ex illa ingeniorum,quæ tunc fuit,multitudine,vni hanc coronam dante,quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat:cùm plures vna gens in quocunque genere eximios tulerit, quàm cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quóve maximè excellentem insigni prædicem? quo potius, quàm vniuersi populi illius gentis amplissimo testimonio, † & tota vita tua Consulatus tantùm operibus electis? Te dicente,legem agrariam,hoc est alimenta sua,abdicauerunt tribus:te suadente, Roscio theatralis authori legis ignouerunt,notatasq; se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante,proscriptorum liberos honores petere puduit:tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens patriæ appellate,primus in toga triumphum,linguæque lauream merite,& facundiæ Latiarumq; literarum parens:atque (vt Dictator Cæsar hostis quondam tuus,de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse,quàm imperij.

† abegisse,

† è tota

De morum maiestate. CAP. XXXI.

RELiquis animi bonis,præstitere cæteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates,oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

De authoritate. CAP. XXXII.

RVrsus mortales oraculorũ societatem dedere Chiloni Lacedæmonio,tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis,quæ sunt hæc:Nosse se quenque:& Nihil nimium cupere: Comitemque æris alieni atque litis,esse miseriam. Quin & funus eius, cùm victore filio Olympiæ expirasset gaudio,tota Græcia prosecuta est.

De Diuinitate. CAP. XXXIII.

DIuinitas,& quędam cælitum societas nobilissima,ex fœminis in Sibylla fuit:ex viris in Melampode apud Græcos,apud Romanos in Marcio.

De Nasica. CAP. XXXIIII.

VIr optimus semel à condito æuo iudicatus est Scipio Nasica,à iurato Senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa,ei in patria mori non licuit: non Hercule magis, quàm extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. CAP. XXXV.

PVdicissima fœmina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci:electa ex centum præcipuis,quæ simulachrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum religionis experimento Claudia,inducta Romam Deûm matre.

De pietate. CAP. XXXVI.

PIetatis exempla infinita quidem toto orbe extitere,sed Romæ vnum,cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe,& ideo ignobilis puerpera supplicij causa carcere inclusa matre,cùm impetrasset aditũ,à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi,deprehensa est vberibus suis alens eam. Quo miraculo,matris salus † donata pietati est,ambæq; perpetuis alimẽtis, & locus ille eidem cõsecratus Deæ,C. Quintio,M. Acilio coss. templo Pietatis extructo in illius carceris sede, vbi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo,cùm responderetur,ipsum victurũ alterius sexus interempto:imò verò,inquit,meum necate:Cornelia enim iuuenis est,& parere adhuc potest. Hoc erat vxori parcere, & reipublicæ consulere. Idque mox consecutum est. M. Lepidus Apuleiæ vxoris charitate post repudium obiit. P. Rutilius morbo leui impeditus, nuntiata fratris repulsa in Consulatus petitione,illico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronum,adeò dilexit,vt hæres omnibus bonis institutus,in rogum eius se iáceret.

† donata filiæ pietati

De artium

De artium plurimarum excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria. CAP. XXXVII.

VAriarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par sit, florem hominũ libantibus: Astrologia Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuêre. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, & discipulos ad auxiliandum circa vrbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus sacris donauit C. talentis, seruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, & circa deformitatem oris curata orbitate luminis. Summa autem Asclepiadi Prusiensi, condita noua secta, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum ægris medetur, relato è funere homine & seruato: sed maximè sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si vnquam inualidus vllo modo fuisset ipse: † & victor suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur vnus, nisi fefellisset imperium militaris imprudentia. Laudatus est & † Ctesiphon Gnossius, æde Ephesiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armentario mille nauium, Ctesibus, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles, sculperet: quàm Lysippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

† *& vicit, suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus.*

† *Chersiphron legendum videtur ex Strabonis lib. 13.*

Item mira opera artificis. CAP. XXXVIII.

ARistidis Thebani pictoris vnam tabulam, centum talentis rex Attalus licitatus est. Octoginta emit duas Cæsar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitij mediocris spatij pari rependit auro. Rhodum nõ incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, à parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiaque Venere, præcipuè væsano amore cuiusdam iuuenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis, grandi Gnidorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet. Mentori capitolinus & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

De seruitijs. CAP. XXXIX.

PRetium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit Grammaticę artis Daphnidis, Cn. Pisaurẽsi vendente, † & M. Scauro principe ciuitatis *IIIMDCC.* sestertiis licente. Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cùm iam apud maiores Roscius histrio H—S quingenta annua meritasse prodatur: nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulò antè propter Tyridatem gesti, dispensatorem, quem Nero H—S. cxx. M. manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis, non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani iij. M. D. mercante Sutorio Prisco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

† *Expedit hũc locum Budæus libr. 2 de Asse, circa fin. tandemq; in eam discedit sententiã, vt hic legendũ censeat, CCCM. DCC. sestertijs.*

De præstantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe pręstantissima vna omni virtute haud dubiè Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non est humani iudicij: cùm prosperitatem ipsam alius alio modo, & suopte ingenio quisque terminet. Si verum facere iudicium volumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abundè igitur atque indulgenter fortuna decîdit cum eo, qui iure dici non infelix potest. Quippe vt alia non sint, certè ne lassescat fortuna metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid, quòd nemo mortalium omnibus horis sapit? vtinamque falsum hoc, & non à vate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circunscribendũ seipsam ingeniosa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cuiusque diei in vrnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de quoq; pronuntiat. Quid, quòd iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & vltimis mersere suppliciis? Ista nimirũ bona, si cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita est profectò, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus: ideoque nullis credendum est. Quid, quòd bona malis paria nõ sunt, etiam pari numero, nec lætitia vllo minimo mœrore pensanda? Heu vana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur: vbi quæritur pondus.

De felicitate summa. CAP. XLI.

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis vxor, regis mater fuit. Vna Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarum. Vna familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterunt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes Senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CÆtera exempla fortunæ variantis innumera sunt. Etenim quæ fecit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudiis?

De his proscripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

SEruauit proscriptum à Sylla M. Fidustium Senatorem, annis xxxvj. sed iterum proscriptus. Superstes Syllæ vixit vsque ad Antonium: constatque nulla alia de causa ab eo proscriptum, quàm quia proscriptus fuisset. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum: quanquàm Massurius author est, bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem castrensem suffarraneum fuisse: plurimi, iuuentam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior Consul, sed accusatus, atque de iure virgarum in eum, iudicum in consilium missus, primus externorum, atq; etiam in Oceano genitorum vsus illo honore, quem maiores Latio quoque negauerunt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium Consul: eodemque honore, cùm transisset, exornatus confestim à populo Romano: qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Consul fuerat. Vnus hominum ad hoc æui, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot millia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cùm Syllam nemo nõ oderit? Age, non exitus vitæ eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignente? Quod vt dissimulauerit, & supremo somnio eius (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab vno illo inuidiam gloria victam: hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quòd Capitolium non dedicauisset Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, Pontificis, bis Consulis. Dictatoris, Magistri equitum, Quindecimviri agris dandis, † qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit: decem maximas res optimasque, in quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore vti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei, nec vlli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abundè vno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladiũ raperet ex æde Vestæ, memorrabili causa, sed euentu misero. Quo fit, vt infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Roman. quod nunquàm vlli alij ab condito æuo, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

De supremo hoc Syllæ somnio, vide Appianum Alexand. Bel. ciuil. libr. 1. & Plutarchum in vita eius.

† Ante L. Metellũ elephantos in triumpho duxit Manius Curius bello Tarentino, vt ex Polybio, L. Floro, Liuij Epitome cæterisq; Historicis notum est. Quo fit, vt hîc legendum videatur, Qui plurimos elephãtos. Cuius castigationis autor ipse nobis est Plinius, sic scribens libro 18. cap 3. Cùm L. Metellus triumpho plurimos duxit elephãtos.

De altero Metello. CAP. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognomenque è Macedonia, quatuor filiis illatus rogo, † vno Prætore, tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, vno Censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignationis suæ ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis, quem è Senatu Censor eiecerat, reuertens è campo Meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus, vt præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrẽ eum appellabat, sed (vt necesse erat in subito) tardè & tanquã in exequias, cùm resistendi sacroque sanctum repellendi ius non esset, virtutis suæ opera & Censuræ periturus, ægrè Tribuno, qui intercederet, reperto, à limine ipse mortis reuocatus: alieno beneficio posteà vixit, bonis inde etiam consecratis † à damnatu suo: tanquam parum esset, faucium certè intortarum, expressique per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquàm ciuis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verùm vt illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatũ ad libidinem inimici, nec Africani saltem, perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos nõ honores currusq; illa sua violentia fortuna retroegit, per mediã vrbem Censore tracto, (etenim sola hæc moriendi ratio fuerat) tracto in Capitolium illud, in quod triumphans ipse de eorum exuuiis, ne captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, velut exequiis quoq; triumphans. Nulla est profectò solida felicitas, quam contumelia vlla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

† Aliâs, vno Prætorio: quo pacto legitur & apud Vale. Maxi. libr. 7. cap. de felicitate.

† Aliâs, à damnato suo: vt ad id respicere videatur, quod præcessit, Quem è Senatu Censor eiecerat.

De Diuo Augusto. CAP. XLV.

IN Diuo quoque Augusto, quem vniuersa mortalitas in hac Censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiantur volumina. Repulsa in Magisterio apud auunculum,

culum,& contra petitionem eius prælatus Lepidus:proſcriptionis inuidia,collegium in Triumuiratu peſſimorum ciuium,nec æqua ſaltem portione,ſed prægraui Antonio:Philippenſi prælio morbus,fuga,† & triduo in palude latebræ ægroti:& (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua ſubter cutem fuſa turgida latera:naufragia Sicula,& alia ibi quoque in ſpelunca occultatio.Iam in nauali fuga vrgente hoſtium manu,preces Proculeio mortis admotæ: cura Perufinæ contentionis: ſolicitudo Martis Actiaci:Pannonici belli ruina è turri: tot ſeditiones militum, tot ancipites morbi corporis:ſuſpecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita inſidiis vita, incuſatæ liberorum mortes, luctuſq; non tantùm orbitate triſtes: adulterium filiæ, & conſilia parricidæ palàm facta: contumelioſus priuigni Neronis ſeceſſus:aliud neptis adulterium:iuncta deinde tot mala: inopia ſtipendij,rebellico Illyrici,ſeruitiorum delectus,iuuentutis penuria: peſtilentia vrbis, fames ſitiſque Italiæ, deſtinatio expirandi, & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hęc Variana clades, & maieſtatis eius fœda ſugillatio, abdicatio Poſthumi Agrippæ poſt adoptionem,deſiderium poſt relegationem:inde ſuſpicio in Fabium,arcanorumq; proditionem:hinc vxoris & Tiberij cogitationes ſuprema eius cura.In ſumma,Deus ille,cælumque neſcio adeptus magis, an meritus, hærede hoſtis ſui filio exceſſit.

† Vetus lectio, & tridui in palude ægroti & (vt fatentur Agripp.& Mecœnas) aqua ſubter cutem fuſa turgidi latebra.

Quos beatiſsimos dij iudicauerunt. CAP XLVI.

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula,velut ad caſtigandam hominum vanitatem à Deo emiſſa. Duo ſunt hæc:Phedium feliciſſimum,qui pro patria proximè occubuiſſet. Iterum à Gyge rege tunc ampliſſimo terrarum conſultum, Aglaum Pſophidium eſſe feliciorem. Senior hic in anguſtiſſimo Arcadiæ angulo paruum, ſed annuis victibus largè ſufficiens, prædium colebat, nunquàm ex eo egreſſus: atque (vt è vitæ genere manifeſtum eſt) minima cupidine minimum in vita mali expertus.

Quem viuentem, vt Deum, coli iuſſerunt. CAP. XLVII.

COnſecratus eſt viuus ſentienſq; oraculi eiuſdem iuſſu,& Iouis deorũ ſummi aſtipulatu, Euthymus pycta, ſemper Olympiæ victor, & ſemel victus. Patria ei Locri in Italia:ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactam fulmine, Callimachũ vt nihil aliud, miratum video, Deumq; iuſſiſſe facrificari:ꝙ & viuo factitatũ & mortuo:nihilq; adeò mirum aliud, quàm hoc placuiſſe Diis.

De ſpatijs vitæ longiſsimis. CAP. XLVIII.

DE ſpatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò ſitus verùm exempla, ac ſua cuique ſors naſcendi incertum fecere. Heſiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabuloſè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem noſtras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabuloſius in phœnice ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tarteſſiorum regi cl. tribuit annos, Cinyræ Cypriorum x annis amplius, Aegimio cc. Theopompus Epimenidi Gnoſſio clvij. Hellanicus quoſdam in Aetolia Epiorum gentis cc. explere. Cui aſtipulatur Damaſtes, memorans Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribuſque etiam ccc. vixiſſe Ephorus Arcadum reges ccc. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico ccccc. vixiſſe. † Xenophon in Periplo, maritimorum regem cccccc. atq; vt parcè mentitus, filium eius dccc. quæ omnia inſcita temporum acciderunt. Annum enim alij æſtate vnum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, ſicut Arcades, quorum anni trimeſtres fuere: quidam Lunæ ſenio, vt Aegyptij: itaque apud eos aliqui & ſingula millia annorum vixiſſe produntur. Sed vt ad confeſſa tranſeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnaſſe, propè certum eſt: putant quadrageſimo cœpiſſe. Maſiniſſam ſexaginta annis regnaſſe, indubitatũ eſt: Gorgiam Siculum centum & octo vixiſſe. Q. Fabius Maximus ſexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Voluſius Saturninus, omnium quos in Conſulatu ſententiam rogauerant, ſuperſtites fuere. Perpenna ſeptem reliquit ex iis, quos Cenſor legerat: vixit annos xcviij. Qua in re & illud adnotare ſuccurrit, vnum omnino quinquennium fuiſſe, quo Senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus Cenſores luſtrum condidere vſque ad proximos Cenſores, ab anno vrbis quingenteſimo ſeptuageſimonono. M. Valerius Coruinus c. annos impleuit: cuius inter primum & ſextum Conſulatum xlvj. anni fuere. Idem ſella curuli ſemel ac vicies ſedit, quoties nemo alius. Aequauit eius vitæ ſpatium Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij xcvij. annos exceſſit: Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouem: Terentia Ciceronis ciij. Clodia Ofilij cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in ſcena pronuntiauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta eſt in ſcenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpitio coſſ. ludis pro ſalute Diui Auguſti votiuis, annum centeſimumquartum agens: quæ producta fuerat tyrocinio à M. Pomponio Aedili plebis, C. Mario, Cn. Carbone Conſulibus, ante annos nonagintaunum: & à Magno Pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Samulam quoque centum decem annis vixiſſe, author eſt Aſconius Pedianus. Minus miror Stephanionẽ (q primus togatus ſaltare inſtituit) vtriuſq; ſecularibus ludis ſaltaſſe, & diui Auguſti, & quos Claudius Cęſar Conſulatu ſuo quarto fecit, quando lxiij. non amplius anni interfuere, quanquã & poſteà diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempſin, cl. annis viuere, Mutianus author eſt. Totidẽ annos cenſum Claudij Cæſaris

† Val. Max. libr. 8. cap. de ſenectute, hæc eandem referens hiſtoriã citanſq; Xenophontem, non in Periplo, vt hic, περὶ γήρως, hoc eſt, de ſenectute, Latinorum regem legiſſe videtur, non, vt hic maritimorum. In hoc tamen à vulgata Plinij lectione diſcrepat, quòd Latinorum regi octingentos annos, filio autẽ eius dederit ſexcentos.

dij Cæſaris cenſura T. Fullonium Bononienſem: idq; collatis cenſibus, quos antè detulerat, vitæq; argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

De varietate naſcendi. CAP. XLIX.

POſcere videtur locus ipſe ſideralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes cxxij. annos impleri negauit poſſe: Beroſus excedi cxvij. Durat & ea ratio, quam Petoſiris ac Necepſos tradiderunt, & † tetartemorion appellant, à trium ſignorum portione, qua poſſe in Italiæ tractu cxxvj. annos vitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam menſuram (quod anaphoras vocant) tranſgredi, & has ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum, aut etiam radiis eorum, Soliſque. Rurſus † Aeſculapij ſecta, quæ ſtata vitæ ſpatia à ſtellis accipi dicit, ſed quantum plurimum tribuat, incertum eſt. Rara autem eſſe dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum inſignibus Lunæ dierúmue ſeptem atque ix. (quæ nocte ac die obſeruantur) ingens turba naſcatur, ſcanſili annorum lege occidua, quàm climacteras appellant, non ferè ita genitis liiij. annum excedentibus. Primum ergo artis ipſius inconſtantia declarat, quàm incerta res ſit. Accedunt experimenta & exempla recentiſſimi cenſus, quem intra quadriennium Imperatores Cæſares Veſpaſiani, pater filiuſque Cenſores egerunt. Nec ſunt omnia vaſaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padumq;, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli vnus. cxxv, Parmæ duo, cxxx, Placentiæ vnus. cxxxj, Fauentiæ vna mulier. cxxxij, Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini verò M. Aponius. c. & l, Tertulla, cxxxvij. Circa Placentiam in collibus oppidum eſt Velleiacium, in quo cx. annos ſex detulere, quatuor centenos vicenos, vnus cxl. M. Mutius M. filius, Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confeſſa, in regione Italiæ octaua centenûm annorũ cenſi ſunt homines liiij. centenûm denûm homines lvij. centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut ſeptenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Alia mortalitatis inconſtantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diuerſæ ſortis viros. C. Mario, Cn. Carbone iij. coſſ. ad quintũ. kalend. Iunias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Caluus eadem die geniti ſunt, oratores quidem ambo, ſed tam diſpari euentu. Hoc etiam iiſdem horis naſcentibus in toto mundo quotidie euenit, pariterq; domini ac ſerui gignuntur, reges & inopes.

† Eſt autem Tetartemorion Græcè, qui Quadrans Latinè dicitur, conſtans ex quatuor partibus ſigniferi circuli, hoc eſt, ſignis tribus, vt annotauit Budæus libr. 1. de Aſſe.

† Aliâs, Aſclepiadis, cuius & in indice meminit, & libr. 7. ca. 37. nouæ ſectæ cõditorem nominat.

† Vetus lectio, Ruffinus adſtipulante Valerio M. ix. libr. 2. cap. de cenſoria nota, Itẽ L. Floro lib. 1. Eutropio libr. 2. Liuij Epitome, & A. Gell. libr. 17. c. 21.

† Legendum Phæreus Iaſon, ex Val. Max. libr. 1. capit. de miraculis.

In morbis varia exempla, CAP. L.

PVblius Cornelius † Rufus, qui Conſul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum viſum amiſit, cùm id ſibi accidere ſomniaret. E diuerſo † Phalereus tum deploratus à medicis vomicæ morbo, cùm mortem in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoſte. Q. Fabius Maximus Conſul apud flumen Iſaram prælio commiſſo aduerſus Allobrogum Aruernorumq; gentes,

ad vj.

ad vj. Idus Augustas cxxx. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturę, quicquid datur nobis: malignum verò & breue etiam in iis, qui bus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid, quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantię anni, qui sensu carent, non senectæ in pœnam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At Herculè reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor neque horis modò, sed & diebus noctibusque trinis quadrinisue, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquàm bruma, nunquàm hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipuè. Senes minimè sentire pestilentiam. Nanque & vniuersis gentibus ingruunt morbi, & generatim modò procerũ ordini, aliosq; per gradus. Qua in re obseruatum, à meridianis partib. ad occasum Solis pestilentiã semper ire: nec vnquã ferè aliter nisi hyeme, nec vt ternos excedat menses.

De signis mortis. CAP. LI.

IAm signa letalia: in furoris morbo risum: sapientiæ verò ægritudine, fimbriarum curam & stragulæ vestis plicaturas, à somno mouentium neglectum, præfandi humoris è corpore effluuium: in oculorum quidem & narium aspectu indubitata maximè, atque etiam supino assiduè cubitu: venarum inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cùm innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt. Quippe cùm Censorius Cato ad filium de validis quoque obseruationem, vt ex oraculo aliquo, prodiderit, senilem iuuentam præmaturæ mortis esse signum. Morborum verò tam infinita est multitudo, vt Pherecydes Syrius copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, vt C. Mecœnati. Eidem triennio supremo nullo horæ momento contigit somnus. Antipater Sidonius Poeta omnibus annis vno die tantùm natali corripiebatur febri, & eo consumptus est satis longa senecta.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

AViola Consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Similis causa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem Prætura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & plerique tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, vti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenij animam relicto corpore errare solitam, vagamque è longinquo multa annuntiare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. † Aristæi etiam visam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, magna quæ sequitur fabulositate: quam equidem & in Gnossio Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu septem & quinquaginta dormisse annis: rerũ faciem mutationemq; mirantẽ, velut

† *Legendum Aristeæ, ex Herodoto, Plutarcho, Suida, Strabone, cæterisq́; Græcis, ad vnum omnibus scriptorem hunc Proconnesiũ. Aristeam non Aristeum nominantibus.*

velut poſtero experrectum die: hinc pari numero dierum ſenio ingruente, vt tamen in ſeptimum & quinquageſimum atque centeſimum vitæ duraret annum. Fœminarum ſexus huic malo videtur maximè opportunus, conuerſione vuluæ: quæ ſi corrigatur, ſpiritus reſtituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, ſeptem diebus fœminæ exanimis ad vitam reuocatæ. Varro quoque author eſt, xx. viris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domum remeaſſe pedibus. Hoc idem Aquini accidiſſe. Romæ quoque Corfidium materteræ ſuæ maritum funere locato reuixiſſe, & locatorem funeris ab eo elatum. Adiicit miracula, quæ tota indicaſſe conueniat. E duobus fratribus equeſtris ordinis Corfidio maiori accidiſſe, vt videretur expiraſſe, apertoque teſtamento recitatum hæredem minorem funeri inſtitiſſe: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo conciuiſſe miniſteria, & narraſſe à fratre ſe veniſſe, commendatam ſibi filiam ab eo. Demonſtratum præterea, quo in loco defodiſſet aurum nullo conſcio, & rogaſſe vt iis funebribus, quæ comparaſſet, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domeſtici propere annuntiauere exanimatum illum: & aurum, vbi dixerat, repertum eſt. Plena præterea vita eſt his vaticiniis, ſed non conferenda, cùm ſæpius falſa ſint, ſicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæſaris claſſiarius fortiſſimus captus à Sext. Pompeio, iuſſu eius inciſa ceruice, & vix cohærente, iacuit in litore tota die. Deinde cùm aduesperauiſſet, cum gemitu precibuſque congregata multitudine petiit, vti Pompeius ad ſe veniret, aut aliquem ex charis mitteret: ſe enim ab inferis remiſſum, habere quæ nuntiaret. Miſit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus: Inferis diis placere Pompeij cauſas & partes pias: proinde euentum futurum, quem optaret: hoc ſe nuntiare iuſſum: argumentum fore veritatis, quòd peractis mandatis, protinus expiraturus eſſet. Idque ita euenit. Poſt ſepulturam quoque viſorum exempla ſunt: niſi quòd naturæ opera, non prodigia conſectamur.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

IN primis autem miraculo ſunt atque frequenti mortes repentinæ, hoc eſt, ſumma vitæ felicitas, quas eſſe naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum ſeruabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionyſius Siciliæ tyrannus, vterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugnà illa Cannenſi, filio incolumi viſo contra falſum nuntium. Pudore Diodorus ſapientiæ Dialecticæ profeſſor, luſoria quæſtione non protinus ad interrogationes Stilbonis diſſoluta. Nullis euidentibus cauſis obiere, dum calciantur matutinò duo Cæſares, Prætor & Prætura perfunctus Dictatoris Cæſaris pater: hic Piſis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in Conſulatu ſuo pridie kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus pauciſſimarum horarum Conſulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeò ſani atque tempeſtiui, vt de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incuſſo pollice limini cubiculi. C. Aufidius egreſſus cùm in Senatum iret, offenſo pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum cauſam in Senatu magna cum admiratione orauerat, in limine Curiæ protinus expirauit progedi volens. Cn. Bebius Pamphilus, Prætura & ipſe functus, cùm à puero quæſiſſet horas. A. Pompeius in Capitolio, cùm Deos ſalutaſſet. M. Iuuentius Talua coſſ. cùm ſacrificaret. C. Seruilius Panſa, cùm ſtaret in foro ad tabernam hora diei ſecunda, in P. Panſam fratrem innixus. Bebius iudex, cùm vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas ſcribit in foro. Necnon & proximo anno, dum Conſulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui eſt in foro Auguſti. Super omnes C. Iulius medicus, dum iungit, ſpecillum per oculum trahens. Iam L. Manlius Torquatus Conſularis, cùm in cœna placentam appeteret. L. Durius Valla medicus, dum mulſi potionem haurit. Ap. Saufeius, cùm à balneo reuerſus mulſum bibiſſet, ouumque ſorberet. P. Quintius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufeius ſcriba, cùm domi ſuæ pranderet. Cornelius Gallus Prætorius, & T. Aetherius eques Rom. in Venere obiere. Et quos noſtra adnotauit ætas, duo equeſtris ordinis in eodem Pantomimo Mythico, tũ forma præcellente. Operoſiſſima tamen ſecuritas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, Comœdiarum hiſtrione. Is cùm populo admodum placuiſſet natali die ſuo, conuiuiumque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario popoſcit, ſimulque perſonam eius diei acceptam intuens, coronam è capite ſuo in eam tranſtulit, tali habitu rigens nullo ſentiente, donec accubantiũ proximus tepeſcere potionem ammoneret. Hæc felicia exempla: at contrà miſeriarum innumera. L. Domitius clariſſimæ gentis apud Maſſiliam victus, Corfinij captus ab eodem Cæſare, veneno poto propter tædium vitæ, poſtquàm biberat, omni ope vt viueret annixus eſt. Inuenitur in actis, Felice ruſſato auriga elato, in rogum eius vnum è fauentibus ieciſſe ſeſe: friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduerſus ſtudiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum antè non multo M. Lepidus nobiliſſimæ ſtirpis, quem † euenti anxietate diximus mortuum flammæ vi è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuiſſet, iuxtà ſarmentis aliis nudus crematus eſt.

†Magis placet diuortij, vt ex vetuſtis codicibus legit Pintianus, ipſo præſertim ſuffragante Plinio, capite huius libri 36. vbi M. Lepidũ Apuleiæ vxoris deſiderio poſt repudiũ tradit interiſſe.

De ſepultura. CAP. LIIII.

IPſum cremare, apud Romanos non fuit veteris inſtituti: terra condebantur. At poſtquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc inſtitutum. Et tamen multæ familiæ priſcos ſeruauere ritus: ſicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluiſſe, veritũ talionem,

talionem,eruto C.Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus verò humo contectus.

De anima,vel de Manibus. CAP. LV.

POst sepulturam aliæ atque aliæ Manium ambages. Omnibus à suprema die eadem,quę ante primum:nec magis à morte sensus vllus aut corpori aut animæ,quàm ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat,& in mortis quoque tempora ipsa sibi vitam mentitur :aliâs immortalitatem animæ,aliâs transfigurationem, aliâs sensum inferis dando, & Manes colendo, Deumque faciendo,qui iam etiam homo esse desierit,ceu verò vllo modo spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet,aut non diuturniora in vita multa reperiantur,quibus nemo similem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ persequitur materiam? vbi cogitatio illi? quomodo visus,auditus,aut quid agit?qui vsus eius?aut quod sine his bonum?Quæ deinde sedes,quantáue multitudo tot seculis animarum velut vmbrarum? Puerilium ista deliramentorum,auidæque nunquàm desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito vanitas, qui non reuixit ipse. Quæ(malùm) ista dementia est, iterari vitam morte?quæue genitis quies vnquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos vmbræ?Perdit profectò ista dulcedo credulitasque præcipuum naturæ bonum mortem,†ac duplicat obitus,si dolere etiam pòst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce viuere, cui potest esse vixisse? At quanto facilius certiusque,sibi quenque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

† *Aliâs sic: Ac duplicat obituri dolorem etiam pòst futuri æstimatione.*

Quæ quis inuenerit in vita. CAP. LVI.

COnsentaneum videtur,priusquàm digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiusq; inuenta sunt. Emere ac vendere instituit Liber pater. Idem diadema, regum insigne,& triumphum inuenit. Ceres frumenta,cùm anteà glande vescerentur. Eadem molere & conficere in Attica,Italia,& Sicilia,ob id Dea iudicata. Eadem prima leges dedit, vt alij putauere, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse,sed alij apud Aegyptios à Mercurio,vt Gellius, alij apud Syros repertas volunt. Vtique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura Θ Ξ Φ Χ. Totidem post eum Simonidem Melicum. Ζ Η Ψ Ω. quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles x.& viij. priscas fuisse, Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ Χ. quàm à Palamede mauult. Anticlides in Aegypto inuenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem, idq; monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis author in primis,qui minimùm,Berosus & Critodemus,cccc.lxxx. annorum. Ex quo apparet ęternus literarum vsus. In Latium eas attulerunt Pelasgi. Laterarias,ac domos constituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis:anteà specus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet,exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam,quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditum volunt: quidam & Sicyonem. Aegyptij multò antè apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris,vtrunque in insula Cypro:Item forcipem,marculū,vectem,incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Græciam,quæ vocabatur Argos Dipsion. Lapicidinas Cadmus Thebis,aut (vt Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, vt Aristoteles, Cyclopes: Tirynthij, vt Theophrastus. Aegyptij textilia:inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes:linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipsos volunt repertam:alij per Arabum,Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam à Chirone,Saturni & Phyllirae filio. Aes conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse,Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alij Chalybas,alij Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Creta eos,qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniensis,vt alij,Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæū montem:vt alij,Thoas & Eaclis in Panchaia:aut Sol Oceani filius,cui Gellius medicinæ quoq; inuentionem & mellis assignat. Plumbū ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferrariā inuenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes, vt alij,Hyperbios Corinthius. Fabricā materiariā Dædalus,& in ea serrā,asciam,perpendiculū,terebram,glutinū,† ichthyocollā:normam autem,& libellā,& tornum,& clauem. Theodorus Samius. Mensuras & pondera,Phidon Argiuus:aut Palamedes,vt maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius:eundem asseruare in ferula,Prometheus. Vehiculū cū quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas vitiū & arborū Eumolpus Atheniensis. Vinū aqua misceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas † Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Atheniensis,vt alij,Triptolemus. Regiam ciuitatem Aegyptij,popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitiū inuenere Lacedæmonij. Iudiciū capitis in Ariopago primū actum est. Prælium Afri cōtra Aegyptios primū fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos inuenerunt

† *lithocollam:*

† *Diodorus libro 5: Aristæū hunc olei & mellis repertorem; in eâ parte Africæ natum tradit; quæ de nomine matris eius dicta est Cyrenaica. Quo fit vt & hic nonnulli, Cyrenēsis, legere malint,quàm Atheniensis.*

runt Prœtus & Acriſius inter ſe bellantes, ſiue Chalcus Athamantis filius. Loricā Midias Meſſenius: Galeam, gladiū, haſtam Lacedæmonij. Ocreas & criſtas Cares. Arcū & ſagittā Scythen Iouis filium, alij ſagittas Perſen Perſei filiū inueniſſe dicūt: lanceas Aetolos, iaculū cum amento Aetolū Martis filiū. Haſtas velitares Tyrrhenū, pilumq́;: Pentheſileā Amazonem ſecurim. Piſeum venabula, & in tormentis ſcorpionē Cretas, catapultā Syros, Phœnicas balliſtam & fundam. Aeneā tubam Piſeum Tyrrhenū. Teſtudines Artemonem Clazomeniū. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo vehi Bellerophontem. Frænos & ſtrata equorū Pelethronium. Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundū Peliū montem. Bigas primùm iunxit Phrygū natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, ſigni dationē, teſſeras, vigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem ſignificationē eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theſeus. Auguria ex auibus Car: à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruſpiciū Delphus, ignispicia Amphiaraus, auſpicia auium Tireſias Thebanus. Interpretationem oſtentorū & ſomniorū Amphictyon. Aſtrologiam Atlas Libyæ filius, vt alij, Aegyptij vt alij, Aſſyrij. Sphæram in ea Mileſius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Muſicam Amphion. Fiſtulā & monaulum Pan Mercurij: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marſyas in eadem gente: Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marſyas Phryx: Citharam Amphion: vt alij, Orpheus: vt alij, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: vt alij, Linus. Citharœdica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus inſtituit. Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus, vtranque in Creta. Verſum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæſtio eſt. Ante Troianum bellum probantur fuiſſe. Proſam orationem condere Pherecydes Syrius inſtituit, Cyri regis ętate. Hiſtoriam Cadmus Mileſius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: funebres Acaſtus in Iolco: poſt eum Theſeus in Iſthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam luſoriā: Gyges Lydius picturam in Aegypto: in Græcia verò Euchir Dædali cognatus, vt Ariſtoteli placet: vt Theophraſto, Polygnotus Athenienſis. Naue primus in Græciam ex Aegypto Danaus aduenit: antè ratibus nauigabatur, inuentis in mari rubro inter inſulas à rege Erythra. Reperiuntur, qui Myſos & Troianos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cùm tranſirent aduerſus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circunſutæ fiunt: in Nilo ex papy-

ro, & ſcirpo, & arundine. Longa naue Iaſonem primum nauigaſſe, Philoſtephanus author eſt: Egeſias Paralum: Cteſias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Aegæonem: Biremem Damaſtes Erythræos feciſſe: triremem Thucydides Aminoclen Corinthiū: quadriremem Ariſtoteles Carthaginienſes. Quinqueremem inſtituit Neſichthon Salaminius: ſex ordinū Xenagoras Syracuſius: ab ea ad decemremem Mneſigeton. Alexandrū Magnum ferunt inſtituiſſe ad xij. ordines. Philoſtephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus eſt ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenſes, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron, Cyprij. Siderum obſeruationē in nauigādo Phœnices, remū Copæ, latitudinē eius Plateæ, vela Icarus, malum

malum & antennam Dædalus: Hippagum Samij, aut Pericles Atheniensis: tectas longas Thasij: anteà ex prora tantùm & puppi pugnabatur. † Rostra addidit Piseus: Tyrrheni anchoram: Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus. CAP. LVII.

Gentium consensus tacitus primus omnium conspirauit, vt Ionum literis vterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

VEteres Græcas fuisse easdem penè, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Mineruæ dicata in Bibliotheca, cùm inscriptione tali, Ναυσικράτης τισαμένου Ἀθηναῖος κόρα καὶ Ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν.

Quando primùm tonsores Romæ. CAP. LIX.

SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere post Romam conditam anno quadringentesimo quarto, adducente P. Ticinio Mena, vt author est Varro: antè intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens Diuus Augustus cultris semper vsus est.

Quando primùm horologia. CAP. LX.

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens. Quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim

tabulis Ortus tantùm & Occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & Meridies, Accenso Consulum id pronuntiante, † cùm Curio inter Rostra & Græcostasim prospexisset talem Solem. † A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantùm diebus vsq; ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisse, ante duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cùm eandem dedicaret, à patre suo votam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem vel artificem significat, nec vnde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala Consule Catana capta in Sicilia: deportatum inde post xxx. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno vrbis cccclxxvij. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen eis annis vndecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idq; munus inter Censoria opera gratissimè acceptum est. Etiamtum tamen nubilo incertæ fuere horæ vsque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æquè noctium ac dierum. Idque horologium sub tecto dicauit, anno vrbis dxcv. Tamdiu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primumque terrestria.

† Melius alia verborum interpunctione: Rostra addidit Piseus Tyrrhenus: anchoram Eupalamus: eandem bidentem Anacharsis: harpagonas & manus Pericles Atheniẽsis, &c. Pisei Tyrrheni meminit suprà Plin. hoc ipso capi. Anchorã autẽ bidentem Anacharsis esse inuentũ, notum est ex Strabonis lib. 7.

† Vetust. lect. Cùm à Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solem Rostra autẽ ante Curiã Hostiliam fuisse autor est Varro.

† Vetus cod. A columna Menia cuius columnæ meminit Pompeius Festus in dictione Meniana.

N 2 C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *OCTAVVS.*

De animalibus terreſtribus, elephantorum commendatio, & de ſenſu eorum. CAP. I.

D reliqua tranſeamus animalia, & primùm terreſtria. Maximum eſt elephas, proximumque humanis ſenſibus: quippe intellectus illis ſermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria, amoris & gloriæ voluptas: imò verò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque ſiderum, Solisque ac Lunæ veneratio. Authores ſunt, in Mauritaniæ ſaltibus ad quendam amnem, cui nomen eſt Amilo, niteſcente Luna noua, greges eorum deſcendere: ibique ſe purificantes ſolenniter aqua circunſpergi, atque ita ſalutato ſidere in ſyluas reuerti, vitulorum fatigatos præ ſe ferentes. Alienæ quoq; religionis intellectu, creduntur maria tranſituri non antè naues conſcendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Viſique ſunt feſſi ægritudine (quando & illas moles infeſtant morbi) herbas ſupini in cælum iacientes, veluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua ſubmittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primùm iuncti. CAP. II.

ROmæ iuncti primùm ſubiere currum Pompeij Magni Africano triumpho: quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuiſſe Pompeij triumpho iunctos ingredi portam. Germanici Cæſaris munere gladiatorio, quoſdam inconditos motus edidere, ſaltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus ventis, atque inter ſe gladiatorios congreſſus edere, aut laſciuiente pyrrhiche colludere: poſteà & per funes inceſſere, lecticis etiam ferentes quaterni ſingulos puerperas imitantes: plenisque hominum tricliniis accubitu iere per lectos, ita libratis veſtigiis, ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum eſt, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, ſæpius caſtigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & aduerſis quidem funibus ſubire, ſed regredi magis vtique pronis. Mutianus ter Conſul author eſt, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didiciſſe, ſolitumque perſcribere eius linguæ verbis: Ipſe ego hæc ſcripſi, & ſpolia Celtica dicaui. Itemque ſe vidente Puteolis, cùm aduecti è naue egredi cogerentur, territos ſpatio pontis procul à continente porrecti, vt ſeſe longinquitatis æſtimatione fallerent, auerſos retrorſus iſſe. Prædam ipſi in ſe expetendam, ſciunt ſolam eſſe in armis ſuis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & conſuetudo melius, dentes. Quam ob rem deciduos caſu aliquo vel ſenecta defodiunt. Hoc ſolum ebur eſt, cætero, & in his quoque, quà corpus intexit, vilitas oſſea. Quanquam nuper oſſa etiam in laminas ſecari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquàm ex India, reperitur: cætera in noſtro orbe ceſſere luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos belluis ſumma cura: alterius mucroni parcunt, ne ſit præliis hebes, alterius operario vſu fodiunt radices, impellunt moles, circunuentique à venantibus, primos conſtituunt, quibus ſunt minimi, ne tanti prælium putetur, poſteà feſſi, impactos arbori frangunt, prædaque ſe redimunt.

De clementia eorum, & quòd pericula sua intelligant, & de tigridis truculentia. CAP. IIII.

MIrum in plerisque animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio fortè in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigio hominis animaduerso priusquàm homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circunspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili vsque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciemque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud, maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, † atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, homine viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? vbi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales syluas minimè frequentari certum est. Sanè mirentur ipsam vestigij raritatem: sed vnde sciunt timendum esse? Imò verò cur vel ipsius conspectum paueant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximasq; nunquàm vidisse quod debeant timere, & statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum. CAP. V.

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater author est, duos Antiocho regi in bellicis vsibus celebres etiam cognominibus fuisse: etenim nouere ea. Certe Cato, cùm Imperatorum nomina Annalibus describeret, eũ qui fortissimè præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatum, eius fore principatum qui transisset: ausumq; Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille, qui notabatur, inedia mortẽ ignominiæ prętulit. Mirus nanq; pudor est, victusq; vocem fugit victoris terram ac verbenas porrigit. Pudore nunquàm nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. † Initur autem biennio, quinis (vt ferunt) cuiusq; anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non antè reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nulláue propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris vis: nanque traditur vnus amasse quandam in Aegypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter dilectam putet, *miretur gratã Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius, quotiens nõ videret, inedia testatus. Et vnguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæq; inconditæ, stipesque, quas populus dedisset, seruatæ & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanq; tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cùm Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, nõ potuisse effici, vt crudelitatis alienę ministerio fungerẽtur.

Quando primùm in Italia. CAP. VI.

ELephantos Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis visos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimosecundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos annos quingentesimosecundo, victoria L. Metelli Pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centũ quadragintaduo fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectosq; iaculis tradit penuria consilij: quoniã neq; ali placuisset, neq; donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in Circum atq;, vt contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum sit, authores explicant, qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

CLara est vnius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cùm Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanq; vnum qui superarat, obiecit elephanto: & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit. Annibal, cùm famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primùm omnium in Circo Claudij Pulchri Aedilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio coss. anno vrbis sexcẽtesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum Aedilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoque altero Consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauere in Circo viginti, aut vt quidam tradunt, xvij. Gætulis ex aduerso iaculantibus, mirabili vnius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, nõ furore belluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, vno ictu occiso: Pilum sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Vniuersi eruptionẽ tentauere, nõ sine vexatione populi, circundati clathris ferreis. Qua de causa Cæsar Dictator, posteà simile spectaculũ editurus, euripis harenã circũdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Põpeiani amissa fugę spe misericor-

† Melius sic: atque ipsa elephantum quoque spernens, vestigio hominis viso, transferre dicitur protinus catulos. Cui lectioni præter vetustos codices, ipse etiam Plinius adstipulatur, paulò pòst subijciens, Sanè mirentur ipsam vestigij raritatem, &c.

† Aristoteles libr. 5. Histor. Animal. author est, elephantos non nisi triennio interposito coitum repetere. Quo fit, vt quidam & hic legere malint, Initur à triennio.

a. mirè tum gratam Aristophani.

diam vulgi inenarrabili habitu quærentes ſupplicauere, quadam ſeſe lamentatione complorantes: tanto populi dolore, vt oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori ſuo exquiſitæ, flens vniuerſus conſurgeret, diraſque Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæſari Dictatori tertio Conſulatu eius viginti contra pedites quingentos: iterum totidem turriti cum ſexagenis propugnatoribus, eodem, quo priores, numero peditum, & pari equitum ex aduerſo dimicante: poſteà ſinguli, principibus Claudio & Neroni, in conſummatione gladiatorum. Ipſius animalis tanta narratur clementia contra minus valida, vt in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne quod obterat imprudens: nec niſi laceſſiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulent, minimè ex omnibus ſoliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut feſſos vulneratóſue in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices ſubeunt. Capti celerrimè mitificantur hordei ſucco.

Pintianus legendum exiſtimat, Ac velut imperio autorati.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

CApiuntur autem in India vnum ex domitis agente rectore: qui deprehenſum ſolitarium, abactúmue à grege, verberat ferum: quo fatigato, tranſcendit in eum, nec ſecus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres conſtruunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius incluſos ripis foſſiſque fame domabant. Argumentum erat ramus homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium cauſa, pedes eorum iaculantur alioquin molliſſimos. Troglodytæ contermini Aethiopiæ, qui hoc ſolo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conſcendunt. Inde totius agminis nouiſſimum ſpeculati, extremas in clunes deſiliunt. Læua apprehenditur cauda: pedes ſtipantur in ſiniſtro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alij tutiore genere, ſed magis falaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus iuuenes continent: alij connixi pari conatu tendunt, ac prætereuntibus ſagittarum venabula infigunt, mox ſanguinis veſtigiis ſequuntur. Elephantorum generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. CAP. IX.

DOmantur autem rabidi fame & verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & aliâs circa coitus maximè efferantur, & ſtabula Indorum dentibus ſternunt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarumque pecuaria ſeparant, quæ haud alio modo, quàm armentorum habent. Domiti militant, & turres armatorum in hoſtes ferunt, magnaque ex parte Orientis bella conficiunt. Proſternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo ſuis ſtridore terrentur, vulneratiq; & territi retro ſemper cedunt, haud minore partium ſuarum pernicie. Indicum Afri pauent, nec contueri audent. nam & maior Indicis magnitudo eſt.

De partu eorum, & reliqua natura. CAP. X.

DEcem annis geſtare in vtero vulgus exiſtimat: Ariſtoteles biennio, nec amplius quàm ſemel gignere, pluréſue quàm ſingulos: viuere ducenis annis, & quoſdam trecenis. Iuuenta eorum à ſexageſimo incipit. Gaudent amnibus maximè, & circa fluuios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non poſſint. Idem frigoris impatientes. Maximum hoc malum, inflationemque & profluuium alui, nec alia morborum genera ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorū inhæreant, decidere inuenio: à ſudore autem faciliùs adhæreſcere. Et terram ediſſe iis tabificum eſt, niſi ſæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratiſſimo in cibatu habent. Palmas excelſiores fronte proſternunt, ac ita iacentium abſumunt fructum. Mandunt ore: ſpirant & bibunt, odoranturque haud impropriè appellata manu. Animalium maximè odore murem: & ſi pabulum in præſepio poſitum attingi ab eo vidêre, faſtidiunt. Cruciatum in potu maximum ſentiunt hauſta hirudine, quam ſanguiſugam vulgò cœpiſſe appellari aduerto. Hæc vbi in ipſo animæ canali ſe fixit, intolerando afficit dolore. Duriſſimum dorſo tergus, ventri molle, ſetarum nullum tegumentum, ne in cauda quidem præſidium abigendo tædio muſcarum (nanque id & tanta vaſtitas ſentit) ſed cancellata cutis, & inuitans id genus animalium odore. Ergo cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, comprehenſas enecant. Hoc iis pro cauda, iuba, villo eſt. Dentibus ingens pretium, & Deorum ſimulachris laudatiſſima ex iis materia. Inuenit luxuria commendationem & aliam: expetit in callo manus vim ſaporis, haud alia de cauſa credo, quàm quia ipſum ebur ſibi mandere videtur. Magnitudo dentiū videtur quidē in templis pręcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Aethiopiæ eſt, poſtium vicem in domiciliis præbere: ſepeſq; in iis & pecorum ſtabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, authore Guluſſa regulo.

Vbi naſcantur, & de diſcordia eorum, & draconum. CAP. XI.

ELephantes fert Africa vltra Syrticas ſolitudines, & in Mauritania: ferunt Aethiopes & Troglodytæ, vt dictum eſt: ſed maximos India, bellanteſque cum iis perpetua diſcordia dracones, † tātæ magnitudinis, vt & ipſos circunflexu facili ambiant, nexuq; nodi præſtringant. Commoritur ea dimicatio: victuſq; corruens, complexum elidit pondere.

† Antiq. cod. tantæ magnitudinis & ipſos, vt circūflexu &c.

De ſoler-

De solertia animalium. CAP. XII.

MIra animalium pro se cuique solertia est, vt iis vna scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus. itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc dracones, ob idq; gressus primùm alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in ipsa nare caput condunt, pariterq; spiritum præcludunt, & mollissimas lancināt partes. Iidem obuij deprehensi, in aduersos erigunt se, oculosque maximè petunt. Ita fit, vt plerunq; cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, † nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id æstu torrente præcipuè à draconis expeti. Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus: arctatisq; illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, vt totum sanguinem capiant. Itaq; elephantos ab iis ebibi, siccatósq; concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoriq;.

† *nisi naturā, spectaculum sibi ac paria componentem.*

De draconibus. CAP. XIII.

GEnerat eos & Aethiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modò mirum, vnde cristatos Iuba crediderit. Asachæi vocantur Aethiopes, apud quos maximè nascuntur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinósq; inter se cratium modo implexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

De serpentibus maximis, & boïs. CAP. XIIII.

MEgasthenes scribit, in India serpentes in tantā magnitudinem adolescere, vt solidos hauriāt ceruos taurosque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, vt superuolātes quamuis altè perniciterque alites haustu raptas absorbeat. Nota est, in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo Imperatore ballistis tormentisque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæque vsque ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantā amplitudinē exeuntes, vt Diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primò bubuli lactis succo, vnde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modò conuecta vndiq; Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre.

De Scythicis animalibus, & Septentrionalibus. CAP. XV.

PAucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, vituli potius ceruiue quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia, & Africa: præterea alcē, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item notam in Scandinauia insula, nec vnquam visam in hoc orbe, multis tamē narratam, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoque non cubantem, sed acliuem arbori in somno, eáque incisa ad insidias, capi, aliâs velocitatis † memoratæ. † Labrū ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ bonasus vocetur, equina iuba, cætera Tauro similem, cornibus ita in se flexis, vt non sint vtilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum & trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, condito in corporis vaginas vnguium mucrone, ne refringatur hebetetúrue, ingredi: auersísque falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

† *memorandæ.*

† *Hanc labri magnitudinē Solinus cap. 22. alci non machli tribuit. Quo fit, vt verba hæc ex sua sede perperam huc videntur traiecta, cum tribus antè versibus locum habeant post illa verba, iumento similē.*

† *Aristoteles lib. 9. Histor. animal. vnde Plinius hæc ferè omnia videtur mutuatus, bonasum ait fimum reddere ad quatuor orgya, qua appellatione Plinius iugera, Theodorus (quod veri similius est) passus intelligit.*

De leonibus. CAP. XVI.

LEoni præcipua generositas, tunc cùm colla armósque vestiunt iubæ. Id enim ætate contingit è leone conceptis. Quos verò pardi generauere, semper insigni hoc carent: simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, variè fœminis cuiusq; generis mares aut vi aut voluptate miscente. Vnde etiam vulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adulteria leo, totáq; vi consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autē edi partū, lacerato vnguium acie vtero in enixu, vulgū credidisse video. Aristoteles diuersa tradit, vir quem in iis magna secuturus ex parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot milia homi-

lia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parēre iussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatusque alebant: quibusque viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid vsquam genitum ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum, cum iis quæ ignorauerat, quæso vt legentes boni consulant, in vniuersis rerum naturæ operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinq; catulos, ac per annos singulos vno minus, ab vno sterilescere. Informes minimasque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autem inter Acheloum tantùm Nestumque amnes leones esse, sed longè viribus præstantiores iis, quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse, quàm longo simplicique villo, eos contemptores vulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere, vt canes: grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida deuorare: nec capiente auiditatem aluo, coniectis in fauces vnguibus extrahere, vt (si fugiendum sit) † non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quòd pleriq; dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africæ vrbes: eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros priùs, quàm in fœminas, fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectum peruenire ad eos precum. Captiuam certè Gætuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausam dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterisque imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusque vel casu, mulceri alloquiis feras: quippe vbi etiam serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falsúmue sit, vita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, siue vngue impresso siue dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodo, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur: cooriturque non tanquàm periculo coactus, sed tanquàm amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & venantium vrgente vi, contemptim restitansque cedit in campis, & vbi spectari potest: idem vbi virgulta syluasq; penetrauit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non vtitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum verò qui telum quidem miserit, sed tamen nō vulnerauerit, correptum † raptatumque sternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expauescat. Cæterùm dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est, à moriente humum morderi, lacrymamq; leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currusque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusq; etiam magis terrent, sed maximè ignes. Aegritudinem fastidij tantùm sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli Aedilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui posteà Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo dc. in iis iubatorum cccxv. Cæsar Dictator cccc. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueisq; maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum fit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strāgulatum leonem. Iugo subdidit eos, primusque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quòd ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur: damnatusq; illo argumento,

† Alij sic: *Non satietate hebeant.* Alij rursus, *Non satietate grauetur.*

† *rotatumq;*

mento,quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenij videbatur:& malè credi libertas ei, cui intantum cessisset etiam feritas. Sunt verò & fortuita eorum quoq; clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter volutāte,attonitus pauore, cùm refugienti vndiq; fera opponeret sese,& vestigia lamberet adulanti similis,animaduertit in pede eius tumorem vulnusq;,& extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione,in Africam delatus naue,iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit,Libero patre inuocato:quoniam tum præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est. Neque profugienti,cùm potuisset,fera institerat:& procumbens ad arborem,hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus,cruciabatque inedia tum penè in ipsis eius telis suspectantem,ac velut mutis precibus orantem:dum fortuitu fidens non est contra feram,multo diutius miraculo,quàm metu, cessatum est. Degressus tandem euellit præbenti, & quàm maximè opus esset,accommodanti. Traduntque,quandiu nauis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Miremur posteà vestigia hominum intelligi à feris, cùm etiam auxilia ab vno animalium sperent. Cur enim non ad alia iere? aut vnde medicas manus hominis sciunt? nisi fortè vis malorum,etiam feras omnia experiri cogit.

De pantheris. CAP. XVII.

AEquè memorandum & de panthera tradit Demetrius Physicus,iacentem in media via hominis desiderio,repentè apparuisse patri cuiusdam Philini,affectatoris sapientiæ:illū pauore cœpisse regredi, feram verò circumuolutari non dubiè blandientem, seseque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit non expauescere,proximum ei curam intendere: secutusque,quà trahebat vestem vnguium leui iniectu, vt causam doloris intellexit, simulq; salutis suæ mercedem,exemit catulos: eaque cum iis prosequente,vsque extra solitudines deductus, læta atque gestiente: vt facilè appareret gratiam referre,& nihil imputare: quod etiā in homine rarum est. Hæc fidem etiam Democrito afferūt,qui Thoantem in Arcadia seruatū à dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: † pauensq; serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidiis,agnitoq; voce, subuēnit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis,cùm essent expositi,produntur,sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ, arbitror. Panthera & tigris macularum varietate propè solæ bestiarum spectantur: cæteris vnus ac suus cuiusque generis color est. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breues macularum oculi. Ferunt odore earum mirè sollicitari quadrupedes cunctas,sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo,reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui tradunt in armo iis similem Lunæ esse maculam,crescentem in orbes,& cauantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos,qui mares sunt, appellant in eo omni genere,creberrimo in Africa Syriaq;. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitq; Circensiū gratia importare. Primus autem Scaurus Aedilitate sua varias centum quinquaginta vniuersas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Diuus Augustus quadringentas viginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. iiij. Nonas Maias,theatri Marcelli dedicatione,tigrin primus omniū Romæ ostendit in cauea mansuefactam: Diuus verò Claudius simul quatuor.

† *Aptius, parens, vt in vetust. codic. hoc est, Thoantis pater. Alioqui redundabit, metuens.*

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & quando primùm visa Romæ. CAP. XVIII.

TIgrin Hyrcani & Indi ferunt,animal velocitatis tremendæ, & maximè cognitæ, dum capitur. Totus enim fœtus,qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quàm maximè pernici,atq; in recentem subinde transfertur. At vbi vacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps,odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu,abiicit vnum è catulis. Tollit illa morsu,& pondere etiam ocyor acta remeat,iterumque consequitur,ac subinde,donec in nauem regresso irrita feritas sæuit in litore. Camelos inter armenta pascit Oriens,quorū duo genera, Bactriani & Arabici: differunt,quod illi bina habent tubera in dorso,hi singula, & in pectore alterum,cui incumbant. Dentium superiore ordine,vt boues,carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur,atque etiam † equitantur in præliis. Velocitas inter equos,sed sua cuique mensura,sicuti vires. Nec vltra assuetum procedit spatiū, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implenturq;

† *equitatu*

O cùm

cùm bibendi occasio est,& in præteritũ & in futurũ,obturbata proculcatione priùs aqua: aliter potu nõ gaudent. Viuunt quinquagenis annis,quidã & centenis. Vtcunq; rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiã fœminas,quæ bello præparentur,inuentũ est:fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua similitudo in duo transfertur animalia:Nabin Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui,camelo capite,albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata camelopardalis,Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur,aspectu magis,quàm feritate,conspicua:quare etiam ouis feræ nomen inuenit.

De chao,& cepho. CAP. XIX.

POmpeij Magni primùm ludi ostenderunt chaum,quem Galli raphiũ vocabãt, effigie lupi, pardorũ maculis.Idem ex Aethiopia,quas vocant cephos,quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus,priores manibus fuere similes.Hoc animal posteà Roma non vidit.

De rhinocerote. CAP. XX.

IIsdem ludis & rhinoceros,vnius in nare cornu,qualis sæpe,visus.Alter hic genitus hostis elephãto:cornu ad saxa limato præparat se pugnæ,in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem.Longitudo ei par,crura multo breuiora,color buxeus.

De lyncibus,& sphingibus,& crocutis,& cercopithecis, Indicis bubus,leucrocutis,eale,tauris Aethiopiæ, manticora,monocerote,catoblepa,basilisco. CAP. XXI.

LYncas vulgò frequentes,& sphingas,fusco pilo,mammis in pectore geminis, Aethiopia generat,multaq; alia monstro similia:pennatos equos,& cornibus armatos, quos Pegasos vocant: Crocutas,velut ex cane lupoq; conceptos,omnia dentibus frangentes,protinusque deuorata conficientes ventre:Cercopithecos,nigris capitibus,pilo asinino,& dissimiles cæteris voce:Indicos boues vnicornes tricornesque:† Leucrocutam pernicissimam feram, asini feri magnitudine, cruribus ceruinis:collo,cauda,pectore leonis,capite melium,bisulca vngula,ore ad aures vsque rescisso, dentium locis osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem & quæ vocatur eale,magnitudine equi fluuiatilis,cauda elephanti,colore nigra vel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens,mobilia,quę alterna in pugna sistit,variatq; infesta aut obliqua, vtcunq; ratio monstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores agrestibus,velocitate ante omnes,colore fuluos,oculis cæruleis,pilo in contrariũ verso,rictu ad aures dehiscente,iuxta cornua mobilia,tergori duritia silicis,omne respuens vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quàm foueis,capti,feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam manticoram appellat,triplici dentiũ ordine pectinatim coeuntiũ,facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo,corpore leonis,cauda scorpionis modo spicula infigentem:vocis, vt si misceatur fistulæ & tubæ concentus: velocitatis magnæ humani corporis vel præcipuè appetentem. In India & boues solidis vngulis,vnicornes:& ferã nomine axin,hinnuli pelle,pluribus candidioribúsq; maculis,sacram Liberi patris. Orsei Indi simias candentes toto corpore, venantur. Asperrimam autem ferã monocerotem,reliquo corpore equo similem,capite ceruo,pedibus elephãto,cauda apro, mugitu graui,vno cornu nigro media fronte cubitorũ duûm eminente. Hanc feram viuam negant capi. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris,vt plerique existimauere,Nili caput, vt argumenta quæ diximus persuadent:iuxta hunc fera appellatur catoblepas,modica alioquin,cæterisque membris iners,caput tantùm prægraue ægrè ferens:id deiectum semper in terrã, aliâs internecio humani generis,omnibus qui oculos eius videre confestim expirantibus. Eadem & basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat prouincia,xij. non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula,vt quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes:nec flexu multiplici vt reliquæ,corpus impellit,sed celsus & erectus † in medio incedens. Necat frutices, nõ contactos modò, verùm & afflatos:exurit herbas,rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam,ex equo occiso hasta,& per eam subeunte vi,non equitem modò,sed equum quoque absumptum. Atque huic tali monstro (sæpe enim enectum concupiuere reges videre) mustelarum virus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine pari. Iniiciunt eas cauernis,facilè cognitis † sola tabe, necant illæ simul odore, moriunturque,& naturæ pugna conficitur.

De Lupis. CAP. XXII.

SEd in Italia quoque creditur luporum visus esse noxius: vocemque homini quem priores contemplentur,adimere ad præsens. Inertes hos paruosque Africa & Aegyptus gignunt, asperos trucesque frigidior plaga. Homines in lupos verti,rursumque restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus,aut credere omnia, quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum, vt in maledictis versipelles habeat, indicabitur. Euanthes inter authores Græciæ non spretus, tradit Arcadas scribere, exgente Antæi cuiusdam sorte familiæ lectum ad stagnum quoddam regionis eius duci, vestituque in quercu suspenso tranare, atq; abire in deserta,transfigurariq; in lupum,& cum cæteris eiusdem generis congregari per annos ix. Quo in tempore si homine se abstinuerit,reuerti ad idem stagnum:& cùm tranauerit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito nouem annorum senio. †Id quoque Fabius, eandem recipere vestem. Mirum

† Legendũ videtur Leocrocutã tum, ex eo quod sequitur, collo, cauda, pectore leonis: tũ quia infrà cap. 30. crocutæ quoddam genus facit ex leæna conceptum.

† à medio

† Vetuss. cod. Soli tabe. cui lectioni adstipulatur. & Solinus cap. 29. circa basilisci cauernã terrã ipsam pollutã cerni & exustam affirmans.

† Addit quoq; Fabius.

Mirum eſt, quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium eſt, vt teſte careat. Itaque Agriopas, qui Olympionicas ſcripſit, narrat † Demænetum Parrhaſium in ſacrificio, quod Arcades Ioui Lyceo humana etiamtum hoſtia faciebant, immolati pueri exta deguſtaſſe, & in lupum conuertiſſe: eundem decimo anno reſtitutum athleticæ, certaſſe in pugilatu, victoremque Olympia reuerſum. Quin & caudæ huius animalis creditur vulgo ineſſe amatorium virus exiguo in villo, eumque, cum capiatur, abiici, nec idem pollere, niſi viuenti direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius xij. Eundem in fame veſci terra. Inter auguria ad dexteram commeantiũ præciſo itinere, ſi pleno id ore fecerit, † nullum omnium præſtantius. Sunt in eo genere, qui ceruarij vocantur, qualem è Gallia in Pompeij Magni harena ſpectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, ſi reſpexit, obliuionem cibi ſurripere aiunt, digreſſumque quærere aliud.

† *Pauſanias in Eliacis Damarchum hũc nominat, non Demænetum.*

† *nullum omnino.*

De Serpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad ſerpentes attinet, vulgatum eſt colorem pleroſque terræ habere, qua occultentur. Innumera eſſe genera. Ceraſtis corpore eminere cornicula ſæpe quadrigemina: quorum motu reliquo corpore occultato, ſolicitent ad ſe aues. Geminum caput amphiſbænæ, hoc eſt, ad caput & ad caudam, tanquam parum eſſet vno ore fundi venenum. Aliis ſquamas eſſe, aliis picturas: omnibus exitiale virus. Iaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantùm cauendas ſerpentes, ſed & miſſili volare tormento. Colla aſpidum intumeſcere nullo ictus remedio, præterquam ſi confeſtim partes contactæ amputentur. Vnus huic tam peſtifero animali ſenſus, vel potius affectus eſt. Coniuga fermè vagantur: nec niſi cum compare, vita eſt: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Perſequitur interfectorem, vnumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non eſt fateri, rerum natura largius mala, an remedia, genuerit. Iam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eoſque non in fronte ex aduerſo cernere, ſed in temporibus: itaque excitatur ſæpius auditu, quàm viſu.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notum eſt animal hac gloria maximè, in eadem natum Aegypto. Mergit ſe limo ſæpius, ſiccatq; Sole. Mox vbi pluribus eodem modo ſe coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos auerſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

Verbum Habet, redundat, nec eſt in vetuſtis codic. Repetendum eſt enim ex ſuperioribus Natura dedit.

De crocodilo, & ſcinco, & hippopotamo. CAP. XXV.

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infeſtum. Vnum hoc animal terreſtre lingue vſu caret. Vnum ſuperiore mobili maxilla imprimit morſum, aliâs terribile, pectinatim ſtipante ſe dentium ſerie. Magnitudine excedit plerunque duodeuiginti cubita. Parit oua, quanta anſeres: eaque extra eum locum ſemper incubat, prædiuinatione quadã, ad quem ſummo auctu eo anno acceſſurus eſt Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem creſcit magnitudinem. Et vnguibus hic armatus eſt, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis vtrunque ratione. Hunc ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore, in litore ſomno datum, parua auis, quæ trochilos ibi vocatur, rex auium in Italia, inuitat † ad hiandum pabuli ſui gratia os primùm eius aſſultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque, ad hanc ſcabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in qua voluptate ſomno preſſum cõſpicatus ichneumon, per eaſdem fauces, vt telum aliquod, immiſſus, erodit aluum. Similis crocodilo, ſed minor etiam ichneumone, eſt in Nilo natus ſcincos, contra venena præcipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo maior erat peſtis, quàm vt vno eſſet eius hoſte natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorſo tanquam ad hunc vſum cultellata ineſt pinna, abigentes eos præda, ac velut in ſuo tantum amne regnantes, alioquin impares viribus ipſi, aſtu interimunt. Callent enim in hoc cuncta animalia, ſciuntque non ſua modò commoda, verùm & hoſtium aduerſa: norunt ſua tela, norunt occaſiones, parteſque diffidentium imbelles. In ventre mollis eſt tenuiſque cutis crocodilo: ideo ſe, vt territi, mergunt delphini, ſubeunteſq; aluum illa ſecant ſpina. Quin & † gens hominum eſt huic belluæ aduerſa in ipſo Nilo Tentyritæ, ab inſula, in qua habitat, appellata. Menſura eorum parua, ſed præſentia animi in hoc tantùm vſu mira. Terribilis hęc contra fugaces bellua eſt, fugax contra inſequentes, ſed aduerſum ire ſoli hi audent. Quin etiam flumini innatant, dorſoque equitantium modo impoſiti, hiantibus reſupino capite ad morſum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius vtrinque, vt frænis in terram agunt captiuos, ac voce etiam ſola territos, cogunt euomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque vni ei inſulæ crocodili non adnatant, olfactuque eius generis hominum, vt Pſyllorum ſerpentes, fugãtur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi viſus, quatuorq; menſes hyemis inedia ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc vnum quamdiu viuat, creſcere arbitrantur, viuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur, vngulis bifidis, quales bubus, dorſo equi, & iuba, & hinnitu, roſtro reſimo, cauda & dentibus

† *adhiatum*

† *Aliâs, genus hominũ huic belluæ aduerſum. Sic paulò poſt: olfactuq́, eius generis hõminũ fugantur.*

O 2 aprorum,

aprorum, aduncis ſed minus noxiis: tergoris ad ſcuta galeaſque impenetrabilis, præterquàm ſi humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione antè (vt ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus veſtigiis, ne quæ reuertenti inſidiæ comparentur.

Quis primus Romæ hippopotamum, & crocodilos oſtendit: & medicina ab animalibus reperta. CAP. XXVI.

PRimus eum, & quinque crocodilos Romæ Aedilitatis ſuæ ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magiſter extitit. Aſſidua nanque ſatietate obeſus exit in litus, recentes harundinum cæſuras ſpeculatus: atq; vbi acutiſſimum videt ſtirpem, imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluuio ſanguinis morbidum aliàs corpus exonerat, & plagam limo rurſus obducit.

Quæ animalia quas herbas oſtenderunt, cerui, lacerti, hirundines, teſtudines, muſtela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, vrſi, palumbes, columba, grues, coruus. CAP. XXVII.

SImile quiddam & volucris in eadem Aegypto monſtrauit, quæ vocatur ibis: roſtri aduncitate per eam partem ſe perluens, qua reddi ciborum onera maximè ſalubre eſt. Nec hæc ſola à mutis animalibus reperta ſunt, vſui futura & homini. Dictamnum herbā extrahendis ſagittis cerui monſtrauere, percuſſi eo telo, paſtuque eius herbæ eiecto. Iidem percuſſi à phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquo ſimili, cancros edendo ſibi medentur. Eſt & ad ſerpentum ictus præcipua, qua ſe lacerti, quoties cum his cōſeruere pugnam, vulnerati refouent. Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Teſtudo cunilæ, quam bubulam vocant, paſtu vires contra ſerpentes refouet: muſtela rutæ, in murium venatu cum iis dimicatione conſerta: Ciconia origano, edera apri in morbis ſibi medentur, & cancros veſcendo, maximè mari eiectos. Anguis hyberno ſitu membrana corporis obducta, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiduſque vernat. Exuit autem à capite primùm, nec celerius quàm vno die ac nocte replicans, vt extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra viſu obſcurato, marathro herbæ ſeſe affricans, oculos inungit ac refouet: ſi verò ſquamæ obtorpuere, ſpinis iuniperi ſe ſcabit. Draco vernam nauſeam ſylueſtris lactucæ ſucco reſtinguit. Pantheras perfricata carne aconito (venenum id eſt) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellauere quidā. At fera contra hæc excrementis hominis ſibi medetur: & aliàs tam auida eorum, vt à paſtoribus ex induſtria in aliquo vaſe ſuſpenſa altius, quàm vt queat ſaltu attingere, iaculando ſe appetendoque deficiat, & poſtremò expiret: alioqui viuacitatis adeò lentæ, vt eiectis interaneis pugnet. Elephas chamæleonte concolori frondi deuorato, occurrit oleaſtro huic veneno ſuo. Vrſi cùm mandragoræ mala guſtauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare venenatis pabulis reſiſtit. Palumbes, graculi, merulæ, perdices lauri folio annuum faſtidium purgant: columbæ, turtures & gallinacei herba quæ vocatur helxine: anates, anſeres, cæteræque aquaticæ herba ſiderite: grues & ſimiles iunco paluſtri. Coruus occiſo chamæleonte, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus extinguit.

Prognoſtica animalium. CAP. XXVIII.

MIlia prẹtereà, vtpote cùm plurimis animalibus eadem natura rerū, cæli quoq; obſeruationem & ventorū, imbriū, tempeſtatū præſagia, aliis alia dederit: quod perſequi immēſum eſt, æquè ſcilicet quàm reliquā cum ſingulis hominū ſocietatē. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extiſq;, circa quod magna mortaliū portio hæret, ſed alia quadā ſignificatione. Ruinis imminentibus muſculi præmigrāt, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere, apud Romanos & ſacerdotū collegium vel maximè ſolenne eſt. † In Thracia locis rigentibus & vulpes, animal alioqui ſolerti auditu, amnes gelatos lacuſque non niſi ad paſtus ituræ redituræq; tranſeunt. Obſeruatum, eam aure ad glaciem appoſita, conicctare craſſitudinem gelus.

† Aliter vetuſti codices. In Thracia locis rigentibus & vulpes, animal alioqui ſolerti auditu. Subaudi ex ſuperioribus, pericula præmonent, vel, Artē fecere. Deinde ſequitur, Amnes gelatos lacuſq́, nō niſi ad eius itū redituq́; trāſeunt. Cui lectioni ſuffragatur & Plutarchus eo in opuſculo, cui titulum fecit, Sagacioráne ſint terreſtria animalia, an aquatica: Thracas aſſerens glaciei ſe ſe non cōmittere, priuſquā vulpem trāſeuntē conſpexerint, eiúſve veſtigia in niue deprehenrint.

Ciuitates, & gentes à minutis animalibus deletæ. CAP. XXIX.

NEc minus clara exitij documenta ſunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro author eſt, à cuniculis ſuffoſum in Hiſpania oppidum, à talpis in Theſſalia: ab ranis ciuitatem in Gallia pulſam, ab locuſtis in Africa: ex Gyaro Cycladum inſula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas latè deſerta regio eſt, à ſcorpionibus & ſolpugis gente ſublata: & à ſcolopendris abactos Trerienſes, author eſt Theophraſtus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

De hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. CAP. XXX.

HYenis vtranque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere ſine mare, vulgus credit, Ariſtoteles negat. Collum & iuba continuitate ſpinæ porrigitur, flectique, niſi circumactu totius corporis, nequit. Multa præthereà mira traduntur. Sed maximè ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula aſſimulare, nomenque alicuius addiſcere, quem euocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad ſollicitandos canes, quos inuadat. Ab vno animali ſepulchra erui, inquiſitone corporum. Fœminā rarò capi. Oculis mille eſſe varietates, colorumq; mutationes. Præthereà vmbræ eius cōtactu canes obmuteſcere. Et quibuſdā magicis artibus omne animal, quod ter luſtrauerit, in veſtigio hẹrere. Huius generis coitu lẹena Aethiopica

plica parit † crocutam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua in vtraque parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occursu hebetetur, capsarũ modo includitur. Hominum sermones imitari & mantichoram in Aethiopia, author est Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere singuli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt, morsuq; natos mares castrant. Contrà grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentq; copia libidinis. Easdem partes sibiipsi Pontici amputant fibri, periculo vrgẽte, ob hoc se peti gnari: castoreum id vocant medici: aliâs animal horrendi morsus, arbores iuxta flumina, vt ferro, cædit: hominis parte comprehensa, non antequàm fracta concrepuerint ossa, morsus resoluit. Cauda piscium iis, cætera species lutræ. Vtrunq; aquaticum, vtriq; mollior pluma pilus.

† Crocutam suprà c. 21. ex carne & lupo concipi tradidit. Quo fit, vt hîc leocrocutam legere malim, tum ex vocis compositione leænã matre præferente, tum hoc argumẽto, quòd capite iam citato leocrocutæ easdem, quas hîc, notas assignauerit, quòd scilicet, & humanas imitetur voces, et dentium loco os habeat continuum.

De ranis, & vitulis marinis, & stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoq; rubetæ, quarum & in terra, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicuntur, venena tantùm semper sibi reseruantes. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terra: simile fibro & ingenium. Euomit fel suum, ad multa medicamẽta vtile. Item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea se peti prudens. Theophrastus author est, anguis modo & stelliones senecturem exuere, eámq; protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. † Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia.

† Contra Aristoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων stelliones scribit in Sicilia morsu esse letali, innoxios autem in Græcia.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoque est sua malignitas, quanquam placidissimo animalium. Vrgente vi canum, vltro confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cauent, humanis vestigiis tritas, quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdum & geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæuiunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliquando abluant imbres. Fœminæ autem ante partum purgantur herba quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita vtentes vtero. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad fœtum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Iã mares soluti desiderio libidinis, auidè petunt pabula. Vbi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatẽtes incommodũ pondus. Et alâs semper in fuga acquiescunt, stantésq; respiciunt: cùm propè ventũ est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tã infirmi, vt ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autẽ latratu canũ audito secunda semp aura, vt vestigia cũ ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cantu: cùm erexere aures, acerrimi auditus: cùm remisere, surdi. Cæterò animal simplex, & omniũ rerũ miraculo stupẽs: intantum, vt equo aut bucula accedente propius, hominẽ iuxta venantẽ non cernant, aut si cernant, arcũ ipsum sagittasq; mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentiũ clunibus, vicibusq; ad terga redeuntes. Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, soliq; animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quammaximè inuia petunt. Latent amissis velut inermes, sed & hi bono suo inuidentes. Dextrũ cornu negans inueniri, ceu medicamento aliquo prẹditum. Idq; mirabilius fatendum est, cùm & in viuariis mutent omnibus annis. defodi ab iis putãt. Accensis autẽ vtrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoq; ætatis in illis gerunt, singulos annis adiicientibus ramos vsq; ad sexcennes. Ab eo tempore similia reuiuiscũt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos, alioquin ante frontẽ prominere solitos iunioribus. Non decidunt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia. Eadem teneris increscunt ferulis arũdineas in paniculas, molli plumata lanugine. Quàm diu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: vbi placuit robur, in aperta prodeunt. Captiq; iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, vt in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse traditur Q. Sertorij ceruam, quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat. Et iis est cũ serpente pugna. Vestigant cauernas, nariumq; spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus odor adusto ceruino cornu. Contra morsus verò prẹcipuum remedium ex coagulo hinuli in matris vtero occisi. Vita ceruis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal: quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, longo æuo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte CAP. XXXIII.

EAdem est specie, barba tantùm & armorum villo distans, quem tragelaphon vocant, non alibi, quàm iuxta Phasin amnem, nascẽs. Ceruos Africa propemodum sola non gignit. At chamæleontem & ipsa, quãquam frequẽtiorẽ India. Figura & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta

& excelſiora. Latera ventri iunguntur, vt piſcibus, † & ſpina ſimili modo. Eminet roſtrum, vt in paruo, haud abſimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinens, & implicans ſe viperinis orbibus: vngues adunci, motus tardior, vt teſtudini: corpus aſperum, ceu crocodilo: oculi in receſſu cauo, tenui diſcrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquàm eos operit: nec pupillæ motu, ſed totius oculi verſione circunſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat nanque eum ſubinde, & oculis & cauda & toto corpore: redditque ſemper quencunq; proximè attingit, præter rubrum candidumq;. Defuncto pallor eſt. Caro in capite & maxillis, & ad commiſſuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: ſanguis in corde, & circa oculos tantum: viſcera ſine ſplene. Hybernis menſibus, latet, vt lacertæ.

† Mutanda videtur diſtinctio, hoc modo: Et ſpina ſimili modo eminet. Roſtrũ &c. adſtipulante Ariſtotele lib. 2. Hiſto. animal. cap. 12. vbi chamæleontem ſpina eſſe ſcribit eminenti, qualis & in piſcibus cernitur.

De tarando, & lycaone, & thoe. CAP. XXXIIII.

MVtat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo veſtiuntur, niſi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, (luporum id genus eſt procerius longitudine, breuitate crurum diſſimile, velox ſaltu, venatu viuens, innocuum homini) † habitum, non colorem mutant, per hyemes hirti, æſtate nudi. Tarando magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec abſimile: cornua ramoſa, vngulæ bifidæ, villus magnitudine vrſorũ. † Sed cùm libuit ſui coloris eſſe aſini, ſimilis eſt. Tergori tanta duritia vt thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumq; reddit in quibus latet, metuens, ideoq; rarò capitur. Mirum eſſet habitum corpore tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

† Contrà Ariſtot. Hiſtor. animal. libr. 9. ca. 44. thoas quoq; inter animalia annumerat colorẽ mutantia.

† Verba hæc alienam in ſedem videntur traiecta, poſtremoq; capitis verſu collocanda, poſt illa verba, Ideo q; rarò capitur.

De hyſtrice. CAP. XXXV.

HYſtrices generat India & Africa ſpina contectas, ac herinaceorum genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, miſſiles. Ora vrgentium figit canum, & paulò longiùs iaculatur. Hybernis autem ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia vrſis.

De vrſis, & fœtibus eorum. CAP. XXXVI.

EOrum coitus hyemis initio: nec vulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexiſque. Deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariunt trigeſimo die, plurimùm quinos. Hi ſunt candida informiſque caro, paulo muribus maior, ſine oculis, ſine pilo: vngues tantùm prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam rarius, quàm parientem videre vrſam. † Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis menſibus. Specus ſi non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde conſtratos. Primis diebus bis ſeptenis tam graui ſomno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in veterno pingueſcunt. Illi ſunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli defluuium tenaces. Ab iis diebus reſidunt, ac priorum pedum ſuctu viuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, † non alio incubitu, quàm oua volucres. Mirum dictu, credit Theophraſtus, per id tempus coctas quoque vrſorum carnes, ſi aſſeruentur, increſcere: cibi tunc nulla argumenta, nec niſi humoris minimum in aluo inueniri: ſanguinis exiguas circa corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil ineſſe. Procedunt vere, ſed mares præpingues: cuius rei cauſa non prompta eſt: quippe nec ſomno quidem ſaginatis, præter quatuordecim dies, vt diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis inteſtinis alioqui concretis deuorant, circaque ſurculos ſentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebrò: qua maximè cauſa fauos expetunt, vt conuulneratum ab apibus os leuet ſanguine grauedinem illam. Inualidiſſimum vrſo caput, quod leoni fortiſſimum: ideo vrgente vi, præcipitaturi ſe ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur, ac ſæpe in harena colapho infracto exanimantur. Crebro veneficium ineſſe Hiſpaniæ credunt, occiſorumque in ſpectaculis capita cremant, teſtato, quoniam potum in vrſinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborẽ auerſi derepunt. Tauros, ex ore cornibuſque eorum pedibus omnibus ſuſpenſi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio † ſtultitia ſolertior. Annalibus notatum eſt, M. Piſone, M. Meſſala Coſſ. ad xiiij. Calend. Octobr. Domitium Aenobarbum Aedilem curulem vrſos Numidicos centum, & totidem venatores Aethiopas in circo dediſſe. Miror adiectum Numidicos fuiſſe, cùm in Africa vrſos non gigni conſtet.

† Hyeme mares.

† non aliter, quàm incubitu oua volucres.

† Melius, aſtutia, vt in vetuſt. cod.

De muribus Ponticis, & Alpinis, & herinaceis. CAP. XXXVII.

COnduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorum palatum in guſtu ſagaciſſimum, authores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo meliũ eſt: ſed hi pabulo antè in ſpecus conuecto, cùm quidam narrent alternos marem ac fœminam ſupra ſe complexo faſce herbæ ſupinos, cauda mordicus apprehenſa, inuicem detrahi ad ſpecum: ideoq; illo tempore detrito eſſe dorſo. Sunt his pares & in Aegypto: ſimiliterque reſidunt in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribuſque, vt manibus, vtuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac volutati ſupra iacentia poma affixa ſpinis, vnum † non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Auſtrum, condentes ſe in cubile, præſagiunt. Vbi verò ſenſere venantem, contracto ore pedibuſque, ac parte omni inferiore, quà raram & innocuam habent lanuginem,

† Negatio videtur redundare, neq; eſt in vetuſt. codicib. Hoc enim videtur velle Plinius herinaceum præter poma ſpinis affixa vnũ prætereà ore apprehenſum, in cauas arbores deferre.

lanuginem, confluunt in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione verò,* vrinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quãobrem exinanita priùs vrina venari, ars est. Et cùm præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili putribus spinis atque deciduis, etiam si viuat subtractus fuga: ob id non nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odore suum veneficium, ita parcentes sibi terminumque supremum opperientes, vt fermè antè captiuitas occupet. Calidæ posteà aquæ aspersu resoluitur pila: apprehensusque pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. † Ipsum animal non verentur pleriq; dicere vitæ hominum superuacuum esse, si non sint illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecore mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnũ fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloq; non principe adito querimoniis prouincialibus.

* *vrinam in se reddunt.*

† *Præferenda videtur lecti..., quam Pintianus ex Toletano eruit exemplari, Ipsum animal non vtentur aliqui, vitæ hominum superuacuum est, &c.*

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. CAP. XXXVIII.

VRinæ & è duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari paruum, nec aliubi nascens, quàm vbi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac cæteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus eius † adustum aspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necantque etiam cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur leo, visumq; frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà vrinam spargit prudens, hanc quoque leoni exitialẽ. Lyncum humor ita redditus, vbi gignuntur, glaciatur arescitue in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atq; ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciuntque lynces, & inuidentes vrinam terra operiunt, eoque celeriùs solidatur illa. Alia solertia in metu melibus: sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. Præuident tempestatem & sciuri: obturatisque, quà spiraturus est ventus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores: de cætero ipsis villosior cauda protegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

† *exustum*

De vipera, cochleis, & lacertis. CAP. XXXIX.

SErpentium † vipera sola terra dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cauis. Et aliàs vel annua fame durant, algore modò dempto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illę quidem iterum & æstatibus, adhærentes maximè saxis: vt etiam iniuria resupinatæ auulsæque, non tamen exeant. In Balearibus verò insulis cauaticæ appellatæ, non prorepunt è cauis terræ: neque herba viuunt, sed vuæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo eiusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: † in Indiæ verò Nysa monte xxiiij. in longitudine pedum, colore fului, aut punicei, aut cærulei.

† *Contrà Aristoteles Histo. animal. lib. 8. c. 15. viperam tradit sub petris sese condere, reliquas serpentes in terra abdi.*

† *Nysam suprà lib. 6 c. 21. Indiæ vrbẽ facit non montem. Quamobrem nõ desunt, qui hîc legere malint, in Indiæ Mero Nyseorũ monte. Meron enim Indiæ montem esse Nysæ vrbi iminẽtem, præter Pliniũ loco iam citato, testantur etiã Strabo lib. 15. & Pomponius Mela lib. 3.*

De canibus. CAP. XL.

EX his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimumque ante amnia homini canis, atque equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis à corpore non recessisse, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere, præliati contra resistentes. Propter bella Colophonij, item que Castabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquàm detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorũ palustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaq; consumptus est. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammæ: similiterque Hieronis regis. Memorat † & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, vxore eius Consingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cefelium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cùm aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec priùs ille vulneratus est, quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Romani testatum, Appio Iunio & P. Silio Coss. cùm animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum, & seruitia eius, vnius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus gemoniis mœstos edentem vlulatus, magna populi Romani corona circunstante: ex qua cùm quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idẽ cadauere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamuis longa, meminere. Nec vlli præter hominẽ memoria maior. Impetus eorũ & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quoq; vita inuenit. Sed in venatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia atq; persequitur, comitãtem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa quàm silens & occulta, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos

† *Aliâs. Et Pyrrhi & Gelonis tyranni canẽ. Pyrrhi enim canẽ celebrat Plutarchus in opusculo quod inscripsit, Solertiorane sint terrestria animalia, an aquatica. & Iul. Pollux in Onomast. ad Commodum Imp.*

fessos cæcosque ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodentesque rostro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Nanq; inter se exercent etiam magisteria. Certũ est iuxta Nilum amnẽ currentes lambere, ne crocodilorũ auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis vnum: cuius specie delectatus iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti, † contemptu immobili iacente. Eaque segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama regi. Itaq; alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone elephantóue. Duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, quà maximè opus esset, infestans atque euitans, donec assidua rotatum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt vterum sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen vnquam vltra vicesimumprimum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si vnus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo. Idémque in singulos adiici, totidemque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, faunos cerni. Optimus in fœtu, qui nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, vt diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per xxx. eos dies, gallinaceo maximè fimo misto canum cibis: aut si præuenerit morbus, veratro.

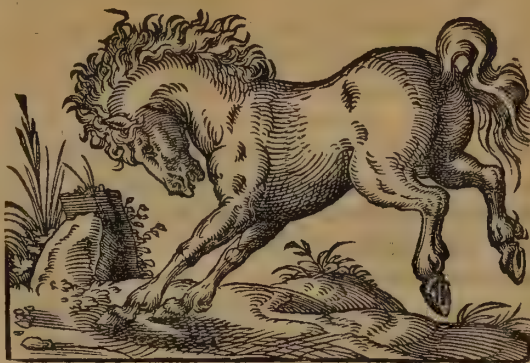
† Aliter vetusti codices aliaq; interpunctione: contēptim immobili iacente eo. Qua segnitie &c.

Ad canis rabidi morsum. CAP. XLI.

A Morsu verò vnicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix syluestris rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella author est, si quadragesimo die, quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusque eius articulus auferatur, sequenti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cùm pulsus est regno Tarquinius.

Quodnam fuerit hoc miraculum, latius explicat infrà libr.25.c.2.

De natura equorum. CAP. XLII.

EIdem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum etiamtum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim reiiciens. idem in præliis memoratæ cuiusdam prohibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexādrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: vrbemq; tumulo circundedit nomine eius. Nec Cæsaris Dictatoris quenquam alium recepisse dorso equus traditur: idemque humanis similes pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis ædem. Fecit & Diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum à Semiramide vsque ad coitum Iuba author est. Scythæ quidem equitatus & equorum gloria strepunt. Occiso denique ipsorum regulo ex prouocatione dimicante, hostem cùm victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsuque confectum. Alium detracto oculorum operimēto, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta, atque exanimatum. † Equæ eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam inuenimus. Nanque & cognationum intellectus in iis est: itaque in grege prioris anni sorore libentius etiam, quàm matre, equa comitatur. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos lacrymasque interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia vitam finiuit. † Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ouantem. At illum indignatione accensum domitis frænis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatumque vnà. Philistus à Dionysio relictum in cœno hærentem, vt sese euellisset, securum vestigia domini, examine apum iubæ inhærente eóque ostento tyrannidem à Dionysio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixúque inuitantium. Iam tela humi collecta

† Quæ eadem ex causa.

† Historiæ ratio exigit vt sic legatur: Philarchus refert Cētareto è Galatis in prælio occiso, Antiochū potitum equo eius, conscendisse ouantem. Cui lectioni apertissimè suffragatur Solinus.c.46. Item Appian. in Syr. & Lucian. in Zeuxi de seu Antiocho.

lecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubiè intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris Secularium ludorum Circensibus excusso in carceribus auriga, albati equi palmam occupauere, primatum obtinuere, opposita effundentes, omnia quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, facientes: cùm puderet hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeiis Circensibus excusso auriga, ita vt si staret, in Capitoliū cucurrisse equos:" sedemq; ter lustrasse: maximū verò, eódem peruenisse ab Veiis cum palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi vicerat: vnde posteà nomen portæ est. Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, exiguum tantùm potum impartientes: atq; ita per centena millia & quinquaginta cōtinuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidā quinquagenis: fœminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorū, quales maximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito: & ferè inter omnes constare video. Diuersa autē Circo ratio quæritur. Itaq; cùm bimi in alio subigātur imperio, nō ante quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere vndenis mensibus ferunt, duodecimo gignūt. Coitus verno æquinoctio bimo vtrinq; vulgaris: sed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres, vtpote cùm à Circo post vicesimū annū mittantur ad sobolem reparandā. † Et ad quadraginta durasse tradunt, adiutū modò in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandū paucis animalium minor fertilitas: qua de causa per interualla admissuræ dantur: nec tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuagintaquinq; annos proditur. In hoc genere grauida stans parit, præterq; cæteras fœtū diligit. Et sanè equis amoris innasci veneficiū, hippomanes appellatū, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim edito partu deuorat fœta, aut partū ad vbera nō admittit," si quis præreptū habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parēte in grege armenti: reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quàm sit genitus, negant posse. Quò quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis vti malunt, quoniam vrinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olyssiponem oppidum & Tagum amnem equas Fauonio flante obuersas animalem concipere spiritū, idq; partum fieri, & gigni pernicissimū ita, sed trienniū vitæ non excedere. † In eadem Hispania Gallica gens, & Asturica, equini generis, quos thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: vnde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè, qui homini morbi, præterque vesicæ conuersio, sicut omnibus in genere veterino.

" ademq;

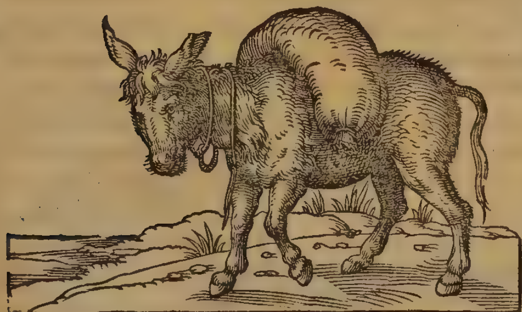
† *Plenius vetusti codices: Opunte & ad quadraginta durasse tradunt. De qua lectione si quis ambigat, adeat Aristotelē Histo. anima. lib. 6. cap. 22. vnde totus hic locus huc est translatus.*

"*Distingue sic, Si quis præreptum habeat, olfactu in rabiem id genus agit. Ex Aristot. loco iam citato.*

† *Tolerabilior videtur lectio quam ex codice Toletano eruit Pintianus: In eadem Hispania Callaica gens est & Asturica. Equini generis hic sunt, quos thieldones vocamus. Minori fama appellatos asturcones gignunt.*

De Asinis. CAP. XLIII.

Asinum cccc. nummûm emptum Q. Axio Senatori author est M. Varro, haud scio an omniū pretio animalium victo: opera sine dubio geruli mirifica, arando quoque, sed mularum maximè progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maximè impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio verno, vt cætera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares † in remissione operis deteriores. Partus à tricesimo mense ocyssimus, sed à trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eisdem mensibus, & simili modo. Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus à coitu. Rarò geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quæ est ei ad trigesimum annū. Partus charitas summa, sed aquarum tædium maius. Per ignes ad fœtus tendunt: eædem, si riuus minimus intersit, horrent ita, vt pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, qui sunt in pecuariis, atque ita sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucentibus fluuiis. Mirumque dictu, sitiunt: & si immutentur aquæ, vt bibant cogendæ exorandæue sunt. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate. Varia nanque somnio visa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ clauditatem illico affert. Quæstus ex iis opima prædia exuperat. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum enixas. Ad mularum maximè partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos aiunt. Quamuis enim vnicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mecœnas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit authoritas saporis. Asino moriente viso, celerrimè id genus deficit.

† *intermissione*

De Mulis. CAP. XLIIII.

EX Aſino & Equa Mulus gignitur menſe xij. animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: arcerique vtrunq; genus ab altero narrant, niſi in infantia eius generis, quod ineant, lacte hauſto. Quapropter ſurreptos pullos in tenebris equarum vberi, aſinarúmve equuleos admouent. Gignitur etiam mula ex equo & aſina, ſed effrænis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia eſſe vetulis. Conceptum ex equo, ſecutus aſini coitus, abortu perimit: non item ex aſino equi. Fœminas à partu optimè ſeptimo die impleri, obſeruatum eſt: mares fatigatos melius implere. Quę non prius, quàm dentes, quos pullinos appellant, iaciat, conceperit, ſterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & aſina genitos mares, † hinulos antiqui vocabant: contraque mulos, quos aſini & equę generarent. Obſeruatum, è duobus diuerſis generibus nata, tertij generis fieri, & neutri parentum eſſe ſimilia: eaque ipſa, quæ ſunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Eſt in Annalibus noſtris, peperiſſe ſæpe, verùm prodigij loco habitum. Theophraſtus vulgò parere in Cappadocia tradit; ſed eſſe id animal ibi ſui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In plurium Græcorum eſt monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocauerint † hinnum, id eſt, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris manſuefactis mulæ veloces in curſu, duritia eximia pedum, verùm ſtrigoſo corpore, indomito animo, ſed generoſo. Onagro & aſina genitus omne antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur, quos laliſiones appellant. Mulum lxxx. annis vixiſſe, Athenienſium monumentis apparet. Eo gauiſi, cùm templum in arce facerent, quod derelictus ſenecta, cadentia iumenta comitatu niſuque exhortaretur, decretum fecere, quo caueretur, ne fumentarij negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

† Melius, hinnos. ita hoc genus appellante & Columella lib. 6. c. 35. nomenque hoc à patris, hoc eſt, equi hinnitu deducente.

† Rectius Ginnum: vt apud Ariſtot. Hiſto. animal. lib. 6. c. 24. & lib. 2. de Generat. animal. cap. vltimo.

De Bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus maxima, à Pyrrhi (vt ferunt) iam inde regis cura. Id conſecutus eſt, † non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodieque reliquiæ ſtirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poſcuntur, tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent: & ſingulis † denæ eodem anno traduntur. Si autem poſt coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares eſſe; ſi in læuam fœminas. Conceptio vno initu peragitur: quæ ſi fortè errauit, vigeſimo pòſt die marem fœmina repetit. Pariunt menſe decimo: quicquid ante genitum, inutile eſt. Sunt authores, ipſo complente decimum menſem die parere. Gignunt rarò geminos. Coitus à Delphini exortu ad pridie Nonas Ianuarij diebus † xxx. aliquibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita diſpenſatur, vt omni tempore anni ſuperſit id alimentum. Tauri non ſæpiùs, quàm bis die, ineunt. Boues animalium ſoli, & retro ambulantes paſcuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longiſſima, maribus xx. Robur in quimatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pingueſcere, & ſi quis inciſa cute ſpiritũ harundine in viſcera adigat. Non degeneres exiſtimandi etiam minus laudato aſpectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimũ corporis, plurimũ laboris, capite, non ceruice, iunctis. Syriacis nõ ſunt palearia, ſed gibber in dorſo. Carici quoq; in parte Aſiæ fœdi viſu, tubere ſuper armos à ceruicibꝰ eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cætero nigri coloris candidíve, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus, cornua, tenuioraq;. Domitura boum in trimatu, poſteà ſera, antè præmatura. Optimè cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agriq; culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, vt ſit inter exempla damnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omaſum ediſſe ſe negante, occiderat bouẽ, actusq; in exilium, tanquam colono ſuo interempto. Tauris in aſpectu generoſitas, torua fronte, auribus ſetoſis, cornibus in procinctu dimicationem poſcentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus ſtat, ira gliſcente alternos replicans, ſpargensq; in altum harenã, & ſolius animaliũ eo ſtimulo ardeſcens. Vidimus de imperio dimicãtes, & ideo demõſtratos rotari, cornibus cadẽtes excipi, iterumq; reſurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarumq; etiã curſu citato, velut aurigas, inſiſtere. Theſſalorum gentis inuentũ eſt, equo iuxta quadrupedãte cornu intorta ceruice tauros necare: primus id ſpectaculum dedit Romæ Cæſar Dictator. Hinc victimæ opimæ & lautiſſima Deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ, vt cæteris, menſurę: creſcit vni, donec ad veſtigia ima perueniat. Quamobrẽ victimarũ probatio in vitulo, vt articulum ſuffra-

† Ariſt. operis iam citati lib. 8. c. 7. de Epiroticis agens bubus, quas et Pyrrhicas nominat, ſic habet: Ἐννέα ἔτη διατηροῦσιν ἀνοχεύτους· hoc eſt, nouem annis à coitu prohibent. Quo fit, vt hîc Plinij locus mendæ, ſuſpicione non vacet.

† Aliás, quindena: quẽ vaccarum numerum Columella quoque & Palladius ſingulis tauris attribuunt.

† Aliâs, quadraginta. qui dierum numerus & apud Varro. legitur lib 2. Rei ruſt. capit. 5.

suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bouem locutum: Quo nuntiato, Senatum sub dio haberi solitum.

De Api boue. CAP. XLVI.

BOs in Aegypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis, † Nodus sub lingua, quem cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituāt: & donec inuenerint, mœrent, derasis etiam capitibus: nec tamen vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Respōsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò pôst extincti. Cæterò secretus, cùm se proripuit in cœtus, incedit summotu lictorum, grexque puerorū comitatur carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam aliis: semperque eodem die & inueniri eam, & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura vocant Phialam, omnibus annis ibi auream pateram argenteamq; mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt: mirumque neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei sextam redire belluæ feritatem.

† Consule de hòc loco Cælium. Rhodig. lib. 8. cap. 5.

De natura pecorum, & generatione eorum. CAP. XLVII.

MAgna & pecori gratia, vel in placamentis Deorum, vel in vsu vellerum. Vt boues victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis vtrinque ad nouenos annos, quibusdam & ad decimum. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus † ad Arcturi occasum, id est, à tertio Idus Maias, ad Aquilæ occasum, x. Calendas Aug. Gerunt partum diebus cl. Postea cōcepti inualidi. Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt vernis, quoniam magis intersitante solstitium, quàm ante brumam firmos esse, solumque hoc animal vtiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectā ouium consectari: & ipse senecta melior, illis quoq; vtilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat, læuo mares. Tonitrus solitariis ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas, vt cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares cōcipi dicunt, Austri fœminas: atque in eo genere arietum maximè spectantur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere venas, eius & lanicium est in fœtu, variumque si plures fuere: & mutatio aquarum potusq; variat. Ouium summa genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cùm tectum rubis vescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

† Omnino legendū, Ab Arcturi occasu tum ex vetustis. codic. tum ex Varrone libro & cap. 2. tum propter id quod sequitur, id est à tertio Id. Maias. Arcturum enim eo die occidere, ex ipso natum est Plinio libro 18. cap. 27.

De generibus lanarum, & vestium. CAP. XLVIII.

LAna autem laudatissima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues obtinent. Apulæ breues villo, nec nisi penulis celebres. Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habent. In Asia verò eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit vlla. Oues non vbiq; tondentur: durat quibusdam in locis vellendi mos. Colorū plura genera: quippe cùm desint etiam nomina eis, quas natiuas appellant, aliquot modis. Hispania nigri velleris præcipuas habet. Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canusium fului: Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus † vsus medicatus. Istriæ Liburniæque pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena vestibus, & quam sola ars scutulato textu cōmendat in Lusitania. Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis: similis & in Aegypto, ex qua vestis detrita vsu tingitur, rursusq; æuo durat. Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certè priscos iis vsos, Homerus author est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se coactæ vestem faciunt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: imò verò etiam ignibus, nouissimo sui purgamento: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti vsum veniunt, Galliarum, vt arbitror, inuento: certè Gallicis hodie nominibus discernitur: nec facilè dixerim, qua id ætate cœperit. Antiquis enim torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris gausape. Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut villosa etiam ventralia. Nam tunica lati claui in modum gausape texi nunc primū incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarū infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut

† Vetust. cod. medicata vis

herbarum natura. Lanam cum colo & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe, prodente ſe, author eſt M. Varro: factamque ab ea togam regiam vndulatã in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vſus. Inde factũ, vt nubentes virgines comitaretur colus compta, & fuſus cum ſtamine. Ea prima texuit rectã tunicã, quales cum toga pura tyroni induuntur, nouæq; nuptæ. Vndulata veſtis primò è lautiſſimis fuit: inde ſoriculata defluxit. Togas raſas Phrygianasq; Diui Auguſti nouiſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebræ papaueratæ antiquiorem habent originem, iam ſub Lucilio Poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Hetruſcos originem inuenere. Trabeis vſos accipio reges: pictas veſtes iam apud Homerum fuiſſe, vnde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideoque phrygiones appellati ſunt. Aurum intexere in eadem Aſia inuenit Attalus rex: vnde nomen Attalicis. Colores diuerſos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen impoſuit. Plurimis verò liciis texere, quæ polymita appellãt, Alexandria inſtituit ſcutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus væniſſe iam tunc, poſuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi † quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Serui Tullij prætextæ, quibus ſignum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirumque fuit nec defluxiſſe eas, nec teredinum iniurias ſenſiſſe annis DLX. Vidimus iam & viuentium vellera, purpura, cocco, conchylio, † ſeſquilibris infecta, velut illa ſic naſci cogente luxuria. In ipſa oue ſatis generoſitatis oſtenditur breuitate crurum, ventris veſtitu: quibus nudus eſſet, apicas vocabant, damnabantque. Syriæ cubitales ouium caudæ, plurimumque in ea parte lanicij. Caſtrari agnos, niſi quinquemeſtres, præmaturum exiſtimatur.

†Budæus li. 2. de Aſſe legit, quadringẽties ſeſtertio.
† ſeſquipondialibus.

De Muſmone. CAP. XLIX.

EST & in Hiſpania, ſed maximè Corſica, non maximè abſimile pecori, genus muſmonum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum è genere & ouibus natos priſci Vmbros vocarunt. Infirmiſſimum pecori caput: quamobrem auerſum à Sole paſci cogendum. Quàm ſtultiſſima animalium lanata. Quà timuere ingredi, vnum cornu raptum ſequuntur. Vita longiſſima anni x. in Aethiopia xiij. Capris eodem loco xj. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunque genus intra coitum impletur.

De Capris & generatione earum. CAP. L.

CAPræ pariunt & quaternos, ſed rarò admodum. Ferunt quinque menſibus, vt oues. Capræ pinguetudine ſtereleſcunt. † Trimæ minus vtiliter generant, & in ſenecta, nec vltra quadrienniũ. Incipiunt ſeptimo menſe, adhuc lactentes. Mutilum in vtroque ſexu vtilius. Primus in die coitus non implet: ſequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Nouembri menſe, vt Martio pariant turgeſcentibus virgultis, aliquando anniculæ, ſemper bimæ † in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos ſuffuſos capra iunci puncto ſanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus viſam ſibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuiis è diuerſo: cùm circumactum anguſtiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter ſubterfluente, alteram decubuiſſe, atque ita alteram proculcatæ ſupergreſſam. Mares quàm maximè ſimos, longis auriculis infractis, armis quàm villoſiſſimis probant. Fœminarum generoſitatis inſigne, laciniæ corporibus è ceruice binæ dependentes. Non omnibus cornua: ſed quibus ſunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior vbertas. Auribus eas ſpirare, non naribus, nec vnquam febri carere, Archelaus author eſt: ideo fortaſſis anima his, quàm ouibus, ardentior, calidioresque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quàm interdiu: ideo ſi caprinum iecur veſcantur, reſtitui veſpertinam aciem his, quos Nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque Syrtes villo tonſili veſtiuntur. Capras in occaſum decliui Sole, in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed auerſas iacere: reliquis autem horis auerſas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc ſi quis apprehenſam ex grege vnam trahat, cæteræ ſtupentes ſpectant. Id etiam euenire, cùm quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Oliuam lambendo quoque ſterilem faciunt, eaque ex cauſa Mineruæ non immolantur.

†Pintianus ex Toletano codice legit, ante trimos, vt hoc de hircis intelligatur. Nam de capris infrà dicturus eſt.
† Legendum In trimatu vtiles adſtipulãte Columella lib. 7. ca. 6. & Palladio libro 12. tit. 12. vbi capras anniculas bimáſve fœtui educando inutiles tradũt, in trimatu verò vtiliſſimas.

De ſuibus & natura earum. CAP. LI.

SVilli pecoris admiſſura à Fauonio ad æquinoctium vernum, ætatis viij. menſe: quibuſdam in locis etiam iiij. vſq; ad vij. annum. Partus bis anno: tempus vtero, iiij. menſiũ: numerus fœcunditatis ad vicenos: ſed educare tam multos nequeũt. Diebus x. circa brumã ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi. Remedium, ne prima ſubatione, neque antè flaccidas aures coitus fiat. Mares non vltra trimatũ generãt. Fœminæ ſenectute

senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fœtus his, non est prodigium. Suis fœtus sacrificio † die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis xxx. Coruncanus ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant citò extingui: alioqui vita ad xv. annos, quibusdam & vicenos. Verùm efferantur, & aliâs obnoxium genus morbis, anginæ maximè, & strumę. Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum, quàm in læuum, detorta. Pinguescunt lx. diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maximè brutum, animamque ei pro sale datam non illepidè existimabatur. Compertum agnitam vocem suarij furto abactis, morsoq; nauigio inclinatione lateris vnius remeasse. Quin & duces in vrbe forū nundinarium domosq; petere discūt: & feri sapiunt vestigia palude confundere, vrina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ † pernis primoribus, vulua recisa: celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum, sicut anserum, inuentum M. Apicij, fico carica saginatis, ac satie necatis repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictaq; cœnis abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipita verrina, vt tamen Publij Mimorum Poetæ cœna, postquàm seruitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autem & feri sues. Iam Catonis Censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamē partes diuiso, media ponebatur lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nūc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus notata quidem cœna, sed in principio, bini ternique pariter mandantur apri.

† Varro lib. 2. c. 4. negat fœtum suillū ante decimum à partu diem aut purum esse, aut sacrificijs idoneum. Quamobrē & hic nonnulli, Decimo die, legere malunt, quàm quinto.

† Arist. lib. 9. Hist. animal. cap. vltimo, sic habet: κρεμάζοντες ὀπισθίων σκελῶν. Quo fit, vt & hic nonnulli, posterioribus pernis, legere malint, quàm prioribus.

De viuarijs bestiarum. CAP. LII.

Viuaria horum cæterorumque syluestrium, primus togati generis inuenit Fuluius Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutoque se tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus ex gemini rostro, totidem à fronte ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non viuit.

De semiferis animalibus. CAP. LIII.

In nullo genere æquè facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu semiferos, ad homines quoque vt in C. Antorium Ciceronis in Consulatu collegam, appellatiōne translata. Non in suibus tantùm, sed in omnibus quoque animalibus, cuiuscunque generis vllū est placidum, eiusdem inuenitur & ferum, vtpote cùm hominum etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquàm onerato capite vastis cornibus, gladiorumque vaginis: in hęc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimùm è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu pernicius, quò libuerit, exultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, & ad caput verso. Sunt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multaq; alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini situs mittunt.

De simijs. CAP. LIIII.

Simiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguūtur. Mira solertia, visco inungi, laqueisque calceari imitatione venantium tradunt. Mutianus & latrunculis lusisse fictis cera, nuces visu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo genere cauda sit nouam exultatione adorare: nam defectum siderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Gestant catulos, quos mansuefactæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractarique gaudent, similes gratulationem intelligentis. Itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut mitissima Satyris, & Sphingibus. Callitriches tota penè aspectu differunt: barba est in facie, cauda latè fusa primori parte. Hoc animal negatur viuere in alio, quàm in Aethiopiæ, quo gignitur, cælo.

De leporibus & cuniculis. CAP. LV.

ET leporum plura sunt genera: In Alpibus candidi, quibus hybernis mẽsibus pro cibatu niuem credunt esse: certè liquescente ea rutilescunt annis omnibus: & est alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos appellat fœcunditatis innumeræ, famemque Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus ventre exectos vel vberibus ablatos nõ repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est, Balearicos aduersus prouentum eorum auxilium militare à Diuo Augusto petisse. Magna propter venatum eum viuerris gratia est. Iniiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, vnde & nomen animali: atq; ita eiectos supernè capiunt. Archelaus author est, quot sint corporis cauernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem vtranq; vim singulis inesse, ac sine mare æquè gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educans, aliud in vtero pilis vestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Necnon & vestes leporino pilo facere, tentatum est, tactu non perinde molli, vt in cute, propter breuitatem pilis dilabidas.

De semiferis. CAP. LVI.

HI mansuescunt rarò, cum fieri dici iure non possint. Complura nanque sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter vtrunq; naturæ, vt in volucribus, hirundines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lauinij clypeis argenteis, Marsicum portendêre bellum: Carboni Imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu vtebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus author est, in Gyaro insula cùm incolas fugassent, ferrum quoq; rosisse eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc aluos eorũ excidi, semperq; furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Væniße murem cc. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eumq; qui vendiderat fame interisse, emptorem vixisse, Annales tradunt. Cùm candidi prouenere, lætum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme condi, author est Nigidius, sicut glires: quos Censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in Consulatu, non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui viuaria in doliis idem qui apris, instituit. Qua in re notatum, non congregari, ni populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne vel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rursus æstate iuuenescunt, simili & nitelis quiete.

Quæ animalia quibus locis non sint. CAP. LVIII.

MIrum rerũ naturam non solùm alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoq; situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. † In Lycia dorcades non transeunt montes Syris vicinos: onagri montem qui Cappadociam à Cilicia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non commeant cerui: & circa Arginussam Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Poroselene insula viam mustelæ non transeunt: in Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxtà in Orchomeno tota arua subruunt, talpæ, quarum è pellibus cubicularia vidimus stragula. Adeò ne religio quidem à portentis summouet delicias. In Ithaca lepores illati moriũtur, extremis quidem in litoribus: in Ebusco cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibusq;. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è continente vocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiam nunc in Seripho insula. Eædem aliò translatè canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus est morsus: eosdem vlterior Apennino regio non habet. Iidem vbicunq; sint, orbitam si transiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non vulpes, vrsiue, atq; omnino nullũ maleficum animal, pręter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præterquàm in Cydoniatarum regione, non esse: item apros, & attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec vrsos.

† Legendum, In Cilicia. Ea enim regio Syriæ vicina est, Amano monte ab ea dirempta. Lycia autem totius Asiæ diametro à Syria distat.

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: sicut serpentes parui in Tirynthe, quos terra nasci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maximè ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati momordere, non sentiuntur maleficia: aliis cuiuscunq; gentis infesti, auidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoq; animalium, & præter terrestria indicemus genera.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *NONVS.*

De aquatilium natura. CAP. I.

ANIMALIVM, quę terrestria appellauimus, hominum quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse volucres conuenit. Quamobrem prius æquorum, amnium stagnorumque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autem complura in iis maiora etiam terrestribus. Causa euidens, humoris luxuria. Alia sors alitum, quibus vita pēdentibus. In mari autem tam latè supino, mollique ac fertili accremento, accipiente causas genitales è sublimi, semperque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis & in semet aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis seminibus atque principiis: vt vera fiat vulpi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterque multa, quæ nusquam alibi. Rerum quidem, non solùm animalium simulachra esse, licet intelligere intuentibus vuam, gladium, serras, cucumim vero & colore & odore similem: quò minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris belluis. CAP. III.

PLurima autem & maxima in Indicio mari animalia, è quibus balænæ quaternûm iugerum, pristes ducenûm cubitorum: quippe vbi locustæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoq; in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maximè visuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montium iugis procellæ ab imò vertunt maria, pulsatasque ex profundo belluas cum fluctibus voluunt, & aliâs tanta thynnorum multitudine, vt Magni Alexandri classis haud alio modo, quàm hostium Acie obuia contrarium agmen aduersa fronte direxerit: aliter sparsis non erat euadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur. Cadara appellatur rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quietum præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adolescunt. Gedrosos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, ossibus tecta contignare ex quibus multa quadragenûm cubitorum longitudinis reperta. Exeunt & pecori similes belluæ ibi in terram, pastæq; radices fruticum remeant: & quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depascuntur sata.

Quæ in quoq; Oceano maxima. CAP. IIII.

MAximum animal in Indico mari pristis & balæna est: in Gallico Oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiorque nauium velis diluuiem quandam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis, vt ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur. Apparent & rotæ appellatæ à similitudine quaternis distinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus vtrinque claudentibus.

De Trito-

De Tritonum, & Nereidum, & elephantorum marinorum figuris. CAP. V.

TIberio principi nuntiauit Olyſſipponenſium legatio ob id miſſa, viſum auditumque in quodā ſpecu concha canentem Tritonem, qua noſcitur, forma: & Nereidum falſa non eſt, ſquamis modo hiſpido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Nanque hæc in eodem ſpectata litore eſt, cuius morientis etiam gannitum triſtem accolæ audiuere longè. Et Diuo Auguſto legatus Galliæ compluresin litore apparere exanimes Nereidas ſcripſit. Authores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, viſum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem, toto corpore abſoluta ſimilitudine: aſcendere eum nauigia nocturnis temporibus, ſtatimque degrauari, quas inſederit, partes: & ſi diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunenſis prouinciæ litus in inſula ſimul trecentas amplius belluas reciprocans deſtituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: interque reliquas elephantos & arietes, candore tantùm cornibus aſſimulatis, Nereidas verò multas. Turanius prodidit, expulſam belluam in Gaditana litora, cuius inter duas pinnas vltimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes eiuſdem cxx. maximi dodrantium menſura, minimi ſemipedum. Belluæ, cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, oſtendit inter reliqua miracula in Aedilitate ſua M. Scaurus longitudine pedum xl. altitudine coſtarum Indicos elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.

De balænis & orcis. CAP. VI.

BAlænæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano Oceano non antè brumam conſpici eas tradunt, condi autem ſtatis temporibus in quodam ſinu placido & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtam his belluam, & cuius imago nulla repręſentatione exprimi poſſit alia, quàm carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum grauidas lancinant morſu, incuſſæque ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Illa ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & vtero graues, pariendiue pœnis inualidæ, ſolùm auxilium nouère in altum profugere, & ſe toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, ſeſeque opponere & cautium anguſtiis trucidare, in vada vrgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipſo ſibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictusque, quantos nulli turbines voluunt. Orca & in portu Oſtienſi viſa eſt, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, inuitata naufragiis tergorum aduectorum è Gallia: ſatianſque ſe per complures dies, alueum in vado ſulcauerat, accumulata fluctibus intantum, vt circumagi nullo modo poſſet: & dum ſaginam perſequitur, in litus fluctibus propulſa emineret dorſo multum ſupra aquas carinæ vice inuerſæ. Prætēdi iuſſit Cæſar plagas multiplices inter ora portus: profectuſque ipſe cum prætorianis cohortibus populo Romano ſpectaculum præbuit, lanceas congerente milite è nauigiis aſſultantibus, quorum vnum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum vnda. Ora balęnæ habent in frontibus: ideoq; ſumma aqua natantes, in ſublime nimbos afflant.

An ſpirent piſces, an dormiant. CAP. VII.

SPirant autem confeſſione omnium & pauciſſima alia in mari, quæ internorum viſcerum pulmonem habent, quoniam ſine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere exiſtimant, quorum hæc opinio eſt: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua ſententia fuiſſe Ariſtotelem video, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud diſſimulo: quoniam & pulmonum vice aliis poſſunt alia ſpirabilia ineſſe viſcera, ita volēte natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidē penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiā reddi ab his eum cernat: & in terras quoq; tanto ſpiſſiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quę ſemper defoſſa viuunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, vt credam etiam omnia in aquis ſpirare naturæ ſuæ ſorte: primùm ſæpe adnotata piſcium æſtiuo calore quędam anhelatio, & alia tranquillo velut oſcitatio: ipſorum quoq;, qui ſunt in aduerſa opinione, de ſomno piſcium confeſſio. Quis enim ſine reſpiratione ſomno locus? Pręterea bullantium aquarum ſufflatio, Lunæq; effectu concharum quoque corpora augeſcentia. Super omnia eſſe auditum & odoratum piſcibus, non erit dubium, ex aeris vtrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi poſſe. Quamobrem de his opinetur, vt cuiq; libitum erit. Branchiæ non ſunt balænis, nec delphinis. Hęc duo genera fiſtulis ſpirant, quę ad pulmonem pertinent, balænis à fronte delphinis à dorſo. Et vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terra: Item teſtudines, de quibus mox plura.

De delphinis. CAP. VIII.

VElociſſimum omnium animalium, non ſolùm marinorum, eſt delphinus, ocyor volucre, ocyor telo: ac niſi multū infra roſtrum os illi foret medio penè in ventre nullus piſciū celeritatem eius euaderet. Sed affert morā prouidentia naturæ, quia niſi reſupini atq; conuerſi non corripiunt: quę cauſa pręcipuè velocitatē eorū oſtendit. Nam cùm fame conciti, fugientē in vada ima pſecuti piſcem diutius ſpiritum continuere, vt arcu emiſſi, ad reſpirandum emicant: tantaque vi exiliunt, vt ple-

vt plerunque vela nauium transuolent. Agunt † ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt vberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem peruenire: viuunt & tricenis, quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturq; incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: & statim tellure tacta moriuntur, multoque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata, haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari. Delphinus nō homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem non expauescit, vt alienum: obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cùm Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecœnatis, & † Flauiani, & Flaui Alfij, multorumque esset literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atq; abditus, ex imo aduolabat: pastusq; è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad cōsuetum locum ventitans, tristis & mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio expirauit. Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominis manu vescens, præbensq; se tractandū, & alludens natantibus, impositosq; portans, vnguento perunctus à Flauiano Proconsule Africæ, & sopitus (vt apparuit) odoris nouitate, fluctuatusque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus, per aliquot menses: mox reuersus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ potestatum inhospitales ad visendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerunt. Ante hæc similia de puero in Iasso vrbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus auidè sequitur, in harenam inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuisse interpretatus. In eadem vrbe Iasso Egesidemus scribit & alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinumque causam lethi fatentem non reuersum in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphinisque narrant. Quæ faciunt, vt credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, vt prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cùm se iecisset in mare, exceptum ab vno Tænarum in litus peruectum. Est prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum Laterra appellatum, vbi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi non queunt retia, quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinat. Quod vbi animaduertère piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida) totusque populus è litore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi euentum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro verò tardius ex aduerso referente. Sed tum quoque improuiso in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quæ protinus disponitur in loco, vbi coniectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidosque in vada vrgent. Tum piscatores circundant retia, furcisque subleuant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiūt delphini, & occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includique retibus se fortissimè vrgentes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia, natantésve homines ita sensim elabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quàm in vnius diei præmium, conscij sibi, opperiuntur in posterum: nec in piscibus tantùm, sed intrita panis è vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltrò neque inclamati præsto sint, partesque è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatoque in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos. Conspectique sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à belluis.

† *vera coniugia:*

† *Fabiani, legendum, non Flauiani, tum ex Indice authorum, quorum testimonio hoc in libro vtitur Plinius, tum ex Solino cap. 17. eadē hæc tantùm nō ad verbū referente.*

De Tursionibus. CAP. IX.

DElphinorũ similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distãt & tristitia quidem aspectus: abest enim illa lasciuia, maximè tamen rostris canicularum maleficentiæ assimilati.

De testudinibus, & quomodo capiantur. CAP. X.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularũ superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas rubri præcipuè maris his nauigẽt cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas liberè spirandi, intantum fallit oblitas sui, vt Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auideque saturatas lassari: atque vt remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, tumque leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum verti, à tertio laqueum iniici supinæ, atque ita ad terrã à pluribus trahi. In Phoenicio mari haud vlla difficultate capiuntur, vltroque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. † In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides comminuant. In terram egressæ, in herbis pariunt oua, auium ouis similia, ad centena numero. Eaque defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & complanata, incubant noctibus. Educunt fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua foueri ab iis putãt. Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytę cornigeras habent, vt in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorum in natando remigio se adiuuant: Celtium genus id vocatur eximiæ testudinis, sed raræ. Nanque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, vt sacras, adorant. Sunt & terrestres; quæ ob id in operibus chersinæ vocantur, in Africæ desertis, qua parte maximè sitientibus harenis squalent, roscido, vt creditur, humore viuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

† *Legendum mutata distinctione: In mari conchyliis viuũt, tanta oris duritia vt lapides cõminuãt in terrã egressæ, herbis. Pariunt &c. Adstipulatur huic lectioni & Aristoteles Histo. animal. lib. 8. c. 2. vbi postquam testitudinem marinam cõchulis & lapillis in mari vesci docuit, statim subijcit, καὶ ἐξιοῦσα, τὴν πόαν νέμεται.*

Qui primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

TEstudinum putamina secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

Digestio aquatilium per species. CAP. XII.

AQuatilium tegumenta plura sunt. Alia corio & pilo integũtur, vt vituli, & hippopotami. Alia corio tantùm, vt delphini: cortice, vt testudines: silicum duritia, vt ostreæ & conchæ: crustis & spinis, vt echini: squamis, vt pisces: aspera cute, vt squatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, vt murænæ: alia nulla, vt polypi.

De vitulo marino. CAP. XIII.

QVæ pilo vestiuntur, animal pariunt, vt pristis, balæna, vitulus. Hic parit in terra pecudum more: † secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit nunquàm geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. " Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque pariter & visu populum salutant, incondito fremitu: nomine vocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis, quibus in mari vtuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, semperque æstu maris recedente inhorrescere: prætereà dextræ pinnæ vim soporiferam inesse, somnosque allicere subditam capiti.

† *Melius sic: Secundas cum partu reddit: initu canum modo cohæret adstipulante Arist. Histo. animal. libr. 5. ca. 2. & lib. 6. ca. 12. quibus è locis Plinius hæc videtur transtulisse.*

" *Vetust. codic. Ipsis in sono mugitus. cuius loco Hermolaus substituit, Ipsis in somno mugitus: quàm rectè, ipse viderit. Aristoteles certe, cuius testimonio nititur, sic habet lib. 6. Hist. animal. c. 12. Ἀφίησι δ' ὁμοίαν φωνὴν βοΐ. hoc est, vocem edit bouis similem, nulla prorsus somni facta mentione.*

De piscibus pilo carentibus, & quomodo pariant, & quot eorum genera. CAP. XIIII.

PIlo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera. Piscium species sunt septuaginta quatuor: præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis aliàs dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores, silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, vbicunq; est, omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens, pręcipuè in Mœno Germanię amne prope Lisboũ. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus: & in Borysthene memoratur pręcipua magnitudo, nullis ossibus spinisve interfitis, carne prędulci. In Gange Indię platanistas vocant, rostro delphini & cauda, magnitudine autẽ xv. cubitorũ. In eodẽ esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis lx. cubitorũ, cęruleos, qui nomẽ à facie traxerũt. His tantas esse vires, vt elephantos ad potũ venientes, mordicus comprehensa manu eorũ abstrahãt. Thymni mares sub ventre nõ habent pinnã. Intrant è magno mari Pontũ verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellatur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur. Lymosæ

verò

verò à luto pelamides incipiunt vocari, & cùm annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi, ceruice & abdomine commendantur atque clidio, recenti duntaxat, & tum quoque graui ructu: cætera parte plenis pulpamentis sale asseruantur. Melandrya vocantur, cæsis quernis assulis simillima. Vilissima ex his, quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatimque consectæ, in genera cybiorum dispartiuntur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit, maximè in Ponto. Causa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cuius incrementum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæq; ducibus, & primi omnium scombri, quibus est in aqua sulphureus color, extrà qui cæteris. Hispaniæ cetarias hi replent, thynnis non commeantibus. Sed in Pontũ nulla intrat bestia piscibus malefica, præter vitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læua. Id accidere existimatur, quia dextro oculo plus cernant, vtroque natura hebete. Est in euripo Thracij Bospori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europã Asiamq; separantis freti angustiis, saxum miri candoris, à vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiæ. Huius aspectu repentè territi, semper aduersum Byzantij promontorium, ex ea causa appellatum Auricornu, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantij est, magna Chalcedonis penuria, D. pass. medij interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, vt secundo fluctu exeãt è Ponto: † nec nisi intrantes Pontum, Byzantij capiuntur. Bruma non vagantur: vbicunque deprehensi, vsque ad æquinoctium, ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia à gubernaculis spectantur, ne tridente quidem in eos sæpius iacto territi. Quidam eos, qui hoc è thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide æstiuant, Pontum non intrant. Item soleæ, cùm rhombi intrent: nec sepia est, cùm loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula desunt, sicut conchylia, cùm ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Aegæo. Intrantium Pontum soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus vti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diuersi appellauere tractus. Sed hi soli Istrũ amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic descendentes, nec vnquam subeuntes è mari, visuntur. Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis. Pinguescunt & intantum, vt dehiscantur. Vita longissima his biennio. Animal est paruum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebrò delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoque infestat dolore, vt in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum vim timentes, mugiles maximè, tam præcipuæ velocitatis, vt transuersa nauigia interim superiactent.

† Contrà Aristoteles lib. 8. Hist. animal. cap. 13. è Ponto remeantes iuxtà Byzantium capi tradit pelamides, post austrinã quidã hyemẽ adultas, post Aquilonis verò flatus non nisi exiguas. Quo fit, vt & hic locus mendæ suspicione non vacet.

De auguriis & diuersitate piscium. CAP. XVI.

SVnt & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis è mari ad pedes eius exiliit: † quo argumento vates, spondere Neptunum patrem, adoptato tum sibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piscium fœminæ maiores, quàm mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis & chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piscium fallitur visus. Noctibus quidem illustribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & si iteretur gurges, interesse capturæ: itaq; plures secundo tractu capi, quàm primo. Gustu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntur que. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: & aliàs vbicunque pisces in eadem aqua assidui, nisi appluat, exanimantur. Prægelidam hyemem omnes sentiunt, sed maximè qui lapidem habere in capite existimantur, vt lupi, chromes, sciænæ, pagri. Cùm asperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestrium genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus, hyeme nõ capti, præterquàm statis diebus paucis, & iisdem semper: Item muræna & orphus, conger, percæ, & saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excauato condi per hyemes torpedinem, psittã, soleamq; tradunt. Quidam rursus æstus impatientia, mediis feruoribus sexagenis diebus latent, vt glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus Caniculæ exortu sideratur, & aliàs fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioquin totum mare sentit exortum eius sideris: quod maximè in Bosporo apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, ab imo versa omnia.

† Clarior est, meliorq; vetust. codic. lectio: Quo argumento vates respondere (Neptunũ patrem adoptãte tum sibi Sex. Pompeio: tanta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria illo tempore tenerent.

De Mugili, & aliis piscibus, & quòd non iidem vbiq; placeant. CAP. XVII.

MVgilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, vt in Phœnice & Narbonẽsi prouincia coitus tempore è viuariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare, eademque linea retractum, fœminæ sequantur ad litus, rursusque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, vnius omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat: nullo nunc in honore est: quod quidem miror, cùm sit rarus inuentu. Quidam eum elopem vocãt. Posteà præ-

cipuam authoritatem fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorum tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiaque carnis. Asellorum duo genera, callariæ minores & bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis in amne capti præferuntur. Nunc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci, non aliis piscibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquàm transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit. Quinquennio ferè cura est adhibita, vt capti redderentur mari. Posteà frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non antè ibi capti. Admonuitque sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarum, quas mirum dictu inter Alpes quoq; lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: binasq; libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in viuariis piscinisque crescunt. Septentrionalis tantùm hos & proxima Occidentis parte non gignit Oceanus. Cæterò eorũ genera plura. Nam & alga vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatũ deuorat pabulũ. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchyliũ sapiunt. Nomen his Fenestella à colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certè toties fœtura apparet. Mullum expirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari, proceres gulę narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, vtique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atque è iecore eorum alecem excogitare prouocauit. Id enim est facilius dixisse, quàm quis vicerit. Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe vnum mercatus octo millibus nummûm: quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationem eorum, qui in conquestione luxus cocos emi singulos pluris, quàm equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum pisces. Nullusq; prope iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissimè censum domini mergit.

De Mullo, & coracino, salpa & salmone. CAP. XVIII.

MVllum lxxx. librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, suburbanis litoribus inuentum? Est & hæc natura, vt alij alibi pisces principatum obtineant: coracinus in Aegypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquam percoqui possit, nisi ferula verberatus: in Aquitania salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piscium alij branchias multiplices habent, alij simplices, alij duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duritia, quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt squamis conspicui crebris atque præacutis, clauorum caligarium effigie: nec amplius, quàm circa eum mensem, visuntur.

De exocœto. CAP. XIX.

MIratur & Arcadia suum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in siccum somni causa exeat. Circa Clitorium vocabulis hic traditur, & sine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus. Exeunt in terram, & qui marini mures vocantur, & polybi, & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit. nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est, vt tutò fœtus edant, quia non sint ibi quæ deuorent partus, fluctusque minus sæuiant. Has intelligi ab his causas, seruarique temporum vices, magis miretur, si quis reputet quoto cuique hominum nosci vberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

Digestio piscium in figuras corporum. CAP. XX.

MArinorum alij sunt plani, vt rhombi, soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantùm corporum differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, vt muræna, conger. Ideo primarum quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binæ, quibusdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantùm lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, vt anguillis & congris. Nullæ, vt murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari vtuntur, vt serpentes terra. In sicco quoque repunt, ideo etiam viuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, vt pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, vt polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

De Anguillis. CAP. XXI.

ANguillæ octonis viuunt annis. Durant & sine aqua senis diebus Aquilone spirante, Austro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.

De

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

LAcus est Italiæ Benacus, in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore Octobri ferè mense, autumnali siderere (vt palàm est) † hyemato lacu, fluctibus glomeratæ voluuntur intantum mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium globi reperiantur.

† *hyemante lacu.*

De muræna. CAP. XXIII.

MVræna quocunque tempore parit, cùm cæteri pisces stato pariant. Oua eius citissimè crescūt. In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat. Discrimē esse, quod muræna varia & infirma sit, myrus vnicolor & robustus, † dentesque extra os habeat. In Gallia Septentrionali murænis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat viuentibus, pariterque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectari non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassus: eoque verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mulctam his dicit non institutam.

† *Arist. libr. 5. Histo. animal. c. 10. sic habet: καὶ ὀδόντας ἔχει καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν. Vnde & hic nonnulli legendum putant: Dentesque intra & extra os habet.*

De planis piscibus. CAP. XXIIII.

PLanorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, vt raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quod bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt squali quoque: quamuis non plani. † Hæc Græcè in vniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carniuora sunt talia, & supina vescuntur, vt in delphinis diximus. Et cùm cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum, vt ea quę cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

† *Paulò aliter vetust. codic. eodem tamen seruato sensu: Hæc Græcia in vniuersum selache appellat. Aristoteles primus hoc nomen imposuit.*

De echeneide. CAP. XXV.

EST paruus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærēte naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina vna laude pensat, fluxus grauidarum vtero sistens, partusque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum multitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice, concha vtroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse nauem, portantem nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles pueri, conchasque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari. prætereà hanc esse vim eius asseruati in sale, vt aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

De varietate naturæ piscium. CAP. XXVI.

MVtant colorem candidæ hyeme mænæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, sanè perquàm similis volucri hirundini: item miluus.

De lucerna pisce, & dracone marino. CAP. XXVII.

SVbit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna linguaq; ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomē traxit. Rursus draco marinus captus, atq; immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus. CAP. XXVIII.

PIscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremò testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt cæteri cirri, quibus venantur.

De loligine, & sepijs, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

LOligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittæ modo. Sepiarum generis mares varij & nigriores, constantiæque maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, vbi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua abscondūtur. Polyporum multa genera: terreni maiores, quàm pelagij: omnes brachiis, vt pedibus ac manibus, vtuntur: cauda verò, quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eamque modò in dexteram partem, modò in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum est sufflatione viuentibus. Cæterò per brachia velut acetabulis dispersis, hausto quodam adhærescunt, tenent supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum

exeunt, duntaxat asperum, læuitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas cõplexu crinium frangunt: itaque præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei: sed renasci, sicut † colotis & lacertis, caudam, haud falsum. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facilè nauiget. Posteà prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, cæteris sub remigans bracchiis, media cauda, vt gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

† Vetus lectio, Colubris, non Colotis. adstipulante etiã Aristotele Hist. animal. cap. vltimo, vbi sic habet: καὶ κέρκοι δὲ ἀποτεμνόμεναι τῶν δὲ σαυρῶν, καὶ τῶν ὄφεων φύονται:

De ozæna, nauplio, & locustis. CAP. XXX.

POlyporum generis est ozæna, dicta à graui capitis odore, ob hoc maximè murænis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Vltra bimatum non viuunt. Pereunt autem tabe semper, fœminæ celeriùs, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo Proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, vltroque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu, omnique sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur, ita securi grassantur, extrahuntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Prætereà negat vllum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cùm in naufragos vrinantésue impetum cepit. † Sed si inuertatur, elanguescit vis. Exporrigunt enim se resupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorẽ quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiæ in cetariis assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectę: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitique custodes expauere nouitatem. Primùm omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Nanque & afflatu terribili canes † agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo incussos: ægreque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere pondo dcc. Sepias quoque & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud, idem author est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita. Nauigeram similitudinem & aliã in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi naupliũ, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, vt remis, Si verò flatus inuitent, easdẽ in vsu gubernaculi porrigi, pandique concharum sinus auræ. Huius voluptatem esse, vt ferat: illius, vt regat: simulque eam descendere in duo sensu carentia: nisi fortè tristi (id enim constat) omine nauigantium humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniũtur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in vndis natant: locustæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi viuum feruenti aqua incoquatur, fluida carne non habet callum.

† Alia est distinctio in vetust. codic. Sed si inuertatur, elanguescit. Vix enim exporrigunt se resupinati.

† abigebat,

De cancris, echinis, & echinometris. CAP. XXXI.

VIuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica litora sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & vere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignorabiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distãt. In Phœnice † hippœ vocantur, tantæ velocitatis, vt consequi non sit. Cancris vita longa: pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Prætereà bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Vniuersi vbi aliquando congregantur, os Ponti euincere non valent: quamobrem regressi circumeunt,

† Scribendum videtur non Hippæ, sed Hippee, siue Hippeis, ex Arist. Histo. animal. libr. 4. cap. 2. Theodoro quoque Equites vertente, non Equos.

eunt, apparetq; tritum iter. Pinnoteres autem vocatur minimus ex omni genere, ideò opportunus iniuriæ. Huic ſolertia eſt inanium oſtrearum teſtis ſe condere: & cùm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore etiam retrorſum pari velocitate redeunt. Dimicant inter ſe, vt arietes, aduerſis cornibus incurſantes. Contra ſerpentium ictus medentur. Sole Cancri ſignum tranſeunte, & ipſorum, cum exanimati ſint, corpus tranſfigurari in ſcorpiones narratur in ſicco. Ex eodem genere ſunt echini, quibus ſpinæ pro pedibus. Ingredi eſt his, in orbem volui: itaque detritis ſæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longiſſimæ ſpinæ, calices minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi naſcuntur, ſpina parua. Oua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram verſa. Tradunt ſæuitiam maris præſagire eos, correptiſque operiri lapillis, mobilitatem pondere ſtabilientes. Nolunt volutatione ſpinas atterere: quod vbi videre nautici, ſtatim pluribus ancoris nauigia infrænant.

De cochleis. CAP. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terreſtreſque, exerentes ſe domicilio, binaq; ceu cornua protendentes contrahenteſq;: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectionibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipſi in magnis frigoribus, ac magnis æſtibus: vngueſque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmiores iam teſtæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato: iam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa, canaliculatim, † pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expanſa, denſata, porrecta, ſinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plauſum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his veneriæ, præbenteſq; concauam ſui partem, & auræ opponentes, per ſumma æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, ſeq; & ipſi carinant.

† pectinatim diuiſa, imbricatim vndata,

De diuitijs marinis. CAP. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atq; luxuria non aliunde maior, quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura damnoſiſſimũ mare eſt, tot modis, tot menſis, tot piſcium ſaporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

Quomodo, & vbi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio eſt reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum ſcilicet fuerat in gulas condi maria, niſi manibus, auribus, capite, totoque corpore à fœminis iuxtà viriſque geſtarentur. Quid mari cum veſtibus? Quid vndis fluctibuſque cum vellere? Non recipit hæc nos rerum natura, niſi nudos. Eſto, ſit tanta ventri cum eo ſocietas, quid tergori? Parum eſt, niſi qui veſcimur periculis, etiam veſtiamur. Adeò per totum corpus, anima hominis quæſita maximè placent. Principium ergo culmenque omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus. Inter illas belluas tales tantaſque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, è tantis Solis ardoribus, atque Indis quoque in inſulas petuntur, & admodum paucas. Fertiliſſima eſt Taprobane & Toidis, vt diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris rubri. Origo atque genitura conchæ, eſt haud multùm oſtrearum conchis differens. Has vbi genitalis anni ſtimulauerit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione, impleri roſcido conceptu tradunt, grauidas poſteà eniti: partumque concharum eſſe margaritas pro qualitate roris accepti: ſi purus influxerit, candorem conſpici: ſi verò turbidus, & fœtum ſordeſcere, eundem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe conſtare, cælique eis maiorem ſocietatem eſſe, quàm maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina ſerenum. Si tempeſtiuè ſatientur, grandeſcere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si verò & tonuerit, pauidas ac repentè compreſſas,

† specie modò inani inflata.

pressas, quæ vocant physemata, efficere, † speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse conicharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non impropriè callum vt existimari corporis possit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipso tantùm eos cælo gaudere, Sole rubescere, candoremque perdere, vt corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altiùs mersæ, quàm vt penetrent radij. Flauescunt tamen & illæ senecta, rugisque torpescunt: nec nisi iuuenta cõstat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisq; adhærescunt: nec iis auelli queunt, nisi lima. Quibus vna tantùm est facies, & ab ea rotunditas, auersis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes videmus in conchis hac dote vnguenta circunferentibus. Cæterò in aqua mollis vnio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cùm manum videt comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & aliis munita suppliciis. quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas esse veluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has vrinantium cura peti: illis captis, facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, vniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in Rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat, aliâs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est. elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditiore portatu: siquidem cùm id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectantque iam & pauperes, lictorem fœminę in publico vnionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebriùs circa Bosporum Thracium, rufi ac parui in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania, quæ vocatur pinna gignit. Quo apparet non vno conchæ genere nasci. Nanque & Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum vnionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorisque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, coloremque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimusque iam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinosque. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, † spiris, auribus, collo, manibus digitisq;: quæ summa quadringenties H—S colligebat: † ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio venenum biberet, vt neptis eius † quadringenties H—S opera spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, vnam imperij mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quàm in hoc vicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi vniones per omne æuum: vtrunque possedit Cleopatra, Aegypti reginarum nouissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ possit, respondit, vna se cœna centies H—S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus factis, postero die quo iudiciũ agebatur, magnificam aliâs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationemque expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturamque se ea in cœna taxationem confirmans, solamque sexcenties H—S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri vnum tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas visque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cùm maximè singulare illud, & verè vnicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quid nam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum absorbuit. Iniecit

† spira,
† ipsa confestim parata &c.

† Hoc est, si ad Gallicæ pecuniæ æstimationem redigas, coronatorum decies cẽtenis millibus.

iecit alteri manum L. Plancus, iudex ſponſionis eius, eum quoque paranti ſimili modo abſumere, victumque Antonium pronuntiauit, homine irato. Comitetur fama vnionis eius parem, capta illa tantæ quæſtionis victrice regina diſſectum, vt eſſet in vtriſque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam, ſpoliabunturque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Aeſopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne Triumuiratu ſuo nimis ſuperbiat Antonius, penè hiſtrioni comparatus, & quidem nulla ſponſione ad hoc producto: quo id magis regium erat: ſed vt experiretur in gloria palati, quid ſaperent margaritæ: atque vt mirè placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulos vniones conuiuis abſorbendos dedit. Romæ in promiſcuum ac frequentem vſum veniſſe, Alexandria in ditionem redacta: primùm autem cœpiſſe circa Syllana tempora minutas & viles, Feneſtella tradit manifeſto errore, cùm Aelius Stilo Iugurthino bello vnionum nomen impoſitum maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè poſſeſſionis eſt. Sequitur hæredem, in mancipatum venit, vt prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

De natura purpuræ, & muricis. CAP. XXXVI.

PVrpuræ viuunt annis plurimùm † ſeptenis. Latent, ſicut murices, circa Canis ortũ tricenis diebus. Congregãtur verno tempore, mutuoq; attritu lentorem cuiuſdã ceræ ſaliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum veſtibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida vena, vnde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucẽs. Reliquum corpus ſterile. Viuas capere contendunt, quia cum vita ſuccum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangũt, ita demum rorem eum excipientes Tyrij. Præcipuus hic Aſiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Liconica Europæ. Huic faſces ſecureſq; Romanæ viã faciunt; idemq; pro maieſtate pueritiæ eſt. Diſtinguit ab equite Curiam: Diis aduocatur placandis: omnemq; veſtem illuminat: in triumphali miſcetur auro. Quapropter excuſata & purpuræ ſit inſania. Sed vnde conchyliis pretia, quis virus graue in fuco, color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua paſcitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo eſt. Aqua dulci necantur, & ſicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis viuunt, ſaliua ſua. Conchæ omnes celerrimè creſcunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinẽ implent. Quòd ſi hactenus tranſcurrat expoſitio, fraudatam profectò ſe luxuria credat, noſque indiligentiæ damnet. Quamobrem perſequemur etiam officinas: vt tanquam in vita frugum noſcitur ratio, ſic omnes, qui iſtis gaudent, præmia vitæ ſuæ calleant. Concharũ ad purpuras & conchylia eadem quidem eſt materia, ſed diſtat temperamẽto. Duo ſunt genera: Buccinũ minor concha, ad ſimilitudinem eius buccini, quo ſonus editur: vnde & cauſa nomini, rotunditate oris in margine inciſa. Alterũ purpura vocatur, cuniculatim procurrente roſtro, & cuniculi latere introrſus tubulato, quà proferatur lingua. Preterea clauatum eſt ad turbinem vſque aculeis in orbem ſeptenis ferè, qui non ſunt buccino, ſed vtriſq; orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum non niſi petris adhæret, circaque ſcopulos legitur.

† *Ariſtot. Hiſt. animal. lib. 5. cap. 15.* Ζῆ γὰρ ἡ πορφύρα ἔτη ἕξ. *Vnde & hic nonnulli, Senis, legere malũt, quàm Septenis.*

Quot ſint genera. CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earũ genera plura, pabulo & ſolo diſcreta. Lutenſe putri limo, & algenſe enutritum alga, viliſſimũ: vtriſq; melius Tenienſe, in Tenei maris ora collectum: hoc quoq; tamen etiamnum leuius atq; dilutius: calculoſæ appellantur à calculo maris, mirè apto conchyliis: & longè optimum purpuris Dialutenſe, id eſt vario ſoli genere paſtum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rariſq; textu veluti naſſis in alto iactis. Ineſt iis eſca, cluſiles mordaceſque conchæ, ceu mitulos videmus. has ſemineces, ſed redditas mari auido hiatu reuiuiſcentes, appetũt purpuræ, porrectiſque linguis infeſtant. at illæ aculeo extimulatæ claudunt ſeſe, comprimuntque mordentia: ita pendentes auiditate ſua purpuræ tolluntur.

Quo capiantur tempore. CAP. XXXVIII.

CApi eas poſt Canis ortũ, aut ante vernum tempus vtiliſſimum: quoniã cùm † fœtificauere, fluxos habent ſuccos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm ſumma vertatur in eo. Eximitur poſteà vena, quã diximus: cui addi ſalem neceſſariũ, ſextarios fermè in libras centenas: macerari triduo, iuſtum. Quippe maior vis tantò, quantò recentior. Feruere in plumbo, ſinguliſque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita deſpumatis ſubinde carnibus, quas hæſiſſe venis neceſſe eſt, decimo fermè die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec ſpei ſatis fiat, vritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rurſuſque mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem. Buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat auſteritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci. Ita permiſtis viribus alterum altero excitatur, aut aſtringitur. Summa medicaminũ in libras vellerũ, buccini ducenta pelagij cxj. Ita fit amethyſti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm ſatiatur immatura viridique cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei ſumma, color ſanguinis

† *In vetuſt. codic. Cerificauere legitur, non Fœtificauere. adſtipulante etiã Ariſtotele Hiſt. animal. lib. 5. cap. 15. vbi ſic habet:* Ὅταν δ' κηριάζωσιν αἱ πορφύραι, χείριστον ἔχουσι τὸ ἄνθος. *Quin & Plinius ipſe paulò ante ca. 36. purpuras tradit verno tempore congregatas lentorem ceræ cuiuſdam ſaliuare.*

guinis concreti, nigricans aſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur ſanguis.

Romæ quando vſus purpuræ. CAP. XXXIX.

PVrpuræ vſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hoſtilium è regibus primum vſum Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Nepos Cornelius, qui Diui Auguſti principatu obiit: Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum vænibat: nec multò pòſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille nō poterat emi. Hac P. Lentulus Spinter Aedilis curulis primus in prætexta vſus improbatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Aedilis fuit vrbis conditæ anno ſeptingenteſimo, Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata veſte cætera eadem ſine buccino: præterque † ius temperatur aqua pro inuiſo humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantoque dilutior, quantò magis vellera eſuriunt.

† *Budæus li. 2. de Aſſe legendū cenſet, Vis temperatur aqua &c.*

De pretio earum. CAP. XL.

PRetia medicamento ſunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen vſquam pelagij libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos ſciant, qui iſta mercantur immenſo. Sed alia ſunt è fine initia: iuuatque ludere impendio, & luſus geminare miſcendo iterum, & ipſa adulteria naturæ: ſicut teſtudines tingere, argentum auro confundere, vt electra fiant, addere his æra, vt Corinthia.

De tingendo amethyſtino, & cocco, & hyſgino. CAP. XLI.

NOn eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum: rurſum abſolutus inebriatur Tyrio, vt ſit ex vtroque nomen improbum, ſimulque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, tranſire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet inueniſſe, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata, votum quoque factum è vitio portentoſis ingeniis, & gemina demonſtrata via luxuriæ, vt color alius operiretur alio, ſuauior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miſcere, coccoque tinctum Tyrio tingere, vt fieret hyſginum. Coccum Galatiæ rubens granum, vt dicemus in terreſtribus, aut circa Emeritam Luſitaniæ, in maxima laude eſt. Verùm vt ſimul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus ſuccus: idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti vires, neque ſeneſcenti. Abundè tractata eſt ratio, qua ſe virorum iuxtà fœminarumq; forma credit ampliſſimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium ſenſu. CAP. XLII.

COncharum generis & pinna eſt. Naſcitur in limoſis ſubrecta ſemper, nec vnquam ſine comite, quem pinnoterem vocant, alij pinnophylacem. is eſt ſquilla parua: alibi cancer dapis aſſectator. Pandit ſe pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piſcibus præbens. Aſſultant illi protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus ſpeculatus index, morſu leui ſignificat. † Illa ore compreſſo, quicquid incluſit, exanimat, partemque ſocio tribuit. Quò magis miror, quoſdam exiſtimaſſe, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. Nouit torpedo vim ſuam, ipſa nō torpens: merſaque in limo ſe occultat, piſcium qui ſecuri ſupernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor ſolertia ranæ, quæ in mari piſcatrix vocatur. Eminentia ſub oculis cornicula turbato limo exerit, aſſultantes piſciculos attrahens, donec tam propè accedant, vt aſſiliat. Simili modo ſquatina, & rhombus abditi pinnas exertas mouent ſpecie vermiculorum: itemque quæ vocatur raia. Nam paſtinaca latrocinatur ex occulto, tranſeuntes radio (quod telum eſt ei) figens. Argumenta ſolertiæ huius, quòd tardiſſimi piſcium hi, mugilem velociſſimū omniū habentes in ventre reperiuntur.

† *Vetuſt. cod. Illa cōpreſſu, quicquid incluſit, exanimat.*

De ſcolopendris, vulpibus, & glanis. CAP. XLIII.

SColopendræ terreſtribus ſimiles, quas centipedes vocāt, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde reſorbent. At vulpes marinæ, ſimili in periculo glutiunt amplius vſque ad infirma lineæ, quæ facilè prærodant. Cautius qui glanis vocatur: auerſos mordet hamos, nec deuorat, ſed eſca ſpoliat.

De ariete piſce. CAP. XLIIII.

GRaſſatur aries, vt latro. Et nunc grandiorum nauium in ſalo ſtantiū occultatus vmbra, ſi quem nandi voluptas inuitet, expectant: nunc elato extra aquam capite, piſcantium cymbas ſpeculatur, occultusque adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neq; fruticum, & de vrticis, & ſpongijs. CAP. XLV.

EQuidem & his ineſſe ſenſum arbitror, quæ nec animalium, nec fruticum, ſed tertiam ex vtroque naturam habent, vrticis dico, & ſpongiis. Vrticæ noctu vagantur, noctuque mutantur. Carnoſæ frondis his natura: & carne veſcuntur. Vis pruritu mordax, eademq; quæ terreſtris vrticæ. Contrahit ergo ſe quàm maximè rigens, ac prænatāte piſciculo frondem ſuam ſpargit, cōplectenſq; deuorat. Aliàs marcenti ſimilis, & iactari ſe paſſa fluctu algæ vice, contactos piſces, attrituque

petræ

petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectinos & echinos perquirit: dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta vredinem mittit, paulumque si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarū tria genera accipimus: spissum ac prædurum & asperum, tragos id vocatur: minus spissum & mollius, manon: tenue densumq;, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia vbi auulsorem sensere, contractæ multò difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifestò conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen vesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoq; inhæret color, Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximę fiunt manæ, sed mollissimæ, circa Lyciā. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, & densæ circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideò optimę in gurgitibus. Viuentibus idem, qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ intersunt enim fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constat lōgo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, qui elui nō possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. CAP. XLVI.

CAnicularum maximè multitudine circa eas vrinantes graui periculo infestantur. Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentemque à reciprocando, & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant, caliginis & pauoris, vt arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud vllam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus vna in aduersas eundi, vltroque terrendi. Pauet enim hominem æquè ac terret. Et sors æqua in gurgite. vt ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis. funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, vt sit periculi signū, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliàs tractus. Vt prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repentè rapiant, absumi spectant. Ac sæpè iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij: sed monstro solertia est nauigium subeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his, quæ silicea testa includuntur, & quæ sine vllo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. CAP. XLVII.

CErtissima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquā sunt, vbi maleficæ bestię: qua causa vrinantes sacros appellant eos. Silicea testa inclusis fatendū est nullum esse sensum, vt ostreis. Multis in eadem natura, quæ frutici, vt holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, vt cauponarum etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, & quæ capillus maximè celat, existant: & circumglobata escæ sæpe extrahuntur: quæ causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam verò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

Quòd hic Plinius generaliter planis piscibus, Aristoteles lib. 9. ca. 30. Hist. animal. (vnde hic locus translatus videtur) peculiariter anthijs adscribit, quos ibidē & sacros pisces eā ob causam cognominat.

De venenatis marinis. CAP. XLVIII.

NEc venena cessant dira, vt in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionemq; stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore tantùm: nec viuus ibi capitur. Aequè pestiferum animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum vsquam execrabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, vt telum, perforat vi ferri & veneni malo.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

MOrbos vniuersa genera piscium, vt cætera animalia, etiam fera, non accipimus sentire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

QVonam modo generent, desideriū & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventriū coeunt, tanta celeritate vt visum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, paulò diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans: sub partū mares fœminā similiter, oua vescentes earū. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, inter se versando mares & fœminæ vitale asperserint virus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & stagna, cùm singuli vteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione, & qui pisces oua pariant. CAP. LI.

PIscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, vt murænarum, quędā paulò tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatique, vt testudines in coitu superueniūt: polypi cri-

ne vno fœminæ naribus adnexo: sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, vt canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque semestri vita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ duriores testæ sunt, vt murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices,[a] atque spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ verò siliceo tegmine operiuntur, vt ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixoque palos, † & lignum maximé. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta viuiscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coeunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex vtroque compositum apud Græcos trahit. Quædam † tempore anni gignuntur, & in humore, & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines * eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, vt chalcis, cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, vere & autumno. Et planis squatina sola bis, autumno & Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: sargi, torpedo, squali circa æquinoctium: molles vere: sepia omnibus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem vuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, pariũt vere oua tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, vt multitudinem ouorũ occisi non recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conferta oua edunt, vt sepiæ. Purpurę, murices, eiusdemque generis, vere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme: & cochleę hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eaque intra se parit oua pręmollia, in alium locum vteri transferens, atq; ibi excludens. Simili modo omnia, quę cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola pisciũ & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sępe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Cęterę fœminę in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, vnus piscium dehiscente† propter multitudinem vtero parit. A partu coalescit vulnus: quod & in * cęcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobo effosso parit oua, & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtumque in aquam ducit.

[a] Apuæ, legendum, nõ atq;, tum ex vetus. cod. tum ex Aristote. Histo. animal. lib. 5. capit. 15. vbi aphyen, hoc est apuam nasci tradit: ἐκ τοῦ ἀφροῦ τοῦ γιγνομένου ὑπὸ τοῦ ὀμβρίου ὕδατος.

† ilignos maximè.

† Rectius, tepore anni. Cõsule Aristote. Histo. animal. lib. 6. cap. 15. vnde hic locus est desumptus.

** eodem tepore viuiscunt.*

† Legendum videtur, propter magnitudinem, videlicet ouorũ, suffragante Aristotele de generat. anima. lib. 3. c. 4. vbi belonem pauca quidẽ oua parere asserit, sed tam magna, vt vterus in parte dehiscat.

** Emenda, Cæciliis serpẽtibus, ex eodẽ Aristot. lib. 6.*

De vuluis piscium. CAP. LII.

Erythini & chanę vuluas habere traduntur: qui trochos appellatur à Gręcis, ipse se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia visu carent.

De longissima vita piscium. CAP. LIII.

Aeui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campanię, haud procul Neapoli: in ea in Cęsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca, duobus aliis ęqualibus eius ex eodem genere etiam tunc viuentibus. Quę mentio piscinarum admonet, vt paulò plura dicamus hac de re, priusquàm digrediamur ab aquatilibus.

De viuariis ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ętate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulę causa, sed auaritię, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, vt qui primus pensiles inuenit balineas, ita mangonizatas villas subinde vendẽdo. Is primus optimũ saporem ostreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatiliũ genera aliubi aliubi atq; meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhõbus Rauennę, murenę in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarũ censura peragatur. Nondũ Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà visum tanti in extremam Italiam petere Brundusiũ ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longę aduectionis à Brundusio compascere in Lucrino. Eadem ętate prior Licinius Murena, reliquorum piscium viuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensij: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm villã ędificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. † Tricies piscinę à defuncto illo veniere pisces.

† Budæus hoc in loco xl. H-S. legendũ contẽdit: alij cccc. ille Macrobij, hi Columellæ authoritate nixi.

Quis primus murænarum viuaria fecerit. CAP. LV.

Murenarum viuariũ priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cęsaris Dictatoris sex millia numero muręnarũ mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit,

noluit, aliáue merce. Huius villam intra quàmmodicam quadragies piscinæ † vænierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dilexit, vt exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiuerunt.

† *Aliàs, vendiderunt. Quã lectionem agnoscit & Budæus 2. de Asse.*

De cochlearum viuarijs, & quis primus instituit. CAP. LVI.

COchlearum viuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquiniẽsi, paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim vt essent † albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est, sapa & farre, aliisque generibus, vt cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem perductæ sint, vt octoginta quadrantes caperent singularum calices. Author est M. Varro.

† *Albulæ, fortassis: vt apud Varronem lib. 3. Rei rust.*

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

PIscium genera etiamnum à Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis, in cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque venanteis refugere in suas cauernas, & in iis obuersos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobiorum, branchias vt cæteris piscibus. Circa Heracleam & Cromnam, † & multifariam in Ponto vnum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernasque faciat sibi in terra, atque in his viuat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum viuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ouis relictis in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quod fieri non indigno humoris: propter quod & anguillas diutius viuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, vt testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maximè gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis vbi nullæ restagnent aquæ: miraturque & ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur, cùm in nonnullis reperiantur pisces. † Quicquid est hoc, certè minus admirabile talparum facit vita subterranei animalis, nisi fortè vermium terrenorum & piscibus natura inest.

† *Addendum hic ex scrip. cod. Et Lycum amnem. alioqui non erit, quò referatur, quod mox sequitur, Eodemq; Lyco amne.*

† *Rectius vetusti codic. Quicquid est hoc, certè minus admirabilem talparum facit vitam, subteranei animalis.*

De muribus Nili. CAP. LVIII.

VErùm omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedentem miracula: quippe † detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræq;, iam parte corporis viuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

† *deturgente*

De anthia pisce, & quomodo capiatur. CAP. LIX.

NEc de anthia pisce sileri conuenit, quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur, vno genere. Paruo nauigio, & concolori veste, eademque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escamque proiicit. Quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: canensque quod timuit, cùm id sæpe factum est, vnus aliquando consuetudine inuitatus anthias, escã appetit. Notatur hic intentione diligenti, vt author spei, conciliatorque capturæ. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit: paulatimque comitatior, postremò greges adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulùm vltra digitos in esca iaculatus hamum, singulos inuolat verius quàm capit, ab vmbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio vlla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchrè noto cepisse malefícia voluntate: agnitum in macello à socio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatumque: addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm vnum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, vt præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

De stellis marinis CAP. LX.

PRæter hæc claros sapiẽtia authores video mirari stellam in mari. Ea figura est parua admodum, caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: multo memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

De dactylis, eorumq; miraculis. CAP. LXI.

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorum vnguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeant, ludere in ore mãdentium, ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atq; etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: vt procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter se aquatilium. CAP. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum intantum locusta pauet, vt si iuxtà viderit, omnino moriatur. † Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius author est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus concordes esse. Omnes autem viuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balæna & musculus: quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorumq; vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

† Legendum videtur Locustæ congruum ex Aristotele libr. 8. Histor. animal. c. 2. vbi sic legitur: Οἱ δὲ κάραβοι τοὺς γόγγους κρατοῦσιν.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *DECIMVS.*

De natura auium. CAP. I.

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent: cæterò non sunt volucres, nec à terra tolluntur. Vugulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultauerint, latere se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem † pro quibusdam habita vasis, conosque bellicos & galeas adornantes pennæ.

† Melius, Quibusdam habita pro vasis.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulosè, vnum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem caputque plumeo apice cohonestante. Primus atq; diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminē extitisse qui viderit vescentem: sacrum in Arabia Soli esse, viuere annis dclx. senescentem casia thurisque surculis construere nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primò ceu vermiculum: inde fieri pullum: principioque iusta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum & siderum easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se P. Licinio, M. Cornelio Consulibus. Cornelius Valerianus phœnicem deuolasse in Aegyptum tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est & in vrbem, Claudij principis Censura, anno vrbis dccc. & in comitio propositus, quod actis testatū est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis.

CAP. III.

EX his, quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melænaetos à Græcis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: cæteræ, vt dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conuersatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & vi: huicque vita circa lacus. Phœmonoe Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, carentiq; lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit & Boethus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit Poetam Aeschylum, prædictam fatis (vt ferunt) eius diei ruinam secura cæli fide cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, vt quam verberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: cæteræ, cùm occidere, considunt. Hæc facit, vt quintum genus gnesion vocetur, velut verum, solumq; incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoq; in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus: circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasq; rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorum tendente, maximè si condensa harundo sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cùm appetit, in lacus cadente, vmbramq; suam nanti sub aqua à litore ostendente: rursus aue in diuersa, & vbi minimè se credat expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum hostem obcæcantes.† Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum, vnà merguntur. Haliæetus tantùm implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri Solis radios: & si conniuentem humectantemq; animaduertit, præcipitat è nido, velut adulterinum atq; degenerem: illũ cuius acies firma contra steterit, educat. Haliæeti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, è quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant, Thusci verò ossifragam. Tribus primis & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gagaten, ad multa remedia vtilis, nihil igne deperdens. Est autem lapis iste prægnans, intus cùm quatias, alio velut in vtero sonãte. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt oua terna: excludunt pullos binos: visi sunt & tres aliquando. Alterũ expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibũ negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoq; earum inuertuntur diebus iis, albescunt inedia pennæ, vt meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoq; persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum per aquilarum magno ad populandum tractu, vt satietur indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primo deponunt, expertæq; pondus tunc demũ † abeunt. Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantũ superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri nõ queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant vnquam solam hãc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis consuetudo iudicauit.

† Quod hic tertio aquilarũ generari tribuitur, quem morphnam supra Plin. nominauit, Aristoteles lib. 9. Histor. animal. cap. 32. (vnde hæc ferè omnia sunt desumpta) haliæeto assignat. Quo fit, vt verba hæc alieno loco posita videantur, & suprà reponenda post ea verba, Et discussis pectore aquis rapiens.

† auehunt.

Quando legionum signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellum.

CAP. IIII.

ROmanis eam legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, apriq; singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, nõ fere legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, sed etiam cum ceruis prælia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec vnus hostis illi satis est: acrior est cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiam si in aere. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica: at illa ob hoc rapit vbicunque visum. Ille multiplici nexu alias ligat, ita se implicans, vt simul decidant.

Mirum

Mirum de aquila. CAP. V.

Eſt percelebris apud Seſton vrbem aquilæ gloria: educatam à virgine retuliſſe gratiam, aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta poſtremò, in rogum accenſum eius inieciſſe ſeſe, & ſimul conflagraſſe. Quam ob cauſam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & virginis, quoniam illi Deo ales aſſcribitur.

De vulturibus. CAP. VI.

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerſo orbe aduolare, falsò. Nidificant enim in excelſiſſimis rupibus. Fœtus quidem ſæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Aruſpicum in noſtro æuo peritiſſimus, parere tradit oua tria: vno ex iis reliqua oua nidumque luſtrare, mox abiicere. Triduo autem antè aut biduo volare eos, vbi cadauera futura ſunt.

De ſanguale. CAP. VII.

SAngualem auem, atque immuſſulum, Augures Romani in magna quæſtione habent. Immuſſulum aliqui vulturis pullum arbitrantur eſſe, & ſangualem oſſifragæ. Maſſurius ſangualem oſſifragam eſſe dicit, immuſſulum autem pullum aquilæ, priuſquàm albicet cauda. Quidam poſt Mutium Augurem viſos non eſſe Romæ confirmauere: ego (quod veriſimilius eſt) in deſidia rerum omnium non arbitror agnitos.

De accipitribus. CAP. VIII.

† Aliàs, decē. quot accipitrum genera facit & Ariſtot. lib. 9. Hiſtor. animal. capit. 36.

ACcipitrum genera † xvj. inuenimus. Ex iis circon claudum altero pede proſperrimi augurij nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero teſtium, cui principatum in auguriis Phœmonoe dedit: buteonē hunc appellāt Romani, familia etiam ex eo cognominata, cùm ꝓſpero auſpicio in ducis naui ſediſſet. Aeſalona Greci vocant, q̄ ſolus omni tempore apparet: cęteri hyeme abeūt. Diſtinctio generum ex auiditate. Alij non niſi ex terra rapiunt auem: alij non niſi circa arbores volitantē: alij ſedentem in ſublimi: aliqui volantem in aperto. Itaq; & columbæ nouere ex iis pericula, viſoque conſidunt, vel ſubuolant, contra naturā eius auxiliantes ſibi. In inſula Africę Cerne in Oceano accipitres totius Maſſyliæ humi fœtifiſcant: nec alibi naſcuntur, illis aſſueti gentibus. In Thraciæ parte ſuper Amphipolim homines atque accipitres ſocietate quadam aucupantur. Hi ex ſyluis & harundinetis excitant aues: illi ſuperuolantes deprimunt. Rurſus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditum eſt, miſſas in ſublime ſibi excipere eos: & cum tempus ſit capturæ, clangore ac volatus genere inuitare ad occaſionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam niſi partem à piſcantibus ſuam accepere, expanſa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarius etiam in ſyluis, interdiu minus cernens. Bellū interneciuum gerit cum aquila, cohærenteſq; ſæpe prehenduntur.

De coccyce, quæ à ſuo genere interimitur. CAP. IX.

† aſpectu columbi potius.

† Legendum, Nam minutæ quoq; infeſtāt tū ex vetuſt. codicib. tum ex Ariſt. Hiſt. animal. lib. 9. cap. 29. vbi ſic habet: Τίλλεται γὰρ ὑπὸ τῶν μικρῶν ὀρνίων καὶ φεύγει αὐτά.

COccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, niſi perquàm paucis diebus: ipſeque modico tempore æſtatis viſus non cernitur poſteà. Eſt autem neque aduncis vnguibus ſolus accipitrum, nec capite ſimilis illis, neque alio quàm colore, † ac rictu columbi potiùs. Quin & abſumitur ab accipitre, ſiquando vna apparuere: ſola omnium auis à ſuo genere interempta. Mutat autem & vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: ſemperq; parit in alienis nidis, maximè palumbium, maiori ex parte ſingula oua, quod nulla alia auis: raro bina. Cauſa ſubiiciendi pullos putatur, quòd ſciat ſe inuiſam cunctis auibus. † nam minutas quoque infeſtant: ita non fore tutam generi ſuo ſtirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo ſubditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura præripit cibos reliquis pullis, itaque pingueſcit, & nitidus in ſe nutricem conuertit. illa gaudet eius ſpecie, miraturq; ſeſe ipſam, quòd talem pepererit: ſuos comparatione eius damnat, vt alienos, abſumique etiam ſe inſpectante patitur, donec corripiat ipſum quoque iam volandi potens. Nulla tum auium ſuauitate carnis comparatur illi.

De miluis. CAP. X.

MIlui ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapaciſſimam & famelicam ſemper alitem nihil eſculenti rapere vnquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, niſi lugubri municipiorum immolantium oſtento. Iidem videntur artem gubernandi docuiſſe caudæ flexibus, in cælo monſtrante natura, quid opus eſſet in profundo. Milui & ipſi hybernis menſibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem à ſolſtitiis affici podagra.

Digeſtio auium per genera. CAP. XI.

VOlucrum prima diſtinctio pedibus maximè conſtat. Aut enim aduncos vngues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere ſunt, vti anſeres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos vngues habentia, carne tantùm veſcuntur ex parte magna.

De in-

De inauſpicatis auibus, cornice, coruis, bubone. CAP. XII.

COrnices † & alio pabulo. Atque duritiem nucis roſtro repugnantem, volantes in altum in ſaxa tegulásve iaciunt iterum ac ſæpius, donec quaſſatam perfringere queant. Ipſa ales eſt inauſpicatæ garrulitatis, à quibuſdam tamen laudata. Ab Arcturi ſidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templiſque raró, alicubi omnino non aſpici, ſicut Athenis. Præterea ſola hæc etiam volantes pullos aliquandiu paſcit: inauſpicatiſſima fœtus tempore, hoc eſt, poſt ſolſtitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, ſicut & corui: qui & ipſi non carne tantùm aluntur, ſed robuſtos quoque fœtus ſuos fugant longius. Itaque paruis in vicis non plus bina coniugia ſunt: circa Cranonem quidem Theſſaliæ ſingula perpetuò: genitores ſoboli loco cedunt. Diuerſa in hac, & ſuprà dicta alite quædam. Corui ante ſolſtitium generãt, iidem ægreſcunt ſexagenis diebus, ſiti maximè, antequàm fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur; ideoque grauidas, ſi ederint coruinum ouum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, ſi tecto inferantur. Ariſtoteles negat, non hercule magis, quàm in Aegypto ibim: ſed illam exoſculationem, quæ ſæpe cernitur, qualem in columbis, eſſe. Corui in auſpiciis ſoli videntur intellectum habere ſignificationum ſuarum. nam cùm Mediæ hoſpites occiſi ſunt, omnes è Peloponneſo & Attica regione volauerunt. Peſſima eorum ſignificatio, cùm glutiunt vocem velut ſtrangulati. Vncos vngues & nocturnæ aues habent, vt noctuæ, bubo, vlulæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auſpiciis, deſerta incolit: nec tantùm deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt. Priuatorum domibus inſidentem plurimis ſcio non fuiſſe feralem. Volat nunquàm, quò libuit, ſed tranſuerſus aufertur. Capitolij cellam ipſam intrauit Sex. Papellio Iſtro, L. Pedamio Coſſ. propter quod nonis Martiis vrbs luſtrata eſt eo anno.

† *Vetuſt. cod. Cornices & alio pabulo, vt quæ duritiem nucis &c.*

De incendiaria aue. CAP. XIII.

INauſpicata eſt & incendiaria auis, propter quam ſæpenumero luſtratam vrbem in annalibus inuenimus, ſicut L. Caſſio, C. Mario Coſſ. quo anno & bubone viſo luſtrata eſt. Quæ ſit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam eſſe, quæcunq; apparuerit carbonem ferens ex aris, vel altaribus. Alij ſpinturnicem eam vocãt: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aues, qui ſe ſcire diceret, non inueni.

De cliuina. CAP. XIIII.

CLiuinam quoque auem ab antiquis nominatam, animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium ſubis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. CAP. XV.

SVnt præterea complura genera depicta in Hetruſca diſciplina, ſeculis non viſa: quæ nunc defeciſſe mirum eſt, cùm abundent etiam, quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

EXternorum de auguriis peritiſſimè ſcripſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cauantem, trogonem, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam pondere capitum peruerſa oua, poſteriorem partem corporum fouendam matri applicent.

De noctuis. CAP. XVII.

NOctuarum contra aues ſolers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & vnguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hyemis cubare, & nouem voces habere, tradit Nigidius.

De pico Martio. CAP. XVIII.

SVnt & paruæ aues vncorum vnguium, vt pici, Martio cognomine inſignes, & in auſpiciis magni. Quo in genere arborum cauatores, ſcandentes in ſubrectum felium modo: illi verò & ſupini, percuſſi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cauis educant auium ſoli. Adactos cauernis eorum à paſtore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgò. Trebius author eſt, clauum cuneúmve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, ſtatim exilire, cum crepitu arboris, cùm inſederit clauo aut cuneo. Ipſi principales Latio ſunt in auguriis, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præſcitum tranſire non queo. In capite Prætoris vrbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, ſedit ita placidè, vt manu prehenderetur. Reſpondere vates, exitium imperio portendi, ſi dimitteretur: at ſi examinaretur, Prætori. Et ille auem protinus concerpſit: nec multò pòſt impleuit prodigium. Veſcuntur & glande in hoc genere, pomiſque multæ, ſed quæ carne tantùm non viuunt, excepto miluo: quod ipſum in auguriis dirum eſt.

De vncos vngues habentibus & digitos. CAP. XIX.

VNcos vngues habentes omnino non congregantur, & ſibi quæque prædantur. Sunt autem omnes ferè altiuolæ præter nocturnas:& magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris rarò conſiſtunt, curuatura vnguium prohibente. Nunc de ſecundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur ſpecies, oſcines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi cauſa occiderit. CAP. XX.

OMneſque reliquas in his pauonum genus, cum forma, tum intellectu eius & gloria. Gemmantes laudatus expandit colores, aduerſo maximè Sole, quia ſic fulgentius radiant. Simul vmbræ quoſdā repercuſſus cæteris, qui in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omneſque in aceruum contrahit pennarum, quos ſpectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amiſſa cum foliis arborum, donec renaſcatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis xxv. Colores incipit fundere in trimatu. Ab authoribus non glorioſum tantùm animal hoc traditur, ſed & maleuolum, ſicut anſer verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortenſius, aditiali cœna ſacerdotij. Saginare primus inſtituit circa nouiſſimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæſtu reditus ſeſtertiûm ſexagena M. habuit.

De gallis, & quomodo caſtrentur, & de gallinaceo locuto. CAP. XXI.

PRoximè gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque ſomno natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque caſtrenſi vigilia ad curas laboremque reuocant. Nec ſolis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum, in quacunq; ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoq; inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes: † nec finis ſæpe commorientibus. Quòd ſi palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſeque ipſi principes teſtantur. Victus occultatur ſilens, ægreq; ſeruitium patitur. Et plebs tamen æquè ſuperba graditur ardua ceruice, criſtis celſa: cælumque ſola volucrum aſpicit crebrò, in ſublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori ſunt etiam leonibus ferarum generoſiſſimis. Iam ex his quidam ad bella tantùm & prælia aſſidua naſcuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus eſt honos habitus Melicis, ac Chalcidicis, vt planè dignæ aliti tantū honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima. Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domoſque ipſis ſuas claudunt aut reſerant: hi faſces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auſpices: hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiā fibriſque haud aliter quàm opimæ † victoriæ, Diis grati. Habent oſtenta & † præpoſteri eorum veſpertinique cantus. Nanque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam aduerſus Lacedæmonios præſagiuere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret. Deſinunt canere caſtrati: quod duobus fit modis, lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pingueſcunt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminenſi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coſſ. in villa Galerij locutum gallinaceum, ſemel, quod equidem ſciam.

† nec finis ſæpe, niſi cōmorientibus.

† Victimæ, legendum, non victoriæ.

† præproperi

De anſeribus, & quis primus iecur anſerinum comederit, & de adipe anſerino Comageno. CAP. XXII.

EST & anſeri vigil cura, Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum Cenſores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore & aries adamaſſe proditur. Poteſt & ſapientiæ videri intellectus iis eſſe. Ita comes perpetuò adhęſiſſe Lacydi philoſopho dicitur, nuſquā ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus.

digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus vir Consularis, an † M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ Oratoris filius, palmas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis vsque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita cæteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: molliorque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatissima. Candidi ibi, verùm minores, ganzæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunque auxiliorum præfectis, à vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoque deliciæ processere, vt sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagene vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vsum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenum. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutaque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorũ & colorem reddit. Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantum aucta, vt in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos alpes, & Septentrionalis regio. In auiariis saporem perdunt. Moriuntur cõtumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

† *Rectius, M. Seius ex Varrone Rei rust. libro 3. cap. 10.*

De gruibus, ciconijs, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glottę. CAP. XXIII.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum altè: ducem, quem sequãtur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineãt. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiã coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiũt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt: Certum est, Pontum transuolaturas, primùm omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon, & Carambin: mox saburra stabiliri. Cùm medium transierint, abiici lapillos è pedibus: cùm attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui Diui Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse. Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem, quo grues, modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregãtur in loco certo: comitatæq; sic, vt nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cùm discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: vtrunque nocturnis fit temporibus. Et quamuis vltra citráve peruolent, nunquàm tamen aduenisse vsquã, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis, vbi congregatæ inter se commurmurant, eamque quæ nouissima aduenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augusti non temerè visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment. Honos iis serpentiũ exitio tantus, vt in Thessalia capitale fuerit occidisse, eademque legibus pœna, quæ in homicidam. Simili anseres quoque & olores ratione commeant: sed horum volatus cernitur: liburnicarum more rostrato impetu feruntur, faciliùs ita findentes aera, quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt: genitricum senectam inuicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, falsò, vt arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: vtcunque enim suprà dictas magnitudo & vires corporum inuitare videri possunt. Coturnices antè etiam semper adueniũt, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis sæpè insidunt, & hoc semper noctu, merguntque nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non volant, humido scili-

cet & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporũ, viresq; paruas. Hinc volãtium illa conquestio labore expressa. Aquilone ergo maximè volant ortygometra duce. Primã earũ terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum solicitant: abeuntque vnà persuasæ glottis, & otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguã: vnde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè profectam, pœnitentia in volatu cum labore scilicet subit. Reuerti incomitatam piget, & sequi: nec vnquam plus vno die pergit: in proximo hospitio deserit. Verùm inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseuerantior festinat etiã peruenire ad expetitas sibi terras. Itaq; noctu is eas excitat, admonetq; itineris. Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: vnde & nomen illi: quidam Latinè asionem vocant: imitatrix aliàs auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, vt noctuæ, † intenta in aliquo, circumeunte alio. Quòd si ventus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture harena repleto, stabilitæ volant. Coturnicibus † veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simulq; comitialem propter morbum despui suetum, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem.

† Scripti cod. paulò aliter, sed eodem sensu: Intentam in aliquẽ circumeũte alio.
† veratri.

De hirundinibus, merulis, turdis, & sturnis, turturibus & palumbis. CAP. XXIIII.

ABeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne vescens auis ex iis quæ aduncos vngues nõ habent: sed in vicina abeunt, apricos secutæ montium recessus: inuentæque iam sunt ibi nudæ deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam vrbs illa sæpiùs capta sit: nec Biziæ in Thracia, propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas in vrbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus suis, cùm obsideretur præsidiũ Romanum à Ligustinis, hirundinem à pullis ad se allatam: vt lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ, turdique, & sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, visi sæpe ibi, quò hybernum pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennasque amittit. Abeunt & palumbes, quònam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus, velox celeritas: quibus ex causis neque rapinæ cæterarum alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in volatu pascitur.

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. CAP. XXV.

TEmporum magna differentia auibus. Perennes, vt columbæ: semestres, vt hirundines: trimestres, vt turdi & turtures, & quæ, cùm fœtum eduxere, abeunt, vt galguli, vpupæ.

De auibus mira. CAP. XXVI.

AVthores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mensas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. CAP. XXVII.

SEleucides aues vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casij montis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec vnde veniant quòve abeant, compertum, nunquã conspectis, nisi cùm præsidio earum indigetur.

De Ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Aegyptij ibes suas contra serpentiũ aduentum: & Elei Myiagron Deum, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, qua litatum est illi die.

Quæ aues in quibus locis non sunt, & quæ mutant colorem & vocem, & de luscinijs. CAP. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula nõ est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hęc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat, tanquam genera frugum fruticúmve, sic & animalium: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud vnius generis saluti aduersum, quæúe ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, † amœnum arbusto, agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum circa lapidem ab eo, immensa aliqui finitimo Insubriũ tractu, examina gracculorũ monedularumq;, cui soli aui furacitas auri argentique præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad vrbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis, cùm serantur rapa. Perdices non transuolãt Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratã ei ædem. In Fidenate agro iuxta vrbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciũt. At in agrum Volaterranum palumbium vis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec

† Aliàs, Amœnum arbustato agro. Et ne cui verbum illud videatur insolitũ, sciat etiã infrà lib. 17. ca. 23. verbũ Arbustare vsurpasse Plinium pro eo quod est Arbusto agrum conserere.

nec muscæ, nec carnes intrant. Multa præterea similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cùm Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica vocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutant colorem vocemq; tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantùm. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitiũ muta. Rostrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Lusciniis diebus ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primùm tanta vox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuiterque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec iidem omnibus, sed sui cuiq;. Certant inter se, palamq; animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitã, spiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, versusq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, vicibusq; reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docẽte quædam reprehensio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertiis sex, candidam alioquin, quod est propè inusitatum, vænisse, quę Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæúe parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamq; artifices argutiæ à xv. diebus paulatim desinunt, nec vt fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt vere primo cum plurimum sena oua. Alio ratio ficedulis. Nam † formam simul coloremque mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: posteà à melancoryphi vocantur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & vpupa, vt tradit Aeschylus Poeta, obscœna aliàs pastu auis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigensq; per longitudinem capitis. Oenanthe quidẽ etiam statos latebræ dies habet, ex oriẽte Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus vtrunq;. Chlorion quoq;, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa stolstitia ꝓcedit.

† Sunt qui hic Sonum legere malint, quàm formam, Aristotelis autoritate adducti, qui li. 9. Hist. animal. c. 4. de mutua ficedulæ & melãcoryphi mutatione loquens, sic ait, Διαφέρουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀλλήλων οὐδὲν, πλὴν τῇ χρόᾳ, καὶ τῇ φωνῇ.

De merulis. CAP. XXX.

Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec vsquam aliubi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium genituræ. CAP. XXXI.

Oscines, præter exceptas, non temerè fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauijs, & mergis. CAP. XXXII.

Eo maximè sunt insingnes halcyones. Dies earum partus, maria quique nauigant, nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantùm purpureis & candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumamúe, naue aliquano circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximé. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum vtique tractabile. Faciunt autem septem ante brumã diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem pilæ figura, paulum eminentiore perquàm angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, vt spuma arida maris. Nec vnde confingantur, inuenitur. Putant ex spinis aculeatis: piscibus enim viuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gauiæ æstate, mergi incipiente vere.

† Legendum videtur, Ex spinis acus piscis, suffragente Arist. Hist. animal. lib 3. ca. 14. vbi halcyones nidũ conficere tradat ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis & perdicibus. CAP. XXXIII.

Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ admonet: neque alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccisq; consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresque circumagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirũdinum est rusticarũ & agrestium, quæ ratò in domibus, diuersos figura, sed eadẽ materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustũ, vtero capaci: mirum qua peritia & occultandi habiles pullis, & substernendis molles. In Aegypti

Heracleotico ostio molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij ferè vnius spatio: quod humano opere perfici non posset, In eadem Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus palea & stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quæ ripas excauant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium malo, multisq; aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrantque multis diebus antè, si futurum est vt auctus amnis attingat. In genere parrarum est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, vt inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, vt nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omnium est, tabulata ramorum sustinendo nido prouidè eligere, cameraque ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia cinnamologos auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. † In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorũ suspensa. Picæ cùm diligentius visum ab homine nidum sensere, oua transferunt alio. Hoc in his auibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendisque ouis, miro traditur modo. Nanque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua vtrinque libra deportant alio. Nec verò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, supernè cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, vt contra feras abundè vallentur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: néue cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt alió. Illæ quidem & maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò à domitis feros & nouos aut victos iniri promiscué. Capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis † indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, vt rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contrà mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnantes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tempus æstuant, concipiuntque superuolantium † afflatu, sæpe voce tantùm audita masculi. Adeoque vincit libido etiam fœtus charitatem, vt illa furtim & in occulto incubans, cùm sensit fœminam aucupis accedentem ad marem, recanat reuocetque, & vltro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, vt in capite aucupantium sæpe cæcæ metu sedeant. Si ad nidum is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut breui aliquo volatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem pauore libera, ac materna vacãs cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sexdecim annos durare existimatur.

† Aristoteles libr. 9. Hist. animal. cap. 33. (vnde hũc locum transtulit Plinius) auem hanc Scythicam, ipsam esse otidem tradit, non aliam otidis magnitudine. Quo fit, vt nonnulli hic malint legere: In Scythis auis magna, nomine otis.

† Sunt, qui Illicem malint, quàm Indicẽ.

† Melius, olfactu: adstipulante etiam Aristotele de Generat. animal. lib. 3. ca. 1. vbi sic habet: Ὀσφραινόμενοι τοῦ ἀῤῥένος, ἢ ἀκούσαι τῆς φωνῆς. *hoc est, aut marem olfacientes, aut vocem eius audientes.*

De columbis. CAP. XXXIIII.

AB his columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communemq; seruant domum. Nisi cœlebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sæuique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis primò salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cùm bibant, colla non resupinare, largeq; bibere iumentorum modo.

De palumbibus. CAP. XXXV.

VIuere palumbes ad xxx. annum, aliquos ad xl. habemus authores, vno tantùm incommodo vnguium eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atq; idem, trino conficitur versu, præterq; in clausula gemitu: hyeme mutis, vere vocalibus. Nigidius putat, cùm oua incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autẽ post solstitium. Columbæ & turtures octonis annis viuunt.

De passeribus. CAP. XXXVI.

COntrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio apparet nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verùm columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varieta-

varietatemque diſpoſitam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, varieque fulcare. Qua in oſtentatione, vt vinctæ, præbentur accipitri, implicatis ſtrepitu pennis, qui non niſi ipſis alarum humeris eliditur, alioquin ſoluto volatu in multum velociore. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipſa gloria rapit.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

OB id cum iis habenda eſt auis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantùm, vt viſum vocemque eius fugiant. Hac de cauſa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare ſedem columbas: quod auro inſectis alarum articulis quæſiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus, multiuaga alioquin aue. Eſt enim ars illis inter ſe blandiri, & corrumpere alias, furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internuntię in rebus magnis fuere, epiſtolas annexas earum pedibus obſidione Mutinenſi in caſtra Conſulum, Decimo Bruto mittente. Quid vallum & vigil obſidio, atq; etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore inſaniunt multi: ſuper tecta exædificant turres iis, nobilitatemque ſingularum & origines narrant, vetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denariis quadringentis ſingula paria venditauit, vt M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandiſſimæ prouenire exiſtimatæ. Harum volatus in reputationem cęterarum quoque volucrum nos impellit.

De volatu & inceſſu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & vniuſmodi, & in ſuo cuique genere inceſſus eſt: aues ſolæ vario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ, vt cornices: ſaliunt aliquæ, vt paſſeres, merulæ: currunt, vt perdices, ruſticulæ: ante ſe pedes iaciunt, vt ciconiæ, grues: expandunt alas, pendenteſque raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, ſed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam verò maiore ex parte compreſſis volant: percuſſoque ſemel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: vel vt incluſum eum prementes, eiaculantur ſeſe in ſublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rurſus ab alto cadere has, illas ſalire. Anates ſolæ, quæque ſunt eiuſdem generis, in ſublime protinus ſeſe tollunt, atque e veſtigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur, delapſæ ſolæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, niſi ex procurſu, aut altiore cumulo immiſſæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circumſpectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ veſcuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut è contrario ſemper in volatu ſilent. Subrectæ, pronę, obliquę, in latera, in ora, quędam & reſupinæ feruntur: vt ſi pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

De apodibus. CAP. XXXIX.

PLurimùm volant, quæ apodes, quia careant vſu pedum: ab aliis cypſeli appellantur, hirundinum ſpecie. Nidificant in ſcopulis. Hæ ſunt, quæ toto mari cernuntur: nec vnquam tam longo naues, tamque continuo curſu recedunt à terra, vt non circumuolitent eas apodes. Cętera genera reſidunt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido, nulla: aut pendent, aut iacent. Et ingenia ęquè varia, ad paſtum maximè.

De caprimulgis & plateis. CAP. XL.

CAprimulgi appellantur grandioris merulæ aſpectu, fures nocturni: interdiu enim viſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarumque vberibus aduolant ſuctum propter lactis: qua iniuria vber emoritur, capriſque cæcitas, quas ita mulſere, oboritur. Platea nominatur, aduolans ad eas, quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadē cùm deuoratis ſe impleuit conchis, calore ventris coctas euomit, atq; ex iis eſculēta legit, teſtas excernēs.

De ingenijs auium. CAP. XLI.

VIllaribus gallinis & religio ineſt. Inhorreſcunt edito ouo, excutiuntque ſeſe & circumactæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe & oua luſtrant.

De carduele, & pſittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

MInimæ auium cardueles imperata faciunt, nec voce tantùm, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quæ boum mugitus imitetur, in Arelatenſi agro taurus appellata, alioquin parua. Eſt quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorum pulſa imitatur, ad hunc modum ſe vlciſcens. Super omnia humanas voces reddunt, pſittaci quidem etiam ſermonicantes. India hanc autem mittit, ſittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in ceruice diſtinctam. Imperatores ſalutat, & quæ accipit verba, pronuntiat, in vino præcipuè laſciua. Capiti eius duritia eadē, quę roſtro. Hoc, cùm loqui diſcit, ferreo verberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cùm deuolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, leuioreq; ſe ita pedū infirmitati facit. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, ſed expreſſior loquacitas, certo generi picarū eſt. Adamant verba, quę loquantur. Nec diſcunt tantùm, ſed diligunt: meditanteſq; intra ſemet, cura atq; cogitatione intentionē non occultant. Conſtat emori victas difficultate verbi, ac niſi ſubinde eadem audiant, memoria falli: quęrentes mirū in modū hilarari, ſi interim audierint id verbū. Nec vulgaris iis forma, quāuis nō ſpectāda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verùm addiſcere alias negāt poſſe,

quàm

quàm quæ ex genere earum ſunt, quæ glande veſcantur: & inter eas facilius, quibus quinti ſunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipſas, niſi primis duobus vitæ annis. Latior iis eſt lingua: omnibuſq; in ſuo cuiq; genere, quæ ſermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus cõtingit. Agrippina coniunx Claudij Cæſaris turdum habuit (quod nunquàm antè) imitantem ſermones hominum, cùm hæc proderem. Habebant & Cæſares iuuenes ſturnum, item luſcinias, Græco atque Latino ſermone dociles: præterea meditantes in diem, & aſſiduè noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur ſecretò, & vbi nulla alia vox miſceatur, aſſidente qui crebrò dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. CAP. XLIII.

Reddatur & coruis ſua gratia, indignatione quoque populi Ro. teſtata, non ſolùm conſcientia. Tiberio principe ex fœtu ſupra Caſtorum ædem genitus pullus, in oppoſitam ſutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè ſermoni aſſuefactus, omnibus matutinis euolans in roſtra, in forum verſus, Tiberium, dein Germanicum & Druſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populum Rom. poſteà ad tabernam remeans, plurimum annorum aſſiduo officio mirus. Hunc ſiue æmulatione † vicinitatis manceps proximæ ſutrinæ, ſiue iracundia ſubita, vt voluit videri, excrementis eius impoſita calceis macula, exanimauit, tanta plebei conſternatione, vt primò pulſus ex ea regione, mox & interemptus ſit, funuſq; innumeris aliti celebratum exequiis, conſtratũ lectum ſuper Aethiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generũ, ad rogum vſq;, qui conſtructus dextra viæ Appię ad ſecundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeò ſatis iuſſa cauſa populo Ro. viſa eſt exequiarum, ingenium auis aut ſupplicij de ciue Romano, in ea vrbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus, Scipionis verò Aemiliani poſt Carthaginem Numantiamq; deletas ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc geſtum M. Seruilio, C. Ceſtio Coſſ. ad v. Calend. April. Nunc quoq; erat in vrbe Roma, hæc prodente me, equitis Ro. cornix è Bętica, primùm colore mira admodum nigro, deinde plura contexta verba exprimens, & alia atque alia crebrò addiſcens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Aſiæ coruorum opera venantis, † eò quòd deuehebat in ſyluis eos confidentes corniculis humeriſque: illi veſtigabant agebantque, eò perducta conſuetudine, vt exeuntẽ ſic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, viſum per ſitim lapides congerentem in ſitulam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, ſed quæ attingi non poſſet: ita deſcendere pauentem expreſſiſſe tali congerie, quantum poturo ſufficeret.

† *incitatus*

† *In ſcriptis codicibus participio Venantis clauditur ſententia. Deinde ſequitur, Equo deuehebat in ſyluas eos &c.*

De Diomedis auibus. CAP. XLIIII.

Nec Diomedas præteribo aues: Iuba cataractas vocat, eis eſſe dentes, oculoſq; igneo colore, cętero candidis tradens. Duos ſemper iis duces: alterum duce agmen, alterum cogere. Scrobes excauare roſtro, inde crate conſternere, & operire terra, quæ ante fuerit egeſta: in his fœtificare. Fores binas omnium ſcrobibus: orientem ſpectare, quibus exeant in paſcua: occaſum, quibus redeãt. Aluum exoneraturas ſubuolare ſemper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis viſuntur, in inſula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum ſimiles. Aduenas barbaros clangore infeſtant, Græcis tantùm adulantur, miro diſcrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: vnde origo fabulæ, Diomedis ſocios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil diſcant. CAP. XLV.

Non omittendum eſt, cùm de ingeniis diſſerimus, è volucribus hirundines eſſe indociles, è terreſtribus mures: cùm elephanti iuſſa faciant, leones iugum ſubeant, in mari vituli, totque piſcium genera miteſcant.

De potu auium. CAP. XLVI.

Bibunt aues ſuctu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite reſupinato velut infundentes ſibi. Porphyrio ſolus morſu bibit. Idem eſt proprio genere, omnem cibum aqua ſubinde tingens, deinde pede ad roſtrum, veluti manu afferens. Laudatiſſimi in Comagene. Roſtra iis & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. CAP. XLVII.

Haec quidem & himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Naſcitur in Aegypto. Inſiſtit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muſcæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge veſcuntur, altiuolæ carne tantùm. Inter aquaticas mergi ſoliti ſunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum ſimilitudinem onocrotali habent: nec diſtare exiſtimaretur omnino, niſi faucibus ipſis ineſſet alterius vteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt ſit capacitas. Mox perfecta rapina, ſenſim inde in os reddita, in veram aluum ruminantis modo refert. Gallia his ſeptentrionali proxima Oceano mittit. In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

De multarum auium nominibus, & natura. CAP. XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorum, & in Aſia aquaticarum laudatiſſimæ: rurſus phaſianæ in Colchis geminas ex pluma aures ſubmittunt ſubriguntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnesque iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe, Apicius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Attagen maximè Ionius celebratur, vocalis aliâs, captus verò obmuteſcens, quondam extimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hiſpaniaque capitur, & per Alpes etiam, vbi & phalacrocoraces aues, Balearium inſularum peculiares: ſicut Alpium pyrrhocorax, luteo roſtro: & præcipuo ſapore lagopus. pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cætero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam veſci facilè, quando nec viua manſueſcit, & corpus occiſæ ſtatim marceſcit. Eſt & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratiſſima. Viſam in alpibus ab ſe peculiarem Aegypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

De nouis auibus & fabuloſis. CAP. XLIX.

VEnere in Italiam Bebriacenſibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum ſpecie, paulùm infra columbas magnitudine, ſapore gratæ. Baleares inſulæ nobiliorem etiam ſuprà dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore menſarum eſt: item vipiones: ſic enim vocant minorem gruem. Pegaſos equino capite volucres, & gryphas aurita aduncitate roſtri, fabuloſos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem & tragopanadem, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentem, ferruginei coloris, tantùm capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati authoris pater, in India eſſe: mulceriq; earũ cantu, quos grauatos ſomno lacerent. Qui credit iſta, & Melampodi profectò aures lambendo, dediſſe intellectũ auium ſermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuſo ſanguine ſerpens gignatur: quem quiſquis ederit, intellecturus ſit alitum colloquia: quæque de vna aue galerita priuatim commemorat, etiam ſine his immenſa vitæ ambage circa auguria. Nominãtur ab Homero ſcopes, auiũ genus: neq; harum ſatyricos motus, cùm inſident, pleriſq; memoratos facilè con ceperim mente: neq; ipſæ iam aues † naſcuntur. Quamobrem de confeſſis diſſeruiſſe præſtiterit.

Odyſſ. lib. 5.
† noſcuntur

Quis gallinas farcire inſtituerit. De auiarijs, & quis ea primus inſtituerit. CAP. L.

GAllinas ſaginare Deliaci cœpere: vnde peſtis exorta, opimas aues, & ſuopte corpore vnctas deuorandi. Hoc primùm antiquis cœnarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannij Coſſ. xj. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucrum poneretur præter vnam gallinã, quæ non eſſet altilis: quod deinde caput tranſlatum, per omnes leges ambulauit. Inuentumque diuerticulum eſt, in fraude earum gallinaceos quoque paſcendi lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad ſaginam non omnes eliguntur, nec niſi in ceruice pingui cute. Poſteà culinarum artes, vt clunes ſpectentur, vt diuidantur in tergora, vt à pede vno dilatatæ repoſitoria occupent. Dedere & Parthi cocis ſuos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantùm laudatis. Auiaria primus inſtituit, incluſis omnium generum auibus, † M. Lælius Strabo Brunduſij equeſtris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cælum aſſignauerat.

† Legendũ videtur, M. Lenius, ex Varronis de Re ruſtic. lib. 3. c. 5. Vnde locum hunc mutuatus eſt Plin.

De Aeſopi patina. CAP. LI.

MAximè tamen inſignis eſt in hac memoria, Clodij Aeſopi tragici hiſtrionis patina, ſexcentis H—S. taxata: in qua poſuit aues cantu aliquo, aut humano ſermone vocales, nummis ſex ſingulas coemptas: nulla alia inductus ſuauitate, niſi vt in his imitationem hominis manderet, ne queſtus quidem ſuos reueritus illos opimos & voce meritos, dignus prorſus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non ſit tamen (vt verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: niſi quòd minus eſt, ſummas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas, cœnaſſe.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

GEneratio auium ſimplex videtur eſſe, cùm & ipſa ſua habeat miracula, quoniã & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter ſerpentes. Pennatorũ autem infœcunda ſunt, quæ aduncos habent vngues: cenchris ſola ex his ſupra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, vt fœcundiores eſſent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt ſtruthiocameli, gallinæ, perdices, ſali. Coitus auibus duobus modis: fœmina humi cõſidente, vt in gallinis: aut ſtante, vt in gruibus. Ouorũ alia ſunt candida, vt columbis, perdicibus: alia pallida, vt aquaticis: † alia punctis diſtincta, vt meleagridi: alia rubri coloris, vt phaſianis, cenchridi. Intus autem omne ouum volucrũ bicolor. Aquaticis lutei plus, quàm albi, idq; ipſum magis luridũ, quàm cæteris. Piſcium vnus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, ſerpentiũ ex frigore lenta, piſciũ ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè faſtigio cacuminata. Exeunt à rotundiſſima ſui parte, dum pariũtur, molli putamine, ſed protinus dureſcente, quibuſcunq; emergũt portionibus. Quæ oblonga ſint oua, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine ineſt, ceu gutta eminens in putamine.

† Ariſto. lib. 6. Hiſto. animal. cap. 2. (vnde hic locus ad verbũ eſt trãſlatus) phaſiano oua tribuit punctis diſtincta, quemadmodũ & meleagridi, cenchridi autem rubra. Quo fit vt locũ hunc ita legendum exiſtimemus: Alia punctis diſtincta, vt meleagridi, & Phaſianis: alia rubri coloris, vt cenchridi.

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu. CAP. LIII.

QVædam omni tempore coeunt, vt gallinæ, & pariunt, præterquam duobus menſibus hyemis brumalibus. Ex iis iuuencæ plura, quàm veteres, ſed minora: & in eodem fœtu prima ac nouiſſima. Eſt autem tanta fœcunditas, vt aliquæ & ſexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, vt effœtæ moriantur. Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam & vndecies: in Aegypto etiã brumali menſe. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè ſemel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pene contextim, in ſeceſſu generant. A coitu decem diebus oua matureſcunt in vtero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulſa, aliáve ſimili iniuria, diutius. Omnibus ouis medio vitelli parua ineſt velut ſanguinea gutta, quod eſſe cor auium exiſtimant, primùm in omni corpore id gigni opinantes: in ouo certè gutta ſalit, palpitatque. Ipſum animal ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in luteo eſt. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi compreſſi capite maiores. Increſcente pullo, candor in medium vertitur, luteum circunfunditur. Viceſimo die, ſi moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumeſcit, ita poſitus, vt caput ſupra dextrum pedem habeat, dexteram verò alam ſupra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes naſcuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, vt Cornelius Celſus author eſt, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda ſubiici vetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Poſt ſolſtitium nata non implent magnitudinem iuſtam, tantoque minus, quantò ſerius prouenere.

De vitijs & remedijs incubantium. CAP. LIIII.

OVa incubari intra x. dies edita vtiliſſimum, vetera aut recentiora infœcunda. Subiici impari numero debent. Quarto die poſtquam cœpere incubari, ſi contra lumen cacumine ouorum apprehenſo vna manu, purus & vniuſmodi perluceat color, ſterilia exiſtimantur eſſe, proq; eis alia ſubſtituenda. Et in aqua eſt experimentum: inane fluitat: itaque ſidentia, hoc eſt plena, ſubiici volunt. Concuti verò experimento vetant, quoniam non gignant confuſis vitalibus venis. Incubationi datur initium poſt nouam Lunam, quia prius inchoata non proueniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æſtate vndeuiceſimo educunt fœtũ, hyeme xxv. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra tonitrum, clauus ferreus ſub ſtramine ouorum poſitus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, ſponte naturæ gignũt, vt in Aegypti fimetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracuſis tam diu potare ſolitum, donec cooperta terra fœtum ederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De augurijs ouorum. CAP. LV.

IVlia Auguſta, prima ſua iuuenta Tiberio Cæſare ex Nerone grauida, cùm parere virilem ſexum admodum cuperet, hoc vſa eſt puellari augurio, ouum in ſinu fouendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per ſinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortaſſe inuentum, vt oua in calido loco impoſita paleis igne modico fouerentur, homine verſante, pariterque & ſtato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiuſdam, dicentis quòd ex quaque eſſet. Narrantũr & mortua gallina mariti earum viſi ſuccedentes in vicem, & reliqua fœtæ more facientes, abſtinentesque ſe à cantu. Super omnia eſt anatum ouis ſubditis atque excluſis admiratio, primò non planè agnoſcentis fœtum: mox incertos incubitus ſolicitè conuocantis: poſtremò lamenta circa piſcinæ ſtagna, mergentibus ſe pullis natura duce.

Quæ Gallinæ optimæ. CAP. LVI.

GAllinarũ generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdũ & gemina † primis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & ſuper quatuor digitos tranſuerſo vno. Ad rem diuinam, luteo roſtro pedibusq;, puræ nõ videntur: ad opertanea ſacra, nigræ. Eſt & pumilionum genus non ſterile in iis, quod non in alio genere alitum, ſed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

† Varro rei ruſt. lib. 3. cap. 9. (vnde locus hic deſumptus videtur) & Colum. lib. 8. ca. 2. gallinarum bonitatẽ ex plumarũ, non ex oris rubedine ſpectãdã præcipiũt. Quo fit vt hîc vetuſt. cod. lectionem ſequi malim, Pinnis nigris, cætera rubicundæ.

De morbis earum, & remedijs. CAP. LVII.

INimiciſſima autem omnium generi pituita, maximeque inter meſſis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, vtique ſi ex lauro aut herba ſabina fiat: penna per tranſuerſas inſerta nares, & per omnes dies mota: cibus allium cum farre, aut aqua perfuſus, in qua lauerit noctua, aut cum ſemine vitis albæ coctus: & quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. CAP. LVIII.

COlumbæ proprio ritu oſculãtur ante coitũ. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderãte, vt aliis crebrior ſit partus, aliis numeroſior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis ferè pariunt: atque ita, ſi prior fœtus corruptus eſt: & quamuis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum eſt, vrinum vocant. Palumbes incubat fœmina poſt meridiana in matutinũ, cætero mas. Columbæ marem ſemper & fœminã pariunt, priorem marem, poſtridie fœminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt xx. die. Pariũt à coitu quinto. Aeſtate quidem interdũ binis menſibus terna edunt paria. nam xviij. die excludunt, ſtatimq;

ſtatimq; concipiunt. Quare inter pullos ſæpe oua inueniuntur, & alij prouolant, alij erumpunt. Ipſi deinde pulli quinquemeſtres fœtificant. Et ipſæ autem inter ſe (ſi mas non ſit) fœminæ æquè ſaliũt, pariuntque oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

De pauone & anſeribus. CAP. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno vnum aut alterum ouum, ſequenti quaterna quináve, cæteris duodena, non amplius. Intermittens binos dies ternósve parit, & ter anno, ſi gallinis ſubiician-tur incubanda. Mares ea frangunt deſiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: & niſi molli ſtrato excepta, franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt congibus, Cùm ſingulæ aut binæ fuêre, corrumpitur ſalacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius † viceſimo. Anſeres in aqua coeunt, pariunt vere: aut ſi bruma coiuere, poſt ſolſtitium, quadraginta propé. Bis anno, ſi priorem fœtum gallinæ excludant: aliâs plurima oua ſedecim, pauciſſima ſeptem. Si quis ſurripiat, pariunt, donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda ſubiici vtiliſſimum ix. aut xj. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus. Si verò tepidiores ſint, † vigintiquinque. Pullis eorum vrtica contactu mortifera. Nec minus auiditas, nunc ſatietate nimia, nunc ſuamet vi: quando apprehenſa radice, morſu ſæpe conantes auellere, antè colla ſua abrumpunt. Contra vrticam remedium eſt, ſtramento ab incubatu ſubdita radix earum.

† Repone, triceſimo, quemadmodũ anteà legebatur.

† vicenis quinis.

De ardeolis, & quomodo ſeruentur optimè oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, aſterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila trinis diebus incubat, & ferè maiores alites: minores vicenis: vt miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos: is qui † ægolios vocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas paſcit. Pica nouenos, melancoryphus ſupra xx. parit, ſemper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus, quibus numeroſior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere: nec columbæ tantùm, ſed & gallinæ, perdices, pauones, anſeres, chenalopeces. Sunt autem ſterilia, & minora, ac minus iucundi ſaporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de cauſa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem vere tantũ. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij cynoſura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per annulos tranſeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æſtate in furfuribus, vtiliſſimum. Sale exinaniri creduntur.

† Ariſtoteles Aetolium vocat, ſi emendata ſint exẽplaria: eumq́; miluorũ generi videtur attribuere.

Quæ volucrum ſola animal pariat, & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit veſpertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ vni. Eadem ſola volucrum lacte nutrit, vbera admouens: geminos volitat amplexa infantes: ſecumq; deportat. Eidem coxendix vna traditur, & in cibatu culices gratiſſimi.

De conceptu viperæ & partu & quæ terreſtrium oua pariant. CAP. LXII.

RVrſus in terreſtribus oua pariunt ſerpentes: de quibus nondũ dictum eſt. Coeunt complexu, adeò circũuolutæ ſibiipſæ, vt vna exiſtimari biceps poſſit. Viperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terreſtrium eadem ſola, intra ſe parit oua vnius coloris, & mollia, vt piſces. Tertia die intra vterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente. Cæteræ ſerpentes † contecta oua in terra incubant, & fœtum ſequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terreſtrium reddatur generatio.

† Contexta, legendũ, non contecta. ex Ariſto. libr. 6. Hiſt. animal. ca. vlti. vbi ſic habet: τὰ δ' ᾠὰ ἀλλήλοις συνεχῆ ἐστιν.

De generatione terreſtrium. CAP. LXIII.

BIpedum ſolus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitus pœnitentia, augurium ſcilicet vitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum eſt) omnibus horis dierum noctiumque. Cæteris ſatietas in coitu, homini propè nulla. Meſſalina Claudij Cæſaris coniunx, hoc regalem exiſtimans palmam, elegit in id certamen nobiliſſimam è proſtitutis ancillam mercenariæ ſtipis, eamque die ac noctu ſuperauit quinto ac viceſimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata, omnia ſcelere naturæ, fœminis verò abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores, quàm feræ, ſumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æſtate, Heſiodus prodidit. Coitus auerſus elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, daſypodi, cuniculis, quibus auerſa genitalia. Cameli etiam ſolitudines aut ſecreta certè petunt: neque interuenire datur ſine pernicie. Coitus tota die eſt tantùm iis ex omnibus, quibus ſolida vngula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Auertuntur & canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, inuitique etiam cohærent. Suprà dictorum pleriſque fœminæ priores ſuperueniunt, reliquis mares. Vrſi autem, vt dictum eſt, † humanitus ſtrati: herinacei ſtantes ambo inter ſe cõplexi: feles mare ſtante, fœmina ſubiacente: vulpes in latera proiectæ, maremq; fœmina amplexa. Taurorum ceruorumque fœminæ vim non tolerant: ea de cauſa ingrediuntur in coitu. Cerui viciſſim ad alias tranſeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, vt ea quæ ſine pedibus ſunt, circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo maiore corpore, hoc minus fœcunda ſunt.

† Rectius, humi ſtrati: vt apud Ariſt. 6. Animal. c 30. κατακεκλιμέναι ἐπὶ τῆς γῆς.

Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssimè pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in vtero. Diutius gestantur quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quę solidas habent vngulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura diuisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo sunt genere leænæ, vrsæ, & vulpes. Informia etiam magis, quàm suprà dicta, vrsæ pariunt: rarumq; est videre parientes. Posteà lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos. Cæcos autem gignunt canes, lupi panthera, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octauo mense vtrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimùm tribus. Cæteræ canes & semestres coitum patiuntur. Implentur omnes vno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in vrina attollere crus ferè semestres: id est signum consummati virium roboris: fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant: sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in cæteris alternant, si ineant opportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. † Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando viginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à xij. desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, vt canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamuis vbera siccante fœtu. * Pariunt non cæcos. Elephanti, vt diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post vnum ab enixu vtiliter admitti putant, coguntque inuitas. † Et mulier septima die concipere facilimè creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, vt asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso Aquilonum Austrorúmve, prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam volentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas lx. diebus equire, antequàm gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere vsque in maciem: fœminas autem in tantum efferari, vt hominem lacerent, candida maximè veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut vero eruca, pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantùm.

† Pintianus sic legit: Propria in eo genere maribus à labore salacitas. Cuius castigationis authorē habet Aristotelem, qui libro 6. Histor. animal. c. 20. Peculiare hoc esse tradit Laconico canum generi, vt à labore melius ineant quàm à quiete.

** Negatio abundat. ex Aristot. 6. animal. cap. 33. vbi sic habet: πλὴν ἢ τυφλά, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυσχιδῶν.*

† Quod hîc mulieri tribuitur, Aristo. lib. 6. c. 23. & Plin. lib. 8. ca. 44. asinæ assignant.

De varia generatione animalium. CAP. LXIIII.

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in vtero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, vbi mulier non ex mare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemque habere per se vitam illam, quæ satis arboribusque contingat.

De murium fœtu. CAP. LXV.

EX omnibus, quæ perfectos fœtus, † sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum. Suprà cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquàm sub authore Aristotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorũ lambendo constare, non coitu, dicitur: ex vna genitos cxx. tradiderunt: apud Persas verò prægnantes & in vtero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaq; desinit mirum esse, vnde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini. Cùm diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (vt creditur vulgò) Aristoteles negat: neq; incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque catuli per sese erumpunt.

† Arist. lib. 4. de generat. animal. cap. 6. de suis agens partu, sic habet: Καὶ μονοτοκεῖ, καὶ διτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ τὰ πλεῖστα. Vnde & locũ hunc nonnulli sic corrigendũ existimant: Sues tantùm & vnum, & duos edunt, item plures.

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere.

De salamandra. CAP. LXVII.

SIcut salamandra, animal lacerti figura, stellatum, nunquàm, nisi magnis imbribus, proueniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, vt ignem tactum extinguat, non alio modò, quàm glacies. Eiusdem sanie, quæ lactea ore vomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

De ijs quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt. CAP. LXVIII.

QVædam verò gignuntur ex non genitis, & sine vlla simili origine, vt suprà dicta: & quæcunque æstas, aut ver, statumque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, vt salamandræ. Neque est iis genus masculinum fœmininúmue, sicut neque in anguillis, omnibusque quæ nec animal, nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cęteris adherentibus vado vel saxo. Quæ autem per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, vt vermiculus muscæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prędictorum, & reliqua subtexetur dissertatio.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

EX sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustatus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus est, huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

Auditum, & olfactum esse piscibus. CAP. LXX.

PIsces quidem auditus nec membra habent nec foramina: audire tamen eos palàm est: vtpote cùm plausu congregari feros ad cibum consuetudine in quibusdam viuariis spectatur: & in piscinis Cæsaris, genera piscium ad nomen venire, quosdam singulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, salpa, chromis, & ideo in vado viuere. Olfactum iis esse, manifestè patet. Quippe non omnes eadem esca capiuntur: & prius, quàm appetant, odorantur. Quosdam & speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, vt sæpiam vstam, & polypum: quæ ideo coniiciuntur in nassas. Sentinæ quidem nauium odorem procul fugiunt: maximè tamen pisciū sanguinem. Non potest petris auelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpurę quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore serpentes fugantur, sed maximè styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicę necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant.

Tactum communem esse omnibus. CAP. LXXI.

TActus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis, & terrestribus vermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores appetunt? in quo vel præcipua naturę architectio. Alia dentibus prędantur, alia vnguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, vt rapiāt, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

Quæ venenis viuant, & quæ terra. CAP. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (vt diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconum arte. Aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quę deinde in semet conuoluti frangunt intus, atque ita putamina excutiunt: aut si tenerior est, & catuli adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ, ita sensim vehementerque præstringunt, vt amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeant. Simili modo auibus deuoratis, solidis, contentione pluma & ossa reuomunt. Scorpiones terra viuunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cum adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viuentes. Ideo nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, † quæ auiditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre, antequàm noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas.

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed & fruge solidipedes, & è bisulcis sues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dētium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, vindemia, pomis viuunt & apibus, cancris etiam & formicis. Lupi, vt diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quanquam & fruge & herba, sed † vt bibêre, secedunt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cùm

† Melius, Quæ auiditatē naturalem sola augent, vt naturalis auiditatis appellatione intelligamus cibi potusq; appetentiā, quæ calore potissimùm & sudore excitatur.

† Legendum, Sed vt bibêre, sic edunt, tradente Aristotele Hist. anim. lib. & c. 8. veterina pro aq̄ modo quam hauserunt pabulū sumere, quæq; vberius potarint auidius item vorare.

à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm stantia, & hyeme magis quàm æstate septenis ferè mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt. In potu, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent, vt equi, boues. Neutrum vrsi, sed aquam quoq; morsu vorant. In Africa maior pars ferarum æstate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si biberint, moriuntur. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nanq; Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arborum, occultatiq; earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atq; è volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm leuibus vestigiis obrepunt auibus! quàm occulto speculatu in musculos exiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

Quæ inter se dißideant, & quæ inter se conueniant. CAP. LXXIIII.

Ergo & alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, vnde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: coruus & chlorio, noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices & noctua: aquilæ & trochilus (si credimus) quoniam rex appellatur auium: noctuæ, & cæteræ minores aues. Rursus cum terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis: ichneumones, vespæ, & phalangia aranei. Aquaticę, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes. Aegithus auis minima cũ asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeò pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolans hulcera eius rostro excauat. Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Aesalon vocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infestantur à vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsamque vellit. Quod vbi viderunt corui, contrà auxiliantur, velut aduersus communem hostem. Et acanthis in spinis viuit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes. Aegithum verò anthus in tantum, vt sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id veneficiis infament. Dissident thoes & leones, & minima æquè ac maxima. Formicosam arborem sorices cauent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectæ sub vmbra arboris suæ: tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, vt stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, † merulæ & turdi, cornix & ardeolæ contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & miluus contra triorchem. Quid, non & affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, & agnita voce hominis. De aspide miraculum Philarcho reddatur: is enim author est, cùm ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto aleretur assiduè, enixam catulos, quorũ ab vno filium hospitis interemptum illam reuersam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec posteà in tectum id reuersam.

† Arist. Histo. anim. libr. 9. c. 1. sic habet: φίλος κόττυφος καὶ τρυγών. Vnde & hîc legendum videtur, Merulæ & turtures.

De somno animalium. CAP. LXXV.

Somni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quæ conniueant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verùm ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neq; aliud, quàm caudas, mouentia, & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentiùs affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, vt manu sæpe tollantur. Nam delphini balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: déinde longior in dies vigilia. Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, & suctum imitatur. Quidam verò nunquàm: quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium, inuenimus exempla. Magnus hîc inuitat locus, & diuersis refertus documentis, vtrúmne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, vt plaraque. Et si exemplis agatur, profectò paria fiant. A vino à cibis proxima, atque in redormitatione vana esse visa, prope conuenit. Est autem somnus nihil aliud, quàm animi in medium sese recessus. Præter hominem somniare equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De iis quæ oua gignunt, incertum est: sed dormire ea, certum. Verùm ad insecta transeamus.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RESTANT immenſæ ſubtilitatis animalia:quando aliqui ea neq; ſpirare, & ſine ſanguine eſſe etiam prodiderunt.

De inſectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc & multigena, terreſtrium volucriumque vita. Alia pennata, vt apes: alia vtroque modo, vt formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia: iure omnia inſecta appellata ab inciſuris, quæ nunc ceruicum loco, nũc pectorũ atque alui præcincta ſeparant membra, tenui modo fiſtula cohærentia. Aliquibus verò non tota inciſura eas ambiente rugas, ſed in aluo aut ſupernè tantùm imbricatis flexilibus vertebris, nuſquam alibi ſpectatiore naturæ rerum artificio.

De ſubtilitate in his natura. CAP. II.

IN magnis ſiquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina ſequaci materia fuit. In his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio! Vbi tot ſenſus collocauit in culice? & ſunt alia dictu minora. Sed vbi viſum in eo prætendit? vbi guſtatum applicauit? vbi odoratum inſeruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit? qua ſubtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura? diſpoſuit ieiunam caueam, vti aluum? auidam ſanguinis, & potiſſimum humani ſitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo ſpiculauit ingenio? Atque vt in capaci, cùm cerni non poſſit exilitas, ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter ſorbendoque fiſtuloſum eſſet. Quos teredini ad perforanda robora cum ſono teſte dentes affixit? Potiſſimumque è ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in ſublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cùm rerum natura nuſquam magis, quàm in minimis, tota ſit. Quapropter quæſo, ne hæc legentes, quoniam ex his ſpernunt multa, etiam relata faſtidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil poſſit videri ſuperuacuum.

Vtrum ſpirent, an habeant ſanguinem. CAP. III.

INſecta multi negarunt ſpirare, idque ratione perſuadentes, quoniam viſceri interiori nexus ſpirabilis non ineſſet. Itaque viuere vt fruges, arboreſque: ſed plurimum intereſſe, ſpiret aliquid, an viuat. Eadem de cauſa nec ſanguinem iis eſſe, qui ſit nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec ſpirare ea, quibus pulmo deſit. Vnde numeroſa quæſtionum ſeries exoritur. Iidem enim & vocem eſſe his negant, in tanto murmure apum, cicadarum ſono, & aliis quæ ſuis æſtimabuntur locis. Nã mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de ea. Nec video, cur magis poſſint non trahere animam talia, & viuere, quàm ſpirare ſine viſceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamuis arcente ſpiritum denſitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipſo ſpiritu viuentia, habere ſenſum victus, generationis, operis, atq; etiam de futuro curam: & quamuis non ſint membra, quæ velut carina ſenſus inuehant, eſſe tamen his auditum, olfactum, guſtatum, eximia præterea naturæ dona, ſolertiam, animum, artem, quis facilè crediderit? Sanguinem non eſſe his fateor, ſicut ne terreſtribus quidem cunctis, verùm ſimile quiddam. Vt ſepiæ in mari ſanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille ſuccus: ſic & inſectis, quiſquis eſt vitalis humor, hic erit & ſanguis, donec exiſtimatio ſua cuique ſit. Nobis propoſitum eſt, naturas rerum manifeſtas indicare, non cauſas indicare dubias.

De cor-

De corpore eorum. CAP. IIII.

INsecta, vt intelligi possit, non videntur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, vt quædam marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius veriùs, quàm durius. Et hoc solùm his est, nec prætereà aliud. † Nihil intus, nisi admodũ paucis intestinum implicatum. Itaq; diuulsis præcipua viuacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcunq; est ratio vitalis, illa nõ certis inest membris, sed toto in corpore, minimè tamẽ capite: solumque non mouetur, nisi cum pectore auulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius viuunt diuulsa, vt in scolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque è sensibus tactum atque gustatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

† Legendum videtur, Nihil intus, nisi intestinum, ad modũ paucis replicatũ. ex Aristo. libr. 4. anim. c. 7. vbi insecta nihil intus habere tradit, prater intestinum ab ore ad exitum protensum: id q; in plerisque rectũ, in paucis verò replicatum.

De apibus. CAP. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimũ. † Fauos confingunt & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit, mores habent. Prætereà cùm sint neque mansueti generis, neque feri: tamen tanta est natura rerum, vt propè ex vmbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus neruos? quas vires? quos rationi mediusfidius viros? hoc certè præstantioribus, quò nihil nouere, nisi commune. Non sit de anima quæstio: constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Aestimemus posteà ingenium.

† Aliâs sic: Fauos confingũt & ceras, mille ad vsus vitæ. Laborem tolerant, &c.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuesque, & aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata maturè tepefiunt. Circa apes aut temporum locorúmue ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à vergiliarum occasu, sed latent vltra exortum: adeò non ad veris initium, vt dixere, nec vt quisquam in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nullusque cùm per cælũ licuit, otio perit dies. Primùm fauos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, posteà mella, ceram ex floribus, melliginem è lacrymis arborum, quæ glutinum pariunt, salicis, vlmi, harundinis, succo, gummi, resina. His primùm alueum ipsum intus totum, vt quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His deinde fores quoq; latiores circunstruunt.

De vocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamenta commosin vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque, magni ad medicamina vsus. Commosis crusta est prima, saporis amari. Pissoceros super eam venit, picantium modo † ceu dilutior: ceræ initium plerunque è mitiore gummi. Propolis, crassioris iam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, sed fauorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obstruũtur, odore & ipsa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtantur. Præter hæc conuehitur erithace, quam aliqui sandaracham, alij cerinthum vocant. Hic erit apum, dum operantur, cibus, qui sæpe inuenitur in fauorum inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, & arborum succo, gummi modo, Africi minor, Austri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimis in Gręcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, futuræ messis indicium: sed nemo præter eum.

† Pintianus ex Hispanicis codicibus hãc eruit lectionẽ: Pissoceros supeream venit, picatus modo, ceu dilutior ce r . , è vitium populorumq; mitior gũmi.

Ex quibus floribus opera fiant. CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarum hęc genera. Falsò excipitur & spartum, quippe cùm in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falsò & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, insidunt. Operantur intra sexaginta passus. Et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ad pabula vlteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, vt alas à rore protegant.

De amatoribus earum. CAP. IX.

NE quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse: Philiscum verò Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo scripsere de his.

Ratio operis. CAP. X.

RAtio operis hæc: interdiu statio ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos imbresque, & tunc se continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præscita habent) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasq; lanugine totius corporis. Quibus est earum adolescẽtia, ad opera

exeunt,

exeunt,& ſuprà dicta conuehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuiſa. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. † Struunt orſa ea concameratione aluei, texumque vel vſque ad ſumma tecta deducunt, limitibus binis circa ſingulos arcus, vt aliis intrent, aliis exeant. Faui ſuperiore parte affixi, & paulùlum etiam lateribus ſimul hærent & pendent vnà. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus: aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. Primi ferè tres verſus inanes ſtruuntur, ne promptum ſit quod inuitet furantem. Nouiſſimi maximè implentur melle: ideoq; auerſo alueo faui eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captãt. Si cooriatur procella, apprehenſi pondusculo lapilli ſe librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta verò terram volant in aduerſo flatu vepribus hebetato. Mira obſeruatio operis. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, vnum congeſta in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperaſcit, in alueo ſtrepunt minus ac minus, donec vna circumuolet eodem, quo excitauit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc caſtrorum more. Tunc repentè omnes conticeſcunt.

† Melius ſic: Struunt orſæ à concrameratione aluei, textuq; vel vſque ad imatelas deducunt. Sumptus eſt enim hic locus ex Ariſt. Hiſt. animal. lib. 9. cap. 40. vbi ſic habet: Ἄρχονται δὲ τῶν ἱστῶν ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σμήνους καὶ κάτω συνυφεῖς. ποιοῦσι δὲ ἕως τοῦ ἐδάφους ἱστοὺς πολλούς.

De fucis. CAP. XI.

DOmos primùm plebeis exædificant, deinde regibus. Si ſperatur largior prouentus, adiiciuntur contubernia & fucis. His cellarum minimæ, ſed ipſi maiores apibus. Sunt autem fuci, ſine aculeo, velut imperfectæ apes, nouiſſimæque à feſſis & iam emeritis inchoatæ, ſerotinus fœtus, & quaſi ſeruitia verarum apum. Quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt. Neque in opere tantùm, ſed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior fuerit multitudo, eò maior fiet examinũ prouentus. Cùm mella cœperunt matureſcere, abigunt eos: multæque ſingulos aggreſſæ trucidãt. Nec id genus, niſi vere, conſpicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus, ipſe cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in vna parte aluei extruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminẽtes: quod ſi exprimatur, non gignuntur ſoboles. Sexangulæ omnes cellæ, à ſingulorum earum pedum opere. Nihil horum ſtato tempore, ſed rapiunt diebus ſerenis munia. Et melle vno alteróve ad ſummum die cellas replent.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

VEnit hoc ex aere, & maximè ſiderum exortu, præcipueque ipſo Sirio explendeſcente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu ſublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roſcida inueniũtur: ac ſi qui matutino ſub dio fuere, vnctas liquore veſtes, capillumq; concretum ſentiunt. Siue ille eſt cæli ſudor, ſiue quædam ſiderum ſaliua, ſiue purgantis ſe aeris ſuccus: vtinamque eſſet & purus ac liquidus, & ſuæ naturæ, qualis defluit primò: nunc verò è tanta cadens altitudine, multumque, dum venit, ſordeſcens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in vterculos congeſtus apum (ore enim vomunt) ad hæc ſucco florum corruptus, & alueis maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen cæleſtis naturæ voluptatem affert.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

IBi optimus ſemper, vbi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna inſula. Eſt autem initio mel, vt aqua, dilutum, & primis diebus feruet, vt muſtum, ſeque purgat: viceſimo die craſſeſcit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipſius ſpuma concreſcit. Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum foliis.

Quæ genera mellis in ſingulis. CAP. XIIII.

SVmma quidem bonitatis natione conſtat (vt ſuprà diximus) pluribus modis. Aliubi enim faui cera ſpectabiles gignuntur, vt in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, vt in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, vt in Septentrionalibus, viſo iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna ſunt mellis genera. Vernum, ex floribus conſtructo fauo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, vt largo alimento valida exeat ſoboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna ſequatur vbertas magnorum ſiderum exortu. Præterea ſolſtitio, cùm thymum & vua florere incipiunt, præcipua celtarum materia. Eſt autem in eximendis fauis neceſſaria diſpenſatio, quoniam inopia cibi deſperant, moriunturque aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle, non erithace, paſcuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia xij. partem apibus relinquunt. Dies ſtatus inchoandi, vt qua-

dam lege naturæ, ſi ſcire aut obſeruare homines velint, xxx. ab educto examine: fereque Maio menſe includitur hæc vindemia. Alterum genus eſt mellis æſtiui, quod ideo vocatur horæum, à tempeſtiuitate præcipua, ipſo Sirio explendeſcente poſt ſolſtitium diebus xxx. ferè. Immenſa circa hoc † ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt, niſi fraus hominũ cuncta pernicie corrumperet. Nanque ab exortu ſideris cuiuſcunque, ſed nobilium maximè, aut cæleſtis arcus, ſi non ſequantur imbres, ſed ros tepeſcat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur, oculis, hulceribus, interniſq; viſceribus dona cæleſtia. Quòd ſi ſeruetur hoc Sirio exoriente, caſuque congruat in eundem diem, vt ſæpè, Veneris, aut Iouis, Mercuriíve exortus, non alia ſuauitas, visque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris, fiat.

† *ſublimitas*

Quomodo probentur Mella. CAP. XV.

MEl plenilunio vberiùs capitur, ſerena die pinguiùs. In omni melle, quod per ſe fluit, vt muſtũ oleumque, appellaturque acœton, maximè laudabile eſt. Aeſtiuum omne rutilum, vt diebus confectum ſiccioribus. Aptiſſimum exiſtimatur è thymo, coloris aurei, ſaporis gratiſſimi, quod fit palàm doliolis, pingue, marino è rore ſpiſſum. Quòd concreſcit autem, hoc minimè laudatur. Thymoſum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum grauitatis argumentum eſt. Abrumpi ſtatim & reſilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, vt ſit odoratum, ex dulci acre, glutinoſum, perlucidum. Aeſtiua mellatione decimam partem † Thaſio Dionyſio apibus relinqui placet, ſi pleni fuerint alui: ſi minus, pro rata portione: aut ſi inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici ſignum dedere initium Caprificialem diem Vulcano ſacrum.

† *Caſſio, legendum, non Thaſio, tum ex vetuſt. cod. tum ex Varrone in princip. operis, de Re ruſt. vbi & Vticam patriã ei aſſignat, Magonemq; ab eo verſum aſſerit: quod & Plin. lib. I. tradit in authorum catalogo.*

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. CAP. XVI.

TErtium genus mellis, minimè probatum, ſylueſtre, quod ericæum vocant. Conuehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſyluis, ob id harenoſo ſimile. Gignitur id maximè Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æſtiuam mellationem ad Arcturi exortũ proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo ſuperſint dies xiiij. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus xlviij. plurima fit erice. Athenienſes tetralicem appellant, Eubœa ſilaram, quam putant apibus eſſe gratiſſimam, fortaſſis quia nulla tunc alia ſit copia. Hæc ergo mellatio fine vindemiæ & Vergiliarum occaſu, Idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio perſuadet, & ſemper eas partes fauorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus lx. ſomnò aluntur ſine vllo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: ſed etiam tunc alueo ſe continent, ſeruatosque in id tempus cibos repetunt. In Italia verò hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant. Aequitas ſiquidem etiam in eis obſtringitur: feruntque ſocietate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur vt lauti puríque eximant mella. Et furem mulierumque menſes odêre. Cùm eximuntur mella, apes abigi fumo vtiliſſimum, ne iraſcantur, aut ipſæ auidè vorent. Fumo crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera. Nam niſi incubauere, fauos liuidos faciunt. Rurſus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè ſentiunt mella, vel minimo contactu roris aceſcentia. Et ob id inter genera ſeruatur, quod acapnon vocant. Album mel non fit, quod bithymum eſt, ſed oculis & hulceribus aptiſſimum exiſtimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit. Apum enim coitus viſus eſt nunquam. Plures exiſtimauere oportere confici floribus compoſitis aptè atque vtiliter. Aliqui coitu vnius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc eſſe ſolum marem, præcipua magnitudine, ne fatiſcat. Ideo fœtum ſine eo non edit: apesque reliquas, tanquàm marem fœminas, comitari, non tanquàm ducem: quam probabilem aliàs ſententiam fucorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio, vt idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior verò prior exiſtimatio fieret, ni rurſus alia difficultas occurreret. Quippe naſcuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oeſtrus vocatur hoc malum: quonam modo naſcens, ſi ipſæ fingunt? Quod certum eſt, gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primùm vermiculus videtur candidus, iacens tranſuerſus, adhærensque ita vt paſcere videatur. Rex ſtatim mellei coloris, vt electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, ſed ſtatim penniger. Cætera turba cùm formam capere cœpit, nymphæ vocantur: vt fuci, ſirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priùs quàm pennas habeant, pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus. Tempore procedente inſtillant cibos, atque incubant, tum maximè murmurantes caloris (vt putant) faciendi gratia, neceſſarij excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ouorum modo, vniuerſum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ conſularis cuiuſdam ſuburbano, alueis cornu laternæ tranſlucido factis. Fœtus intra xlv. diem peragitur. Fit in fauis quibuſdam, qui vocatur clerus, amaræ duritia ceræ, cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic eſt abortus apum. Protinus autem educti operantur quadam diſciplina cum matribus: regemq; iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur, ne deſint. Poſteà ex his ſoboles cùm adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahãt agmina. Duo autem genera eorum melior, rufus, quàm niger variusque. Omnibus forma

ſemper

ſemper egregia,& duplo quàm cæteris maior,pennæ breuiores,crura recta,ingreſſus celſior,in fronte macula quodam diademate candicans.Multùm etiam nitore à vulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

QVærat nunc aliquis,vnúſne Hercules fuerit,& quòd Liberi patris ſepulcrum,& reliqua vetuſtatis ſitu obruta.Ecce in re parua,villiſque noſtris annexa,cuius aſſidua copia eſt,nō conſtat inter authores:rex nullúmne ſolus habeat aculeū,maieſtate tantùm armatus: an dederit eum quidem natura,ſed vſum eius illi tantùm negauerit.Illud conſtat, imperatorem aculeo non vti. Mira plebei circa eum obedientia.Cùm procedit,vnà eſt totum examen,circaque eum cōglobatur, cingit,protegit,cerni non patitur.Reliquo tempore cùm populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit ſimilis exhortanti,ſolus immunis.Circa eum ſatellites quidam lictoreſque,aſſidui cuſtodes authoritatis.Procedit foras non niſi migraturo examine.Id multò intelligitur antè,aliquot diebus murmure intus ſtrepente,apparatus indice diem tempeſtiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen.Cùm proceſſere,ſe quæque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet.Feſtum humeris ſubleuant:validiùs fatigatum ex toto portant. Si qua laſſata deficit, aut fortè aberrauit,odore perſequitur.Vbicunque ille conſedit,ibi cunctarum caſtra ſunt. Tunc oſtenta faciunt priuata ac publica,vua dependēte in domibus templíſve,ſæpè expiata magnis euentibus. Sedêre in ore infantis tum etiam Platonis,ſuauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedêre in caſtris Druſi imperatoris,cùm proſperrimè pugnatum apud Arbalonem eſt,haudquaquam perpetua aruſpicum coniectura,qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Duce prehenſo totum tenetur agmen:amiſſo dilabitur,migratque ad alios. Eſſe vtique ſine rege non poſſunt. Inuitæ autem interimunt eos,cùm plures fuere,potiuſque naſcentium domos diruunt, ſi prouentus deſperatur: tunc & fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari,propriumque iis genus eſſe aliquos exiſtimare,ſicut furibus,grandiſſimis inter illas,ſed nigris,lataque aluo:ita appellatis, quia furtim deuorent mella. Certū eſt,ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent.Sed quomodo ſine aculeo naſcantur,in quæſtione eſt.Humido verè melior fœtus,ſicco mel copioſius. Quòd ſi defecerit alicuius aluei cibus,impetum in proximas faciunt rapinæ propoſito.At illæ contrà dirigunt aciem: & ſi cuſtos adſit,alterutra pars,quæ ſuis fauere ſentit,non appetit eum. Ex aliis quoque ſæpe dimicant cauſis,eaſque acies contrarias duo imperatores inſtruunt, maximè rixa in conuehendis floribus exorta,& ſuos quibuſque euocantibus.Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota diſcutitur.Reconciliantur verò lacte vel aqua mulſa.

De genere apum,& quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

APes ſunt & ruſticæ ſylueſtreſque,horridæ aſpectu,multò iracundiores,ſed opere ac labore præſtantes. Vrbanarum duo genera:optimæ breues,variæq;,& in rotunditatem compactiles: deteriores longæ,& quibus ſimilitudo veſparum: etiamnum deterrimæ ex iis piloſæ. In Ponto ſunt quædam albæ,quæ bis in menſe mella faciunt.Circa Thermodontem autem fluuium duo genera: aliarum,quæ in arboribus mellificant:aliarum,quæ ſub terra, triplici cerarū ordine vberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit ventri conſertum. Ad vnum ictum hoc infixo, quidam eas ſtatim emori putant. Aliqui,non niſi intantùm adacto vt inteſtini quippiam ſequatur: ſed fucos poſteà eſſe,nec mella facere,velut caſtratis viribus,pariterque & nocere & prodeſſe deſinere. Eſt in exemplis,equos ab iis occiſos. Odere fœdos odores,proculque fugiunt, ſed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infeſtant,ipſæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant eos naturæ eiuſdem degeneres veſpæ atque crabrones,& è culicum genere qui vocantur muliones: populantur hirundines,& quædam aliæ aues.Inſidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum eſt operatio tum,cùm ſobolem faciunt.Nec hæ tantùm,quæ ſtagna riuóſque obſident, verùm & rubetæ veniunt vltrò,abrepenteſque foribus per eas ſufflant: ad hoc prouolant, confeſtimque abripiuntur. Nec ſentire ictus apum ranæ traduntur.Inimicæ & oues,difficilè ſe à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore,ſi quis iuxtà coquat,exanimatur. Quin & morbos ſuapte natura ſentiūt. Index eorum triſtitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos miniſtrant, cùm defunctas progerunt,funerantiumque more comitantur exequias. Rege peſte conſumpto, mœret plebs ignauo dolore,non cibos conuehit,non procedit:triſti tantùm murmure glomeratur circa corpus eius.Subtrahitur itaque deductæ multitudini:aliàs ſpectantes exanimem,luctum non minuunt. Tunc quoque ni ſubueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore ſanitas æſtimatur.

De morbis apum. CAP. XIX.

SVnt & operis morbi:cùm fauos non explent,cleron vocant. Item blapſigoniam, ſi fœtum non peragant. Inimica & echo eſt reſultanti ſono,qui pauidas alterno pulſat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hoſtiles,cùm præualuere vt intexant,enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus,luminibus accenſis aduolitans,peſtifer,nec vno modo. Nam & ipſe ceras depaſcitur,& relinquit excrementa,quibus teredines gignuntur: filis etiam araneoſa, quacunque inceſſit,alarum maximè lanugine obtexit. Naſcuntur & in ipſo ligno teredines,quæ ceras præcipuè

appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, verno maximè tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in Sole ponantur. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cùm sensere eximi mella auidè vorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non secus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & quota portione eorum commemorata? tam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. CAP. XX.

GAudent plausu atque tinnitu æris, eoque conuocantur. Quò manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum datæ gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, vt prosperè inimica ac fortuita cadãt, septenis annis vniuersa. Alueos nunquàm vltra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, déinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum verò amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

De vespis & crabronibus. CAP. XXI.

VEspæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in iis ceras: crabrones in cauernis, ac sub terra. Et horũ omnium sexangulæ cellæ, cætera autem † è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis vt barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, non vere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, quæ ichneumones vocantur (sunt autem minores, quàm aliæ) vnum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos suos ferunt: déinde illinunt, & ex iis incubando suum genus procreant. Prætereà omnes carne vescuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed vespæ muscas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum syluestres, in arborum cauernis degunt: hyeme, vt cætera insecta conduntur: vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temerè sine febri est. Authores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum qui mitiores videntur, duo genera: opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durant: ij & clementes. Nidos vere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingunt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

† Melius, E cortice & araneis. adstipulante Aristot. libro 5. Histo. animal. c. 23. vbi crabrones ait fauos suos conficere ἐκ φλοιώδους καὶ ἀραχνιώδους ὕλης. hoc est, è corticea & araneosa materia.

De bombycibus, & bombycio, & necydalo, & quis primus bombycinam vestem inuenerit. CAP. XXII.

QVartum inter hæc genus est bombycum, in Assyria proueniens, maius quàm suprà dicta. Nidos luto fingunt, salis specie applicatos lapidi, tanta duritia, vt spiculis perforari vix possint. In iis & ceras largius, quàm apes, faciunt, deinde maiorem vermiculum. Et alia horum origo † è grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde, quod vocatur bombylius: ex eo necydalus, ex hoc in vj. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusque texere inuenit in Ceo mulier Pamphyla † Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, vt denudet fœminas vestis.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

BOmbycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudosque, mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his cogi subigique vnguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori inuolui nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam. In tantum à lorica gerenda discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

† Ordo verborum videtur hic nõnihil esse inuersus, ex Aristotelicis fontibus sic restituendus: E grãdiore vermiculo, gemina protendente cornua, sui generis. Hinc erucæ fiunt, &c. vide Aristo. lib. 5. Hist. animal. c. 19.

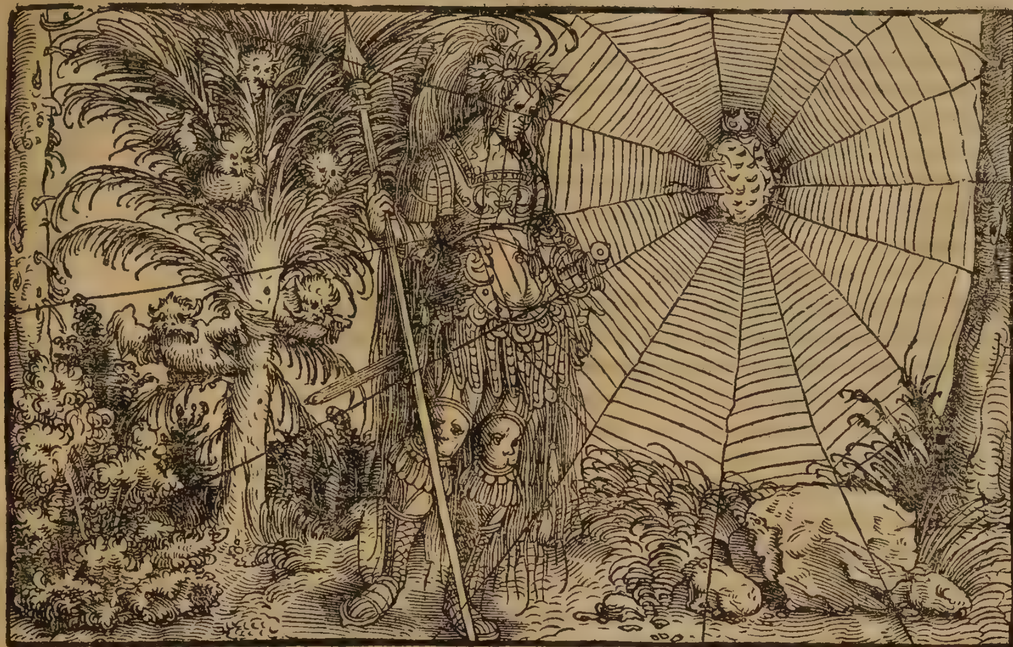
† Aristot. hanc Platis filiã facit. lib. 5. Hist. animal. c. 19.

De araneis & generatione eorum. CAP. XXIIII.

ARaneorum his non absurdè iungatur natura, digna vel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxij morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorũ species, nigri, prioribus cruribus lõgissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporũ nomine minimi non

texunt

texunt. Maiores in terra cauernis exigua veſtibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conſpicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipſius ſufficit: ſiue ita corru-

pta alui natura ſtato tempore (vt Democrito placet) ſiue eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere vſus. Texere à medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens: maculaſque paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas ſcutulato rete graſſantes! quàm non ad hoc videtur pertinere cribatæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ! quàm laxus ad flatus, non ad reſpuenda quæ veniant, ſinus: derelicta laſſo prætenti ſumma parte, vt arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur: atque vt in plagis lineæ offenſæ præcipitant in ſinum! Specus ipſe qua concameratur architectura! & contra frigora quanto villoſior! quàm remotus à medio, aliudque agenti ſimilis! incluſus verò ſic, vt ſit, necne, intus aliquis, cerni non poſſit. Age firmitas quanta irrumpentibus ventis! qua puluerum mole deſgrauante! Latitudo telæ ſæpè inter duas arbores, cùm exercet artem & diſcit texere: longitudo fili à culmine ac rurſus à terra per illud ipſum velox reciprocatio: ſubitque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad curſum! licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit: quia ſic maximè totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, ad polituram ſarciens. Nanque & lacertarum catulos venantur:† hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum làbra vtraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo cùm contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt. Iidem ſereno non texunt, nubilo texunt. Ideoque multæ araneæ imbrium ſigna ſunt. Fœminam putant eſſe quę texat, marem qui venatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt vermiculos ouis ſimiles. Nam nec horum differri poteſt genitura, quoniam inſectorum vix vlla alia narratio eſt. Pariunt autem oua ea in telas, ſed ſparſa, quia ſaliunt, atque ita emittunt. Phalangius tantùm in ipſo ſpecu incubat magno numero: qui vt emerſerit, matrem conſumit, ſæpè & patrem: adiuuat enim incubare. Pariunt autem & † tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Conſummantur aranei quater ſeptenis diebus.

† *Lege, os primùm tela inuoluentes, ex Ariſtot. Hiſt. animal. 5. capite 27.*

† *Melius, trecenos. ſiue trecentos. ex eodem Ariſto. loco iam citato.*

De ſcorpionibus. CAP. XXV.

Similiter his & ſcorpiones terreſtres, vermiculos ouorum ſpecie pariunt, ſimiliterque pereunt: peſtis importuna veneni ſerpentium, niſi quòd grauiore ſupplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus lethali, ſemper ictu, & fœminis ferè in totum: viris autem matutino, exeuntes cauernis, priùs quàm aliquo fortuito ictu ieiunium egerant venenum. Semper cauda in ictu eſt: nulloque momento meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus author eſt, in nouem genera deſcriptis, per colores maximè ſuperuacuos, quoniam non eſt ſcire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos quibuſdam aculeos eſſe, mareſq; ſæuiſſimos. Nam coitũ iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus. Itemq; cùm ſitiunt, inexplebiles potũ. Conſtat & ſeptena caudæ internodia ſæuiora eſſe. Pluribus enim ſena ſunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Auſtri faciunt, pandentibus brachia, vt remigia ſubleuantes. Apollodorus idem,

planè quibuſdam ineſſe pennas tradit. Sæpè Pſylli, qui reliquarum venena terrarum inuehentes, quæſtus ſui cauſa peregrinis malis impleuere Italiam, hos quoque importare conati ſunt: ſed viuere intra Siculi cæli regionem non potuere. Viſuntur tamen aliquando in Italia, ſed innocui, multiſque alijs in locis, vt circa Pharum in Aegypto. † In Scythia interimunt etiam ſues, alioquin viuaciores contra venena talia: nigras quidem celeriùs, ſi in aquam ſe immerſerint. Homini icto putatur eſſe remedio ipſorum cinis potus in vino. Magnam aduerſitatem oleo merſis & ſtellionibus putant eſſe, innocuis duntaxat ijs, qui & ipſi carent ſanguine, lacertarum figura. Atque ſcorpiones in totum nulli nocere, quibus non ſit ſanguis. Quidam & ab ipſis fœtum deuorari arbitrantur. Vnum modò relinqui ſolertiſſimum, & qui ſe ipſius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morſu loco fiat. Hunc eſſe reliquorum vltorem, qui poſtremò genitores ſupernè conficiat. Pariuntur autem vndeni.

† Legendum, In Caria, ex Græcis Ariſtotelis codicib. libr. 8. Hiſtor. animal. c. 28. Nam in Scythiæ frigorib. ſcorpiones gigni, non ſit veriſimile.

De ſtellionibus, & cicadis. CAP. XXVI.

CHamæleonum ſtelliones quodammodo naturam habent, rore tantùm viuentes, prætérq; araneis. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proueniunt, & nouiſſimè pereunt: ſunt autem mutæ. Sequens eſt volatu rara. Quæ canunt, vocantur achetæ: & quæ minores ex eis ſunt, tettigoniæ: ſed illæ magis canoræ. Mares canunt in vtroque genere: fœminæ ſilent. Gentes veſcuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas, ouis earum correptis quæ ſunt candida. Coitus ſupinis. Aſperitas præacuta in dorſo, qua excauant fœturæ locum in terra. Fit primò vermiculus: dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa ſolſtitia euolant, noctu ſemper: primùm nigræ atque duræ. Vnum hoc ex iis quæ viuunt, & ſine ore eſt. Pro eo quiddam aculeatum linguis ſimile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum: hoc canunt achetæ, vt diximus. De cætero in ventre nihil eſt. Excitatæ cùm ſubuolant, humorem reddunt: quod ſolum argumentum eſt rore eaſdem ali. Iiſdē ſolis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, vt ſi quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, tranſeant velut in folia. Quidam duo alia faciunt earum: ſurculariam, quæ ſit grandior: frumentariam, quam alij auenariam vocant. Apparet enim ſimul cum frumentis areſcentibus.

Cicadæ vbi non ſint, & vbi mutæ. CAP. XXVII.

CIcadæ non naſcuntur in raritate arborum: idcirco ſunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut vmbroſis nemoribus. Eſt quædam & iis locorum differentia. In Mileſia regione paucis ſunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: vltra flumen in Locrenſi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

De pennis inſectorum, & ſcarabæorum generibus. CAP. XXVIII.

INſectorum quædam binas gerunt pinnas, vt muſcæ: quædam quaternas, vt apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim vltionis cauſa datum eſt, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiſcunt auulſæ. Nullum, cui aculeus in aluo, bipenne eſt. Quibuſdam pennarum tutelæ cruſta ſuperuenit, vt ſcarabæis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: ſed in quodā genere eorum grandi cornua prælonga, biſulcis dētata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morſum coeuntibus, infantum etiam remediis ex ceruice ſuſpenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rurſus eorum genus, qui è fimo ingenteis pilas auerſi pedibus volutant, paruoſque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus ſui nidulantur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & parata crebris foraminibus excauant, nocturno ſtridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc verò compreſſu obumbratæ, non ante matura pabula, aut poſt deſecta conſpicuæ. Econtrario tenebrarū alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes ſcarabæi tellurem aridam, fauoſque paruæ ac fiſtuloſæ modo ſpongię, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus eſt paruus, in quo vnum hoc animal exanimatur, ob hoc Cātharolethrus appellatus. Pennæ inſectis omnibus ſine ſciſſura: nulli cauda, niſi ſcorpioni. Hic eorum ſolus & brachia habet, & in cauda ſpiculum. Reliquorum quibuſdam aculeus in ore, vt Aſilo, ſiue tabanum dici placet: item culicibus, & quibuſdam muſcis. Omnibus autem his in ore & pro lingua ſunt hi aculei. Quibuſdam hebetes, neque ad punctum, ſed ad ſuctum, vt muſcarum generi, in quo lingua euidens fiſtula eſt. Nec ſunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, vt papilionibus. Quædam inſecta carent pennis, vt ſcolopendrę. Inſectorum pedes quibus ſunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, vt locuſtis.

De locuſtis. CAP. XXIX.

HAe pariunt in terram demiſſo ſpinæ caule, oua condenſa, autumni tempore. Ea durant hyeme ſub terra. Subſequenti anno exitu veris emittunt paruas, nigrantes, & ſine cruribus, penniſq; reptan-

reptantes. Itaque vernis aquis intereunt oua: sicco vere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminumque exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere: deinde ad Canis ortum obire, & aliâs renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cùm pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, serpentem, cùm libuit, necant singulæ, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur, nisi in planis & rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & feminibus serrarum vsum præbere, cùm inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc casuque euenit, non (vt prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum irę pestis ea intelligitur. Nanque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, vt aliæ alites credantur: Solemque obumbrant, solicitè spectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquàm parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diraque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maximè coortæ infestant, sæpè populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopię metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primò oua obterendo, deinde fœtum, postremò adultas: desertoris pœna in eum, qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura pręfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracculos quoq; ob id colunt, aduerso volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum, qui & insectorũ omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, in eum fœminarum vltimo caudæ reflexo, tardoq; digressu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. CAP. XXX.

PLurima insectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ouis vere: & hæ communicantes laborem, vt apes: sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea morsu. Maiora auersę postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condunt, ne rursus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atq; percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantalacunque assiduitas. Sepeliuntur inter se viuentium solæ, præter hominem? Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. CAP. XXXI.

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerũt terrę, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore solicitatę prouolant, crebroq; lacerant, quãuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasq; est cum amore auri.

De diuersitate insectorum. CAP. XXXII.

MVlta autem insecta & aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic rhaphani folio primo vere, & spissatus Sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur vermiculus paruus & triduo mox eruca: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantùm mouetur aranei.† Hęc eruca, quam chrysalidem appellant, rupto deinde cortice volat papilio.

† Distinctio collocanda videtur post verbum Mouetur. Reliqua sunt mutilata: vt palam fit ex Arist. de animal. lib. 5 ca. 19. vbi sic habet: ἁπτομένου δὲ κινεῖται, περιέχεται δὲ πόροις ἀραχνιώδεσιν.

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam ex imbre generantur in terra, quędam & in ligno. Nec enim cossi tantùm in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur, & alia, vbicunque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando plurium longitudine. Iam in carne exanimi, & viuentium quoque hominum † capillo: qua fœditate & Sylla dictator, & Alcman ex clarissimis Græciæ Poetis, obiere. Hoc quidem & aues infestat: phasianas verò interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunem hoc malo credunt, & oues. Gignuntur autem & vestis genere, præcipuè lanicio interemptarum à lupis ouium. Aquas quoque quasdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud authores. Quippe cùm & ceræ id gignant, quod animalium nimium existimatur. Alia rursus generantur sordibus aridi soli, posteriorum crurum lasciuia petauristarum. Alia puluere humido in cauernis, volucria.

† Capillo, redundat: vt facile est animaduertere ex ijs quæ de Syllæ & Alcmanis exitu subiungit.

De

De animali, cui cibi exitus non eſt. CAP. XXXIIII.

EST animal eiuſdem turpitudinis, infixo ſemper ſanguini capite viuens, atque ita intumeſcens, vnum animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitque nimia ſatietate, alimento ipſo moriens. Nunquàm hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc ſolùm. Aequè eſt mira ſanguinis & hirudinum generi in paluſtri aqua ſitis. Nanque & hæ toto capite conduntur. Eſt & volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maximè lancinans, quà defendi morſu non queunt.

De tineis, & culicibus. CAP. XXXV.

IDem puluis in lanis & veſte tineas creat, præcipuè ſi araneus vnà includatur. Sitit enim & omnem humorem abſorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis naſcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ expirant. Si accreuere, faciunt chryſalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & pyri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenum hoc remedia ſecum habet. Alæ medentur: quibus demptis, lethale eſt. Rurſus alia genera culi cum aceſcens natura gignit. † Quippe cùm & in niue candidi reperiantur, & vetuſtiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipſa nix vetuſtate rubeſcit) hirti pilis, grandiores torpentesque.

† *Contrà Ariſtot. lib. & ca. iam citatis, in vetuſtiore niue verniculos naſci ſcribit rutilos et hirtos: in media autem candidos, & grandiores: vtroſque torpentes & non niſi difficulter ſeſe mouentes. Ex quo palàm fit, locum hunc inſigniter eſſe deprauatũ, verbórumque ordinem mirum in modum confuſum.*

De pyrali, ſiue pyrauſta. CAP. XXXVI.

GIgnit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærarijs fornacibus ex medio igni, maioris muſcæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibuſdam pyrauſta. Quandiu eſt in igne, viuit: cùm euaſit longiore paulò volatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa ſolſtitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes ſuprà dicti modo, nec vltrà vnum diem viuit, vnde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem ſeptenarij ſunt numeri, culici & vermiculo ter ſepteni, corpus parientibus quater ſepteni. Mutationes & in alias figuras tranſitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muſcis humore exanimatis, ſi cinere condantur, redit vita.

Hiſtoria naturæ animalium per ſingula membra. CAP. XXXVII.

NVnc per ſingulas corporis partes, præter iam dicta, membratim tractetur hiſtoria. Caput habent cuncta, quæ ſanguinem. In capite paucis animalium, nec niſi volucribus, apices, diuerſi quidem generis: phœnici plumarum ſerie, è medio eo exeunte alio: pauonibus crinitis arbuſculis, ſtymphalides cirro: phaſianæ corniculis: prætereà paruæ, quæ ab illo galerita appellata quondam, poſteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura, per medium caput à roſtro reſidentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis, corporeum, ſerratum: nec carnem id eſſe, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim criſtas qui viderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, marinorum, & ſerpētium varijs data ſunt modis: ſed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantùm. Actæonem enim, & Cippum etiam in Latina hiſtoria, fabuloſos reor. Nec alibi maior naturæ laſciuia. Luſit animalium armis. Sparſit hæc in ramos, vt ceruorum. Alijs ſimplicia tribuit, vt in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitóſque emiſit ex ijs: vnde platycerotas vocant. Dedit ramoſa capreis, ſed parua: nec fecit decidua. Conuoluta in anfractum arietum generi, ceu cæſtus daret: infeſta, tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in dorſum adunca, damis in aduerſum. Erecta autem, rugarumq; ambitu contorta, & in leue faſtigiũ exacuta (vt lyras diceres) ſtrepſiceroti, quem addacē Africa appellat. Mobilia eadem, vt aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de cauſa obliqua ceruice paſcuntur. Alijs ſingula, & hæc medio capite, aut naribus vt diximus. Iámq; alijs ad incurſum robuſta, alijs ad ictum, aliis adunca, aliis redunca, aliis ad iactum, pluribus modis, ſupina, conuerſa, connexa: omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad ſcabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, ſicut ceraſtis: aliquando & ſingula. Cochleis ſemper bina, & vt prætendantur, ac reſiliant. Vrorum cornibus Barbari Septentrionales potant: vrnáſque binas capitis vnius cornua implent. Alii præfixa haſtilia cuſpidant. Apud nos in laminas ſecta tranſlucent, atque etiam lumen incluſum latius fundunt: multaſq; alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc ſublita, nunc quę ceroſtrota picturæ genere dicuntur. Omnib. autem caua, & in mucrone demũ concreta ſunt. Ceruis tantùm tota ſolida, & omnib. annis decidua. Boum attritis vngulis, cornua vnguendo aruina, medentur agricolæ. Adeoque ſequax natura eſt, vt in ipſis viuentiũ corporibus feruenti cera flectantur, atq; inciſa naſcentiũ in diuerſas partes torqueantur, vt ſingulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunq; ſunt, vt in pecore multis: ouium nulla, nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes, nec ſolidipedũ vlli: excepto aſino Indico, qui vno armatus eſt cornu. Biſulcis bina tribuit: nulli ſupernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua abſumi, facilè coarguuntur ceruarum natura, quæ neq; dentes habent, vt neq; mares,

mares,nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent,ceruorum tantùm cutibus enascũtur. Capita piscibus portione corporum maxima,fortassis vt mergantur. Ostrearũ generi, nulla,nec spongiis,nec aliis ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, vt cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscuè maribus ac fœminis,apud intonsas vtique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpium incolis, Galliæ comatæ:vt tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluent,sicut struthiocameli,& corui aquatici,quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum,nec in vllo ante Veneris vsum. Nec infra cerebrum,aut infra verticem,aut circa tempora atque aures. Caluitium vni tantùm animalium homini,præterquàm innatum. Canities homini tantùm & equis,sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. † Vertices bini homini tantùm. Aliquibus capitis ossa plana,tenuia,sine medullis, serratis pectinatim structa compagibus. Perfracta non queunt solidari:sed exempta modicè non sunt letalia, in vicem eorum succedente corpora cicatrice. Infirmissima esse vrsis,durissima psittacis,suo diximus loco. Cerebrum omnia habent animalia,quæ sanguinem:etiam in mari,quæ mollia appellauimus, quamuis careãt sanguine,vt polypi. Sed homo portione maximũ & humidissimũ,omniumq; viscerũ frigidissimũ, duabus suprà subterque membranis velatũ,quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cæterò viri,quàm fœminæ,maius. Hominibus hoc sine sanguine,sine venis,& reliquis sine pingui. Aliud esse,quàm medullam,eruditi docent,quoniam coquendo durescat. Omnium cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominum infantia palpitat,nec corroboratur ante primum sermonis exordiũ. Hoc est viscerum excelsissimum,proximumq; cælo capitis,sine carne,sine cruore,sine sordib. Hanc habent sensus arcem:huc venarum omnis à corde vis tendit,hic desinit:hic culmen altissimum,hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum: quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus:hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent,non dormiũt. Ceruis in capite inesse vermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput iungitur numero viginti produntur. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris aurum gestare eo loci,decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Ceruis tantùm scissæ,ac velut diuisæ:soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus,animal duntaxat generantibus, excepto vitulo marino atque delphino,& quæ cartilaginea appellauimus, & viperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiant,mirum. Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissimé. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut rostra. Frons & aliis:sed homini tantùm tristitiæ,hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini,& pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hîc sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hîc pendet. Nihil altius simul abruptiusque inuenit in corpore, vbi solitaria esset. Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima, & qui lucis vsu vitam distinguant à morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur, vt videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurij, cùm ad Austrum volant, Septentrionémve. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis,nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorũ vicem cornicula bina prætentu implent. Nec lumbricus vlli sunt,vermiúmve generi. Oculi homini tantùm diuerso colore: cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci,sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ,grandiores,modici,parui, prominentes,quos hebetiores putant:conditi,quos clarissimè cernere,sicut in colore caprinos. Prætereà alij contuentur longinqua, alij nisi propè admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij visus essent, satis diximus. Cæsij in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorum mortalium, fuisse naturam, vt expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quàm luce clara, contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Diuo Augusto equorum modo glauci fuere, supraq; hominem albicantis magnitudinis. Quã ob causam diligentius spectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso, sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni, nisi cum conniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquã non conniuerent,

† Melius sic: vertices bini hominũ tantũ aliquibus. Capitis ossa, &c. Bini enim vertices paucis admodũ contingunt. Contrà quod de capitis ossibus statim subiungitur; toti propemodum humano generi est commune. Vide Arist. lib. 1 Hist. animal. cap. 7.

& ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque verò naturale, vt nictare non cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Neq; vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, cōniuent. Hinc illæ misericordię lacrymæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autē videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem eius partē accipiunt, atq; transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernūt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multiq; hominū, quod corybantiân Græci dicunt. Tenuibus multisq; membranis eos natura cōposuit, callosis cōtra frigora caloresq; in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrymationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorū cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertā aciem, & velut canali dirigunt, obiterq; incidentia facilè declinant: aliis nigri, † aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, vt habili mistura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu nō obstrepat. Adeoq; iis absoluta vis speculi, vt tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt. Veterina tantùm quædam, ad incrementa Lunę morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio: multis repentè ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi authores tradunt: ego ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione eius, eruitur oculus. Morientibus illos operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est: ita more condito, vt neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cælo non ostendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: vnde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, velut felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, vt contueri non sit: & capreæ lupoque splendent, lucemque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores trāseunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerēt. Chamæleontis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigentes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimento præduri eminēt. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini vtrinque. Mulieribus verò etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, vt tingantur oculi quoque. Alia de causa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantùm gena, volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, vt serpentibus: & quadrupedū quæ oua pariunt, vt lacertæ. † Struthiocamelus alitum sola, vt homo, vtrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia vtraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt testudines, crocodili, inferiore tantùm sine vlla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium vocauere: vnde & supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, vt in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantùm, quas prisci genas vocabant, xij. tabularum interdicto radi à fœminis eas vetantes. Pudoris hæc sedes, Ibi maximè ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risumque indicantes, buccæ. Et altior homini tantùm, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Non alij animaliū nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantùm ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriúsve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem rapto viuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limumque, lata, vt suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula: ora: apertiora laniatu viuentibus. Mentum nulli præter hominē, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm superiores mouet: terrestes † quadrupedes, eodem, quo cætera, more, præterquàm in obliquū. Dentiū tria genera: serrati, aut cōtinui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne cōtrario occursu atterantur,

† aliis raui.

† Contrà Aristotel. de Part. animal. lib. 4. cap. vlti. Struthiocamelū in superiore tantùm gena palpebras habere asserit. Quare non temerè quidam suspicantur, locum hunc mutilatum esse: eaq; quæ sequūtur ad simias pertinere: quibus solis, excepto homine, vtraque in gena palpebras tribuunt Aristo. operis iam citati lib. 2. c. 8. & Plin. infrà cap. 44.

† Quadrupedes redundat, à sciolo quopiam adiectū non animaduertente Pliniū hîc de altero loqui crocodili genere, in terra tantùm viuente, idq; diuerso maxillarū motu à fluuiatili distinguere.

atterantur, vt serpentibus, piscibus, canibus. Continui, vt homini, equo. Exerti, vt apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut vtraque parte oris sunt, vt equo: aut superiore primores non sunt, vt bubus, ouibus, omnibusque quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati. Raro fœminæ, & tamen sine vsu. Itaque cum apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: sed omnibus concaui, cæteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic vni aquatilium plani. Cætero multis eorum in lingua & toto ore: vt turba vulnerum molliant, quæ attrito subigere non queant. Multis & in palato, atq; etiã in cauda. Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullũ habentibus retinendi adminiculũ. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextera læuaque longissimi, tenui fistula perforati vt scorpionũ aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quàm fel serpentiũ, & inde venis sub spina ad os peruenire, diligentissimi authores scribunt. Quidã vnũ esse eum: & quia sit aduncus, resupinari, cùm momorderit. Aliqui tunc decidere eum: rursusq; recrescere, facilem decussu, & sine eo esse, quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans veneno, impresso dentium repulsu virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter vespertilionem. Camelus vna ex iis, quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentiũ nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, vnde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, vt homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, præterq; eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, & lingam etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini vtrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquàm natus est, septimo mense. Reliquis perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, nõ nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt à caninis, nullũ animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicisimũ annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoq;, sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci, certum est. † Zanclen Samothracenũ ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus visum à se prodidit. Cætero maribus plures, quàm fœminis, in homine, † pecude, caprísve.* Timarchus Nicoclis filius Paphij, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideoque prætriuit. Est exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini casu aliquo, nunquàm renascuntur. Cæteris senecta rubescunt: equo tantùm candidiores fiunt. Aetas veterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero xl. Amittit tricesimo mense primores vtrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cùm subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimò omneis habet & renatos, & immutabiles. Equo castrato priùs, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quòd si non priùs peperere, quàm decidant postremi, sterilitas certa. Boues bimi mutant. Suibus decidunt nunquàm. Absumpta hac obseruatione, senectus in equis, & cæteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm ferè xvj. annorum existimantur. Hominũ dentibus quoddam inest virus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominũ dicta sunt. Erumpentibus morbi corpora infantiũ accipiunt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus & † trisulca, vibrans, atri coloris, & si extrahas, prælonga: lacertis bifida & pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed suprà dictis capillamenti tenuitate: cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulò minùs quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus ac pardis, omnibúsq; generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuansque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta, vbi ad vicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture, † quà vocem mittunt. Mares tum vocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua vlulatus eiicitur. Tunc extenti buccarũ sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, iis & dentes, & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, vt formicis. Cæterùm lata elephanto præcipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantùm ita sæpè constricta venis, vt intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuisse accepimus, vt multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere. Cæteris septimo fermè anno sermonem exprimit. Multis verò talis eius ars contingit, vt auium & animalium vocis indiscretè edatur imitatio. Intellectus saporum est cæteris in prima lingua,

† Zanclen Samothracen, cui &c.

† Rectius vetust. cod. Pecude, capris, sue: Nam & Arist. lib. 2. cap. 3. de animal. suis inter ea numerat genera, in quibus mares dentiũ numero vincunt fœminas.

* Iul. Pollux libr. 2. cap. de dentib. Timarchum hunc Nicoclis patrem facit non filiũ. Vnde nonulli hîc legendum putãt, Timarchus Nicoclis illius pater.

† Arist. libr. 2. de part. anim. bisulcam linguam serpẽtibus tribuit, nõ trisulcam.

† Melius sic: Quà vocẽ mittunt mares, quam vocant ololygonẽ. Sũptum est enim hoc ex Aristo. lib. . Hist. animal. ca. 9. vbi sic habet: Καὶ τὴν ὀλολυγόνα γινομένην ἐν τῷ ὕδατι οἱ βάτραχοι οἱ ἄρρενες ποιοῦσι

gua, homini & in palato. Tonſillæ in homine, in ſue glandulæ. Quod inter eas vuæ nomine vltimo dependet palato, homini tantùm eſt. Sub ea minor lingua, epiglottis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interpoſitæ fiſtulis. † Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne ſpiritu ac voce illac meante, ſi potus cibúſve in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur ſanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm ſpiritus tantùm aut vox commeat, ne reſtagnatio intempeſtiua alui obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne conſtat. Ceruix nulli, niſi quibus vtraque hæc. Cæteris collum, quibus tantùm gula. Sed quibus ceruix, è multis vertebratiſque orbiculatim oſſibus flexilis ad circunſpectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectiſque oſſibus rigens. Cæterò ſpinæ annectitur, ſpina lumbis, oſſea ſed tereti ſtructura, per media foramina à cerebro medulla deſcendente. Eandem eſſe ei naturam, quã cerebro, colligunt, quoniam prætenui eius membrana modò inciſa ſtatim expiretur. Quibus lõga crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quãuis breuia cura habẽtibus: *ſimili modo vncos vngues. Guttur homini tantùm & ſuibus intumeſcit, aquarũ quæ potãtur plerunq; vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremũ ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria iam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, vt piſcibus: & ora ventribus iunguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia. Poſteà arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modũ rubi, ad cõficiendos cibos, decreſcentibus crenis quicquid appropinquat ventri. Nouiſſima aſperitas, vt ſcobina fabri. Cor animalibus cæteris in medio pectore eſt: homini tantùm infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primùm naſcentibus formari in vtero tradunt: deinde cerebrum, ſicut tardiſſimè oculos. Sed hos primùm emori, cor nouiſſimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quaſi alterum mouetur animal, & intra præmolli firmoque opertũ membranæ inuolucro, munitum coſtarum & pectoris muro, † vt pariat præcipuã vitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſæque ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit: læſumque mortem illico affert. Cæteris corruptis, vitalitas in corde durat. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus paruum eſt: pauida, quibus prægrande. Maximum autem eſt portione muribus, lepori, aſino, ceruo, pantheræ, muſtelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus chorda. In equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non viuere hominem vltra centeſimum annum defectu cordis, Aegyptij exiſtimant, quibus mos eſt cadauera aſſeruare medicata. Hirſuto corde gigni quoſdam homines proditur, neque alios fortioris eſſe induſtriæ, ſicut Ariſtomenem Meſſenium qui ccc. occidit Lacedæmonios. Ipſe conuulneratus & captus, ſemel per cauernam latomiarum euaſit, anguſtos vulpium aditus ſecutus. Iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exuſſit. Tertio capto Lacedæmonij † pectus diſſecuere cauſa videndi, hirſutumq; cor repertum eſt. In corde ſummo, pinguitudo eſt quædam lætis extis. Non ſemper autem in parte extorum habitum eſt. L. Poſthumio Albino Rege ſacrorum poſt centeſimam viceſimamtertiam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italia diſceſſiſſet, cor in extis Aruſpicis inſpicere cœperunt. Cæſari Dictatori, quo die primùm veſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæſtio magna de diuinatione argumentantibus, potueríntne ſine vllo viſcere hoſtia viuere, an ad tempus amiſerit? Negatur cremari poſſe in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij, qua reum Piſonem eius ſceleris coarguit, hoc vſus argumento: palamque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Contrà genere morbi defenſus eſt Piſo. Sub eò pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cauus. Pauca eum (vt dictum eſt) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, ſpumoſum, nec ſanguineum: ideo non ſitiunt. Eadem eſt cauſa, quare ſub aqua diu ranæ & phocæ vrinentur. Teſtudo quoq;, quãuis prægrandem & ſub toto tegumento habeat, ſine ſanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte eſt. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum eſt. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Vticæ: item Caio principi Calend. Ianuariis, cùm iniret Conſulatum, quo anno interfectus eſt: Claudio ſucceſſori eius, quo menſe interemptus eſt veneno. Diuo Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarum iocinera replicata intrinſecus ab ima fibra reperta ſunt: reſponſumq;, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum triſtis oſtenti cæ-
lum

† Legendum hîc, Exterior: infrà verò, vbi de gula agit, Interior. Adſtipulantibus Corn. Celſo libro 4. cap. 1. Ariſt. libro 2. c. 3. de partibus animal. & Galeno lib. 7. de vſu partiũ.

**Repone, Diſſimili, vt anteà legebatur ex Ariſt. lib. 4. de part. animal. ca. 12. vbi tradit, nulli vncos habentium vngues, longũ eſſe collum.*

† vt par erat præcipuã vitæ cauſam & originem.

† Aliâs, pectus diſſecuere viuenti. ex vetuſt. cod.

ſum quoque eſt, præterquàm in ſolicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherrhoneſo ad Propontidem. Mirumque, tranſlatis aliò interit alterum. In eodem eſt fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumque, vt prodigij loco vtrunque aduenæ. Equi, muli, aſini, cerui, † capræ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non eſt, quorum valetudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore eſſe, ſed in aluo putent: & ceruo in cauda, aut inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinem, vt à canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud, quàm purgamentum peſſimi ſanguinis, & ideo in materia eius eſt. Certè iecur nulli eſt, niſi ſanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, funditque in venas. Sed in felle nigro inſaniæ cauſa homini, morſque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum eſt in hac parte virus, cùm ſe fundit in animum. Quin & toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigreſcuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum eſſe ſerpentium. Carent eo, qui abſinthium veſcuntur in Ponto. Sed † renibus, & parte tantùm altera inteſtino iungitur in coruis, coturnicibus, phaſianis: quibuſdam inteſtino tantùm, vt columbis, accipitri, murænis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maximè copioſum, & piſcibus. Eſt autem pleriſque toto inteſtino, ſicut accipitri, miluo. Præterea in iecore eſt & cetis omnibus: † vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruſpices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminumque fuit Diuo Auguſto, quo die apud Actium vicit. Murium iecuſculis fibræ ad numerum Lunæ in menſe congruere dicuntur, totidemque inueniri, quotum lumen eius ſit. Præterea bruma increſcere. Cuniculorum exta in Bætica ſæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Iecur maximè vetuſtatis patiens, centenis durare annis, obſidionum exempla prodidere. Exta ſerpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile ſit, exiſtimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præciſa hoſtiarum capita repſiſſe, ſanguinem ſuum lambentia. Exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia viſcera, membranis propriis, ac velut vaginis incluſit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris cauſa vicinitas alui, ne cibo ſupprimeretur animus. Huic certè refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo nulla eſt ei caro, ſed neruoſa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas ſubit, non alibi tenuiore cute humana, ideo ſcabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in præliis gladiatorumque ſpectaculis mortem cum riſu traiecta præcordia attulerunt. Subeſt venter ſtomachum habentibus, cæteris ſimplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinis enim quibuſdam ab ore incipiens, quadam via eòdem reflectitur, vt ſæpiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, ſimilis canino. His ſolis animalium inferiore parte anguſtior: itaque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpacioſa laxitas eum in inferiora tranſmittit. Ab hoc ventriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cęteris ile: à quibus capaciora inteſtina ad aluum, hominique flexuoſiſſimis orbib⁹. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius ſpacium. Iidem minus ſolertes, quibus obeſiſſimus venter. Aues quoque geminos ſinus habent quædam: vnum, quo merguntur, recentia, vt guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concocti one maturata, vt gallinæ, palumbes, colũbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, ſed gula potentiore vtuntur, vt graculi, corui, cornices. Quædã neutro modo, ſed ventrem proximum habent, quibus pręlonga colla & anguſta, vt porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neq; dentes vtrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc vmbilico adnexa in omnibus, in homine ſuillę infima parte ſimilis, à Græcis appellatur colon, vbi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtiſſima canibus: qua de cauſa vehementi niſu, nec ſine cruciatu, leuant eam. Inſatiabilia animalium, quibus à ventre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cętera ſuibus ſimilia: † pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus venter carnoſus calloſuſque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonij vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: ſingulare (vt putant) remedium ægrè parientibus, ſi tellurem non attigerit. Ventriculus atque inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, † præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in ſiniſtra parte aduerſus iecori, cum quo locum aliquando permutat, ſed prodigiosè. Quidã eũ putant ineſſe oua parientibus, item ſerpentib⁹ admodum exiguũ: ita certè apparet in teſtudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui non eſſe conſtat, neque iis quæ careant ſanguine. Peculiare curſus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto viuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi ſimul riſum homini: intemperantiamque eius conſtare lienis magnitudine. Aſiæ regio Scepſis appellatur, in qua

† Capreæ, legendum videtur, non Capræ. Reſpondet enim illi, quod apud Ari. legitur, προξ. Theodorus damam vertit, quę eſt capreæ ſpecies. Capras autẽ fel habere vel ex ipſo notum eſt Plinio. li. 28. cap. 10. Sequẽtem autem vocem, Apri, crediderim redũdare, Plinij authoritate adductus, ex lib. 28. cap. 16. vbi aprugni fellis vſum in medicinis docet.

† Atqui infrà hoc ipſo capit. de renibus agens, negat eos eſſe cuiquam animalium oua parientiũ, excepta teſtudine: quod & ipſum affirmat Ariſtot. Hiſt. animal. lib. 2. capit. 16.

† Ariſtoteles contrà lib. 4. de part. animal. cap. 2. vitulum marinum enumerat inter animalia felle carentia.

† Quod hic Plin. de elephanti pulmone, Ariſt. li. 2. Hiſto. animal. cap. vlt. de eiuſdem iecinore tradit.

† Contrà Ariſto. libr. 4. de part. animal. capit. 3. & 4. generaliter omnibus ſanguine praditis, tam terreſtribus, quàm aquaticis, tribuit omentũ.

in qua minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis ſquamoſiſq; nulli. Cæterò ſummis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, ſicciorque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præter quàm in vitulo marino. Animalia in renibus pinguiſſima: oues quidem lethaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium teſtudo ſola, quæ & alia omnia viſcera: ſed homo bubulis ſimiles, velut è multis renibus compoſitos. Pectus hoc eſt oſſa, præcordiis & vitalibus natura circundedit: at ventri, quem neceſſe erat increſcere ademit. Nulli animalium circa ventrem oſſa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximè. Coſtæ homini tantùm octonæ, ſuibus denæ, cornigeris tredecim, ſerpentibus triginta. Infra aluum eſt à priore parte veſica quæ nulli oua gignentium, præter teſtudinem: nulli niſi ſanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In veſica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibuſdã diro cruciatu ſubinde naſcentes calculi, & ſetarum capillamenta. Veſica membrana conſtat, quæ vulnerata cicatrice non ſolideſcit: neque qua cerebrum aut cor inuoluitur. plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, præterq; veſicæ iunctus vtriculus, vnde dictus vterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ, & intra ſe parientibus, duplex: oua generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos ſinus ab vtraque parte laterum habet, funebris quoties verſa ſpiritũ incluſit. Boues grauidas negant præterquàm dextero vuluæ ſinu ferre, etiam cùm geminos ferant. Vulua eiecto partu melior, quàm edito. Eiectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ ſuis optima: contrà effœtis. A partu, præterquam eodem de ſuis occiſæ, liuida ac macra. Nec nouellarum ſuum, præterquàm primipararum probatur, potiuſque veterum, dum effœtarum, nec biduo ante partum aut poſt partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ eſt occiſæ vno die poſt partum. Huius & ſumen optimum, ſi modò fœtus non hauſerit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant, priuſquàm calleret id, ſcientes occidere non aſſueti. Cornigera vna parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, ſæuo pingueſcunt. Biſulca ſciſsíue in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: ſemperque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutemque ſucco liquidum. Quædam non pingueſcunt, vt lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Seneſcunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus eſt quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis ſine ſenſu, qui nec arterias habet, nec venas. Pleriſque animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu, quam ob cauſam ſues ſpirantes à muribus tradunt arroſas. Quin & L. Apronij Conſularis viri filio detractos adipes, leuatumque corpus immobili onere. Et medulla ex eodem videtur eſſe, in iuuenta rubens, & ſenecta albeſcens. Non niſi cauis hæc oſſibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Eſt autem pinguis iis, quibus adeps, ſeuoſa cornigeris: neruoſa & in ſpina tantùm dorſi, oſſa non habentibus, vt piſcium generi: vrſis nulla: leoni in feminum & brachiorum oſſibus paucis exigua admodum: cætera tanta duritie, vt ignis elidatur, velut è ſilice. Et iis dura, quæ non pingueſcunt: aſinorum ad tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinæ: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus nulla: ſed corpus circulis carnis vinctum, vt ſepiæ atque loligini. Et inſectis negatur æquè eſſe vlla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpina. Vituli marini cartilaginem, non oſſa. Item omnium auriculæ ac nares, quæ modicum eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt, præterquàm veterinis ab vngula ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinem ad annos vſque ter ſeptenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubeſcens nodum quendam ſoluere, & præcipuè ægritudine, ſentitur. Nerui orſi à corde, bubuloque etiam circumuoluti, ſimilem naturam & cauſam habent, in omnibus lubricis applicati oſſibus: nodoſque corporum, qui vocantur articuli, alibi interuentu, alibi ambitu, alibi tranſitu ligantes, hic teretes, illic lati, vt in vnoquoq; poſcit figuratio. Neq; ij ſolidantur inciſi: mirumque, vulneratis ſummus dolor, præſectis nullus. Sine neruis ſunt quædam animalia, vt piſces: arteriis enim conſtant. Sed neque eæ molli piſcium generi. Vbi ſunt nerui, interiores conducunt membra, ſuperiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id eſt, ſpiritus ſemitę. His innatant venæ, id eſt, ſanguinis riui. Arteriarum pulſus, in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum, in modulos certos, legeſque metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus: obſeruatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitæ temperat. Arteriæ carent ſenſu: nam & ſanguine. Nec omnes vitalem continent ſpiritum: præciſiſque torpeſcit tantùm pars ea corporis.† Aues nec venas, nec arterias habent: item ſerpentes, teſtudines, lacertæ, minimumque ſanguinis. Venæ in prætenues poſtremò fibras ſubter totam cutem diſperſę, adeò in anguſtum ſubtilitatem tenuantur, vt penetrare ſanguis non poſſit, aliúdue quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris ſudor appellatur. Venarum in vmbilico nodus ac coitus.

† *Pugnat hoc cum Ariſtotelis ſententia lib. 3. animal. cap. 4. vbi omnia ſanguine prædita, venas habere aſſerit.*

De ſan-

De sanguine, & quorum celerrimè siccetur, quorum non coeat, quorum grauissimus vel tenuissimus, quorum nullus. CAP. XXXVIII.

SAnguinis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus, quàm foeminis, nigrior: & iuuentę magis, quàm senio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit: tamen tactum non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus: at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrimè coit atque durescit, ideo pestifer potu maximè. Aprorum, & ceruorum, caprearumq́;, & bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis, quibus plus quaterni pedes nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuium eius vni fit in naribus homini, aliis nare altera, aliis vtraque, quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, vt nuper Macrino Visco viro Prętorio, & omnib. annis Volusio Saturnino vrbis praefecto, qui nonagesimū etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiae abundantiorem fundunt, si prius bibêre. Quae animalium latêre certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, praeter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturę: sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari, non modò tanto minore suffusi materia, verùm ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim irae, & alius verecundiae. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multisq́; non transfluere transfossis: quod homini tantùm euenit. Nam quae mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes, morsque sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis. CAP. XXXIX.

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, vt ostrea & testudines: boum tergora, setas suum obstare tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic & in homine, cùm crassior callosiórue excludat cutis: ceu verò non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, vt inde tornentur hastae, & tamen quaedam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum subtilitas animi praecipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maximè in capite. Vbicunq; per se, ac sine carne est, vulnerata non coit, vt in bucca cilióq;. Quę animal pariunt, pilos habent: quae oua, pennas, aut squamas, † aut corticem, aut testam, vt testudines: aut cutem puram, vt serpentes. Pennarum caules omnium caui, praecisique non crescunt: euulsae renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio. Horū alae quoq; articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti, foeminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quae vtraq; Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimum animaliū lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignendo est, seu mas, seu foemina. Pili in homine partim simul, partim postea gignūtur. Congeniti autē non desinunt, sicut nec foeminis magnopere. Inuentae tamen quaedam defluuio capitis inualidae, vt & lanuginis oris, cùm menstrui cursus stetere. Quibusdam pòst geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atq; subnasci, annuum est. Viris crescunt maximè in capite, mox in barba. Recisi non, vt herba, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maximè phthisi, & in senecta: defunctorum quoq; corporib⁹. Libidinosis congeniti, maturiùs defluunt: agnati, celeriùs recrescunt. † Quadrupedibus senectute crassescunt, lanaeq; rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque praecipuum. Mammas homo solus è maribus habet: caetera animalia mammarum notas tantùm. Sed ne foeminae quidem pectore, nisi quae possunt partus suos attollere. Oua gignētium nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrū vespertilioni tantùm. Fabulosum enim arbitror de strigibus, vbera eas infantium labris immulgere. Esse maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quae sit auium, constare non arbitror.

† *Vetu. cod. sic habent: Aut cortice, vt testudines: nulla testae mētione. Nam etiam si à testa testudines videantur denominatae: propriè tamen loquendo, cortice teguntur, non testa: vt suprà docuit Plinius lib. 9. cap. 12.*

† *Melius sic: Quadrupedibus senectutē crassescunt lanae, quāquàm rarescunt. Vide Arist. lib. 3. animal. cap. 11. vnde haec sunt translata.*

Notabilia animalia quae mammis. CAP. XL.

ASinis à foetu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cùm equae anno propè toto praebeant. Quib⁹ solida vngula, nec supra geminos foetus, haec omnia binas habent mammas, nec aliubi quàm in feminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: boues quaternas, oues capraeque binas. Quę numeroso foecunda partu, & quibus digiti in pedibus, haec plures habent toto ventre duplici ordine, vt sues: generosę duodenas, vulgares binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, vt pantherae: alia binas, vt leaenae. Elephas tantùm sub armis duas: nec in pectore, sed citrà in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primis genitis in quoq; partu sues primas praebent: eae sunt faucibus proximae: & suam quisque nouit in foetu, quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia: Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Vno verò ex omni turba relicto, sola munifex, quae genito fuerat attributa, descendit. Vrsae mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantùm, nec euidentes, & paulò in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balaenae autem vituli que mammis nutriunt foetus.

De la-

De lacte, & vnde caseus non fiat. CAP. XLI.

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quòd vitalis est partus salubre. Plerisq; autem totis mammis, atq; etiam alarum sinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum grauescant. Suauissimũ hoc existimatur, ad vnam mensuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper à partu colostra fiunt: quæ ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt. Pullis earum, vbi pingue pabulum, biduo à partu maternum lac gustasse lethale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit ex vtrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimũ camelis, mox equis: crassissimũ asinæ, vt quo coaguli vice vtantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute existimatur. Poppęa certè Domitij Neronis coniux, quingentas secum per omnia trahens fœtas, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens. Omne autem lac igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quàm caprinum, ex eadem mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum hinulei, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis, quod & profluuio alui medetur, vnius vtrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte viuãt, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alioquin in acorem iucundum, & pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiúsque quàm quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse, & barbaros omnes infantésque nostros ita vngi.

De diuersitate caseorum. CAP. XLII.

LAus caseo Romæ, vbi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouintiis Nemausensi præcipua, Lesuræ Gabalicique pagis, sed breuis ac musteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis: Aesinatem ex Vmbria: mixtoque Hetruriæ atq; Liguriæ confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula millia pondo premitur. Proximum autem vrbi Vestinum, eúmque è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, recenti maximè, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsa vrbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus ferè in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam vbi non detur, ita maximè intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti, ita temperato, vt vetusta tem non sentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. CAP. XLIII.

TErrestrium solus homo bipes. Vni iuguli, humeri, cæteris armi: vni vlnę. Quibus animalium manus sunt, intus tantùm carnosæ: extrà neruis & cute constant. Digiti quibusdam in manibus seni? M. Curiatij ex patritia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illustrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduersus vniuersis flectitur: per se verò in obliquum porrigitur, crassior cæteris. Huic minimus mensura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissimè protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos vngues habent, vno iuxta cruris articulũ dependente: reliqua, quæ sunt minora, digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, vt manibus, vtuntur priorum ministerio pedum: sedentque ad os illis admouentia cibos, vt sciuri.

De simiarum similitudine. CAP. XLIIII.

NAm simiarum genera perfectam hominis imitationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Iam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus vngues, digitos, longioremq; medium. Pedibus paulùm differunt. Sunt enim, vt manus, prælongæ, & vestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoq; his & articuli, vt homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tãtùm, uiscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De vnguibus. CAP. XLV.

VNgues clausulæ neruorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus vnci: cæteris recti, vt canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, in diuisi, ac leuiter discreti, vngulisque haud vnguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus † articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua, & cubita contraria: Item vrsis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedũ; croco-

† Legendum videtur, Marculi breues, nõ Articuli. ex Aristo. histor. animal. libro. 2. cap. 1. vbi sic habet: καὶ πρὸς τοῖς ὀπισθίοις σκέλεσι σφυρὰ ἔχει βραχέα. Quo in loco Theodorus σφυρά malleolos vertit.

crocodilo, lacertis, † priora genua pôst curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, vt quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc vt aras, adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Nanque in ipsa genu vtriusque commissura, dextra læuaque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio: sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est post aurem æquè dextram Nemesios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit) quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis ibi recondentes. Varices in cruribus viro tantùm, mulieri raró. C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi extrahi passum vnum hominem, Oppius author est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, vt libitum est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, vt sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnosa. Reperitur apud authores, quendam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ, sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinij: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent vngulas, quæ nô sunt cornigera: igitur pro eis telum vngula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino vlli. Camelo tali similes bubulis, sed minores pauló. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnoso, vt vrsi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

De vngulis. CAP. XLVI.

VNgulæ veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent vngulas. Cornigera ferè bisulca. Solida vngula, & bicorne nullum. Vnicorne asinus tantum Indicus: vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. Nam sues ex vtroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens, concaua in vertebra ligatus.

De pedibus auium & vnguibus. CAP. XLVII.

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter vtrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, vnus à calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola vtrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. † Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli uncos habentium vngues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant volucrem vllam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & ocen, & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent. Visæ iam etiam serpentes anserinis pedibus.

De pedibus insectorum. CAP. XLVIII.

INsectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, vt subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt, vt locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem soli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantùm quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, vt plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solipedum crura statim iusta nascuntur mensura: posteà exporrigentia se veriùs, quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita ætate non queunt: quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus non possunt, nec vsque dum ceruix ad iusta incrementa perueniat.

De pumilionibus & genitalibus. CAP. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viuerris: vnde etiã calculo humano remedia præcipua. Vrso quoque simul atque expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Necnon aliqua gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigiosa assimulatio: sicut hermaphroditis vtriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certè hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè visenda res esset, principem terra-

† Contrà tradit Arist. li. 2. animal. cap. 1. lacertæ & crocodilo; cæterisq́; id genus quadrupedibus oua parientibus tam anteriora, quàm posteriora crura εἰς τὸ πρόσθεν, hoc est, in anteriora flecti. Quo tamen in loco Theodorus videtur legisse, εἰς τ᾽ ὀπίσω κάμπτεσθαι, vnde vertit, Retro flectuntur.

† Legendum, mutata distinctione: Auium quibusdã grauiorib. in cruribus additi radij; sed nulli vncos habentium vngues. Lõgipedes porrectis ad caudam cruribus volant. Consule Arist. lib. 2. Hist. animal. c. 12. vnde totus hic locus est desumptus.

rum insidere portentis. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus adnexi: delphino prælongi vltima conduntur aluo, & elephanto occulti. Oua parientium lumbis intus adhærent: qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia à renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantùm iniuria, aut sponte naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & vrsis.

De caudis. CAP. L.

CAudæ, præter hominem ac simias, omnibus ferè animalibus, & oua gignentibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, vt apris: paruæ villosis: vt vrsis: prælongis setosæ, vt equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque læuam motæ, vt remigio quodam impellunt. Lacertis inueniũtur & geminæ. Boum caudis longissimus caulis, atq; in ima parte hirtus. Idem asinis longior, quàm equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, vt bubus & sorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villosus, vt ouibus, quibus procerior. Sues retorquent: canum degeneres sub aluum reflectunt.

De vocibus. CAP. LI.

VOcem non habere, nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur edere, vt apes: Alia cum tractu stridorem, vt cicadas. Recepto enim duobus sub pectore cauis spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu eius sonare viscera, sat notum est. Cætera simul cum volatu & incipere audiri & desinere, vt muscas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locustas pennarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere, cùm volant. Mollia & crusta intecta, nec vocem nec sonum vllum habere. Sed & cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum sine vllo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, vt dictum est, nisi si & in his ferenda dubitatio est, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores, quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus: aliis cùm vicere, vt gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis eadem, vt fœminis, vt lusciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, vt in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis vox grauior: in omni alio genere exilior, quàm maribus: in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat vtero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Crœsi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur xiiij. anno. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium sæpius mutatur. Mira prætereà sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris scobe aut harena superiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo vel recto parietum spatio, quamuis leui sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoscimus ea priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidemque sunt eæ, quot in rerũ natura mortales, & sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium totque linguarũ toto orbe diuersitas: † hinc tot cantus & moduli flexionesque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

† *hinc tot cantibus moduli flexionesq;. Ex vetust. cod.*

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de vita hominis. CAP. LII.

MEmbra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem. Miror quidem Aristotelem non modò credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verumetiam prodidisse. Quæ quanquàm vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque & auguria anxiè quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrinis non spreuit. Igitur vitæ breuis signa ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contrà longæ esse vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas incisuras longas habentes, & plures quàm xxxij. dentes, auribus amplis. Nec vniuersa hæc (vt arbitror) sed singula obseruat, friuola (vt reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse author seuerissimus: quos verbis eius subiiciam: Frons vbi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunq; sunt longi, maleficos esse indicant. Qui

carnosos

carnoſos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt. Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ guſtata interimant, & de victu hominis, & quibus de cauſis non coquatur. CAP. LIII.

ANimæ leonis virus graue, vrſi peſtilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiusque putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici voluit pluribus modis, & ciborum ac dentium vitiis, ſed maximè ſenio. Dolorem ſentire non poterat: tactu ſenſuque omni carebat, ſine qua nihil ſentitur. Eadem commeabat recens aſſiduè, exitura ſupremò, & ſola ex omnibus ſuperfutura. Denique hæc trahebatur è cælo. Huius quoque tamen reperta pœna eſt, vt neq; idipſum, quo viuitur, in vita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipuè, & à iuuenta, propter indiſcretos cibos: nanque & vino fœtent ora nimio. Sed ſibi proceres medentur grano Aſſyrij mali, cuius eſt ſuauitas præcipua, in eſculenta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit, ceruorum item vrit. Diximus hominum genera, qui venena ſerpentium ſuctu corporibus eximerent. Quin & ſubus ſerpentes in pabulo ſunt, & aliis venenũ eſt. Quæ inſecta appellauimus, omnia olei aſperſu necantur. Vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores: ſcarabæi roſam. Quaſdam ſerpentes ſcorpio occidit. Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie, & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus, mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium paſcentur veneno, diximus. Quædã innocua alioquin, venenatis paſta noxia fiunt & ipſa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montoſis, ſalamandra ab his deuorata, qui edêre, moriuntur. Nec eſt intellectus vllus in odore, vel ſapore. Et aqua vinumque interimit, ſalamandra ibi immortua, vel ſi omnino biberit, vnde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum inſidiarum eſt vitæ. Veſpæ ſerpente auidè veſcuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia eſt victus: vt in tractu piſce viuentium Theophraſtus prodidit, boues quoque piſce veſci, ſed non niſi viuente. Homini cibus vtiliſſimus ſimplex. Aceruatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſiora. Difficulter autẽ perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & auidè hauſta, & æſtate, quàm hyeme, difficilius, & in ſenecta, quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ, quàm firmitati, vtilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilo quidem præcipuè vincuntur cibi.

Theophraſtus lib. 6. de cauſis plant. c. 4. ſcribit vultures vnguento, ſcarabæos roſa necari. Quãobrem hic, ſic legendũ exiſtimo: vultures vnguento quidem fugãtur, alios appetũt odores, ſcarabæi roſa.

De corpulentia augenda vel minuenda, & quæ guſtu famem ac ſitim ſedent. CAP. LIIII.

AVgeſcunt corpora dulcibus, atque pinguibus & potu: minuuntur ſiccis & aridis, frigidiſque, ac ſiti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini † non vtique ſeptimo letalis inedia: duraſſe & vltra vndecimum pleroſque, certum eſt. Mori eſuriendi ſemper inexplebili auiditate, animalium vni homini. Quædam rurſus exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſeruantque vires, vt butyrum, hippace, glycyrrhizon. Pernicioſiſſimum autem in omni quidem vita, quod nimium, pręcipuè tamen corpori: minuiq; quod grauat, quolibet modo vtilius. Verùm ad reliqua naturæ tranſeamus.

†non ante ſeptimum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *DVODECIMVS.*

PROOEMIVM.

Nimalium omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratimq́ue ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea viuit) terra edita, vt inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summumq́ue munus homini datum, arbores syluæq́ue intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis cædi montes in marmora, vestes ad Seras peti: vnionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusq́ue gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum. CAP. I.

HAec fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuò seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunosq́ue, & dearum genera syluis, ac sua numina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores posteà blandioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor, viresq́ue potus vini: tot denique sapores annui sponte venientes: & mensæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnũ tamen secundæ. Mille præterea sunt vsus earum, sine quîs vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrasq́ue admouemus, arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaueri, antè, quàm, vt à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse causam superfundendi se Italiæ, quòd Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam, oleique ac vini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit. Sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum inuecta: inde in Siciliam transgressa, atq; inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos vsque peruecta, ad tributarium etiam pertinens solum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. Dionysius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegyum in vrbem transtulit eas, domus suæ miraculum,

miraculum,vbi poſteà factum gymnaſium:nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere, & alias fuiſſe in Italia, ac nominatim Hiſpania, apud authores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem: tantumque poſtea honoris increuit, vt mero infuſo enutriantur: compertum id maximè prodeſſe radicibus: docuimuſque etiam arbores vina potare. Celebratæ ſunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum xxxvj. vnius radice ramos antecedente. Nunc eſt clara in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilij modo caua lxxx. atque vnius pedum ſpecu, nemoroſo vertice, & ſe vaſtis protegens ramis, arborum inſtar, agros longis obtinens vmbris: ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini, ſaxea intus crepidinis corona muſculos complexa pumicis: tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter cos. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeuiceſimo comite, largè ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurum optantem imbrium per folia crepitus lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro cubuiſſe in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxiſque ramorum trabibus ſcamna patula, & in ea epulati, cùm ipſe pars eſſet vmbræ, xv. conuiuarum ac miniſterij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidũ. Eſt Gortynæ in inſula Creta iuxta fontem platanus vna, inſignis vtriuſque linguæ monumentis, nunquàm folia dimittens: Statimque ei Græciæ fabuloſitas ſuperfuit, Iouem ſub ea cum Europa concubuiſſe: ceu verò non alia eius generis in Cypro: ſed ex ea primum in ipſa Creta (vt eſt natura hominum nouitatis auida) platani ſatæ regenerauere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior eſt, quàm Solem æſtate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac ſuburbana ſua Claudio principe Marcelli Eſernini libertus, ſed qui ſe potentiæ cauſa Cæſaris libertis adoptaſſet, ſpado Theſſalicus prædiues, vt meritò dici poſſet is quoque Dionyſius, tranſtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis primus tonderit viridaria. CAP. II.

NAnque & chamæplatini vocantur coactæ breuitatis: quoniam arborum etiam abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & ſerendi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equeſtri ordine, Diui Auguſti amicus, inuenit nemora tonſilia intra hos lxxx. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Aſſyria. CAP. III.

PEregrinæ & ceraſi, Perſicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: ſed quæ ex his incolarum numero eſſe cœpere, dicentur inter frugiferas. In pręſentia externas perſequemur, à ſalutari maximè orſi. Malus Aſſyria, quam alij vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius eſt vnedonis, intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum aliàs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui tranſit in veſtes vnà conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis verò ſubnaſcẽtibus. Tentauere gentes transferre ad ſeſe propter remedij præſtantiam fictilibus in vaſis, dato per cauernas radicibus ſpiramento: qualiter omnia tranſitura longius, ſeri arctiſſimè transferriq; meminiſſe cõueniet, vt ſemel quęque dicantur. Sed niſi apud Medos, & in Perſide, naſci noluit. Hæc eſt autem, cuius grana Parthorũ proceres incoquere diximus eſculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus. CAP. IIII.

ITem Indiæ arborum magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Aethiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem regibus Perſidis è materie eius centenas phalangas tertio quoque anno penſitaſſe Aethiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniã ita ſignificauit, Aethiopas eadem cauſa pendere ſolitos. Tanta ebori authoritas erat vrbis noſtræ trecenteſimodecimo anno: tunc enim author ille hiſtoriam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum eſt, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidiſſet, neminem ad id tempus Aſiæ Græciæque, aut ſibi cognitum. Aethiopiæ forma, vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen vſque à Syene fine imperij, per nongenta xcvj. M. paſſuum, nullámque aliam niſi palmarum generis eſſe docuit. Ideo fortaſſis in tributorum authoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Accendi eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri ſplendoris, ac vel ſine arte protinus iucundi: alterum fruticoſum cytiſi modo, & tota India diſperſum.

De ſpina & ficu Indicis. CAP. V.

IBi & ſpina ſimilis, ſed deprehenſa vel lucernis, igni protinus tranſiliente. Nunc eas exponam, quas mirata eſt Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipſa ſe ſemper ferens, vaſtis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo ſpatio infigantur, nouámque ſibi propaginem faciant circa parẽtem in orbem, quodam opere topiario Intra ſepem eam æſtiuant paſtores, opacam pariter & munitã vallo arboris, decora ſpecie ſubter intuenti,

procúlue fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelſum emicant, ſyluoſa multitudine, vaſto matris corpore, vt lx. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina ſtadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea cauſa fructum integens, creſcere prohibet. Rarúſque eſt, ne fabæ magnitudinem excedens: ſed per folia ſolibus coctus prædulci ſapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Aceſinem maximè amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis ſine nominibus, & laniferis. CAP. VI.

MAioralia, pomo & ſuauitate præcellentior, quo ſapientes Indorum viuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice emittit, admirabilem ſucci dulcedine, vt vno quaternos ſatiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima eſt in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Eſt & alia ſimilis huic, dulcior pomo, ſed interaneorum valetudini infeſta. Edixerat Alexander, ne quis agminis ſui ad pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte ſine nominibus. Eſt & terebintho ſimilis cætera, pomo amygdalis, minore tantùm magnitudine, præcipuæ ſuauitatis. In Bactris vtique hanc aliqui terebinthum eſſe proprij generis potius, quàm ſimilem ei, putauerunt. Sed vnde veſtes lineas faciunt, foliis moro ſimilis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec eſt gratior vllarum proſpectus. Oliua Indiæ ſterilis, præterquàm oleaſtri fructu.

De piperis arboribus, de garyophyllo, & alijs pluribus. CAP. VII.

PAſſim verò quæ piper gignunt, iuniperis noſtris ſimiles: quanquam in fronte Caucaſi ſolibus oppoſita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero diſtant paruulis ſiliquis, quales in faſeolis videmus. Hæ priuſquàm dehiſcant decerptæ toſtæque ſole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim verò dehiſcentes maturitate, oſtendunt candidum piper: quod deinde toſtum ſolibus, colore rugiſque mutatur. Verùm & iis ſua iniuria eſt, atque cæli intemperie carbunculantur, fiuntque ſemina caſſa & inania, quod vocant brechmaſin, ſic Indorum lingua ſignificante abortum. Hæc ex omni genere aſperrimum eſt, leuiſſimumque & pallidum. Gratius nigrum, leniuſq; vtroque candidum. Non eſt huius arboris radix, vt aliqui exiſtimauere, quod vocant zimpiberi, alij verò zingiberi, quanquam ſapore ſimile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis naſcitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem ſentit, quamuis in tãta amaritudine. Pretium eius in libras vj. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino ſinapi. Emitur in libras x. xv. Album x. vij. nigrum x. iiij. Vſum eius adeò placuiſſe mirum eſt. In aliis quippe ſuauitas cepit, in aliis ſpecies inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio eſt aliqua: ſola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda auiditate eſurire non fuit ſatis? Vtrunque ſylueſtre gentibus ſuis eſt, & tamen pondere emitur, vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & Italia habet, maiorem myrto, nec abſimilem. Amaritudo grano eadem quæ piperi muſteo creditur eſſe. Deeſt toſta illa maturitas, ideoque & rugarum coloriſque ſimilitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Eſt etiamnum in India piperis grani ſimile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliuſque. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & ſpina piperis ſimilitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis denſiſque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignoſaque, buxei coloris. Hæc in aqua cum ſemine excepta in æreo vaſe medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea ſpina & in Pelio monte naſcitur, adulteratque medicamentum. Item aſphodeli radix aut fel bubulum, aut abſinthium, vel thus, vel amurca. Lycion aptiſſimum medicinæ, quod eſt ſpumoſum. Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipſam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

De macir, & ſaccaro, & arboribus Arianæ gentis. CAP. VIII.

ET macir ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris ſuæ. Qualis ſit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti vſus in medicina ad dyſentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, ſed laudatius India. Eſt autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, ampliſſimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinę tantum vſum. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cuius ſpina lacrymarum pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit. Alexãdrum primo introitu: quod & in Gedroſis accidit. Item lauri no folio & ibi ſpina tradita eſt, cuius liquor aſperſus oculis, cæcitatẽ infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis ſerpentibus, quarum ictu protinus moriendum eſſet Oneſicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus ficis ſimiles eſſe arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio, & arboribus Perſici maris. CAP. IX.

VIcina eſt Bactriana, in qua bdellium nominatiſſimum. Arbor nigra eſt, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturáque. Gummi alij brochon appellant, alij malachram, alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Eſſe autem debet tranſlucidum ſimile ceræ,

le ceræ,odoratum, & cùm fricatur, pingue, guſtu amarum citra acorem. In ſacris vino perfuſum, odoratiùs. Naſcitur & in Arabia, Indiáque,& Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media aduectum. Facilius hoc & cruſtoſius, amariuſque: at Indicum humidius & gummoſum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice ſcordaſti. Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur(quod ſemel dixiſſe & in cæteros odores ſatis ſit)odore,colore,pondere,guſtu,igne. Bactriano nidor ſiccus,multique candidi vngues. Præterea ſuum pondus, quod grauius eſſe aut leuius non debeat. Pretium ſyncero in libras x. terni. Gentes ſuprà dictas Perſis attingit,Rubro mari (quod ibi Perſicum vocauimus) longè in terra æſtus agente, mira arborum natura. Nanq; eroſæ ſale,inuectis derelictiſq; ſimiles, ſicco litore radicibus nudis polyporũ modo amplexæ ſteriles harenas ſpectantur. Eędem mari adueniente fluctibus pulſatę,reſiſtunt immobiles. Quin & pleno æſtu operiuntur totæ: apparetq; rerum argumentis aſperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda eſt,ſpecies ſimilis vnedonis, pomum amygdalis extrà,intus contortis nucleis.

De arboribus Perſicæ inſulæ,& lanigeris arboribus. CAP. X.

TYlos inſula in eodem ſinu eſt, repleta ſyluis, quà ſpectat Orientem, quaque & ipſa æſtu maris perfunditur. Magnitudo ſingulis arboribus fici, flos ſuauitate inenarrabili, pomum lupino ſimile,propter aſperitatem intactum omnibus animalibus. Eiuſdem inſulæ excelſiore ſuggeſtu lanigeræ arbores alio modo,quàm Serum. His folia infœcunda:quæ,ni minora eſſent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas,quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas,ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.

De goſſampinis,& arboribus ex quibus veſtes fiunt,& quibus modis conſtent arborum fructus. CAP. XI.

ARbores vocant goſſampinos,fertiliore etiam Tylo minore,quæ diſtat x. M. paſſ. Iuba circa fruticem lanugines eſſe tradit, linteaque ea Indicis præſtantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus veſtes faciant,cynas vocari, folio palmæ ſimili. Sic Indos ſuæ arbores veſtiunt. In Tylis autem & alia arbor floret albæ violæ ſpecie,ſed magnitudine quadruplici,ſine odore,quod miremur in eo tractu. Eſt & alia ſimilis, folioſior tamen roſeique floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem inſula & palmas, oleaſque ac vites,& cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandam generum diſtinctionem, quoniam fructus is conſtat radice, frutice,cortice,ſucco,lacryma,ligno,ſurculo,flore,folio, pomo.

De coſto,& nardo,& differentijs nardi. CAP. XII.

RAdix & folium Indis eſt maximo pretio. Radix coſti guſtu feruens, odore eximio, frutice aliàs inutili. Primo ſtatim introitu amnis Indi in Patale inſula, duo ſunt eius genera, nigrũ, & quod melius, candicans. Pretium in libras xvj. De folio nardi plura dici par eſt,vt principali in vnguentis. Frutex eſt graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra, fragilique, quamuis pingui, ſitum redolente, vt cyperi, aſpero ſapore, folio paruo denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt: ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem naſcens, damnatur in totum, ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur & pſeudonardo herba, quæ vbique naſcitur craſſiore atque latiore folio,& colore languido in candidum vergente. Itē ſua radice permiſſa ponderis cauſa, & gummi, ſpumaque argenti, aut ſtibio, cyperiue cortice. Syncerum quidem leuitate deprehenditur,& colore ruffo,odoriſque ſuauitate,& guſtu maximè ſiccante os,ſapore iucundo. Pretium ſpicæ in libras x. c. Folia diuiſere annonam: ab amplitudine hadroſphærum vocatur maioribus foliis x. xxx. Quòd minore folio eſt meſoſphærum appellatur: emitur x. lx. Laudatiſſimum microſphærum è minimis folium: pretium eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit, nigriori melior. In noſtro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum,quod aliqui agrium vocant, alij phu, folio oluſatri, caule cubitali, geniculato,in purpura albicante,radice obliqua villoſaque, & imitante auium pedes. Baccaris vocatur nardum ruſticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur,abluiturque vino. Siccatur in vmbra, alligatur faſciculis in charta,non multùm ab Indico differens, Syriaco tamen leuiùs. Pretium xiij. In his probatio vna, ne ſint fragilia, & arida potiùs,quàm ſicca, folia. Cum Gallico nardo ſemper naſcitur herba, quæ hirculus vocatur,à grauitate odoris & ſimilitudine,qua maximè adulteratur. Diſtat,quòd ſine cauliculo eſt, & quòd minoribus foliis,quodque radicis neque amaræ,neque odoratæ.

De aſaro,amomo,amonide & cardamomo. CAP. XIII.

NArdi vim habet & aſarum: quod & ipſum aliqui ſylueſtre nardum appellant. Eſt autem ederæ foliis rotundioribus tantùm mollioribuſque, flore purpureo,radice Gallici nardi: Semen acinoſum, ſaporis calidi ac vinoſi. Montibus in vmbroſis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur cùm folia mittere incipit, & in ſole ſiccatur, celeriter ſitum trahēs ac ſeneſcens. Inuenta nuper & in Thracia herba eſt, cuius folia nihil ab Indico nardo

nardo distant. Amomi vna in vsu est, Indica vite labrusca: vt alij existimauere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: capitúrque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimúmque candidum, quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libras x. lx. friato verò amomo xlviij. Nascitur & in Armeniæ parte, quę vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, & gummi liquido, vt cohæreat, conuoluatque se in vuæ modum. Est & quæ vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen varium & facile tritu, odorisque parui: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causasq; quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis communis.

De thurifera regione. CAP. XIIII.

THura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt Atramitæ pagus Sabæorum, regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mansionibus distat regio eorũ thurifera, Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt: Spectat ortus Solis æstiui, vndique rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarũ longitudo est schœnorum xx. latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est, pass. quinque M. aliqui xxxij. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntq; & in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec prætereà Arabum alij thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Ferúntque MMM. non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi vendicent. Sacros vocari ob id, nec vllo congressu fœminarum funerúmque, cùm incidant eas arbores aut metant, pollui: atq; ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: Caius etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit: nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum etiam tradita est facies. Græcorum exempla variant. Alij folio pyri minore duntaxat, & herbidi coloris, prodidere. Alij lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quæ scripsit ad Caium Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talesque in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri esse constat: quidem & foliũ simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nam & Asiæ reges serendi curam habuerũt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt; quod iure miremur virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quæstus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus quà maximè videatur esse prægnans, tenuissimusque tendi cortex. Laxatur hìc plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, vbi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area circum pauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hęsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. Neque vllus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla satis custodit diligẽtia officinas. Subligaria signantur opifici. Persona adiicitur capiti densus úe reticulus. Nudi emittuntur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiathum vocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliâs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter vsurparetur. Masculum alij putant à specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cum hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæ manum implere solita inuenio, cùm minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est † xxxix. denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt largè Deos adoraret.

† Quædam exemplaria habent, xxix. denariorum, alia xxviij.

adoraret. Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, menſura, non pondere, ſacerdotes capiũt. Nec antè mercari licet: inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certo itinerum numero Deus hoſpites paſcit. Euehi non poteſt, niſi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abeſt à Gaza noſtri litoris in Iudæa oppido lxxx.xxvij.mill.paſſ. quod diuiditur in manſiones camelorum lxij. Sunt & quæ ſacerdotibus dantur portiones, ſcribiſque regum certæ. Sed præter hos & cuſtodes, ſatellitesque, & hoſtiarij, & miniſtri populantur. Iam quacunque iter eſt, alibi pro aqua, alibi pro pabulo, aut pro manſionibus, variiſque portoriis pendunt, vt ſumptus in ſingulos camelos denariũm DCLXXXVIII. ad noſtrum litus colligat: iterumque imperij noſtri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra xvj. pretium habet: ſecunda xv. tertia xiiij. Apud nos adulteratur renſiæ candidæ gemma perquàm ſimili: ſed deprehenditur, quibus dictum eſt, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, vt ſtatim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quàm in micas frietur.

De myrrha, & arboribus myrrhæ. CAP. XV.

MYrrham in iiſdem ſyluis permixta arbore naſci tradidere aliqui, plures ſeparatim, Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, vt apparebit in generibus. Conuehitur & ex inſulis laudata, petuntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris. Satiua quoque prouenit, multum ſylueſtri prælata. Gaudet raſtris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & intorto, craſſiore quàm thuris, & ab radice etiam, quàm reliqua ſui parte. Corticem læuem ſimilemque vnedoni: ſcabrum alij ſpinoſumque dixere. Folium oliuæ, verùm criſpius, & aculeatum. Iuba oluſatri. Aliqui ſimilem iunipero, ſcabriorem tantùm ſpiniſque horridam, folio rotundiore, ſed ſapore iuniperi. Necnon fuere, qui è thuris arbore vtrunque naſci mentirentur. Inciduntur bis & ipſæ, iiſdemque temporibus, ſed à radice vſque ad ramos, qui valent. Sudant autem ſponte priùs, quàm incidantur, ſtacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac ſatiua, & in ſylueſtri quoque melior æſtiua. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios naſcitur. Regi tamen Gebanitarũ quartas partes eius pendunt. Cæterò paſſim à vulgo coemptam in folles confarciunt, ipſique vnguentarij digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. CAP. XVI.

GEnera complura: Troglodytica ſylueſtriũ prima. Sequens Minæa, in qua & Atramitica eſt, & Auſaritis Gebanitarũ regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, à ciuitate regni Sabæorum mari proxima. Sexta, quam Duſaritin vocant. Eſt & candida vno tantùm loco, quæ in Meſſalũ oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, & quòd aſpectu aridior eſt, ſordidaq; ac barbara, ſed acrior cæteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, ſed viribus tenuis. In plenũ autem probatio eſt minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis: vtq; fracta candidos vngues habeat, guſtu leniter amara. Secunda bonitas intus variæ. Peſſima intus nigra: peior ſi etiam foris. Pretia ex occaſione ementiũ varia. Stactæ verò à vj. ad l. Satiuæ ſummum ad xxij. Erythrææ ad xvj. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticæ nucleo ad xiij. eius verò quam odorariam vocant, ad xiiij. Adulteratur lentiſci glebis, & gummi. Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa, ſicut ponderis ſpuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur ſapore gummis dente lenteſcentis. Fallaciſſimè autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam ſpina colligitur. Hoc ſolùm peius India affert facili diſtinctione: tantò deterior eſt.

De maſtiche, ladano, & bruta, enhæmo, & ſtrobo, & de ſtyrace. CAP. XVII.

ERgo tranſit in maſtichen, quæ & ex alia ſpina fit in India, itemque in Arabia: lamam vocãt. Sed maſtiche quoque gemina eſt: quoniam & in Aſia Græciaque reperitur herba radice folia emittens, & carduum ſimilem malo, ſeminis plenum: lacrymaque erumpit inciſa parte ſumma, vix vt dignoſci poſſit à maſtiche vera. Necnon & tertia in Ponto eſt, bituminis ſimilior. Laudatiſſima autem Chia candida, cuius pretium in libras xx. nigræ verò xij. Chia è lentiſco traditur gigni gummi modo. Adulteratur, vt thura, reſina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: fortè caſuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum aliâs frondibus animal, odoratorum verò fruticum appetentius, tanquàm intelligant pretia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, diſtillantemque ab his caſus miſtura ſuccum improbo barbarum villo abſtergere. Hunc glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos eſſe. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui ſunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex authoribus ſtrobon hoc vocant: traduntque ſyluas Arabum paſtu caprarum infringi, atque ita ſuccum villis inhæreſcere: verum autem ladanum Cypri inſulæ eſſe: vt obiter quæque genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & eſſe œſypum hircorum barbis genibusq; villoſis inhærens, ſed ederæ flore deroſo, paſtibus matutinis, cùm eſt rorulenta Cypros. Deinde nebula ſole diſcuſſa, puluerem madentibus villis adhæreſcere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellent: etenim illi ledanum vocant. huius pingue inſidere:

itaque attractis funiculis herbam eam conuolui, atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Aegyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (vt alij) generante & id thuris arbore: colligique, vt gummi, inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia

† Aliàs, asseres xxx.

sunt laudatissimo in libras † asses xl. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Prætereà syncero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eæ fluctibus æstuque operiuntur. Nec baccæ nocetur, cùm constet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ: & pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, & alienarum auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborem brutam, cupresso fusæ similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam, & cum miraculo historiis Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumumq; eius cõtra ligna alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx. itinere, & Palæstinam Syriam. Posteà Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, author est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quàm in Syriam aut Aegyptum, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò, non alia ligni genera sunt in vsu, quàm odorata: ciboscq; Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum vicorumque non alio, quàm ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum vrunt styracem in pellibus hircinis, suffiuntque tecta. Adeò nulla est voluptas, quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem ad serpentes fugandas vrunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen Felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cùm plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo Poppææ suæ die concremauerit. Aestimentur posteà toto orbe singulis annis tot funera, aceruatimque congesta honori cadauerum, quæ Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus, imò verò (vt palàm est) placatiores. Verùm Arabiæ etiamnũ felicius mare est. Ex illo nanque margaritas mittit. Minimaque computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres peninsulaque illa imperio nostra adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ constant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæso iam vti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia. CAP. XIX.

CInnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princépsue Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribusque decuti, carnis quam ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnante vnguibus diro vespertilionum genere, aligerisque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Commutata verò fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendam vniuersitatis halitum è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante concentu, Magniq; Alexandri classibus Arabiam odore primùm nuntiatam in altũ. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemq; cinnamum, nascitur in Aethiopia Troglyditis connubio permixta. Ij mercantes id à cõterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant, neq; remi trahant vel impellant, non vela, non ratio vlla adiuuet, cùm omnium instar ibi sint homo tantùm & audacia. Præterèa hybernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maximè flantibus. Hi recto cursu per sinus impellunt, atque à promontorij ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, produntque vix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà reuehunt vitrea, & ahena, vestes, fibulasque cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarũ maximè fide constat. Ipse frutex duûm cubitorũ altitudine amplissimus, palmique minimus, iiij. digitorum crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cùm viret non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubísque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus. Iouem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant. xliiij. boum caprarumque & arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet.

licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos, Deoque partem ponit: reliquum mercator in nassas condit. Est & alia fama, cum Sole diuidi, ternasque partes fieri, dein sorte cremia discerni: quodq; Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atq; ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. Ipsum verò lignū in fastidio est propter origani acrimoniā: xylocinnamomū vocatur. Pretiū est in libras xx. Quidā cinnami duo genera tradidere, candidius, nigriusque. Quondam præferebatur candidū, nunc contrà nigrum laudatur: atq; etiā varium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio, ne sit scabrū, atq; vt inter sese tritū tardè frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius Gebanitarū rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm mille. Auctum id parte dimidia est, incensis, vt ferūt, syluis ira barbarorum. Id acciderítne ob iniquitatem præpotentiū, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, vt æstatibus syluas accendāt, inuenimus apud authores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omniū in templis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis vidimus in palatij templo, quod fecerat Diuo Augusto coniux Augusta, aureæ pateræ impositā: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est. Frutex & casia est, iuxtaq; cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute veriùs, quàm cortice, quem contra atq; in cinnamo leuari & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cùm primùm emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede: vltra nigricans. Hæc pars maximè laudatur, ac deinde proxima: damnatur verò candida. Consecant surculos longitudine binûm cubitorum. Mox præsuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptarū, vt iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, & excauent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris mollissimi, gustúve quàm maximè feruens potiùs, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideoque vtilior medicis, sicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimę in libras x. l. cæteris x. v.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro. CAP. XX.

HIs addidere mangones, quam daphnoiden vocāt, isocinnamon cognominatā: pretiumq; eius faciunt x. ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticū lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremoq; in margine imperij, quà Rhenus alluit, viuit in alueariis apum sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamiq; & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui considere ex Nabatæis.

De sericato, & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

EO comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantùm nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. Peruenit tamen aliquando serichatum, & in vnguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vj. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Aegypto disterminat, commune est, nascens vnguento, vt ipso nomine apparet. Quo item indicatur & glandem esse arboris, helio tropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Aethiopicam iis pręferant, glandem nigrā ac pinguem, nucleoq; gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascentem in campestribus. Aegyptiā pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentem: & quāuis in palustribus nascatur, breuiorem sicciOremq;. E diuerso Arabicā viridem ac tenuiorem: & quoniam sit montosa, spissiorem. Longè autem optimā Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarij autem tantùm cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. CAP. XXII.

MYrobalano in vnguentis similem proximumque vsum habet palma in Aegypto, quæ vocatur adipsos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat maturescere. Quod relinquitur, phœnicobalanus vocatur, & nigrescit, vescentesque inebriat. Myrobalano pretiū in libras x. bini. Institores & fæcem vnguenti hoc nomine appellant. Calamus quoq; odoratus in Arabia nascens, communis Indis atq; Syriæ est: in qua vincit omnes, à nostro mari centum L. stadiis. Inter Libanum montem, aliumq; ignobilem, non (vt quidam existimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis, & qui assulosè potius quàm raphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum,

neum, quod vocant florem. Præstantior est, cui numerosius. Reliqua probatio, vt niger sit. Damnatur aliubi. Melior, quò breuior & crassior, lentusque in frangendo. Calamo pretium in libras xj. iunco xv. Traduntque iuncum odoratum & in Campania inueniri. Discessimus à terris Oceanũ spectantibus ad conuexas in nostra maria.

De Hammoniaco, & sphagno. CAP. XXIII.

ERgo Aethiopiæ subiecta Africa Hammoniaci lacrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiam ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam metopion vocant, resinæ modo aut gummi. Genera eius duo. Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maximè probatur. Alterum pingue & resinosum, quod phyrama appellant. Adulteratur harenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quàm minimis glebis probatur, & quàm purissimis. Pretium optimi in libras † asses xl. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Aegypto nasci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine cani arborũ villi, quales in quercu maximè videmus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis atque altissimis, secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis plerisque nati improbantur, omnesque quibus palmarum, atque non suus odor sit.

† *Asses xxx.*

De cypro, & aspalatho, & maro. CAP. XXIIII.

CYprus in Aegypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturque postea quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimũ habetur è Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ flore rosæ. Radix vnguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem, quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij sceptrum: probatio eius in colore ruffo vel igneo, tactuque spisso, & odore castorei. Permutantur in libras xv. In Aegypto nascitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. CAP. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarumque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, vt vitis: & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properatque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in vitam quoque suam. Contra defendere Romani, & dimicatum pro frutice est. Seritque nunc eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera: Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseísve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamẽto, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamũ vocãt, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili cõditur crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simulq; durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnã concham impleri iustum erat. † Omni verò fœcunditate è maiore horto cõgios senos, minore singulos, cùm duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoq; in merce sunt. DCCC. amputatio ipsa surculusque vænit intra quintum demum annũ. Xylobalsamũ vocatur, & coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituère officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruensque in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lacrymæ probatio, vt sit pinguis, tenuis, ac modicè ruffa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, peior viridis crassusque, pessimus niger. Quippe, vt oleum senescit. Ex omni incisura maximè probatur, quod antè semen fluxit. Et aliàs adulteratur semine suo, vixq; maleficium deprehenditur gustu amariore. Esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantùm austerus. Vitiatur & oleo rosæ, cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequissimè autem gummi, quoniam ipsum quoque inhærescit manu inuersa, &

† *Anni verò fœcunditate è maiore horto congios senos singulis annis, cùm & duplo &c.*

sa,& in aqua sidit:quæ probatio eius gemina est. Debet syncerum & inhærescere:sed hoc & gummi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone verò, quod cera resinaque adulteratum est,nigriori flamma. Nam melle mutatum statim contrahit muscas.Præterea synceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasis : adulterata olei modo innatat : & si metopio vitiata est,circulo candido cingitur.Summa probatio est,vt lac coagulet,in veste maculas non faciat : nec manifestior alibi fraus. Quippe millibus denarium sextarij empti :vendente fisco trecenis denariis vænevnt.In tantùm expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras vi. Proxima Iudææ Syria supra Phœnicen styracem gignit,circa Gabala & Marathunta & Casium Seleuciæ montem. Arbor est eodem nomine,cotoneo malo similis,lacrymæ ex austero iucundioris, intus similitudo harundinis,succo prægnans. In hanc circa Canis ortum aduolant pennati vermiculi erodentes : ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post suprà dicta ex Pisidia,Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minimè. Ex Amano Syriæ medicis,sed vnguentariis magis. Colos in quacunq; natione præfertur ruffus, & pinguiter lentus:deterior furfurosus,& cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, aliàs melle,aut amygdalis amaris :omniaque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo xix. Exit & in Pamphylia,sed aridior, minusque succosus. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula,quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maximè laudant,cartilaginosum,purum ad similitudinem Hammoniaci,minimeque lignosum. Sic quoq; adulteratur faba sagapeno. Syncerum si vratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantùm.

De panace,& spondylio,& malobathro. CAP. XXVI.

PAnacem & vnguentis eadem gignit, nascentem & in Psophide Arcadiæ, circaque Erymanthi fontes,& in Africa,& in Macedonia : ferula sui generis v. cubitorum , foliis primò quaternis, mox senis in terra iacentibus,ampla magnitudine rotundis,& cacumine verò oleagineis,semine in muscariis dependente,vt ferulæ:Excipitur succus inciso caule messibus,radice in autumno. Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras bini asses. Ab hac,ferula differt quæ vocatur spondylion,foliis tantùm,quia sunt minora & platani diuisura,Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet,medicinæ tantùm vtile. Dat & & malobathron Syria,arborem folio conuoluto,arido colore:ex quo exprimitur oleum ad vnguenta,fertiliore eiusdem Aegypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo,odoratius croco,nigricans,scabrumque, quodam salis gustu. Minus probatur cādidum. Celerrimè situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor verò in vino sufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, à singulis ad ccc. peruenire libras:oleum autem ipsum in libras lx.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

OLeum & omphacium est. Fit duobus generibus,& totidem modis,ex olea,& vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa:ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans Differentia,quòd hoc viride est,illud candidum. E uite fit psythia aut amminea, cùm sint acini ciceris magnitudine ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur vua, eiusque melligo. Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur : subin de Cyprio ære seruatur. Optima, quæ ruffa, acriorque,& aridior. Pretium omphacio in libras vi. Fit & alio modo, cùm in mortariis vua immatura teritur:siccataq; in sole, posteà digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe,& de elate arbore,& cinnamo caryopo. CAP. XXVIII.

EOdem & bryon pertinet,vua populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam, in sitientibus aut siccis asperisq; : secunda in Lyciæ cedro. Eòdem & œnanthe pertinet. Est autem vitis labruscæ vua. Colligitur,cùm floret,id est,cùm optimè olet. Siccatur in vmbra substrato linteo, atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam,quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit,ad medicos tantùm pertinet,vocaturque massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior,quàm è nigra. Est prætereà arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elatem vocant, quod nos abietem,alij palmam, alij spathen. Laudatur Hammoniaca maximè, mox Aegyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus,multum à surculo veri cinnami differens,vicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta,

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSTERTIVS.

PROEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia ſyluæ: erantq́ue per ſe mira ſingula: iuuítque luxuriam ea omnia miſcere, & è cunctis vnum odorem facere: ita reperta ſunt vnguenta.

De vnguentis, & quando primùm ſunt cognita nobis, & de compoſitione. CAP. I.

QVis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus non erant: nec thure ſupplicabatur: Cedri tantùm & citri ſuorum fruticum in ſacris fumo conuolutum nidorem verius, quàm odorem, nouerant, iam roſæ ſucco reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Perſarum eſſe debet gentis vnguentium. Illi madent eo, & accerſita commendatione, ingluuie natum virus extinguunt. Primùm, quod equidem inueniam, caſtris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit ſcrinium vnguentorum. Poſteà voluptas eius à noſtris quoque inter laudatiſſima atque etiam honeſtiſſima vitæ bona admiſſa eſt. Honóſque is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præſens nominibus tantùm indicabuntur: natura verò eorum ſuis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis ſucci, aliis arbores, aliis cauſæ. Primumq́ue id ſcire conuenit, mutatam authoritatem, & ſæpius trãſiſſe gloriam. Laudatiſſimum fuit antiquitus in Delo inſula, poſteà Mendeſium. Nec miſtura & compoſitione tantùm hoc accidit: ſed iidem ſucci variè alibi atque alibi ad quælibet pręualuere, aut degenerauere. Irinum Corinthi diu maximè placuit, poſteà Cyzici: ſimili modo rhodinum Phaſeli: quam gloriam abſtulere Neapolis, Capua, Præneſte. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, deinde in Aegypto præpoſitum, poſteà Adramyttio. Amaracinum in Coo: poſteà eodem loco prælatum eſt Melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, vbi Mendeſium & Metopium ſubitò gratius factum eſt. Mox hæc abſtulit Phœnice, & Cyprini laudem Aegypto ręliquit. Panathenaicon ſuum Athenæ perſeueranter obtinuere. Fuerat & pardalium in Tarſo: cuius etiam compoſitio & miſtura obliterata eſt. Narciſſinum quoque ex flore narciſſi deſiit componi. Ratio faciendi duplex: ſuccus, & corpus. Ille olei generibus ferè conſtat, hoc odorum. Hæc ſtymmata vocant, illa hedyſmata. Tertius inter hæc eſt colos, multis neglectus. Huius cauſa adduntur cinnabari & anchuſa. Sal aſperſus olei naturam coërcet. Quibus anchuſa adiecta eſt, ſal non additur. Reſina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrimè is euaneſcit atque defluit, ſi non ſint hæc addita. Vnguentorum expeditiſſimum fuit, prìmúmque, vt veriſimile eſt, è bryo & balanino oleo, de quibus ſuprà diximus. Increuit deinde Mendeſium, balanino reſina miſta, magiſq́; etiamnum Metopio. Oleum hoc eſt, amygdalis amaris expreſſum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncũ, calamum, mel, vinum, myrrham, ſemen balſami, galbanum, reſinam terebinthinam. Et è viliſſimis quidem hodie eſt, ob id creditum & id in vetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo,

pressο,cypro,lentisco,malogranati cortice. Sed diuulgata maximè vnguenta crediderim rosa, quæ plurima vbique gignitur. Itaque simplicissima rhodini mistura diu fuit, additis omphacio flore rosæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusa, vino. Similis & in sampsuchino, admistis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima sampsuchus. Miscentur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur sampsuchinum, lilium, fœnumgræcum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomũ. E malis quoq; cotoneis & strutheis fit oleum (vt dicemus) melinum, ꝙ in vnguenta transit, admistis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex liliis, balano, calamo, melle cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Posteà multo successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, vt ventiletur in coquendo, donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia vnguenta faciũt. In primis malobathrum, posteà iris Illyrica, & Cyzicena amaracus. Herbarij in vtraque pauca, sed alia alij miscent: qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia & prodigiosa. Cinnamino adiicitur balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguẽtorum hoc crassissimum. Pretia ei à xxxv. ad x.ccc. Nardinum siue foliatum constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse, herbarum, quæ nardum Indicum imitentur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quæ maximè nares feriunt: crassiora myrrha suauioraque: medicinæ autem vtiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habent aspergere, quæ sunt pretiosissima, cæteris decoctis, impendio parcentes: sed non eadem est vis, nisi vnà decoctis. Myrrha & per se vnguentum facit sine oleo, stacte duntaxat: alioquin nimiam amaritudinẽ affert. Cyprino viride fit, susino vnguinosum, Mendesio nigrũ, rhodino candidũ, myrrha pallidũ. Hæc sunt antiquæ inuẽtionis genera, & posteà officinarũ furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum, & summa authoritas rei.

Quod vnguentum regale vocetur, & quæ diapasmata, & qualiter seruentur. CAP. II.

Ergo regale vnguentum, appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo iuncoque Syrio, œnanthe, malobathro, serichato, cypero, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, vino. Nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa verò tota, præter irin Illyricam, & nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & rosa, & myrti folia oleumque, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ diapasmata vocantur. Nam fæcem vnguenti magma appellant. Inter omnes potentissimus odor, quisquis nouissimè additur. Vnguenta optimè seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò vtilius, quantò pinguius, vt ex amygdalis. Et ipsa vnguenta vetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in vmbra coquuntur plumbeis vasis. Experimentũ eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor vitiet.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vsu. CAP. III.

Haec est materia luxus è cunctis maximè superuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen transeunt: vestes prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Exceduntque quadringenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, vnguenta gratiora esse, quæ terram, quàm quæ crocum sapiant: quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius vitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maximè delectat spissum appellantes: linique iam non solùm perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso vt qualiter sentiretur, iuuaretque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum vnguento, atque Caium principem solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & posteà quendam ex seruis Neronis. Maximè tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certè ac signa, puluerulenta illa & custodiis horrida, inunguntur festis diebus: vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus vitiis, vt per hocius sumantur sub casside vnguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, non facilè dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaque deuictis, vrbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Liciniũ Crassum, L. Iulium Cæsarẽ Censores edixisse, ne quis venderet vnguenta exotica: sic enim appellauere. At herculè

iam

iam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo est, vt odore prodigo fruantur ex vtraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis Consulis Censorisque fratrem, proscriptum à Triumuiris, in Salernitana latebra vnguenti odore proditum constat: quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non merito iudicet periisse tales? Cæterùm terrarum omnium Aegyptus accommodatissima vnguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

De palmis, & natura earum, & generibus. CAP. IIII.

IVdæa verò inclyta est vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgoque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum, verùm immitem: dulcem in Africa, sed statim euanescentem. Contrà in Oriente ex his vina, gentiumque aliquibus panis: plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida: frugifera verò nusquam, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosáque terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totóque anno bibere cùm amet, anno sitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem, breuique ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus, plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatisque corticum pollicibus, vt orbibus, faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi arborisque induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bellas primùm demonstrauere gemmas: nunc ad funes vitiliumque nexus & capitum leuia vmbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignat, herbisq; etiam, vtrunque sexum esse diligentissimi naturę tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantùm spinæ modo. Vtrisque autem prima nascitur pomi caro: posteà lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum, quod paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non, vt oliuis, orbiculatum. Prætereà cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum, vnde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, superq; totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ coalescunt. Multis candidísque lignum hoc à carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhęrentibus: laxéque distans, tantùm cacumini filio adhęret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatē non perueniat, grato sapore dulcis est: folium ibi latius, fructúsque reliquis rotundior: nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur, succo modò expresso. Et in Arabia languidè dulces traduntur esse palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant dabulan. Cæterò non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant: circáque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visúque ipso & puluere etiā reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas pòst sterilescere fœminas. Adeóque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantùm puluere insperso fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipso arboris viridi fissuris diuiso atque defosso. Et ab radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis. verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum reliquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt se truncos: in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operumque lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis Medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptáque viuunt, quod non aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ viuaces, ignisq; lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdā osseum lunatúmque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribusúe tunicis: aliud crassioribus tenuioribusúe. Ita fiunt vndequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex iis differētias. Clarissimæ omnium, quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantùm Persidis seruabantur, Babylone natæ vno in horto Bagou. Ita enim vocant spadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquàm nisi

nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamque margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis, similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora esse traditur, vna & syagrorum. Mirúmq; de ea accepimus, cùm phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, emori ac renasci ex seipsa: erátque, cùm hæc proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentissiméque causa est nominis. Quarta authoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinq; earũ nec plures arbores tradunt, nõ raritate magis, quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maximè celebrantur, & cibo quidem, sed & succo vberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, iniqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hierichunte maximè. Quanquàm laudatæ & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus, quodamque vini sapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. Suum genus è sicciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macroque corpore exiles, & assiduo vapore torrentes, crustam veriùs, quàm cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quàm mali, amplitudine: Cycas vocant. Triennio maturescunt. Semperque frutici pomũ est subnascente alio. Thebaidis fructus extẽplo in cados cõditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat: marcescitq; non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæq;, populari etiam nomine à nobis appellantur balani. Eorũ quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitũ effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues, & reliqua animalia ex his saginãtur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, decidisse candidam verrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. CAP. V.

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa: vtranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & vina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum non fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ verò ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex vocatur.

De terebintho. CAP. VI.

SYria & terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodũ lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximij ac nigri splendoris: flos racemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quædã animalia, ceu culices, lentoremque resinosum, qui & cortice erumpit. Etiã rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio vlmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili breuique ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cùm vua rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

De Ficu Aegyptia, & Cypria. CAP. VII.

ET in Aegypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idq; ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm ferreis vnguibus: aliter non maturescit. Sed cùm factum est quarto die demetitur, alio subnascente:

ſepteno ita numeroſa partu, per ſingulas æſtates multo lacte abundante. Subnaſcitur, etiam ſi non ſcalpatur, fœtus quater æſtate, prioremque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtiliſſimas. Cæſa ſtatim ſtagnis mergitur. Hoc eſt eius ſiccari. Et primò ſidit, poſtea fluitare incipit: certoque fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare cœpit, tempeſtiuæ habet ſignum. Huic ſimilis quadantenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipſo fert pomum, & ramis, cùm in craſſitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit ſine vllis foliis radicis ſimilia. Caudex arboris ſimilis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed groſſus eius nõ matureſcit, niſi inciſura emiſſo lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo ſorbi.

De Ceraunia ſiliqua. CAP. VIII.

SImilis his ſiliqua, quam Iones ceraunium vocant: trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Aegypto naſcitur, ſed in Syria Ioniaque, & circa Gnidum, atq; in Rhodo, ſemper comantibus foliis, flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaueſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortus detracto, ſtatim alterum parit: poſtea florem, per Arcturũ hyeme fœtus enutriente.

De Perſica Aegypti, & ſpina Aegyptia. CAP. IX.

AEgyptus & perſicam arborem ſui generis habet, ſimilem pyro, folia retinentem. Fertilitas aſſidua ei, ſubnaſcente craſtino fructu. Maturitas Eteſiarum afflatu. Pomum longius pyro, incluſum amygdalæ putamine & corio colore herbido: ſed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis ſuauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantùm eſt. A tè diuerſo cuci in magno honore, palmæ ſimilis, quãdo & eius foliis vtuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum ſpargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis ſucco ex auſtero dulci. Lignum intus grande, firmæque duritię, ex quo velares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens eſt. Siccatus dureſcit ad infinitum, vt mandi non poſſit, niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris elegantiæ, & ob id Perſis gratiſſima. Nec minus ſpina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtiliſſima nauium coſtis. Candida facilè putreſcit. Aculeus ſpinarum & in foliis. Semen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæſa anno tertio reſurgit. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & Perſica, & oliua, ccc. à Nilo ſtadiis ſylueſtri tractu, & ſuis fontibus riguo.

De pruno, & arboribus circa Memphim. CAP. X.

IBi & prunus Aegyptia, non diſſimilis ſpinæ proximè dictæ, pomo meſpili, matureſcens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, ſed corpus ipſum natura copiaque meſſium inſtar incolis. Purgatum enim tundunt, ſeruantque eius offas. Sylueſtris fuit circa Memphim regio tam vaſtis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti, vnius peculiari miraculo, nec pomũ propter, vſúmve aliquem, ſed euentum. Facies enim ſpinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac poſteà renaſcuntur.

De gummi generibus, & papyro. CAP. XI.

GVmmi optimum eſſe ex Aegyptia ſpina conuenit, vermiculatum, colore glauco, purum, ſine cortice, dentibus adhærens. Pretium eius in libras x. III. Deterius ex amygdalis amaris & ceraſo, peſſimum ex prunis. Fluit & ex vitibus, infantium hulceribus aptiſſimum. & aliquando ex olea dentium dolori: vlmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi enaſcuntur. Fit & ſarcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtiliſſimum pectoribus ac medicis, ſimile pollini thuris: & ideo candidum, quàm ruffum, melius. Pretium eius, quod ſuprà. Nondũ paluſtria attigimus, nec frutices amniũ. Prius tamen, quàm digrediamur ab Aegypto, & papyri natura dicetur, cùm chartæ vſu maximè humanitas vitæ conſtet & memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, author eſt M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Anteà nõ fuiſſe chartarum vſum: in palmarum foliis primò ſcriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Poſteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim vſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo verò prodente, ne terram quidem ipſam totam fuiſſe, quæ nunc Aegyptus intelligitur, cum in Sebennytico ſaltem eius nomo omnis charta naſcatur: poſteà adaggeratam Nilo. Siquidem à Pharo inſula, quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, noctis dieique velifico nauigij curſu terram fuiſſe prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regũ Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Poſteà promiſcuè patuit vſus rei, qua conſtat immortalitas hominum. Papyrum ergo naſcitur in paluſtribus Aegypti, aut quieſcentibus Nili aquis, vbi euagatæ ſtagnãt, duo cubita nõ excedente altitudine gurgitũ, brachiali radicis

dicis obliquæ craſſitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem faſtigiatum, thyrſi modo cacumen includens. Semine nullo, aut vſu eius alio, quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantùm gratia, ſed ad alia quoq; vtenſilia vaſorum. Ex ipſo quidem papyro nauigia texunt: & è libro vela, tegeteſque, nec non & veſtem, etiam ſtragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum decoctumque, ſuccum tantùm deuorantes. Naſcitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque aliis vſus eſt, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum ſparto communicato. Nuper & in Euphrate naſcens circa Babylonem papyrum intellectum eſt eundem vſum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi veſtibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiſo acu in prætenues, ſed quàm latiſſimas, philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & vitijs, & glutino earum. CAP. XII.

PRincipatus medio, atque inde ſciſſuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religioſis tantùm voluminibus dicata, quæ ab adulatione Auguſti nomen accepit, ſicut ſecunda Liuiæ à côiuge eius. Ita deſcendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij ſagax officina, tenuatamque curioſa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ nõ eſſet ita recurata, in ſuo manſit amphitheatrica. Poſt hanc Saitica, ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramentis: propiorq; etiamnum cortici Tæniotica à vicino loco, pondere iam hæc, non bonitate, vænalis. Nam emporetica inutilis ſcribendo, inuolucris chartarum, ſegeſtriumque in mercibus vſum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Poſt hanc papyrum eſt, extremumque eius ſcirpo ſimile, ac ne funibus quidem, niſi in humore, vtile. Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim glutini præbet, cùm primo ſupina tabula ſcheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit eſſe reſegminibus vtrinque amputatis. Tranſuerſa poſtea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & ſiccantur Sole plagulæ, atq; inter ſe iunguntur, proximarum ſemper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures ſcapo, quàm vicenæ. Magna in latitudine earum differentia, xiij. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et vno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: nec malleo ſufficit. Nam emeoreticæ breuitas ſex digitos non excedit. Præterea ſpectantur in chartis, tenuitas, denſitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæſar. Nimia quippe Auguſtæ tenuitas, tolerandis non ſufficiebat calamis. Ad hoc tranſmittens literas lituræ metum afferebat aduerſis, & aliâs indecoro viſu pertranſlucida. Igitur & ſecũdo corio ſtatumina facta ſunt è primo ſubtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat menſura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius ſchedæ reuulſione plures infeſtante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Auguſtæ in epiſtolis authoritas relicta: Liuiana ſuam tenuit, cui nihil è prima erat, ſed omnia è ſecunda. Scabritia læuigatur dente concháue, ſed caducæ literæ fiunt. Minus ſorbet politura charta, magis ſplendet. Rebellat ſæpe humor incurioſè datus, primoque malleo deprehenditur, aut etiam odore, cùm fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, ſed inſerta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix niſi litera fundente ſe: tantùm ineſt fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare à pollinis flore temperatur feruente aqua, minimò aceti aſperſu. Nam fabrile, gummiſque fragilia ſunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij: atque etiam Nili lenitas ſuperatur. Omne autem glutinum, nec vetuſtius eſſe debet vno die, nec recentius. Poſteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterumque conſtricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita ſunt longingua monumenta Tiberij Caiique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem ciuemque clariſſimum vidi annos ferè poſt cc. Iam verò Ciceronis ac Diui Auguſti Virgiliique ſæpenumero videmus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

INgentia quidem exempla contra Varronis ſententiam de chartis reperiuntur. Nanque Caſſius Hemina, vetuſtiſſimus author Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, ſitus fuiſſet. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo coſſ. ad quos à regno Numæ colliguntur anni DXXXV. & hos fuiſſe è charta: maiore etiamnum miraculo, quòd tot infoſſi durauerunt annis. Quapropter in re tanta ipſius Heminæ verba ponam. Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuiſſent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò verſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: propterea arbitrarier eos non computruiſſe. Et libros cedratos fuiſſe: propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eoſque combuſtos à Q. Petilio Prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit C. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros ſeptem iuris pontificij, totidemque Pythagoricos fuiſſe. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe. Libros duodecim fuiſſe, ipſe Varro Humana-

rum antiquitatum quinque Antias secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio ponit, quò comburi eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Prætereà Mutianus ter Consul prodidit nuper se legisse, cùm præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat vsus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factumque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

De arboribus Aethiopiæ. CAP. XIIII.

AEthiopia Aegypto contermina insignes Arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiorque folliculus granati modo mali: similesque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur. CAP. XV.

ATlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. † Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H—S. x. memoratur & Galli Asinij, H—S. xj. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H—S. xv. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio à Cethegis descendens. H—S. xiiij. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiusque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cęsaris liberto cognomen trahētis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemq; infra semipedem crassitudinis. Qua in re nō omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota verò crassitudine sescunciali, operimento laminæ vestitam fuisse, cùm tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitium, maximeque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ supernè, quæque gignuntur etiam in ramis proprieq; quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimam dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in vena crispis, vel in vertice variis. Illud oblongo euenit discursu, ideoque tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonū caudæ oculos imitentur. Magna verò post has gratia extra prædictas crispis densa veluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas vocant. Summa verò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, suis refulgens venis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna mensa vitia: lignum, ita vocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignæ venæ similitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà muræna nigro transcurrens limite, variisque corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæue discolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirumque, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, nō vllo modo vehementiùs. Nutriuntur optimè, splendescuntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis lęduntur, vt his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulùm videtur.

† *Budæus li. 3. de Asse, nō procul à principio hūc in modū legit: Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirū est, illo æuo empta H--S. XI. Memorantur & Galli Asinij H-S. XI. venundatæ. Sūt & duæ à Iuba rege pendentes: quarū alteri pretium fuit H S. XII. alteri paulò minus. Interijt nuper incendio Attegijs descendēs H S. XIIII. permutata latifundij taxatione, &c.*

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

NOta etiam Homero fuit: θύον Grǽcè vocatur, ab aliis thya. Hanc igitur inter odores vri tradit in deliciis Circes, quā Deam volebat intelligi, magno errore eorū, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præsertim eodem versu cedrum laricemq; vnà tradat: in quo manifestū est de arboribus tantùm locutū. Theophrastus, qui primus à Magni Alexandri ætate scribit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimū quadragesimū gesta sunt annū, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandamq; immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omni incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuā autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum. Nasci & in interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit: & aliàs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est: ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosiùs.

De arbore loto. CAP. XVII.

EAdem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur. Differentiæ plures, eæque maximè fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, nôn vt in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos: baccasque contusas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, vltro citroque commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuesque alios vsus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit similis fabæ, caule, foliisque densa congerie stipatis, breuioribus tantùm gracilioribusque: cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omnique alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox separant lauando & siccata tundunt, eóq; pane vtuntur. Mirũ est, quòd præter hæc traditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flósque qui est candidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & scapum ipsum & florem vespera mergi vsque in medias noctes, totúmque abire in altum, vt ne demissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde, paulatimque subrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiam num exurgere, vt planè ab aqua absit alté. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, sues crassescunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. CAP. XIX.

CYrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc, fructuq; magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta palmarum magnitudine & suauitate constat, nobilibus maximè circa delubrum Hammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon vocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsque amaris distincti membranis. Alia structura eorum, vt in fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, acria, mista, acida, vinosa. Samia & Aegyptia, distinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium vocatur, & medicinis idoneus, & tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, † Epicactis, quem alij embolinen vocant, paruis foliis, quæ pota contra venena prosunt, sicut Erices contra serpentes.

† *Legendum ex Dioscoride, Epipactis, quæ alij elleborinē appellant.*

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant. Fruticem verò thymelæam, alij chamelæam, alij pyros achnen, alij cnestron, alij cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine colore & specie farris, ad medicinæ tantùm vsum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multùm prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras xiij. Tragion & Asia fert, siue scorpionem, veprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ vsum. Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant, Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod satiua tantùm ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Aegypto copiosa hæc est, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, & ramis, folio pyri, paulo tamen longioribus crassioribusque, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. Materies est dura atq; firma qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortesq; miseras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia. CAP. XXII.

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ vocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurũm folij magnitudine, figura verò & mollitia Punicæ, flore candidiore, statim pestem denuntians. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura, spissum, letale animantibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquãdo pręceps alui exinanitio. Alexan

der Cornelius arborem eonem appellauit, ex qua facta eſſet Argo, ſimilem robori viſcum ferenti, quæ nec aqua nec igni poſſet corrumpi, ſicuti nec viſcum, nulli alij cognitam, quod equidem ſciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cùm illa ſit herba, & andrachne vocetur, vnius literæ diuerſitate. Cæterùm adrachne eſt ſylueſtris arbor, neque in planis naſcens, ſimilis vnedoni, folio tantùm minore, & nunquàm decidente: cortice non ſcabro quidem, ſed qui circumgelatus videri poſſit: tam triſtis aſpectu eſt. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum vocant) quod nulli alij arborum euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubeſcere vua peragunt, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixiſſe conueniet, arborúmque generi aſcripſiſſe: quoniam quarundam naturæ (ſicut diſtinguemus) lignum omne corticis loco habent, hoc eſt forinſecus: ligni autem loco fungoſam intus medullam, vt ſambuci: quædā verò inanitatem, vt harundines. Ferula calidis naſcitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata ſcapis. Duo eius genera: Nartheca Græci vocant, aſſurgentem in altitudinem: Narthechiam verò ſemper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Cæterò natura eadem, quæ anetho, & fructu ſimilis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id geſtatu facilior, baculorum vſum ſenectuti præbet. Semen ferulæ, thapſiam quidam vocauere: decepti eo, quoniam ferula ſine dubio eſt thapſia, ſed ſui generis, foliis fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ, radix candida. Inciſa lacte manat, & contuſa ſucco: nec corticem abdicant, omnia ea venena. Quippe etiam fodientibus nocet: ſi minima aſpiret aura, intumeſcunt corpora, faciemque inuadunt ignes ſacri: ob id cerato prius illinunt. Quibuſdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permiſtam aliis. Item in alopeciis ſuggillatiſque ac liuentibus: ceu verò remedia deſint, vt ſcelera contractent. Sed iſta prætexunt noxio inſtrumento: tantumq; impudentiæ eſt, vt venenum artis eſſe perſuadeant. Thapſia eſt in Africa vehementiſſima. Quidam caulem incidunt per meſſes, & in ipſa excauant radice, quò ſuccus confluat, arefactumque tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & ſuccum in ſole coactum diuidunt in paſtillos. Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis graſſationibus conuerberatam faciem illinens ſibi cum thure ceráque, & ſequuto die contra famam cutem ſynceram circumferens. Ignem ferulis optimè ſeruari certum eſt, eáſque in Aegypto præcellere.

De cappari, ſiue cynosbato, aut opheoſtaphyle, & de ſari. CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, ſeminiſque & cibi vulgati, caule quoque vnà plerunque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum peſtilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & omnium inflationibus. Apulum vomitus facit ſtomachum & aluum ſoluit. Quidam id cynosbaton vocant, alij opheoſtaphylen. Fruticoſi eſt generis & ſari, circa Nilum naſcens duorum fermè cubitorum altitudine, pollicari craſſitudine, coma papyri, ſimilíque manditur modò: radice ferrariis officinis præcipua, carbonis vſu, propter duritiam.

De ſpina Babylonis regia, & de cytiſo. CAP. XXIIII.

NOn omittendum eſt & quod Babylone ſeritur in ſpinis, quoniam non aliubi viuit, ſicut & viſcum in arboribus: ſed illud in ſpina tantùm, quæ regia vocatur. Mirum, quòd eodem die germinat, quo iniectum eſt. Iniicitur autem ipſo Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo vina, & ideo ſerunt. Spina illa naſcitur & Athenis in longis muris. Frutex eſt & cytiſus, ab Ariſtomacho Athenienſi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam ſuum: ſpondétque iugero eius annua H—S. M M. vel mediocri ſolo reditus. Vtilitas, quæ eruo, ſed ocyor ſatietas, perquàm modico pingueſcente quadrupede, ita vt iumenta hordeum ſpernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, ſuper omnia pecorum medicina à morbis omni vſu præſtante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celſioréſque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut ſi aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytiſi pabulo contingente, promittunt Democritus & Ariſtomachus. Nec aliud minoris impendij eſt. Seritur cum hordeo, aut vere ſemine, vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si ſemine, madidum: & ſi deſint imbres, ſatum ſpargitur. Plantę cubitales ſeruntur ſcrobe pedali. Seritur per æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio, cùm florere deſiit, vel pueri vel anus viliſſima opera. Canus aſpectu, breuiterq; ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolij frutex. Datur animalibus poſt biduū ſemper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obitérque inter ordines allium & cæpe ſeri fertile eſt. Inuentus hic frutex in Cythno inſula, inde tranſlatus eſt in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno caſei prouentu: propter quod maximè miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expaueſcit. Adiicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus noſtri maris, atq; Rubri, & Indici. CAP. XXV.

NAſcuntur & in mari frutices arboreſque, minores in noſtro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus eſt ſyluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam

niam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hîc autem eſt frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam praſon vocant, alij zoſtera. Alterum genus eiuſdem, capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur: ſuperius in vadis haud procul litore: verno vtrunque inficiunt, laudatiſſimo à parte Aquilonis, aut cum ſpongiis. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucæ, rugoſiore tantùm, iam hoc interius naſcens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiàm quaſdam ferre in alto: naufragis hæc deprehenſa vrinantibuſque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim paſſim naſcitur. Sed ficus ſine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde naſcitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum eſt, ſtatim à Copto per ſolitudines nihil gigni, præter ſpinam, quæ ſitiens vocatur, & hanc raram admodum. In mari verò Rubro ſyluas viuere, laurum maximè & oliuam ferentem baccas: & cùm pluat fungos, qui ſole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipſorum magnitudo ternorum eſt cubitorum, caniculis referta, vt vix proſpicere è naui tutum ſit, remos plerunque ipſos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuiſſe, exemptam ſole protinus in ſalem areſcentem. Iuncos quoq; lapideos perquàm ſimiles veris perlitora, & in alto quaſdam arbuſculas colore bubuli cornus ramoſas, & cacuminibus rubentes: cùm tractarentur, vitri modo fragiles, in igne autem vt ferrum inardeſcentes, reſtinctis colore ſuo redeunte. Eodem tractu inſularum ſyluas operit æſtus, quanquam altiores platanis populiſq; altiſſimis. Folia iis lauri, flos violæ & odore & colore. Baccæ, vt oleis, & ipſę odoris iucundi autumno naſcentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cùm receſſit æſtus, ad radices. Alias quoq; arbores in alto ab eiſdem accepimus eodem in mari viſas, ſemper folia retinentes: fructu earum lupino ſimili. Iuba tradit, circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto vocari Iſidos plocamon, corallio ſimilem ſine foliis: præciſum mutato colore in nigrum dureſcere. Cùm cadat, frangi. Item alium, qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum ſe capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd ſi fefellerint inſidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS QVARTVS.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

XTERNAE arbores, indocileſque naſci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè ſunt. Licetque iam de communibus loqui, quarũ omnium peculiaris parens videri poteſt Italia. Noſcentes tantùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi maxima in natura portio eſt. Illud ſatis mirari non queo, interiſſe quarundam memoriam, atq; etiam nominum, quæ authores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maieſtate Romani imperij profeciſſe vitam putet commercio rerum ac ſocietate feſtæ pacis, omniaque etiam quæ oculta antè fuerant, in promiſcuo vſu facta? At hercule non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priſcorum cura fertilior, aut induſtria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Heſiodo præcepta agricolę pandere orſo, ſubſecutiſque non paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda ſint non ſolùm poſteà inuenta, verùm etiã ea, quę inuenerant priſci, deſidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius ſomni cauſas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alij ſubiere ritus, circaque alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Anteà incluſis gentium imperiis intra ipſas, ideoque & in geniis, quadam ſterilitate fortunæ, neceſſe erat animi bona exercere: regeſque innumeri honore artium colebantur, & in oſtentatione has pręferebant opum, immortalitatẽ ſibi per illas prorogari arbitrantes.

Quare

Quare abundabant & præmia, & operæ vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquàm Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducemq; nil magis exornare, quàm census: postquàm cœpere orbitas in authoritate summa & potentia esse, captatio in quęstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessumiere vitæ pretia: omnesque à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, eôdem tamen, habendi quò eat spes, omnium tendente voto. Passim verò etiam egregij aliena vitia, quàm bona sua, colere malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita desiit. Sed nos obliterata quoque scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentissimum vatem, ea de causa hortorum dotes fugisse: è tantisque, quæ retulit, flores modò rerum decerpsisse, beatum felicemq; gratiæ xv. omnino generibus vuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo verò tantùm Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, vt vel hoc vno omnia gentium vicisse, quāquàm odorifera, possit videri bona: quanquàm vbicunq; pubescentium odori nulla suauitas præfertur.

De vitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

VItes iure apud priscos magnitudine quoq; inter arbores numerabantur. Iouis simulachrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot æuis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verùm ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coërcentur, & vis earū omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succiq; tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, solique ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritasq; complexæ, atq; per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes, vindemiator authoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, diuidique aut potiùs auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus loris quoq;, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem vbiq; exuperant. Miratumq; altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam facetè lusisse in austeriorem gustum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus vocatur, & alio nomine populus, arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbem patula replent, puroque producto dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus † horrent, vineamque faciunt: & aliæ improbo reptatu, pampinorumq; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complētes. Tot differentias vel sola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per se vitis sine vllo pedamento, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinem pascens. Vetant hoc alibi venti, vt in Africa & in Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere vltra suos pollices prohibitæ, semperque pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arua, ac succum terræ passim vuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vna non aliubi gratior callo, vt inde possit inuenisse nomen

† hærent,

nomen duracina. Nanque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, nitentque viridi. Candicans enim nigerq; vulgares. Tument verò mammarum modo bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantùm continentur anima ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circunsudantibus. Aliis gratiam, qui & vinis, fumus affert fabrilis, vsq; gloriã præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris authoritas fecit. Ante eum Rhæticis prior mensa erat, & vuis Veronensium agro. Quin & à patientia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto vuæ, ipsæq; vino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt: aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ vitro: additq; acinis eandem, quam in doliis amphorisve, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inuenta vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Aruerno, Sequanoq; & Heluico generibus non pridem illustrata. Atq; hæc Virgilij vatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid, quòd insertæ castris summam rerum imperiumque cõtinent? Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atq; etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon vineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeò magnum obtinent locum, vt per sese vino ipso remedia sint.

De generibus vitium. CAP. II.

GEnera vitium numero comprehendi posse vnus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderunt: quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculũ, ostendisse satis erit. Principatus datur ammineis propter firmitatem, senioq; proficientem vini eius vbiq; vitam. Quinque earũ genera: ex iis germana minor acino melior deflorescit, imbres tempestatesq; tolerat: non item maior, sed in arbore, quàm in iugo, minùs obnoxia. Gemellarũ, quibus hoc nomen vuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed vires præcipuæ. Ex iis minor Austro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Vesuuio monte, Surrentinisque collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accõmodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam vestit. Prima ex ammineis maturescit, ocyssimeque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam rubellas appellauere vineas. Eæ minùs fertiles vino, acinis & fæce nimiæ: contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidisq; principatum obtinent. Fertilior, quæ minor acino, & folio scissa minùs. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earũ auidæ. Ex his duo genera, lanugine & ipsa pubescunt. Distant, quòd altera celeriùs maturescit, quanquàm & altera properante. Situs frigidos non respuunt: & tamen nullæ celeriùs imbre putrescunt. Vina primò dulcia, austeritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis vite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas* datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio, Thasóve. Græcula non inferior ammineis bonitate, prætenera acino: & vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo colere non prosit. Eugeniam Taurominitani colles cum generositatis cognomine, misère Albano tantùm agro: quoniam translata statim mutatur. Nanque est aliquibus tantus locorum amor, vt omnem in his gloriam suam relinquãt, nec vsquam transeant totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicaq;, quam suprà picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Fœcundæ tamen, bonitatis vice copiã præstant: Eugenia feruentibus locis, Rhætica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens, & colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, sed etiam è nigris vina vetustate in album colorem transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cæli aut soli opera non fallunt vetustatem, sicuti fecenia, & cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquàm floris obnoxij, quoniam antecedunt, ventisque & imbribus resistunt, meliores tamen algentibus locis, quàm calidis, humidis quàm sitientibus. Vix vlla magis tam denso vuarum partu, impatiens variantis cæli, sed contra tenorem vnum algoris æstúsve constãs. Quę minor est ex eo genere, melior. In eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora visu, sapore iucunda: nisi matura protinus rapiatur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atq; duritia. Insignes iam colore inter purpureas nigrasq; medio heluolę, sæpius varianti, & ob id varianæ à quibusdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: vtraq; alternis annis fertilis: sed melior vino, cùm parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur: quibus materies plurima, vuaque ollis vtilissima, folium apio simile. Basilicam Dyrrhachini celebrant, Hispaniæ cocolobin vocant. Rarior vua, æstus Austrosq; tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniæ duo genera eius faciunt: vnum oblongo acino, alterum rotundo: nouissimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem vetustate: & quæ dulcis fuit, in austeritatem: tuncq; Albano vino æmulantur. Tradunt vesicæ vitiis vtilissimũ ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Quamobrem circa easdem satæ diuersitate naturæ

te naturæ locupletant. Inerticulã è nigris appellauere, iuſtiùs ſobriam dicturi, inuetera to præcipuè cõmendabilem vino, ſed viribus innoxiam. Siquidem temulentiam ſola nõ facit. Fertilitas cõmendat cæteras, principemq; heluenacã. Duo eius genera: maior, quã quidam longam: minor quam arcam appellant, non tam fœcundã, ſed gratiorem hauſtu. Diſcernitur folio circinato. Verùm vtraq; gracilis. Furcas ſubdere his neceſſariũ: alioqui vbertatem ſuam non tolerant. Maritimo afflatu gaudent, roſcido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parua, putreſcens in ea: vino quoque, quod genuit, æſtatem non exuperans. Nec alia macro ſolo familiarior. Græcinus, qui alioqui Corneliũ Celſum tranſcripſit, arbitratur non naturã eius repugnare Italiæ, ſed culturã, auidè palmites euocantium. Ob id fertilitatem ſuam abſumi, ſi non præpinguis ſoli vbertas laſſeſcentem ſuſtineat. Carbunculari negatur, magna dote, ſi verum eſt, aliqua in vite cælo non eſſe ius. Aeſtum fert ſpionia, quam quidam ſpineam vocant, autumniſque & imbribus pingueſcit. Quinimo nebulis vna alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optimè defloreſcentes, & ollis aptiſſimam, Campani malunt ſirculam vocare, alij ſtaculam, Tarracina numiſianam, nullas vires proprias habentem, ſed totam perinde ac ſolum valeat. Surrentinis tamen efficaciſſima teſtis Veſuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potiſſima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: ſicut horconia in Campania, tantùm vilitatis cibariæ, ſed vbertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne ſidus firmiſſima, nigro acino, vinis vetuſtate rubeſcentibus.

Item de vitium generibus, ſecundùm locorum & regionum proprietatem. CAP. III.

ET hactenus publica ſunt genera: cætera regionum locorumque, aut ex his inter ſe inſitu miſta. Siquidem Thuſcis peculiaris eſt tudernis, atque etiam eius nominis florentia. Eſt opima Aretio talpana, & eteſiaca, & conſeminia. Talpana nigra candidum facit muſtum. Eteſiaca fallax, quæ quò plus tulit, eò laudabilius fundit: mirumq;, fœcunditate ceſſat. Conſeminia nigra, vino minimè durante, vua maximè: poſt xv. dies, quàm vlla alia, metitur, fertilis, ſed cibaria. Huius folia, ſicut labruſcæ, prius quàm decidant, ſanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibuſdam aliis, peſſimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ, Mæuanatiq; & Piceno agro peculiaris eſt, Amiternino pumula. Iiſdem bannanica fallax eſt: amant tamen eam. Municipij vuam Pompeij nomine appellant: quãuis Cluſinis copioſiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quãuis oleaginam nuper inuenerint à ſimilitudine oliuæ. Nouiſſima hæc vuarum ad hoc tempus reperta eſt. Vinaciolam ſoli nouere Sabini & Laurenti. Nam Gauranas ſcio à Falerno agro tranſlatas vocari Falernas, celerrimè vbique degenerantes. Necnon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci vua. Capnias & bucconiatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quàm gelauerit. Pharia gaudent Piſæ, Mutina pruſinia, nigro acino, intra quadriennium albeſcente vino. Mirum, vbiq; cum Sole circumagi vuam, quæ ob id ſtreptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thaſias & Mareotidas, & lageas: compluresque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed ſunt etiamnum inſignes vua, non vino, ambroſiaca, duracina, ſine vllis vaſis in vite ſeruabilis: tanta eſt contra frigora æſtus tempeſtatesque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipſa ſe ſuſtinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinoſiſſimæ: & magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, ſed vuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen à menſura eſt. Item ſcripula paſſo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, diſſimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, conferta acino, degener vino, ſed cute omnium tenuiſſima, nucleo quem Chium vocant, vno ac minimo, acinum prægrandem vnum alterúmve habens. Eſt & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hiſpana ignobilium probatiſſima. In pergulis verò ſeruntur eſcariæ appellatæ, ederæ acinis, albæ nigræque. Et bumaſti totidem coloribus. At nondũ dictæ Aegia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Item pucina omniũ nigerrima: & coronario naturæ luſu ſtephanitis, acinos foliis intercurſantibus: & quæ forenſes vocantur, celeres prouentu, vendibiles aſpectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiam viſu cinerea, & rabuſcula, & aſiniſca: minus tamen, caudas vulpium imitata, alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, ſine diuiſuris. Septem his annis, in Narbonenſis prouinciæ Alba eluia inuenta eſt, vitis vno die defloreſcens: ob id tutiſſima. Narbonicam vocant, quam nunc tota prouincia conſerit.

Inſignia culturæ vinearum. CAP. IIII.

CAtonum ille primus, triumpho & Cenſura ſuper cætera inſignis, magis tamen etiamnũ claritate literarum, præceptiſque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima verò agrum colendi, illius æui confeſſione optimus ac ſine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu ſententia eius indicanda eſt, vt in omni genere noſcamus quæ fuerint celeberrima, anno ſexcenteſimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm ſupremum is diem obiit, & quantum poſteà ccxxx. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuiſque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur eſſe, & oſtentus ſolibus, ammineum minuſculum & geminum eugenium, heluinũ minuſculum conſerito.

serito. Qui locus crassior aut nebulosior, amminum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanũ serito. Cæteræ vites miscellæ maximè in quemuis agrum conueniũt. In lora rectè conduntur. Quas suspendas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrum ferrariũ pro passis hæ rectè seruantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum sumus. Ammineam proximè dictam, Varro scantianam vocat. In nostra ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere: verùm eò minus omittenda, vt noscantur etiam præmia, quæ in omni re maximè spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, lx. iugerum non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro, atque cccc. nummûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniã ipsum Africani colebat exilium. † Sed maxima, eiusdem Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliâs Grãmatica arte celebri, in hisce xx. annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsquequaq; nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primò, quæ nota mirè in illo fuit, pastinatis de integro vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum cccc. nummûm emptori addicta pendente vindemia. Curritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: nouissimè Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac potentia, quæ postremò nimia fuit super ipsum, minimè vtique miratore inanium, tantò prędij eius amore capto, vt non puderet † inuiso aliâs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setinisque agris proficeret: quando & posteà sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, vt author est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine variè prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omniũ in eadem gente mel miscuisse vino, suauitate præcipua vtriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum vicies tantò addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra generi, vigorque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Consul ex his qui nuperrimè prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generũ bonitas, L. Opimio Consule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis opere, natali vrbis DCXXXIIII. Durantq; adhuc vina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis cõmendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt: quo fit, vt eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, † annis CLX. singulas vncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitã Pomponij Secundi vatis, cœnamque quam principi illi dedit. Tantùm pecuniarum detinent vini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiúsve ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur, Idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

† De loco hoc, atque adeò de toto hoc capite consule Budæum libr. 5. Asse.

† Aliâs sic: inuisuro alias regiones, & ostentaturo. Quam lectionem agnoscit & Budæus libro 5. de Asse.

† Rectius, anno centesimo sexagesimo. adstipulãte eodem Budæo loco iã citato.

De natura vini. CAP. V.

VIno natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrũ Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit.

Vina generosa. CAP. VI.

GEnera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatem præcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta lxxxij. annos vitæ pucino retulit acceptos, non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinũ prætulit

tulit cunctis, & ferè ſecuti principes, confeſſa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea ſaliua. Naſcitur ſupra forum Appij. Antea Cæcubo erat generoſitas celeberrima in paluſtribus populetis, ſinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni lociq; anguſtia, magis tamen foſſa Neronis, quam à Baiano lacu Oſtiam vſque nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maximè Fauſtiano. Cura culturaque id collegerat. Exoleſcit hoc quoq;, copiæ potiùs, quàm bonitati, ſtudentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus vrbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Fauſtianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinueſſa vj. millibus abeſt. Nec vlli in vino maior authoritas: ſolo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera, auſterum, dulce, tenue. Quidam ita diſtinguunt: ſummis collibus Gauranum gigni, mediis Fauſtianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur, iucundum ſaporem vuæ eſſe. Ad tertiam palmam variè venere Albana vrbi vicina, prædulcia ac rara in auſtero. Item Surrentina in vineis tantùm naſcentia, conualeſcentibus maximè probata, propter tenuitatem ſalubritatemque. Tiberius Cæſar dicebat conſenſiſſe medicos, vt nobilitatem Surrentino darent, alioquin eſſe generoſum accetũ. C. Cæſar, qui ſucceſſit illi, nobilem vappam. Certant Maſſica æquè, ex monte Gaurano Puteolos Baiasque proſpectantia. Nam Falerno Contermina Statana ad principatus venere non dubie: palamque fecere ſua quibuſque terris tempora eſſe, ſicut rerum prouentus occaſusque. Iuncta his præponi ſolebant Calena, & quæ in vineis arbuſtiſque naſcuntur, Fundana. Ex alia vicina vrbis Veliternina, Priuernatiaque. Nam quod Signiæ naſcitur, auſteritate nimia continendæ vtile aluo, inter medicamina numeratur. Quartum curriculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus authoritatem his tribuit, vt in epiſtolis eius apparet) Mamertina, circa Meſſanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab authore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipue. Eſt in eadem Sicilia & Tauromínitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunque ſubditis. Ex reliquis autem à ſupero mari Prętutia, atque Ancone naſcentia, & quæ à palma vna fortè enata palmeſia appellantur. In mediterraneo verò Ceſenatia ac Mecœnatiana. In Veronenſi item Rhætica, Falernis tantùm poſthabita à Virgilio. Mox ab intimo ſinu maris, Adriana. Ab infero autem Latinienſia, Grauiſcana, Statonienſia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua: Inter Pyrenæum Alpesque Maſſilia gemino ſapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant ſucoſum. Beterrarum intra Gallias conſiſtit authoritas. De reliquis in Narbonenſi genitis aſſeuerare non eſt: quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, vtinamque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloen mercantur, qua ſaporem coloremque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Auſonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Conſentiæ genita, & Tempſæ ac Babiæ, Lucanaque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illuſtrata Meſſalæ potu & ſalute Lagarina, non procul Grumento naſcentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus authoritatem, ſiue cura, ſiue caſu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in ſuo agro Trebulanis: alioqui ſemper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis ſummum x. annorum incrementum eſt, nihil ſenecta conferente. Dolore etiam capitum in ſextam horam diei ſequentis infeſta deprehenduntur. Quibus exemplis, niſi fallor, manifeſtum eſt, patriam terramque referre, non vuam: & ſuperuacuam generum conſectationem in numerũ, cùm eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hiſpaniarum Lalatana copia nobilitantur elegantia verò Tarraconenſia, atque Lauronenſia: & Balearica ex inſulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro, multa prætermiſſa pleroſque exiſtimaturos, quando ſuum cuique placet, & quocunque eatur, fabula eadem reperitur: Diui Auguſti iudiciorum ac palati peritiſſimum è libertis, cenſuram vini in epulas eius facientem, dixiſſe hoſpiti de indigena vino, nouum quidem ſibi guſtum eſſe eum, atque non ex nobilibus, ſed Cæſarem non aliud poturum. Nec negauerim & alia digna eſſe fama: ſed de quibus conſenſus æui iudicauerunt, hæc ſunt.

Vina tranſmarina. CAP. VII.

NVnc ſimili modo tranſmarina dicemus. In ſumma gloria poſt Homerica illa, de quibus ſuprà diximus, fuere Thaſium Chiumque. Ex Chio quod Aruiſium vocant. His addidit Leſbium Eraſiſtrati maximi Medici authoritas, circiter DC. annum vrbis Romæ. Nunc gratia ante omnia eſt Clazomenio, poſtquàm parcius mari condiunt. Leſbium ſponte naturæ ſuæ mare ſapit. Nec Tmoliti per ſe gratia, vt vino: ſed cuius dulci admiſto, reliquorum duritia ſuauitatem accipiat, ſimul & ætatem, quoniam vetuſtiora protinus videntur. Ab his dignatio eſt Sicyonio, Cyprio, Telmeſico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Aegypto hoc naſcitur tribus generib⁹ vuarũ ibi nobile, Thaſia, æthalo, peuce. Poſt hæc authoritas hippodamantio, myſtico, cantharitæ, protropo Gnidio, Catacecaumenitæ, petritæ, Myconio. Nam meſogiten capitis dolores facere compertum eſt: nec Epheſium ſalubre eſſe, quoniã mari & defruto condiatur. Apamenum mulſo præcipuè conuenire dicitur, ſicut Prætutium in Italia. Eſt enim & hæc proprietas generum, vt dulcia vtique inter ſe non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Aſclepiadis ſcholæ. Apollodorus medicus, in volumine, quo ſuaſit Ptolemæo regi quæ vina biberet, Italicis etiam tum

ignotis

ignotis, laudauit in Ponto Nasperceniten, mox Orœticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, & quod cunctis prætulit Præparentium: sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De vini salsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerunt bion, ad plurimos valetudinum vsus excogitatum, vt docebimus in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: Vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die versatæ per triduum: quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, idque translatum in album mustum leucochrun appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant: Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit vetustas. Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi ratione Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia transmarina septem aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. CAP. IX.

VInum omne dulce minus odoratum: quò tenuius, eò odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melampsythium passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: Cisibilites verò musti, in Galatia nascens, & Halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij hepsema, nostri sapam appellant, ingenij, non naturæ opus est, musto vsq; ad tertiam partem mensuræ decocto: quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora vua terraque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum, & in Italia prouinciisque finitimis. Fieri certum est ex vua, quam Græci sticam vocant, nos apianam, item scirpula, diutius in vite sole adustis, aut feruente oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tusasque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ, vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt: ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia vinumq; est, quod Græci aîgleuces vocant, hoc est semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis vua torretur in tegulis: omnia ex Heluenaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant diachyton, vuis in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes à terra altè, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisque. Dulci è genere est & melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, posteà in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.

De deuterijs & secundarijs, vini genera tria. CAP. X.

NOn possunt iure dici vina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursusq; prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquæ, expressoq; decocto ad tertias partes. Tertiũ est, fæcibus vini expressum, quod fæcatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quàm anno, vsus.

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt. CAP. XI.

VErùm inter hæc subit mentẽ, cùm sint genera nobilia, quæ propriè vini intelligi possint, lxxx. ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longè præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

De vini obseruatione. CAP. XII.

AVthoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis posthumia lex est: Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, vt putare cogerentur, aliàs aratores, & pigri circa pericula arbusti. M. Varro author est, Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Qui vini vsus antiquis, & de vinis antiquorum. CAP. XIII.

NOn licebat fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecēnij vxorem, quod vinum bibisset è dolio, interfectam fuste à marito, eumque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit: Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis osculum dare, vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa viro insciente, & dote mulctauit. Diuque eius rei magna parsimonia fuit. L. Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Ioui pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam vini. Idem Cato, cum in Hispaniam nauigaret, vnde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit vinum bibi, quàm remiges: in tantùm dissimilis istis qui etiam conuiuis alia, quàm sibimetipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita, vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam aromatice delectatos maximè credunt. Sed Fabius Dorsenus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrhinam.
Et in Acharistione.
Panem & polentam, vinum murrhinam.

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit.

Quod si opus est, vt dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter vina modò murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de vino Opimiano. CAP. XIIII.

APothecas fuisse, & diffundi solita vina anno dcxxxiij. vrbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondū tamen ista genera in claritate erant. Itaq; omnia tunc genita vnum habent Consulis nomen. Sic quoque posteà diu transmarina in authoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu, Quinque Thasij vini inde depromam, Falerni bina. P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar Censores anno vrbis conditæ dclxxv. edixerunt, ne quis vinum Græcum ammineumque octonis æris singula quadrantalia venderet. Hæc enim verba sunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt singulæ potiones in conuictu darentur. Quibus vinis authoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer ad patrem nunquàm lautum conuiuium vidit, in quo plus semel Græcum vinum daretur. Ipse cùm rediit ex Asia, millia cadûm congiariorum diuisit amplius centum. C. Sentius, quem Prætorem vidimus, Chium vinum in domum suam illatū dicebat tum primùm, cùm sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in vino. CAP. XV.

QVid, non & Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio Consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum vrbis annum.

De vinis factitijs. CAP. XVI.

ITaque non miror innumerabilia penè genera factitij reperta multis antè seculis, quæ nunc dicemus, omnia ad medicinæ vsum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguenta, diximus priori libr. Fit è labrusca, hoc est, vite syluestri, quod vocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post xxx. dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiunt. Ij paulò postquàm defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, vt ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. Vniuersi nunquàm maturescunt: & si priùs, quàm tota maturescat, vna incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidiū gignit vuas appetendi. Factitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti sextarij xx. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alij marinæ sextarios decem, tantundem pluuię, in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è millij semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantem in congios duos musti macerato, & post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est vti quæq; fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primumq; è palmis, quo Parthi & Indi vtuntur, & Oriens totus, maturam quas vocant chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato expressoque. Sic fit & sycites è

fycites è fico, quem alij palmiprimum, alij catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico & acetum fit præcellens, atq; Alexandrino quoque melius. Vinum fit & è siliqua Syriaca, & pyris, malorumq; omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocent: & è cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis libram in tribus musti congiis deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factum est, myrtidanum vocant. hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit vinum è radice, asparago, cunila, origano, apij semine, abrotano, mentastro, ruta, nepeta, serpillo, marrubio. Manipulos binos tundunt in cadum musti, & sapæ sextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, xj. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ foliis tusis, in linteolo in mustum colatis cum pondusculo vt sidat, xl. pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Item è nardo gallico, & aliud è syluestri. Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non vnguentorum compositione, primò è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum deiectis. Aliud è calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco palma, asaro, similiter & offa. Apud alios nardi, & malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij helenion, alij medicam, alij symphyton, alij Idæam, & orestion, alij nectaream vocant, radice ponderis xl. denariorum in sextarios, sex musti addita, similiter in linteo. Ex cęteris herbis fit absinthites † in xl. sextarios musti absinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel scopis absinthij in vinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, vnciis tribus in duos congios musti coniectis, aut tusis in vinum. Fiunt vtraq; & alio modo, circa radices vitiũ sato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira vitiũ natura, saporem alienũ in se trahendi, qualẽ & salicum redolent Patauinorum in palustribus vindemiæ. Sic & elleborum seritur in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocant quoniã abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ suo loco dicentur. E stœchade & radice gentianę, & trago rigano, & dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & scyzinum, & itæomelin, & lectisphagiten, quorũ iam obliterata ratio est. Et fruticum vero è genere, cedri vtriusq;, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Item chamelæę, & chamæpitycos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

† XLVIII. sextariis musti, absynthij Pontici libra, decoctis ad tertias partes.

De hydromelite & oxymelite. CAP. XVII.

FIt vinum & ex aqua ac melle tantùm. Quinquennio ad hoc seruari cælestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciunt deinde xl. diebus Canis ortu in sole habent. Alij diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetustate saporẽ vini assequitur, nusquam laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil intentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinq;, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinq;, sufferuefactis decies, mox elutriatis atq; ita inueteratis. Omnia ab Themisione summo authore damnata: & hercule coactus eorum vsus videri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromatiten, & ex vnguentis vina composita, aut vt biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterquàm quæ vetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidẽ diebus, non erit dubium.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

SVnt & in vino prodigi. Dicitur in Arcadia fieri, quod fœcunditatem fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa Caryniam abigi partum vino, atq; etiam si vuam edant grauidæ, cùm differentia in gustatu non sit. Trœzenium vinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnum quo somnus concilietur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius & vinum & vua contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua Diis prolibant. E diuerso aspendios, damnata aris. Feruntẽa nec ab alite vlla attingi, Thasiam vuã Aegyptus vocat apud se prædulcẽ, quæ soluit aluũ. Est contrà in Lycia, quæ solutã firmat. Aegyptus & ecbolada habet, abortus facientem. Vina in apothecis Canis ortu mutantur quædam, posteáque restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his, quæ durauerint, tantum vetustatis adiicere sentitur, quantum habuerint.

Quibus vinis ad sacra vti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniam religione vita constat, prolibare Diis nefastum habetur vina, † præter imputatæ vitis, fulmine tactæ, quamq; iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata, & quod circuncisis vinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu vini dixisse conueniat, cùm Græci

† Præter, non est in vetust. cod. & omnino videtur redundare. Sunt enim omnia, quæ hîc enumerantur polluta, & à sacris reijciẽda. Huc accedit; quod suprà libri huius cap. 12. retulit, Numæ regis lege Posthumia cautũ fuisse; ne ex imputata vite Diis vina libarentur.

Græci priuatim ea præcepta condiderint, artemq; fecerint, ſicut Euphronius, & Ariſtomachus, & Coniades, & Hiceſius. Africa gypſo mitigat aſperitatem, nec non aliquibus ſui partib⁹ calce. Græcia argilla, aut mormore, aut ſale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ pars aliqua rabulana pice: ac reſina condire muſta vulgare eſt ei, prouinciiſq; finitimis. Nonnuſquam prioris vini fæce acetóue condiunt. Nec non & ex ipſo muſto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulceſcat portione virium. Nec durare vltra annuum ſpatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad ſapas muſta, infuſiſq; his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio ſubminiſtrant vaſa ipſa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur volumine.

De picis generibus, & reſinis, & muſtis condiendis, & de aceto & fæce. CAP. XX.

ARborum ſucco manantium picem reſinamq; aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ intereſt Aſia, vtrinq; quaſdam habet. In Oriente optimam tenuiſſimámq; terebinthi fundunt: deinde lentiſci, quam & maſtichen vocant: poſteà cupreſſi, acerrimam ſapore. Liquidam omnes, & tantùm reſinã: craſſiorem verò & ad pices faciendas cedrus. Arabica reſina alba eſt acri odore, difficilis coquenti. Iudaica calloſior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis ſimilitudinem habet. Cypria antecedit omnes: eſt autem melleo colore, carnoſa. Colophonia præter cæteras fulua, ſi teratur alba fit, grauior odore, ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Aſia quæ fit è picea, admodum candida, ſpagas vocatur. Reſina omnis diſſoluitur oleo. Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudetque confiteri, maximum iam honorem eius eſſe in euellendis virorum corpori pilis. Ratio autem condiendi muſta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aſperſu picis, vt odor vino contingat, & ſaporis quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore reſinæ, excitariq; lenitatem. E diuerſo crapula compeſci feritatem nimiam, frangiq; virus: aut vbi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriæ maximè Circumpadaniſq; muſtis vtilitas diſcernitur hoc modo: Pugnacibus muſtis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex vtroque condiri velint. Necnon alia æquè multiplici natura. Vitiúmque muſto quibuſdam in locis, iterum ſponte feruere: qua calamitate deperit ſapor, vappæque accipit nomen, probroſum etiam hominum, cùm degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ ineſt virtus magnos ad vſus, & ſine queîs vita mitior degi non poſſit. Cæterò vinorum medicaminis tanta cura eſt, vt cinere apud quoſdam, ceu gypſo, alibi quibus diximus modis inſtaurentur. Sed cinerem è vitis ſarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiuſdem rei gratia ex alto peti iubent, ſeruarique ab æquinoctio verno, aut certè nocte ſolſtitio & Aquilone flante hauriri, vel ſi circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vaſa vino condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ reſina, in Hiſpania autem è pinaſtris, minimè laudata. Eſt enim reſina harum amara & arida, & graui odore: Differentiam rationemq; faciendi proximo volumine demonſtrabimus inter arbores feras. Vitia, præter ſuprà dicta, acor, aut fumidum virus, picis autem aduſtio: experimentum verò, ſi fragmenta ſub luceant, ac ſub dente lenteſcant acore iucundo. Aſia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiſcent nigram maſtichen, quæ in Ponto bituminis ſimilis gignitur, & iris radicem oleumque. Nam ceram accipientibus vaſis compertum eſt vina aceſcere. Sed transferre in ea vaſa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulſum. Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) cineris lixiuij cum defruto cocti parte quadrageſima, pulegij vel ſalis ſeſquilibra, interim & tuſo marmore. Facit & ſulphuris mentionem, reſinæ verò in nouiſſimis. Super omnia addi matureſcente iam vino iubet muſtum, quod ille tortiuũ appellat, nos intelligimus nouiſſimè expreſſum: & adiici muſtis tingendi gratia coloris, vt pigmentum aliquod vini, atq; ita pinguius fieri. Tot veneficijs placere cogitur: & miramur noxium eſſe. In vitium inclinantis experimentum eſt laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores vino, muceſcere, aut in acetum verti: extantq; medicinæ volumina. Et fæx vini ſiccata recipit ignes, ac ſine alimento per ſe flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, eaſdemq; vires, hoc amplius, quò pinguior ſentitur.

De cellis vinarijs. CAP. XXI.

MAgna & collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vaſis condunt, circuliſq; cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, ſed aliquando viſum, ruptis vaſis ſtetere glatiatæ moles prodigij modo, quoniam vini natura non gelaſcit, aliàs ad frigus ſtupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiuntq; terræ tota, aut ad portionem ſitus. Item cælum præbent: alibi verò impoſitis tectis arcent: traduntur q; & hæc præcepta: Latus cellæ vinariæ, aut certè feneſtras obuerti in Aquilonem oportere, vel vtique in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniaq; odoris euitandi, facilimo in vina tranſitu: ficos vtique & caprificos. Dolijs etiam interualla dari, ne inter ſeſe vitia ſerpant, cõtagione vini ſemper ocyſſima. Quin & figuras referre. Ventroſa ac patula minùs vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, poſteà perfundi marina aqua aut ſalſa, dein cinere ſarmenti, aſpergi vel argilla, abſterſa myrrha ſuffiri, ipſaſq; ſæpius cellas. Imbecilla vina demiſſis in terram doliis ſeruanda, valida expoſitis. Nunquàm implenda; & quod ſuperſit, paſſo aut defruto perungendum, admiſto croco, pice veteri

teri cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáue plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculáve sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cùm sit cælum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Prætereà plumbeis vasis, non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub dio cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

De vitanda ebrietate. CAP. XXII.

AC si quis diligentiùs reputet, in nulla parte operosior vita est, ceu non saluberrimũ ad potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia vtuntur. At nos vinum bibere & iumenta cogimus, tantoq; opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars nõ aliud vitæ præmium intelligat. Quinimò vt plus capiamus, sacco frangimus vires: & alia irritamenta excogitãtur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutã præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimesque efferri. Iam verò alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac planè infundere, vt statim euomant, rursusq; hauriant, idque iterum tertiumque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquã effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & volutatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata! tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atq; etiã præmio inuitatur ebrietas. Et si diis placet, emitur alius, vt quantũ biberit tantum edat: & pretium vinolentiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, redituras q; per iugulũ voces non continent, quàm multis ita interemptis. Vulgoq; veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat, Solem orientem non vident, ac minus diu viuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorũ hulcera, tremulę manus, effundentes plena vasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna, præmiumq; summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus cadi, ac ferè rerũ omnium obliuio, morsq; memoriæ. Rapere se ita vitã prædicant, cùm priorẽ diem quotidie perdant, illi verò & venientem. Tib. Claudio principe ante hos annos xl. institutũ, vt ieiuni biberent, potusque vini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commendantiũ. Gloriam hac virtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiã Nouellius Torquatus Mediolanensis ad Proconsulatum vsque è Prætura honoribus gestis, tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu, spectante miraculi gratia Tib. principe in senecta iam seuero atq; etiã sæuo aliàs, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eaque commendatione credidere L. Pisonem vrbis Romæ curæ ab eo delectum, quòd biduo duabusq; noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquati rara gloria (quando & hæc ars suis legibus constat) non labasse sermone, nec leuatũ vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse vno potu: plurimũ prætereà aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in hauriendo, neq; expuisse: nihilq; ad elidendũ in pauimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit: Marcoque Agrippæ à temulento scyphũ impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirũ hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum auidissimè apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè (vt equidem arbitror) quãta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomuit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nanque & hæc necessitas vitium comitatur, vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitumque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasq;, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit. Nullaque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigant. At hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia, inuentum est quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum è genere ambo pręcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centum nonaginta quinque, si species æstimentur, penè duplici numero excogitatis, tantoque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS QVINTVS.

Naturæ frug ferarum arborum. CAP. I.

LEAM Theophraſtus è celeberrimis Græcorum authoribus vrbis Romæ anno circiter quadringenteſimo quadrageſimo, negauit niſi intra xl. mil. paſſuum à mari naſci: Feneſtella verò omnino non fuiſſe in Italia, Hiſpania, atque Africa, Tarquinio Priſco regnante, ab annis populi Romani clxxxiij. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hiſpaniasq; medias. Vrbis quidem anno quingenteſimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coſſ. olei libræ duodenæ aſſibus væniere. Et mox anno ſexcenteſimo octogeſimo, M. Seius L. F. Aedilis curulis olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui ſciat poſt annos xxij. Cn. Pompeij iiij. Conſulatu oleum prouinciis Italiã miſiſſe. Heſiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negauit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis ſerunt, tranſlatarumque altero anno decerpuntur baccæ Fabianus negat prouenire in frigidiſſimis oleam, neq; in calidiſſimis. Genera earũ tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pauſias: nec deſiderare raſtros, aut falcem, vllámve curam. Sine dubio & in iis ſolum maximè cælumque refert. Veruntamen & tondentur, cùm & vites: atque etiam interradi gaudent. Conſequens earum vindemia ẽſt, arsq; vel maior, oleum quàm muſta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt ſucci. Primum omnium è cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis: hoc ſapore præſtantiſſimum. Quin & ex eo prima vnda præli laudatiſſima, ac deinde per diminutiones, ſiue (vt nuper inuentum eſt) exilibus regulis pede incluſo. Quantò maturior bacca, tantò pinguior ſuccus, minusque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque, incipiente bacca nigreſcere. Noſtri vocant drupas, Græci verò drypetas. Cætero diſtat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an ſuo tantùm bacca ſucco, nihilque aliud quàm rores cæli biberit.

De oleo. CAP. II.

VEtuſtas oleo tædium affert, non item vt vino: plurimúmque ætatis annuo eſt, prouida (ſi libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ naſcentibus vinis, vti neceſſe non eſt: quinimo inuitat ad ſeruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitq; ea neceſſitate promiſcuum & vulgo. Principatũ in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúſque parte quæ Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipſis odore. Dedit & palatum delicatiore ſententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit, Reliquum certamen inter Iſtriæ terram & Bæticæ par eſt. Vicina bonitas prouin-

prouinciis,excepto Africæ frugifero ſolo. Cereri totum id natura conceſsit: oleum ac vinum non inuidit tantum:ſatisque gloriæ in meſſibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numeroſiorem eſſe docebimus.

De natura oliuæ,& oleæ incipientis. CAP. III.

OLiuæ conſtant,oleo,carne,amurca:ſanies hæc eſt eius amara.Fit ex aquis,ideo ſiccitatibus minima,riguis copioſa.Suus quidem oliuæ ſuccus oleum eſt,idque præcipuè ex immaturis intelligimus,ſicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ab Arcturi exortu xvj. calendas Octobris: poſteà nuclei increſcunt,& caro.Cùm ſitienti imbres copioſi acceſſere, vitiatur oleum in amurca. Huius color oliuam cogit nigreſcere.Ideoque incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil.Et error hominum falſus,exiſtimantium maturitatis initium,quod eſt vitij proximum. Deinde quòd oleum creſcere oliuæ carne arbitrantur,cùm ſuccus omnis in corpus abeat,lignumque intus grandeſcat.Ergo tum maximè rigantur.Quod vbi cura multa ſiue imbribus accidit, oleum abſumitur,niſi conſecuta ſerenitate,quæ corpus extenuet. Omnino enim,vt Theophraſto placet, eſt olei cauſa calor,quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne queritur.Tertia eſt culpa in parſimonia,quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc ſeruant,perticis decutiunt,cum iniuria arborum, ſequentiſque anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquiſſima fuit:Oleam ne ſtringito,néve verberato.Qui cautiſſimè agũt, harundine leui ictu,nec aduerſos percutiunt ramos.Sic quoque alternare fructus cogitur decuſſis germinibus.Nec minus,ſi expectetur vt cadat.Hærendo enim vltra ſuum tẽpus, abſumunt venientibus alimentum,& detinent locum.Argumentum eſt,quòd niſi ante Fauonium collectæ, nouas vires reſumunt,& difficiliùs cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pauſia cui plurimum carnis:mox orchites,cui olei:poſt radius.Has enim ocyſſimè occupatas, quia ſunt tenerrimæ,amurca cogit decidere.Differuntur verò etiam in Martium menſem calloſæ, contra humorem pugnaces,ob idque minimæ,Licinia,Cominia,Contia,Sergia, quam Sabini regiam vocant,non ante Fauonij afflatum nigreſcentes,hoc eſt ad vj.Idus Febr. Tunc arbitrantur eas matureſcere,& quoniam probatiſſimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati videtur. Feruntque frigore ſterilitatem fieri,ſicut copiam maturitate: cùm ſit illa bonitas non temporis, ſed generis tardè putreſcentium in amurcam.Similis error collectam ſeruandi in tabulatis, nec priuſquàm ſudet premendi,cùm omni mora oleum decreſcat,amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius ſenas libras ſingulis modiis exprimi dicunt.Amurcæ menſuram nemo agit, quanto ea copioſior reperiatur in eodem genere diebus adiectis.Omnino in vita error eſt publicus, tumore oliuæ creſcere oleum exiſtimantium:præſertim cùm magnitudine copiam olei non conſtare,indicio ſint quæ regiæ vocantur,ab aliis maiorinæ,ab aliis phauliæ,grandiſſimæ, alioquin minimo ſucco.Et in Aegypto carnoſiſſimis olei exiguũ.Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores,carne tamen commendantur.Quam ob cauſam Italicis tranſmarinæ præferuntur in cibis, cùm oleo vincantur. Et in ipſa Italia cæteris Picenæ,& Sidicinæ.Sale illæ primum condiuntur, & vt reliquæ, amurca ſapáve.Necnon aliquæ oleo ſuo ſine accerſita commendatione puræ innatant, colymbades:franguntur eædem herbarumque viridium ſapore condiuntur.Fiunt & pręcoces feruenti aqua perfuſæ,quamlibet immaturæ. Mirumque, dulcem ſuccum oliuas bibere,& alieno ſapore infici. Purpureæ ſunt & in iis,vt vuis in nigrum colorem tranſeuntibus, pauſiæ. Sunt & ſuperbæ, præter iam dicta genera,Sunt & prædulces,per ſe tantum ſiccatæ,vuiſque paſſis dulciores, admodum raræ in Africa,& circa Emeritam Luſitaniæ.Oleum ipſum ſale vindicatur à pinguitudinis vitio. Cortice oleæ conciſo odorem accipit medicati:aliâs,vt vino,palati gratia nulla eſt. Nec tam numeroſa differentia:tribus vt plurimum bonitatibus diſtat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. CAP. IIII.

OLeo natura tepefacere corpus,& contra algores munire. Eidemque feruores capitis refrigerare. Vſum eius ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnaſiis publicando.Notum eſt,magiſtratus honoris eius octogenis ſeſtertiis ſtrigmenta olei vendidiſſe. Oleæ honorem Romana maieſtas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque victores olea coronant, Græci verò oleaſtro Olympiæ.

De cultura oliuarum. CAP. V.

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis.In calido & pingui ſolo radium maiorem Salentinã, orchitem,pauſiam,Sergianam,Cominianam,albiceram ſeri iubet. Adiicitq; ſingulari prudentia,quam earum in finitimis locis optimam eſſe dicant.In frigido autem & macro Liciniã. Pingui enim aut feruenti vitiari eius oleum,arboremq; ipſam fertilitate conſumi. Muſco præterea rubro infeſtari.Spectare oliueta in Fauonium loco expoſito ſolibus cenſet.

De ſeruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. CAP. VI.

NEc alio vllo modo laudat condi oliuas, optimè orchites & pauſias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentiſco. Oleum quàm acerbiſſima oliua optimum fieri. Cæterò quàm primùm è terra colligendam: ſi inquinata ſit, lauandam: ſiccari triduo ſatis eſſe. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hanc & ſale aſpergi. Oleum in tabulato minui, deteriusque fieri. Item & in amurca & fracibus. hæ ſunt carnes, & inde fæces. Quare ſæpius die decapulandum: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Feruentibus omnia ea fieri clauſisque torcularibus, & quàm minimè ventilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de cauſa è nucleis ipſarum ignis aptiſſimus. Et è cortinis in labra fundendum, vt fraces & amurca liquentur. Ob id crebriùs vaſa mundanda, fiſcinas ſpongia tergendas, vt quàm maximè pura ſynceritas conſtet. Poſteà inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus prælo ſubiicerentur ſolidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò poſt molam primum eſt, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iuſtum eſt.

De oleo factitio. CAP. VII.

NOn erat tum factitium oleum: ideoque arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primumque perſequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleaſtro. Tenue id, multoque amarius, quàm oleæ, tantùm ad medicamentum vtile. Simillimum huic eſt ex chamelæa frutice ſaxoſo, non altiore palmo, foliis oleaſtri baccisque. Proximum fit & è cici, arbore in Aegypto copioſa: alij crotonem, alij trixin, alij ſeſamum ſylueſtre appellant: ibique non pridem. Et in Hiſpania repentè prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, ſemine vuarum gracilium, pallidarumque. Noſtri eam ricinum vocant à ſimilitudine ſeminis. Coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Aegypto, vbi abundat, ſine igne & aqua ſale aſperſum exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contuſis, aſperſis aqua iterumque tuſis, exprimitur. Fit & è lauro, admiſto druparum oleo. Quidamque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon ſtyracem addunt, aliosque odores. Optima laurus ad id latifolia, ſylueſtris, nigra baccis. Simile eſt è myrto nigra: & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aſperſæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum molliſſima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij deiecta ea in oleum prius ſole maturant. Eadem ratio & in ſatiua myrto, ſed præfertur ſylueſtris minore ſemine, quam quidam oxymyrſinem vocant, alij chamæmyrſinen, alij acaron à ſimilitudine. Eſt enim breuis, fruticoſa. Fit & ex citro, cupreſſo, nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio purgato ſemine & tuſo. Item lentiſco: nam & cyprinum è glande Aegyptia vt fieret odorum cauſa, dictum eſt. Indi ex caſtaneis & ſeſama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piſcibus. Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è platani baccis fieri, aqua & ſale maceratis. Et œnanthinum fit de ipſa œnanthe, vt dictũ eſt in vnguentis. Gleucino muſtum incoquitur vapore lento: ab aliis ſine igne circundatis vinaceis diebus xxij. bis ſingulis, permiſtum: conſumiturque muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantùm admiſcent, ſed etiã pretioſiora odoramenta. Et in gymnaſiis quoque conditur odoribus, ſed viliſſimis. Fit & de aſpalatho, calamo, balſamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, ſampſucho, helenio, cinnami radice, omnium ſuccis in oleo maceratis expreſſisque. Sic & rhodinum è roſis: iuncinum è iunco, quod eſt roſaceo ſimillimum. Item hyoſcyamo, lupinis, & narciſſo. Plurimum autem in Aegypto è raphani ſemine, aut gramine herba, quod chortinon vocant. Item ſeſama & vrtica, quod cnecinum appellant. E lilio & alibi fit ſub dio ſole, luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum vocant, neruis admodum vtile: ſicut in Italia è gummi. E pice fit, quod piſſinum appellant, cùm coquitur velleribus ſupra halitum eius expanſis, atque ita expreſſis, probatum maximè è Brutia. Eſt enim pinguiſſima & reſinoſiſſima. Color oleo fuluus. Sponte naſcitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoque oleo vſus eſt ad quædam genera morborum. Exiſtimatur & ebori vindicando à carie vtile eſſe. Certè ſimulachrum Saturni Romæ intus oleo repletum eſt.

De amurca. CAP. VIII.

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca ſubigi areas terendis meſſibus, vt formicæ rimæque abſint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, veſtiarium etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axéſque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem, colorisq; gratia elegantioris: & totã ſupellectilem ligneam, ac vaſa fictilia, in quîs ficũ aridam libeat aſſeruare: aut ſi folia baccaſq; in virgis myrti, aliúdve id genus ſimile. Poſtremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere.

ardere. Oleam ſi lambendo capra lingua contigerit, depaueritque primo germinatu, ſterileſcere, author eſt M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

Pomorum omnium genera, & natura. CAP. IX.

RElíqui arborum fructus vix ſpęcie figuráue, non modò ſaporibus, ſucciſque toties permiſtis atque inſitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera IIII. CAP. X.

GRandiſſimus pineis nucibus, altiſſimęque ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocandi. Harū genus alterum Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiumque furto in arbore. Tertium ſapineæ è picea ſatiua, nucleorum cute verius quàm putamine, adeò molli, vt ſimul mandatur. Quartum pityida vocant è pinaſtris, ſingularis remedij aduerſus tuſſim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant. Pinea corona victores apud Iſthmum coronantur.

De malo cotoneo. CAP. XI.

HIs proxima amplitudine mala quæ vocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta inſula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibentque creſcere parentem. Plura eorum genera. Chryſomela, inciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, noſtratia cognominata, odoris præſtantiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honos. Minora ex eodem genere ſtruthea, odoratius vibrant, ſerotino prouentu, præcoci verò muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere muluianum: quæ ſola ex his vel cruda manduntur, Omnia iam & virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulachris noctium conſciis impoſita. Sunt præterea parua ſylueſtria, à ſtrutheis odoratiſſima, in ſepibus naſcentia. Mala appellamus, quanquam diuerſi generis, Perſica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta ſunt. His acinus ſub cortice intus: illis lignum in corpore. Nec non & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nomine aſſerunt.

De Perſico, genera IIII. CAP. XII.

SEd Perſicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Aſiatica. Poſt autumnum matureſcunt, æſtate præcocia, intra x x x annos reperta, & primò denariis ſingula venundata. Supernatia è Sabinis veniunt, popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiumque iam ſingulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſſima nanque decerpto bidui mora eſt: cogitque ſe venundari.

De pruno, genera XI. CAP. XIII.

INgens poſteà turba prunorum, verſicolor, nigra, candicans. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodem colore ſeriora maioráque, aſinina cognominata à vilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Nec non ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciem parentis ſuccumque adoptionis exhibent, appellata ab vtroq; nucipruna. Et hęc autē & perſica & cerina, ac ſylueſtria, vt vuę, autumno cadis condita, vſq; ad alia naſcentia ætatem ſibi prorogant. Reliquorum velocitas citò mitteſcentium tranſuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis inſita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt: nec aliud pomum ingenioſus geminatum eſt. In peregrinis arboribus dicta ſunt Damaſcena, à Syriæ Damaſco cognominata, iampridem in Italia naſcentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui de ſunt. Simul dici poſſunt populares eorum myxæ, quæ & ipſę nunc cœpere Romæ naſci inſitæ ſorbis. In totū quidem Perſica peregrina etiam Aſiæ Græciæq; eſſe, ex nomine ipſo apparet, atque ex Perſide aduecta. Sed pruna ſylueſtria vbique naſci certum eſt. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cùm condenda demonſtraret quædam & ſylueſtria. Nam Perſicæ arbores ſerò, & cum difficultate tranſiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hoſpitium. Falſum eſt, venenata cum cruciatu in Perſis gigni, & pœnarum cauſa à regibus tranſlata in Aegyptum, terra mitigata. Id enim de Perſea diligentiores tradunt, quæ in totum alia eſt, myxis rubentibus ſimilis, nec extra Orientem naſci voluit. Eam quoq; eruditiores negauerunt ex Perſide propter ſupplicia tranſlatam, ſed à Perſeo Memphi ſatam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi inſtituiſſe, in honorem ataui ſui, Semper autem folia habet & poma, ſubnaſcentibus aliis. Sed pruna quoq; omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt.

De diuerſis generibus malorum, genera XXIX. CAP. XIIII.

MAlorum plura ſunt genera. De citreis cum ſua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Aeque peregrina ſunt zizipha, & tuberes, quæ & ipſa non pridem venere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem Conſulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Auguſti nouiſſimis temporibus, in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora, quàm malis, ſed aggeribus præcipuè decora quoniam & in tecta iam ſyluæ ſcandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore ſericum dictum. Penè peregrina ſunt in vno Italiæ agro Veronenſi naſcentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, ſtrutheis quidem Perſiciſque plurima: his

tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilque tam paruum esse, quod non gloriam parere posit. Ergo habent originem à Matio, Gestioque & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis & familiæ putet, sunt & Sceptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, & quæ tradit in dolijs condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quę Petisia nominantur. Patrias nobilitauere Camerina, & Græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm singula in fœtu, coloris serica, cognationis melappia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatē circumacti. Hæc in Epiro primùm prouenisse, argumento sunt Græci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium vnum, aliquando, & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuicium, & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè vilissimis nomen, quanquam primis aduentu, decerpique properantibus.

De pyris, & insitorum varietate. CAP. XV.

EAdem causa in pyris taxatur superbiæ cognomine, Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autē Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam tanta vis succi abundat. Lactea hæc vocantur, in ijsque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis authores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum vocāt. Dolabelliana longissimi pediculi. Pompeiana cognomine mammosa, Liceriana, Seueriana: & quæ ex iis nata sunt Tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescuntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: collo ampullacea, & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominum causa est Barbaricis Venereisque, quæ colorata dicunt: regiis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, voconiis, viridibus oblongisq;. Præterea dixit volema Virgilius à Catone sumpta: qui & sementina, & mustea nominat. Pars hęc vitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cùm Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cærasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè: quotq; genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem vsque ad matrem pendent gelu marurescentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scantiana. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrisque vini: similiterq; in ægris medentes cauent: ac vino & aqua coquuntur, atq; pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea, & struthea.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

IN vniuersum verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari: septentrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctiū autumnale, neque ante xv. lunam, neq; ante primam horam. Cadiua separari, stramentis, storeis, paleisuè substerni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. Amerina maximè durare, melimela minimè.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis, & vuis seruandis. CAP. XVII.

COtoneis interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergiúe oportere. Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cùm libeat vti, aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm possunt in arbore. Cætera mala foliis ficulnis, præterquàm cadiuis, singula conuolui, cistisque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Pyra in vasis fictilibus picatis in versis obrui inter scobes. Tarentina serissimè legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba verò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco aprico, inuersis vasis, & in doliis, vt vuas, cum ramis suspendi. E proximis authoribus quidā altius curam petunt; deputarique

que statim poma ac vites ad hunc vsum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, cælo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito vt luna infra terram sit: vuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptiorib' acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sorba ac pyra, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea vuę. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique verò in scrobe duûm pedum altitudinis harena substrato, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina vuas illinunt, siccatasque sole suspendunt, in vsu diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala verò generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eosque in medullam sambuci additos obruunt, vt suprà scriptum est. Alij singulis malis pyrisq; singula vasa fictilia assignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis capsisq;, quas luto paleato illinunt. Alij hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella author, in puteos cisternásue in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, vuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit, cadisq; conditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani folijs, aut vitis ipsius, aut fici, vno die in vmbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa vua & Berytia seruantur, nullius suauitati postferendæ. Quidam vt has faciant, in cinere lixiuo tingunt protinus quàm detraxere vitibus, mox in sole siccant: tum foliis (vt suprà dictum est) inuolutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt vuas in scobe ramentisúe abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusq; in granariis iubeant, quoniam optimè sit operimento puluis pensilibus. Contra vespas remedio est oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. CAP. XVIII.

E Reliquo genere pomorum ficus amplissima est: quædamque & pyris magnitudine æmula. De Aegyptiæ Cypriæq; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali ramosam, materiæ validam, lentã, sine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hircania multum nostris esse dulciores, fertilioresq;, vt quæ modios CCLXX singulæ ferant. Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent: & callistruthiæ parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cùm id genus in Africam nuperrimè transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & authorum nomina iis, Liuiæ, Pompeiæ: siccandis hæc sole in annuos vsus aptissima, cum mariscis, & quas harundinum folij macula variat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primò autem prouenit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur eam è minimis & vilissimis, popularis dicta. Contrà nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt prętereà eædem serotinæ & pręcoces, biferæ, alba ac nigra, cum messe vindemiaq; maturescentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quarundam trifero prouentu. Taranti tantùm prædulces, nascuntur, quas vocant omas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas, Tellianas, atras pediculo longo. Posteà tot subiere nomina atque genera, vt vel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouinciis, sicuti Mœsię, sed artis, non naturę. Paruarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensasque in his hyeme grossos: quę mitiore cęlo refossę cum arbore atque in lucem remissę, nouos soles, aliosque, quàm quibus vixere, auidè, tanquam iterum natę, accipiunt: & cum venientium flore maturescunt, alieno pręcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africę, ad ingens documentum vsu eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, cùm clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum: Ostendensque patribus, interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine: tam propè à muris habemus hostem: statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est: quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occasionem fortuitam? celeritatemque cursus, an vehementiam viri? Supra omnia quiddam est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per CXX annos † æmulam, vnius pomi argumento euersam: quod non Trebia aut Thrasymenus, non Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, porteque Collinæ

† *vrbis æmulam.*

Collinæ adequitans ipſe Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis: magiſq́ue ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam ſub ea inuenta eſt lupa infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium ſponte tranſiſſet. Adacto nauigio illico areſcit: rurſuſque cura ſacerdotum ſeritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno cclx ſublata, ſacro à Veſtalibus facto, cùm Syluani ſimulachrũ ſubuerteret. Eadem fortuito ſatu viuit in medio foro, quà ſidentia imperij fundamenta oſtento fatali Curtius maximis bonis, hoc eſt virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aequè fortuita eodem loco eſt vitis atque olea, vmbræ gratia ſedulitate plebeia ſatæ. Ara inde ſublata gladiatorio munere Diui Iulij, quod nouiſſimè pugnauit in foro. A mirabilis eſt pomi huiuſce feſtinatio, vnius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

CAprificus vocatur è ſylueſtri genere ficus nunquàm matureſcens, ſed quod ipſa nõ habet, alijs tribuens: quoniam eſt naturalis cauſarum tranſitus, atque è putreſcentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morſuque ficorum crebro, hoc eſt auidiore paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primò ſecum inducunt, cerealeſq; aures immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiã pomi, abſumunt: quod fit & ſponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationẽ venti, vt flatus euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoque aliunde, & inter ſe colligatę iniicerentur fico: quod in macro ſolo & aquilonio non deſideratur: quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, rimiſque eadem, quæ culicum opera, cauſa perficit: nec non vbi multus puluis: quod euenit maximè frequenti via appoſita. Namq; & pulueri vis ſiccandi, ſuccumq; lactis abſorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoq; præſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadã fragilitate ponderoſo. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: ſuccus matureſcentibus lactis, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anuſque diſtillant gummi modo lacrymam, ſiccanturq;. Honos laudatas ſeruat in capſis, Ebuſo inſula præſtantiſſimas, ampliſſimaſque, mox in Marrucinis. At vbi copia abundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autem in Ruſpina Africæ vrbe: paniſque ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent: vt pote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat perfici maturitatem. Cum recenti fico ſalitis vice caſei veſci, nuper excogitatum eſt. Ex hoc genere ſunt, vt diximus, coctana & caricæ, quæque conſcendenti nauim aduerſus Parthos omen fecere M. Craſſo, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albenſe rus è Syria intulit L. Vitellius, qui poſteà cenſor fuit, cùm legatus in ea prouincia eſſet nouiſſimis Tiberij Cæſaris temporibus.

De meſpilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pyrorumque generi adnumerentur iure meſpila atque ſorba. Meſpilis tria genera, anthedon, ſetania: tertium degenerat, tametſi anthedoni ſimilius eſt, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum candidiuſque, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, ſed odore præſtantius, & quod diutius ſeruetur. Arbor ipſa de ampliſſimis. Folia, antequàm decidant, rubeſcunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De ſorbis genera quatuor CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia. Alijs enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata ſpecies, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & ſuauitate rotunda præcellunt: cæteris vini ſapor. Generoſiſſima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, aſſiduum prouentu minimumque pomo, arbor diſſimili, foliis planè platani. Non ferunt ante trimatum ex vllo genere, Cato & ſorba ſapa condi iubet.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine vindicauerunt, quæ ceſſere authoritati, nuces iuglandes: quanquàm & ipſæ nuptialium Feſcenniorum comites, multum pineis minores vniuerſitate, eædemque portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primùm calycis, mox lignei putaminis. Quæ cauſa eas nuptiis fecit religioſas, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo tripudium ſonúmue faciant. Et has è Perſide à regibus translatas, indicio ſunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Perſicon atque Baſilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earũ lanæ, & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertũ infectis tractatu manibus. Pingueſcunt vetuſtate. Sola differentia generũ in putamine duro fragiliué, & tenui ac craſſo, loculoſo & ſimplici. Solũ hoc pomum natura compactili operimento clauſit. Nanque ſunt bifidę putaminum carinæ, nucleorumque illis quadripartita diſtinctio, lignea intercurſante membrana. Cæteris quicquid eſt, ſolidum eſt, vt in auellanis, & ipſo nucum genere, quas anteà abellinas patrio nomine vocabant. In Aſiam Græciamque è Ponto venêre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba.

Sed

Sed putamini nucleisque ſolida rotunditas ineſt. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus ventre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore ſed ſimili iuglandium ſummo operimento: item ſecundo putaminis. Nucleus diſſimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere ſeruant. Adiicit præterea auellanas & galbas, Præneſtinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra ſeruari virides tradit. Nunc Thaſiæ & Albenſes celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ ſunt & ampliſſimæ, & minimè rotundæ. Prætereà molluſcæ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem eſſe dicant. Nuper Conſularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere ſe profitentem. De piſtaciis & ipſi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: ſimulq; in Hiſpaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De Caſtaneis genera octo. CAP. XXIII.

NVces vocamus & caſtaneas, quanquàm accommodatiores glãdium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirumque, viliſſima eſſe quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibuſdam partus ex vno calyce, cortexq; lentus. Proxima verò corpori membrana, & in his & in nucibus ſaporem, ni detrahatur, infeſtat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & pręſtant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primùm. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam Diuus Tiberius poſteà balanum nomen impoſuit, excellentioribus ſatu factis. Nunc plura earũ genera. Tarentinæ faciles, nec operoſo ſunt cibo, planæ figura. Rotundior, quæ balanitis vocatur, purgabilis maximè & ſponte proſiliens. Pura & plana eſt ex eis & Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in inſitis modo, meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris, quæ coctiuæ vocantur. Patria laudatiſſimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ ſuum pabulo gignuntur, ſcrupuloſa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

De ſiliquis, & carnoſis pomis, & moris, & de acinis, & baccis. CAP. XXIIII.

HAud procul abeſſe videantur & prædulces ſiliquæ, niſi quòd in iis cortex ipſe manditur. Digitorum hominis lõgitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non poſſunt: quamobrem in ſua natura dicentur. Reliqua carnoſi ſunt generis: ea baccis atq; carnibus diſtant. Alia acinis caro, alia moris, alia vnedonibus: & alia acinis inter cutem ſuccumque, alia myxis, alia baccis, vt oliuis. Moris ſuccus, in carne vinoſus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouiſſimis florent, inter prima matureſcunt. Tingunt manus ſucco matura eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec inſitis, nec alio modo, quàm pomi magnitudine. Differunt mora Oſtienſia & Tuſculana Romæ. Naſcuntur & in rubis, multum differente callo. Aliud corpus eſt terreſtribus fragis, aliud congeneri eorũ vnedoni: quod ſolũ pomum ſimile fructui terræ gignitur. Arbor ipſa fruticoſa. Fructus anno matureſcit: pariterq; floret ſubnaſcens, & prior cogitur. Mas ſit an fœmina ſterilis, inter authores non conſtat. Pomum inhonorũ, vt cui nomen ex argumento ſit vnum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon: quo apparet totidem eſſe genera & apud nos. Alio nomine arbutus vocatur. Iuba author eſt, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia eſſe eas. Acinorum quoque magna eſt differentia. Primum inter vuas ipſas callo, teneritate, craſſitudine, interiore ligno aliis paruo, & in aliis etiam gemino, qui minimè feraces muſti. Plurimũ verò differunt ederæ ſambucique acini: & figura etiam Punici, anguloſi quippe ſoli. Nec cutis vlla ſingulis, præter communem, quæ eſt candida. Totiſque ſuccus & caro eſt, iis præcipuè, quibus paruulum ineſt ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanque ſunt oliuis, lauris: & alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentiſco. Aquifolio enim ac ſpinæ ſine ſucco: medioque etiamnum genere inter baccas acinosque ceraſis. Pomum his primò candidum, & ferè omnibus baccis. Mox aliis vireſcit, vt oliuis, lauris: rubet verò moris, ceraſis, cornis. Deinde nigreſcit moris, ceraſis, oliuis.

De Ceraſis, genera octo. CAP. XXV.

CEraſi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli nõ fuere in Italia. Ad vrbis annum DCLXXX. is primùm vexit è Ponto: annisque CXX. trans Oceanum in Britanniam vſque peruenere. Eadem, vt diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Ceraſorum Aproniana maximè rubent: nigerrima ſunt, vt Actia: Cæciliana verò & rotunda. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantùm ſub arbore ſua, adeò teneris, vt geſtatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica verò Luſitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridiq;, ſimilis matureſcentibus ſemper. Minus quinquennium eſt, quòd prodiere quæ vocant laurea, non ingratæ amaritudinis, inſitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raroque tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæceraſi. Inter prima hoc è pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidisque gaudet: ſiccatur etiam ſole, conditurque, vt oliua, cadis.

De Corno & Lentisco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atq; etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natū esse videatur. Miscentur sapores, & alio alius placere cogitur. Miscentur verò & terræ cælique tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulæque terræ. Nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus succorum, & de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ sunt communia & pomis omnibusque succis, saporum genera xiij. reperiuntur, dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc, tria sunt genera mirabili maximè natura. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, vt vinis. Nanque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni. Alterum est genus, in quo fit & alienus quidem, sed & suus quidam ac peculiaris, vt in lacte. Siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit, in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, vt tamen eo ipso fiat aliquis, ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporem vllum succúmve, vitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturæ præcipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aera, ignes.

De succis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum. CAP. XXVIII.

ERgo succorum vinosus pyro, moro, myrto: minimè (quod miremur) vuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis vuis, ficis, palmis: aquosus prunis. Magna differentia & in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, vuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: spumeus malis: nullus persicis, cùm præsertim duracina succo abundent: sed quis eius vllum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, Persicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & vinum tale sine odore, tenue odoratius. Multoque celeriùs talia ad nasum veniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera: quia non sunt pariter odor & sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus: quadā tenus & cotoneis: nullusq; odor ficis. Et hactenus sint species ac genera pomorū: naturas arctiùs colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenq; complexis amarū: cùm in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarū intus lignū, & extra caro, vt oliuis, cerasis. Aliquorū intus baccæ, foris lignū, vt his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, vt nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, vt Persicis & prunis, vitiumque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis: at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute vuę, corio & membrana Punica. Carne & succo mora cōstant, cute & succo cerasi. Quędā statim à ligno recedūt, vt nuces & palmæ. Quędam adhærent, vt oliuæ laurique. Quorundā generi vtraque est natura, vt Persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignoq; auelli nequit, cùm in cæteris facilè separetur. Quibusdam nec intus, nec extrà lignum, vt in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundā extrà gemina geminantur vitia, vt in castaneis, amygdalis, nucibusque iuglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignū, rursusque semen in ligno, vt Persicis. Quædam inter se densa, vt vuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara, vt in Persicis. Quædam aluo continentur, vt granata. Dependent alia pediculis, vt pyra. Alia racemis, vt vuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam vasculis constant, vt punica & mespila, lotosque in Aegypto & Euphrate. Iam verò diuersa gratia & commendatio. Carne palmæ placent, crusta Thebaicæ, succo vuæ & cariotæ: callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Aegypto cute, vt caricæ. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamen: eadem in siccis maximè placet. In papyris & ferulis, spinaque alba, caulis ipse pomum est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis verò quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuā admirationem in myrto habet, quando ex vna omnium olei viniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum, vt diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequàm piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodā etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eademque origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore cælo, quod à Cerauniis mōtibus incipit, primum Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur: Græcumq; ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos

purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebãt. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præest. Haud scio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flaccescente plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia retorrida ac squalida. Quæ postea quàm eualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida authoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatẽ emarcuit maiestas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugulam, fortassis à coniugiis, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ, aut syluestris, & in vtraque latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorum versibus. Hæc non est in vsu: ramosa vtraque alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in Aegypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, siccata vsque in ariditatem in vmbra, atque ita mulso indita. Si non siccentur baccæ, oleum gigni. Posteà compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusæ in vini tribus heminis maceratæ expressæque. Folia & per se siccantur in farinam ad hulcerũ remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimò oleo quoque (mirum dictu) inest quidam vini sapor, simulque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, faccis antè perfusis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem transire patitur, datque se comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoq; eius gestatæ manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphansque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniã rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris Victricis coronatus incessit, optabilemq; arborem etiam hostibus fecit. Hæc posteà ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massurius author est, curru quoque triumphantes myrtea corona vsos. L. Piso tradit, Papyriũ Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. Auus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

De lauro genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triũphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cęsarũ Pontificumq;: quę sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam & Cypriã. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoque & albicante. Delphicam æquali colore, viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispam. Posteà accessere genera: tinus, hanc syluestrem laurũ aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt colore: est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoq; non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribusq;. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, miræ opacitatis patientia. Itaque quanta libet sub vmbra solũ implet. Est & chamædaphne syluestris frutex. Est & Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi montosis. Id quoque quod Daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quàm laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro rufis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium? Romanis præcipuè lætitiæ victoriarumque nuntia additur literis, & militum lanceis, pilisque. Fasces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtroque olea: sed quia spectatissima in monte Parnasso. Ideoque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarumque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potiùs, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, vt

tradit Maſſurius. Adeoq; in profanis vſibus pollui laurũ & oleam fas non eſt, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræúe debeant. Laurus quidem manifeſto abdicat ignes crepitu, & quadã deteſtatione, interaneorũ etiam vitia & neruorũ ligno torquẽte. Tiberiũ principem tonante cælo coronari ea ſolitũ ferunt contra fulminũ metus. Sunt & circa Diuum Auguſtũ euenta eius digna memoratu. Nanque Liuiæ Druſillæ, quæ poſteà Auguſta matrimonij nomen accepit, cùm pacta eſſet illa Cæſari, gallinã conſpicui candoris ſedenti aquila ex alto abiecit in gremiũ illæſam. Intrepideq; miranti acceſſit miraculũ, quoniam teneret roſtro laureum ramum onuſtum ſuis baccis. Conſeruari alitem & ſobolem iuſſere aruſpices, ramumque eum ſeri, ac ritè cuſtodiri. Quod factũ eſt in villa Cæſarũ, fluuio Tiberi impoſita iuxta nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: mireq; ſylua prouenit. Ex ea triumphans poſteà Cæſar, laurũ in manu tenuit, coronamq; capite geſſit: ac deinde Imperatores Cæſares cũcti. Traditusq; mos eſt ramos, quos tenuerunt, ſerendi. Et durant ſyluæ nominibus ſuis diſcretæ, fortaſſis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Vnius folia diſtinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impoſitum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi ſylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: teſtatumq; ſit obiter & ramo eam ſeri, quoniam dubitauere Democritus & Theophraſtus. Nunc dicemus ſylueſtrium naturas.

C. PLINII
SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER
DECIMVS SEXTVS.

Sylueſtrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POmiferæ arbores, quæque mitioribus ſuccis voluptatem primæ cibis attulerunt, & neceſſario alimento delicias immiſcere docuerunt, ſiue illæ vltro, ſiue ab homine didicere blandos ſapores adoptione & connubio, idqúe munus etiam volucribusque dedimus, intra prædictas conſtant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ ſortis, ni præuerti cogeret admiratio vſu comperta, quænam qualiſque eſſet vita, ſine arbore vlla, ſine frutice viuentium.

Gentes

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam; dubiumque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata: naufragis verò, cùm recesserint: fugientésque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacta frutice. Vluâ & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia; captumque manibus lutum ventis magis, quàm sole, siccantes terra cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ gentes, si vincantur hodie à po. Ro. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntq; frigori vmbras: altissimæ tamē haud procul suprà dictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicū insulas secum auferunt: atq; ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniæ syluæ magnitudine. CAP. II.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ syluæ roborum vastitas intacta æuis, & congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occursantium inter radicum repercussu: aut vbi secuta tellus non sit, arcus ad ramos vsque, & ipsos inter se rixantes, curuari portarum patentium modo, vt turmas equitum transmittant.

De glandiferis. CAP. III.

GLandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. CAP. IIII.

HInc ciuicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridem verò & clementiæ Imperatorum, postquàm ciuilium bellorum profano meritum cœpit videri ciuem non occidere. Cedunt his murales vallarésque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica fuere. Anteà rostra nauium tribunali præfixa fori decus erant, veluti populo Ro. ipsi corona imposita. Postquàm verò Tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpere, postquàm vires ex publico in priuatum magis singulisque ciuium quæri, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla, nisi Deo, dabatur: ob id Homerus cælo tantùm eas & prælio vniuerso tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Ferúntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Posteà Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris certaminibus vsurpatæ, in quibus hodieque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronuntiatur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Longum est nec instituti operis, disserere quisnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, vni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso cos. Samnitium bello. Ciuica iligna primò fuit, posteà magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatumq; & cum quercu est, ac data vbique, quæ fuerat, custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quásque conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudens rumpit: Ciuem seruare, hostem occidere: Vtq; eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die: Vtq; seruatus fateatur: aliàs testes nil prosunt: Vt ciuis fuerit. Auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conseruato, quoniam conditoris in quocunq; ciue summum esse voluere. Accepta licet vti perpetuò. Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patríque, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, vt retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos qui tanta opera honore solo donauerint: & cùm reliquas coronas auro cōmendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerint: clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

De glande, genera XIII. CAP. V.

GLandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Necnon & inopia frugū arefactis molitur farina, spissaturque in panis vsum. Quin & hodieq; per

Hiſpanias,ſecundis menſis glans inſeritur.Dulcior eadem in cinere toſta. Cautum eſt prætereà lege xij. tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Diſtant fructu,ſitu,ſexu,ſapore.Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter ſe quoque generum ſingulorũ differentiæ.Prætereà ſunt aliquæ ſylueſtres,aliæ placidiores,quæ culta obtinent.Iam etiam in montoſis planiſque diſtant: ſicut & ſexu mares ac fœminæ. Item ſapore. Dulciſſima omnium fagi,vt qua obſeſſos etiam homines duraſſe in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander.Genera diſtinguere non datur nominibus,quæ ſunt alia alibi.Quippe cũ robur quercumque vulgò naſci videamus, eſculum non vbique. Quartam verò generis eiuſdem, quæ cerrus vocatur, ne Italiæ quidem maiore ex parte notam eſſe. Diſtinguemus ergo proprietate naturaque:& vbi res coget,etiam Græcis nominibus.

De fagina glande,& reliquis glandibus,& carbone,& paſtu porcorum. CAP. VI.

FAgi glans nucleis ſimilis,triangula cute includitur.Folium tenue, ac leuiſſimum, populo ſimile,celerrimè flaueſcens:& media parte plerunque gignens,ſupernè paruulam baccam viridem, cacumine aculeatam.Fagi glans muribus gratiſſima eſt,& ideo animalis vnà prouentus.Glires quoque ſaginat. Expetitur & turdis.Arborum fertilitas omnium ferè alternat, ſed maximè fagi. Glandem,quæ propriè intelligit,ferunt robur,quercus,eſculus,cerrus,ilex, ſuber. Continentur hiſpido calyce,per genera plus minus cutem complectente. Folia præter ilicem grauia,carnoſa,procera, ſinuoſa lateribus,nec,dum cadunt,flaueſcentia,vt fagi,pro differentia generum breuiora, vel longiora. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis diſtant, ſimilaces à quibuſdam Græcis dictæ,in prouinciis aquifoliæ. Ilicis glans vtriuſque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eóque nomine à glande diſtinguit. Maſculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu atque grandiſſima,mox eſculo:nam roboris parua: cerro triſtis, horrida, echinato calyce, ceu caſtaneæ.Sed & in querna alia dulcior,molliorque fœminæ,maris ſpiſſior,Maximè autem probantur latifoliæ ex argumento dictæ.Diſtant autem inter ſe magnitudine, & cutis tenuitate. Item quòd alijs ſubeſt tunica rubigine ſcabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano vtrinque ex longitudine extrema lapideſcit duritia:melior,cui in cortice, quàm cui in corpore,vtrunque non niſi mari.Prætereà aliis ouata,aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior,candidióue,qui præfertur.Amaritudo in extremitatibus,mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritaſque differentiam habet.In ipſis verò arboribus,quæ maximam fert,hemeris vocatur,breuior,& in orbem comoſa,alaſque ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramoſa & ipſa, procerior tamen & craſſior caudice. Excelſiſſima autem ægilops,incultis amica.Ab hac proxima latifoliæ proceritas, ſed minùs vtilis ædificiis: atque carbone dotata,vitiis obnoxia eſt.Quamobrem ſolida vtuntur carboni, ærariorum tantùm officinis compendio:quoniam deſinente flatu protinus,emoriens,ſæpius recoquitur: cæterò plurimis ſcintilis. Idem è nouellis melior.Aceruí confertis taleis recentibus luto caminantur: accenſaque ſtrue contis pungitur dureſcens calyx, atque ita ſudorem emittit. Peſſima & carboni & materiæ haliphleos dicta,cui craſſiſſimus cortex atque caudex,& plerunque cauus fungoſuſque. Nec alia putreſcit ex hoc genere etiam cùm viuit.Quin & fulmine ſæpiſſimè icitur,quamuis altitudine nõ excellat:ideo ligno eius nec ad ſacrificia vti fas habetur.Eidem raro glans, & cùm tulit, amara, quàm præter ſues nullum attingat animal:ac ne eæ quidem, ſi aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis eſt, quòd emortuo carbone ſacrificatur. Glans fagea ſuem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & vtilem ſtomacho: iligna ſuem anguſtam,nitidam,ſtrigoſam, ponderoſam: querna diffuſam & grauiſſimam,& ipſa glandium æquè dulciſſima.Proximam huic cerream tradit Nigidius,nec ex alia† ſordidiorem carnem,ſed duram.Iligna tentari ſues,niſi paulatim detur.Hanc nouiſſimam cadere.Fungoſam carnem fieri eſculo,robore, ſubere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alterniſque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiendis aptiſſimam.Similem huic latifolia, ſed leuiorem,multoque minus probatam.Fert & nigram.Duo enim genera ſunt.Hæc tingendis vtilior.

†*ſolidiorem*

De galla,& quàm multa præter glandem eædem ferant arbores. CAP. VII.

NAſcitur autem galla ſole de Geminis exeunte, erumpens noctu ſemper vniuerſa. Creſcit vno die candidior.Et ſi æſtu excepta eſt, areſcit, protinus, neq; ad iuſtum incrementum peruenit: hoc eſt,vt nucleum fabæ magnitudine habeat.Nigra diutius viret,creſcitq; vt interdum mali compleat magnitudinem.Optima Comagena,deterrima ex robore.Signum eius, quòd cauernæ tranſlucent,Robur,præter fructum,plurima & alia gignit.Nanq; fert & gallæ vtrunq; genus, & quædam veluti mora,ni diſtarent arida duritie,plerunq; tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ ſimilis.Naſcuntur in eo & pilulæ,nucibus nõ ab ſimiles,intus habentes floccos molles, lucernarum luminibus aptos.Nam & ſine oleo flagrant,ſicuti galla nigra.Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo,verno tamen tempore melligeni ſucci. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas,corpore, non pediculo,adhærentes,candicantes vmbilicis.Cætera nigra varietate diſperſa. Media cocci colorem habent.Apertis amara inanitas eſt. Aliquando & pumices gignit, nec non & è foliis conuolutas

lutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & translucidos, quàm diu molles sint, in quibus & culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere. CAP. VIII.

FErunt robora & cachryn: ita vocatur pilula in medicina vrendi vim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur vere pilula tota. Cadit, cùm folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos suillósque, gulæ nouissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinnus, noxios. Robora ferunt & viscum, & mella, vt author est Hesiodus. Constatque, rores melleos è cælo, vt diximus, cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cusculium vocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ vocatur ægilops, fert panos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modò, verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, vt diximus inter vnguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantum in fructu præcrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vsus eius ancoralibus maximè nauium, piscantiumque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent: atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in vsu cortices. CAP. IX.

COrtex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno vsu agrestium. Vasa, corbésque, ac patentiora quædam messibus conuehendis vindemiisque faciunt, atque prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Nec non in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo. CAP. X.

SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis aliis, fagoque: facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquàm è pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi vsque bellum annis quadringentis lxx. Cornelius Nepos author est. Syluarum certè distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem vimina petebantur, totque lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortensius Dictator, cùm plebs secessisset in Ianiculum, legem in esculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc videbantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies, omnésque quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul vt tota condiendi vina origo cognoscatur. Quædam ferunt in Asia, aut Oriente, è prædictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo prætenue, longumque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, vix vt adscribatur generi. Pinaster nihil aliud est, quàm pinus syluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat hæc resinam, quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresque, & enodes, liburnicarum ad vsus, penè sine resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamen & in domos recepta, tōsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, interueniente candida gemma, tam simili thuris, vt mista visu discerni non queat: vnde fraus Seplasiæ. Omnib' his generibus folia breui seta & crassiore duraq;, ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit: nec forma alia. Materies verò præcipua trabibus, & plurimis vitæ operibus. Resina ei vitiū, vnde fructus vnus piceę: exiguumq; sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupasq;, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies præstantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Pluscululum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentiore, nunquàm durescentis. Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua, parcior liquidiórq; quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quam Græci sycen vocant, odoris grauissimi. Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longè: excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur,

ſumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virent, nec facilè diſcernuntur in fronde, etiam à peritis. Tanta natalium miſtura eſt: ſed picea minus alta, quàm larix. Illa craſſior, leuiorque cortice, folio villoſior, pinguior, & denſior, molliorque flexu. At piceę rariora ſicciorâque folia, & tenuiora, ac magis algentia: totáque horridior eſt, & perfuſa reſina. Lignum abietis ſimilius. Larix vſtis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Leſbo accidit, incenſo nemore Pyrrhæo. Alia etiamnũ generibus ipſis in ſexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus foliis & ſimplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: fœminę mollius, publico diſcrimine in ſecuribus. Hæ in quocunq; genere deprehendunt marem: quippe reſpuuntur, & fragoſius ſidunt, ægrius reuelluntur. Ipſa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade & alia differentia eſt, montanæ maritimæq;. Nam in Macedonia & Arcadia, circáque Elin permutant nomina: nec conſtat authoribus, quod cuique generi attribuant: nos iſta Romano diſcernimus iudicio. Abies è cũctis ampliſſima eſt, & fœmina etiam prolixior: materie mollior vtiliórque, arbore rotundior, folio pinnato denſa, vt imbres non tranſmittat, atq; hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta ſquammatim compacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis maſculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribuſq; minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compreſſiora maribus ſunt, ac minus reſina roſcida. Similis his etiamnum aſpectu eſt, ne quid prætereatur, taxus, minùs virens, graciliſque & triſtis, ac dira, nullo ſucco, ex omnibus ſola baccifera. Mas noxio fructu. Lethale quippe baccis, in Hiſpania pręcipuè, venenum ineſt. Vaſa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuiſſe compertum eſt. Hanc Seſtius ſmilacem à Græcis vocari dixit: & eſſe in Arcadia tam præſentis veneni, vt qui obdormiant ſub ea, cibúmue capiant: moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus ſagittæ tingantur. Repertum, innoxiam fieri, ſi in ipſam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de ſpiſſa pice quomodo fiat, & quibus modis reſina coquatur. CAP. XI.

PIx liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multoſque alios ad vſus. Lignum eius conciſum, furnis vndique igni extrà circumdato, feruet: primus ſudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis eſt, vt in Aegypto corpora hominum defunctorũ eo perfuſa ſeruentur. Sequens liquor, craſſior iam, picem fundit. Hæc rurſus in cortinas æreas coniecta, aceto ſpiſſatur: & coagulata Brutię cognomen accipit, doliis dúntaxat vaſiſque cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, & quòd pinguior eſt. E teda omnia illa fiunt. E picea reſina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut ſi aluei non ſint, ſtruis congerie, velut in carbonis vſu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tuſa, nigrior colore. Eadem reſina ſi cum aqua leuiùs decoquatur coletúrque, rufo colore lenteſcit, ac ſtillatitia vocatur. Seponuntur autem in id ferè vitia reſinæ cortéxque. Alia temperies ad crapulam. Nanq; flos crudus reſinæ, cum multa aſſula tenui breuíque, auulſus, conciditur ad cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expreſſum pingue, præcipua reſina fit, atque rara, nec niſi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, conueniens medicis. Reſinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant ſine aqua coquere lento igne tota die, vtique vaſe æris albi. Item terebinthinam in ſartagine referuenti, hanc cæteris pręferentes. Proxima ex lentiſco.

De Zopiſſa, & ſapio, & quarum arborum materia in pretio. CAP. XII.

NOn omittendum, apud eoſdem zopiſſam vocari deraſam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorem ad omnia, quibus pices reſinæque proſunt, videlicet adiecto ſalis callo. Aperitur picea è parte ſolari, non plaga, ſed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum abſit. Nec corpori ipſi parcitur, vt in cæteris, quoniam aſſula in fructu eſt. Verùm hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Poſteà humor omnis è tota confluit in hulcus. Item in teda. Cùm id manare deſiit, ſimili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Poſteà tota arbor ſucciditur, & medulla eius vritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum reſina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem maſculam vrunt, fœminæ radices tantùm. Theopompus ſcripſit, in Apolloniatarum agro picem foſſilem, non deteriorem Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apricis Aquilonis ſitu. Ex opacis horridior, viruſque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copioſa, & decolor. Quidam arbitrantur in montoſis copia præſtantiorem ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum reſina ſit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in ſerum abeat: tenuioréſque eſſe ipſas arbores, quàm in planis: ſed has & illas ſerenitate ſteriliores. Fructum quædam proximo anno ab inciſu largiuntur, aliæ ſecundo, quædam tertio. Expletur autem plaga reſina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere ſapium, quoniam ex cognatione earum ſeritur, qualis dicta eſt in nucleis.

Eiusque

Eiuſque arboris imas partes tedas vocant,cùm ſit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulùm mitigata ſatu:ſapinus autem materies cæſarum è genere fiat,ſicuti docebimus.

De fraxino,genera eius quatuor. CAP. XIII.

MAteriæ enim cauſa reliquas arbores natura genuit, copioſiſſimamq; fraxinum. Procera hæc ac teres, pennata & ipſa folio: multumque Homeri præconio, & Achillis haſta nobilitata. Materies eſt ad plurima vtilis. Ea quidem,quæ fit in Ida Troadis,intantùm citro ſimilis,vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere:longam, enodem: alteram, breuem, duriorem fuſcioremque,laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia ampliſſimam lentiſſimamque. Alij ſitu diuiſere. Campeſtrem enim eſſe criſpam,montanam ſpiſſam. Folia earum iumentis mortifera,cæteris ruminantium innocua,Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra ſerpentes verò ſucco expreſſo ad potum, & impoſita hulceribus,opifera, ac nihil æquè, reperiuntur, Tantaque eſt vis,vt ne matutinas quidem,occidentéſve vmbras quàm ſunt longiſſimæ, ſerpens arboris eius attingat,adeò ipſam procul fugiat. Experti prodimus:ſi fronde ea gyro claudatur ignis & ſerpens,in ignem potiùs,quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Mira naturæ benignitas,priùs quàm hæ prodeant,florere fraxinum,nec ante conditas folia dimittere.

De tilia,genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanque & materies maris dura, ruffiorque ac nodoſa,& odoratior. Cortex quoque craſſior,ac detractus inflexibilis. Nec ſemen fert aut florem,vt fœmina,quæ craſſior arbore,materie candida præcellenſque eſt. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi:foliorum corticíſque ſuccum eſſe dulcem. Inter corticem ac lignũ tenues tunicas multiplici membrana,è quibus vincula tiliæ vocantur:tenuiſſimæ earum Philyræ,coronarum lemniſcis celebres,antiquorumque honore. Materies teredinem non ſentit, proceritate perquàm modica,verùm vtilis.

De aceris generibus X. CAP. XV.

ACer eiuſdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac ſubtilitate cedro ſecundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum, in Tranſpadana Italia, tranſque Alpes naſcens. Alterum genus criſpo macularum diſcurſu,qui cùm excellentior fuit, à ſimilitudine caudæ pauonum nomen accepit,in Iſtria Rhætiaque præcipuum. E viliori genere craſſiuenium vocatur. Græci ſitu diſcernunt. Campeſtre enim candidum eſſe,nec criſpum, quod glinon vocãt: montanum verò criſpius duriúſque,etiamnum è maſcula criſpius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam,rubentem,fiſſili ligno,cortice liuido,& ſcabro. Hoc alij generis proprij eſſe malunt, & Latinè carpinum appellant.

De bruſco,molluſco,& ſtaphylodendro,& buxu genera tria. CAP. XVI.

PVlcherrimum verò eſt bruſcum,multoq; excellentius etiamnum molluſcum. Tuber vtrunque arboris eius:bruſcum intortius criſpum:molluſcum ſimplicius ſparſum. Et ſi magnitudinem menſarum caperet,haud dubiè præferretur citro. Nunc intra pugillares lectorúmque ſilicios aut laminas raro vſu ſpectatur. E bruſco fiunt & menſæ nigreſcentes. Reperitur & in alno tuber: tantò deterius,quanto ab acere alnus ipſa diſtat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in ſiccis natæ prę-feruntur aquaticis,ſicut & fraxini. Eſt & trans Alpes arbor,ſimillima aceri albo materia, quæ vocatur ſtaphylodendron. Fert ſiliquas,& in iis nucleos ſapore nucis auellanæ. In primis verò materies honorata buxo eſt,rarò criſpicanti,nec niſi radice:cæterò lenis quies materiæ, ſilentio quodam & duritie ac pallore commendabilis:in ipſa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum quod in metas emittitur,amplitudinémque proceriorem. Oleaſtrum in omni vſu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus noſtrate vocant:ſylueſtre,vt credo,mitigatum ſatu:diffuſius, & denſitate parietum virens ſemper ac tonſile. Buxus Pyrenæis,ac Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu:craſſiſſima in Corſica,flore non ſpernendo:quæ cauſa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuiſum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, ſed breuis. Amat frigida,aprica. In igni quoque duritia,quæ ferro,nec flamma,nec carbone vtili.

De vlmo,genera quatuor. CAP. XVII.

INter has atque frugiferas,materie vitiúmque amicitia, accipitur vlmus. Græci duo eius genera nouere:montoſam,quæ ſit amplior:campeſtrem,quę fruticoſa. Italia Atinias vocat excelſiſſimas, & ex iis ſiccanas præfert,quæ non ſint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium noſtrates, denſiore folio,& ab eodem pediculo numeroſiore. Quartum ſylueſtre. Atiniæ non ferunt ſamara: ita vocatur vlmi ſemen:omneſque radicum plantis proueniunt,reliquæ ſemine.

De arborum natura per ſitus. CAP. XVIII

NVnc celeberrimis arborum dictis,quædam in vniuerſum de cunctis indicanda ſunt. Montes amant cedrus,larix,teda,& cęteræ è quibus reſina gignitur. Item aquifolia,buxus,ilex,iuniperus,terebinthus,populus,ornus,cornus,carpinus. Eſt & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo,conchylij colore inſignis. Montes & valles diligit abies,robur,caſtaneæ,tilia, ilex,cornus. Aquoſis montibus gaudent acer,fraxinus,ſorbus,tilia,ceraſus. Non temere in monti-

bus viſæ ſunt prunus, Punicæ, oleaſtri, iuglans, morus, ſambuci. Deſcendunt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montoſa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus, ſanguinei frutices, ilex, tingendiſq; veſtibus naſcentes geniſtæ. Gaudet frigidis ſorbus, & magis etiā betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magiſtratuũ virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium ſportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eoſdem ſitus comitatur & ſpina, nuptiarum facibus auſpicatiſſima, quoniam inde fecerint paſtores qui rapuerunt Sabinas, vt author eſt Maſſurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiariſſimæ. Aquas odere cupreſſi, iuglandes, caſtaneæ, laburnum. Alpina & hæc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonſilis, & in rotunditatem ſpiſſa argenteo folio. Non niſi in aquoſis proueniunt ſalices, alni, populi, ſiler, liguſtra teſſeris vtiliſſima. Item vaccinia, Italiæ in aucupiis ſata: Galliæ verò etiam purpurea, tingendi cauſa ad ſeruitiorum veſtes. Quæcunque cõmunia ſunt montibus planiſque, maiora fiunt, aſpectuque pulchriora in campeſtribus, meliora materie criſpioraq; in montibus, exceptis malis, pyríſque.

Diuiſio generum. CAP. XIX.

PRæterea arborum aliis decidunt folia: aliæ ſempiterna coma virent. Quam differentiam antecedat neceſſe eſt prior. Sunt enim arborum quædam omnino ſylueſtres, quædam vrbaniores: quas his placet nominibus diſtinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmve officio humanius iuuant, non improbè dicantur vrbanæ.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro. CAP. XX.

HArum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupreſſo, pinis, ederæ, rhododendro. Et quãuis herba dicatur Sabina rhododendron, vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij nerion vocarunt, alij rhododaphnen, ſempiternum fronde, roſæ ſimilitudine caulibus fruticoſum. Iumentis capriſque & ouibus venenum eſt. Idem homini contra ſerpentium venena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. CAP. XXI.

SYlueſtrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinaſtro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, ſuberi, taxo, tamarici. Inter vtraq; genera ſunt adrachne in Græcia, & vbiq; vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquàm in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipſa vrbe proſpiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idq; mirum eſt, Græcis authoribus proditum, apud nos poſteà ſileri. Nam locorum tanta vis eſt, Græcis authoribus proditum, apud nos poſteà ſileri. Nam locorum tanta vis eſt, vt circa Memphim Aegypti, & in Elephãtine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores. CAP. XXII.

CAeteræ omnes extra prædictas (etenim enumerare longum eſt) folia deperdũt: obſeruatumq; non areſcere, niſi tenuia, & lata, & mollia. Quæ verò non decidant, callo craſſa & anguſta eſſe. Falſa definitio eſt, non decidere his, quarum ſuccus pinguior ſit. Quis enim poteſt in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus ſole Scorpionem tranſeunte, ſideris vi, quodam veneno aeris, putat. Cur ergo non eadem cauſa aduerſum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quædam tardius amittunt, atque in hyemes prorogant moras. Nec intereſt maturius germinaſſe, vtpote cùm quædam primæ germinent, & inter nouiſſimas nudentur: vt amygdalæ, fraxini, ſambuci. Morus autem nouiſſimè germinat, cum primis folia dimittit. Magna & in hoc vis ſoli. Priùs decidunt in ſiccis macriſque, & vetuſtæ prius arbori: multis etiam, antequàm matureſcat fructus. In ſerotina ficu, & hyberna pyro, & malo granato eſt pomum tantùm aſpici in matre. Neq; his autem, quæ ſemper retinent comas, eadem folia durant: ſed ſubnaſcentibus aliis, tum areſcunt vetera: quod euenit circa ſolſtitium. Maximè foliorum vnitas in ſuo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & cici diximus vocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. CAP. XXIII.

POpuli tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungiſque enaſcentibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſupernè candicans, inferiore parte viridi. Huic nigræ, vt crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: vetuſtiora in angulos exeunt. Ecòntrario ederæ anguloſa rotundantur. Populorũ foliis grandiſſima lanugo. Euolat candidę (tradita folio numeroſiore candida) vt iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quòd vltimo tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & ſalici euenit. Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum.

Quæ folia verſentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & vſus, & foliorum mirabilia. CAP. XXIIII.

EST & publica omnium foliorum in ipſis differentia. Nanque pars inferior à terra herbido viret colore. Ab eadem læuiora, neruos callumque & articulos in ſuperiore habent parte: inciſuras verò ſubter, vt manus humana. Oleæ ſupernè candidiora, & minus læuia: item ederæ. Sed

omnium

omnium folia quotidie ad ſolem oſcitant, interiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulancunque habet, quæ in aliis gentium lana eſt. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum eſt, eoſque in humore vtiliores eſſe. Et apud nos ferè palmis à meſſe decerpuntur. Ex his meliora, quæ ſeſe non diuiſerint. Siccantur ſub tecto quaternis diebus: mox in ſole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inareſcant, poſtea in opera finduntur. Latiſſima fico, viti, platano: anguſta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero ſpina pro folio eſt: carnoſa cupreſſo, tamarici: craſſiſſima alno: longa harundini, ſalici, palmæ etiam duplicia: circinata pyro, mucronata malo, anguloſa ederæ, diuiſa platano: inſecta pectinum modo piceæ, abieti: ſinuoſa toto ambitu robori: ſpinoſa cute, rubo. Mordacia ſunt quibuſdam, vt vrticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo vitibus: tremulo populis, & iiſdem ſolis inter ſe crepitantia. Iam & in pomo ipſo, mali quodam in genere, parua mediis emicant folia, interim & gemina. Prætereà aliis circa ramos, aliis & in cacumine ramorum, robori & in caudice ipſo. Iam denſa, ac rara: ſemperque lata rariora. Diſpoſita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyriſque. Ramuloſa vlmo, & cytiſo. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernaq;, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaque & ederacea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidunt ſorbo vniuerſa, cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in ſatis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. CAP. XXV.

ORdo autem naturæ annuus ita ſe habet. Primus eſt conceptus, flare incipiente vento Fauonio circiter ferè vj. Idus Feb. Hoc enim maritantur viueſcentia è terra, quo etiam equæ in Hiſpania, vt diximus. Hic eſt genitalis ſpiritus mundi, à fouendo dictus, vt quidam exiſtimauere. Flat ab Occaſu æquinoctiali, ver inchoans. Catulitionem ruſtici vocant, geſtiente natura ſemina accipere, eoque animam inferente omnibus ſatis. Concipiunt variis diebus, & pro ſua quæque natura. Alia protinus, vt animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cum florent, floſque ille ruptis conſtat vtriculis. Educatio in pomo eſt: hoc & germinatio. Arborum flos eſt pleni veris indicium, & anni renaſcentis, flos gaudium arborum. Tunc ſe nouas, aliaſque quàm ſunt, oſtendunt: tunc variis colorum picturis in certamen vſque luxuriant. Sed hoc negatum pleriſque. Non enim omnes florent, & ſunt triſtes quædam, quæque nō ſentiant gaudia annorum. Nam neque ilex, picea, larix, pinus, vllo flore exhilarantur, natalésve pomorū recurſus annuos verſicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt & abortus, qui nunquàm matureſcūt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ verò nō floreat, ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum: omnibuſque iis dura facies ſemper. Sic & hominum multis fortuna ſine flore eſt. Omnes autem germinant, etiam quæ non florent, magna & locorum differentia. Quippe cum ex eodem genere quæ ſunt in paluſtribus, priora germinent: mox campeſtria, nouiſſima in ſyluis. Per ſe autem tardius pyri ſylueſtres, quàm cætera. Primo Fauonio germinat cornus, proximè laurus, pauloque ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, ſalix, alnus, nuces. Feſtinat & platanus. Cæteræ vere cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, caſtanea, glandes. Serotino autē germine malus, tardiſſimo ſuber. Quibuſdam germinatur germinatio, nimia ſoli vbertate, aut inuitantis cæli voluptate: quod magis in herbis ſegetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elaſſeſcit. Sunt aliæ naturales quibuſdam, præterque vernas, quæ ſuis cōſtant ſideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æſtiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: ſentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: cauſam afferentes, quoniam in Theſſalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, vt primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: ideo & inter ſquamas corticum ſpargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Eſt autem prima earum incipiente vere, circiter xv. diebus. Iterum germinant tranſeunte Geminos ſole. Sic fit, vt prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremento. Tertia eſt earundem ad ſolſtitium breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus. Clareque & tunc cernitur excreſcentium cacuminum articulatio. Vitis ſola bis parturit, cùm primum emittit vuam, iterum cùm digerit. Eorum quæ non florent, partus tantum eſt, & maturitas. Quædam ſtatim in germinatione florent, properantque in eo, ſed matureſcunt tardè, vt vites. Serotino quædā germinatu florent, maturantq; celeriter, ſicuti morus, quæ nouiſſima vrbanarum germinat, nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborum. Sed cùm cœpit, intantum vniuerſa germinatio erumpit, vt vna nocte peragat etiam cum ſtrepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala menſe Ianuario: Martio verò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ perēgrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturæ, ſylue-

ſtrium primæ ſambucus,cui medulla plurima:& cui nulla,cornus maſcula:vrbanarum malus, paruóq; poſt,vt ſimul videri poſſit,pyrus,& ceraſus,& prunus. Sequitur laurus, illamq; cupreſſus: dein Punica,fici. At vites & oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarũ exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autem ſolſtitio vitis,& quæ paulò ſerius incipit,olea. Defloreſcunt omnia ſeptenis diebus,non celerius:quædam tardius,ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra viij. Idus Iulij,Eteſiarum præcurſu. Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus.

De corno,& quo tempore quæ ferant,& quæ fructum non ferant,& quæ infelices exiſtimantur,& quæ facillime fructum perdunt,& quibus fructus,antequam folium,naſcantur. CAP. XXVI.

CORnus enim circa ſolſtitia reddit primò candidum,poſtea ſanguineum. Ex eo genere fœmina poſt autumnum fert baccas acerbas,& inguſtabiles cunctis animantibus: ligno quoq; fungoſa & inutilis,cùm mas è fortiſſimis quoque ſit:tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus meſſibus reddit ſemen,& acer,& fraxinus:nuces & mala,& pyra,preterquàm hyberna aut precocia,autumno. Glandiferæ ſerius etiamnum,Vergiliarum occaſu: eſculus tantùm, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pyrique,& ſuber. Abies flores croci colore circa ſolſtitium,ſemen reddit poſt Vergiliarum occaſum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione xv. ferè diebus. Semen verò poſt Vergilias & ipſæ reddunt. Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouusque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt. Habet fructum matureſcentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius ſe promittit. Quo menſe ex ea nux decerpitur,eodem matureſcit alia:& ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcant. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, zamiæ vocantur: læduntque cæteras, niſi detrahantur. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, ne ſemen quidem, tamarix ſcopis tantum naſcens, populus, alnus, vlmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem exiſtimantur, damnatæque religione, quæ neque ſeruntur vnquam, neque fructum ferunt. Cremutius author eſt, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignunt, poſt germinationem aperiuntur: gummi verò non niſi fructu detracto ſpiſſatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu creſcunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne ſubiecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Pyrus & amygdala, etiam ſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, ſi cùm defloruere tales dies fuerint. Ocyſſimè autem ſalix amittit ſemen, antequàm omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta Homero frugiperda: ſecutaque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, toruum ligneumque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam & loci vitio infructuoſa, ſicut in Paro ſylua cædua, quæ nihil fert. Perſicæ arbores in Rhodo, florent tantúm. Fit hæc differentia & ex ſexu: in iiſque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares eſſe, quæ ferant, tradunt. Facit & denſitas ſterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis ſpica in cacumine naſcitur, legumina in lateribus. Palma ſola (vt dictum eſt) in ſpathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis ſub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbroſiſſimumque, & ideo ſupra id pomum: eidemq; ſerius folium naſcitur, quàm pomum. Inſigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos ſub folio, groſſos verò poſt folium naſci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ ſunt.

De biferis & triferis,& quæ celerrimè ſeneſcant,& de ætatibus earum. CAP. XXVII.

SVnt & biferæ in eiſdem. In Cea inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduerſis foliis naſcuntur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, ſicut & præcoces. Malus ſylueſtris bifera. Sequens eius fructus poſt Arcturũ in apricis maximé. Vites quidem & triferæ ſunt, quas ob id inſanas vocant: quoniam in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. M. Varro author eſt, vitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Conſentino. Hoc autem euenit perpetuò in Tacapenſi Africæ agro, de quo plura aliàs: ea eſt ſoli fertilitas. Trifera eſt & cupreſſus. Nanq; baccæ eius colligũtur menſe Ianuario, & Maio, & Septembri: ternasq; earum gerit magnitudines. Eſt verò & in ipſis arboribus etiam onuſtis peculiaris differentia. Summa ſui parte fertilior eſt arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariſcæ. Omnes, quò magis ſeneſcunt, hòc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Sylueſtriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino non matureſcunt. Item quæ ſubarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in ſenecta fertiliſſimę, vt glandiferæ, & quoddã genus ficorũ. Cæterę in iuuenta, tardiusq; maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetuſtioribus enim vinum melius,

nouellis

nouellis copioſius. Celerrimè verò ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit malus. Nanq; & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipſa arbore naſcuntur. Ficus ſola ex omnium arborum fœtu, maturitatis cauſa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora ſunt pretia præpoſteris. Omnia autē celerius ſeneſcunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

De moro. CAP. XXVIII.

CONtrà morus tardiſſimè ſeneſcit, fructibus minimè laborans. Tardè & quorum cripſa materies, vt acer, palma, populus. Et ſubarata ocyus ſeneſcunt.

De ſyluestribus. CAP. XXIX.

SYlueſtria autem tardiſſimè. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas ſenectam: ideo & præflorent talia & prægerminant, atq; in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia eſt. Multæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas laurus vuas ſuas: maximéque ſterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibuſdam mas exiſtimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil vtiles.

De buxo, & faba Græca, ſiue loto. CAP. XXX.

PLurima verò buxus. nam & ſemen ſuum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viſcum, à Meridie hyphear: de quibus plura mox paulò. Interdúmque pariter res quaternas habent. Arborum quædam ſimplices, quibus à radice caudex vnus, & rami frequentes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticoſi generis, vt paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimò melior eſt & copioſior fructu, in plures diſperſa ramos. In quibuſdam omnino nullus, vt in ſuo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes diffuſæ. Quædam diuiduæ, nec ramoſæ, vt ſambuci. Quędam indiuiduæ, ramoſæ, vt piceæ. Quibuſdam ramorum ordo, ſicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, vt robori, malo, pyro. Et abieti quidem ſubrecta diuiſura, ramique in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis verò detruncatis durat. Et ſi infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod ſupereſt, viuit: ſi verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramoſa, vt pinus, lotos, ſiue faba Græca: quam Romæ à ſuauitate fructus ſylueſtris quidem, ſed ceraſorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latiſſima expatiantium vmbra, & in vicinas domos ſæpe tranſilientium. Nulli opacitas breuior: nec aufert ſolem hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioréſque, aut plures, vt dixiſſe totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim roſtra reddunt, adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, ſi non eualuere: aut pœna, cùm deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura eſt, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima craſſiora. In longitudinem excreſcunt abies, larix, palma, cupreſſus, vlmus, & ſiqua vniſtirpia. Ramoſarum ceraſus etiam in xl. cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum craſſitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

QVædam ſtatim in ramos ſparguntur, vt mali. Cortex aliis tenuis, vt lauro, tiliæ: aliis craſſus, vt robori. Aliis læuis, vt malo, fico. Idem ſcaber robori, palmę. Omnibus in ſenecta rugoſior. Quibuſdam rumpitur ſponte, vt viti: quibuſdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnoſus, ſuberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris ſimilis, ceraſo: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, abieti. Quibuſdam ſimplex, vt fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copioſæ fico, robori, platano: breues & anguſtæ, malo: ſingulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquàm minimis in latera diſperſis. Craſſiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramoſæ. At robori carnoſæ. Robora ſuas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, eſculus, quantum corpore eminet, tantum radice deſcendit. Oleæ, malis & cupreſſis per ſumma ceſpitum. Aliis recto meatu, vt lauro, oleæ: aliis flexuoſo, vt fico. Minutis hæc capillamentis hirſuta, vt abies, multæque ſylueſtrium: è quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagenas, & alia vaſa nectunt. Quidam, non altius deſcendere radices, quàm ſolis calor tepefaciat, idq; natura loci tenuioris craſſioriſue, dixere: quod falſum arbitror. Apud authores certè inuenitur, abietis planta cùm transferetur, viij. cubitorum in altitudine nec totam refoſſam, ſed abruptam. Maxima ſpatio atque plenitudine & citri eſt. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior ſuperficie, vt lauri. Itaq; cùm trunco inaruit, reciſa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius ſeneſcere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longiſſimæ, & ſenectus ocyſſima. Falſum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetuſtate minui. Viſa etenim eſt annoſa quercus euerſa vi tempeſtatis, & iugerum ſoli amplexa: Proſtratas reſtitui plerunque, & quadam terræ cicatrice reuiuiſcere, vulgare eſt. Et familariſſimum hoc platanis, quæ plurimum ventorum concipiunt propter denſitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in ſua ſcrobe reponuntur. Factumq; iam eſt hoc in iuglandibus oleiſque, ac multis aliis.

De prodigioſis arboribus,& quibus modis ſponte naſcantur,& quòd non omnia vbique naſcantur,& quæ non alibi naſcantur arbores. CAP. XXXII.

EStin exemplis,& ſine tempeſtate,vlláue cauſa alia,quàm prodigij,cecidiſſe multas,ac ſua ſponte reſurrexiſſe. Factum hoc populo Rom. Quiritibus oſtentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo,poſtquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipſam procumbebat,reſtituta ſponte,ita vt protinus floreret:à quo deinde tempore maieſtas populi Rom. reſurrexit, quæ antè vaſtata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis, ſalice procidua atq; detruncata. & Stagiris in Muſæo populo alba.omnia fauſti ominis. Sed maximè mirũ. Antandri platanus etiam circundolatis lateribus reſtibilis ſponte facta, vitæque reddita longitudine XV. cubitorum,craſſitudine quatuor vlnarum.Arbores, quas naturæ debeamus,tribus modis naſcuntur:ſponte, aut ſemine, aut ab radice.Cura numeroſior exiſtit:de qua ſuo dicemus volumine:nunc enim totus ſermo de natura eſt, multis modis miriſq; memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis naſci docuimus,nec tranſlata viuere.Hócque aliàs faſtidio, aliàs contumacia, ſæpius imbecillitate eorum,quæ transferuntur, euenit: aliàs cælo inuidente, aliàs ſolo repugnante. Faſtidit balſamũ alibi naſci.Aſſyria malus alibi ferre:nec non & palma naſci vbique,aut nata parere:vel cùm promiſit etiã oſtenditq;,ea educare, quæ tanquàm inuita peperit.Nõ habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perueniendi.Non ferunt amomi nardíq; deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari.Tentauit enim Seleucus rex.Illud maximè mirum,ipſas arbores plerunq; exorari vt viuant,atq; tranſmigrent:aliquando& à ſolo impetrari,vt alienas alat,aduenáſq; nutriat:cęlum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor:caſiæ verò etiam in Septentrionali plaga: vixit & in Lydia thuris.Sed vnde ſorbentes ſuccum omnem ex iis ſoles, coquentéſque lacrymam? Illud proximè mirum,mutari naturam in ijſdem locis, atque pro indiuiſo valere. Cedrum æſtuoſis partibus dederat:at in Lyciis Phrygiiſque montibus naſcitur. Frigus inimicum lauro fecerat: ſed in Olympo copioſior nulla eſt. Circa Boſporum Cimmerium in Pandicapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, ſacrorum certè cauſa laurum myrtúmque habere: non contigit, cùm teporis arbores abundent ibi, punicæ ficíque, iam mali & pyri laudatiſſimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores,pinum,abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romã ipſam caſtaneæ ceraſique ægrè proueniunt,Perſica in Thuſculano:nec non nuces Græcę cum tędio inſeruntur,Tarracina ſyluis ſcatente earum.

De cupreſſo:& quòd ex terra noua aliqua ſæpe naſcantur,quæ in ea antè non fuerunt. CAP. XXXIII.

CVpreſſus aduena,& difficilimè naſcentium fuit, vt de qua verboſius ſæpiuſq;, quàm de omnibus aliis,prodiderit Cato.Natu moroſa, fructu ſuperuacua, baccis torua, folio amara, odore violẽta,ac ne vmbra quidẽ gratioſa,materie rara,vt penè fruticoſi generis,Diti ſacra,& ideo funebri ſigno ad domos poſita:Fœmina ſterilis diu.Metæ demum aſpectu non repudiata,diſtinguendis tantum pinorum ordinibus: nunc verò tonſilis facta in denſitate parietũ, coercitáque gracilitate perpetuò tenera, Trahitur etiam in picturas opere hiſtoriali: venatus claſſéſue, & imagines rerum tenui folio,breuique,& virenti ſuperueſtiens.Duo genera earum: Meta in faſtigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur.Mas ſpargit extra ſe ramos, deputatúrque & accipit vitem. Vtraque autem immittitur in perticas aſſeréſue amputatione ramorum, qui xiij. anno denariis ſingulis væneunt. Quæſtuoſiſſima in ſatus ratione ſylua: vulgoq; dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria inſula Creta,quanquàm Cato Tarentinam eam appellat,credo,quòd primum eò venerit. Et in Aenaria ſucciſa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quiſpiam, niſi ſeratur alia,hæc gignitur,protinúſque emicat.Illa verò etiam non appellato ſolo, ac ſponte, maximéq; in Idæis montibus,& quos Albos vocant,ſummíſque iugis,vnde niues nunquàm abſunt, plurima: quod miremur,alibi non niſi in tepore proueniens, & nutricem magnopere faſtidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert,aut perpetua cæli, verùm & quædam temporaria vis. Imbres aliquæ plerunque ſemina afferunt,& certo fluunt genere,aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni,cùm primum ibi laſerpitiũ natum eſt: vt in herbarum natura dicemus.Nata eſt & ſylua vrbi ei proxima imbre piceo craſſóque,circiter vrbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. CAP. XXXIIII.

EDera iam dicitur in Aſia naſci.Negauerat Theophraſtus:nec India, niſi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laboraſſe,vt fereret eam in Medis, fruſtra Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediiſſe,exemplo Liberi patris:cuius Dei & nunc adornat thyrſos, galeáſque etiam & ſcuta, in Thraciæ populis in ſolennibus ſacris. Inimica arbori ſatíſque omnibus, ſepulcráque ac muros rumpens:ſerpentium frigori gratiſſima, vt mirum ſit vllum honorem habitum ei. Duo genera eius prima, vt reliquarum, mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore,& folio duriore etiam ac pinguiore,& flore ad purpuram accedente. Vtriuſque autem flos ſimilis eſt roſæ ſylueſtri. niſi quòd caret odore. Species horum generum tres. Eſt enim candida & nigra

nigra edera,tertiáque quæ vocatur helix. Etiamnum hæ ſpecies diuiduntur in alias: quoniam eſt aliqua fructu tantum candida, alia & folio: fructum quoq; candidum ferentium aliis denſus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item ſelenitium, cuius eſt minor acinus, ſparſior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & ſemen nigrum, alij crocatum: cuius coronis Poetæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidam Nyſiam, alij Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum erythranum & chryſocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt & anguloſa concinnioráque, cùm reliquorum generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe, non generis exiſtimant: primoque helicem eſſe, fieri ederam vetuſtate. Horum error manifeſtus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, ſed tria maximè inſignia: herbacea ac virens, quæ plurima eſt: altera candido folio: tertia verſicolor, quæ Thracia vocatur. Etiam num herbaceæ tenuiora folia, in ordinem digeſta, denſioráque. In alio genere diuerſa omnia. Et in verſicolori alia tenuioribus foliis, & ſimiliter ordinatis denſioribuſque eſt: alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoque aut minora ſunt folia, macularumque habitu diſtant: Et in candidis alia ſunt candidiora. Adoleſcit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida: omnemque ſuccum auferendo tanta craſſitudine augetur, vt ipſa arbor fiat. Signa eius folia maxima atque latiſſima, mammas erigentis, quæ ſunt cæteris inflexæ: racemi ſtantes, ac ſubrecti. Et quan quàm omnium ederarum generi radicoſa brachia, huic tamen maximè ramoſa ac robuſta: ab ea nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia vtrinque ſemper amplectens: hoc & in muris, quamuis ambire non poſſit. Itaque etiam pluribus locis interciſa, viuit tamen duratq;: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & ſolida arbores fugit ac ſtrangulat. Eſt & in fructu differentia albæ nigræq; ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Eſt & rigens edera, quæ ſine adminiculo ſtat, ſola omnium generum ob id vocata ciſſos. E diuerſo nunquàm niſi humi repens chamæciſſos.

De edera, quæ vocatur ſmilax. CAP. XXXV.

Similis eſt ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, ſed in Græcia frequentior, quam vocant ſmilacem, denſis geniculata caulibus, ſpinoſis fruticoſa ramis, folio ederaceo paruo non anguloſo, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium: Fert racemos labruſcę modo, nõ ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus ſingulos, nigros duróſque: infauſta omnibus ſacris & coronis, quoniam ſit lugubris, virgine eius nominis propter amorem iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerunque feſta ſua polluit, ederam exiſtimando: ſicut in Poetis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino neſcit quibus coronentur. E ſmilace fiunt codicilli. Propriúmque materiæ eſt, vt admota auribus leuem ſonum reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda vina: ſi vas fiat ex ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, ſiqua fuerit miſta.

De aquaticis calamis, & fruticibus. CAP. XXXVI.

Inter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixiſſe conueniat. Principatũ in his tenebunt harundines, belli paciſq; experimentis neceſſariæ, atq; etiam deliciis gratæ. Tegulo earum domus ſuas Septentrionales populi operiunt: durantq; æuis tecta alta. Et in reliquo verò orbe cameras leuiſſimè ſuſpendunt. Chartiſq; ſeruiunt calami, Aegyptii maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Aſia circa Anaiticum lacum naſcuntur. Noſtratibus fungoſior ſub eſt natura cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, ſupernè tenui inareſcit ligno: fiſſilis, præacuta ſemper acie, geniculata. Cæterò gracilitas nodis diſtincta, læui faſtigio tenuatur in cacumina, craſſiore paniculæ coma, neq; hac ſuperuacua. Aut enim pro pluma ſtrata cauponarum replet: aut vbi limoſiore callo induruit, ſicut in Belgis, contuſa & interiecta nauium commiſſuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimiſq; explendis fidelior pice. Calamis Orientis populi bella conficiunt. Calamis ſpicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitq; & ex ipſo telum aliud fracto in vulneribus. His armis ſolem ipſum obumbrant. Propter hoc maximè ſerenos dies optant: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem eſſe cogunt. Ac ſi quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniaq; Parthorum regna diligentiùs computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis ſuperata degit. Præcipuus hic vſus in Creta bellatores ſuos præcipitauit. Sed in hoc quoq; vt cæteris in rebus, vicit Italia: quando nullus ſagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononienſi amne, cui plurima ineſt medulla, pontuſque volucre: contra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Hæc & Creticis commendatioribus: quanquàm præferantur Indi, quorum alia quibuſdam videtur natura, quando & haſtarum vicem præbent additis cuſpidibus. Harundini quidem Indicę arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoque Indi tradunt. Spiſſius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorumq; etiam vicẽ præſtant (ſi credimus) ſingula internodia. Circa Aceſinẽ amnẽ maximè naſcuntur. Harundo omnis ex vna ſtirpe numero

ſa.

ſa. Atque etiam reciſa fœcundiùs reſurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipſa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus verò à nodo orſa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque à medio internodio cum plurimum deſinunt veſtire, procumbuntque. Latera harundini calamoq; in rotunditatem bina, ſuper nodos alterno ſemper inguine, vt alterum ad dextra fiat, alterum ſuperiore geniculo ad læua per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui ſunt calami tenues. Plura autem genera. Alia ſpiſſior denſiorq; geniculis, breuibus internodiis. Alia rarior maioribus, tenuiorq; & ipſa, Calamus verò alius totus concauus, quem ſyringiam vocant, vtiliſſimus fiſtulis, quoniam nihil eſt ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius eſt continuo foramine peruius, quem auleticon vocant. hic tibiis vtilior, fiſtulis ille. Eſt alius craſſiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungoſa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, craſſiórq;: Fruticoſiſſimus, qui vocatur donax, non niſi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia eſt, multum prælata harundine, quæ in ſiccis proueniat. Suum genus ſagittario calamo, vt diximus, ſed Cretico longiſſimis internodiis, obſequentiq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, non multitudine, verùm robore & colore. Valida Laconicis, & ab vna parte denſiora: quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis, longiſq; veſtiri tunicis, ſpatioſius à nodo ſcandente complexu. Eſt & obliqua harundo, non in excelſitatem naſcens, ſed iuxta terram fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate animalibus. Vocatur à quibuſdam elegia. Eſt & in Italia naſcens adarca nomine, paluſtris: & cortice, tantùm ſub ipſa coma, vtiliſſima dentibus: quoniam vis eadem eſt, quæ ſinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiam vocabant craſſiorem firmioremq;, plotiam verò ſubtiliorem, hanc in inſulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo eſt tibialis calami, quem auleticon dicebant. Nono hic anno naſcebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſeruabat, prodigioſus ſi quando amplitudinem biennio extendiſſet: quod notatum apud Cheroniam infauſto Athenienſium prælio, & apud Lebadiam ſæpe notatur influente Cephiſſo. Cùm igitur anno permanſit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoq; amplitudinem: vocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq; candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, ſpadonum nomine inſignibus. Hinc erant armamenta ad incluſos cantus, non ſilendo & reliquo curæ miraculo, vt venia ſit, argento iam potius cani. Cædi ſolebant tempeſtiuè vſque ad Antigenem tibicinem, cùm adhuc ſimplici muſica vterentur, ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos vtiles eſſe incipiebant. Tunc quoque multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipſæ docendæ, comprimentibus ſe lingulis, quod erat illis theatrorum moribus vtilius. Poſtquam varietas acceſſit, & cantus quoq; luxuria, cædi ante ſolſtitia cœptæ, & fieri vtiles in trimatu, apertioribus earum lingulis ad flectendos ſonos: quæ inde ſunt & hodie. Sed tum ex ſua quanq; tantum harundine cōgruere perſuaſum erat: & eam, quæ radicem anteceſſerat, læuæ tibiæ conuenire: quæ cacumen, dextræ: immenſum, quantum prælatis, quas ipſe Cephiſſus abluiſſet. Nunc ſacrificæ Thuſcorum è buxo, ludicræ verò loto, oſſibuſque aſininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatiſſima, piſcatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vſus ad vineas maximè. Cato ſeri eam iubet in humidis agris, bipalio ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum, Simul & corrudam, vnde aſparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De ſalice, eius genera octo, & quæ præter ſalicem ſint vtilia ligaturis, & de rubis. CAP. XXXVII.

SAlicem verò circà, qua nulla aquaticarum vtilior, licet populi vitibus placeant, & Cæcuba educent: licet alni ſepibus muniant, contraq; erumpentiūm amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua ſatæ, cæſæque denſius innumero hærede proſint. Salicis ſtatim plura genera. Nanque & in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntque baltheo corticis vincula: & aliæ virgas ſequacis ad vincturas lentitiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarum ſupellectili: candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu, vilioribus vaſis quàm vt è corio fiant, atque etiam ſupinarum in delicias cathedrarū aptiſſimæ. Cædua ſalici fertilitas, denſior tonſura ex breui pugno verius, quàm ramo, non, vt remur, in nouiſſimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus minoríſue impendij, aut tempeſtatum ſecurior. Tertium locum ei in æſtimatione ruris Cato attribuit, prioremque quàm oliuetis, quámque frumento, aut pratis: nec quia deſint alia vincula. Siquidem & geniſtæ, & populi, & vlmi, & ſanguinei frutices, & betulæ, & harundo fiſſa, & harundinum folia, vt in Liguria, & vitis ipſa, reciſiſque aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirumque, contuſo ligno alicui maiores ad vincula eſſe vires. Salici tamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiorque Amerina, ſed paulò fragilior, ideo ſolido ligat nexu. In Aſia tria genera obſeruant. Nigram, vtiliorem viminibus: candidam agricolarum vſibus: tertiam, quæ breuiſſima eſt, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: vimineam vocant, eandem purpuream. Alteram nitelinam à colore, quæ ſit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuiſſima. Nec in fruticum, nec in veprium cauliúmue, neque in herbarum, aut alio vllo, quàm ſuo genere, numerentur iure ſcirpi fragiles paluſtréſque ad tegulum tegeteſq;: è quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus

funeribus seruiunt. Firmior quibusdam in locis earum rigor. Nanque iis velificant nō in Pado tantùm nautici, verùm & in mari piscator Africus, præpostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt: proximeque æstimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt vsu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi, atq; sambuci fungosi generis, aliter tamen, quàm ferulæ. Quippe plus ligni vtiq; sambuco. Ex qua magis canorā buccinā tubamq; credit pastor ibi cæsa, vbi gallorū cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere similitudinem rosæ, qui vocatur cynosbatos. Tertiū genus Idæum vocāt Græci à loco. Tenuius est, quàm cætera, minoribusq; spinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni sacro. Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo: qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus. CAP. XXVIII.

HVmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus, vlmis saliuosus, lentus ac pinguis malis, vitibus ac pyris aquosus. Viuaciora, quibus lentior. Atque in totum corpore arborum, vt reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, venæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro medicis succum quærentibus, ferè hora diei secunda, lapide incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipes. ij vocantur à colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facilè putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiæ optimum. Alternant fructus, quibus siccius lignum, vt olea, magis quàm quibus carnosum, vt cerasus. Nec omnibus adipes carnésve largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habet buxus, cornus, olea: nec medullam, minimumque etiam sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborum carnibus pulpæ venæque sunt. Discrimen earum facilè. Venæ latiores candidioresque pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies, nodisque concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluto. Hoc pretiosissimum in cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & vasis honos. Manius Curius iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, vt quę pars fuit ab radice, validius fidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine & tenui constat. Hæc maximè fissilia. Alia frangi celeriora, quàm findi, quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è contrario, totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, & quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cornus, in venabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & iuniperus rubent.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis. CAP. XXXIX.

LArix fœminam habet, quam Græci vocant ægida, mellei coloris. Inuentum est pictorum tabellis immortale nullisque fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete leuson Gręci vocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, vt in corpore ossa, deraso modò limo. Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nanque qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cæteraque vsus rotundi, cùm germinant, aliàs cortice inextricabili, & carie subnascente ei, materiaque nigrescente. Tigna, & quibus aufert securis corticem, à bruma ad Fauoniū: aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternantur ante editos suos fructus. Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque vitiatur, neque pandatur, aliàs obnoxium etiam vt torqueat sese findatque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima inter tricesimam cædi volunt. Inter omnes verò conuenit, vtilissimè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna: quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa fit æterna materies: proximè, cum suprà dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirū, apud antiquos primo Punico bello classem Duellij Imperatoris ab arbore excisa lx. die nauigasse. Contra verò Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis xl. die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit: Prælum è sapino atra potissimū facito. Vlmeam, pineam, nuceam,

hancatque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem trahas, aut doles. Idemque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis, quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles, néve cædas, néve tangas, nisi siccam, néve gelidam, néve rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à pleniluniis. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antennisque propter leuitatem præfertur abies. Communia his pinnoque, vt quadripartitos venarum cursus bifidosq; habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriorque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis ac diuturnæ. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninoque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deteriores Aeneatica & Arcadica. Pessimæ Parnassia, & Euboica, quoniam ramosæ ibi & cõtortæ, putrescentesq; facilè. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineã, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro. Vasta hæc in Hispania, maximæque baccæ eius. Medulla eius vbicunque solidior etiam, quàm cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, vbi conuoluêre se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra: id est duritia clauo similis, inimica ferris. Et quædam fortè accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, cùm arbor arma peperisset: quod succisæ accidit, ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

Amplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculũ Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie: durauitque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes cxx. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigiũ ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa, quæ diribitorio superfuerat xx. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est. cxx. mil. modiûm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrim altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere, aduectisque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgoque auditur octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò connecti quadraginta sestertiis pleraſque. At in Aegypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndeciremem Demetrij succisa centum triginta pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec subter, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magisque etiam cytiso, quæ proximè accedere ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola vngi vult, meliorque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quæ diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquàm non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non aliò penè, quàm ad radios rotarum, vtile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clauísve figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster, & olea, atque castanea, carpinus, populus. Hæc & crispa aceris modo, si vlla, materies idonea esset ramis sæpe deputatis: castratio illa est, adimitque vires. De cætero plerisque eorum, sed vtique robori tanta duritia est, vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima: argumentum afferunt, quod citissimè ascias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorum hoc vsus in castris, pastorumque repperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est.

Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præſtantius quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis ſylueſtris, alia quàm labruſca, & ipſa ederæ modo arborem ſcandens. Frigidiſſima quæcunque aquatica: lentiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, cluditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum: in quo ſunt genere fici, ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus vtraque. Leuiſſima ex his ficus & ſalix, ideoque vtiliſſimæ. Omnes autem etiam ad ciſtas, quæque flexili crate conſtant. Habent & candorem rigoremq;, & in ſculpturis facilitatem. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno. Siccior eadem vlmo, fraxino, moro, ceraſo, ſed ponderoſior. Rigorem fortiſſimè ſeruat vlmus, ob id cardinibus aſſamentiſque portarũ vtiliſſima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantùm ſic, vt cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior. Palmæ eſt mollis, & ſuberis: ſpiſſæ & malus, pyruſque, necnon acer: ſed fragiles, & quæcunque criſpa. In omnibus ſylueſtria & maſcula differentias cuiuſque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus, niſi quo in genere mares ferũt, ſicut cupreſſus & cornus. Cariem vetuſtatemque non ſentiunt cupreſſus, cedrus, ebenus, lotós, buxum, taxus, iuniperus, oleaſter, & olea. Et ex reliquis tardiſſimè larix, robur, ſuber, cáſtanea, iuglans. Rimam fiſſuramq; non capit ſponte cedrus, cupreſſus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cupreſſum, cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo Epheſiæ Dianæ, vtpote cum tota Aſia extruente quadringentis annis peractũ ſit. Conuenit tectum eius eſſe è cedrinis trabibus. De ipſo ſimulachro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt. Mutianus ter Conſul, ex his qui proximè viſo eo ſcripſere, vitigineum & nunquam mutatũ, ſepties reſtituto templo. Hanc materiam elegiſſe eandem, Canetiã nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cùm antiquiorem Mineruã quoque non modò Libero patre vetuſtatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, vt medicatus humor alat, teneatque iuncturas, quas & ipſas eſſe modico admodum miror. Valuas eſſe è cupreſſo, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ ſimilem. Id quoque notandum, valuas in glutinis compage quadriennio fuiſſe. Cupreſſus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. Nónne ſimulachrum Veiouis in arce è cupreſſo durat, à condita vrbe quingenteſimo quinquageſimo primo anno dicatũ? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt poſitæ fuere prima vrbis eius origine, annis mille centum octogintaocto. Et in Hiſpania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, ut author eſt Bocchus, infraq; oppidum ipſum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiã nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiuſdem Deæ, ſeculis aliquot ante Troianũ bellum exædificata: quonam genere materiæ ſcientia obliterata. In plenũ dici poteſt, vtiq; quæ odore præcellant, ea æternitate præſtare. A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetuſtate etiam nigreſcit. Et quædã tamen in aliis diuturniora ſunt vſibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defoſſum, & in aquis quercus obruta. Eadem ſupra terram rimoſa facit opera torquendo ſeſe. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrũpitur. Non improbatur & fagus in aqua & iuglans, hæ quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem & ſubdialibus aptiſſima. Fagus & cerrus celeriter marceſcunt. Eſculus quoq; humoris impatiens. Contrà adacta in terram in paluſtribus alnus æterna, oneriſque quantilibet patiens: ceraſus firma: vlmus & fraxinus lentæ, ſed facile pandãtur, flexiles tamen, ſtanteſque à circunciſura ſiccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omniaque pręterquam oleaſtrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

De teredinibus. CAP. XLI.

INfeſtantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauiſſimo, rodunt dentibus. Hæ tantùm in mari ſentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terreſtres tineas vocant: culicibus verò ſimiles, thripas. Quartum eſt & è vermiculorum genere, quorum quidem alij putreſcente ſucco ipſa materie: alij pariuntur, ſicut in arboribus, ex eo qui ceraſtes vocatur. Cùm tantum eroſerit, vt circumagat ſe, generat alium. Hæc naſci prohibet in aliis amaritudo, vt cupreſſo: aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris inſula arbores eſſe, ex quibus naues fierent, quas cc. annis durantes inuentas: & ſi mergerentur, incorruptas. In eadem eſſe fruticem baculis tantum idoneæ craſſitudinis, varium tigrium maculis, ponderoſum: & cùm in ſpiſſiora decidat, vitri modo fragilem.

De materijs architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

APud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte: ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus ſuſtinere validæ, abies, larix, etiam in tranſuerſum poſitæ. Robur, olea, incuruantur ceduntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur, priuſque carie, quàm viribus, deficiunt. Et palmæ arbor inualida, in diuerſum enim curuatur. At populus contra

omnia inferiora pandatur: palma è contrario fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem tineasque firmissimę. Facilè pandatur iuglans. fiunt enim & ex ea trabes: frangique se prænuntiat strepitu: quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si non integantur, citò senescunt: mirum in modum fortiores, si humor extrà quoque supersit. Firmissima ad tectum abies. Eadem valuarum repagulis, & ad quæcunq; libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & de curribus, maximè socialibus glutino, in tantum, vt findatur antè, quà solida est.

Deglutinanda materia, & lignis sectilibus. CAP. XLIII.

MAgna autem & glutini ratio, propter ea quæ sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc vsu probant venam, & vocant fertilem, argumento similitudinis, quoniã lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum aliis insociabilia glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent, nisi similia natura, vt si quis lapidem lignumq; coniungat. Cornum maximè audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilea. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, præterque morus & caprificus. Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quàm viridia, ferris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, ferrarumque dentes replent æqualitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerũt scobem. Obedientissima quocunq; in opere fraxinus, eademq; hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisque ac scriniis sola vtilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, sicut duritia ilex, & vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorumq; operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum est, tuber sectile, sicut citrum acerque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediaque pars arborum crispior, & quò propior radici minoribus magisque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor sæpius væniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ. nec satis: cœpere tingi animalium cornua, dentes secari: lignumq; ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nuperq; portentosis ingeniis principatu Neronis inuentũ, vt pigmentis perderet se, plurisque væniret imitata lignũ. Sic lectis pretia quæruntur: sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi testudinem facit.

De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis. CAP. XLIIII.

VIta arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verùm ex his quas memoria hominum custodit, durant in Linternino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus ccclxix. vrbis æde condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem nõ est dubiũ, cùm ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum ccccl. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt author est Massurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris perstationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante vrbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna ætate ante Iliacum bellum. Sunt authores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulchro arbores, quæ omnibus ephebiis eius cum intantum accreuere, vt Ilium aspiciant, inarescunt, rursusque adolescunt. Iuxta vrbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cùm cœpit Ilium vocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam

tatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam arę sunt Iouis Stratij cognomine, ibique quercus duę ab Hercule satę. In eodem tractu portus est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abijciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya victus ab Apolline, quę iam tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem Dei ętate conspicitur. Olympię oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiosé. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Minerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico, malis: & ex his pręcocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Itē in vitibus, pręcipuéque fertilioribus. Gręcinus author est, sexagenis annis durasse vites. Videntur & aquaticę celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicę. Firmissimę ergo ad viuendum oleę, vt quas durare annis cc. inter authores conueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianę sacratus à Latio, velut arte tonsili coma fragei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Consul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectíque eam solitus, non modò cubare sub ea vinumque illi affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, xxxv. pedum ambitu caudicis, x. arbores mittens singulas magnitudinis visendæ: syluámque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorem earum iniuriam arbitrantur. Nanque & hoc præter fructus agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. Nanque cùm suam sedem nō habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur cadytas, non tantùm arboribus, sed ipsis etiam spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos. Quod verò in spina fullonia hippophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo vtilissimus habetur. Visci tria genera. Nanque in abiete ac larice stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor vtrúque: & folium non iucundi odoris in vtroque, visco amarum & lentum. Hyphear ad saginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò: dein pinguefacit, quæ suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, visco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: contrà inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maximè palumbis ac turdi. Hæc est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper fruticosi ac viridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando non fert. Viscū confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco verò marcescunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis ferè diebus. Vnumq; hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscū pennis auium tactu ligandis, iuglandis oleo subactum, cùm libeat insidias moliri. Non est omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorumq; his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulísque rite sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali sterili arbitrantur, contraque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

NATVRA arborum, terra mariq; sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum, quæ arte & humanis ingeniis fiunt verius quàm nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes verò & cum alitibus, in tanta deliciarum pretia venisse, clarissimo (vt equidem arbitror) exemplo L. Crassi atq; Cn. Domitij Aenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle viminali C. Aquilij equitis Romani, clarioris illa etiam, quàm Iuris ciuilis scientia, cùm tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno conditæ vrbis Dclxij. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, prætereà accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, † pro domo eius sestertium millies identidem promittens. Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptam volente Domitio; Crassus, Vtrúmne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies sex

† In vetustis codic. numerus desideratur, ex Val. Max. restituendus, qui lib. 9. cap. 1. de luxuria. hanc Crassi domũ sexagies H-S. æstimat, hoc est, Coronatorum centum quinquaginta millibus. Nã quod hîc nonnulli supponendum putarunt, H-S. millies, maiorem efficit summã quàm vt fidem mereatur. Vide Bud. libr. 3. de Asse.

ſex arbores æſtimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate laſciuæ, Cecina Largo è proceribus crebrò in iuuenta noſtra eas in domo ſua oſtentante. Durauerúntque quoniam & de longiſſimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit vrbem, annis clxxx. poſteà, cultu virides iuueneſque, ni princeps ille acceleraſſet etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Craſſi domum, nihilque in ea iurgante Domitio fuiſſe dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, Aedilitatis gratia ad ſcenam ornandam aduectas, in atrio eius domus ſtatuerat, cùm in publico nondum eſſent vllæ marmoreæ. Tam recens eſt opulentia: tantoq; tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt ſine illis ne inimicitiarum quidem pretium ſeruauerit Domitius. Fuere ab ijs & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum tranſnatans, fronte capiti impoſita, aduerſus Annibalem edidit: Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipſis arboribus fruticatio inutilis: vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priſcis: cautumque eſt xij. tabulis, vt qui iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas æris xxv. Quid exiſtimamus, futuráſne eas crediſſe ad ſuprà dictam æſtimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore ſingularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc inſita, & arborum quoque adulteria excogitata ſunt, vt nec poma pauperibus naſcerentur. Nunc ergo dicemus, quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem abſolutámque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quę conſtare animaduertimus, ſed in certa atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligentiam in ſuperuacuis affectare, non noſtrum eſt. Ante omnia autem in vniuerſum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cælo terráque dicemus.

De natura cæli ad arbores, & quam partem cæli ſpectare debeant. CAP. II.

AQuilone maximè gaudent, denſiores ab afflatu eius lætioreſq;, & materiæ firmioris. Qua in re pleriq; falluntur, cùm in vineis pedamenta non ſint à vento eo opponenda, & id tantùm à Septentrione ſeruandū. Quinimo tempeſtiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & ſic optimè germinant: alioqui ſi blandiantur Auſtri, defatiſcentes, ac magis etiam in flore. Nam ſi cùm defloruere, protinus ſequantur imbres, in totū poma depereunt: adeò vt amygdalæ & pyri, etiam ſi omnino nubilum fuit, Auſtrinuſque flatus, amittant fœtus. Circa Virgilias quidem pluere, inimiciſſimū viti & oleæ: quoniam tunc coitus eſt earum, hoc eſt illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus Auſtrinus nubili ſpurci, quo diximus. Fruges quoq; peius matureſcunt Auſtrinis diebus, ſed celeriùs. Illa ſunt noxia frigora, quæ Septentrionibus aut præpoſteris fiunt horis. Hyemem quidem Aquiloniam eſſe omnibus ſatis vtiliſſimum. Imbres verò tunc expetendi euidens cauſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione Languidas, naturale eſt auidè eſurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam eſſe hyemem, vt abſumpto partu arborum, ſequatur protinus conceptus, id eſt germinatio, ac deinde alia floreſcendi, exinanitio, inutiliſſimū experimentis creditur. Quinimo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna eſt in fame laborantiū. Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per ſolſtitia imbres vitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri meſſes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum eſt. Alioqui vota arborum frugumque communia ſunt, niues diutinas ſedere. Cauſa, non ſolùm quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione, includunt & comprimunt, retroque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem ſenſim præbent, purum præterea leuiſſimumque, quando nix aquarum cæleſtium ſpuma eſt Ergo humor ex his non vniuerſus ingurgitans diluenſq;, ſed quomodo ſititur diſtillans, velut ex vbere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermenteſcit, & ſucci plena ac lacteſcentibus ſatis non effœta, cùm tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pingueſcunt, præterquàm vbi calidus ſemper aer eſt, vt in Aegypto. Continuatio enim & ipſa conſuetudo, idem quod modus aliubi efficit: plurimumque prodeſt vbicunque, non eſſe quod noceat. In maiore parte orbis, cùm præcoces excurrêre germinationes, euocatæ indulgentia cæli, ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſylueſtribus quoque, quæ magis etiā dolent vrgente vmbra ſua, nec adiuuante medicina: quoniam veſtire teneras intorto ſtramento in ſylueſtribus non eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt, cùm educāt poma, nec protinus, ſed iam valido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioreſque deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſque arboribus diuerſo modo deſiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter ijſdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, etiam in eodem genere, ſicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem, quæ Aquilonem Auſtro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (ſunt enim plerunque frigidiora) & montoſa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis ſata, non ſtatim auferente eas ſole. Connexa & ſitus vinearum, arbuſtorumq; ratio eſt, quas in oras debeāt ſpectare. Virgilius ad occaſus ſeri damnauit,

uit. Aliqui sic maluere, quàm in exortu. A pluribus meridiem probari aduerto: nec arbitror perpetuum quicquàm in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusque mores dirigenda solertia est. In Africa Meridiem vineas spectare, & si viti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut Septentriones conseret, optimè miscebit solum cælo, cùm Virgilius occasus improbet. Nec de Septentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent venti. In Narbonensi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra Circium serere imperitia existimatur: eundemque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque æstates ibi temperat, sed tanta plerunq; violentia, vt auferat tecta.

De societate cæli & terræ ad arbores. CAP. III.

QVidam cælum terræ parere cogunt: vt quæ in siccis serantur, Orientem ac Septentriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Nec non ex ipsis vitibus causas mutuantur, in frigidis præcoces serendo, vt maturitas antecedat algorem. Quæ poma vitésque rores oderint, contra ortus, vt statim auferat sol: quæ ament, ad occasus, vel etiam ad Septentriones, vt diutius fruantur. Cæteri verò ferè rationem naturæ secuti, in Aquilonem obuersas vites & arbores poni suasere. Odoratiorē etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. CAP. IIII.

AQuilonis situm, ventorumque reliquorum, diximus in secundo volumine, dicemusque proximo plura cælestia. Interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam in Meridiem etiam spectantium semper antè decidant folia. Similiis & in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxij, in plurimis ijdem vtiles: quibusdam satis è longinquo aspicere maria, iucundum: propius admouere salis halitum, inutile. Similis & fluminum stagnorumque ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur. A cælo proximum est terræ dixisse rationem, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque: nec pulla, qualem habet Campania, vbique optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi, multisque in locis nigrum, itemque rubrum etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquàm illis arboribus. Quid enim abiete procerius? † aut quæ vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxurio sa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cespitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, vt densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest? Nec fluminibus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quædam aqua. Sed neq; illa quæ laudatur, diu, præterquàm salici, vtilis sentitur. Inter argumenta stipulæ crassitudo est, tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, vt ligni vice vtantur. Sed idem solum vbicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur. Nam tophus scaber natura friabilis expetitur quoque ab authoribus. Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat vitibus. Salsæque terra multa melius creduntur, tutiora à vitiis innascentium animalium. Nec colles opere nudantur, si quis peritè fodiat. Nec campi omnes minus soles atque perflatus, quàm opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci diximus vites. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde peruidenda. Quid, quòd mutantur sępe iudicata quoq;, ac diu comperta? In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæq; desierunt quæ prius fuerant. Item vites aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura siccata regio mutauit cæli habitum. At in Syracusano agro aduena cultor elapidato solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. In Syria leuem tenui sulco imprimunt vomerem, quia subest saxum exurens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus immodici, & frigorum effectus. Est fertilis Thracia frugum rigore, æstibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorū insula locus quidam est in tantum fœcundus, vt suo tempore satum demetant hordeum, sublatumque protinus serant, & cum aliis frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucina vina in saxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum & soli varietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cùm causam apud Censores ageret, campos Roseæ dixit Italię sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse voluit, & vitia confessa fecit, etiam vbi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm crimina dicamus.

† *At qua*

Genera

Genera terrarum. CAP. V.

TErram amaram siue macram si quis probare velit, demonstrant eam atræ degeneresq; herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item vliginosam, tristia: rubricam oculi argillamque, operi difficillimas, quæque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui aduersum. Item è contrario cineraceam, & sabulum album. Nam sterilis densa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuspidis. Cato breuiter atque ex suo more vitia determinat: Terram cariosam caue: néve plaustro, néve pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, vt penè vestigiis quoque interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur, vitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit vna significatione, quàm possit vlla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione vitiorū quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram verò teneram, quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi satior. Intelligere modò libeat dictam mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenietur. Illa temperatæ vbertatis, illa mollis facilisque culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post vomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo celatam dixit, addiditque miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro. Illa, quam recentem exquirunt improbæ alites vomerem comitantes, coruique aratoris vestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque sententia, & aliqua in propositum. Certè Cicero lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, vnguenta sunt, quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profectò: illa erit optima, quæ vnguenta sapiet. Quòd si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasum Solis, in quo loco arcus cælestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex Sole conceptum, cui comparari suauitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertusque neminem fallet: ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa vetere sylua, quæ consensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra vtilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in vineis non fit. Eoque diligentius eligenda est, ne vera existat opinio eorum, qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat & cælo: nec potest arari post imbres aliqua, vbertatis vitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, & à parte altera iugi anu vomerem trahente vidimus scindi. Terram enim terra emendari (vt aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra, quam Britannia & Gallia amat. CAP. VI.

ALia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa: quod genus vocant margam. Spissior vbertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa hæc doctrina. CAP. VII.

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant candidam argillam, qua in Megarico agro vtuntur, sed tantùm in humida frigidaque terra. Illas Gallias Britanniasque locupletantes cum dura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingeniis. Est enim alba, ruffa, columbina, argillacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta vtriusque in manus, vsusq; geminus, aut vt fruges tantùm alant, aut edant & pabulum. Fruges alit tophacea alba: quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis, verùm aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solum. Proxima est ruffa, quæ vocatur capnumargos, intermisto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis contunditur in ipso campo: primísque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris, quàm cæteræ, inuehitur. Inspergitur rara: sale eam misceri putant. Vtrunque hoc genus semel iniectum in l. annos valet, & frugum & pabuli vbertate.

De terrarum generibus. CAP. VIII.

QVæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunque puteis, ore angustatis, intus, vt in metallis, spatiante vena. Hac maximè Britannia vtitur. Durat annis lxxx. Neque est exemplum vllius, qui bis in vita hanc eidem iniecerint. Tertiū genus candidæ glischromargon vocāt. Est autem creta fullonia mista pingui terra, pabuli quàm frugū fertilior, ita vt messe sublata ante sementem alterā lætissimū secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat xxx. annis: densior iusto cymini modo strangulat solū. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalā appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, vt tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, si alia non sit: in vliginosis verò,

& ſi alia ſit. Vbi os gentium ſolos nouimus, qui fertiliſſimum agrum colentes, quacunq; terra infra tres pedes effoſſa, & pedali craſſitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis x. prodeſt. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros: quæ ſanè & oleis, & vitibus vtiliſſima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda eſt, vt medicamentum rapiatur: & fimi deſiderat aliquantulum quæ primò plus aſpera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunq; fuerit, ſolum lædet, ne ſic quidem primo pòſt anno fertilis. Intereſt & quali ſolo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta vel columbina conuenit.

De cineris vſu, & de fimo, & quæ ſata vberiorem terram faciant, & quæ vrant. CAP. IX.

TRanſpadanis cineris vſus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quod quia leuiſſimũ eſt, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbuſtis cinere, nec quaſdam ad fruges, vt diximus. Sunt qui puluere quoque vuas ali iudicent, pubeſcentesq; puluerent, & vitium arborumque radicibus aſpergant. Quod certum eſt Narbonenſi prouinciæ, & vindemias certius ſic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm ſol, confert. Fimi plures differentiæ: ipſa res antiqua. Iam apud Homerum regius ſenex agrum ita ſuis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitaſſe traditur: diuulgaſſe verò Hercules in Italia, quæ regi ſuo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentũ immortalitatem tribuit. M. Varro principatũ dat turdorum fimo ex auiariis. Quod etiã pabulo boum ſuumq; magnificat: neq; alio cibo celerius pingueſcere aſſeuerat. De noſtris moribus bene ſperare eſt, ſi tanta apud maiores fuere auiaria, vt ex his agri ſtercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri authores conſenſu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per ſeſe, aqua iterum, largiusq; etiam, quàm cum bibitur, admiſta. Quippe plus iam ibi malè domandum eſt, cùm ad virus illud vini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam vtuntur homines. Proximè ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alij cuiuſcunq; quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferunt. Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc ouium, deinde boum, nouiſſimũ iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimulq; præcepta (vt inuenio) re tali vtendi, quando & hic vetuſtas vtilior: viſumque iam eſt apud quoſdam prouincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ vice cribris ſuperiniici, fœtore aſpectuq; temporis viribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maximè cinere è calcariis fornacibus. Varro præceptis adiicit, equino, quod ſit leuiſſimum, ſegetes alendas: prata verò grauiore, & quod ex hordeo fiat, multaſq; gignat herbas. Quidã etiã bubulo iumentorũ præferunt, ouillumq; caprino: omnibus verò aſininũ, quoniã lentiſſimè mandant. Econtrario vſus aduerſus vtrunq; pronũtiat. Inter omnes autem conſtat nihil eſſe vtilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipulíſve deſectæ circa radices arborũ ac vitium obrutis. Etiam vbi nõ ſit pecus, culmo ipſo, vel etiã filice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus vnde fiat, ſtramenta, lupinũ, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernaſq;. E ſegete euellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, vluamque: ea ſubſternito ouibus, frondemque putridam. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua comburito, & ibidem inarato. Itemq; vbi ſaturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon & ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dicit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut è contrario cicer, quia vellitur, & quia ſalſum eſt, hordeum, fœnum Græcum, eruum, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia, quæ velluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius & lino ſegetem exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta ſub dio concauo loco, & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in ſole areſcant, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert Fauonio flante, ac luna ſitiente. Id plerique prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendum, ac Februario menſe tantùm, cùm id pleraque ſata aliis poſtulent menſibus. Quocunque tempore facere libeat, curandum vt ab occaſu æquinoctiali flante vento fiat, lunaque decreſcente ac ſicca. Mirum in modum augetur vbertas effectusque eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum, & quòd auulſione naſcuntur arbores. CAP. X.

ABundè prædicta ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atq; arte proueniunt. Nec pauciora propè ſunt genera: tam benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo, aut inſito & conſecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios ſeri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidiſſe demiror. Quædam autem pluribus generibus ſeruntur, quædam omnibus. Ac plerique ex his natura ipſa docuit, & in primis ſemen ſerere, cùm decidens exceptumq; terra viuiſceret. Sed quædam non aliter proueniunt, vt caſtaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Et ſemine autem, quanquàm diſſimili, ea quoque, quæ & aliis modis, ſeruntur, vt vites, & mala, atque pyra. Nanque iis pro ſemine nucleus, non vt ſuprà dictis fructus ipſe. Et meſpila ſemine naſci poſſunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & inſito reſtituenda. Interdum etiam caſtaneæ. Quibuſdam natura contrà, omnino non degenerandi, quoquo modo ſerantur, vt cupreſſis, palmis, lauris. Nanque & laurus pluribus modis ſeritur. Genera eius diximus. Ex his auguſta, & baccalis,

& baccalis,& tinus simili modo seruntur.Baccæ mense Ianuario Aquilonis afflatu siccante leguntur,expanduntur que raræ,ne calefiant aceruo.Posteà quidam fimo ad satum præparatas, vrina madefaciunt.Alij in qualo pedibus in profluente deculcant,donec auferatur cutis. Alioquin vligo infestat,nec patitur nasci.In sulco repastinato palmi altitudine,vicenæ ferè aceruatim mense Martio: eædem & propagine seruntur:triumphalisq; talea tantùm. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur,Romæ propagine Tarentina.Democritus & alio modo seri docet, grandissimis baccarum tusis leuiter,ne grana frangantur,eaque intrita restem circunlini atque ita seri: parietem fore densitatis,ex quo virgulæ differantur.Sic & spinas sepis causa serunt,tomice moris spinarũ circunlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est transferre. Inter ea quæ semine seruntur,Mago in nucibus operosus est. Amygdala in argilla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere & dura calidaque terra:in pingui aut humida mori, ac sterilescere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella,fimoque diluto maceratas per triduũ,aut pridie quàm serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in Aquilonem spectare:ternas simul serendas triangula ratione, palmo inter se distantes: denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ seruntur commissuris iacentibus.Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis:aut vt laurus, quæ baccis seritur. Citrea grano & propagine:sorba semine, & à radice planta, & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis,sorba in frigidis & humidis.Natura & plantaria demonstrauit, multarum radicibus pullulante sobole densa, & pariente matre,quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigesta premitur,vt in lauris,Punicis,platanis,cerasis,prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt soboli, vt vlmorum palmarumque.Nullis verò tales pulluli proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutrici dari,atque in seminariis adolescere,iterumque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres:siue arborum quoque,vt hominum natura,nouitatis ac peregrinationis auida est:siue discedentes virus relinquunt,mansuescuntque tractatu,ceu feræ, dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit: auulsique arboribus stolones vixere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur,partemque aliquam è matris quoq; corpore auferunt secum fimbriato corpore.Hoc modo plantantur Punicæ,coryli,mali, sorbi, mespili, fraxini, fici, in primisq; vites. Cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factũ,sambucis,cotoneo,& rubis depactis:mox & culturæ,vt populis, alnis, salici,quæ vel inuerso surculo seritur.Iam eæ ibi disponuntur,vbi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curã ante conuenit dici,quàm transeatur ad alia genera,Nanq; ad id pręcipuum eligi solum refert,quoniam nutricem indulgentiorem esse,quàm matrem,sæpe conuenit. Sit ergo siccum succosumq;,bipalio subactum,aduenis hospitale,& quàm simillimum terræ,in quam transferendæ sint. Ante omnia elapidatũ,munitumq; ad incursum etiã gallinacei generis. Quàm minimè rimosum, ne penetrans sol exurat fibras.Interuallo sesquipedum seri,ne se inter se contingant. Præter alia vitia etiam verminosa fiunt:ideo sarriri conuenit sæpius,herbasq; euelli. Præterea semina ipsa fruticantia supputare,ac falcem pati consuescere.Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis,ad solem recipiendũ:atq; integi culmo ad frigora arcenda. Sic pyrorũ malorumq; semina nutriri,sic pineas nuces,sic cupressos,semine satas & ipsas.Minimis id granis constat,vt vix perspici quædam possint:non omittendo naturæ miraculo,è tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano,ne quis fabam reputet. Quid simile originis suæ habent malorũ pyrorumque semina: his principiis respuentem secures materiem nasci,indomita ponderibus immensis præla, arbores velis,turribus murisq; impellendis arietes? Hæc est naturæ vis,hæc potentia. Super omnia erit, è lacryma nasci aliquid,vt suo loco dicemus. Ergo è cupresso fœmina (mas enim, vt diximus, non gignit) pilulæ collectæ,quibus docui mensibus siccantur sole:ruptæq; emittunt semen,formicis mirè expetitũ:ampliato etiã miraculo,tantuli animalis cibo absumi natalem tantarũ arborum. Seritur mense Aprili,area æquata cylindris,aut volgiolis,densum:terraq; cribis supercernitur pollicis crassitudine.Contra immane pondus attollere se non valet,retorqueturque sub terra. Ob hoc parcitur vestigiis.Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus,vt æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur post annum dodrantali filo,custodita temperie,vt viridi cælo ferantur,ac sine aura.Mirumq; dictu,periculum eo tantùm die est,si rorauerit quantuluncunq; imbrem,aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetua securitate,aquasq; posteà odore. Et zizipha grano seruntur mense Aprili. Tuberes melius inserũtur in pruno syluestri,& malo cotoneo,& in calabrice:ea est spina syluestris. Quæcunque optimè & myxas recipit, vtiliter & sorbos.

De transferendis seminarijs,& vlmis serendis,& scrobibus. CAP. XI.

PLantas ex seminario transferre in aliud,priusquam suo loco ponantur, operosè præcipi arbitror,licet translatione folia latiora fieri spondeant. Vlmorum,priùs quàm folio vestiantur, samara colligenda est circa Martias Calend.cùm flauescere incipit. Deinde biduo in vmbra siccata serenda,densa in refracto,terra supèr minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent,rigandum. Differendæ ex arearũ venis post annum in vlmaria,interuallo pedali in vnamquamque

quamque partem. Maritas vlmos autumno ſerere vtilius, quia carent ſemine. Nam eæ è plantis feruntur. In arbuſtum quinquennes ſub vrbe transferunt, aut (vt quibuſdam placet) quæ vicenûm pedum eſſe cœperunt. Sulco, qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni vndiq; è ſolido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura ſumuntur. Aridiores ſerendas in campeſtribus conuenit. Populos & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoq; maturius conuenit, hoc eſt, ab Idibus Febr. plantis & ipſas naſcentes. In diſponendis arboribus arbuſtisq; ac vineis, quincuncialis ordinũ ratio vulgata & neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verùm & aſpectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinem ſe porrigente verſu. Populis eadem ratio ſemine, qua vlmos, ſerendi: transferendi quoque è ſeminariis eadem & ſyluis. Ante omnia igitur in ſimilem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos aut ſerotinos ſitus, vt neq; ex his in illos. Præfodere ſcrobes antè (ſi fieri poſſet) tantò prius, donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum iubet, vt ſolem pluuiasque combibant: aut ſi id conditio largita non ſit, ignes in medio fieri ante menſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinem eorum in argilloſo aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quamque partem. In prunis palmo ampliùs, & vbique caminata foſſura ore compreſſiore ſint. Nigra verò terra duo cubita, & palmum quadratis angulis. Eadem menſura Græci authores conſentiunt, non altiores quino ſemipede eſſe debere, nec latiores duobus pedibus. Nuſquã verò ſeſquipede minus altos, quoniam in humido ſolo ad vicina aquæ perueniat. Cato, ſi locus aquoſus ſit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imosq; palmum & pedem, altitudine iiij. pedum. eos lapide conſterni: aut ſi non ſit, perticis ſalignis viridibus. Si neque eæ ſint, ſarmentis, ita vt in altitudinem ſemipedem trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur ea quæ ſumma tellure gaudent, tanquàm fraxinus, olea. Hæc & ſimilia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris ſat eſt, ſi altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem iſtam Papyrius Curſor imperator, ad terrorem Præneſtinorum Prætoris. Deſtringi ſecurius ſe teſte, innoxium abradi partes, quæ ſe nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos ſubiici malunt, qui & contineant humorem, & tranſmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, exiſtimantes. Glarea ſubſtrata inter vtranque ſententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: Cato craſſiorem quinque digitis. Non omiſiſſet idem, ſi attineret, meridianam cæli partem ſignare in cortice, vt tranſlata in iiſdem & aſſuetis ſtatueretur horis: ne Aquiloniæ Meridianis oppoſitæ ſolibus finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerſo affectant etiam quidam in vite ficoque, permutantes in contrarium. Denſiores enim folio ita fieri, magisque protegere fructum, & minùs amittere: ficumq; ſic etiam ſcanſilem fieri. Pleriq; id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis meridiem ſpectet, ignari fiſſuris nimij vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octauam ſpectare maluerim. Aequè latet non negligendum, ne radices mora inareſcãt, néve à ſeptentrionibus, aut ab ea parte cæli vſque ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè nõ aduerſæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriũtur, ignaris cauſæ agricolis. Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota tranſlatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas ceſpite circumligari: cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtiliſſimè quidam ſummam terram contentus eſt ſubdi. Quidam Punicis malis ſubſtrato lapide, non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni meliùs. Arborem ipſam ita locari, vt media ſit totius ſcrobis, neceſſarium. Ficus ſi ſcilla (bulborum hoc genus eſt) ſeratur, ocyſſimè ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma, ſimiliter ſata. Radicum eius magnam adhibendam curã, vt exemptas appareat, non euulſas, quis debitet? Qua ratione & reliqua confeſſa omittimus, ſicuti terram circa radices fiſtucato ſpiſſandam, quod Cato primum in ea re cenſet: plagam quoque à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & vmbris, & ſtillicidijs, & vbi plantari debeant. CAP. XII.

Hvius loci pars eſt ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros denſiores ſeri iuſſerunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo, vel magis etiam pyros, magisque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumque, & vmbræ cuiuſque arboris: quoniam has quoq; obſeruari oportet. Breues ſunt, quamuis magnarũ arborum, quæ in orbem ramos circinent, vt in malis, pyrisque. Eædem enormes ceraſis, lauris. Iam quædam vmbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibusque iuxtà ſatis. Necat germina & pinus: ſed ventis vtraque reſiſtit, quoniam & protecta vinearum ratione egent. Stillicida pinus, quercus, ilicis ponderoſiſſima. Nullum cupreſſi, vmbra minima, & in ſe conuoluta. Ficorum leuis, quamuis ſparſa: ideoque inter vineas ſeri non vetantur. Vlmorum leuis etiam nutriens, quacunque opacat. Attico hæc quoque videtur è grauiſſimis: nec dubito, ſi emittantur in ramos. Conſtrictæ quidem vllius noxiam eſſe non arbitror. Iucunda & platani, quanquam craſſa. Licet gramini credere non ſoli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla, ludentibus foliis.

liis. Pinguis alno, ſed paſcens ſata. Vitis ſibi ſufficit, mobili folio, iactatuque crebro ſolem vmbra temperans: eodē graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Nō faſtidienda hæc quoq; ſcientia, atque non in vltimis ponenda, quando quibuſque ſatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eſt. Iuglandium quidem, pinorumque, & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubiè venenum eſt. Stillicidij breuis definitio eſt. Omnium quæ proiectu frondis ita defenduntur, vt per ipſas non defluant imbres, ſtilla ſæua eſt. Ergo plurimum intererit hac in quæſtione, terra in qua ſeremus, in quantum arbores quaſque alat. Iam per ſe colles minora quærunt interualla. Ventoſis locis crebriores ſeri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt: in xxv. pedibus minimum, plurimum xxx. ſeri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa verò (fides penes authores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo lxxv. pedes Mago interuallo dedit vndique: etiam in macro ſolo ac duro, atque ventoſo, cùm minimum xlv. Bætica quidem vberrimas meſſes inter oleas metit. Illam inſcitiam pudendam eſſe conuenit, adultas interlucare iuſto plus, & in ſenectam præcipitare, aut (plerunque ipſis qui poſuere, coarguentibus imperitiam ſuam) totas excidere. Nihil eſt fœdius agricolis, quàm geſtæ rei pœnitentia, multo vt præſtet laxitate delinquere.

Quæ arbores tardè creſcant, & quæ celeriter: & de Sabina. CAP. XIII.

QVædam autem natura tardè creſcunt, & in primis ſemine tantùm naſcentia, & longo æuo durantia. At quæ citò occidunt, velocia ſunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, pyrus, myrtus, ſalix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt oſtendentes & antè. Ex his lentiſſima pyrus. Ocyſſima omnium cypirus, & pſeudocypirus frutex. Protinus enim floret, ſemenque profert. Omnia verò celerius adoleſcunt ſtolonibus ablatis, vnámque in ſtirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & ſimul proceritate nimia, defigunt rurſus in terram capita, iterumq; naſcuntur ex ſeſe, repleturi omnia, ni reſiſtat cultura, prorſus vt poſſint videri homines terræ cauſa geniti. Ita peſſima atque execrāda res, propaginem tamen docuit, ac viuiradicem. Eadem autem natura eſt ederis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & præneſtinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum quoquò, & poſt biennium amputato flexu, plantáque tranſlata poſt trimatum: quas ſi longius ferre libeat, in qualis ſtatim, aut vaſis fictilibus defodere propagines aptiſſimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxurioſius, radices in ipſa arbore ſolicitando, traiectis per vaſa fictilia vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo ſuprà, biennij ſpatio abſciſſa propagine, & cum qualis illis ſata. Sabina herba propagine ſeritur & auulſione. Tradunt fæce vini, aut è parietibus latere tuſo mirè ali. Iiſdem modis roſmarinum ſerunt & ramo, quoniam neutri ſemen. Rhododendro propagine & ſemine.

De ſatione arborum, & inſitione, & quomodo inuenta ſit tenera inſerendi emplaſtratio. CAP. XIII.

SEmine quoque inſerere natura docuit, raptim auium fame deuorato, ſolidoque, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis, & ventis ſæpe tranſlato in aliquas corticum rimas: vnde vidimus ceraſum in ſalice, platanum in lauro, laurum in ceraſo & baccas ſimul diſcolores. Tradunt & monedulam condentem ſemina in theſauros cauernarum, eiuſdem rei præbere cauſas. Hinc nata inoculatio ſutoriæ ſimili fiſtula aperiendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenq; includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quæ ſinum in nodo gemmæ expulſi corticis, gemmámq; ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipſa docuit. Inſitionem autem caſus, magiſter alius, & penè numeroſior, ad hunc modum: Agricola ſedulus caſam ſepis munimento cingens, quò minùs putreſcerent ſudes, limen ſubdidit ex edera. At illæ viuaci morſu apprehenſæ, ſuam ex alieno fecere vitam, apparuitque truncum eſſe pro terra. Aufertur ergo ſerra æqualiter ſuperficies: læuigatur falce truncus. Ratio poſteà duplex: Et prima inter corticem lignumque inſerendi. Timebant priſci truncum findere: mox inforare auſi medio. Ipſique medullæ calamum imprimebant, vnum inſerentes: neq; enim plures capiebat medulla. Subtilior poſteà ratio vel ſenos adiicit, mortalitati eorum & numero ſuccurrere perſuaſa, per media trunco leniter fiſſo, cuneóque tenui fiſſuram cuſtodiente, donec cuſpidatim deciſus deſcendat in rimam calamus. Multa in hoc ſeruanda. Primum omnium, quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iiſdem in partibus ſubeſt omnibus ſuccus. Vitibus ficiſque media ſicciora, & è ſumma parte conceptu, ideo illinc ſurculi petuntur. Oleis circa medias ſuccus: inde & ſurculi: cacumina ſitiunt. Facillimè coaleſcunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiuſdem horę germinationem ſuccorumque ſocietatem habent. Lenta enim res eſt, quoties humidis repugnant ſicca, mollibus corticū duri. Reliqua obſeruatio, ne fiſſura in nodo fiat: repudiat quippe aduenam inhoſpitalis duritia: vt in parte nitidiſſima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne tranſlucens. Virgilius ex ca-

 cumine

cumine inseri vetat. Certumque est, ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi vetustæ arbori inserantur. ij enim robustiores esse debent. Præterea vt prægnantes, hoc est, gemmatione turgentes, & qui parere illo sperauerint anno. Bimi vtrique, nec tenuiores digito medio. Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil nusquam hulcerosum esse aut retorridum. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticisq; iungatur. Id enim satius, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, vt fastigatio læui descendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quòd facilimè contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur. Ne luxetur, dum deprimitur: neue cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque concorporatur. Id etiam religionis seruant, vt luna crescente, vt calamus vtraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contraria ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxeque capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, vt præualidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto salice præligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignum inseri melius, cuneo optimè osseo, ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quę si comprehendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimũ quàm proximum terræ, si patiatur nodorum truncique ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non ampliùs debent. Cato argillæ, vel cretæ harenam, fimumque bubulum admisceri, atq; ita vsque ad lentorem subigi iubet, idque interponi & circunlini. Ex ijs quæ commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut vltra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitiũ diebus l. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd non contentus insitum muniisse, vt dictum est, & cespite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbę id genus est) insuper obtegi iubet, eamque illigari opertam stramentis. Nunc abundè arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimumque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam verò & ficum, quanquàm aliàs sicca sint, recrastinare minimè vtile. Pyrum vel florentẽ inserere licet, & in Maium quoq; mensem protendere insitionem. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optimè custodire succum arbitrantur: seruari inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas, vtrinque terra obstructos.

De vite inserenda. CAP. XV.

Vitium verò in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, vt cacumine existant, Cato vitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (vt dictum est) addi, medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, vtriusque in obliquum latere contrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamosque addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritáque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit: quoniam adustio omnis hebetat: atque vt gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineret oculis, vlmeo vimine alligatus, bináque circuncideretur acie à duabus partibus, vt inde potius distilaret mucor, qui maximè vites infestat. Deinde cùm eualuissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, vbertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestriũ radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua cælo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

De emplastratione. CAP. XVI.

Emplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maximè cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quaque pręcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat vltra ferrum) cortici imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic compage densata vt cicatrici locus non sit, & statim fiat vnitas, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficúmque sic inseri iussit, mensura etiam præ-

finita

finita ſecundùm reliquam diligentiam ſuam: cortices ſcalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa ſua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miſcuere fiſſuram in vitibus, exempta cortice teſſella, ſurculo à latere plano adigendo. Tot modis inſitam arborem vidimus iuxta Tiburtes Tulias, omni genere pomorum onuſtam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorumque generibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis aſſequi naturam poſſumus. Quædam enim naſci, niſi ſponte, nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & deſertis locis proueniunt. Capaciſſima inſitorum omnium dicitur platanus, poſteà robur: verùm vtraque ſapores corrumpunt. Quædam omni genere inſeruntur, vt ficus & punicæ. Vitis non recipit emplaſtra, nec quibus tenuis ac caducus rimoſuſque cortex. Neque inoculationem ſiccæ, aut humoris exigui. Fertiliſſima omnium inoculatio, poſteà emplaſtratio. Sed vtraque infirmiſſima. Et quæ cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyſſimè deplantantur. Inſerere firmiſſimum, & fœcundius, quàm ſerere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn eſt omittenda raritas vnius exempli. Corellius eques Ro. Ateſte genitus, inſeruit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo in Neapolitano agro. Sic facta eſt caſtanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Poſteà hæres eiuſdem libertus Corellianam iterum inſeruit. Hæc eſt inter eas differentia, illa copioſior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera caſus ingenio ſuo excogitauit, ac defractos ſerere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepiſſent. Multa ſic ſeruntur, in primíſque ficus, omnibus aliis modis naſcens, præterquàm talea: optimè quidem, ſi vaſtiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo ſuper terram relicto capite, eoque ipſo harena cooperto. Ramo ſeruntur & Punica, palis laxato priùs meatu: Item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, craſſitudine minus brachiali, cortice diligenter ſeruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis ſeritur: morus talea tantùm, quoniam ramo eam ſeri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum ſatu nunc dicendum eſt. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, néue ſcabræ, aut bifurcæ: néue tenuiores: quàm vt manum impleant: ne minores pedalibus: vt illibato cortice: atque vt ſectura inferior ponatur ſemper, & quod erit ab radice: accumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura olearum, & quibus temporibus inſitio fiat. CAP. XVIII.

QVæ cuſtodienda in olearum cultura Cato iudicauerit, ipſius verbis optimè præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in ſcrobe ſaturus eis, tripedaneas facito. Diligenterque tractato, ne liber laboret, cùm dolabis aut ſecabis. Quas in ſeminario ſaturus eris, pedales facito: eas ſic inſerito: Locus bipalio ſubactus ſit, beneque glutus. Cùm taleam demittis, pede taleam opprimito. Si parum deſcendat, malleo aut mateola adigito: cauetoque, ne librum ſcindas. Cùm adigis, palo priùs locum feceris, quò taleam demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi † trinæ ſunt, tum denique curæ ſint, vbi liber ſe vertet. Si in ſcrobibus aut in ſulcis ſeras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato ſupra terram, ne plus quatuor digitos tranſuerſos emineant, vel oculos ſerito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quamplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ ſerendæ ſit, agro ſicco per ſementem, agro læto per ver. Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies xl. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit quæ arida erunt, & ſi quid ventus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit, id plus concidito, aratoq; bene, enodatoq;, ſtirpeſq; leues facito. Circum oleas autumno ablaqueato, & ſtercus addito. Qui oliuetum ſæpiſſime & altiſſimè miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. Radices ſi ſurſum abibunt, craſſiores fient, & eò in radices vires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & ſeri debeant, quoque ſpectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & ſiccis, & argilla, inter autumnum & brumam ſeri iuſſit. In craſſo aut humido aut ſubriguo à meſſe ad brumam. Quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè ſerit. Sed ſi & autumno libeat, poſt æquinoctium xl. diebus ad Vergiliarum occaſum, xiiij. ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Africæ peculiare quidem in oleaſtro eſt inſerere. Quadam æternitate conſeneſcunt proxima adoptione virga emiſſa, atque ita alia arbore ex eadem iuueneſcente: iterumque & quoties opus ſit, vt æuis eadem oliueta conſtent. Inſeritur autem oleaſter calamo & inoculatione. Olea, vbi quercus effoſſa ſit, malè ponitur: quoniam vermes qui raucæ vocantur, in radice quercus naſcuntur & tranſeunt. Non inhumare taleas, aut ſiccare priùs quàm ſerantur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortũ interradi alternis annis, melius inuentum. Idem muſcum circundare radici. Circunfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe pedali altitudine: ſtercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occaſu Arcturi ad brumam ſeri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadẽ oblonga, aut rotunda, ab occaſu Vergiliarũ ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occaſu Sagittæ, ſubſolanũ, aut Septentrionem ſpectantia. Laurum ab occaſu Aquilæ ad occaſum Sagittæ. Connexa enim de tempore ſerendi æquè ratio eſt. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Eſt & alia hora circa Ca-

† *Reponendũ, trimæ, ex Catone de Re ruſtic. cap.* 43.

ca Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter vtilis intelligitur: ſed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, verùm naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione ſub Eteſiarum flatu conſerunt: necnon & in Græcia, oleam maximè in Laconia Cos inſula & vites tunc ſerit. Cæteri apud Græcos inoculare & inſerere non dubitant, ſed arborem non ſerunt. Plurimumq; in eo locorum natura pollet. Nanq; in Aegypto omni ſerunt menſe, & vbicunque imbres æſtiui non ſunt, vt in India & Aethiopia. Neceſſariò poſt hæc autumno ſeruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturique ortus. Neque enim animalium tantùm eſt ad coitus auiditas, ſed multo maior eſt terræ ac ſatorum omnium libido: qua tempeſtiuè vti, plurimum intereſt conceptus. Peculiare vtique in inſitis, cùm ſit mutua cupiditas vtrinque coëundi. Qui ver probant, ab æquinoctio ſtatim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum eſſe complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam ſtatim radicem quandam capiant, & ad ver parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quædam tamen ſtatutum tempus anni habent vbique, vt ceraſi & amygdalę circa brumam, ſerendi vel inſerendi. De pluribus locorum ſitus optimè iudicabit. Frigida enim & aquoſa verno conſeri oportet, ſicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum diſtribuit: Moro ab Idib. Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita vt brumam xv. nec minus diebus antecedant. Malis æſtiuis & cotoneis, item ſorbis, prunis, poſt mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Perſicis ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, Græcæ, atque caſtaneæ, à Calendis Martiis ad Idus eaſdē. Salici, geniſtæ, circa Martias Calendas. Hanc in ſiccis ſemine, illam in humidis virga ſeri diximus.

Quæ arbores ſocietate gaudeant, de diſciplina ablaqueandi & accumulandi CAP. XIX.

EST etiam noua inſerendi ratio, ne quid ſciens quidem prætereram, quod vſquam inuenerim, Columellæ excogitata, vt affirmat ipſe, qua vel diuerſæ inſociabileſque naturæ arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc ſeri ficum iubet, non ampliore interuallo, quàm vt contingi largè poſſit ramo oleæ quàm maximè ſequaci atque obedituro: eumque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Poſteà fico adepta vires (quod euenire trimæ aut vtiq; quinquenni ſolet) detruncata ſuperficie, ipſum deputatum, & vt dictum eſt, adraſo cacumine: defigi in crure fici, cuſtoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginū inſitorumque temperamento, triennio communi inter duas matres coaleſcere. Quarto anno abſciſſum totum adoptantis eſſe, nondū vulgata ratione, mihi certè ſatis comperta. Cæterò eadem illa de calidis frigidíſque, & humidis & ſiccis ſuprà dicta ratio, & ſcrobes fodere monſtrauit. In aquoſis enim neque altos, neque amplos facere expediet: aliter in æſtuoſo ſolo & ſicco, vt quàm maximè accipiant aquam contineantque, Hęc & veteres arbores colendi ratio eſt. Feruentibus enim locis accumulant æſtate radices operiuntq;, ne ſolis ardor exurat. Aliubi ablaqueant; perflatuſque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contra illi hyeme aperiunt, humorémque ſitientibus quærunt. Vbicunque circunfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore ſolis humoriſque in ſumma tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia ſerendis inſerendiſq; in vniuerſum ſint dicta.

De ſalicto, & harundineto, & cæteris cæduis ad perticas, palos. CAP. XX.

HInc reſtat earum ratio, quæ propter alas ſeruntur, ac vineas maximè, cæduo ligno. Principatū in ijs obtinent ſalices, quarum ſatio fit loco madido: tamen refoſſo duos pedes & ſemipedem, talea ſeſquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quò plenior. Interuallo eſſe debent pedes ſeni. Trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, vt ſe in latitudinem fundant, ac ſine ſcalis tondeantur. Salix enim fœcundior eſt, quò terræ propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent menſe Aprili. Hæc viminalium cultura. Perticalis & virga & talea ſeritur foſſura eadem. Perticas ex ea cædi iuſtum eſt, quarto ferè anno. Et eæ autem ſeneſcentium propagine ſarciunt locum, pertica immerſa, ac poſt annum reciſa. Salicis viminalis iugera ſingula ſufficiunt xxv. vineæ iugeribus. Eiuſdem rei cauſa populus alba ſeritur bipedaneo paſtinatu, talea ſeſquipedali, biduo ſiccata, palmipede interuallo, terra ſuperiniecta duorum cubitorum craſſitudine. Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ, ſolo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alij oculum appellant, dodrantali ſcrobe, interuallo duûm pedum & ſemipedis: reficiturque ex ſeſe vetere harundineto extirpato: quod vtilius repertū, quàm caſtrare, ſicut anteà. Nanque in ſe radices ſerpunt, mutuóque diſcurſu necantur. Tempus inſerendi, priuſquàm oculi harundinum intumeſcant, ante Calen. Martias. Creſcit ad brumam vſq;, deſinitque cùm dureſcere incipit. Hoc ſignum, quod tempeſtiuam habet cæſuram: & hanc autem, quoties & vineam fodiendam putant. Seritur & tranſuerſa, non altè terra condita: erumpuntque ſingulis oculis totidem plantæ. Seritur & deplantata pedali ſulco binis obruptis gemmis, vt tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat. Cæditur decreſcente luna. Vineis anno ſiccata vtilior, quàm viridis. Caſtanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, per durandi peruicacia, regerminatione cædua vel ſalice lætior. Quærit ſolum facile, necnon harenoſum,

harenoſum,maximeque ſabulum humidum aut carbunculum, vel tophi etiã farinam, quamlibet opaco ſeptentrionalique & præfrigido ſitu,vel etiam decliui. Recuſat eadem Gallicam, rubricam, cretam,omnemque terræ fœcunditatem. Seri nuce diximus,ſed niſi ex maximis non prouenit, nec niſi quinis aceruatim ſatis. Perfringi ſolum debet ſuprà ex Nouembri menſe in Februarium:quo ſolutæ,ſponte cadunt ex arbore,atq; ſubnaſcuntur. Interualla ſint pedalia vndique ſulco dodrantali. Ex hoc ſeminario transferuntur in aliud,bipedali interuallo,plus biennio. Sunt & propagines,nulli quidem faciliores. Nudata enim radice,tota in ſulco proſternitur. Tunc ex cacumine ſuper terrã relicto renaſcitur,& alia ab radice. Sed tranſlata neſcit hoſpitari,pauetque nouitatem. Biennio ferè poſteà proſilit. Ideo nucibus potiùs,quàm viuiradicibus,plantaria cædua implentur. Cultura non alia,quàm ſuprà dictis fodiendis ſupputandiſque per biennium ſequens:de cætero ipſa ſe colit,vmbra ſtolones ſuperuacuos enecante. Cæditur intra ſeptimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus,quando etiam ea bifida ſtirpe fiunt, durantque vltra alteram ſyluæ ſuæ cæſuram. Eſculus ſimiliter prouenit,cæſura triennio ſerior,nimis moroſa naſci. In quacunq; terra ſeritur,naſcitur è balano,ſed non niſi eſculi,ſcrobe dodrantali, interuallis duorum pedum ſeritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minimè putreſcit,læſumque maximè fruticat. Præter hæc ſunt cædua,quæ diximus, fraxinus, laurus, Perſica, corylus, malus: ſed tardiùs naſcuntur,terramque defixa vix tolerant,non modò humorem. Sambucus contrà firmiſſima ad palum, taleis ſeritur,vt populus. Nam de cupreſſo ſatis diximus.

De culturis,& diſciplina colendarum vinearum. CAP. XXI.

Et prædictis velut armamentis vinearum,reſtat ipſarum natura præcipua tradenda cura. Vitiũ ſurculi,& quarundam arborum,quibus fungoſior intus natura eſt, genicularis ſcaporum nodis interſepiunt medullam. Ferulæ ipſæ breues,& ad ſumma breuiores, articulis vtique duobus internodia includunt. Medulla,ſiue illa vitalis anima eſt,ante ſe tendit,longitudinẽ impellens, quandiu nodis peruia patet fiſtula. Cùm verò concreti ademere tranſitum, repercuſſa erumpit, ab ima ſui parte,iuxta priorem nodum,alternis laterum ſemper inguinibus,vt dictum eſt in harundine ac ferula,quorum dextrum ab imo intelligitur articulo,læuum in proximo,atq; ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma,cùm ibi ceſpitem fecit. Antè verò quàm faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipſo,germen. Sic palmites,nepotes,vuæ,folia,pampini gignuntur. Mirumq;, firmiora eſſe in dextra parte genita. Hos ergo in ſurculis nodos,cùm ſerũtur,medios ſecare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo ſolo patefacto ſeruntur, ſic vt deſcendant quæ proxima arbori fuerint,duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum ſurculis propriè vocantur vnde germinant. Hac de cauſa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore:cùm tempeſtiuè ſati prægnantes,inchoatos conceptus aliubi pariunt. Ita ſatas ficos,tertio anno transferre facile! Hoc pro ſeneſcendi celeritate attributum huic arbori, vt citiſſimè proueniat. Vitium numeroſior ſatus. Primum omnium nihil ſeritur ex his, niſi inutile, & deputatum in ſarmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus vtrinque è duro ſurculus ſeri:eoque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Poſteà auelli cum ſua calce cœptus eſt,vt in fico:neque eſt aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius ſine calce,propter quod ſagittæ vocantur,cùm intorti panguntur:iidem cùm reciſi nec intorti,trigemmes. Plures autem ex eodem ſurculo hoc modo fiunt. Serere è pampinariis ſterile eſt: nec niſi fœcundo oportet. Quæ raros habet nodos,infœcunda iudicatur. At denſitas gemmarum,fertilitatis indicium eſt. Quidam ſeri vetant,niſi eos,qui floruerint,ſurculos. Sagittas ſerere minus vtile,quoniam in transferendo facilè rumpitur,quod intortum fuit. Seruntur pedali, non breuiores,longitudine,quinque,ſexve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac menſura eſſe non poterunt. Inſeri eodem die,quo deputentur,vtiliſſimum. Si multo poſteà neceſſe ſit ſerere cuſtoditos,vti præcepimus,caueri vtique,ne extra terram poſiti ſole inareſcant, ventóve aut frigore hebetentur. Qui diutius in ſicco fuerint,priùs quàm ſerantur,in aqua pluribus diebus reuireſcãt. Solum apricum & quàm ampliſſimum in ſeminario,ſiue in vinea,bidente paſtinari debet ternos pedes,bipalio alto marra reiici quaternûm pedum ferramento,ita vt in pedes binos foſſa procedat. Foſſum purgari,& extendi,ne crudum relinquatur:verùm exigi menſura. Malè paſtinatum deprehendunt ſcamna inæqualia. Metienda eſt & ea pars,quæ interiacet,puluini. Surculi ſeruntur & in ſcrobe & in ſulco longiore,ſuper quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili ſolo fruſtra, niſi ſubſtrato pinguiore. Nec minus,quàm duos,integi oportet,& proximam attingi terram,eodem paxillo deprimi & ſpiſſari. Intereſſe in plantario ſeſquipedes inter bina ſemina in latitudinem, in longitudinem ſemiſſes. Ita ſatos malleolos xxiiij. menſe recidere ad imum articulum,niſi ipſi parcatur. Oculorum inde materia emicat,cum qua xxxvj. menſe viuiradix transfertur. Eſt & luxurioſa ratio vites ſerendi,vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxurioſa:atque ita vel per oſſa bubuli cruris,vel per cocta fictilia traiecti,obruãtur binis eminentibus gemmis. Humeſcunt hoc modo,reciſiq; palmitem emittunt. Poſteà fiſtula fracta radix liberè capit vires,vuamq; fert, & omnium corporum ſuorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medullaque eraſa, in

ſe colligantur ipſi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo miſta ſeritur, & cùm ſpargere cœpit caules, deciditur, foditurq; ſæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm viuere ſemina ipſa perquàm mirum ſit, & medulla adempta naſci. Surculis etiam quibuſnam ſit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuiſſimis quinis ſeníſve colligatis depacti proueniunt. Quondam in obſeruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarij curam ſequitur vinearum ratio. Quinque generum hæ: Sparſis per terram palmitibus, aut per ſe vite ſubrecta, vel cum adminiculo ſine iugo, aut pedatæ ſimplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadem intelligitur eius quoque, in qua ſine adminiculo vitis per ſe ſtabit. Id enim non fit, niſi pedamenti inopia. Simplici iugo conſtat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melior ea vino, quando ſibi ipſa non obumbrat, aſſiduoque ſole coquitur, & afflatum magis ſentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoq; & occationi, omnique operi facilior. Super cætera defloreſcit vtilius. Iugũ fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóve, vt in Hiſpania, Bruduſioq;. Compluuiata copioſior vino eſt, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius ſerendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numeroſior tantùm. His verò tribus ſeritur modis: Optimè in paſtinato, proximè in ſulco, nouiſſimè in ſcrobe. De paſtinatione dictum eſt.

De ſulco, & vinearum putatione. CAP. XXII.

SVlco latitudo palæ ſatis eſt: ſcrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, extatura etiamnũ duabus gemmis. Emolliri terram minutis in ſcrobe ima ſulcis, fimoque miſceri, neceſſarium. Cliuoſa altiores poſcunt ſcrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerſo, aluei vocabũtur. Eſſe vitis radicem in media ſcrobe oportet: ſed ipſam innixam ſolido in orientem æquinoctialem ſpectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano xviij. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum tranſitus, aliiſque tranſuerſis limitibus denûm pedum diſtingui per media iugera. Aut ſi maior modus ſit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper verò quintanis ſeminari, hoc eſt, vt quinto quoque palo ſingulæ iugo paginæ includantur. Solo ſpiſſo, non niſi repaſtinato, nec niſi viuiradicem ſeri: tenero & ſoluto, vel malleolum ſulco, vel ſcrobe. In colles ſulcos agere tranſuerſos, melius quàm paſtinare, vt defluuia palis eorum contineantur. Aquoſo cælo, vel ſicco ſolo, malleolos ſerere autumno, niſi ſi tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poſcit ſeri, humidus frigidusque etiam veris exitu. In arido ſolo viuiradix quoque fruſtra ſeritur. Malè & in ſiccis malleolus, niſi poſt imbrem. At in riguis, vel frondens vitis, & vſque ad ſolſtitium rectè, vt in Hiſpania. Quieſcere ventos ſationis die vtiliſſimũ. Pleriq; Auſtros optant, Cato abdicat. Intereſſe medio temperamento inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto ſolo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marſi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocant porculeta. Pluuio & caliginoſo tractu rariores poni, ſicco denſiores congruit. Subtilitas parſimoniæ compendia inuenit, cùm vinea in paſtinato ſeritur, obiter ſeminarium faciendi, vt viuiradix loco ſuo, & malleolus qui transferatur, inter vites & ordines ſeratur. Quæ ratio in iugero circiter xvj. mil. viuiradicum donat. Intereſt autem biennium fructus, quo tardius in ſato prouenit, quàm in tranſlato. Viuiradix poſita in vinea poſt annum reſecatur vſq; ad terram, vt vnus tantùm emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & ſecundo anno reciditur, vireſq; concipit, & intra ſe paſcit ſuffecturas oneri: aliâs feſtinatione pariendi gracilis ac emucida, ni cohibeatur caſtigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius naſcitur: ac niſi ad pariendũ vires ſeruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, aleaque: aut ſi non ſint, pali è iunipero, cupreſſo, laburno, ſambuco. Reliquorum generum ſudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo connexa faſciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites ſarmento iunguntur inter ſe funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robuſtumq; emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugum inſilit. Quidã tunc excæcant eum, ſupina falce auferendo oculos, vt noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim conſuetudo pariendi, ſatiuſq; pampinos adiugatę detergere, vſquequo placet roborari eam. Sunt qui vetãt tangi proximo anno quàm tranſlata ſit, neque ante lx. menſem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, ſed vt ternos quaternóſve ſingulis annis adiiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id vtrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodoſum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem eſſe firmam, poſteà fœtum audacem. Nec tutum eſt quod cicatricoſum, magno imperitiæ errore. Quicquid eſt tale, plagis naſcitur, non è matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: & annuos accipit tota fœtus, cùm permiſſum fuerit naſci. Nil natura portionibus parit. Quæ cùm excreuerit, ſatis firma protinus in iugo collocari debebit: ſin etiamnum infirmior erit, ſub ipſo iugo hoſpitari reciſa: viribus, non ætate decernitur. Temerarium eſt, ante craſſitudinem pollicarem viti imperare. Sequenti anno palmites

ſalutentur

ſalutentur pro viribus matris ſinguli aut gemini. Iidem & ſecuto, ſi cogit infirmitas, nutriātur: tertioque demum duo adiiciantur. Nec ſunt plures quaternis vnquam permittendi. Breuiterque, nō indulgendum eſt, & ſemper inhibenda fœcunditas: Ea eſt enim natura, vt parere malit, quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa ſemina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res eſt. Sic pernicioſè luxuriat: nec ampliat ſe, ſed egerit. Dabit conſilium & ſoli natura. In macro etiam ſi vites habebit, reciſa intra iugum moretur, vt omnis fœtura ſub eo exeat. Minimum id eſſe debebit interuallum, vt attingat iugum, ſperetque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè ſe ſpargat. Ita temperetur hic modus, vt creſcere etiam malit, quàm parere. Palmes duas tréſve gemmas ſub iugo habere debet ex quibus materia naſcatur: tunc per iugum mergi alligarique, vt ſuſtineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox aſtrictus à tertia gemma alligari: quoniam & ſic coercetur impetus materiæ, denſioresque citrà pampini exultant: cacumen religari vetant. Natura hæc eſt, deiecta pars aut præligata fructum dat, plurimumque ipſa curuatura. Quod citrà eſt, materiem mittit, offenſante credo ſpiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno ſequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at vbi ſupra cicatricem eſt, fructuariū. Alterum ex anniculo palmite, ſemperque fructuarium relinquitur ſub iugo, & qui vocatur cuſtos. Hic eſt nouellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, ſi vitis luxuria ſe conſumpſerit. Et alius iuxta eum verrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, ſi fortè cuſtos fallat. Vitis antequàm ſeptimum annum à ſurculo compleat, euocata ad fructum euaneſcit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longum, & ad quartum vſque pedamētum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos vocant, vt faciant quæ maſculeta appellant. Cùm induruit vitis, peſſimum in vinea traducere. Quinto anno & ipſi palmites intorquentur, ſingulæque è ſingulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioresque amputantur. Semper cuſtodem relinqui melius: ſed is proximus viti eſſe debet, nec longior, quàm dictum eſt: & ſi luxuriauerint palmites, intorqueri: vt quatuor materias, vel duas, ſi vniiuga erit vinea, emittat. Si per ſe vitis ordinabitur ſine pedamento, qualecunque initio adminiculum deſiderabit, dum ſtare condiſcat, & recta ſurgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine vndique, ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelſum emicare. Huic vineæ trium pedum altitudo excelſior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iuſtam. Iis quoque, quæ ſparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circundant, ſcrobibus per ambitū factis, ne vagi palmites inter ſe pugnent occurſantes: maiorque pars terrarum ita ſupinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Aegypto Syriaque, ac tota Aſia, & multis locis. Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, vt ſemper pollices tantùm relinquātur, fertili ſolo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præſtatque multos eſſe, quàm longos. Quæ de natura ſoli diximus, tanto potentiora ſentientur, quanto propior fuerit vua terræ. Genera ſeparari, ac ſingulis conſeri tractibus, vtiliſſimum. Miſtura enim generum etiam in vino, non modò in muſto, diſcors. Aut ſi miſceantur, non alia, quàm pariter matureſcentia, iungi neceſſarium. Iuga altiora, quò lætior ager, & quò planior: item roſcido, nebuloſo, minuſque ventoſo conueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, æſtuoſo, ventiſque expoſito. Iuga ad pedamentum quàm arctiſſimo nodo vinciri oportet, vitem leui contineri. Quæ genera vitium, & in quali ſolo cæloque eſſent conſerenda, cùm enumeraremus naturas earum & vinorum, notauimus: De reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique æſtate tota poſt ſingulos rores confodi iubent vineam. Alij vetant gemmantem: decuti enim oculos, tractúque intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, ſed maximè lanatū, quoniam facillimè auferat gemmas: Inimicos & pubeſcente vua raſtros: ſatiſque eſſe vineam ter anno confodi, ab æquinoctio verno ad Vergiliarum exortum, & Canis ortu, & nigreſcente acino. Quidā ita determinant: Veterem ſemel à vindemia ante brumam, cùm alij ablaqueare & ſtercorare ſatis putent. Iterum ab Idib. Aprilis, antequàm concipiat, hoc eſt, in vj. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & variante ſe vua. Peritiores affirmant, ſi iuſto ſæpius fodiatur, in tantum tenereſcere acinos, vt rumpantur. Quæ fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: ſicuti lutum neque arare, neque fodere: Foſſione puluerem excitatum contra ſoles nebulaſque prodeſſe. Pampinatio verna in confeſſo eſt, ab Idibus Maiis intra dies x. vtique antè quàm florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri. De ſequente variant ſententiæ. Cùm defloruerit, aliqui pampinandū putant: alij ſub ipſa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanq; & putationum tradenda ratio eſt. Protinus hanc à vindemia, vbi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquàm debet ratione naturæ ante Aquilæ exortum, vt in ſiderū cauſis docebimus proximo volumine. Imò verò fauonio, quoniam anceps culpa ſit præproperæ feſtinationis. Si ſaucias recenti medicina mordeat quædam hyemis ruminatio, certum eſt gemmas earum frigore hebetari, plagaſque findi, & cæli vitio exuri oculos lacryma diſtillante. Nam gelu fragiles fieri quis neſciat? Operarum iſta computatio eſt in latifundiis, nō legitima naturæ feſtinatio: quò maturiùs putantur

tantur aptis diebus, eò plus materiæ fundũt: quò ſerius, eò fructum vberiorem. Quare macras priùs conuenit putare, validas nouiſſimè. Plagam omnem obliquam fieri, vt facilè decidant imbres: & ad terram verti, quàm leuiſſima cicatrice acie falcis exacta, plagaque conuelata. Recidi autem ſemper inter duas gemmas, ne ſit vulnus oculis in reciſa parte. Nigram eſſe eam exiſtimant: & donec ad ſyncera veniatur, recidendam: quoniam è vitioſa materie vtilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, nouóſque elici vtiliſſimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum vua ſint: id etenim vuas ſupplantat, præterquàm in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam vua, quæ naſcatur è duro rigeſcente, vt niſi ferro detrahi non poſſit. Pedamentum quidam inter duas vites vtilius putant ſtatui: & faciliùs ablaqueantur ita: meliúſque eſt vniiugæ vineæ, ſi tamen & ipſi iugo ſint vires, nec flatu infeſta regio. In quadripartita quàm proximum oneri adminiculum eſſe debet: ne tamen impedimentũ ſentiat ablaqueatio, cubito abeſſe, non amplius: ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubent. Cato de omni cultura vitium ita præcipit: Quàm altiſſimam vineam facito, alligatoque rectè, dum ne nimiũ conſtringas. hoc modo etiam curato: Capita vitium putata circunfodito, arare incipito. Vltrò citroque ſulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: veteres quàm minimum caſtrato. Potiùs, ſi opus fuerit, deiicito, bienniòque pòſt præcidito. Vitem nouellam reſecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite caluata erit, ſulcos interponito, ibique viuiradicem ſerito. Vmbram à ſulcis remoueto: crebroque fodito. In vinea veteri ſerito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, ne ſerito: & circum capita addito ſtercus, paleas, vinaceas aut aliquid horunce. Vbi vinea frondere cœperit, pãpinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitoque. Quæ vbi rectè ſteterint, vbi vua varia fieri cœperit, vites ſubligato. Vitis inſitio vna eſt per ver, altera cùm vua floret: ea optima eſt. Vineam veterem ſi in aliũ locum transferre voles, duntaxat brachium craſſum primũ deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne ſaucies. Ita vti fuerit, ponito in ſcrobe, aut in ſulco, operitoque, & bene occulcato. Eodemq; modo vineam ſtatuminato, alligato, laxatoque vti fuerat, crebroque fodito. Ocymum, quod in vinea ſeri iubet, antiqui appellabant pabulum, vmbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

Ratio arbuſtorum. CAP. XXIII.

Sequitur arbuſti ratio, mirum in modum damnata Sarſennæ patri filioque, celebrata Scrofæ, vetuſtiſſimis poſt Catonem, peritiſſimiſque: ac ne à Scrofa quidem, niſi vni Italiæ, conceſſa: cùm tam longo iudicetur æuo, nobilia vina non niſi in arbuſtis gigni, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut vberiora imis: adeò excelſitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omniũ vlmus, excepta propter nimiã frondem atinea. Deinde populus nigra, eadem de cauſa, minus denſa folio. Non ſpernunt plerique & fraxinum, ficumque, etiam oleam, ſi non ſit vmbroſa ramis. Harum ſatus cultúſque abunde tractatus eſt. Ante triceſimum ſextum menſem attingi falce vetantur. Alterna ſeruantur brachia; alternis putantur annis: ſexto anno maritantur. Tranſpadana Italia, præter ſuprà dictas, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbuſtat agros: Venetia ſalice, propter vliginem ſoli. Et vlmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur, nulla ferè xx. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſicciſque agris, à xij. in campeſtribus & humidis. Meridianum ſolem ſpectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi, tonſili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontemque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas ſæpe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare, niſi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. Serere tripedano ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſeſe arboremque ſingulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque paſtinationi, nulla fodiendi impendia: vtpote cùm arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet, quòd in eodem ſolo ſeri fruges & vitibus prodeſt. Superque, quòd vindicans ſe altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, vel ſepe, vel foſſarum vtique impendio muniri ſe cogat. In arbuſto è prædictis ſola viuiradicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, vt diximus. Qualorum in ipſo tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutiſſima eſt. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta ſuã arborem, aut circa proximam cælibem. Quod ſupra terram eſt è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat, omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede. Poſt annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus ſuis aſſueſcat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abſcinditur, reponiturq; altius in terram, ne ex reciſo frondeat. Tolli viuiradix à vindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem ſerere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribusque induratum annis. Hunc præciſum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraſo cortice, quatenus obruatur, (vnde & raſilem vocant) deprimere ſulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyſſimum in vite. Si gracilis ſit vitis aut terra, vſitatum eſt quàm proximè ſolum decidi, donec

firmetur

firmetur radix: ſicut neq; roſcidam ſeri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem ſpectare debent ipſæ, palmites autem earum meridiem. Non eſt feſtinandum ad putationem nouellæ, ſed primò in circulos materies colligenda, nec niſi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbuſta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priuſquàm arborum longitudinem æquauerit. Prima falce ſex pedes à terra recidatur, flagello infrà relicto, & naſci coacto incurua tione materiæ. Tres ei gemmæ, non amplius, deputato ſuperſint. Ex his emiſſi palmites proximo anno imis inferantur ſcamnis, ac per ſingulos annos ad ſuperiora ſcandant relicto ſemper duramento in ſingulis tabulatis, & emiſſario vno, qui ſubeat, vſque quo placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè tulerint, recidantur: noua circunciſis vndique capreolis ſpargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crinibus circumueſtit arborem, crineſque ipſos vuis: Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ viæ in ridicas, at in earum ambitu frondem earũ fugiens. Eſt quorundam imperitia ſub ramo vinculo ſuſpendendi, ſuffocante iniuria: quando contineri debet vimine, non arctari. Quinimo etiam quibus ſalices ſuperſunt, molliore hoc vinculo facere malunt: herbáque, Siculi quam vocant ampelodeſmon. Græcia verò vniuerſa iunco, cypero, vlua. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam ſpargi, atque in terra, quam per totum annum ſpectauerit, recumbere. Nanque vt veterina à iugo, & canes à curſu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipſa gaudet aſſiduo leuata onere ſimilis reſpiranti. Nihilque eſt in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari, & laſſas etiamnum fructu edito, improbatur, vt putatę rurſus alligentur alio loco. Nanque orbitas vinculi ſentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus, ſi pes quadrageno diſtet ſpatio, quaterni ſi viceno, inter ſe obuij miſcentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut ſi breuitas non patiatur ipſorum, adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. Traducem bimum præcidere ſolebant. Oneratis enim vetuſtate melius donare tempus, vt tranſilem faciant, ſi largiatur craſſitudo: aliàs vtile toros futuri draconis paſci. Vnum etiamnum genus eſt medium inter hoc & propaginem, totas ſupplantandi in terram vites cuneiſque findendi, & in ſulcos plures ſimul ex vna propagandi, gracilitate ſingularum firmata circunligatis haſtilibus, nec reciſis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouarienſis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impoſitis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter ſoli vitia, cultura quoque torua fiunt vina. Alia culpa iuxta vrbem Varacinis, quæ alternis putantur annis non quia id viti conducat, ſed quia vilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carſeolano ſequuntur: carioſáſque tantùm vitis partes incipientes inareſcere deputando, cæteris ad vuam relictis, detracto onere ſuperuacuo pro nutrimento omni eſt raritas vulneris. Sed niſi pingui ſolo talis cultura degenerat in labruſcam. Arbuſta arari quàm altiſſimè deſiderant, etſi tantum frumenti ratio exigit. Pampinari ea non eſt moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata denſitate ramorum, qui ſint ſuperuacui, & abſumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem ſpectare vetuimus. Melius, ſi neque in Occaſus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, & difficilè ſaneſcunt, algendo nimis æſtuandóue. Non eadem in vite, quæ in arbuſtis, libertas, quoniam certa latera eſt facilius abſcondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonſura ſupiniore velut calices faciendi, ne conſiſtat humor. Viti adminicula addenda, quæ ſcandat apprehenſa, ſi maiora ſint.

De ſeruandis vuis, & morbis arborum. CAP. XXIIII.

VItium generoſarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum ſeruare vuas libeat, decreſcente Luna tradunt. Quæ verò interlunio ſint putatæ, nullis animaliũ obnoxias eſſe. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm ſit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum ſerendas plena, aut creſcente vtique, cenſent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè ſatu cultuque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiſo in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid deſit, indicanda reliqua natura ſit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infeſtantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et ſylueſtrium quidem pernicioſus negans eſſe, vexarique tantùm grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpoſtero die: quoniam ſuo frigora etiam proſunt, vt diximus. Quid ergo? nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem eſt, quo deprehendatur ſoli vitiũ, quoniam non euenit, niſi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non ſoli. Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitantur, ſed maximæ: vexatiſque ita cacumina prima inareſcunt, quoniam præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam cõmunes morbi, quidam priuati generum. Communis vermiculatio eſt, ſideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas, ſocietate nominum quoque cum hominum miſeriis. Trunca dicimus certè corpora, & oculos germinum exuſtos, ac multa ſimili ſorte. Itaque laborant & fame, & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ verò & obeſitate: vt omnia quæ reſinam ferunt, nimia pinguitudine in tedã mutantur: & cùm radices quoque pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: ali

quando & peſtilentia per genera, ſicut inter homines, nunc ſeruitia, nunc plebs vrbana vel ruſtica. Vermiculantur magis minúſue quædam, omnes tamen ferè: idque aues caui corticis ſono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria eſſe cœpit: prægrandeſque roborum delicatiore ſunt in cibo: coſſos vocant: atque etiam farina ſaginati, hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arborum hoc ſentiunt pyri, mali, fici: minus, quæ amaræ ſunt & odoratæ. Eorum qui in ficis exiſtunt, alij naſcuntur ex ipſis, alios parit qui vocatur ceraſtes. Omnes tamen in ceraſten figurantur, ſonumque edunt paruuli ſtridoris. Et ſorbus arbor infeſtatur vermiculis ruffis piloſis, atque ita emoritur. Meſpilus quoque in ſenecta obnoxia ei morbo eſt. Sideratio tota cælo conſtat. Quapropter & grando in his cauſis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim verno tepore inuitatis, & erumpere audentibus ſatis mollibus inſidens, adurit lacteſcentes germinũ oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ pernicioſior natura, quoniam lapſa perſidet, gelatque, ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit niſi immoto aëre & ſereno. Proprium tamen ſiderationis eſt, ab ortu Canis ſiccitatum vapor, cùm inſitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus, & vites. Olea præter vermiculationem, quam æquè ac ficus ſentit, clauum etiam patitur, ſiue fungum placet dici, vel patellam. Hæc eſt Solis exuſtio. Nocere tradit Cato & muſcum rubrum. Nocet plerunque vitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium eſt. Impetigo, & quæ adnaſci ſolent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbique. ſunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorũ crutiatus, ſic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes hoc eſt, radices erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc eſt, cacuminum digitos, qui longiſſimè à toto corpore exeunt. Inareſcunt ergo, & ſunt apud Græcos ſua nomina vtrique vitio. Vndique primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, poſtremò tabes morbuſque non intrante ſucco, aut nõ perueniente: maximéq; id fici ſentiunt. Caprificus omnibus immunis eſt, quę adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias. Nam ſi rariores fuere, perfundunt arborem, non ſcalpunt ſcabie. Cæterùm ſi cadunt, ſiue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter vermiculationem & ſiderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de cauſis: vna, vi tempeſtatum germinibus ablatis: altera, vt notauit Theophraſtus, in ſupinum excifis: tertia, culturæ imperitia læſis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis ſentiuntur. Siderationis genus eſt in his defloreſcentibus roratio. Aut cùm acini, priuſquàm creſcant, decoquuntur in callum. Aegrotant & cùm alſere, læſis vredine attonſarum oculis. Et calore hoc euenit intempeſtiuo: quoniam omnia modo conſtant, certóque temperamento fiunt. Et culpa vinitorum colentiũ, cùm præſtringuntur, vt dictum eſt. Aut circunfoſſor iniurioſo ictu verberauit. Vel etiam ſubarator imprudens luxauit radices, corpúſue deſquamauit. Eſt & quædam contuſio falcis hebetioris. Quibus omnibus cauſis difficiliùs tolerant frigora aut æſtus: quoniam in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmiſſima verò malus, maximéque quæ dulcis eſt. Quibuſdam debilitas ſterilitatem, non necẽ, affert, vt ſi quis pino cacumen auferat vel palmæ. Sterileſcunt enim nec moriũtur. Aegrotant aliquando & poma ipſa per ſe ſine arbore, ſi neceſſariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contrà abundauere. Decidunt enim, aut deteriora fiunt. Peſſimum eſt inter omnia, cùm defloreſcentem vitem & oleam percuſſit imber, quoniam ſimul defluit fructus. Sunt ex eadẽ cauſa naſcentes & erucæ dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto: ac depaſtam arborem turpi facie relinquunt. Naſcitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, ſi Sol acrior inſecutus inuſſit ipſum vitium, ideóque mutauit. Eſt etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneam vocant) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & abſumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè, ſed & alios fruct us. vermiculationem & poma ipſa per ſe quibus damannis ſentiunt, mala, pyra, meſpila, punica. In oliua ancipiti euentu, quando ſubeunt nati fructum adimunt: augent, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt poſt Arcturum. Eædem ſi Auſtrinæ fuere, generant, in drupis quoque, quæ matureſcentes tunc ſunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamſi non cecidere, faſtidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus moleſta, vt glandibus, fico, qui videntur ex humore naſci, tunc dulci ſubdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his eſt. Quædam temporum cauſæ, aut locorum non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, ſicut tabes cùm inuaſit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt eſt in Apulia Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim, ſi flauit circa brumam, frigore exurit areſaciens, vt nullis poſteà ſolibus recreari poſſint. Hoc genere conualles & appoſita fluminibus laborant, præcipuéque vitis olea, ficus. Quod cum euenerit, detegitur ſtatim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus ſignũ eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſere: alioquin, quas putes præualuiſſe, moriuntur. Nonnunquam inareſcunt folia, eademque reuiuiſcunt. Aliæ in ſeptentrionalibus, vt Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, ſi poſt brumam continuauere xl. diebus. Et ibi autem, & in reliquis partibus, ſi protinus editis fructibus gelatio magna conſecuta eſt, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum conſtant, ſecundas habent cauſas. Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiam iuuatur. Craſſeſcens enim præſtringit & ſtrangulat. Nec adrachne offenditur, ſi non ſimul

simul incidatur & corpus. Alioquin & cerasus, & tilia, & vitis corticem mittunt, sed non vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, vt platanis. Tiliæ renascitur paulo minus, quàm totus. Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto fimoque. Et aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quædam tardiùs ita moriuntur, vt robora & quercus. Refert & tempus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit Sole Taurum vel Geminus transeunte, cùm germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex, & robur, & quercus. Quod si angusta decorticatio fuit, nihil nocetur suprà dictis. Infirmiores quidem & in solo gracili, vel ab vna tantùm parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet, cupressi, piceæ, cedri. hę enim detracto cacumnine, aut ignibus adusto intereunt. Similem & depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat capra, sterilescere, author est Varro, vt diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica. Quædam vel ab hulcere tantùm. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minimè mirum est. Pleræq; tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vitales abscisis, moriuntur. Necant inuicem inter sese vmbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens: Nec viscum prodest, & cytisus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mistura: vt rhaphanus & laurus vitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum: ideo cùm iuxta sit, auerti & recedere, saporemque inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina vel erui, vltima venena sunt.

De varijs prodigijs siue ostentis in arboribus: déque olivueto publicam viam olim transgresso. CAP. XXV.

INter vitia arborum, est & prodigiis locus. Inuenimus enim sine foliis natas: vitem & malum Punicam stirpe fructum tulisse, non palmite, aut ramis, vitem vuas sine foliis, oleas quoque amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta reuixit: & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiuntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maximè quę ex semine nascuntur, vt populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici, aut contrà, graui ostento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida vua & fico in nigras: vt Laodiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos verò C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internicionem hominum fore, tantoque eam maiorem, quantò propius ab vrbe postea facta esset. Sunt prodigia, & cum alienis locis enascuntur, vt in capitibus statuarum, vel aris, & cùm in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, victoriam triumphosque portendit: hac tempestatibus postrata, eodē loco ficus enata est, M. Messalæ. C. Cassij Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis author prodidit. Super omnia, quæ vnquam audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto vniuerso viam publicam transgresso, aruisque inde è contrario in locum olíueti profectis.

De remediis morborum arborum. CAP. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt cōmunia omnium, quædam propria quarundam. Communia ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quædam veluti detractio sanguinis, circunrasio corticis, vitium extenuatio, & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent: veluti cupressus & aquam aspernatur. & fimum, & circunfossuram, amputationemque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & vites, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum verò eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, flore amittunt. Nec insitas circunfodere oportet priusquàm validæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi volunt onerosa ac superuacua, sicut nos vngues & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyeme inimica, autumno varia & ex natura soli: quippe cùm vindemiator Hispaniarum stagnante solo vuas demetat.

Cætero

Cætero maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè proſunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minus ſitiunt. Deſiderant autem maximè rigari, quæ aſſueuere. Contrà ſiccis locis genita non expetunt humorem, niſi neceſſarium. Aſperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonenſi Italiæ agro, pago Fabiano, vbi & arua rigantur: mirumque, herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro ſarculo eſt. In eodem agro bruma, tanto magis ſi niues iaceant geletue, ne frigus vites adurat, circunfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne ſolo. Sed idem æſtate vix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & ſtercoratione. CAP. XXVII.

CArbunculi ac rubiginum remedia demonſtrabimus volumine proximo. Interim eſt & ſcarificatio quædam in remediis: cum macie corticis ex ægritudine aſtringente ſe, iuſtoque plus vitalia arborum comprimente, exactam, falcis aciem vtraque manu imprimentes, perpetuis inciſuris deducunt, ac veluti cutem laxant. Salutare id fuiſſe, argumento ſunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnáque ex parte ſimilis hominum medicina & arborum eſt, quando earum quoque terebrantur oſſa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, ſi circunfoſſo ſtipite, & ab ima parte circunforato defluens pituita abſtergeatur. Et vlmis detrahitur ſuccus inutilis, ſupra terram foratis vſque ad medullam in ſenecta, aut cùm alimento nimio abundare ſentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice inciſuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis, quæ germinant, nec ferunt fructum, fiſſa radice inditur lapis, fertiléſque fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto. In pyris ſorbiſque è teda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidiſſe prodeſt vitium luxuriantium ficorumque, & circunciſis cinerem addidiſſe. Fici ſerotinæ fiunt, ſi primæ groſſi, cùm fabę magnitudinem exceſſere, detrahantur. Subnaſcuntur enim, quæ ſerius matureſcunt. Eædem cùm frondere incipiunt, ſi cacumina rami cuiuſque detrahantur, firmiores fertilioréſque fiunt. Nam caprificatione maturata, in ea culices naſci è groſſis manifeſtum eſt: quoniam cùm euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos verſa apparet. Exeundi tanta eſt auiditas, vt plerique aut pede relicto aut penna, pariter erumpant. Eſt & aliud genus culicum quos vocant centrinas, fucis apum ſimiles ignauia malitiáque, cum pernicie verorum & vtilium. Interimunt enim illos, atque ipſi moriuntur. Vexant & tineæ ſemina ficorum. Contra quas remedium, in eodem ſcrobe defodere Italicam lentiſcum, inuerſa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infuſa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorũ laudantur maximè nigræ, & in petroſis, quoniã frumenta plurima habeant: caprificatio ipſa poſt imbrem. In primis autem cauendũ, ne ex remediis vitia fiant: quod euenit nimia aut intempeſtiua medicina. Interlucatio arboribus prodeſt: ſed omnium annorum trucidatio inutiliſſima. Vitis tantùm tonſuram annuam quærit, alternam verò myrtus, Punicæ, oleæ, quia celeriter fruticeſcunt. Cæteræ rariùs tondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, niſi vere putatione. Plagæ ad vitalia ſunt omnia, quæcunque non ſuperuacua. Similis fimi ratio. Gaudent eo, ſed cauendum ne in feruore ſolis admoueatur, ne immaturum, ne validius quàm opus ſit. Vrit vineas ſuillum, niſi quinquennio interpoſito, præterquàm ſi riguis diluatur. Et è coriariorum ſordibus, niſi admiſta aqua. Item largius. Iuſtum exiſtimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem ſoli natura decernet. Columbino ac ſuillo plagis quoque arborum medentur. Si mala Punica acida naſcantur, ablaqueatis radicibus fimum ſuillum adhibent: eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua miſta riganda cenſent quater anno, ſingulis amphoris: aut cacumina ſpargi vino laſere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fæcem vini: ac lupinum circa radices earum ſeri. Aqua quoq; lupini decocti circunfuſa, pomis prodeſt. Fici, cùm Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium eſt, vt antè ſtipula hordeacea areæ ſtringantur. Cæraſos præcoces facit, cogitque matureſcere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius eſt, vt quæ relicta ſunt, grandeſcant.

De diuerſis medicamentis arborum contra venenata animalia, & formicas, & contra noxia animalia CAP. XXVIII.

QVædam pœna emendantur, aut morſu excitantur, vt palmæ & lentiſci. Salſis enim aquis aluntur. Salis vim & cinis, ſed leniorem, habet. Ideo ficis aſperguntur ruta, ne fiant verminoſæ, néue radices putreſcant. Quin & vitium radicibus aquam ſalſam iubent affundi, ſi ſint lacrymoſæ. Si verò fructus earum decidant, cinerem aceto aſpergi, ipſaſque illini, aut ſandaracha, ſi putreſcat vua. Si verò fertiles non ſunt, aceto acri ſubacto cinere rigari atque oblini. Quòd ſi fructum non maturent, priùs inareſcentem, præciſarum ad radices plagam, fibraſque, aceto acri & vrina vetuſta madefacere, atque eo luto obruere, ſæpe fodere. Olearum, ſi parum promiſere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eáque caſtigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione conſtant: & aliquando ſerius poſcuntur, aliquando celeriùs. Nec non ignis aliquid prodeſt, vt harundini. Ambuſta nanque denſior mitiorque ſurgit. Cato & medicamenta quædam componit, menſuræ quoque diſtinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ, & aquæ portionem

portionem æquam, ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, ſtramentis anteà circumpoſitis: item fico. Huius præcipuè veterem terram adaggerari radicibus: ita futurum, vt non decidant groſſi, maiorque fœcunditas nec ſcabra proueniat. Simili modo, ne conuoluolus fiat in vinea, amurcæ congios duos decoctos in craſſitudinem mellis, rurſusque cum bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta ſub dio coqui, quoniam exardeſcat ſub tecto. Hoc vites circa capita ac ſub brachiis vngi: ita non fore conuoluolum. Quidam contenti ſunt fumo huius miſturæ ſuffire vineas ſecundo flatu, continuo triduo. Plerique non minus auxilij & alimenti arbitrantur in vrina, quàm Cato in amurca, addita modò aquæ pari portione, quoniam per ſe noceat. Alij voluocem appellant animal prærodens pubeſcentes vuas: quod ne accidat, falces, cùm ſint exacutę, fibrina pelle detergent, atque ita putant. Aut ſanguine vrſino liniri volũt poſt putationem eaſdem. Sunt arborum peſtes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnon & piſce ſuſpenſo iuxta in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt. Multi & has & talpas amurca necant: contraque erucas, & mala ne putreſcant, lacertæ viridis felle tangi cacumina iubent. Priuatim autem contra erucas ambiri arbores ſingulas à muliere incitati menſis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal paſtu malefico decerpat frondem, fimo boum diluto aſpergi folia, quoties imber interueniat, quoniam ita abluatur virus medicaminis, mira quędam excogitante ſolertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant plerique: cuius verba inſerere non equidem ſeriò auſim, quanquàm à Catone prodita, contra luxata membra iungenda harundinum fiſſuræ. Idem arbores religioſas lucoſque ſuccidi permiſit, ſacrificio priùs facto: cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVSOCTAVVS.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum ſtudium agriculturæ fuit, & de hortorum ſingulari diligentia. CAP. I.

Sequitur natura frugum hortorumque ac florum quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, vel per ſe tantum herbarum immenſa contemplatione, ſi quis æſtimet varietatem, numerum, flores, odores, coloresque & ſuccos ac vires earum, quas ſalutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adeſſe cunctorum parenti iuuat, quanquàm inter initia operis defenſæ. Quoniam tamen ipſa materia intus accendit ad reputationem eiuſdem parientis & noxia, noſtris eam criminibus vrgemus, culpamq; noſtram illi imputamus. Genuit venena: ſed quis inuẽnit illa, præter hominem? Cauere ac refugere alitibus feriſq; ſatis eſt. Atq; cùm arbore exacuant limentq; cornua elephanti, & ſaxo rhinocerotes, & vtroq; apri dentiũ ſicas, ſciantq; ad nocendũ ſe præparare animalia: quod tamẽ eorũ tela ſua, excepto homine, venenis tingit? Nos & ſagittas vngimus, ac ferro ipſi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus, & rerũ naturæ elementa. Ipſum quoq;, quo viuitur, aerem in perniciem vertimus. Neq; eſt vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præparent contra ſerpentiũ dimicationem, quæ poſt prælių ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo, præter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpã, ne iis quidem, quæ naſcũtur, contenti: etenim complura eorũ genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem vt venena naſcuntur? Atra ceu ſerpentium lingua vibrat, tabeſq; animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarũ alitũ modo, tenebris quoq; ſuis & ipſarũ noctiũ quieti inuidentiũ gemitu (quæ ſola vox eorũ eſt) vt inauſpicatarũ animantiũ vice obuij quoq; vetent agere, aut prodeſſe vitæ. Nec vllum aliud abominati ſpiritus præmiũ nouere, quàm odiſſe omnia. Verùm & in hoc eadem naturæ maieſtas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuant aluntque, quorũ ęſtimatione & gaudio nos quoque, relictis æſtuationi ſuæ iſtis hominum turbis, pergemus excolere vitam: eoque conſtantius, quò operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe ſermo circa rura eſt, agreſteſque vſus, ſed quibus vita honoſque apud priſcos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

Arvorum ſacerdotes Romulus in primis inſtituit, ſeque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua, ſpicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in ſacerdotio ei

pro religioſiſſimo inſigni data, quæ prima apud Rom. fuit corona: honosq; is non niſi vita finitur, & exules etiam captosq; comitatur. Bina tunc iugera Pop. Rom. ſatis erant, nullique maiorem modū attribuit: quo ſeruos paulò antè principis Neronis, contemptis huius ſpatij viridariis, piſcinas iuuat habere maiores: gratumq;, ſi non aliquem & culinas. Numa inſtituit Deos fruge colere, & mola ſalſa ſupplicare, atque (vt author eſt Hemina) far torrere, quoniam toſtum cibo ſalubrius eſſet. Id vno modo conſecutum, ſtatuendo non eſſe purum ad rem diuinam, niſi toſtum. Is & Fornacalia inſtituit farris torrendi ferias, & æquè religioſas terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant: Sciamque à ſerendo, Segeſtam à ſegetibus appellabant: quarum ſimulachra in Circo videmus. † Tertiam ex iis nominare ſub tecto religio eſt. Ac ne deguſtabant quidem nouas fruges aut vina, antequàm ſacerdotes primitias libaſſent.

† *Hanc Macrobius libr. 1. Saturnal. ca. 16. Tutilinā nominat: ideoq; à Romanis cultā ait, vt cōditas iam fruges incorruptas tueretur. Vide Cœl. Rhod. Antiq. lect. li. 1. c. 30.*

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit ſumma vilitas annonæ, & qui agricultura illuſtres. CAP. III.

IVgerum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari poſſet. Actus, in quo boues agerentur, cùm aratur, vno impetu iuſto. Hic erat cxx. pedū: duplicatusq; in longitudinem iugerū faciebat. Dona ampliſſima Imperatorum ac fortium ciuium, quantū quis vno die plurimū circumarauiſſet. Item quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiā prima inde, Pilumni, qui pilum piſtrinis inuenerat: Piſonis, à piſendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, vt quiſq; aliquod optimè genus ſereret. Iuniorū familiæ Bubulcū nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur. Quin & in ſacris nihil religioſius cōfarrationis vinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Cenſorium probrum iudicabatur. Atq; (vt refert Cato) quem virum bonū colonum dixiſſent, ampliſſimè laudaſſe exiſtimabāt. Hinc & locupletes dicebāt, loci, hoc eſt, agri plenos. Pecunia ipſa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis Cenſoriis paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc ſolū vectigal fuerat. Mulctatio quoq; nō niſi ouium boumq; impendio dicebatur: nō omittenda priſcarū legum beneuolentia. Cautum quippe eſt, ne bouem, priuſquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctā. Ludos boum cauſa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boumq; effigie primus æs ſignauit. Frugem quidem aratro quæſitam furtim noctu pauiſſe, ac ſecuiſſe, puberi xij. tabulis capitale erat: ſuſpenſumq; Cereri necari iubebāt grauius quàm in homicidio conuictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxámve duplionémve decerni. Iam diſtinctio honosq; ciuitatis ipſius nō aliunde erat. Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorū qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ eſſet, deſidiæ probro. Itaq; quatuor ſolæ erāt à partibus vrbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis vrbem reuiſitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs ruſtica auocaretur. Quies ſomnusq; in ſtramentis erat. Gloriā deniq; ipſam à farris honore adoream appellabāt. Equidem etiam verba priſcæ ſignificationis admiror. Ita enim eſt in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies conſtituantur, priuſquàm frumēta vaginis exeant, & antequàm in vaginas perueniāt. Ergo iis moribus nō modò ſufficiebant fruges, nulla prouinciarum paſcente Italiā, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Marcius Aedilis plebis primum frumentum populo in modios aſſibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad aſſem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de cauſa ſtatua ei extra portam Trigeminam, à populo ſtipe collata ſtatuta eſt. Trebius in Aedilitate aſſibus populo frumentum præſtitit. Quam ob cauſam & ei ſtatuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ ſunt. Ipſe ſupremo die populi humeris portatus in rogum eſt. Verùm quo anno Mater Deūm aduecta Romam eſt, maiorem ea æſtate, quàm antecedentibus annis x. factā eſſe tradunt. M. Varro author eſt, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe, item vini congios, ficique ſiccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xij. Nec è latifundiis ſingulorum contingebat arcentium vicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluſo modo D. iugerum, & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filij perſona amplius poſſideret. Luxuriantis iam Reipubl. fuit iſta menſura. Manij quidem Curij poſt triumphos immenſumque terrarum adiectum imperio nota concio eſt, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. Hæc autem menſura plebei poſt exactos reges aſſignata eſt. Quænam ergo tantæ vbertatis cauſa erat? Ipſorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas eſt credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: ſiue illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella, eademque diligentia arua diſponebant, qua caſtra: ſiue honeſtis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curioſiùs fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidem vt traditur nudo, plenoque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam Viatores erant: quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde & ex agris Senatum ducesque acceſſentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent: non tamen ſurda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur & ipſa: honore his aſſumpto, vt non inuita ea, & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos

nos miramur ergaſtulorum non eadem emolumenta eſſe, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noſter habuit Carthagine capta, vt cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina cenſeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidiſſet: peritiſque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præceſſit omneis vir clariſſimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes verò complures, quos ſequentes prætexuimus in hoc volumine, non ingratè nominando M. Varrone, qui octogeſimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

APud Romanos multo ſerior vitium cultura eſſe cœpit. Primoque, vt neceſſe erat, arua tantùm coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetuſtis & poſteà inuentis omni cura perquiſitis, cauſaque rerum & ratione ſimul eruta. Dicemus & ſydera, ſyderumque ipſorum terreſtria ſigna dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibuſuis oratoribus potiùs, quàm agricolis ſcripſiſſe poſſunt videri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ nō in alio vitæ genere plura certioráve ſunt. Cur enim non videantur oracula, è certiſſimo die, maximéque veridico vſu profecta? Principium autem à Catone ſumemus.

Laus agricolarum, & quæ obſeruanda in agro parando. CAP. V.

FOrtiſſimi viri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignuntur, minimeque malè cogitantes. Prædium ne cupidè emas. In re ruſtica operæ ne parcas, in agro emendo minimè. Quod malè emptum eſt, ſemper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinũ. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æſtimari iubet, quo pacto niteant. In bona eſt, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis Conſul aiebat, neque fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effœtis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentibus durant. Prætereà ſunt quædam partibus anni ſalubria: nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Malus eſt ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima ſpectari iubet, vt ſolum ſua virtute valeat, qua dictum eſt poſitione. Vt operariorum copia propè ſit, oppidumq; validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli pleroſque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore eſſe arbitrantur: Nihil eſt damnoſius deſerto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam diſciplinam: agroque, vt homini, quamuis quæſtuoſus ſit, ſi tamen & ſumptuoſus, non multum ſupereſſe. Ille in agro quæſtuoſiſſimam indicat vitem, non fruſtra, quoniam ante omnia de impenſæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, ſi ſub oppido ſint. Et prata, antiqui parata dixere. Idemque Cato interrogatus, quis eſſet certiſſimus quæſtus, reſpondit, Si bene paſcas. Quis proximus? Si mediocriter paſcas. Summa omnium in hoc ſpectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio conſtaturus eſſet. Hoc ex locorum occaſione aliter alibi decernitur. Eodemque pertinet, quòd agricolam vendacem eſſe oportere dixit. Fundum in adoleſcentia conſerendum ſine cunctatione, ædificandum non niſi conſito agro. Tunc quoque cunctanter: optimumque eſt (vt vulgò dixere) aliena inſania frui, ſed ita, vt villarum tutela non ſit oneri. Eum tamen qui bene habitet, ſæpius ventitare in agrum, frontemque domini plus prodeſſe quàm occipitium, non mentiuntur.

De villarum poſitione, & præcepta antiquorum de agro colendo. CAP. VI.

MOdus hic probatur, vt neque fundus villam quærat, neq; villa fundum. Non vt fecerunt iuxta diuerſis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum villa Scæuolæ fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere Cenſoria caſtigatio erat, minus arare, quàm verrere. Nec hoc ſine arte quadam eſt. Nouiſſimus villam in Miſenenſi poſuit C. Marius ſepties Conſul, ſed peritia caſtrametandi, ſicut comparatos ei cæteros etiã Sylla Felix cæcos fuiſſe diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendã eſſe, neq; aduerſo amne. Quanquam Homerus omnino è flumine ſemper antelucanas auras inſalubres veriſſimè tradidit. Spectare in æſtuoſis locis Septentriones debet, Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipſius bonitas, quibus argumentis iudicanda ſit, quanquam de terræ optimo genere differentes abundè dixiſſe poſſumus videri, etiamnum tamen traditas notas ſubſignabimus, Catonis maximè verbis: Ebulum, vel prunus ſylueſtris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratenſis, quercus, ſylueſtris pyrus, malusque frumentarij ſoli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, niſi permacra. Sabulum etiam, niſi id pertenue eſt: & multo campeſtribus magis, quàm cliuoſis, reſpondent eadem. Modũ agri in primis ſeruandum antiqui putauere. Quippe ita cenſebant, Satius eſſe minus ſerere, & melius arare. Qua in ſententia & Virgilium fuiſſe video. Verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam; iam verò & prouincias. Sex domini ſemiſſem Africæ poſſidebant, cùm interfecit eos Nero prin-

ro princeps:non fraudando magnitudine hac quoque ſua Cn. Pompeio,qui nunquàm agrum mercatus eſt conterminum. Agro empto domum vendendam inclementer,atq; non ex vtilitate publici ſtatus Mago cenſuit,hoc exordio præcepta pandere ingreſſus,vt tamen appareat aſſiduitatem deſideratam ab eo. Dehinc peritia villicorum in curà habenda eſt:multaque de iis Cato præcepit. Nobis ſatis ſit dixiſſe,quàm proximum domino cordi eſſe debere,& tamen ſibimetipſi non videri. Coli rura ergaſtulis peſſimum eſt,& quicquid agitur à deſperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum poſuiſſe,& fortaſſis incredibile penitus exiſtimetur,Nihil minus expedire, quàm agrum optimè colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate,Conſulatum militari induſtria meritus,antiquæ aliâs parſimoniæ,circiter millies H—S liberalitate Diui Auguſti congeſtum, vſque ad detrectationem hæredis exhauſit,agros in Piceno coemendo, colendoque in gloriam. Internicionem ergo famemque cenſemus? Imò hercule iudico modum rerum omnium vtiliſſimũ. Bene colere neceſſariũ eſt, optimè damnoſum, præterquàm ſobole ſua, colonóve paſcendis. Alioqui domino aliquas meſſes colligere non expedit, ſi computetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quaſdam terras diligenter colere,ſicut in Sicilia tradunt. Itaq; decipi aduenas. Quonam igitur modo vtiliſſimè colentur agri? ex oraculo ſcilicet,malis bonis. Sed defendi æquũ eſt abauos,qui præceptis ſuis proſpexere vitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere voluere viliſſimos. Summum prouidentiæ illorũ fuit,vt quàm minimũ eſſet impendij. Pręcipiebãt enim iſta,qui triũphali denas argenti libras in ſupellectile crimini dabant:qui mortuo villico relinquere victorias,& reuerti in ſua rura poſtulabant:quorũ prædia colenda ſuſcipiebat reſpublica exercituſq; ducebant, Senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula:Nequam agricolã eſſe, quiſquis emeret, quod præſtare ei fundus poſſet. Malum patremfamiliâs,quiſquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi in tempeſtate cæli. Peiorem,qui profeſtis diebus ageret,quod feriatis deberet. Peſſimum, qui ſereno die ſub tecto potius operaretur,quàm in agro. Nequeo mihi temperare,quò minus vnum exemplũ antiquitatis afferam,ex quo intelligi poſſit,apud populum etiam de culturis agendi morem fuiſſe, qualiter defendi ſoliti ſint illi viri. C. Furius Creſinus è ſeruitute liberatus,cùm in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet,quàm ex ampliſſimis vicinitas,in inuidia magna erat,ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta,metuens damnationem,cùm in ſuffragium tribus oporteret ire,inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam,atque (vt ait Piſo) bene curatam ac veſtitam,ferramenta egregiè facta,graues ligones,vomeres ponderoſos,boues ſaturos. Poſteà dixit: Veneficia mea Quirites hęc ſunt:nec poſſum vobis oſtendere,aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliaſque & ſudores. Omnium ſententiis abſolutus. Itaq; eſt profectò,opera,non impenſa,cultura conſtat. Et ideo maiores fertiliſſimum in agro oculũ domini eſſe dixerunt. Reliqua præcepta reddentur ſuis locis, quæ propria generum ſingulorum erunt. Interim communia quæ ſuccurrunt,non omittemus. Et in primis Catonis humaniſſimum & vtiliſſimum,Id agendum, vt diligant vicini. Cauſas reddit ille,quas exiſtimamus nulli eſſe dubias. Inter prima idem cauet,ne familiæ malæ ſint. Nihil ſerò faciendum in agricultura omnes cenſent:iterumq; ſub quæque tempore facienda. Et tertio præcepto, prætermiſſa fruſtra reuocari. De terra carioſa execratio Catonis abundè indicata eſt. Quanquam prædicere non ceſſat is. Quicquid per aſellum fieri poteſt,viliſſimè conſtat. Filix biennio moritur,ſi frondem agere non patiaris. Id efficaciſſimè contingit,germinantis ramis baculo decuſſis. Succus enim ex ipſa defluens,necat radices. Aiunt & circa ſolſtitiũ auulſas non renaſci,nec harundine ſectas, aut exaratas vomeri harundine impoſita. Similiter & harundinem exarari filice vomeri impoſita præcipiũt. Iuncoſus ager verti pala debet,at in ſaxoſo bidentibus. Fruteta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum foſſis concidi atq; ſiccari, vtiliſſimum eſt:foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui: in ſolutiore terra ſepibus firmari, ne procidant,aut ſupinis lateribus procumbere: quaſdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioreſque:ſi ſit occaſio,filice vel glarea ſterni. Ora autem earum binis vtrinque lapidibus ſtatuminari,& alio ſuperintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus prodidit,lupini flore in ſucco cicutæ vno die macerato,ſparſiſque radicibus.

De frugum generibus,& natura. CAP. VII.

ET quoniam præparatus eſt ager,natura non indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera,Frumenta, vt triticum,hordeum:& legumina,vt faba, cicer. Differentia verò notior, quàm vt indicari deceat. Frumenti ipſius totidem genera per tempora ſatu diuiſa. Hyberna, quæ circa Vergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur,vt triticum,far, hordeum. Aeſtiua, quæ æſtate ante Vergiliarum exortum ſeruntur,vt milium,panicum,ſeſama,horminum,irio,Italię duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & in Aſia omnia Vergiliarum occaſu ſeruntur. Quædam autem vtroque tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, veris ſcilicet: Aliqui verna, milium, panicum,lentem,cicer,alicam appellant: Sementiua autem triticum,hordeum,fabam,napum,rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli eſt, quadrupedum cauſa ſati, vt farrago:& in leguminibus, vt vicia. At commune quadrupedum hominumque vſui,lupinum. Legumina omnia ſingulas habent radices,præter fabam,eaſq; ſurculoſas,quia non in multa diuiduntur: altiſſimas autem cicer.

Frumenta

Frumenta multis radicantur fibris ſine ramis. Erumpit à primo ſatu hordeum die ſeptimo: legumina quarto, vel cùm tardiſſimè ſeptimo: faba à xv. ad xx. legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quæ & prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris ſeminibus eadem pars, & radicem & florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, verno tempore faſtigiantur in ſtipulam, quæ ſunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concauum, ſeſama verò in ferulaceum. Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis continetur, vt tritici, hordei, muniturque vallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, vt leguminum: aut vaſculis, vt ſeſamæ, ac papaueris. Milium, ac panicum tantum pro indiuiſo, & paruis auibus expoſita ſunt. Indefenſa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languidè nutante, paulatim extenuato culmo penè in ſurculum, prædenſis aceruatur granis, cùm longiſſima pedali obba. Milij comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera: Mammoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguuntur, candido, nigro, ruffo, etiam purpureo. Panis multifariè & è milio fit, è panico rarius. Sed nullum frumentum ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat lx. pondo panis è modio reducunt, modiumque pultis ex tribus ſextarijs madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem prægrandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertiliſſimum. Ex vno grano terni ſextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo ſpicam incipiunt concipere, quædam in quarto, ſed etiamnum occultam. Genicula autem ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona. Sed non ante ſuprà dictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ: qui vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinque tardiſſimè diebus florere incipiunt: totidémque aut paulo pluribus defloreſcunt: hordea verò cùm tardiſſimè ſeptem. Varro quaternouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodiis. Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, vt piſorum. Quòd ſi non habuere, deteriora fiunt. Leguminum vnicaulis faba ſola, vnus & lupinis: cæteris ramoſus prætenui ſurculo: omnibus verò fiſtuloſus. Folium quædam ab radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentum & hordeum vtrunque, & quicquid in ſtipula eſt, in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabæ, ciceri, piſo. Frumentis folium harundinaceum, fabæ rotundum, & magnæ leguminum parti. Longiora eruiliæ & piſo. Faſeolis venoſa, ſeſamæ & irioni ſanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaueri. Legumina diutius florent, & ex his eruum ac cicer, ſed diutiſſimè faba xl. diebus. Non autem ſinguli ſcapi tandiu, quoniam alio deſinente alius incipit: nec tota ſeges, ſicut frumenti, pariter. Siliquantur verò omnia diuerſis diebus, & ab ima primum parte, paulatim flore ſubeunte. Frumenta, cùm defloruere, craſſeſcunt, maturanturque cum plurimùm diebus quadraginta: item faba: pauciſſimis cicer. Id enim à ſemente diebus xl. perficitur. Milium, & panicum, & ſeſama, & omnia æſtiua, xl. diebus maturantur à flore, magna terræ cælique differentia. In Aegypto enim hordeum ſexto à ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. In Hellade hordeum. In Peloponneſo octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. In faba leguminibuſque, alternis lateribus ſiliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maximè nudum, & arinca, ſed præcipuè auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & ſiligo, & hordeum. Sic & feruntur pura, qualiter moliuntur, quia toſta non ſunt. E diuerſo far, milium, panicum purgari, niſi toſta, non poſſunt. Itaque hæc cum ſuis folliculis feruntur cruda. Et far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, atq; non torrent. Leuiſſimum ex his hordeum, raro excedit xv. libras, & faba xxij. Ponderoſius far, magiſque etiamnum triticum. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus ſpicæ hoc ibi eſt. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere: quod illhic brance vocant, apud nos ſandalū, nitidiſſimi grani. Et alia differentia eſt, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento ccc. annis vſum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè diſcernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrioque, deinde Aegypto, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit dracontiam, ſtrangiam & Selenuſium, argumento craſſiſſimi calami: itaque pingui ſolo hæc genera aſſignabat. Leuiſſimum & maximè inane, ſeu tenuiſſimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnante, cùm clariſſima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentiſſima: Ita tamen, vt ante mortem eius annis ferè cxlv. Sophlocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum tranſlata ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodiéq; Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atq; è Cherſoneſo aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit, Africum & dodrantes. In tranſpadana Italia ſcio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Cluſium & ſenas. Lex certa naturæ, vt in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio tritici panis pondo xxx. reddit. Quibuſdam in binis mixtis, vt Cyprio, & Alexandrino, xx. propè libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panemque nigrum facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, redduntque xxv. pondo. Thebaicum libras adiicit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occaſione lucrandi ſalis, inutiliſſimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ frumento in potum reſoluto, quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de cauſa leuior illis, quàm cæteris, panis eſt. Differentia, eſt & calami. Craſſior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum veſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec vſquàm capax: ſeriturque non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thracium ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum eſt, matureſcit: mirumque, nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia, montoſis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Caryſtum. In tantum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cùm ſit antiquiſſimum. Græci trimenon vocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt ſingula ſpicas noſtras æquent. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeum. Dabimus & dies ſerendi cuique generi, natura ſingulorum expoſita. Hordeum Indis ſatiuum & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italica maximè quidem oryza gaudent, ex qua ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmæ rotunditatis. Antiquiſſimum in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ritu Menandro authore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearii vocabantur. Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfuſum aqua hordeum ſiccant nocte vna, ac poſtero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius toſtum rurſus exigua aqua aſpergant, ſiccentque prius, quàm molant. Alij verò virentibus ſpicis decuſſum hordeum recens purgant, madidúmq;, in pila tundunt, atque in corbibus eluunt, ac ſiccatum ſole rurſus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato, vicenis hordei libris, ternas ſeminis lini, & coriandri ſelibras, ſaliſque acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius volunt ſeruare, cum polline ac furfuribus ſuis condunt nouis fictilibus. Italia ſine perfuſione toſtum in ſubtilem formam molit, ijſdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis vſitatum vita damnauit, quadrupedúmque tradidit refectibus. Ptiſanæ inde vſus validiſſimus ſaluberrimuſque, tantopere probatur. Vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates, è clariſſimis medicinæ ſcientia. Ptiſanæ bonitas præcipua Vticenſi. In Aegypto verò ea eſt, quæ fit ex hordeo cui ſunt bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem eſſe exiſtimat. Ptiſanæ conficiendæ vulgata ratio eſt. Simili modo ex tritici ſemine tragum fit, in Campania duntaxat & Aegypto. Amylum verò ex omni tritico ac ſiligine, ſed optimum è trimeſtri. Inuentio eius Chio inſulæ debetur: & hodie laudatiſſimum inde eſt, appellatum ab eo quòd ſine mola fiat. Proximum è trimeſtri quodam minimè ponderoſo tritico. Madeſcit dulci aqua ligneis vaſis, ita vt integatur, quinquies in die mutata. Melius ſi & noctu, ita vt miſceatur pariter emollitum, prius quàm aceſcat. Linteo aut ſportis ſiccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in ſole denſatur. Poſt Chium maximè laudatur Creticum, mox Aegyptium. Probatur autem leuitate ac læuore, atque vt recens ſit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirumque, in vſu iumentorum ignibus durato, ac poſtea molito, offiſque humana manu demiſſis in aluum, maiores vires, toroſque corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent, quędam plures vſque ad ſenos. Grano ipſi aliquot differentiæ, longius, leuiuſque, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura eſt. Vltimo ad polentã, contra tempeſtates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium molliſſimum eſt: ſeri non vult, niſi in ſicca & ſoluta terra, ac niſi læta. Palea ex optimis: ſtramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitoſum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque ſapientes agricolæ triticum cibariis tantùm ſerunt. Hordeum ſarculo ſeri dicunt, propterea celerrimè redit, fertiliſſimumque: quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili menſe collectum eſt, hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodemq; anno bis naſcitur. Rapitur omne à prima ſtatim maturitate feſtinantis, quàm cætera.

cætera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera vbique nasci, & de reliquis in Oriente generibus. CAP. VIII.

FRumenti genera non eadem vbique: neque vbi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreum veteres appellauere, siligo, triticum. Hæc plurimis terris communia. Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. Aegypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquàm Italicæ parem. Qui zea vtuntur, non habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maximè, semenque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, vt mox docebimus: propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoq; ex ea fit, priore crassius. Hęc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos vel æstuosos, sitientesque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodieque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem experimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur: videturq; tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici delicias: candor est, & sine virtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum Meninorumque agro pertinax. in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæque grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis, pistrinarumque opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Rufior illa, at Pisana candidior, ponderosior verò cretacea. Iustum est è grano Campanæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, vel è gregali sine castratura sextarios quinque, prætereà floris semodium. Et cibarij, quod secundarium vocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinque, cætera paria sunt. Clusina, Aretinaque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si verò pollinem facere libeat xvi. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurumque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam: verùm plus retinent in furfure. Farinam à farre dictam nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ xxij libras panis Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

De similagine, siligine, & alijs generibus, & de pistura. CAP. X.

SImilago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in tritico, quod florem in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæque vtuntur. Prætereà secundarij sextarios quatuor, furfurumque tantundem. Panes verò è modio similaginis cxxij. è floris modio cxvij. Pretium huic annona media in modios farinæ xl. asses. similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia distinctio. Similago l. pollin autem xvij. pondo panis reddere visa, tritici xxx. cum triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurum sextarios sex. Siligo nunquàm maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumenta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginē faciat. Ex arinca dulcissimus panis ipsa spissior, quàm far, & maior spica, eadem & ponderosior. Raro modius grani non xvi. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est, quam olyram vocat. Eadem in Aegypto facilis fertilisque. Far sine arista est, Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea. Traduntq; eam ac tiphen, cùm sunt degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem: vt pote cùm è modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco Diuo Augusto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, extantque de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter cccxl. stipulas ex vno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliique, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranum vocant. Inuentus est iam & scapus vnus centum fabis onustus. Aestiua frumenta diximus, sesamam, milium panicum. Sesama ab Indis venit: ex ea & oleum faciunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciaque erysimum: idemque erat nisi pinguius esset, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum

dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc & irione nullum animal vescitur virentibus. Pistura non omniũ facilis: quippe & Hetruria spicam farris tosti pisente pilo præferrato, fistula serrata, & stella intus denticulata, vt nisi intenti pisant, concidantur grana, ferroque frangantur. Maior pars Italiæ ruido vtitur pilo, rotis etiam quas aqua verset obiter, & molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponetur sententia. Triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea evalli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios xx. spargi duobus sextariis aquæ. Lentem torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pisi. Aut addito in sextarios xx. lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam iisdem modis, quibus lentem. Sesamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, frigidæ immergi, vt paleę fluctuent, iterumq; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinatò peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa autem, quę evalluntur, variam pisturarum rationem habent. Acus vocatur, cùm per se pisitur spica tantùm aurificum ad vsus. Si verò in area teritur cum stipula, palea, vt maiore in terrarum parte ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam vocant, alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémque candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoq; gentes hac maximè pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine è cruris venis admixto. Aethiopes non aliam frugem, quàm milii hordeique, nouere. Panico Galliæ quædam, præcipuè Aquitania vtitur. Sed & circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. Cæterò æstiua frumenta riguis magis etiam, quàm imbribus, gaudent. Milium & panicum aquis minimè, cùm in folia exeunt. Vetant inter vites arborésue frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm pistores Romæ, & de cribris, & alica. CAP. XI.

Milij præcipuus ad fermenta vsus, è musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cum similagine seminis ferueſaciunt, atque ita farinæ miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidem genera vindemiis tantùm fiunt. Quo libeat verò tempore, ex aqua hordeoq; bilibres offæ feruenti foco, vel fictili patina torrentur cinere & carbone, vsque dum rubeant. Posteà operiuntur in vasis, donec acescant: hinc fermentum diluitur. Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculę farina ei præfermentabatur: iustumque erat, duæ libræ in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius quàm addatur sal, ad pultis modum decocta, & relicta, donec acescat. Vulgò verò nec sufferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur. Palamque natura est acore fermentari: sicut & validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico, præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius varia genera persequi superuacuum videtur: aliâs ab obsoniis appellati, vt ostrearij: aliâs à deliciis, vt artolagani: aliâs à festinatione, vt speustici: nec non à coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij, aut in clibanis cocti: non pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticũ vocant, quoniã aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: Eum nouem diebus macerant: decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit lacte maximè mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super DLXXX. Ipsi panem faciebant Quirites: mulierumque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is versus Poetæ sit illius: certumque fit, Atteij Capitonis sententia tostum panem lautioribus coquere solitos: pistorésque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos verò habebant in seruitiis, eosque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atque iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimęque, quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoq; agro, in Campania tamẽ laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem xl. M. passuum planitie. Terra eius (vt protinus soli natura dicatur) pulverea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebos enim imbres percolat atque transmittit: nec dilui aut madere voluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quæ, interquieuere, fundunt rosam odoratiorẽ satiua: adeò terra non cessat parere. Vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem vniuersas terras campus Campanus antecedit, tantùm ipsum pars eius, quæ Laboriæ vocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur La-

tur Laboriæ via ab vtroque latere Consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea, quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum est, pilo vinctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimum, ac secundarium: grandissimum verò aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Postea (mirum dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, coloremque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extatque Diui Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitque causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur: emicantque fontes Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ, dentiumque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioresque, & breui stipula. Pisunt cum harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitque dimidia nudi mensura. Posteaque gypsi pars quarta inspargitur, atque vt cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittente. Alia ratio vbiq; adulterandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole ad initium, rursusque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, fit granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

De leguminibus. CAP. XII.

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauaturque pondus illa ex omni legumine. Iam verò & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis Diis in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere: quoniam mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique è frugibus referre mos est auspicij causa, quę ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucrosum putant. Sola certè frugum etiam exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliáve salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminũ prima vt antecedat hyemem. Virgilius eam per ver seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Nanque siliquæ caulesque gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiscit: cùm verò defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, lætificat stercoris vice. Ideò circa Macedoniam Thessaliamq;, cùm florere incepit, vertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisq; in locis, sicut septentrionalis Oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant. Item in Mauritania syluestris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas: folia ampla: fructus ipse amarus & odore: sed radix perquàm lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinum radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciaque, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem Nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis, quàm pingue, cælum vtiq; siccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriúsq;, alterum sua figura. Vnde vario vsu translatum est in lenticulas nomen. Inuenio apud authores, ęquanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia & in austeriore cælo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cum salsilagine: ideo solum vrit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrumque. Est & columbinum, quod alij Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, veluti pisum. Dulcissimũ autem id, quod eruo simillimum: firmiusque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ: piso cylindraceæ. Faseolorũ cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobr. in Calend. Nouembris. Legumina, cùm maturescere cœperint, rapienda sunt, quoniam citò exiliunt, latentque cùm decidêre, sicut & lupinum.

De rapis, & napis Amiterninis. CAP. XIII.

QVanquàm priùs de rapis dixisse conueniat. In transcursu ea attigere nostri, paulò diligentius Græci, & ipsi tamen inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba di-

cendis, quando alij vsus præstantior ab his non est. Ante omnia nanque cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra seruata: & posteà passa, penè ad alium prouentum, famemque sentiri prohibent. A vino atque messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis ac frigore vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi xl. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: durantque ad alia, sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter suum sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininumq;, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius, quo subtilius. Species verò omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, rhaphani similitudine, & folio angulo scabroque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos purget, medeaturque caligini admisto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigidis. Seruntur & ante Calend. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, vtrunque stercorato. Rapa lætiora fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se. Satus vtrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Feruntque subtili obseruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prędictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis atque humidis.

De Lupino. CAP. XIIII.

LVpino est vsus proximus, cùm sit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur. Nec vllius, quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilior est. Primum omniũ cum Sole quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter prætereà floret. Terram amat, terraque operiri non vult. Et vnum hoc seritur non arato. Quærit maximè fabulosa, & sicca, atque etiam harenosa. Coli vtique non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoso solo coniectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua vineasque diximus. Itaque adeò non eget fimo, vt optimi vicem repręsentent. Nihilq; aliud nullo impendio constat, vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primumque omnium seritur, nouissimum tollitur: vtrunque Septembri ferè mense, quia si nõ antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impunè prætereà iacet, vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunq; tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantùm limosaque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bouem vnum modij singuli satiant, validumque præstant: quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

De vicia, & eruo. CAP. XV.

ET vicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Stationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Aequè nanque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem vtilissima. Siccitatem ex omnibus, quæ seruntur, maximè amat: non aspernatur etiã vmbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris prefertur. Vitibus præripit succum: languescuntque, si in arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius, quàm vicia, runcatur, & ipsum medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt, item autumno grauedinosum: innoxium autem fieri primo vere satum.

De fœnu Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. CAP. XVI.

ET silicia, hoc est fœnum Græcum, scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco: quantoque peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale atque farrago appellatur, occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterrimum, & tantùm ad arcendam famem vtile: fœcunda, sed

ſed gracili ſtipula, nigritia triſte, ſed pondere præcipuum. Admiſcetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius: & tamen ſic quoque ingratiſſimum ventri eſt. Naſcitur qualicunque ſolo cum centeſimo grano: ipſumque pro lætamine eſt. Farrago ex recrementis farris prædenſa ſeritur, admiſta aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneransque ex leguminibus quæ vocatur cracca: in tantum columbis grata, vt paſtas ea, negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum vocat, quo ſiſtebant aluum bubus. Id erat è pabulis, ſegete viridi deſecta, antequam gelaret. Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tantundem eruiliæ in iugero autumno miſceri & ſeri ſolitum. Melius & auena Græca, cui non cadit ſemen, admiſta. Hoc vocitatum ocymum, boumque cauſa ſeri ſolitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Perſarum, quæ Darius intulit: ſed vel in primis dicenda. Tanta dos eius eſt, cùm vno ſatu amplius quàm tricenis annis duret. Similis eſt trifolio, caule foliisque geniculata: quicquid in caule aſſurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiſo volumen Amphilochus fecit confuſim. Solum, in quo ſeratur, elapidatum purgatumque ſubigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertium, quinis diebus interpoſitis, & fimo addito. Poſcit autem ſiccum ſuccoſumque, vel riguum. Ita pręparato ſeritur menſe Maio, aliâs pruinis obnoxia. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari, internaſcentesque herbas excludi. Id præſtant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terraque protinus integi debet. Si ſit humidum ſolum herboſúmve, vincitur, & deſciſcit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberāda eſt manu potius, quàm ſarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id ſexies euenit per annos, cùm minimum quater. In ſemen matureſcere prohibenda eſt, quia pabulum vtilius eſt vſque ad trimatum. Verno ſeri debet, liberarique cæteris herbis: ad trimatum marris ad ſolum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum eſt aratio, ſæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis vtilior eſt. Areſcit ſurculosè, ac poſtremò in puluerem inutilem extenuatur. De cytiſo, cui & ipſi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda eſt: cuius in parte de vitiis quoque dicatur.

De vitijs frugum, & remedijs, quid in quoq; terra debeat ſeri. CAP. XVII.

PRimum omnium frumenti vitium auena eſt: & hordeum in eam degenerat: ſicut ipſa frumenti fit inſtar: quippe cùm Germaniæ populi ſerant eam, neque alia pulte viuant. Soli maximè cælique humore hoc euenit vitium. Sequentem cauſam habet imbecillitas ſeminis, cùm diutius retentum eſt terra, priùs quàm erumpat. Eadem eſt ratio, ſi carioſum fuit cùm ſereretur. Prima autem ſtatim eruptione agnoſcitur: ex quo apparet in radice eſſe cauſam. Eſt & aliud ex vicino auenæ vitiū, cùm amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura, priùs quàm roboretur corpus, afflatu noxio caſſum & inane in ſpica euaneſcit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, vel matureſcere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus cauſis naſci prohibent. Nocet & Sol creberè nube. Naſcuntur & vermiculi in radice, cùm ſementem imbribus ſecutis, incluſerit repentinus calor humorē. Gignuntur & in grano, cùm ſpicæ pluuiis calor inferueſcit. Eſt & cantharis dictus ſcarabæus paruus, frumēta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria ſeminibus: cauendumque ne contacta eis ſerantur. Imber in herba vtilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Naſcitur & herba alba, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos, lappasque, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipſius terræ peſtes numerauerim. Cæleſte frugum vinearumque malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, conuallibusque, ac perflatum non habentibus. E diuerſo carent ea ventoſa & excelſa. Inter vitia ſegetum & luxuria eſt, cùm onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium ſatorum vitium vrica, etiam ciceris, cùm ſalſilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Eſt herba, quæ cicer enecat & eruum, circunligando ſe: vocatur orobanche: Triticum ſimili modo æra: Hordeum feſtuca, quæ vocatur ægilops: Lentem herba ſecuridaca, quam Græci à ſimilitudine pelecinon vocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: terramnon, qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit. Aeræ granum minimum eſt in cortice aculeato. Cùm eſt in pane, celerrimè vertigines facit: aiuntque in Aſia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id ſemen iniicere. Naſcitur & phalangion in eruo, beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in vicia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi ſunt. Remedia eorum, quæcunq; pertinent ad herbas, in ſarculo, & cùm ſemen iactatur, cinere. Quæ verò in ſemine & circa radicem conſiſtunt, præ-

cedente cura cauentur. Vina antè semina perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adolescere putant. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circunferri iubent, priùs quàm sarriatur, defodique in medio inclusam vase fictili: ita nec passerem, nec vermem nocere: sed eruendam priùs quàm metatur, alioqui armarum fieri. Quin & armo talpæ cōtacta semina vberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon, in tegulis nascens tabulísve, Latinè verò sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgò verò, si dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ vincant. Pestem à milio atque panico sturnorum passerúmve agmina scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso, vel decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Rubigo quidam, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in earum folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depastæ quidem, vel sæpius, nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel, omnino certū est, granū longius fieri, sed inane cassumq; ac satum non nasci. Babylone tamen bis secāt, tertio depascunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum quinquagesimo fœnore messes reddit † exilitas soli: verùm diligentioribus cum centesimo quinquagesimo. Neque est cura difficilis, quàm diutissimè aqua rigandi, vt pręcpinguis & densa vbertas diluatur. Limum autem nō inuehunt Euphrates Tigrisq; sicut in Aegypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tātę sunt, vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sententia est: In agro crasso & læto frumentum seri. † Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum: milium panicum in frigido & aquoso prius serendum, posteà in calido. In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum. In creta & rubrica, & aquosiore agro adoreum. In sicco & non herboso, nec vmbroso, triticum: In solido valido fabam. Viciam verò quàm minimè in aquoso herbidoq;. Siliginem & triticum in loco aperto editoq;, qui Sole quàm diutissimè torreatur. Lentem in frutectoso & rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo, quod restibile possit fieri: trimestre, vbi sementem maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent succo, vt cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ velluntur è terra, non subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ cibi sunt maioris, vt olus, triticum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit: leuior terra densiorque tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum, seretur: temperato & triticum & hordeum. Colles robustius, sed minus, reddūt triticum. Far & siligo, & cretosum & vliginosum solum sortiuntur.

† *Budæus legit, Felicitas soli. ex Theophrasto lib. 8. de Plantis.*

† *Præpostera verborum interpunctio sensum hîc prorsus perturbat, hoc modo restituendū: Si verò nebulosus sit idem, rhaphanū, miliū, panicū. In frigido & aquoso prius serendum, posteà in calido. Vide Catonem de Re. rust. ca. 6. & 34. vnde hæc sunt desumpta.*

De prodigijs frugum, & arandi disciplina, & vomerum generibus. CAP. XVIII.

Et frugibus ostentum semel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tum nata produntur frumenta. Et quoniā de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fungens, euagari incipit, vt diximus, à solstitio aut noua Luna, ac primò lentè, deinde vehementius, quàm diu in Leone sol est. Mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra residet. Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si xvj. exuperauit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, & sementem arcet. Vulgò credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo grauiore opera: sed tamen inarari certū est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Nouembri mense incipiente: posteà pauci runcant, quod botanismon vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua visit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem messis Maio, stipula nunquam cubitali. Quippe sabulum subest, granumque limo tantùm continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloni ac Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cùm multifariam in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maximè valet oraculum illud, Quid quæque regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter vocatur, prædensam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurisq; sulcis vestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterū genus est vulgare, rostrati vectis. Tertiū in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed exacutior in mucronem fastigiata, eodemq; gladio scindens solū, & acie laterum radices herbarū secans: id non pridem inuentū in Rhætia. Galliæ duas addiderunt tali rotulas, quod

quod genus vocant planarati. Cuspis effigiem palæ habet. Seruntita non nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo vomeris cespites versat. Semen protinus iniiciunt, cratésque dentatas super trahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata: sed procellis binis ternisque sic arant. Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

De temporibus arandi, & iunctione boum. CAP. XIX.

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua, oportet, frigidioribus ab æquinoctio verno. Et maturius sicca regione, quàm humida. Maturius densa terra, quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, vtilius inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue valde & aridum, paulo ante sationis tempus. Sunt & hic suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm ares, proscindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerso cespite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissimè iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: sic minimè colla contundunt. Si inter arbores vitésque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant. Securiculam insitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quàm conuelli aratro, bouesque luctari. In arando versum peragi, nec striare in actu sæptus. Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum vno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantùm monte aratur, sed modò in superiora, modò in inferiora rostrante vomere. Tantumque est laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Malè aratur aruum, quod satis frugibus occandum est. Id demum rectè subactum erit, vbi non intelligitur vtrò vomer ierit. In vsu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & refectione. CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, occatio sequitur, vbi res poscit, crate vel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoque vbi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operientes semina: vnde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis vero nono. At fabam & viciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Non omittemus vnam etiamnum arandi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi cùm subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumque iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere quod nunc vocant artrare, id est aratrare, vt credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cùm iam is bina ternáue emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuertico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, resarrientes campos mense Martio, vberrimásq; messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouósq; soles admittit. Qui farriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semē, fabam bis farrite melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetemque discernit à cespite. Leguminum cicer eadem, quæ far, desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas: lupinum runcatur tantū. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantum. Sunt genera terræ, quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli, & à semente non nisi nonis mensibus in aream redeunt: quia siccitas coercet herbas fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, vtilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, vnde lupinum, aut vitia, aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primisque & hoc notandum, quædam propter alia seri obiter: sed parum prouenire priori diximus volumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

De ſumma fertilitate, & bifera vite, & aquarum differentia. CAP. XXII.

CIuitas Africæ in mediis harenis, petentibus Syrteis Leptinque magnam, vocatur Tacape, felici ſuper omne miraculum riguo ſolo: ternis ferè mill. paſſ. in omnem partem fons abundat, largus quidem, ſed certis horarum ſpatiis diſpenſatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi ſubditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: ſub vite ſeritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniáque aliena vmbra aluntur. Quaterna cubita eius ſoli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, ſed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. Super omnia eſt, biferam vitem bis anno vindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur vbertas, pereunt luxuria ſinguli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Conſtatque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis eſt. In Narbonenſi prouincia nobilis fons Orge nomine eſt: in eo herbæ naſcuntur in tantum expetitæ bubus, vt merſis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua naſcentes certum eſt non niſi imbribus ali. Ergo ſuam quiſque terram aquámque nouerit.

De qualitate, terra & ſtercoratione. CAP. XXIII.

SI fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit ſublato hordeo milium ſeri, eo condito rhaphanus: his ſublatis hordeũ vel triticum, ſicut in Campania: ſatiſque talis terra aratur, cùm ſeritur. Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit, ceſſet iiij. menſibus hybernis, & vernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne ceſſet. Nec non minus pinguis alternari poteſt ita, ſi frumento ſublato legumen tertiò ſeratur. Gracilior & in annum tertium ceſſet. Frumentum quidam ſeri vetant, niſi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem ſtercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm vnum in confeſſo eſt, niſi ſtercorato ſeri non oportere: quanquàm & hic leges ſunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, niſi in ſtercorato non ſerantur. Non ſtercorato frumentum potius quàm hordeum ſerito. Item in noualibus, tametſi in illis fabam ſeri volunt, eandem vbicunque quàm recentiſſimè ſtercorato ſolo. Autumno aliquid ſaturus, Septembri menſe fimum inaret poſt imbrem. Vtique ſi verno erit ſaturus, per hyemem fimum diſponat. Iuſtum eſt vehes xviij. iugero tribui: diſpergere autem prius quàm areſcat, aut iactato ſemine. Si hæc omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt, prius quàm ſerat, ante puluerem. Quod vt hanc quoq; curam determinemus, iuſtum eſt ſingulas vehes fimi denario ire, in ſingulas pecudes minores, in maiores denas: niſi contingat hoc, malè ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat. Sunt qui optimè ſtercorari putent, ſub dio retibus incluſa pecorum manſione. Ager ſi non ſtercoratur, alget: ſi nimium ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiuſque eſt id ſæpe, quàm ſupra modum facere. Quò calidius ſolum eſt, eò minus addi ſtercoris, ratio eſt.

De bonitate ſeminum, & diſciplina ſeminandi, & quantum ex quoque genere frumenti, in iugero ſerendum, & temporibus ſerendi. CAP. XXIIII.

SEmen optimum, anniculum, bimum deterius, trimum peſſimum, vltrà ſterile: & in vno omnium definita genere ratio eſt. Quod in ima area ſubſedit, ad ſemen reſeruandum eſt. Id enim optimum, quoniam grauiſſimum: neque alio modo vtilius diſcernitur. Quæ ſpica per interualla ſemina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi eſt. Certum terras alias plus ſeminis recipere, alias minus. Religioſumque inde primum colonis augurium, cùm auidius accipiat, eſurire creditur, & comeſſe ſemen. Sationem locis humidis celeriùs fieri ratio eſt, ne ſemen imbre putreſcat. Siccis ſerius, vt pluuiæ ſequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euaneſcat. Itemque feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tardè concipiat. Serotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis quoque cuiuſdam eſt, æqualiter ſpargere. Manus vtique congruere debet cum gradu, ſemperque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd ſors genialis atque fœcunda eſt. Non transferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida, neque ex præcocibus in ſerotina: idque in contrarium præcepere quidam falſa diligentia. Serere in iugero temperati ſoli iuſtum eſt tritici aut ſiliginis modios v. farris aut ſeminis (quod frumenti genus ita appellamus) x. hordei vj. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, viciæ xij. ciceris & cicerculæ & piſi iij. lupini x. lentis iij. ſed hanc cum fimo arido ſeri volunt, erui vi. ſiliciæ vi. faſeolorum iiij. pabuli xx. milij, panici ſextarios quatuor. Pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt & alia diſtinctio. In denſo, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios ſex: in ſoluta terra & nuda, & ſicca, & læta, quatuor. Macies enim ſoli maior, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutã facit & inanem. Pinguia arua ex vna ſeminis radice fruticem numeroſum fundunt, denſamque ſegetem è raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor & ſex modios pro natura ſoli, alij quinque non minus ſeri, pluréſue præcipiunt: item in conſito, aut cliuoſo, vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit iis Accius in praxidico, vt ſereretur, cùm Luna eſſet in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroaſtres Sole xij. partes Scorpionis tranſgreſſo, cùm Luna eſſet in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quæſtio, magnáque ex parte ratione ſiderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Heſiodus,

dus,qui princeps omnium de agricultura præcipit, vnum tempus ſerendi tradidit à Vergiliarum occaſu.Scribebat enim in Bœtia Helladis, vbi ita ſeri diximus.Inter diligentiſſimos conuenit,vt in alitum quadrupedumque genitura, eſſe quoſdam ad conceptum impetus & terræ. Hos Græci ita definiunt,cùm ſit calida & humida. Virgilius triticum & farà Vergiliarum occaſu ſeri iubet, hordeum inter æquinoctiū autumni & brumam: viciam verò faſeolos & lentem, Boote occidente. Quo fit,vt horum ſiderum aliorumque exortus occaſus digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occaſum ſeri iubeant, duntaxat in arida terra,calidiſq; prouincijs. Cuſtodiri enim ſemen corrumpente humore,& à proximo imbre vno die erumpere. Alij ſtatim ab occaſu Vergiliarum ſequi imbres,à ſeptimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni: in calidis ſerius, ne ante hyemem luxurient.Inter omnes autem conuenit circa brumam ſerendum non eſſe, magno argumento:quoniam hyberna ſemina,cùm ante brumam nata ſint, ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam,vix xl. Sunt qui properent,atque ita pronuntient, feſtinatam ſementem ſæpe decipere, ſerotinam ſemper.E contrario alij,vel vere potiùs ſerendum,quàm malè in autumno. Atque vbi fuerit neceſſe,inter Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omiſſa cæleſti cura,vt inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam,& papauer:atque vti nunc etiam tranſpadani ſeruant, vſque in Quinquatrus:fabam, ſiliginem Nouembri menſe: far Septembri extremo vſque in Idus Octobris. Alij poſt hunc diem in Calendas Nouemb.Ita his nulla naturæ cura eſt:illis nimia & ideo cæca ſubtilitas:cùm res inter ruſticos geratur,litera rumque expertes, non modò ſiderum. Et confitendum eſt,cælo maximè conſtare ea: quippe Virgilio iubente prædiſci ventos ante omnia,ac ſiderum mores, neque aliter,quàm nauigantibus,ſeruari. Spes ardua & immenſa,miſceri poſſe cæleſtem diuinitatem imperitiæ:ſed tentanda tam grandi vitæ emolumento. Priùs tamen ſideralis difficultas, quam ſenſere etiam periti,ſubiicienda contemplationi eſt:quòd deinde lætior mens diſcedat,à cęlo,& facta ſentiat,quæ futura prænoſci non poſſint.

Digeſtio ſiderum in noctes & dies. CAP. XXV.

PRimum omnium dierum ipſorū anni, Soliſq; motus propè inexplicabilis ratio eſt. Ad ccclxv. adiiciunt etiamnum intercalarios diei noctiſque quadrantes. Ita fit, vt tradi non poſſint certa ſiderum tempora. Accedit confeſſa rerum obſcuritas,nunc præcurrente,nec paucis diebus,tempeſtatum ſignificatu,quod prochimazin Græci vocant:nunc poſtueniente,quod epichimazin:& plerunque aliàs citiùs:aliàs tardiùs cæli affectu ad terram deciduo:vnde vulgo ſerenitate reddita, confectum ſidus audimus. Prætereà cùm omnia hæc ſtatis ſideribus cæloque affixis conſtent, interueniunt motu ſtellarum grandines,imbres,& ipſi non leui effectu, vt docuimus, turbantq; conceptæ ſpei ordinem. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia ſagaciora circa hoc,vt quo vita eorum conſtet:æſtiuaſque alites præpoſteri aut præproperi rigores necant, hybernas æſtus.Ideo Virgilius errantium quoque ſiderum rationem ediſcendam præcipit,admonens obſeruandum frigidæ Saturni ſtellæ tranſitum. Sunt qui certiſſimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis,papilionis prouentum.Id eo ipſo anno,cùm commentaremur hęc, notatum eſt,prouentum eorum ter reperito frigore extinctum, aduenaſque volucres ad vi. Calend. Februarij ſpem veris attuliſſe,mox ſæuiſſima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem,deinde eam argumentis eſſe quærendam.Super omnia eſt mundi conuexitatis, terrarumque globi differentia,eodem ſidere alio tempore aliis aperiente ſe gentibus: quo fit vt cauſa eius nō iiſdem diebus vbique valeat.Addidere difficultatem & authores diuerſis in locis obſeruando, mox etiam in iiſdem diuerſa prodedo.Tres autem fuere ſectæ,Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæſar Dictator, annos ad Solis curſum redigens ſingulos, Soſigine perito ſcientiæ eius adhibito. Et ea ipſa ratio poſteà comperto errore correcta eſt:ita vt xij annis continuis non intercalaretur, quia cœperat ſidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Soſigenes ipſe trinis commentationibus,quanquam diligentior eſſet cæteris,non ceſſauit tamen addubitare,ipſe ſemet corrigendo. Authores prodidere ea,quos prætexuimus volumini huic, raròvllius ſententia cum alio congruente.Minus hoc in reliquis mirum,quos diuerſi excuſauerint tractus.Eorum qui in eadē regione diſſedere, vnam diſcordiam ponemus exempli gratia: Occaſum matutinum Vergiliarum Heſiodus (nam huius quoque nomine extat Aſtrologia)tradidit fieri, cùm ęquinoctium autumni conficeretur: Thales xxv. die ab æquinoctio: Anaximander xxix. Euctemon xlviij. Nos ſequemur obſeruationem Cæſaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita:quoniam non vnius terræ,ſed totius naturæ interpretes ſumus,non authoribus poſitis (id enim verboſum eſt) ſed regionibus: vt legentes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit,ſimul intelligere Cycladas inſulas:cùm Macedonia,Magneſiam, Thraciam: cùm Aegyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem,& finitimos ſemper tractus: cùm Helleſpontus,Cherrhoneſum,& continentia vſque Atho montem:cùm Ionia,Aſiam, & inſulas Aſiæ:cùm Peloponneſus, Achaiam, & ad Heſperum iacentes terras. Chaldæi Aſſyriam & Babyloniam demonſtrabunt. Africam, Hiſpanias, Gallias ſileri non erit mirum. Nemo enim obſeruabit in iis, qui ſiderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoſcentur in illis quo-

quoque terris digeſtione circulorum, quam in ſexto volumine fecimus: qua cognatio cæli, non gentium modò, verùm, vrbium quoque ſingularum intelligitur, nota ex his terris, quas nominauimus, ſumpta conuexitate circuli, pertinentis ad quas quiſque quæret terras, & ad earũ ſiderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum & illud, tempeſtates ipſas ardores ſuos habere quadrinis annis: & eaſdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri eaſdem, centeſima reuoluente ſe Luna. Omnis autem ratio obſeruata eſt tribus modis, exortu ſiderum occaſuque, & ipſorum temporum cardinibus. Exortus occaſuſque binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur ſtellæ & conſpici deſinunt, aut eiuſdem abſceſſu proferunt ſe. Emerſum hoc melius, quàm exortum conſuetudo dixiſſet: & illud occultationem potius, quàm occaſum. Alio modo, quo die incipiunt apparere vel deſinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini veſpertiníue cognominati, prout alterutris eorum manè vel crepuſculo contingit. Dodrantes horarum, cùm minimum, interualla ea deſiderant ante Solis ortum, vel poſt occaſum, vt aſpici poſſint. Præterea bis quædam exoriuntur & occidunt. Omniſque ſermo de his eſt ſtellis, quas adhærere cælo diximus. Cardo temporum quadripartita anni diſtinctione conſtat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio diebus xc. horis tribus. Deinde ſuperat noctes ad ſolſtitium diebus xciij. horis xij. vſque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus lxxxix. horis iij. Horæ nunc in omni acceſſione æquinoctiales, non cuiuſcunque diei ſignificantur: omneſque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus ſignorum. Bruma Capricorni, ad viij. Calend. Ianuarij ferè: æquinoctium vernũ, Arietis: ſolſtitium, Cancri: alterumque æquinoctium, Libræ: qui & ipſi dies rarò non aliquos tempeſtatum ſignificatus habent. Rurſus hi cardines ſingulis etiamnum articulis temporum diuiduntur, per media omnes dierum ſpatia. Quoniam inter ſolſtitium & æquinoctium autumni, Fidiculæ occaſus autumnum inchoat die xlv. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occaſus hyemem die xliij. Inter brumam & æquinoctium die xlv. flatus Fauonij vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium æſtatis die xlviij. Vergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à ſementibus frumenti, hoc eſt, Vergiliarum occaſu matutino. Nec deinde paruorum ſiderum mentione concidenda ratio eſt, & difficultas rerum augenda, cùm ſidus vehemens Orionis iiſdem diebus longo decedat ſpatio. Sementibus tempora plerique præſumunt, & ab xi. die autumnalis æquinoctij fruges ſerunt, adueniente Coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promiſſo. Xenophon non antequã Deus ſignum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus eſt, cùm ſit vera ratio non priùs ſerendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipſo Vergiliarum occaſu fieri putant. Aliqui ad iij. Idus. Nouembris, vt diximus, ſeruant: quoniam id ſidus etiam veſtis inſtitoris eſt, & eſt in cælo notatu facillimum. Ergo ex occaſu eius de hyeme augurantur, quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hyemem denuntiat: ſtatimque augent lacernarum pretia: ſereno aſperam, & reliquarum veſtium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc ſignum habeat inter ſuos vepres, humumque ſuam aſpiciens, cùm folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim ſentitur, vt cæli locique afficit natura: Idque in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica eſt, & vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipſo brumali die pulegium in carnariis florere: adeò nihil occultum eſſe natura voluit. Et ſerendi igitur hoc dedit ſignum. Hæc eſt vera interpretatio, argumentum naturæ ſecũ afferens. Quippe ſic terram peti ſuadet, promittitque quandam ſtercoris vicem, & contra rigores terram flatuſque operiri à ſe nuntiat, & monet feſtinare. Varro in fabæ vtique ſatu hanc obſeruationem cuſtodiri præcepit. Alij plena Luna ſerendam. Lentem verò à xxv. ad xxx. Viciam quoque iiſdem Lunæ diebus. Ita demum ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri iubent, ſeminis autem vere. Eſt & alia manifeſtior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis ſententiam ipſius verbis ſubſignabimus.

Iam verò ſemper viridis, ſempérque grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Ex his vnum hoc erit idem & limo ac papaueri ſerendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & ſarmenta, quæ tibi in ſatione ſuperant, in ſegete comburito. Vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito ſylueſtre: quod in miro vſu eſt melle decoctum ad faucium remedia. Viſque ſomnifera etiam ſatiuo. Et hactenus de hyberna ſemente.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque menſe in agro fieri oporteat. CAP. XXVI.

VErùm vt pariter omnis culturę quoddam breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores ſtercorare, accumulare item vineas: ſufficit in iugerum opera: & vbi patietur loci ratio, arbuſta ac vineas putare, ſeminariis ſolum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A Calend. Nouemb. gallinis oua ſupponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena ſubiicito æſtate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item

item ſolſtitio æſtatem. Circa brumam pleriſq; bis ſeptem halcyonum fœtura ventorū quiete mollius cælū: ſed & in his & in aliis omnibus ex euentu ſignificationū intelligi ſidera debebunt, non ad dies vtiq; præfinitos expectari tempeſtatū vadimonia. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defæcari, vel etiā diffundi Hyginus ſuadet à cōfecta ea ſeptimo die, vtique ſi ſeptima Luna competat. Ceraſa circa brumam ſeri. Bubus glandem tunc aſpergi conuenit in iuga ſingula modios. Largior valetudinem infeſtat, & quocunq; tempore detur, ſi minus xxx. diebus continuis data ſit, narrant verna ſcabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia conſtant, cùm ſint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiſcinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu xxx. palos lx. in lucubratione veſpertina ridicas v. palos x. totidem antelucana. A bruma in Fauonium Cæſari nobilia ſidera ſignificant, iij. Calend. Ianuarij matutinò Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila veſperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cæſari Delphinus matutinò exoritur, & poſtero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta veſperi occidit. Item ad vj. Idus Ianuarij eiuſdem Delphini veſpertino occaſu continui dies hyemant Italię, & cùm Sol in Aquariū ſentiatur tranſire, quod ferè xvj. Calend. Feb. euenit, viij. Calend. ſtella regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula veſperi. Huius temporis nouiſſimis diebus, vbicunq; patietur cæli ratio, terrā ad roſarū & vineæ ſatū vertere bipalio oportet. Iugero operæ lx. ſufficiunt. Foſſas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorumq; laminas ſcabendo purgare, aut nouas facere. A Fauonio in æquinoctium vernū Cæſari ſignificat xvij. Calend. Martij triduum variè. Et viij. Calend. hirundinis viſu, & poſtero die Arcturi exortu veſpertino. Item iij. Nonas Martij Cæſar Cancri exortu id fieri obſeruauit. Maior pars authorū Vindemitoris emerſu viij. Idus aquilonij piſcis exortu, & poſtero die Orionis. In Attica Miluium apparere obſeruatur. Cæſar & Idus Martias ferales ſibi annotauit Scorpionis occaſu: xv. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum oſtendi, xij. Calend. Equum occidere matutinò. Hoc interuallū temporis vegetiſſimū agricolis, maximeq; operoſum eſt, in quo præcipuè falluntur. Neq; enim eo die vocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat ſed quo cœperit. Hoc acri intentione ſeruandum eſt. Hoc illo menſe ſignum Deus habet, obſeruatione minimè fallaci aut dubia, ſi quis attendat. Vnde autem ſpiret iis ventus, quaque parte veniat, diximus ſecundo volumine, & dicemus mox paulo operoſius. Interim ab eo die (quiſquis ille fuerit) quo flare cœperit, non vtique vj. Idus Feb. ſed ſiue antè, quando peruernat, ſiue pòſt, quando hyemat: poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat, & prima quæq; peragantur, quæ differri nequeūt. Trimeſtria ſerantur. Vites putentur qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma ſerantur inſeranturque. Vineæ paſtinentur. Semina digerātur, inſtaurentur alia. Harundines, ſalices, geniſtæ ſerantur cædanturque. Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictum eſt. Tum & ſegetes conuenit purgare, ſarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo, cùm quatuor fibrarum eſſe cœperit. Faba verò non antequàm triū foliorū. Tunc quoq; leui ſarculo purgare verius, quàm fodere. Florentem vtique xv. primis diebus non attingere. Hordeum niſi ſicco, ne ſerito. Putationem æquinoctio peractam habeto. Vinæ iugerū quaternæ operæ putant, alligantque: in arbuſto ſingulæ operæ arbores xv. Eodem hoc tempore hortorum roſariorumque cura eſt, quæ ſeparatim proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optimè ſcrobes fiunt. Terra in futurū proſcinditur, Virgilio maximè authore, vt glebas Sol coquat. Vtilior ſententia, quæ non niſi temperatū ſolū in medio vere arari iubet: quoniā in pingui ſtatim ſulcos occupant herbæ, gracili inſecuti æſtus exiccant: tum nanque ſuccum venturis ſeminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certū eſt. Cato verna opera ſic definit: ſcrobes fieri, ſeminaria propagari in locis craſſis & humidis: vlmos, ficos, poma, oleas, prata ſtercorari Luna ſitiente: Quæ rigua non erunt, ab afflatu Fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, ſeminaria fieri, & vetera ſarciri. Hæc, antequàm vinea florere incipiat. Itemq; pyro florente arare incipiat macra harenoſaque. Poſteà vtique grauiſſima & aquoſiſſima. Ita poſtremò arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentiſci primū fructum oſtendentis, ac pyri florentis. Erit & tertia in bulborum ſatu ſcillæ. Item in coronamentorū narciſſi, nanque & hæc ter florent: primoque flore primā arationem oſtendunt, medio ſecundā, tertio nouiſſimam, quando inter ſeſe alia aliis notas præbent. Ac non in nouiſſimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxiū & exitiale ei eſt tempus. Quædā verò & ſuas habent notas, ſicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maximè ſerendas ficus. Aequinoctium vernum ad viij. Calend. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarū exortum matutinum, Cæſari ſignificant Calend. Aprilis. iij. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ veſperi occultantur. Eædem poſtridie in Bœotia. Cęſari autem & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abſcondi. Cæſari ſexto Idus ſignificatur imber Libræ occaſu: xiiij. Calend. Maij Aegypto Suculæ occidunt veſperi, ſidus vehemens, & terra mariq; turbidum, decimoſexto Atticæ, xv. Cæſari, cōtinuoq; triduo ſignificat. Aſſyriæ autem xij. Calen. Hoc eſt vulgo appellatū ſidus Palilicium, quoniā xj. Calend. Maij vrbis Romæ natalis, quo ferè ſerenitas redditur, claritatē obſeruationi dedit, nimborum argumento Hyadas appellantibus Grecis has ſtellas. Quod noſtri à ſimilitudine cognominis Greci

propter ſues impoſitum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Cæſari ad viij. Calend. notatur dies. vij Calend. Aegypto Hœdi exoriuntur: vi. Calend. Bœotiæ & Atticæ Canis veſperi occultatur, Fidicula manè oritur: v. Calendas. Aſſyriæ Orion totus abſconditur, tertio autem Canis: vi. Nonas Maij Cæſari Suculæ matutinò exoriuntur, & viij. Idus Capella pluuialis. Aegypto autem eodem die Canis veſperi occultatur. Sic ferè in vi. Idus Maij, qui eſt Vergiliarum exortus, decurrunt ſidera. In hoc temporis interuallo, xv. diebus primis agricolæ rapienda ſunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non ſuffecerit, dum ſciat inde natam exprobationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantiæ ſales etiam cum primo vere ludantur. Auſpicio tamen deteſtabiles videntur. Adeò minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliique ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc ſeri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Eſtque ſignum illius maturitatis, & horum ſationis commune, lucentes veſpere per arua cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aſpiciant ſtellas, ſed magis tempora ſerendæ frugis. & ortus occaſusq́. ſideris, in quibuſdam herbis, & de ſtellarum ortu & occaſu. CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: non tamen his contenta, terreſtres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum intuearis agricola? Cur ſidera quæras ruſtice? iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo peculiares ſtellas, eaſque veſpere & ab opere diſiungenti oſtendo: ac ne poſſis præterire, miraculo ſolicito. Vidéſne vt fulgor igni ſimilis alarum compreſſu tegatur, ſecumque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & vt ne ſole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius ſpectas, ipſúmque cælum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantque fœdere ſideris huiuſce: partumque eas illius eſſe certum eſt. Proinde quiſquis æſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabaque floreſcens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare videris morum, iniuriam poſteà frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipſaſque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cùm herba creuerit in feſtucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex ſua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab æquinoctio ſartura nocere & vineæ & ſegeti exiſtimatur. Et oues lauandi hoc idē tempus eſt. A Vergiliarum exortu ſignificant Cæſari poſtridie Arcturi occaſus matutini, tertio Idus Maii Fidiculæ exortus. xij. Calend. Iunij Capella veſperi occidens & in Attica Canis. xi. Calen. Cæſari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæſari & Aſſyriæ Aquila veſperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ ſexto, & quarto Idus Delphinus veſperi exoritur: decimoſeptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto poſt quatriduum. xi. Calend. eiuſdem Orionis gladius Cæſari occidere incipit. viij. Calend. Iulij verò longiſſima dies totius anni, & nox breuiſſima ſolſtitium conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curaturque vt vinea vetus ſemel foſſa ſit, bis nouella. Oues tondentur: lupinum ſtercorandi cauſa vertitur: terra proſcinditur: vicia in pabulum ſecatur: faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & deſcriptio frugum & ſiderum. CAP. XXVIII.

PRata circa Calend. Iunij cæduntur, quorum facilima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de ſe poſtulat dici. Relinqui debent in læto ſolo, vel humido, vel riguo, eaq; aqua pluuia rigari via publica. Vtiliſſimum ſimul & herbæ arare, deinde cratire, ſerere florem ex fœnilibus, atque ex præſepibus fœno dilapſum ſpargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec paſci ante ſecūda fœniſecia, ne herbæ vellantur, obtrituque hebetentur. Seneſcunt prata, reſtituique debent faba in his ſata, vel rapis, vel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſuſque in prata tertio relinqui. Prætereà quoties ſecta ſint, ſicilíri, hoc eſt quæ fœniſeces præterierunt, ſecari. Eſt enim in primis inutile, enaſci herbas ſementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, peſſima mimmuli: ſiliqua etiam dira fœniſecis: inuiſa & equiſelis eſt, à ſimilitudine equinæ ſetæ. Secandi tempus, cùm ſpica defloreſcere cœpit, atque roborari: ſecandum, antequàm inareſcat. Cato, fœnum, inquit, ne ſerò ſeces, priùs quàm ſemen maturum ſit, ſecato. Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis ſecari melius. Quædam partes Italiæ poſt meſſem ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantum tranſmarinisq; cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vicem imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Falcium ipſarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioreſque prætereunt. Italus fœniſex dextra vna manu ſecat. Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligarique manipulos mille ducentos

† quaterna

† quaterna pondo. Sectum verti ad solem, nec nisi siccum construi oportet. Nisi fuerit hoc obseruatum diligenter, exhalare, matutinò nebulam quandam, metasque mox sole accendi, & conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, vt secetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter verò plerisque in locis, & posteà in ipso pabulo non minus emolumenti est, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorumq; progeneratio suum cuique consilium dabit optimum, maximè quadrigarum quæstus. Solstitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturusque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendique fructus alios atque alios tempus, & præparandi se contra sæuam feramque hyemem: decebatque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertique iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum: nec syluestrium arborum remotarumque, ne in saltus deuios montesque eundum esset quærentibus signa: non rursus vrbanarum, quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa visantur. Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tiliæ ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cælum intelligas, & cælestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm vtique exaudi gemitus. Transisse solstitiũ caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum vj. Calend. Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius iiij. Nonas Assyriæ, Aegypto verò Procyon matutino æstuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est minorem Canem: sanè vt in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. iij. Nonas Chaldæis Corona occidit matutinò. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptiis Orion desinit exoriri. xvj. Calend. Augusti Assyriæ Procion exoritur. Dein postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortũ vocamus, sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium xxiij. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt suis locis diximus. Neq; est minor ei veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accenditq; solẽ, & magnã æstus obtinet causam. xviij. Calend. Augusti Aegypto Aquila occidit matutinò, Etesiarumq; prodromi flatus incipiũt, quod Cæsar x. Calend. sentire Italiã existimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit. iij. Calend. regia in pectore Leonis stella matutinò Cęsari immergitur viij. Idus August. Arcturus medius occidit. iij. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vt is adnotat: sed vt vera ratio id fieri inuenit, vj. Idus eiusdem. In hoc tẽporis interuallo res summa vitiũ agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, vt quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerũ homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarũ ortu, qua diximus ratione, ostendemusque iam plenius, magna tum vilitate propter spem oliuæ, coemisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque vt apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cùm vellet, fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: Quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quàm potero, dilucidè atq; perspicuè. Plerique dixere rorem iniustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnemque vredinem frigore tantùm constare, sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totumque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est praeualente: vtroque enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cælo regerit. Differentia vtriusque habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcisque authoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eademque interlunio absit hyeme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cælestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates vocamus, in quibus grãdines, procellæ, cæteraque similia intelliguntur: quæ cùm acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab

† quaternũm pondo.

horridis ſideribus exeunt, vt ſæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia ſunt illa, quæ ſilente cælo ſerenisque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi cùm facta ſunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò ſterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priuſque cauſas reddemus.

De tempeſtatibus vtriuſq; temporis, & remediis ſterilitatum. CAP. XXIX.

DVæ ſunt præter lunarem, paucíſque cæli locis conſtant. Nanque Vergiliæ priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æſtas incipiat, occaſu hyems, ſemeſtri ſpatio intra ſe meſſes vindemiasque & omnium maturitatem complexæ. Eſt prætereà in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam viſu facilis. Huius deſtuuio, velut ex vbere aliquo, ſata cuncta laleſcunt, duorum ſiderum obſeruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Auſtrina Caniculæ, cuius mentionem ſuo loco fecimus. Ipſe circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis æquinoctialem circulũ ſecans, commiſſuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriuſq; ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniã in his tantùm locis Solis terræque centra congruunt. Igitur horum ſiderũ diebus, ſi purus atq; mitis aer genitalem illum lacteumq; ſuccum tranſmiſit in terras, lætaadoleſcunt ſata. Si Luna, qua dictum eſt ratione, roſcidum frigus aſperſit, admiſta amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate co mitatus vtriuſque cauſæ. Et ideo non pariter in toto orbe ſentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad xiij. Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in ſatis ante diem ſpei eſſe certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi neceſſe eſt. Rudis fuit priſcorum vita, atque ſine literis: non minus tamen ingenioſam fuiſſe in illis obſeruationem apparebit, quàm nunc eſſe rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, dieſque feſtos. Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa conſtituit anno regni ſui xj. quæ nunc aguntur ad vij. Calend. Maij, quoniam tunc ferè ſegetes rugigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, ſicut tunc ferebat ratio. Sed vera cauſa eſt, quòd poſt dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduũ, varia gentium obſeruatione in iiij. Calend. Maij, Canis occidit, ſidus & per ſe vehemens, & cui præoccidere Caniculam neceſſe ſit. Itaque iidem Floralia iiij. Calend. eiuſdem inſtituerunt, vrbis anno quingenteſimo ſextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene defloreſcerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium fruges & omnia quæ florebunt, lædi neceſſe erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies ſunt ix. Calend. Maij deguſtandis vinis inſtituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleasque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad vj. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſordere velint: exhorrent enim frigidum ſidus Arcturi poſtridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. iiij. Nonas Iunij iterum Aquila exoritur veſperi decretorio die florentibus oleis vitibúſque, ſi pleniluniũ in eum incidat. Equidem & ſolſtitium viij. Calend. Iulij in ſimili cauſa duxerim, & Canis ortũ poſt dies à ſolſtitio xxiij. ſed interlunio accidente, quoniam vapore conſtat culpa, acinique præcoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet ad iiij. Nonas Iulij, cùm Aegypto Canicula exoritur: vel certè xvj. Calend. Auguſti cùm Italiæ. Item xiij. Calend. Auguſti cùm Aquila occidit, vſque in x. Calend. eiuſdem. Extra has cauſas ſunt Vinalia altera, quæ aguntur ad xiij. Calendas Septembris. Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium autumni eſſe, & hunc diem feſtum tempeſtatibus leniendis inſtitutum. Nunc Fidiculam occidere ad ſextum Idus Auguſtas ſeruatur. Intra hæc conſtat cæleſtis ſterilitas. Neque negauerim poſſe eam permutari arbitrio legentium, locorum æſtimantium naturas. Sed à nobis rationem demonſtratam eſſe ſatis eſt: reliqua obſeruatione cuiuſque conſtabunt. Alterutrum quidem fore in cauſa, hoc eſt plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ ſuccurrit: iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non poſſe, propter ſtatos ſiderum curſus: nec niſi paucis noctibus anni, idque quando futurum ſit, facilè noſci. Ac ne per omnes menſes timeretur, earum quoque lege diuiſum, æſtate interlunia præterquàm biduo ſecura eſſe, hyeme plenilunia: nec niſi æſtiuis breuiſſimisque noctibus metui, diebus non idem valere. Præterea tam facilè intelligi, vt formica minimum animal interlunio quieſcat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipſo die non appareredonec occidat. E diuerſo vireonem prodire ipſo die ſolſtitij. Neutrum verò Lunæ ſtatum noxium eſſe, ne noctibus quidem, niſi ſerenis, & omni aura quieſcente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: ſic quoque non ſine remedio. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulſas herbas fruticesque, per vineas camposque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbuſtis, vt carbunculi non noceant. Alij ſiluri carnem leuiter vri à vento, vt per totam vineam fumus diſpergatur. Varro author eſt, ſi fidiculæ occaſu, quod eſt initium autumni,

tumni, vua picta conſecretur inter vites, minus nocere tempeſtates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem ſcripſit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media ſegete, non eſſe noxias tempeſtates. Opera ruſtica huius interualli, terram iterare, arbores circunfodere, vbi æſtuoſa regio poſcat, accumulare. Germinantia, niſi in ſolo luxurioſo, fodienda non ſunt. Seminaria purgari ſarculo. Meſſem hordeaceam facere. Aream ad meſſem creta præparare, Catonis ſententia amurca temperata, Virgilij operoſius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium videtur.

De meſſe, & tritico, & paleo, & frumento ſeruando. CAP. XXX.

MEſſis ipſius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrandes dentibus in margine infeſtis, duabus rotis per ſegetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in vallum cadunt ſpicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites ſpica diſtringitur. Alibi ab radice vellunt: quíque id faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, cùm extrahant ſuccum. Differentia hæc, Vbi ſtipula domos contegunt, quàm longiſſimam ſeruant. Vbi fœni inopia eſt, ſtramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei ſtipulam bubus gratiſſimam ſeruant. Panicum & milium ſingillatim pectine manuali legunt Galliæ. Meſſis ipſa alibi tribulis in area, alibi equorum greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò ſerius metitur, copioſius inuenitur: quo celerius verò, hoc ſpecioſius ac robuſtius. Lex aptiſſima, antequàm granum indureſcat, & cùm iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celerius meſſem facere potius, quàm biduo ſerius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea ſua condi: & ſtipula tantum, & ariſtis liberatur. Palea plures gentium pro fœno vtuntur. Melior ea, quæ tenuior minutiorque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, peſſima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum ſaxoſis locis, cùm inaruit, baculo frangunt ſubſtratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius defectus muria diu † reſperſus: dehinc ſiccatus in manipulos † *reſperguntur.* conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & ſtipulas, magno Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum ſemen exurant. Ritus diuerſitatem magnitudo facit meſſium, & caritas operarum. Connexa eſt ratio frumenti ſeruandi. Horrea operoſa tripedali craſſitudine, pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Prætereà ſupernè impleri, nec afflatus admittere, aut feneſtras habere vllas. Alij ab exortu tantùm æſtiuo, aut, Septentrione: eáque ſine calce conſtrui, quoniam ſit frumento inimiciſſima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contrà ſuſpendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & ſi tegulis ſubiaceat, conferueſcere. Multi ventilari quoque vetant. Curculionem enim non deſcendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, ſicciſſimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus ſuſpenſa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempeſtiuitas condendi videbitur. Nam ſi parum toſtum atque robuſtum collectum ſit, aut calidum conditum, inimica innaſci neceſſe eſt. Diuturnitatis cauſæ plures. Aut in ipſius grani corio, cùm eſt numeroſius, aut milio, aut ſucci pinguedine, qui pro humore ſufficit tantùm, vt ſeſamæ: aut amaritudine, vt lupino & cicerculæ. In tritico maximè creſcunt animalia, quoniam ſpiſſitate ſua concaleſcit, & furfure craſſo veſtitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini: ideo non generant. Faba craſſioribus tunicis operitur, ob hoc efferueſcit. Quidam ipſum triticum diuturnitatis gratia aſpergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam abſinthio. Eſt & Olynthi, ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi non ſinat. Nec ferè condita in ſpica læduntur. Vtiliſſimè tamen ſeruantur in ſcrobibus, quos ſiros vocant, vt in Cappadocia, & in Thracia. In Hiſpania & Africa, ante omnia vt ſicco ſolo fiant curant: mox vt palea ſubſternatur. Prætereà cum ſpica ſua conduntur. Ita frumenta ſi nullus ſpiritus penetret, certum eſt nihil maleficum naſci. Varro author eſt, ſic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium verò centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longe tempore ſeruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam ſpecu Ambraciæ vſque ad piraticum Pompeij Magni bellum duraſſe, annis circiter cxx. Ciceri tantùm nullæ beſtiolæ in horreis innaſcuntur. Sunt qui vrceis cinere ſubſtratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos ſuperingerant, ita non naſci maleficia credentes. Alij, qui in ſalſamentariis cadis gypſo illinant. Alij, qui lentem aceto laſerpitiato reſpergant, ſiccatámque oleo inungant. Sed breuiſſima obſeruatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Creſcente enim luna frumenta grandeſcunt.

De vindemia, & autumni temporibus CAP. XXXI.

SEquitur ex diuiſione temporum autumnus à Fidiculæ occaſu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occaſum, initiumque hyemis. In his interuallis ſignificatur, pridie Idus Auguſt. Atticæ Equus oriens, veſperi Aegypto & Cæſari Delphinus occidens. xi. Calend. Septembr. Cæſari

& Aſſyriæ ſtella quæ Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Aſſyriæ v. Calend. & Sagitta occidit, & Eteſię deſinunt. Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septembr. Cæſari Capella oritur veſperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementiſſimo ſignificatu terra maríque per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius ſideris ſeruetur hirundinũ abitus: nanque deprehenſæ intereunt. Decimoſexto Calend. Octobr. Aegypto Spica, quã tenet Virgo, exoritur matutino, Eteſiæq; deſinunt. Hoc idem Cæſari xiiij. Calend. xiij. Aſſyriæ ſignificant: & xi. Calend. Cæſari commiſſura Piſcium occidens, ipſumque æquinoctij ſidus viij. Calend. Octobr. Deinde conſentiunt (quod eſt rarum) Philippus, Callippus, Doſitheus, Parmeniſcus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, iiij. Calend. Octobr. Capellam matutinò exoriri, & iij. Calend. Hœdos. Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè. Aſiæ & Cæſari v. Calend. Heniochus occidit matutinò. Tertio Calendas Cæſari Corona exoriri incipit: & poſtridie occidunt Hœdi veſperi. viij. Idus Octobris Cæſari fulgens in Corona ſtella oritur. Et iij. Idus Vergiliæ veſperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculę veſperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæſari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit veſperi. Quinto Idus Nouembris Gladius Orionis occidere incipit. Deinde iij. Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera ruſtica, napos, rhaphanos ſerere, quibus diebus diximus. Vulgus agreſte & rapa poſt ciconiæ diſceſſum malè ſeri putat. Nos omnino poſt Vulcanalia, & præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occaſu viciam, faſeolos, pabulum. hoc ſilente Luna ſeri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc eſt. Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas complere in die iuſtum habet. Si decreſcente Luna præparetur, non putreſcit. Aridam colligi non opertet. Vindemiam antiqui nunquàm exiſtimauere maturam ante æquinoctium: iam paſſim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentiſque ſignentur. Leges ita ſe habent: Vnam calidam ne legito, hoc eſt in eius ſiccitate, ac niſi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc eſt, ſi ros nocturnus fuerit, nec priùs, quàm ſole diſcutiatur. Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex denſitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, ſi contingat creſcente Luna vindemiare. Preſſura vna culeos xx. implere debet. Hic eſt pes iuſtus. Ad totidem culeos & lacus xx. iugeribus vnum ſufficit torculum. Premunt aliqui ſingulis, vtilius binis, licet magna ſit vaſtitas ſingulis. Longitudo in his refert, non craſſitudo. Spatioſa melius premunt. Antiqui funibus vittiſque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra C. annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori ſtella, à palis arcas lapidum attollente ſecum arbore: quod maximè probatur. Intra xxij. hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana impoſita vinaceis, ſupernè toto pondere vrgere, & ſuper præla conſtruere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus, & obſeruatio, cùm aliquod maturitate, nõ tẽpeſtate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutũ coquendi, ſilente Luna noctu, aut ſi interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut poſt occaſum. Ne de nouella vite aut paluſtri, ne niſi è matura vua, nec niſi folijs deſpumãdum: quia ſi ligno contingatur vas, aduſtum ac fumoſum fieri putant. Iuſtum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum dies xliiij. Ab eo die oraculũ occurrit, frigidũ picari pro nihilo ducentiũ. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vaſorũ vindemiantes vidi, piſciniſque muſta condi, aut vina effundi priora, vt dubia reciperentur. Hoc non tam ſæpe prouentu nimio euenit, quàm ſæuitia inſidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamilias modus eſt, annona cuiuſque anni vti. Id peræquè etiam lucroſiſſimum. Reliqua de vinis affatim dicta ſunt. Item vindemia facta oliuam eſſe rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæq; ad Vergiliarum occaſum agi debent.

De Lunari ratione. CAP. XXXII.

His, quæ ſunt neceſſaria de Luna, ventiſque & præſagiis, vt ſit tota ſideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam in numeros Lunæ digerenda quædam putauit, Democriti ſecutus oſtentationem. Nos legum vtilitas, quæ in toto opere, in hac quoq; mouet parte. Omnia quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decreſcente Luna, quàm creſcente fiunt. Stercus, niſi decreſcente Luna, ne tangito. Maximè intermenſtrua dimidiaque ſtercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decreſcente Luna caſtrato. Oua Luna noua ſupponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio ſerito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna ſupra terram ſit, fieri: Calcari muſta, cùm Luna ſub terra. Item materies cædi, quæq; alia ſuis locis diximus. Neque facilior eſt obſeruatio, ac iam dicta à nobis ſecundo volumine: ſed quod intelligere vel ruſtici poſſint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribuſque noctis horis lucebit, creſcens erit, & oculis dimidiata iudicabitur: cùm verò occidente Sole orietur ex aduerſo, ita vt pariter aſpiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribuſque noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decreſcens erit, iterumque dimidia. In coitu verò (quod in-

terlunium

terlunium vocant)cùm apparere desierit. Supra terras autem erit, quandiu & Sol, interlunio, & prima tota die: secunda, horæ noctis vnius † dextante sicilico: ac deinde tertia vsq; ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eademq; sub terris tota die. Decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicũ sub terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies adiiciet vsque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adiiciet supra terram. Alternis autem mensibus xxx. implebit numeros, alternis verò detrahet singulos. Hæc erit ratio lunaris.

† *Dextante sicilico vnius horæ, id est, decẽ vnciis, cum quarta vnciæ parte, interprete Budæo libro I. de Asse.*

De ventorum ratione. CAP. XXXIII.

VEntorum paulò scrupulosior. Obseruato Solis ortu quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à vertice Septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, vt vmbram suam quisque cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus ilius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta, cùm minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum xx. conueniet: mediamque mensuram, hoc est in x. pede, circunscribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hæc erit ventus septentrionalis. Illò tibi putator arborum plagæ ne spectent, néve arbusta vineæúe, nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato, quæque alia præcepimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ, Meridiem spectans, hæc ventum Austrum dabit, quem à Græcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineamque agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum vitiúmve. Hunc oliueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caueat insitor calamis, gemmisque inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem media die arborator ne cædito. Cùm meridiem adesse senties pastor, æstate contrahente se vmbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm ęstate pasces, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientem. Aliter noxium, sicut hyeme & vere, si in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris suprà dictum. Clodunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. CAP. XXXIIII.

DIximus vt in media linea designaretur vmbilicus. Per hunc mediũ transuersa currat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrũ, decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decusseis obliquæ, ita vt à Septentrionis dextra læuaq; ad Austri dextrã læuamq; descendant. Omnes per eundem currant vmbilicũ, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoq; agro ineunda erit: vel si sępius libeat vti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanũ exiguũ, sed circinatũ adactis. Ratione qua doceo, occurrendũ ingeniis quoq; imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniã semper est idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum capiendã putet lineã. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, ventumq; Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitésq;. Sed hoc flante ne arato: frugem ne serito: semen ne iacito. Præstringit enim atq; percellit hic radices arborũ, quas positurus afferes. Prædoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocãt. Sed idem Aristoteles vir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutatq; nomen, & Etesias vocatur. Ergo cùm frigidum senties, caueto, ac quacunque Aquilo prædicitur, tanto perniciosior Septentrio est. In hunc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apulię arbusta vineæq; spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, vt sic † ineuntem ineat. Ex aduerso Aquilonis a b occasu brumali Africus flabit, quẽ Græci Liba vocãt. In hunc à coitu cùm se pecus circumegerit, fœminas conceptas esse scito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem vmbræ duximus, & decumanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, ventumq; Subsolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis villæ vineæq; spectent. Ipse leniter pluuius, tamẽ est siccior Fauonius, ex aduerso eius ab ęquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare olіueta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperitque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugesq; curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatuque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventumque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, sicciorem & ipsum tepidioremque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarumque spectare debent. Ex aduerso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus

† *in eundem*

dictus Argestus, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes, qui à Septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipse non secus ac Septentrio. Vulturnus si à serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra siccescens repentè, Austrum humescens rore occulto.

Prognostica tempestatum. CAP. XXXV.

Etenim prædicta ventorũ ratione, ne sæpius eadem dicantur, transire conuenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere video, Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, vt reliquæ segeti parceret, raperetq; desecta sub tectum, paucis mox horis sæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non nisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, scrutati maximè pertinentia. primumque à Sole capiemus præsagia. Purus oriens atque non feruens serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: item ventos, cùm ante exorientem eum nubes rubescunt. quòd si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm orientis atque occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen ventosque significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximũ diem tempestatem significabunt. Cùm oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circundati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, à quocunque vento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum. Proxima sint iure Lunæ præsagia. Quartam eam maximè obseruat Aegyptus. Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit ventum. Inferius Austrum: vtraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrẽ in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maximè splendebit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si xvi. vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantùm obseruantibus præsagia eius, hoc est, tertia, septima, vndecima, decimaquinta, decimonona, vigesimatertia, vigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ videntur interdum: ventique protinus sequuntur. In quarum parte ita præsagiuere: Cælum cùm æqualiter totum erit splendidum, articulis temporum, quos pro posuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si ver & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum minusque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellæ videbuntur, quò ferentur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duæ stellæ paruæ, Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam præsepia appellant. Hæc cùm cælo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit. Auster sæuit: si Austrinam, Aquilo. Arquus cùm sunt duplices, pluuias nuntiant. A pluuiis serenitatem non perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiam.

uiam. Cùm æſtate vehementius tonuit quàm fulſit, ventos ex ea parte denuntiat: contrà ſi minus tonuit, imbrem. Cùm ſereno cælo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrociſſimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in poſterum diem aquam portendit. Cùm à Septentrione, ventum eum. Cùm ab Auſtro vel Coro, aut Fauonio nocte ſerena fulgurauerit, ventum & imbrem ex iiſdem regionibus demonſtrabit. Tonitrua matutina ventum ſignificant, imbrem meridiana. Nubes cùm ſereno cælo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectentur venti: ſi eodem globabuntur, appropinquante Sole diſcutientur. Et hoc ſi ab Aquilone fiat, ventos: ſi ab Auſtro, imbres portendant. Sole occidente, ſi ex vtraque parte eius cælum petent, tempeſtatem ſignificabunt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquā minantur: ab occidente, in poſterum diem. Si nubes, vt vellera lanæ, ſpargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præſagient. Cùm in cacuminibus montium nubes concident, hyemabit. Si cacumina pura fient, diſſerenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempeſtatem albam, grando imminebit. Cælo quamuis ſereno, nubecula quamuis parua, ventum proceſloſum dabit. Nebulæ è montibus deſcendentes, aut cælo cadentes, vel in vallibus ſedentes, ſerenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè ſignificant: pallidi nanque murmurantesque tempeſtatum nuntij ſentiuntur: pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuosè volitet flamma, ventum. Et lumina cùm ex ſeſe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Item cùm in eo pendentes coaceruantur ſcintillæ: vel cùm tollentibus ollas carbo adhæreſcit: aut cùm contectus ignis è ſe fauillam diſcutit, ſcintillámve emittit: vel cùm cinis in foco concreſcit, & cùm carbo vehementer perlucet. Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi tranquillum in portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe, ventum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litora ripæque ſi reſonabunt tranquillo, aſperam tempeſtatem: item maris ipſius tranquillo ſonitus, ſpumæúe diſperſæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & ſilentio intumeſcit, flatuque altius ſolito iam intra ſe eſſe ventos fatetur. Equidem & montium ſonitus, nemorumque mugitus prędicunt: & ſine aura, quæ ſentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut ſpinæ volitans, aquisq; pluma innatans. Atque etiam in campis tempeſtatem venturam præcedens ſuus fragor: cæli quidem murmur, non dubiam habet ſignificationem. Præſagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari laſciuientes flatum, ex qua veniunt parte: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo volitans, conchæ adhæreſcentes, echini affigentes ſeſe, aut harena ſaburrantes, tempeſtatis ſigna ſunt. Ranæ quoque vltra ſolitum vocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anatesq;, pennas roſtro purgantes, ventum. Cæteræque aquaticæ aues concurſantes. Grues in mediterranea feſtinantes. Mergi maria aut ſtagna fugientes, grues ſilentio per ſublime volantes, ſerenitatem: ſic noctua in imbre garrula: at ſereno, tempeſtatem. Coruique ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes, ſi continuabunt, ventos: ſi verò carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem. Graculi ſerò à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues, cùm congregabuntur. Et cùm terreſtres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes ſeſe: ſed maximè cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna ſæpe percutiat. Quæque in arboribus habitant, fugitantes in nidis ſuis. Et anſeres continuo clangore intempeſtiui. Ardea in mediis harenis triſtis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres præſagia aeris ſentire. Pecora exultantia, & indecora laſciuia ludentia, eandem ſignificationem habent. Et boues cælum olfactantes, ſeque lambentes contra pilum. Turpesque porci alienos ſibi manipulos fœni lacerantes: ſegniterque & contra induſtriam ſuam abſconditæ formicæ, vel concurſantes, aut oua progerentes. Item vermes terreni erumpentes. Trifolium quoq; inhorreſcere, & folia contra tempeſtatem ſubrigere certum eſt. Necnon & in conuiuiis menſisque noſtris, vaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitoriis linquentia, diras tempeſtates prænuntiant.

m C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *DECIMVSNONVS.*

PROOEMIVM.

IDERVM quoque tempeſtatumque ratio, vel imperitis facili, atque indubitatò modo monſtrata eſt: vereque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quàm ſideralis ſcientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus tranſire ad iſta tempeſtiuum videtur. Miramurque quoſdam ſcientiæ gratia, eruditionis ſuæ gloriam ex his petentes tam multa præteriiſſe, nulla mentione habita tot rerũ ſponte curáve prouenientium, præſertim cùm pleriſque earum pretio vſúque vitæ maior etiã, quàm frugibus, perhibeatur authoritas. Atque vt à confeſſis ordiamur vtilitatibus, quæque non ſolum terras omnes, verùm etiã maria repleuere: ſeritur, ac dici neq; inter hortenſia poteſt, linũ. Sed in qua non occurret vitæ parte, quódve miraculũ maius, herbã eſſe quæ admoueat Aegyptũ Italiæ: in tantũ, vt Galerius à freto Siciliæ Alexandriã ſeptima die peruenerit, Babilius ſexta, ambo præfecti: æſtate verò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die leniſſimo flatu? herbã eſſe, quæ Gadeis ad Herculis columnas ſeptimo die Oſtiam afferat, & citeriorem Hiſpaniam quarto, prouinciam Narbonenſem tertio, Africam altero: quod etiã molliſſimo flatu contigit C. Flacco legato Vibij Criſpij Proconſulis? Audax vita, ſcelerum plena, aliquid ſeri, vt ventos procellasq; recipiat: & parum eſſe fluctibus ſolis vehi. Iam verò nec vela ſatis eſſe maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antennarum ſingulæ arbores ſufficiant, ſuper eas tamen addi velorum alia vela: præterq; alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Deniq; tam paruo ſemine naſci, quod orbem terrarum vltro citroque portet, tam gracili auena, tam non altè à terra tolli: neq; id viribus ſuis necti, ſed paſſum tuſumque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac ſumma audacia, & quò peruenire nulla execratio ſufficit, contra inuentorem dictum ſuo loco à nobis: cui ſatis non fuit hominem in terra mori, niſi periret & inſepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum cauſa victúſque, præmonebamus. Ecce ſeritur hominis manu, metitur eiuſdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Prætereà vt ſciamus fauiſſe pœnas, nihil gignitur facilius: vt ſentiamus nolente id fieri natura: vrit agrum, deterioremque etiam terram facit.

De lini ſatione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris vela. CAP. I.

SEritur ſabuloſis maximè, vnoque ſulco: nec magis feſtinat aliud. Vere ſatum æſtate vellitur: & hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoſcat tamen aliquis Aegypto ſerenti, vt Arabiæ Indiæque merces importet: itáne & Galliæ cenſentur hoc reditu? monteſque mari oppoſitos eſſe non eſt ſatis, & à latere Oceani obſtare ipſum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimique hominũ exiſtimati Morini, imò verò Galliæ vniuerſæ vela texunt. Iam quidem & tranſrhenani hoſtes, nec pulchriorem aliã veſtem eorũ fœminæ nouere. Qua admonitione ſuccurrit, quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilitium eſſe, fœminas linea veſte non vti. In Germania autem defoſſi atque ſub terra id opus agunt. Similiter & in Italia ratione alia inter Padum Ticinumque amnes, vbi à Setabi tertia in Europa lino palma: ſecundam enim in vicino Allianis capeſſunt Retouina, & in Aemilia via Fauentina. Candore Allianis ſemper crudis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas ſumma denſitáſque, candor æquè vt Fauentinis, ſed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offenſionem habet. Neruoſitas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitúſq;, cùm dente libeat experiri: ideo duplex, quàm cæteris, pretium. Et Hiſpania citerior habet ſplendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primùm carbaſis repertis. Non dudum ex eadem Hiſpania Zoelicum venit in Italiam, plagis vtiliſſimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Eſt ſua gloria & Cumano in Campania, ad piſcium & alitũ capturam. Eadem & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus inſidias, quàm nobiſmetipſis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæ caſſes ve ferri aciem vincunt. Vidimuſque iam tantæ tenuitatis, vt anulum hominis cum epidromis tranſirent, vno portãte multitudinem qua ſaltus cingerentur. Nec id maximè mirũ, ſed ſingula earum ſtamina centeno quinquageno filo conſtare, ſicut paulo ante Iulio Lupo, qui in præfectura Aegypti obiit. Mirentur hoc, ignorantes in Aegyptij quondã regis, quem Amaſim vocant, thorace in Rhodiorum inſula oſtendi in templo Mineruæ ccclxv. filis ſingula fila conſtare. Quod ſe expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter Conſul, paruaſque iam reliquias eius ſupereſſe hac experientium iniuria. Italia & Pe-

& Pelignis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in vsu. Nullum est candidius, lanæúe similius: sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti. Aegyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similemque barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec vlla sunt eis candore mollitiáve præferenda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. Quartum genus Orchomenium appellant. Fit è palustri velut harundine, duntaxat pannicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x. diebus. Aethiopes Indique è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, vt diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatum, siccatur in Sole pendens conuersis supernè radicibus vno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, vt semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas, indicio est membrana laxatior. Iterumque inuersæ, vt priùs, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumque nere & viris decorum est. Cortices quoque decussi clibanis & furnis præbent vsum. Ars depectendi digerendique: Iustum è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textumque rursus tunditur clauis, semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Viuum id vocant, ardentésque in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque Sole Indiæ, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque viuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos, splendescit igni. Cùm inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus author est, linteo eo circundatam arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondam, vt auri, reperio. Linteorum lanugo, è velis nauium maritimarũ maximè, in magno vsu medicinæ est: & cinis spodij vim habet. Est & inter papauera genus quoddã, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatũ est tingi lini quoq;, & vestiũ insaniam accipere, in Alexandri Magni primùm classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodã variassent insignia nauium: stupueruntq; litora flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Posteà in theatris tantùm vmbram fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram ab domo sua ad cliuum vsque Capitolinum: quod munere ipso gladiatorio mirabilibus visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in Aedilitate sua, auunculo xj. Consule Calen. Augusti, velis forum inumbrauit, vt salubrius litigantes consisterent: quãtùm mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoq; forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cæli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt. Cæterò mansit candori pertinax gratia. Honor etiam & Troiano bello. Cur enim non & præliis intersit, vt naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significauerit sata.

De sparti natura, & quando primum vsus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & viuant. CAP. II.

SParti quidem vsus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascens, & quæ non queat seri, iuncusque propriè aridi soli, vni terræ dato vitio. Nanque id malum telluris est: nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facésque, hinc calceamina, & pastorum vestis, animalibus noxium, præterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos vsus laboriosè euellitur, ocreatis cruribus, manibusq; tectis manicis, conuolutũ osseis ligneísve conamentis. Nunc iam in hyemem vix. Facillimè tamen ab Idib. Maiis in Iunias: hoc maturitatis tẽpus. Vulsum

faſcibus in aceruo animatum biduo, tertio reſolutum, ſpargitur in ſole, ſiccaturque, & rurſus in faſcibus redit ſub tecta. Poſteà maceratur aqua, marina optimè, ſed & dulci, ſi marina deſit. Siccatumque Sole iterum rigatur, ſi repentè vrgeat deſiderium, perfuſum calida in ſolio, ac ſiccatū ſtans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, vt fiat vtile, præcipuè in aquis marique inuictū. In ſicco præferunt è cannabi funes. At ſpartum alitur etiam demerſum, veluti natalium ſitim penſans. Eſt quidem eius natura interpollis: rurſusque quàm libeat vetuſtum nouo miſcetur. Veruntamen complectetur animo, qui volet miraculum æſtimare, quanto ſit in vſu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliisque deſideriis vitæ. Ad hos omnes vſus quæ ſufficiant, minus xxx. M. paſſ. in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minusque in longitudinem eſſe reperientur. Longius vehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes vſos nomini credamus, quo herbam eam appellant: poſteà palmarum foliis philuraque, manifeſtum eſt: & inde tranſlatum à Pœnis ſparti vſum, perquàm ſimile veri eſt. Theophraſtus author eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem eamque partem qua veſcuntur, eſſe laneam naturam ex qua mapalia veſteſq; quædam conficiantur. Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquā diligentius, præterquàm eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neque omnino vllam mentionem habet ſparti, cuncta cura magna perſecutus ccccxc. annis ante nos, vt iam & alio loco diximus. quo apparet, poſt id temporis ſpatium in vſum veniſſe ſpartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, ſequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum eſt, aliquid naſci aut viuere ſine vlla radice. Tubera hæc vocantur, vndique terra circundata, nulliſque fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipſa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, vt planè nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & ſabuloſis locis frutectoſiſq; naſcuntur. Excedunt ſæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenoſa dentibus inimica, & altera ſyncera. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigroque, & intus candido, laudatiſſima Africæ. Creſcant, annè vitium id terræ (neque enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum eſt: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi poſſe. Putreſcendi enim ratio communis eſt iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in Hiſpania Carthagine, paucis his annis ſcimus accidiſſe, mordenti tuber, vt deprehenſus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifeſtum erit, terræ naturā in ſe globari; quod certum eſt ex iis quæ naſcantur, & ſeri non poſſint.

De miſy, & tuberibus: de fungis pezicis, laſerpitio & magydari, & rubia, & radicula. CAP. III.

SImile eſt & quod in Cyrenaica prouincia vocant miſy, præcipuum ſuauitate odoris ac ſaporis, ſed carnoſius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc naſci, & maximè è tonitribus: nec vltra annū durarare: tenerrima autem verno eſſe. Quibuſdam locis accepta riguis feruntur: ſicut Mitylenis negant naſci, niſi exundatione fluminum inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconneſum, Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorū genere à Græcis dicti pezicæ, qui ſine radice aut pediculo naſcuntur. Ab his proximum dicetur authoritate clariſſimum laſerpitium, quod Græci ſilphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius ſuccum vocant laſer, magnificum in vſu medicamentiſq;, & ad pondus argentei denarij penſum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniā publicani, qui paſcua conducunt, maius ita lucrum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis noſtra repertus memoria, Neroni principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra ſternuente. Diuque iam non aliud ad nos inuehitur laſer, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur largè, ſed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut ſagapeno, aut faba fracta. quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coſſ. Cyrenis aduecta Romam publicè laſerpitij pondo xxx. Cæſarem verò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentumque protuliſſe ex ærario laſerpitij pondo cxj. Id apud authores Græciæ euidentiſſimos inuenimus natum imbre piceo repentè madefacta tellure, circa Heſperidum hortos Syrtinque maiorem, ſeptem annis ante oppidum Cyrenarum, quod cōditum eſt vrbis noſtræ anno cxliij. Vim autem illam per quatuor millia ſtadiûm Africæ valuiſſe. In ea laſerpitium gigni ſolitum, rem feram ac contumacem: & ſi coleretur, in deſerta fugientem: radice multa craſſaq;, caule ferulaceo, haud ſimili craſſitudine. Huius folia maſpetum vocabant, apio maximè ſimilia. Semen erat foliaceum, folium ipſum vere deciduum. Veſci pecora ſolita, primoque purgari, mox pingueſcere, carne mirabilem in modum iucunda. Poſt folia amiſſa, caule ipſo & homines veſcebantur decocto, aſſo, elixoque: eorum quoque corpora xl. primis diebus purgante à vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias, vilior ille ac putreſcens. Radice cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipſum in vaſa coniectum, admiſto furfure, ſubinde concutiendo ad maturitatem

ritatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitasque sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, tuberq; in ea super terrã. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, supernato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia à Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum annuo spacio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circunfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit. Alterum genus est quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ vtilissimeque authoritas. Probatio synceri prima in colore modicè ruffo, & cùm frangitur, candido intus, mox translucente: gutta aqua saliuaque liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt etiamnum duo genera, non nisi sordido nota vulgo, cùm quæstu multum polleant. In primis rubia, tingendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica, & maximè suburbana: & omnes penè prouinciæ scatent ea. Sponte prouenit, seriturque similitudine eruiliæ. Verùm spinosus ei caulis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Suos in medicina vsus habeat, suo dicemus loco. At quæ vocatur radicula, lauandis demum lanis succum habet: mirum, quantum conferens candori molitiæque. Nascitur satiua vbique, sed sponte præcipua in Asia Syriaque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima, caule ferulacco tenui, & ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cum quo decoquatur, folio oleæ, Struthion Græci vocant, floret æstate, grata aspectu: verùm sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est vsum.

De hortorum cura, & digestio terræ nascentium, præter fruges & frutices. CAP. IIII.

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandum, & quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemq; pensiles, siue illos Semiramis, siuæ Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In xij. tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti verò hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortósque & fores tantùm contra inuidentium effascinationes dicari videmus. In re medio satyrica signa, quanquàm hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipsa vrbe delicias, agros, villásque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aues vltra Phasidem amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Aethiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandíque capientem quod mandat alius. At hercule quàm vilia hæc, quàm parata voluptati satietatique, nisi eadem quæ vbique indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari vina, saccisq; castrari: nec cuiquàm adeò longã esse vitam, vt nõ ante se genita potet: è frugibus quoq; quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum, superq; pistrinarum operibus & cælaturis viuere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus vsq; ad infimã plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est, opésque differentiam fecere in cibo, etiam vno asse vænali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirũ esset non licere pecori carduis vesci: non licet plebei. Aquæ quoque separantur: & ipsa naturæ elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnásque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturq; vt alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alij aquas: mox & illas hyemant. Nihil itaq; homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitiis tantùm nascitur? Nemo Sacros Auentinósque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit. Mors enim certè æquabit, quos pecunia separauerit. Itaq; hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: compertumque non aliter quæstuosius censum haberi aut tutias, ac minore fortunæ iure, cùm credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiésq; cælo quocunq; gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliàs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello viuendũ esse. Nec caules, vt nunc, maximè probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parceréntque ligno, expedita res & parata semper: vnde & acetaria apellantur, facilia con-

coqui, ne oneratura ſenſum cibo, & quæ minimè accenderent deſiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi verſuram fieri ſolitam. atq; non Indicum piper quæſitum, quæq; trans maria petimus. Iam in feneſtris ſuis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequàm præfigi proſpectus omnis coëgit multitudinis innumeræ ſæua latrocinatio. Quam ob rem ſit aliquis & his honos, néue authoritatem rebus vtilitas adimat, cùm præſertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinoſq; in Valeria familia non puduiſſe adpellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque noſtræ, Virgilio quoq; confeſſo, quàm ſit difficile verborum honorem tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non eſt dubium, riguoſque maximè habendos, ſi contingat † profluo amne: ſi minus, è puteo pertica, organíſue neumaticis, vel tollenonum hauſtu rigandos. Solum proſcindendum à Fauonio: in autumnum præparandum eſt poſt xiiij. dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iuſtum eſt, fimum tres pedes altè cùm terra miſceri, areis diſtingui, eaſq; reſupinis puluinorum toris, ambiri ſingulas tramitum ſulcis, quà detur acceſſus homini, ſcatebriſque decurſus. In hortis, naſcentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia ſemine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnoſis. Aliorum fructus in terra eſt, aliorum & extra, aliorum non niſi extra. Quædam iacent creſcuntque, vt cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent, quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate tranſit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napique, & rapa, atque alio modo inulæ, ſiſer, paſtinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Nanque tradunt authores, in Arabia maluas ſeptimo menſe arboreſcere, baculorum vſum præbere extemplo. Sed & arbor eſt malua in Mauritania Lixi oppidi æſtuario, vbi Heſperidum horti fuiſſe produntur cc. paſſ. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, vt ferunt. Ipſa altitudinis pedum xx. craſſitudinis quam circumplecti nemo poſſit. In ſimili genere habebitur & cannabis. Necnon & carnoſa aliqua appellabimus, vt ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq; natura diximus, & alio genere tuberum paulò ante.

† *profluo*

Natura & genera, & hiſtoria naſcentium in hortis rerum. CAP. V.

Cartilaginei generis, extraque terram eſt cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, penſiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: rurſuſque hybernis diebus intra ſpecularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulſo ſemine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ authores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant. Creſcũt qua coguntur forma. In Italia virides, & quàm minimi: in prouinciis quàm maximi, & citrini, aut nigri. Placent copioſiſſimi Africæ, grandiſſimi Mœſiæ: cùm magnitudine exceſſere, pepones vocantur. Viuunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem, nec perfici queunt in cibis, non inſalubres tamen plurimùm. Natura oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. Deſecti quoque, ad eas modicè diſtantes adrepunt: contrà oleum refugiunt: aut ſi quid obſtet, vel ſi pendeant, curuantur: idque vel vna nocte deprehenditur, ſi vas cum aqua ſubiiciatur à quatuor digitorum interuallo deſcendentibus ante poſterum diem: at ſi oleum eodem modo ſit, in hamos curuatis. Iidem in fiſtula flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Ecce cum maximè noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Fortè primò natum ita audio vnum: mox ſemine ex illo genus factum, melopeponas vocant. Non pendent hi, ſed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram coloremque, & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendentes, ſtatim à pediculo recedunt. Columella ſuum tradit commentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vaſtiſſimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta ſtirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito, terra minuta fimoque circum aggeratas reſiſtere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere. Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantùm Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, ſemen eorum maceratum ſeri iubeant, vt ſine ſemine naſcantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in naſcendo. Aequè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo ſemine in terra ſeſquipedali foſſura, inter æquinoctium vernum & ſolſtitium. Parilibus tamen aptiſſimè. Aliqui malunt ex Calend. Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus ſerere, ſimili modo reptantibus flagellis, ſcandentes parietum aſpera intectum vſque, natura ſublimitatis auida. Vires ſine adminiculo ſtandi non ſunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni modo faſtigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas poſtquàm defloruit. Creſcit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate verò penſili conceſſa, iam viſa eſt nouem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, ſibi ipſe ſuperfloreſcens, & ſicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magiſque, cùm creſcit. Cucurbitarum numeroſior vſus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo totum natura diuerſa. Nuper in balinearum vſum venêre vrceorum vice, iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. † Cibus ſaluber ac lenis

† *Vet. cod. paulò aliter, eodẽ tamen ſeruato ſenſu: Cibo ſalubres ac lenes pluribus modis exiſtimantur.*

lenis pluribus modis exiſtimatur, qui perfici humano ventre non queant, ſed non intumeſcant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, ſed non comparandas ſuprà dictis: quæ in medio, rotundas: quę in lateribus, craſſas breuioreſque. Siccantur in vmbra, & cùm libeat ſerere, in aqua macerantur. Cibis, quò longiores tenuioreſque, eò gratiores. Et ob id ſalubriores, quæ pẽdendo creuere: minimumque ſeminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ ſemini ſeruentur, ante hyemem præcidi non eſt mos. Poſteà fumo ſiccantur, condendis hortenſiorum ſeminibus, ruſticæ ſupellectili. Inuenta eſt ratio, qua cibis quoque ſeruarentur: eodemque modo cucumis, vſque ad alios penè prouentus: & id quidem in muria fit. Sed & ſcrobe, opaco in loco harena ſubſtrato, fœnoque ſicco opertos, ac deinde terra, virides ſeruari tradunt. Sunt & ſylueſtres in vtroque genere, & omnibus ferè hortenſiis. Sed & his medica tantùm natura eſt. Quam ob rem differentur in ſua volumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abundè dixiſſe poteramus videri, niſi medici maſculini ſexus facerent in his rotunda: latiora verò concaua & fœminini, præſtantiora ſuauitate, & ad cóndiendum faciliora: quæ ſæpius ſata tranſeunt in marem. Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothaſium, Bœoticum, & quod per ſe viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adoleſcit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus ſupernè tendit, non, vt cætera, in terram. Liothaſium quidam Thracium appellant, frigorum patientiſſimum. Ab eo Bœoticum dulce eſt, rotunditate etiam breui notabile, neque vt Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorũ tenuiora folia, ipſi quoq; dulciores: quorum ſcabra & anguloſa & horrida, amariores. Eſt præterea genus ſylueſtre, cuius folia ſunt erucæ ſimilia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nurſinis, tertia noſtratibus. Cætera de ſatu eorum in rapis dicta ſunt. Cortice & cartilagine conſtant rhaphani: multiſque eorum cortex craſſior etiam, quàm quibuſdam arborum. Amaritudo plurima illi eſt, & pro craſſitudine corticis. Cætera quoque aliquando lignoſa. Et vis mira colligendi ſpiritum, laxandique ructum. Ob id cibus illiberalis, vtiq; ſi proxime olus mandatur: ſi verò cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minuſque fœtidus. Aegypto mirè celebratur propter olei fertilitatẽ, quod è ſemine eius faciunt. Hoc maximè cupiunt ſerere, ſi liceat: quoniã & quæſtus plus quàm à frumento, & minus tributi eſt, nullumq; copioſius oleum. Genera rhaphani Græci fecere tria foliorũ differentia, criſpi, ante læuis, & tertium ſylueſtre. Atque huic læuia quidem, ſed breuiora ac rotunda, copioſaque atque fruticoſa: ſapor autem aſper, & medicamenti inſtar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia ſeminis eſt, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadunt, niſi in criſpa folia. Noſtri alia fecere genera: Algidenſe à loco, longum atque tranſlucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, ſuauiſſimum ferè ac tenerrimum, hyemiſque patiens. Præcipuum tamen eſt, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud authores non reperitur: id autem tota hyeme durat. Etiamnũ vnum ſylueſtre Græci agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, noſtri armoraciam, fronde copioſius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè ſpectantur caules. Immitiũ enim rotundiores craſſioreſq;, ac longis canalibus. Folia ipſa triſtiora, & angulis horrida. Seri vult rhaphanus terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeò gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur poſt Idus Febr. vt vernus ſit: iterumque circa Vulcanalia, quæ ſatio melior. Multi & Martio & Aprili ſerunt & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipſos verò accumulare. Nam qui extra terram emerſit, durus fit atque fungoſus. Ariſtomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ ſtagnent accumulare: ita æſtatem grandeſcere. Quidam prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorum altitudine, † deinde ſemen fimumque & terra congeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Præcipuè tamen ſalſis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Aegypto nitro ſparguntur, vbi ſunt ſuauitate præcipui. In totum quoq; ſalſugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis ſimiles. Nanq; & cocti dulceſcunt, & in naporum vicem tranſeunt. Crudos medici ſuadent ad colligenda acria viſcerum dandos cum ſale ieiunis eſſe, atque ita vomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis neceſſarium hunc ſuccum: quando phthiſin cordi intus inhærentem, non alio potuiſſe depelli compertum ſit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad ſcrutandos morbos inſecantibus. Atque vt eſt Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum Annales noſtri prodidere. Scripſit & Moſchion Græcus vnum de rhaphano volumen. Vtiliſſimi in cibis hyberno tempore exiſtimantur: idemq; dentibus ſemper inimici, quoniam atterant. Ebora certè poliunt. Odiũ his cum vite maximũ, refugitq; iuxtà ſatos. Lignoſiora ſunt reliqua in cartilaginũ genere à nobis poſita. Mirumq;, omnibus vehementiam ſapori ineſſe. Ex iis paſtinacę vnum genus agreſte ſponte prouenit: ſtaphylinos Græcè dicitur. Alterum ſeritur vel ſemine, primo vere vel autumno, vt Hygino placet Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quàm altiſſimè refoſſo. Annicula vtilis eſſe incipit, bima vtilior, gratior autumno, patiniſq; maximè. & ſic quoque

virus

† *deinde ſemẽ fimoq́; & terra cõtegatur.*

virus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ vtile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant. Græci verò daucon: cuius genera etiam quatuor fecere. Inter media dicendum siser: & ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositũ, vbi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus, qui de coctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amariorque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit. Nanque & in pollinem tunditur arida, liquidoque dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata, vel macerata pluribus modis, & tunc mista defruto, aut subacta melle, vuisue passis, aut pinguibus cariotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, vt harundo seritur. Et hæc autem seritur, & siser, & pastinaca vtroque tempore, vere & autumno magnis seminum interuallis, nulláue minus quàm ternorum pedum, quoniam spatiosè fruticat. Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos præcepit, celebrans Megaricos. Verùm nobilissima est scilla, quanquàm medicamini nata, acetoque exacuendo. Nec vlli amplitudo maior, sicut nec vis asperior. Duo genera medica: masculus albis folijs, fœmina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: Epimenidium vocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et vt crescant, folia quæ sunt sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissimè in Balearibus Ebusoque insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis volumen cōdidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, vt in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maximè laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. Bulbinen, setanion, Pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: verno autem, cùm apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera & quod in Aegypto aron vocant, scillæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recte duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribusque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, folijs, floribus, coloribus. CAP. VI.

HOrtensijs omnibus ferè singulæ radices, vt rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima autem lapatho, vt quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoque diu viuit. Quibusdam tamen capillatæ, vt apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, vt ocimo. Alijs carnosæ, vt betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, vt rhaphano, radis. Quorundam geniculatæ sunt, vt graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamentis, vt atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cæpe, & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice, quàm folio, aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere, deflorescunt. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maximè concaua sunt cæpe, gethyo. Allium cæpásque inter Deos in iureiurando habet Aegyptus. Cæpę genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymosus, & præcipuè Cipriis, minimè Gnidiis. Omnibus corpus † totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, vere folia detrahunt, & alia subnascuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita crescant potius, quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi, iussere Græci. Præterea serius circa ver, cùm germinant, transferri: ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ: quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules & semina. Distant sapore tantùm dulci. Apud nos duo prima genera: Vnum condimen-

†tutum

condimentariæ,quam illi gethyon, noſtri pallacanam vocant. Seritur menſibus Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ,quæ ab æquinoctio autumni,vel à Fauonio. Genera eius auſteritatis ordine,Africana,Gallia,Tuſculana,Amiternina. Optima autem,quæ rotundiſſima. Item rufa acrior, quàm candida:ſicca,quàm viridis:& cruda, quàm cocti: ſicca, quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & ſola alij modo capite,reliquæ ſemine. Proximaque æſtate nullũ ſemen emittunt,ſed caput tantùm,quod inareſcit. Sequenti autem anno permutata ratione ſemen gignitur,caput ipſum corrumpitur.Ergo omnibus annis ſeparatim ſemen cępæ cauſa ſeritur, ſeparatim cæpe ſeminis. Seruãtur autem optimè in paleis. Gethyum penè ſine capite eſt,ceruicis tantùm longæ,& ideo totũ in fronde:ſæpiúſque reſecatur,vt porrum.Ideo & illud ſerunt, nõ deponunt. Cæterò cæpas ter foſſo ſolo ſeri iubent,extirpatis radicibus herbarũ in iugera denas libras. Intermiſceri ſatureiam,quoniã melius proueniat.Runcari prætereà,& ſarriri,ſi non ſæpius, quater. Aſcaloniam menſe Februario ſerũt noſtri.Semen cæparum nigreſcere incipiens,antequam marceſcat,metunt. Et de porro in hac cognatione dici conueniat, præſertim cùm ſectiuo nuper authoritatem dederit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Seritur ſemine ab æquinoctio autumno:ſi ſectiuum facere libuit, denſius. In eadem area ſecatur, donec deficiat, ſtercoraturque ſemper: nutritur in capita, antequàm ſecetur. Cùm increuit in aliam aream transfertur, ſummis foliis leuiter reciſis ante medullam, & capitibus retractis,tunicíſve extremis. Antiqui ſilice vel tegula ſubiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis.Nunc ſarculo leuiter conuelluntur radices,vt delumbatæ alant, neque diſtrahant. Inſigne, quòd cùm fimo lætoque ſolo gaudeat,rigua odit,& tamen proprietate quadam ſoli conſtant. Laudatiſſimus in Aegypto,mox Orthiæ atque Ariciæ. Sectiui duo genera: Herbaceum folio inciſuris eius euidentibus,quo vtuntur medicamentarij.Alterum genus ſuauioris folij, rotundioriſque,inciſuris leuioribus.Fama eſt,Melam equeſtris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe acceſitum,in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim expiraſſe ſine cruciatu.Ampliorem modum negant noxium eſſe. Allium ad multa ruris præcipuè medicamenta prodeſſe creditur. Tenuiſſimis & quæ ſeparantur, in vniuerſum velatur membranis:mox pluribus coagmentatur nucleis,& his ſeparatim veſtitis.Aſperi ſaporis: quo plures nuclei fuere,hoc eſt aſperius.Tædium huic quoq; halitu,vt cæpis,nullũ tamen coctis.Generum differentia in tempore.Præcox matureſcit ſexaginta diebus.Tum in magnitudine. Vlpicum quoq; in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium,alij antiſco rodon,præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris,grandius allio.Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma. Quidam vlpicum & allium in plano ſeri vetant,caſtellatimque grumulis imponi, diſtantibus inter ſe pedes ternos.Inter grana digiti intereſſe debẽt,ſimulatq; tria folia eruperint,ſarriri. Grandeſcũt, quò ſæpius ſarriuntur.Matureſcentiũ caules depreſſi in terrã obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient.In frigidis vtilius vere ſeri,quàm autumno.Cæterùm vt odore careant,omnia hæc iubentur ſeri cùm luna ſub terra ſit,colligi,cùm in coitu.Sine his Menander è Græcis author eſt, allium edentibus,ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint,odorem extingui. Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia ſeri aptiſſimè putent. Allium & ſemine prouenit, ſed tardè. Primo enim anno porri craſſitudine caput efficitur:ſequenti diuiditur, tertio conſummatur: pulchriuſq; tale exiſtimant quidã.In ſemen exire non debet,ſed intorqueri caulis ſationis gratia,vti caput validius fiat. Quod ſi diutius allium cæpamq; inueterari libeat,aqua ſalſa tepida capita intingenda ſunt.Ita diuturniora fient,melioraque vſui,ſed in ſatu ſterilia.Alij cõtenti ſunt primò ſuper prunas ſuſpendiſſe,abundeque ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cæpamque extra terram quoque certum eſt,& cauliculo acto euaneſcere.Aliqui & allium palea optimè ſeruari putant.Allium eſt & in aruis ſponte naſcens,alum hoc vocant: quod aduerſus improbitatem alitũ depaſcentium ſemina coctum,ne renaſci poſſit,abijcitur:ſtatimque quæ deuorauere aues, ſtupentes manu capiuntur,& ſi paulum commorauere, ſopitæ. Eſt & ſylueſtre,quod vrſinum vocãt, odore molli,capite prætenui,foliis grandibus.

Quoto die quæque herbæ naſcuntur:ſeminum natura:quomodo quæque ſerantur,& quorum ſingula genera ſint,& quorum plura. CAP. VII.

IN horto ſatorum celerrimè naſcuntur ocimum,blitum,napus,eruca:tertio enim die erumpunt: anethum quarto,lactuca quinto,rhaphanus ſexto,cucumis & cucurbitæ ſeptimo,prior cucumis: naſturtium ac ſinapi quinto,beta æſtate ſexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cæpe xix. aut xx. gethyum x.aut xij.Contumacius coriandrum.Cunila quidem & origanum poſt xxx.diem. Omnium autem difficillimè apium:quadrageſimo enim die cùm celerrimè, quinquageſimo maiore ex parte emergit.Aliquid & ſeminũ ætas confert,quoniã recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumere,cucurbita:ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum,coriandrum.Mirum in betæ ſemine:non enim totum eodem anno gignit,ſed aliquid ſequente,aliquid tertio. Itaque ex copia ſeminis, modicè naſcitur. Quædam anno tantum ſuo pariunt, quædam ſæpius, ſicut apium,porrum,gethyum. Hæc enim ſemel ſata pluribus annis reſtibili fertilitate

litate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, vt atriplici. Quibuſdam anguſta & canaliculata, vt cumino. Differunt & colore, nigro candidoque: item duritie. Surculacea in folliculo ſunt rhaphano, ſinapi, rapo. Nudum ſemen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius: cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, vt lætius proueniat: ſato pauitur terra. Et cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice ſunt, difficillimè inareſcunt, maximeque ocimum & gith. ſiccantur omnia, ac ſunt fœcunda. Vtique meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quàm ſparſo. Ita certè porrum & allium ſerunt in laciniis colligatũ. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingeſto. Naſcuntur autem omnia aut ſemine, aut auulſione. Quædã ſemine & ſurculo, vt ruta, origanũ, ocimum: præcidunt enim & hoc cùm peruênit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & ſemine, vt cæpa, allium, bulbi, & ſi quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice naſcuntur, radix diuturna & fruticoſa eſt, vt bulbi, gethyi, ſcillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant, exceptis quę non ſcabrum caulem habent: & in vſum verò ocimum, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam ſuauiorem putant à regerminatione. Rhaphanus vtique iucundior detractis foliis antequàm decauleſcat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra creſcunt, durantque in æſtate. Singula genera ſunt ocimo, lapatho, blito, naſturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim vbique eadem ſunt, neque aliud alio melius vſquam. Rutam furtiuã tantùm prouenire fertilius putant, ſicut apes furtiuas peſſimè. Naſcuntur etiam non ſata, mentaſtrum, nepeta, intubum, pulegium. Contrà plura genera ſunt eorum quæ diximus dicemúſque, & in primis apio.

Natura & genera, & hiſtoria ad condimenta in horto ſatarum rerum XXXVI. CAP. VIII.

ID enim quod ſponte in humidis naſcitur, eleoſelinum vocatur, vno folio, nec hirſutum. Rurſus in ſiccis hippoſelinum, pluribus foliis, ſimile eleoſelino. Tertium eſt oreoſelinum, cicutæ foliis, radice tenui, ſemine anethi, minutiore tantum. Et ſatiui autem differentiæ in folio, denſo, criſpo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore aut craſſiore. & caulis aliorum candidus eſt, aliorũ purpureus, aliorum varius. Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeò vt hoſtiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & anguſtiſſimum, vt alibi conſumpto incremento. Alterũ rotundi caulis: tertium ſeſſile, quod Laconicon vocant. Alij colore & tempore ſatus genera diſcreuere. Eſſe enim nigras, quarum ſemen menſe Ianuario ſeratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas poſt binos menſes differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, criſpas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folij, caulisque lati, præterea longi & anguſti, intubi ſimilis. Peſſimũ autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Eſt etiamnum alia diſtinctio atræ, quę meconis vocatur, à copia lactis ſoporiferi, quanquã omnes ſomnũ parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc ſolũ genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam vocant. Rotundam verò ac minima radice, latis foliis, aſtylida: quidamq; eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Eſt quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æſtate gratæ ſtomacho faſtidiũ auferunt, cibique appetentiam faciunt. Diuus certè Auguſtus lactuca conſeruatus in ægritudine fertur, prudentia Muſæ medici. Cùm priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta cõmendatione, vt ſeruari etiam in alienos menſes eas oxymelite repertum ſit. Sanguinem quoque augere creduntur. Eſt etiamnum quæ vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cùm maximè cœpit irrepere ſatiuis admodum probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadocæ, niſi criſpum latiusque eſſet. Nec ex eodem genere poſſunt dici neque ex alio intubi, hyemis impatientiores, virusque præferentes, ſed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorum: vltimo vere transferuntur. Eſt & erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo plura aliâs. Inuentum omnes thyrſos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis ſtercoratisque, binis menſibus inter ſemen plantamque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma ſemen iacere, plantam Fauonio transferre: aut ſemen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortenſia gaudent, & ſtercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiã radices illitas fimo intereſt, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augẽt, reciſis cùm ad ſemipedem excreuerint, fimoque ſuillo recenti illitis. Candorem verò putant cõtingere iis duntaxat quæ ſint ſeminis albi, ſi harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque increſcentia folia contra ipſas religentur. Beta hortenſiorum leuiſſima eſt. Eius quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod præferunt, parciſſimi ſeminis: appellantque Siculum, candoris ſanè diſcrimine præferentes & lactucæ. Noſtri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, à temporibus ſatiuis, quanquàm & Iunio ſeritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices ſuas, locumque ſimiliter madidum amant. Vſus iis & cum lente ac faba, idemque qui oleris: & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia ſinapis. Medici nocentiorem, quàm olus, eſſe iudicauere. Quamobrẽ appoſitas nõ nemini deguſtare etiã religio eſt, vt validis potius

tius

tius in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint colorem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum & soli natura conferente. Hæ quidem in Circeiensi agro amplissimę proueniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè seri existiment, transferri autem, cum quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera est, candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betæ foliis demersis restitui. Olus caulesque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: vnam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quā apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimè probat. Brassica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissimè tamen ab æquinoctio autumni. Transfertur, cùm quinque foliorum est. Cymas à prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apicij luxuria, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt æstiui autumnalesque cauliculi, mox hyberni, iterumque cymæ, nullo æquè genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate, si siccior, autumno plantatur. Humor fimusque si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maximè conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, quapropter non pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos seces, à terraque proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quàm cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio tædioque. Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quàm tenuius. Hoc vtilissimum existimatur, quia sub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioraque, sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sabellico vsque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrisque quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vllis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuicunq; autem generi pruinæ plurimum suauitatis conferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoq; longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proximè siccatos, obturatosque conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitróve trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui semen trifolij nitrumque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: aut Apiciana coctura, oleo ac sale, prius quàm coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est trium foliorū, Diui Iulij carminibus præcipuè iocisque militaribus celebratum. Alterius quippe versibus exprobauere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis abundè dictum, & quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimā asparago. Nam quod in Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. Hortensium seritur spongiis. Est enim plurimæ radicis, altissiméque germinat. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigiatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimumque libri est, vt appareat repentinam ac nouitiam viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali vndique interuallo seri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti: videlicet semine tum tantùm serebantur. Id fieri secundum ęquinoctium vernum. Stercore satiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur asparagus. Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incendi verno. Quò maturius incensus est, hòc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice. Nam si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendique: ac rursus, cùm apparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos nouem, cùm iam vetus sit, digeri subacto solo stercoratoque. Tum spongiis seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti, quoniam aliud herbasceret. Nec

quicquàm poſtea tentatum vtilius apparuit, niſi quod circa Idus Februa. defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus, ſpongias factas poſt æquinoctium autumni diſponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum, quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo ſylueſtrem aſparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant, aliiſve nominibus. Inuenio naſci & arietis cornibus tuſis atque defoſſis. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi quæſtus, nō ſine pudore dicenda. Certum eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque præcipuè, ſeſtertia ſena millia, vt parcius, reddere: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes conſciæ. Carduos ergo duobus modis ſerunt: autumno planta, & ſemine ante Nonas Martias: plantæque ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, ſi diis placet, lætiusque proueniunt: condiunturque aceto, melle diluto, addita laſeris radice, & cumini, ne quis dies ſine carduo ſit. Cætera in tranſcurſu dici poſſunt. Ocimum Parilibus optimè ſeri ferunt. Quidam & autumno: iubentque, cùm hyeme ſeratur, aceto ſemen perfundi. Eruca quoque & naſturtium, vel æſtate vel hyeme facillimè naſcuntur. Eruca præcipuè frigorum cōtemptrix, diuerſæ eſt, quàm lactuca, naturæ, cōcitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Naſturtium nomen accepit à nariū tormento. Et inde vigoris ſignificatio prouerbio id vocabulum vſurpauit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoque ſeritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & ſiccis, terra quàm maximè lateraria. Cinere vult nutriri. hic & ſemini miſcetur, vt careat erucis. Authoritas enim peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Conſulatu collega Quintij Flamininij, comitiis peractis. Amicitia eſt ei cum fico, in tantū, vt nuſquā lætior proueniat, quàm ſub hac arbore. Seritur & ſurculo, melius in perforatam fabam indito, quæ ſucco nutrit comprehendendo ſurculum. Seritur & à ſeipſa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cùm attigerit terram, ſtatim radicatur. Eadem & ocimo natura, niſi quòd difficilius creſcit. Sed durata runcatur non ſine difficultate, prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defenſis. Conduntur autem & eius folia, ſeruanturque faſciculis. Ab æquinoctio verno ſeritur apiū, ſemine paululum in pila pulſato. Criſpius ſic putant fieri, aut ſi ſatum calcetur cylindro pedibúſve. Proprium ei, quòd colorem mutat. Honos ipſi in Achaia, coronare victores ſacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore ſeritur menta planta: vel ſi nondum germinat, ſpongia. Minus hæc humido gaudet. Aeſtate viret, hyeme flaueſcit. Genus eius ſylueſtre, mentaſtrum eſt. Et hoc propagatur, vt vitis, vel ſi inuerſi rami ſerantur. Mentæ nomen ſuauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mintha vocaretur: vnde veteres noſtri nomen declinauerunt. Grato menta menſas odore percurrit in ruſticis dapibus. Semel ſata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis refloreſcens ſæpius dicta eſt. Hæc quoque ſeruantur ſimili genere, mentam dico pulegiumque & nepitam. Condimentorum tamen omnium faſtidiis cuminum amiciſſimum. Naſcitur in ſumma tellure vix hærens, & in ſublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio ſerendum vere. Alterum eius genus ſylueſtre, quod ruſticum vocāt, alij Thebaicum: ſi tritum ex aqua potetur, in dolore ſtomachi prodeſt. In Carpetania noſtri orbis maximè laudatur: alioqui Aethiopico Africoque palma eſt. Quidam huic Aegyptium præferunt. Sed præcipuè oluſatrum miræ naturæ eſt. Hippoſelinum Græci vocant, alij ſmyrneum. E lacryma caulis ſui naſcitur. Seritur & radice. Succum eius qui colligunt, myrrhæ ſaporem habere dicunt. Authorque eſt Theophraſtus, myrrha ſata natum. Hippoſelinum veteres præceperant in locis incultis, lapidoſis, iuxta maceriam ſeri: nunc & repaſtinato ſeritur, & à Fauonio poſt æquinoctium autumni. Quippe cum capparis quoque ſeratur ſiccis maximè, area in defoſſu cauata, ripiſque vndique circunſtructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit ſolum ſterileſcere. Floret æſtate. Viret vſque ad Vergiliarum occaſum, ſabuloſis familiariſſimum. Vitia eius, quòd trans maria naſcitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & Careum, gentis ſui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra ſeri vult, ratione eadem, qua oluſatrum. Laudatiſſimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Liguſticum ſylueſtre eſt in Liguriæ ſuæ montibus: ſeritur vbique: ſuauius ſatiuum, ſed ſine viribus. Panacem aliqui vocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilaginem: thymbram verò, quæ ſit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, ſatureia dicta in condimentario genere. Seritur menſe Februario, origano æmula. Nuſquam vtrunque additur, quippe ſimilis effectus. Sed cunilæ Aegyptium origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à Fauonio: dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, ſtercoraturque. per bienniū hoc. Poſteà iiſdem fruticibus vtuntur, ſi non ſæuitia hyemis ingrauat, quando impatientiſſimum eſt frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, ſed mollibus: vſusque eius non ſine lacte. Gith piſtrinis, aniſum & anethum culinis & medicinis naſcuntur. Sacopenium & ipſum in hortis quidem, ſed medicinæ tantùm. Sunt quædam comitantia aliorum ſatus, vt pa-

vt papauer. Nanque cùm braſſica ſeritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris ſatiui tria genera. Candidum, cuius ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis ruſtici cruſtæ inſpergitur affuſo ouo inhærens, vbi inferiorem cruſtam apium githque cereali ſapore condiunt. Alterum genus eſt papaueris nigrum, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus excipitur. Tertium genus rhœam vocant Græci, id noſtri erraticum. Sponte quidem, ſed in aruis cum hordeo maximè naſcitur, erucæ ſimile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus deciduo: vnde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris ſponte naſcentis dicemus in medicinæ loco. Fuiſſe autem in honore apud Romanos ſemper, indicio eſt Tarquinius Superbus, qui legatis à filio miſſis decutiendo papauera in horto altiſſima, ſanguinarium illud reſponſum hac facti ambage reddidit. Rurſus alio comitatu æquinoctio autumni ſeruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & acerrimum ſapore, ignei effectus ac ſaluberrimum corpori, ſinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerſo vix eſt ſato ſemel eo liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus viret. Vſus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia ſicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vum gracile, alterum ſimile rapi folijs tertium erucæ. Semen optimum Aegyptiũ. Athenienſes napy appellauerunt, alij thapſi, alij ſaurion. Serpyllo & ſiſymbrio mõtes pleriq; ſcatent, ſicut in Thracia, vbi aquæ deferunt ex iis auulſos ramos ſeruntq;. Item Sicyone ex ſuis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & ſiſymbrium ſerunt. Lætiſſimum naſcitur in puteorũ parietibus, & circa piſcinas ac ſtagna.

De fœniculo & cannabe. CAP. IX.

REliqua ſunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (vt diximus) gratiſſimum, ad condienda plurima, cùm inaruit. Eique perquàm ſimilis thapſia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtiliſſima funibus cannabis ſeritur à Fauonio. Quò denſior eſt, eò tenerior. Semen eius cum eſt maturum, ab æquinoctio autumni diſtringitur, & Sole aut vento aut fumo ſiccatur. Ipſa cannabis vellitur poſt vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipuè vſibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatiſſimum eſt è medio, quæ meſa vocatur. Secunda Mylaſea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Roſea agri Sabini arborum altitudinẽ æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus eſt. Conditur quippe duratque in vrceis, vel anni ſpatio. Duo eius genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant, corymboſque quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices. CAP. X.

MOrbos hortenſia quoque ſentiunt, ſicut reliqua terræ ſata. Nanque & ocimum ſenecta degenerat in ſerpyllum, & ſiſymbrium in calamintham. Et ex ſemine braſſicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab imo dorſo, niſi repurgetur. Eſt autẽ vnicaule, radice bulbo ſimili, non niſi in ſolo gracili naſcens. Aliâs priuatim cumini morbus ſcabies. Et ocimum ſub Canis ortu palleſcit. Omnia verò acceſſu mulieris menſtrualis flaueſcunt. Beſtiolarum quoq; genera innaſcuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: vtriſque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro verò priuatim animalia, quæ facilimè ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, author eſt Sabinus Tyro in libro Cepuricôn, quem Mecœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimũ hortorum exitium, ſi non ſint rigui, remedium monſtrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficaciſſimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina eſt, ſiliquas vnà ſeri, ſicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium eſt abſinthij ſuccus decocti inſperſus, & ſedi, quam aizoum vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerũ ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum verò nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui ſanguineis virgis tangunt ea, quæ nolunt his obnoxia eſſe. Infeſtant & culices hortos riguos præcipuè, ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Hi galbano accenſo fugantur.

Quæ magis ſint fortia vel minus, & quibus ſalſæ aquæ proſint. CAP. XI.

NAm quod ad permutationem ſeminum attinet, quibuſdam ex iis firmitas maior eſt, vt coriandro, betæ, porro, naſturtio, ſinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem ſunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æſtiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ ſunt fortiſſima, nullum vltra quadrimatum vtile eſt, duntaxat ſerendo. Cumilis & vltra tempeſtiua ſunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimum ſuauitati, & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua proſunt. Vtiliſſimæ ex iis, quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus vtiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & beſtiolæ innaſcentes necantur.

Ratio rigandorum hortorum, & quæ tranſlata meliora fiant, & de ſuccis hortenſiorum & ſaporibus. CAP. XII.

HIs horæ rigandi matutina atq; veſpera, ne inferueſcat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana: etiam ſatum celerrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua aſperſum. Omnia autem tranſlata meliora grandioraq; fiunt, maximè porri napique. In tranſlatione & medicina eſt, deſinuntque ſentire iniurias, vt gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem ſylueſtria ferè ſunt & foliis minora & caulibus, ſucco acriora, ſicut cunila, origanum, ruta. Solum verò ex omnibus lapathum ſylueſtre melius: hoc in ſatiuis rumex vocatur, naſciturque fortiſſimum: traditur certè ſemel ſatum durare, nec vinci vnquam à terra, maximè iuxta aquam. Vſus eius cum ptiſana tantùm in cibis leuiorem gratioremque ſaporem præſtat. Sylueſtre ad multa medicamina vtile eſt. Adeoque nihil omiſit cura, vt carmine quoque comprehenſum reperiam, in fabis caprini fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, naſturtij ſemina incluſa ſerantur, mirè prouenire. Quę ſunt & ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur & acriora. Nanq; & ſuccorum ſaporumque dicenda differentia eſt, vel maior in his, quàm pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, naſtutij, ſinapis. Amari, abſinthij, centaurei. Aquatiles, cucumeris, cucurbitę, lactucę, Acuti tantùm cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salſus tantum è ſaporibus non naſcitur: aliquando extrà inſidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ: vt intelligatur vana, ceu plerunque, vitæ perſuaſio. Panax piperis ſaporem reddit, & magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abundè dictum eſt. Libanotis locis putribus & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant: Et ſmyrnium olus ſeritur iiſdem locis, myrrhamque radice reſipit. Eadem & ſiliquaſtro ſatio. Reliqua à cæteris & odore & ſapore differunt, vt anethum. Tantáque eſt diuerſitas atque vis, vt non ſolum aliud alio mutetur, ſed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obſoniis acetum, eodem cellarij in ſaccis odorem vino grauem. Et hactenus hortenſia dicta ſint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iiſdem naturæ reſtat, quoniam prouentus tantùm adhuc, ſummáſque quaſdem tractauimus. Vera autem cuiuſque natura non niſi medico effectu pernoſci poteſt, opus ingens occultumque diuinitatis, & quo nullum reperiri poſſit maius. Ne ſingulis id rebus contexeremus iuſta fecit ratio, cùm ad alios medendi deſideria pertinerēt, longis vtriuſq; dilationibus futuris, ſi miſcuiſſemus. Nunc ſuis quæque partibus conſtabunt, poteruntque à volentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *VIGESIMVS.*

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos ſuos homini narrabimus, faterique cogemus ignota eſſe, per quæ viuat. Nemo id paruum ac modicum exiſtimauerit, nominum vilitate deceptus. Pax ſimul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiæque rerum ſurdarum ac ſenſu carentium. Et quò magis miremur, omnia ea hominum cauſa (quod Græci ſympathiam appellauere) quibus cuncta conſtant, ignes aquis reſtinguentibus, aquam Sole deuorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente ſidere. Atque vt à ſublimioribus recedamus, ferrum ad ſe trahente magnete lapide, & alio rurſus abigente à ſeſe: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, ſanguine hircino rumpente, quæq; alia in ſuis dicemus locis, paria vel maiora mira. Tantùm venia ſit, à minimis, ſed à ſalutaribus ordienti, primumque ab hortenſibus.

De cucumere ſylueſtri & elaterio. CAP. I.

CVcumim ſylueſtrem eſſe diximus, multo infra magnitudinem ſatiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, ſucco expreſſo è ſemine. Cuius cauſa niſi maturius incidatur, ſemen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem deceptus vna nocte: poſtero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conſpergitur, ad coercendam ſucci abundantiam: qui expreſſus ſuſcipitur

ſcipitur aqua cælesti, atque ſubſidit, deinde Sole cogitur in paſtillos, ad magnos mortalium vſus. Obſcuritates & vitia oculorum ſanat, genarumque hulcera. Tradunt hoc ſucco tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, ſuccoque dentium dolori medetur. Arida cum reſina impetiginem & ſcabiem, quæ pſoram & lichenas vocant, parotidas & panos ſanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum ſuccus auribus ſurdis cum aceto inſtillatur. Elaterium tempeſtiuum eſt autumno. Nec vllum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore vti velit, paſtillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò vetuſtius: fuitque iam ducentis annis ſeruatum, vt author eſt Theophraſtus. Et vſque ad quinquageſimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum eſt, ſi admotum prius quàm extinguat, ſcintillare ſurſum ac deorſum cogat. Pallidum ac læue herbaceo ac ſcabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato ſemine adiuuari, ſi terram non attigerit: partus verò, ſi in arietis lana alligatum inſcientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipſum cucumim qui magnificant, naſci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, ſimilem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis ſemen. Eſſe autem ad ſpeciem ſcorpionis cauda reflexa, ſed candida. Aliqui etiam ab eo ſcorpionium cucumim vocant, efficaciſſimum contra ſcorpionum ictus & ſemine & elaterio, & ad purgandum vterum, aluoſq;. Modus portione virium ab dimidio obolo ad ſolidum. Copioſius necat. Sic & contra phthiriaſin bibitur hydropiſes. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo vetere ſanat.

De anguino cucumere, ſiue erratico, & de ſatiuo, & de pepone. CAP. II.

MVlti hunc eſſe apud nos qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto ſparſa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in arceto, illinunt præſentaneo remedio. Lumborum verò dolori ſemine ſolo ſiccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat tumores ſubitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit, Suſpirioſis prodeſt. Morbo verò regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia ſatiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum ſemen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino tuſſientibus auxiliatur. Sed & phreniticis in lacte mulieris. Et dyſentericis acetabuli menſura. Purulenta autem expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris vitiis in aqua mulſa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clyſteribus ſimul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix ſanat hulcera concreta in modum faui, quæ ceria vocant. Eadem contra vomitiones ſiccatur, & in farinam tuſa datur quatuor obolis in aqua mulſa, ita vt qui biberit, quingentos poſtea paſſus ambulet. Hæc farina & in ſmegmata adiicitur. Cortex quoq; vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuſcunque ſatiui illita. Eadem cum melle epinyctidas ſanāt: cum vino, canis morſus, Item millepedæ, ſpeam Græci vocant, oblongam, piloſis pedibus, pecori præcipuè nociuam. Morſum tumor inſequitur, & putreſcit locus. Ipſe cucumis odore defectum animi. Coctus deraſo cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores eſſe certum eſt.

De cucurbita ſylueſtri, & rapo. CAP. III.

CVcurbita quoque ſylueſtris inuenitur, ſomphos à Græcis appellata, inanis, (vnde & nomen) digitali craſſitudine, non niſi in ſaxoſis naſcens. Huius commanducatæ ſuccus ſtomacho admodum prodeſt. Colocynthis vocatur alia, ipſa plena, ſed minor quàm ſatiua. Vtilior pallida, quādo eius ſunt medicinæ. Herbacea arefacta per ſe inanit aluum. Infuſa quoque clyſteribus, inteſtinorum omnium vitiis medetur & renum, & lumborum, & paralyſi. Eiecto ſemine, aqua mulſa in eade coquitur ad dimidias: ſic tuſſienti infunditur obolis quatuor. Prodeſt & ſtomacho, farinæ aridæ pilulis cum decocto melle ſumptis. In morbo regio vtiliter ſemina eius ſumuntur, & protinus aqua mulſa. Carnes eius cum abſinthio & ſale dentium dolorem tollunt. Succus verò cum aceto calefactus mobiles ſiſtit. Item ſpinę & lumborū ac coxendicū dolores, cum oleo ſi infricetur. Prętereà mirum dictu: ſemina eius, ſi fuerint pari numero adalligata febribus, ſanare dicuntur quas Græci periodicas vocant. Satiuæ quoque raſæ ſuccus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior ſine ſemine, clauis pedum, & ſuppurationibus quæ Græci vocant apoſtemata. Decoctæ autem vniuerſæ ſuccus, dentiū motus ſtabilit, & dolores inhibet. Vinum cum ea ferueſactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupreſſi, contuſa, & impoſita: ipſa quoque toſta in argilla, ac trita cum adipe anſeris vulneribus medetur. Nec non ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maximè. Et ignes ſacros deſtrigmentis, vel his impoſitis, vel ſeminibus. Succus ex ſtrigmentis illitus cum roſaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impoſitus mirè combuſta ſanat. Chryſippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium conſenſu ſtomacho vtiliſſimæ iudicantur, & interaneorum veſicarumque exhulcerationibus. Eſt & rapo vis medica. Perniones feruens impoſitum ſanat. Item frigus vellit è pedibus aqua decoctum. Et ius

feruens

feruens podagris medetur:& crudum tuſum ſale,cuicunque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino, contrà ſerpentes & toxica ſalutare eſſe proditur.A multis verò antidoti vim habere in vino & oleo.Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, etiam Venerem ſtimulari ab eis profeſſus: Item Dionyſius: magiſque, ſi eruca condirentur. Toſta quoque articulorum dolori cum adipe prodeſſe.Syluestre rapum in aruis maximè naſcitur, fruticoſum,ſemine candido,duplo maiore, quàm papaueris. Hoc ad læuigandam cutem in facie, totoque corpore, vtuntur miſta vrina pari menſura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differentijs,& rhaphano ſyluestri,& de rhaphano ſatiuo,& paſtinaca. CAP. IIII.

NAporum duas differentias & in medicina Græci ſeruant. Anguloſis foliorum caulibus florentis,quod bunion vocant,purgationibus fœminarum,& veſicæ & vrinæ vtile decoctum, potũ ex aqua mulſa, vel ſucci drachma. Semen dyſentericis toſtum, tritumque in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed vrinam inhibet, ſi non lini ſemen vnà bibatur. Alterum genus buniada appellant, & rhaphano & rapo ſimile:ſeminis præclari contra venena:ob id & in antidotis vtuntur illo. Rhaphanum & ſylueſtrem eſſe diximus. Laudatiſſimum in Arcadia,quanquam & alibi naſcitur, vtilior vrinæ duntaxat ciendæ. Cæterò bilem detrahunt. Prætereà cortices in vino. Præterea,quæ circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. Eſt & ſatiui vſus in Italia,& armoraciam vocant. Et ſatiui verò decocti manè poti ad ternos cyathos, comminuunt & eiiciunt calculos. Iidem in poſca decocti contra ſerpentium morſus illinuntur. Ad tuſſim etiam manè ieiunis rhaphanus prodeſt cum melle: Semen eorum toſtum ipſumque commanducatum, ad lagonoponon: Aquam foliis eius decoctis bibere, vel ſuccum ipſius cyathis binis contra phthiriaſes: phlegmoni ipſos illinire tuſos, liuori verò recenti corticem cum melle: veternoſis autem quàm acerrimos mandere, ſemenque toſtum, dein contritum cum melle, ſuſpirioſis. Iidem & contra venena proſunt. Cęterò & ſcorpionibus aduerſatur: vel ipſo vel ſemine infectis manibus impunè tractabis: impoſitoque rhaphano ſcorpiones moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoſcyami venena æquè, vt Nicander tradit. Et contra viſcum quoque dari Apollodori duo iubent, ſed Citieus ſemen ex aqua tritum, Tarentinus ſuccum. Lienem item extenuant: iocineri proſunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut ſinapi ſumpti,& lethargicis. Praxagoras & ilioſis dandos cenſet, Pliſtonicus & cœliacis. Inteſtinorum hulcera ſanant: at purulenta præcordiorũ, ſi cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt: ſic & fœminas purgari. Ex aceto & melle ſumpti, inteſtinorum animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poto cum vino, enterocelis proſunt, ſanguinem quoque inutilem ſiç extrahunt. Medius ad hæc & ſanguinem excreantibus coctos dari iubet:& puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis:& ſuper vmbilicum imponi, contra tormenta vuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoque ex aqua impoſitum, ſiſtit hulcera quę phagedænas vocant. Democritus Venerem hoc cibo ſtimulari putat: ob id fortaſſis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat naſcuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi verò acrior rhaphani medicina admota ſit, hyſſopum dari protinus imperant. Hæc antipathia eſt. At aurium grauitati ſuccum rhaphani inſtillant: Nam vomituris ſummo cibo eſſe eos, vtiliſſimum eſt. Paſtinacæ ſimile hibiſcum, quod molochen agrian vocant, & aliqui pliſtolochiam, hulceribus cartilaginis & oſſibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum ſoluunt, ſerpentes abigunt. Apum, veſparũ, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris, quem natiuum vocant, prætereà ouis quæ fœminam peperit, ſtrumiſq; vel ſuppuratis alligant. Quidam ad hunc vſum auro effodiendam cenſent, cauendumq; ne terram attingat. Celſus & podagris quæ ſine tumore ſint, radicem eius ex vino decoctam imponi iubet.

De ſtaphylino ſiue paſtinaca,& gingidio & ſiſere,& ſeſeli,& inula,& de cæpe. CAP. V.

ALterum genus eſt ſtaphylinos, quod paſtinacam erraticam vocant. Eius ſemen contritum & in vino potum, tumentem aluum, & ſuffocationes mulierum doloreſque lenit, in tantum vt vuluas corrigat, illitum quoque è paſſo ventri earum proſit: viris verò prodeſt, cum panis portione æqua tritum, ex vino potum contra ventris dolores. Pellit & vrinam, & phagedænas hulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitum, ver aridum farina inſperſum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia, ex aqua mulſa dari iubet. Cleophantus & dyſentericis veteribus. Philiſtio in lacte coquit,& ad ſtranguriam dat radicis vncias quatuor: Ex aqua hydropicis, ſimiliter & opiſthotonicis, & pleuriticis,& comitialibus. Habentes eam, feriri à ſerpentibus negantur: aut qui antè guſtauerint, non lædi. Percuſſis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphylino dixit, fortaſſis quoniam Venerem ſtimulari hoc cibo certum eſt: ideo conceptus, adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & ſatiua pollet. Efficacior tamen ſylueſtris, magiſque in petroſis nata. Semen ſatiuæ quoq; contra ſcorpionum ictus, ex vino aut poſca, ſalutare eſt. Radice eius circumſcalpti dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operoſiſſima. Indéque prouerbium Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimam ſtaphylino

herbam

herbam serit, quam alij gingidion vocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemque effectus. Estur coctum crudumque stomachi magna vtilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: stomachum excitat, fastidium absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, vel ex garo, vrinam ciet, vt Opion credit, & Venerem. In eadem sententia est & Diocles. Præterea cordi conuenire conualescentium, aut post multas vomitiones perquàm vtile. Heraclides contra argentum viuum dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen vtile conualescentibus ad vinum transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de sili: sed hoc est vulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen eius esse & vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, conuulsa, in vino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum vitiis, & torminibus, & stranguriæ, duarũ aut trium ligularum mensura. Sunt & folia vtilia, vt quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè pasci dicuntur ceruæ parituræ. Illinitur & igni sacro. Multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio vel semine. Quadrupedum quoque aluum sistit, siue tritum potui infusum, siue mandendo commanducatum è sale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoq; à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si vt eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis verò decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in vmbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino lumborũ dolori illinuntur. Cæpæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur, magis verò succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & vino, ita vt post diem tertium soluantur. Sic & tritæ sanant. Coctã in cinere & epiphoris multi imposuere cum farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia hulcera cum melle. Item auricularũ cum lacte mulierũ: & in iisdem sonitũ ac grauitatem emendantes, cum adipe anserino, aut cum melle stillauere. Et ex aqua bibendum dedere repentè obmutescentibus. In dolore quoq; ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarum omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cæpis. Coctas dysentericis vescendas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, ipsasque multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordiis & concoctioni, inflationemque & sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri: stomacho vtilia esse, spiritus agitatione: ventrem molire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mirè proficere. Item contra anginas, cum ruta & melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quæ sale, & aceto pista est arefactaque, vermiculis non infestari, author est.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio. CAP. VI.

PORrum sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, vel gallæ misto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri ac pectoris & pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis sanantur & ambusta, & epinyctides: † ita vocatur hulcus, quæ & syce, in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia hulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. Aurium verò vitia cum felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cum lacte mulieris: capitis dolores, si in nares fundatur: dormiturísve, in aurem duobus succi cochlearibus, vno mellis. Succus & ad serpentiũ scorpionumq; ictus bibitur cum mero, & ad lumborũ dolores cum vini hemina potus. Sanguinem verò excreantibus & phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cum melle, vuluas purgat. Estur verò & contra fungorũ venena: imponitur & vulneribus. Venerem stimulat: sitim sedat: ebrietates discutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoq; facere, quæ tamen stomacho non noceat, ventremque molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reiicientibus succus eius cum gallæ aut thuris farina, vel acacia datur. Hippocrates & sine alia mistura dari iubet: vuluasq; cõtractas aperire putat: fœcunditatem etiã fœminarũ hoc cibo augeri. Contritũ ex melle hulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ vitia sanat, datũ in sorbitione ptisanæ vel crudum, præter capita, sine pane, ita vt alternis diebus sumatur: vel si purulenta excreentur. Sic & voci vel Veneri, somnoque multũ confert. Capita bis aqua mutata cocta, aluum sistunt, & fluxiones veteres. Cortex decoctus illitusq; inficit canos. Allio magna vis, magnæ vtilitates contra aquarũ & locorũ mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque, vt aliqui tradidere, & bestiarũ omniũ ictibus medetur, potu vel cibo, vel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodest,

† ita vocatur hulcus aciem hebetãs, & in angulo &c.

cum vino redditũ vomitu. Ac ne contra araneorum murum venenatum morſum valere miremur, aconitũ, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoſcyamum: canum morſus, in quæ vulnera cum melle imponitur. Ad ſerpentium quidem ictus potum cum reſtibus ſuis, efficaciſſimè ex oleo illinitur: attritisque corporum partibus, vel ſi in veſicas intumuerint. Quin & ſuffitu eo, ſecundos partus euocari exiſtimauit Hippocrates: cinere eorum cum oleo, capitis hulcera manantia ſanitati reſtituens. Suſpirioſis coctum, aliqui crudũ id dedere. Diocles hydropicis cum centaurio, aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præſtat viride cum coriandro in mero potũ. Suſpirioſis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium vino miſcuit: & contra ileum in oleo & pulte, ſic illinens ſtrumis quoq;. Antiqui & inſanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & gargarizare prodeſt. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel ſi decocti aqua colluantur, addaturque ipſum in caua dentium. Auribus etiam inſtillatur ſuccus cum adipe anſerino: phthiriaſes & prurigines potum, tuſum item cum aceto & nitro compeſcit: diſtillationes cum lacte coctum, vel tritum permiſtúmve caſeo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthiſin, in fabæ ſorbitione. In totum autem coctum vtilius eſt crudo, elixumq; toſto: ſic & voci confert. † Tineas & reliqua animalia interaneorũ pellit, in aceto mulſo coctũ. Teneſmo in pulte medetur: Temporũ doloribus illitum elixum, & puſtulis coctum cum melle, deinde tritum: Tuſſi cum adipe vetuſto decoctũ, vel cum lacte: Aut ſi ſanguis etiam excreetur, vel purulenta, ſub pruna coctum, & cum mellis pari modo ſumptum: Conuulſis ruptis cum ſale & oleo. Nam cum adipe tumores ſuſpectos ſanat. Extrahit fiſtulis vitia cum ſulphure & reſina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, ſanatq; cum origano, vel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & ſacros ignes. Suggillata aut liuentia ad colorem reducit, combuſtum ex melle. Credunt & comitialem morbum ſanare, ſi quis eo in cibo vtatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laſerpitij obolo in vino auſtero. Tuſſim & alio modo ac pectorum ſuppurationes quantaſlibet ſanat, fractæ incoctum fabæ, atq; ita in cibo ſumptum, donec ſanitatem reſtituat. Facit & ſomnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque ſtimulat cum coriandro viridi tritum, potumq; è mero. Vitia eius ſunt, quòd oculos hebetat, inflationes facit, ſtomachum lędit copioſius ſumptum, ſitim gignit. Cæterò contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodeſt miſtum farre in cibo. Iumenta vrinam reddere, atque non torqueri tradunt, ſi trito natura tangatur.

†Tænias

De lactuca ſyluatica, ſiue caprina, & eſopo, & iſati, & lactuca ſatiua. CAP. VII.

LActucæ ſponte naſcentis primum eſt genus eius, quam caprinam vocãt, qua piſces in mare deiecta protinus necantur, qui ſunt in proximo. Huius lac ſpiſſatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ vno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contuſis, aſperſo ſale, nerui inciſi ſanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis menſe, dentium dolorem prohibet. Alterum eſt genus, quod Græci eſopon vocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, hulceribus medentur. Hæc in aruis naſcitur. Tertium genus eſt in ſyluis naſcens, iſatin vocant. Huius folia trita cum polenta, vulneribus proſunt. Quarto infectores lanarum vtuntur, quod glaſtũ vocant: ſimile erat lapatho ſylueſtri foliis, niſi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem ſiſtit. Phagedænas & putreſcentia hulcera, quæ ſerpunt, ſanat: item tumores ante ſuppurationem. Contra ignem ſacrum radice vel foliis prodeſt, vel ad lienes pota. Hæc propria ſingulis. Communia autem ſponte naſcentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipſo, & foliis ſcabritia. Ex his rotunda folia & breuia habentem ſunt qui hieraciam vocent: quoniam accipitres ſcalpendo eam, ſuccoque oculos tingendo, obſcuritatem, cùm ſenſere, diſcutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoq; papaueri ſimilis: carpitur per meſſes inciſo caule: conditur in fictili nouo, ad multa pręclarus. Sanat omnia oculorũ vitia cum lacte mulierũ. Arcet nubeculas, cicatrices aduſtionesque omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem ſuccus aluum purgat, in poſca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia toſta thyrſique triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maximè contra ſcorpionum ictus. Verùm cõtra phalangia, commixto vino & aceto. Aliis quoque venenis reſiſtunt, exceptis quæ ſtrangulando necant, aut iis quæ veſicæ nocent: item pſimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atq; aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinæ difficultates ſuccus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari iubet. Quidã & è ſatiuis colligunt ſuccum minus efficacem. Peculiares earum vires partim iam dictæ ſunt, ſomnum faciendi, Veneremque inhibendi, æſtum refrigerandi, ſtomachum purgandi, ſanguinem augendi. Non paucæ reſtant: quoniam & inflationes diſcutiunt, ructúſque lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipſæ nequaquam faciunt. Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibetque eadem: in cauſa alterutraque modus eſt. Sic & aluum copioſiores ſoluunt, modicæ ſiſtunt. Lentitiam pituitę digerunt: atq; vt aliqui tradiderũt, ſenſus purgant. Stomachi diſſoluti vtiliſſimè adiuuantur: in eo vſu & oxypori obolis aſperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes, ſi craſſior pituita ſit, ſcillite aut vino abſinthite, ſi tuſſis ſentiatur, hyſſopite admiſto. Dantur cœliacis cum intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melan-

& melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoque prosunt recentibus, priusquàm pustulæ fiant, cum sale illitæ. Hulcera etiam, quæ serpunt, coercent, initio cum aphronitro, mox in vino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum ex vino & polenta. In cholera quoque coctas patinis dederunt: ad quod vtilissimæ quàm maximi caulis & amaræ. Quidam lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & stomacho vtilissimi traduntur, sicut somno satiua maximè lactuca, & amara lacténsque, quam meconidem vocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte vtilissimum esse præcipitur, dum tempestiuè capiti inunguntur: Oculorum quoque vitiis, quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis vitiis prodesse, non secus quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo. Semen satiuarum contra scorpiones dari. Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo. CAP. VIII.

NEc beta sine remedio est vtraque. Siue candidæ, siue nigræ, radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio cruda sumpta, contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres & vertigines, item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet vrinam. Medetur dysentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoq; dentium sedat illitus succus. Et contra serpentium ictus valet, sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa verò decocta, pernionibus occurrit. Albæ succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis pauco admisto, ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra hulcera quæ serpunt, illinitur: & alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, vt ventrem molliat. Validius cocto fluxiones stomachi sistit & ventris. Est & beta syluestris, quam limonion vocant, alij neuroides, multum minoribus tenuioribusque ac densioribus foliis, vndecim sæpe caulium. Huius folia ambustis vtilia, guttantia astringunt. Semen acetabuli mensura dysentericis prodest. Aqua & è radice coctæ maculas vestium elui dicunt, item membranarũ. Intubi quoq; non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idem cum vino potus, iocinoribus & vesicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium vocant, quod syluestre sit. Satiuum autem serin, quod est minus & venosius. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succusque decocti ventrem soluit. Iocinori & renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, vrinæ tormina discutit. Item morbum regium è mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeò prodest, vt emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alij pancration. Et syluestre genus, alij hedypnoida vocant, latioris folij. Stomachum dissolutum astringit cocta: crudaq; sistit aluum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: syluestris melior. Nigra ista, & æstiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque tamen stomacho vtilissima, præcipuè quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ: discutiuntque & alios, quàm stomachi. Cum polenta syluestrium radices stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis vtiles, & sanguinem reiicientibus. Item quibus genitura fluit, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui antilegomena scripsit, in totum damnauit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

BRassicæ laudes longum est exequi, cùm & Chrysippus medicus priuatim volumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eò diligentius persequi par est, vt noscatur qua medicina vsus sit annis DC. Ro. populus. In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quã † selinada vocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho vtilem, aluum modicè mollientem. Alteram leam, latis foliis è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est propriè appellata crambe, tenuioribus foliis, & simplicibus densissimisq;, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maximè probat, dein leuem grandibus foliis, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibusq;, * vel stomacho, præcordiis, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, mentha, laseris radicula sumptã acetabulis duobus matutinò: tantamque esse vim, vt qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbisque articulariis illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulosque

† *Legendũ videtur, selinoidea, siue selinoidẽ, ex Catone cap. 157. de Re rust. vnde hæc omnia sunt desumpta.*

* *lieni, stomacho, præcordijs.*

loſque mirè iuuari. Si foueantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis aliis medicamentis ſanari poſſint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fiſtulas eluxatas, & tumores euocari, quæque diſcuti opus ſit. Inſomnia etiam, vigiliaſque tollere decoctam, ſi ieiuni edant quamplurimam ex oleo & ſale. Tormina ſi decocta iterum decoquatur, addito oleo, ſale, cumino, polenta. Si ita ſumatur ſine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin & vrinam eius qui braſſicam eſitauerit, aſſeruari, calefactamque neruis remedio eſſe. Verba ipſius ſubiiciam, ad exprimendam ſententiam: Pueros puſillos ſi laues ea vrina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino ſuccum braſſicæ tepidũ inſtillari ſuadet. Idque etiam tarditati audientium prodeſſe aſſeuerat. Et impetigines eadem ſanari ſine hulcere. Græcorum quoq; opiniones iam & Catonis cauſa poni conuenit, in iis duntaxat, quæ ille prætermiſerit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum ſoluere, eademque bis coctam ſiſtere. Vino aduerſari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem: poſteà ſumpta crapulam diſcuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: ſuccum verò crudæ vel angulis tantùm tactis cum Attico melle, plurimùm. Facillimè concoqui, ciboq; eo ſenſus purgari. Eraſiſtrati ſchola clamat, nihil eſſe vtilius ſtomacho neruiſque, ideo & paralyticis & tremulis dari iubet, & ſanguinem excreantibus. Hippocrates cœliacis & dyſentericis bis coctam cum ſale. Item ad teneſmon & renum cauſas, lactis quoque vbertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & purgationem fœminis. Crudus quidem caulis ſi mandatur, partus quoq; emortuos pellit. Apollodorus aduerſus fungorum venena ſemen aut ſuccum bibendum cenſet. Philiſtion opiſthotonicis ſuccum ex lacte caprino cum ſale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæque ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito ſale. Item ſpleneticis in vino albo per dies xl. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ ſuccum gargarizandum bibendumque demonſtrat. Contra verò ſingultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodeſſe inflationibus ſtomachi. Item ſerpentium ictibus, & ſordidis hulceribus, ac vetuſtis, vel ipſam aquam cum hordeacea farina: ſuccum ex aceto, vel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagriſque imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud ſerpit in corpore, impoſita leuat. Item repentinas caligines: has & ſi manditur ex aceto. Suggillata verò & alios liuores pura illita. Lepras, & pſoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus teſtium & genitalium malis hanc vtiliſſimè imponi aſſerit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulſis cum ruta. Contra ardorem febrium & ſtomachi vitia cum rutæ ſemine: & ad ſecundas. Et muris aranei morſus, foliorum aridorũ farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus braſſicæ generibus ſuauiſſima eſt cyma, etſi inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non eſt omittendũ, aquam decoctæ ad tot vſus laudatam fœtore humi effuſam. Stirpium braſſicæ aridorũ cinis, inter cauſtica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe peruetuſto. At cum laſere & aceto in vicem pſilothri euulſis illitus pilis: naſci alios prohibet. Bibitur & cum oleo ſubferuefactus, vel per ſe elixus ad conuulſa & rupta intus, lapſumq; ex alto. Nulla ergo ſunt crimina braſſicæ? imò verò apud eoſdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere: & in Aegypto propter amaritudinem non eſtur. Syluestris, ſiue erraticæ immenſo plus effectus laudat Cato, adeò vt aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, vel odore tantùm naribus rapto, vitia earum graueolentiamque ſanare affirmet. Hanc alij petræam vocant, inimiciſſimã vino, quam præcipuè vitis fugiat: aut ſi non poſſit fugere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris ſimilior, candidior ſatiua & hirſutior. Hanc inflationibus mederi, melãcholicis quoq; ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne ſoluantur ante diem ſeptimum: ſtrumis, fiſtulis, in aqua contritam, Chryſippus author eſt. Et alij verò conpeſcere mala corporis quæ ſerpant: nomas vocant. Item excreſcentia abſumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & tonſillas manducatam & coctam ſucco gargarizato cum melle tollere. Item pſoras & lepras veteres, ipſius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus ſatis eſſe eam contra canis rabioſi morſum imponi. Melius, ſi cum laſere & aceto acri. Necari quoque canes ea, ſi detur ex carne. Semen eius toſtum auxiliatur contra ſerpentes, fungorumque venena, tauri ſanguinem. Folia cocta ſpleneticis in cibo data, & cruda illita cum ſulphure & nitro proſunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis vuę in faucibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: ſerpentium morſus ſanat. Virium braſſicæ vnum & magnum argumentum addemus & mirabile. Cruſtæ ſi occupent intus vaſa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, vt non ſit eas auellere, ſi braſſica in iis decoquatur abſcedunt. Inter ſylueſtres braſſicas & lapſana eſt, pedalis altitudinis, hirſutis foliis, napi ſimillimis, niſi candidior eſſet flore. Coquitur in cibo. Aluum leniter emollit. Marina braſſica vehementiſſimè ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, ſtomacho inimiciſſima. Scillarum in medicina alba eſt quæ maſculus, fœmina nigra. Quæ candidiſſima fuerit, vtiliſſima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è viuo eſt, conſectum ſuſpenditur lino modicis interuallis. Poſteà arida fruſta in cadum aceti quàm aſperrimi pendentia immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. Hoc fit ante ſolſti-

tium

tium diebus xlviij. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei accipientibus. Post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumque doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta vis est, vt auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, vel per se commanducata. Tineas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoque recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis: in olla, quæ coniiciatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad vrinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad spleneticos & stomachicos, si non sentiant hulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum suspirio. Discutit & foliis strumas, quadrinis, diebus soluta. Furfures capitis, & hulcera manantia illita † ex eo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maximè vti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mista resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit. Cæterùm bulbi ex aceto & sulphure vulneribus in facie medentur. Per se verò triti neruorum contractioni, & ex vino porrigini: cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle. Alij si è naribus fluat, coriandrum & farinam adiiciunt. Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum vino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Aequè vitia quæ sunt in facie, eorum rubentes maximè, in Sole illiti, cum melle & nitro emendant: lentiginem cum vino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè prosunt per se, aut (vt Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat, & testium pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam. In vino cocti illiti ventri, duritiem præcordiorum emolliunt. Dysentericis in vino ex aqua cælesti temperato dantur. Ad conuulsa intus, cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt rufi ex his, citissimè sanant cum melle & sale. Venerem maximè Megarici stimulant. Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti. Syluestres interaneorum plagas & vitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorum semen contra phalangia bibitur in vino. Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus. Semen antiqui bibendum insanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat. Elixos assis minus vtiles esse adiicit, & difficile concoqui ex vi vniuscuiusque naturæ. Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur vulneribus mirè vtilis, duntaxat recentibus. Bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, cæteris longiora.

De asparagis & corruda, & Libyco, & orminio. CAP. X.

VTilissimus stomacho cibus asparagi, vt traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi collique discutiunt, iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus intestinorumque vitiis prosunt, vino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient vtilissimè, præterquàm quod vesicam exhulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum & renum dolores sedat. Quidam & ad vuluæ dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiasin proficit. Asparago trito cum oleo perunctum pungi ab apibus negant. Syluestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici orminium. Huius ad suprà dicta omnia efficacior vis, & candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & semen valet cum anetho, ternis vtrunque obolis. Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per vrinam reddatur, semen asparagi, & apij, & cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium esse, quamuis vrinam moueat, docet: Item Veneri: Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. In vino decoctæ radicis succum, si ore contineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiastro, & eleoselino, & oreoselino. CAP. XI.

APio gratia vulgò est. Nanque rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Prætereà oculis illitum cum melle, ita vt subinde foueantur feruenti succo decocti, aliisque membrorum epiphoris per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositū, mirè auxiliatur. Pisces quoque si ægrotent in piscinis, apio viridi recreantur. Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus foliis & duris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imo omnino nefas; nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum.

Caule fœminæ vermiculos gigni. Ideoque eos qui ederint sterilescere, mares fœmina sque. In puerperiis verò ab eo cibo comitia fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marem. Eáque causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine vrinam ciet, menstrua ac secundos partus. Et si foueantur semine decocto, suggillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potumque renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino vesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo. Apiastrum Hyginus quidem melissophyllon appellat. Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Olusatrum quod Hipposelinum vocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medetur. Itemque difficultatibus vrinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui Oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, vrinæ & menstruis efficax. Eleoselino vis priuata contra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è vino.

De petroselino & ocimo. CAP. XII.

Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis colore ruffo, eiusdem effectus. Præualere contra serpentes potu & linitu. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, vrinæ oculorum quoque claritati. Prætereà insaniam facere & lethargos & iocinoris vitia: ideoque capras id aspernari. Hominibus quoque fugiendum censet. Addunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in sole positum, vermes afferre. Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id scorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: nam id esse capras. Nec cuiquam mentem motam: & scorpionum terrestrium ictibus, marinorumq; venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Vsu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi: Illitũ capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto. Item oculorum epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoque vtile, inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositum, vrinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinem excreantibus in vino duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mãmis, extinguitque lactis prouentum. Auribus vtilissimum infantium, præcipuè cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas misto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisque admissuræ tempore ingeritur.

De syluestri ocimo, & eruca, & nasturtio, & ruta. CAP. XIII.

Syluestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia, quę vomitionibus crebris contrahuntur, Vomicisque vuluæ, contráque bestiarum morsus radix in vino est efficacissima. Erucæ semen scorpionum venenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera subituris potum ex vino, duritiam quandam contra sensum inducere. In condiendis obsoniis tanta est suauitas, vt Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueantur oculi claritatem restitui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de venere stimulanda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium Venerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem potum in aqua x. pondere. Cum lomento strumis illitum opertumque brassica præclarè medetur. Alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat. Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitq; corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus verò è melle vtilissimè. Sextius adiicit, vstum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem & hulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppuratio-nem

nem perducit, & rumpit, Phagedænas hulcerum expurgat cum melle, Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item vnguibus scabris: quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri verò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modicè aqua, & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia maximè iuxta flumen Aliacmonem. Mirumque, cicutæ succo extinguitur: adeò etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterò inter prima miscetur antidotis, præcipueque Galatica. Quæcunque autem ruta & per se pro antidoto valet, foliis tritis, & ex vino sumptis. Contra aconitum maximè & viscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, vtpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canísue rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è vino bibitur, & folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo verò perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs. Serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum vino sumpta. Eandem adiiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis à fœmina discreuit: eam lætioribus foliis & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio satiuæ atque syluestris propter visum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixę, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si verò sit cephalea, cum farina hordeacea, & aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi veteres. Vuluas aperit, corrigitque conuersas illita in melle toto ventre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes, potaque ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterumque & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum vitia, horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditáue prodest. Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino. Sic & sanguinem sistit interiorem, & narium indita, sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur, custodito, vt diximus, modo. E syluestri verò contra tarditatem & sonitum cum rosaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum, & laurum, illinentes capita, & colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est: alsiosisque crudam in cibo. Vrinam quoque vel cruentam pellit. Fœminarum etiã purgationes, secundasque, etiam emortuos partus, vt Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam & vuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & velleribus collecta. Multi verò & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris vnam & dimidiam sumi censent: Et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt & cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum. Exalto lapsis seminis tres vncias. Olei libra, vinique sextario illinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit. Si vrinam mouet (vt Hippocrati videtur) mirum est quosdam dare velut inhibentem potui contra incontinentiam vrinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum stryachno & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, vel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium vnà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium verò epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeò peculiari in visceribus his effectu, vt syluestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cùm feruentem rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctũm addita vncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itemque generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & Venerē crebrò per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis in maximo vsu est, siue difficilè spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocunque in simili morborum genere, vt in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. CAP. XIIII.

Mentastrum syluestris menta est, differens specie foliorum quasi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidam syluestre pulegiũ vocant. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimento propter pudorem facie illita compertum

compertum eſt. Eadem illinuntur bibunturque aduerſus ſcolopendras, & ſerpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Aduerſus ſcorpionum ictus cum ſale, oleo & aceto. Item aduerſus ſcolopendras ius decocti. Aduerſuſque omnia venena ſeruantur folia arida, ad farinæ modum. Subſtratum vel accenſum fugat ſcorpiones. Potum fœminas purgat à partu: ſed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficaciſſimum: Item lumbis, podagris impoſitum. Succus auribus verminoſis inſtillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole. Mentæ ipſius odor animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis, ideo embammatum miſturæ familiaris. Ipſa aceſcere aut coire denſereque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu ſtranguletur. Datur in aqua aut mulſo: eadem vi reſiſtere & generationi creditur, cohibendo genitalia denſari. Aequè maribus ac fœminis ſiſtit ſanguinem: & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & vomicas vuluæ curauit. Ille & iocinerum vitia ternis obolis ex mulſo datis. Item ſanguinem excreantibus in ſorbitionem. Hulcera in capite infantium mirè ſanat. Arterias humidas ſiccat, ſiccas aſtringit. Pituitas corruptas purgat in mulſo & aqua. Voci ſuccus ſub certamine vtilis duntaxat, qui & gargarizatur vua tumente adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonſillas cum alumine, linguæ aſperæ cum melle. Ad conuulſa intus per ſe vitiiſque pulmonis. Singultus & vomitiones ſiſtit cum ſucco granati, vt Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium vitia ſpiritu ſubductus emendat. Ipſa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta: & ſi mammæ tendantur. Illinitur & temporibus in capitis dolore: Sumitur & contra ſcolopendras, & ſcorpiones marinos, & ad ſerpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item ſedis vitiis. Intertrigines quoque, vel ſi teneatur tantùm, prohibet. Auribus cum mulſo inſtillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne vellatur: ſi is qui mordeat, dicat ſe lieni mederi, per dies ix. Aridæ quoque farinam tribus digitis apprehenſam & ſtomachi dolorem ſedare in aqua: & ſimiliter aſperſam in potionem, ventris animalia expellere. Magna ſocietas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum ſurculis ſuis in ampullas vitreas aceti vtriuſque deiectis. Qua de cauſa dignior è pulegio corona vertigini, quàm è roſis, cubiculis noſtris pronuntiata eſt. Nam & capitis dolores impoſita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſque iniuriam, & ab ſiti traditur: neque æſtuare eos, qui duos è pulegio ſurculos impoſitos auribus in ſole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Eſt autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauſeas cum ſale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem. Stomachi autem ex aqua item roſiones ſiſtit, & vomitiones cum aceto & polenta. Inteſtinorum vitia melle decocta & nitro ſanat. Vrinam pellit ex vino: & ſi ammineum ſit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto ſedat menſtrua, & ſecundas. Vuluas conuerſas corrigit. Defunctos partus eiicit. Semen obmuteſcentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi menſura datur. Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, tritum aſpergitur. Salſitudines corporis, ſi cum vino tradatur, minuit. Neruorum cauſa & in contractione cum ſale & aceto & melle confricatur opiſthotono. Bibitur ad ſerpentium ictus decoctum: ad ſcorpionum in vino tritum, maximè quod in ſiccis naſcitur. Ad oris exhulcerationes, ad tuſſim efficax habetur. Flos recentis incenſus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante acceſſionem olfactandũ dari, aut ſtragulis ſubiici, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Sylueſtri ad eadem vis efficacior eſt, quod ſimile eſt origano, minoribus foliis, quàm ſatiuum: & à quibuſdam dictamnus vocatur. Guſtatum à pecore capriſque, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutãtes blechon vocauerunt. Natura tam feruens eſt, vt illitas partes exhulceret. In tuſſi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante acceſſionum horrorẽ conuulſis & torminibus. Podagris mirè prodeſt. Hepaticis cum melle & ſale bibendũ datur: pulmonũ vita excreabilia facit. Ad liemẽ cum ſale vtile eſt, & veſicæ, & ſuſpiriis, & inflationibus, decoctũ ſucco æqualiter: & vuluas corrigit: & contra ſcolopendrã terreſtrem vel marinam, item ſcorpiones: priuatimq́; valet contra hominis morſum, Radix contra increſcentia hulcera recens potentiſſima. Arida verò cicatricibus decorẽ affert. Itẽ pulegio eſt nepetæq́; ſocietas. Decocta enim in aqua ad tertias diſcutiunt frigora, mulierumq́; menſtruis proſunt. Et æſtate ſedant colores. Nepeta quoq; vires contra ſerpentes habet. Fumum ex ea nidoremq́; fugiunt, quã & ſubſternere in metu obdormituris vtile eſt. Tuſa ęgilopis imponitur, & capitis dolorib' recens cũ tertia parte panis tẽperata aceto illinitur. Succus eius inſtillatus naribus ſupinis, profluuiũ ſanguinis ſiſtit. Itẽ radix, quę cũ myrti ſemine in paſſo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminũ ſylueſtre eſt prętenue, quaternis aut quinis foliis, veluti ſerratis. Sed & ſatiuo magnus vſus, in ſtomachi pręcipuè remediis. Diſcutit pituitas & inflationes, tritũ & cum pane ſumptum, vel potũ ex aqua vinoq́;: tormina quoq; & inteſtinorum dolores. Veruntamen omne pallorẽ bibentibus gignit. Ita certè, ferunt Porcij Latronis clari inter magiſtros dicendi adſectatores ſimilitudinem coloris ſtudiis cõtracti imitatos: & paulò antè Iulium Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis, captatione teſtamenti ſic lenocinatũ. Narium ſanguinem paſtillis inditum, vel ex aceto recens ſiſtit.

Et oculorum epiphoris per ſe impoſitū, tumentibus cum melle prodeſt. Infantibus imponi in ventre ſatis eſt. Morbo regio in vino albo à balineis datur.

De cumino Aethiopico, quod vrinam ſtringit, & de cappari, & de liguſtico ſiue panace, & cunila bubula. CAP. XV.

AEthiopicum maximè in poſca, & in ligmate cum melle. Africano priuatim vrinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia toſtum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis verò, quos acriore vi vrina mordeat, in dulci tritum vino. Ad vuluarum vitia in vino: prę terque impoſitis vellere foliis: teſtium tumoribus, toſtum, tritumq; cum melle, aut cum roſaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Prætereà ad ſerpentes cum oleo, ad ſcorpiones, ad ſcolopendras. Siſtit & vomitionem nauſeasq; ex vino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoq; bibitur, illiniturq;, vel penicillis feruens adprimitur faſciis. Strangulationes vuluæ potū in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus inſtillatur ad ſonitus atque tinnitus cum ſeuo vitulino, vel melle. Suggillatis illinitur cum melle, & vua paſſa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Eſt cumino ſimillimū, quod Græci vocant ammi. Quidā verò Aethiopicum cuminum id eſſe exiſtimant. Hippocrates regium appellat, videlicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniam ſit exilius & candidius. Similis autem & huic vſus. Nanque & panibus Alexandrinis ſubditur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina diſcutit. Vrinam & menſtrua ciet. Suggillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini ſemine ſcorpionum ictus in vino potum drachmis duabus: priuatimque ceraſtarum, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoque bibentium ſimiliter mutat in pallorem. Suffitum cum vua paſſa aut reſina, vuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum. De cappari ſatis diximus inter peregrinos frutices. Non vtendum tranſmarino: innocentius Italicum eſt. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralyſi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, ſi trita in Sole fricentur. Spleneticis prodeſt in vino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum vſu. Feruntque xxxv. diebus per vrinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralyſi. Dentium dolores ſedat tritum ex aceto ſemen decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium dolori decoctum oleo. Hulcera quæ phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle ſanant. Sic & ſtrumas diſcutit radix: parotidas vermiculoſque cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit, ſtomacho inutile eſſe inter authores cōuenit. Liguſticum (aliqui panacem vocant) ſtomacho inutile eſt. Item conuulſionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, vt diximus, falsò.

Item de cunila bubula, gallinacea ſiue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila ſatiua & montana. CAP. XVI.

CVnilæ præter ſatiuam plura ſunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, ſemen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impoſitumque, vt quinto poſt die ſoluatur. Et contra ſerpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item teſtudines cum ſerpentibus pugnaturæ hac ſe muniunt: quidamque in hunc vſum panacem vocant. Sedat & tumores, & virilium mala ſicca, vel foliis tritis, in omni vſu mirè cōgruens ex vino. Eſt alia cunila, gallinacea appellata noſtris, Græcis origanum heracleoticum. Prodeſt oculis trita addito ſale. Tuſſim quoque emendat & iocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in ſorbitionem temperata. Præcipuè verò ſerpentium morſus. Tertium genus eſt eius, quæ à Græcis maſcula, à noſtris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis lignoſæ, folio aſpero. Vires eius vehementiſſimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduerſus ſcorpiones ex poſca pollere. Tribus foliis ex oleo perunct o homine, fugari ſerpentes. Econtrario quæ mollis vocatur, piloſioribus foliis ac ramis, & aculeatis, trita mellis odorē habet, digitis tractu eius cohæreſcentibus. Altera thuris, quā libanotidem appellamus. Medetur vtraq; contra ſerpentes ex vino vel aceto. Pulices etiā contritę cum aqua ſparſæ necant. Satiua quoque ſuos vſus habet. Succus eius cum roſaceo auriculas iuuat. Ipſa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, ſerpillo ſimilis, efficax contra ſerpentes. Vrinam mouet: purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos auiditatem. Vtraque vel in cruditate ieiunis in potione aſperſa. Luxatis quoque vtilis. Contra veſparum & ſimiles ictus, ex farina hordeacea & poſca, vtiliſſima. Libanotidis alia genera ſuis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti praſio, & tragorigano, & heraclio, & lepido, & degith, ſiue melanthio, & aniſo. CAP. XVII.

PIperitis, quam & ſiliquaſtrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. Caſtor & aliter demonſtrabat, caule rubro & longo, denſis geniculis, foliis lauri, ſemine albo, tenui, guſtu piperis, vtilem gingiuis, dentibus, oris ſuauitati & ructibus. Origanum quod in ſapore cunilæ æmulatur, vt diximus, plura genera in medicina habet: onitin vel praſion appellant, non diſſimile hyſſopo. Priuatim eius vſus contra roſiones ſtomachi in tepida aqua, & cruditates: contra araneas ſcorpionesque

pionesque in vino albo: luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpillo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperæque ictum efficacissimum, stomachoque acida ructanti & præcordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucundè olet. Proximum Smyrnæum. Deinde Heracleoticum, ad potum vtilius, quod onitin vocant. Communis autem vsus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque & vuis medetur, & capitis hulceribus. Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter vrentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exhulcerando, vt tamen cera & rosaceo facilè sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facilè, & cicatricum hulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon vocant. Optimum, quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimũ. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensoque serpentes fugari. Bibitur drachma vna contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias tumoresq; veteres & supputationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus citũs, vt hyoscyami. Similiterq; largior venenũ est, quod miremur: cùm semen gratissimè panes etiã condiat. Oculos quoq; purgat: vrinã & menses ciet. Quinimò linteolo alligatis tantùm granis xxx. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritũ in vrina: culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Item viride aridúmve, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtoremque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, & melle exiguo, mox vino collutum. Vultum iuniorem præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Aegyptium. Hoc ligustici vicem præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è vino radicem eius tusam imponit Iollas: Ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendisque si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitũ ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facilimè verò anisi drachmę tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autẽ est ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorũ torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactũ decoctũ potumque inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamenta inhibet. Potum somnum concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis, neruis quoq;, quibus succinctum est corpus, vtilissimum. Prodest eius & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud vtilius ventri & intestinis putant, ideo dysentericis & in tenesmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in vina cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo vsus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è vino, radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum apio: item vuluarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinunt vel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes. Ideoque quamplurimum domi serendum. Parere quoq; facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes cõtra omnes duritias

ex aceto

ex aceto vſus eſt eo:& contra laſſitudines,in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, laſſitudinis auxilium viatoribus ſpopondit. Heraclides ad inflationes ſtomachi ſemen tribus digitis cum caſtorei obolis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad ventris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoicis,quod ternis digitis prehenderit ſeminis, tantundem hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi vomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam ſuadent. Strangulationes vuluæ, ſi manducetur & linatur calidum, vel ſi bibatur cum caſtoreo in aceto & melle,ſedat. Vertigines à partu cum ſemine cucumeris & lini pari menſura ternûm digitorum,vini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & fœniculi vſus eſt,in aceto & mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos,cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aſpidûm venenis aduerſari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque à tineis defendit. Efficacius ſemper recens,& quò nigrius. Stomacho tamen inutile eſt,præterquàm inflato.

De anetho,ſacopenio,& ſagapeno,& de papauere albo & nigro,& quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt,& de opio. CAP. XVIII.

ANethum qnoque ructus mouet,& tormina ſedat. Aluum ſiſtit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet ſemen feruens,olfactum. Sumptum ex aqua, ſedat cruditates. Cinis eius vuam in faucibus leuat:oculos & genituram hebetat. Sacopeniũ, quod apud nos gignitur,in totum tranſmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ ſimile, ſagapenon vocatur. Prodeſt laterum & pectoris doloribus,conuulſis, tuſſibus vetuſtis excreationibuſque, præcordiorum tumoribus. Sanat & vertigines,tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactum ex aceto in ſtrangulatu vuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera: & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur,& è vino bibitur ſomni cauſa. Semen elephãtiaſi medetur. E nigro papauere ſapor gignitur ſcapo inciſo, vt Diagoras ſuadet, cùm turgeſcit: vt Iollas, cùm defloreſcit hora diei ſereni,hoc eſt,cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubent ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus & hic,& herbæ cuiuſcunque, lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, vngue pollicis, vt lactucis, & poſtero die magis quod inaruit. Papaueris verò largus denſatur,& in paſtillos tritus in vmbra ſiccatur, non vi ſoporifera modò, verùm ſi copioſior hauriatur,etiam mortifera per ſomnum:opion vocant. Sic ſcimus interemptum Licinij Cecinnæ Prætorij viri patrem in Hiſpania Bauili,cùm valetudo impatibilis odium vitæ feciſſet: item pleroſque alios. Qua de cauſa magna concertatio extitit. Diagoras & Eraſiſtratus in totũ damnauere, vt mortiferum,infundi vetantes. Prætereà quoniam viſui noceret: Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo,quoniam adulteraretur Alexandriæ. Sed poſtea vſus eius non improbatus eſt medicamento nobili,quod diacodion vocant. Semine quoque eius trito in paſtillos,è lacte vtuntur ad ſomnum:item ad capitis dolores cum roſaceo. Cum hoc & aurium dolori inſtillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipſis vtuntur. Item ad ſacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyriis addi:multoq; magis quas vocant lexipyretas,quaſque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Satiuum omne magis rotundat capita. At ſylueſtri longum ac puſillum,& ad omnes effectus valentius. Decoquitur & bibitur cõtra vigilias, eademq; aqua fouent ora. Optimum in ſiccis,& vbi rarò pluit. Cùm capita ipſa & folia decoquuntur, ſuccus meconium vocatur,multum opio ignauior. Experimentum opij eſt primum odore: ſyncerum enim perpeti non eſt,mox in lucernis,vt pura luceat flamma,aut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficiliùs,& crebrò extinguitur. Eſt ſynceri experimentum & in aqua,quia nebula innatat:fictum in puſtulas coit. Sed maximè mirum,æſtiuo Sole deprehendi. Syncerum enim ſudat,& ſe diluit,donec ſucco recenti ſimile fiat. Mneſicles optimè ſeruari putat hyoſcyami ſemine adiecto:alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio ſiue paralio, & heraclio ſiue aphro, & de diacodio, & tithymalo. CAP. XIX.

INter ſatiua & ſylueſtria medium genus,quoniam in aruis,ſed ſponte naſceretur, rhœam vocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniũt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota,& ſomnum faciunt. Sylueſtrium vnum genus, ceratitin vocant,nigrum,cubitali altitudine,radice craſſa & corticoſa,calyculo inflexo, vt cornicula. Folia minora & tenuiora,quàm cæteris ſylueſtribus. Semen exile, tempeſtiuum eſt meſſibus:aluum purgat dimidio acetabulo in mulſo. Folia trita cum oleo,argema iumentorum ſanant. Radix acetabuli menſura cocta in duobus ſextariis ad dimidias,datur ad lumborũ vitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidã hoc genus glaucion vocant, alij paralion. Naſcitur enim in afflatu maris,aut nitroſo loco. Alterum è ſylueſtribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (ſi procul intuearis) ſpeciem paſſerum præſentantibus, radice in ſumma terræ cute, ſemine ſpumeo. Ex hoc lina ſplendorem trahunt æſtate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli menſura in vino albo,vomitiones enim facit. Medicamento,quod diacodion & arteriace vocatur,

vtiliſſimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuſcunq; ſylueſtris capitibus cxx. in aquæ cæleſtis ſextariis tribus biduo maceratis, in eademq; diſcoctis: deinde ſaccatis, iterumque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere poſtea drachmas ſenas croci, hypociſthidis, thuris, acaciæ, & paſſi Cretici ſextarium. Hæc oſtentatione, ſimplex quidem & antiqua illa ſalubritas papauere & melle conſtat. Tertium genus eſt tithymalon, mecona vocant, alij paralion, folio lęui, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur vua florēte. Siccatur in vmbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulſo. Cuiuſcunq; autem papaueris caput viride, vel ſiccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo ſi protinus detur, ſcorpionum ictibus reſiſtit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, ſi capita eius vel folia terantur.

De portulaca ſiue peplio, coriandro & atriplici. CAP. XX.

EST & portulaca quam peplion vocant, non multùm ſatiua efficacior. Cuius memorabiles vſus traduntur. Sagittarum venena, & ſerpentium hæmorrhoidum & preſterum reſtingui, pro cibo ſumpta, & plagis impoſita extrahi. Item hyoſcyami, pota è paſſo expreſſo ſucco. Cùm ipſa non eſt, ſemen eius ſimili effectu prodeſt. Reſiſtit & aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribusque in vino tuſa & impoſita. Reliqua hulcera commanducata cum melle ſanat. Sic & infantium cerebro imponitur, vmbilicoque prociduo. In epiphoris verò omnium, fronte temporibusque cum polenta. Sed ipſis oculis, è lacte & melle. Eadem, ſi procident, prodeſt, foliis tritis cum corticibus fabæ. Puſtulis cum polenta & ſale, & aceto. Hulcera oris, tumoremque gingiuarum commanducata cruda ſedat: item dentium dolores. Tonſillarum hulcera, ſuccus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes ſtabilit commanducata. Cruditates ſedat, vocemque firmat, & ſitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini ſemine pari menſura ſedat. Mammarum vitia, cum melle & Cimolia creta. Salutaris & ſuſpirioſis, ſemine cum melle hauſto. Stomachum in acetariis ſumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam inteſtina. Vomitiones ſiſtit. Dyſenteriæ & vomicis eſtur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Teneſmis autem cocta, & comitialibus cibo vel potu prodeſt. Purgationibus mulierum, acetabuli menſura in ſapa. Podagris calidis, cū ſale illita, & ſacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac veſicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων ſcripſit, purgationibus à partu dandam cenſuit. Venerem inhibet, Venerisque ſomnia. Prætorij viri pater eſt, Hiſpaniæ princeps, quē ſcio propter impatibiles vuæ morbos, radicem eius filo ſuſpenſam è collo gerere, præterquàm in balineis, & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud authores, caput illitum ea diſtillationem anno toto non ſentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter ſylueſtria non inuenitur. Præcipuum tamen eſſe conſtat Aegyptium. Valet contra ſerpentium genus vnū, quod amphiſbęnas vocant, potum impoſitumque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas, puſtulas tritum. Sic & omnes tumores collectionesq;, cum melle aut vua paſſa. Panos verò ex aceto tritū. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante acceſſionem: vel plura illini fronti. Sunt qui & ante Solis ortum ceruicalibus ſubiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera quoque, quæ ſerpunt, ſanat cum melle, vel vua paſſa: item teſtes, ambuſta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & inteſtinorum fluxiones ſemen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorū, cum mali Punici ſucco & oleo ſemen potum. Xenocrates tradit rem, ſi vera eſt: menſtrua contineri vno die, ſi vnum granum biberint fœminæ: biduo, ſi duo: & totidem diebus, quot grana ſumpſerint. Marcus Varro, coriandro ſubtrito cum aceto, carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Atriplex & ſylueſtre eſt, accuſatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos, morbosq; regios & pallorem, coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id naſci quicquam, niſi languidum, culpauit. Addidere Dionyſius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbo. Nec niſi mutata ſæpius aqua coquendum: ſtomacbo contrarium eſſe, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id naſci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vuluarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipiētes, duritias omnes, vel cocto, vel crudo vtiliter illini putauit. Item ignem ſacrum, cum melle, aceto, nitroque: ſimiliter podagras. Vngues ſcabros detrahere dicitur ſine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent ſemen eius cum melle, arterias & tonſillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto vel per ſe, vel cum malua aut lenticula, concitantes vomitiones. Syluestri capillos tingunt, & ad ſuprà dicta vtuntur.

De malua, & malope, & althæa, & lepatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. CAP. XXI.

E Contrario in magnis laudibus malua eſt vtraque, & ſatiua & ſylueſtris. Duo genera earum amplitudine folij diſcernuntur. Maiorem Græci malopen vocant in ſatiuis. Alteram ab emolliendo ventre, dictam putant malachen. E ſylueſtribus, cui grande foliū & radices albæ, althæa vocatur, ab excellentia effectus à quibuſdam ariſtalthæa. Omne ſolum, in quo ſerantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior vis, præcipuè ſcorpionum, veſparum, ſimiliumque & muris

& muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent & contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ crudæ cum nitro, potæ verò decoctæ cum radice sua, leporis marini venena restringunt: & vt quidam dicunt, si vomatur. De eisdem mira & alia tranduntur. Sed maximè, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in vrina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius, quæ vnum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panosque, addita hominis saliua, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris. Aliqui purgari fœminas, foliis earũ manus plenæ mensura, in oleo & vino sumptis. Vtiq; constat parturientes foliis substratis celerius solui, protinus à partu reuocandum, ne vulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeòque eæ Veneri nascuntur, vt semen vnicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenesmo & dysentericis vtilissimè infundi. Itẽ sedis vitiis, vel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. His calculosis, & inflatione & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus, & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & vesicæ, & intestinorum rosionibus. Vuluas & cibo & infusione emollit in oleo: succus decoctæ pori meatus suaues facit. Althææ in omnibus suprà dictis efficacior radix: præcipuè conuusis ruptisque. Cocta in aqua aluum sistit. Ex vino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissimè medentur. Hippocrates vulneratis, sitientibusque defectu sanguinis, radicis decoctæ succum bibendum dedit: & ipsam vulneribus cum melle & resina, item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, neruis, articulis imposuit: & asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem, quo recentior. Nec lapathũ dissimiles effectus habet. Est autem & syluestre, quod alij oxalidem appellant, satiuo proxmum, foliis acutis colore betæ candidæ, radice minima: nostri verò rumicem, alij lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, satiuo item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, caudidiusque ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si verò bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices priuatim vngues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt & foliis & radice, addito nitro & iure exiguo. in vsu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice melicerias & lepras curant. In vino verò decocta, strumas, & parotidas, & calculos: Poto vino & lienes, cœliacos æquè & dysentericos, & tenesmos. Ad eademque omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & vrinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & arga dysentericos effectu, potum ex vino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo: & sisymbrio, siue thymbræo, & de lini semine, & blito, CAP. XXII.

Sinapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublimè vis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad vuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho vtilissimum contra omnia vitia, pulmonibusque. Excreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus, atq; sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & vrinam ciet. Hydropicis imponitur: cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore, aceto misto: item lethargicos. Adiicitur tordilion. Est autem id semen ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiã capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum,

& in quacunq; corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior vrigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, † lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succusque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo in Sole modicè. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cùm induruit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immaduere musto, conteruntur, manusque plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusque omnes: mulierũ etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus suggillatisque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expressoque, quo vtuntur ad neruorum rigores, lumborumque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusque eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta, cortice calamorum sub ipsa coma nascens, Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion vocant, alij linostrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, notius quàm vt indicandum sit. Huius folia semenque contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, tussim veterem. Et iis qui sanguinem reiecerint, eximiè vtile, scopis eius cum panico aqua decoctis, vt asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui viridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant, Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctisque ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearij mensura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et virilium vitiis tusum cum melle mirè prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare. Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas & pterygia. Succus verò auriculis, & naribus, & morbo regio, minuendæque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle vrinam ciet. Cauenda tamen exhulceratæ vesicæ, & renum vitiis. Dicitur succus claritatem oculorum adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane succum addit is, ipsumque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, vomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam vulneribus à cane factis tuso cum axungia veteri. Serpyllum à serpendo putant dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maximè. Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius voluntarium, & candidioribus foliis ramisque aduersus serpentes efficax, maximè cenchrin & scolopendras terrestrès ac marinas, & scorpiones decoctis in vino ramis foliisq;. Fugat & odore omnes, si vratur. Et contra marinorũ venena præcipuè valet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Itẽ phreneticis, lethargicis: contra tormina, & vrinæ difficultatem, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerũ desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Sisymbrium syluestre à quibusdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur, simile nasturtio est. Vtrumque efficax aduersus aculeata animalia, vt crabrones & similia. Quod in sicco ortum odoratum est, & inseritur coronis angustiore folio. Sedant vtraq; capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt: alij per se decoquunt in vino. Sanat & epinyctidas, cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum, diebusque detractum. Vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue succo potum. Non edendum grauidis, nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum eiicit. Mouet vrinam cum vino potum, syluestre & calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum alijs quidem in vsu est: & per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera: stomachi solutiones inspersum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniso illitum. Torretur, vt aluum sistat. Cœliacis, & dysentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisin vtilissimè è semine fiunt ecligmata. Musculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis, nitro aut sale, aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice verò cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emendat vngues scabros cum pari modo nasturtij: & testium vitia & ramices cum resina & murrha, & gangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextariis vtriusq; decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa vitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners videtur ac sine sapore, aut acrimonia vlla. Vnde conuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeò turbat, vt choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è vino prodesse & clauis pedum illini: item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

†tetanicos.

De meu,& fœniculo,& hippomarathro vel myrſineo,& cannabi,& de ferula,& carduis. CAP. XXIII.

MEu in Italia non niſi à medicis ſeritur,& iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant,illi tanquam ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatiſſimum in Athamante reperiatur,foliis aniſo ſimile, & caule aliquando bicubitali , radicibus multis & obnigris,quibuſdam altiſſimis.Minus ruffum, quàm illud alterum. Ciet vrinam in aqua potum,radice trita vel decocta.Inflationes ſtomachi mirè diſcutit.Item tormina & veſicæ vitia: vuluarumque articulis cum melle,infantibus cum apio illitum imo ventri vrinas mouet. Fœniculum nobilitauere ſerpentes,guſtatu,vt diximus, ſenectam exuendo,oculorumque aciem ſucco eius reficiendo. Vnde intellectum eſt hominum quoque caliginem præcipuè eo leuari. Colligitur hic caule turgeſcente.In Sole ſiccatur, inungiturque ex melle.Vbique hoc eſt. Laudatiſſimus in Iberia è lacrymis fit,& ex ſemine recenti.Fit etiam è radicibus, prima germinatione inciſis. Eſt & in hoc genere ſylueſtre, quod alij hippomarathron,alij myrſineum vocant,foliis maioribus,guſtu acriore, procerius, brachiali craſſitudine, radice candida. Naſcitur in calidis, ſed ſaxoſis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit,longo & anguſto folio, ſemine coriandri. Medicinæ in ſatiuo, ad ſcorpionum ictus & ſerpentium,ſemine in vino poto. Succus & auribus inſtillatur, vermiculoſque in his necat. Ipſum condimentis propè omnibus inſeritur:oxyporis etiam aptiſſimé. Quin & panis cruſtis ſubditur. Semen ſtomachum diſſolutum aſtringit,vel in febrib⁹ ſumptum,Nauſeam ex aqua tritum ſedat. Pulmonibus & iocineribus laudatiſſimum. Ventrem ſiſtit,cùm modicè ſumitur,vrinam exciet,& tormina mitigat decoctum,lactiſque defectu potum mammas replet.Radix cum ptiſana ſumpta renes purgat,ſiue decocto ſucco,ſiue ſemine ſumpto.Prodeſt & hydropicis radix ex vino cocta:Item conuulſis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos veſicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo hauſtum facit.Verendis amiciſſimum, ſiue ad fouendum radice cum vino cocta, ſiue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & ſuggillatis cum cera illinunt. Et radice in ſucco vel cum melle contra canis morſum vtuntur, & contra multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos præcipuè pellit. Prodeſt veſicæ cum vino leni,& fœminarum menſtruis hærentibus. Efficacius in eo ſemen,quàm radix.Modus in vtroque, quod duobus digitis tritum additur,in potionem.Petridius qui ophiaca ſcripſit,& Miction qui rhizotomumena, aduerſus ſerpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouiſſimis poſuit.Cannabis in ſyluis primùm nata eſt,nigriore folio & aſperiore.Semen eius extinguere genituram virorum dicitur.Succus ex eo vermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit, eiicit, ſed cum dolore capitis. Tantaque vis ei eſt, vt aquæ infuſa,coagulare eam dicatur.Et ideo iumentorum aluo ſuccurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & ſimiles impetus.Ambuſtis cruda illinitur, ſed ſæpius mutatur priuſquam areſcat. Ferula ſemen anatho ſimile habet.Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine,fœmina putatur. Caules eduntur decocti,commendanturque muſto ac melle,ſtomacho vtiles. Sin plures ſumpti,capitis dolores faciunt.Radix denarij pondere in vini cyathis duobus,bibitur aduerſus ſerpentes. Et ipſa radix imponitur.Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & aceto, contra ſudores immodicos, vel in febribus proficit.Succus ferulæ aluum ſoluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et viridi ferula ramuſculus, vtilis eſt ad omnia ea vitia. Ad ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur, in vino trita,vel medulla.Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta,ſexta, ſeptima, ligulæ menſura. Natura ferularum murænis infeſtiſſima eſt: tactæ ſiquidem ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum & oculorum claritati conferre multum putauit.Et de carduorum ſatu inter hortenſia diximus:quapropter & medicinam ex iis non differamus.Sylueſtrium genera ſunt duo: vnum fruticoſius à terra ſtatim alterum vnicaule craſſius.Vtrique folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celiter caneſcentem, & abeuntem cum aura:Scolymon Græci vocant. Hic antequam floreat contuſus atque expreſſus, illito ſucco alopecias replet.Radix cuiuſcunque ex aqua decocta,potoribus ſitim facere narratur. Stomachum corroborat:& vuluis(ſi credimus)etiam cōferre aliquid traditur,vt mares gignantur.Ita enim Chereas Athenienſis ſcripſit, & Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus videtur. Manducatus carduus,odorem commendat oris.

Theriacæ compoſitio,medicaminis Antiochi. CAP. XXIIII.

SEd diſceſſuri ab hortenſibus, vnam compoſitionem ex his clariſſimam ſubtexemus, aduerſus venenata animalia,inciſam lapide verſibus in limine ædis Aeſculapij. Serpylli duûm denariorū pondus:opopanacis & milij tantundem ſingulorum,trifolij pondus denarij; anethi & fœniculi ſeminis,& aniſi,& ammij,& apij,denariorum ſenûm ſingulis generibus,erui farinæ duodecim. Hæc tuſa cribrataque vino quàm poſſit excellenti,digeruntur in paſtillos,victoriati pondere.Ex his ſinguli dantur ex vini miſti cyathis ternis.Hac theriaca magnus Antiochus rex aduerſus omnia venena vſus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS PRIMVS.

De natura florum & coronamentorum.

De mira florum varietate. CAP. I.

IN HORTIS seri & coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maximè subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ pingere, lasciuienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam variè ludenti. Quippe reliqua, vsus alimentique gratia genuit: ideoque secula annosque tribuit iis. Flores verò odoresque in diem gignit: magna (vt palàm est) admonitione hominum, quæ spectatissimè floreant, celerrimè marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendæ, misturam varietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generū funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De strophiolo serto, & qui primùm flores miscere cœperint, & quando primùm corolla inuenta est vel appellata, & quare. CAP. II.

TEnuioribus vtebantur antiqui, strophia appellantes: vnde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum tardè communicatum est, inter sacra tantùm & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cùm verò è floribus fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primùm. Postea variari cœptum mistura versicolori. Florumque inuicem odores coloresque accendêre Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodū illi, cùm opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans variaret, essetque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis paulò mox subiere, quæ vocantur Aegyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatimque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, postquàm è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto. CAP. III.

CRassus diues, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntque & lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus instituit. P. Claudius Pulcher, bracteasque etiā philyræ dedit. Semper tamen authoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in Circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisque mittebant. Inde illa xii. tabularum lex: qui coronam parit, ipse pecuniáue eius, virtutis ergô arguitur. Quam serui equíue meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipsi mortuo, parentibusq; eius, dum intus positus esset, forísue ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in vsu promiscuo ne ludicræ quidem erant. Ingensque & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cum corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex authoritate Senatus in carcerem adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cùm demptam Marsyæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula Triumuiri iussissent, appellauit Trib. Pleb. Nec intercessere illi, aliter quàm Athenis, vbi comessabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplū licentiæ huius non est aliud, quàm filia Diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Popul. Romanus honorem Scipioni tantùm habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebei admodū gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit, quáque præferebatur, flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorumque, ac sepulchrorum & Manium. Summaque authoritas pactili coronæ. Sutiles aliorum sacris inuenimus, & solennes cœnis. Transiere deinde ad rosaria: eoque luxuria processit, vt non esset gratia mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut vltra Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veste serica versicolores vnguen-

tis ma-

tis madidas. Hunc habet nouissimè exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidem de coronis priuatim scripsere Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsaque capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium vt coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concepta in scyphum incipienti haurire opposita manu: En ego sum inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues: adeò mihi, si possim sine te viuere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit, illico expirante. De floribus extra suprà dictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicôn: flores verò persecutus est nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus, quæ videbuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè violas rosásque tantúm.

De rosa in coronis, & de generibus eius, & vbi seratur. CAP. IIII.

ROsa nascitur spina verius, quàm frutice, in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris, quamuis angusti. Germinat omnis primò inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigiato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Vsus eius in coronis propè minimus est. Oleo maceratur, idque iam à Troianis temporibus, Homero teste. Prætereà in vnguenta transit, vt diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiam deliciis inungendis minimè noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prænestinam & Campanam. Addidere alij Milesiam, cuius sit ardentissimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, viliorem albicantibus foliis. Vtilissimam verò plurimis, sed minutissimis spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, læuore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora: cùm sit genus eius, quam centifoliam vocant: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ verò circa Philippos: sed ibi non suæ terræ prouentu. Pangæus mons in vicino fert, numerosis foliis ac paruis: vnde accolæ transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumq; folium. Breuiterque indicium est odoris, scabritia corticis. Cepio Tiberij Cæsaris principatu, negauit centifoliam in coronas addi, præterquam extremos velut ad cardines, nec odore, nec specie probabilem. Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proueniens, nec vnquam excedens quinque folia, violæ magnitudine, odore nullo. Est & alia Græcula appellata, conuolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperque nascenti similis, latissimis foliis. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleæ habente, mosceuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliâs vera quoque plurimùm solo præualet. Cyrenis odoratissima est, ideoque ibi vnguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis siccis quàm humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, propriæque ruderatum agrum amat. Præcox Campana, sera Milesia. Nouissimè tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges, læuius quàm vites. Tardissimè proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine: ob id potius caule conciso inseruntur. Et ocellis radicis, vt harundo, vnũ genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis virgis quinquefoliæ, quæ è Græcis altera est. Omnis autem recisione atque vstione proficit: translatione quoque, vt vitis optimè ocyssimeque prouenit, surculis quaternûm digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata: dein per Fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroque circunfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De Lilio tria genera, & ratione ea inserendi. CAP. V.

LIlium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione vnguenti oleiq;, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maximè rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior, interdiu cubitorum trium, languido semper collo, & non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius, foliis foris striatis, & ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxãtibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo & semine, stantibus in medio crocis. Ita odor colorque duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleique vsu, & folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluulum vocant, nascens per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorẽ tantùm referens, ac veluti naturæ rudimentũ lilia facere condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa: & hoc amplius lacryma sua, vt hipposelinũ: nihilq; est fœcundius, vna radice quinquagenos sæpe emittente

bulbos. Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon vocant. Alij florem eius cynorrhodon. Laudatiſſimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaſelide. Quartum locū obtinet in Italia naſcens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnoſiore tantùm radice, maiorisq; bulbi, ſed vnius: Narciſſum vocāt: Huius alterū genus flore candido, calyce purpureo. Differentia à liliis eſt & hæc, quòd narciſſis folia in radice ſunt, probatiſſimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem, calyx herbaceus. Omnes ſerotini. Poſt Arcturū enim florent, ac per æquinoctiū autumnum. Inuenta eſt & in his ratio inſerendi, monſtrificis hominū ingeniis. Colliguntur nanque menſe Iulio ſcapi areſcentes, liliaque ſuſpenduntur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis, in fæce nigri vini vel Græci menſe Martio macerātur, vt colorem percipiant: atq; ita in ſcrobiculis ſeruntur, heminis fæcis circunfuſis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumque, ita tingi aliquid, vt naſcatur infectum.

De violis & de caltha, & de baccare, combreto, aſaro & croco. CAP. VI.

Violis honos proximus. Earum plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes, vt olus, ſatæ. Ex iis verò, quæ ſponte apricis & macris locis proueniunt, purpureæ, latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæque Græco nomine à cæteris diſcernuntur, appellata Ia, vt ab his Ianthina veſtis. Sed ſatiuis maxima authoritas luteis. Genera iis Tuſculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In totum verò ſine odore, minutoq; folio calathiana, munus autumni, cæteræ veris. Proxima ei caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore ſuperatur. Eſt enim grauis caltha. Non leuior ei, quam ſcopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores. Baccar quoque radicis tantum odoratæ eſt, à quibuſdam nardum ruſticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos, Ariſtophanes priſcæ Comœdiæ Poeta teſtis eſt. Vnde quidam errore falſo barbaricam eam appellabant. Odor eſt ei cinnamomo proximus. Gracili ſolo nec humido prouenit. Simillimum ei combretum appellatur, foliorum exilitate vſque in fila attenuata, & procerius quàm baccar. Nec hæc ſunt tantùm, ſed eorum quoque error corrigendus eſt, qui baccar, ruſticum nardum appellauere. Eſt enim alia herba ſic cognominata, quam Græci aſaron vocant, cuius ſpeciē figuramque diximus in nardi generibus. Quinimo aſaron inuenio vocitari, quoniam in coronis non addatur. Crocum ſylueſtre optimum: ſerere in Italia minimè expedit, ad ſcrupula vſque ſingula areis decoquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius, maiusque & nitidius, ſed multò leuius degenerans. Sed nec vbiq; fœcundū, etiam Cyrenis, vbi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte: dein Lycio, monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo ſecundū locum dedere. Adulteratur nihil æquè. Probatio ſynceri, ſi impoſita manu crepat, veluti fragile. Humidum enim, quod euenit adulteratione, cedit. Altera probatio: ſi manu prolata ad ora, leniter faciem oculosq; mordeat. Eſt per ſe genus ſatiui blandiſſimū vulgo, cum ſit medio candidū, dialeucon vocant. Contrà Cyrenaico vitiū, quòd omni croco nigrius eſt, & celerrimè marceſcit. Optimum vbicunq; quod pinguiſſimum, & breuibus capillis: peſſimum verò, quod ſitum redolet. Mutianus author eſt, in Lycia anno ſeptimo aut octauo transferri in locū ſubactum, atque ita degenerans renouari. Vſus eius in coronis nuſquā. Herba enim eſt folio anguſto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè congruit, præcipuè dulci, tritum ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occaſu paucis diebus, folioque florem expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur vmbra, melius etiam hyberna. Carnoſa illi radix, viuaciorque quàm cæteris. Gaudet calcari & atteri pereundoque melius prouenit. Ideo iuxta ſemitas ac fontes lætiſſimum.

De floribus antiquis, & de odoramentorum diuerſitate, ſaliunca, & polio. CAP. VII.

Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum differentia eſt in colore, & odore, & ſucco. Odorato ſapor raro vlli non amarus: è contrario dulcia raro odorata. Itaque & vina muſtis odoratiora, & ſylueſtria magis omnia ſatiuis. Quorundam odor ſuauior è longinquo, propius admotus hebetatur, vt violæ. Roſa recens à longinquo olet, ſicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: quicquid ad meridianas horas dies vergit, hebetatur. Nouella quoque vetuſtis minus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æſtate media. Roſa & crocū odoratiora, cum ſerenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quàm in frigidis. In Aepypto tamen minimè odorati flores, quia nebuloſus & roſcidus aer eſt à Nilo flumine. Quorundam ſuauitati grauitas ineſt. Quædam, cùm virent, non olent, propter humorem nimium: vt buceros, quod eſt fœnum Græcum. Acutus odor non omnium ſine ſucco eſt, vt violæ, roſæ, croco. Quæ verò ex acutis ſucco carent, eorum omnium odor grauis, vt in lilio vtriuſque generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ, vt violæ ac roſæ. Hortenſium odoratiſſima quæ ſicca, vt ruta, menta, apium, & quæ in ſiccis naſcantur. Quædā vetuſtate odoratiora, vt cotonea: eademq; decerpta, quàm in ſuis radicibus. Quædam non niſi defracta, aut ex attritu olent: alia non niſi detracto cortice: quędam verò non niſi vſta, ſicut thura myrrhæq;. Flores triti omnes amariores, quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem continent, vt melilotos. Quædam locum ipſum odoratiorem faciunt, vt iris: quin & arborē totam cuiuſcun-

cuiuſcunque radices attingit. Heſperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animaliũ nullum odoratum, niſi ſi de pantheris quod dictum eſt, credimus. Illa quoque non omittenda differentia eſt, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, vt irin atque ſaliuncam, quanquã nobiliſſimi odoris vtranque. Sed iris radice tantum commendatur, vnguentis & medicinæ naſcens. Laudatiſſima in Illyrico. Et ibi quoque non in maritimis, ſed in ſylueſtribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia, longiſſima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana, ampliſſima inter omnes, guſtuque amariſſima. Illyrica quoque duorum generum eſt, Rhaphanitis à ſimilitudine, quæ & melior: Rhizotomos ſubrufa. Optima, quæ ſternutamenta tactu mouet. Caulem habet cubitalem, erectum. Floret diuerſi coloris ſpecie, ſicut arquus cæleſtis, vnde & nomen. Non improbatur & Piſidica. Et foſſuri tribus ante menſibus mulſa aqua circunfuſa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumſcripta mucrone gladij orbe triplici: & cùm legerint eam, protinus in cælum attollunt. Natura eſt feruens, tractataq; puſtulas ambuſti modo facit. Præcipitur ante omnia, vt caſti legant. Teredines non ſicca modò, verùm & in terra celerrimè ſentit. Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur: iampridem enim & ſeritur, nunc è Pamphylia: ſed Ciliciũ maximè laudatur atque Septentrionale. Saliunca folioſa quidem eſt, ſed breuis, & quæ necti non poſſit. Radici numeroſæ cohæret, herba veriùs quàm flos, denſa veluti manu preſſa, breuiterq; ceſpes ſui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiumque aprica: vrbium Eporrhedia, tantę ſuauitatis, vt metallum eſſe cœperit. Veſtibus interponi eam gratiſſimum. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Muſæi & Heſiodi laudibus, ad omnia vtilem prædicantium, ſuperque cætera ad famam etiam ac dignitates: prorſusque miram, ſi modò (vt tradunt) folia eius manè candida, meridie purpurea, ſole occidente cærulea aſpiciũtur. Duo genera eius, campeſtre maius, ſylueſtre quod minus eſt. Quidam teuthrion vocant. Folia canis hominis ſimilia, à radice protinus, nunquã palmo altiora. Et de odoratis floribus ſatis dictum.

De veſtium æmulatione cum floribus, & amaranto, & chryſocome, ſiue chryſiti. CAP. VIII.

IN quibus vnguento viciſſe naturam gaudens luxuria, veſtibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales: vnũ in cocco, qui in roſis micat. Gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras Tyrias, dibaphàſque ac Laconicas. Alium in amethyſto, qui in viola: & ipſe in purpureum, quemque ianthinum appellauimus. Genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt, qui propriè conchylij intelligitur, multis modis: vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerunque ſaturior: alius in malua, ad purpuram inclinans: alius in viola ſerotina, conchyliorum vegetiſſima. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquiſſimum, in nuptialibus flammeis totum fœminis conceſſum: & fortaſſis ideo non numerari inter principales, hoc eſt, communes maribus ac fœminis, quoniam ſocietas principatum dedit. Amaranto non dubiè vincimur. Eſt autem ſpica purpurea veriùs, quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi, & lætius renaſci. Prouenit Auguſto menſe: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus aſſeruatur. Mirumque poſtquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiſcit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine eſt, appellato, quoniam non marceſcat. In nomine & cyani colos: item holochryſi. Omnes autem hi flores non fuere in vſu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi à morte eius authores ſiluere de illis: quo manifeſtum eſt poſteà placuiſſe. A Græcis tamen repertos quis dubitet, non aliter Italia vſurpante nomina illorum? At Hercules petilio ipſa nomen impoſuit autumnali, circaque vepres naſcenti, & tantùm colore commendato, qui eſt roſæ ſylueſtris. Folia parua, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, & non niſi retorto folia naſci, paruo calyce, ac verſicolori, luteum ſemen includente. Luteus & bellio paſtillicantibus quinquageniſquinis barbulis coronatur. Pratenſes hi flores, ac ſine vſu plerique, & ideo ſine nominibus. Quin & his ipſis alia alij vocabula imponunt. Chryſocome ſiue chryſitis, non habet Latinã appellationem. Palmi altitudine eſt, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex auſtero dulci, in petroſis opacisque naſcens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. CAP. IX.

ET ferè peractis colorum quoque celeberrimis, tranſeat † ratio ad eas coronas, quæ varietate ſola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore conſtant, aliæ folio. Florem eſſe dixerim geniſtas: (nanque & iis decerpitur luteus) item rhododendron: item zizipha, quæ & Cappadocia vocatur: his odoratus ſimilis olearum floribus. In vepribus naſcitur cyclaminũ, de quo plura aliâs. Flos eius coloſſinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis ſmilacis & ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abundè diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia noſtris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorũ in exteris terris naſcuntur, nobis tamen conſectanda, quoniam de natura ſermo, non de Italia eſt. Ergo in coronamenta folio venere melothron, ſpireon, trigonon, cneoron, quod caſiam Hyginus vocat: & quod cunilaginem, quæ conyza, meliſſophyllon quod apiaſtrum, meliloton quod ſertulã Campanam vocamus. Eſt enim in Campania Italiæ laudatiſſima, Græcis in Sunio: mox Chalcidica & Cretica, vbicunque verò aſperis & ſylueſtribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatis, in-

dicio eſt nomen ſertulæ, quod occupauit. Odor eius croco vicinus eſt, & flos, ipſa cana. Placet maximè foliis breuiſſimis atque pinguiſſimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera. Minyanthes vocant Græci, alij aſphaltion, maiore folio, quo vtuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutiſſimũ. Inter hæc neruoſi cauliculi quibuſdam, vt marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Eſt & in alio genere earum ſylueſtribus roſis ſimilis. Et in iis quoque colos tantùm delectat, odor autem abeſt. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. Hoc & odoratum: ramoſa ambo. Florent poſt æquinoctium autumnum.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis ſpecies. Alterius enim nullũ ſemen. Id, cui odor eſt, Creticum vocatur. Totidem & thymi: candidum, ac nigricans. Floret autem circa ſolſtitia, cùm & apes decerpunt, & augurium mellis eſt. Prouentum enim ſperãt apiarij largè floreſcente eo. Læditur imbribus amittitq; florem. Semen thymi non poteſt deprehendi, cùm origani per quàm minutum, non tamen fallat. Sed quid intereſt occultaſſe id naturam? In flore ipſo intelligitur, ſatoque eo naſcitur. Quid nõ tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe ſumma laus exiſtimatur. Ergo trãſlatum eſt ex Attica thymum, & vix flore (vti docemus) ſatum. Sed alia ratio naturæ obſtitit, nõ durante Attico thymo, niſi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoque non naſci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, niſi intra ccc. ſtadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonenſi refertos ſcimus: hoc penè ſolo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo veſcantur. Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina. Differentia in folio: Tenuius fœminæ & conſtrictius anguſtiúſque, imbricatum maris & ramoſius. Flos quoque magis ſplendet eius, ſerotinus vtriq; poſt Arcturum. Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo contra beſtiarum morſus aptior. Folia fœminæ mellis odorem habent. Maſculæ radix à quibuſdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantùm folio coronant Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, helenium, ſiſymbrium, ſerpyllum, omnia ſurculoſa roſæ modo. Colore tantùm placet Iouis flos, odor abeſt: ſicut & illi, qui Græcè phlox vocatur. Et ramis autem & folio odorata ſunt, excepto ſerpyllo. Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helena inſula laudatiſſimum. Eſt autem frutex humi ſe ſpargens dodrantalibus ramulis, folio ſimili ſerpyllo. Abrotonum odore iucundè graui floret æſtate. Flos aurei coloris. Vacuum ſponte prouenit. Cacumine ſuo ſe propagat. Seritur autem ſemine melius, quàm radice aut ſurculo: ſemine quoque non ſine negotio: plantaria transferuntur. Sic & adoniũ. Vtrunque æſtate. Alſioſa enim admodum ſunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed vbi conualuere, ritu vitis fruticant. Abrotono ſimile odore leucanthemum eſt, flore albo folioſum.

De amaraco vel ſampſucho, & nyctegreto, & meliloto, & viola alba, & codiamino, & de ſylueſtribus bulbis, & heliochryſo, & lychni, & de herbis citra mare. CAP. XI.

AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria ſampſuchum. Seritur vtroq; genere, & ſemine & ramo, viuacius prædictis, & odore melius. Copioſum amaraco æquè, quàm abrotono, ſemen. Sed abrotono radix vna & altè deſcendens: cæteris in ſummo terræ leuiter hærens. Reliquorum ſatio autumno ferè incipiente, necnon & vere quibuſdam locis quæ vmbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus eſt Democritus, coloris ignei, foliis ſpinæ, nec à terra ſe attollentem, præcipuam in Gedroſia narrat. Erui poſt æquinoctium vernum radicitus, ſiccarique ad Lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges vti hac herba ad vota ſuſcipienda. Eandem vocari chenomychon, quoniam anſeres à primo conſpectu eius expaueſcant: ab aliis nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos vbique naſcitur: laudatiſſima tamen in Attica: vbicunque verò recens, nec candicans, & croco quàm ſimillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima ver nuntiantium, viola alba. Tepidioribus verò locis etiam hyeme emicat. Poſteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & phlox vocatur, ſylueſtris duntaxat. Codiamnion bis anno, vere & autumno: æſtates hyemesque fugit. Seriores ſuprà dictis aliquanto narciſſus & lilium trans maria: in Italia quidem, vt diximus, poſt roſam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Eſt autem hæc ſylueſtrium bulborum flos, aliaque quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex ſylueſtribus heliochryſos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Poſt hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouiſſima roſa. Eademq; prima deficit, excepta ſatiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & viola alba, & œnanthe: ſed hęc ita, ſi deuulſa crebrò prohibeatur in ſemen abire. Naſcitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus vuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens eius quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita diſcurrentibus venis, vt Græcarum literarum figura AI legatur inſcripta. Heliochryſos florem habet auro ſimilem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, ſed durum. Hoc coronare ſe Magi, ſi & vnguenta ſumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriam

gloriamque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maximè spectabilis pothos. Duo genera huius: vnum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi, marcescuntque. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in vtroque genere vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore vtuntur: quippè cùm spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic interuenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam vincaperuinca semper viret, in modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne vocatur. Vita longissima violę albæ est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam & in Aegypto sine odore hæc omnia: tantumque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterumque solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata ac pura sint.

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs. CAP. XII.

VErùm hortis coronamentisque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus cōpendiique, cùm fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, eruialam, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succū habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoque arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo concita moriuntur. Remedium, sorba contusa è melle præbere his, vel vrinam hominum, vel boum, aut grana punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas circunseri aluearijs gratissimum. Mirum est dignumque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus alueos, noctibusque quina millia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressę luce apes pastæque, ad naues quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectisq; eximantur mella.

De venenato melle, & de remedijs mellis venenati, & mellis insani. CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa. Tantumque pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere authores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso verè marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebrò. Certumque id est malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similitérque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat: & fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloë. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Génsque ea, cùm ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsulis, venenati faui gignuntur: quidámque à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, vt ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi vt cautiorem minúsque auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem venenatas, remedio aduersus has vtique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiā apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsísque inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat. CAP. XIIII

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina ix. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare conuenit, Aquilonem euitent: nec

Fauonium minus. Aluearia optima è cortice, ſecunda ferula, tertia vimine. Multi ea & ſpeculari lapide fecere, vt operantes intus ſpectarent. Circunlini alucos fimo bubulo vtiliſſimum, operculum à tergo eſſe ambulatorium, vt proferatur intus, ſi magnus ſit alueus, aut ſterilis operatio, ne deſperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme ſtramento operiri, crebrò ſuffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innaſcentes beſtiolas necat, araneos, papiliones, teredines: apeſque ipſas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius eſt, papilionum maior peſtis. Tollitur verò, cùm matureſcit malua noctu, interlunio, cælo ſereno, accenſis lucernis ante alueos. In eam flammam ſeſe ingerunt. Si cibus deeſſe cenſeatur apibus, vuas paſſas ſiccáſue, ficoſque tuſas, ad fores earum poſuiſſe conueniet. Item lanas tractas madentes paſſo, aut defruto, aut aqua mulſa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibuſdam etiam æſtatibus iidem cibi præſtandi, cùm ſiccitas continua florum alimentum abſtulit. Alueorum, cùm mel eximitur, illini oportet exitus, meliſſophyllo aut geniſta tritis: aut medios alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vaſa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri ſaluberrimum acetum. Cera fit expreſis fauis, ſed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris ſiccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc ſporta colatis. Rurſus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vaſis melle circunlitis. Optima, quæ Punica vocatur. Proxima quàm maximè fulua, odoriſque mellei, pura, natione autem Pontica, quam conſtare equidem miror inter venenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Poſt has Corſica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur ſub dio ſæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriunt florem, id eſt candidiſſima quæque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rurſus marina decoquunt ſeparatim: dein vas ipſum refrigerant. Et cùm hæc ter fecere, iuncea crate ſub dio ſiccant Sole, Lunaque: hæc enim candorem facit. Siccantes, ne liquefaciant, protegunt tenui linteo. Candidiſſima verò fit, poſt inſolationem etiamnum recocta. Punica medicis vtiliſſima. Nigreſcit cera addito chartarum cinere, ſicut anchuſa admiſta rubet. Varioſque in colores pigmentis trahitur, ad reddendas ſimilitudines, & innumeros mortalium vſus, parietumq; etiam & armorum tutelam. Cætera de melle apibuſq; in natura earum dicta ſunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta eſt.

De herbis ſponte naſcentibus & aculeatis. CAP. XV.

SEquuntur herbæ ſponte naſcentes, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, maximeq; Aegyptus, frugum quidem fertiliſſima, ſed vt propè ſola iis carere poſſit: tanta eſt ciborum ex herbis abundantia. In Italia pauciſſimas nouimus, fraga, tanum, ruſcum, batin marinam, batin hortenſianam, quam aliqui aſparagum Gallicum vocant. Præter has paſtinacam pratenſem, lupum ſalictarium, eaq; verius oblectamenta, quàm cibos. In Aegypto nobiliſſima eſt colocaſia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc à Nilo metunt, caule, cùm coctus eſt, araneoſo in mandendo, thyrſo autem, qui inter folia emicat, ſpectabili, foliis latiſſimis, etiam ſi arboreis comparentur, ad ſimilitudinem eorum quæ perſonata in noſtris amnibus vocamus. Adeoque Nili ſui dotibus gaudent, vt implexis colocaſiæ foliis in variam ſpeciem vaſorum, potare gratiſſimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Aegypto proxima authoritas cichorio eſt, quam diximus intubum erraticum. Naſcitur poſt Vergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. Anthalium longius à flumine naſcitur, meſpili magnitudine & rotunditate, ſine nucleo, ſine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimaque, verùm radix magna. Aracidna quidem & aracos, cum habeant radices ramoſas ac multiplices, nec folium, nec herbam vllam, aut quicquam aliud ſuprà terram habent. Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina condrylla, hypochœris, & caucalis, anthriſcum, ſcandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco ſimillimis: parthenium, ſtrychnum, corchorus, & æquinoctio naſcens aphace, acinos, quam epipetron vocant, quæ nunquam floret. At è contrario aphace ſubinde marceſcente flore emittit alium, tota hyeme totóque vere vſque in æſtatem. Multa prætereà ignobiles habent: ſed maximè celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipſis autem oleo, non cibo, gratam. Hoc faciunt è ſemine eius. Differentia prima, ſylueſtris & ſatiuæ. Sylueſtrium duæ ſpecies. Vna mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido: itaq; & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis: quare quidam atractylida vocant. Semen eius candidũ, & grande, amarum. Altera hirſutior, toroſiore caule, & qui penè humi ſerpat, minuto ſemine. Aculeatarum generis hæc eſt: quoniam diſtinguenda ſunt & genera. Ergo quædam herbarum ſpinoſæ ſunt, quædam ſine ſpinis. Spinoſarum multæ ſpecies. In totum ſpina eſt aſparagus, ſcorpio: nullum enim folium habet. Quædã ſpinoſa foliata ſunt, vt carduus, eryngion, glycyrrhizon, vrtica. Iis enim omnibus foliis ineſt aculeata mordacitas. Aliqua & ſecundum ſpinam habent folium, vt tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, vt phleos, quod aliqui ſtœben appellauere. Hippophaës ſpinis geniculatum: tributa proprietas, quòd & fructum ſpinoſum habet. Ex omnibus his generibus vrtica maximè noſcitur, acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, ſæpè altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Sylueſtris, quam fœminam vocant, mitior. Et in ſylueſtri quæ dicitur

diciturcania,acrior,caule quoque mordaci,fimbriatis foliis. Quæ verò etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum,nigrum. Mirum, sine vllis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam:& tactu tantùm leni pruritum,pustulasque confestim adusto similes existere.Notum & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur,nec nisi solibus roborata.Incipiens quidem ipsa nasci vere,non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. Syluestrium quoque radix,omnem carnem teneriorem facit simul cocta. Quæ innoxia,morsu carens,lamium vocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

De carduo,& helxine,& tribulo & anchusa. CAP. XVI.

CArduus & folio & caule spinosas lanugines habet. Itē acorna,leucacanthos,chalceos, cnicos, polyacanthos,onopyxos,helxine,scolymos. Chamæleon,in foliis non habet aculeos. Est & illa differentia,quòd quædam in iis multicaulia ramosaque sunt, vt carduus. Vno autem caule, nec ramosum,cnicos. Quædam cacumine tantùm spinosa sunt,vt eryngium. Quædam æstate florent, vt tetralix,& helxine. Scolymus quoque floret serò & diu. Acorna colore tantùm rufo distinguitur, & pinguiore succo.Idem erat atractylis quoque,nisi candidior esset,& nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos vocatur à quibusdam, odore etiam grauis, serò maturescente semine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verùm omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolynus carduorum generis ab iis distat, quòd radix eius vescendo est decocta. Mirum,quòd sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara visu est, neque in omnibus terris est, radice foliosa,ex qua media veluti malum extuberat,contectum sua fronde. Huius vertex summus lacrymam continet iucundi saporis,acanthicen mastichen appellatam. Et cactos quoque in Silicia tantùm nascitur,suæ proprietatis & ipsa,cuius in terra serpunt caules,à radice emissi,lato folio & spinoso. Caules vocant cactos: nec fastidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent,quem vocant pternica, eiusdem suauitatis, sed vetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quam pappon vocant:quo detracto & cortice,teneritas similis cerebro palmæ est:vocant ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur, dira res alibi, iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis,inclinatus in vadum,folio ad effigiem vlmi,pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo:vni cicerculæ folia,alteri aculeata. Hic & serius floret,magisque septa obsidet villarum. Semen ei rotundius,nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio rutæ simili, toto caule foliatum inmodū coronæ: sequitur à frugibus,aratro inimica,viuaxque præcipuè. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, vt eius quam coronopum vocant. E diuerso stant,anchusa inficiendo ligno cerisque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes,& anemone,& aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus,breuitate pediculi ac longitudine,angustiis ipsius folij,amplitudine,angulis,incisuris,odore,flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus,vt ocimo,heliotropio,aphacæ,onocichlæ.

Differentia herbarum per folia,& quæ herbæ toto anno floreant,& de hastula regia,& pistana,& gladiolo. CAP. XVII.

MVltis inter hæc æterna folia,sicut quibusdam arborum:in primísque heliotropio,adianto. Aliud rursus spicatarum genus,ex quo est cynops,alopecuros,stelephuros,(quam quidam ortyga vocant,alij plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas (thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam,non dissimilem vulpium caudis,vnde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quòd illa particulatim floret. Cichorion & similia,circa terram folia habent, germinantibus ab radice post Vergilias. Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptij, edunt: nomen dedit auis,id maximè eruens. Crassas,plurimásque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte,Mirum, loton herbam & ægilopa, non nisi post annum è semine suo nasci. Mira & anthemidis natura,quòd à summo florere incipit,cum cæteræ omnes,quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa,quæ adhærescit,quoniam in ipsa flos nascitur,non euidens,sed intus occultus,& intra se germinat, velut animalia quæ in se pariunt. Item circa Opuntem Opuntia est herba,etiam homini dulcis. Mirumque,è folio eius radicem fieri,ac sic eam nasci. Iasione vnum folium habet,sed ita implicatum,vt plura videantur. Condrylla amara est,& acri in radice succo. Amara & aphace,& quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit. Notabilis & scillæ crocique natura, quòd cùm omnes herbæ folium primum emittant,mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quàm folium. Et in croco quidem flos impellitur caule:in scilla verò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eademque ter floret (vt diximus) tria tempora sationum ostendens. Bulborum generi quidam adnumerant & cypiri,hoc est gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosiorémque simul subacta. Non dissimilis est & quæ thesion vocatur, gustu aspera. Cæteræ eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum & angustum habet,scilla latum & tractabile,gladiolus simile nomini.

Asphodelus

Aſphodelus manditur, & ſemine toſto, & bulbo: ſed hoc in cinere toſto, dein ſale & oleo addito: præterà tuſo cum ficis, præcipua voluptate, vt videtur Heſiodo. Traditur & ante portas villarum ſatum, remedio eſſe contra veneficiorum noxiam. Aſphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix eius napis modicis ſimilis eſt: neque alia numeroſior, lxxx. ſimul aceruatis ſæpe bulbis. Theophraſtus & ferè Græci, princepſque Pythagoras, caulem eius cubitalem, & ſæpe duûm cubitorum, foliis porri ſylueſtris, anthericon vocauere: radicem verò, id eſt bulbos, aſphodelon. Noſtri illud albucum vocant, & aſphodelum haſtulam regiam. Ea eſt & caulis acinoſi. Eius duo genera faciunt. Albuco eſt ſcapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De quo Magno præcipit, exitu menſis Martij, & initio Aprilis, cùm floruerit, nondum ſemine eius intumeſcente, demetendum: findendoſque ſcapos, & quarto die in Solem proferendos: ita ſiccatis manipulos faciendos. Item piſtanam dicit à Græcis vocari, quam inter vluas ſagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maij vſque ad finem Octobris menſis decorticari, atque leni Sole ſiccari iubet. Idem & gladiolū alterum, quem cypiron vocant, & ipſum paluſtrem, Iulio menſe toto ſecari iubet ad radicem, tertioque die in Sole ſiccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam paluſtribus deſectis nocturni rores noceant.

De iunco genera ſex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco.

CAP. XVIII.

Similia præcipit & de iunco, quem mariſcon appellant, ad texendas tegetes, & ipſum Iunio menſe eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de ſiccando, eadem quæ de vlua ſuo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyſchœnon vocari inuenio. Tria genera eius: acuti, ſterilis, quem marem, & oxyn Græci vocant: reliqua fœminini, ferentis ſemen nigrum, quem melancranin vocant. Craſſior hic & fruticoſior. Magiſque etiamnum tertius, qui vocatur holoſchœnos. Ex his melancranis ſine aliis generibus naſcitur. Oxys autem & holoſchœnos eodem ceſpite. Vtiliſſimus ad vitilia holoſchœnos, quia mollis & carnoſus eſt. Fert fructum ouorum cohærentium modo. Naſcitur autem is, quem marem appellamus, ex ſemetipſo, cacumine in terram defixo: melancranis autem ſuo ſemine: Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vſus ad naſſas marinas, vitilium elegantiam, lucernarū lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, vt inciſo ventre impleant penè vnciarum latitudinem, in Aegypto verò cribrorum longitudinem, non aliâs vtiliorem. Quidam etiamnum vnum genus faciūt, iunci trianguli, cyperon vocant. Multi verò non diſcernunt à cypiro vicinitate nominis. Nos diſtinguemus vtrunque. Cypirus eſt gladiolus, vt diximus, radice bulboſa, laudatiſſimus in inſulis Creta, dein Naxo, & poſteà in Phœnice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum ſpirans, nullus Aegyptio. Nam & ibi naſcitur. Diſcutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorumque generi eſt magnus vſus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem ſequar, qui negabat bibendum: quanquam profeſſus efficaciſſimum eſſe †aduerſus calculoſos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mi[illegible] m[illegible]que tradit, barbaros ſuffitum huius herbæ excipientes ore, lienes conſumere: & non egredi domibus, niſi ab hoc ſuffitu. Vegetiores enim firmioreſque ſic etiam fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibuſque cum oleo illitum, non dubiè mederi. Cyperos iuncus eſt, qualiter diximus, anguloſus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguiſque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ eſt ſemen. Radix oliuæ nigræ ſimilis, quam, cum oblonga eſt, cyperida vocant, magni in medicina vſus. Laus cypero prima Hammoniaco, ſecunda Rhodio, tertia Thracio, nouiſſima Aegyptio: quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi naſcitur. Sed cyperos duriſſima, vixque ſpirans. Cæteris odor & ipſis nardum imitans. Eſt & per ſe Indica herba, quæ cyperis vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit. Cypero vis in medicina pſilothri. Illinitur pterygiis, hulceribuſq; genitalium, & quæ in humore ſunt omnibus, ſicut oris hulceribus. Radix aduerſus ſerpentium ictus, & ſcorpionum præſertim, remedio eſt. Vuluas aperit pota. Largiori tanta vis, vt expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id vtiliſſima hydropicis. Illinitur & hulceribus, quæ ſerpunt, ſed his præcipuè quæ in ſtomacho ſunt, ex vino vel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tuſſi medetur. Semen toſtum, & in aqua potum, ſiſtit aluum & fœminarum menſes, capitiſque dolores facit. At qui vocatur holoſchœnos, eius quæ proxima ſunt radicis, commanducantur aduerſus araneorum morſus. Inuenio etiamnum vnum iunci genus, quod euripicen vocant. Huius ſemine ſomnum allici, ſed modum ſeruandum, ne ſopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Syria cœle (vt ſuo loco retulimus) naſcitur. Laudatiſſimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, peſſimus ex Africa, ac ſine odore. Eſt autem rotundus, vinoſæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricando odorem roſæ emittit, rubentibus fragmentis. Diſcutit inflationes, ob id ſtomacho vtilis, bilemque & ſanguinem reiicientibus. Singultus ſedat, ructus mouet, vrinā ciet, veſicæ medetur. Ad muliebres vſus decoquitur. Opiſthotonicis cum reſina arida imponitur. Excalfactoria & roſa. Vteros aſtringit, refrigerat. Vſus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum parteſque candidæ, vngues vocantur. In flore

† aduerſus calculos.

In flore aliud est semen, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cùm vngues nõ detrahuntur: ibi enim humoris plurimum. Aut cùm detractis vnguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis. Quidam & salem ad miscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum: quia talis maximè prodest vuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis vnguibus, trita per linteum spissum in æreum vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex viola, & de bacchare, & combreto, & asaro. CAP. XIX.

VInum quomodo fieret è rosa, diximus inter genera vini. Vsus succi ad aures, oris hulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia vruntur in calliblepharum. Et siccis fœmina aspergũtur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maximè albas, in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoq; dolores, quantũ in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: & in vmbra siccatur. Nigrum inutile. Dentiũ dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro nõ veteri. Naribus subductũ caput purgat. Capita pota ventrem & sanguinem sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Hulcera enim oculorũ rosa sordescunt, præterquàm initiis epiphoræ, ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus & vitiis ventris, & intestinorum, & præcordiis vtilissima vel illita. Cibo quoq; lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita vt à balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cũ adipe vrsino alopecias mirificè emendat. Lilij radices multis modis florem suum nobilitauere, contra serpentiũ ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clauos pedũ in vino decoquuntur, triduoq; nõ soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoq; adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinẽ cum aluo trahunt: lienique & ruptis vulsis prosunt, & mensibus fœminarũ. In vino verò decoctæ, impositæq; cũ melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emendãt. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: epiphoris testium, in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia hulcerũ vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis syriũ, ad emolliendas vuluas sudoresq; faciendos, & suppurationes coquẽdas. Narcissi duo genera in vsu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluosq; soluentem, neruis inimicũ, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusq; radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & vulneribus & luxatis. Panis verò cum melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleoq;, contusis medetur & lapide percussis. Purgat vulnera permistus farinæ. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus est vtilissimus: sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt, & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede procidente vuluáve: & contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúve discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum est ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potũ. Semen violæ scorpionibus aduersatur. Contrà flos albæ suppurata aperit: ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuant menstrua, vrinã cient. Minor vis est recentibus: ideoq; aridis post annũ vtendũ. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagrã: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle purgant capitis hulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto verò collectiones sanant. † Bacchar in medicinæ vsu aliqui ex nostris perpensam vocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruoresq;: item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus à partu & ægilopis incipiẽtibus & ignibus sacris. Odor somnũ gignit. Radicem decoctã bibere spasticis, euersis, conuulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi vetere radices eius tres quatuórve decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterũ punctiones tollit, & vesicæ calculos. Conditur cum diapasmate. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretũ, quod simile ei diximus, tritũ cum axungia, vulnera mirè sanat. Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur, vncia sumptũ in hemina mulsi misti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest & præcordiis vuluisq; ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum vrinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in vmbra. Situm celerrimè sentit.

† Paulò aliter vetusti codices, aliaq; verborum interpunctiõe: Bacchar & in medicinæ vsu est, Aliqui ex nostris &c.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, & iri, & holochryso, & chrysocome, & meliloto. CAP. XX.

ET quoniam quidam, vt diximus, nardum rusticum nominauere radicem baccharis, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locũ dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in vino succurrit. Inflãmationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris

& renum, suffusisq; felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationũ mulierum impetus. Eius verò quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, vel decocta ad strangulationes, vel pectoris dolores, vel laterum. Menses quoq; ciet. Bibitur cum vino. Crocum melle non soluitur, nulloq; dulci: facillimè autẽ vino, aut aqua, vtilissimũ in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit inflãmationes omnes quidem, sed oculorũ maximè ex ouo illitum. Vuluarũ quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris & renum, iocinerũ, pulmonum, vesicarumq; peculiariter inflammationi earum vehemẽter vtile. Item tussi & pleuriticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiunt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter mouet. Venerem stimulat. flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. Collyrio vni etiã nomen dedit, ex eo quoq; expresso vnguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet suas vtilitates contra suffusiones oculorũ. Vrinas magis excalfacit, quàm crocũ ipsum. Optimũ, quod gustatum saliuam dentesq; inficit. Iris rufa melior, quàm candida: infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus præcipuè & tussientibus, tinearúmve vitio laborantibus instillari. Cæteri effectus eius nõ multum à melle differũt. Hulcera purgat capitis præcipuè, suppurationes veteres. Aluum soluit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & neruorũ doloribus. Lumbis verò & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus subducta, sternutamenta mouet, caputq; purgat. Dolori capitis cũ cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoq; & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duob⁹ obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius vtuntur: cum vino, ad clauos vel verrucas: triduoq; nõ soluitur. Halitus oris cõmanducata abolet, alarumq; vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnũ conciliat, sed geniturã consumit. Sedis rimas & condylomata, omniaq; in corpore excrescentia sanat. Sunt qui syluestrem xyrin vocent. Strumas hæc vel panos vel inguina discutit. Præcipitur, vt sinistra manu lecta ad hos vsus eruatur, colligentesq; dicant cuius hominis vtiq; causa eximant. Scelus herbariorũ aperitur in hac mentione. Partem eius seruãt, & quarundam aliarum herbarũ, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quærunt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Saliuncæ radix in vino decocta, sistit vomitiones, corroborat stomachum. Polio Musæus & Hesiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæq; auidos polium tractare, colere. Polium contra serpentes substernitur vel portatur. Medici in vino decoquunt recens, vel aridum, illinuntq;, vel spleneticis propinant ex aceto: morbo regio in vino: & hydropicis incipientibus in vino decoctũ. Vulneribus quoque sic illinunt. Secundas mulierum, partusque emortuos repellit: Item dolores corporis. Vesicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba cõuenit medicamento, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen inutile esse, capútque eo impleri, & arbortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, vbi inuentum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cauendumque ne terram attingat. Hi & folia eius thymo similia tradũt, nisi quod molliora sunt, & lanatiore canitie. Cum ruta syluestri, & si teratur ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cytinus astringit & cohibet vulnera, prohibetque serpere. Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorũ epiphoris illinita. Cum fæce verò vini cremata & polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, & stringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonum: vuluæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam. Melissophyllo siue melittide si perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillimè continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earum, vesparumque, & araneorum, item scorpionum. Item contra vuluarum strangulationes, addito nitro. Contra tormina, è vino. Folia eius strumis illinuntur, & sedis vitiis, cum sale decocta. Succus fœmineas purgat, & inflationes discutit, & hulcera sanat. Articularios morbos sedat, canisque morsus. Prodest dysentericis veteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum rosaceo: item aurium è passo, quæque in manibus intumescunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritaque. Idem effectus & ad vuluas. Testes verò & sedem prociduam, quæq; ibi sint vitia recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in vino dulci. Peculiariter & contra meliceridas efficax.

De trifolio, & thymo, & heme rocalle, & de helenio, & abrotono. CAP. XXI.

TRifolium scio credi prævalere contra serpentium ictus & scorpionũ, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, & tota herba decocta: serpentesq; nunquã in trifolio aspici. Præterea celebratis authoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere xxv. grana eius, quod minianthes ex eo appellauimus, tradi. Multa alia præterea in remediis eius adscribi. Sed me contra sen-

tentias eorum grauiſſimi viri authoritas mouet. Sophocles enim Poeta venenatum id dicit. Simus quoque medicus decocti, aut contriti ſuccum infuſum corpori, eaſdem vredines facere, quas ſi percuſſis à ſerpente imponatur. Ergo non aliter vtendum eo, quàm contra venena, cenſuerim. Fortaſſis enim & his venenis inter ſe contraria ſit natura, ſicut multis aliis. Item animaduerto, ſemen eius, cuius minima ſint folia, vtile eſſe ad cuſtodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in vmbra ſiccari. Duo autem ſunt genera eius: candidum, radice lignoſa, in collibus naſcens, quod & præfertur: alterum nigrius, floriſq; nigri. Vtraque oculorũ claritati multum conferre exiſtimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tuſſi ecligmate faciles excreationes facere cum aceto & ſale. Sanguinem concreſcere non pati è melle: Longas faucium diſtillationes extrà illita cum ſinapi, extenuare: item ſtomachi & ventris vitia. Modicè his tamen vtendũ eſt, quoniã excalfaciunt, quamuis ſiſtunt aluum: quæ ſi exhulcerata ſit, denarij pondus in ſextariũ aceti & mellis addi oportet. Item ſi lateralis dolor ſit, aut inter ſcapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cum melle: quæ potio datur & in alienatione mentis ac melãcholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodeſt & orthopnoicis & anhelationi, mulierumque menſibus retardatis. Vel ſi emortui ſint in vtero partus, decoctũ in aqua ad tertias. Et viris verò contra inflationes, cum melle & aceto. Et ſi venter turgeat, teſtéſve aut veſicæ dolor exigat. E vino tumores & impetus tollit impoſitum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inſperſum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorũ pondere in tribus aceti & mellis. Et in faſtidio, tritum cum ſale. Hemerocalles pallidum è viridi, & molle folium habet, radice odorata atque bulloſa: quæ cum melle impoſita ventri, aquam pellit, & ſanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarumque poſt partum doloribus illinuntur. † Helenium ab Helena, vt diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant vſu eius quandam gratiam iis veneremque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd triſtitia omnis aboleatur. Eſt autem ſucci prædulcis. Prodeſt & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Eſt autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra ſerpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campeſtre ac montanum: hoc fœminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo abſinthij in vtroque. Siculum laudatiſſimum, dein Galaticum. Vſus eſt & foliis, ſed maior ſemini ad excalfaciendum: ideo neruis vtile, tuſſi, orthopnoicis, conuulſis ruptis, lumbis, vrinæ anguſtiis. Datur bibendum manualibus faſciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & ſemen tuſum in aqua drachmæ pondere. Prodeſt & vuluæ. Cõcoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturque. Efficaciſſimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidunt, vt ſcorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodeſt, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interancorum mala. Ramo eius, ſi ſubiiciatur puluino, Venerem ſtimulari aiunt: efficaciſſimamque eſſe herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

† Rectius vetuſti codi. Helenium ab Helena, vt diximus, lacrymis natum. Quæ lectio etiã alio Plinij loco fulcitur ex libri huius ca. 10. vbi ſic habet: Heleniũ è lacrymis Helenæ dicitur natũ: & ideo in Helena inſula laudatiſſimũ.

Ex leucanthemo & ſampſucho medicina. CAP. XXII.

LEucanthemum ſuſpirioſis medetur, duabus partibus aceti permiſtum. Sampſuchũ ſiue amaracum, in Cypro laudatiſſimum & odoratiſſimum, ſcorpionibus aduerſatur, ex aceto ac ſale illitum. Menſtruis quoque multum confert impoſitum. Minor eſt eidem poto vis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina diſcutit. Et vrinis & hydropicis vtile. Mouet & aridum ſternutamenta. Fit ex eo oleum, quod ſampſuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos emolliendoſque neruos: & vuluas calfacit. Et folia ſuggillatis cum melle, & luxatis cum cera proſunt.

De anemona medicina. CAP. XXIII.

ANemonas coronarias tantùm diximus: nunc reddemus & medicas. Suntqui phenion vocẽt. Duo eius genera, Syluestris prima, altera in cultis naſcens, vtraq; ſabuloſis. Huiuſque plures ſpecies. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copioſiſſima eſt, aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio ſimilia ſunt. Nec temere ſemipedem altitudine excedunt, cacumine aſparagi. Flos nunquàm ſe aperit, niſi vento ſpirante: vnde & nomen accepit. Sylueſtri amplitudo maior, latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rurſus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed diſtinctio magna, quòd vtraq; hæc poſteà floret. Nec aut ſuccũ illarũ anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec niſi aſparagi cacumen. Proſunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, vuluis mulierum, lacti quoq;. Et menſtrua cient cum ptiſana ſumptæ, aut vellere appoſitæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes ſanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimũ aſpiciatur eo anno tolli iubentes: diciq;, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Poſteà alligari florem panno roſeo, & in vmbra aſſeruari, ita

ri,ita cùm opus ſit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium impoſita, hulcus facit ſeptica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

De œnanthe medicina. CAP. XXIIII.

OEnanthe herba naſcitur in petris, folio paſtinacæ, radice magna, numeroſa. Caulis eius & folia cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi præſtant, ſecundaſque purgant. Tuſſim è melle tollunt: vrinam cient. Radix & veſicæ vitiis medetur.

De heliochryſo medicina. CAP. XXV.

HEliochryſum, quod alij chryſanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia ſubalbida, abrotono ſimilia: ad Solis repercuſſum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquàm marceſcunt, qua de cauſa Deos coronant illo, quod diligentiſſimè ſeruauit Ptolemæus Rex Aegypti. Naſcitur in frutectis. Ciet vrinas è vino pota, & menſes. Duritias & inflammationes diſcutit. Ambuſtis cum melle imponitur. Contra ſerpentium ictus & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut veſicæ abſumit cum mulſo. Folia eius trium obolorũ pondere ſiſtunt profluuia mulierum in vino albo. Veſtes tuetur odore non ineleganti.

Ex hyacintho medicina, & lychnide. CAP. XXVI.

HYacinthus in Gallia eximiè prouenit. Hoc ibi pro cocco hyſginum tingitur. Radix eſt bulbacea, mangonicis venalitiis pulchrè nota: quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet, & nõ patitur erumpere. Torminibus & araneorum morſibus reſiſtit. Vrinam impellit. Contra ſerpentes & ſcorpiones, morbumque regium, ſemen eius cum abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduerſus ſerpentes, ſcorpiones, crabrones, ſimiliaque bibitur è vino, ſemine trito. Syluestris eadem ſtomacho inutilis. Aluum ſoluit. Ad detrahendam bilem efficaciſſima duabus drachmis. Scorpionibus adeò contraria, vt omnino viſa ea torpeſcant. Radicem eius Aſiani boliten vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex vincaperuinca medicina, ruſco, bati, & acino. CAP. XXVII.

ET vincaperuinca, ſiue chamædaphne, arida tuſa hydropicis datur in aqua, cochleari menſura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, ſparſa vino, tumores ſiccat. Auribus ſucco medetur. Aluinis impoſita multum prodeſſe dicitur. Ruſci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & tortuoſiore vrina vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, poſtero mane decoqui: ex ea ſextarium vini cyathis duobus miſceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum ad virilia, cauliculis eius in vino & aceto tritis, nihil vtilius putant. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagricis toſta & contuſa. Acinon & coronarum cauſa & ciborum Aegyptij ſerunt. Eademque erat, quæ ocimum, niſi hirſutior ramis ac foliis eſſet, & admodum odorata. Ciet menſes & vrinas.

Ex colocaſia medicina. CAP. XXVIII.

Colocaſia Glaucias acria corporis leniri putauit, & ſtomachum iuuari.

Ex anthalio medicina. CAP. XXIX.

ANthalij, quod Aegyptij edunt, nullum alium reperi vſum. Eſt & herba anthyllion, quam alij anticellion vocant, duorum generum, foliis & ramis lenticulæ ſimilis, palmi altitudine, ſabuloſis apricis naſcens, ſubſalſa guſtanti. Altera chamæpityj ſimilis, breuior & hirſutior, purpurei floris, odore grauis, in ſaxoſis naſcens. Prior vuluis aptiſſima, & ex roſaceo ac lacte impoſita & vulneribus. Bibitur in ſtranguria renumque doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vuluarũ, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicina. CAP. XXX.

PArthenium, alij leucanthen, alij amaracum vocant. Celſus apud nos, perdicium & muralium. Naſcitur in hortorum ſepibus, flore albo, odore mali, ſapore amaro. Ad inſidendum decoctæ in duritia vuluarum, & inflammationibus. Sicca cum melle, & aceto impoſita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines vtilis, & calculoſis. Illinitur & ſacro igni: item ſtrumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas ſiniſtra manu euelli eam iubent, dicique cuius cauſa vellatur, nec reſpicere. Dein eius folium ægri linguæ ſubiicere, vt mox in cyatho aquæ deuoretur.

De ſtrychno medicina. CAP. XXXI.

STrychno, quam quidam trychnon ſcripſere, vtinam nec coronarij in Aegypto vterentur, quos inuitat ederæ florum ſimilitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granoſi folliculi, halicacabum vocant, alij callion. Noſtri autem veſicariam, quoniam veſicæ & calculis proſit. Frutex eſt ſurculoſus verius, quàm herba, folliculis magnis latiſque, & turbinatis, grandi intus acino, qui matureſcit Nouẽbri menſe. Tertio folia ſunt ocimi, minimè diligenter demonſtranda, remedia non venena tractanti: quippe inſaniam facit paruo quoque ſucco. Quanquã & Græci authores in iocum vertere. Drachmæ enim pondere luſum pudoris gigni dixerũt, ſpecies vanas imaginesq; conſpicuas obuerſari demonſtrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam inſaniã facere. Quicquid verò adiiciatur ponderi, repræſentari mortẽ. Hoc eſt venenũ, quod innocentiſſimi authores ſimpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quod cuſpides in præliis tingerentur illo

paſſim

paſſim naſcente. Qui parcius ſpectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: vt nonnulli, periſſon: ne cauendi quidem cauſa curioſius dicendum. Quin & alterum genus, quod halicacabon vocant, ſoporiferum eſt, atque etiam opio velocius ad mortem: ab alijs morion, ab alijs moly appellatum. Laudatum verò à Diocle & Euenore, à Timariſto quidem etiam carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præſentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, ſi colluerentur: halicacabo vni exceptionem addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demonſtranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur & in cibis tertium genus, licet præferatur hortenſis ſaporibus. Et nihil eſſe corporis malorum, cui non ſalutare ſit ſtrychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti ſunt, vt vel profutura de ijs commemorare fas putem, præſertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui ſunt vaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas ſuperſtitiones aſpici ſe volunt. Remedio eſt (id enim libentius retulerim) aqua copioſa mulſa calida potui data. Nec illud præteribo, aſpidum naturæ halicacabum in tantum aduerſam, vt radice eius propius admota ſoporetur illa ſopore enecans vis earũ. Ergo trita ex oleo percuſſis auxiliatur.

De corchoro, & cnico. CAP. XXXII.

Corchorum Alexandrini cibi herba eſt, conuolutis foliis ad ſimilitudinem mori, præcordiis (vt ferunt) vtilis, alopeciiſq; & lentigini. Boum quoque ſcabiem celerrimè ſanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem, & ſerpentium morſus, antequam floreat. Nec de cnico ſiue atractylide verboſius dici par eſſet, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium: item aduerſus fungos. Conſtat à ſcorpione percuſſos, quandiu teneant eam herbam, non ſentire cruciatum.

De perſoluta. CAP. XXXIII.

Et perſolutam Aegyptus in hortis ſerit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque ſubdita Venerem inhiberi, virorum maximè, tradunt.

De menſuris & ponderibus. CAP. XXXIIII.

Et quoniam in menſuris quoq; ac ponderibus, crebrò Græcis nominibus vtendum eſt, interpretationem eorum ſemel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obſeruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Eadem ſex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per ſe drachmas x. Cùm acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt, drachmas xv. Mna, quam noſtri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.

PROOEMIVM.

COMPLESSE poterant miraculum ſui natura atq; tellus, reputantium vel prioris tantùm voluminis dotes, tótq; genera herbarum, vtilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura reſtant? quantoque mirabiliora inuentu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decoriſue commendatio ad numeroſa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura ſine aliqua occultiore cauſa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia vtentibus. CAP. I.

Equidem & formæ gratia rituſque perpetui, in corporibus ſuis aliquas exterarum gentium vti herbis quibuſdam, aduerto animum. Illinũt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maréſque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora ſua inſcribunt. Simile plantagini glaſtum in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges nuruſque toto corpore oblitæ, quibuſdam in ſacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

Quòd herbis veſtes inficiantur. CAP. II.

Iam verò infici veſtes ſcimus admirabili fuco. Atque vt ſileamus, Galatiæ, Africæ, Luſitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, tranſalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omneiſque alios colores. Nec quærit in profundis murices, ſeſeque obiiciendo eſcam, dum præripit belluis marinis, intacta etiã ancoris ſcrutatur vada, vt inueniat per quod facilius

matro-

matrona adultero placeat, corruptor inſidietur nuptæ. Stans & in ſicco carpit, quod frugi mundos exſculpat. His alioqui fulgentibus inſtrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propoſitum iſta conſectari non eſt: nec committemus, vt ſubiiciendo vtiliora, luxuriam vtilitate circunſcribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parieteſque pingi. Nec tingendi tamen rationem omiſiſſemus, ſi vnquam ea liberalium artium fuiſſet. Interim fortius augetur authoritas: quæ quanta debeatur etiam ſurdis, hoc eſt ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem authores imperij Romani conditoreſque immenſum quiddam & hinc ſumpſere, quoniam non aliunde ſagmina in remediis publicis fuere, & in ſacris legationibuſq; verbenæ. Certè vtroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum ſua terra euulſum: ac ſemper & legati cùm ad hoſtes clarigatumque mitterentur, id eſt, res raptas clarè repetitum, vnus vtique Verbenarius vocabatur.

De corona graminea. CAP. III.

CORona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maieſtate populi terrarum principis, præmiiſque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, roſtratæ, ciuicæ, triumphales, poſt hanc fuere ſuntque cunctæ magno interuallo, magnaque differentia. Cæteras omnes ſinguli, & duces ipſi, Imperatoréſque militibus, aut aliquando collegis dedere.

De ratione eius. CAP. IIII.

DEcreuit in triumphis Senatus, cura belli ſolutus, & populus otioſus: graminea nunquã niſi in deſperatione ſuprema contigit, nulli niſi ab vniuerſo exercitu ſeruato decreta. Ceteras Imperatores dedere, hanc ſolam miles Imperatori. Eadem vocatur obſidionalis, liberatis obſidione abominandoque exitio totis caſtris. Quòd ſi ciuicæ honos vno aliquo ac vel humillimo ciue ſeruato, præclarus ſacerque habetur, quid tandem exiſtimari debet vnius virtute ſeruatus vniuerſus exercitus. Dabatur hæc viridi è gramine, decerpto inde vbi obſeſſos ſeruaſſet aliquis. Nanque ſummum apud antiquos ſignum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc eſt, terra & altrice ipſa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos ſcio.

Qui ſoli corona ea donati. CAP. V.

DOnatus eſt ea L. Siccius Dentatus ſemel, cùm ciuicas quatuordecim meruiſſet, depugnaſſetque cxx. præliis ſemper victor. Tanto rarius eſt ſeruatorem vnum à ſeruatis donari. Quidam Imperatores & ſæpius donati ſunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus militum ab exercitu, altera ab his, qui in præſidio obſeſſi fuerant, quanta eſſet eius honoris authoritas, confeſſus religione, ſiquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis cauſa dati fuerant ſimul ab obſeſſis. Hic Decius poſteà ſe Conſul, Imperioſo collega, pro victoria deuouit. Data, eſt & à Senatu populoq; Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis ſublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam reſtituit non pugnando. Nec data, cùm Magiſtrum equitum & exercitum eius ſeruaſſet: tunc ſatius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos ſeruauerunt: ſed quo dictum eſt conſenſu honoratus eſt, Annibale ex Italia pulſo. Quæ corona adhuc ſola ipſius imperij manibus impoſita eſt, & quod peculiare ei eſt, ſola à tota Italia data.

Qui ſolus centurio coronatus. CAP. VI.

PRæter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni verò vni ad hoc tempus Cn. Perreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capeſſens ſub Catulo, excluſam ab hoc legionem ſuam hortatus, Tribunum ſuum dubitantem per caſtra hoſtium erumpere interfecit, legionemque eduxit. Inuenio apud authores, eundem præter hunc honorem, adſtantibus Mario & Catulo coss. prætextatum immolaſſe ad tibicinem foculo poſito. Scripſit & Sylla dictator, ab exercitu ſe quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marſico. Idque etiam in villa ſua Tuſculana, quæ fuit poſtea Ciceronis, pinxit. Quod ſi verum eſt, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti ſuo proſcriptione ipſe detraxit, tanto paucioribus ciuium ſeruatis, quam poſtea occiſis. Addat etiamnum huic gloriæ ſuperbum cognomen Felicem, ipſe tamen obſeſſis in toto orbe proſcriptis, hac corona Sertorio ceſſit. Aemilianum quoque Scipionem Varro author eſt donatum obſidionali in Africa, Manlio coss. tribus cohortibus ſeruatis, totidémque ad ſeruandas eas eductis: quod & ſtatuæ eius in foro ſuo Diuus Auguſtus adſcripſit. Ipſum Auguſtum cum M. Cicerone filio Conſulem Idibus Septembribus Senatus obſidionali donauit. Adeò ciuica non ſatis videbatur. Nec prætereà quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: ſed quæcunque fuerant periculi ſede, quamuis ignobiles ignotæq;, honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conſeruandam, cruciatuſque corporis propulſandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure caſtiget? Addidere viuendi pretio delicias, luxuſque. Nunquam fuit cupido vitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac nec mandato quidem noſtro alios id agere, mediciſque prouiſum eſſe. Proh, bonis ipſi fruimur voluptatis, & (quod nihil equidem probroſius duco) viuimus aliena fiducia. Imò verò pleriſque

vltro

vltro etiam irriſui ſumus iſta commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immenſi laboris, ſolatia ſperni cum rerum natura: quam certè non defuiſſe nobis docebimus, & inuiſis quoque herbis inſeruiſſe remedia: quippe cùm medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proximè reſtant ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipſis prouidentiam naturæ ſatis admirari amplectíque non eſt. Dederat, quas diximus, molles, cibíſque gratas. Pinxerat remedia in floribus, viſúque ipſo animos inuitauerat, etiam deliciis auxilia permiſcens. Inde excogitauit aliquas aſpectu hiſpidas, tactu truces, vt tantùm non vocem ipſius fingentis illas, rationémque reddētis exaudire videamur, ne ſe depaſcat auida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta veſtigia obterant, ne inſidens ales infringat: his muniendo aculeis, telíſque armando, remediis vt tuta ac ſalua ſint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum cauſa excogitatum eſt.

Medicinæ ex reliquis coronamentis, & erynge. CAP. VII.

ET clara in primis aculeatarum erynge eſt, ſiue eryngion, contra ſerpentes & venenata omnia naſcens. Aduerſus ictus morſúſque, radix eius bibitur drachmæ pondere in vino: aut ſi plerunque tales iniurias comitatur & febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra cherſidros ac ranas. Omnibus verò contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus, in iure anſeris decoctam arbitratur. Apollodorus aduerſus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipſa dura, fruticoſa, ſpinoſis foliis, caule geniculato, cubitali & maiore aliquando, alia albicans, alia nigra, radice odorata, & ſatiua quidem eſt. Sed & ſponte naſcitur in aſperis & ſaxoſis: & in litoribus maris, durior, nigriórque, folio apii.

De herba quam centum capita vocant. CAP. VIII.

EX his candidam noſtri centum capita vocant. Omnes eiuſdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis vtroque modo, ſiue coquere libeat, ſiue cruda veſci. Portentoſum eſt, quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius ſexus ſimilitudinem referre, raram inuentu: ſed ſi viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Leſbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc nō Magorum ſolùm vanitates, ſed etiam Pythagoricorum. Sed in medico vſu præter ſuprà dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, ſtomacho, iocineri, præcordiis in aqua mulſa, lieni in poſca. Item ex mulſa renibus, ſtranguriæ, opiſthotonicis, ſpaſmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierū menſibus, ſiue ſubſidant, ſiue abundent, vuluarúmq; omnibus vitiis. Extrahit infixa cum axungia ſalſa, & cerato: item fracturas. Crapulam præſumpta arcet, aluum ſiſtit. Aliqui è noſtris ſub ſolſtitio colligi eam iuſſere. Ex aqua cæleſti imponi omnibus ceruicis vitiis. Oculorum quoque albugines ſanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. CAP. X.

SVnt qui & acanon eryngio adſcribant, ſpinoſam breuémque, ac latam herbam, ſpiníſque latioribus. Hanc impoſitam, ſanguinem mirè ſiſtere. Alij eryngen falsò eandem putauerunt eſſe & & glycyrrhizam: quare ſubiungi eam protinus refert. Et ipſa ſine dubio inter aculeatas eſt, foliis echinatis, pinguibus, tactúque gummoſis. fruticoſa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. Præſtantiſſima in Cilicia, ſecunda Ponto, radice dulci, & hac tantum in vſu. Capitur ea Vergiliarum occaſu, longa ceu viti, coloris buxei. Melióрque nigra, quæque lēta, quàm quæ fragilis. Vſus in ſubditis decocta ad tertias, cæterò ad mellis craſſitudinem, aliquando & tuſæ: quo genere & vulneribus imponitur, & faucium vitiis omnibus. Item voci vtiliſſimo ſucco, ſic vt ſpiſſatus eſt, linguæ ſubdito. Item thoraci, iocineri. Hac diximus ſitim famémque ſedari. Ob id quidam adipſon appellauere eam, & hydropicis dedere, ne ſitirent. Ideo & commanducata ſtomatice eſt, & hulceribus oris inſperſa ſæpe, & pterygiis. Sanat & veſicæ ſcabiem, renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, & pipere, hemina aquæ. Commanducata ſanguinem ex vulnere ſiſtit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis. CAP. X.

TRibuli vnū genus in hortis naſcitur, alterum in fluminibus tantúm. Succus ex his colligitur ad oculorū medicinas. Eſt enim refrigerātis naturæ, & ideo vtilis cōtra inflammationes collectioneſq;. Hulcera per ſe erumpentia, & præcipuè in ore, cum melle ſanat: item tonſillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos ſaginant: ipſi nucleo viuūt, panem facientes prædulcem, & qui contrahat ventrē. Radix caſtè puréque collecta, diſcutit ſtrumas. Semē adalligatum, varicum dolores ſedat: tritum verò in aquam ſparſum, pulices necat.

De ſtœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dyſenteriæ infuſa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum. CAP XII.

HIppophyes in ſabuloſis maritimíſque naſcitur ſpinis albis. Ederæ modo racemoſa eſt, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix ſucco madet, qui aut per ſe conditur, aut paſtillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, ſaluberrimè cum mulſo. Eſt altera hippope, ſine caule, ſine flore,

flore,foliis tantùm minutis.Huius quoque ſuccus hydropicis mirè prodeſt. Debent accommodatæ eſſe equorum naturæ, neque ex alia cauſa nomen accepiſſe. Quippe quædam animalium remediis naſcuntur,locupleti diuinitate ad gerenda præſidia:vt non ſit mirari ſatis ingenium eius, diſponentis auxilia in genera,in cauſas,in tempora, vt aliis proſit atque aliis horis, dieſque nullus prope ſine præſidiis reperiatur.

De vrtica,& medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid eſſe inuiſius poteſt? At illa præter oleum, quod in Aegypto ex ea fieri diximus, vel plurimis ſcadet remediis. Semen eius cicutæ contrarium eſſe Nicander affirmat: item fungis & argento viuo. Apollodorus & ſalamandris cum iure decoctæ teſtudinis. Item aduerſari hyoſcyamo,& ſerpentibus,& ſcorpionibus. Quin illa ipſa amaritudo mordax, vuas in ore,procidentéſque vuluas,& infantium ſedes,tactu reſilire cogit:lethargicos expergiſci tactis cruribus, magíſque fronte.Eadem canis morſibus addito ſale medetur. Sanguinem trita naribus indita ſiſtit,& magis radice. Carcinomata & ſordida hulcera,ſale admiſto:item luxata ſanat, & panos, parotidas, carnéſque ab oſſibus recedentes. Semen potum cum ſapa,vuluas ſtrangulantes aperit, & profluuia narium ſiſtit impoſitum. Vomitiones in aqua mulſa ſumptum à cœna faciles præſtat,duobus obolis:vno autem in vino poto laſſitudines recreat. Vuluæ vitiis toſtum,acetabuli menſura: potum in ſapa reſiſtit ſtomachi inflationibus. Orthopnoicis prodeſt cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum ſemine lini. Addunt hyſſopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem toſtum cibo emollit. Hippocrates vuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari toſto acetabuli menſura dulci poto,& impoſito cum ſucco maluæ. Inteſtinorum animalia pelli cum hydromelite & ſale. Defluuia capitis, ſemine illito cohoneſtari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere,aut folia cum vrſino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tuſa cum aceto non minus vtilis:item lieni. Et cocta in vino diſcutit panos,cum axungia vetere ſalſa. Eadem pſilothrum eſt ſicca. Condidit laudes eius Phanias phyſicus, vtiliſſimam cibis coctam conditámue profeſſus arteriæ, tuſſi, ventris diſtillationi, ſtomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo ſudorem,coctam cum conchyliis ciere aluum, cum ptiſana pectus purgare, mulierumq; menſes:cum ſale hulcera quæ ſerpant cohibere. Succus quoque in vſu eſt. Expreſſus illituſque fronti,ſanguinem narium ſiſtit:potus vrinam ciet,calculos rumpit:vuam gargarizatus reprimit. Semen colligi meſſibus oportet. Alexandrinum maximè laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræque efficaces,ſed præcipuè ſylueſtris illa, & amplius lepras è facie tollit, in vino pota. Si quadrupes fœtum non admittat,vrtica naturam fricandam monſtrant.

De lamio,& medicinis eius. CAP. XIIII.

EA quoque num,quam lamium inter genera earum appellauimus, mitiſſima, & foliis non mordentibus,medetur cum mica ſalis contuſis incuſſiſque, inuſtis & ſtrumis, tumoribus, podagris,vulneribus. Album habet in medio folio,quod ignibus ſacris medetur. Quidam è noſtris tempore diſcreuere genera. Autumnalis vrticæ radice alligata in tertianis, ita vt ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix,& dicatur quæ,& cui,& quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem contra quartanas pollere. Iidem vrticæ radice addito ſale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia ſtrumas diſcuti:vel ſi ſuppurauerint,erodi complerique.

De ſcorpione,generibuſq;,ac medicinis eius. CAP. XV.

EX argumento nomen accepit ſcorpius herba. Semen enim habet ad ſimilitudinem caudæ ſcorpionis,folia pauca. Valet & aduerſus animal nominis ſui. Eſt & alia eiuſdem nominis effectuſque ſine foliis,aſparagi caule, in cacumine aculeum habens,& inde nomen.

De leucacantha,& medicinis eius. CAP. XVI.

LEucacantham alij phyllon,alij iſchiada, alij polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem ſedat. Item laterum & lumborum,vt Hiceſius tradit,ſemine poto drachmis octo,aut ſucco. Eademque ruptis conuulſis medetur.

De helxine,perdicio,parthenio,ſideriti,& medicinis eius. CAP. XVII.

HElxinen aliqui perdicium vocant,quoniam perdices ea præcipuè veſcantur. Alij ſideritin,non nulli parthenium. Folia habet miſtæ ſimilitudinis plantagini & marrubio, cauliculos denſos, leuiter rubentes, ſemina in capitibus lappaceis adhærentia veſtibus: vnde & helxinem dictam volunt. Sed nos qualis vera eſſet helxine,diximus priori libro. Hæc autem inficit lanas, ſanat ignes ſacros & tumores, collectioneſque omnes, & aduſta. Panos ſuccus eius cum pſimmythio, ignes ſacros,tumores,collectioneſque, & gutura incipientia turgeſcere. Item veterem tuſſim cyatho hauſto,& omnia in humido,ſicut tonſillas & varices cum roſaceo. Imponitur & podagris cum caprino ſeuo ceráque Cypria. Perdicium ſiue Parthenium (nam ſideritis alia eſt) à noſtris herba vrceolaris vocatur,ab alijs aſtericum, folio ſimilis ocimo, nigrior tantum, naſcens in tegulis, parietiniſque. Medetur cum mica ſalis trita iiſdem omnibus,quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ calfacto ſucco pota. Et contra hulcera,rupta,lapſuſque & præcipitia, aut vehiculorum euerſiones ſingularis.

gularis. Vernula charus Pericli Atheniensiũ principi, cùm is in arce templum ædificaret, repsissetq; super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare Parthenium vocari cœpta est, assignaturque ei Deæ. Hic est vernula, cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

De chamæleone, generibusq;, & medicinis eius. CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui ixiam vocãt. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdã in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maximè circa Canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur: vnde & ixia appellatur. Hoc, vt mastiche, vtuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur, varietate foliorũ euenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, atq; aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in vino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem vrinæ. Hic succus occidit canes suesque in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam serui iubent funiculis pendentem, decoquuntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui violaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure & bitumine vnà coctis: commanducatis verò dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant: iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam vlophonon vocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferũt & hæc viscum hulceribus vtilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus aduersantur.

De coronopo, & medicinis eius. CAP. XIX.

COronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclarè facit in cinere tosta.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum. CAP. XX.

ET anchusæ radix in vsu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: manusq; inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè senum, item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissoluitur: idque syncerae experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit, in decocto balani. Item iocinerum vitiis, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis, pseudanchusa ob id appellata, à quibusdam verò enchusa, aut doris, & multis aliis nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix oleum nõ fundit, sed rubentem succum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorũ, vel seminis. Folia ictibus imponũtur. Virus serpentiũ fugat. Bibitur & propter spinam. Foliũ eius sinistra decerpi iubẽt Magi, & cuius causa sumatur dici, tertianisq; febribus alligari.

De onochile, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto siue callitricho. CAP. XXI.

EST & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchusam vocant, alij † arcebion, alij † onochelim, aliqui rhexiam, multi enchusam, paruo frutice, flore purpureo, asperis foliis & ramis, radice messibus sanguinea, cæterò nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximeque viperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulua procidente. Pellit & tineas cum hyssopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter, ex vino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à serpentibus feriri negãtur. Est & alia huic similis flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem vsus. Traduntq; cõmanducata ea, si inspuatur, mori serpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alij leucanthemum, alij eranthemon, quoniã vere floreat: alij chamæmelon, quoniã odorem mali habeat. Nõnulli melanthemon vocãt. Genera eius tria flore tantùm distant, palmũ nõ excedentia, paruisq; floribus, vt rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur vere, & in coronamenta reponitur. Eodem tẽpore & medici folia tusa in pastillos digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia mista drachmæ vnius pondere, contra serpentiũ omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, & vrinam, calculosq;. Inflationes, iocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia cõmanducata, hulcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est. Hanc propriè quidam eranthemon vocant. Loton qui arborẽ putant tantùm esse, vel Homero authore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati, loton primam nominauit. Folia eius cum melle, oculorũ cicatrices, argema, nubeculas discutiunt. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cuius semine simili milio, fiunt panes in Aegypto à pastoribus, maximè aqua vel lacte subacto. Negatur quicquam illo pane salubrius esse, aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius cõcoquitur, fitque ponderosus. Constat, eos qui illo viuant, nec dysenteria nec tenesmo, neq; aliis morbis ventris infestari. Itaq; inter remedia eorũ habetur. Heliotropij miraculum sæpius

s diximus,

†archibellion. †onoclean.

diximus,cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die:tantus sideris amor est. Noctu velut desiderio contrahi cæruleum florem. Genera eius duo:tricoccum,& helioscopium.Hoc altius(quanquã vtrunque semipedalem altitudinem non excedat)ab ima radice ramosum.Semen in folliculo messibus colligitur.Nascitur non nisi in pingui solo,cultóque maximè:tricoccum vbique. Si decoquatur,inuenio cibis placere:& in lacte iucundius aluum molliri:& si decocti succus bibatur, efficacissimè exinaniri.Maioris succus excipitur æstate, hora sexta:miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat,rosaceo admisto. Verrucas cum sale tollit succus è folio:vnde nostri verrucariam herbam appellauere,aliis cognominari effectibus digniorem.Nanque & serpentibus, & scorpionibus resistit,ex vino aut aqua mulsa, vt Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus,quod siriasin vocant,illita medentur. Item contractionibus, etiamsi id comitialiter accidat.Decocto quoque foueri eos, saluberrimum est.Potum id pellit † tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur,calculos frangit. Decoqui cum radice oportet,quæ cum foliis & hircino seuo podagris illinitur.Alterum genus,quod tricoccum appellauimus,& alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solùm minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ:quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia, & contra scorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes.Et si terram surculo heliotropij circunscribat aliquis,negant scorpionem egredi.Imposita verò herba,aut vda omnino respersum,protinus mori. Seminis grana quatuor pota,quartanis prodesse dicuntur,tria verò tertianis: vel si herba ipsa ter circunlata subiiciatur capiti. Semen & Venerem stimulat.Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc vtique heliotropium radicitus extrahit,& excrescentia in sedibus.Spinæ quoq; ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitũ semen & potũ in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente.Cortex verò liuentib[9] colorem reddit.Magi heliotropiũ quartanis quater,in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro,precariq; eum,soluturum se nodos liberatum,& ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum:æstate viret,bruma non marcescit:aquas respuit, perfusum mersúmue sicco simile est:tanta dissociatio deprehenditur: vnde & nomẽ à Græcis,alioquin frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alij polytrichon, vtrunque ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij,adiecto oleo copiosè, vt crispum densúmque faciat: defluere autem prohibet. Duo eius genera,cãdidius,& nigrum breuiúsque.Id quod maius est, polytrichon:aliud, trichomanes vocãt. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso:radix nulla. Vmbrosas petras,parietúmque aspergines,ac fontium maximè specus sequitur,& saxa manantia, quod miremur, cùm aquas non sentiat. Calculos è corpore mirè pellit,frangítque, vtique nigrum. Qua de causa potius, quàm quòd in saxis nasceretur,à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è vino, quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum venenis resistunt. In vino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebrò auferendi ne pereant:hoc & in alopeciis. Strumas discutiunt, furfurésque in facie, & capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto,aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & vino prius. Folium in vrina pueri impubis,tritum quidem cum aphronitro,& illitum ventri mulierum,ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecoríque esse vtilissimos.

De picride,thesio,asphodelo,alimo,acantho,bupresti,elephobosco,scandice,iasione,& de caucalide,sio, sillybo,scolymo siue limonio,soncho,chondrillo siue chondrille,& boletis. CAP. XXII.

Picris ab insigni amaritudine cognominatur, vt diximus:rotundo folio. Tollit eximiè verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est:sed purgat aluum, in quem vsum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum,quam heroion aliqui appellauerunt,Hesiodus & in syluis nasci dixit:Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis cõstat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè dari:panémque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocauimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus drachmis: substrauítque somno contra hos metus. Datur & contra venenata marina,& contra scolopendras terrestres. Cochleæ mirè in Campania caulem eum persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi neruis articulísque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare:item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & testium inflammationibus. Decocti in fæce vini,oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Ferè in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera, rimásque corporum quacunq; in parte farina arefactorum. Autumno autem colliguntur,cum plurimum valent. Succus quoq; ex tusis expressus aut decoctis, vtilis fit corporis dolori,cum melle:idem odorẽ corporis iucundũ affectãtibus,

tibus,cum iri arida & ſalis exiguo.Folia etiam ſuprà dictis medentur, & ſtrumis, panis, hulceribus in facie,decocta in vino.Cinis è radice alopecias emendat,& rimas pedũ. Decoctæ radicis in oleo ſuccus,perniones & ambuſta. Et ad grauitatem aurium infunditur:à contraria aure in dolore dentium.Prodeſt & vrinæ pota modicè radix,& menſtruis & lateris doloribus : item ruptis conuulſis, tuſſibus,drachmæ pondere in vino pota.Eadem & vomitiones adiuuat commanducata. Semine ſumpto turbatur venter.Chryſermus & parotidas in vino decocta radice curauit: item ſtrumas admiſta cachry ex vino.Quidam aiunt,ſi impoſita radice pars eius in fumo ſuſpendatur, & quarta die ſoluatur,vnà cum radice areſcere ſtrumã.Sophocles ad podagras vtroq; modo, cocta crudaq; vſus eſt.Ad perniones decoctam ex oleo dedit,& ſuffuſis felle in vino,& hydropicis. Venerem quoque concitari cum vino & melle perunctis,aut bibentibus,tradiderunt.Xenocrates & lichenas & pſoras,radice in aceto decocta,tolli dicit.Item ſi cocta ſit cum hyoſcyamo & pice liquida,alarum quoque & feminum vitia,& capillum criſpiorem fieri,raſo prius capite,ſi radice ea fricetur. Simus lapides renum in vino decocta atq; pota eximit.Hippocrates ſemen eius ad impetus lienis dari cenſet.Iumentorum quoque hulcera ac ſcabiem,radix illita,aut decoctæ ſuccus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur,cauerna præcluſa moriuntur.Aſphodelon ab Heſiodo quidam alimon appellari exiſtimauere,quod falſum arbitror.Eſt enim ſuo nomine alimon,non parui & ipſum erroris inter authores.Alij enim fruticẽ eſſe dicunt denſum,candidum,ſine ſpina,foliis oleæ,ſed mollioribus.Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina diſcutit, drachmæ pondere in aqua mulſa pota:item conuulſa & rupta.Alij olus maritimum eſſe dixere ſalſum,& inde nomen, foliis in rotunditate longis,laudatum in cibis.Duorum præterea generum,ſylueſtre,& mitius:vtrunq; prodeſſe dyſentericis etiam exhulceratis cum pane,ſtomacho verò ex aceto. Hulceribus vetuſtis illini crudum,& vulnerum recentium impetus lenire,& luxatorum pedum ac veſicæ dolores. Sylueſtri tenuiora folia,ſed in eiſdem remediis effectus maiores,& in ſananda hominum ac pecorum ſcabie. Præterea nitorem corpori fieri dentibusq; candorem,ſi fricentur radice ea. Semine linguæ ſubdito ſitim non ſentiri.Hoc quoque mandi,& vtraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit,longioribus foliis & hirſutioribus,odore cupreſſi:naſci ſub edera maximè, prodeſſe opiſthotonicis,contractionibus neruorum,tribus obolis in ſextariũ aquæ.Acanthos eſt topiaria & vrbana herba,elato longoq; folio,crepidines marginum, adſurgentiumq; puluinorũ toros veſtiens. Duo genera eius ſunt,aculeatum & criſpum, quod breuius : alterum læue, quod aliqui pæderota vocant,alij melamphyllum. Huius radices vſtis luxatisque mirè proſunt:item ruptis conuulſis & phthiſin metuentibus incoctæ cibo,maximè ptiſana. Podagris quoque illinuntur tritæ & calefactæ calidis.Bupleuron in ſponte naſcentium olerum numero Græci habent,caule cubitali, foliis multis longiſq;,capite anethi,laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen contra ſerpentes valet.Folia ad ſecundas fœminarũ,vel ſuccum ex vino illinunt: & ſtrumis folia cum ſale & vino.Radix contra ſerpentes datur in vino,& vrinæ ciendæ. Bupreſtim magna inconſtantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere:iidemque remedia tanquam contra venenũ prodiderunt.Et ipſum nomen indicio eſt boum,certè venenum eſſe,quos diſſilire deguſtata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus.Eſt verò cauſa,quare venena monſtremus inter gramineas coronas,niſi libidinis cauſa expetenda alicui videtur,quam non aliter magis accendi putant, quàm potu.Elaphoboſcon ferulaceum eſt,geniculatum,digiti craſſitudine, ſemine corymbis dependentibus ſimile effigie,ſed non amaris,foliis oluſatri:& hoc laudatum in cibis. Quippe etiã conditum prorogatur ad vrinam ciendam,lateris dolores ſedandos, rupta conuulſa ſananda, inflationes diſcutiendas,coli quoq; tormenta.Contra ſerpentium omniumq; aculeatorum ictus. Quippe fama eſt,hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpentibus.Fiſtulas quoq; radix nitro addito illita ſanat. Sicanda autem in eos vſus prius eſt,ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentium ictus non facit eam deteriorem.Scandix quoq; in olere ſylueſtri à Græcis ponitur,vt Opion & Eraſiſtratus tradũt.Item decocta aluum ſiſtit.Semine ſingultus confeſtim ex aceto ſedat.Illinitur ambuſtis, vrinas ciet. Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho,ioniceri,renibus,veſicæ.Hæc eſt,quã Ariſtophanes Euripidi poetę obiicit iocularitér,matrem eius ne olus quidem legitimum venditaſſe,ſed ſcandicem. Eadem erat anthriſcus, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quòd fatigato Venere corpori ſuccurrit,marcentesque ſenio iam coitus excitat.Siſtit profluuia alba fœminarum. Et iaſione olus ſylueſtre habetur,in terra repens,cum lacte multo:florem fert candidum : concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad ſtimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta, mulieribus lactis vbertatem præſtat.Salutaris eſt phthiſin ſentientibus.Infantium capiti illita nutrit capillum, tenacioremq; eius cutem efficit.Eſt & caucalis,fœniculo ſimilis,breui caule,flore candido,cordi vtilis.Succus quoque eius bibitur,ſtomacho perquàm commodatus & vrinæ, calculisque & harenis pellendis,& veſicæ pruritibus.Extenuat & lienis,iocineris,renumque pituitas. Semen menſes fœminarum adiuuat,bilemque à partu ſiccat.Datur & contra profluuia genituræ viris.Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multũ:bibitur in vino ieiunis.Illinitur & contra venena marinorum,ſicut Petricus in carmine ſuo ſignificat.His adnumerant ſion,latius apio,in aqua naſcens,

s 2 pinguius,

pinguius,nigriusq;,copiosum semine,sapore nasturtij.Prodest vrinis,renibus, lienibus, mulierũq; mensibus,siue ipsum in cibo sumptũ,siue ius decocti,siue semen è vino drachmis duabus. Calculos rumpit,aquisq; quæ gignunt eos,resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitũ,& mulierum vitiis in facie noctu illitum,momentoq; cutem emendat,& ramices lenit, & scabiem equorum. Silybum,chamæleonti albo similem,æquè spinosam,ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice,vbi nascitur,coquere tanti est:ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum vsum habet. Scolymon quoq; in cibos recipit Oriens,& alio nomine limonion appellat. Frutex est nunquam cubitali altior,cristisque foliorum ac radice nigra,sed dulci: Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipuè traditur;sanare lichenas & lepras ex aceto: Venerem stimulare in vino,Hesiodo & Alcæo testibus:qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse,& mulieres libidinis auidissimas,virosq; in coitum pigerrimos scripsere, velut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc valentissimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ vncia,in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias,& à balineo ieiuno,itemque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est,quod Xenocrates promittit experimento,vitium id ex alis per vrinam effluere. Estur & sonchos,vt quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale, vterque albus & niger, lactucæ similes ambo,nisi spinosi essent,caule cubitali,anguloso,intus cauo,sed qui fractus copioso lacte manet. Albus,qui è lacte nitor,vtilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per vrinam pelli eo monstrat,& oris graueolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura,in vino albo & oleo calefactus,adiuuat partus,ita vt à partu ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus,coloremque meliorem infantiũ; vtilissimus his,quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus,calidusque in stranguria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisque pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesque,radix verò illinitur. Eadem decocto in oleo Punici mali calyce,aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet vesci,vt morbos faciente,de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamen vim esse conuenit nigro,& hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Chondrillon siue chondrille, folia habet intubi circunrosis similia,caulem minus pedalem,succo madentem amaro,radice fabæ simili,aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota,diuiditur in pastillos, contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his,hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ,aluum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos,pro gummi efficacissimè regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus vtilem carminibus suis pronuntiauit. Aliqui fœminis & oculis,generationique virorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos meritò posuerim,optimi quidem hos cibi,sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem à coniuge Agrippina dato:quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facilè noscuntur venena,diluto rubore,rancido aspectu,liuido intus colore,rimosa stria,pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam:sicci que & nitri similes veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit,ipsum postea in volua,ceu in ouo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò nascente: mox in pediculo corpus absumitur,raroque vnquam geminis ex vno pede. Origo prima causaq; è limo,& acescente succo madentis terræ,aut radicis ferè glandiferæ:initioque spuma lentior,dein corpus membranæ simile, mox partus. Vt diximus,illa pernicialia,prorsus improbanda. Si enim caligaris clauus ferríve aliqua rubigo,aut panni marcor affuerit nascenti,omnem illico succum alienum saporemque in venenũ concoquit: deprehendi sse nisi agrestes possunt atque qui colligunt. Ducunt ipsi alia vitia,nunc quidem si serpentis cauerna iuxtà fuerit,si patescentes primò adhalauerit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caueri conueniet,prius quàm se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ,tot arbores fruticesque,ab emersu earum ad latebrã vsque vernantes: & vel fraxini tantùm folia,nec postea nascentia,nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies septem est.

De fungis,& silphio,& de lasere. CAP. XXIII.

FVngorum lentior natura,& numerosa genera,sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi qui rubent callo,minus diluto rubore,quàm boleti. Mox candidi,velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli,venenis accommodatissimũ. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Anneum Serenum præfectum Neronis vigilũ,& tribunos,& centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Quidã discreuere arborũ generibus,fico,ferula,& gummi ferentibus: nos item fago,aut robore,aut cupresso,vt diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium color liuidus. His aberit veneni argumentum, quò similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia,dicemusque: interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho vtiles putat boletos.

Siccantur pendentes ſuilli, iunco tranſfixi, quales è Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatiſmos vocant, medentur, excreſcentibúſque in ſede carnibus: minuunt enim eas, & tempore abſumunt. Item lentigines, & mulierum vitia in facie. Lauantur etiam vt plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morſibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obſeruationes, quando ipſæ ſuis manibus deliciæ præparant hunc cibum ſolum, & cogitatione antè paſcuntur, ſuccineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores qui nitro addito coquentur, ſi vtique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti, aut cum pediculo pyri. Proſunt & pyra confeſtim ſumpta. Debellat eos & aceti natura, contraria iis. Imbribus proueniunt omnia hæc. Imbre & ſilphion. Venit primò è Cyrenis, vt dictum eſt. Ex Syria nũc maximè importatur, deterius Parthico, ſed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, vt diximus. Vſus ſilphij in medicina. Nam folia ad expurgandas vuluas pellendóſque emortuos partus decoquuntur in vino albo odorato, vt bibatur menſura acetabuli à balineis. Radix prodeſt arteriis exaſperatis: & collectionibus ſanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægré. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque noxia. Suggillatis cum vino & oleo amiciſſima, & cum cera ſtrumis. Verrucæ ſedis crebriore eius ſuffitu cadunt. Laſer è ſilphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, pluribus compoſitionibus inſeritur. Per ſe autem algores excalfacit. Potum neruorum vitia extenuat. Fœminis datur in vino. Et lanis mollibus admouetur vuluæ ad menſes ciendos. Pedum clauos circunſcarificatos ferro, miſtum ceræ extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum Andreas ſpondet, copioſius ſumptum nec inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre ſenibus & fœminis: item hyeme, quàm æſtate, vtilius, & tum aquam bibentibus: cauendúmque ne qua intus ſit exhulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempeſtiuè enim datum, cauterij vim obtinet: aſſuetis etiam vtilius, quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confeſſiones habet. Venena telorum & ſerpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his circunlinitur: ſcorpionum tantùm plagis ex oleo: hulceribus verò non matureſcentibus cum farina hordeacea vel fico ſicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle, vel per ſe viſco ſuperlitum vt hæreat: ſic & ad canis morſus. Excreſcentibus circa ſedem, cum tegmine Punici mali ex aceto decoctum. Clauis pedum, qui vulgò morticini appellantur, nitro miſto, antè ſubactum. Carnes replet cum vino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex vino fouet, & ex oleo coctũ imponitur: ſic & callo. Clauis pedum ſuperraſis præcipuæ vtilitatis. Contra aquas malas, peſtilentes tractus, vel dies. In tuſſi, vua, fellis veteri ſuffuſione, hydropiſi, raucitatibus: confeſtim enim purgat fauces, vocémq; reddit. Podagras in ſpongia dilutum poſca lenit. Pleuriticis in ſorbitione vinũ poturis datur: contractionibus, opiſthotonicis, ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tuſſi vetuſta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto his, qui coagulum lactis ſorbuerint. Præcordiorum vitiis, ſyntecticis, comitialibus in vino, in aqua mulſa linguę paralyſi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non cenſuerim, quod authores ſuadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis qui ſe ea de cauſa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflammat naribus illitis: ſerpentes auidiſſimas vini admiſtum rumpit. Ideo nec inungi ſuaſerim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat vtilitates admiſtum aliis immenſum eſt referre: & nos ſimplicia tractamus: quoniam in his naturam eſſe apparet, in illis coniecturam ſæpius fallacem, nulli ſatis cuſtodita in miſturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura.

De natura mellis, & aqua mulſa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra compoſitiones medicorum. CAP. XXIIII.

NOn eſſet mellis aushoritas in pretio minor, quàm laſeris, ni vbique naſceretur. Illud ipſa fabricata ſit natura, ſed huic gignendo animal, vt diximus, innumeros ad vſus, ſi quoties miſceatur, æſtimemus. Prima propolis alueorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera diſcutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, hulceráque iam deſperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipſius natura talis eſt, vt putreſcere corpora non ſinat, iucundo ſapore atque non aſpero, alia quàm ſalis natura. Faucibus, tonſillis, anginæ, omnibúſque oris deſideriis vtiliſſimum, areſcentíque in febribus linguæ. Iam verò peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus à ſerpente percuſſis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulſo: quanquam ſuæ mulſo dotes conſtant. Mel auribus inſtillatur cum roſaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vſus deſpumati ſemper aptior: ſtomachum tamen inflat, bilem auget, faſtidium creat, & oculis per ſe inutile aliqui arbitrantur. Rurſus quidam angulos exhulceratos melle tangi ſuadent. Mellis cauſas atque differentias nationéſque & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miſcenda rurſus naturam rerum pernoſcere volentibus & aqua mulſa tractari debet. Duo genera eius: ſubitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina deſpumato melle præclaram vtilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc eſt alicæ elutæ, viribus recreandis, ore ſtomachóque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidam enim vtilius dari ventri molliendo,

liendo, inuenio apud authores. Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum læuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntémque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctusque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoque obseruanda sunt, quæ non solùm corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa, & tussientibus vtilis traditur, calefacta inuitat vomitiones. Contra venenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maximè asinino, & contra halicacabum, vt diximus. Infunditur & auribus & genitalium fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendísque omnibus. Inueteratæ vsum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minusque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, vt constat inter omnes stomacho inutilissimum, neruisque contrarium. Semper mulsum ex vetere vino vtilissimum, faciliméque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantùm nutritu tolerauere, neque alio vllo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum Diuus Augustus hospes interrogauit, quanam maximè ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. At ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre: item articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abstemiis. Mellis naturæ adnexa cera est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauique ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius vsus, quos mista aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, vt diximus, ingeniis constant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc imò verius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, vt succo aliquo sicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarúmque mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longè nascentia: non nobis gignuntur: imò ne illis quidem, alioquin non venderent. Odorum causa vnguentorúmque & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine his posse constare, vel ob id probabimus, vt tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentisq; & hortensiis, quæq; manduntur herbis prosecuti, quoniam modo frugum omittimus? Nimirum & has indicare conueniat.

Medicinæ ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse constat, quæ fruge vescantur. Siliginis grana combusta & trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò ferro combusta iis, quæ frigus vsserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorũ contractionibus, cum rosaceo verò & fico sicca myxísque decoctis furfures tonsillis faucibúsque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius Prætorii viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cùm horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticũ sese super genua: leuatúsq; siccatis pedibus mirabilem in modũ, hoc posteà remedio vsus est. Vis tanta est, vt cados plenos siccet. Paleam quoq; tritici vel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quáque decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre vermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiamsi fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamẽtum, quod Aegyptii atharam vocant, infantibus vtilissimum: sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetúsque discutit, lenit, & concoquit. Decoquitur aliàs in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cùm verò inter coquendum discutiendúmque cura est, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis pyrísue decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones verò & hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes aut intestinorum vel laterum, vel virilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo & fœnogræco

fœnogræco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cũ hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle lentigini. Zeę, ex qua alicã fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur, trimestris mollior. Ex vino rubro ad scorpionũ ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino seuo, aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omniũ. Hulcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum vino & nitro cocta. Aerina magis cæteris purgat hulcera vetera & gangrænas: cum rhaphano & sale & aceto lichenas: lepras cũ sulphure viuo: & capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in vino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorũ ratione. A farina hordei distat eo quòd torretur, ob id stomacho vtilis. Aluum sistit, impetusq; rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & cruore suffusis in fascias vsque sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauisque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto polline, condylomata & alia omnia sedis vitia quàm maximè calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridem excogitata: alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeij Magni ætate in vsu fuisse, & ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximiè vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. Eadem in aluo sistenda torretur: dein fauorum cera coquitur, vt supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem vsum torretur antè. Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco imponitur: neque aliud vtilius: quoniam leuissimum mollissimumq; est, & caloris capacissimum. Itaque talis vsus eius est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodest dysentericis. Similiter his, quæ vaporanda sunt, excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: sic prodest & ad tormina. Sesama trita in vino sumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambustis. Eadem efficit & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit: stellionum morsibus resistit: item hulceribus, quæ cacoethe vocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in vino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miscentque ellebori albi vnum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maximè insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, vt infundatur exhulceratis interaneis & vuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo vtuntur, morbo pedum tentari negant. Nouemque granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiunt. Est & herba Phœnicea appellata Græcis, nostris verò hordeum murinum. Hæc trita è vino pota præclarè ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordea fit, laudes vno volumine condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contrà quanto innocentior est alica. Hippocrates tantum sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in aluo non intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantùm remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam vetuit, aliúdve quàm succum ptisanæ. Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinosior, arteriæque exhulceratæ vtilior. Amylon hebetat oculos, & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & hulcera sanat: item pustulas & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ouo his qui sanguinem reiecerint. In vesicæ verò dolore, semuncia amyli cum ouo & passi tribus ouis sufferuefacta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto næuos tollit. Panis hic ipse, quo viuitur, innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones: ex aqua mulsa duritias valdè mitigat. Datur & ex vino ad discutienda quę præstringi opus sit, & si magis etiamnum, ex aceto: aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocãt: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hęc fermentatus, qui vocatur autopyros,

pyros, vtilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tuſus atq; iterum coctus, ſiſtit aluum. Vocis ſtudioſos, & contra diſtillationes, ſiccum eſſe primo cibo, vtiliſſimum eſt. Sitauius (hoc eſt è trimeſtri) incuſſa in facie, aut deſquamata cum melle aptiſſimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáue madefactus, leuiſſimum cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & puſtulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua eſſe ieiunis ſtatim à balineis demonſtrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis vſtus emendat, & vini, in ſaccos additus. Auxiliatur & faba. Nanque ſolida fricta, feruénſque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo freſſa, & cum allio cocta, contra deploratas tuſſes ſuppurationéſque pectorum, quotidiano cibo ſumitur: & commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos diſcutiendóſue imponitur: & in vino decocta, ad teſtium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combuſtis medetur. Voci eam prodeſſe, author eſt M. Varro. Fabalium etiam ſiliquarúmque cinis, ad coxendices & ad neruorum veteres dolores, cum adipis ſuilli vetuſtate prodeſt. Et per ſe cortices decocti ad tertias ſiſtunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, eáque quæ maximè aquam abſorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & ſtomachum inflat: ſed aluum ſiſtit in cibo, magíſque diſcocta cæleſti aqua: eadem ſoluit, minus percocta. Cruſtulas hulcerum rumpit, eáque quæ intra os ſunt, purgat & adſtringit. Collectiones omnes impoſita ſedat, maximéque exhulceratas & rimoſas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. Contra ſuppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ ſuccus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: ad ſedem, cum roſaceo aut cotoneo. In iis, quæ acrius remedium exiguunt, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inareſcat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & ſtrumis paníſque, vel maturis vel matureſcentibus, ex aceto diſcocta. Rimis ea aqua mulſa: & gangrænis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, & vuluis & renibus, pernionibus, hulceribus difficilè cicatricem trahētibus. Propter diſſolutionem ſtomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dyſenteria efficacior eſt in tribus aquis cocta: in quo vſu melius ſemper eam torrere aut tundere, vt quàm tenuiſſima detur, vel per ſe, vel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni eſt inutilis, & capitis dolori, neruoſiſque omnibus, & felli: nec ſomno facilis: ad puſtulas vtilis, igníque ſacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & ſtrumas diſcutit. Stomachi quidem cauſa, polentæ modo potionibus inſpergitur. Quæ ſunt ambuſta, aqua ſemicocta curat, poſteà trita, & per cribrum effuſo furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex poſca coquitur ad guttura. Eſt & paluſtris lens per ſe naſcens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus illinitur, & maximè podagris, & per ſe & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Eſt & ſylueſtris elelíſphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos. Eſt ea ſatiua lente leuior, & folio minore, atque ſiccioreodoratiore. Eſt & alterum genus eius ſylueſtris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, ſed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menſes ciet & vrinas, & paſtinacæ marinæ ictus ſanat. Torporem autem obducit percuſſo loco. Bibitur cum abſinthio ad dyſenteriam. Cum vino eadem commorantes menſes trahit: abundantes ſiſtit decocto eius poto. Per ſe impoſita herba, vulnerum ſanguinem cohibet. Sanat & ſerpentium morſus. Et ſi in vino decoquatur, pruritus teſtium ſedat. Noſtri, qui nunc ſunt, herbarii elelíſphacon Græcè, Latinè ſaluiam vocant, mentæ ſimilem, canam, odoratam. Partus e mortuos ea appoſita extrahunt: item vermes aurium hulcerúmque. Cicer & ſylueſtre eſt, foliis ſatiuo ſimile, odore graui. Si largius ſumatur, aluus ſoluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Toſtū ſalubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina vtriuſque hulcera manantia capitis ſanat, efficacius ſylueſtris. Item comitiales & iocinerum tumores, & ſerpentium ictus. Ciet menſes & vrinas, grano maximé. Emendat & lichenas, & teſtium inflammationes, regium morbū, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam veſicam & renes. Gangrænis vtiliora cum melle, & his quæ cacoethe vocantur. Verrucarum in omni generi prima Luna ſingulis granis ſingulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata poſt ſe abiiciunt, ita fugari vicium arbitrantes. Noſtri præcipiunt arietinum in aqua cum ſale diſcoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos pellit, morbúmque regium. Eiuſdem foliis ſarmentíſque decoctis aqua quàm maximè calida morbos pedum mollit, & ipſum calidum tritúmque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex paſſo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres quàm braſſicæ, tribuêre. Contra ſerpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominúmque morſum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius abſumi certiſſimi authores affirmant. Farina eius (vt ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficaciſſimum. Carbunculos rumpit ex vino. Vrinæ difficultates, inflationem, vitia iocineris, teneſmon, & quæ cibum non ſentiunt, atropha appellata, toſtum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die ſolutum. Panos in melle impoſitum ſuppurare prohibet. Aqua decocti perniones &

nes &

nes & pruritus sanat fouendo. Quin & vniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit, bubus iumentisque vtilissimum. Siliquæ eius virides, prius quàm indurescant, cum suo caule foliisq; contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoque syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præter quàm amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus vtilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera atra, aridi decorticaque triti, supposito linteolo, ad viuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris verò impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritusque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt: si verò ad mellis crassitudinem decoquantur vel satiui, vitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si verò cælesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manantia, vtilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cũ fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, vrinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedũ omnium, in amurca decocti, vel vtroque liquore posteà misto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon vocari: Galli velarum appellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulò, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cũ melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinitur verò parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque vtilissimum. Item sedis vitiis & articulariis morbis, cum melle & fico. Contra venena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (vt diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se, vel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquàm capita faciant, omnesque acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt vsu. Infelix dictum est à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositumque sanat impetigines, celerius, quò sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliisque doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolij sextariis duobus vsque ad crassitudinem, calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: nascitur inter vitia segetis auenæ genere: folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas velut locustas habet. Semen vtile ad cataplasmata, atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina: alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis: Cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. Estur & per se, in patinis cùm tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ afferunt, solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in vsu medico. Ex iisdem fiunt & potus, zythum in Aegypto, cælia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, aliisque prouinciis: quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad vini transire mentionem, atq; à vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *VIGESIMVSTERTIVS.*

PROOEMIVM.

ERACTA cerealium in medendo quoque natura eſt, omniumque quæ ciborum aut florum odorumque gratia proueniunt ſupina tellure. Non ceſſit his Pomana, parteſque medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborumque alere vmbra quæ diximus, imò velut indignata plus auxilij ineſſe his quæ longius à cælo abeſſent, quæque poſteà cœpiſſent. Primum enim homini cibum fuiſſe inde, & ſic inductos cælũ ſpectare, paſciq; & nunc ex ſe poſſe ſine frugibus. Ergo hercule has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam & odores atque vnguenta omphacio & œnanthe ac maſſari (quæ ſuis locis diximus) nobiliter inſtruxiſſe: Plurimũ, inquit, homini voluptatis ex me eſt. Ego ſuccum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, totque varietates: neque, vt tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde ſaxis, vt quando quantóve opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, ſed ſeſe porrigentia vltro: & ſi pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipſa ſecum, plúſque vtilitatis cauſa genuit etiam, quàm voluptatis. Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationesque corporum mitigant cum polenta. Folia per ſeardores ſtomachi ex aqua frigida: cum farina verò hordei, articularios morbos. Pampini triti & impoſiti, tumorem omnem ſiccant. Succus eorum dyſentericis infuſus medetur. Lacryma vitium, quæ veluti gummi eſt, lepras & lichenas, & pſoras nitro antè præparatas ſanat. Eadem cum oleo ſæpius pilis illitis, pſilothri effectum habet, maximæque aqua, quam virides accenſæ vites exudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini ſanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu proſunt. Cortex vitium & folia arida, vulnerum ſanguinem ſiſtunt, ipſumque vulnus conglutinant. Vitis albæ viridis tuſæ ſucco & thure impetigines tolluntur. Cinis ſarmentorum vitiumque & vinaceorum condylomatis & ſedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambuſtis, & lienis tumori, cum roſaceo & ruta & aceto. Item igni ſacro ex vino citra oleum aſpergitur: & intertrigines & pilos abſumit. Dant & bibendum cinerem ſarmentorum ad lienis remedia aceto conſperſum, ita vt bini cyathi in tepida aqua bibantur, vtque qui biberit, in lienem iaceat. Claiuculæ ipſæ, quibus repunt vites, tritæ, & ex aqua potæ, ſiſtunt vomitionum conſuetudinem. Cinis vitiũ cum axungia vetere contra tumores proficit, fiſtulas purgat, mox & perſanat: item neruorum dolores frigore ortos, contractionesque: contuſas verò partes cum oleo: carnes excreſcentes in oſſibus cum aceto & nitro: ſcorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per ſe cum cinis combuſtis pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis vuæ pubertate, in vnguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido ſunt, hulcera, vt oris, tonſillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribusque angulorum, nubeculis, hulceribus quacunque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, oſſibus purulentè limoſis. Frangitur vehementia eius melle aut paſſo. Prodeſt & dyſentericis, ſanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites ſylueſtres ferunt, dicta à nobis in vnguenti ratione. Laudatiſſima in Syria, maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba vite refrigerat, adſtringit, vulneribus inſpergitur, ſtomacho illinitur, vtilis vrinæ, iocineri, capitis doloribus, dyſentericis, cœliacis, cholericis. Contra faſtidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficaciſſima ad vitia quæ ſunt in humidis: ideoque & oris hulceribus, & verendis, ac ſedi. Cum melle & croco aluum ſiſtit. Genarum ſcabiem emendat, oculorũq; lacrymationes: ex vino ſtomachi diſſolutionem: ex aqua frigida pota ſanguinis excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Maſſaris odoribus tantùm gignitur, omniaque ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere feſtinando.

De medicinis vuarum recentium, & ſarmentis vuarum, & vinaceis, & de vua theriace, & de vua paſſa, & aſtaphide, & aſtaphide, agria, pituitaria, & labruſca, & de vite alba & nigra, & de muſtis, & vinigeneribus, & aceto. CAP. I.

MAtureſcentium autem vuæ vehementiores nigræ, ideoque vinum ex his minus iucundum: ſuauiores albæ, quoniam è tranſlucido facilius accipitur aer. Recentes ſtomachum & ſpiritũ inflant, aluumque turbant: itaque in febri damnantur vtique largiores. Grauedinem enim capiti, morbumque lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam vtiles fiunt ſtomacho, ægriſque. Nam & refrigerant leuiter, & faſtidium auferunt. Quæ autem in vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ ſunt penſilibus in palea ſeruatæ. Nam in vinaceis ſeruatæ, & caput & veſicam & ſtomachũ infeſtãt. Siſtunt tamen aluum, ſanguinem excrean-

excreantibus vtiliſſimæ. Quæ verò in muſto fuere, peiorem vim etiamnũ habent, quàm quæ in vinaceis. Sapa quoque ſtomacho inutiles facit: ſaluberrimas putant medici in cæleſti aqua ſeruatas, etiamſi minimè iucundas: ſed voluptatem earum in ſtomachi ardore ſentiri, & in amaritudine iecoris felliſque vomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis ſeruatæ, & os & ſtomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores exiſtimãtur fieri vinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis ſi edêre gallinacei, vuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere, adſtringendi vim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi ſunt, qui in vino capitis dolorem faciunt. Toſti tritique ſtomacho vtiles ſunt. Inſpergitur farina eorũ polentæ modo potionis dyſentericis, & cœliacis, & diſſolutis ſtomacho. Decoctо etiã eorum fouere pſoras & pruritum, vtile eſt. Vinacei per ſe, minus capiti aut veſicæ nocent, quàm nuclei: mammarum inflammationi triti cum ſale vtiles. Decoctum eorum veteres dyſentericos & cœliacos iuuat & potione, & fotu. Vua theriace, de qua ſuo loco diximus, contra ſerpentium ictus eſtur. Pampinos quoque eius edendos cenſent, imponendoſque, vinumq; & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habent. Vua paſſa, quam aſtaphida vocant, ſtomachum, ventrem, interanea tentaret, niſi pro remedio in ipſis acinis nuclei eſſent: iis exemptis, veſicæ vtilis habetur, & tuſſi alba vtilior. Vtilis & arteriæ & renibus, ſicut ex his paſſum priuatim è ſerpentibus contra hæmorrhoida potens. Teſtium inflammationi cum farina cumini aut coriãdri imponuntur: item carbunculis, articularibus morbis, ſine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas & dyſenteriã cum ſuis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice raphani & melle. Podagris & vnguium mobilibus cum panace, & per ſe ad purgandum os caputque, cum pipere commanducantur. Aſtaphis agria ſiue ſtaphis, quam vuam taminiam aliqui vocãt falſò, (ſuum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruſcæ) fert folliculos verius, quàm acinos, virides, ſimiles ciceri: in his nucleum triangulum. Matureſcit cum vindemia nigreſcitque, cùm taminiæ rubentes norimus acinos: ſciamuſque illam in apricis naſci, hanc non niſi in opacis. His nucleis ad purgationem vti non cenſuerim propter ancipitem ſtrangulationem: nec ad pituitam oris ſiccandam: fauces enim lædunt. Phthiriaſi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admiſta ſandaracha: item pruritu & pſoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium vitia, rheumatiſmum cicatricum, hulcerum manantia. Flos tritus in vino contra ſerpentes bibitur: ſemen enim abdicauerim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, & plagis ſerpentiũ vtiq; illinunt. Labruſca quoq; œnanthen fert, ſatis dictã, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, ſpiſſis & candicantibus foliis, geniculata, rimoſo cortice: fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & variis coxendicum & lumborum vitiis tuſæ cum foliis & ſucco proſunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim eſſe, quam vulgus vuam taminiam vocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad expuitionem ſanguinis quoq; adhibent, nõ vltra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito ſale, thymo, aceto mulſo. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Eſt huic ſimilis, ſed in ſalictis naſcens: ideo diſtinguitur nomine, cùm eoſdem vſus habeat, & ſalicaſtrum vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedumque aceto mulſo trita hæc efficaciùs tollit. Vitis alba eſt, quã Greci ampeloleucen, alij ophioſtaphylon, alij melothron, alij pſilothrũ, alij archezoſtin, alij cedroſtin, alij madon appellant. Huius ſarmenta longis & exilibus internodiis geniculata ſcandunt. Folia pampinoſa ad magnitudinẽ ederæ, diuiduntur vt vitiũ. Radix alba, grandis, raphano ſimilis initio: ex ea caules aſparagi ſimilitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & vrinã cient. Folia caules exhulcerant corpus: vtique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarumque tædio cum ſale illinuntur. Semen in vua raris acinis dependet, ſucco rubente, poſteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim vtuntur. Pſoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potumque. Radix numeroſis vtilitatibus nobilis, contra ſerpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varioſque & lentigines, & ſuggillata emendat, & cicatrices. Eademque præſtat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis, & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipſa autem largior aliquanto, ſenſus purgat. Illa vis præclara, quòd oſſa infracta extrahit in aqua impoſita, vt bryonia: quare quidam hanc albam bryoniam vocant. Alia verò nigra efficacior in eodem vſu cum melle & thure. Suppurationes incipientes diſcutit, veteres maturat & purgat. Ciet menſes & vrinã. Ecligma ex ea fit ſuſpirioſis, & contra lateris dolores, vulſis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus conſumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino ſecundas fœminarum appoſita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua mulſa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem ſeminis: qui illitus per ſe & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: ſerpentes fugat. Tunditur ipſa radix cum pingui fico, erugatq; corpus ſi ſtatim bina ſtadia ambulentur: aliàs vrit, niſi frigida abluatur. Iucundius hoc idem præſtat nigra vitis: quoniam alba pruritũ affert. Eſt ergo & nigra, quam propriè bryoniã vocant, alij Chironiam, alij gynecanthen, aut aproniam, & ſimilem priori, præterquàm colore. Huius enim nigrum eſſe diximus. Aſparagos eius

Diocles prætulit veris asparagis in cibo vrinæ ciendæ, lieniqùe minuendo. In frutectis & harundinetis maximè nascitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel efficacius extrahit, quàm suprà dicta. Cæterùm eidem peculiare est, quòd iumentorum ceruicibus vnicè medetur. Aiunt si quis villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasque fieri villaticas alites. Eadem in iumento homineque phlegma, aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat. Et hactenus de vitium generibus. Musta differentias habent naturales has, quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunq; aliaq;, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conueniat. Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim & sine interspiratione potum, necat. Cantharidum naturæ aduersatur. Item serpentibus, maximè hæmorrhoidi & salamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Prodest renibus, iocineri, & interaneis vesicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra buprestin valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiasque perquàm multas exposuimus, & ferè cuiusque proprietates. Neque est vlla pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe cùm sit tardum dictu, pluribus prosit an noceat: præterea quàm ancipiti euentu potu statim auxilium fit, aut venenum. Etenim de natura ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando ei volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui verò posteà de volumine illo differuere, innumera. Nos ista Romana grauitate, artiumq; liberalium appetentia, non vt medici, sed vt iudices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis differere immensum & inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis. Surrentinum veteres maximè probauere: sequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alij, iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum cæteris omnibus pronuntiãdo. Quin vt constarent sententiæ, quota portio tamen mortalium iis generibus posset vti? Iam verò nec proceres vsquã synceris. Eò venere mores, vt nomina modò cellarũ væneant, statimque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius iam est quodcunq; & ignobilius. Hæc tamen facere constantissimè videntur sententiæ victoriam, quorum mentionem fecimus, si quis hoc quoque discrimen exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu stomacho vtile, non item in calido. Et in diutina tussi sorbetur merum vtiliter à ieiunis: item in quartanis. Nullo æquè venæ excitantur. Aluum sistit, corpus alit. Creditum est obscuritatem visus facere: nec prodesse neruis, aut vesicæ. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus, quæ sunt dulcia: austera vel Falerno vtiliora. Concoctionem minus adiuuant: stomachum modicè implent. At Surrentina nullo modo, nec caput tentant: stomachi & intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentino, austeritatis Albano, vehementiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo interuallo absfuerint. Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum est. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, sanguis colosq; hominum. Hoc quoque distat orbis medius, & mitior plaga à circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantùm nobis hic succus. Lactis potus ossa alit, frugum neruos, aquæ carnes. Ideo minus ruboris est in corporibus illis, & minus roboris, contraque labores patientiæ. Vino modico nerui iuuantur, copiosiore læduntur: sic & oculi. Stomachus recreatur: appetentia ciborum inuitatur: tristitia & cura hebetatur: vrina & algor expellitur: somnus conciliatur. Præterea vomitiones sistit: collectiones extrà lanis humidis impositis mitigat. Asclepiades vtilitatem vini æquari vix Deorum potentia posse pronunciauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magisque vrinã expellit: minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat: austerum facilius concoquitur. Leuissimum est, quod celerrimè inueteratur. Minus infestat neruos, quod vetustate dulcescit. Stomacho minus vtile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celeriùs per vrinam transit, tantoq; magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictũ sit. Vinũ si sit fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patresfamilias ætatem ademere his, quæ per se cariem traxere. Quo certè vocabulo satis consilij dedere prisci: quoniã & in materiis cariem fumus erodit, at nos è diuerso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate salubria fiunt. Quò generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minimè vtilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere volentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contrà minuentibus aluumque cohibentibus, sitire in edendo, posteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est. Curas vigoremque animi impedit, ad procinctum tendentibus: somno verò ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. [Odyss. Δ.] Sic quoque in Prouerbiũ cessit, sapientiam vino obumbrari. Vino debemus homines, quòd soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere vtilissimum; Itemq; iugi superbibere ebrietati: quam quidem

frigidæ

frigidæ potus extemplo discutit. Meracis potionibus per viginti dies ante Canis ortum, totidémq; posteà, suadet Hesiodus vti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscū, meconium, argentum viuum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionúmque ictus, contráque omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, presteras, fungos. Item contra inflationes rosionésque præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At verò cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maximè album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur vino calido virilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedésque quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunque tenuissimum: vulgo verò, quod quenque maximè iuuerit validum. Vtilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo vires è musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: meliúsque, si nec vasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam validus expauerit? In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile est stomacho, neruis, vesicæ. Resina condita, frigidis stomachis vtilia existimantur. Non expedire vomitoribus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrúmue magis constringit, magísq; calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri vtile: item vuluarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exhulcerationi, ruptis conuulsis, vomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc vtilius id, quod sponte naturæ suæ picem resipit, picatúmque appellatur. Heluenaco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium valetudines attinet, certum est nō dandum in febre, nisi veteribus ægris, vinum: nec nisi declinante morbo. In acutis verò periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius. dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est spe somni, bibentibus: nec à partu abortúue, nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorúmque doloribus vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febre dyspnœa fit. Minimè verò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsq;: nec quorum conniuentium perlucebunt oculi, neu palpebris non coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemæ in oculis erunt. Minimè lingua fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si vrina difficilè reddetur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundatur. Cardiacorum morbo vnicam spem in vino esse, certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij non nisi in remissione. Illi, vt sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuente se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari vtique non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedēte alio potu: hoc est, vtique sitienti, nec nisi in desperatione suprema: & viro facilius quàm fœminæ: seni, quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potius, quàm expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mistura. Atque vulgò satis putant vnum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum vsum, cùm ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus vti. Et aliàs modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti è napis vinum vtile esse ab armorum equitandíue lassitudine præcipientium, atque vt reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino vtendum potius, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & palmeum, capiti noxium, ventríque tantùm molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit, vt infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicetúrque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. Multorum stomacho vtiliter gargarizatur: cum eadem conualescentium & à Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post vredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei: contraque omnium aculeatorum venena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphu-

ris ſextante ſextariis tribus aceti, aut hyſſopi faſciculo, medetur ſedis vitiis. In ſanguinis fluxione poſt exciſos calculos,& omnia alia,foris in ſpongia impoſitum, intus potum cyathis binis quàm acerrimum.Conglobatum vtiq; ſanguinem diſcutit. Contra lichenas & bibitur, & imponitur. Siſtit aluos, & rheumatiſmos interaneorum infuſum: item procidentia ſedis vuluæq;. Tuſſim veterem inhibet,& gutturis rheumatiſmos, orthopnœam, dentium labefactationem. Veſicæ nocet,neruorúmque infirmitatibus.Neſciere medici,quantum contra aſpidas polleret.Nuper ab aſpide calcata percuſſus vtrem aceti ferens,quoties depoſuiſſet, ſentiebat ictum, aliàs illæſo ſimilis. Intellectum ibi remedium eſt,potúq; ſuccurſum. Neque altero os colluunt venena exugentes. In totum domitrix vis hæc non ciborum modò eſt, verùm & rerum plurimarum. Saxa rumpit infuſum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & ſapores non alius magis ſuccus commendat aut excitat: in quo vſu mitigatur toſto pane aut vino, vel accenditur pipere ac laſere: vtique ſale compeſcitur. Non eſt prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa ſupremis ſuis annis conflictatus graui morbo pedum,cùm dolorem eum perpeti nequiret,vnius medicorum portentoſa ſcientia,ignorante Diuo Auguſto,tanti putauit vſu pedum ſenſúque omni carere,dummodo & dolore illo careret,demerſis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto ſcillino,& oxymelite,& ſapa,& fæce vini,aceti,& ſapa. CAP. II.

ACetum ſcillinum inueteratum magis probatur: prodeſt, ſuper ea quæ diximus, aceſcentibus cibis: guſtatum enim diſcutit pœnam eam. Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit,ac ſtomachi:odorem oris tollit,gingiuas aſtringit, dentes firmat, colorem meliorem præſtat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & tranſitum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, vertiginoſis, vuluarum ſtrangulationibus, percuſſis aut præcipitatis,& ob id ſanguine conglobato,neruis infirmis,renum vitiis perquàm vtile. Cauendum exhulceratis. Oxymeli antiqui(vt Dieuches tradit)hoc modo temperabant: mellis minas decem,aceti veteris heminas quinque,ſalis marini pondo,thymbræ quadrantem,aquæ marinæ ſextarios quinq; pariter coquebant, decies deferueſcente cortina, atque ita diffundebant inueterabántque. Suſtulit totum id Aſclepiades, coarguítque. Nam etiam in febribus dabant. Profuiſſe tamen fatentur contra ſerpentes, quas ſepas vocant, & contra meconium, ac viſcum, & anginas, calidum gargarizatum,& auribus,& oris gutturíſque deſideriis,quæ nunc omnia oxalme contingunt:id ſale & aceto recente efficacius eſt. Vino cognata res ſapa eſt, muſto decocto, donec tertia pars ſuperſit. Ex albo hoc melius. Vſus contra cantharidas,bupreſtin, pinorũ erucas, quas pityocampas vocant, ſalamandras, & contra mordentia venenata. Secundas partúſque emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus author eſt, venenum eſſe, ſi quis ieiunus à balineis id bibat. Conſequens horum eſt vini fæx,ſui cuiuſque generis. Ergo vini fæci tanta vis eſt, vt deſcendentes in cupas enecet. Experimentum demiſſa præbet lucerna,quandiu extinguatur,periculum denuntians. Illota miſcetur medicamentis. Cum iridis verò pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et ſicca vel madida contra phalangia, & teſtium mammarúmque inflammationes, vel in quacunque parte corporis. Item cum hordacea farina,& thuris polline in vino decocta crematur & ſiccatur. Experimentum eſt legitimè coctæ, vt refrigerata linguam tactu videatur vrere. Celerrimè exanimatur loco non incluſo condita. Crematio ei multum virium adiicit. Vtiliſſima eſt ad compeſcendas lichenas furfuréſque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ contraria eſt pota,ſed magis cruda. Oculorum medicamẽtis cocta & lota miſcetur. Medetur illita & teſtibus, & genitalibus. In vino autem aduerſus ſtrangurias bibitur. Cùm expirauit quoque, lauandis corporibus & veſtibus vtilis:túncque vſum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior ſit neceſſe eſt, multóque magis exhulceret. Reſiſtit ſuppurationum incrementis: ſtomachum, interanea, ventrem illita adiuuat. Siſtit earum partium rheumatiſmos,& mulierum menſes. Panos diſcutit nondum exhulceratos,& anginas:ſacros ignes cum cera. Mammas lactis ſui impatientes eadem extinguit. Vngues ſcabros aufert. E ſerpentibus contra ceraſtas validiſſima cum polenta. Cum melanthio autem contra crocodili morſus,& canis. Et hæc cremata ampliat vires. Tunc addito lentiſcino oleo, illita vna nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo appoſita,vuluas purgat. † Sæpe fæce ambuſta ſanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tuſſes veteres. Decoquitur in patinis cum ſale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum.

De oleis,& folijs olea,& flore,& cinere,& de oliua alba & nigra,& de amurca. CAP. III.

OLearum proxima authoritas intelligitur. Folia earum vehementiſſimè adſtringunt, purgant, ſiſtunt. Itaq; commanducata impoſita hulceribus medentur,& capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici vſſerint, gingiuarum inflammationibus, paronychiis, ſordidíſq; hulceribus excreſcentibus. Cum melle profluuium ſanguinis è neruoſis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos hulceribus, & puſtulis, procidentíque pupillæ efficax: quapropter in collyria additur. Nam & veteres lacrymationes ſanat, & genarum eroſiones. Exprimitur autem ſuccus tuſis, affuſo vino & aqua cæleſti, ſiccatúſque in paſtillos digeritur. Siſtit menſes in lana admotus vuluæ. Vtilis & ſaniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus ſa-

bus sacris, quæq; serpunt hulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi florescentes, vt spodij vicem cinis præstet: vinóque infuso iterum vritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, vel foliis tusis cum melle, oculos verò cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans, sanat lichenas, furfures, manantia hulcera. Nam & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maximè oleæ, mirari satis est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes, atque etiam in oleastro quærēdam. E radice oleæ quàm tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem reiicientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahítque fistulis vitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho vtiliores, ventri minus. Præclarum habent, antequàm condiantur, vsum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ vrinæ item dentibus, aut attritis, aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus vrinæ. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti: † sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris hulceribus, dentium stabilitati efficacissimè subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca vtilior: item infantibus fouendis. Albæ verò mulierum vuluæ in lana admouetur. Multò autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vase ad crassitudinē mellis. Vsus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, vt quæque causa exigat in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manātium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic vsus, vtique inueterato medicamēto. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, vuluæ exhulcerationi. Illinitur verò podagris incipientibus: item articularibus morbis. Si verò cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mirè sanat. Cruda amurca podagris foueri vtilissimum.

† Sed reddenda medicinæ quoq; ratio est.

De folijs oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cupreßino, & cytreo, & caryino. CAP. IIII.

OLeastri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccat, & ad cicatricem perducit: cætera, vt in oleis. Peculiare autem, quòd folia decoquuntur ex melle, dantúrque cochlearibus contra sanguinis excreationes. Oleum tamē acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychiis, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vino: iis verò quæ purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si plus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea venter: in rheumatismo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causásque abundè diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum est omphacinum, proximè viride. Præterea quàm maximè recens, nisi cùm vetustissimum quæritur, tenue, odoratum, quódq; non mordeat, è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quàm aliud: sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, vigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget hulcerum incrementa. Fauces exasperat, & venena omnia hebetat, præcipuè psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditúmque vomitionibus, contra omnia suprà dicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionúmque refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magísque ruta simul decocta pellit. Item ventris animalia. Soluit aluū heminæ mensura, cum vino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris vtile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autē magis excalfacit corpora, magisq; discutit sudores. Duritias magis diffūdit. Lethargicis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorū claritati confert aliquid, cum pari portione mellis acapni: Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si vetusti non sit occasio, decoquitur, vt vetustatem repræsentet. Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcordia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, vuluis, auribus, ambustis. Cum cinere verò muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorē cutis commendat, capillúmque fertili natura euocat. Semen ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex vua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oelo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos

ros cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali Punici germine decoctum, vermiculósque in his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur furunculis, & à Sole vstis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se verò capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum vtilius quo recentius, quóque viridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auribus, in calyce Punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, medetur gingiuis, dentium dolori, dysenteriæ, vuluæ exhulceratæ, vesicis, hulceribus vetustis vel manantibus, cum squama æris & cera: Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat & furfures, & rhagadas condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi bupresti, aliísque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinũ oleum eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce verò iuglande, quod caryinum appellauimus, alopeciis vtile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cæterùm iners & graui sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quam cicinum. E lentisco factum, vtilissimum acopo est. Idémque proficeret æquè vt rosaceum, ni durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulásque sudorum. Scabiem iumentorum efficacissimè sanat. Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinuntur: & vuluæ concitatæ succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Adstringit gleucinum, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. Balsaminũ longè pretiosissimum omnium, vt in vnguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum claritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectiones omnes duritiásque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquàm vtile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum horrore venientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modicè, quoniam adurit, augétque vitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinã ciet. Oculorum epiphoris vino expressum vtilissimè imponitur. Item frontibus dormire volentibus: efficacius, si & nares illinantur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitatem commendat linguæ subditum folium, sicut & vestium odorem interpositum. Hyoscyaminum emolliendo vtilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Rhaphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiásque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoethe vocant. Lirinon, quod & phaselinum & Syrium vocauimus, renibus vtilissimum est, sudoribúsque euocandis, vuluæ molliendæ, concoquendóque intus. Selgiticum neruis vtile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguini circa Flaminiam viam vendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nausea, aluum emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibêre torpescunt, excitantúrque crebró. Potores certaturi præsumũt ex eo cyathum vnum. Pissino oleo vsus & passim ad quadrupedum scabiem est. A vitibus oleísque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem afferunt minus siccæ: nec quantum videtur, vtiles stomacho: tussim exasperant, corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandam, in quem vsum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus vtiles, in cibo maximè. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis. Cum cotoneis & cera & croco suggillata emendat. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto spodij vicem efficiunt, miscentúrq; collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

De myrobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

PAlma quæ fert myrobalanum, probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & mẽses sistit in vino austero, & vulnera conglutinat. Palma, siue elate, siue spathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quæ serpunt cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina & cera sanat diebus x x. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibendus renum vitiis & vesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac ventris fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vuluarum vitiis efficacissimus.

Medicina ex singulorum generum flore, folijs, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere. CAP. VI.

PRoximæ varietates generũ medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: aluum, vesicam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora.

uiora. Cruda tamen duntaxat matura, proſunt ſanguinem excreantibus ac dyſentericis, cholericis, cœliacis. Non idem poſſunt decocta, quoniam amittunt conſtringentem illam vim ſucci. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cæleſti, ad eadem quæ ſuprà ſcripta ſunt. Ad ſtomachi autem dolores cruda decoctáve cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos ſanat, cocta in vino, & illita cum cera. Alopeciis capillũ reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem ſuauitati multum adiiciunt, ſtomachoque vtilius id faciunt. Quæ verò in melle condiuntur cocta, quidam ad ſtomachi vitia trita cum roſæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodeſt. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis & ſiccus inflammationibus oculorũ, excreationibus ſanguinis, menſibus mulierum. Fit & ſuccus ex his mitis, cum vino dulci tuſis, vtilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, ſi procidant vuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo vtiliſſima, quæ ex Sicilia veniunt. Minus vtilia ſtruthea, quamuis cognata. Radix eorum circunſcripta terra manu ſiniſtra capitur, ita vt qui facit, dicat quæ capiat, & cuius cauſa: ſic adalligata ſtrumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, ſtomachum & ventrem ſoluunt, ſiticuloſa, æſtuoſa, ſed neruos non lædunt. Orbiculata ſiſtunt aluum & vomitiones, vrinas cient. Syluestria mala ſimilia ſunt neruis acerbis, aluumque ſiſtunt. Sanè in hunc vſum immatura opus ſunt.

Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipſa vel ſemen. Faciunt oris ſuauitatem, decocto eorum colluto, aut ſucco expreſſo. Horum ſemen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipſa verò contra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facilè manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare ſuperuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, ſtomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuasque lædunt. Quæ verò ab his ſapore proxima vinoſa diximus, paruum nucleum habentia, vtiliora paulò intelliguntur. Aluum ſiſtunt, & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca citraque ſatietatem. Sed hæc minimè danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum vtili nec ſucco. Cauentur æquè vomitionibus, ac bilem reiicientibus. Vuam in his, ac ne muſtum quidem, ſed protinus vinum aperuit natura. Vtrunque aſperiore cortice. Hic ex acerbis in magno vſu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit: ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monſtrant: miſtáque galla in aceto decocto, mobiles dentes ſtabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam guſtatu moueat infantem. Diuiditur malum, cæleſtique aqua madeſcit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & ſanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod ſtomatice vocatur, vtiliſſimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini: pterygiis, genitalibus, & his quas nomas vocant, & quæ in hulceribus excreſcunt. Contra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tuſis, ſuccoque decocto ad tertias, cum croci, & aluminis ſciſſi, myrrhæ, mellis Attici ſelibris. Alij & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: ſuccus in cacabo nouo coquitur mellis craſſitudine, ad virilitatis & ſedis vitia, & omnia quæ Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum ſerpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti & impoſiti, perniones ſanantur. Contuſum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno toſtum & contritum, potumque in vino, ſiſtit aluum, diſcutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus vocatur Græcis, miræ obſeruationis multorum experimento. Si quis vnum ex his, ſolutus vinculo omni cinctus & calceatus, atque etiam annuli, decerpſerit duobus digitis, pollice & quarto ſiniſtræ manus, atque ita luſtratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorũ imbecillitatem paſſurum eo anno. Iidem cytini ſiccati tritique, carnes excreſcentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: vel ſi mobiles ſint, decocto ſucco. Ipſa corpuſcula trita, hulceribus quæ ſerpunt putreſcúntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorumque: & ferè ad omnia, quæ cortices malorum. Aduerſantur ſcorpionibus. Non eſt ſatis mirari curam diligentiamque priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequàm ſcilicet malum ipſum prodeat, erumpentes, quos balauſtium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari. Siſtunt potu menſes fœminarum: ſanant oris hulcera, tonſillas, vuam, ſanguinis excreationes, ventris & ſtomachi ſolutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, vt ſic quoque experirentur, inueneruntque tuſorum farina dyſentericos à morte reuocari, aluum ſiſti. Quin & nucleos ipſos acinorum experiri non piguit. Toſti tuſique ſtomachum iuuant, cibo aut potioni inſperſi. Bibuntur ex aqua cæleſti, ad ſiſtendum aluum. Radix decocta ſuccum remittit, qui tineas necat, Victoriati pondere. Eadem diſcocta in aqua, quas Lycium, præſtat vtilitates. Eſt & ſylueſtre Punicum, à ſimilitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex vino potæ ſomnos faciunt. Semine poto, aqua quæ ſubierit cutem, ſiccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

De pyris & eorum obſeruationibus, & de ficorum obſeruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam valentibus onerosſus, ægris quoque vini modo negatur. Decocta eadem mirè ſalubria & grata, præcipuè Cruſtumina. Quæcunq; verò cum melle decocta, ſtomachum adiuuant. Fiunt cataplaſmata è pyris, ad diſcutienda corporum vitia: & decocto eorũ ad duritias vtuntur. Ipſa aduerſantur boletis atque fungis, pelluntque pondere & pugnante ſucco. Pyrum ſylueſtre tardiſſimè matureſcit. Conciditur, ſuſpenſumq; ſiccatur ad ſiſtendam aluum: quod & decoctum eius potum præſtat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eoſdem vſus. Pyrorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala pyraque portatu iumentis mirè grauia ſunt vel pauca. Remedio aiunt eſſe, ſi prius edenda dentur aliqua, aut vtriq; oſtendantur. Fici ſuccus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in vmbra ſiccatur ad aperienda hulcera, cienda menſtrua, appoſito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumque ſcabiem emendat: item lichenas & pſoras. Aluum ſoluit. Lactis ficulni natura aduerſatur crabronum veſparumque & ſimilium venenis, priuatim ſcorpionum. Idem cum axungia verrucas tollit. Folia, & quæ non maturuere fici, ſtrumis illinuntur, omnibusque quæ emollienda ſunt diſcutiendáve. Præſtant hæc & per ſe folia. Et alij vſus eorum, tanquam in fricando lichene, & alopeciis, & quæcunque exhulcerari opus ſit. Et aduerſus canis morſus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria vocantur, illinuntur. Extrahunt infracta oſſa cum papaueris ſylueſtris foliis. Canum rabioſorum morſus, folio trito ex aceto reſtringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morſibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis, conſumendisque quæ excreſcunt. Fici maturæ vrinam cient: aluum ſoluunt: ſudorem mouent, papulasque. Ob id autumno inſalubres, quoniam ſudantia huius cibi opera corpora perfrigeſcunt. Nec ſtomacho vtiles: ſed ad breue tempus, & voci contrariæ intelliguntur. Nouiſſimæ ſalubriores, quàm primæ: medicatæ verò nunquam. Iuuenum vires augent: ſenibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarũ. Sitim ſedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus conſtrictis, quas ſtegnas vocant. Siccæ fici ſtomachum lædunt: gutturi & faucibus magnificè vtiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatiſmis eius & ſtomacho contrariæ. Veſicę ſemper vtiles, & anhelatoribus, ac ſuſpirioſis. Item iocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adiuuant: ob id antè athletæ hoc cibo paſcebantur: Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos tranſtulit. Recolligentibus ſe à longa valetudine vtiliſſimæ. Item comitialibus, & hydropicis, omnibusque, quæ maturanda aut diſcutienda ſunt, imponuntur: efficacius calce aut nitro admiſto. Coctæ cum hyſſopo pectus purgant, pituitam, tuſſim veterem. Cum vino autem ad ſedem & tumorem maxillarum, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco vtiles ſunt pleuriticis & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus proſunt. Tibiarum hulceribus cum æris flore. Pterygiis cũ Punico malo. Ambuſtis, pernionibus cum cera. Hydropicis coctæ in vino, & cum abſinthio & farina hordeacea, nitro addito. Aluum ſiſtunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum ſale tritæ illinuntur. Carbunculos extrahunt in vino coctæ & impoſitæ. Carcinomati, ſi ſine hulcere eſt, quàm pinguiſſimam ficum imponi, penè ſingulare remediũ eſt: item phagedænæ. Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, aſtringit. Bibitur & ad diſcutiendum ſanguinem concretũ. Item percuſſis, præcipitatis, conuulſis, ruptis, cyathis ſingulis aquæ & olei. Datur tetanicis & ſpaſticis: item potus vel infuſus cœliacis, dyſentericis. Et ſi quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cũ cera & roſaceo ſubactus, ambuſtis cicatricem tenuiſſimã obducit. Luſcioſos ex oleo illitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. Produnt etiam, ſi quis inclinata arbore, ſupino ore aliquem nodum eius morſu abſtulerit nullo vidente, atque in aluta illigatum licio è collo ſuſpenderit, ſtrumas & parotidas diſcuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera ſanat. Crudæ groſſi verrucas & thymos, nitro farinaque additis, tollunt. Spodij vicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis toſtus adiecto pſimmythio digeritur in paſtillos, ad hulcera oculorum & ſcabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: ſurculo quoq; eius lac coagulatur in caſeum. Exceptum id coactumque in duritiam, ſuauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miſcetur exhulceratoriis medicamentis. Aluum ſoluit: vuluam cum amylo aperit. Pota menſes ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, pſoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, & canis morſus. Dentium quoque dolori hic ſuccus appoſitus in lana prodeſt, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admiſto eruo, contra marinorum venena proſunt. Adiiciunt & vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Groſſi illitæ ſtrumas, & omnium collectionem emolliunt, & diſcutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ molliſſima ſunt ex his, cum aceto hulcera manantia & epinyctidas & furfures ſanãt. Cum melle item & foliis ceria ſanant, & canis morſus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaueris foliis oſſa extrahunt. Groſſi caprifici inflãmationes diſcutiunt ſuffitu. Reſiſtunt & ſanguini taurino

poto,

poto,& pſimmythio,& lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas ſanant. Cauliculi aut groſſi eius quàm minutiſſimæ,ad ſcorpionum ictus è vino bibuntur. Lac quoque inſtillatur plagæ,& folia imponuntur.Item aduerſus murem araneum. Cauliculorũ cinis vuam faucium ſedat.Arboris ipſius cinis ex melle,rhagadia.Radix deferuefacta in vino,dentiũ dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita,impetigines tollit. Illinũtur ramenta rami ſine cortice quàm minutiſſima ad ſcobis modum.Caprifico quoque medicinæ vnius miraculum additur. Corticem eius impubeſcentem puer impubis ſi defracto ramo detrahat dentibus,medullam ipſam adalligatam ante Solis ortum,prohibere ſtrumas.Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorũ circundata,in tantum mirabili natura compeſcit,vt immobiles præſtet.Herba quoque, quam Græci erineon vocant,reddenda in hoc loco propter gentilitatem.Palmum alta eſt,cauliculis quinis ferè, ocimi ſimilitudine,flos candidus,ſemen nigrum,paruum:tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur:vtcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci.Herba perquàm vtilis auriũ dolori,nitri exiguo addito. Folia reſiſtunt venenis. Pruni folia decocta tonſillis,gingiuis, vuæ proſunt in vino decocta,& ſubinde ore colluto.Ipſa pruna aluum molliunt,ſtomacho verò vtiliſſima, ſed breui momento. Vtiliora Perſica,ſuccuſque eorum,etiamnum in vino aut in aceto expreſſus. Nec eſt alius eis pomis innocentior cibus. Nuſquam minus odoris, ſucci plus, qui tamen ſitim ſtimulet.Folia eius trita illita,hæmorrhagiam ſiſtunt. Nuclei Perſicorum in aceto & oleo,capitis doloribus illinuntur. Sylueſtrium quidem prunorum baccæ,vel è radice cortex, in vino auſtero ſi decoquantur,ita vt triens ex hemina ſuperſit,aluum & tormina ſiſtunt. Satis eſt ſingulos cyathos decocti ſumi.Et in iis,& ſatiuis prunis eſt limus arborum,quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè vtilis. Mora in Aegypto & Cypro ſui generis, vt diximus, largo ſucco abundant,ſummo cortice deſquamato:altiore plaga,ſiccantur, mirabili natura. Succus aduerſatur venenis ſerpentium, prodeſt dyſentericis, diſcutit panos, omneſque collectiones: vulnera conglutinat,capitis dolores ſedat,item aurium:ſpleneticis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones. Celerrimè teredinem ſentit. Nec apud nos ſucco vſus minor. Aduerſatur aconito & araneis, in vino potus. Aluum ſoluit, pituitaſque ac † tineas & ſimilia ventris animalia extrahit. Hoc idem præſtat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & vitis corticibus ſimul coctis in aqua cæleſti. Pomi ipſius ſuccus aluum ſoluit protinus. Ipſa poma ad præſens ſtomacho vtilia,refrigerant, ſitim faciunt. Si non ſuperueniat alius cibus, intumeſcunt. Ex immaturis ſuccus ſiſtit aluum:veluti animalis alicuius,in hac arbore obſeruandis miraculis,quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchreſtos ſtomatice,eadem arteriace appellata,hoc modo:Sextarij tres ſucci è pomo, leui vapore ad craſſitudinem mellis rediguntur.Pòſt additur omphacij aridi pondus x duorũ,aut myrrhæ x vnius, croci x vnius. Hæc ſimul trita miſcentur decocto. Neq; eſt aliud oris,arteriæ, vuæ, ſtomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo:Succi ſextarij duo,mellis Attici ſextarius,decoquuntur, vt ſuprà diximus.Mira ſunt prætereà,quæ produntur.Mori germinatione,priùs quàm in folia exeant, ſiniſtra decerpi iubentur futura poma:ricinos Græci vocant.Hi terrã ſi non attigere,ſanguinem ſiſtunt adalligati,ſiue ex vulnere fluat,ſiue ore,ſiue naribus,ſiue hæmorrhoidis:ad hoc ſeruantur repoſiti. Idem præſtare & ramus dicitur,Luna plena defractus,incipiens fructum habere. Si terram non attigerit,priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam menſium.Hoc & quocunque tempore ab ipſis decerptum ita vt terram non attingat,adalligatumque exiſtimant præſtare. Folia mori trita,aut arida decocta,ſerpentium ictibus imponuntur. Ad idemq; potu proficitur. Scorpionibus aduerſatur è radice corticis ſuccus,ex vino aut poſca potus.Reddenda eſt & antiquorũ compoſitio:Succum expreſſum pomi maturi immaturique miſtum, coquebant in vaſe æreo ad mellis craſſitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupreſſo præduratũ vas Sole torrebant, permiſcentes ſpatha ter die. Hæc erat ſtomatice,qua & vulnera ad cicatricem perducebant.Alia ratio:ſuccum ſiccato exprimebant pomo,multum ſapori obſoniorum conferente. In medicina verò contra nomas & pectoris pituitas,& vbicunqe opus eſſet aſtringi viſcera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertium genus ſucci foliis & radice decoctis ad ambuſta ex oleo illinenda. Imponuntur & per ſe folia.Radix per meſſes inciſa ſuccum dat aptiſſimum dentium dolori, collectionibuſque & ſuppurationibus. Aluum purgat.Folia mori in vrina madefacta,pilum coriis detrahunt. Ceraſa aluum molliunt ſtomacho inutilia. Eadem ſiccata aluum ſiſtunt,vtinam cient.Inuenio apud authores, ſi quis matutinò roſcida cum ſuis nucleis deuoret,intantum leuari aluum,vt pedes morbo liberentur. Meſpila, exceptis ſetaniis,quæ malo propiorem vim habent,reliqua aſtringunt ſtomachum, ſiſtuntque aluum. Item ſorba ſicca:nam recentia ſtomacho & aluo citæ proſunt.

De pineis & amygdalis,& nuce auellana,& de nuce iuglande,& de piſtacijs & caſtaneis, ſiliquis,cornu,& vnedone,& lauro. CAP. VIII.

NVces pineæ,quæ reſinam habent,contuſæ leuiter,additis in ſingulis ſextariis aquæ ad dimidium decoctæ,ſanguinis excreationi medentur,ita vt cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in vino decoctum contra tormina datur.Nuclei nucis pineæ ſitim ſedant,& acrimoniã ſtomachi roſioneſque,& contrarios humores conſiſtentes ibi,& infirmitatem virium roborant, renibus

& vesicæ vtiles. Fauces videntur exasperare, & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut passo, aut balanorū decocto. Miscetur his contra vehemētiores stomachi rosiones cucumeris semen, & succus portulacæ. Item ad vesicæ hulcera & renum, quoniam & vrinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremque hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt & auiditatem. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximeque in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibusque prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: è vino veteri hulcera putrescentia. Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie, antè fotu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex ecligmate cum resina terebinthina. Calculosis & difficili vrinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ, sunt efficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi & colo, cum elelisphaco modicè addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt, quinis ferè præsumptis ebrietatem non sentire potores: vulpesque, si ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & vrinā cient. Recentes stomachum implent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, & priuatim condylomata. Idem tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorumque vires, in cerebrum penetrant: hocque minore momento, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ vnguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ, & vomituris ieiunis: aptæ in tenesmo solo: trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ venena hebetant: item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur cæpis, leniuntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis, & luxatis. Cum cæpa autem & sale & melle, canis hominisq; morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. Putamen combustum tritumque in oleo aut vino, infantium capite peruncto, nutrit capillum: & ad alopecias eo sic vtuntur. Quò plures nuces quis ederit, hoc faciliùs tineas pellit. Quæ perueteres sunt nuces, gangrænis & carbunculis medentur: item suggillatis. Cortex iuglandium, lichenum vitio, & dysentericis prodest. Folia trita cū aceto: aurium dolori. In sanctuariis Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu cōpositionem antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis morsus, nuclei à ieiuno homine commanducati illitique præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, & pinguedini corporis conferunt, plus quàm sit verisimile. Tostæ & destillationi medentur. Tussi quoque veteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis, alij è passo bibūt. Pistacia eosdem vsus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterque ad serpentiū ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ vehementer sistunt stomachi & ventris fluxiones, aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, aluum soluunt. Eædem siccatæ sistunt, stomachoque vtiliores fiunt. Vrinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eumque succum bibunt. Sudor virgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaque inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus siue vnedo, fructum fert difficilem cōcoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturam habet, & foliis, & cortice, & baccis. Itaque decoctum ex his, maximè è foliis, prodesse vuluis & vesicis conuenit. Illita vesparum crabronumq; & apium, item serpentium venenis resistunt, maximè sepis, dipsadis, & viperæ. Prosunt & mensibus fœminarum cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum, cum ruta testiū, cum rosaceo capitis dolores, aut cum irino. Quin & commanducata atque deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest, tribus obolis in vino odorato pota. Folia pota vomitiones mouent. Baccæ menses trahunt apposítæ tritæ, vel potæ. Tussim veterem & orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in vino potæ. Si & febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitam, & extrahunt. Aduersus scorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & hulcera manātia, & hulcera oris, & furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat, & phthiriasin. Aurium dolori & grauitati instillatur, cum vino vetere & rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia: Prodest contra ictus & potus, maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri: gangrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam, efficacius recentem, quàm aridam. Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio vuæ iacentis, quadrantem pondo baccarum foliorumque decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias, eamque calidam gargarizare:

zare:

zare: & in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus Delphicæ folia trita olfactáque ſubinde, peſtilentiæ contagia prohibent, tanto magis ſi & vtantur. Oleum ex Delphica ad cerata acopúmq; ad perfrictiones diſcutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, febréſq; frigidas vtile eſt. Item ad aurium dolorem, in mali Punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, vuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, inteſtinorúmque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas pruritúſq;, illita noctibus. Proximè valet cætera lauri genera. Laurus Alexandrina ſiue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, menſéſque eodem modo pota. Daphnoides (ſiue his nominibus quæ diximus) ſylueſtris laurus prodeſt, aluum ſoluit, vel recenti folio vel arido drachmis tribus cum ſale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & vomitus, ſtomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæúe, purgationis cauſa ſumuntur.

De myrto ſatiua, & myrtidano, & de myrto ſylueſtri. CAP. IX.

MYrtus ſatiua candida, minus vtilis eſt medicinæ, quàm nigra. Semen eius medetur ſanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synariſtuſæ hoc edunt. Datur & dyſentericis denarij pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis ſanat, cum vino ſubferuefactū. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma ſiniſtra: & contra ſcorpionis ictus in mero, & ad veſicæ vitia, capitis dolores, & ægilopas, antequàm ſuppuret: item tumoribus, exemptíſque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus ſeminis aluum ſiſtit, vrinam ciet. Ad eruptiones puſtularum pituitæque cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius ſucco oleum eſt ex eadem myrto: lenius & vinum, quo nunquàm inebriatur. Inueteratum ſiſtit aluum & ſtomachum: tormina ſanat, faſtidium abigit. Foliorum arentium farina ſudores cohibet inſperſa, vel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ vuluarum, ſedis vitiis, hulceribus manantibus, igni ſacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambuſtis. Additur quoq; in medicamento, quod liparas vocant, eadem de cauſa qua oleum ex his, efficaciſſimum ad ea quæ in humore ſunt, tanquam in ore & vulua. Folia ipſa fungis aduerſantur trita ex vino, cum cera verò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta dyſentericis & hydropicis potui datur. Siccantur in farinam, quæ inſpergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgāt & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, teſtes, tetra hulcera: item ambuſta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis vtuntur & ſucco & decocto. Comburūtur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambuſtis foliorū cinis medetur. Inguen ne intumeſcat ex hulcere, ſatis eſt ſurculum tantùm myrti habere ſecum, nō ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodeſt appoſitum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice, & folio, & ſemine. Exprimitur & foliis ſuccus molliſſimis in pila tuſis, affuſo paulatim vino auſtero, aliâs aqua cæleſti: atq; ita expreſſo vtuntur ad oris ſedíſque hulcera, vuluæ & ventris: capillorum nigritiam, malarum perfuſiones, purgationes lentiginum, & vbi conſtringendum aliquid eſt. Myrtus ſylueſtris, ſiue oxymyrſine, ſiue chamæmyrſine, baccis rubentibus & breuitate à ſatiua diſtat. Radix eius in honore eſt, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili vrinæ, præcipuéque craſſæ, & graue olenti: morbo regio, & vuluarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes aſparagorum modo in cibo ſumpti, & in cinere cocti: ſemen cū vino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & roſaceo tritum, capitis dolores ſedat: & potum morbum regium. Caſtor oxymyrſinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri ſcopæ, ruſcum vocauit, ad eoſdem vſus. Et hactenus habent ſe medicinæ vrbanarum arborum. Tranſeamus ad ſylueſtres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER
VIGESIMVS QVARTVS.

Medicina ex arboribus syluestribus. CAP. I.

NE syluæ quidem, horridiórque naturæ facies, medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium, nusquam non remedia disponente homini, vt medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiæ atque concordiæ miraculis occursantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio dissident, vt altera in alterius scrobe depactæ moriantur: quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Pernicialia & brassicæ cum vite odia: ipsúmq; olus, quo vitis fugatur, aduersum cyclamino & origano arescit. Quin & annosas iam, & quæ sternuntur arbores, difficiliùs cædi, ac celeriùs inarescere tradunt, si priùs manu, quàm ferro, attingantur. Pomorum onera à iumentis statim sentiri: ac nisi priùs ostendantur his, quamuis pauca portent: sudare illico. Ferulæ asinis gratissimæ sunt in pabulo, cæteris verò iumentis præsentaneo veneno: qua de causa id animal Libero patri assignatur, cui & ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena, ac minimis quoque. Philyra coci & polline nimium salem cibis eximunt. Prædulcium fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigantur, vt intra duas horas bibi possint. Qua de causa & in saccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiæ cretæ, & argillæ nostratis. Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur, quando vtrunque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur, atramentum aqua. Innumera prætereà alia, quæ suis locis dicentur assiduè. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata vulgo, inuentu facilia, ac sine impendio, ex quibus viuimus. Posteà fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere istas, in quibus sua cuique homini vænalis promittitur vita. Statim compositiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æstimantur, hulceríque paruo medicina à Rubro mari imputatur, cùm remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex quæratur, nulla artium vilior fiat. Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdidit ritus, vincendo victi sumus. Paremus externis, & vna artium Imperatoribus quoque imperat. Verùm de his aliàs plura.

Lotos. CAP. II.

LOton herbam, itémque Aegyptiam eodem nomine, aliâs & Syrticam arborem, diximus suis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à nostris, aluum baccis sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertigini, comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructúque dulcius. Fit & è scobe eius medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta, & diuisa in pastillos, dysentericis vtilissimum, pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. CAP. III.

GLans intrita duritias, quas cacoethe vocant, cum salsa axungia sanat. Vehementiora sunt ligna & in omnibus cortex ipse, corticiq; tunica subiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa glans. Eadémque resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia & baccæ, vel cortex vel succus decocti prosunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagæ. Datur & ex vino dysentericis. Eadem & ilici vis.

De cocco ilicis, & galla, & visco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. CAP. IIII.

COccum ilicis, vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrimè in vermiculum se mutans, quod ideo scolecion vocant: improbántque. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidam, perforatam: item albam, nigram, maiorem, minorem. Vis omnium similis. Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit. Prosunt gingiuis, vuæ, oris exhulcerationi. Crematæ & in vino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychiis ex melle, & vnguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus instillantur, oculis illinuntur: aduersus eruptiones & panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ, & aceto salso extinctæ, menses sistunt, vuluásque procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquunt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est,

quódque leuiſſimum, extrà fuluum, intus porraceum, quo nihil eſt glutinoſius. Emollit, diſcutit tumores, ſiccat ſtrumas. Cum reſina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiiciunt, pari pondere ſingulorũ: eóque modo & ad vulnera vtuntur. Vnguium ſcabritias expolit, ſi ſeptenis diebus ſoluantur, nitróque colluantur. Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Lúna collectum è robore ſine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, ſi omnino ſecum habeant. Hulcera commanducato impoſitóque efficaciſſimè ſanari. Roboris pilulæ ex adipe vrſino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, ſiccat collectiones ſuppurationéſque: fluxiones ſiſtit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctũ eius fotu: cui & inſidere expedit, ſiccandis aſtringendíſue partibus. Radix cerri aduerſatur ſcorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, ſanguinem fluentem ex vtralibet parte ſiſtit. Eiuſdem cinis ex vino calido, ſanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupreſſo, & cedro magna, & de cedride, galbano. CAP. V.

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque vitiis. Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupreſſi folia trita, ſerpentium ictibus imponuntur: & capiti cũ polenta, ſi à Sole doleat: item ramici: qua de cauſa & bibuntur. Teſtium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è vino ammineo ſubacta, pedum ac neruorum dolores ſedant. Pilulæ aduerſus ſerpentium ictus bibuntur, aut ſi eiiciatur ſanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tuſæ cum axungia & lomento, proſunt. Bibuntur ex eadem cauſa. Parotidi & ſtrumæ cum farina imponuntur. Exprimitur ſuccus tuſis cum ſemine, qui miſtus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitúſque, cum fico ſicca pingui, exemptis granis, vitia teſtium ſanat, tumores diſcutit, & cum fermento ſtrumas. Radix cum foliis trita potáque, veſicæ & ſtranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menſes cient: ſcorpionum ictibus aduerſantur. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria vocatur, dentium doloribus vtiliſſimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores ſedat. Cedri ſuccus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina vſus, ni capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. Veſtes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non cenſeam in anginis hoc remedio vtendum, neque in cruditatibus, quod ſuaſere aliqui, guſtu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel grauitati aut vermibus aurium inſtillare. Portentum eſt, quod tradunt, abortiuum fieri in Venere, antè perfuſa virilitate. Phthiriaſes perungere eo non dubitauerim, itémque porrigines. Suadent & contra venenum leporis marini bibere in paſſo. Facilius in elephantiaſi illinatur. Et hulcera ſordida & excreſcentia in iis authores quidam, & oculorum albugines caliginéſque inunxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius ſorbere iuſſerunt: item aduerſus tineas. Fit ex eo & oleum, quod piſſelæon vocant, vehementioris ad omnia eadem vſus. Cedri ſcobe ſerpentes fugari certum eſt: item baccis tritis cum oleo, ſi qui perungantur. Cedrides, hoc eſt, fructus cedri, tuſſim ſanat, vrinam cient, aluum ſiſtunt, vtiles ruptis conuulſis, ſpaſticis, ſtranguriæ, vuluis, admoti. Contra lepores marinos, eadémque quæ ſupra, collectionibus, inflammationibúſque. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, ſed quale docuimus. Per ſe bibitur ad tuſſim veterem, ſuſpiria, rupta conuulſa. Imponitur iſchiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab oſſibus recedenti, ſtrumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum roſaceo, aut nardo. Odore comitialibus ſubuenit, & vulua ſtrangulante, & in ſtomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appoſitu vel ſuffitu: item ramis ellebori cirunlitum atque ſubiectum. Serpentes nidore vrentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à ſcorpione percuſſis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho: vuluáſque conuerſas corrigit. Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduerſatur & venenis, maximè toxicis, cum myrrha & in vino. Serpentes oleo & ſpondylio miſto tactu necat. Nocere vrinæ exiſtimatur.

De Hammoniaco, & ſtyrace, & ſpondylio, & ſphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityuſa, & reſinis, & picea, & lentiſco. CAP. VI.

SImilis Hammoniaci natura atque lacrymæ probandæ, vt diximus, mollit, calefacit, diſcutit, diſſoluit. Claritati viſus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorũ tollit. Dentium dolores ſedat, efficacius accenſum. Prodeſt dyſpnoicis, pleuriticis, pulmonibus, veſicis, vrinæ cruentæ, lieni, iſchiadicis potum. Sic & aluum ſoluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & roſaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel roſaceo efficaciſſimè imponitur. Laſſitudines perungi cum aceto & oleo exiguóque nitro, vtile eſt. Et ſtyracis naturam in peregrinis arboribus expoſuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicantibus fragmentis, Medetur tuſſi, faucibus, pectoris vitiis, vuluæ præcluſæ, duritiéue laboranti. Ciet menſes potu, appoſitúue

aluum

aluum mollit. Inuenio potu modico triſtitiam animi reſolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infuſum: ſtrumas illitum, neruorúmque nodos. Aduerſatur venenis quæ frigore nocent: ideo & cicutæ. Spondylion vnà demonſtratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, & in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vuluarum ſtrangulatione: quibus & ſuffitu prodeſt. Aluum mollit. Illinitur hulceribus ſerpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed ſuccus, cùm exprimitur, integendus eſt, quoniam mirè appetitur à muſcis & ſimilibus. Radix deraſa, & in fiſtulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque inſtillatur cum ſucco. Datur & ipſa contra morbum regium, & in iocineris vitio & vuluarum. Capillos criſpos facit perunĉto capite. Sphagnos, ſiue ſphacos, ſiue bryon, & in Gallia, vt indicauimus, naſcitur, vuluis decoĉto inſidentium vtilis: item genibus & feminum tumoribus, miſtus naſturtio, & aqua ſalſa tritus. Cum vino ac reſina ſicca potus, vrinam pellit celerrimè. Hydropicos inanit, cum vino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix colleĉtionibus imponuntur. Decoĉtum eorum ſtomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, & contra difficultatem vrinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ, & laricis folia trita, & in aceto decoĉta, dentium dolori proſunt. Cinis corticum intertrigini & ambuſtis: Potus aluum ſiſtit, vrinam mouet. Suffitu vuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri vtilia ſunt, drachmæ pondere in aqua mulſa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis reſinæque gratia radantur, vtiliſſimas eſſe phthiſicis, aut qui longa ægritudine non recolligant vires, ſatis conſtat: & illum cæli aera plus ita, quàm nauigationem Aegyptiam, proficere, plus quàm laĉtis herbidos per montium æſtiua potus. Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior, & incuruæ ſimilis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, paruulo cauliculo, craſſitudine digitali, foliis ſcabris, exilibus, albis, in petris naſcens. Omnes herbæ, ſed propter cognationem nominis non differendæ. Proſunt aduerſus ſcorpionum iĉtus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & veſicæ, decoĉtum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & vrinæ difficultatibus, ex aqua decoĉtæ bibuntur. Nouiſſima contra ſerpentes valet cum melle. Sic & appoſita vuluas purgat. Sanguinem denſatum extrahit pota. Sudores facit perunĉtis ea, peculiariter renibus vtilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem Viĉtoriati pondere in vino finit, & tuſſim recentem. Mortuos partus, ex aceto coĉta potáque, eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityuſa ſimili de cauſa dicetur, quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex eſt ſimilis piceæ, flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix, decoĉti hemina: aut ſeminis ligula in balanis. Folia in aceto decoĉta, furfures cutis emendant: mammas quoque miſto rutæ decoĉto & tormina, & ſerpentium iĉtus, & in totum colleĉtiones incipientes. Reſinam è ſuprà diĉtis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione vini, ac poſteà in arboribus. Summæ ſpecies duæ, ſicca, & liquida. Sicca è pinu & picea fit, liquida è terebintho, larice, lentiſco, cupreſſo. Nam & eæ ferunt in Aſia & Syria. Falluntur, qui eandem putant eſſe è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo ſuccoſam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, virus redolentem. Medici liquida raro vtuntur, & in ouo ferè: è larice propter tuſſim hulceráque viſcerum. Nec pinea magnopere in vſu: cæteris non niſi coĉtis. Et coquendi genera ſatis demonſtrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratiſſima atque leuiſſima: nationum Cypria & Syriaca vtraque mellis Attici colore, ſed Cypria carnoſior ſicciórque. In ſicco genere quærunt vt ſit cãdida, pura, perlucida. In omni autem, vt mõtana potiùs, quàm campeſtris: item Aquilonia potiùs, quàm ab alio vento. Reſoluitur reſina ad vulnerũ vſus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amari: Natura in medendo contrahere vulnera, purgare, diſcutere colleĉtiones: item peĉtoris vitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus ſpaſticíſque illinitur in Sole, totíſque corporibus, mangonum maximè cura, ad gracilitatem emendandã, ſpatiis ita laxantium cutem per ſingula membra, capacioráque ciborum facienda corpora. Proximũ locum obtinet è lentiſco. Ineſt ei vis aſtringendi. Mouet & ante cæteras vrinam. Reliquæ ventrem molliunt, cruda concoquunt, tuſſim veterem ſedant, vuluæ onera extrahunt etiam ſuffitæ. Priuatim aduerſantur viſco. Panos & ſimilia, cum ſeuo taurino & melle ſanant. Palpebras lentiſcina commodiſſimè replicat. Fraĉtis quoque vtiliſſima, & auribus purulentis: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optimè medetur.

De pice ſpiſſa, & liquida: & palimpiſſa, & piſſaſphalto, & zopiſſa, & teda, & lentiſco. CAP. VII.

PIx quoque vnde & quibus conficeretur modis, indicauimus: & eius duo genera, ſpiſſum, liquidúmque. Spiſſarum vtiliſſima medicinæ eſt Brutia, quoniam pinguiſſima & reſino reſinoſiſſima vtraſque præbet vtilitates: ob id magis rutila, quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt, è maſcula arbore meliorem eſſe, non arbitror poſſe intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduerſatur priuatim ceraſtæ morſibus cum polenta: item anginæ cum melle, diſtillationibus & ſternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum roſaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluum ſoluit, excreationes peĉtoris adiuuat ecligmate, aut illita tonſillis cum melle. Sic & hulcera purgat: explet

pletcum vua paſſa & axungia. Carbunculos purgat, & putreſcentia hulcera: quæ verò ſerpunt, cum pineo cortice, aut ſulphure. Phthiſicis etiam cyathi menſura quidam dederunt, & contra veterem tuſſim. Rhagadas ſedis & pedum, panosque & vngues ſcabros emendat: vuluæ duritias & conuerſiones, odore: item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis vrina decocta ad ſuppurationem perducit. Et ad alopecias ſicca pice vtuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino ſubferuefacta cum polline farraceo, quàm calidiſſimis impoſitis. Liquida pix, oleumque quod piſſelæon vocant, quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt, & vocant palimpiſſam. Liquida anginæ perunguntur intus, & vua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circunlitiones, ſuſpirioſos, vuluas, tuſſim veterem, & crebras excreationes pectoris, ſpaſmos, tremores, opiſthotonos, paralyſes, neruorum dolores. Præſtantiſſimum ad canum & iumentorũ ſcabiem. Eſt & piſſaſphaltos, miſta bitumini pice, naturaliter ex Apollinatarum agro. Quidam ipſi miſcent, præcipuum ad ſcabiem pecorum remedium, aut ſi fœtus mammas læſerit. Maturum optimum ex eo, quod cùm feruet, innatat. Zopiſſam eradi nauibus diximus, cera marino ſale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauiũ. Additur autem in malagmata ad diſcutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto, dentium dolores efficaciter colluunt. Lentiſci, & arbores, & ſemen, & cortex, & lacryma vrinam cient, aluum ſiſtunt. Decoctum eorum hulcera quæ ſerpunt, fotu. Illinitur in humidis, & igni ſacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur: mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacryma ſedis vitiis prodeſt, cùm quid ſiccari excalfierive opus ſit. Decoctum & è lacryma ſtomacho vtile, ructum & vrinam mouens: quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item maſtiche lentiſci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & ſmegmata adhibetur, & ſanguinem reiicientibus, tuſſi veteri: & ad omnia quæ Hammoniaci vis. Medetur & attritis partibus, ſiue oleo è ſemine eius facto ceræq; miſto, ſiue foliis ex oleo decoctis, ſiue cum aqua virilia foueantur. Scio Democratem medicum in valetudine Conſidiæ M. Seruilij Conſularis filiæ, omnem curationem auſteram recuſantis, diu efficaciter vſum lacte caprarum, quas lentiſco paſcebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & vlmo, & tilia, & ſambuco, & iunipero. CAP. VIII.

PLatani aduerſantur veſpertilionibus. Pilulæ earum in vino potæ x quatuor pondere, omnibus ſerpentium & ſcorpionum venenis medentur: item ambuſtis. Tuſæ autem cum aceto acri, magisque ſcillite, ſanguinem omnem ſiſtunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque veteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & ſuppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium eſt: folia eorum tenerrima in vino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum ſanat ambuſta igni vel frigore. Cortex è vino ſcorpionum ictus reſtinguit. Fraxinus quam vim aduerſus ſerpentes haberet, indicauimus. Semen foliis eius ineſt, quo medentur iocineris & lateris doloribus in vino. Aquam quæ ſubit cutem, extrahunt. Corpus obeſum leuant onere, ſenſim ad maciem reducentes, iiſdem foliis cum vino tritis ad virium portionem, ita vt puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robuſtioribus ſeptem folia quinque cyathis vini. Non omittendum, ramenta eius & ſcobem quibuſdam cauenda prædici. Aceris radix contuſa iocineris doloribus efficaciſſimè imponitur. Populi albæ vuarum in vnguentis vſum expoſuimus. Cortex potus iſchiadicis & ſtrãguriæ prodeſt. Foliorũ ſuccus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficaciſſima habetur, quæ in Creta naſcitur. Comitialibus ſemen ex aceto vtile. Fundit illa & reſinam exiguam, qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, verrucas, papulaſque, & attrita corporis tollit. Populi ferunt & foliis guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax eſt. Vlmi & folia & cortex & rami vim habent ſpiſſandi, & vulnera contrahendi. Corticis vtique interior tilia lepras ſedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitasque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacryma, & vulneribus, & ambuſtis, quæ decocto fouere prodeſt. Humor in folliculis arboris huius naſcens, cuti nitorem inducit, faciemq; gratiorem pręſtat. Cauliculi foliorũ primi vino decocti tumores ſanãt, extrahuntq; per fiſtulas. Idem præſtãt & tiliæ † cortices. Multi corticem commanducatũ vulneribus vtiliſſimum putant: folia trita aqua aſperſa pedũ tumori. Humor quoque è medulla, vti diximus, caſtratæ arboris effluens, capillũ reddit capiti illitus, defluentesque continet. Arbor tilia leniter tuſa ad eadem ferè vtilis eſt, atq; oleaſter. Folia autem tantùm in vſu, & ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta vrinam cient: menſes ſiſtunt illita: ſanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis ſylueſtre, quod Græci chamæacten, alij helion vocant, multo breuius. Vtriuſque decoctum in vino veteri foliorum, vel ſeminis, vel radicis ad cyathos binos potũ, ſtomacho inutile eſt, aluo detrahens aquã. Refrigerat etiã inflãmationem, maximè recentis ambuſti: & canis morſum cum polenta molliſſimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatimque membranæ, quæ circa cerebrũ eſt, lenit infuſus. Acini eius infirmiores,

† Vetuſt. codices, corticis, habent paterno caſui vt Tilia, rectus ſit numeri plurium: eoq; nomine accipiamus membranas interiores corticis vlmi, quas phillyras Dioſcorides appellat, Plinius paulò antè etiã tilias, Corticis, inquiens, interior tilia lepras ſedat.

res,quàm reliqua,tingunt capillum.Poti acetabuli menſura, vrinam mouent. Foliorum molliſſima ex oleo & ſale eduntur,ad pituitam bilemque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in vino decoctæ duo cyathi poti,hydropicos exinaniũt:vuluas emolliunt, has & foliorum decoctum inſidentiũ.Caules teneri mitioris ſambuci,in patinis cocti,aluum ſoluunt. Reſiſtũt folia & ſerpentium ictibus in vino pota.Podagricis cum ſeuo hircino vehementer proſunt cauliculi illiti.Iidemque in aqua macerantur,vt ea ſparſa pulices necentur. Foliorum decocto ſi locus ſpargatur,muſcæ necantur.Boa appellatur morbus papularũ,cùm rubent corpora, ſambuci ramo verberatur.Cortex interior tritus,ex vino albo potus,aluum ſoluit. Iuniperus vel ante cætera omnia excalfacit,extenuat,cedro aſſimilis.Et eius duo genera:altera maior,altera minor. Vtraque accenſa ſerpentes fugat.Semen ſtomachi,pectoris,lateris doloribus vtile. Inflationes algoreſque diſcutit: tuſſes concoquit & duritias.Illitum tumores ſiſtit:item aluum,baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis.Miſcetur & antidotis oxyporis.Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulſis ruptis,torminibus,vuluis,iſchiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino.Sunt qui & perungant corpus è ſemine eius in ſerpentium metu.

De ſalice,& amerina,& vitilibus,& erice. CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit: ſed ſi prius colligatur, ſanguinem reiicientibus prodeſt.Corticis è ramis primis cinis,clauum & callum aqua miſta ſanat. Vitia cutis in facie emendat,magis admiſto ſucco ſuo.Eſt autem hic trium generum. Vnum arbor ipſa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga,cùm floret, exciſo cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda,quæ obſtent oculis:item ad ſpiſſanda quæ opus ſunt,ciendamque vrinam,& ad omnes collectiones intus extrahendas.Tertius ſuccus eſt detruncatione ramorum à falce diſtillans. Ex his ergo aliquis cum roſaceo in calyce Punici calfactus,auribus infunditur:vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur:item podagricis. Cortice & foliis in vino decoctis foueri neruos vtiliſſimũ. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie.Folia contrita & pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt vſum ſæpius ſumpta.Amerinæ nigræ ſemen cum ſpuma argenti pari pondere,à balneo illitum,pſilothrum eſt. Non multum à ſalice vitilium vſu diſtat vitex, foliorũ quoque aſpectu,niſi odore gratior eſſet.Græci lygon vocant,alij agnon:quoniam matronæ theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes,his foliis cubitus ſibi ſternunt. Duo genera eius. Maior in arborem ſalicis modo aſſurgit:minor ramoſa,foliis candidioribus lanuginoſis. Prima album florem mittit cum purpureo,quæ & candida vocatur:nigra,quæ tantum purpureum. Naſcuntur in paluſtribus campis. Semen potum vini quendam ſaporem habet,& dicitur febres ſoluere:& cùm vngantur,oleo admiſtum ſudorem facere:ſic & laſſitudines diſſoluere.Vrinam cient & menſes.Caput tentant vini modo:nam & odor ſimilis eſt.Inflationes pellunt in inferiora. Aluum ſiſtunt, hydropicis & lienibus perquàm vtiles.Lactis vbertatem faciunt.Aduerſantur venenis ſerpentiũ maximè quæ frigus inferunt.Minor efficacior ad ſerpentes: bibitur ſeminis drachma in vino vel poſca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur vtraque aduerſus araneorum morſus: vel perunctis tantùm,ſuffitu quoque aut ſubſtratu fugant venenata. Ad Venerem impetus inhibent:eoque maximè phalangiis aduerſantur, quorum morſus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate ſedant cum roſaceo flos tenerique cauliculi. Seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem diſſoluit fotu:& vuluam etiam ſuffitu vel appoſitu purgat:aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panoſque difficile concoquentes,cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto ſemen ſanat, & oris hulcera & eruptiones cum melle:teſtium cum butyro & foliis vitium:rhagadas ſedis cum aqua illitum:luxata cum ſale & nitro,& cera.Et ſemen,& folium additur in malagmata neruorum & podagras.Semen inſtillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phreneſi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem ſentire.Ericen Græci vocant fruticem non multum à myrice differentem,colore roriſmarini, & penè folio. Hoc aduerſari ſerpentibus tradunt.Geniſta quoque vinculi vſum præſtat. Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit,quàm Græci authores ſparton appellauere,cùm ex ea lina piſcatoria apud eos factitari docuerim:& nunquid hanc deſignauerit Homerus,cùm dixit nauium ſparta diſſoluta. Nondum enim fuiſſe Africanum vel Hiſpanum ſpartum in vſu,certum eſt:& cùm ſutiles fierent naues, lino tamen, non ſparto, vnquam ſutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaſeolorum modo naſcens,purgat ellebori vice, drachma & dimidia pota in aquæ mulſæ cyathis quatuor ieiunis.Rami ſimiliter cum fronde in aceto macerati pluribus diebus, & tuſi, ſuccum dant iſchiadicis vtilem,cyathi vnius potu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clyſtere. Perunguntur eodem ſucco iſchiadici addito oleo. Quidam ad ſtranguriam vtuntur ſemine. Geniſta tuſa cum axungia,genua dolentia ſanat. Myricen,quã & tamaricem vocat Lenæus, ſimilem ſcopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritaque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricem: ſed ad lienem præcipua eſt, ſi ſuccus eius expreſſus in vino bibatur.Adeoque mirabilem eius antiphathiam contra ſolum hoc viſcerum faciunt, vt affirment, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri.Et ideo homini quoq; ſplenetico cibum

cibum potumque dant in vasis ex ea factis. Grauis author in medicina, virgam ex ea defractam, vt neque terram neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseuerauit impositam, ita vt tunica cinctuque corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, vt diximus, quoniam nihil ferat, nec seratur vnquam. Corinthus, & quæ circà est regio, bryoniam vocat, eiusque duo genera facit. Syluestrem planè sterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Aegypto Syriaque etiam abundanter lignosum fructum, maiorem galla, asperum gustu, quo medici vtuntur vice gallæ, & in compositionibus, quas antheras vocant. Et lignum autem & flos, & folia, & cortex in eosdem vsus adhibentur, quanquam remissiora. Datur sanguinem reiicientibus cortex tritus, & cōtra profluuia fœminarum, cœliacis quoque. Idem tusus impositusque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc eadem. Et in vino decoquuntur: ipsa verò adiecto melle gangrenis illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo & cera sedant. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriumque, decoctum eorum salutare est: radix ad eadem: similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cum polenta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium verò pingui furunculis imponitur. Efficax & cōtra serpentium ictus, præterquàm aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibusque decoctū infusum prodest, abundantiamque mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati vrinæ immisceatur, vel in potu vel in cibo, Venerem finiri. Carboque ex eo genere vrina ea restinctus in vmbra conditur: idem cùm libeat accendere, resoluitur. Magi & id ex spadonis vrina fieri tradiderunt.

De virga sanguinea, & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide. CAP. X.

NEc virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præsanauere, aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculumque rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in Oriente cypros. Suos in Europa vsus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia vbique veteri hulceri cum salis mica, & oris exhulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item contra intertrigines, foliáve. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera xx. demonstrauimus. Natura omniū in medicina anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu: capitis dolorem sedant, præcipuè cerebro continentique cerebrum membranæ vtiliter mollibus impositis foliis, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito posteà rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fouetur os, caputque perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionesque pituitæ, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium graueolentiamque emendat, præcipuè albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolētibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satisque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione ventri quoque imposuisse eos vtile est. Ederæ, quam chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita vt terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, per vrinam educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactosque in cortice Punici, instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succū habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: item sanguinem excreantes, aut torminibus laborātes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiā viros faciūt. Illinitur decocta in vino omniū hulcerū generi, etiamsi cacoethe sint. Lacryma ederæ psilothrū est, phthiriasinq; tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur vtiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, cōtra phalangia prodest. Huius quoq; ligni vase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, moxque comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida. Sunt qui & incidant succi gratia, eoque vtantur ad dentes erosos, frangique tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt. Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus ventris, in vino austero ternis digitis flore capto, & similiter bis die poto: hulceribus veteribus & ambustis cum cera, & per se oris hulceribus. Sub his maximè nascitur hypocisthis, quam inter ederas diximus. Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis ederæ, coxendicibus vtilis è vino potus: item lumbis. Tantamque vim accipiunt, vt sanguinem vrina detrahant. Item chamæcisson appellant ederam, nō attollentem se à terra. Et hæc contusa in vino acetabuli mensura, lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui & nicophoros cognominatur, similitudinem ederæ habet, tenuioribus

bus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidã duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, inconuallibus opacis, ſcandentem arbores comantibus acinorum corymbis, contra venenata omnia efficaciſſimis, in tantum, vt acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato, nulla poſteà venena nocitura ſint. Alterũ genus culta amare, & in his gigni, nullius effectus. Illam eſſe ſmilacem priorem, cuius lignum ad aures ſonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt, repentem per arbores, geniculatã & ipſam. Folia eius lepram purgant Semen aluum ſoluit acetabuli menſura, in aquæ hemina, aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum eius.

De harundine, & papyro, & ebeno, & rhododendro, de rhue erythro, & de erythrodano, alyſſo & radicula, & apocyno & rore marino, & cachry, & ſabina, & ſelagine, & ſamulo, & gummi medicinis. CAP. XI.

HArundines genera xxix. demonſtrauimus, non aliter euidentiore illa natura, quàm continuis his voluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix contrita & impoſita, filicis ſtirpem corpore extrahit: item harundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quæ in India Syriaque naſcitur odorum vnguentorumque cauſa, vrinam mouet cum gramine aut apij ſemine decocta. Ciet menſtrua admota. Medetur conuulſis duobus obolis pota, iocineri, renibus, hydropi, tuſſi etiam ſuffitu, magisq; cum reſina. Furfuribus hulcerumq; manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & ſuccus eius, fitque elaterio ſimilis. Efficaciſſima autẽ in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat: item putreſcentia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos vtuntur. Efficacius & contra ignes ſacros collectionesq; omnes. Vulgaris harundo extractoriam vim habet, & recens tuſa, nõ in radice tantum. Multum enim & ipſam harundinem valere tradunt. Medetur & luxatis, & ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita & in vino pota, Venerem concitat. Harundinum lanugo illata auribus, obtundit auditum. Cognata in Aegypto res eſt harundini papyrus, præcipuæ vtilitatis, cùm inaruit, ad laxandas ſiccandasq; fiſtulas, & intumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea, cremata inter cauſtica. Cinis eius ex vino potus ſomnũ facit: ipſa ex aqua impoſita callum ſanat. Ne in Aegypto quidem naſcitur ebenus, vt docuimus: nec tractamus in medicina alienos orbes: non omittetur tamen propter miraculũ. Scobem eius oculis vnicè mederi dicunt: lignoque ad cotem trito cum paſſo, caliginem diſcutit. Ex aqua verò radice, albugines oculorũ. Item tuſſim pari modo dracunculi radicis adiecto cũ melle. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum eſſe, homini verò contra ſerpentes præſidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam, & capræ, ſi aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in vſum pluribus modis veniat. Nam & herba eſt ſylueſtris, foliis myrti, cauliculis breuibus, quæ venena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur, ſubrutilus, cubitalis, craſſitudine digitali. cuius aridis foliis, vt malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis vtuntur ad cõtuſa: item cœliacos & ſedis hulcera, aut quæ phagedænas vocant, trita cum melle, & illita cum aceto. Decoctum eorum inſtillatur auribus puru lentis. Fit & ſtomatice decoctis ramis ad eadem, quæ ex moris, ſed efficacior admiſto alumine. Illiniturque eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex eſt: & huius fruticis ſemen vim habet aſtringendi refrigerandique. Aſpergitur pro ſale obſoniis. Aluos ſoluit, omnesque carnes cum ſilphio ſuauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle: aſperitati linguæ, percuſſis, liuidis, deſquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrimè perducit: & fœminarum abundantiam ſiſtit cibo. Alia eſt erythrodanus, quam aliqui ereuthodanũ vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pellesque perficiuntur: in medicina vrinam ciet: morbum regium ſanat ex aqua mulſa, & lichenas ex aceto illita: & iſchiadicos & paralyticos, ita vt bibentes lauentur quotidie. Radix ſemenque trahunt menſes, aluum ſiſtunt, & collectiones diſcutiũt. Contra ſerpentes rami cum foliis imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quoſdam morbum regium ſanari hoc frutice, etiam ſi adalligatus ſpectetur tantùm. Diſtat ab eo, qui alyſſon vocatur, foliis tantùm & ramis minoribus: nomen accepit, quòd à cane commorſos rabiem ſentire non patitur, potus ex aceto adalligatusque. Mirum eſt quod additur, ſaniem conſpecto omnino frutice eo ſiccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam ſtruthion à Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio & ipſa decocti eius potu: item pectoris vitiis. Vrinam ciet, aluum ſoluit, & vuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vocant. Ea & ex melle prodeſt magnificè ad tuſſim, orthopnœæ cochlearis menſura. Cum polenta verò & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellitque. Panos diſcutit, cum farina hordeacea & vino decocta. Miſcetur & malagmatis & collyriis, claritatis cauſa. Ad ſternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac iocineri. Eadem pota denarij vnius pondere ex mulſa aqua, ſuſpirioſos ſanat. Sic & pleuriticos, & omnes lateris dolores, apocyni ſemen ex aqua. Frutex eſt folio ederæ, molliore tamen, & minus longis viticulis, ſemine acuto, diuiſo, lanuginoſo, graui odore. Canes & omnes quadrupedes necat

necat in cibo datum. Eſt & roſmarinum. Duo genera eius. Alterum ſterile, alterum cui & caulis, & ſemen reſinaceum, quod cachrys vocatur. Foliis odor thuris. Radix vulnera ſanat viridis impoſita, & ſedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda ſunt. Oculorũ aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vino & pipere. Menſes adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purpat & lentigines, & quæ excalfacienda ſunt, aut cùm ſudor quærendus, illitum: item conuulſis. Auget & lac in vino potum: item radix. Ipſa herba ſtrumis cum aceto illinitur: ad tuſſim cum melle prodeſt. Cachrys multa genera habet, vt diximus. Sed hæc, quæ ex rore ſuprà dicto naſcitur, ſi fricetur, reſinoſa eſt. Aduerſatur venenis & venenatis, præterquàm anguibus. Sudorem mouet, tormina diſcutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina, brathy appellata à Græcis, duorum generum eſt: altera tamarici ſimilis folio, altera cupreſſo. Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur. In medicamentis verò duplicato pondere eoſdem effectus habere, quos cinnamũ, traditur. Collectiones minuit, & nomas compeſcit. Illita hulcera purgat. Partus emortuos appoſita extrahit & ſuffitu. Illinitur igni ſacro & carbunculis. Cum melle & vino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ ſanari tradunt. Similis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur velut à furante, candida veſte veſtito, puréque lotis nudis pedibus, ſacro facto priùs quàm legatur, pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodeſſe. Iidem ſamolum herbam nominauere naſcentem in humidis: & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boúmque, nec reſpicere legentem, nec alibi, quàm in canali, deponere, ibíque conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiuſque erunt. Dentibus inutiles ſunt. Sanguinem coagulant, & ideo reiicientibus ſanguinem proſunt: item ambuſtis, arteriæ vitiis. Inutilem vrinam cient, amaritudines hebetant aſtrictis cæteris. Quæ ex amygdala amara eſt, ſpiſſandíque viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur aut prunorum, & ceraſorum, ac vitium. Siccant illitæ & aſtringunt: ex aceto vero infantium lichenas ſanant. Proſunt & tuſſi veteri, quatuor obolis in miſto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborúmque appetentiam, & calculoſis prodeſſe cum paſſo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt è ſpina Aegyptia.

De ſpina Arabica, & ſpina alba, & acanthio, & acacia. CAP. XII

SPinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipſa ſpiſſat ſtringítque diſtillationes omnes, & ſanguinis excreationes, menſiúmque abundantiam, etiamnum radice valentior. Spinæ albæ ſemen contra ſcorpiones auxiliatur. Corona ex ea impoſita, capitis dolores minuit. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multò foliis, aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis: qua collecta, etiam veſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in Oriente. Ipſa folia vel radices ad remedia opiſthotoni bibuntur. Eſt & acaciæ ſpina. Fit in Aegypto alba nigráque arbore: item viridi, ſed longè meliore prioribus. Fit & in Galatia tenerrima ſpinoſiore arbore. Semen omnium lenticulæ ſimile: minore eſt tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno: antè collectum nimio validius. Spiſſatur ſuccus ex folliculis aqua cœleſti perfuſis: mox in pila tuſis exprimitur organis: tunc denſatur in Sole mortariis in paſtillos. Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda ſemine pro galla vtuntur. Foliorum ſuccus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui valde rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi ſumma ad ſpiſſandum refrigerandúmque eſt, oculorum medicamentis ante alias vtiles. Lauantur in eos vſus paſtilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem ſacrum, hulcera quæ ſerpũt, & humida vitia corporis, collectiones, articulos, contuſos, perniones, pterygia. Abundantiam menſium fœminis ſiſtunt, vuluámque & ſedem procidentes. Item oculos, oris vitia & genitalium.

De vulgari ſpina, & ſylueſtri, & de eryſiſceptro, & de appendice ſpina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicina. CAP. XIII.

VVlgaris quoque hæc ſpina, ex qua cortinæ fulloniæ implentur, radicis vſus habet. Per Hiſpanias quidem multi, & inter odores, & ad vnguenta vtuntur illa, aſpalathum vocantes. Eſt ſine dubio hoc nomine ſpina ſylueſtris in Oriente (vt diximus) candida, magnitudine arboris iuſtæ. Sed & frutex humilior æquè ſpinoſus in Niſyro, & Rhodiorum inſulis, quem alij eryſiſceptrum, alij adipſatheon, ſiue dipſacon, ſiud diacheton vocant. Optimus, qui minimè ferulaceus, rubens, & in purpuram vergens, detracto corticè. Naſcitur pluribus locis, ſed non vbique odoratus. Quam vim haberet cœleſti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflationes potu. Diſcutit & ſtrangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum ſiſtit cortex. Similia præſtare ſylueſtrem quoque putant. Spina eſt appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per ſe, & aridæ in vino decoctæ, aluum citam, ac tormina compeſcunt. Pyxacanthi

baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribúsque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit: itémque baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiamsi citrà ceciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantùm genuit natura: ideóque ex iis mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendíque, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommandatissimi. Aduersantur serpentium sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo iungunt: vrinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris oculorúmque, sanguinem excreantes, anginas, vuluas, sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur à mamma sinistra: item stomachi doloribus, oculísque procidentibus. Instillatur succus eorum & auribus. Sanat Condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Iidem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis: dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel efficaciorem stomaticen præbuerint, quàm satiua morus. Eadémque compositione, vel cum hypocisthide tantum & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, vt colluantur eo oris hulcera, & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocallo, & de oporice medicina. CAP. XIIII.

CYnosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston vocant: folium habet vestigio hominis simile. Fert & vuam nigram, in cuius acino neruum habet, vnde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Cãdidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice deprimit vuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non aliàs, nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribúsque, sub arborum vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: stomaticísque ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ suprà dicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non vt cæteri aduncis, foliis maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert veluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamẽtum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter ille candidior adstringit magis, refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quam & pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per triduum, iterúmque exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac fella bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, veterésque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, & serpentia, ac putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, citò nigrescentibus. Astringit vehemẽter cum amaritudine. Ad eadem omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & sarcocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior. Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lẽto vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius, quod rhus Syriacon

con vocant,croci ſemuncia. Coquitur vſque ad craſſitudinem mellis. His ſubtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere,an ne arborum eſſent.

De chamedrye,et chamædaphne,& chamelæa,& chamæſyce,& chamæciſſo,& chamæleuce,& chamæcypariſſo, & ampelopraſo,& ſtachye,& clinopodio,& centunculo,& clematide Aegyptia medicinæ. CAP. XV.

CHamædrys herba eſt,quæ Latinè triſſago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ,colore & diuiſura quercus. Alij ſerratam, & ab ea ſerram inuentam eſſe dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnans ſucco in petroſis, aduerſus ſerpentium venena potu illitúque efficaciſſima:item ſtomacho,tuſſi vetuſtæ, pituitæ in gula cohæreſcenti,ruptis conuulſis,lateris doloribus. Lienen conſumit, vrinam & menſes ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus ſcopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vſque ad tertias. Faciunt & paſtillos,terentes eam ex aqua. Ad ſuprà dicta ſanat & vomicas, & vetera hulcera,vel ſordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum ſuccus cum oleo caliginem oculorum diſcutit. Ad ſplenem ex aceto ſumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne vnico ramulo eſt cubitali ferè,folio tenui,lauri ſimilitudine. Semen rubens admiſtum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat:ad tormina cum vino bibitur. Menſes ſuccus eius,& vrinam ciet potu,partúſque difficiles in lana appoſitus. Chamelæa ſimilitudinem foliorũ oleæ habet. Sunt autem amara,odorata, in petroſis,palmum altitudine non excedente. Aluum purgat: detrahit pituitam bilémque,foliis in duabas abſinthij partibus decoctis,ſuccóque eo cum melle poto. Foliis impoſitis & hulcera purgantur. Aiunt,ſi quis ante Solis ortum eam capiat, dicátque ad albugines oculorum ſe capere,adalligata diſcuti id vitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorúmque oculis ſalutarem eſſe. Chamæſyce lentis folia habet,nihil ſe attollẽtia, in aridis petroſiſque naſcens. Claritati oculorũ,& contra ſuffuſiones vtiliſſima,& cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluæ dolores ſedat appoſita in linteolo. Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodeſt & orthopnoicis. Chamæciſſos ſpicata eſt tritici modo, ramulis quinis ferè, folioſa:cùm floret, exiſtimari poteſt alba viola,radice tenui,cuius bibunt iſchiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus vij. diebus admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum ſiue farfugium vocant. Naſcitur ſecundum fluuios, folio populi, ſed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupreſſi,atq; is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tuſſi. Chamæpeuce laricis foliis ſimilis, lumborum & ſpinæ doloribus propria eſt. Chamæcypariſſos herba ex vino pota contra venena ſerpentium omnium ſcorpionúmque pollet. Ampelopraſon in vinetis naſcitur,foliis porri,ructu grauis. Contra ſerpentium ictus efficax. Vrinam & menſes ciet:eruptiones ſanguinis per genitale inhibet potum impoſitúmque. Datur & à partu mulieribus,& contra canis morſum. Ea quoq; quæ ſtachys vocatur,porri ſimilitudinem habet,longioribus foliis pluribúſq;, & odoris iucundi, coloríſq; in luteum inclinati. Pellit menſtrua. Clinopodion,alij cleonicion, alij zopyron,alij ocymoides appellant,ſerpyllo ſimilem,ſurculoſam,palmi altitudine: naſcitur in petroſis, orbiculato florum ambitu, ſpeciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulſa rupta,ſtrangurias, ſerpentium ictus. Item decoctæ ſuccus. Nũc ſubtexemus herbas mirabiles quidem, ſed minùs claras, nobilibus in ſequentia volumina dilatis. Itali centunculum vocant roſtratis foliis, ad ſimilitudinem capitis penularum iacentem in aruis: Græci autem clematidem. Eſt eius egregius effectus ad ſiſtendam aluum in vino auſtero. Idem ſanguinem ſiſtit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere:ſic & ad ſecundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, vnam quam aliqui echiten vocant,alij laginem, nonnulli tenuem ſcammoniam:& pedales, folioſos, non diſſimiles ſcammoniæ ramos habet,niſi quòd nigriora minoráque ſunt folia. Inuenitur in vineis aruíſque. Eſtur,vt olus, cum oleo ac ſale:aluum ciet. Eadem à dyſentericis cum lini ſemine in vino auſtero ſorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta,ſuppoſito vdo linteolo. Strumas impoſita ad ſuppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo viridi,phthiſicos iuuant cum melle. Lactis quoq; vbertatem faciunt in cibis ſumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores ſedant. Venerem ſtimulant. Eſt & alia clematis, Aegyptia cognomine,quæ ab aliis daphnoides,ab aliis polygonoides vocatur, folio lauri,longa tenuiſq;, aduerſus ſerpentes ac priuatim aſpides ex aceto pota efficax Aegyptus hanc maximè gignit.

De aro & dracunculo,& dracontio,& ari,& millefolio,& herba eiuſdem nominis,& pſeudobunio,& myrrhi,& onobrichi medicinæ. CAP. XVI.

QVæ & aron,de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem eſſe dixerunt. Glaucias ſatu diſcreuit, dracontium ſylueſtrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem verò dracontium,in totum alium,ſi modò hic eſt, qui apud nos dracunculus vocatur. Nanq; aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multoq; maiorẽ,& qua manus impleatur. Dracunlus ſubrutilam,& draconis conuoluti modo, vnde ei & nomen. Quin & ipſi Græci immenſam poſuere differentiam, ſemen dracunculi feruens mordáxq; tradendo:tan-

do:tantúmque ineſſe ei virus,vt olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes,quoniam mas durior eſſet,& in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare, & aridum in potione inſperſum, aut ecligmate vrinam & menſes ciere. Sic & in oxymelite potum ſtomacho, interaneíſque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tuſſim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, vt decoctum biberetur, Epiphoris elixum impoſuere: item ſuggillatis, tonſillis. Ex oleo hæmorrhoidum vitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto cōtra venena:pleuriticis,peripneumonicis, quo tuſſientibus modo: ſemen intritum cum oleo aut roſaceo infundens aurium dolori. Dieuches tuſſientibus aut ſuſpirioſis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permiſtū in pane cocto dedit. Diodotus phthiſicis è melle ecligmate,& pulmonis vitiis:oſſibus etiam fractis impoſuit. Partus omniū animalium extrahit,naturæ circunlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac ſtomachi vitia diſcutit, tuſſim decoctiius cum melle. Hulcera omnium generum, ſiue phagedænæ ſint, ſiue carcinomata,ſiue ſerpant,ſiue polypi in naribus,ſuccus mirè ſanat. Folia ambuſtis proſunt ex vino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex ſale & aceto ſumpta. Etiam luxatis cocta cum melle proſunt: item articulis podagricis cum ſale, recentia vel ſicca. Hippocrates quaſlibet ad collectiones cum melle impoſuit. Ad menſes trahēdos ſeminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus ſufficiunt. Eadem potio, ſi à partu non purgantur, & ſecundas trahit. Hippocrates & radicem ipſam appoſuit. Dicūt & in peſtilentia ſalutarem eſſe in cibis. Ebrietatem diſcutit. Serpentes nidore, cùm crematur, priuatímque aſpides fugat, aut inebriat, ita vt torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in vino nigro putant vtile. In foliis ari caſeus optimè ſeruari traditur. Dracunculus, quem dixi, hordeo matureſcente effoditur luna creſcente. Omnino habentem ſerpentes fugiunt. Ideo percuſſis prodeſſe in potu aiunt maiorem: vt & menſes, ſi ferro non attingatur, ſiſtat. Succus eius & aurium dolori prodeſt. Id autem, quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonſtrantum mihi eſt, foliis betæ non ſine thyrſo, flore purpureo. Hoc eſt ſimile aro. Alij radice longa, veluti ſignata articuloſáque, monſtrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra ſerpentium ictus iubentes. Tertia demonſtratio fuit, folio maiore quàm cornus, radice harundinea, totidem, vt affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidémque eſſe folia. Hi ea ex vino vel aqua contra ſerpentes dabant. Eſt & aris, quæ in eadem Aegypto naſcitur, ſimilis aro, minor tantum minoribúſque foliis, & vtique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera vnum tantùm emittens. Medetur vtraque hulceribus manantibus: item combuſtis ac fiſtulis. Collyrio immiſſo nomas ſiſtunt, decoctarum in aqua, & poſteà tritarum roſaceo addito. Sed vnum miraculum ingens, contacto genitali cuiuſque fœminini ſexus, animal in perniciem agi. Myriophyllon, quod noſtri millefolium vocant, caulis eſt tener, ſimilis fœniculo, plurimis foliis: vnde & nomen accepit. Naſcitur in paluſtribus, magnifici vſus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates vrinæ & veſicæ, & ſuſpiria, præcipitatíſque ex alto. Efficaciſſima eadem ad dentium dolores. Hetruria hoc nomine appellat herbā in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo folioſam, eximii vſus ad vulnera: boum neruos abſciſſos vomere ſolidari ea, rurſúſq; iungi addita axungia affirmans. Pſeudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatiſſima in Creta. Contra tormina atq; ſtranguriam, laterum præcordiorúmq; dolores bibuntur rami eius quini ſeníue. Myrrhis, quam alij ſmyrrhizam, alij myrrham vocant, ſimillima eſt cicutæ, caule foliíſq; & flore, minor tantùm & exilior, cibo non inſuauis. Ciet menſtrua & partus cum vino. Aiunt quoque eandem potam in peſtilentia ſalutarem eſſe. Subuenit & phthiſicis in ſorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morſus reſtringit. Hulcera quoque in facie aut capite ſuccus eius in aqua triduo maceratæ ſanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Naſcitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inſperſa vino albo, ſtrangurias finit. Aluum ſiſtit. Succus eius perunctis cum oleo ſudores mouet.

De coriaceſia, & callicia, & menaide, & aliis XXIII. & medicinis earum, quas quidam Magicas eſſe dicunt, & confidia, & de aproxi, & de recidiuis. CAP. XVII.

IN promiſſo herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores ſunt? Primi eas in noſtro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, conſectati Magos. Coriaceſia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit: quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua ſucco, protinus ſanari ictus ſerpentium, ſi foueantur, dicit. Eundem effuſum in herba qui veſtigio contigerint, aut fortè reſperſi fuerint, inſanabiles perire, monſtrifica prorſus natura veneni, præterquàm cōtra venena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, vt naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: ſi qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis ſanatos, admonitionem eorum ſentire, quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & violam ſimilem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen eius à quibuſdā Cleemporo medico adſcribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitáſq; vindi-

vindicant. Et idipſum authoritatem voluminibus affert, ſi quis alius curæ ſuæ opus, illo viro dignum iudicauit: quod feciſſe Cleemporum, cùm alia ſuo & nomine ederet, quis credat? Democriti certè chirocineta eſſe conſtat. At in his ille poſt Pythagoram Magorum ſtudioſiſſimus, quanto portentoſiora tradit? Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominũ propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ naſcentem Perſico latere. Qua de cauſa & marmaritin vocari. Magos vtique ea vti, cùm velint Deos euocare. Achæmenidon, colore electri ſine folio, naſci in Tardiſtilis Indiæ, cuius radice in paſtillos digeſta, in dieque pota in vino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per varias numinum imaginationes. Eandem hippophouada appellat, quoniã equæ præcipuè caueant eam. Theombrotion xxx. ſchœnis à Choaſpe naſci, pauonis picturis ſimilem, odore eximio. Hanc autem à regibus Perſarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, inſtabilitatemque mentis: eandem ſemnion à potentiæ maieſtate appellari. Aliã deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota, leones reſupinari cum hiatu laxo. Nominis cauſam eſſe, quòd conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore: colligi, cum Sol in Leone ſit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Myſia naſcente, omnes feras torpeſcere, nec niſi hyænæ vrinæ aſperſu recreari. Aethiopida in Meroe naſci. Ob id & Meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis vtiliſſimam è mulſo potam. Ophiuſam in Elephantine eiuſdem Aethiopiæ, liuidam, difficilemq; aſpectu, qua pota terrorem minaſq; ſerpentium obuerſari, ita vt mortem ſibi eo metu conſciſcant: ob id cogi ſacrilegos illam bibere. Aduerſari autem ei palmeum vinum. Thalaſſeglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur: hac pota lymphari homines, obuerſantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Suſis Perſidis naſci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Boryſthenem. Hæc ſi bibatur cum myrrha & vino, varias obuerſari ſpecies, ridendique finem non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in vino palmeo. Siſſitieterida à conuictu in Perſide nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Caſigneten, quoniã ſecum ipſa naſcatur, nec cum vllis aliis herbis. Eandem Dionyſonymphadem, quoniam vino mirè conueniat. Helianthen vocat in Themiſcyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Perſarũ reges, vt fiat corpus aſpectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermeſias ab eodẽ vocatur, ad liberos generãdos pulchros bonoſque: non herba, ſed compoſitio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, poſteà admiſto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium Magica quoque vocabula ponit. Adiecit his Apollodorus aſſectator eius herbam æſchynomenen, quoniã appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridem, cuius aſperſu è vino, feritas omniũ animalium mitigaretur. Anacampſerotem celeber arte Grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cum odio depoſiti. Et abundè ſit hactenus attigiſſe inſignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & ſtratioti medicina. CAP. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabæum hæc in auena habet, ſurſum deorſum decurrentem cum ſono hœdi, vnde & nomen accepit. Hac ad vocem nihil præſtantius eſſe tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aequè nota lactoris vulgo eſt, plena lactis, quod deguſtatum vomitiones concitat. Eandem hanc aliqui eſſe dicunt, alij ſimilem illi, quam militarem vocant, quoniam vulnus ferro factum, nullum non intra dies quinque ſanat, ex oleo impoſita. Celebratur autem & à Græcis ſtratiotis, ſed ea in Aegypto tantùm & inundatione Nili naſcitur, aeizoo ſimilis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mirè, & vulnera ſanat ex aceto ilita: item ignes ſacros, ac ſuppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure maſculo mirificè ſiſtit.

De herba quæ naſcitur in capite ſtatuæ, & de herba è fluminibus, de herba lingua, & cribro, & ſimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnograco medicinæ. CAP. XIX.

HErba in capite ſtatuæ nata, collectaque alicuius in veſtis panno, & alligata in lino rufo, capitis dolorem confeſtim ſedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante Solis ortum collecta, ita vt nemo colligentem videat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita vt æger quid ſit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba naſcitur circa fontes. Radix eius combuſta & trita cum adipe ſuis (adiiciunt vt nigra ſit & ſterilis) alopecias emendat vngentium in Sole. Cribro in limite abiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæque grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur ſupra fimeta ruris, contra anginas efficaciſſimè pollet ex aqua pota. Herba, iuxta quam canes vrinam fundunt, euulſa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. Rombotinum arborem demonſtrauimus inter arbuſta. Iuxta hanc viduam vite naſcitur herba, quam Galli rhodoram

doram vocant: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia vrticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruoresque & collectiones cum axungia veteri tuſa, ita vt ferro non attingatur: qui perunctus eſt deſpuit ad ſuã dexteram ter. Efficacius remedium eſſe aiunt, ſi tres quoque trium nationum homines perungant dextrorſus. Herba impia vocatur incana, roriſmarini aſpectu, thyrſi modo veſtita atque capitata. Inde alij ramuli exurgunt ſua capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi ſuper parentem excellant. Alij potiùs ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, exiſtimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduerſus anginas ſucco, lacte & vino admiſto. Mirum traditur, nunquàm ab eo morbo tentari qui guſtauerint. Itaque & ſuibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auium nidis inſeri aliquid ex ea putent, atque ita non ſtrangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à ſimilitudine pectinum, cuius radix cum malua tuſa, omnia corpori infixa extrahit. Veternoſa curat, quæ exedum vocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota: ea mularis dicitur, aliiſque nominibus. Nomas curat efficaciſſimamque aduerſus ſcorpiones eſſe potam in vino aut poſca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirſutam, quoniam veſtibus adhæreſcat. Ex hac corona impoſita capitis dolores ſedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & milleſolio trita ex vino carcinomata ſanat, ternis diebus ſoluta. Medetur & ſuibus hæc effoſſa ſine ferro, & addita in colluuiem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adiiciunt & fodientem dicere oportere. Hæc eſt herba argemon, quam Minerua reperit ſuibus remedium, qui de illa guſtauerint. Tordilon alij ſemen ſilis eſſe dixerunt, alij herbam per ſe, quam & ſyreon vocauerunt. Neque aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus naſci: combuſtam potu ciere menſes, & pectoris excreationes, efficaciore etiam nũ radice: ſucco eius ternis obolis hauſto renes ſanari: addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipſum eſt inter herbas vulgatiſſimum. Geniculatis ſerpit internodiis, crebroque ab his, & ex cacumine nouas radices ſpargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem faſtigiantur. In Parnaſſo tantum ederacea ſpecie denſius, quàm vſquam, fruticant, flore odorato candidoque. Iumentis herba non alia gratior, ſiue viridis, ſiue in fœno ſiccata, cùm detur aſperſa aqua. Succum quoque eius in Parnaſſo excipi tradunt propter vbertatem. Dulcis hic eſt. In vicem eius in reliqua parte terrarum ſuccedit decoctum ad vulnera conglutinanda, quod & ipſa herba tuſa præſtat, tueturque ab inflammationibus plagas. Decocto adiicitur vinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæque tertiæ portiones. Rurſusque coquitur in æreo vaſe ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur & vrinæ difficultatibus, hulceribus veſicæ. Calculos frangit. Semen vehementius vrinam impellit. Aluum vomitionesq; ſiſtit. Priuatim autem draconum morſibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem vel vnius, vel è duabus tribúſve herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana ſuccida nigra iubeant, ad remedia ſtrumæ panorúmve. Ieiunum debere eſſe qui colligat: ita ire in domum abſentis cui medeatur, ſuperuenientique ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoque id facere. Quod è graminum genere ſeptem internodia habet, efficaciſſimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter veſicæ cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen vocent trium generum: cùm in cacumine aculei ſunt plurimùm quini, dactylon appellant: hos conuolutos naribus inſerunt, extrahuntque ſanguinis ciendi gratia. Altero quod eſt aeizoo ſimile, ad paronychia & pterygia vnguium, & cùm caro vnguibus increuit, vtuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, ſed tenuis, naſcitur in parietinis, aut tegulis. Huic cauſtica vis eſt. Siſtit hulcera quæ ſerpunt. Gramen capiti circundatum, ſanguinis è naribus fluxiones ſiſtit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta vias naſcitur. Nec fœnogræco minor authoritas, quod telin vocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis ſemen eſt ſimile, nos ſiliciam: quod quomodo ſereretur, ſuo loco docuimus. Vis eius ſiccare, mollire, diſſoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis ſubuenit, ſiue duritia, ſiue tumor, ſiue contractio ſit vuluæ, fouentur, inſidunt: infuſum quoque prodeſt. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impoſitum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus ſemen eius dedit acetabuli menſura tritum in nouem cyathis ſapæ, vt cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo ſudantibus dimidium ex relicto iterũ dedit, mox à balneo reliquum, pro ſummo auxilio. Farinam fœnigræci cum hordeo aut lini ſemine decoctam aqua mulſa contra vuluæ cruciatus ſubiecit. Item impoſuit imo ventri. Leptas, lentigines, ſulphuris pari portione miſta farina curauit, nitro antè præparata cute, ſæpius die illinens, perungique præcipiens. Theodorus fœnogræco miſcuit quartam partem purgati naſturtij acerrimò aceto ad lepras. Damion fœnigræci ſemen acetabuli dimidia menſura cum ſapæ & aquæ nouem cyathis ad menſes ciendos dedit potu. Nec dubitatur, quin decoctum eius vtiliſſimum ſit vuluis interaneiſque exhulceratis, ſicuti ſemen articulis atque præcordiis. Si verò cum malua decoquatur, poſteà addito mulſo potus ante cætera vuluis interaneiſque laudatur. Quippe cùm vapor quoque decocti

coĉti

cócti plurimum proſit. Alarumque etiam graueolentiam decoctum fœnigræci ſemen emendat. Farina porrigines capitis furfureſque cum vino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibuſque quæ recedunt ab oſſibus: aceto verò ſubacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantùm. Carcinomata ſubacta ex vino purgat: mox addito melle perſanat. Sumitur & ſorbitio è farina ad pectus exhulceratum, longamque tuſſim. Diu decoquitur, donec amaritudo deſinat. Poſt ea mel additur. Nunc ipſa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *VIGESIMVS QVINTVS.*

Naturæ herbarum ſponte naſcentium. CAP. I.

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm gignente eas tellure, in admirationem curæ priſcorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodeſſe poſteris vellent. At nos elaborata iis abſcondere atque ſupprimere cupimus & fraudare vitam etiam alienis bonis? Ita certè recondunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes aliis: & neminem docere, in authoritatem ſcientiæ eſt. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda vita mores abſunt: ſummumque opus ingeniorum diu iam hoc fuit, vt intra vnum quenque rectè facta veterum perirent. At hercule ſingula quoſdam inuenta Deorum numero addidere, omnium vtique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benignè gratiam memoria referente. Non æquè hæc cura eorum mira eſſet in his, quæ ſatu blandiuntur, aut cibo inuitant: ſed culmina quoque montium inuia & ſolitudines abditas, omniſque terræ fibras ſcrutati inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos vſus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad ſalutis vſus vertentes.

Qui Latinè vſus herbarum ſcripſerint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his compoſuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicina. CAP. II.

MInus hoc, quàm par erat, noſtri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapaciſſimi. Primuſque & diu ſolus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magiſter, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omiſſa. Poſt eum vnus illuſtrium tentauit C. Valgius eruditione ſpectatus, imperfecto volumine ad Diuum Auguſtum, inchoata etiam præfatione religioſa, vt omnibus malis humanis illius potiſſimum principis ſemper medicetur maieſtas. Anteà condiderat ſolus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primùm tempore hanc ſcientiam ad noſtros perueniſſe animaduerto. Nanque Mithridates, maximus ſua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante ſe genitorum diligentiſſimus vitæ fuiſſe argumentis, præterquàm fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenum bibere, præſumptis remediis, vt conſuetudine ipſa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnum etiã nomen eius retinet. Illius inuentum autumãt, ſanguinem anatum Ponticarum miſcere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Aſclepiadis medendi arte clari, volumina compoſita extant, cùm ſolicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro ſe mitteret. Illum ſolum mortalium vigintiduabus linguis locutum certum eſt, nec de ſubiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatũ ab eo annis lvj. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curioſus, & ab hominibus ſubiectis, qui fuere pars magna terrarum, ſingula exquirens, ſcriniũ commentationum harum & exemplaria, effectuſque in arcanis ſuis reliquit. Pompeius autem omnia regia præda potitus, transferre ea ſermone noſtro libertum ſuum Lenæum, Grammaticæ artis doctiſſimum, iuſſit: vitæque ita profuit non minus, quàm reipub. victoria illa. Præter hos Græci authores medicinæ prodidere, quos ſuis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de ſimplicium effectibus ad Nerонẽ ſcripſit: Crateuas, Dionyſius, Metrodorus, ratione blandiſſima, ſed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita ſubſcripſere effectus. Verùm & pictura fallax eſt, & coloribus tam numeroſis, præſertim in æmulatione naturæ, multum degenerat tranſcribentium ſors varia. Præterea parum eſt ſingulas earum ætates pingi, cùm quadripartitis

partitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur, potestates vimq; demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contēplari scientia Antonij Castoris, cui summa authoritas erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullũ corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuntians horas, non modò dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, eamque num fœminarum scientiam præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis in Poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multique Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniamque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omniũ, quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosiùs aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantũ mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones cõmendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit, Apollini, Aesculapioque, & in eorum Diis immortalibus inuentione & origine assignata. Composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptiq; Magis. Adeoque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum author, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam balin nominat: eademque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntque confiteri, multum esse quod vero superfit. Inde plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Obseruatum certè est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quòd eas agrestes literarumque ignari experiuntur: vt qui soli inter illas viuant: præterea securitas quærendi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quòd etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuênit casus, alias (vt verè dixerim) Deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potusq; omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in Prætorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casuque accidit, vt milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis vt parêret religioni: seruatusque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentauit. Aliàs apud authores cynorrhodi vna medicina erat, spongiolæ, quæ in mediis spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quàm quos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudque miraculum exercentis se terra ad primas serpentium vernationes bipedali ferè altitudine, rursusque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantùm præmoneret, tempusque formidinis demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc bestiarum solùm ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus soluerentur. Stomacen Medici vocabant, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem vibones vocãt: qui collectus priùs, quàm tonitrua audiãtur, & deuoratus, securos in totum reddit. Frisij, quà castra

erant, nostris demonstrauere illam. Mirórq; nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, vt docebimus fecisse reges, vt res tanta debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeò deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Authores tamen quarum inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casúsque, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborum, singulis mortalium timẽda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia propè videri potest, cùm suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio vesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte conscita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantùm: quoniam ea vitæ conditio est, vt mori plerunque etiam optimi portus sit: tradátque M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse, & posteà caruisse sensu omni æquè quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mentes soluerentur, partus eliderentur, multáque similia? Ego nec arbortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clarissimum amatoria periisse: nec alia Magica portenta, nisi vbi cauenda sunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundéque præstitum vitæ, salutares dixisse, ac posteà inuentas.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace, vel asclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, vel apollinari, siue altercangeno. CAP. IIII.

Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari à Diis putat moly, & inuentionem eius Mercurio assignat, contráq; summa veneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda nigráq; magnitudine cæpæ, folio scyllæ: effodi autem difficulter. Græci authores florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum Medicis, qui & in Italia nasci eam diceret, afferríq; Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis xxx. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ. Ab ea maxima authoritas herbæ est, quam dodecatheon vocant, omnium Deorum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuẽtu pæonia est, noménque authoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alij glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum, rubrum nigrúmq;. Hæc medetur & Faunorum in quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, numerosum & Diis inuentoribus ascriptum. Vnum quippe Asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaceam appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem repleri vario genere frugum religio est, ac terræ piamentũ. Vbi, & quo fieret modo, & quale maximè probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrimè euanescit. Et in aliis autem generibus improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim argumentum est cera adulterati. Alterum genus heraclion vocant, & ab Hercule inuentum tradunt, alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertium panaces Chironion cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eóque amplius, quàm suprà dicta, prodest. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed & Pharnaceon, in controuersiam inuentionis à Pharnace rege deductũ. Seritur hoc longioribus, quàm cætera, foliis, & serratis. Radix odorata in vmbra siccatur, vinóque gratiam adiicit. Huius genera duo fecere, alterum leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inuentũ est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, foliis coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniáque vulnera ferro illata efficacissimè sanat. Est Chironis inuentum ampelos quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, sicuti de herba, cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eam quoque asscribunt, quæ apollinaris, apud Arabas altercum siue altercangenon, apud Græcos verò hyoscyamus apellatur. Plura eius genera: vnum nigro semine, floribus penè purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est & fruticosius, altius papauere. Tertij semen irionis semini simile: & omnia insaniam gignentia, capitísque vertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere Medici. Item rufi seminis. Nonnun-

quàm antè candidum ruſeſcit, ſi non ematuruit, improbatúrque. Et alioqui nullum, niſi cum inaruit, legitur. Natura vini, ideóque mentem capútq; infeſtans. Vſus ſeminis & per ſe, & ſucco expreſſo. Exprimitur ſeparatim, & caulibus foliiſq; vtuntur & radice, temeraria in totum (vt arbitror) medicina. Quippe etiam foliis conſtat mentem corrumpi, ſi plura quàm quatuor bibantur. Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex ſemine, vt diximus, quod ipſum auribus infuſum tentat mentem. Miréque vt contra venenum remedia prodidere his qui id bibiſſent, & ipſum pro remediis, adeo nullo omnia experiendi fine, vt cogerentur etiam venena prodeſſe.

De linozoſte, parthenio, Hermupoa, ſiue potius Mercuriali, & Achilleo, & panace heracleo, ſideriti, millefolio, & de ſcopa regia, & hemionio, teucrio, ſplenio, & melampodio ſiue elleboro, quótue eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicina, & quando detur, & quomodo ſumendum, & quibus non dandum, & quòd mures necet. CAP. V.

LInozoſtis ſiue parthenion Mercurij inuentum eſt, ideo apud Græcos Hermupaon multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, maſculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoſo in cacumine, ocimo anguſtioribus foliis, geniculis denſis, alarum cauis multis, ſemine in geniculis dependente fœminæ copioſo, mari iuxta genicula ſtante rariori ac breui contortóq;, fœminæ ſoluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix ſuperuacua, prætenuis. Naſcuntur in campeſtribus cultis. Mirum eſt, quod de vtroque eorum genere proditur: vt mares gignantur, hunc facere, vt fœminæ, illam. Hoc contingere, ſi à conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo, edantúrue folia decocta ex oleo & ſale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duobus aut tribus ſpicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbam ipſam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum vſu prædicauit has: ad hunc modum Medicorũ nemo nouit. Ille eas vuluæ cum melle, vel roſaceo, vel irino, vel lirino admouit: item ad ciendos menſes ad ſecundáſque. Hoc idem præſtare potu fotúque dixit. Inſtillauit auribus olidis ſuccum, inunxítque cum vino vetere. Aluo folia impoſuit, epiphoris, ſtranguriæ, & veſicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem ſoluendæ, vel in febri, decoquitur quantum manus capiat, in duobus ſextariis aquæ ad dimidias: bibitur ſale & melle admiſto, necnon cum vngula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui vtranque dandam, ſiue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos vſus dicemus ſuis locis. Inuenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua vulneribus medetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alij primum æruginem inueniſſe, vtiliſſimam emplaſtris, ideóq; pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alij vtroque vſum medicamento volunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alij ſideritin, & apud nos millefoliam vocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus quàm fœniculi foliis veſtitam ab imo. Alij fatentur quidem illam vulneribus vtilem, ſed veram achilleon eſſe ſcapo cæruleo pedali, ſine ramis, ex omni parte ſingulis foliis rotundis eleganter veſtitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiam præciſos neruos glutinare faciunt. Alij ſideritin in maceriis naſcentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam ſimilem huic, ſed candidioribus foliis & pinguioribus, tenerioribus cauliculis, in vineis naſcentem. Aliam uerò binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ ſemine, omnes vulneribus præcipuas. Noſtri eam, quæ eſt latiſſimo folio, ſcopas regias vocant. Medetur anginis ſuum. Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam hemionion vocant, ſpargentem iuncos tenues, folia parua, aſperis locis naſcẽtem, auſtero ſapore, nunquàm florentem: neque ſemẽ gignit, Medetur lienibus. Conſtátque ſic inuentam: Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, adhæſiſſe lieni, eúmque exinaniſſe. Ob id à quibuſdam ſplenion vocatur. Narrant ſues, qui radicem eius ederint, ſine ſplene inueniri. Quidam ramis hyſſopi ſurculoſam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent: adeò florere non dubitant: maximéque ex Ciliciis & Piſidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota eſt. Ab hoc appellatur vnum ellebori genus Melampodion. Aliqui paſtorem eodem nomine inueniſſe tradunt, capras purgari paſto illo animaduertentem, datóque lacte earum ſanaſſe Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici ſimul conuenit. Prima duo ſunt, candidum & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alij folia nigri platani ſimilia, ſed minora nigrioráque, & pluribus diuiſuris ſciſſa: albi, betæ incipientis. Hæc quoque nigriora, & canalium dorſo rubeſcentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, ſues necantur, itaque cauent id, cùm candido veſcantur. Tempeſtiuum eſſe tradunt meſſibus. Plurimum autem naſcitur in Oeta monte: & optimum vno eius loco circa Pyram. Nigrum vbique prouenit, ſed melius in Helicone, qui mons & aliis laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: ſecundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus naſci ferunt: quarto Parnaſſium, quod adulteratur Aetolico ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, quo & domos ſuffiunt purgántque ſpargentes, & pecora, cum precatione ſolenni: hoc & religioſius colligitur. Primum enim gladio circunſcribitur. Dein qui ſucciſurus eſt,

eſt, Ortum ſpectat: & precatur, vt id liceat ſibi concedentibus Diis facere, obſeruátque aquilæ volatus: ferè enim ſecantibus intereſt: & ſi propè aduolauit, moriturum illo anno qui ſuccidat, augurium eſt. Nec album facilè colligitur, caput aggrauans, maximè niſi præſumatur allium: & ſubinde vinum ſorbeatur, celeritérque fodiatur. Nigrum alij entomon vocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem vomitione, cauſáſque morborum extrahit, quondam terribile, poſteà tam promiſcuum, vt plerique ſtudiorum gratia ad peruidenda acrius, quæ commentabantur, ſæpius ſumptitauerint. Carneadem reſponſurum Zenonis libris, Druſum quoque apud nos, Tribunorum popularium clariſſimum, cui ante omnes plebs ſtans plauſit, optimates verò bellum Marſicum imputauere, conſtat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra inſula. Ibi enim tutiſſimè ſumitur, quoniam (vt diximus) ſeſamoides admiſcent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per ſe, & miſta radicula, qua lanas diximus lauari, ſternutamentum facit, ambóque ſomnum. Leguntur autem tenuiſſimæ radices breuéſque, ac velut decurtatæ etiam hæ. Nam ſumma, quæ eſt craſſiſſima, cæpis ſimilis, canibus tantùm datur purgationis cauſa. Antiqui radicem cortice quàm carnoſiſſimo ſeligebant, quò tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis ſpongiis opertam, turgeſcentemque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in vmbra ſiccabant, iis vtentes: nunc ramulos ipſos ab radice quàm grauiſſimi corticis ita dant. Optimum, quod acre guſtu feruénſque in frangendo puluerem emittit. Durare vim eius xxx. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit aluum & bilem, pituitáſque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimùm drachma, modicè quatuor obolis. Miſcuere aliqui & ſcammoneam, ſed tutius ſalem. In dulcibus datum copioſius periculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidam & inunxere trito. Strumas, ſuppurata, duritias concoquit & purgat: item fiſtulas, tertia die exemptum. Verrucas tollit cum ſquamis æris & ſandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & iumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem traiecto, & poſtero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum piſſelæo. Album optimum, quod celerrimè mouet ſternutamenta, ſed multùm terribilius nigro, præcipuè ſi quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni vires, ſingultus infinitos aut ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent vomitiones, ipſúmque elleborum extraherent medicamentis, aut clyſteribus, ſæpe etiam ſanguine venis emiſſo. Iam verò & cùm proſperè cedat, terribili viſu variis coloribus vomitionum, & poſt vomitiones obſeruatione alui, balinearum diſpenſatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanque tradunt abſumi carnem, ſi coquatur vnà. Sed antiquorum vitium erat, quòd propter hos metus parciùs dabant: cùm celeriùs erumpat, quò largiùs ſumitur. Themiſon binas non amplius drachmas dabat: ſequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborũ fortiſſimi ducis ſimilitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipſum in primis exire. Præterea mirum inuentum eſt, quòd inciſum forficulis, vt diximus, cribrãt: cortex remanet, hoc inaniũt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data vomitiones ſiſtit. Cauendum eſt felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impatibiles cruciatus exiſtunt. Nam æſtate potiùs, quàm hyeme, dandum, non eſt in dubio. Corpus ſeptem diebus antè præparandum cibis acribus, abſtinentia vini, quarto & tertio die vomitionibus, pridie cœnæ abſtinentia. Album & in dulci datur, aptiſſimè verò in lacte aut pulte. Nuper inuenere, diſſectis rhaphanis inſerere elleborum, rurſúſq; comprimere rhaphanos, vt tranſeat vis, atque eo lenimento dare. Reddi poſt quatuor ferè horas incipit. Totum opus ſeptenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, vt diximus, vertigini, melancholicis, inſanientibus, lymphaticis, elephantiæ albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibúſque tympanicis, ſtomachicis, ſpaſticis, clinicis, iſchiadicis, quartanis quæ aliter non deſinant, tuſſi veteri, inflammationibus torminibus redeuntibus. Vetant dari ſenibus & pueris: item mollis ac fœminei corporis animíue, exilibus aut teneris, & fœminis minus, quàm viris. Idem timidis, aut ſi exhulcerata ſint præcordia, vel tumeant, minimèue ſanguinem excreantibus, cauſariis, vel latere, vel faucibus. Medetur extrà corporis eruptionibus pituitæ cum axungia ſalſa illitum: item ſuppurationi veteri. Mures polenta admiſtum necat. Galli ſagittas in venatu elleboro tingunt, circunciſóque vulnere teneriorem ſentiri carnem affirmant. Muſcæ quoque necantur albo trito, & cum lacte ſparſo. Eodem & phthiriaſis emendatur.

De Mithridatio & ſcordoti ſiue ſcordio, & polemonia, & philetaria, vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea ſiue Chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicina. CAP. VI.

IPſi Mithridati Crateuas adſcripſit vnam, Mithridation vocatam. Huic folia duo à radice acantho ſimilia. Caulis inter vtraque ſuſtinens roſeum florem. Alteram Lenæus, ſcordotin ſiue ſcordion, ipſius manu adſcriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramoſam quernæ ſimilitudine, foliis lanuginoſis. Reperitur in Põto campis pinguibus humidíſque, guſtus amari. Eſt & alterius generis, latioribus foliis, mẽtaſtro ſimilis, plurimóſque vtraque ad vſus per ſe & inter alia in antidotis.

Polemoniam,

Polemoniam,alij philetæriam,à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam,radice crassa,exilibus ramis,quibus in summis corymbi dependent,nigro semine:cætero rutæ similis,nascitur in montosis.Eupatoria quoque regiam authoritatem habet,caulis lignosi,nigricantis,hirsuti,cubitalis, & aliquando amplioris, foliis per interualla quinque folii, aut cannabis,per ambitum incisis quinquepartitò,nigris & ipsis plumosísque: radice superuacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur vnicè. Centaurea curatus dicitur Chiron, cùm Herculis excepti hospitio pertractanti arma,sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata & oblonga,serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum.Radix vasta rubescens,tenera fragilísque,ad bina cubita,madida succo,amara cum quadam dulcedine.Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia,Pholoe,& Lycæo,& in Alpibus verò,plurimísque aliis locis. Quidam & ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, vt cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In vsu radix tantùm duabus drachmis bibenda,quibus dicetur,si febris sit,in aqua trita,cæteris in vino. Medetur & ouium morbis decoctæ succus. Est alterum centaureon cognomine leptō, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant,quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus & longioribus foliis, anguloso caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & superuacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur,succus è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus xviij .atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ vocant,propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris,cognomine triorches.Qui eam secat,rarum est vt non vulneret sese. Hæc succū sanguineum mittit.Theophrastus defendi eam,impugnaríque colligentes tradidit à triorche accipitrum genere,à quo & nomen accepit. Imperiti confundūt hæc omnia,& primo generi assignant.

De clymeno,& gentiana,& lysimachia,& parthenide,& artemisia,& ambrosia,& nymphæa,& heraclio,& euphorbia medicina. CAP. VII.

CLymenos à rege herba appellata est,ederæ foliis,ramosa,caule inani,articulis præcincta,odore graui,& semine ederæ,syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hîc indicandum est,dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu,vi summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius,rex Illyriorū, vbique nascentem,in Illyrico tamen præstantissimam,folio fraxini:sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine cauo & inani,ex interuallis foliato,tritum aliquando cubitorum, radice lenta,subnigra,sine odore,aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomē retinet,celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia,florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis,odore acri:gignitur in aquosis. Vis eius tanta est,vt iumentis discordantibus iugo imposita,asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere,in quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ ante à parthenis vocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent,quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthii modo fruticosa,maioribus foliis pinguibúsque. Ipsius duo genera. Altera latioribus foliis,altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascens. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent,simplici caule,minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, cùm vua maturescit, odore non iniucundo,quam quidam botryn,alij ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur, Nympha zelotypia erga Herculem mortua. Quare heraclion vocant aliqui,alij rhopalon,à radice clauæ simili. Ideóque eos,qui biberint eam,duodecim diebus coitu genituráque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon vocant,qui & semen edunt. Nascitur in aquosis,foliis magnis,in summa aqua,& aliis ex radice prodeuntibus,flore lilio simili,& cùm defloruit,capiti papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur,aduersatúrque aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia,amne Peneo,radice alba,capite luteo,rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba,quam appellauit Euphorbiam,medici sui nomine & fratris Musæ,à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidem fratres instituêre à balineis frigida multa corpora adstringi. Anteà non erat mos, nisi calida tantùm lauari,sicut apud Homerū etiam inuenimus. Sed Iubæ volumen quoque extat de ea herba,& clarum præconium. Inuenit eam in monte Atlante: spectatur foliis acanthinis. Vis tanta est, vt è longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur excipulus ventriculo hœdino: humor lactis videtur effluere, siccatus cùm coiit, thuris effigiem habet. Qui colligunt, clariùs vident. Contra serpentes medetur, quacunque parte percussa, vertice inciso, & medicamēto addito. Ibi Gætuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant: sed discernitur igni. Id enim, quod syncerum nō est, fastidiendum odorem habet. Multùm infra hunc succum est, qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens, & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

De

De plantagine, & bugloſſo, & cynogloſſo, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & iſchæmone, & vettonica, & Cantabrica, & conſiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphoboſco, & dictamno, & ariſtolochia, & quòd eius delectatione aduolant piſces, & ſtatim capiuntur, & medicinæ contra ſerpentium ictus ex herbis, quas ſuperiùs nominauit. CAP. VIII.

CElebrauit & Themiſon Medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor anguſtioribus foliis & nigrioribus, linguæ pecorum ſimillimis, caule anguloſo, in terram inclinato, in pratis naſcens. Altera maior, foliis laterum modo incluſa: quæ quia ſeptena ſunt, quidam eam heptapleuron vocauere. Huius & caulis cubitalis eſt, & napi ſimilis. Naſcitur in humidis multò efficacior. Vis mira in ſiccando denſandoque corpore, cauterij vicem obtinens. Nulla res æquè ſiſtit fluxiones, quas Græci rheumatiſmos vocant. Iungitur huic bugloſſos, bôum linguæ ſimilis: cui præcipuum, quòd in vinum deiecta, animi voluptates auget: & vocatur euphroſynum. Iungitur & cynogloſſos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratiſſima. Aiuntque quæ tres thyrſos ſeminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodeſſe: quæ quatuor, ad quartanas. Eſt alia ſimilis ei, quæ ferat lappas minutas, eius radix pota ex aqua, ranis & ſerpentibus aduerſatur. Eſt & buphthalmos ſimilis boum oculis folio fœniculi, circa oppida naſcens, fruticoſa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam cachlam vocant. Hæc cum cera ſcirrhomata diſcutit. Inuenere herbas & vniuerſæ gentes. Scythia primùm eam quæ Scythice vocatur, circa Bœotiam naſcens, prædulcis. Aliam vtiliſſimam ad ea quę ſpaſmata vocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes, famem ſitimque non ſentiunt. Idem præſtat apud eoſdem hippice dicta, quòd in equis quoq; eundem effectum habeat. Traduntque his duabus herbis Scythas etiã in duodenos dies durare in fame ſitique. Iſchæmonen Thracia inuenit, qua ferunt ſanguinem ſiſti, non aperta modò vena, ſed etiam præciſa. Serpit è terra milio ſimilis, foliis aſperis & lanuginoſis, farcitur in nares. Quæ in Italia naſcitur, & ſanguinem eadem adalligata ſiſtit. Vettones in Hiſpania eam, quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem ſerratula, à Græcis ceſtron aut pſychotrophon, ante cunctas laudatiſſima. Exit anguloſo caule, cubitorum duûm, à radice ſpargens folia ferè lapathi, ſerrata, ſemine purpureo. Folia ſiccantur in farinam plurimos ad vſus. Fit vinum ex ea, & acetum ſtomacho & claritati oculorum. Tantumque glorię habet, vt domus in qua ſata ſit, tuta exiſtimetur à piaculis omnibus. In eadem Hiſpania inuenta eſt Cantabrica, per diui Auguſti tempora à Cantabris reperta. Naſcitur vbique, caule iunceo pedali, in quo ſunt floſculi oblongi, velut calathi: in his ſemen perquàm minutum. Nec aliâs defuere Hiſpaniæ herbis exquirendis, vt in quibus etiamnum hodie in numeroſo & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulſo additis credidere ſaluberrimam ſuauiſſimamque: nec quiſquam genera earũ iam nouit aut multitudinem: numerus tamen conſtat in nomine. Noſtra ætas meminit herbam in Marſis repertam. Naſcitur & in Aequicolis circa vicũ Nerueſiæ, vocatur conſiligo. Prodeſt, vt demonſtrabimus ſuo loco, deploratis in phthiſi. Inuenit nuper & Seruilius Damocrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine, inuentioni eius aſſignato carmine. Naſcitur maximè circa vetera monumenta parietinaſq;, & inculta itinerum. Floret ſemper folio naſturtij, caule cubitali, ſemine tam paruo, vt vix aſpici poſſit. Radici odor naſturtij. Vſus æſtate efficacior, & recenti tantùm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica vtiliſſima, viris plurimum quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, vt deinde in balineis deſcendatur in calidã, & poſteà oleo ac vino corpus perungatur: diebuſque vicenis interpoſitis idem fiat, ſiqua admonitio doloris ſuperſit. Hoc modo rheumatiſmos omnes ſanat occultos. Imponitur non in ipſa inflammatione, ſed imminuta. Animalia quoq; inuenere herbas, in primiſque chelidoniã. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido reſtituunt viſum, vt quidam volunt, etiã erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticoſa caule, folio paſtinacæ erraticæ ampliore, ipſa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax, ſemen papaueris. Florent aduentu hirundinum, diſceſſu marceſcunt. Florentibus ſuccus exprimitur, & in æreo vaſe cum melle Attico leniter cinere feruẽti decoquitur, ſingulari remedio cõtra caligines oculorũ. Vtuntur & per ſe ſucco in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua faſtidium deducunt, eamque in noſtro conſpectu mandunt, ſed ita vt nunquàm intelligatur quæ ſit: etenim depaſta cernitur. Notata eſt hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percuſſus enim à ſerpente mederi quadam ſibi dicitur: ſed illam homine inſpectante non decerpit. Simplicius ceruæ monſtrauere elaphoboſcon, de qua diximus. Item ſeſeli, enixæ à partu. Dictamnum oſtendêre (vt indicauimus) vulneratæ paſtæ, ſtatim decidentibus telis. Non eſt alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio ſimile, feruens & acre guſtu: foliis tantùm vtuntur. Flos nullus ei, aut ſemen, aut caulis. Radix tenuis ac ſuperuacua. Et in Creta autem nõ ſpatioſè naſcitur: mireque capris expetitur. Pro eo eſt & pſeudodictamnũ, multis in terris naſcens, folio ſimili, ramulis minoribus, à quibuſdam chondris vocatum. Minoris effectus ſtatim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula vel harundine condunt, præligantque, ne potentia euaneſcat. Sunt qui dicant, vtranq; naſci multifariã, ſed deteriores

in agris pinguibus, veram quidem dictamnum non niſi in aſperis. Eſt & tertium genus dictamnum vocatum, ſed neque facie neque effectu ſimile, folio ſiſymbrij, ramis maioribus: procedente perſuaſione illa, quicquid in Creta naſcitur, infinito præſtare cæteris eiuſdem generis alibi genitis. Proximè quod in Parnaſſo. Alioquin herbiferũ eſſe & Pelium montem in Theſſalia, & Telethriũ in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus vti, ſed lacte circa ver, quoniam tunc maximè ſuccis herbæ turgeant, medicenturque vbera paſcuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè ſunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifeſta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis vocatur, equi paſti inflammantur rabie: circa Potnias verò aſini. Inter nobiliſſimas ariſtolochiæ nomen dediſſe grauidæ videntur, quoniam eſſet ἀρίστη λεχούσαις. Noſtri malum terræ vocant, & quatuor genera eius ſeruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus mollioribusq́;. Alterum maſculæ, radice longa quatuor digitorũ longitudine, baculi craſſitudine. Tertium longiſſimæ tenuitatis, vitis nouellæ, cui ſit præcipuá vis, quæ clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, vt capparis. Valent radice tantúm. Eſt & quæ piſtolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, denſis radicis capillamentis, iunci plenioris craſſitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, ſed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnoſi enim eſt corticis, vnguentis quoq; nardinis conueniens. Naſcuntur pinguibus locis & campeſtribus. Effodere eas meſſibus tempeſtiuum: ita deſquamato terreno ſeruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderoſiſſima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra ſerpentes. Oblonga tamen in ſumma gloria eſt, ſi modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, mares figurat, vt traditur. Piſcatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda eſt, venenum terræ vocant, coramque nobis cõtuſam immiſta calce in mari ſpargere: aduolant piſces cupiditate mira, ſtatimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulſis, contuſis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, vtiliſſima eſſe traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem ſatyrion eſt. Verùm & effectus earum vſusq́; dicendi ſunt: ordiendumq́; à malorum omnium peſſimo, id eſt ſerpentiũ ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacisque generum omniũ radix è vino, Chironij flos & ſemen potum, illitúmve ex vino & oleo: priuatimque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia vel philetæria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, ſideritis, ſcordotis ex vino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, ſiue ſucco, ſiue folio, ſiue decocto: centaurij maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gentiana præcipuè aduerſus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis ſex, ſiue viridis, ſiue ſicca. Et lyſimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percuſſis chelidonia. Morſibus imponitur Vettonica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, vt incluſæ circulo eius ſerpentes, ipſæ ſeſe interimant flagellando. Datur ad ictus ſemen eius denarij pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus ſextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamnum, ariſtolochia radicis drachma in vini hemina ſæpius bibenda. Prodeſt & illita ex aceto: ſimiliter piſtolochia. Quin & omnino ſuſpenſa ſupra focum fugat è domibus ſerpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoſcyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & perſolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad ſerpentium ictus. CAP. IX.

Argemonia quoq; radice eius denarij pondere in vini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæteriſque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi primùm nominari quanque, in quo maximè valebit. Folia habet, qualia anemone, diuiſa apij modo, caput in cauliculo papaueris ſylueſtris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Naſcitur & in aruis apud nos. Noſtri tria genera eius faciũt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon vt fungus naſcitur in arboribus circa Boſporum, colore candido. Datur obolis quatuor contritũ cum binis cyathis aceti mulſi. Id quod in Gallia naſcitur, infirmius habetur. Prætereà mas ſpiſſior, amariorque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina ſolutior, initio guſtu dulcis, mox in amaritudinem tranſit. Echios vtriuſque generis pulegio ſimilis, foliis coronata, drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula viperæ ſimilia ſunt: hæc ex vino & aceto. Quidam arcion perſonatam vocant, cuius folio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoſcyamum contuſum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aſpidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui periſtereon, noſtri verbenacam vocant. Hæc eſt, quam legatos ferre ad hoſtes indicauimus. Hac Iouis menſa verritur, domus purgantur luſtranturque. Genera eius duo ſunt: folioſa, quam fœminam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli vtriuſque plures, tenues, cubitales, anguloſi. Folia minora, quàm quercus, anguſtioraque, diuiſuris maioribus: flos glaucus, radix longa, tenuis. Naſcitur vbique in planis aquoſis. Quidam non diſtinguunt, ſed vnum omnino genus faciunt, quoniã vtraq; eoſdem effectus habeat. Vtraq; ſortiuntur Galli, & præcinũt reſponſa. Sed magi vtique circa hanc inſaniunt. Hac perunctos impetrare, quæ velint, febres abigere,

gere,amicitias conciliare,nullique non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita vt ne Luna aut Sol conſpiciat,fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circunſcriptam ferro effodi ſiniſtra manu,& in ſublime tolli. Siccari in vmbra,ſeparatim folia, caulem, radicem. Aiuntque, ſi aqua ſpargatur triclinium,qua maduerit,lætiores conuictus fieri. Aduerſus ſerpentes conteritur ex vino. Eſt ſimilis verbaſco herba,quæ ſæpe fallit pro ea capta,foliis minus candidis, cauliculis pluribus,flore luteo. Hæc abiecta blattas in ſe contrahit:ideoque Romæ blattariam vocant. Lemonium ſuccum lacteum mittit,concreſcentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in vino. Quinquefolium nulli ignotum eſt,cùm etiam fraga gignendo commendetur. Græci vocãt pentapetes,ſiue chamæzelon,ſiue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inareſcens nigreſcit,& anguloſa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipſa herba incipit & deſinit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduerſus ſerpentes bibitur & eius radix,quæ ſparganion vocatur, ex vino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ perſequi nihil attinet, cùm ſint differentiæ duæ. Probatiſſimæ in Creta, mox in Achaia,& in ſiccis vbicunque nati, fœniculi ſimilitudine, candidioribus foliis & minoribus hirſutiſque. Caule pedali recto, radice ſuauiſſimi guſtus & odoris. Hoc in ſaxoſis naſcitur meridianis. Reliqua genera vbique naſcuntur terrenis collibus limitibuſque,nec niſi pingui ſolo,foliis coriandri,caule cubitali,capitibus rotundis,ſæpe pluribus quàm ternis,radice lignoſa,ſed cùm inaruit,ſuperuacua. Semen huius cumino ſimile,prioris milio,album,acre,odoratum omnibus & feruens. Secundum priore vehementius eſt,ideoque parcè ſumi debet. Si iam maximè tertium genus facere libeat,eſt ſimile ſtaphylino, quod paſtinacam erraticam appellant,ſemine oblongo,radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æſtate ſunt intacta quadrupedi,niſi poſt abortus. Ex aliis vſus ſeminis:ex Creta radicis dulcis, & magis ad ſerpentes eſt. Bibitur è vino drachma vna. Datur & quadrupedibꝰ percuſſis. Therionarca alia quàm Magica,& in noſtro orbe naſcitur,fruticoſa,foliis ſubuiridibus,flore roſeo:ſerpentes necat:cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Perſolata,quam nemo ignorat,Græci verò arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirſutiora,nigrioraque & craſſiora,radicem albam & grandem. Hæc ex vino bibitur denariorum duûm pondere. Item cyclamini radix contra ſerpentes omnes. Folia habet minora,quàm edera,nigrioraque & tenuiora,ſine angulis: in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani,floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri poſſit, cortice nigro. Naſcitur in vmbroſis: noſtris tuber terræ vocatur:in omnibus ſerenda domibus, ſi verum eſt, vbi ſata ſit, nihil nocere mala medicamenta:amuletum vocant: narrantque & ebrietatem repræſentari,addita in vinum. Radix ſiccata ſcillæ modo conciſa reponitur: decoquitur eadem ad craſſitudinem mellis. Suum tamen venenum ei eſt:traduntque ſi prægnans radicem tranſgrediatur, abortũ fieri. Eſt & altera cyclaminos cognomine ciſſanthemos,geniculatis caulibus,ſuperuacuis, à priore diſtans,circa arbores ſe voluens,acinis ederæ,ſed mollibus,flore candido,ſpecioſo,radice ſuperuacua. Acini tantùm in vſu,guſtu acri,ſed lenti. Siccantur in vmbra, tuſique diuiduntur in paſtillos. Mihi & tertia cyclaminos demonſtrata eſt,cognomine chamæciſſos,vno omnino folio, radice ramoſa,qua piſces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanũ laudatiſſimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis eſt ei tenuis,longus,fœniculo ſimilis,iuxta terram folioſus,radice nigra,craſſa,graui odore,ſuccoſa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altiſſimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos offeis cultellis, funduntque ſuccum in vmbra,capite priùs & naribus roſaceo perunctis,ne vertigo ſentiatur. Et alius ſuccus inuenitur caulibus adhærens,inciſiſque manat. Probatur craſſitudine mellea,colore rufo,odore ſuauiter graui, feruens guſtu. Et hic in vſu,& radix,& decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficaciſſimo,qui reſoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturque contra ſerpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & verbaſco, & thelyphono, & contra ſcorpionum ictus, & rubetarum & canum morſus, & generaliter contra omne venenum. CAP. X.

EBuli quoque,quem nemo ignorat,fumo fugantur ſerpentes. Priuatim aduerſatur ſcorpionibus polemoniæ radix, vel alligata tantùm: item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus ariſtolochia:agaricum obolis quatuor in vini miſti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio cum vino aut poſca:item quinquefolium,daucum. Verbaſcum Græci phlomon vocant. Genera habet prima duo:album,in quo mas intelligitur:alterum nigrum,in quo fœmina. Tertium genus nõ niſi in ſyluis inuenitur. Sunt folia braſſicæ latiora, piloſa,caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix vna craſſitudine digiti. Naſcuntur & in campeſtribus. Sylueſtri folia elelifſphaci, alta, ramis lignoſis. Sunt & phlomides duæ hirſutæ, rotundis foliis,humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis,foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, craſſis, pinguibuſque,ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius,quam fœminam diximus, ficus omnino non putreſcere. Diſtingui genera hæc penè ſuperuacuum eſt, cùm ſint omnia eiuſdem effectus. Contra ſcorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua,magna amaritudine,ſed effectu pari. Thelyphonon herba ab aliis ſcorpion vocatur,propter ſimilitudinem radicis,cuius tactu moriuntur ſcorpiones.

nes. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis, radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & Vettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maximè: vidimusque psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in vino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus. Item alisma, quam alij damasonion, alij lyron appellant. Folia erant plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexaque in terram, aliâs etiam venosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, vt veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus foliis. Vsus in radice vtriusque aduersus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero veteri. Peristereos vocatur, caule, alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, vnde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicasque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subuenit eadem mensura, qua contra serpentes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm vomuerint, denarij pōdere ex aquę mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec vllo malo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrātur Magi. Similiter ea quam eupleam vocant, traduntque ea perunctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoq; secum habentibus negant nocere mala medicamenta bestiámve vllam, ne Solem quidem. Bibitur & hæc ex vino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáve aduersus ranas. Pericarpum bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaueri simile. Sed vis maior, quàm priori: vtrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces, Chironium præcipué. Hoc & contra fungos.

Remedia ad capitis vitia. CAP. XI.

VErùm & generatim membratimque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix radix, si vnà tritæ illinantur. Polytricha distat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & folia plura maioraque. Frutice quoque maior est: defluentem capillum cōfirmat & densat. Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admista combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, vt eius sit suis quæ nunquàm peperit. Sol deinde plurimū confert illitæ. Similis vsus est cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in olea decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei vsu. Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice vocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus feré. Huius grana xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput vngitur. Fit & ex callitriche sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale & cumino. Lonchitis non (vt plerique existimauerunt) eadem est quæ xiphion, aut phasganion, quanquā cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, & plura, quàm in caule, capitula, personis Comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xiphion, & phasganion in humidis, cùm primum exit, gladij præbet speciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in vmbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admisto vino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt ossa serpentis, eadem cōtra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritoque vngi conuenit: peucedano ex oleo vel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis sentiuntur, & vertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est. Psyllion alij cynoides, alij crystallion, alij sicelion, alij cynomyian appellant, radice tenui, superuacua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, vnde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in vineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum

gerandum & diſcutiendum ingens. Semen in vſu. Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & roſaceo, aut poſca. Ad cætera illinitur acetabuli menſura ſextario aquæ, denſat ac contrahit. Tunc terere & craſſitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationíque. Et vulneribus capitis medetur ariſtolochia, fracta extrahens oſſa, & in alia quidem parte corporis, ſed maximè capite: ſimiliter piſtolochia. Thyſſelium eſt non diſſimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoſcyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia. CAP. XII.

OCulorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, ſi addita aqua foueantur. Succo verò minoris cum melle culices, nubeculas, obſcuritatem diſcuti, cicatrices extenuari. Albugines quidem etiam iumentorum ſideriti. Iam chelidonia ſuprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoſcyami ſemen bibunt obolo, tantundem meconij adiicientes vinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ ſuccum, quem collyriis acrioribus pro meconio miſcent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Caligines ariſtolochia diſcutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & ſiqua in oculis vitia ſunt, emendat. Verbaſcum epiphoris imponitur. Periſtereos ex roſaceo vel aceto. Ad hypochyſin & caliginem, cyclaminon in paſtillos diluunt. Peucedani ſuccum, vt diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo. Pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

De anagallide ſiue corchoro, & mandragora ſiue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdana, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oríſque vitia medicina. CAP. XIII.

ANagallida aliqui corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis puſillis, rotundis, in terra iacentibus: naſcũtur in hortis & aquoſis. Prior floret cærulea. Vtriuſque ſuccus oculorum caliginem diſcutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur antè, quibus paracenteſis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infuſus, ita vt deinde vino colluatur. Bibitur & contra angues ſucci drachma in vino. Mirum, quòd pecora fœminam vitant. At ſi decepta ſimilitudine (flore enim tantùm diſtant) deguſtauere, ſtatim eam quæ aſyla appellatur, in remedio quærunt: ea à noſtris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effoſſuris, ante Solis ortum, priuſquàm quicquam aliud loquantur, ter ſalutare eam, tum ſublatam exprimere: ita præcipuas eſſe vires. De euphorbio ſatis dictum eſt, cuius ſuccus lippitudini, ſi tumor erit, item abſinthium cum melle tritum, itémque Vettonicæ farina cõueniet. Aegilopas ſanat herba eodem nomine, quæ in hordeo naſcitur, tritici folio, ſemine contrito cum farina permiſta impoſitáque, vel ſucco. Exprimitur hic è caule foliíſque prægnantibus, dempta ſpica, & in trimeſtri farina digeritur in paſtillos. Aliqui & mandragoræ vtebantur: poſteà abdicatus in hac curatione eſt. Epiphoris (quod certum eſt) medetur & oculorum dolori, radix tuſa cum roſaceo & vino. Nam ſuccus multis oculorum medicamentis miſcetur. Mandragoram, alij Circeium vocant. Duo eius genera: candidus, qui & mas: niger, quæ fœmina exiſtimatur, anguſtioribus foliis, quàm lactucæ, hirſutis & caulibus, radicibus binis terníſue rufulis, intus albis, carnoſis teneríſque, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & iis ſemen ceu pyrorum. Albũ hoc alij arſen, alij morion, alij hypophlomon vocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, vt lapathi ſatiuæ. Cauent effoſſuri contrarium ventũ, & tribus circulis antè gladio circunſcribunt: poſtea fodiunt ad occaſum ſpectantes. Succus fit & è malis & caule, deciſo cacumine & radice punctis aperta, aut decocta: vtilis hæc vel ſurculo. Conciſa quoque in orbiculos ſeruatur in vino. Succus nõ vbique inuenitur, ſed vbi poteſt, circa vindemias quæritur. Odor grauis eius, ſed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in vmbra ſiccantur. Succus ex iis Sole denſatur: item radicis tuſæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia ſeruantur in muria efficacius, aliàs recentium ſuccus peſtis eſt: ſic quoque noxiæ vires. Grauedinem afferũt etiam olfactu: quanquam mala in aliquibus terris mãdantur, nimio tamen odore obmuteſcunt ignari. Potu quidem largiore etiam moriuntur. Vis ſomnifica pro viribus bibentium. Media potio cyathi vnius. Bibitur & cõtra ſerpentes, & ante ſectiones punctionéſque ne ſentiantur. Ob hæc ſatis eſt aliquibus ſomnum odore quæſiſſe. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulſo. Efficacius elleborum, ad vomitiones & ad bilem nigram extrahẽdam. Cicuta quoque venenum eſt, publica Athenienſium pœna inuiſa, ad multa tamen vſus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & viridis eſtur à pleriſque & in patinis. Leuis hic & geniculatus vt calami, nigricans, altior ſæpe binis cubitis, in cacuminibus ramoſus: folia coriandri teneriora, graui odoratu: ſemen aniſo craſſius: radix concaua, nullius vſus. Semini & foliis refrigeratoria vis, quæ ſi enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio eſt, priuſquàm perueniatur ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino pota, irremediabilis exiſtimatur. Succus exprimitur foliis floribúſq;: tunc enim maximè tempeſtiuus eſt. Semine trito expreſſus, & Sole denſatus in paſtillos, necat ſanguine ſpiſſando. Hæc altera vis. Et ideo ſic necatorum maculæ in cor-

poribus apparent. Ad reſoluenda medicamenta vtuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum ſtomachum malagma. Præcipuus tamen eſt ad cohibendas epiphoras æſtiuas, oculorúmque dolores ſedandos circumlitus. Miſcetur collyriis, & alios omnes rheumatiſmos cohibet. Folia quoque tumorem omnem dolorémque & epiphoras ſedant. Anaxilaus author eſt, mammas à virginitate illitas, ſemper ſtaturas. Quod certum eſt, lac puerperarũ mammis impoſita extinguit, Venerémque teſtibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda cenſetur, non equidem præceperimus. Maxima vis natæ Suſis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Aſiaticæ. In Græcia verò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impoſitus, tumorem quoque polenta addita. Naſcitur vulgo molybdæna, id eſt plumbago, etiam in aruo, folio lapathi, craſſa radice, hiſpida. Hac commanducata ſi oculus ſubinde elingatur, plumbum (quod eſt genus vitij) ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, naſcens in parietinis & ſepibus, ramis tenuiſſimis, ſparſiſque, flore purpureo, viridis, ſucco caliginem diſcutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, ſed alia eſt capnos fruticoſa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Naſcitur in hortis & ſegetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationémque, ceu fumus: vnde nomen. Eadem euulſas palpebras renaſci prohibet. Acoros iridis folia habet, anguſtiora tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúſque venoſas, cætero & has ſimiles iridis, guſtu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phaſin amnem, & vbicunque in aquoſis. Recentibus virus maius, quàm vetuſtis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur vtribus in vmbra digitalibus fruſtis. Necnõ inueniuntur, quo oxymyrſinæ radicem acoron vocant: ideóque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra ſuffuſiones & caligines oculorum ſucco eiuſdem poto, contráque ſerpentes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, puſillo, pingui folio & concauo, & vt coxendices, naſcitur in maritimis petroſiſq; viridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur ſucco. Eſt aliud genus eiuſdem, ſordidis foliis, latioribus denſioribúſque circa radicem velut oculum cingentibus, aſperrimi guſtus, longiore caule, ſed pergracili. Vſus eius ad eadem, quæ iris. Aeizoi duo genera: Maius in fictilibus vaſculis ſeritur, quod aliqui buphthalmum vocant alij zoophthalmon, alij ſtergethron, quòd amatoriis conueniat: alij hypogeſon, quoniam in ſubgrundiis ferè naſcitur. Sunt qui ambroſiam potiùs vocant, & qui amerimnon: Itali ſedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minuſculum, quod erithales vocant, alij trithales, quia ter floreat, alij chryſothales, aliqui iſoetes: ſed aeizoum vtrunque, quoniam viret ſemper: aliqui ſemperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, craſſitudine pluſquam pollicari. Folia cacumine linguæ ſimilia, carnoſa, pinguia, largo ſucco, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia ſtantia, ita vt ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus eſt, in muris parietiníſque naſcitur & tegulis, fruticoſum à radice, & ſurſum vſque ad cacumen: foliis anguſtis, mucronatis, ſuccoſis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic ſimilis eſt, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, puſillis latioribus foliis, breuiori cacumine. Naſcitur in petris & colligitur cibi cauſa. Omnium harum vis eadem, perfrigerare & aſtringere. Medentur epiphoris folia impoſita, vel ſuccus inunctis. Purgant enim hulcera oculorum, explẽtque & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, ſucco vel folio temporibus illitis. Aduerſantur phalangiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipué. A ſcorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentut & aurium dolori. Item ſuccus inunctus hyoſcyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaurei, & plantaginis, peucedani cum roſaceo & meconio: acori ſuccus cum roſa. Omnis autem ſtrigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ ſuccus linteolo colatus, mox in Sole denſatus, cùm opus eſt, roſaceo dilutus & calefactus, parotidas ſanat. Verbenaca quoque: item plantago: item ſideritis cum axungia vetere. Narium ozænas emendat ariſtolochia cum cypero. Dentibus remedio ſunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item ſuccus collutis: radix hyoſcyami ex aceto manducata: item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ ſucco. Et folia ſunt vtilia, vel ſi ſanguine gingiuæ putreſcant, vel ſanguinis ſit reiectio. Semen eiuſdem apoſtemata, & collectiones gingiuarum ſanat. Et ariſtolochia gingiuas dentéſue confirmat. Verbenaca cum radice mãducata, & decocta ex vino aut aceto ſuccus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquantur, aqua marina aut ſalſa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbaſci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyſſopo colluuntur, & peucedani ſucco cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ ſucco, ab altera nare, quàm doleat, infuſo. Erigeron à noſtris vocatur ſenecio. Hanc ſi ferro circunſcriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter deſpuat, ac reponat in eundem locum, ita vt viuat herba, aiunt dentem eum poſteà non doliturum. Herba eſt trixaginis ſpecie & mollitia, cauliculis ſubrubicũdis: naſcitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederũt, quia vere caneſcit. Caput eius numeroſa diuiditur lanugine (qualis eſt ſpinæ) inter diuiſuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde

Græcis de ea conſtat. Alij erucæ foliis eſſe dixerunt, alij roboris, ſed minoribus multó. Radice alij ſuperuacua, alij neruis vtili, alij potu ſtrangulante. E diuerſo quidam regio morbo cum vino dederunt, & cõtra omnia veſicæ vitia: item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere: Iſchiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere; torminibus quoque in paſſo vtiliſſimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, ſerentéſque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent. Nec quale eſſet, demonſtrarunt, contra ſerpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vſus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: toſta cum mica ſalis ſtrumis. Ephemeron folia habet lilij, ſed minora, caulem parem, florem cæruleum, ſemen ſuperuacuum, radicem vnam digitali craſſitudine, dentibus præcipuam conciſam in aceto, decoctámque vt tepido colluantur. Et ipſa etiam radix mobiles ſiſtit. Cauis & exeſis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Eroſis veratrum nigrum imponitur: mobiles vtralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant in flumine naſcentem. Eſt ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum, ne auulſa herba terram tangat. Ranunculum vocamus quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, foliis, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Naſcitur in limitibus humidis & opacis. Alterum folioſius, pluribus foliorum inciſuris, altis caulibus. Tertium minimum eſt, graui odore, flore aureo. Quartum ſimile huic, flore luteo. Omnibus vis cauſtica, ſi cruda folia imponantur, puſtuláſque, vt ignis, faciunt. Ideo ad lepras & pſoras eis vtuntur, & ad tollenda ſtigmata: cauſticíſque omnibus miſcent. Alopeciis imponunt, celeriter remouentes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem ſicca conciſa, ſternutamentum eſt. Noſtri herbarij ſtrumeam vocant, quoniam medetur ſtrumis & panis, parte in fumo ſuſpenſa. Credúntque ea rurſus ſata rebellare, quæ curauerint, vitia: quo ſcelere & plantagine vtuntur. Oris hulcera intus ſuccus plantaginis emendat, & folia radicéſque commanducata, vel ſi rheumatiſmo laboret os. Hulcera fœtorémque quinquefolium. Hulcera pſyllium. Compoſita quoque ad fœtorem, vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentiſci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, ſimul terere & vino vetuſto ſparſa mandere matutinò, optimum eſt. Vel ederæ baccas cum caſia & myrrha, pari pondere ex vino. Naribus vtiliſſimum eſt dracontii ſemen contritum ex melle, etiáſi carcinomata in his ſint. Suggillata hyſſopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *VIGESIMVS SEXTVS.*

Reliqua per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & lichenes quid ſint, & quando primùm in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiaſi, & colo. CAP. I.

SENSIT & facies hominum nouos, omníque æuo priore incognitos, non Italiæ modò, verumetiam vniuerſæ propè Europæ, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliáſue aut Hiſpanias magnopere vagatos, aut alibi, quàm Romæ circáque, ſine dolore quidem illos, ac ſine pernicie vitæ: ſed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda eſſet. Grauiſſimum ex his lichenas appellauere, Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primùm laſciuia (vt eſt procax natura multorum in alienis miſeriis) mox & vſurpato vocabulo mentagram, occupantem in multis totos vtique vultus, oculis tantùm immunibus, deſcendentem verò & in colla pectúſque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patréſque noſtros. Et primùm Tiberij Claudij Cæſaris principatu medio irrepſit in Italiam, quodam Peruſino equite Romano Quæſtorio ſcriba, cùm in Aſia apparuiſſet, inde contagionem eius importante. Nec ſenſere id malum fœminæ, aut ſeruitia, plebéſque humilis, aut media, ſed proceres veloci tranſitu oſculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice, quàm morbo. Cauſticis nanq; curabatur, ni vſque in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebellante tædio. Aduenerúntque ex Aegypto genitrice talium vitiorum medici, hanc ſolam operam afferentes, magna ſua præda. Siquidem certum eſt, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, H S C C. elocaſſe in eo morbo curandum ſeſe. Accidítque ſæpius, vt noua contra genera morborum

morborum gregatim ſentirentur. Quo mirabilius quid poteſt reperiri? aliqua gigni repētè vitia terrarum in parte certa membríſque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tanquam malo eligente, hæc in pueris graſſari, illa in adultis: hæc proceres ſentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Cenſoribus, primùm in Italiam carbunculum veniſſe, Annalibus conſcriptū eſt, peculiare Narbonenſis prouinciæ malum: quo duo Conſulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Baſſus, ille medicorum inſcitia ſectus, hic verò pollice læuæ manus euulſo acu ab ſemetipſo, tam paruo vulnere, vt vix cerni poſſet. Naſcitur occultiſſimis corporum partibus, & plerunque ſub lingua, duritia rubens varicis modo, ſed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumeſcens, ſine dolore, ſine pruritu, ſine alio quàm ſomni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circáque puſtulas paruas, rarius febrem, ſtomachum faucéſque cùm inuaſit, ocyſſimè exanimans. Diximus elephantiaſin ante Pompeij Magni ætatem non accidiſſe in Italia, & ipſam à facie ſæpius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox inualeſcente per totum corpus, maculoſa, variis coloribus & inæquali cute, alibi craſſa, alibi tenui, dura, ceu ſcabie aſpera: ad poſtremum verò nigreſcente, & ad oſſa carnes apprimente, intumeſcentibus digitis in pedibus manibúſque. Aegypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidiſſet, populis funebre. Quippe in balineis ſolia temperabātur humano ſanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia reſtinctus eſt: ſicut & ille, quem gemurſam appellauere priſci, inter digitos pedum naſcentem, etiam nomine obliterato. Idipſum mirabile, alios deſinere in nobis, alios durare, ſicuti colum. Tiberij Cæſaris principatu irrepſit id malum. Nec quiſquam prior Imperatore ipſo ſenſit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excuſantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc eſſe dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cùm ſupra ccc. eſſent, niſi etiam noua timerentur? Neque ipſi autem homines pauciora ſibi opera ſua negotia important. Hæc apud priſcos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipſa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

HIppocratis certè, qui primus medendi præcepta clariſſimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus volumina: nec minus Dioclis Caryſtij, qui ſecundus ætate famáque extitit: item Praxagoræ & Chryſippi, ac deinde Eraſiſtrati: Herophilo quidem, quanquam ſubtilioris ſectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim vſu, efficaciſſimo rerum omnium magiſtro, peculiariter vtique medicinæ, ad verba garrulitatémque deſcendente. Sedere nanque in his ſcholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per ſolitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina, & Aſclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

DVrabat tamen antiquitas firma, magnáſque confeſſæ rei vindicabat reliquias, donec Aſclepiades ætate Magni Pompeij orādi magiſter, nec ſatis in arte ea quæſtuoſus, vt ad alia ſagacis ingenij, huc ſe repētè conuertit: atque (vt neceſſe erat homini qui nec id egiſſet, nec remedia noſſet, oculis vſúque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámque medicinam ad cauſam reuocando, coniecturam fecit, quinque res maximè communium auxiliorum profeſſus, abſtinentiam cibi, aliâs vini, fricationem corporis, ambulationem, geſtationes: quæ cùm vnuſquiſque ſemetipſum ſibi præſtare poſſe intelligeret, fauentibus cunctis vt eſſent vera quæ facillima erant, vniuerſum propè humanum genus circumegit in ſe, non alio modo, quàm ſi cælo emiſſus aduenìſſet. Trahebat prætereà mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandóq; tempeſtiuè, tum frigidam aquam. Et quoniam cauſas morborum ſcrutari prior Herophilus inſtituerat, vini rationem illuſtrauerat Cleophantus apud priſcos, ipſe cognominari ſe frigida danda præferens, vt author eſt M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam ſuſpendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut ſomnos alliceret, iam balineas auidiſſima hominum cupidine inſtituendo, & alia multa dictu grata atq; iucunda: magna authoritate, nec minore fama, cùm occurriſſet ignoto funeri, relato homine ab rogo atq; ſeruato, ne quis leuibus momētis tantam conuerſionem factam exiſtimet. Id ſolum poſſumus indignari, vnum hominem è leuiſſima gente, ſine opibus vllis orſum, vectigalis ſui cauſa, repentè leges ſalutis humano generi dediſſe, quas tamen poſteà abrogauere multi. Aſclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruendi ægros veſte, ſudoréſque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi ſoléſue aſſiduo quærendi, in vrbe vmbroſa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum penſili balinearū vſu ad infinitum blandientem. Prætereà in quibuſdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis, quas curabant in fauces organo demiſſo. Damnauit meritò & vomitiones, tūc ſupra modum frequentes. Arguit & medicamentorū potus ſtomacho inimicos, quod eſt magna ex parte vetitum. Itaque nos in primis quæ ſunt ſtomacho vtilia ſignamus.

Irriſio Magicæ artis, & de lichene, eiúſque remedio, & faucium. CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates, in tantū euectæ, vt abrogare herbis fidem cunctis poſſent. Aethiopide herba amnes ac ſtagna ſiccari coniectu, tactu clauſa omnia aperiri. Achimenide

nide coniecta in aciem hoſtium, trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari ſolitam à Perſarũ rege legatis, vt quocunque veniſſent, omnium rerum copia abundarent, ac multa ſimilia. Vbinam iſtæ fuere, cùm Cimbri Teutonique terribili Marte vlularent, aut cùm Lucullus tot reges Magorũ paucis legionibus ſterneret? Cùr ve Romani duces primam ſemper in bellis commerciorũ habuere curam? Cur hercule Cęſaris miles ad Pharſaliã famem ſenſit, ſi abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat? Non ſatius fuit Aemilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, quàm machinis clauſtra per tot annos quatere? Siccentur hodie Aethiopide Potinæ paludes, tantumq; agri ſuburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compoſitio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi, cur nunquàm Perſarum regi tales dedit? Mirum eſſet profectò, hucuſq; prouectam credulitatem antiquorum, ſaluberrimis ortam initiis, ſi in vlla re modum humana ingenia nouiſſent, atque non hanc ipſam medicinam ab Aſclepiade repertam, ſuo loco probaturi eſſemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc eſt omni in re animorum cõditio, vt à neceſſariis orſa primò, cuncta peruenerint ad nimium. Igitur demonſtratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quaſque ratio dictauerit. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura vndique aceruabimus, quanquam non paucis iam demonſtratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibiſci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice, vt rumicis radix trita ex aceto illinatur, & flos viſci cum calce ſubactus. Laudatur & tithymali cum reſina decoctum. Lichen verò herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Naſcitur in ſaxoſis, folio vno ad radicem lato, caule vno, paruo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & ſtigmata. Teritur cum melle. Eſt aliud genus lichenis, petris totum inhærens, vt muſcus, qui & ipſe illinitur. Hic & ſanguinem ſiſtit vulneribus inſtillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle ſanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua ſalſa lauari iubentur, vngi oleo amygdalino, hortenſiis abſtinere. Ad lichenas & thapſiæ radice vtuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur ſumpta ex vino: hyſſopum cum vino decoctum & gargarizatum: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proſerpinaca cum muria ex mænis & oleo trita, vel ſub lingua habita. Item ſuccus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus: verbaſcum priuatim tonſillis in aqua potum.

Ad ſtrumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tuſſim medicinæ. CAP. V.

Strumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix perſolatæ item cum axungia, operitur folio ſuo impoſita. Item artemiſia: radix mandragoræ ex aqua. Sideritis lata folia, clauo ſiniſtra manu circunfoſſa adalligantur, cuſtodienda ſanatis, ne rurſus ſata diro herbariorum ſcelere (vt in quibuſdam) rebellet: quod & in his, quos artemiſia ſanauerit, prædici reperio: item in his, quos plantago. Damaſonion, quæ & alcea vocatur, ſub ſolſtitio collecta, imponitur ex aqua cæleſti, folium tritum, vel radix cum axungia tuſa, ita vt impoſita folio ſuo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumoreſque quacunq; in parte. Bellis in pratis naſcitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemiſia illitam, efficaciorem eſſe produnt. Condurdum herba ſolſtitialis, flore rubro, ſuſpenſa in collo, cõprimere dicitur ſtrumas: item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauiſſimum eſt tuſſis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoſcyami etiam ſanguinem excreantibus: nidor quoque accenſi tuſſientibus. Item ſcordotis miſto naſturtio & reſina, cum melle tuſa arida. Facit & per ſe faciles excreationes. Item centaureum maius, vel ſanguinem reiicientibus: cui vitio & plantaginis ſuccus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas excreationes. Perſolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis vndecim. Peucedani ſuccus, pectoris doloribus, & acorum ſubuenit, & ideo antidotis miſcetur: tuſſi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis, tuſſi & purulenta excreantibus, obolis tribus in paſſo.

De verbaſco, & cacalia vel tuſſilagine, & bechio, & ſaluia, ad tuſſim. CAP. VI.

Totidem verbaſcum, cuius flos aureus. Tanta huic vis eſt, vt iumentis etiam non tuſſientibus modò, ſed ilia quoq; trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in vino madefacta, non tuſſi tantùm, ſed & faucibus prodeſt. Hyſſopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tuſſim ſedat bechion, quæ & tuſſilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris vbi naſcitur, ſubeſſe aquas credunt: & hoc habent ſignum aquileges. Folia ſunt maiuſcula, quàm ederæ, quinq; aut ſeptem, ſubalbida à terra, ſupernè pallida, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine, radice tenui. Quidam eandem eſſe bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem hauſtus & deuoratus, veterem ſanare dicitur tuſſim: ſed in ſingulos hauſtus paſſum guſtandum eſt. Altera à quibuſdã ſaluia appellatur, ſimilis verbaſco: conteritur ea, & colata calefit, atque ita ad tuſſim laterisq; dolores bibitur: contra ſcorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra ſerpentes quoq; ex oleo perungi ea prodeſt. Hyſſopi faſciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tuſſim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, vrinæ, tuſsi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad ſingultus, pleuriticis, lateri. CAP. VII.

LAteris & pectoris dolores verbaſcum cum ruta ex aqua, Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat ſcordotis ſuccus, centaureum, gentiana, ex aqua potæ. Plãtago aut per ſe ſumpta in cibo, aut cum lente alicæúe ſorbitione. Vettonica aliâs grauis ſtomacho, vitia tamen ſanat pota, vel foliis commanducata. Item ariſtolochia pota: agaricum manducatum ſiccum, vt ex interuallo merum ſorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani ſuccus. Pſyllion ardoribus imponitur, vel cotyledon trita cum polenta, vel aeizoum. Molon ſcapo eſt ſtriato, foliis mollibus paruis, radice iiij. digitorum, in qua extrema allij caput eſt. Vocatur à quibuſdam ſyron. Ex vino ſtomacho, & dyſpnœæ medetur: centaureũ maius ecligmate: plantago ſucco vel cibo: Vettonicæ tuſſæ pondo libra mellis Attici ſemuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Ariſtolochia vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte aſini pota. Ciſſanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyſſopum & aſthmaticis. Peucedani ſuccus in iocineris doloribus, & pectoris laterisque, ſi febres non ſint. Sanguinem quoq; expuentibus ſubuenit agaricum, Victoriati pondere tritum & in mulſi v. cyathis datũ. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim Teucria bibitur recens, drachmis iiij. in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma vna in aqua calida cyathis iij. ad cordis vitia, in frigida cyathis ij. Quinquefolij ſuccus iocineris & pulmonis vitiis, ſanguinemque reiicientibus, & cuicunque ſanguinis vitio intus occurrit. Iocineri anagallides mirè proſunt. Capnon herbam qui edêre, bilem per vrinã reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoq; & præcordiis. Caucon, quæ & ephedra, ab aliis anabaſis vocata, naſcitur ventoſo ferè tractu, ſcãdens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numeroſa, qui ſunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro auſtero trita ad tuſſim, ſuſpiria, tormina, & ſorbitione facta, in quã vinũ addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur nõ modò pectoris doloribꝰ aut lateris, ſed & cruditates diſcutit iucundo ſapore. Verbenaca verò omnibus viſceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, & quos ab his phthiſis tentat. Radix herbæ conſiliginis, quam nuper inuentã diximus, ſuum quidem & pecoris omnis remediũ præſens eſt pulmonum vitio, vel traiecta tantùm in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore aſſiduè ſub lingua. Superficies eius herbæ an ſit in aliquo vſu, adhuc incertũ eſt. Renibus prodeſt plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricũ potũ, vt in tuſſi. Tripoliũ in maritimis naſcitur ſaxis, vt alludit vnda, neq; in mari, neque in ſicco, folio iſatis craſſiore, palmo alto, in mucrone diuiſo, radice alba, odorata, craſſa, calidi guſtus. Datur hepaticis in farre decoctą. Hæc herba eadem videtur quibuſdã, quæ polium, de qua ſuo loco diximus. Symphonia, vel gromphena, alternis viridibus roſeisq; per caulem foliis, in poſca ſanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum, naſcens in ſegete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere. Item herba chalcetũ è vineis contrita imponitur. Faciles præſtat vomitiones radix Vettonicæ, ellebori modo iiij. drachmis in paſſo aut mulſo. Hyſſopum tritum cum melle vtilius, pręſumpto naſturtio aut irione: molemoniũ denarij pondere. Eſt & ſilybo lacteus ſuccus, qui denſatus in gummi, ſumitur cum melle ſuprà dicto pondere: præcipueq; bilem trahit. Rurſus ſiſtunt vomitionem cuminum ſylueſtre, Vettonicæ farina: ſumuntur ex aqua. Abſtergent faſtidia, cruditatesq; digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulſa, plantago decocta cauliũ modo. Singultus hemioniũ ſedat: item ariſtolochia. Suſpiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis centaureũ maius: item hyſſopum bibitur. Pleuriticis peucedani ſuccus. Halus autem, quã Galli ſic vocant, Veneti cotoneã, medetur lateri: item renibus conuulſisq; & ruptis. Similis eſt cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & ſitim ſedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eoſdem effectus lateris doloribus habet chamerops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ roſæ, ex vino pota. Iſchiadicos dolores & ſpinæ leuat agaricum potum, vt in tuſſi. Item ſtœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulſa.

De omnibus vitijs ventris & remedijs, & eorum quæ circa vel intra ſunt, & de aluo ſiſtenda vel ſoluendo. CAP. VIII.

PLurimum tamen homini negotij aluus exhibet, cuius cauſa maior pars mortalium viuit. Aliâs enim cibos non tranſmittit, aliâs non continet, aliâs non capit, aliâs non conficit. Eoque mores venere, vt homo maximè cibo pereat. Peſſimum corporum vas inſtat vt creditor, & ſæpius die appellat. Huius gratia præcipuè auaritia expetitur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phaſin: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo vilitatem eius æſtimat, conſummationis fœditate. Ergo numeroſiſſima eſt circa hanc medicinæ opera. Siſtit eam ſcordotis recentis drachma cũ vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoq; & dyſentericis ex vino datur: verbaſci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ ſemen cum vino potum: radix ſuperior è xiphio, drachmę pondere ex aceto. Semen plãtaginis in vino tritũ, vel ipſa ex aceto cocta, aut alica ex ſucco eius ſumpta. Item cũ lenticula cocta, vel aridæ farina inſparſa potioni cum papauere toſto & trito,

vel ſuccus infuſus,aut ſuccus Vettonicæ,in vino ferro calefacto. Eadẽ cœliacis in vino auſtero datur:his & iberis imponitur,vt dictũ eſt. Teneſmo radix nymphææ heracliæ è vino bibitur:pſylliũ in aqua:acori radicis decoctũ. Aeizoi ſuccus aluum ſiſtit & dyſenterias,& tineas rotundas pellit. Symphyti radix dyſenteriã ſiſtit:item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus reſiſtit. Alceæ ſiccæ farina torminibus pota cum vino. Aſtragalus folia habet longa inciſuris multis,obliqua circa radices,caules iij. aut iiij. foliorũ plenos,florem hyacinthi,radices villoſas,implicatas,rubras, prædurras. Naſcitur in petroſis,apricis, & iiſdem niualibus, ſicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad ſpiſſanda corpora. Aluum ſiſtit radix in vino pota:quò fit vt moueat vrinam repercuſſo liquore, ſicut pleraq; quæ aluum ſiſtunt. Sanat & dyſentericos in vino rubro tuſa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum ſuppurationi vtiliſſima eſt fotu. Colligitur exitu autumni,cùm folia amiſit: ſiccatur in vmbra. Et ladano ſiſtitur aluus vtroq;, quod in ſegetibus naſcitur,contuſo & cribrato:bibitur ex aqua mulſa:item nobili è vino. Lada appellatur herba,ex qua ladanum fit in Cypro,barbis caprarum adhæreſcens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atq; Africa,quod toxicon vocant. Neruos enim in arcu circundatos lanis trahunt,adhæreſcente roſcida lanugine. Plura de eo diximus inter vnguenta. Hoc grauiſſimũ odore eſt,duriſſimumq; tactu. Plurimum enim terræ colligit, cùm probetur maximè purum,odoratũ,molle,viride,reſinoſum. Natura ei,molliendi,ſiccandi, cõcoquendi, ſomnũ alliciendi. Capillum fluentem cohibet,nigritiamque cuſtodit. Auribus cum hydromelite aut roſaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera ſale addito ſanat. Tuſſim veterem cum ſtyrace ſumptum. Efficaciſſimum ad ructus. Aluum ſiſtit & chondris, ſiue pſeudodictamnum: hypociſthis,orobathion quibuſdã dicta, malogranato immaturo ſimilis. Naſcitur,vt diximus, ſub ciſtho, vnde nomen. Hæc arefacta in vmbra ſiſtit aluum ex vino auſtero nigroque vtraq;. Duo enim genera eius,candida & rufa. Vſus in ſucco:ſpiſſat, ſiccat:& rufa magis ſtomachi rheumatiſmos emendat. Pota tribus obolis, ſanguinis excreationes. Cum amylo dyſenterias pota & infuſa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo:cochlearibus quinq; additis in cyathos tres vini. Lauer quoque naſcens in riuis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton verò ex vino dyſentericis etiã & cœliacis,ſimilis betæ foliis,minoribus tantùm hirſutioribusq;, paulatim ſupereminens extra aquam,peculiariter refrigerat,ſpiſſat. Vſus in foliis, cruribus vitioſis vtilia,& contra hulcerũ nomas,cum melle vel aceto. Caſtor hanc aliter nouerat,tenui folio velut equinis ſetis, thyrſo longo & læui,in aquoſis naſcentem. Radice ſanabat ſtrumas & duritias. Potamogeton aduerſatur & crocodilis,itaq; ſecum habent eam,qui venantur illos. Aluum ſiſtit & Achillea. Eoſdem effectus præſtat & ſtatice vij. caulibus, veluti roſæ capita ſuſtinens. Ceratia vno folio, radice nodoſa & magna,in cibo cœliacis & dyſentericis medetur. Leontopodion,alij leuceoron,alij dorypetron, alij thorybetron vocant,cuius radix aluum ſiſtit,purgatq; bilem, in aquã mulſam addito pondere denariorũ duũm. Naſcitur in campeſtri & gracili ſolo. Semen eius potum, lymphatica ſomnia facere dicitur. Lagopus ſiſtit aluum è vino pota,aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Naſcitur in ſegetibus. Multi ſuper omnia laudant ad deploratos dyſentericos quinquefoliũ, decoctis in lacte radicibus potis:& ariſtolochiã Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex ſuprà dictis calida ſumentur,hæc candente ferro temperari aptius erit. Ediuerſo purgat aluum ſuccus centaurei minoris,drachma in hemina aquæ cum exiguo ſalis & aceti,bilemq; detrahit. Maiore tormina diſcutiuntur. Vettonica aluũ ſoluit drachmis quatuor,in hydromelitis cyathis nouem. Item euphorbium vel agaricũ drachmis duabus cum ſale modico potum ex aqua, aut in mulſo obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota,aut balanis ſubditis:item chamæciſſi balanus. Hyſſopi manipulus decoctus ad tertias cum ſale,pituitas trahit illitus,vel contritus cum oxymelite & ſale: pellitq; ventris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum purgat anagallis ex aqua mulſa:item epithymon,qui eſt flos è thymo,ſatureiæ ſimili. Differentia,quòd hic herbaceus eſt,alterius thymi albus:quidã hippopheon vocant:ſtomacho minus vtilis, vomitiones minus mouet: ſed tormina & inflationes diſcutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitia cum melle,& aliquãdo iride. Aluum ſoluit,à quatuor drachmis ad ſex,cum mellis exiguo ſaliſq; & aceti. Quidã aliter epithymum tradunt,ſine radice naſci tenui ſimilitudine pallioli,rubens:ſiccari in vmbra,bibi ex aqua acetabuli parte dimidia,detrahere pituitam bilemq;. Aluum leniter ſoluit & nymphea in vino auſtero. Soluit & pycnocomon,erucæ foliis craſſioribus & rarioribus,radice rotunda, lutei coloris, terram olente,caule quadrangulo,modico,tenui,flore ocimi. Inuenitur in ſaxoſis locis. Radix eius in aquã mulſa denariorum duûm pondere,& aluum,& bilem,& pituitam exinanit. Semen ſomnia tumultuoſa facit,vna drachma in vino potum. Et capnos ſtrumam diſcutit. Detrahit bilem polypodion, quã noſtri filiculam vocant:ſimilis enim eſt filici. Radix in vſu,piloſa,coloris intus herbacei, craſſitudine digiti minimi,acetabulis cauernoſa,ceu polyporũ cirri,ſubdulcis, in petris naſcens,aut ſub arboribus vetuſtis. Exprimitur ſuccus aqua madefacta:& ipſa conciſa inſpergitur oleri vel betæ, vel maluæ,vel ſalſamento:vel cum pulticula coquitur ad aluum vel in febri leniter ſoluendã. Detrahit bilem & pituitam,ſtomachũ offendit. Aridæ farina indita naribus polypum conſumit. Floret,& ſemen non fert. Scammoniũ quoq; diſſolutionem ſtomachi facit,bilem detrahit, aluum ſoluit, præ-

terquàm ſi adiiciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Eſt autem ſuccus herbæ ab radice ramoſæ, pinguibus foliis, triãgulis, albis, radice craſſa, madida, nauſeoſa. Naſcitur pingui & albo ſolo. Radix circa Canis ortũ excauatur, vt in ipſa confluat ſuccus: qui Sole ſiccatus, digeritur in paſtillos. Siccatur & ipſa, vel cortex. Laudatur natione Colophoniũ, Myſiũ, Prienenſe: ſpecie autẽ nitidum, & quàm ſimillimum taurino glutini, fungoſum tenuiſſimis fiſtulis, citò liqueſcens, virus redolens, gummoſum, linguæ tactu lacteſcens, quàm leuiſſimũ, cùm diluitur, albeſcens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini ſucco, in Iudæa ferè: quod etiã ſtrangulat ſumptum. Deprehenditur guſtu. Tithymalus enim linguam excalfacit bulbi more, nec antè, nec poſteà vtile. Dedere & per ſe ex aqua mulſa & ſale quaternis obolis. Sed vtiliſſimè cũ aloe, ita vt incipiente purgatione mulſum bibatur. Fit & decoctũ radicis in aceto ad craſſitudinẽ mellis, quo lepræ illinuntur: & caput vngitur in dolore cum oleo. Tithymalũ noſtri herbã lactariã vocant, alij lactucam caprinam: narrantq; lacte eius inſcripto corpore, cùm inaruerit, ſi cinis inſpergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere, quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & maſculus exiſtimatur, ramis digitali craſſitudine, rubris, rugoſis, quinq; aut ſex, cubitali longitudine, à radice foliis pendulis, in cacuminibus coma iunci. Naſcitur in aſperis maritimis. Legitur ſemen autumno cũ coma: ſiccatũ ſole tunditur & reponitur. Succus verò incipiente pomorũ lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, vt cum iis areſcat. Quinas autem guttas ſingulis excipi ſatis eſt. Traduntq; etiã toties purgari hydropicos fico ſumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur, ne attingat oculos cauendũ eſt. Fit & è foliis tuſis priore minus efficax. Fit & decoctũ è ramis. Eſt & ſemen in vſu cum melle decoctũ ad catapotia ſoluendæ alui gratia. Semen & dentiũ cauis cera includitur. Colluuntur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinunt & lichenas ſucco: bibuntq; eum, vt purgent vomitione, & aluo ſoluta, aliàs ſtomacho inutilem. Trahit pituitã ſale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in poſca: ſi vomitione, in paſſo aut aqua mulſa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo ſumpſiſſe melius eſt. Fauces vrit leniter. Eſt enim tam feruentis naturæ, vt per ſe extrà corpori impoſitũ, puſtulas igniũ modo faciat, & pro cauſtico in vſu ſit. Alterũ genus tithymali myrſiniten vocant, alij caryiten, foliis myrti acutis & pungentibus, ſed mollioribus, & ipſum in aſperis naſcens. Colliguntur comæ eius hordeo turgeſcente, ſiccatæq; in vmbra diebus nouem in Sole inareſcunt. Fructus nõ pariter matureſcit, ſed pars anno ſequente, & nux vocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum meſſium maturitate, lauaturq;, dein ſiccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita vt ſit totum acetabuli modus: minus hic vomitionibus, quàm ſuperior, cæteri item. Aliqui ſic & folium eius dedere, nucem verò ipſam in mulſo, aut paſſo, vel cum ſeſama. Trahit bilem & pituitam per aluum. Oris hulcera ſanat. Ad nomas oris foliũ cum melle eſtur. Tertiũ genus tithymali paralius vocatur ſiue tithymalis, folio rotundo, caule palmũ alto, ramis rubentibus, ſemine albo, quod colligitur incipiente vua, & ſiccatũ teritur, ſumiturq; acetabuli menſura ad purgationes. Quartũ genus helioſcopion appellant, foliis portulacæ, ramulis ſtantibus à radice quatuor aut quinq;, rubentibus, ſemipedali altitudine, ſucci plenis. Hoc circa oppida naſcitur, ſemine albo, columbis gratiſſimo, quod colligitur incipiente vua. Nomen accipit, quoniã capita cũ Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri vſus, qui characiæ. Quintũ cypariſſian vocant propter foliorum ſimilitudinem, caule gemino aut triplici naſcentem in campeſtribus: cui eadẽ vis, quæ helioſcopio, aut characiæ. Sextum platyphyllon vocant: alij corymbiten, alij amygdaliten à ſimilitudine. Nec vllius latiora ſunt folia. Piſces necat, aluum ſoluit, radice vel foliis vel ſucco in mulſo aut aqua mulſa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij cobion, alij leptophyllon, in petris naſcens, comoſiſſimũ ex omnibus maximè cauliculis rubentibus, & ſemine copioſiſſimũ, eiuſdem effectus, cuius characias. Apios iſchas, ſiue rhaphanoſagria, iuncos duos, ſiue tres ſpargit in terra rubentes, foliis rutæ: radix cæpæ, ſed amplior: quare quidã rhaphanum ſylueſtrem vocant. Intus habet mammam candidam, extrà cortices nigros. Naſcitur in montoſis aſperis, aliquando & in herboſis. Effoditur vere, tuſaq; in fictili mergitur: deiectoque quod ſupernatat, reliquus ſuccus purgat vtraq; parte, ſeſquiobolo in aqua mulſa. Sic & hydropicis datur acetabuli menſura. Inſpergitur & aridæ radicis farina potioni: aiuntq; ſuperiorem partẽ eius vomitione biles extrahere, inferiorem per aluum. Tormina diſcutit quodcunque panaces & Vettonica, præterquàm à cruditate: peucedani ſuccus & inflationes, ructus gignens: item acori radix daucúmve, ſi lactucæ modo ſumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit: item gentianæ farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago manè ſumpta duabus linguis, & tertia papaueris in vini nõ veteris cyathis iiij. Datur & in ſomnum euntibus, addito nitro vel polenta, ſi multo poſt cibum detur. Colo infunditur hemina ſucci, vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho vno, lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulſo. Sed Teucria præcipuè, pota arida & decocta, quantũ manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto: aut ſi tolerari non poſſit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Ariſtolochia, vt cõtra ſerpentes. Argemonia vij. diebus in cibo ſumpta lienẽ

conſu-

consumere dicitur: agaricũ in aceto mulso obolis duobus. Nymphæ; heracliæ radix è vino pota, & ipsa cõsumit. Cissanthemus, drachma bis die sumpta, in vini albi cyathis ij. per dies xl. lienẽ dicitur paulatim emittere per vrinã. Prodest & hyssopũ cum fico decoctũ. Lonchitidis radix decocta, priusquàm semen emittat. Peucedani quoq; radix decocta, & lieni & renibus. Lien acori potu consumitur. Præcordiis & ilibus vtilissimæ radices. Clymeni semen potum diebus xxx. pondere denarij in vino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, & Teucriũ illinitur. Item scordiũ cum cera, agaricũ cum farina fœnigræci, vesicę malis, contraq; calculos grauissimis cruciatibus, vt diximus, auxilio est. Polemonia ex vino pota: item agaricũ. Plãtago radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica, vt in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita. Eadem ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam Vettonicam & verbenacam & millefoliũ æquis portionibus ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti & dictamno certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino: hoc & enterocelicis dari atque illini, vtilissimum est. Xiphij quoque radix superior, vrinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus infantiũ ramici: & vmbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinã cient anagallides, acoriq; radicis decoctum, vel ipsa trita potáque, & omnia vesicæ vitia sanat. Et calculos herba & radix cotyledonis. Itémque genitalium inflammationem omnem, pari pondere caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris & vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, & ad stranguriam. Dolores vesicæ sedat ex vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Est autem inter eas, quæ eduntur syluestrium herbarum. Hanc certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale: speciésque est batis hortensis. Caulis vnus palmum altus, semen feruens, odoratum, ceu libenotidis, rotundum, siccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folia pinguia, albicãt veluti oliuæ, crassiora, & salsa gustu: radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctúmue cum olere, odorati saporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui vsus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, verùm æquo largior inflationes. Aluum soluit decocto vrinámque, & à renibus humorem trahit, Sic & althææ siccæ farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque vtilis. Aduersus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit. Anthyllion est lenti simillima, quæ in vino pota, vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus harenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicæ plurimum prodest. Eadem præstat hypericon, quam alij chamæpityn, alij corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi, aluum sistit: vrinam ciet: ad calculos vesicæ cum vino bibitur. Et aliud hypericon, quod alij corin appellant, folio tamaricis, & sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis & minus rubentibus, odoratum, palmo altius, leniter suaue, aculeatum. Vis semini excalfactoria, & ideo inflationem facit enterocelis: sed stomacho non inutile, præcipuum ad stranguriam, si exhulcerata non sit vesica. Medetur & pleuriticis ex vino potum. Vesicæ autem callitrichon trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Verbenaca quoque foliis decocta ad tertias, vel radix eius è mulso calido calculos eiicit. Itẽ perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad vnam, & pôta. Trifolium ex vino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemum quoque calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices tritæ per se, ceu lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis, cubitalis, apij similitudine. Coquitur, vt olus acidũ, magna vtilitate vesicæ: quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum. Reliquum ex vino cum sio, & vrtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino. Et herba Fuluiana trita ex vino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus, vrinas ciet. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamũ genitalibus medetur: peucedani succus ex melle, & semen, stranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho vno: trifolij radix drachmis duabus in vino: dauci vna drachma, vel seminis. Ischiadici & semine & foliis erythrodani tritis sanantur, panace pota: & infricata polemonia, aristolochiæ decocto folij. Agarico quidem & neruus, qui platys appellatur, & humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho vno poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur. Item scammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici vtriusque bibitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrimè sanat plantago: condylomata quinquefolium: sedem conuersam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cærulea procidentia sedis retro agit: è diuerso rubens proritat. Cotyledõ condylomata & hæmorrhoidas mirè curat. Testium tumores acori radix decocta in vino tritáque & illita. Intertrigines negat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio, & argemone. CAP. IX.

ALij adiiciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget inguinis dolores prohibet aut sedat cœptos. Inguinaria (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, vt prosit inguinibus, in manu tantùm habenda est. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, vt in strumis: item damasonium: verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folióque inuolutum, & ita in cinere calfactum, vt imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimum referre si virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu supina tangens dicat: Negat Apollo pestem posse crescere, quam nuda virgo restinguat: atque ita retrorsa manu ter dicat, totiésque despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctum cum melle: sideritis cum adipe veteri: vel Chrysippea cum ficis pinguibus. & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia & appetentia Veneris, & de satyrio erythraico, & crategi, & sideriti. CAP. X.

VEnerem in totũ adimit, vt diximus, nymphæa heraclia, eadem semel pota, in xl. dies. Insomnia quoque Veneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoq; radix genitalibus, inhibet non solùm Venerem, sed & affluentiam genituræ: ob id corpus alere vocémque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio superior, data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: & horminos agrios, cum polenta contrita. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba, siue serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita vt maior, siue (vt aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicunt læuiori ac minori, caule spinoso. Eiúsque radices sanant oris hulcera, thoracis pituitas, aluum sistunt è vino potæ. Concitatricem vim habet satyrion. Duo eius genera: vna longioribus foliis, quàm oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchis cognominatur. & fœmina esse creditur. Distinguitur internodiis & ramosior frutice, radice fascinis vtili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores & vitia partium earum erumpentia cum polenta illita sedat, vel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, foliis lilij rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule læui, cubitali, nudo, radice gemina: cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas. Et aliud genus satyrij (erythraicon appellant) semine viticis maiore, læui: duræ radicis cortice rubro intus album includi, sapore subdulce: ferè in montosis inueniri. Venerem, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeò si bibatur in vino austero. Arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocant. Vim eius restinguit aqua mulsa aut lactuca sumpta. In totum quidem Græci, cùm concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant, sic & crategin cognominantes, & thelygonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradidit Theophrastus, author alioqui grauis, septuageno coitu durasse libidinem contactu herbæ cuiusdam, cuius nomen speciémque non posuit. Sideritis adalligata varices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, non modò patrum auorúmque memoria, verùmetiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam & sponte desiit, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum vua passa: succus hyoscyami cum farina vel semẽ: scordion ex aceto: iberis, vti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtilibet verò conuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur & verbenaca illita, aut si pedes macerentur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere xj. denariorũ in vini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipuè verò liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchyliis substernitur: non podagræ modò, sed omnibus articulorum morbis impositus, priùs quàm exarefiat. Tria autem genera eius: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tinguntur, omnia eiusdem vsus. Nicander ea & aduersus serpentes in vino dedit. Salutare est & semẽ eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admistis in heminam seminis, resinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris vno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de merthryda, & vigiliis, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamaacta, & aeizoo, & de igne sacro. CAP. XI.

TAlis verò tumẽtibus, Ilmus aquaticus cum oleo subactus, mirè prodest. Articulis succus è centaureo minore. Idem neruis vtilissimus. Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapu-

ſcapulas, humeris, ſpinæ, lumbis pota, vt in iocinere. Articulis quinquefolium impoſitum. Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tuſa cum cucumere ſylueſtri, vel decocta in aqua. Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis ſuccus hyoſcyami cum axungia. Amomi ſuccus cum decocto: item centumculus decocta, vel muſcus recēs ex aqua obligatur, donec inareſcat: item lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniáque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi ſuccus. Clauos pedum extrahit ladanum cum caſtoreo: verbenaca ex vino. Nunc peractis malis, quæ membratim ſentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus graſſantur. Remedia autem hæc communia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & ſemen interaneorum vitiis. Ad omnes verò corporis dolores ſuccum è ſcordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis priuatim emendat, gratioremq; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alij merthryda appellāt. Similis eſt cicutæ, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, ſaporis & odoris iucundi. Noſtri ſic eam tradunt. Græci foliis cādidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, piloſis, ramoſam ex interuallis binûm palmorum, & in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula ſint gruum. Alterum genus foliis anemones, diuiſuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus ſe ab imbecillitate vtiliſſima: & ferè talis vera eſt. Bibitur contra phthiſin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: & cruda idem præſtat. Succus radicis auribus medetur. Opiſthotonicis ſemē drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthiſin ſanat & plantaginis ſuccus, ſi bibatur, & ipſa decocta. In cibo cum ſale & oleo, à ſomno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocāt, interpoſitis diebus. Vettonica phthiſicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in paſſo, vel daucon cum centaureo maiore in vino. Phagedænis (quod nomē ſine modo exedentium eſt, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cum ſeſamis ſumpti. Inter mala vniuerſi corporis vigiliæ ſunt pleriſq;. Harum remedio monſtratur panaces, clymenos, ariſtolochia, & odore, & peruncto capite: aeizoum, ſiue ſedum, ſi inuolutum panno nigro, ignorantis puluino ſubiiciatur: & œnothera ſiue onuris hilaritatem afferens in vino, amygdalaceo folio, flore roſaceo, fruticoſa, longa radice, & cùm ſiccata eſt, vinum olente. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruditates, quæ nauſeam faciunt, digerit Vettonica. Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulā diſcutit. Item agaricum poſt cibos in aqua calida potū. Paralyſin Vettonica ſanare dicitur: item iberis, vt dictum eſt. Eadem & torpentibus membris prodeſt: item argemonia, omnia quæ periclitentur ſecari, diſcutiendo. Comitiales ſanant panacis, quam heracliam diximus, radices potæ cum coagulo vituli marini, ita vt ſint panacis tres partes: plātago pota: Vettonica in oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezoſtis, ſed cum ammineo pota. Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cū coriandro in aqua calida. Et centūculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus ſedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus xxxj. Vettonicæ farina pondere x. iij. cum aceti ſcillitici cyatho, mellis Attici vncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas ſideritis cum oleo: item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum: plantago ex aqua mulſa, duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis: vel ſuccus radicis madefactæ vel tuſæ: vel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidā ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis quaternas fecerunt. Bugloſſo inareſcente, ſi quis medullam è caule eximat, dicátq; ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem, aiunt à febre liberari. Item Vettonicæ drachmam, in aquæ mulſæ cyathis tribus, vel agaricum, maximè in his febribus, quæ cum horrore veniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris: alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulſa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in vino medetur: ſed in tertianis à tertio geniculo inciſa, quartanis à quarto. Bibitur & ſemen hyperici vtriuſque in quartanis, & horroribus Vettonicæ farina, quæ omnes horrores coercet. Item panaces, adeò excalfactoria natura, vt per niuem ituris bibere id, ac perungi eo præcipiant. Et ariſtolochia perfrictionibus reſiſtit. Phreneticos ſomnus ſanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuſo, anagallidum ſucco. E diuerſo lethargicos excitari labor eſt, hoc præſtante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Contra inſanias Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicæ farina ex aqua, aut braſſica cum thure, frequenti potu calidæ: vel è carbone in conſpectu extincto fauilla, digito ſublata & illita, vel plantago tuſa. Tithymalus characites hydropicos ſanat. Panaces, plantago in cibo, cùm priùs panem ſiccum ederint ſine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulſi: vel agaricū, vel ſemē lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potū: pſyllium ex vino: anagallidum ſuccus: cotyledonis radix è mulſo: ebuli recētis radix, excuſſa tantùm, nec colluta, quantum duo digiti comprehendāt, ex vini veteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus ex vino: tithymalū, platyphyllō cognomine, ſemen hyperici,

hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipuè tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetur aeizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aere, vt cucumis: primóq; super mustum suspenditur, mox in fumo: dein tunditur in vino aut aceto. Prodest & vino myrteo fouere: Mentæ sextās, viui sulphuris vncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat, si cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia, & peristereos per se: radix personatæ. Aliis quæ serpunt, cotyledonis radix cum mulso, aeizoum, succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem. CAP. XII.

Radix polypodij illita luxatis medetur. Dolorémq; & tumores tollunt semen psyllij, folia plantaginis tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum & contritum: cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus atque tumoribus illinũtur, quæ etiamdum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipuè mirari est, tenuitatem illam densitatémq; tunicularum felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signũ esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit verò & citra febres impugnaturq; centaureo maiore (vt diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrimè quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto: sudores enim felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis vtriusq; inspersum potioni, vel cum absinthio, aut cicere decoctum: hyssopi baccæ cum aqua potæ: Lichen herba, si cùm sumitur, cætero olere abstineatur: polytrix in vino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio malè sectis corporibus. Auxilio est centaureum minus collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale & melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: Verbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam additur: vel aristolochiæ radix, vel succus tithymali. Collectiones inflammationesque sanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium, decoctum in aceto: verbasci folia vel radix: hyssopum è vino impositum: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aeizoum. Item quæ contusa sint, duritiásq; & sinus corporis. Illecebræ omnia infixa corpori extrahũt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia quæ sint in ossibus, satyrij radice imposita, efficacissimè sanari dicuntur. Nomæ & collectiones omnes fuco maris priusquàm inarescat: Et alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio, ita vt cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo: herba ipsa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale: argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ ægilopis succo. Doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis opisthotonicis perungi, semine hyperici, quod coris vocatur, idémque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice vis. Cyclaminos verò, si ore sanguis reiiciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum vtero: item lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis semen: quinquefolium potum & illitum: cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: aeizoum, astragali radix: sistit & ischæmon, & Achillea.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, sideriti, aliísque pluribus ad sanguinem sistendum vtilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra vermes. CAP. XIII.

Equisetum, hippuris à Græcis dicta, & pratis vituperata nobis, (est autem pilus terræ, equinæ setæ similis) lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum vas capiat, & per triduum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem vnum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. Alij pini foliis similem, nigricantem, eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia vel tacto ea tantum homine sistat. Alij hippurin, alij ephedron, alij anabasin vocant. Tradúntq; iuxta arbores nasci, & scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, vt est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen ro-

men rotundum, simile coriandro, radice lignosa: nasci in arbustis maximè. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinem è naribus fluentem inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in vino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: tussim, orthopnœam sanat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & vesicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribusq;, perquàm vtilem ischiadicis, & vulneribus ex aceto impositā, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitq; ab infernis. Sideritis tantam vim habet, vt quāuis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, vel carbo: fungus verò etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur: item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex vbere fluentem: plantagoq; contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur. Ruptis cōuulsisq;, ex alte deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita vel decocta, vel succus Vettonicæ, & hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum. Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est, acori radix, aeizoum omne, sed è maiori succus efficacissimè: item symphyti vel radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino: item chamærops: & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla Dictator consumptus est: nascunturque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Resistitur vuæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

Ad hulcera, plagas, & ad verrucas tollendas, & de polycnemo. CAP. XIIII.

HVlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex vino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim, quam Chironiam diximus. Cum melle trita tubera aperit: hulceribusque, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino temperata omnib⁹ modis, vel flore vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se inspersa cōsumit. Polemonia hulcera, quę cacoethe vocant, sanat: centaureum maius inspersum vel illitum: item minoris coma decocta vel trita, vetera quoq; hulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponūtur. Illinitur autem gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium. Igne mollita melior, & cum cerotocrassa hulcerum labra purgat, nomas sistit: Tritam suis foliis integere oportet: Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoq; siccantur: vulnera adeò, vt etiam pro spodio vtantur. Eadem iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorū obolo. Proximè pseudodictamnum. Vtraq; etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoq; putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermesque extrahit: item clauos in hulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipuè sagittas, & ossa fracta, cum resina. Caua verò hulcera explet per se. Et cū iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefoliū cum sale & melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia veteribus. Cum axungia vtrunq;: & suo folio operitur. Damasonium, vt in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiumq; hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem & cōtra steatomata efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopū: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, vt saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibentq; quas vocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipuè senum corpori. Cum ceroto apostemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum siligine mista mero: aeizoum herpetas quoque & nomas, ac putrescentia: sicut erigeron verminosa: recentia autem vulnera astragali radix: & vetera quoq; hulcera purgat hypocisthis vtraque. Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se œnothera efferentia sese hulcera sanat. Scythica vulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, vt diximus, trita cum polenta & illita: quibuscunque verò apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodest: item callitrix decocta in aqua. Priuatim verò iis quæ calceamento facta sint verbenaca, necnon & lysimachia cōtrita, ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis iisdem vtilior. Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, semine pulegij, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis vulneribus cōmanducata imponitur, quinto die soluitur.

tur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit:item ſideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbaſci ſemine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta:cyclamini radicibus cum melle. Triſſaginis folia in oleo contrita, iis maximè adhibentur hulceribus,quæ ſerpunt:& alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias veteres addito ſale. Verrucas tollit argemonia ex aceto,vel batrachij radix, quæ & vngues ſcabros aufert. Linozoſtidis vtriuſq; folia vel ſuccus illitus. Tithymali omnes,genera verrucarũ omnium: item omnia pterygia,varosq; tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimentis ad mulierum menſes,& vuluæ morbos,& partus eiiciendos, & continendos, & cutis in facie vitia,& capillum tingendum & tollendum,& quadrupedum ſcabiem. CAP. XV.

ARtemiſiam,& eleliſphacum alligatas qui habeat viator,negatur faſtitudinem ſentire. Mulie bribus morbis medetur maximè in vniuerſum pæoniæ herbæ ſemen nigrũ ex aqua mulſa. Eadem in radice vis menſes ciet:panacis ſemen cum abſinthio menſes & ſudores: ſcordotis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vuluarum vitia, aut quæ à partu fiunt. Menſes nimios ſiſtit Achillea impoſita,& decoctum eius inſidentibus. Mammis imponitur hyoſcyami ſemen ex vino:locis radix è cataplaſmate:& mammis etiã chelidonia. Secundas morantes,vel partus emortuos,radices panacis appoſitæ extrahunt. Ipſum panaces in vino potum vuluas purgat,appoſitumq; cum melle. Polemonia pota ex vino,ſecundas pellit:nidore purgat vuluas. Centaurei minoris ſuccus potu,fotuque menſes ciet. Item maioris radix,in vuluæ doloribus iiſdem modis prodeſt. Deraſa verò & appoſita,extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vuluæ:in ſtrangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis eſt. Menſes ciet, partus emortuos vel tranſuerſos eiicit:bibitur ex aqua foliorum obolo, adeò ad hæc efficax, vt ne in cubiculũ quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantùm, ſed & illitu & ſuffitu valet. Proximè pſeudodictamnũ. Sed menſes ciet cum mero decoctũ pondere denarij. Plurimis tamen modis ariſtolochia prodeſt: nam & menſes & ſecundas ciet,& emortuos partus extrahit,myrrha & pipere additis,pota, vel ſubdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu vel ſuffitu,vel ſubiectu,maximè tenuis. Strangulatum ab his,menſiumque difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potũ,emendat:periſtereos appoſita in adipe ſuillo recenti: antirrhinon cum roſaceo & melle. Item appoſita nymphææ theſſalæ radix, dolori medetur. In vino nigro pota profluuia inhibet. E diuerſo ciet cyclamini radix pota & appoſita. Et veſicæ inſidentium decocto medetur. Secundas pota ciſſanthemos pellit,vuluam ſanat. Et xiphij radix ſuperior menſes ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanũ ſtrangulatus vuluæ nidore vſtum recreat. Menſes aluoſque præcipuè pſyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulſæ ciet:ſemen mandragoræ potum vuluam purgat. Menſes ciet ſuccus appoſitus, & emortuos partus. Nimia rurſus profluuia ſiſtit ſemen cum vino & ſulphure. Alui profluuia ſiſtit & contrahit batrachion potu vel cibo,ardens aliâs (vt diximus) cruda. Sed cocta commendatur ſale & oleo,& cumino. Daucum & menſes & ſecundas potu facillimè pellit. Ladanum ſuffitu corrigit vuluas:dolori earum exhulceratiſque imponitur. Emortua ſcammonium pellit, potum vel appoſitum. Menſes ciet hypericum vtrunque, appoſitum. Ante alia verò (vt Hippocrati videtur) crethmos è vino ſemine vel radice: cortice trahit & ſecundas: ſuccurrit & ſtrangulationibus ex aqua pota: item radix è getanio, peculiariter ſecundis inflammationibuſque vuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & appoſita vuluas. Polygonus pota menſes ciet & althææ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricum ex aqua mulſa. Artemiſia vuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha appoſita. Eiuſdem radix pota in tantum purgat, vt partus enectos extrahat. Menſes & ſecundas ciet ramorum decoctum inſidentibus:item folia pota drachma. Ad eadem omnia proſunt,vel impoſita ventri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque vtile eſt interioribus fœminarum morbis,& coniza vtraque,& crethmos. Et anthyllides duæ vuluis vtiliſſimæ, torminibuſque, & ſecundarum moræ, in vino potæ. Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit,capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potum, hypociſthis in rubro, profluuium ſiſtunt. Hyſſopum ſuffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua,ad omnia in partu aut ex partu mala,præſtantiſſima eſt. Peucedano quidã miſcent in vino nigro ſemen cupreſſi contritũ. Nam ſemen pſyllij deferuefactũ in aqua,cùm intepuit,epiphoras omnes vteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro euocat menſes. Partus accelerat ſcordotis pota,drachma ſucci in aqua mulſa cyathis quatuor:dictamini folia pręclarè dantur ex aqua. Conſtat,vnius oboli pondere,vel ſi mortui ſint in vtero infantes,protinus reddi ſine vexatione puerperæ. Similiter prodeſt pſeudodictamnum, ſed tardius:cyclaminos adalligata,ciſſanthemos pota,vettonicæ farina ex aqua mulſa. Arſenogonon & thelygonon herbæ ſunt,habentes vuas floribus oleæ ſimiles,pallidiores tamen, ſemen album pa paueris modo, Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arſenogonon ab ea ſemine oleæ, nec alio diſtat. Huius potu mares generari perhibentur,ſi credimus. Alij vtranq; ocimo ſimilem tradũt. Arſenogoni autem ſemen geminum eſſe teſtibus ſimile. Mammarũ vitiis aeizoum, quod digitellũ appellauimus, vnicè medetur. Erigeron ex paſſo mammas vberiores facit: ſonchum in farre coctũ.

Quæ verò maſtos vocatur, indita, pilos mammarum è partu naſcentium aufert, & tineas in facie: aliáque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana miſta ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugántque: vitia omnia acori radix emendat. Capillum lyſimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion vocatur: item ophrys herba denticulato oleri ſimilis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Pſilothrum nos quidem in muliebribus medicamētis tractamus: verùm iam & viris eſt in vſu. Efficaciſſimum autem habetur archezoſtis. Item tithymali ſucco, vel in Sole, cum oleo illito crebro, vel euulſis pilis. Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo, ſuum anginas peculiariter ſideritis. Verùm & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *VIGESIMVS SEPTIMVS.*

Reliqua herbarum genera. CAP. I.

CRESCIT profectò apud me certè, tractatu ipſo admiratio antiquitatis: quantoque maior copia herbarum dicenda reſtat, tanto magis adorare priſcorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem ſubit. Nec dubiè ſuperata hoc modo poſſet videri etiam rerum naturæ ipſius munificentia, ſi humani operis eſſet inuentio. Nunc verò Deorum fuiſſe eam apparet, aut certè diuinam, etiam cùm homo inueniret: eandemque omnium parentem & genuiſſe hæc, & oſtendiſſe, nullo vitæ miraculo maiore, ſi verū fateri volumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltraque Herculis columnas, & ipſo rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani inſulis extra terras poſitis: itemq; æthiopidem ab exuſto ſideribus axe, alias prætereà aliunde vltro citroque humanæ ſaluti in toto orbe portari, immenſa Romanæ pacis maieſtate non homines modò diuerſis inter ſe terris gentibusque, verùm etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusque eorum & herbas quoq; inuicem oſtentante. Aeternum quæſo Deorum ſit munus iſtud. Adeò Romanos, velut alteram lucem, dediſſe rebus humanis videntur.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito. CAP. II.

SEd antiquorum curam diligentiamque quis poſſit ſatis venerari, cùm conſtet omniū venenorū ocyſſimum eſſe aconitum: & tactis quoque genitalibus fœminini ſexus, animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenū, quo interemptas dormientes à Calfurnio Beſtia vxores M. Cæcilius accuſator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere, è ſpumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam Ponticā, vbi monſtratur is ad inferos aditus gigni. Hoc quoque tamen in vſus humanæ ſalutis vertêre, ſcorpionum ictibus aduerſari experiendo datum in vino calido. Ea eſt natura vt hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo ſolo colluctatur, velut pari intus inuēto. Sola hæc pugna eſt, cùm venenum in viſceribus reperit: mirumque, exitialia per ſe ambo cùm ſint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo ſuperſit. Imò verò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonſtrando quomodo venenata quoque ipſa ſanarentur. Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu, ſtupentque pallentes, & vinci ſe confitentur. Auxiliatur eis elleborū album, tactu reſoluente: ceditq; aconitum duobus malis, ſuo & omnium. Quod ſi quis illa fortè ab homine excogitari potuiſſe credit, ingratè Deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantque guſtatu earum pantheras, niſi hoc fieret, repleturas illos ſitus. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas ſtatim liberari morte, excrementorū hominis guſtu, demonſtratū. Quod certè caſu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc vt nouum naſci, quoniam feris ratio & vſus inter ſe tradi non poſſit.

Quòd omnium creaturarum conditor ſit Deus. CAP. III.

HIc ergo caſus, hic eſt ille, qui plurima in vita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parens rerum omnium & magiſtra natura, vtraque coniectura pari, ſiue iſta quotidie feras inuenire, ſiue ſemper ſcire iudicemus. Pudendumque rurſus, omnia animalia, quæ ſint ſalutaria ipſis, noſſe, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitū miſceri, ſaluberrimè promulgauere, aperta profeſſione malum quidem nullum eſſe ſine aliquo bo-

no. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monſtrare quale ſit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirſuta. Radicem modicā cammaro ſimilem marino. Quare quidā cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus cauſa. Radix incuruatur paulum ſcorpionū modo, quare & ſcorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniā procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam vis eadem in morte eſſet, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, ſtatimq; admota velocitas ſentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & alcea, & alypo, & alſina, & androſace, & androſæmo, & ambroſia, & anoni, & anagyro, & anonymo. CAP. IIII.

Aethiopis folia habet phlomo ſimilia, magna & multa, & hirſuta ab radice. Caulem quadrangulum, ſcabrum, ſimilem arcio, multis concauum alis, ſemen eruo ſimile, candidum, geminū, radices numeroſas, longas, plenas, molles, glutinoſas guſtu. Siccæ nigreſcunt, duranturq;, vt cornua videri poſſint. Præter Aethiopiā naſcuntur, & in Ida monte Troadis, & in Meſſenia. Colligūtur autumno, ſiccātur in Sole aliquot diebus, ne ſitum ſentiāt. Medentur vuluis, potæ in vino albo, iſchiadicis, pleuriticis, faucibus ſcabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Aethiopia venit eximia eſt, atq; illico prodeſt. Ageraton ferulacea eſt, duorū palmorum altitudine, origano ſimilis, flore bullis aureis. Huius vſtæ nidor vrinā ciet, vuluamque purgat, tanto magis inſidentibus. Cauſa nominis non hæc, ſed quoniā diutiſſimè non marceſcit. Aloe ſcillæ ſimilitudinem habet, maior, & pinguioribus foliis ex obliquo ſtriata. Caulis eius tener eſt, rubens medius, non diſſimilis antherico: radice vna, ceu palo in terram demiſſa, graui odore, guſtu amara. Laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur & in Aſia, nō tamen ea vtuntur, niſi ad vulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, vel ſucco. Ob id in turbinibus cadorū eam ſerunt, vt aeizoum maius. Quidā & caulem ante maturitatem ſeminis incidunt ſucci gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per ſe lacryma adhærens. Ergo pauimentandum, vbi ſata ſit, cenſent, vt lacryma nō abſorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa ſuper Hieroſolymam metallicā eius naturam: ſed nulla magis improba eſt, neque alia nigrior eſt, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facilè liqueſcens. Improbanda nigra & dura, harenoſa quoq; quæ & guſtu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius ſpiſſare, denſare, & leuiter calfacere. Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cùm penè ſola medicamentorū quæ id præſtant, confirmet etiam ſtomachū, adeò non infeſtet vlla vi contraria. Bibitur drachma: ad ſtomachi verò diſſolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, cochlearis menſura, bis térve in die ex interuallis, vt res exigit. Purgationis etiā cauſa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, ſi pota ea ſumatur cibus. Capillū fluentem continet cum vino auſtero, capite in Sole contra capillū peruncto. Dolorem capitis ſedat temporibus & fronti impoſita ex aceto & roſaceo, dilutiorq; infuſa. Oculorum vitia omnia ſanari ea cōuenit, priuatim prurigines & ſcabiem genarū: item inſignita ac liuida, illita cū melle, maximè Pontico. Tonſillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sanguinis excreationes, ſi modicæ ſint, drachmæ pondere ex aqua: ſi minus, ex aceto pota. Vulnerum quoq; ſanguinem, & vndecunq; fluentem ſiſtit per ſe, vel ex aceto. Aliâs etiam eſt vulneribus vtiliſſima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimiſq; ſedis aliâs ex vino, aliâs ex paſſo, aliâs ſicca per ſe, vt exigit mitigāda curatio, aut coercenda. Hæmorrhoidum quoq; abundantiam leniter ſiſtit. Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficiliùs concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur & pilulæ cum mellis decocto, aut reſina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorū pterygia tollit. Oculorū medicamentis lauatur, vt quod ſit harenoſiſſimū, ſubſidat. Aut torretur in teſta, pennaq; ſubinde verſatur, vt poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia verbenacæ, quæ & periſtereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorū plenos, florem roſæ, radices albas, cum plurimū ſex, cubitales, obliquas. Naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. Vſus radicis ex vino vel ex aqua dyſentericis, aluo citæ, & ruptis conuulſis. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſſimilis betæ, acre guſtatu ac lentum, mordenſq; vehementer & accendens. Aluum ſoluit in aqua mulſa, addito ſale modico. Minima potio duarū drachmarum, media quatuor, maxima ſex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alſine, quam quidā myoſoton appellant, naſcitur in lucis, vnde & alſine dicta eſt. Incipit à media hyeme, areſcit æſtate media: cùm prorepit, muſculorū aures imitatur foliis. Sed aliam docebimus eſſe, quæ iuſtius myoſotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, niſi minor minuſq; hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis, & maximè in parietibus. Cùm teritur, odorem cucumeris reddit. Vſus eius ad collectiones inflāmationeſq;: & in eadem omnia, quæ helxine, ſed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis hulceribuſq;; cū farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androſaces herba eſt alba, amara, ſine foliis, folliculos in cirris habens, & in his ſemen: naſcitur in maritimis Syriæ maximé. Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim vrinas ciet. Datur & podagricis illiniturq;. Idem effectus eſt & ſemini. Androſæmon, ſiue (vt alij appellauere) aſcyron, non abſimile eſt hyperico,

hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, densioribúsque, & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura: semen papaueris nigri. Comæ tritæ sanguineo succo manant. Odor ei resinosus. Gignitur in vineis. Ferè medio autumno effoditur, suspenditúrque. Vsus ad purgandam aluum tusæ cum semine, potæque matutinò, vel à cœna duabus drachmis, in aqua mulsa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit bilẽ: prodest ischiadicis maximè. Sed postera die, capparis radicem resinæ permistam deuorare oportet drachmæ pondere, iterúmque quatridui interuallo eadem facere: à purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambustis, & vulneribus, cohibens sanguinem. Ambrosia vagi nominis est, & circa alias herbas fluctuati: fruticem vnum habet densum, ramosum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis semen est vuis dependentibus, odore vinoso: qua de causa botrys à quibusdam vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur illa Cappadoces. Vsus eius ad ea quæ discuti opus sit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem fœnogræco, nisi fruticosior hirsutiórque esset, odore iucundo, post ver spinosa. Estur etiam muria condita. Recens verò margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, grauis odore, flore oleris: semen in corniculis non breuibus gignit, simile renibus, quod durescit per messes. Folia collectionibus imponuntur, difficultérque parientibus adalligantur, ita vt à partu statim auferantur. Quod si emortuus hæreat, & secundæ mensésque morentur, drachmæ pondere bibuntur in passo folia. Sic & suspiriosis dantur: & in vino vetere ad phalangiorum morsus. Radix discutiendis concoquendísque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hicesio, non paruæ authoritatis Medico, item Aristogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tusa & imposita: pota verò, mammis præcordiísque percussis: item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendã vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adiiciuntur: recente ea, si vtatur, ferrum aut æs ferruminari.

De aparine, & arctio, & espleno, & asclepiade, & astere vel bubonio, & ascyro vel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. CAP. V.

AParinen aliqui omphacocarpon, alij philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senísue in orbem circa ramos foliis per interualla. Semẽ rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratísue, asperitate etiam vestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum vocant similis est verbasco foliis, nisi quòd hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcíque. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita vt contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & stranguriam è vino, ambustis imponitur & pernionibus. Fouentur eadẽ cum radice semine trito in vino. Asplenum sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limosa, cauernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet: Nascitur in petris, parietibúsque opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum iure in aceto decocto, per dies xl. poto lienem absumi aiunt: & illinuntur autem, eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus graue, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solùm potu, sed etiam illitu. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur & aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se, & hyperico: maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocauere. Vsus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Aluum soluit, bilem detrahit. Illinitur & ambustis. Aphace tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura ei ad spissandum efficacior, quàm lenti: reliquo vsu eosdem effectus habet. Stomachi aluíque fluxiones sistit semen decoctum. Alcibion qualis esset herba, apud authores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi iubent: folia quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura. Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba fressa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum Semen coniicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

De alo. CAP. VI.

ALum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, saliuam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideo petræum cognominatum: vtilissimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus sanguinem reiicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando superlinitur. Quin & commanducata sitim sedat, præcipuéque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur & conuulsis, lieni, interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractísque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis tanta præstantia est, vt carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: vnde & Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur.

De alga, & actæa, & de ampelo agria, & absinthio. CAP. VII.

ALga rubra & scorpionum ictibus. Actæa graui foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, vt ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis & asperis, aquosísque. Datur acetabulo pleno, interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in satis diximus, viticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quem Iouis flammam appellauimus in violis, fert semẽ Punici mali simile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, aluum soluit leniter: ideóque hydropicis datur. Vuluæ vitia & cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque vti hac herba prodest, tusa cum foliis, & illita cum succo suo. Absinthij genera sunt plura: Santonicũ appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, vbi pecora pinguescunt illo, & ob id sine felle reperiuntur: neque aliud præstantius, multóque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. De vsu eius conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas vtilissimæ, prætereà sacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victórque absinthium bibit: credo, sanitatem præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc sapor eius in vina transfertur, vt diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac posteà nocte & die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet & salem addi. Vetustissimè in vsu est. Bibitur & madefacti dilutum: ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, vt (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in vsu est, sicut & succus expressi. Exprimitur autem cùm primùm semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in ænec vase ad tertias x. heminis in aquæ sextariis XLV. iterúmque percolatum herba lentè coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic absinthij, inutilis stomacho capitíque est, cùm sit ille decocti saluberrimus. Nanque astringit stomachum, bilémque detrahit, vrinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: ventris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili & nardo Gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere suprà dictum pondus, addito pulegio: alij contra paralysin: alij pueris folia in fico, sic vt amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum opio, aut adiãto. Aduersus inflationes calidum paulatim sorbetur ex aqua: iocineris causa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: item visco: cicutæ ex vino, & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multũ confert. Epiphoris cum passo imponitur: suggillatis cum melle. Aures decoctum eius vaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritum. Vrinam ac menses cient tres quatuórue ramuli, cum Gallici nardi radice vna, cyathis aquæ vj. Menses priuatim cum melle sumptum, & in vellere appositum. Anginis subuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: vulnera recẽtia, priùs quàm aqua tangantur, impositum: prætereà capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo, si vratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: capillum denigrat absinthij cinis vnguento rosaceóque permistus. Est absinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. Huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angustius priore, minúsque amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellítque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirsio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferua. CAP. VIII.

† Ballotes fo. BAlloten alio nomine melamprasion Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quàm † porri, & nigrioribus, grauè olentibus. Vis eius

eius efficax aduersus canis morsus, ex sale foliis tritis imposita: item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semē circa totam nascitur: folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alij artemisiam. Brabyla spissandi vim habet cotonei mali modo: nec amplius de ea tradunt authores. Bryon marina herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maximè, testísque terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandíque vis, & collectiones omnes inflammationésque cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanancē thessalam herbam, qualis sit, à nobis describi superuacuum est, cùm sit vsus eius ad amatoria tantùm. Illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc vsum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem vnguium milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorum generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequā inarescat, vsúsque eosdem habet, quos arum. Bibitur quoq; radix huius ad exinaniendas aluos, menséśque mulierum: item caules cum foliis in leguminibus decocti, sanant tenesmon. Alterum genus eius quidam anchusam vocāt, alij rhinochisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polente sanat imposita: iocineris autem vitia, in vino albo pota. Circæa strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibitúrque ad dolorem vuluæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas: semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémue eius adalligatam, dolores varicum sanare tradunt. Cratæogonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex vna radice emicantibus, multórumque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, vehementer aspero gustu: quòd si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus xl. virilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia cratæogonos, quæ thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sūt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra xl. diem concipere tradant. Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgāt: panos discutiunt: podagras, collectionésque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi voluit cratæogonon siue cratæogona, quam Itali aquifoliam vocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassúmque, atque ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur vt bulbi cocti, in vineis ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant viri, mares generari dicūt: si minorem fœminæ, alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem verò ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur, vt olus molle. Herba hac adalligata morbum regium habentibus, ita vt spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nanque & hoc vitio laborauere proximi vtique herbarij nostri, quòd ipsis notas, velut vulgares, strictim & nominibus tantùm indicauere: tanquam coagulo terræ aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex vino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij Græcè strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est Alpinis maximè fluminibus conferua, appellata à conferruminando, spongia aquarum dulcium verius, quàm muscus aut herba, villosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem circundata vniuerso corpori, aquam suam inspergentibus, quoties inaresceret, raróque nec nisi deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse vix credibili celeritate.

lia nihil prorsus vicinitatū habent cū foliis porri. Quare hîc aut Marrubij legendū est, non Porri: aut fatendum est, Plinium vocum Græcarum vicinitate deceptū, πράσον, hoc est porrum ἀντὶ τοῦ πρασίου, hoc est, pro marrubio accepisse.

De cocco Gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epipacti, siue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto. CAP. IX.

COcco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaq; in pane deuoratur, ne adurat, cùm gulam transit. Huic vis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ, bullásq; spinosas in dorsi medio caulē duûm cubitorū, iisdem spinis horridum, genicula

nicula eius binis foliis amplectentibus,concauo alarum ſinu, in quo ſubſiſtit ros ſalſus. In cacumine capitula ſunt echinata ſpinis.Naſcitur in aquoſis.Sanat rimas ſedis. Item fiſtulas decocta in vino radice,vſque dum ſit craſſitudo ceræ,vt poſſit in fiſtula collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum,quas ſuprà diximus,ſuccum illinunt his. Dryopteris filici ſimilis, in arboribus naſcitur, tenui foliorum ſubdulcium inciſura, radice hirſuta. Vis ei cauſtica eſt.Ideo pſilothrum eſt radix tuſa.Illinitur enim,vſque dum ſudores euocet: iterúmque & tertiò, ita ne ſudor abluatur.Dryophonon ſimilis herba eſt,cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis vtrinque foliis, pollicari amplitudine,qualia oxymyrſines, ſed cādidioribus mollioribúſque,flore candido ſambuci.Edunt cauliculos decoctos.Semine verò eius pro pipere vtuntur.Elatine folia habet helxinæ,puſilla,piloſa,rotunda,ſemipedalibus ramulis quinis ſeníſue, à radice ſtatim folioſis. Naſcitur in ſegetibus,acerba guſtu,& ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impoſitis, ſubdito linteolo.Eadem cum lini ſemine cocta ſorbitionis vſu dyſenteria liberat.Empetron,quam noſtri calcifragam vocant,naſcitur in montibus maritimis, ferè in ſaxo: quò propius mari fuerit, minus ſalſa eſt,potáque bilem trahit ac pituitas;quò longius magíſque terrena, amarior ſentitur. Trahit aquam.Sumitur autem in iure aliquo,aut in hydromelite. Vetuſtate vires perdit.Recens vrinas ciet decoctum in aqua vel tritum,calculóſque frangit.Qui fidem promiſſo huic quærunt,affirmant lapillos,qui ſubferueſiant vnà,rumpi.Epipactis,ab aliis elleborine vocatur,parua herba, exiguis foliis, iocineris vitiis vtiliſſima, & contra venena pota. † Epimenidion caulis eſt non magnus,ederæ foliis denis atque duodenis,nunquàm florens,radice tenui, nigra,graui odore.Naſcitur in humidis, & huic ſpiſſandi refrigerandíque natura, fœminis cauenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent.Enneaphyllon,longa folia nouena habet,cauſticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, ne vrat latus;continuò enim puſtulas excitat,lumborum doloribus & coxendicum vtiliſſimum.Filicis duo genera nec florem habent,nec ſemen. Pterin Græci vocant, alij belchnon, cuius ex vna radice complures exeunt filices,bina etiam cubita excedentes longitudine,non graues odore. Hanc marem exiſtimant. Alterum genus thelypterin Græci vocant,alij nymphæam pterin.Eſt autem ſingularis atque non fruticoſa,breuior,molliórque & denſior, foliis ad radicem canaliculata. Vtriuſque radice ſues pingueſcunt.Folia vtriuſque lateribus pinnata,vnde nomen Græci impoſuere.Radices vtrique longæ in obliquum,nigræ,præcipuè cùm inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Naſcuntur vbique,ſed maximè frigido ſolo.Effodi debet Vergiliis occidentibus. Vſus radicis in trimatu tantum,neque anteà,neque poſteà. Pellunt interaneorum animalia,ex his tænias cum melle; cætera ex vino dulci triduo potæ. Vtraq; ſtomacho inutiliſſima. Aluum ſoluit, primò bilem trahens, mox aquam: melius tænias cum ſcammonij pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, poſt vnius diei abſtinentiam bibitur, melle præguſtato contra rheumatiſmos. Neutra danda mulieribus, quoniam grauidis abortum, cæteris ſterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inſpergitur:iumentorum quoque in ceruicibus. Folia cimicem necant: ſerpentem non recipiunt. Ideo ſubſterni vtile eſt in locis ſuſpectis:vſtæ etiam fugant nidore.Fecere Medici huius quoque herbæ diſcrimen.Optima Macedonica eſt,ſecunda Caſſiopica.Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipſa vtilis,recens in aceto ac ſale trita.Galeopſis,aut vt alij, galeobdolon vel galion, caulem & folia habet vrticæ læuiora,& quæ grauem odorem trita reddant;flore purpureo.Naſcitur circa ſepes ac ſemitas vbique.Folia cauléſque duritias & carcinomata ſanat ex aceto trita & impoſita:item ſtrumas.Panos & parotidas diſcutiunt.Ex vſu eſt & decocto ſucco fouere. Putreſcentia quoque & gangrænas ſanat cum ſale. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiſo & lenticulæ foliis ſimilis: auerſa candidiora.Rami in terram ſerpunt quini ſeníue,admodum tenues ab radice.Floſculi purpurei exeunt.Inuenitur iuxta mare. Coquitur in ſorbitione ſimilaginis, ad excitandam vbertatem lactis.Eam qui hauſerint,balineis vti conuenit.

†Repone Epimedium, vti antea legebatur. Nam epimenidium ſcillæ genus eſt, de quo ſuprà egit lib. 19. capit. 5. Epimedium autem hîc legendū eſſe, ſatis conſtat ex Dioſcoride, apud quē hæc omnia penè ad verbum leguntur.

De glaucio,& glycyſide,& gnaphalio,ſiue chamæzelo,& galedrago,& holco,& hyoſiri, & holoſteo,& hippophæſto. CAP. X.

GLaucion in Syria & Parthia naſcitur,humilis herba,denſis foliis, ferè papaueris, minoribus tamen ſordidioribúſque,odoris tetri, guſtus amari cum aſtrictione. Granū habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circunlitum,in clibanis calefaciunt:deinde exempto ſuccum exprimunt eiuſdem nominis. Vſus eſt & ſucci,& foliorum,ſi terantur,aduerſus epiphoras,quæ vniuerſæ vno impetu cadunt.Hinc temperatur collyrium,quod Medici diaglaucion vocant.Lactis quoque vbertas intermiſſa reſtituitur. Sumitur eius rei cauſa ex aqua. Glycyſide,quam aliqui pæoniam,pentorobon vocant,caulem habet duûm cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, ſubrutilum, cute lauri: folia qualia iſatis,pinguiora,rotundioráque,& minora:ſemen in ſiliquis,aliud grano rubente,aliud nigro. Duo autem genera ſunt. Fœmina exiſtimatur,cuius radicibus ſeu balani longiores circiter octo aut ſex adhærent.Mas plures habet,quoniam non vna radice nixus eſt,palmi altitudine,candidáque.Ea guſtu aſtringit. Fœminæ folia myrrham redolent,& denſiora ſunt. Naſcuntur in ſyluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculoſum ſit. Radix verò cùm effodiatur, periculum eſſe ne ſedes procidat. Magna id vanitate ad oſtentationem

tionem rei fictum arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt, xv. ferè pota in vino nigro. Nigra grana vuluis medentur, ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes ventris dolores sedat in vino, aluumque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, vesicam: matricem autem & stomachum decocta in vino: aluumque sistit: estur etiam contra malum mentis: sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur & suppressionibus nocturnis, in vino pota quo dictũ est numero. Stomachi verò erosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine, veteres rubro. Vtrunque auxiliatur à serpente percussis: & pueris contra calculos, incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon vocant, cuius foliis albis mollibusque pro tomento vtuntur: sanè & similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriã: ventris solutiones, mensesq; mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur & putrescentibus hulcerũ. Galedragon vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate vermiculos nasci tradunt, quos pyxide cõditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo, quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertũ, educit è corpore aristas. Quidã ob id Aristidiã vocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: vulneribus cõtusa præclarè medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis vsq; in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa rupta, in vino pota. Vulnera quoq; conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita. Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantùm inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad soluendam aluum, tribus obolis, maximè in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

De hypoglossa, & hypecoo, Idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leucographi. CAP. XI.

HYpoglossa folia habet figura syluestris myrti, concaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit. Hypecoon in segetibus nascitur, foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ herbæ folia sunt, quæ oxymyrsines: adhærent his velut pampini, in quibus flos. Aluum, mensesque, & omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendique naturam habet. Isopyron aliqui *a* phaselion vocant, quoniam folium, quod est aniso simile, in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthij. Contra tussim & cætera pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa, item iocineri vtilissima. Lathyris folia habet multa, lactucæ similia, tenuiora, germina multa, in quibus semen tuniculis continetur, vt capparis, quæ cùm inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota, hydropicos sanant. Trahunt & bilem. Qui vehementiùs purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea: nam stomachum lædunt. Itaque inuentum est, vt cum pisce aut iure gallinacei sumerentur. Leontopetalon alij rhapeion vocant, folio brassicæ, caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo: radix rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omnium serpentium generibus ex vino pota: nec alia res celeriùs proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus, quàm lactuca, est foliis, crassioribusque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admisto. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui ægonychon vocant, alij Dios pyron, alij Heracleos. Herba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus, quàm rutæ, ramulis surculosis, crassitudine iunci: gerit iuxta folia singulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea. Ipsi, quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus semen. Nascitur & in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascitur. Iacere atq; humi serpere authores tradunt. Ego vulsam, non hærentem vidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pelliq; constat, & strangulariam discuti. Neque in alia herbarum fides est visus statim, ad quam medicinam nata sit. Est autem eius species, vt etiam sine authore visu statim nosci possit. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliua: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει. Limeum herba appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios saliuati additur, quantum in vna sagitta addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari postea ad præsepia oportet, donec purgentur (insanire enim solent) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuce Mercuriali similis, nomen ex ea causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente:

a Aliâs, phasiolum, vt apud Dioscorid. & Gal. libro 6. Simpl. med.

currente:quare meſoleucon quidam vocant. Succus eius fiſtulas ſanat: ipſa contrita, carcinomata. Fortaſſis eadem ſit, quæ leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius authores nō tradunt, nec aliud, quàm ſylueſtrem latioribus foliis eſſe efficaciorem, hanc ſemine acriorem. Leucographis qualis eſſet, ſcriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam vtilis proditur ſanguinem excreantibus, tribus obolis cum croco: item cœliacis, trita ex aqua & appoſita: pro fluuio fœminarum, oculorum quoque medicamentis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myoſota, & myagro, & natrice, & othone, & onoſma, & onopordo, & oſyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phelliandrio, & phalari, & polyrrhizo, & proſerpinaca, & de rhacoma, de reſeda, & ſtœchade. CAP. XII.

MEdion folia habet iridis ſatiuæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureũm, rotundũ, ſemine minuto, radicem ſemipedalem. In ſaxis opacis naſcitur. Radix drachmis duabus cum melle menſes fœminarum ſiſtit ecligmate per aliquot dies ſumptò. Semen quoque in vino tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myoſota ſiue myoſotis, læuis herba, caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus rubentibus, concauis, ab imo foliis anguſtis, oblongis, dorſo acuto, nigris, per interualla aſſiduè geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali craſſitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei ſeptica & exhulceratrix, ideoque ægilopas ſanat. Tradunt Aegyptij, menſis quem Thiatin vocant die xxvij. ferè in Auguſtum menſem incurrente, ſi quis huius herbæ ſucco inungatur manè priuſquàm loquatur, non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea eſt foliis ſimilis rubiæ, tripedanea. Semen oleoſum, quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc ſucco. Herba, quæ vocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba, cuius radix euulſa virus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira perſuaſione Fatuos vocant: ego ſpecies lymphantium hoc modo animorũ eſſe crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera eſt, cauliculis denſis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo ſimile, florem purpureum, puſillum. Naſcitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino auſtero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita vt contineatur ore. Othonne in Syria naſcitur, ſimilis erucæ, perforatis crebrò foliis, flore croci: quare quidam anemonen vocauerũt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, aſtringitque ſiccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obſtat. Quidam tradunt lauari, atque ita ſiccatam digeri in paſtillos. Onoſma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentiá, tria, ad ſimilitudinem anchuſæ inciſa, ſine caule, ſine flore, ſine ſemine. Prægnans ſi edat eam, vt ſupergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon ſi comederint aſini, crepitus reddere dicuntur. Trahit vrinas & menſes, aluum ſiſtit, ſuppurationes & collectiones diſcutit. Oſyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini: ſemenq; in ramulis nigrum initio, dein colore murato rubeſcens. Smegmata mulieribus faciunt ex his. Radicum decoctum potum, ſanat arquatos. Eædem, priuſquàm matureſcat ſemen, conciſæ, & Sole ſiccatæ, aluum ſiſtunt. Poſt maturitatem verò collectæ, & in ſorbitione decoctæ, rheumatiſmis ventris medentur, & per ſe tritæ ex aqua cæleſti bibuntur. Oxys folia terna habet. Datur ad ſtomachum diſſolutum. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, cauſtica vi exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eademque vitiligines concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos ſanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, ſemine graminis. Succus enim infuſus naribus ſupprimit ſanguinem: & potus cum vino, cuiuſlibet partis profluuiũ, excretionesque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellariq; à multitudine ſeminis, aut denſitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum: alij theuthalida, alij carcinetron, alij clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam eſſe dicunt: marem autem maiorem, minúſque nigrã, & geniculis denſiorem, ſemine ſub omnibus foliis turgeſcentem. Quocunq; hæc modo ſe habeant, vis earũ eſt ſpiſſare ac refrigerare. Semina aluum ſoluunt, largius ſumpta vrinam cient, rheumatiſmos cohibent: qui ſi non fuere, nō proſunt. Stomachi feruori folia imponuntur: veſicæ dolori illinuntur, & ignibus ſacris. Succus & auribus purulentis inſtillatur & oculorũ dolori per ſe. Dabatur & in febribus ante acceſſiones duobus cyathis in tertianis, quartanı́ſue præcipuè: item cholericis, dyſentericis, & in ſolutione ſtomachi. Tertium genus oreon vocatur in montibus naſcens harundini teneræ ſimile, vno caule, denſis geniculis, & in ſe fractis, foliis autem piceæ, radicis ſuperuacuæ, inefficacius quàm ſuperiora. Peculiare iſchiadicis. Quartum genus ſylueſtre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignoſa, ſtirpe cedri rubicundo: ramis ſparti, binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaterniſue articulis. Huic quoque ſpiſſandi natura, ſapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inſpergitur & oris hulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum verò vitia ipſa cōmanducatur. Nomas ſiſtit, omniaque quæ ſerpunt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim verò ſanat à niue facta hulcera. Herbarij & ad anginas vtuntur illa: & in capitis dolore coronã ex ea

ex ea imponunt:& contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligant:adeò contra profluuia sanguinis, nec vllam magis aridam, quàm polygonum, seruant. Pancration aliqui scillã pusillam appellare malunt, foliis albi lilij longioribus crassioribusq;, radice bulbi magni, colore rufo. Aluum soluit, succo cum farina erui sumpto:hulcera purgat. Hydropicis spleneticisq; cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eaq; effusa, radicem terentes digerunt in pastillos Sole siccatos:& posteà vtuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda sunt. Item ad tussim, quantum tribus digitis apprehenderint, in vino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter ischiada in vino bibendũ, & propter tormina mensesque ciendos. Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes vocant, ex vna radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter vites ferè colligitur messibus: siccaturq; cum fructu suo, subiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniisq; ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in vmbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eumq; vrina cruenta, aut per aluum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoq; adiuuant, secundasq; pellunt pota simili modo. Pelecinũ in segetibus diximus nasci, fruticosam caulicu lis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternísve, quale gith nouimus, amarũ, stomacho vtile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiã facit. *a* Poterion, aut (vt alij vocant) phrynion, vel neurada, largè fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli vsus, sed gustu acuto & odorato. Inuenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorũ in altitudine, neruosas, candidas, firmas. Circunfoditur autumno, & præciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira vulneribus sanandis traditur, præcipueq; neruis vel præcisis illita. Decoctum quoq; eius cum melle potũ dissolutiones neruorũ, & infirmitates, & incisuras iuuat. Phalangites, à quibusdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (vt in quibusdã exemplaribus inuenio) leucantha. Ramuli sunt ei nunquàm pauciores duobus, in diuersa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio vel flore vel semine auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumq;, & serpentiũ ictus: item contra tormina. Phyteuma qualis sit, describere superuacuum habeo, cùm sit vsus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in saxosis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, semine rotundo, papaueri simili. Hæc sui sexus facit partus: mares autem semine tantùm differens, quod est incipientis oliuæ. Vtrunq; bibitur in vino. Phellandrion nascitur in palustribus, folio apij. Bibitur semen eius propter calculos & vesicæ incommoda. Phalaris thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum: simile sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto vel cum melle & lacte. Idem & vitia vesicæ sanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tusæ dantur in vino contra serpentes: prosunt & quadrupedibus. Proserpinaca herba vulgaris est, eximij aduersus scorpiones remedij. Eâdem contrita, addita muria & oleo, anginam eximiè curari tradunt. Præterea in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiã cùm obmutuerint, si subiiciatur linguæ. Si deuoretur, vomitionem sequi salutarem. Rhacoma affertur ex his, quæ supra Pontum sunt, regionibus. Radix costo nigro similis, minor & rufior paulò, sine odore, calfaciens gustu & astringens. Eadem trita vini colorem reddit, ad crocũ inclinantem. Illita collectiones inflammationesq; sedat: vulnera sanat: epiphoras oculorum sedat ex passo illita: insignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inspergitur contra cacoethe, & sanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dysentericis etiam & cœliacis, si febri carent, in vino: sin aliter, ex aqua. Faciliùs teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendũ duplici mensura ad rupta conuulsa, contusis, ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur: siue intus siue extrà, purulentis excreationibus: item hepaticis, spleneticis, ischiadicis: ad renum vitia, suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoq; ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores & conuulsiones. Circa Ariminum nota est herba, quam resedam vocant. Discutit collectiones, inflammationesq; omnes. Qui curãt ea, addunt hæc verba, Reseda morbos reseda, scísne scísne quis hîc pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiesque despuunt. Stœchas in insulis tantùm eiusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoque miscetur.

a Melius in vetust. Codi. Poterion (alij vocant phrynion vel neurada) largè fruticat.

† *thlaspi & trachinia.*

De solano, & smyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & † thlaspe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & spondyli. Et quòd quidam morbi in quibusdam non sunt gentibus. CAP. XIII.

SOlanũ Græci strychnon vocãt, vt tradit Cornelius Celsus. Huic vis reprimendi refrigerandiq;. Smyrnion caulem habet apij, folia latiora, & maximè circà stolones multos, quorũ à sinu exiliũt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadã acrimonia iucundo, colore, in luteũ languescente, capitibus cauliũ orbiculatis, vt anethi semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoq; odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem: vnde & nomen. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius calfacere, extenuare. Vrinã & menses cient folia & radix. Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest & contra phalangia ac serpẽtes, admisto cachry aut polio, aut melissophyllo, in vino pota, sed particulatim, quoniã vniuersa vomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnoeæ semen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autẽ ruptis conuulsis. Partus quoque adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cũ crethmo in vino. Sudores ciet & ructus: ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus radici, vtilis fœminis & thoracis præcordiorumq; desideriis: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obsonia vtuntur cum mulso & oleo, & garo, maximè in elixis carnibus simul. Concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadẽ in dolore stomachi efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & foliis. Rami à radice septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis, & maximè inter vites. Illinitur lentigini, & cùm inaruit, teritur. Illinitur & vitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei: postea farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est, exilius modò, nigriusq;, foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctũ eius strangurias sanat in vino albo potũ, addito cumino rustico. Succus cohibet capillos defluẽtes, aut si effluxerint, reparat. Alopeciasq; densat tritũ, & in oleo illitũ. Sternutamenta quoque gustatu mouet. *a* Thalietrũ folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Nascitur vbiq;, præcipuè in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle. *b* Thaspe duorum generũ est, angustis foliis digitali longitudine, & latitudine in terrã versis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, nõ sine ramis, peltarũ specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quòd infringitur, vnde nomen. Flos abdicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semen asperi gustus, bilem & pituitã vtrinque extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoq; ciet, sed partus necat. Alterum *c* thlaspe, aliqui *d* Persicum napi vocant, latis foliis, radicibus magnis, & ipsum vtile ischiadicorũ infusioni. Prodest & inguinibus vtrunq;. Præcipitur, vt qui colligit, dicat sumere se contra inguina & contra omnes collectiones, & contra vulnera, vnaq; manu tollat. Trachinia herba qualis sit, nõ traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est, adalligatã triduo absumere lienes. Tragonis, siue tragion, nascitur in Cretę tantùm insulæ maritimis, iunipero similis & semine, & folio, & ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, vel semel, impositione spicula è corpore eiicit. Tunditur recens, & cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiã facit: mammisq; vnicè medetur. Est & alia herba tragos, quã aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentib⁹, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Huius ramorũ x. aut xij. cacumina trita ex vino pota cœliacis, & dysentericis, sanguinem excreantibus, mensiumque abundantiæ auxiliantur. Est & tragopogon, quem alij comen vocant, caule paruo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine vsu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re iudicamus, aliis alias viriũ ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, vt diximus: chamæleon niger xl. annis: centaureũ non vltra xij. Peucedanum & aristolochia ac vitis sylueſtris anno in vmbra seruantur. Et animaliũ quidem cæterorum nullum aliud radices à nobis dictas attingit, excepta spondyli, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, si fructus priùs maturescant: item seminum, antè radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium vis consuetudine: & desinunt prodesse, cùm opus est, quæ quotidie in vsu fuere, æquè, quàm nocere. Omnes verò herbæ vehementiores effectu viribusq; sunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item siccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres: sicut accepimus de tineis lumbricisque, inesse Aegypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæq; Thebanis innascuntur, cùm absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimuerò rerum omnium parens, nullũ animal ad hoc tantùm vt pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit: artesque salutares inseruit & visceribus, quippe cùm surdis etiam rebus inseruerit. Tum verò illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

a *Thalictrum Dioscoridi.*

b *Legendum, Thlaspi, ex eodem Dioscoride.*

c *Thlaspi,*

d *Melius, Persicũ sinapi, tum ex vetust. Codicibus, tum ex Dioscoride.*

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

DICTAE erant omnium rerum naturæ, inter cælum ac terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas & florum imagines, ac pleraq; inuentu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos viuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque vita ipsa pœna fiat. Minimè verò. Quin omnẽ insumemus operam, licet fastidij periculum vrgeat: quando ita decretum est, minorẽ gratiæ, quàm vtilitatum vitæ, respectum habere. Quinimo externa quoq;, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantũ authores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquàm necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusque essent inuenta: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo) nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neque illhic in totum omissa. Itaque hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantémque, & vnà ipsam animam ex osculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurũ quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum viscerum membrorúmque etiam sapores dixere, omnia persecuti vsque ad resegmina vnguium: quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morbóque dignũ in ipsa medicina, egregria hercule frustratione, si nõ prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mãdi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorúmque artifex, qui primus ea condidisti, credo ne vita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quàm remedia? Esto barbari externíque ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam verò vi interempti dẽte gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrísque literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum vsus mederi potuit, sicubi saliua tactúsue corporis, cæteráque similia. Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullũ melius esse tempestiua morte: in eáque id optimum, quòd illam sibi quisque præstare poterit.

An sit in medendo verborũ aliqua vis: ostenta & sanciri & depelli. CAP. II.

EX homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod si verum est, homini acceptum ferri oportere conueniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In vniuersum verò omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe victimas cædi sine precatione non videtur referre, nec Deos ritè consuli. Præterea alia sunt verba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attendat, alium verò præponi, qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit: sic repentè extis adimi capita, vel corda, geminari victima stante. Durátque immenso exemplo Deciorum, patris filiíque, quo

† incesti deprecatio

se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis † incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis DCIX. Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire Quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut vllis moueri verbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium author est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cœlo deuocare conatum, quoniam parum ritè quædā fecisset, fulmine ictum: multi verò magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamēta, caput humanum inuenissent, missis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatúmque cernēs, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani? Hîc templum Iouis optimi maximi futurum est: hîc caput inuénimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani respondissent: Non planè hîc, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retētum augurium. Hæc satis sint, exemplis vt appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certè disciplina constat, neque diras, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus authores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittíque illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmue. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quisque calyces cochlearúmque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas incantari: & hunc vnum illis esse intellectum, contrahíque Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia derogent fidem validius, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus profluuium sanguinis vulnerato femine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post vnum ancipitem vehiculi casum, ferunt semper, vt primùm consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicem faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alij, Græcam Nemesin inuocantes? cuius ob id Romæ simulachrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum à nobis nō solicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? idque in febribus dierum obseruatione intelligitur? Cur ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt constat) hominū, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admouit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris verò gentibus, Deos ante obtestatur, vt velint. Nam si mēsa adsit, nullum ponere, translatitium videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post autem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis viri commentatio est, quamobrem mēsa linquenda non sit. Nondum enim plures quàm conuiuæ, numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensámue, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi qui omnibus negotiis horísque interesse credebant Deos: & ideo placatos etiam

etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quencunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, vtique per mensas: vetabántque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loqueti cogitantíue id acciderit, inter execratissima. Si Pontifici accidat Ditis causa epulanti, in mensa vtique id reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquám adhibeantur, in mensa fortè deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. Luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquàm ipse eam nominaret, aliúsue ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptam, circunligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter Consul, eadem obseruatione viuentem muscam in linteolo albo, his remediis carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia, in tanta animorum varietate. Quapropter de his, vt libitum cuique fuerit, opinetur.

Remedia ex homine contra Magos. CAP. III.

Hominum monstrificas naturas & veneficos aspectus, diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, vt ex his familiis, quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctúue modico. Quorum è genere sunt Psylli Marsique, & qui Ophiogenes vocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Exagon nomine, à Consulibus Romæ in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circunmulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modò saliua. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interuentum quoque mederi constat: sicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentium caníue dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus, abortu vitiant. Tantum remanet virus excepto semel malo, vt venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui priùs manus eorum, aquáque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus à scorpione aliquando percussi, nunquàm posteà à crabronibus, vespis, apibúsue feriuntur. Minus miretur hoc, qui sciat, vestem à tineis non attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægrè, præterquam læua manu extrahi.

De quibusdam sortilegijs, & saliua hominis. CAP. IIII.

Pythagoræ inuentis non temerè fallere, impositiuorum nominum imparem vocalium numerũ, clauditates, oculorúmue orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem læuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cùm quis tectum, in quo sit grauida, transmiserit lapide, vel missili ex his, quæ tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, vrsam. Probabilius id facit hasta velitaris, euulsa à corpore hominis, si teram non attigerit. Eosdem enim illita effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialem morbum sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religiosum habent etiã nunc multi. Hominum verò in primis ieiunam saliuam, contra serpẽtes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, dextræq; clauditatis occursum. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo etiã. Eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atq; effectus adiuuare: incipientes furunculos ter præsignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominúsue illati, & statim expuat mediam in manum, qua percussit, leuatur illico percussus à pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim à tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam verò aggrauant ictus, ante conatum simili modo saliua in manu ingesta. Credamus ergo lichenas lepráßque ieiunæ illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terræ subacto: ceruicis dolorẽ, saliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, læua ad sinistrum: si quod animal aurem intrauerit, & inspuatur, exire. Inter amuleta est, editæ quenq; vrinæ inspuere: similiter in calciamentũ dextri pedis, antequã induatur: itẽ cùm quis transeat locum, in quo aliquod periculũ adierit. Marcion Smyrnæus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopẽdras marinas sputo tradit: item rubetas, aliásque ranas: Ophilius, serpentes, si quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem sedari quocunq; membro instupẽte, si quis in sinum expuat: aut si superior palpebra saliua tangatur. Nos si hæc, & illa credamus ritè fieri: Extranei interuentu, aut si dormiens spectetur infans, à nutrice terna adspui: quanquã religione mutatur

& Fasci-

& Faſcinus, Imperatorum quoq;, non ſolùm infantium cuſtos, qui Deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubétque eoſdem reſpicere. Similis medicina linguæ, vt ſit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoque numeratur. Medentur ſordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam ſcorpionum ictibus ſerpentiúmque ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus proſunt: ita & reduuias ſanari. Serpentium verò ictum, contuſi dentis humani farina. Capillus puerorum, qui primùm deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circunligatus: & in totũ impubium impoſitus. Virorum quoque capillus, canis morſibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, à reuulſo cruci quartanis. Combuſtus æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, incluſus in armillam, & aſſiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinum ſedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, diſtillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoſo, alligatus ſupra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc eſſe ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque conceperit, ſi cinctu ſuo ſoluto fœminam cinxerit, dein ſoluerit, adiecta precatione, ſe vinxiſſe, eundem & ſoluturum, atq; abierit. Sanguine ipſius hominis, ex quacunque parte emiſſo, efficaciſſimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapſorum: exurgere enim protinus. Quidam, ſi pollices pedum pungantur, éxque his guttæ referantur in faciem: aut ſi virgo dextro pollice attingat: hac coniectura cenſentes virgines carnes edendas. Aeſchines Athenienſis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonſillis, vuiſque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu ſoluuntur, primóque fœminarum menſe. Aut ſi non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione percuſſos, coitu leuari produnt: verùm fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cùm pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, ſtrumas, parotidas, guttura tactu ſanari affirmant. Quidam verò cuiuſque defuncti: duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, reiectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoueri, remedio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentẽ ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum qui caninus vocetur, inſepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, pſilothrum eſſe palpebrarum tradunt. Herba verò, ſi qua ibi genita ſit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non ſerpere oſſe hominis circunſcripta. Alii è tribus puteis pari menſura aquas miſcent, & prolibant nouo fictili: reliquum dant in tertianis acceſſu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutum lana, collo ſubnectunt: aut ſpartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum hæc commenta ſunt: Vt cotem, qua ferramenta ſæpe exacuta ſint, ſubiectam ignari ceruicalibus, de veneficio deficientis, euocare indicium, vt ipſe dicat quid ſibi datum ſit, & vbi, & quo tempore: authorem tamen non nominare. Fulmine vtique percuſſo, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus conſtat. Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis ſepteníſue nodis, ad ſingulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdue, quod quis calcauerit, alligatum ipſos iubent gerere, ne ſit dolori vulnus. Verrucas auellunt à viceſima Luna, in limitibus ſupini ipſam intuentes, vltra caput manibus porrectis, & quicquid comprehendêre, eo fricantes. Clauum corporis, cùm cadat ſtella, ſi quis diſtringat, vel citò ſanari aiunt. Cardinibus hoſtiorum aceto affuſo, lutum fronti illitum, capitis dolorem ſedare: item laqueum ſuſpendioſi circundatum temporibus. Si quid è piſce hæſerit faucibus, in aquam demiſſis frigidam pedibus, cadere. Si verò ex aliis oſſibus, impoſitis capiti ex eodem oſſe oſſiculis. Si panis hæreat, ex eodem in vtranque aurem addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remediis quæſtuoſorum gymnaſia Græcorum: quippe ea ſtrigmenta molliunt, calfaciunt, diſcutiunt, complent, ſudore & oleo medicinam facientibus. Vuluis inflammatis contractíſque admouentur. Sic & menſes cient: ſedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, ſtrigmenta à balineis, & ideo miſcentur ſuppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ ſunt è ceromate permiſto cœno, articulos tantùm molliunt, calefaciunt, diſcutiunt efficacius, ſed ad cætera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua ſordes virilitatis contra ſcorpionum ictus ſingularis remedij, celeberrimi authores clamant. Rurſus in fœminis, quas infantium aluo editas in vtero ipſo, contra ſterilitatem ſubdi cenſent: moconium vocant. Imò etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes: & illæ quoque ſordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos diſcutiunt. Hulceribus ſenum puerorúmque, & deſquamatis ambuſtíſue illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abſtinere cibo omni, aut potu, aliâs vino tantùm aut carne, aliâs balineis, cùm quid eorum poſtulet valetudo, in præſentiſſimis remedijs habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, vngue fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio ſpiſſat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis verò prodeſt ambulatio, geſtatio, & ea pluribus modis. Equitatio ſtomacho & coxis vtiliſſima: phthiſi nauigatio:

longis

longis morbis locorum mutatio. Item ſomno mederi ſibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tuſſibus, in latera aduerſum diſtillationes. Ariſtoteles & Fabianus plurimum ſomniari circa vernum & autumnum tradunt, magiſque ſupino cubitu, at prono nihil. Theophraſtus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à ſupinis. Solū quoq; remediorū maximum ab ipſo ſibi præſtari poteſt, ſicut linteorū ſtringiliumque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & poſteà frigida, ſaluberrimùm intelligitur. Item præſumere cibis, & interponere frigidam, eiuſdemq; potu ſomnos antecedere, & ſi libeat interrumpere. Notandum, nullū aliud animal calidos potus ſequi, ideoq; non eſſe naturales. Mero ante ſomnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cauendos dentium dolores: item poſca oculos contra lippitudines, certa experimenta ſunt.

De obſeruatione victus. CAP. V.

SIcut totius corporis valetudini in varietate victus obſeruata. Hippocrates tradit non prandentiū exta celerius ſeneſcere. Verū id remediis cecinit, nō epulis: quippe multo vtiliſſima eſt tēperantia in cibis. L. Lucullus hanc de ſe præfecturam ſeruo dederat: vltimoq; probro manus in cibis triumphali ſeni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, ſeruo ſuo facilius parêre, quàm ſibi.

De ſternutamento, & Venere, & cæteris remedijs. CAP. VI.

STernutamenta pinna grauedinem emendant, & ſi quis muris nares, vt tradunt, oſculo attingat. Sternutamenta & ſingultum. Ob hoc Varro ſuadet palmam alterna manu ſcalpere. Pleriq; anulum è ſiniſtra in longiſſimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam feruentem manus immergere. Theophraſtus ſenes laborioſiùs ſternuere dicit. Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo alius exiliret ex homine. Eſt hercule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes reſtituuntur Venere, vox reuocatur, cùm è candida declinat in fuſcam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Adſidere grauidis, vel cùm remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter ſe implexis, veneficium eſt: idque compertum tradunt. Alcmena Herculem pariente. Peius, ſi circa vnū ambò vegenua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum poteſtatúmve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impedientia. Vetuere & ſacris notíſve ſimili modo intereſſe. Capita autem aperi aſpectu magiſtratuum, non venerationis cauſa iuſſere, ſed (vt Varro author eſt) valetudinis, quoniam firmiora conſuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit, alterum comprimi prodeſt. Cùm aqua dextræ auriculæ, ſiniſtro pede exultare, capite in dextrum humerum deuexo, inuicem è diuerſa aure. Si tuſſis concitet, ſaliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat vua, à vertice morſu alterius ſuſpendi. In ceruicis dolore poplites fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi, ſi nerui in his cruribúſve tendantur in lectulo. Aut ſi in læua parte id accidat, ſiniſtræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerſo. Extremitates corporis vel aurium perſtringi contra horrores corporis, ſanguinémve nariū immodicum. Lino vel papyro principia genitalium: femur medium, ad cohibenda vrinę profluuia. In ſtomachi ſolutione pedes preſſare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & ſermoni parci, multis de cauſis ſalutare eſt. Triennio Mecœnatem Meſſium accepimus ſilentium ſibi imperauiſſe, à conuulſione reddito ſanguine. Nam euerſos ſcandenteſque ac iacentes, ſi quid ingruat, contraque ictus, ſpiritum cohibere ſingularis præſidij eſt: quod inuentum eſſe animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput defixerit corruens morbo comitiali, abſolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum veſicæque cruciatus, in balinearum ſoliis pronos vrinam reddere, mitigatorium habetur. Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantùm ocyor medicina eſt. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere vtilem dicuntur: quippe cùm Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, & quare quaterni cyathi ſextariíve non eſſent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodeſt, & lacrymoſis oculis frontem. Augurium ex homine ipſo eſt non tumendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & vrinæ non ratio ſolùm, ſed etiam religio apud authores inuenitur, digeſta in genera. Spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia. Verùm ex his quæ referre fas ſit, impubium puerorum contra ſaliuas aſpidū, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obſcuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra aduſtiones, contra aurium pura, vermiculoſque, ſi decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoque ea menſes fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis cauſa: illinit Sóle vſta, cum oui albumine, efficacius ſtruthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miſcetur cinis oſtreorum, aduerſus eruptiones in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exeſis, ambuſtis, ſedis vitiis, rhagadiis, & ſcorpionum ictibus illinitur. Obſtetricum nobilitas non alio ſucco efficacius curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigines, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas ſit dixiſſe, maximè prodeſt, confeſtim perfuſo canis morſu, echinorumq; ſpinis inhærentibus, & in ſpongia laníſve impoſita: aut aduerſus canis rabidi morſus,

sus, cinere ex ea subacto: contráque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si manè candida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala ballantis & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum, pallida bilis, rubēs sanguinis. Mala &, in qua veluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera verò crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa contra Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiusquam ab ipsa aspergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

De remedijs muliebribus. CAP. VII.

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, vt sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæque alia nō obstetrices modò, verùm etiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémq; sisti illico, & formicationes corporum. De lactis vsu conuenit, dulcissimum esse mollissimúmq;, & in longa febre cœliacisq; vtilissimum, maximè eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, rosionibus efficacissimū experiuntur. Itē mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magísq; cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Sempérq; in omni vsu efficacius eius, quæ marem enixa sit: multóq; efficacissimum eius, quæ geminos peperit mares, & si vino ipsa cibísq; acrioribus abstineat. Misto præterea ouorum candido liquore, madidáq; lana frōtibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuū est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillatúrq;. Qui simul matris filiæq; lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, modicè admisto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, vt plerunque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quæ data sunt à murino lepore buprestíq;, † vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubēt illini cum cicuta. Alij cum œsypo & adipe anserino: qualiter etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, vt Rabirius scribit: & menses ciet. Eius verò quæ fœminam enixa sit, ad vitia tantùm in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eiici inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris saliuam quoque ieiunæ potētem diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, feruentes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinóque se pridie ea abstinuerit Inuenio & fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primùm abigi grandines turbinésque contra fulgura ipsa in mense cōnudata: sic auerti violentiam cæli: in nauigando quidem tempestates, etiā sine menstruis. Ex ipsis verò mensibus, monstrificis aliâs, vti suo loco indicauimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in defectu Lunæ Solísue congruat vis illa, irremediabilem fieri: non segnius & silente Luna, coitúsque tum maribus: exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoq; ab his eo tempore pollui. Tanto vim esse maiorem. Quocunque autem alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac vermiculos scarabæósque ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis super clunes vestibus. Alibi seruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque dissoluto. Cauendum ne id oriente Sole faciant: sementem enim arescere. Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certū est, apes tactis alueariis fugere: lináque, cùm coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum graue virus accipere & æruginem, magis si decrescente Luna id accidat: equas, si sint grauidæ, tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamuis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinísque etiam ille, si quis aspergat lauādis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint, quæque alia nuncupauere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem,

ſterilitatem,pronuntiaret,melius eſt non credere.Bythus Dyrrhachinus hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem tradit,iiſdem auerſa rurſus contuentibus:omnemque vim talem reſolui, ſi mullum piſcem ſecum habeant.Multi verò ineſſe etiam remedia tanto malo aiunt:podagras illini, ſtrumas,& parotidas,panos,ſacros ignes,furunculos,epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabioſorum morſus,& tertianas quartanasq; febres,menſtruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluſo. Diotimus Thebanus,veſtis omnino ita infectæ portiuncula, ac vel licio,brachiali inſerta.Sotira obſtetrix,tertianis quartanisque efficaciſſimum dixit plantas ægri ſubterlini:multoque efficacius, ab ipſa muliere,& ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri,incipientibus duntaxat menſtruis,ſpopondit. Inter omnes verò conuenit, ſi aqua potusque formidetur à morſu canis,ſuppoſita tantùm calici lacinia tali, ſtatim metum eum diſcuti:videlicet præualente ſympathia illa Græcorum,cùm rabiem canum eius ſanguinis guſtatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera ſanari certum eſt, addita caminorum farina & cera.Maculas autem è veſte eas, nō niſi eiuſdem vrina elui.Cinerem per ſe roſaceo miſtum,fœminarum præcipuè,capitis ſedare dolores illitum fronti. Aſperrimamque vim profluuij eius eſſe primis annis virginitate ſoluta.Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim,tactis omnino menſtruo poſtibus,irritas fieri Magorum artes,generis vaniſſimi,vt æſtimare licet. Ponam enim vel modeſtiſſimum è promiſſis eorum : ex homine ſiquidem reſegmina vnguium è pedibus manibusq; cera permiſta,ita vt dicatur tertianæ,vel quotidianæ, vel quartanæ febri remedium quæri,ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent,ad remedia in iis morbis: quanta vanitate ſi falſum eſt,quantáve noxa,ſi transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum reſegmina vnguium,ad cauernas formicarum abiici iubent, eamque quæ prima cœperit trahere,correptam ſubnecti collo,ita diſcuti morbum.

Medicinæ ex animalibus,peregrinis,de elephanto,& leone,& camelo,& hyæna,& crocodylo,& chamæleonte,& ſcinco,& hippopotamo,& lyncibus. CAP. VIII.

HAec ſunt,quæ retuliſſe fas ſit,ac pleraque ex iis non niſi honore dicto. Reliqua inteſtabilia & infanda,vt feſtinet oratio ab homine fugere.In cæteris claritates animalium aut operū ſequemur.Elephāti ſanguis,præcipuè maris,fluxiones omnes,quas rheumatiſmos vocant,ſiſtit.Ramentis eboris cum melle Attico (vt aiunt) nubeculæ in facie,ſcobe paronychia tolluntur. Proboſcidis tactu capitis dolor leuatur,efficacius ſi & ſternuat. Dextra pars proboſcidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum ſtimulat. Sanguis & ſyntecticis prodeſt, iecurq; comitialibus morbis.Leonis adipes cum roſaceo,cutem in facie cuſtodiunt à vitiis, candoremq; ſeruant. Sanant & aduſta niuibus,articulorumque tumores.Magorum vanitas perunctis eo adipe,faciliorem gratiam apud reges populóſve promittit:præcipuè tamen eo pingui,quod ſit inter ſupercilia, vbi eſſe nullū poteſt.Similia dentis,maximè à dextra parte,villique è roſtro inferiori,promiſſa ſunt. Fel aqua addita,claritatem oculis inunctis facit:& cum adipe eiuſdem,comitiales morbos diſcutit, leui guſtu, & vt protinus,qui ſumpſere,curſu id digerant.Cor in cibo ſumptū,quartanis medetur: adeps cum roſaceo quotidianis febribus. Perunctos eo beſtiæ fugiunt.Reſiſtere etiam inſidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi : item fel cum melle potum:hoc & anginæ.Cauda arefacta ſolui aluum:fimi cinere criſpari capillum cum oleo. Et dyſentericis prodeſt illitus cinis,potúſque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus vtiliſſimam eſſe tradunt: itemque hulceribus manantibus. Barbaros conſtat eam ſeruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & ſiniſtro brachio adalligatas,quartanis mederi.Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione poſuerunt,vtpote cui & ipſi Magicas artes dederint,vimque,qua alliciat ad ſe homines mente alienatos. De permutationis ſexus annua vice diximus, cæteraque de monſtrifica natura eius: nunc perſequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipuè pantheris terrori eſſe trāduntur, vt ne conentur quidem reſiſtere:& aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirumq; dictu, ſi pelles vtriuſque contrariæ ſuſpendantur, decidere pilos pantheræ.Cùm fugiant venantem, declinare ad dextram, vt prægreſſi hominis veſtigia occupent. Quod ſi ſucceſſerit,alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At ſi in læuam detorſerit, deficientis argumentum eſſe, celeremque capturam. Facilius autem capi, ſi cinctus ſuos venator, flagellumque imperitans equo ſeptenis alligauerit nodis. Mox, vt eſt ſolers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum ſignum tranſeunte Luna, ſingulosque propè pilos ſeruari. Capitis dolori alligatam cutem prodeſſe quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus:aut ne omnino lippiatur, decoctū cum mellis Attici cyathis tribus & croci vncia,inunctum:ſic & caligines diſcuti & ſuffuſiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamento. Aſſeruari autem in Cypria pyxide. Eodem ſanari argema,ſcabritias,excreſcentia in oculis:item cicatrices. Glaucomata verò iocineris recentis inaſſati ſanie,cum deſpumato melle inunctis.Dentes eius dentium doloribus tactu prodeſſe, vel adalligatos ordine,humeros humerorū & lacertorum doloribus. Eiuſdem dentes ſi de ſiniſtra parte roſtri eruti ſint,alligatos pecoris aut capri pelle,ſtomachi cruciatibus.Pulmones in cibo ſumptos cœliacis.

Ven triculis,cinerem cum oleo illitum.Neruis medullas è dorſo cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis,iecur deguſtatũ ter ante acceſſiones.Podagris,ſpinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini,addito felle taurino,omnia pariter cocta atq; illita hyænæ pelle.In eodem morbo prodeſſe & fel cum lapide Aſſio.Tremulis,ſpaſticis,exilientibus,& quibus cor palpitet,aliquid ex corde mandendũ,ita vt reliquæ partis cinis cũ cerebro hyænæ illinatur.Pilos etiã auferri hac compoſitione illita,aut per ſe felle,euulſis prius,quos renaſci nõ libeat.Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas,illinendasq; cum oleo.Sterilitatem mulierũ emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho ſumpto in cibo,promiſſo intra triduũ conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarumq; terrorem vnus è magnis dentibus lino alligatus ſuccurrere narratur. Furentes ſuffiri eodem,& circumligari ante pectus cum adipe renum,aut iocinere,aut pelle præcipiũt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro,& pili ſeptem , & genitale cerui ſi illigentur dorcàdis pelle, collo ſuſpenſa continere partus promittũt.Venerem ſtimulari,genitali ad ſexus ſuos in melle ſumpto,etiamſi viri mulierum coitus oderint.Quinimò totius domus concordiam, eodem genitali & articulo ſpinæ cum adhærente corio aſſeruatis,conſtare:quem ſpinæ articulum ſiue nodum Atlantion vocant:eſt autem primus.In comitialium quoq; remediis habent eum.Adipe accenſo, ſerpentes fugari dicunt.Maxillæ parte comminuta in aniſo,& in cibo ſumpta,horrores ſedari. Eodem ſuffitu mulierum menſes euocari.Tantumque eſt vanitatis,vt ſi ad brachiũ adalligetur ſuperioris roſtri dextræ partis dens,iaculantium ictus deerraturos negent.Palato eiuſdem arefacto , & cum alumine Aegyptio calefacto,ac ter in ore permutato,fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò, qui linguam in calceamento ſub pede habeant,non latrari à canibus. Siniſtra parte cerebri naribus illita,morbos pernicioſos mitigari,ſiue hominum,ſiue quadrupedum.Frontis corium faſcinationibus reſiſtere.Ceruicis carnes ſiue mandantur,ſiue bibantur,arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorſo armisq;,ſufficiendos neruorum dolores.Pilos roſtri admotos mulierum labris, amatorium eſſe.Iecur potum,torminibus & calculis mederi.Iam cor in cibo potúve ſumptum , omnibus doloribus corporum auxiliari:lienem lienibus : omentum , hulcerum inflammationibus cũ oleo: medullas,doloribus ſpinæ & neruorum,laſſitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem reſtituere ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodeſſe mulierũ vuluæ.Adipe è lumbis ſuffiri difficulter parientes , & ſtatim parere. E dorſo medullã adalligatã contra vanas ſpecies opitulari.Spaſticis,genitale è maribus ſuffitu. Item lippientibus,ruptis,& contra inflãmationes,ſeruatos pedes,tactu:læuos dextris partibus,dextros læuis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturienti,letalem eſſe:dextro illato,facilè eniti.Membranam quæ fel contineat,cardiacis potã in vino vel in cibo ſumptã, ſuccurrere:veſicam in vino potam , contra vrinæ incontinentiam.Quę autem in veſica inuẽta ſit vrina,additis oleo ac ſeſamo,& melle,hauſtam prodeſſe egrimoniæ veteri. Coſtarum primam & octauam , ſuffitu ruptis ſalutarem eſſe : ex ſpina verò parturientibus oſſa:ſanguinem cum polenta ſumptum, torminibus. Eodem tactis poſtibus, vbicunque Magorum infeſtari artes,nõ elici Deos,nec colloqui,ſiue lucernis, ſiue pelui, ſiue aqua, ſiue pila,ſiue quo alio genere tententur.Carnes ſi edantur , contra canis rabidi morſus efficaces eſſe:etiamnum iecur efficacius.Carnes vel oſſa hominis,ſi quæ in ventriculo occiſæ inueniantur,ſuffitu podagricis auxiliari.Si vngues inueniantur in his,mortem alicuius capientium ſignificari. Excrementa ſiue oſſa reddita,cùm interimitur,contra Magicas inſidias pollere.Fimum,quod in inteſtinis inuentũ ſit,arefactũ,ad dyſentericos valere potum:illitumque cum adipe anſerino opitulari toto corpore læſis malo medicamento:à cane verò morſis adipem illitũ, & corium ſubſtratũ. Ruſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ,perunctos omnibus odio venire:idem fieri oculo decocto.Super omnia eſt,quòd extremã fiſtulam inteſtini contra ducũ, ac poteſtatum iniquitates commonſtrant,& ad ſucceſſus petitionum,iudiciorumque ac litium euentus, ſi omnino tantùm aliquis ſecũ habeat. Eiuſdem cauerna ſiniſtro lacerto alligata, ſi quis mulierem reſpiciat,amatorium eſſe tam præſens,vt illico ſequatur,Eiuſdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui ſint probroſæ mollitiei,non modo pudicos , ſed & ſeueros mores induere. Proximè fabuloſus eſt crocodilus,ingenio quoq; illo,cui vita in aqua terraq; communis. Duo enim genera eorum:illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto,coitus (ſi credimus) ſtimulant. Canini eius dentes febres ſtatas arcent thure repleti (ſunt enim caui) ita ne diebus quinq; ab ægro cernatur, qui adalligauerit.Idem pollere & ventre exemptos lapillos,aduerſus febriũ horrores venientes tradunt. Eadem de cauſa Aegyptij perungunt & adipe ægros ſuos. Alter illi ſimilis,multum infra magnitudinem,in terra tantùm,odoratiſſimisque floribus viuit. Ob id inteſtina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: crocodileam vocant,oculorum vitiis vtiliſſimam, cũ porri ſucco inunctis, & contra ſuffuſiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino , moleſtias in facie enaſcentes tollit:ex aqua verò morbos omnes,quorũ natura ſerpit in facie,nitoremque reddit. Lentigines tollit ac varos,omneſq; maculas.Et cõtra comitiales morbos bibitur ex aceto mulſo binis obolis.Appoſita menſes ciet.Optima,quæ candidiſſima & friabilis,minimeq; ponderoſa:cùm teratur inter digitos fermenteſcens.Lauatur,vt ceruſſa. Adulterãt amylo,aut Cimolia,ſed maximè,qui captos oryza

tantùm

tantùm pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil vtilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri vulua laborantes salutare tradunt. Item velleribus circundari vapore eius infectis. Corij vtriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis vtriusque claritatem visus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibúsque, elixum mãditur ischiadicis: tussimque veterem sanat, præcipuè in pueris: item lumborum dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillatúrque morsibus. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima, & peregrina æquè animalia, priúsque chamæleontem, peculiari volumine dignum existimatũ Democrito, ac per singula membra desecratum, nõ sine magna voluptate nostra, cognitis proditísque mendaciis Græcæ vanitatis. Similis & magnitudine est suprà dicto crocodilo, spinæ tantùm acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo versicoloris mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim suprà volantem ad se traditur, & voluntarium præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis vstum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquàm vbi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viuenti exempta sit, ad iudiciorum euetus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroréſque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauoréſque. Sinistrum verò pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon vocetur, additóque vnguento in pastillos digeri: eos in ligneo vase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos aduersarios vel hostes valere, vtique si abiectos eiusdem neruos calcauerit. Sinistrũ humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri vel pedis cineri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustellas contrahi in aquam conicto: corpore verò illito, detrahi pilos. Idem præstare narrant iecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitũ. Præterea à iocinere amatoria dissolui. Melancholicos autem sanari, si ex corio chamæleontis herbæ succus bibatur. Intestina & fimum eorum, cùm id animal nullo cibo viuat, cum simiarum vrina illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmæ, percussam aquam discuti, vt quæ intus sint, omnia appareant: vtinámque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palámque est, virum aliâs sagacem & vitæ vtilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidiore tantùm & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dignoscitur à crocodilo, squamarum seta à cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: vtique cum satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admistis, ità vt pastilli singularum drachmarum bibantur: per se laterum carnes obolis binis cũ myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sestius plus quàm drachmæ pondere in vini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiusdem decocti ius cum melle sumptum, Venerem inhibere. Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem geminique victus cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, vt diximus. Plurimi autem super Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres: item fimum suffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, scarificatis gingiuis. Pellis eius è sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores vtuntur. Peregrinæ sunt & lynces, quæ clarissimè omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissimè in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto, propudia virorum: eiusdem asperſu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: vrina, stillicidia vesicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad nostrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiuſdem generis placidis. Lactis vſus & obſeruationes, & de caſeis, butyro & adipe. CAP. IX.

SIcuti de lactis vſu. Vtiliſſimum cuique maternũ. Concipere nutrices exitioſum eſt: hi ſunt enim infantes qui coloſtrati appellantur, denſato lacte in caſei ſpeciem. Eſt autem coloſtra, prima à partu ſpongioſa denſitas lactis. Maximè autem alit quodcunque humanum, mox caprinum: vnde fortaſſis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulciſſimum ab hominis camelinum, efficaciſſimum ex aſinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accommodatiſſimum caprinum, quoniam fronde magis, quàm herba, veſcuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, ſtomacho minus vtile, quoniam eſt pinguius. Omne autem vernum aquatius æſtiuo, & de nouellis: probatiſſimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocentius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Aluus maximè ſoluitur bubulo. Minus inflat quodcunque decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, poſt abſtinentiam. Nam vt in Arcadia bubulum biberent phthiſici, ſyntecticíq; & cachectæ, diximus in ratione herbarũ. Sunt inter exempla, qui aſininum bibendo liberati ſint podagra chiragráue. Medici ſpeciem vnam addidere lactis generibus, quod ſchiſton appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramíſque ficulneis recentibus miſcetur, additis totidem cyathis mulſi, quot ſint heminæ lactis. Cùm feruet, ne circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & diſcedit ſerum à lacte. Quidam & ipſum ſerum iam multò potentiſſimum, decoquunt ad tertias partes, & ſub dio refrigerant. Bibitur autem efficaciſſimè heminis per interualla ſingulis diebus quinis: melius à potu geſtari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiaſi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra roſiones à medicamentis factas. Et ſi vratur dyſenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptiſana hordeacea. Item ad roſiones inteſtinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoque dyſentericis infunditur: ad colum autem crudum: item vuluæ, & contra ſerpentium ictus: phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: ſicut aſininum contra gypſum, & ceruſſam, & ſulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtiliſſimè. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis aſinini heminã dari, aut ſi in exitu cibi roſiones ſentirent, antiqui in arcanis habuerunt: ſi hoc non eſſet, habuerunt è caprino. Bubuli ſerum orthopnoicis prodeſt ante cætera, addito naſturtio. Inungũtur etiam oculi, in lactis heminis ſeſamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes ſanantur, poſt bidui inediam tertia die edera paſtis capris, per triduum poto ſine alio cibo. Lactis vſus aliâs contrarius capitis doloribus, hepaticis, ſpleneticis, neruorum vitio febres habentibus, vertigini, præterquàm purgationis gratia, grauedini, tuſſientibus, lippis. Suillum vtiliſſimum teneſmo, dyſenteriæ, necnon phthiſicis. Hoc & mulieri ſaluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus caſeorum diximus, cùm de vberibus ſingulíſque animaliũ membris diceremus. Sextius eoſdem effectus equino, quos bubulo, tradit. Hũc vocant hippacen. Stomacho vtiles, qui non ſunt ſalſi, id eſt, recentes. Veteres aluum ſiſtunt, corpúſque minuunt, ſtomacho vtiliores: & in totũ ſalſa minuunt corpus, alunt mollia. Caſeus recens cum melle, ſuggillata emendat, mollis aluum ſiſtit. Sedat tormina paſtillis in vino auſtero decoctis, rurſúſque in patina toſtis cum melle. Sapron vocant, qui cum ſale & ſorbis ſiccis è vino tritus potúſque medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impoſitus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gentium laudatiſſimus cibus, & qui diuites à plebe diſcernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguiſſimum ex ouibus. Fit & ex caprino, ſed hyeme calefacto lacte, æſtate expreſſo tantùm, crebro iactatu in longis vaſis, anguſto foramine ſpiritum accipientibus ſub ipſo ore, aliâs præligato. Additur paululũ aquæ, vt aceſcat. Quod eſt maximè coactum, in ſummo fluitat: id exemptum addito ſale, oxygala appellãt. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod ſupernatat, butyrum eſt, oleoſum natura. Quo magis virus reſipit, hoc præſtantius iudicatur. Pluribus compoſitionibus miſcetur inueteratum. Natura eius adſtringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod velis aceſcere, vtiliſſimum ſtomacho. Effectus dicemus ſuis locis. Proxima in communibus adipis laus eſt, ſed maximè ſuilli, apud antiquos etiam religioſi, Certè nouæ nuptæ intrantes, etiamnum ſolenne habent poſtes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum ſale, aut ſyncerus: tanto vtilior, quanto ſit vetuſtior. Axungiam etiam Græci appellauere eum in voluminibus ſuis. Neque eſt occulta virium cauſa, quoniam id animal herbarum radicibus veſcitur. Itaque etiam fimo innumeri vſus. Quamobrem non de alia loquimur ſue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit. Multo verò præſtantior in apris eſt. Vſus igitur axungiæ eſt ad mollienda, excalfacienda, diſcutienda, purgandáque. Medicorum aliqui admiſto anſeris adipe, taurorúmque ſeuo & œſypo, ad podagras vti iubent. Si verò permaneat dolor, cum cera, myrto, reſina, pice. Syncera axungia medetur ambuſtis vel niue: pernio-

pernionibus autem cũ hordei cinere & galla pari modo. Prodest & cõfricatis membris: itinerumq; lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. Vetus etiã phthisin in pilulis sumpta sanat, quæ sine sale inueterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ nõ sint exhulcerata, salsa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & mulsi in vini cyathis tribus decoquunt cõtra phtises, quintoq; die picem liquidã in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eorũ qui phthisin sentiunt. Tantaq; est vis, vt genibus etiã adalligata, redeat in os sapor, eamq; expuere videantur. E sue quæ non pepererit, aptissimè vtuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem verò quiuis, admisto iumentorũ seuo, pro parte tertia, & pice, pariterq; subferuefactis. Syncera partus in abortũ vergentes nutrit, collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admista, vel argenti spuma. At cũ sulphure, vnguiũ scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta, donec tres vnciæ è toto residant. Aliqui & mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæq; mammarũ. Rupta & conuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas callique vitia, cum elleboro albo: parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit: alioq; etiamnum modo podagricis prodest misto oleo vetere, cõtrito vnà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrũ lxxxv. pondo, centũ spumæ argenteæ mistis, vtilissimum contra inflammationes hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus vehiculorũ perungendis, ad faciliorem circum actum rotarum vtebantur: vnde nomen: sic quoque vtili medicina cum illa ferrugine rotarũ ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, & exemptis venis aqua cælesti fricabant crebrò, decoquebanturq; fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, vtilioremq; esse vino lotam. Massurius palmã lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminãt seui est, aliis modis, non minoris potentiæ. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimũ est. Si verò vetus reuocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quàm odoratissimo. Eodemq; modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorũ, leonumq;, ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Cõmunis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curantur ante autumnum recentes lotæ, siccatæque in vmbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autem cõmunia animaliũ vel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta vtilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibusque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens preligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquã semihora, mox siccatum sine Sole, atq; in melle conditum. Damnatur equinum tantùm inter venena, ideo Flamini sacrorum equum tangere non licet, cùm Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorũ septicã vim habet. Item equarũ, præterquàm virginum erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidẽ recens inter venena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatura, tauri sanguinẽ bibit priùs quàm in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, vt aliquãdo religione aut loco fiat. Drusus Tribunus plebis traditur caprinum bibisse, cùm pallore & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum vellet. Hircorum sanguinis tanta vis est, vt ferramentorũ subtilitas nõ aliter acriùs induretur, scabritia tollatur vehemẽtiùs, quàm lima. Non igitur & sanguis animaliũ inter cõmunia dici potest, & ideo quisq; suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula vsus, plurimumq; contra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ sunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipsi spirantesq; tantum aduersantur, sed membratim quoq;. Fugari eas nidore cornus si vratur, dictum est: at è summo gutture vstis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoq; eius inueterati, vel genitale maris, salutariter dantur in vino: item ventres qui centipelliones vocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóve cerui aut hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoq; ceruino si vnà vrantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio apud authores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile, quod ophion vocatur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interisse arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medi-

Medicina de apro, & capris, & equiferis, & remedia ex bestijs contra omnes morbos. CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum cum ruta potum ex vino. Item adeps cum melle resináque. Simili modo verrinum iecur, exemptis duntaxat fibris quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua taminia, vel vrinæ cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum; vel seuum cum cera. Millia prætereà remediorũ ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totũ difficilius se recolligẽtes à serpentium ictu, in caprilibus optimè conualescũt. Qui efficacius volunt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contráque scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: venenatáque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent, & ius ex eodem carnis decoctæ dant potui, aut axungiam cũ calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle: melis, & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam: efficacius vituli, si non ante quintum diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob ídque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum viuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum: aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit: nã id quoque venenum est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios vsus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti vtendum, aut non multo posteà tepefacto. Nullum enim celerius euanescit. Ossa quoque asini confracta, & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamẽ fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè suprà dicta, & si ephemerum impactum sit, aut si cantharides datæ, vomitione omnia egeri: sic & caprino iure cantharides. Cõtra ea verò quæ exhulceratione enecant, seuum vitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena. Nam si oleum nõ sit, vicem eius repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena suprà dicta expugnari putant, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac verò contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra viscum, & chamæleontem album, sanguinémque taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastinacam verò & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis.

De remediis ad morborum multa genera ex animalibus. CAP. XI.

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia vrsinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini è vino, vtque non tædia animalium capillis † inhærescant. Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt paululum capilli inarescãt: item fel hircinum cum vrina tauri. Si verò vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, & è canitie vindicari, si rasis illinatur, plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntque nardũ fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis hulcera manantia,

† increscant.

manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum vitulinũ cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitũ. Caprini cornus farina vel cinis, magisq; hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleoq;, priùs capite raso, mirè continent ita fluentem capillũ. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores sedat. item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circunligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto vel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere scabrities eorum inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle vrsino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarũ vitiis angulorumque occurrit: calliblepharique modo fuligo in hoc vsu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleoque sesamino, fuligine in nouum vas pennis detersa. Efficacissimè tamen euulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquaque dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum vituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum vitiis aptissimum est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrunq; verò sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atq; contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare iubent, & quoniã noctu equè quoq; cernant. Sanguine hircino sanari lusciosos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesque eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras verò euulso priùs pilo, cum succo oleris, ita vt vnctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris cõtraque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & vitiis medetur vrina apri in vitro seruata: fel apri vel suis, vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus. Præcipuè verò taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contraque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. Aut si maior sit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Vrina capri vel tauri, vel fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam misto felle eiusdem. Et cutem, quàm relinquunt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admisto cumino trito infusa. Virus verrinum è scropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque autem vsu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiaque sagapeni in ammineo vino. Parotidas vrsinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui. Addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si priùs foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strichno. Prosunt & vulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimumque eiusdem cum axungia illitũ. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, siue infricentur, siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem vsus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certumque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: & capitis eorũ cinis dentifricium est, adiectoq; nardo

mulcet grauеolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifriciũ est. Ossa quoq; ex vngulis suum combusta, eundem vsum præbent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces, iumentorum verminationes notum est: sed & combustis dentes confirmari. Asinino quoq; lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxiũ omitto, sed in equorum genibus, ac super vngulas. Præterea in corde equorum inuenitur os, dentibus caninis maximè simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus à coitu in ellychniis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrificè: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, vt affusum æris misturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitumque, & mox paulò detractum, ita vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei vitia, ceruicis & pectoris morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notumque est quasdam quotidie D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis instituit, balinearum quoq; sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Syncero verò vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bouis madida. Friuolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierũ: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibusq;, donec resoluatur in liquorem decoctũ, & illitum linteolo, candorem cutisq; erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileã illini melius, sed foueri frigida & antè & posteà iubent. Aestates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cũ oleo & gummi manu subactũ emendat. Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura, seuo vituli cũ medulla cerui, & albæ spinæ foliis vnà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit, iúsque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorũ, liquatum aceto cum sulphure viuo, ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidũ illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: sed vtriusque per sese aqua infractum, euitatisq; solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus in taurino seuo vitulinóve felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprisque maximè color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo ac viuo sulphure spongiæque cinere, vt mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuorque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resinaque & calce. Inuenio apud authores, his qui lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificiorũ vsum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ leuãtur. Gargarizatur tepidum, vt est expressum, aut calefactũ. Caprinũ vtilius, cum malua decoctũ & sale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarũ prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem priuatim renes vulpiũ aridi, cum melle triti illitiq;: anginæ fel taurinum vel caprinum cum melle. Iecur mellis ex aqua oris grauitatem, hulceraque butyrũ emendat. Spinam aliúdue quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit vel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur. Discutit & vngulæ asini vel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & vrina calefacta: & bouis vngulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctũ, testesque vulpini. Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: vterq; apud Germanos maiore in vsu viris, quàm fœminis. Ceruicũ dolores butyro aut adipe vrsino perfricantur: rigores bubulo seuo: quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon vocant) leuat vrina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum: vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel taurinum aqua calida dissolutũ. Quidam adiiciunt sulphur & alumen, pari pondere omniũ. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: vrsinumq; fel admisto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulũ leporis tertia parte denarij cũ terra Samia & vino myrteo potũ sanat. Eiusdẽ fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusseis:

pili

pili quoque leporis ſuffiti,extrahunt pulmonibus difficiles excreationes.Purulentas autem exhulcerationes pectoris pulmoniſque,& à pulmone graueolentiam halitus,butyrũ efficaciſſimè iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum,donec rufeſcat,& matutinis ſumptum ad menſuram ligulæ.Quidã pro melle,laricis reſinam addere maluerunt.Si ſanguis reiiciatur,efficacem tradunt bubulum ſanguinem,modicè & cum aceto ſumptum:nam de taurino credere, temerarium eſt. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere ſanguinis excreatione.

Ad ſtomachi & lumborum dolores,& renum vitia. CAP. XIII.

STomachum exhulceratum lactis aſinini potus reficit:item bubuli. Roſiones eius caro bubula admiſto aceto & vino cocta.Rheumatiſmos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus ſanguis recens,ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo feruens potus: coagulum tertia parte ex aceto potum.Iocineris dolores,lupi iecur aridum ex mulſo:aſininum iecur aridũ cum petroſelini partibus duabus,ac nucibus tribus,ac melle tritum,& in cibo ſumptum: ſanguis hircinus cibo aptatus. Suſpirioſis ante omnia efficax eſt potus equiferorum ſanguinis. Proximè lactis aſinini tepidi cum bulbis decocti,ita vt ſerum ex eo bibatur,addito in tres heminas cyatho naſturtij albi,perfuſi aqua,deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum,aut pulmo,in vino nigro, aut fel vrſinum in aqua,laxat meatus ſpirandi.Lumborum dolores,& quæcunque alia mollire opus ſit,vrſino adipe perfricare conuenit:cinerem aprini aut ſuilli fimi inueterati,aſpergi potioni vini. Afferunt & Magi ſua commenta.Primum omniũ rabiem hircorum,ſi mulceatur barba,mitigari: eadem præciſa,non abire eos in alienum gregem.Huic admiſcent fimum caprinũ,& ſubdito linteolo vncto caua manu,quantum pati poſſit,feruens,ſuſtineri iubent:ita ſi læua pars doleat,hæc medicina in dextra manu fiat,aut è contrario.Fimum quoque ad eum vſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt,donec vapor ad lumbos ſentiatur peruenire.Poſteà verò manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle,ſuadentq; in eodem dolore & teſtes leporis deuorare. Iſchiadicis fimum bubulum imponunt,calfactũ in foliis cinere feruenti.In renumq; dolore leporis renes crudos deuorari iubent,aut certè coctos,ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes.Lienen ſedat fel apri vel ſuis potum,vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficaciſſimè tamen inueteratus lien aſini, ita vt in triduo ſentiatur vtilitas. Aſinini pulli fimum, quod primùm edidit, (polean vocant Syri) datur in aceto mulſo.Datur & equi lingua inueterata ex vino,præſentaneo medicamento,vt didiciſſe ſe ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus ſimili modo. Recens autem aſſus vel elixus,in cibo.In veſica quoque bouis alij capita xx. tuſa, cum aceti ſextario,imponuntur ad lienis dolorem.Eadem ex cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit,iubent Magi,nulla pretij contatione:quoniam hoc quoq; religioſè pertineat:diuiſumq; per longitudinem annecti tunicæ vtrinque,& induentem pati decidere ad pedes:dein collectum in vmbra arefacere.Cùm hoc fiat,ſimul reſidere lienem ægri vitiatum,liberarique eum morbo dicitur. Prodeſt & pulmo vulpium cinere ſiccatus,atque in aqua potus.Item hœdorum lien impoſitus.

Ad aluum ſiſtendam,cœliacos,dyſentericos,inflationes alui,rupta,teneſmon, & tineas,& colum. CAP. XIIII.

ALuum ſiſtit ceruinus ſanguis:item cornus cinis:iecur aprinum ex vino potum citra ſalem, recenſque:item aſſum ſuillum,vel hircinum decoctum in vini hemina. Coagulũ leporis in vino ciceris magnitudine:aut ſi febris ſit,ex aqua.Aliqui & gallam adiiciunt,alij per ſe leporis ſanguine contenti ſunt lacte cocto.Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis,inſperſus potioni aquæ.Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum ſuo pilo decoctum,ſucco epoto.Coagulum equi,& ſanguis caprinus,vel medulla, vel iecur aluum ſoluit.Fel lupi cum elaterio vmbilico illigatum.Vel lactis equini potus: item caprini cum ſale & melle.Capræ fel cum cyclamini ſucco & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquã adiecíſſe malunt. Fel tauri cum abſinthio tritum ac ſubditũ paſtillo.Butyrum largius ſumptum cœliacis & dyſentericis medetur,& iecur vaccinum.Cornus ceruini cinis,tribus digitis captus in potione aquę.Coagulum leporis ſubactum in pane:ſi verò ſanguinem detrahunt,in polenta. Aprini vel ſuilli vel leporini fimi cinis,inſperſus potioni tepidæ vini. Vituli quoq; ius vulgariter datum,inter auxilia cœliacorum & dyſentericorum tradunt.Lactis aſinini potus vtilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino,vtrique vitio.Item polea ſuprà dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen vocant, etiam ſi ſanguinem detrahant:vel fimi cinis,dentiumque eiuſdem tuſorum farina,ſalutaris dicitur: & bubuli lactis decocti potus. Dyſentericis addi mellis exiguum præcipiunt:& ſi tormina ſint, cornus ceruini cinerem,aut fel taurinũ cumino miſtum,& cucurbitæ carnes vmbilico imponere. Caſeus recens vaccinus immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis quatuor,cum reſinæ terebinthinæ ſextante,aut cum malua decocta,aut roſaceo.Datur & ſeuum vitulinũ,aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoq; oleo,vt ſorberi poſſint. Medulla & in pane ſubigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum.Si ſint & tormina,additur protropum. Torminibus ſatis eſſe remedij in leporis coagulo poto è vino tepido,vel ſemel,arbitrantur aliqui. Cautiores & ſanguine caprino cum farina hordeacea & reſina,ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras

ventris illini caſeum mollem ſuadent:veterem autem in farina tritum, cœliacis & dyſentericis dari,cyatho caſei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis. Iecur aſſum capræ, cœliacis ſubuenit,magisque etiam hirci, in vino auſtero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo vmbilico impoſitum. Quidam decoquunt à tribus ſextariis aquæ ad heminam addita ruta. Vtuntur & liene aſſo capræ hircive,& ſeuo hirci in pane qui cinere coctus ſit, capræ à renibus maximè,vt per ſe hauriatur:protinusque modicè frigidam ſorberi iubent.Aliqui & in aqua decoctum ſeuum admiſta polenta,& cumino,& anetho,acetoque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto:& ſanguine eiuſdem in cibum formato quem ſanguiculum vocant. Infundunt dyſentericis & glutinum taurinum,aqua calida reſolutum. Inflationes autem diſcutit vitulinum fimum in vino decoctum. Inteſtinorum vitiis magnopere prodeſt coagulum ceruorum, decoctum cum lente betaque,atque ita in cibo ſumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus.Lactis caprini potus decoctus cum malua exiguo ſale addito. Et ſi coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadẽ vis eſt & in ſeuo caprino in ſorbitione aliqua, vti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta inteſtina ſarcire mirè traditur. Fimum leporis cum melle decoctũ, & quotidie fabæ magnitudine ſumptum,ita vt deploratos ſanauerint. Laudant & caprini capitis cum ſuis pilis decocti ſuccum. Teneſmos, id eſt, crebra & inanis voluntas egerendi, tollitur poto lacte aſinino:item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri oſſa,ſi terram non attigerint,colo medentur adalligata brachio. Polea quoque ſuprà dicta magnopere prodeſt in ſapa decocta. Item ſuilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctæ. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum teſta ſua tuſis miſtus, in vini potione.

Ad veſicæ cruciatus & calculos:de genitalium & ſedis vitijs, & inguinum remedijs. CAP. XV.

VEſicæ calculorumque cruciatibus auxiliatur vrina apri,& ipſa veſica pro cibo ſumpta: efficacius,ſi prius fumo maceretur vtrunque. Veſicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ ſuis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli,aut duritie lapillis ſimiles,candidi, ſicuti in vulgari ſue:quibus contritis atque potis in vino,pelli calculos aiunt. Ipſi apro tam grauis ſua vrina eſt, vt niſi egeſta fugæ non ſufficiat,ac velut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati,in vino poti,calculos pellunt.In perna ſuis articulos eſſe diximus,quorum decoctum ius facit vrinæ vtile. Aſinini renes inueterati tritique,& in vino mero dati, veſicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulſo poti diebus xl. Prodeſt & vngulæ equinæ cinis,in vino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulſo,efficacius ſylueſtrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis,cerebrum apri vel ſuis,ſanguisque. Vitia verò,quæ in eadem parte ſerpunt, iecur eorum combuſtum,maximè iuniperi ligno cum charta & arthenico ſanat:fimi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyptio ac muria ad craſſitudinem mellis ſubactum:inſuper beta ex vino cocta impoſita:caro quoque. Manantia verò hulcera,ſeuum cum medulla vituli in vino decoctum,vel caprinum cum melle rubique ſucco:vel ſi ſerpant,fimum etiam prodeſſe cum melle dicunt aut cum aceto,& per ſe butyrum. Teſtium tumor cum ſeuo vituli,addito nitro cohibetur:vel fimo eiuſdem ex aceto decocto. Vrinæ incontinentiam cohibet veſica aprina,ſi aſſa mandatur. Vngularũ apri vel ſuis cinis potioni inſperſus. Veſica fœminæ ſuis combuſta ac pota:Item hœdi, vel pulmo:Cerebrũ leporis in vino:Eiuſdem teſticuli toſti,vel coagulum cum anſerino adipe in polenta: Renes aſinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonſtrant vrinam facere in canis cubili,ac verba adiicere,ne ipſe vrinam faciat,vt canis,in ſuo cubili. Rurſus ciet vrinam veſica ſuis,ſi terram non attigerit,impoſita pubi. Sedis vitiis præclarè prodeſt fel vrſinum cum adipe. Quidam adiiciunt ſpumam argenti ac thus. Prodeſt & butyrũ cum adipe anſerino ac roſaceo. Modum ipſæ res ſtatuunt,vt ſint illitu faciles. Præclarè medetur & taurinum fel,in linteolis conceptis: rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, ſeuum vituli, maximè ab inguinibus cum ruta:cæteris vitiis medetur ſanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per ſe. Item fel lupinum ex vino. Panos & apoſtemata in quacunque parte,ſanguis vrſinus diſcutit: item taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri : quem dicitur cùm interficiatur reddere vrina,liquidiorem initio,ſed in terra ſpiſſantem ſe. Hic adalligatus femini,omnes impetus diſcutit,omnique ſuppuratione liberat. Eſt autem rarus inuentu , nec ex omni onagro,ſed celebri remedio. Prodeſt & vrina aſini cum melanthio. Et vngulæ equinæ cinis cũ oleo & aqua illitus. Sanguis equi,præcipuè admiſſarij:& ſanguis bubulus:item fel. Caro quoq; eoſdem effectus habet calida impoſita:& vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum , hircorumq; carnes in aqua decoctæ:aut fimum ex his cum melle decoctum:fel vrſinum ſiue verrinum:vrina ſuum in lana impoſita. Femina atteri aduri que equitatu notum eſt. Vtiliſſimum eſt ad omnes inde cauſas,ſpumam equi ex ore inguinibusque illinire. Inguina ex hulcerum cauſa intumeſcunt. Remedio ſunt equi ſetæ tres,totidem nodis alligatæ intra hulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbúmque regium ossáque fracta, remedia. CAP. XVI.

POdagris medetur vrsinus adeps, taurinúmque seuum, pari pondere & ceræ. Addunt quidam hypocistida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, & croco sinapíue, vel caulibus ederæ tritis, ac perdicio vel flore cucumeris syluestris. Item bouis fimum cum aceti fæce. Magnificāt & vituli, qui nondum herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam viuam, donec ossa tantùm restent: lupúmue viuum oleo cerati modo incoctum: seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & ischiadicos vri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, vtilissimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrsinum vtilissimum esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidam mitigari pede leporis viuentis abscisso, si quis secum assiduè habeat. Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: seuum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: & si subtriti sint contusiúe offensatione. si verò adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissimè curantur: item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas callíque vitia, fimum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, vrina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones verò corium combustum melius ex vetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilij bulbis decoctis, addito melle modico: itemque omnia inflammata & suppurationes minantia. Eadem res & podagricis prodest, & articulariis morbis, è maribus præcipuè vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulíque qui nondum herbam gustauerit, fimum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum vituli emendat: item caprinum admista sandaracha. Verrucas verò aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini vrinæ lutum. Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam vrinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit in vesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritíque in suis lacte, præcedente vini abstinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies XXX. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in foliis, semuncia per dies: vel vngularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarum maximè lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipuè si marē pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda Luna præcipiant, Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies xl. bibendum. Quidam vrinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, eadémque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, lichénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, vt volunt Magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel ceruini vsti nidor. Sideratis vrina pulli asinini nardo admisto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit à partu, datum fabæ magnitudine è vino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo similitérque vis est. Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circunligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro, vt diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatúsque, si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis è vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæúe est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente Luna occisæ inueteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibúsque leporis cor adalligāt. Coagulum ante accessionem propinant. Datur & caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia. CAP. XVII.

MElancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque & veternosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maximè in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoq; cornus mucronē exustum, duorum cochleariorū mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex ali-

ca & phthiſin & tuſſim ſanari, vel recenti cum mulſo liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutæque ramo permiſceatur, non pauci tradunt. Rupicapræ ſeui cyatho, & lactis pari menſura, deploratum phthiſicum conualuiſſe certus author affirmat. Sunt & qui ſuum fimi cinerem profuiſſe ſcripſerint in paſſo: & cerui pulmonem, maximè ſubulonis, ſiccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina veſicæ apri paulatim data in potus: efficacius quæ inaruerit cum veſica ſua. Fimi ceruini, maximè ſubulonis, ſed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton vocant) cinis cochleariorum trium in mulſi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero ſexu in viris: quod veluti myſterium occultarunt Magi: Fimum vituli maſculi illitum: Fimi vituli cinis cum ſemine ſtaphylini, æqua portione ex vino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, vtique ſi lentiſco paſcantur: Igni ſacro vrſinus adeps illinitur, maximè qui eſt ad renes: vitulinum fimũ recens, vel bubulum: caſeus caprinus ſiccus cum porro: ramenta pellis ceruinæ deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi ſpuma aut vngulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, aſinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caſeus caprinus ſiccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Puſtulis ſuilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel ſuillum: item vitulinum: verris ſpuma recẽs cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro impoſita tumorem ſanat. Fimum ſuillum in teſta calefactum tritúmque cum oleo, duritias corporum omnes tollit optimé. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus eſt, plurimum proficit. Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis ſeuum bubulum cum ſale: aut ſi dolor eſt intinctum oleo, liquefactum ſine ſale, ſimilíque modo caprinum. In ambuſtis vrſinus adeps cum lilij radicibus: aprinum aut ſuillum fimum inueteratum: ſetarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: fel tauri: fimum leporis. Sed caprarum fimus ſine cicatrice ſanare dicitur. Glutinum præſtantiſſimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodeſt ambuſtis. Sed adulteratur nihil æquè, quibuſuis pellibus inueteratis, calceamentíſque etiam decoctis. Rhodiacum fideliſſimum: eóque pictores & medici vtuntur: Id quoque quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignoſum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, vtiliſſimũ putant, vel putreſcente neruo. Spaſmata & percuſſu vitiata fimo aprugno curant, vere collecto & areſacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotáue vulneratos: & quoquo modo ſanguine contuſo, vel ſi recẽs illinatur. Sunt qui incoxiſſe aceto, vtilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratíſque & euerſis ex aceto ſalutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Ferúntque & Neronem principem hac potione recreari ſolitum, cùm ſic quoque ſe trigario approbare vellet. Proximam ſuillo fimo vim putant.

Ad ſanguinem ſiſtendum, & contra hulcera & carcinomota, & ſcabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus proſunt. CAP. XVIII.

SAnguinem ſiſtit coagulum ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidem & pilorũ cinis: item ex fimo aſinino cinis: & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admiſto, & in lana ad omne profluuium impoſito. ſimiliter ex equino capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris diſſecti ſanies efficacior: & cinis vtriuſque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij duntaxat cinis, cum pari pondere reſinæ: quo genere ſiſtitur ſanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoque coagulum ex aceto, & feminum eius combuſtorum cinis, ſimiliter pollere traduntur. Hulcera ſanat in tibiis cruribúſq; adeps vrſinus, admiſta rubrica. Quæ verò ſerpunt, fel aprugnum cum reſina & ceruſſa: maxillarum apri vel ſuum cinis: fimum ſuum illitum ſiccum: item caprinum ex aceto ſubferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens ſuum, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fiſtulis immittitur fel tauri, cum ſucco porri, aut lacte mulierum, vel ſanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cũ pari pondere capparis aſperſum vino. gangrenas vrſinum fel penna illitum: aſini vngularum cinis ea quæ ſerpunt hulcera inſperſus. Sanguis equi adrodit carnes ſeptica vi: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea verò quæ phagedænas vocant in hulcerum genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumeſcere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis ſordida hulcera, & quæ cacoethe vocant, è lacte mulieris ſanat. Recentes verò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die ſolutum. Caſeus caprinus ſiccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quæ verò ſerpant, cohibet ſeuum cum cera: item addita pice ac ſulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris. Et aduerſus carbunculos, ſuis fœminæ cerebrum toſtum illitúmque. Scabiem hominis, aſininæ medullæ maximè abolẽt: vrinæ eiuſdem cum ſuo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in iumẽtis proficit cum reſina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum ſcabies ſanantur bubulo ſanguine recenti: iterúmque, cùm inareſcat, illito, & poſtero die abluto cinere lixiuo. Spinæ ac ſimilia corpori extrahuntur felis excrementis; item

tisi item capræ ex vino: coaguloquocunque,ſed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cũ viſci pari pondere,aut cum propoli.Cicatrices nigras ſeuum aſininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum,æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiſcent.

Ad muliebria mala medicinæ,& ad infantium morbos,& Veneris remedia. CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinum lana ſuccida appoſitum. Olympias Thebana addidit hyſſopum & nitrum.Cornus ceruini cinis potus.Item vuluas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appoſitum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino ſuffire prodeſt. Tradunt, ceruas cùm ſenſerint ſe grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in vulua (nam & ibi inuenitur) cuſtodire partus adalligatum. Inueniuntur & oſſicula in corde & in vulua, perquàm vtilia grauidis parturientibúſque.Nam de pumice, qui in vaccarum vtero ſimili modo inuenitur,diximus in natura boum.Lupi adeps illitus vuluas mollit,dolores etiam iecur. Carnes lupi ediſſe parituris prodeſt:aut ſi incipientibus parturire ſit iuxtà qui ederit, adeò, vt etiam cõtra illatas noxias valeat.Eundem ſuperuenire,pernicioſum eſt.Magnus & leporis vſus mulieribus. Vuluas adiuuat pulmo aridus potus: profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum: ſecundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri ſucco, vellere appoſitum, abortus mortuos expellit.Si vuluæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi putant. Hoc & teſticulis eorũ & coagulo profici.Conceptum leporis vtero exemptum his quæ parere deſierint,reſtibilem fœcunditatem afferre.Sed pro conceptu,leporis ſaniem & viro Magi propinant. Item virgini nouem grana fimi, vt ſtent perpetuò mammæ. Coagulum quoq; ob id cum melle illinunt:ſanguine, vbi euulſos pilos renaſci nolunt. Inflationi vuluæ, fimum aprugnum ſuillúmue cum oleo illini prodeſt. Efficacius ſiſtit farina aridi, vt aſpergatur potioni, vel ſi grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte ſuis poto cum mulſo adiuuantur partus mulierum. Per ſe verò potum, deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circunlita ſanguine fœminæ ſuis, minus creſcent. Si dolent, lactis aſinini potu mulcentur quod addito melle ſumptum,& purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhulcerationes eiuſdem animalis ſeuum inueteratum,& in vellere appoſitum duritiem vuluarum emollit. Per ſe verò recẽs vel inueteratum,ex aqua illitum,pſilothri vim obtinet. Eiuſdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit vuluas ſuffitu corrigit. Vngulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant,vt vel abortus euocetur:nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partum necant. Eiuſdem animalis fimum ſi recens imponatur, profluuia ſanguinis mirè ſedare dicitur. Necnon & cinis eiuſdem fimi,qui & vuluæ prodeſt impoſitus.Equi ſpuma illita per dies XX.priùs quàm primùm naſcantur,pili reſtinguuntur.Item cornus ceruini decocto:melius,ſi recentia ſint cornua. Lacte equino iuuantur vuluæ collutæ. Quòd ſi mortuus partus ſentiatur,lichen ex aqua dulci potus eiicit.Item vngulæ ſuffitu,aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infuſum ſiſtit. Induratam vuluam aperit fel bubulum roſaceo admiſto,foris vellere cum reſina terebinthina impoſito. Aiunt & ſuffitu fimi è mare boue, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri,certum eſt.Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino,& adipe ſerpentium,& ærugine,addito melle,medicatis locis ante coitus. Vitulinũ quoque fel,ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum vuluæ, etiam duritiam ventris emollit, & profluuium minuit vmbilico perunctо, atque in totum vuluæ prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admiſto amygdalino oleo,quantum eſſe ſatis appareat: hoc in vellere imponunt.Maſculi fel vituli,cum mellis dimidio tritum, ſeruatur ad vuluas. Carnem vituli ſi cum ariſtolochia inaſſatam edant circa conceptum, mares parituras promittũt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum ſeuo, exhulcerationibus vuluarum impoſita prodeſt. Item adeps vulpium,excrementúmque felium: hoc cum reſina & roſaceo impoſitum. Caprino cornu ſuffiri vuluam, vtiliſſimum putant. Syluestrium caprarum ſanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum verò fel, callum vuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque pſilothri vis efficitur, ſi euulſis pilis triduo ſeruetur illitum. Profluuium, quamuis immenſum, vrina capræ pota ſiſti, obſtetrices promittunt,& ſi fimum illinatur. Membrana caprarum in aqua partus editus, inueterata, potúque ſumpta in vino, ſecundas pellit. Hœdorum pilis ſuffiri vuas, vtile putant, & in profluuio ſanguinis coagulum bibi,aut hyoſcyami ſemen imponi. E boue ſyluestri nigro ſi ſanguine recini lumbi perungantur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Oſthanes. Idem amoris, pota hirci vrina, admiſta propter faſtidium nardo. Infantibus nihil butyro vtilius, per ſe cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas,& ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientíque morbos: quod & pellis lupina præſtat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem curſum præſtare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere, ſiſtitur infantium aluus. Iecur aſini, admiſta modicè panace, inſtillatum in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc xl. diebus fieri præcipiunt. Et pellis aſinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem præſtant infantibus adalligati: efficacius, ſi terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle.

Lien vituli in vino decoctus, tritúſque & illitus, hulcuſcula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus inſtillant contra comitiales, cæteróſque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maximè puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore ſumpto in cibis Cato arbitratur: vulgus & gratiam corporii in vij. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat ſubeſſe cauſa in tanta perſuaſione. Magi felle capræ, ſacrificatæ duntaxat, illito oculis, vel ſub puluino poſito, ſomnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus ſtimulat fel aprugnum illitum: item medullæ ſuum hauſtæ: ſeuum aſininum, anſeris maſculi adipe permiſto illitum. Item à coitu equi Virgilio quoque deſcriptum virus, & teſticuli equini aridi, vt potioni interi poſſint, dextérue aſini teſtis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiuſdem à coitu ſpuma collecta roſeo panno, & incluſa argento, vt Oſthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet ſepties, eóque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipſo illini pubem. At è diuerſo muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut ſuis aſſus, ieiuni cibo ſumptus eo die: item hœdinus.

Mira de animalibus. CAP. XX.

Mira prætereà traduntur in eiſdem animalibus. Veſtigium equi excuſſum vngula (vt ſolet plerunque) ſi quis collectum reponat, ſingultus remedium eſſe recordantibus quonam loco id repoſuerint. Iecur luporum equinæ vngulæ ſimile eſſe, & rumpi equos qui veſtigia luporum ſub equite ſequantur. Talis ſuum diſcordiæ vim quandam ineſſe. In incendiis ſi fimi aliquid egeratur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouéſque. Hircorum carnes virus non reſipere, ſi panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laſérue dilutum biberint. Nullas verò teredinem ſentire, Luna decreſcente induratas ſale. Adeóque nihil omiſſum, vt leporem ſurdum celeriùs pingueſcere reperiamus. Animalium verò medicinas: ſi ſanguis profluat iumentis, ſuillum fimum ex vino infūdendum. Boum autem morbis ſeuum, ſulphur viuum, allium ſylueſtre, ouum coctum: omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam diſcoctam, potu ſuum morbis mederi. Omnium verò quadrupedum morbis, capram ſolidam cum corio, & ranam rubetā diſcoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel ſi pellicula ex ea collo inducta, galli inierint. Similia in felle muſtelæ. Boues in Cypro contra tormina hominum excrementis ſibi mederi. Non ſubteri pedes boum, ſi priùs cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum nō accedere, ſi capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto, paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur: atq; ipſe defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut ſi vomerē, quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit, excuſſum aratro, focus Larium, quò familia conuenit, abſumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia ſui generis, quæ aut placida non ſunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VIGESIMVS NONVS.

De origine medicinæ, & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chryſippo & Eraſiſtrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illuſtribus Medicis, & quoties ratio medicinæ mutata ſit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint & vitia medicinæ. CAP. I.

NATVRA remediorum, atque multitudo inſtantium ac præteritorum, plura de ipſa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus ſim, nullis antè hæc Latino ſermone condita, ancépſque lubricum eſſe rerum omnium nouarum, taliū vtique quàm ſteriles gratiæ difficultates in promendo: ſed quoniam occurrere veriſimile eſt omnium qui hæc cognoſcant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ vſu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirúmque & indignum protinus ſubit, nullam artium inconſtantiorem fuiſſe, & etiamnum ſæpius mutari, cùm ſit fructuoſior nulla. Diis primùm inuentores ſuos aſſignauit, & cœlo dicauit. Necnon & hodie

& hodie multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aeſculapium fabulata, quoniam Tyndariden reuocauiſſet ad vitam. Nec tamen ceſſauit narrare alios reuixiſſe opera ſua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerũ tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte denſiſſima latuere vſque ad Peloponneſiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in inſula Coo, in primis clara ac valida, & Aeſculapio dicata. Is cùm fuiſſet mos, liberatos morbis ſcribere in templo eius Dei quid auxiliatum eſſet, vt poſteà ſimilitudo proficeret, excripſiſſe ea traditur, atq; (vt Varro apud nos credit) iam templo cremato, inſtituiſſe medicinam hanc, quæ clinice vocatur. Nec fuit poſteà quæſtus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, diſcipulus eius, inſtituens quam vocãt Iatralepticen, reunctoribus quoque Medicorum ac mediaſtinis vectigal inuenit. Horum placita Chryſippus ingenti garrulitate mutauit, plurimumque etiam ex Chryſippo diſcipulus eius Eraſiſtratus, Ariſtotelis filia genitus. Hic Antiocho rege ſanato c. talentis donatus eſt à rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis oſtendere. Alia factio ab experimentis ſe cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Phyſici authoritate commendato. Diſſederuntq; eæ ſcholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in muſicos pedes venarũ pulſu deſcripto per ætatũ gradus. Deſerta deinde & hæc ſecta eſt, quoniã neceſſe erat in ea literas ſcire. Mutata & quã poſteà Aſclepiades (vt retulimus) inuenerat. Auditor eius Themiſon fuit, qui quæ inter initia ſcripſit, illo mox recedente à vita, ad ſua placita mutauit. Sed & illa Antonius Muſa eiuſdem authoritate Diui Auguſti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. Multos præterea Medicos, celeberrimosque ex iis Caſſios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, ccl. H—S annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus, quod H—S quingenis annuis contentus eſſet: ſexcena enim ſibi quæſtu vrbis fuiſſe numeratis domib' oſtendebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæſare infuſa eſt: cenſusque, quanquã exhauſti operibus Neapoli exornata, hæredi † H—S ccc. reliquere, quantũ ad eam ætatẽ Aruntius ſolus. Exortus deinde eſt Vectius Valens, adulterio Meſſalinæ Claudij Cæſaris nobilitatus, pariterq; eloquentiæ affectator. Is eam potentiã nactus, nouã inſtituit ſectã. Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalũ tranſiliuit, delentem cuncta maiorũ placita, & rabie quadã in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, æſtimari vel vno argumento abundè poteſt, cùm monumento ſuo (quod eſt Appia via) iatronicen ſe inſcripſerit. Nullius hiſtrionũ equarumq; trigarij comitatior egreſſus in publico erat: cũ Crinas Maſſilienſis arte geminata, vt cautior religioſiorq;, ad ſiderũ motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horasq; obſeruãdo, authoritate eũ præceſſit. Nuperque centies H—S reliquit muris patriæ, mœnibus quoq; aliis penè nõ minori ſumma extructis. Hi regebant fata, cùm repentè ciuitatem Charmis ex eadem Maſſilia inuaſit, damnatis nõ ſolùm prioribus Medicis, verùm & balineis: frigidaq; etiam hybernis algoribus lauari perſuaſit. Merſit ægros in lacus. Videbamus ſenes Conſulares vſq; in oſtentationem rigentes. Qua de re extat etiã Annæi Senecæ aſtipulatio. Nec dubiũ eſt, omnes iſtos famã nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negotiari. Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarũ concertationes, nullo idem cenſente, ne videatur acceſſio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inſcriptio, turba ſe medicorũ periſſe. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamque eſt, vt quiſque inter iſtos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ noſtræ necisq; fieri: ceu verò non millia gentium ſine Medicis degant, nec tamen ſine Medicina: ſicut populus Romanus vltra ſexcenteſimũ annum, nec ipſe in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percenſere inſignia priſcorũ in his moribus conuenit. Caſſius Hemina ex antiquis author eſt, primùm è Medicis veniſſe Romã Peloponneſo Archagathum Lyſaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio Coſſ. anno vrbis DXXXV. eique ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptã ob id publicè. Vulnerarium eum tradunt fuiſſe vocatum, mireque gratum aduentum eius initio: mox à ſæuitia ſecandi vrendique, tranſiſſe nomen in carnificem, & in tædium artem omnesq; Medicos: quod clariſſimè intelligi poteſt ex M. Catone, cuius authoritati triumphus atque Cenſura minimum conferunt: tanto plus in ipſo eſt. Quamobrem verba eius ipſa ponemus, Dicam de iſtis Græcis ſuo loco Marce fili, qui Athenis exquiſitũ habeam, & quòd bonum ſit eorum literas inſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixiſſe: Quandocunque iſta gens ſuas literas dabit omnia corrumpet. Tum etiam magis, ſi Medicos ſuos huc mittet. Iurarunt inter ſe barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipſum mercede faciunt: vt fides iis ſit, & facilè diſperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & ſpurcius nos, quàm alios opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV. anno vrbis noſtræ obiit, LXXV. ſuo, ne quis illi defuiſſe publicè tempora, aut priuatim vitæ ſpatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem vtiliſſimã credimus? Minimè hercule. Subiicit enim qua Medicina & ſe & coniugem vſque ad longam ſenectam perduxerit, iis ipſis ſcilicet, quæ nunc nos tractamus. Profiteturque eſſe commentarium ſibi, quo medeatur filio, ſeruis familiaribus, quem nos per genera vſus ſui differimus. Non rem antiqui damnabant, ſed artem. Maximè verò quæſtũ eſſe immani pretio vitæ recuſabãt. Ideo templum Aeſculapij,

† Hermolaus hic legit ſeſtertia trecenta: Budæus ſeſtertiũm trecenties: quæ ſumma eſt centuplicato maior. Vide ipſũ libr. 2. de Aſſe.

etiam cùm reciperetur is Deus,extra vrbem feciſſe,iterumque in inſula,traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerent,diu etiam poſt Catonem excepiſſe Medicos. Augebo prouidentiam illorũ. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, pauciſſimi Quiritium attigere,& ipſi ſtatim ad Græcos transfugæ.imò verò authoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus,etiam apud imperitos expertesque linguæ,non eſt. Ac minus credunt, quæ ad ſalutem ſuam pertinent,ſi intelligunt. Itaque hercule in hac artium ſola euenit,vt cuicunque Medicum ſe profeſſo ſtatim credatur,cùm ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda eſt ſperandi pro ſe cuique dulcedo. Nulla præterea lex,quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt: Medicoque tantùm hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. Quinimò tranſit conuitium, & intemperantia culpatur,vltròque qui periere,arguuntur. Sed decuriæ pro more cenſuris principum examinantur: inquiſitio per parietes agitur:& qui de nummo iudicet,à Gadibus columnisq; Herculis accerſitur: de exilio verò non niſi die xl. quinque electis viris datur tabella. At de iudice ipſo quales in conſiliũ eunt,ſtatim occiſuri? Meritò,dum nemini noſtrum libet ſcire,quid ſaluti ſuæ opus ſit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoſcimus:aliena memoria ſalutamus:aliena viuimus opera. Perieruntque rerum naturæ pretia & vitæ argumenta. Nihil aliud pro noſtro habemus,quàm delicias. Non deſeram Catonem tam ambitioſę artis inuidiæ à me obiectum,aut Senatum illum qui ita cenſebat,idque non criminibus artis arreptis,vt aliquis expectauerit. Quid enim venenorum fertilius, aut vnde plures teſtamentorum inſidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Druſi Cæſaris: item Valentis,in qua dictum eſt regina. Non ſint artis iſta, ſed hominum. Non magis hæc vrbi timuit Cato,vt equidem credo,quàm reginas. Ne auaritiam quidem arguam,rapacesque nundinas pendentibus fatis,& dolorum indicaturam,ac mortis arrham, aut arcana præcepta, Squamam in oculis emouendam potiùs,quàm extrahendam: per quæ effectum eſt, vt nihil magis prodeſſe videretur,quàm multitudo graſſantium. Neque enim pudor,ſed æmuli pretia ſummittunt. Notum eſt ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus H—S ducentis conductum: Alconti vulnerum Medico H—S.c. damnato ademiſſe Claudiũ principem. Eidemq; in Gallia exulanti, & deinde reſtituto acquiſitum non minus intra paucos annos. Et hæc perſonis imputentur. Ne fæcem quidem aut inſcitiam eius turbæ arguamus, ipſorumque intemperantiam in morbis,aquarum calidarum diuerticulis: imperioſam inediam, & ab iiſdem deficientibus cibos ſæpius die ingeſtos,mille præterea pœnitentiæ modis,culinarum etiam præceptis & vnguentorum miſturis,quando nullas omiſere vitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, cõſiliariq; extrema pretia,diſplicuiſſe maioribus crediderim equidem,non tamen hoc Catonem prouidiſſe, cùm damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compoſitio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura,quæ ſingula ſufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus liiij. componitur, interim nullo pondere æquali,& quarundam rerum ſexageſima denarij vnius imperata. Quo Deorum perfidiam iſtam monſtrante? Hominum enim ſubtilitas tanta eſſe non potuit. Oſtentatio artis & portentoſa ſcientiæ venditatio manifeſta eſt. Ac ne ipſi quidem illam nouere. Comperiq; vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inſcitia nominis, quod eſſe venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad ſingulorum ſalutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit,innocentiora multo & parua opinatu,quæ proceres artis eiuſdem in ſemetipſis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ ſani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis cauſa inſtituta,balineæ ardentes,quibus perſuaſere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minus validus exiret,obedientiſſimi verò efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rurſus perpotationes,ac pilorum euiratio inſtituta reſinis eorum: Itemque pectines in fœminis quidem publicati. Ita eſt profectò, lues morum, nec aliunde maior,quàm è medicina, vatem prorſus quotidie facit Catonem,& oraculum: Satis eſſe ingenia Græcorum inſpicere,non perdiſcere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo,ſexcentiſque populi Romani annis aduerſus artem,in qua conditione inſidioſiſſima authoritatem peſſimis boni faciunt: ſimul contra attonitas quorundam perſuaſiones,qui prodeſſe niſi pretioſa non putant. Neq; enim dubitauerim, aliquibus faſtidio futura quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla neceſſitate,& curculiones, ac lucifugis congeſta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatem muſcæ deſcribere: non naturæ gignere iſta,cùm gignat hominem. Proinde cauſas quiſque & effectus,non res,æſtimet. Ordiemur autem à confeſſis, hoc eſt, lanis ouiſque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam ſi alienis locis,tamen obiter dici neceſſe erit. Nec deerat materiæ pompa, ſi quicquam aliud intueri liberet,quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoque medicinis,ceu verò id certum eſſet,atque non fabuloſum. Irridere eſt, vitæ remedia poſt milleſimum annum reditura monſtrare.

De medicinis lanarum. CAP. II.

LAnis authoritatem veteres Romani etiam religioſam habuere,poſtes à nubentibus attingi iubentes. Præterq; cultum & tutelam contra frigora,ſuccidæ plurima præſtãt remedia ex oleo vinoque

noque aut aceto, prout quæque mulceri morderíve opus sit, & astringi laxaríve, luxatis membris, dolentibusq; neruis impositæ, & crebrò suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contusis tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atq; gingiuis admisto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vuluæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimū soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum præligans. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas auresque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis partibus siccant, carpuntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguā astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimeque genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudorque feminum & alarum adhærentes lanis (œsypum vocāt) innumeros propè vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, ac lento igni in æneo vase subferuefactis & refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat vt cerussa. Oculis vtilissimum contra inflammationes genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, vtilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Hulcera non oculorum modò sanat, sed oris etiam & genitalium cum anserino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus, & sedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos vsus eius suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæque in farinam & illitæ dentibus mirè prosunt, etiam labantibus, gingiuisque, si carcinoma serpat. Iam verò pura vellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantumque pollent, vt medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissimè præligata, euulsa inde lana, statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. CAP. III.

Lanæ habent & cum ouis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc vsu radicula esse curatas: neque aliud, quàm candidum ex ouo, infundi ac pollinem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, vrentesque refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyriis. Infantibus verò contra lippitudines vix aliud remediū est, butyro admisto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admistoque. Et vari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parum. Hulceribus verò ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum & suillo adipe, mirè prodest. Eadem curatione ad sedis vitia vtuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumę argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari, calculosque pelli. Lutea ouorum cocta vt indurescant, admisto croco modicè, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cum trito apij semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus non attingatur: thoracis distillationibus, faucium scabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibusque, & cruenta excreantibus. Quinque ouorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum iure putaminis sui & papaueris succo ac vino. Dantur cœliacis cum vuæ passæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cùm opus sit, auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna,

totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur iisdem ad liuentia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota inflationes quoque vuluæ cruda cum oleo ac vino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiã vitiis durata igni, vt calore quoq; prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata ex aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocãt schista, cum triduo incubata tolluntur. Stomachum dissolutum cõfirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæq;. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifriciũ. Idem cinis & mulierũ menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminũ tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangantur, nec nisi paululũ inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partũ, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex vino. Scabiem corporum ac pruritũ oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoq; humida in capite cyclamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, pariq; mensura mellis Græci calefactũ hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleiq; pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amyliq; semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritaq; adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foueant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat neq; oneret, simulq; vim potus ac cibi habeat. Maceratorũ in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidã ita resoluta in patinis torreri vtilius putant. Quo genere non aluos tantùm, sed & menses fœminarum sistunt: aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriũtur, & per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumq; cum trito pipere torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdemque oui mensura, vt paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto resinam adiiciunt rubentem, vinumq;: & alio modo temperãt, olei tantùm mensura pari, pineiq; corticis duabus sexagesimis denariorũ, vna eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina *a* cum aliis piscis quatuor vnà atterendo, viniq; hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Prætereà est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, saliuis faucium corporumque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atq;, vt est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentiũ humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorũ polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum nõ ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neq; enim cristatos esse in caduceo mos est. De anserum ouis magnæ vtilitatis, ipsoq; ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorẽ & Comagenorũ clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi vsus est, ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Comagene vocatur, obrutis niue vasis, odore iucundo, vtilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniáq; quæ acopis curãtur: vnguentúmq; pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, vt diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere, qui fit adipis, cum vino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate non glaciat, nisi accepta cera. Multa prætereà remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm capris. Nanq; anser coruúsque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

a *In vetusto quodam exemplari, quamuis alioqui deprauatissimè scripto, postrema litera ex dictione, aliis, principio subsequentis dictionis, piscis, cohærebat. Quo fit, vt hic legendũ coniiciam. Cum alliis spicis quatuor. Spicas enim Latini vocãt segmenta illa in allij capitib⁹, quas Græci ἄγλιθας nominãt.*

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum. CAP. IIII.

EAdem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, viui in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorũ mores. Catulos lactentes adeò puros existimabãt ad cibum, vt etiã placandis numinib⁹ hostiarũ vice vterentur his. Genito manè

manè catulo res diuina fit,& in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt. Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putatur. Vomitiones quoque hoc animal monſtraſſe homini videtur. Et alios vſus ex eo mirè laudatos referemus ſuis locis. Nunc ad ſtatutum ordinem pergemus. Aduerſus ſerpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures diſſecti & impoſiti, quorum natura non eſt ſpernenda, præcipuè in aſſenſu ſiderum (vt diximus) cum lumine Lunæ fibrarum numero creſcẽte ac decreſcente. Tradũt magi, iocinere muris dato porcis in fico, ſequi dantem id animal. In homine quoq; ſimiliter valere, ſed reſolui cyatho olei poto. Muſtelarum duo genera: alterum ſylueſtre. Diſtant magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aſpides dicitur efficax, cæterò venenum. Hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat,& catulos ſuos (vt author eſt Cicero) quotidie transfert, mutátque ſedem, ſerpentes perſequitur. Ex ea inueterata ſale denarij pondus in cyathis tribus datur percuſſis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúſque & in vino potus. Et catulus muſtelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta authorum aſſeueratione commendantur, vt præterire fas non ſit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdiſſimi,& dictu quoq; faſtidiendi natura, contra ſerpentium morſus, & præcipuè aſpidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd dicunt gallinas, quo die id ederint, nõ interfici ab aſpide: carnes quoq; earum percuſſis plurimum prodeſſe. Ex his quæ tradũt, humaniſſimum eſt, illinire morſibus cum ſanguine teſtudinis: item ſuffitu eorum abigere: ſanguiſugas adhærentes, hauſtáſque ab animalibus reſtinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum ſale & lacte mulierum, auréſque cum melle & roſaceo admiſtis. Eos qui agreſtes ſint,& in malua naſcantur, crematos cinere permiſto roſaceo infundunt auribus. Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba incluſos cenſeant deuorandos, falſa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibẽt, quoniam vincatur aſpidum ſomnifica vis, ſeptenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et ſtranguriæ fiſtulæque impoſuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium ſine ingentibus cauſis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana ſubrepta paſtoribus, reſiſtere nocturnis febribus prodiderũt, diurnis in roſaceo panno. Rurſus iis aduerſatur ſcolopendra, ſuffitúque necat. Aſpides percuſſos torpore & ſomno necant, omnium ſerpentium minimè ſanabiles. Sed & venenum earum ſi ſanguinem attingit, aut recens vulnus, ſtatim interimit: inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non eſt enim tabifica vis: itaque occiſa morſu earum animalia, cibis innoxia ſunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, niſi M. Varronem ſcirem LXXXVIII. vitæ anno prodidiſſe, aſpidũm ictus efficaciſſimè curari, hauſta à percuſſis ipſorum vrina. Baſiliſci, quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt, alios olfactu nicantem, qui hominem vel ſi aſpiciat tantùm, dicitur interimere, ſanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum à poteſtatibus,& à diis etiam precum, morborum remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni ſanguinem appellant. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum ſubditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis,& cum melle tritis, inunctos non paueſcere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorũm victoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes eius illigatos pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præſtare dominos, poteſtatéſque exorabiles. Sed ſuper omnia eſt compoſitio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiuſdem, equi victoris ſpuma, canis vnguibus adalligatis ceruino corio, neruíſque cerui alternatis & dorcadis: quæ arguiſſe non minus refert, quàm contra ſerpentes remedia demonſtraſſe, quoniam hæc morborum veneficia ſunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item virus ichneumonum,& cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impoſitum, vel alterius quàm quæ percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam in vapore baculo ſuſtineat: aiunt enim præcauere: item ſi quis exuſtæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percuſſum ſerpentes neceſſitate naturæ, Nigidius author eſt. Caput quidem diſſecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipſo toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera paſtilli, qui theriaci vocantur à Græcis, quaternis digitis vtrinque amputatis, exemptíſque interaneis & liuore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho diſcocto, ſpiníſque exemptis,& addita ſimilagine, atque ita in vmbra ſiccatis paſtillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, vt ſuprà dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus ſit, ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, vt omnes beſtiæ fugiant eos. Prætereà conſtat, contra omnium ſerpentium ictus, quamuis inſanabiles, ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari: eóſque qui aliquãdo vigere iecur coctũ hauſerint, nunquàm poſteà feriri à ſerpẽte. Neq; anguis venenatus eſt, niſi per mẽſem Luna inſtigatus. Sed prodeſt viuus comprehẽſus,& in aqua contuſus, ſi foueatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa credũtur, vt dicemus,& ideo Aeſculapio dicatur. Democritus quidẽ

monſtra quædam ex his conficit, vt poſſint auium ſermones intelligi. Atqui anguis Aeſculapius Epidauro Romam aduectus eſt: vulgóque paſcitur & in domibus. Ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua viuit, hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno. Horum iecur ſeruatum aduerſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno aduerſatur. Fit enim & è ſtellionibus malum medicamentum. Nam cùm immortuus eſt vino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in vnguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remedium eſt oui luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimũt: vt omittam, quòd perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliua eius quacunq; parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibuſdam animalium, vt ſuibus, manditur, domante eadem illa rerum diſſidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa, veriſimile eſt. Quæ prodantur, cantharidũ potu, aut lacerta in cibo ſumpta: cætera aduerſantia diximus, dicemúſque ſuis locis. Ex ipſis quæ Magi tradunt contra incẽdia, quoniam ignes ſola animalium extinguat, ſi forent vera, iam eſſet experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, ſi detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle ſeruentur, tradit, negátque reſtingui ignem ab iis. Ex volucribus in auxilio contra ſerpentes primùm vultur eſt. Annotatum quoque minus virium eſſe nigris. Pennarum ex his nidore, ſi vrantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos eſſe ab impetu non ſolùm ſerpentium, ſed etiam ferarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt tepeant auulſæ, appoſitis, venena ſerpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur, & in multis aliis vſibus mirabile. Pantheræ leonéſque non attingũt perunctos eo, præcipuè ſi & allium fuerit incoctum. Aluum ſoluit: validius è vetere gallinaceo. Prodeſt & contra longinquas febres, & torpentibus membris tremulíſque, & articulariis morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, faſtidiis, incipienti teneſmo, iocineri, renibus, veſicæ: contra cruditates, ſuſpiria. Itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: vtiliſſimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum ſuprà dictis herbis, & refrigeratum ſub dio dari tempeſtiuis antecedente vomitione. Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt id in ſe. Ita hoc venenum auri eſt. At gallinaceis ipſis circulo è ſarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra ſerpentes & columbarum caro recens concepta, & hirundinum: bubonis pedes vſti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentoſa mendacia, cor eius impoſitum mammæ mulieris dormientis ſiniſtræ, tradunt efficere vt omnia ſecreta pronuntiet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiuſdem ouo ad capillos remedia demonſtrant. Quis autem quæſo ouum bubonis vnquam videre potuit, cùm ipſam auem vidiſſe prodigium ſit? quis vtique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam criſpari capillum promittunt. Cuius generis propè videri poſſint, quæ tradunt & de veſpertilione, ſi ter circunlatus domui viuus, per feneſtram inuerſo capite infigatur, amuletum eſſe: priuatímque ouilibus circunlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari. Sanguinẽ quoque eius cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium eſt Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum ſimile formicæ, ſed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incurſantibus reſperſum guttis. Acerbior huius, quàm veſpæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis eiuſdem generis alterum percuſſo oſtendat. Et ad hoc ſeruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & muſtelæ catuli, vt diximus ſuprà. Aequè phalangion Græci vocant inter genera araneorum, ſed diſtinguũt lupi nomine. Tertium genus eſt eodem phalangij nomine araneus lanuginoſus, grandiſſimo capite. Quo diſſecto inueniri dicũtur intus vermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præſtare ne concipiant, vt Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua eſt: quam ſolã ex omni atocio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro ſimilis, ore minimo ſub aluo, pedibus breuiſſimis, tanquam imperfectis. Dolor à morſu eius qualis à ſcorpione. Vrina ſimilis araneis textis. Idem erat aſterion, niſi diſtingueretur virgulis albis. Huius morſu genua labefactãtur. Peior vtroque eſt cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneoſos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm differẽs. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ ſimilis capite, aluo nigra, guttis albis diſtinguentibus, veſparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent: peior, medium caput diſtinguente linea alba, & tranſuerſa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. Minimè

tior.Minimè

tior. Minimè autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle mustelæ catulo, vt in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est, diuulsus & impositus. Nam si prægnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vsum seruant in oleo, aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. Fertur enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maximè inuicem stellio traditur, vt visu quoq; pauorem iis afferat, & torporẽ frigidi sudoris. Itaq; in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant, & ascalaboten, & galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridotis acerbi, & vescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulsa, mus diuulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus, in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quòd manus palmam non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscũque, ab ea parte qua in terra erat, appositus plagæ, leuat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua parte, sicut erat imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, & cauere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle seruantur. Noctua apibus contraria, & vespis crabronibúsq; & sanguisugis: pici quoq; Martij rostrũ secum habentes non feriuntur ab iis. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelabos vocant. Est & formicarum genus venenatum: non ferè in Italia. Solpugas Cicero appellat, salpugas Bætica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibúsque formicis: salamandris cantharides, vt diximus. Sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cùm is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto Medicus ob hanc valetudinẽ eius à Cæsare, cùm cantharidum potum præparare voluisset, interemit. Verùm illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiæ vuæ, & seuo ouis vel capræ. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, nõ constat inter authores. Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunq; parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo, in spongia maximè, cynorrhodi quæ fit in caule, sed fœcundissimè in fraxino: cæteræ in alba rosa, minus efficaces. Potentissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habẽt, multum pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosę: inutilissimæ verò, vnius coloris macręque. Condũtur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspendũtur super acetũ cum sale feruens, donec per linteolum vaporentur, postea reponũtur. Vis earum adurerę corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestí, similitérque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásque: dicuntur & menses ciere & vrinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis lx. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc vęnisse sestertiis LXXX. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: cõtra quod vtuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Item potum in vino, remedium est vitiorum, quę cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquę capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus, in vase fictili nouo, argilla circunlito, atque in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere: menstruáue in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt carnes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuę sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophouos non patitur. Multo tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Gręcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Item ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantùm eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadam remedia in cibo dandæ. Quin & necãtur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, vt iecur crudũ deuoretur ex iis. Prodest & fimũ gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositũ: & muris aranei caudę cinis, ita vt ipse, cui abscissa sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinũ nido illita ex aceto, vel pulli hirundinis combusti: membrana siue senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiã per

se reposita

ſe repoſita in arcis armariiſque, tineas necat. Tanta vis mali eſt, vt vrina quoque calcata rabioſi canis noceat, maximè hulcus habentibus. Remedium eſt fimum caballinum aſperſum aceto, & calfactum in fico impoſitum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morſum, vſque in prouerbium diſcordiæ veniſſe. Qui in vrinam canis ſuam egeſſerit, torporem lumborum dicitur ſentire. Lacerta, quam hi ſepa, alij a chalcidicen vocant, in vino pota, morſus ſuos ſanat. Veneficiis ex muſtela ſylueſtri factis, contrarium eſt ius gallinacei veteris largè hauſtum, peculiariter contra aconitum: addi parum ſalis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyſſopo decoctum aut mulſo, venena fungorum boletorúmque aſtringit: item inflationes ac ſtrangulationes: quod miremur, cùm ſi aliud animal guſtauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anſerinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia aſſeruatur cũ Lemnia rubrica & ſpinæ albæ ſucco, paſtillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibãtur: item muſtelæ catulus, vt ſuprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduerſus omnia mala medicamenta pollet: item ſanguis anatum Ponticarum. Itaque & ſpiſſatus ſeruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduerſus cantharidas: item lac ouium calidum, præterquàm iis qui bupreſtin aut aconitum biberint. Columbarum ſylueſtrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, muſtela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

a *Melius, Chalcidem, vt infrà lib. 32. ca. 3. & apud Ariſto. de animal li. 8. cap. 24.*

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lentes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. CAP. VI.

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item vngularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Prætereà (vt Varro noſter tradit) murinum fimum, quod item muſcerdas appellat. Et muſcarum capita recentia, priùs folio ficulneo aſperatas. Alij ſanguine muſcarum vtũtur. Alij decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita vt ſit tertia pars è muſcis. Alij lacte mulierum cum braſſica cinerem muſcarum ſubigunt: quidam melle tantùm. Nullum animal minus docile exiſtimatur, minoriſue intellectus: eo mirabilius eſt, Olympię ſacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudiſque & totius muris emendat: præcipuè ſi veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combuſtum cum pice liquida. Caput quidẽ eius vſtum per ſe, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & ſinapi. Quidam ex aceto vti maluerunt. Quæ de herinaceis dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hyſtrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combuſtæ cum radice recentis harundinis, quæ vt vnà cremari poſſit, minutim findenda eſt: ita myrteo oleo permiſto cineres capillorum defluuia continent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præſtant. Etiamnum vtilius admiſto ſale, & adipe vrſino, & cæpa tuſa. Quidam denas virides in decem ſextariis olei veteris diſcoquunt, contenti ſemel in menſe vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: item gallinarum fimũ recens illitum. Corui ouum in æreo vaſe permiſtum illitúmque deraſo capite nigritiam capillis affert: ſed donec inareſcat, oleum in ore habendum eſt, ne & dentes ſimul nigreſcant: Idque in vmbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alij ſanguine & cerebro eius vtuntur cum vino nigro. Alij excoquunt ipſum, & nocte concubia in plumbeum vas condũt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Cauſtica vis earum, cauendúmque ne exhulcerent altè. Poſteà ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo ſumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, illita capiti donec inareſcat. Capitis doloribus remedio ſunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (eſt autem calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypij oſſa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino perunctо capite, & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo ſumptum, vel noctuæ, idem præſtat: gallinaceúſque ſi incluſus abſtineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulſis collo plumis circunligatíſq;, vel criſtis: muſtelæ cinis illitus: ſurculus ex nido milui puluino ſubiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ oſſiculum per aurem cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus ſempérque prodeſt. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto impoſita, non niſi vulnere ſanato, abſcedit. Hæc & vulneribus tonſtrinarum ſanguinem ſiſtit. A cerebro verò profluentem, anſeris ſanguis, aut anatis infuſus: adépſque earundem alitum cum roſaceo coctus. Matutinò paſcentis hirundinis caput præciſum, maximè Luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo ſumptum, palpebras gignere dicitur: œſypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Idem præſtare muſcarũ, fimíq; murini cinerem æquis portionibus, vt efficiatur dimidiũ pondus denarij, promittitur, additis duabus ſextis denarij è ſtibi, vt omnia œſypo illinãtur: item murini catuli triti in vino vetere ad craſ-

ſitudinem

ſitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulſos renaſci non patitur fel herinacei: ouorum ſtellionis liquor: ſalamandræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum ad craſſitudinem mellis in æreo vaſe: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, ſpumaque cochlearum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli vij. dierum emendari, ſpecillo demiſſo in dextram partem, ſi dexter oculus curetur: in ſiniſtram, ſi ſiniſter: aut felle recenti aſionis. Noctuarum eſt id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat. Suffuſionem oculorum canino felle malebat quàm hyænæ curari Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitum caudarumq; cinere ex melle inunctis, claritatem viſus reſtitui dicunt: multoque magis gliris aut muris ſylueſtris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps ſoricis combuſti tritus, lacrymoſis oculis plurimum confert: ſtibi, quod quid ſit dicemus in metallis. Muſtelæ cinis ſuffuſionibus: item lacertæ hirundiniſve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæue fronti illitæ, epiphoras ſedant, ſiue per ſe, ſiue cum polline, ſiue cum thure. Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoq; cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtiliſſimum eſt. Iumentorum oculis membrana aſpidis, quam exuerit, cum adipe eiuſdem claritatem inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi ſucco ad cyathum vnum, & thuris manna vna, atque ita ſuffuſiones oculorum & caligines inungere vtiliſſimum eſt. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium è vipera, in olla putrefacta, vermiculiſque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum ſale, quem lingendo claritatem oculorum conſequuntur, & ſtomachi totiuſque corporis tempeſtiuitates. Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa, & in antidotum contra ſerpentes additur. Quidam & viperis vtuntur in cibis. Primùm omnium occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubent, donec liqueſcat humor, quatuor digitorum menſura vtrinque præciſa, exemptiſque interaneis diſcoquunt in aqua, aut oleo, ſale, anetho, & omnibus aut ſtatim veſcuntur, aut pane colligunt vt ſæpius vtantur. Ius præter ſuprà dicta pediculos è toto corpore expellit, pruritusque etiam ſummæ cutis. Effectum oſtendit & per ſe capitis viperini cinis. Vtiliſſimè oculos inungunt. Itemque adeps viperinus. De felle non audacter ſuaſerim quæ præcipiunt, quoniam (vt ſuo loco docuimus) non aliud eſt ſerpentium venenum. Anguium adeps ærugini miſtus, ruptas oculorum partes ſanat, & membrana ſiue ſenectus vernatione eorum exuta, ſi adfricetur, claritatem facit. Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, ſuffuſiones, caligines: adeps ſimiliter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, miſto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes ſuffuſioneſque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle eſt cum porri ſucco, & melle exiguo. Item in gallinacei felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad ſuffuſiones oculorum, maximè candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, duntaxat rubrum, luſcioſis illiniendum monſtrant. Laudant & gallinæ fel, ſed præcipuè adipem, contra puſtulas in pupillis. Has ſcilicet eius rei gratia ſaginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tuniculas admiſtis ſchiſto & hæmatite lapidibus. Fimũ quoque earum, duntaxat candidum, in oleo vetere corneiſque pyxidibus adſeruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione ſignificandum eſt, pauones fimum ſuum reſorbere tradi, inuidentes hominum vtilitatibus. Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones omnium vitiorũ putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimum columbarũ ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anſerinum, ſanguis anatum contuſis oculis, ita vt poſteà hyſſopo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere, per ſe verò ad claritatem, dorcados. Hippocratis (vt putant) authoritate adiicitur, quòd in argentea pyxide id ſeruari iubent. Oua perdicum in vaſe æreo decocta cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum ſanguis, oculis cruore ſuffuſis eximiè prodeſt. In columbis maſculæ efficaciorem putãt. Vena autem ſub ala ad hunc vſum inciditur, quoniam ſuo calore vtilior eſt. Superimponi oportet ſplenium è melle decoctum, lanamque ſuccidam ex oleo aut vino. Earundem auium ſanguis nyctalopas ſanat: & iecur ouium, atque (vt in capris diximus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius oculos abluere ſuadent: & medulla dolores tumoreſque illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio miſtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ ſuprà ſcripta ſunt, ſanatur. Mel vtiliſſimũ oculis, in quo ſunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippituris: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines diſcuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, reſtitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle vtuntur ad claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia aſſumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari ſolent, nouem ſingulos ſignis ſignantes, & ſingulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos ſeruant ad oculorum dolores. Alij terram ſubſternunt lacertæ viridi excæcatæ, & vnà in vitreo vaſe annulos includunt è ferro ſolido vel auro: cùm recepiſſe viſum lacertam apparuerit per vitrum, emiſſa ea, annulis contra lippitudinem vtuntur. Alij capitis cinere pro ſtibio ad ſcabritias. Quidam viridem longo collo in ſabuloſis

nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiã oculis punctu erutis, aiunt visum reuerti: eademque quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculũ dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viua dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibio eximiè medetur. Aranei muscarij telæ, & præcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, néve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiã cui crassissimum textum est, in contignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps anserinus. Quidã adiiciunt succum cæpæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nanque & huic animali est medicina: constatque vrsos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoque & omnium auium adeps præparatur, exemptisque venis omnibus patina nouo fictili operta in Sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Gliris detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in vase nouo: sed Medici malunt è nardo decoqui vsque ad tertias, atque ita asseruari, deinde cùm opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: oniscon Græci vocant, alij tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci vocant, alij scolopendram, minorem perniciosamque. Cochleæ, quæ sunt in vsu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium feruente testa vsta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graueolentiam præcipuè: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam authoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circunligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vnà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fierique vermiculum. Alij binas ternásve in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorumque curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pisselæo sanare hulcera aliâs insanabilia: strumas, panos, diebus xxj. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi, quicquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum seruandũ ad hos vsus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. Infixa vtique corpori illitas extrahere constat. Mel vtilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicinasq; ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliqua ex animalibus medicina. CAP. I.

MAGICAS vanitates ſæpius quidem antecedentis operis parte, vbicunque cauſæ locusque poſcebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res eſt, de qua plura dicantur, vel eo ipſo, quòd fraudulentiſſima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque ſeculis valuit. Authoritatem ei maximam fuiſſe nemo miretur, quãdoquidem ſola artium tres alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa in vnam ſe redegit. Natam primùm è Medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe velut altiorẽ ſanctioremq́; quàm Medicinam: ita blandiſſimis deſideratiſſimisque promiſſis addidiſſe vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque ſuggeſſerit miſcuiſſe artes Mathematicas, nullo non auido futura de ſeſe ſciendi, atque ea è cælo veriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus triplici vinculo, in tantum faſtigij adoleuit, vt hodieque etiam in magna partè gentium præualeat, & in Oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perſide à Zoroaſtre, vt inter authores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an poſteà & alius, nõ ſatis conſtat. Eudoxus, qui inter ſapientiæ ſectas clariſſimam, vtiliſſimamque eam intelligi voluit, Zoroaſtrem hunc ſex millibus annorum ante Platonis mortem fuiſſe prodidit. Sic & Ariſtoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentiſſimè ſcripſit, & vicies centum millia verſuum à Zoroaſtre condita, indicibus quoque voluminum eius poſitis explanauit, præceptorem, à quo inſtitutum diceret, tradidit Azonacem, ipſum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuiſſe. Mirum hoc in primis, duraſſe memoriam artemque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis ſucceſſionibus cuſtoditam. Quotus enim quiſque auditu ſaltem cognitos habet, qui ſoli cognominantur, Apuſcorum & Zaratum Medos, Babyloniumque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Aſſyrium verò Zarmocenidam, quorum nulla extãt monumenta. Maximè tamen mirum eſt, in bello Troiano tantum de arte ea ſilentium fuiſſe Homero, tantumque operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeò vt totum opus non aliunde conſtet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe vtiq; & inferorum euocatione hoc ſolum agi. Nec poſteà quiſquam dixit, quonam modo veniſſet Telmeſſum religioſiſſimam vrbem, quando tranſiſſet ad Theſſalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in noſtro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæſiſſe, vt Menander quoq; literarum ſubtilitati ſine æmulo genitus, Theſſalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primum intuliſſe, ad vicinas vſque ſuperſtitiones ac Medicinę profectũ, ſi non expers ſedes eius tota Thrace Magices fuiſſet. Primus extat (vt equidem inuenio) commentatus de ea Oſthanes, Xerxem regem Perſarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut ſemina artis portentoſæ ſparſiſſe, obiter infecto, quacunque cõmeauerat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroaſtrem alium Proconneſium. Quod certum eſt, hic maximè Oſthanes ad rabiem, non auiditatem modò ſcientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto ſummam literarum claritatem gloriamque ex ea ſcientia antiquitus & penè ſemper petitã. Certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc diſcendam nauigauere, exiliis verius, quàm peregrinationibus, ſuſceptis. Hanc reuerſi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illuſtrauit, voluminibus Dardani in ſepulchrũ eius petitis, ſuis verò ex diſciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum atque tranſiiſſe per memoriam, æquè ac nihil in vita, mirandum eſt. In tantùm fides iſtis fasque omne deeſt, adeò, vt ij qui cætera in viro illo probant, hæc eius eſſe opera inficientur. Sed fruſtra. Hunc enim maximè affixiſſe animis eam dulcedinem conſtat. Plenumque miraculi & hoc, pariter vtraſque artes effloruiſſe, Medicinam dico, Magicenque, eadem ætate illã Hippocrate, hanc Democrito illuſtrantibus, circa Peloponneſiacum Græciæ bellum, quod geſtum eſt à ccc. vrbis noſtræ anno. Eſt & alia Magices factio, à Moſe & Iamne & Iotape Iudæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem. Tanto recentior eſt Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus authoritatem addidit profeſſioni ſecundus Oſthanes, comitatu eius exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes veſtigia eius in duodecim tabulis noſtris, aliisque argumentis, quæ priori volumine expoſui. DCLVII. demum anno vrbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Lici-

nio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palamque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego hæc commemorarem in arte Oceanum quoq; transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, vt dedisse Persis videri possit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi verò etiam saluberrimum.

De speciebus Magiæ, Neronisq; & magorum detestatio. CAP. II.

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanq; & ex aqua, & ex sphæris, & ex aere, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibusque, & multis aliis modis diuina promittit: præterea vmbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non citharæ tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarũ summa gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, nõ discendi ingenium, aliaque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: vtinamque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset, quàm lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profectò sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quàm cogitationes eius, fuissent. Sæuius sic nos repleuit vmbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, vt cerni nõ possint. Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam hominem immolare etiam gratissimũ. Magus ad eum Tyridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo prouinciis grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Non tamen cùm regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis vmbras, sed in his veneficas artes pollere, nõ Magicas. Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cùm adolescentibus nobis visus Apion Grammaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbã, quæ in Aegypto vocaretur osyrites, diuinam, & contra omnia veneficia: sed si ea erueretur, statim eum qui eruisset, mori. Seque euocasse vmbras ad percontandũ Homerum, qua patria quibusque parentibus genitus esset: non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De Talpis, & reliqua medicina per morbos digesta in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera. CAP. III.

PEculiare vanitatis sit argumentum, quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis, defossas sepultisq; similes. Nullis æquè credunt extis: nullum religionis capacius iudicant animal: vt si quis cor eius recens palpitansque deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittãt. Dente talpæ viuæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus aduersari eas, quoniam & terra orbitis (vt diximus) depressa aduersatur. Cæterùm dentium doloribus (vt iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cuius è parte doleat. Caninus dens sinister maximus, circunscarificato eo qui doleat: aut draconis os è spina: item enhydridis. Est autẽ serpens masculus & albus. Huius maximo dente circunscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingãt. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis murino fimo inditur, vel iecur lacertarũ aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresq; ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusiq; auriculæ, cuius è parte doleant, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus cõiectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita vt colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba Veneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mirè prodest. Nam erucæ brassicæ, eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ, quæ inueniũtur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum mirrha gingiuis prodest, serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo tedæque resina calefacta, & auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus & rosaceũ: eadem cauis indita, vt sine molestia cadant, præstat. Vanũ arbitror esse, Canis ortu

ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia viſum eſt, multóque minus credibile in tepidis regionibus tam ſerò exui. Hanc autem vel inueteratam cum ceta celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipſum ſiniſtra manu captum tritúmque in roſaceo, & in aurem infuſum cuius à parte doleat, prodeſſe arbitrentur. Oſſiculis gallinarũ in pariete ſeruatis, fiſtula ſalua, adacto dente vel gingiua ſcarificata, proiectóque oſſiculo, ſtatim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, vel paſſerum, cum oleo calfacto, & proximæ auriculæ infuſo, pruritum quidem intolerabilem facit; & ideo tolerabilius eſt paſſeris pullorum ſarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia.

CAP. IIII.

ORis ſaporem commendari affirmant, murino cinere cum melle ſi fricentur dentes. Admiſcent quidam marathri radices. Penna vulturis ſi ſcalpãtur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idẽ hyſtricis ſpina feciſſe, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulſo decoctæ ſanant. Adeps anſeris aut gallinæ rimas. Oeſypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus exuſſerint, lacte canino ſtatim ſanabitur. Maculas in facie, œſypum cum melle Corſico, quod aſperrimum habetur, extenuat. Item ſcobem cutis in facie cum roſaceo impoſitum vellere. Quidam & butyrum addũt. Si verò vitiligines ſint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & ſuggillata pulmones arietum pecudúmque in tenues conſecti membranas calidi impoſiti, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anſeris, vel gallinæ cuſtodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ paſſim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis ſpiſſat, calfacit ſmectica vi: & ideo cauſticis commiſcetur, pſoríſque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas Herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto ſale exiguo, talia vitia ſanentur. Bupreſtis animal eſt rarum in Italia, ſimillimum ſcarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomen inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, vt rumpat. Hæc cum hircino ſeuo illita lichenas ex facie tollit ſeptica vi, vt ſuprà dictum eſt. Vulturinus ſanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam eſſe diximus) radice & cedria tritus, contectúſque braſſica lepras ſanat: item pedes locuſtarum cum ſeuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cepa tritus & ſubactus. Vtiliſſimum & in facie mel, in quo apes ſint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri, ſi quis nares murinas oſculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priuſquàm herbam guſtauerint, in vmbra arefacto. Vua ſucco cochleæ acu transfoſſæ illita, vt cochlea ipſa in fumo ſuſpendatur. Hirundinum cinere cum melle: ſic & tonſillis ſuccurritur. Tonſillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum paſſo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impoſitum extrà. Aſperitatem faucium & diſtillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptóque tantum terreno conteri, & in paſſo dari potui. Sunt qui Aſtypalæicas efficaciſſimè putant, & in iis ſmegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut ſi quis manibus, quibus eum contriuerit, tonſillas attingat. Anginis felle anſerino cum elaterio & melle citiſſimè ſuccurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ author eſt Ouidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monſtrantur, pulli ſylueſtrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficaciſſimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuſcunque hirundinis pullum edendum cenſent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum ſanguine comburunt in vaſe, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & muſtelæ cineres pari modo admiſcent. Sic & ad ſtrumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In ſale quoque ſeruatæ hirundines ad anginam vna drachma bibuntur: cui malo & nidus eãrum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficaciſſimum putant. Alij XXI. tritas in aquæ mulſæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil proſint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, ſi bibatur is liquor, remedio eſſe. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permiſtum. Ceruicis neruis & opiſthotono ex milui nido ſurculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad ſtrumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. CAP. V.

STrumis exhulceratis muſtelæ ſanguis: ipſa decocta in vino: non tamen ſectis admouetur. Aiunt & in cibo ſumptam idem efficere. Vel cineri eius ſarmentis combuſtæ miſcetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: poſt dies XXX. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vaſculo ſeruant. Ad fœminarum ſtrumas veteres cochleæ cum teſta ſua tuſæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aſpidũ cum ſeuo taurino imponitur. Anguinus adeps miſtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Ediſſe quoque eos medios abſciſis vtrinque extremis artubus aduerſus ſtrumas prodeſt: vel cinerem bibiſſe in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo

inter duas orbitas occiſorum. Et gryllum illinire cum ſua terra effoſſum ſuadent: item fimum colūbarum per ſe, vel cum farina hordeacea auenaceáue ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alij iecur eiuſdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio eſſe ſtrumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tuſum digerunt in paſtillos pyxide ſtannea, & vtuntur ad omnia quæ intumeſcunt, & quæ apoſtemata vocant, quæq; in ceruice ſint: veſcíque ſuilla tunc vetant. Tauri vocantur ſcarabei terreſtres, ricino ſimiles: nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egeſtam illinunt ſtrumis & ſimilibus vitiis & podagris. Triduo non abluunt: prodéſtque hæc medicina in annum. Omniáq; his adſcribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egeſta ſic vtuntur. Alij vermes terrenos totidem, quot ſint ſtrumæ, adalligant, paritérque cum his areſcunt. Alij viperam circa Canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter ſeptenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: ſic ſtrumis medentur. Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis vtuntur, addita reſinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apoſtemata curari iubent. Humeri doloribus muſtelæ cinis cum cera medetur. Ne ſint malæ hirſutæ, formicarum oua pueris infricata præſtant. Item mangonibus, vt lanugo tardior ſit pubeſcentium, ſanguis è teſticulis agnorum, qui caſtrantur: qui euulſis pilis illitus & contra virus proficit. Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuſcunque partis ſi catulus lactens admoueatur, apprimatúrq; his partibus, tranſire in eum morbus dicitur. Idq; in exenterato perfuſóque vino deprehendi, vitiato viſcere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio eſt. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, ſtomachi dolorem ſedant applicati ſæpius. Tranſiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum vitijs, iecoris, & ſanguinis reiectionibus. CAP. VI.

PVlmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & ſale decocti, atq; in cibo ſumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus ſtomacho. In aqua eas ſubferuefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garóque ſumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodeſſe. Id quoque obſeruant, vt numero impari ſumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Proſunt & ſanguinem excreantibus, dempta teſta tritæ in aquæ potu. Laudatiſſimæ autem ſunt Africanæ, ex his Solitanæ, Aſtypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & ſine ſucco: Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in ſpeluncis naſcuntur. Laudatæ & ex inſulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ virus habēt: necnon ſylueſtres, ſtomacho inutiles, aluum ſoluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ ſtomacho vtiliores: efficaciſſimæ tamen in dolore ſtomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Prætereà ſunt quæ aceratæ vocantur, latæ multifariámque naſcentes: de quarum vſu ſuis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inſperſa potioni, diſtillationes pectoris & humidam tuſſim, vel recens toſta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus ſi ſorbeantur, tuſſim ſedant. Diſtillationes ſedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum ſtomachus recreatur. Iocinerum doloribus medetur muſtela ſylueſtris in cibo ſumpta, vel iocinera eius. Item viuerra porcelli modo inaſſata. Suſpirioſis multipedæ, ita vt ter ſeptenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim vas earum nigreſcit contactu. Quidam torrent ex his ſextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miſcent. Alij centipedam vocāt, & ex aqua calida dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mēs, aut quibus vertigines fiunt, ex paſſi cyathis tribus ſingulæ contritæ cum ſua teſta & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui ſingulas primo die dedere, ſequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & ſuſpiria emendant & vomicas. Eſt animal locuſtæ ſimile ſine pennis, quod tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet, vt aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc eſſe quod gryllus vocetur. Ex his XX. torreri iubent, ac bibi è mulſo contra orthopnœas, ſanguinémque expuentibus. Eſt qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo ſumat: aut ſi tritæ cum teſtis ſuis ſumantur cum protropo, ſic & tuſſi medentur. Vomicas priuatim ſanat mel in quo apes ſint emortuæ. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combuſtus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iiſdem portionibus potus manè atque veſperi in vino ſi febris abſit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta ſunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis ſuper dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni ſe remedium facere. Poſt hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectóue includi, & obſignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus ſi viuenti eximatur, & in cibo ſumatur, liberāt eo vitio. Quidam recentem ſuperalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto ſcillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum ſemine lini & vrticæ addito melle, donec perſanet. Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, ſuſpenſa, vt egrediens reuerténſque attingat manu: cinis è capite bubonis cum vnguento: mel

in quo

in quo apes ſint emortuæ: araneus, & maximè qui lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptiſana decoctarum, quæ & per ſe illinuntur. Canis rabioſi caluariæ cinis potioni inſpergitur. Lumborum dolori ſtellio tranſmarinus, capite ablato & inteſtinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo ſucco bibitur. Lacertæ virides deciſis pedibus & capite, in cibo ſumuntur. Cochleæ tres contritæ cum teſtis ſuis, atque in vino decoctæ cum piperis granis XV. Aquilæ pedes euellunt in aduerſum à ſuffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, ſiniſter læuæ. Multipeda quoque, quam oniſcon appellauimus, medetur denarij pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fiſſo & ferro vincto impoſitum, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodeſſe iſchiadicis affirmantes.

Ad dyſentericos, & ventris mala, remedia. CAP. VII.

DYſentericos recreant femina pecudũ decocta cum lini ſemine aqua pota. Caſeus ouillus vetus, ſeuum ouium decoctum in vino auſtero. Hoc & ileo medetur, & tuſſi veteri. Dyſentericis ſtellio tranſmarinus ablatis inteſtinis & capite, pedibúſque ac cute, decoctúſque & in cibo ſumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtraque cum putamine contrita, atque in vaſe nouo addito ſale & paſſi cyathis duobus, aut palmarum ſucco & aquæ cyathis tribus ſubferuefactis & in potu datis. Proſunt & combuſtæ, vt cinis earum bibatur in vino addito reſinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maximè inueniuntur, vtiliſſimæ dyſentericis, quinæ combuſtæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: éxque eo cinere dãtur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet auſtero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas, vel latas infundunt potius. Et ſi maior fluxio ſit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dyſentericis & teneſmis in ſtanneo vaſe decoquitur cum roſaceo. Vel ſi in alio, cum ſtanno illinitur. Ius è gallinaceo iiſdem medetur, ſed veteris gallinacei vehementius. Salſum ius aluum ciet. Membrana gallinarum toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorum dolores mulcet. Abſtinere autem à frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum toſtum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: item merulæ. Mel, in quo ſint immortuæ apes, decoctum. Grauiſſimum vitium ileos appellatur. Huic reſiſti aiunt diſcerpti veſpertilionis ſanguine: etiam illito ventre ſubuenire. Siſtit aluum & cochlea, ſicut diximus in ſuſpirioſis, temperata. Item cinis earum quæ viuæ crematæ ſint, potus ex vino auſtero. Gallinaceorum iecur aſſum cum ventriculi membrana, quæ abiici ſolet, inueterata, admiſto papaueris ſucco. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, & per ſe ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, è poſca decoctus. Lien pecudis toſtus, & in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Oſſifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, vtiliſſimus, vel ſi manu tantùm teneant capientes cibum. Quidã adalligant ex hac cauſa, ſed cõtinuare non debent: maciem enim facit. Siſtit & anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. Tormina ſanat lien ouium toſtus, atque è vino potus: palumbus ferus ex poſca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod prætereà traditur in torminibus, mirũ eſt, anate appoſita ventri tranſire morbum, anatémque emori. Tormina & melle curantur, in quo ſunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficaciſſimè ſanatur aue galerita aſſa in cibo ſumpta. Quidam in vaſe nouo cum plumis exuri iubẽt, conteríq; in cinerem, bibíq; ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alij recens tepénſque adhuc deuorari. Conſularis Aſprenatum domus eſt, in qua alter è fratribus colo liberatus eſt, aue hac in cibo ſumpta, & corde eius armilla aurea incluſo: alter ſacrificio quodam facto crudis laterculis in formam camini, atque vt ſacrum peractũ erat, obſtructo ſacello. Vnum eſt oſſifrago inteſtinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodeſſe contra colum cõſtat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priuſquàm videant, applicẽtur triduo ſtomacho maximè ac pectori, & ex ore ægri ſuctum lactis accipiant, trãſire vim morbi, poſtremò exanimari, diſſectíſque palàm fieri ægri cauſas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem veſpertilionis ſanguine cõtacto ventre, in totum annum caueri dolorem tradunt: aut per dolorem ſi quis aquam per pedes fluentem haurire ſuſtineat.

Ad calculos & veſicæ dolores, teſtiúmque & inguinum tumores, & ad panos. CAP. VIII.

MVrino fimo contra calculos illinire ventrẽ prodeſt. Herinacei carnem iucundam eſſe aiunt, ſi capite percuſſo vno ictu interficiatur, priùs quàm in ſe vrinam reddat: eos qui carnem ederint, ſtranguriæ morbum contrahere minimè poſſe. Hæc caro ad hunc modum occiſi, ſtillicidia veſicæ emendat: item ſuffitus ex eodem. Quòd ſi vrinam in ſe reddiderit, eos qui carnem ederint, ſtrãguriæ morbum contrahere traditur. Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut paſſo ad comminuendos calculos: vel cochleas decoctas, vti ſuſpirioſis. Eaſdem exemptas teſtis tritáſque, tres in vini cyatho bibi, ſequenti die duas, tertia die vnam, vt ſtillicidia vrinæ emendent. Teſtarum verò inanium cinerem ad calculos pellẽdos. Item hydri iecur bibi, vel cinerẽ ſcorpionum in pane ſumi, vel ſi quis cum locuſta edit. Lapillos qui in gallinaceorũ veſica, aut in palumbium ventriculo inueniantur, conteri

tur, conteri & potioni inspergi. Item membranã è ventriculo gallinacei aridã: vel si recens sit, tostam. Fimum quoq; palumbinũ in faba sumi cõtra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarũ cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida. Ossifragi ventrem arefactũ. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis vitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiiciunt pompholygem, & rosaceum) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiuntque inuentum Aesculapij esse, & eodem verrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia alui succus cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle: vel herinacei, cum vespertilionis cerebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouiũ cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucisq; medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à renibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus verò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradũt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes sunt emortuæ, cum resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: tricesimóque die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneísque demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur, sicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum adipem † cum alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei author est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

† Melius, Cũ alumine schisto. tum ex vetusto codi. tũ ex Plinio ipso, qui infrà libr. 35. ca. 15. duo facit aluminis concreti genera, eáq; Græcis nominibus distinguit, schiston appellans, & strõgylon, hoc est, scißile, & rotundum.

Ad podagras articulorum dolores. CAP. IX.

PODagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & viuæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimũ gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita vt tertio die soluãtur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos aceto mẽsura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritóque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinent cum vrtica: vel pennis eorum, cùm primùm nascentur, tritis cum vrtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo vel tragacantho. Incussos articulos aranei telæ commodissimè curant. Sunt qui cinere earum vti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si putrida sint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel gryllorum crematorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ viuæ combustæ sint: fimíque gallinacei cinis exhulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim subluuiem. Lacertæ viridis sanguis subtritus, & hominum & iumentorum pedes sublitus sanat. Clauos pedum vrina muli mulæúe cum luto suo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo: stellionis caput cum viticis

pari modo tritum ex oleo:fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas verò omnium generum vrina canis recens cum suo luto illita:fimi canini cinis cum cera:fimum ouium:sanguis recens murinus illitus,vel ipse mus diuulsus:herinacei fel:caput lacertæ vel sanguis,vel cinis totius: membrana senectutis anguium:fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt:sed ita erosas aliis,quæ ad persananda hulcera monstrauimus,curari oportet.

Remedia aduersus morbi toti corpori. CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea,quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletū esse Magi dicunt domus totius,suffitæ eo purificatæúe cōtra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus,genitalique eius sublimine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam vni nullus sit exitus saginæ,nec finis alia quàm morte,diutius in fame viuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt:at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantique de morbo,spem vitæ certam esse:moriturum nihil respondere. Adiiciunt, vt euellatur ex aure læua canis,cui non sit alius,quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectū eius,qui è sue id animal euellerit,scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt,lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere. Eos verò,qui à nocturnis Diis Faunisque agitentur,draconis lingua, & oculis,& felle,intestinisque in vino & oleo decoctis,ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinisque liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam,vel pellem tantùm eius. Quinimo arbori,quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliusque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, vbicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum vtilissima tradunt esse:millepedas,vt in anginis diximus, potas phthisin sentientibus:lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum vnum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec conualescant. Cochlearum cinerem potum in vino. Comitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis auellanæ,à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos, tritosque dimidio denarij pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus antè & postea. Magnificè laudatur & sanguis pecudum potus:item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lactens sumptus,abscisso capite pedibusque,ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, vt anguis, exuit, pota. Quidam & ipsum harundine exenteratum inueteratumque bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inassatum. Operæpretium est scire quomodo præripiatur,cùm exuitur membrana hyberna,aliàs deuoranti eam, quoniam nullū animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Obseruant cubile eius æstatibus. Est autem in locis hostiorum fenestrarumque, aut cameris sepulchrisve:ibi vere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas,quarum angustiis etiam gaudet,eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potumque, & iecur eius:testiculi uuluæque aut ventriculus inueteratus cum coriandro,vt diximus: item cinis: syluestris verò tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis cum condimentis quæ fastidium abstergeant,ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis addito semine lini & vrticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis:vel lapilli è ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quòd si pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cùm quis primùm tentatus sit,liberatur eo malo. Posteà medetur hirundinum sanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim,& adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipsum vulturem in cibo dari iubent,& quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendū censent,& in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte,antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent,infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. CAP. XI.

MOrbo regio resistunt sordes aurium,aut mammarum pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento,& vini cyathis duobus:canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis vino,quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorū palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerū cinis sarmentis crematorū cochlea-

ribus duobus in aqua mulſa. Auis icterus vocatur à colore, quæ ſi ſpectetur, ſanari id malũ tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari galgulum. Phreneticis prodeſſe videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modò muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem muſtelæ, verumetiam inueteratas herinacei carnes quis poſſit furenti, etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigioſè vitam ludificantur, acceperim. Præcipuèque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanq; & in xij. ſigna digeſſere eam Sole tranſmeante, iterumq; Luna: quod totum abdicandum paucis exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritiſque cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos tranſit Sol, criſtis, & auribus, & vnguibus gallinaceorũ: ſi Luna, radiis barbiſq; eorũ: ſi Virginem alteruter, hordei granis: ſi Sagittarium, veſpertilionis alis: ſi Leonem Luna, tamaricis fronde, & adiiciunt ſatiuæ: ſi Aquariũ, è buxo carbonibus tritis. Ex iſtis confeſſa, aut certè veriſimilia ponemus, ſicut & lethargũ olfactoriis excitari: inter ea fortaſſis muſtelæ teſticulis inueteratis, aut iocinere vſto. His quoq; pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putãt vtile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quãobrem plura eorũ remedia ponemus: primumq; ea, quæ adalligari iubent: Puluerem, in quo ſe accipiter volutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longiſſimum. Pſeudoſphecem vocant veſpam, quæ ſingularis volitat: hanc ſiniſtra manu apprehenſam ſubnectunt: alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abſciſſum in linteolo, vel cor viuentis exemptum. Muris roſtellum auriculaſque ſummas roſeo panno, ipſumque dimittunt. Lacertæ viridis viuæ dextrũ oculum effoſſum, mox cum capite ſuo deciſo, in pellicula caprina. Scarabæum qui pilulas voluit. Propter hunc Aegypti magna pars ſcarabæos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operũ ſimilitudinem huic animali eſſe, ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & aliũ adalligant Magi, cui ſunt cornicula reflexa, ſiniſtra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, diſſectum vtrique lacerto adalligant: cætera ſiniſtro. Cor anguinum ſiniſtra manu exemptũ viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec ſcorpionem dimiſſum, nec eum qui alligauerit, videat æger triduo. Poſt tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis, ad ſingulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præciſa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequàm pennas germinent. Alios è ſpinoſis frutectis lanuginoſos. Quidam ex illis quaternos incluſos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleaſq;, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem incluſum capſulis ſubiiciunt capiti, & ſub deceſſu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini ſine ferro exemptum inueteratumquè conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & & ouilli, vel paſſi cyathis tribus ante acceſſiones. Sunt qui totas cenſeant deuorandas. Aſpidis cutem pondere ſexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chryſippus Philoſophus tradidit phryganion adalligatum remedio eſſe quartanis. Quod eſſet animal neque ille deſcripſit, nec nos inuénimus qui nouiſſet. Demonſtrandũ tamen fuit à tam graui authore dictum, ſi cuiuſquam cura efficacior eſſet ad inquirendum. Cornicis carnes eſſe, & nidum illinire, in longiſſimis morbis vtiliſſimum putant. Et in tertianis fiat poteſtas experiendi, quoniam miſeria ſpei delectat, ánne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipſo ſpecu toto reſina ceraque impoſita vtriſque temporibus & fronti proſit: aut ipſe calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodeſſe traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo vaſe quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œſypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anſerinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab vberibus ouium eundem effectũ habent. Item carnes inueteratæ herinacei ſumptæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem ſacrum, ad carbunculos, furunculos, ambuſta, neruorumq; contractiones. CAP. XII.

IGni ſacro medetur œſypum cum pompholyge & roſaceo, ricini ſanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præſtat, vt qui id fecerit, antequàm incipiat vitiũ, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ ſuæ tolli: Adeps anſeris. Viperæ caput aridum aſſeruatum & combuſtum, dein ex aceto impoſitum. Senectus ſerpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & ſeuo agnino. Carbunculus fimo columbino aboletur per ſe illito, vel cum lini ſemine ex aceto mulſo. Item apibus, quæ in melle ſunt immortuæ impoſitis. Polentaque impoſita inſperſa. Si in verendis ſit, cæteriſq; ibi hulceribus occurrit è melle œſypum cum plumbi ſquamis. Item fimum pecudũ incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunq; molliri opus ſit, efficaciſſimè anſerino adipe curãtur. Idem præſtat & gruum adeps. Furũculis mederi dicitur araneus, priuſquàm nominetur impoſitus, & tertia die ſolutus. Mus araneus pendens enecatus, ſic vt terrã nec poſteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod eſt rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muſcæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouiũ vetus cũ cinere è capillis mulierũ. Seuum arietis cũ cinere pumicis & ſalis pari pondere. Ambuſtis

bustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commistum. Muriũ cinis & cochlearum: idque sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorũ amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata: herinacei spasticis: item mustelę cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquę mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias, & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalium fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ frictæ cum seuo hircino. Pecudum seuum. Aliqui miscent viscum & portulacam, alij æris florem & viscum, ita vt tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. CAP. XIII.

SAnguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditũ. Item coagulum ex aqua, maximè agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telæ suppositæ: gallinacei cerebellum, vel sanguinis profluuia ex cerebro: item columbinus sanguis ob id seruatus concretusque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorũ cremati cinis impositus mirè sistit. Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine ęquis partibus. Ad carcinomata quoq; ac serpentia valet. Erodit & hulcerum margines: carnesque excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoq; & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus feminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testo calefacto & subacto, tumor vulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sananturque: item epinyctides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij vice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide. Eademque vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorum genera mirandos vsus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò vt neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida vel simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtuntur, nec soluunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoq; animal à Græcis vocatur, quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrũ recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celeriùs. Antonius Musa Medicus cùm incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraque celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter priùs elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum vulnera atque vibices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul vstis, cornuque ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quæ subinde suffundantur, ferè xiiij. diebus solidat: nec tardius cinis syluestris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum ex melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Posteà fouere, oleoque perungere, necessarium, iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, cauentes exhulcerationem multam. Ad easdem vitiligines & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrũ cũ aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus

ſedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, quæque alia extrahenda ſunt corpori, euocat mus diſſectus impoſitus. Præcipuè verò lacerta diſſecta, & vel caput eius tantùm contuſum cum ſale impoſitum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia ſectantur, contuſæ impoſitæque cum teſtis, & eæ quæ manduntur, exemptæ teſtis: ſed cum leporis coagulo efficaciſſimè. Oſſa anguium eundem cum coagulo cuiuſcunque quadrupedis intra tertiũ diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. CAP. XIIII.

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, ſicut in capris retulimus. Fimũ quòque pecudum eoſdem vſus habet. Locuſtarum ſuffitu ſtranguriæ maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum teſtes ſubinde ſi à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hyſtricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum ſecundis, ſi terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumeſcentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum cuſtodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anſerinum cum aquæ cyathis duobus ſorbuere: aut ex vtriculo muſtelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & ſcapulas, ne nerui doleant præſtant. Grauidis ſecundas pellunt in paſſo poti. Iidem per ſe impoſiti, mammarum ſuppurationes concoquunt & aperiunt, extrahuntq́ue, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulſo. Inueniuntur & in gramine vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem ſub partu: aliàs eniti non patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoq; cauſa dantur in potu quini aut ſepteni. Cochleæ in cibo ſumptæ accelerant partum: item conceptum impoſitæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia ſiſtunt. Proſunt & purgationibus ſumptæ in cibo, & vuluam auerſam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt vni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque vuluarum diſcutiunt exemptæ teſtis, tritæque cum roſaceo. Ad hæc aſtypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur aluo, priùs irino ſucco perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, paſſim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tuſæque in farina, miſcentur lomento æquis partibus, candoremque & læuorem corpori afferunt. Scabendi deſideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans ſi tranſcenderit, abortũ faciet: item amphiſbænam, mortuam duntaxat. Nam viuã habentes in pyxide, impunè tranſeunt, etiam ſi mortua ſit: atq; aſſeruata, partus faciles præſtat vel mortua. Mirum, ſi non aſſeruatã tranſcenderit grauida, innoxiam fieri, ſi protinus tranſcendat aſſeruatam. Anguis inueterati ſuffitus menſtrua adiuuant. Anguium ſenectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter ſumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excuſſa ſit, parturientes adiuuat: tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritusque admoueri: quod ſi redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido, cuſtodit partus contra omnes abortuum inſidias. Penna vulturina ſubiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum conſtat, quoniam tranſgreſſus abortus aſperos faciat. Fimum accipitris in mulſo potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anſerinus aut cygni emollit. Mammas à partu cuſtodit adeps anſeris cum roſaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis inuenere otidum adipem vtilem eſſe: his quæ vulua ſtrangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ miſtus, & ceræ, ſtantes mammas ſeruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari: & ſi ſorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoque copiam. Cum anſerino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas vteri rumpere, ſcabiem vuluarum ſedare, ſi cum cimice trito illinantur. Veſpertilionum ſanguis pſilothri vim habet: ſed malis puerorum illitus non ſatis proficit, niſi erucæ vel cicutæ ſemen poſteà inducatur: ſic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum proficiputant. Eſt autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui ſanguinem & iecur eius admiſcent. Quidam in tribus heminis olei diſcoquunt viperam, exemptis oſſibus pſilothri vice vtuntur, euulſis priùs pilis quos renaſci nolunt: Fel herinacei pſilothrum eſt, vtique miſto cerebro veſpertilionis, & lacte caprino. Item per ſe cinis cum lacte canis primi partus, euulſis pilis quos renaſci nolunt: vel nondum natis, perunctis partibus, alij non ſurgunt. Idem euenire traditur ſanguine ricini euulſi cani: item hirundinino ſanguine vel felle.

Promiſcuæ medicinæ. CAP. XV.

OVis formicarum ſupercilia denigrari cum muſcis tritis tradunt. Si verò oculi nigri naſcentium placeant, ſoricem prægnanti edendum. Capilli ne caneſcant, vermium terrenorum cinere præſtari admiſto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præſidio eſt agninum coagulum ex aqua potum. Aut ſi vitium coagulato lacte acciderit, diſcutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrũ pecoris vtiliſſimũ eſt. Oſſibus in canino fimo inuentis, aduſtio infantiũ, quæ

vocatur

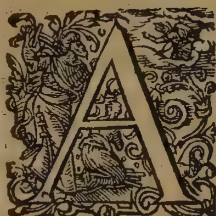
vocatur siriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Posteá harundini alligata suspenditur in fumo: traduntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignítque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui albi succo illitus per dies triginta medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi & quòd sub cauda vnam cauernam habeat. Id agendum, vt per aurum & argentum aut ostrum mordeat vitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui si necem timeat, inopinatis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem vsum adalligari iubent: & limacis lapillum siue officulum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrũ in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diuerso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum. In vrina virili lacerta necata. Venerem eius qui biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarij pōdere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus sit, partus continere: cōtrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in vrinā canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento inuolutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguinum triduo inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Eiusdem mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum vrinæ tormina vespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circunlato verendis palumbo: mirum dictu, palumbus emissus moritur, iumentum liberatur confestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in vino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam auem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, vt existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascens. Iidem authores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec vbi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animal byturos vocari, qui vites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum. CAP. XVI.

REliqua mirabilia ex his, quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex secundis canis habētem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quàm vno die, viuere. Eósque qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos, à quibus cerebrũ corui acceperint in offa. Puluerē, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cũ serpyllo contritis vno die, deiectísq; cum vino in fauces boum vuā maturescēte, toto anno eos valere: vel si hirundinũ pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguiũ collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Nō lassescere in vllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm vinum biberint. Vngulas tantùm mularum repertas, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ, cùm id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVSPRIMVS.

Medicina ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. CAP. I.

AQVATILIVM sequūtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per vndas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos cursus improbas exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spititum strangulant. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiūt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare, vt fruges gignantur, arbores fruticésque viuant, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque vires aquarum beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus CAP. II

EMicant benignè passímque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidǽque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantùm causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbésque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsáue mistura. Vapore quoq; ipso aliquæ prosunt. Tantáq; eis est vis, vt balineas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis feruere cogant, quæ in Baiano Posidianæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoq; percoquūt. Vaporant & in mari ipso, quæ Licinij Crassi fuere: mediósque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibúsue, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractísue. Inaniunt aluos. Sanant hulcera. Capiti auribúsque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum vbique, & non ibi tantùm legi,

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ,
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, author est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne

lymphatos

lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis, vniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E diuerso in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro author est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Cõtrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres discutit, calculorúmque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, duriorésque & crispo capillo: qui ex Crathide, candidos molliorésque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur à conspectu templi: sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsúmque, ac deinde dulcem, totiésque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abundè multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte Phinthia, vt Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirúmque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si verò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc est & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coeunt vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquæ, cùm sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proximè Lartio Licinio legato post Præturam post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum, vbi finitur id genus piscium. Ideóque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, quæ illico necat, vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruenti similem, auesque quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc

putant

putant nimio frigore esse noxiã, vt pote cùm profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirúmque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poetæ sepulchro, quo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons est, qui quacunq; rigat, lapideam facit terrã: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nanq; alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoq; guttæ in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cùm decidêre. In quibusdam spelũcis vtroq; modo, columnásq; faciunt, vt in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate vel commoditate earum. CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ sint vtilissimæ. Stagnãtes pigrásq; meritò damnãt, vtiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussúque ipso extenuari atque proficere. Eóque miror, cisternarum ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, vt quæ subire potuerit ac pendêre in aere. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibúsque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest vitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm sensu, vix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cùm etiam lapides subire appareat, cadénsque inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissiméque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec verò pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam † exactũ sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis causis. Pluuias quidem aquas celerrimè putrescere cõuenit, miniméque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibúsque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quæ faciũt tædium, confitendum habent. Nec statim amnium vtilissimas esse, sicuti nec torrentium vllius, lacúsque plurimos salubres maximè. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorũ reges ex Choaspe & Euleo tantùm bibunt: & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnãtur amaræ, & quæ scrobem statim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, vtiles intra duas horas faciunt, ipsáque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quíque malum colorem bibentibus: refert & si vasa ære inficiunt, aut si legumina tardè percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omnino quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratúmque, & vt sæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odórue nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, vt leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigeretúrque celerius. Quin exhaustam vasis ne manus pendeant, depositísque in humum tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum, vt in oppidis constare video: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, vtque cælum videant. Super omnia obseruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, verberatu corripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, decoquere aquam, vitróque demissam in niues refrigerare. Item voluptas frigoris contingit sine vitiis niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Aestus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissimæ, nõ perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatísque palma præconio vrbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munere vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem

† exuctum

autem ipſe Piconia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum: tranſit Marſos & Fucinum lacū, Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa, in Tiburtina ſe aperit ix. M. p. fornicibus ſtructis perducta, Primus eam in vrbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius, vnus è regibus. Poſteà Q. Marcius Rex in Prætura. Rurſusq; reſtituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo ij. M. paſ. Præneſtina via. Iuxtà eſt Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horū amnium comparatione differentia ſuprà dicta deprehenditur, cùm quantū Virgo tactu, tantum præſtet Marcia hauſtu. Quanquā vtriuſq; iampridem vrbi periit voluptas, ambitione auaritiaq; in villas ac ſuburbana decoquentibus publicam ſalutem. Non ab re ſit, quærendi aquas iunxiſſe rationem. Reperiuntur in conuallibus maximè, & quodam conuexitatis cardine, aut montiū radicibus. Multi ſeptentrionales vbique partes aquoſas exiſtimauere. Qua in re varietatem naturæ aperuiſſe conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo ſyluigeri ab Aquilonis tantum parte ſunt. At Olympus, Oſſa, Parnaſſus, Apenninus, Alpes vndique veſtiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Auſtro, ſicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ obſeruationis iudicabitur. Aquarum ſunt notæ iuncus aut harundo, aut herba, de qua dictum eſt: multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut edera ſponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è ſuperioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebuloſa exhalatio eſt, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terrā mento attingente. Eſt & peculiaris æſtimatio peritis tantùm nota, quam feruentiſſimo æſtu ſequuntur, dieique horis ardentiſſimis, qualis ex quoq; loco repercuſſus ſplendeat. Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinq; defoſſo, olliſq; è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ęrea cooperto, lucernaq; ardente concamerata frondibus, dein terra. Si figlinū humidum ruptúmve, aut in ære ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vaſorum argumento. Terra verò ipſa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim ſcaturigines non ferè ſunt perennes. Figulari creta ſemper adimitur ſpes. Nec amplius puteū fodiūt, coria terræ obſeruātes, vt à nigra deſcendat ordo ſuprà dictus. Aqua ſemper dulcis in argilloſa terra, frigidior in topho. Nanq; & hic probatur. Dulces enim leuesq; facit, & colando continet ſordes. Sabulū exiles limoſasque promittit. Glarea incertas venas, ſed boni ſaporis. Sabulum maſculum & harena carbunculoſa, certas ſtabilesque & ſalubres. Rubra ſaxa optimus, ſpeique certiſſimæ. Radices montium ſaxoſæ, & ſilex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores aſſiduè reſpondere glebas, faciliusq; ferramenta deſcendere. Depreſſis puteis ſulphurata vel aluminoſa occurrentia putearios necant. Experimentū huius periculi eſt, demiſſa ardens lucerna, ſi extinguatur. Tunc ſecundū puteum dextra ac ſiniſtra fodiuntur æſtuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiāt. Fit & ſine his vitiis altitudine ipſa grauior aer, quem emendant aſſiduo linteorum iactatu euentilando. Cùm ad aquam ventum eſt, ſine harena opus ſurgit, ne venæ obſtruantur. Quædam aquæ vere ſtatim incipiente frigidiores ſunt, quarū non in alto origo eſt: hybernis enim conſtant imbribus: quædam Canis ortu, ſicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente æſtate, frigida eſt paluſtris: dein maximo æſtu in excelſioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, ſimili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimboſa æſtate frigidior eſt, quàm puteus in Iouis horto. At ille ſiccitatibus riget.

Aquarum ſubitò naſcentium, aut deſinentium ratio. CAP. IIII.

MAximè autem putei circa Arcturū. Nam ipſa æſtate deficiūt, omnesq; quatriduo eo ſubſidūt. Iam verò multi hyeme tota: vt circa Olympū, vere primùm aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Meſſanā & Mylas hyeme in totū inareſcunt fontes: æſtate exundant, amnemque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æſtate tantùm ſuperfluit, & maximè circa Canis ortū, parcius, ſi frigidior ſit æſtas. Quædā terra imbribus ſicciores fiunt, velut in Narnienſi agro: quod admirandis ſuis inſeruit M. Cicero, ſiccitate lutum fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æſtate autē minùs, autumno minimè: minusq; per ſiccitates. Neq; æqualis amnium plerunq; guſtus eſt, magna aluei differentia: Quippe tales ſunt aquæ, qualis terra per quā fluunt, qualesque herbarū quas lauant, ſucci. Ergo iidē amnes parte aliqua reperiuntur inſalubres. Mutāt ſaporem & influentes riui, vt Boryſthenem, victiq; diluuntur. Aliqui verò & imbre mutantur. Ter accidit in Boſporo, vt ſalſi deciderent, necarentq; frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna peſtilētia Aegypti. Naſcuntur fontes deciſis plerunq; ſyluis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo obſidente Gallos Caſſandro, cùm valli gratia ſyluas ceciſiſſent. Plerunque verò damnoſi torrentes corriuantur detracta collibus ſylua, continere nimbos ac digerere conſueta. Et coli moueriq; terram, callumque ſummæ cutis ſolui, aquarum intereſt. Proditur certè in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amnesque qui in eo ſitu multi erant. Rurſus condito poſt ſex annos emerſiſſe, vti quæque cœpiſſent partes coli.

Obſeruatio hiſtorica. CAP. V.

TErræ quoque motus profundunt, ſorbentque aquas: ſicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidiſſe conſtat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, poſteaquàm cœptus eſt coli. Illa mutatio mira, vbi cauſa nulla euidens apparet: ſicut in Magneſia calidas factas frigidas, aliàs non mutato ſapore. Et in Caria, vbi Neptuni templum eſt, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in ſalem eſt. Et illa miracula plena, Arethuſam Syracuſis fimum redolere per Olympia: verique ſimile, quoniam Alpheus in eam inſulam ſub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherroneſo nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum: ſicut Babyloniæ lacus æſtate rubras habet dies xj. Et Boryſthenes æſtatis temporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarũ tenuiſſimus: ideoq; innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Auſtris flantibus ſuperiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud eſt, quòd nullum halitum non modò nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores poſt brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis vtendum: & quid proſit nauigatio, & medicina aquæ marinæ. CAP. VI.

CAeterùm à fonte duci fictilibus tubis vtiliſſimum eſt, craſſitudine binûm digitorum, commiſſuris pyxidatis, ita vt ſuperior intret, calce viua ex oleo læuigatis. Libramentum aquę in centenos pedes ſurſum elici, minimum erit: ſi vno cuniculo veniet, in binos actus: laminæ eſſe debebunt, per quas ſurgere in ſublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus ſui: ſi longiore tractu veniet, ſubeat crebrò deſcendatq;, ne libramenta pereant. Fiſtulas denûm pedum longitudinis eſſe legitimum eſt. Et ſi quinariæ erunt, ſexagena pondo pendere: ſi octonariæ, centena: ſi denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariæ appellantur, cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem eſt, dimidioque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur impetus, neceſſarium eſt: item caſtella, prout res exiget. Homerum calidorũ fontiũ mentionẽ non feciſſe demiror, cùm alioquin lauari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarũ perfugio vtitur. Eſt autem vtilis ſulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut ſimili morbo ſolutis. Bituminata aut nitroſa, qualis Cutilia, vtilis eſt bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod eſt inimiciſſimum. nanque paulò diutius, quàm balineis, vti oportet, ac poſteà frigida dulci, nec ſine oleo diſcedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vaſtitate odoris capita replentur, & frigore infeſtantur ſudantia, reliqua corporum parte merſa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidique iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cùm reddi non poſſet hauſta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit ſine crebro ſalis guſtu. Vtuntur & cœno fontium ipſorum vtiliter, ſed ita, ſi illitum Sole inareſcat. Nec verò omnes quæ ſint calidæ, medicatas eſſe credendum, ſicut in Egeſta Siciliæ, Lariſſa, Troade, Magneſia, Melo, Lipara. Nec decolor ſpecies æris argentiue (vt multi exiſtimauere) medicaminum argumentum eſt, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, oſſaque contuſa. Item corpora ſiccant, qua de cauſa & frigido mari vtuntur. Præthereà eſt alius vſus multiplex, principalis verò nauigandi phthiſi affectis, vt diximus, aut ſanguinem egerentibus: ſicut proximè Anneum Gallionem feciſſe poſt Conſulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter ſe petitur, ſed propter longinquitatem nauigandi. Quin & vomitiones ipſæ inſtabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibusque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per ſe efficaciorem diſcutiendis tumoribus putant Medici, ſi illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplaſtris etiam, maximè albis, & malagmatis miſcent. Prodeſt & infuſa crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non ſine iniuria ſtomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut ſanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in teneſmis articularibusque morbis aſſeruatam, & in hoc vetuſtate virus deponentem. Aliqui decoctã, omnes ex alto hauſtam, nullaque dulcium miſtura corruptam, in quo vſu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miſcent. Qui parum dedere, rhaphanos ſupermãdi ex mulſo aceto iubent, vt ad vomitiones reuocent. Clyſteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Teſtium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, ſimili modo pruritibus, pſoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus poſt marinam aceto calido fouere plurimum prodeſt. Quin & ad ictus venenatos ſalutaris intelligitur, vt phalangiorum & ſcorpionum, & ptyade aſpide reſperſis. Calida autem in his aſſumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infuſa clyſteribus ſedat. Difficiliùs perfrigeſcunt marina calefacti. Mammas ſororiantes præcordia maciemque corporis piſcinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentiũ vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque ſcabiem ſanant, lanaſque emolliunt. Nec ignoro, hæc medi-

mediterraneis superuacanea videri posse. Verùm & hoc cura prouidit, inuēta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plus quàm sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis mergatur, vinci aquam, salemque non liquari. Cæterò sextarius salis cū quatuor aquæ sextariis, salsissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, suprà dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur, quod vocatur thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vsum aduehunt, fictilique vase & picato condunt. Prodest ad purgationes maximè sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatū iam multis annis iisdem vitiis, quibus vinū, nec iisdem vtilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissę reticulis in mari concauæ è cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumoriq;. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, vbi largius coquitur, & vsque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale æstuant: sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, vt apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Prætereà apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferūt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferūt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens: maiusq; regum vectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferruminātes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cùm castra faceret. Quo exemplo postea inter Aegyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cœptus est inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia vsque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco, & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinę vtilis. Probatur quàm maximè perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quòd leuissimus intra specus suos, in lucem vniuersam prolatus, vix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, vt adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè simili. In Hispania quoque Citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentibus, cui iam pridem palma à plerisq; Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitij varia genera. Vulgaris plurimusque in salinis, mari adfuso, nō sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maximè iuuante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Vticam construit aceruos salis ad collium speciem: qui vbi Sole Lunaq; induruere, nullo humore liquescunt, vixque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Aegyptum, ipso mari influente in solum (vt credo) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt. Hispaniæ quadam sui parte

è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitratur. Quercus optima, vt quæ per se cinere syncero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiã in salem vertitur. Quicunq; ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastũ inuenio, Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin & è muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo è mænis iucundissimus. Marinorum maximè laudatur Cyprius à Salamine: at è stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles. A Cappadocia verò qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Cittieum appellauimus. Itaq; à partu ventrem eo cum melanthio illiniunt. Salsissimus sal siccissimus: suauissimus omnium Tarentinus, atque candidissimus. & de cætero fragilis, qui maximè candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis nõ fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragasæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. Ruber Memphi, rufus est circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, vt imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ vsus, antiqui Tarentinum maximè laudabant. Ab hoc quencunque è marinis, ex eo genere spumeum præcipué. Iumentorum verò & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum vtilior, quisquis facilè liquescit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, vt Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & siccus, vt Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitansq; in omnibus cibis, ita vt sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armentaq; & iumenta sale maximè solicitãtur ad pastum, multo largiore lacte, multoq; gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere: adeoque necessarium elementum est, vt transierit intellectus ad voluptates animi quoq;. Nam ita sales appellantur: omnisque vitæ lepos & summa hilaritas, laborumq; requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiã militiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos authoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Marcius rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarij vice vsos veteres, author est: esitasse enim salem cum pane & caseo, vt prouerbio apparet. Maximè tamen in sacris intelligitur authoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuersa res, humidiorisq; naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modò à spuma. Aegyptus inuenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cùm verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior, vt diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum soluit in vino & aqua, acopicis & smegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissimé. Fæces imæ concutiuntur, vt color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distãs. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocauere, intestinis piscium cæterisque quæ abiicienda essent, sale maceratis, vt sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant. Capite eius vsto, suffitu extrahi secundas morantes.

De scombro pisce, & muria, & alece. CAP. VIII.

NVnc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur, singulis millibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticaque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiique & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo, minimoque confici. Apuam nostri, aphyen Græci vocant, quoniam is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creueruntque genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeoque dilutam suauitatem, vt bibi possit. Aliud verò ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatũ, quod fit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, vrticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerisque generibus ad saporem gulę cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitæ, & ipsa tamen nonnulli vsus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisq; marini prodest. In linteolis autem cõceptis imponitur.

Et

Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximéque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. Muria quoque, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis vtilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. CAP. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vendicans, vt durent ita per secula. In medẽdo verò mordẽs, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus crabrones verò vel vespas, similiáque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitísq; hulcera, & pustulas, papulásue, & incipientes verrucas, cum seuo vitulino: item oculorum remediis, & ad excrescentes ibi carnes totiúsque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrísque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò suffusis cruore oculis suggillatísq;, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, vtque foueantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contráque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, crebróque ex aqua feruenti impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concepto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguæ fractus comminutúsque. Aiunt dentes non erodi neque putrescere, si quis quotidie manè ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & psoras emendat cum passa vua exempto eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & vuis cum melle prodest. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extrà faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in vino mistus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in vino potus. Aestus balinearum conualescentes vt tolerare possint, linguæ subditus præstat. Neruorum dolorem, maximè vsurpanda obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua feruenti crebrò madefactus leuat. Colum torminaque & coxarum dolores potus, & in iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximè obseruanda vsurpatione, qua quidem totis corporibus nihil est vtilius sale & Sole dicunt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulásque reprimit. Ignibus verò sacris hulceribúsque quæ serpunt, ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum vua taminia. Phagedænis hulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuant: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruorésque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulceribus excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt baturerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliórque. Sed quicunque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem læuandámque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. X.

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est & Medicos qui de eo scripsere naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate conuallibus, quod vocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosúmque in Clytis Macedoniæ, quod vocant chalastricum, candidum, purúmque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidémque cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quæ gignat quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquam cùm cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt, Aquilones deterius, qua validius commouent limum. Et hoc quidem nascitur. In Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosúmque est. Fit penè eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo siccantur decedente madent succo nitri xl. diebus continuis, non (vt in Macedonia) statis. Si etiam imbres

affuerint,minus de flumine addũt:ſtatímque vt denſari eſt cœptum, rapitur ne reſoluatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit, ad ſcabiem animalium vtilis. Ipſum autem conditum in aceruis durat.Mirum in lacu Aſcanio, & quibuſdam circa Chalcida fontibus, ſummas aquas dulces eſſe potaríque,inferiores nitroſas.In nitro optimum,quod tenuiſſimum,&ideo ſpuma melior. Ad aliqua tamen ſordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturáſque omnes. Magnus & nitro vſus,qui dicetur ſuo loco. Nitrariæ egregiæ Aegyptiis. Nam circa Naucratim & Memphim tantùm ſolebant eſſe, circa Memphin deteriores. Nam & lapideſcit ibi in aceruis: multíque ſunt tumuli ea de cauſa ſaxei. Faciunt ex his vaſa: necnon frequenter liquatum cum ſulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque,quæ inueterari volunt,illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ,in quibus& rufum exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, niſi cùm ros cecidiſſet, prægnantibus nitrariis, ſed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamſi caderet. Alij operimentum fermento gigni exiſtimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Aſia colligi,in ſpeluncis molibus diſtillans.Specus eos colycas vocant:dein ſiccant Sole.Optimũ putant Lydium. Probatio, vt ſit minimè ponderoſum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in paſtillis affertur. Aegyptium in vaſis picatis,ne liqueſcat. Vaſa quoque ea Sole inareſcentia perficiũtur. Nitri probatio, vt ſit tenuiſſimum & quàm maximè ſpongioſum fiſtuloſúmque. Adulteratur in Aegypto calce: deprehenditur guſtu. Syncerum enim facilè reſoluitur: adulteratum pungit. Calce aſperſum reddit odorem vehementem. Vritur in teſta opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihilque gignit aut alit,cùm in ſalinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantũ algæ. Sed maiorem eſſe acrimoniam nitro apparet,non hoc tantùm argumento,ſed in illo,quòd nitrariæ calceamenta protinus conſumunt,aliâs ſalubres,oculorúmque claritati vtiles.In nitrariis nõ lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè ſanantur: ibi facta,tardè. Ciet & ſudorem cum oleo perunctis, corpúſque emollit. In pane ſalis vice vtuntur Chalaſtræo: ad raphanos Aegyptio: teneriores eos facit,ſed obſonia alba & deteriora,olera viridiora.In medicina autem calfacit,extenuat,mordet,ſpiſſat,ſiccat, exhulcerat. Vtile his,quæ euocãda ſint aut diſcutienda, & lenius mordẽda atque extenuanda,ſicut in papulis puſtulíſque. Quidam in hoc vſu accenſum vino auſtero reſtinguunt, atque ita trito in balineis vtũtur ſine oleo.Sudores nimios inhibet cũ arida iride adiecta oleo viridi.Extenuat & cicatrices oculorum & ſcabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in paſſo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum paſſo in mali Punici calyce adiuuat nitrum: claritatem viſus cum melle inunctum. Prodeſt dentium dolori ex vino, ſi cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigreſcẽtes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiuſdem partis erodit ex aceto. Sonitus&tinnitus diſcutit ſiccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta,æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admiſtum reſinæ extrahit,aut cum vua alba paſſa, nucleis eius ſimul tritis. Teſtium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morſus, addita & reſina,initiis cum aceto illinitur. Sic & ſerpentium morſibus,phagedænis, & hulceribus quæ ſerpunt,aut putreſcunt,cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tuſum datur illinitúrque. Diſcutit & tormina,ſi decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta,vel anetho,vel cumino.Reficit laſſitudines cum oleo ex aceto perunctorum.Et contra algores horroréſque prodeſt, manibus pedibuſque confricatis cum oleo.Comprimit & pruritus ſuffuſorum felle, maximè cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex poſca potum: aut ſi bupreſtis paſta ſit, ex aqua: vomitionéſque euocat. His qui ſanguinem tauri biberint, cum laſere datur. In facie quoq; exhulcerationes ſanat cum melle & lacte bubulo.Ambuſtis toſtum,donec nigreſcat, tritúmque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. Paralyſi in lingua cum pane imponitur. Suſpirioſis in ptiſana ſumitur. Tuſſim veterem ſanat, flore miſto galbano, reſinæ terebinthinæ,pari pondere omnium,ita vt fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur,dilutúmque poſteà cum pice liquida ſorbendum in angina datur. Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus eſt. Regium quoque morbum in vino exterminat potum. Et inflationes diſcutit,ſanguinis profluuium è naribus ſiſtit ex feruẽti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permiſto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permiſtum: quo genere neruis quoque prodeſt. Cœliacis infunditur. Perungi ante acceſſiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic aduerſus lepras, lentigines. Podagricis in balineis vti ſolio nitri prodeſt, atrophis, opiſthotonis, tetanis. Sal nitrum ſulphuri concoctum in lapidem vertitur.

De ſpongiarum natura. CAP. XI.

SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita diſtinguũt. Alias ex his mare exiſtimauere,tenui fiſtula ſpiſſioréſque,perſorbentes,&quæ tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: aliàs fœminas, maioribus fiſtulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuiſſimis fiſtulis atque denſiſſimis. Candidæ cura fiunt: è molliſſimis recentes per æſtatem tinctæ ſalis ſpuma, ad Lunam & pruinas ſternuntur inuerſæ, hoc eſt, qua parte adhæſe-

re,vt candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes, abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec vsquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes, magísque humidas: sed minus in calida aqua minúsque vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergēdæ lippitudini vtilissimi: eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigant. Veteres conglutinant vulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongiis vtilissimè fouentur. Sanguis rapitur in secando, vt curatio perspici possit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò cœlesti impositæ, secta recentia non patiūtur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, aliás è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at contra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coercēt, rapiúntque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis siccæ, vel ex aqua tepida poscáue, vtcunque blandioribus opus est, operiríue aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoque partes spatiosè operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem dolorémque ex posca. Ad canum morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abundè subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis eum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum, Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentesque carnes, & quicquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorúmque affectis corporibus. Et contra Solem aptè protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacásque, ad fouendum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli vrbis reperiuntur. Trogus author est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER

TRIGESIMVSECVNDVS.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

ENTVM est ad summa naturæ exemplorúmque, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, vt prorsus nec aliud vltrà quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventísue, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis, versúmque totū mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris. CAP. I.

TAmen omnia hæc paritérque eódem impellentia, vnus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, virésque tantas compe-

tas compeſcit, & cogit ſtare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo ſuo labore, nõ retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla eſt ſatis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cùm roſtra illa ære ferróque ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere deuincta piſciculus. Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonij, properantis circumire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideóque Cæſariana claſſis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antium remigantis: vt res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem nouiſſimè tum in vrbem reuerſus ille Imperator, ſuis telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cùm è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, oſtenderúntque Caio, indignanti hoc fuiſſe quod ſe reuocaret, quadringentorúmque remigum obſequio contra ſe intercederet. Cõſtabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuiſſet, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc poſteáque videre, eum limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. Nos plurium opiniones poſuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cùm celebri & cõſecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiuſdem potẽtiæ credi neceſſe ſit. E noſtris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque, è Græcis alij lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (vt diximus) prodiderunt: alij ſale aduerſatum adalligatúmque grauidis partus ſoluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo iſta ſe habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de vlla potentia naturæ atque effectu, in remediis ſponte naſcentium rerum dubitet? Quin & ſine hoc exemplo per ſe ſatis eſſet ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, vel ſi haſta virgáue attingatur, quamuis præualidos lacertos torpeſcere, quamlibet ad curſum veloces alligari pedes. Quod ſi neceſſe habemus fateri hoc exemplo eſſe vim aliquam, quæ odore tantùm & quadam aura ſui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis ſperandum eſt? Nõ ſunt minus mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum eſt aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiã viſus. Siquidem grauidæ ſi omnino aſpexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, ſtatim nauſea & redundatione ſtomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio eſt mas, ob id induratus ſale, vt in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Veſcitur eo vnum tãtùm animalium, vt non intereat, mullus piſcis: tenereſcit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines quibus impactus eſt, piſcem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehẽditur. Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertíque temporis veneficium id eſſe, author eſt Licinius Macer. In India affirmant non capi viuentem: inuicémque ibi hominem illi pro veneno eſſe, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Eſſe autem ampliorem multo, ſicut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus, quæ ſcripſit ad C. Cæſarem Auguſti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos ſexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum ſexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intraſſe, pinguíque eius negotiatores & omnium piſcium adipe camelos perungere in eo ſitu, vt aſilos ab his fugent odore.

De ingenijs & manſuetudine quorundam piſcium, & vbi ex manu edant, & vbi reſponſa dantur ex piſcibus. CAP. II.

Mihi videntur mira & quæ Ouidius prodidit piſcium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticõ inſcribitur. Scarum incluſum naſſis non fronte erumpere, nec infeſtis viminibus caput inſerere, ſed auerſum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorſum erumpere. Quem luctatum eius ſi fortè alius ſcarus extrinſecus videat, apprehenſa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum tranſire rete. Murænam maculas appetere ipſas conſciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachiiſq; complecti, non morſu: nec priùs dimittere, quàm eſcam circunroſerit, aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil eſſe in eſca hamum, inſidiáſq; non ignorat: auiditas tamen tanta eſt, vt cauda verberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus ſolertiæ habet, ſed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæſit in hamo, tumultuoſo diſcurſu laxat vulnera, donec excidant inſidiæ. Murænæ amplius deuorant, quàm hamum, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere ſe, quoniam ſit dorſo cultellato, ſpináque lineam præſecare. Licinius Macer murænas tantùm fœminini ſexus eſſe tradit, & concipere è ſerpentibus, vt diximus, ob id ſibilo à piſcatoribus, tanquam ſerpentibus, euocari & capi: pingueſcere lactatu, fuſte non interimi, eaſdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum eſt, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula piſce quæ tacta ſunt, ferrum olẽt. Duriſſimum eſſe piſcium conſtat, qui orbis vocetur: rotundus eſt, & ſine ſcamis, totúſque capite cõſtat. Miluago quoties cernatur extra aquam volitans, tempeſtates mutari, Trebius Niger author eſt. Xiphiam, id eſt gladium, roſtro mucronato eſſe: ab hoc naues perfoſſas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multi-

ta multitudine vt nauigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quæ veteres prodidere, in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ castello, non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditorum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectũ rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachiũ. Rursus ita salsos, vt possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiã pabulo constare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscum vocant: grunnire eum, cùm capiatur. Esse verò illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus condita Roma, author est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hic subiiciam: Numa constituit, vt pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, cõmentus vt conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerẽt, eaque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantùm apud Indos in curalio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa Heliam ad Drepanũ. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximeque rubens, sed molle, & ideo vtilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat. Itaque occupari, euellique retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens, & quàm ramosissimum, nec scabrosum, aut lapideũ, vel rursus inane, aut concauum. Authoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoq; preciosa est, quàm fœminis nostris vniones Indici. Aruspices eorum vatesque imprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Prius quàm hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, vt perquàm raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contraque torminum ac vesicæ & calculorum mala in puluerem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnãt. Sed eodem medicamine sæpius poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúsve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil est vsquam venenatius, quàm in mari pastinaca, vtpote cùm radio eius arbores necari diximus, Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas præcipuè, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est auiditas ipsius veneni. Percussis verò ab ea medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

De his, quibus in terris & in aquis victus est: & de castoreis medicina, & obseruationes. CAP. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus est, sicut & fibris, quos castores vocãt, & castorea testes eorũ. Amputari hos ab ipsis, cùm capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimò paruos esse substrictosque, & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem qui sint grandes, cùm veri testes parui ad modum reperiantur. Prætereà ne vesicas quidem esse, cùm sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inueniri liquorem, & asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude, coniicientibus gummi cum sale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circundati liquore veluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano peruncto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarumque exanimationes vel subditi. Et menses ac secũdas cient, duabus drachmis ex aqua cũ pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad crassitudinẽ mellis cum semine viticis, ex aceto, aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti verò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera est misturæ. Quippe aduersus scorpiones ex vino bibuntur: aduersus phalãgia & araneos,

neos,ex mulſo,ita vt vomitione reddantur, aut vt retineantur, cum ruta: aduerſus chalcidas,cum myrtite:aduerſus ceraſten & præſteras,cũ panace,aut ruta ex vino:aduerſus cæteras ſerpentes, cum vino. Dari binas drachmas ſatis eſt:eorum quæ adiiciantur, ſingulas. Auxiliantur priuatim contra viſcum ex aceto:aduerſus aconitum ex lacte,aut aqua: aduerſum elleborum album ex aqua mulſa nitroque. Medentur & dentibus,infuſi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius,ſi cum meconio. Claritatem viſus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent ſingultus ex aceto. Vrina quoque fibri reſiſtit venenis,& ob id in antidota additur. Adſeruatur autem optimè in ſua veſica,vt aliqui exiſtimant.

De teſtudine, & multorum piſcium medicinæ, & obſeruationes. CAP. IIII.

GEminus ſimiliter victus in aquis terraq;,& teſtudinũ: effectus quoq; pari honore habendi, vel propter excellens in vſu pretiũ,naturæq; proprietatem. Sunt ergo teſtudinũ genera, terreſtres, marinæ,lutariæ,& quæ in dulci aqua viuunt. Has quidã è Græcis emydas appellant. Terreſtriũ carnes ſuffitionibus propriæ,Magicisq; artibus refutandis,& contra venena ſalutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusq; pro antidoto dari dicũtur:& ex iure in cibo ſumptæ,ſtrumas diſcutere,ac lienes tollere:item comitiales morbos. Sanguis earũ claritatem viſus facit,ſuffuſionesq; oculorũ tollit. Et contra ſerpentiũ omnium & araneorum ac ſimilium, & ranarũ venena auxiliatur,ſeruato ſanguine in farina pilulis factis,& cùm opus ſit,in vino datis. Felle teſtudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodeſt: & ſcorpionum plagæ inſtillari. Tegumenti cinis vino & oleo ſubactus pedum rimas hulceraq; ſanat. Squamæ è ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eò magis hoc mirum,quoniã totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in veſica diſſectarum, inueniri poſſe non arbitror:& inter ea hoc quoq; eſſe,quæ portentoſa Magi demonſtrent:aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen,vt aiunt,cimicibus admiſtis. Oua durata illinuntur ſtrumis,& hulceribus frigore aut aduſtione factis. Sorbentur in ſtomachi doloribus. Marinarum carnes admiſtæ ranarum carnibus cõtra ſalamandras præclarè auxiliantur. Neq; eſt teſtudine aliud ſalamandræ aduerſius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo,omniaq; capitis hulcera curantur. Inareſcere autem cum oportet,lenteque ablui. Inſtillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduerſus comitiales morbos manditur cũ polline frumenti. Miſcetur autem ſanguis heminis tribus aceti,hemina vini addita his,& cum hordeacea farina:aceto quoq; admiſto,vt ſit quod deuoretur fabæ magnitudine. Hæc ſingula & matutina & veſpertina dantur,dein poſt aliquot dies veſpera. Comitialibus inſtillatur ore diducto, his qui modicè corripiantur. Spaſmo cum caſtoreo clyſtere infunditur. Quod ſi dentes per annos colluantur teſtudinum ſanguine,immunes à dolore fiunt. Et anhelitus diſcutit, quaſque orthopnœas vocant:ad has in polenta datur. Fel teſtudinum claritatem oculorum facit:cicatrices extenuat: tonſillas ſedat & anginas,& omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi:item ardentium teſtium. Naribus illitum comitiales erigit,attollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admiſto, vnicè purulentis auribus prodeſt. Quidam bubulum fel admiſcent,decoctarumque carnium teſtudinis ſuccũ, addita æquè vernatione anguiũ. Sed diu in vino teſtudinẽ excoquunt. Oculorũ quoq; vitia omnia fel inunctum cũ melle emendat: ſuffuſiones etiã marinæ fel cũ fluuiatilis ſanguine & lacte mulierũ. Capillus mulierum inficitur felle. Contra ſalamandras vel ſuccum decoctũ bibiſſe ſatis eſt. Teſtudinum eſt tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorſo pectori ſimilis, nec conuexo incurua calyce,ingrata viſu. Ex hac quoq; tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in ſuccenſa ſarmenta coniectæ,diuidentibus ſe tegumentis rapiuntur:tum euulſæ carnes earum coquuntur in aquæ congio,ſale modicè addito:ita decoctarũ,ad tertias partes ſuccus,paralyſin & articularios morbos ſentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, ſanguinemque vitiatum. Siſtitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere teſtudinum,quæ ſunt in amnibus, diuulſarum pingui cum aeizoo herba tuſo,admiſto vnguento & ſemine lilij,ante acceſſiones ſi perungãtur ægri,præter caput,mox conuoluti,calidam aquam bibant,quartanis liberari dicuntur. Hanc teſtudinem quintadecima Luna capi oportere,vt plus pinguium reperiatur. Verùm ægrum ſextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere teſtudinum ſanguis inſtillatus crebros capitis dolores ſedat:item ſtrumas. Sunt,qui teſtudinum ſanguinem cultro æreo ſupinarum capitibus præciſis, excipi nouo fictili iubeant:ignem ſacrum,cuiuſcunque generis ſanguine illini: item capitis hulcera manantia,& verrucas. Iidem promittunt teſtudinum omnium fimo panos diſcuti. Et licet incredibile dictu ſit,aliqui tradunt,tardius ire nauigia,teſtudinis pedem dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia,nõ quia ignoremus gratiorem eſſe vniuerſitatem animalium, maiorisq; miraculi:ſed hoc vtilius eſt vitæ,contributa habere remedia,cùm aliud alij proſit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digeſta: & primùm contra venena & venenata animalia. CAP. V.

VEnenatum mel diximus vbi naſceretur. Auxilio eſt piſcis aurata in cibo. Vel ſi ex melle ſyncero faſtidium cruditáſve, quæ ſit grauiſſima, incidat:teſtudinem circunciſis pedibus,capite, cauda,

cauda, decoctam, antidotum eſſe, author eſt Pelops, ſcincumque Apelles. Qui eſſet ſcincus, diximus: ſæpius verò, quantum veneficium menſtruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus: Item contra paſtinacam & ſcorpiones terreſtres marinosque, & dracones, & phalangia illitus ſumptúſve in cibo. Eiuſdem recentis è capite cinis contra omnia venena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant poſſe, aut certè nocere, ſtella marina vulpino ſanguine illita, & affixa limini ſuperiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini ſcorpionumque ictus, carnibus earum impoſitis: item araneorum morſus ſanantur. In ſumma, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morſu noxia, ſuccus earum ex iure decoctarum, efficaciſſimus habetur. Sunt & ſeruatis piſcibus medicinæ, ſalſamentorumque cibus prodeſt à ſerpente percuſſis, & contra beſtiarum ictus, mero ſubinde hauſto, ita vt ad veſperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraſte, aut quas ſepas vocant, aut elape dipſadéve percuſſis. Contra ſcorpiones largius ſumi, ſed non euomi ſalſamenta prodeſt, ita vt ſitis toleretur: & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morſus non aliud præſentius habetur. Priuatim contra preſteris morſum ſarda prodeſt. Imponuntur ſalſamenta & contra canis rabioſi: vel ſi non ſint ferro vſtæ plagæ, corporaque clyſteribus exinanita, hoc per ſe ſufficit. Et contra draconem marinũ ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad ſpinæ ſuæ, qua ferit, venenum ipſe impoſitus, vel cerebro toto prodeſt. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum ſuccus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra ſalamandras. Fluuiatiles, ſi carnes edantur iúsve decoctarum ſorbeatur, proſunt & contra leporem marinum, & contra ſerpentes ſuprà dictas. Contra ſcorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, ſi quis extrahat ranæ viuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipſaque dimiſſa in aquam, imponat ſupra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcunque interrogauerit, vera reſponſuram. Addunt etiamnum alia Magi, quæ ſi vera ſunt, multo vtiliores vitæ exiſtimentur ranæ, quàm leges. Nanque harundine transfixa natura per os, ſi ſurculus in menſtruis defigatur à marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum vel hamo additis, præcipuè purpuras certum eſt allici. Iecur ranæ geminum eſſe dicunt, obiicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena eſſe pro antidoto. Sunt quæ in vepribus tantùm viuunt, ob id rubetarum nomine, vt diximus, quas Græci phrynos vocant, grandiſſimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt authores. Illatis in populum ſilentium fieri. Oſſiculo, quod ſit in dextro latere, in aquam feruentem deiecto, refrigerari vas, nec poſteà feruere, niſi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibusque eroſis, ſingula in ſolium addi. Et aliud eſſe in ſiniſtro latere, quo deiecto feruere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum ſtimulare. Rurſus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas ſanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipſis, auxiliatur. Cor verò etiam efficacius eſt. Coluber eſt in aqua viuens: huius adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mirè adiuuari dicunt, nihil contrà bellua audente. Efficacius etiamnum, ſi herba potamogiton miſceatur. Cancri fluuiatiles triti potique ex aqua recentes, ſeu cinere adſeruato, contra venena omnia proſunt, priuatim contra ſcorpionum ictus cum lacte aſinino: vel ſi non ſit, caprino, vel quocunque. Addi & vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omniũ morſus, priuatim ſcytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum ſeruatus prodeſt pauore potus periclitantibus ex canis rabioſi morſibus. Quidam adiiciunt gentianã, & dant in vino. Nam ſi iam pauor occupauerit, paſtillos vino ſubactos deuorandos ita præcipiũt. Decem verò cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi ſint ſcorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: & cum ocymo ipſos cinerémve eorum percuſſis imponunt. Minus in omnibus his marini proſunt, vt Thraſyllus author eſt. Nihil autem æquè aduerſari ſerpentibus, quàm cancros, ſuesque percuſſas hoc pabulo ſibi mederi. Cùm Sol ſit in Cancro, torqueri ſerpentes. Ictibus ſcorpionum & carnes fluuiatilium cochlearum reſiſtunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id ſalſas quoque adſeruant. Imponunt & ipſis plagis. Coracini piſces Nilo quidem peculiares ſunt: ſed nos hæc omnibus terris demonſtramus. Carnes eorum aduerſus ſcorpiones valent impoſitæ. Inter venena ſunt piſcium porci marini ſpinæ in dorſo, cruciatu magno læſorum: remedio eſt limus ex reliquo piſcium eorum corpore. Canis rabidi morſu potum expaueſcentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, ſi medulla hyænæ & oleum è lentiſco & cera miſceatur. Murænæ morſus ipſarum capitis cinere ſanantur. Et paſtinaca contra ſuum ictum remedio eſt, cinere ſuo ex aceto illito, vel alterius. Cibi cauſa extrahi debet è dorſo eius, quicquid ſimile eſt croco, caputque totum: & hanc autem, & omnia teſtacea modicè collui in cibis, quia ſaporis gratia perit. E lepore marino veneficium reſtinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maximè proſunt: & iis qui ſuccum carpathi biberint, præcipuè eius iure ſumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De oſtreis & purpuris, alga, & eorum remedia. CAP. VI.

PEculiariter verò contra leporis marini venena & oſtrea aduerſantur. Idem videtur, nec poteſt videri ſatis dictum eſſe de his, cum palma menſarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara ſunt. Gignuntur tamen in petroſis, carentibusque aquarum dulcium aduentu, ſicut circa Grynium & Myrinam. Grandeſcunt ſideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: ſed priuatim circa initia æſtatis multo lacte prægnantia, atque vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur cauſa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & triſtitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Hiſpania, fuſca in Illyrico, nigra & carne & teſta Circeiis. Præcipua verò habentur, in quacunq; gente ſpiſſa, nec ſaliua ſua lubrica, craſſitudine potiùs ſpectanda, quàm latitudine: neque in luto capta, neque in harenoſis, ſed ſolido vado, ſpondylo breui atque non carnoſo, nec fibris laciníoſo, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generoſa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brunduſiana in Auerno compaſta, & ſuum retinere ſuccũ, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc ſint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria ſua litora: ſed dicemus aliena lingua, quæque peritiſſima huius cenſuræ in noſtro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ ſubiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, ſuauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucenſibus, ſicciora Coryphantenis, teneriora Iſtricis, candidiora Circeienſibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora eſſe vlla compertum eſt. In Indico mari Alexandri rerum authores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiuſdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordenda eſſent. Dos eorum in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum vnicè reficiunt: faſtidiis medentur. Addiditque luxuria frigus obrutis niue, ſumma montiũ & maris ima miſcens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulſo, teneſmo, qui ſine exhulceratione ſit, liberant. Veſicarum hulcera quoque repurgant. In conchis ſuis vti clauſa venerint, mirè diſtillationibus proſunt. Teſtæ oſtreorũ cinis vuam ſedat, & tonſillas admiſto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit. Inſpergitur & ambuſtis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ ſi tundantur, ſtrumas ſanant & perniones pedum. Purpuræ quoque contra venena proſunt. Et algam maris theriacen eſſe, Nicander tradit. Plura eius genera, vti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliáve criſpo. Laudatiſſima, quæ in Creta inſula iuxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui poſteà non poſſit. E vino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia. CAP. VII.

ALopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe ſuillo miſtus, aut ſyncerus ex aceto. Præparat cutem ſepiarum cruſtæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo: Item echini cum carnibus ſuis cremati: fel ſcorpionis marini. Ranarum quoq; trium, ſi viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant ſanguiſugæ, quæ in nigro vino diebus lx. computruere. Alij in aceti ſextariis duobus ſanguiſugarum ſextarium in vaſe plumbeo iubent putreſcere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim habere tradit, vt niſi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum teſtæ cinis cum melle vtiliter illinitur: conchyliorum, vel ſi non vrantur, farina ex aqua doloribus. Caſtoreum cum peucedano & roſaceo. Omnium piſciũ fluuiatilium marinorumque adeps liquefactus oleo admiſto melle, oculorum claritati plurimum cõfert: item caſtoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit. Nulli hoc piſcium copioſius, vt exiſtimauit Menander quoque in Comœdiis. Idem piſcis & vranoſcopos vocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat viſum. Et marini ſcorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes ſuffuſiones diſcutit: inungi ter oportet intermiſſis diebus. Eadem ratio albugines oculorũ tollit. Mullorum cibo aciem oculorũ hebetari tradũt. Lepus marinus ipſe quidẽ venenatus eſt, ſed ſinus eius in palpebris pilos inutiles, euulſos cohibet. Et ad hunc vſum vtiliſſimi minimi: Item pectunculi ſalſi triti cum cedria: & ranæ, quas diopetes & calamitas vocant, ſanguis earũ cum lacryma vitis ſi euulſo pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremq; ſepiæ cortex cum lacte mulieris illitus ſedat, & per ſe ſcabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt poſt paulum, roſaceoque inungunt, & pane impoſito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinam trita & ex aceto illita. Extrahit & ſquamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle ſanat, pterygia cum ſale & cadmia ſingulis drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adiiciunt & oſſiculis eius genas, ſi terantur, ſanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cũ viperinis pellibus ranisque, & cinerem aſpergi potioni iubent Magi, claritatem viſus promittentes. Ichthyocolla appellatur piſcis, cui glutinoſum eſt corium: idemque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non è corio, fieri dicunt ichthyocollam, vt glutinũ taurinum.

Laudatur

Laudatur Pontica candicans & carens venis squamísque, & quæ celerrimè liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, vt faciliùs liquescat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant, & tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro læuus suspensi è collo natiui coloris panno, lippitudines sanant. Quòd si per coitum ranæ eruantur, albuginem quoq;, alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ suggillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo, mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in harundinetis & herbis maximè viuens, muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriatur, ventres boum distendens. Huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre: ipsásq; carnes doloribus oculorū superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configūt quidam: succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lacrymæ, quæ ex alba vite emanat, atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, & huc vtebatur multis variísque per aquationes autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo vase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere X.IIII cum oleo cedrino perunctis pilis IX. mensibus. Auribus vtilissimum bati piscis fel recens, sed & inueteratum vino: item banchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pedunculos, eósque tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntque qui præcipuè contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquàm desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo priùs mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissimè prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis: cerebro caniculæ in oleo decocto aduersatóque, vt ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, & in dolore vtilissimum. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in nouo vase, deinde trita prosunt doloribus. Acquè prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ combustæ tritæque & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, vt dentes ita colluantur, contineatúrque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Salustius Dionysius, vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, idque è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Maxillarésque ita sanari dentes præcipuè putant, mobiles verò suprà dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, vt mobiles dentium stabilirent. Necnon XXXVI. ranarum corda in olei veteris sextario sub æreo testo discoxere, vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia suprà scripta ex marina tantò efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: posteà tantundem salis addi atque fricari. Enhydris vocatur à Græcis coluber in aquis viuens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantùm earum contenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutémque erugat, extendítque septenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis sunt, quæ vocant Græci colycia, alij corythia, turbinata æquè, sed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extendítque in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, colluta & subacta ad liquorem vsque mellis. Ita præparata in vase nouo conditur, & in vsu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteę adduntur, aspersáque aqua teruntur vnà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterísque vitiis ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida hulcera.

Promiscua medicina. CAP. VIII.

Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquę marinę. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, vt aliqui existimant, halcyonum & ceycum: vt alij, è sordibus spumarum crassescentibus: alij è limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterū molle, lenius, odore ferè algę: tertium cādidioris vermiculi: quartū pumicosius, spongięque putri simile, penè purpureum, quod optimū: hoc & Milesium voca-

ſium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile eſt. Vis eorum, vt exhulcerent, purgent. Vſus toſtis & ſine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & ſulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vſus eſt: Attalus thynni recentioris adipe ad hulcera. Murænarum muria, & capitum cinis cum melle ſanat ſtrumas. Pungi piſcis eius qui rana in mari appellatur, oſſiculo de cauda, ita vt non vulneret, prodeſt. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & paſtinacæ radio, & lepore marino impoſito, ita vt celeriter remoueantur: echini teſtis contuſis & ex aceto illitis: Item ſcolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito vel combuſto ex melle. Mirificè proſunt & ſepiæ oſſa cum axungia vetere contuſa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur, & ſcari piſcis marini iocineribus. Quin & teſtis cadi ſalſamentarij tuſis cum axungia vetere, muricúmque cinere ex oleo ad parotidas ſtrumáſque. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pedunculi vocantur, drachma pota: caſtoreo poto cũ pipere ex mulſo miſto ranis decoctis ex oleo & ſale, vt ſorbeatur ſuccus. Sic & opiſthotono medentur, tetano: ſpaſticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum ſalſarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto ſuccus: hic & contra tonſillas prodeſt. Cancri fluuiatiles triti ſinguli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è vino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus ſubditum. Vocem ſiluri recentes, ſalſiúe in cibo ſumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritíque in potione concitant. Suſpirioſis caſtoreum cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulſo iciunis vtiliſſimè potatur. Eadem potio ſpaſmos ſtomachi ſedat ex aceto mulſo calido. Tuſſim ſanare dicuntur piſcium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suſpẽſæ autem pedibus, cùm deſtillauerit in patinam ſaliua earum, exenterari iubentur, abiectíſque interaneis condiri. Eſt rana parua arborem ſcandẽs, & ex ea vociferans. In huius os ſi quis expuat, ipſamque dimittat, tuſſi liberari narratur. Præcipiunt & cochleo crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tuſſi cruenta.

Ad iocineris vitia laterúmque, ad ſtomachi, alui, & aliæ promiſcuæ medicinæ. CAP. IX.

IOcineris doloribus ſcorpio marinus in vino necatur, vt inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulſo potæ cum aqua pari modo, aut ſi febres ſint ex aqua mulſa. Lateris dolores leniunt hippocampi toſti ſumpti, tetheáque ſimilis oſtreo in cibo ſumpta: iſchiadicorum muria ſiluri clyſtere infuſa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini ſextariis duobus per dies quindecim. Aluum emollit ſilurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum ſimile ſatiuo, ſtomacho inimicum, aluum facillimè purgat: ſed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piſcium ius. Idem & vrinas ciet, è vino maximè. Optimum è ſcorpionibus & iulide, & ſaxatilibus, nec virus reſipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & ſale. Purgant & cybia vetera, priuatímque cruditates, pituitas bilémque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, viuúntque in aglosis, gratiſſimi autumno, & vbi multa dulcis aqua miſcetur mari, ob id in Aegypto laudatiſſimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahũt, colorémque rubrum. Horum ius traditur aluum & veſicas exinanire, interanea deſtringere, omnia adaperire, renes purgare, ſanguinem adipémque minuere. Itaque vtiliſſimi ſunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodeſſe felli pituitæque pulmonis, iocineris, ſplenis vitiis, rheumatiſmis. Fauces tantùm vexant, vocémque obtundunt. Hulcera quæ ſerpant, aut ſint purganda, ſanant: Item carcinomata. Cremati autem, vt murices, & morſus canum hominúmque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines, gingiuarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinẽt. Degenerant in duas ſpecies, in mitulos, qui ſalẽ virúſq; reſipiunt: myſcas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus teſtis, carne duriores. Mituli quoq;, vt murices, cinere cauſticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarũ craſſitudines, & oculorum albugines, caliginéſq;, atque in aliis partibus ſordida hulcera, capitíſque puſtulas. Carnes verò eorum ad canis morſus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum: item caſtorea ex aqua mulſa drachmis binis. Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris ſatiui radicis ſiccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur hæ in foliis marinis ſugentes, fungorum verius generis, quàm piſcium. Eædem & teneſmum diſſoluunt, renúmque vitia. Naſcitur & in mari abſinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Tapoſirin maximè Aegypti, exilius terreſtri. Aluum ſoluit, & noxiis animalibus inteſtina liberat. Soluunt & ſepiæ. In cibo dantur cum oleo, & ſale & farina decoctæ. Mænæ ſalſæ cum felle taurino illitæ vmbilico, aluum ſoluunt. Ius piſcium in patina coctorum cum lactucis teneſmum diſcutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum ſiſtunt, vrinam cient, in vino aluum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, ſingulis eorum drachmis. Ileos & inflationes caſtoreum cũ dauci ſemine & petroſelini quantum ternis digitis ſumatur, ex mulſi calidi cyathis quatuor: tormina verò cum aceto vino miſto. Erythini in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Dyſentericis medentur ranæ cum ſcilla decoctæ, ita vt paſtilli fiant: fel ſiue cor earum cum melle tritum, vt tradit Niceratus. Morbo regio ſalſamentum cum pipere, ita vt reliqua carne abſtineatur. Lieni medetur ſolea piſcis impoſitus: item

situs:item torpedo:item rhombus viuus:dein remittitur in mare. Scorpius marinus, necatus in vino, vesicæ vitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus: enhydridis iecur: blenniorum cinis cum ruta. Inueniũtur & in banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ vrinam mouent, renúmque pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maximè sanant: echini verò cũ spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos vocant; fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. Sepiæ quoque oua vrinam mouent, renes purgãt. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoq; aquatici colubri, itẽ hydri tritum potúmq; calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilum mullorúmque. Comburuntur autem in fictili vase. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. Panos salsamenta coracini discutiunt: sciænæ interanea & squamæ combustæ: scorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis vtroque modo, siue discutere opus sit incipientes, siue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum, ceræ & thuris drachmas xx. spumæ argenti xl. cineris muricũ x. olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti verendorum pustulas discutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. Hæc est, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles vsus exeunt. Prosunt & smarides illitæ: item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum priuatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne comburi, cinerémq; ex vino Signino dari. Podagris articularibúsq; morbis vtile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adiiciunt, trium generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoq; pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Item vituli marini: cuius & adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. Impositũ lenit impetus podagræ. Item alga, de qua suprà dictum est: obseruatúrq; in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancríque marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicque cinere & oleo subacti: & siluri adeps. Et in articulis morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, absininóue, aut cum Punici succo: quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His verò, qui sæpius corripiuntur, clystere infusum mirificè prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens verò correptis olfactu subuenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur: item muris vel testudinum sanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates. CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi nicantur in rosaceo, vt perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligantur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita vt quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger: ranæ verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas, in oleo ipsas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo intestina decocta sint. Maximè autem quartanis liberant, ablatis vnguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui verò sinistrum oculum deuorari iubent. Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita vt cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adalligatos, præstare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargúmque vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum vtuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id asseruant sale, vt dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore.

Prosunt

Profunt&cardiacis.Cachectis,quorum corpus macie conficitur,tetheæ vtiles ſunt cum ruta ac melle.Hydropicis medetur adeps delphini liquatus,& cum vino potus. Grauitati ſaporis occurritur tactis naribus vnguento,aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ,& in mulſi tribus heminis pari modo aquæ,aut ſi febres ſint, ex aqua mulſa datæ proficiunt. Item ſuccus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo ſumptæ,ita vt bibatur ex eodem vaſe. Vel teſtudo deciſis pedibus, capite, cauda, & inteſtinis exemptis,reliqua carne ita condita, vt citra faſtidium ſumi poſſit. Cancri fluuiatiles ex iure ſumpti, & phthiſicis prodeſſe traduntur. Aduſta ſanantur cancri marini vel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combuſta ſunt. Hæc curario etiam pilos reſtituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putántque vtendum cum cera & adipe vrſino. Prodeſt & febri ranarum fellis cinis. Ignes ſacros reſtinguunt ranarum viuentium ventres impoſiti: pedibus poſterioribus pronas adalligari iubent, vt crebriore anhelitu proſint. Vtuntur & ſilurorum capitum cinere, ſalſamentorum ex aceto. Pruritũ ſcabiemq́ue non hominum modò, ſed & quadrupedum efficaciſſimè ſedat iecur paſtinacæ decoctũ in oleo. Neruos vel præciſos purpurarum callum,quo ſe operiunt,tuſum glutinat. Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli põdere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat caſtoreum, ſi ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piſcium cibo putãt, ſiſti polypo tuſo illitóque. De quo & hæc traduntur: muriam ipſum ex ſeſe emittere, & ideo non debere addi in coquendo: ſecari harundine: ferro enim infici, vitiúmque trahere natura deſinente. Ad ſanguinem ſiſtendum & ranarum illinunt cinerem, vel ſanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticéſque viuat, minima omnium & viridiſſima, cinerem fieri iubent. Aliqui & naſcentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda eſt, in calice nouo combuſtarum cinerem, ſi per nares fluat, iniiciendum. Diuerſus hirudinum, quas ſanguiſas vocant, ad extrahendum ſanguinem vſus eſt. Quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda ſanguine, ſpiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quòd admiſſæ ſemel deſiderium faciunt circa eadem tempora anni ſemper eiuſdem medicinæ. Multi podagris quoque admittendas cenſuere. Decidunt ſatietate,& pondere ipſo ſanguinis detractæ, aut ſale aſperſæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ cauſa vulnera inſanabilia facit, & multos interimit, ſicut Meſſalinum è Conſularibus patriciis, cùm ad genua admiſiſſet. Inuehunt virus remedio verſo: maximéque rufæ ita formidantur. Ergo ſugentia ora forficibus præcidunt: ac veluti ſiphonibus defluit ſanguis: paulatímque morientium capita ſe contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduerſatur cimicibus,& ſuffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combuſtarum cinis, narium profluuia ſiſtit, ſucco porri mollitus. Extrahunt tela corpori inhærentia ſepiarum teſtæ ex aqua, ſalſamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, ſiluri fluuiatilis, qui & alibi, quàm in Nilo naſcitur, carnes impoſitæ recentes ſiue ſalſæ. Eiuſdem cinis extrahit, & adeps: & cinis ſpinæ eius vicem ſpodij præbet. Hulcera quæ ſerpunt, & quæ ex iis excreſcunt, ex capite mænarum cinis vel ſiluri coercet. Carcinomata percarum capita ſalſarum, efficacius ſi cineri earum miſceatur ſal,& cunila capitata, oleóque ſubigantur. Cancri marini cinis vſti cum plumbo, carcinomata compeſcit. Ad hoc & fluuiatilis ſufficit cum melle lineáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miſcere cineri. Phagedænæ ſiluro inueterato,& cũ ſandaracha trito: cacoethe & nomæ & putreſcentia cybio vetere ſanantur. Vermes verò innati ranarum felle tolluntur: fiſtulæ aperiuntur, ſiccantúrque ſalſamentis cum linteolo immiſſis. Intráque alterum diem callum omnem auferunt,& putreſcentia hulcerum, quæq́ue ſerpunt, emplaſtri modo ſubacta & illita. Et ſalpe expurgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum teſtæ cinis. Carbunculos coracinorum ſalſamenta illita diſcutiunt. Item mullorũ ſalſamenti cinis. Quidam capite tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel ſcorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis vtuntur: fel ſcorpionis marini rufi: ſmarides tritæ illitæ. Alex deferuefacta vnguium ſcabritiam, ciníſque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciſcus è iure ſumptus,& ſmarides cum ptiſana ſumptæ, vel cũ fœniculo decoctæ. Mammas ipſas muricum vel purpuræ teſtarum cinis cum melle efficaciter ſanat. Cancri fluuiatiles illiti vel marini pilos in mamma, vel muricum carnes appoſitæ tollunt. Squatinæ illitæ creſcere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamẽta accenſa excitant vuluæ ſtrangulatu oppreſſas. Item ſcombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admiſto ſale & cunila oleóq; vuluæ medetur: ſuffitione quoque ſecundas extrahit. Item vituli marini adeps inſtillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio:& cum coagulo eiuſdem in vellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia purgat. Echini viuentes tuſi & in vino dulci poti. Siſtunt & cancri fluuiatiles triti in vino potíque. Item ſiluri ſuffitu, præcipuè Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia ſiſtere: ex hyſſopo purgare. Et ſi partus ſtranguletur, ſimiliter poti auxiliantur. Eoſdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuóſq; partus vtitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis,& in mulſo datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menſtruas purgationes expediunt: lactíſque vbertatem faci-

tem faciunt. Item in febri quæ ſit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino auſtero poti prodeſſe dicuntur. Caſtoreum ex mulſo potum purgationibus prodeſt: contraque vuluam olfactum cum aceto & pice, aut ſubditum paſtillis. Ad ſecundas etiam vti eodem prodeſt cum panace in iiij. cyathis vini: & à frigore laborantibus ternis obolis. Sed ſi caſtoreum fibrúmve ſupergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, ſi ſuperferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: ſi capiatur, cùm Luna in Libra fuerit, triduoque aſſeruetur ſub dio, faciles partus facere poſteà, quoties inferatur. Adiuuare & paſtinacæ radius adalligatos vmbilico æſtimatur, ſi viuenti ablatus ſit, ipſaq; denuò in mare dimiſſa. Inuenio apud quoſdã oſtracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc ſuffitũ vuluæ pœnis mirè reſiſtere. Odorem eſſe caſtorei, meliusque cum eo vſtum proficere. Vetera quoque hulcera & cacoethe eiuſdem cinere ſanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præſentiſſimo remedio ſanari tradunt cancro fœmina, cum ſalis flore contuſo poſt plenam Lunam, & ex aqua illito. Pſilothrum eſt thynni ſanguis, fel, iecur, ſiue recentia, ſiue ſeruata. Iecur etiam tritum, mixtaque cedria plumbea pyxide aſſeruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obſtetrix. Eadem vis eſt pulmonis marini: leporis marini ſanguine & felle: vel ſi in oleo lepus hic necetur. Cancri ſcolopendræ marini cinis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto ſcillite: torpedinis cerebrum cum alumine illitum xvj. Luna. Ranæ paruæ, quam in oculorum curatione deſcripſimus, ſanies efficaciſſimè pſilothrum eſt, ſi recens illinatur: & ipſa arefacta ac tuſa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vaſis. Eâdem menſura alij ex quindecim ranis conficiunt pſilothrum, ſicut in oculis diximus. Sanguiſugæ quoque toſtæ in vaſe fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et ſuffitus vrentium eas necat cimices inuectas. Caſtoreo quoque cum melle pro pſilothro vſi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem pſilothro vellendi priùs ſunt pili. Infantium gingiuis dentitionibusque multum confert delphini cum melle dentium cinis, & ſi ipſo dente gingiuæ tangantur. Adalligatusque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut vlla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium ſuccus cum farina hordeacea ſanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis proſunt. Siriaſciſque infantium ſpongia frigida crebrò humefacta, rana inuerſa adalligata efficaciſſimè ſanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in vino necatus, vel piſcis rubellio, vel anguillæ duæ, item vua marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è ſiniſtra parte pellis in linteolo adalligata, félve torpedinis viuæ genitalibus illitũ. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes ſale aduerſatæ, & in potu ex vino datæ: erythini in cibo ſumpti: iecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum ſcabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri poſſit. Aiuntque ita curatos non repeti poſteà. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viua data ſit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latinè adarca appellata. Naſcitur circa harundines tenues è ſpuma aquæ dulcis ac marinæ, vbi ſe miſcent. Vim habet cauſticam: ideo acopis additur cõtra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami ſimul dici debent. Phragmitis radix recens tuſa luxatis medetur, & ſpinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur vſtus, & hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixa ſint corpori, & igni ſacro. Paniculæ flos ſi aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta vis eſt, vt in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, ſuum morbis medetur: vel cuiuſcunque ranæ cinis. Pulmone marino ſi confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt baculum ita præluceat.

Animalium omnium in mari viuentium, centum ſeptuaginta ſex genera eſſe. CAP. XI.

PEracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vaſta, & tot millibus paſſuum terræ infuſa, extraque circundata menſura penè ipſius mundi, quæ intelligantur animalia centum ſeptuaginta ſex omnino generum eſſe, eaque nominatim complecti: quod in terreſtribus volucribusque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Aethiopiæque aut Scythiæ deſertorúmve nouimus feras aut volucres, cum hominum ipſum multo plurimæ ſint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taprobane, inſulæque aliæ Oceani fabuloſè narratæ. Profectò conueniet, non poſſe omnia genera in contemplationem vniuerſam vocari. At hercule in tanto mari Oceano quæcunque naſcuntur, certa ſunt, notioraque, quod miremur, quæ profundo natura merſit. Vt à belluis ordiamur, arbores, phyſeteres, balænæ, priſtes, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, muſculi, & alij piſcium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli. Luxuriæ verò teſtudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras nuſquam mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, ſerræ: communesque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari, thynni, thyn-

ni, thynnides, ſiluri, coracini, percæ. Peculiaris autē maris acipenſer, aurata, aſellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, banchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus, coruus, cytharus. Chromborum genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias aſellorum generis, ni minor eſſet. Colias ſiue parianus, ſiue ſaxitanus à patria Bætica, lacertorum minima: ab iis Mæotici: cybium. Ita vocatur conciſa pelamis, quæ poſt quadraginta dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis puſilla, cùm in Pontum è Mæotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, ſiue vranoſcopus, cinædi ſoli piſcium lutei: cnide, quam nos vrticam vocamus. Cancrorum genera, chamætrachea, chamæleos, chamæpelorides generis varietate diſtantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ ſunt maiores, quàm pelorides, colycia ſiue corophia. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has ſunt rotundæ in oleario vſu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus cynoſdexia, draco. Quidam aliud volunt eſſe dracunculum. Eſt autem gracculo ſimilis. Aculeos in branchiis habet ad caudam ſpectantes. Sic & ſcorpio lædit, dum manu tollitur: erythinus, echeneis, echinus. Elephanti locuſtarum generis nigri, pedibus quaternis, biſulcis: præterèa brachia duo binis articulis, ſingulisque forficulis denticulatis. Faber ſiue zeus, glauciſci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus, hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo volitans, locuſtæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris ſimilia ſunt, reliqua pars locuſtæ: mullus, merula inter ſaxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, muræna, mys, mitulus, myſcus, murex, oculata, ophidion, oſtrea, otia, orcynus. Hic eſt pelamidum generis maximus, neque redit in Mæotin, ſimilis tritoni, vetuſtate melior. Orbis, orthragoriſcus, phager, phycis ſaxatilium, pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: phorcus, phitharus, paſſer, paſtinaca. Polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æſtate, laudatiſſimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antij, in Inſula Alexandriæ in Aegypto. pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnotheræ, rhina, quem ſquatum vocamus. Rhombus, ſcarus principalis hodie. Solea, ſargus, ſcylla, ſarda. Ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens. Scomber, ſalpa, ſparus, ſcorpæna, ſcorpios, ſciadeus, ſciæna, ſcolopendra, ſmyrus, ſcepini, ſtrombus, ſolen, ſiue aulos, ſiue donax, ſiue onyx, ſiue dactylus, ſpondylus, ſmarides, ſtella, ſpongia. Turdus inter ſaxatiles nobilis. Tomus thurianus, quem alij xiphiam vocant. Theſſa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni: ex eo vræa cybia fiunt. Vrenæ, vua, xiphiæ. His adiiciemus apud Ouidium poſita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur, vbi id volumen ſupremis ſuis temporibus inchoauit: Bopgyrum in ſcopulis viuentem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryſon. Præterea paruum teragum, & placentem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc inſignia piſcium tradit channem ex ſeipſa concipere, glaucum æſtate nunquàm apparere, pompilum qui ſemper comitetur nauigiorum curſus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit eſſe noſtris incognitum vndis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenſerem exiſtimauerunt. Helopi palmam ſaporis inter piſces multi dedere. Sunt præterea à nullo authore nominati, ſudis Latinè appellata, à Græcis ſphyræna roſtro ſimilis nomine, magnitudine inter ampliſſimos, rarus, ſed tamen non degener. Appellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias inſulas frequentiſſimæ. Stant velut ſuillo crure longo in harena defixæ, hianteſque, quà limpitudo eſt, pedali non minus ſpatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondylo grandis caro eſt. Et hyænam piſcem vidi in Aenaria inſula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potiùs anumeranda, quàm animalibus.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS TERTIVS.

Metallorum natura.

PROOEMIVM.

METALLA nunc, ipſæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argentũ, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorumq; pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesque. Perſequimur omnes eius fibras, viuimusque ſuper excauatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in viſcera eius, & in ſede Manium opes quærimus, tanquã parum benigna fertilique, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia ſcrutamur. Quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt? Quanquàm & hæc ſumma ſui parte tribuit, vt minimè parca, facilisque in omnibus quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit, illa quæ non naſcuntur: vt repentè mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura ſit finis, ſeculis omnibus exhauriendi eam, quouſque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud, quàm ſupra terras, concupiſceret, breuiterque niſi quod ſecum eſt! Eruitur aurum & chryſocolla iuxtà, vt pretioſior videatur nomen ex auro cuſtodiens. Parum enim erat vnam vitæ inueniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies. Quærebat argentum auaritia: boni conſuluit interim inueniſſe minium, rubentisque terræ excogitauit vſum. Heu prodigioſa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Acceſſit ars picturæ, & aurum argentumque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obſcœnitates bibere. Abiecta deinde ſunt hæc & ſordere cœpere: & auri argentique nimiũ fuit. Murrhina & cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire. Nec hoc fuit ſatis, turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices: ac temulentiæ cauſa tenere Indiam iuuat: & aurum iam acceſſio eſt.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equeſtri ordine, & de iure anulorum aureorum. CAP. I.

VTinamque poſſet è vita in totum abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi authores dixere, proſciſſum conuiciis ab optimis quibuſque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore æuo, cùm res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (vt opinor) commercia victus gratia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuisque rebus emptitaſſe tradit: quanquàm & ipſe miratus aurum, æſtimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea permutaſſe Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua conſuetudine mulcta legum antiquarum pecore conſtat, etiam Romæ. Peſſimum vitæ ſcelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabuloſa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: vinculumque id, non geſtamen intelligi voluerit. Midæ quidem anulũ, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorſus ſiniſtræ maximam authoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum id erat & bellicæ virtutis inſigne. De regibus Romanis nõ facilè dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio ſtatua, nec præter Numæ Seruiiq; Tullij alia, ac ne L. quidem Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum è Græcia fuit origo, vnde hic anulorum vſus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo vtantur. Sed à Priſco Tarquinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidiſſet hoſtem, bulla aurea donatum conſtat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruiſſent filij, inſigne id haberent, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius ſtatuam ſine anulo eſſe. Quanquam & de nomine ipſo ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos priſci vngulum vocabant, poſteà & Græci & noſtri ſymbolum. Longo certè tempore, ne Senatum quidem Romanum habuiſſe aureos, manifeſtum eſt. Siquidem his tantùm qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publicè dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratiſſimi intelligebantur. Neque aliis vti mos fuit, quàm qui ex ea cauſa publicè accepiſſent: vulgoque ſic triumphabant. Et cùm corona ex auro Hetruſca ſuſtineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & ſerui fortaſſe coro-

nam ſuſtinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureumque non ante tertium Conſulatum ſumpſiſſe traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc ſponſæ annulus ferreus mittitur, isque ſine gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuiſſe anulos video: nuſquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis veſtes, ac vaſa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe, ſine mentione anulorum. Et quiſquis primus inſtituit, cunctanter id fecit, læuisque manibus ac latentibus induit, cùm ſi honos ſecurus fuiſſet, dextra fuerit oſtentandus. Quòd ſi impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam conſertoris vſu, argumentum eſt, maius in læua fuiſſe, qua ſcutum capitur. Eſt quidem apud eundem Homerum virorũ crinibus aurũ implexum: ideo neſcio an prior vſus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, niſi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta vrbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo millia pondo auri periſſe, Pompeij tertio Conſulatu, è Capitolini Iouis ſolio, à Camillo ibi condita, & ideo à pleriſq; exiſtimari duo millia pondo collata. Sed quòd acceſſit, Gallorũ præda fuit, detractumq; ab his in parte captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Apparet ergo Gallorum templorumq; tantundem, nec amplius fuiſſe: quod quidem in augurio intellectum eſt, cùm Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, æditum cuſtodiæ eius comprehenſum, fracta in ore anuli gemma, ſtatim expiraſſe, & indicium ita extinctum. Ergo vt maximè duo tantum millia pondo, cùm capta eſt Roma anno trecenteſimo lxiiij. fuere, cùm iam capitum liberorum cenſa eſſent clij. millia quingenti lxxx. In eadem poſt annos cccvij. quod ex Capitolinæ ædis incendio cæterisque omnibus delubris C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim millia pondo: quæ ſub eo titulo in triumpho tranſtulit Sylla, & argenti vij. millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie tranſtulerat auri pondo xv. millia, argenti pondo centum & quindecim millia. Frequentior autem vſus anulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic nanque publicatis diebus faſtis, quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre genitus, & ipſe Appij ſcriba, cuius hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſiduè ſagaci ingenio, promulgaueratque, vt Aedilis curulis crearetur cum Q. Anicio Præneſtino, qui paucis antè annis hoſtis fuiſſet, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres Conſules fuerant. Additum Flauio, vt ſimul & Tribunus plebis eſſet. Quo facto tanta Senatus indignatione exarſit, vt anulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſſimis reperiatur Annalibus. Fallit pleroſque, qui tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur. Eſt enim adiectũ hoc quoque: ſed & phalera poſita, propter quæ nomen Equitum adiectum eſt. Anulos quoque depoſitos à nobilitate, in Annales relatum eſt, non à Senatu vniuerſo. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio Coſſ. Flauius vouit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines. Et cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æreã fecit in Græcoſtaſi, quæ tunc ſupra comitium erat. Inciditque in tabella ærea eam ædem c. quatuor annis poſt Capitolinam dedicatam. Ita ccccxlviij. à condita vrbe geſtum eſt: & primum anulorum veſtigium extat. Promiſcui autem vſus alterum ſecundo Punico bello: neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Druſum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: vnde origo ſocialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpote cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro conſenuerint: ſicut Calphurnium & Manilium, qui legatus C. Marij fuerat Iugurthino bello, Feneſtella tradit: & multi L. Fuſidium illum, ad quem Scaurus de vita ſua ſcripſit: in Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nulloſque omnino anulos maior pars gentium hominumque, etiam qui ſub imperio noſtro degunt, hodieq; habeat. Non ſignat Oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta ſolis. Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquiſiti fulgoris, ſenſuque opimo digitos onerando, ſicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia eſſet in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis ſignandi cauſam in anulis eſſe intelligeret, ſolidas induit. Quaſdam verò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro cluſit, aurumq; millibus lapillorum vilius fecit. Contrà verò multi nullas admittunt gemmas, auroq; ipſo ſignant: id Claudij Cæſaris principatu repertũ. Necnon & ſeruitia iam ferrũ auro cingunt: alia per ſeſe mero auro decorãt: cuius licentiæ origo nomine ipſo in Samothrace id inſtitutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui ſunt minimis proximi: ſic in Numæ & Seruij Tullij ſtatuis videmus. Poſteà pollici proximo induêre, etiã Deorũ ſimulachris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæq; in medio dicuntur vſæ. Hic nunc ſolus excipitur: cæteri omnes onerãtur, atq; etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sunt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnũ tantùm, quo ſignantem ſignent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vſus indigna, velut è ſacrario promitur: & vnũ in minimo digito habuiſſe,

habuiſſe, pretioſioris in recondito ſupellectilis oſtentatio eſt. Iam alij pondera eorum oſtentāt. Aliis plures quàm vnum, geſtare labor eſt. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter caſum tutius gemmarum ſolicitudini putant. Alij ſub gemmis venena cludunt, ſicut Demoſthenes ſummus oratorum Græcię, anulóſque mortis gratia habent. Denique vt plurimùm opum ſcelera anulis fiunt. Quę fuit illa priſcorum vita, qualis innocentia, in qua nihil ſignabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac ſeruorum quoque cauſa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli Marcipores Luciporéſue dominorum gentiles, omnem victum in promiſcuo habebant: nec vlla domi cuſtodia à domeſticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas, & claues quoque ipſas ſignaſſe non eſt ſatis: grauatis ſomno aut morientibus anuli detrahuntur: maiórque vitæ ratio circa hoc inſtrumentum eſſe cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen poſſe in externis authoritatem eius rei intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus eſt piſce, ipſo circiter CCXXX. annum vrbis noſtræ interfecto. Celebratior quidem vſus cum fœnore cœpiſſe debet: argumento eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare poſſimus, nummos antè apud nos, mox cœpiſſe anulos. De nummis paulò pòſt dicetur. Anuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, vt ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab anulis Senatum tantùm: quanquam & hoc ſerò: vulgóque purpura latiore tunicæ vſus inuenimus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmque plebi & patribus inſeruere: ac quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum: Diuo Auguſto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit: iíque non equites, ſed iudices vocabantur. Equitum nomen ſubſiſtebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non niſi quatuor decuriæ fuere primò: vixq́ue ſingula millia in decuriis inuenta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſsis: ſeruatúmq; in hodiernum eſt, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equeſtris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primùm corona aurea. CAP. II.

DEcuriæ quoque ipſæ pluribus diſcretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus ſelecti, ad cuſtodiendas ciſtas ſuffragiorum in comitiis. Et diuiſus hic quoque ordo erat ſuperba vſurpatione nominum, cùm alius ſe Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in vnitatem venit equeſter ordo: anulorúmque authoritati forma conſtituta eſt, C. Aſinio Pollione, C. Antiſtio Vetere Coſſ. anno vrbis conditæ DCCLXXV. quod miremur, futili penè de cauſa, cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis accupatur, queſtus eſſet in Senatu, vulgò inſtitores eius culpæ defendi anulis. Hac de cauſa conſtitutum, ne cui ius id eſſet, niſi cui ingenuo ipſi, patri auóque paterno ſeſtertia CCCC. cenſus fuiſſet, & lege Iulia theatrali in xiiij. ordinibus ſedendi. Poſteà gregatim inſigne id appeti cœptum. Proptérque hæc diſcrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantúmque natum eſt faſtus, vt quæ ſub Diuo Auguſto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, paſſimque ad ornamenta ea etiam ſeruitute liberati tranſiliant: quod anteà nūquàm erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicéſque intelligebantur: adeóque promiſcuum id eſſe cœpit, vt apud Claudium Cæſarem in Cenſura eius vnus ex equitibus Flauius Proculus CCCC. ex ea cauſa reos poſtularet. Ita dum ſeparatur ordo ab ingenuis, communicatus eſt cum ſeruitiis. Iudicum autem appellatione ſeparari eum ordinem, primi omnium inſtituere Gracchi diſcordi popularitate in contumeliam Senatus: mox ea debellata, authoritas nominis vario ſeditionum euentu circa publicanos ſubſtitit: & aliquandiu tertię vires publicani fuere. M. Cicero demum ſtabiliuit equeſtre nomen in Conſulatu ſuo, ei Senatū conciliāns, ex eo ſe ordine profectum eſſe celebrans, eiúſque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum eſt, cœpítque adiici Senatui populóque Romano & equeſter ordo. Qua de cauſa & nunc poſt populum ſcribitur, quia nouiſſimè cœptus eſt adiici. Quinetiā ipſum equitum nomen ſæpe variatum eſt, in his quoque qui ad equitatum trahebātur. Celeres ſub Romulo regibúſq; appellati ſunt: deinde flexumines: poſteà troſſuli, cùm oppidum in Thuſcis citra Volſinios paſſum IX. M. ſine vllo peditum adiumento cepiſſent eius vocabuli: idq́ue durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus eſt, ſcriptum reliquit his verbis: Quod ad equeſtrem ordinem attinet, anteà troſſulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt troſſulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & cauſam, quæ ſuprà indicata eſt, exponit: inuitóſque etiamnū tamen troſſulos vocari. Sunt adhuc aliquæ nō omittendę in auro differentiæ. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non niſi argenteis. Pręterque armillas ciuibus dedere, quas nō habent externi. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus ſit ea, non inueni, ſed quis primum donauerit à L. Piſone traditur. A. Ponſthumius Dictator apud lacum Regillum ca-

ſtris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta eſſent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus Coſſ. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piſo Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eámque coronam teſtamento reipublicæ legauit.

De reliquo vſu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum ſignatum eſt æs, argentum, & aurum, & antequàm ſignaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo cenſu, & quoties & quibus temporibus authoritas auri. CAP. III.

DEorum verò honori in ſacris nihil aliud excogitatum eſt, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoq; in tantum adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti in Philippicis campis epiſtolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum geſtari tacuiſti: cuius ſceleris nos coarguimus illum primũ, qui auro dignitatem per anulos fecit, vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis digitíſque totis, collo, auribus, ſpiris: diſcurrant catenæ circa latera, & inſerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in ſomno quoque vnionum conſcientia adſit: etiámne pedibus induitur, atque inter ſtolam plebémque hũc medium fœminarum equeſtrem ordinem facit? Honeſtius viri pædagogiis id damus: balineáſque diues puerorum forma cõuertit. Iam verò etiam Harpocratem, ſtatuáſque Aegyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in ſolis his, quibus admiſſionem liberti eius dediſſent imaginem Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminũ occaſione: quæ omnia ſalutaris exortus Veſpaſiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque vſu hactenus dictum ſit. Proximum ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium ſignauit: quod & ipſum latet authore incerto. Populus Romanus ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem deuictũ vſus eſt. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expenſa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militum ſtipendiorum, hoc eſt ſtipis ponderandæ penſatores, libripendes dicuntur: qua conſuetudine in his emptionibus quæ mancipij ſunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus ſignauit æs. Anteà rudi vſos Romæ Remeus tradit. Signatum eſt nota pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus cenſus CX. M. aſſium fuit illo rege: & ideo hæc prima claſſis. Argentum ſignatum eſt anno vrbis D. LXXXV. Q. Fabio Coſſ. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x. libris æris, quinarius pro quinque, ſeſtertium pro dipondio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impenſis reſp. non ſufficeret, conſtitutúmque vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, diſſolutúmque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altra roſtrum nauis: in triente verò & quadrante rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à III. vnciis. Poſteà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, aſſes vnciales facti: placuítque denarium xvj. aſſibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Ita reſp. dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro x. aſſibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papyria ſemunciales aſſes facti. Liuius Druſus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miſcuit. Qui nũc Victoriatus appellatur, lege Clodia percuſſus eſt. Anteà enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Eſt autem ſignatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus poſt annum LXII. percuſſus eſt, quàm argenteus, ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertiis vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertiorũ, qui tunc erant, ſeſtertios DCCCC. [a] Poſt hæc placuit xl. M. ſignari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus: minutiſſimus verò ad XLV. M. Sed à nummo prima eſt origo cuaritiæ excogitata, fœnore quæſtuoſa ſegnitia. Hæc paulatim exarſit rabie quadam, non iam auaritia, ſed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repẽſum caput eius exciſum ad Opimium tulerit, plumbóque in os addito parricidio ſuo rempublicam etiam circunſcripſerit: nec iam Quiritiũ aliquo, ſed vniuerſo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuẽtem tantùm nomine iſta, quæ ſubinde noua Græco ſermone excogitantur, expreſſo argenteis vaſis auro, aut incluſo, quibus deliciis væneunt tam aurea quàm aurata, cùm ſciamus interdixiſſe caſtris ſuis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis noſtris. Meſſala Orator prodidit, Antonium Triumuirum aureis vſum in omnibus obſcœnis deſideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licẽtiæ fuerat, poculo aureo puluino ſubdito, Philippum regem dormire ſolitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis ſuffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturę vilitatem auro fecit, opus proſcriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo ſemper argentum imperitaſſe, non aurum: ſicut Carthagini cum Annibale victę argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec poteſt videri penuria mundi id veniſſe. Nam Midas & Crœſus infinitum poſſederant. Iam Cyrus deuicta Aſia pondo XXXIIII. millia inuenerat, pręter vaſa aurea, aurúmque factum, & in eo [b] folia ac platanum vitémque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius

[a] *Locum hunc expendit Budæus libr. 3. de Aſſe, tandémque in eam diſcedit ſententiam, vt hunc in modum legendũ exiſtimet: Poſt hæc placuit, L. nũmos ſignari ex auri libris. paulatímque Pincipes imminuere pondus: minutiſſimè vero ad LV. nummos, &c.*

[b] *ſolia*

cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo lxxx. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ victo Sesostre Aegypti rege tam superbo, vt prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iūgere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui posteà Dictator fuit, primus in Aedilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo vsus est: ferásque argenteis vasis incessere, tum primùm visum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Murena, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pōdo c.xxiiij. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam vij. pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram ix. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureę domus ambientis vrbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium [a] pondo d c c.xxvij. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum ccc. & lxxxv. M. Item Sex. Iulio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, dccclxvj. [b] auri pondo. C. Cæsar primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex ęrario protulit [c] laterum aureorum xxvj. M. & in numerato pondo ccc. Nec fuit aliis temporibus respublic. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, [d] Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tēpore populus Romanus tributum pendere desiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primò inaurauta sunt in Capitolio, Censura L. Mummij. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam vasa inaurantur: cùm sua ætas varia de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magísque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cùm in gemmis aliísque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cùm cedat per vtrunque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit, tutò etiam in incendiis rogísque durante materia. Quinimo quò sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis: atque ipsum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficillimè accendi. Præterea mirum, prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissimè ardescere: atque vt purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum vsu deteri, cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúsque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, vtpote cuius vnciæ in septingenas & quinquagenas pluresq; bracteas, quaternûm vtroque digitorum spargantur. Crassissimæ ex his Prænestinæ vocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissimè simulachro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri paruulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur, cùm cætera metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatámque materiam protinus habet, cùm ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis est: alia, quam dicemus, coacta. Super cætera non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuátue pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: súperque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudij principis, edente eo naualis prælij spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis verò iampridem intexitur, inuento regum Asiæ. Marmori & iis quæ candefieri non possunt, oui candido illinitur: ligno glutini ratione composita: leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento viuo, aut certè hydrargyro legitimum erat: de quibus, vt dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque æs cruciatur in primis, accensúmque restinguitur sale, aceto, alumine. Posteà exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente, iterúmque exhalatur igni, vt possit edomitum, mistis pumice, alumine, argento viuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

a Budæus partim vetustorū exemplarium fidem sequutus, partim coniecturis nō leuibus nixus, hîc legendum arbitratur. Auri pondo D CC.M.XXVI. argenti XCII. M. & in numerato trecenties & septuagies quinquies.

b auri pondo D CCC.XLVI. Ex eodem Budæo.

c laterū aureorum quindecim, argenteorum triginta quinque millia, & in numerato sestertiûm quadringenties. Ex eodem.

d Perseo rege victo, è Macedonica præda, sestertiûm ter millies. Ex eodem.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primùm aurea statua, & medicinæ ex auro. CAP. IIII.

AVrum inuenitur in nostro orbe: vt omittamus Indicum, atque à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, vt in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec vllum absolutius aurum est, cursu ipso tritúque perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id est, arenæq; lauantur, atq; ex eo quod resedit, coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in summa tellure

ma tellure protinus rara felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens, cùm iam inuentum in summo cæspite. Alutationem vocant, si & auro ea tellus subest. Cæterùm montes Hispaniæ aridi sterilésque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium vocant, alij canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebaico, aliísque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi venarum canales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc illhuc, inde nomine inuento, tellúsque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lauatur, vritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentũ, quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia afflatum ignemque & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est, multísque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: sidúntque rimæ subitò, & opprimunt operarios, vt iam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in vtroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt fracturis C.L. libras ferri terram agentibus: egerúntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice facilius existimatur opera. Est nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ mista (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iisdem malleis: nihílque durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dántque signum ruinæ, eámque solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúue repentè operarios reuocari iubet, pariterque ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore, qui concipi humana mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cum fodere. Tantáq; ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius par est labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauãdum hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centesimo plerunque lapide. Corrugos vocant, à corriuatione, credo: nimirũ & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, vt fruaris quando influat: itaque altissimis partibus ducitur. Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, sedémque trabibus cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus species nefaria quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terræ vrion vocant. Ergo per silices calculósue ducuntur, & vrium euitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinæ cauantur, ducenos pedes in quasque partes, & in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tãta vi, vt saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, in quas profluat, cauantur: agogas vocant, eæ sternuntur gradatim. Frutex est vlex roris marini similis, asper aurúmque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis iam promouit Hispania in priore genere: quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est. Inueniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hispani, alij palacranas: iidem quod minutum est, balucem vocant. Vlex siccatus vritur, & cinis eius lauatur substrato cæspite herboso, vt sidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarũ tos seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est vetere interdicto patrum, vt diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex censoria Ictimulorum aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi est etiam vna ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili lapidum specularium modo. Inuitaueratque spes Caium principem auidissimum auri, quamobrem iussit excoqui magnum pondus: & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, vt detrimentum sentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auripigmẽti libræ XIIII. permutarentur: nec posteà tentatum ab vllo est. Omni auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicrarense, XXXVI. portio inuenitur: ideo cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro authoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulę Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiicit historia, mammę suę mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum, & venena deprehendit. Nanque discurrunt in

calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quã vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitumque narratur dictũ vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cùm interrogaretur, essétne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de cruce eius cœnare, seque illum esse, totumque sibi censum ex ea rapina esse. Hominũ primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit lxx. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque & infantibus applicatur, vt minus noceant, quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptũ. Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quòd si trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est author.

De chrysocolla, & medicina ex chrysocolla VI. & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendisq; metallis. CAP. V.

CHrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crassescente limo rigoribus hybernis vsq; in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Inuenitur & in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in venã aquis leuiter hyeme tota vsque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellãt, tingitur. Natura est, quæ lino lanæúe, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: posteà molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia soluatur: ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturque. Tunc tinguitur alumine schisto & herba suprà dicta, pingiturque, antequam pingat. Refert, quàm bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, orobitin vocant, eiusq; duo genera faciunt: luteam, quæ seruatur in lomentum, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc vtraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia: secunda in Macedonia: largissima in Hispania. Summa cõmendationis est, vt colorem herbæ segetis læte virentis quàm simillimè reddat. Visumq; iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cùm ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt: asperã, quæ taxatur in libras vij. mediam, quæ denariis quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x. iij. sublinunt autem harenosam, priusquàm inducant, atramento & parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter læuorem tenacissimnm, atramento aspergitur, ne Parætonij candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam cæruleò subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœáve, miscenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam Medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi vendicant agglutinando auro: & inde omnes appellatam similiter vtentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam vocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum vocant. Signumque est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad suprà dicta additis, vnaque contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, vt vniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinũ est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbũ nigrum albo iungitur, ipsumque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrumque funditur: sed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemq; oleo restinguitur. Ignis autem aceto maximè, & visco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior vis exusto, iterumque flagranti.

De argento, & argento viuo, & ſtibio, ſiue alabaſtro, & ſcoria argenti, & de ſpuma argenti. CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ ſequens inſania eſt. Non niſi in puteis reperitur, nullaque ſui ſpe naſcitur, nullis, vt in auro, lucentibus ſcintillis. Terra eſt alia rufa, alia cineracea. Excoqui non poteſt, niſi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galænam vocant, quæ iuxta argenti venas plerunque reperitur. Et eodem opere ignium deſcendit pars in plumbum, argentum autem ſupernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouinciis, ſed in Hiſpania pulcherrimum: id quoque in ſterili ſolo, atque etiam montibus: & vbicunque vna inuenta vena eſt, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia: vnde metalla Græci videntur dixiſſe. Mirũ, adhuc per Hiſpanias ab Annibale inchoatos puteos durare, ſua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs Bebelo appellatur hodieq;, qui ccc. pondo Annibali ſubminiſtrauit in dies, ad mille quingentos iam paſſus cauato monte, per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum menſura, amnemq; faciunt. Argenti vena, quæ in ſummo reperta eſt, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi ſolebat eſſe alumen inuentum: vltrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumen alba, nullũ finem ſpei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, ſed maximè canibus. Aurũ argentumque quò mollius, eò pulchrius. Lineas ex argento nigras produci pleriq; mirantur. Eſt & lapis in his venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Exeſt ac perrumpit vaſa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurũ: id vnum ad ſe trahit. Ideo & optimè purgat, cæteras eius ſordes expuens crebrò iactatu fictilibus in vaſis, ita vitiis abiectis, vt & ipſum ab auro diſcedat. In pelles ſubactas effunditur, per quas ſudoris vice defluens, purum relinquit aurũ. Ergo & cùm æra inaurantur, ſublitum bracteis pertinaciſſimè retinet. Verùm pallore detegit ſimplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido vſum eum adulterauere: mox & hydrargyro, de quo ſuo dicemus loco. Et aliâs argentum viuum non largum inuentum eſt. In iiſdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, ſpumæ lapis cãdidæ nitentisq;, nõ tamen trãſlucentis, ſtimmi appellant, alij ſtibium, alij alabaſtrũ, alij larbaſon. Duo eius genera, mas & fœmina. Magis probant fœminã: horridior eſt mas, ſcabriorq;, & minus ponderoſus, minusque radians, & harenoſior: fœmina contrà nitet, friabilis, fiſſurisque, non globis, dehiſcens. Vis eius adſtringere & refrigerare, principalis autem circa oculos: nanq; ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorũ exhulcerationesque farina eius ac thuris, gummi admiſto. Siſtit & ſanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & cõtra recentia vulnera, & contra veteres canũ morſus inſperſa farina: & contra ambuſta igni, cum adipe ac ſpuma argenti ceruſſaq; & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein reſtinguitur mulierũ lacte, teriturq; in mortariis, admiſta aqua pluuiali. Ac ſubinde turbida transfunditur in æreũ vas, & mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plumboſiſſima, quæque ſubſidit in mortario abiiciturque. Dein vas, in quo turbida transfuſa ſunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & poſtero die, quod innatat, effunditur, ſpongiaque tollitur. Quod ibi ſubſidit, flos intelligitur, ac linteolo interpoſito in Sole ſiccatur, non vt perareſcat. Iterumq; in mortario teritur, & in paſtillos diuiditur. Ante omnia autem vrendi modus neceſſarius eſt, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, ſed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo ſaccant, fæcemque abiiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quicquid ſubſidat colligentes, emplaſtris quoq; & collyriis miſcent. Scoriam in argento Græci vocant helcyſma. Vis eius adſtringere & refrigerare corpora. Additur emplaſtris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & cõtra teneſmos, dyſenteriasque, infuſa clyſteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excreſcentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iiſdem metallis & quæ vocatur ſpuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chryſitin vocãt: ſecunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eiſdem tubulis inueniuntur. Probatiſſima eſt Attica, proxima Hiſpanienſis. Chryſitis ex vena ipſa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipſius fuſura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta ſua materia ex ſuperiori catino defluens in inferiorem, & ex eo ſublata veruculis ferreis, atque in ipſa flamma conuoluta veruculo, vt ſit modici ponderis. Eſt autem, vt ex nomine ipſo intelligi poteſt, feruеſcentis & futuræ materiæ ſpuma. Diſtat à ſcoria, quo poteſt ſpuma à fæce diſtare. Alterum purgantis ſe materiæ, alterum purgatæ vitium eſt. Quidam duo genera faciunt ſpumæ, quæ vocant ſterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendã. Spuma vt ſit vtilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem [a] anulorum: ita accenſa follibus, ad ſeparandos carbones cineremque abluitur aceto aut vino, ſimulque reſtinguitur. Quòd ſi ſit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgentur. Poſteà ſex diebus teruntin mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cùm deſinãt, calida, addito ſale foſſili, in librã ſpumæ obolo. Nouiſſimo die condunt in plumbeo vaſe. Alij cum faba candida ac ptiſana coquunt, & in Sole ſiccant. Alij in lana candida

[a] Auellanarũ.

dida cum faba, donec lanam non denigrent. Tunc ſalem foſſilem adiiciunt, ſubinde aqua mutata, ſiccantque diebus xl. calidiſſimis æſtatis. Necnon in ventre ſuillo in aqua coquunt, exemptamq; nitro fricant, & vt ſuprà, terunt in mortariis cum ſale. Sunt qui non coquant, ſed cum ſale terant, & adiecta aqua abluant. Vſus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculasque, & abluendum capillum. Vis autem ſiccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibusque emplaſtris ſuprà dictis ignes etiam ſacros tollit cum ruta myrtoque & aceto. Itemque perniones cum myrtis & cera.

De minio, quantæ authoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis. CAP. VII.

INuenitur in argentariis metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ authoritatis, & quondam apud Romanos non ſolùm maximæ, ſed etiam ſacræ. Enumerat authores Verrius, quibus credere ſit neceſſe, Iouis ipſius ſimulachri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantumque corpora: ſic Camillum triumphaſſe. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis, & à Cenſoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem cauſam miror: quanquàm & hodie id expeti conſtat Aethiopum populis, totosque eo tingi proceres, huncq; ibi Deorum ſimulachris colorem eſſe. Quapropter diligentiùs perſequemur omnia de eo. Theophraſtus xc. annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratum (quod tempus exit in vrbis noſtrę ccxlix. annum) tradit inuentum minium à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui harena rubente in metallis argēti: hanc fuiſſe originem eius. Reperiri autem iam tum in Hiſpaniis, ſed durum & harenoſum: item apud Colchos in rupe quadam inacceſſa, ex qua iaculantes decuterent: id eſſe adulterum: optimum verò ſuprà Epheſum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lauari, farinam, & quod ſubſidat, iterum lauari. Differentiã artis eſſe, quòd alij minium faciunt prima lotura: apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum. Authoritatem colori fuiſſe non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naueis ea commendat, aliàs circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci minium, quidã cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permiſto vtriuſque animalis ſanguine, vt diximus. Neque alius eſt color, qui in picturis propriè ſanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque vtiliſſima eſt. At hercule Medici, qui cinnabarin vocant, pro ea vtuntur hoc minio, quod venenum eſſe paulo mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Epheſio minio, quod derelictum eſt, quia curatio magni operis erat. Præterea vtrunque nimis acre exiſtimatur. Ideo tranſiere ad rubricam, & ſinopidem, de quibus ſuis locis dicam. Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino, aut ſorbis tritis. Pretium ſyncera nummi quinquaginta. Iuba minium naſci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hiſpania. Celeberrimum ex Siſaponenſi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore cuſtodia. Non licet id ibi perficere excoquique. Romam perfertur vena ſignata, ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in vendendo pretio ſtatuta lege ne modum excederet lxx. in libras. Sed adulteratur multis modis, vnde præda ſocietati. Nanque eſt alterum genus in omnibus ferè argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exuſto lapide venis permiſto, non ex illo, cuius vomicam argentum viuum appellauimus (is enim & ipſe in argentum excoquitur) ſed ex aliis ſimul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur ſuo colore, nec niſi in fornacibus rubeſcentes, exuſtiq; tunduntur in farinam. Et hoc eſt ſecundarium minium, perquàm paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis ſociorum: item Scyrico. Quonam modo Scyricum fiat, ſuo loco dicemus. Sublini autem Scyrico minium compendij ratio demonſtrat. Et alio modo pingentium furto opportunum eſt, plenos ſubinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, conſtatque furantibus. Syncero cocci nitor eſſe debet. Secundarij autem ſplendor in parietibus ſentit vliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponenſibus autem miniariis ſuæ venæ harena ſine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigreſcit: ſyncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac ſimili ratione ferri candentis lamina, ſi non ſit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remediũ, vt parieti ſiccato cera Punica cum oleo liquefacta candens ſetis inducatur, iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad ſudorem vſque: poſteà candelis ſubigatur: ac deinde linteis puris, ſicut & marmora niteſcunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis veſicis illigant, ne in reſpirando pernicialem puluerem trahant, & tamen vt per illas ſpectent. Minium in voluminibus quoque ſcriptura vſurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore etiam in ſepulchris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. CAP. VIII.

EX ſecundario inuẽnit vita & hydrargyrum in vicem argenti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis piſtillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impoſitũ

ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror: præterquàm fortasse, quòd illitum capiti ventríve, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter vtendū non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt author est Theophrastus: nunc verò passim, quem alij heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, cùm è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantū argenti vel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentū obiter dum vritur, candoremque mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubemque discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri nō nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoq; iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem vi in speculis vsu polita crassitudine, paulumq; propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginū. Tantùm interest, repercussum illum respuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris ceu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimumq; refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientis vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipientis vmbram. Atque vt omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundusina, stanno & ære mistis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingitque, non cælat, argentū. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirumq; crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscentur argēto, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronariū vocant, & sulphuris viui, quantū argenti. Conflantur ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum. *a* Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum lxxxiiij. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit. Mirumq;, in hac artium sola vitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribusq; veris denariis adulterinus emitur.

a Aliàs, Miscentur æra falsæ monetæ. adstipulante & Budæo libr. 3. de Asse.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit. CAP. X.

NOn erat apud antiquos numerus vltra centum millia: itaq; & hodie multiplicantur hæc, vt decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, nummusq; percussus: & sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Posteà Diuites cognominati, dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris suis sestertiûm MM. possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atq; vt nomen quidem optimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos posteà cognouimus seruitute liberatos opulentiores, pariterq; tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atque vt hi omittantur, tanquā adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Coss. ad vj. Cal. Feb. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia centum xvj. iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris cc. quinquaginta septem millia: in numerato H—S. D. C. Funerari se iussit H—S. XI. Congerant excedentes numerum opes quota tamen portio erūt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum sua pecunia tolerauisse: mille conuiuas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota verò ille ipse (neq; enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc est septies centena lxxxviij. millia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentumq; pollicitus, vt è quinque liberis senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoq; ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malùm) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in

regibus

regibus quidem inuenerit finem? Populus Roman. stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatísque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodica facta. CAP. XI.

VAsa ex argento mira inconstantia humani ingenij variat, nullum genus officinæ diu probādo, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatémque excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam verò & mensas repositoriis imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur: at nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostráque ætate Poppæa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque inducere solebat. Libras xxxij. argenti Africanus sequēs hæredi reliquit. Idémque cùm de Pœnis triumpharet, quater millies cccc. lxx. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Posteà victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus xvij. millia pondo dedit. O viros illo Imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in Tribunatu plebis xj. millia. Nam propter quinque pondo notatum à Censoribus triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item Catum Aelium, cùm legati Aetolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quę L. Paulus socer ei ob virtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benigniùs viuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoque gente pulsum, quòd xij. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos verò mulierum iam pridem totos operiri argēto, & triclinia quædam quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulò enim antè hæc facta sunt, lancésque è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum ciuile illud talibus vitiis imputauere. Nostra ætas fortior fuit: Claudij principatu seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso vt quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudineatum in vsum venisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida: nec multo maiora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineásque per commissuras. Tympana verò se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerit vitæ, sed validius penè manupretium, idque iam pridem, vt ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiis in libras emptos c. Gracchus habuit. L. verò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis C. Confessus tamen est, nunquàm se his vti propter verecundiam ausum. Constat eundem vj. millibus sestertiis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primùm deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadringenta L. Et vasorum aureorum pondo centum millia, anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia † domata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliórque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hęc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, vrbis anno dcxxvj, mediis lvj. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quę & ipsa hoc interuallo, anno vrbis dcviij. parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterū. C. Marius post victoriā Cimbricā cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

† Alias, donata: quam lectionem agnoscit & Budæus libr. 3. de Asse.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. CAP. XII.

ARgenti vsum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatum Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteósque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas inducere aureas mos tristior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motū equestri

ordine ob insignem calumniam, cùm celebritate affectarentur adulescentium scholæ, ex argento annulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum ebore etiam fastidito, cælentur argento, vaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam verò pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadémque materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argēto mulierum balineas, ita vt vestigio locus nō sit, cum viris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricij nos pudet. Mirum in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè tamen laudatus est Mētor, de quo suprà diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, Capitolium incendiis. Varro & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurióq; cęlati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quíque Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse verius, quàm cælasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeij ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatósque cælauit: Zopyrus, qui Areopagitas & iudicium Orestis in duobus scyphis H-S XII. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ vnciæ vinginti vænierunt. Vlixes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripiētes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potoriis, sed è quibus ne exempla quidē liceret exprimere: tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitóque ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur, vsque adeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, authoritas constet. Argētum medicatis aquis inficitur, atq; etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmēta, sil & cæruleum. Sil propriè limus est. Optimum ex eo, quod Atticum vocatur. Pretium in libras XXXII. Proximum marmarosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij Scyricum vocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo vtuntur ad picturæ vmbras. Pretium in libras huius H-S bini. Dipondiis verò detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad xx. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustúmque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cœlo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur. CAP. XIII.

Sile pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ętas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Cæruleum harena est, Huius genera tria fuere antiquitus: Aegyptium, quod maximè probatur: Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in IIII. colores mutatur, candidiorē nigriorémue, crassiorem tenuiorémue. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibítq; succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomentum: perficitur id lauando terendóue: & hoc est cæruleo candidius. Pretia eius, XXIII. in libras, cærulei XVIII. Vsus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianum ab authore appellatum. Fit ex Aegypti leuissima parte: pretium eius xl. in libras. Idem & Puteolani vsus, præterquàm ad fenestras: vocant cœlon. Nō pridē apportari & Indicū est cœptū, cuius pretium xvij. in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, vmbras diuidendas ab lumine. Est & vilissimū genus lomenti, quidā tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei synceri experimentum in carbone vt flagret: fraus viola arida decocta in aqua, succóq; per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaque & emplastris adiiciunt: item causticis. Teritur difficillimè sil. In medendo leuiter mordet, astringítque & explet hulcera. Vritur in fictilibus, vt prosit. Pretia rerum, quæ vsquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut vt quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, vt exprimeretur authoritas rerum.

C. PLI-

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVSQVARTVS.

Aeris metalla. CAP. I.

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in vſu proximum eſt pretium, imò verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque authoritas, vt diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantùm ſignato vſus eſſet, & alia, quæ vetuſtas tradidit, cùm æqualem vrbi authoritatẽ eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm inſtituto. Vena quo dictum eſt modo effoditur, igníque perficitur. Fit & è lapide æroſo, quem vocant cadmiam: Celebritas in Aſia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntq; nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Aeginetica. CAP. II.

FIt & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præſtantiore, maximè orichalco, quod præcipuam bonitatem admirationémque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Saluſtianum in Ceutronum Alpino tractu, non longi & ipſum æui. Succeſſitque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Auguſti, hoc à coniuge, velocis defectus. Liuianum quoque certè admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum conuerſa, quod & Cordubenſe dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè ſorbet, & orichalci bonitatem imitatur in ſeſtertiis dupondiariiſque, Cyprio ſuo aſſibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis ſe habet. Reliqua genera artificio conſtant, quæ ſuis locis reddentur, ſumma claritate ante omnia indicata. Quondam æs confuſum auro argentóque miſcebatur, & tamen ars pretioſior erat: nunc incertum eſt, peior hæc ſit, an materia. Mirúmque, cùm ad infinitũ operum pretia creuerint, authoritas artis extincta eſt. Quæſtus cauſa enim, vt omnia, exerceri cœpta eſt, quæ gloriæ ſolebat. Ideo etiam Deorum adſcripta operi, cùm proceres gentium claritatẽ & hac via quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretioſi ratio, vt iandiu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maximè laudatur: hoc caſus miſcuit, Corintho, cùm caperetur, incẽſa: miréque circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm tradatur, non alia de cauſa Verrem, quem Cicero damnauerat, proſcriptum cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthiis ſe ei ceſſurum negauiſſet. At mihi maior pars eorum ſimulare eam ſcientiam videtur, ad ſegregandos ſe à cæteris magis, quàm intelligere aliquid ibi ſubtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta eſt Olympiadicis clvj. anno tertio, noſtræ vrbis dcviij. cùm antè ſeculo fictores nobiles eſſe deſiſſent, quorum iſta omnia ſigna hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam vrbis noſtræ annos ex ſuprà dicta comparatione Olympiadum, colligere facile erit. Sunt ergo vaſa tantùm Corinthia, quæ iſti elegantiores modò in eſculenta trãsferunt, modò in lucernas aut trulleos, nullo munditiarum reſpectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quàm proximè accedens, in quo illa miſtura præualuit: alterum, in quo auri fulua natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc eſt, cuius ratio non poteſt reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum ſimulachro ſigníſque, illud ſuo colore pretioſum ad iocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul à Corinthio: longè tamen ante Aegineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum. Antiquiſſima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcríſque. Ibi prima nobilitas æris. Peruênit deinde ad Deûm ſimulachra, effigiémque hominum, & aliorũ animalium. Proxima laus Aeginetico fuit. Inſula & ipſa, nec æs gignens, ſed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario eſt Romę. Hic eſt exemplar Aeginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illóq; ære Myrõ vſus eſt, hoc Polycletus, æquales atque condiſcipuli. Emulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. CAP. III.

PRiuatim Aegina candelabrorum ſuperficiem duntaxat elaborauit, ſicut Tarentum ſcapos. In his ergo iuncta commẽdatio officinarum eſt. Nec pudet Tribunorũ militarium ſalariis emere, cùm ipſum nomẽ à candelarũ lumine impoſitũ appareat. Acceſſio cãdelabri talis fuit: Theonis iuſſu pręconis Cleſippus fullo, gibbere pręterea & alio fœdus aſpectu, emẽte id Gegania ſeſtertiis L, ea-

démque

démque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulam adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummij victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac valuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticum duplicem ad circum Flamininum, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædē ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulentia eo modò vsurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius Quæstor, quòd ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacósque & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primū inuexisse triumpho suo, quem duxit vrbis anno dcclxvij. L. Piso author est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delephici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Transiit deinde ars vbiq; vulgò ad effigies Deorum.

Quando primum simulachrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris. CAP. IIII.

Romæ simulachrum ex ęre factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quò magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certè etiam Romæ non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certaminum victoria, maximéque Olympię vbi omnium qui vicissent, statuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi superauissent ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant: Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romę pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogaríque memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togatis, & quibusdam alijs, & quibus primùm in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm statua Romæ. CAP. V.

Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudę tenentes hastam, ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res est, nihil velare: at contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nā lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab authoribus, & L. Actium Poetam in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cùm breuis admodum fuisset. Equestres vtiq; statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in sacris victores. Posteà verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à Diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Rom. pop. præstabat, eodémque in Consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis ccccxvj. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quę est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam vnciari stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, anteà enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initiis. Nanque & Actij Nauij statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagrauit Curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa & alia authoritas maior in Horatij Coclitis statua, quæ durat hodiéque, cùm hostes à ponte sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ iuxtà rostra esse non miror, tres sint licet: vna, quam Sex. Pacuuius Taurus Aedilis plebis restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis sine tunicis, & quibusdam alijs, & quæ prima Romæ statua equestris. & quando omnes statuæ priuatim & publicè sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè positæ. CAP. VI.

Ex his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcij Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captáq; Anagnia, populum stipendio liberauerat-

berauerat. Inter antiquissimas sunt & Tulli Cælij, L. Roscij, Sp. Nautij, C. Fulcinij in Rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Romano populo tribui solebat iniuria cæsis, sicut & P. Iunio, & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non præteribo a C. Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturũ responsum dicentem, virga, quam tenebat forte, circunscripsit, & prius quàm egrederetur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit quàm oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ virgini Vestali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectũ nõ minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam Annaliũ verbis: Quod campum Tiberinũ gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapientissimo, simulachra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est, illos patres Socrati cunctis ab eodem Deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam vtroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli suprà cæteros mortales: quod & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullique arbitror plures statuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem ccclx. statuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, vt diximus, easdemque subuertêre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in authoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquàm vetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cùm nec Lucretiæ, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerentur. Hanc primam & Horatij Coclitis publicè dicatam crediderim: antè enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Clœliæ Piso traderet ab his positam, qui vnà obsides fuerant, redditis à Porsena in honorem eius. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eamque solam refugisse, Tiberimque tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinij insidiis L. Piso prodidit, M. Aemilio, C. Popilio II. Coss. à Censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus sententia statutæ essent. Eam verò, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri. Extant Catonis in Censura vociferationes, mulieribus Romanis in prouinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisque sineamento insignis, in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris posita est Romæ C. Aelio Tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat: ob idem Aelium Thurini statua & corona aurea donauerunt. Iidem posteà Fabricium donauere statua, liberati obsidione. Passimque clientes in clientelas ita recepti: & adeò discrimen omne sublatum, vt Annibalis etiam statuæ tribus locis visantur in vrbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

a *C. Popilium legendum videtur ex Vale. Max. cæteriq; Historicis.*

De antiquis statuariis, & pretiis signorum immodicis, & colossis in vrbe celeberrimis. CAP. VII.

FVisse autem statuariam artem familiarem Italiç quoque & vetustã, indicant, Hercules ab Euandro sacratus, vt ferunt, in foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, vt trecentorum sexagintaquinque dierum nota, per significationem anni, temporis & æui se Deum indicaret. Signa quoque Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata non est dubium. Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Mirumque mihi videtur, cùm statuarum origo tam vetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia Deorum simulachra in delubris dicata, vsque ad deuictam Asiam, vnde luxuria. Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plasticen Græci vocant, dici cõuenientius erit: etenim prior, quàm statuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit? In M. Scauri Aedilitate tria millia signorum in scena tantùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit vrbem: ipse excessit nõ relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mutianus ter Consul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis vsus noscendi intelligatur? Insignia tamen maximè, & aliqua de causa notata, voluptarium sit attigisse, artificesque celebratos nominasse, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta

x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cùm thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios deponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus vnum exemplum afferam, nec Deorum hominúmve similitudinis expressæ. Aetas nostra vidit in Capitolio, priùs quàm id nouissimè conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, verùm & noua satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cauere pro ea, instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe xxx. cubitorũ, cl. talentis factus: talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: talis & Tarenti factus à Lysippo xl. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea ratio libramenti est) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaq; propter magnitudinem difficultatemque moliendi, non attigit eum Fabius Verrucosus, cùm Herculem qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi suprà dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulachrum post quinquagesimum sextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quàm pleræq; statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe colossi centum numero, sed vbicunque singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum quinq;, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus corũ ocreisque & galeis. Amplitudo tanta est, vt conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquijs limæ suam statuã fecit, quæ est ante pedes simulachri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Consul dicauit: alterum à Charete suprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, vt artificium minimè probabilis artificis videatur. Verùm omnem amplitudinem statuarum eius generis vicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H—S. cccc. manipretio. Postquam satis ibi artem approbauerat, Romã accitus est à Nerone, vbi destinatum illius principis simulachrum colossum fecit cx. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modò ex argilla similitudinem insignem, verùm & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam, cùm & Nero largiri aurum argentumque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandique nulli veterum postponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, vt vix vlla differentia esset artis. Quantoque maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum CCCLXVI. CAP. VIII.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, vt secum circunferãt, sicut Hortensius Orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circuntulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò antè C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulachris signisque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade lxxxiij. circiter ccc. nostræ vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde olympiade lxxxvij. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda Polycles, Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iaden. Centesima vicesima Eutychides, Euthycrates,

Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus Olympiade centesimaquinquagesimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus. Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quanquã diuersis ætatibus geniti, quoniã fecerant Amazonas: quæ cùm in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum, qui præsentes erant, iudicio, cùm apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisque iudicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quę est in Parthenone adstans. Ex ære verò, præter Amazonem suprà dictam, Mineruam tam eximię pulchritudinis, vt à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quã Romæ Aemilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterum colossicon nudum: primusque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse meritò iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem c. talentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentem, & nudum talo incessentem. Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra sustinentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, vt Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulũ, bucula maximè nobilitauit, celebratis versibus laudata, quando alieno pleriq; ingenio magis, quàm suo, cõmendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrũ admirantem tibias, & Mineruã, Delphicos pentathlos, Pancratiastas: Herculem etiã, qui est apud Circum maximũ in æde Pompeij Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis Diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quàm Polycletus, & symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubem non emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaste Delphis posito. Eundem vicit & Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur, & Libyn puerum tenentem tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cuius hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem citharœdum, serpentemque eius sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & venas expressit, capillumque diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Hic suprà dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sosistratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, vt diximus, fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mirè gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitq; in cubiculum, alio ibi signo substituto: cùm quidem tanta populi Romani contumacia fuit, vt magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princepsque, quanquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis verò quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodũ illa. Dein cùm pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicũ, quẽ quidã Polycleto adscribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idẽ Alexãdri venationem: quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrorum turmam. Alexandrum amicorumq; eius imagines summa omnium similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora ficcioraque, per quæ proceritas signorum maior videtur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissimè custodiuit, noua intactaque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderentur esse. Propriæ huius viden-

tur eſſe argutiæ operum, cuſtoditæ in minimis quoque rebus. Filios & diſcipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, ſed ante omnes Euthycratem: quanquam is conſtantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, auſtero maluit genere, quàm iucundo, placere. Itaque optimè expreſſit Herculem Delphis & Alexandrum, Theſpin venatorem, & Theſpiadas: prælium equeſtre, ad Trophonij oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiſcinis: canes venantium. Huius porrò diſcipulus fuit Tiſicrates, & ipſe Sicyonius, ſed Lyſippi ſectæ propior, vt vix diſcernantur cõplura ſigna, ceu ſenex Thebanus, Demetrius rex, Peuceſtes Alexandri Magni ſeruator, dignus tanta gloria. Artifices, qui cõpoſitis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Theſſalia, vbi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin ſuffragiis ipſorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Lariſſam, & Spinarũ pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuiſſe cauſam, ſed quoniam ſe regum Xerxis atque Darij officinis dediderit, exiſtimant. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proſerpinæ raptum: item Cataguſam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemque vnà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiã, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipſa æde incendio cremata eſt Claudij principatu, marmoreæ illi ſuæ per terras inclytæ parem. Item Stephuſam, Spilumenem, Oenophorum, Harmodium & Ariſtogitone tyrannicidas, quos à Xerxe Perſarum rege captos victa Perſide Athenienſibus remiſit magnus Alexãder. Fecit & puberem ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo ſigna eius diuerſos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuiſſe, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis. Habet ſimulachrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam ſuum impoſuit, ne melior in equorũ effigie defeciſſe in homine crederetur. Ipſe Calamis & alias quadrigas bigaſque fecit, equis ſemper ſine æmulo expreſſis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius eſt nobilior. Alcamenes Phidiæ diſcipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur encrinomenos. At Polycleti diſcipulus Ariſtides quadrigas bigaſque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Ariſtogitoni, conſilia eorum de tyrannicidio, vſq; ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienſes & honorem habere ei volentes, nec tamen ſcortum celebraſſe, animal nominis eius fecere: atque vt intelligeretur cauſa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. Briaxis Aeſculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui ſunt Romæ in Concordiæ templo. Creſilas vulneratum deficientem, in quo poſſit intelligi, quantum reſtet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte eſt, quòd nobiles viros nobiliores fecit. Cephiſſodorus Mineruam mirabilem in portu Athenienſiũ, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Phileſius cognominatur in Didymæo, Aeginetica æris temperatura. Ceruumq; vnà ita veſtigiis ſuſpendit, vt linum ſubter pedes trahatur, alterno morſu digitis calceque retinentibus ſolum, ita vertebrato dente vtriſque in partibus, vt à repulſu per vices reſiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Cteſilaus doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lyſimachen, quæ ſacerdos Mineruæ fuit annis lxiiij. Idem & Mineruam, quæ Muſica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu reſonant. Idem equitem Sarmenem, qui primus de equitatu ſcripſit. Dædalus & ipſe inter fictores laudatus, pueros duos diſtringentes ſe fecit. Dinomenes Proteſilaum & Pythodemũ luctatorem. Euphranoris Alexander Paris eſt: in quo laudatur, quòd omnia ſimul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius eſt Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & ſimulachrum Boni euentus, dextra pateram, ſiniſtra ſpicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes ſuſtinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigaſque, & Cliduchon eximia forma: & Virtutem & Græciam, vtraſque coloſſeas: mulierem miniſtrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipſo amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhuſque rex laudatur, & celetizontes pueri, & Caſtor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Iſidori. Buthyreus Lycius Myronis diſcipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum ſufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, ſentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per veſtem: puerũ Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Sympoſion ſcripſit: Iouemq; illum tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciſcus Lagonem puerum ſubdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipſe puerum ſuffitorem. Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipſeque Menæchmus ſcripſit de ſua arte. Naucydes Mercurio & Diſcobolo & immolante arietem cenſetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Nicerates Aeſculapium & Hygiam, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam: Phœnix Lyſippi diſcipulus

pulus Epitherſen. Stipax Cyprius vno celebratur ſigno, Splanchnopte. Periclis Olympij vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni ſpiritu accendens. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipſum, ſed inter cunctos diligentiſſimum artis, & inimicum ſui iudicem, crebrò perfecta ſigna frangentem, dum ſatiare cupiditatem nequit artis, & ideo inſanum cognominatū. Hoc in eo expreſſit, nec hominem ex ære fecit, ſed iracundiam: & Achillem nobilem. Item Epiſtatem exercentem athletas: Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippenſis cognomine ſuo illuſtrauit. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipſe ſe ex ære fudit, præter ſimilitudinem mirabilē fama magnæ ſubtilitatis celebratus. Dextra limā tenet, læua tribus digitis quadrigulā tenuit tranſlatā Pręneſte, tantæ paruitatis, vt totam eam currúmq; & aurigam integeret alis ſimul facta muſca. Xenocrates Tiſicratis diſcipulus: aut, vt alij, Euthycratis, vicit vtroſque copia ſignorum, & de ſua arte compoſuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduerſus Gallos prælia, Iſigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de ſua arte. Boethi, quanquam argēto melioris, infans eximiè anſerem ſtrāgulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clariſſima quæque in vrbe iam ſunt dicata à Veſpaſiano Principe in templo Pacis, aliíſque eius operibus, violentia Neronis in vrbem conuecta, & in ſellariis domus aureæ diſpoſita. Prætereà ſunt æqualitate celebrati artifices, ſed nullis operum ſuorum præcipui, Ariſton, qui & argentum cælare ſolitus eſt, Callias, Cleſias, Cantharus Sicyonius, Dionyſodorus Critiæ diſcipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Leſbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobiliſſimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ diſcipulus. Nunc percenſebo eos, qui eiuſdem generis opera fecerunt, vt Apollodorus, Androbulus, Aſclepiodorus, Aleuas philoſophos: Apellas & adorantes fœminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidáſque ſuprà dictos: Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Ariſtodemus & luctatores, bigáſque cum auriga, philoſophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam ſuam huius quoq; Doryphorus. Cephiſſodori duo fuere: prioris eſt Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: perſona in incerto eſt. Sequens philoſophos fecit. Colotas, qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat, philoſophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcoſthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philoſophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præceſſit in tubicine, & matri interfectæ infante miſerabiliter blandiente. Eubolidis digitis computans: Mycon athletis ſpectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia quæ cæteri, aggreſſus, repræſentauit Alcibiadem, lampadéque accenſa matrem eius Demaraten ſacrificantem. Piſicrates bigæ Pitho mulierem impoſuit. Idémque fecit Martem & Mercurium, qui ſunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat ſæuiorem Phalaride tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne ſubdito, & primus eum expertus cruciatum iuſtiore ſæuitia. In hoc à ſimulachris Deûm hominúmque deuocauerat humaniſſimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, vt ex ea tormenta fierent? Itaque vna de cauſa ſeruantur opera eius, vt quiſquis illa videat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui ſunt Romæ in Concordię templo. Idem flentes matronas, & adorantes ſacrificantéſque. Simon canem & ſagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philoſophos, Scopas vterque. Athletas autem & armatos, & venatores, ſacrificantéſque Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyſon, Leon, Menodorus, Myagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clariſſimus, vt dicemus: Patrocles, Polis, Poſidonius, qui & argentum cælauit nobiliter, natione Epheſius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomneſtus, Timarchides, Timon, Tiſias, Thraſon. Ex omnibus autem maximè cognomine inſignis eſt Callimachus, ſemper calumniator ſui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curę modum. Huius ſunt ſaltantes Lacęnæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerit. Hunc quidam & pictorem fuiſſe tradunt. Non ære captus, nec arte, vnā ſolummodo Zenonis ſtatuam Cypria in expeditione nō vendidit Cato, ſed quia philoſophi erat, vt obiter hoc quoque noſcatur tam inane exemplum. In mentione ſtatuarum eſt & vna non prętereunda, licet authoris incerti, iuxta roſtra Herculis tunicati, Eleo habitu Romę, torua facie, ſentientéque ſuprema in tunica. In hac tres ſunt vituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicaſſe: tertius, T. Septimium Sabinum Aedilem curulem ex priuato in publicum reſtituiſſe. Tot certaminum tantæq; dignationis ſimulachrum id fuit. Nūc reuertemur ad differentias æris & miſturas. In Cyprio coronarium & regulare eſt, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorúmque felle tinctum, ſpeciem auri in coronis hiſtrionum prębet. Idémque in vncias additis auri ſcrupulis ſenis, prętenui pyropi bractea igneſcit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obſequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium eſt. Sed & in cęteris metallis, cura diſtat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctíſque, regulare eſt. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouin-

ciiſque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè ſentitur vbi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea ſemel recoquunt: quod ſæpius feciſſe, bonitati plurimum confert.

Differentia æris & miſturæ, & de ſeruando ære. CAP. IX.

IN quoq; notaſſe non ab re eſt, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura ſtatuaria eſt, eadémque tabularis, hoc modo: Maſſa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc eſt, ex vſu coempti. Peculiare in eo condimentum atritu domiti, & conſuetudine nitoris veluti manſuefacti. Miſcentur & plumbi argentarij pondo duodena ac ſelibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarij vigeſima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Nouiſſima eſt, quæ vocatur ollaria, vaſe nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio ſi addatur plumbum, colos purpuræ fit in ſtatuarum prætextis. Aera exterſa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, niſi oleo perungantur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. Vſus æris ad perpetuitatem monumẽtorum iam pridem tranſlatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicę conſtitutiones inciduntur.

De cadmia medicina. CAP. X.

METalla æris multis modis inſtruunt medicinam, vtpote cùm hulcera omnia ibi ocyſſimè ſanentur. Maximè tamen prodeſt cadmia. Fit ſine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderoſa, ſed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera ſunt. Nanque ipſe lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fuſuris neceſſarius, medicinæ inutilis. Hic rurſus in fornacibus exiſtit, aliámq; nominis ſui originem recipit. Fit autem egeſta flammis atq; flatu tenuiſſima parte materiæ, & cameris lateribúſue fornacum pro quantitate leuitatis applicata. Tenuiſſima eſt in ipſo fornacum ore, quà flammæ eluctantur, appellata capnitis, exuſta, & nimia leuitate ſimilis fauillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botrytis cognominata. Ponderoſior hæc priore, leuior porrò ſecuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorúmque medicamentis vtiliſſima. Tertia eſt in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipſa ab argumento, cruſta verius, quàm pumex, intus varia, ad pſoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis ſimilis. Oſtracitis tota nigra, & cæterarum ſordidiſſima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atque vbi in cinerem rediit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplaſtra pręparatur: quæ verò ad pſoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tuſam vrunt, ac lauãt in mortariis, poſteà ſiccant. Nymphodorus lapidem ipſum quàm grauiſſimum ſpiſſiſſimúmque vrit pruna, & exuſtum Chio vino reſtinguit tundítque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmque terit quod ſubſidit, donec ceruſſæ ſimilis fiat nullo dentium offenſa. Eadẽ Iollæ actio: ſed quàm puriſſimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus ſiccare, perſanare, ſiſtere fluxiones, pterygia & ſordes oculorum purgare, ſcabritiem extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus. Etæs ipſum ad omnia eadem vritur, prætérque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte ſanat, idque Aegyptij collyrij modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones è melle ſumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum ſulphuris pari pondere, circunlito ſpiramento in caminis, donec vaſa ipſa percoquantur. Quidam & ſalem addunt, alij alumẽ pro ſulphure, alij nihil, ſed aceto tantùm aſpergunt. Vſtum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmq; adiecta largiore teritur, & dum conſidat, relinquitur: hoc ſæpius, donec ad ſpeciem minij redeat. Tunc ſiccatum in Sole, in ærea pyxide ſeruatur.

De ſcoria, & flore, & ſquama æris, & ſtomomate, & ærugine, & hieracio. CAP. XI.

ET ſcoria æris ſimili modo lauantur, minore effectu, quàm æs ipſum. Sed & æris flos medicinæ vtilis eſt. Fit ære fuſo, & in alias fornaces tranſlato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milij ſquamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cùm panes æris aqua refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & ſic adulteratur flos, vt ſquama veneat pro eo. Eſt autem ſquama hæc decuſſa vi clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cypriis maximè officinis omnia. Differentia hæc eſt, quòd ſquama excutitur ictibus iiſdem panibus: flos cadit ſponte. Squamæ eſt alterum genus ſubtilius, ex ſumma ſcilicet lanugine decuſſum, quod vocant ſtomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixiſſe liceat) ignorant, pars maior & nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus abſunt, quod eſſe proprium medicinæ ſolebat. Nunc quotiens incidẽre in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc eſt, impendio miſerorum experiri commentaria, credunt ſeplaſiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrumpenti, factáque iampridem emplaſtra & collyria mercantur, tabéſq; mercium. Fraus ſeplaſiæ ſic exteritur. Et ſquama autem & flos vruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauantur, vt ſuprà, ad eoſdem vſus: & amplius ad narium carnoſa vitia, itémque ſedis & grauitates aurium, per fiſtulas in eas flatu impulſa, & hulcera oris farina admota.

admota. Tollit & tonſillas cum melle. Fit & ex candido ære ſquama, Cypria longè efficacior. Nec-non vrina pueri priùs macerant clauos panéſque. Quidam verò excuſſam ſquamam terunt, & aqua pluuia lauant: Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulſi hemina, & illinunt cum polline. Aeruginis quoque magnus vſus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ære candido perforato, atque in cadis ſuper acetum ſuſpenſo, æreo obturatis oper-culo, multo probatiore, quàm ſi hoc idem ſquamis fiat. Quidam vaſa ipſa candidi æris fictilibus condunt in aceto, radúntque x. die. Alij vinaceis contegunt, totidémque poſt dies radunt. Alij de-limatam æris ſcobem aceto ſpargũt, verſántque ſpathis ſæpius die, donec abſumatur. Eandémque ſcobem alij terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyſſimè verò contrahit coronarium ærugi-nem, reciſamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem: alij pumice aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento ſutorio adulterata. Cætera enim dente de-prehenduntur, ſtridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ ſyncera eſt, ſu-um colorem retinet: quæ miſta atramento, rubeſcit. Deprehenditur & papyro, galla priùs macera-to: nigreſcit enim ſtatim ærugine illita. Deprehenditur & viſu, malignè virens. Sed ſiue ſynceram ſiue adulteratam, aptiſſimum eſt ſiccatam in patina noua vri & verſari, donec fauilla fiat: poſtea te-ritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus vrunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus maſculum admiſcent. Lauatur autem ærugo, ſicut cadmia: vis eius collyriis oculorum aptiſſima, delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui neceſſarium penicillis calidis, donec rodere deſinat. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maximè cõſtat: temperatur autem id Hammonia-ci vnciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti ſutorij, quod chalcanthum vocant, totidem, miſyos verò vna, croci ſex. Hæc omnia trita aceto Thaſio colliguntur in pilulas, excellentis remedij contra initia glaucomatum & ſuffuſionum, contra caligines & ſcabritias & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplaſtris miſcetur. Oris etiam gingiuarúmque hulceratio-nem mirificè emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd ſi & cera addatur, purgat, & ad cicatri-cem perducit. Aerugo & callum fiſtularum erodit, vitiorúmque quæ circa ſedem, ſiue per ſe, ſiue cũ Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fiſtulas adacta. Eadémque cum reſinæ terebinthinæ tertia parte ſubacta, lepras tollit.

De ſcolecia, & chalciti, & miſy, & ſory, & chalcantho. CAP. XII.

EST & alterum genus æruginis, quam vocant ſcoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & ſale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Non fit hoc niſi æſtuoſiſſimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahátque ſe vermiculorum ſpecie, vnde & nomen. Quod vitium vt emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miſcentur vrina pueri impubis. Idẽ autem in medicamentis & ſanterna efficit, qua diximus aurum ferruminari, vſúſq; vtriuſque, qui æ-ruginis. Scolecia fit & per ſe, deraſa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapi-dem, ex quo & ipſum æs coquitur. Diſtat à cadmia, quòd illa ſuper terram ex ſubdialibus petris cæ-ditur, hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat ſe ſtatim mollis natura, vt videatur lanugo concreta. Eſt & alia diſtinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & miſyos, & ſoryos, de quibus ſingulis dicemus ſuis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum diſ-curſu, friabilis, nec lapidoſa. Putant & recentem vtiliorem eſſe, quoniam inueterata ſory fiat. Vis eius ad excreſcentia in hulceribus, ſanguinem ſiſtere, gingiuas, vuam, tonſillas farina compeſcere. Vuluæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum ſucco verò porri, verendorum additur emplaſtris. Maceratur autem in fictili ex aceto circunlito fimo diebus xl. & colorem croci trahit. Tunc admiſto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, pſoricon dictum. Quod ſi duæ partes chalcitidis ter-tia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet. Acrius etiamnum & vehementius, ſi aceto, quàm vi-no, temperentur. Toſta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Aegyptiũ maximè laudatur, mul-tum ſuperato Cyprio. Hiſpanienſi & Africo: quanquàm oculorum quoque curationi quidam vti-lius Cyprium putant: ſed in quacunque natione optimum, cui maximum virus, in olfactu tritúque pinguiter nigreſcens & ſpongioſum. Stomacho res contraria in tantum, vt quibuſdam olfactu mo-dò vomitiones moueat: & Aegyptium quidem tale. Alterius nationis contritum ſplendeſcit. Et mi-ſy eſt lapidoſius. Prodeſt autem & dentium dolori, ſi contineatur atque colluat: & oris hulceribus grauibus, quæq; ſerpunt. Vritur carbonibus, vt chalcitis. Miſy aliqui tradiderunt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flori eius luteo miſcente ſe ligni pinei fauilla. Reuera autem è ſuprà dicto fit lapide cõ-cretũ natura diſcretúmq;, & optimum in Cypriorũ officinis: cuius notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cùm teratur, harenoſa natura, ſiue terrea, chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcẽt, qui aurum purgant. Vti-litas eius infuſi cum roſaceo auribus purulentis, & in lana impoſiti capitis hulceribus. Extenuat et-iam ſcabritias oculorum inueteratas. Præcipuè vtile tonſillis, contráque anginas & ſuppurata. Ra-tio, vt xvj. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lenteſcat. Sic ad ſuprà dicta vti-le eſt. Quotiens opus ſit molliri vim eius, mel aſpergitur. Erodit & callum fiſtularum ex aceto fouẽ-tium: & collyriis additur. Siſtit & ſanguinem, hulceráque quæ ſerpant, quæúe putreſcant. Abſumit & excreſcentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis vtile: & fœminarũ profluuiũ ſiſtit. Græci cogna-tionem

tionem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec vllius æquè mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnísue, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admista dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus xxx. Color est cæruleus, perquàm spectabili nitore, vitrúmque esse creditur: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere eo in scrobes cauato: quarum è lateribus distillantes hyberno gelu stirias, stalagmian vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, leucoion appellant. Fit & in saxorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium appellant. hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ vsu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei doloríque, necnon & caligini, & oris hulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspēdit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda vulnera, & excrescentia hulcerum. Tollit & vuas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quódque ex eo candicat, in eo vsu præfertur violaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nupérque inuentum, vrsorum in harena & leonum ora inspargere illo: tantáque est vis in astringendo, vt non queant mordere.

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio. CAP. XIII.

ETiamnum in ærariis reperiuntur, quem vocant pompholygem & spodon. Differentia, quòd pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit cādidum leuissimúmque, pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem ponderosioremque esse, derasam parietibus fornacum, mistis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua, saporem horridum. Conuenítque oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hoc solùm distat, quòd huius elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia, quæ vino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide. Leuissimè hæc efflatur & ocyus, euolátque è fornacibus & tectis adhærescit, à fuligine distans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidā pompholygem vocant. Quod verò rubicundius ex iis inuenitur, acriorem vim habet, exhulcerátque adeò, vt cùm lauatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. Purgatur antè pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterūt. Media vis eius est, quæ vino lauatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum nimium vigiliis fatigatorum apta pūtatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quę parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, vilissimis rebus vtilitates easdem excogitauit. Antispodon vocant cinerem fici arboris vel caprifici, vel myrti foliorū cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri vel cydonij mali vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est candidis, in Sole arefactis: vel è buxi coma, vel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inuentum est. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærariis officinis & psegma fit, iam liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatúque accensis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, stratum esse debet. Facilè ab ea discernitur, † quam in iisdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricā. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differentia est quidem, quod æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum verò non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto supersit, diphryges vocari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. Probatur lingua, vt eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, consumentē vtrunque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalę senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáque sacra quotannis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorem aut diminutionem familię significari.

† quod in iisdē officinis diphryges vocāt Græci.

De fer-

De ferro, & ferreis metallis, & differentia ferri. CAP. XIIII.

PRoximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimoq; vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, sed etiam missili volucriq;, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur. Et stilo scribere intutum est, vt vetustissimi authores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, vt in tumultu necis Clodianæ, prohibentis vllum telum esse in vrbe. Et tamen vita ipsa non desijt honorem mitiorem habere ferro quoque Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamque, ferrum & æs miscuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborũ Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eademque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla vbique propemodũ reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimaque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniã perfusa certo fluuio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantùm, plumboque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarumque vsibus & clauis maximè fugiendum, cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet, clauisque caligariis: aliud rubiginem celeriùs sentit, stricturæque vocãtur eæ omnes, quod non in aliis metallis, à stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioque modo ad densandas incudes, malleorúmve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & Turiassonem, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Aliubi vena bonitatem hanc præstat, vt in Noricis: aliubi factura, vt Sulmone aqua, vt diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes aquariæque differãt, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, posteà in spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se vlciscitur. Contactum nanque eo, celeriùs subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetq; longo tempore, aliud apprehendens ferrum, vt annulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum viuum, vulneraque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim expertus est quisquam: ferri vtiq; inficit aciem, vt magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoauerat, vt in eo simulachrum eius è ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons præruptè altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, vt in ambitu Oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicina ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. CAP. XV.

FErrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, neque antequàm albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi vinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quàm secandi. Nanque circunscribi circulo, térve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine è sepulchro euulsos clauos aduersus nocturnas lymphationes. Pungiq; leuiter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterũ pectorumq; subitos, qui punctionem afferant. Quædã vstione sanantur: priuatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiã præualente morbo, expauescentesq; potum, vsta plaga illico liberantur. Calefit etiã ferro candente aqua, in mul-

in multis vitiis, priuatim verò dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clauis veteribus. Vis eius ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulasque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, parônychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarum profluuia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta: & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit. Squama quoq; ferri in vsu est ex acie aut mucronibus, maximè simili, sed acriore, quàm rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinemque sistit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, hulcerumque serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulasque, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidem ceræ, ex olei sextario. His adiicitur, cùm sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. CAP. XVI.

Sequitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigra, atque candidum. Pretiosissimum candidū, à Græcis appellatum cassiteron, fabulosèque narratum in insulas Atlantici maris peti, vitilibusq; nauigiis circunsutis corio aduehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni & in Gallæcia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehenditur. Interueniūt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurariis metallis (quæ elutia vocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem grauitas quæ auro. & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, posteà caminis separantur, conflatique in album plumbum resoluuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne albū quidem secum sine nigro. Album habuit authoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit vena, nec quicquā aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mistisque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galæna, quæ portio est tertia addita venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam aliis. CAP. XVII.

Stannum illitum æneis vasis, saporem gratiorem facit, & compescit æruginis virus, mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, vt diximus, Brundusij temperabantur, donec argenteis vti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mistis albi plumbi nigriq; libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretiū eius in libras xxx. hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo centum triginta. In libras, albo per se syncero pretia sunt triginta, nigro sexdecim. Albi natura plura aridi habet: contraque, nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mistura vtile est. Neque argentū ex eo plumbatur, quoniam priùs liquescit argentū. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita vt vix discerni queat ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde & argentū incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorumque iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & vehicula, & petorita exornare: similique modo ad aurea quoque, non modò argentea, staticula inanis luxuria peruenit: quæque in scyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, vt liquefactū pondere videatur, non calore, rupisse. India neque æs neque plumbum habet, gemmisque suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasque vtimur laboriosius in Hispania eruto, totasque per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generis hæc sunt nomina: Iouetanum, Capraríense, Oleastrense. Nec differentia vlla scoriæ, modò sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quòd derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc videtur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aer, æquè vt fœminas quasdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x. libris per cc. antè annos, postquàm obliteratum erat, lv. locatum est. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo cccc. vectigalis. Et mirum, aqua addita nō liquescere vasa è plumbo constat: eadem in aqua calculus æreúsve quadrans si addatur, vas peruri.

Medicinæ de plumbo, & ſcoria plumbi, de molybdæna ſiue galena, de pſimmythio, & ſandaracha. CAP. XVIII.

IN medicina per ſe plumbi vſus eſt cicatrices reprimere: adalligatiſque lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Viſaque in quiete Venerea ſponte naturæ erumpentia vſque in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuiſſe traditur, viresque corporis ſtudiorum labori cuſtodiſſe. Nero (quoniam ita diis placuit) princeps lamina pectori impoſita ſub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonſtrauit rationem. Coquitur ad medicinæ vſus patinis fictilibus, ſubſtrato ſulphure minuto, laminis impoſitis tenuibus, opertiſque ſulphure & ferro miſtis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina ſpiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius ſentitur, & peſtilens, & canibus ocyſſimè: omnium verò metallorũ, muſcis & culicibus: quamobrem non ſunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo ſcobem plumbi lima quæſitam ſulphuri miſcent: alij ceruſſam potiùs, quàm ſulphur. Fit & lotura plurimi vſus in medicina, cùm ſe ipſo teritur in mortariis plumbeis addita aqua cæleſti, donec craſſeſcat. Poſteà ſupernatans aqua tollitur ſpongiis: quod craſſiſſimum fuit, ſiccatum diuiditur in paſtillos. Quidã limatũ plumbum ſic terunt: quidam etiam plumbaginem admiſcent: alij verò acetum, alij vinum, alij adipem, alij roſam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo piſtillo terere malũt: candidiusq; fit ita medicamentum. Id autem quod vſtum eſt plumbum, lauatur, vt ſtibi & cadmia. Poteſt adſtringere, ſiſtere, contrahere cicatrices. Vſus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excreſcentia, rimaſque ſedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem vſti ad hulcera ſerpentia, aut ſordida: eademque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum ſulphure, verſatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam ſcobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinũ. Aliqui ceruſſam miſcent pari menſura, aut hordeũ, teruntque, vt in crudo dictũ eſt, & præferunt ſic tritum plumbum ſpodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vſu eſt, optimaq;, quæ ad luteum maximè colorem accedit ſine plumbi reliquiis, aut ſulphuris ſpecie, & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteũ colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque ſæpius, vſque dum ſubſidat, quod vtiliſſimum eſt: eoſdemque effectus habet, quos plumbum, ſed acriores. Mirari ſuccurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentata tot modis. Fit & ſpodiũ ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cæleſti, ſeparaturque terrenum transfuſione, cribratumq; teritur. Quidam puluerem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato. Eſt & molybdena, quam alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena communis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumboſa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhæreſcit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatiſſima, quæ in Zephyrio fiat. Probantur minimè terrenæ, minimeq; lapidoſæ: coquuntur lauanturque ſcoriæ modo. Vſus in liparas ad linienda refrigerandaq; hulcera: emplaſtriſq;, quæ nõ alligantur, ſed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus molliſſimiſque partibus. Compoſitio eius eſt libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis, quod in ſenili corpore cũ fracibus additur. Temperatur & cum ſpuma argenti, & ſcoria plumbi, ad dyſenteriam & teneſmum fouendo calida. Pſimmythiũ quoq;, hoc eſt ceruſſam, plumbariæ dant officinæ. Laudatiſſimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuiſſimis ſuper vas aceti aſperrimi impoſitis, atque ita diſtillantibus. Quod ex eo cecidit in ipſum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumque aceto miſto in paſtillos diuiditur, & in Sole ſiccatur æſtate. Fit & alio modo, addito in vrceos aceti plumbo, obturatos per dies x. deraſoq; ceu ſitu, ac rurſus deiecto, donec deficiat materia. Quod deraſum eſt, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, miſceturq; rudiculis, donec rufeſcat, & ſimile ſandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur ſimiliter poſteà, & in paſtillos diuiditur. Vis eius eadem, quæ ſuprà dictis, leuiſſima tantum ex omnibus: præterque ad candorem fœminarum. eſt autem letalis potus, ſicut ſpumæ argenti. Poſteà ceruſſa ipſa ſi coquatur, rufeſcit. Sandarachæ quoq; propemodum dicta natura eſt. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quò magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura friabiliſque. Valet purgare, ſiſtere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos ſeptica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle ſumpta. Vocem lympidam ac canoram facit. Suſpirioſis tuſſientibuſq; iucundè medetur, cum reſina terebinthina in cibo ſumpta. Suffita quoque cum cedro, ipſo nidore itidem medetur. Et arſenicũ ex eadem eſt materia. Quod optimũ, coloris etiam in auro, excellentius: quod verò pallidius aut ſandarachæ ſimilius eſt, deterius exiſtimatur. Eſt & tertium genus, quo miſcetur aureus color ſandarachæ. Vtraq; hæc ſquamoſa. Illud verò ſiccum purumque gracili venarum diſcurſu fiſſile. Vis eadem, quæ ſuprà, ſed acrior. Itaque & cauſticis additur, & pſilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnesq; narium, & condylomata, & quicquid excreſcit. Torretur, vt validius proſit, in noua teſta, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

PROOEMIVM.

ETALLORVM, quibus opes conſtant, annaſcentium quoq; eis natura indicata propemodum eſt, ita connexis rebus, vt immenſa medicinæ ſylua, officinarumque tenebræ, & moroſa cælandi pingendique ac tingendi ſubtilitas ſimul dicerentur. Reſtant terræ ipſius genera lapidumque, vel numeroſiore ſerie, plurimis ſingula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos in iis breuitatem ſequemur vtilem inſtituti modo, nihil neceſſarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. CAP. I.

PRimumque dicemus quæ reſtant de pictura, arte quondam nobili, tunc cùm expeteretur à Regibus populisq;, & illos nobilitante, quos eſſet dignata poſteris tradere: nunc verò in totũ marmoribus pulſa, iam quidem & auro, nec tantùm vt parietes toti operiantur, verùm & interraſo marmore, vermiculatis ad effigies rerum & animalium cruſtis. Non placent iam abaci, nec ſpatia montis in cubiculo delitentia: cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuentum: Neronis verò, maculas, quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo vnitatem variare, vt ouatus eſſet Numidicus, vt purpura diſtingueretur Sinnadicus, qualiter illos naſci optarent deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere, vt quàm plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè ſimiles in æuum propagabantur figuræ: quod in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei, argenteæ facies, ſurdo figurarum diſcrimine, ſtatuarum capita permutantur, vulgatis iam pridem ſalibus etiam carminum. Adeò materiam malunt conſpici omnes, quàm ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas veteribus tabulis conſuunt, alienasque effigies colunt, ipſi honorem non niſi pretio ducentes, vt frangat hæres, furis detrahat laqueus. Itaque nullius effigie viuente, imagines pecuniæ, non ſuas, relinquunt: Iidem paleſtras athletarum imaginibus & ceromata ſua exornant, & vultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circunferunt ſecum. Natali eius viceſima Luna ſacrificant, feriasque omni menſe cuſtodiunt, quas icadas vocant, hi maximè, qui ſe ne viuentes quidem noſci volunt. Ita eſt profectò, artes deſidia perdidit: & quoniã animorum imagines non ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis hæ erant, quæ ſpectarentur, non ſigna externorum artificum, nec æra, aut marmora. Expreſſi cera vultus ſingulis diſponebantur armariis, vt eſſent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, ſemperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerũ in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpoliis, quæ nec emptori refringere liceret: triumphabantque etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hæc ſtimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienũ triumphum. Extat Meſſalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ Leuinorum alienã imaginem. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit volumina illa, quæ de familiis condidit, cùm Scipionis Africani tranſiſſet atrium, vidiſſetque adoptione teſtamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multoque honeſtius, quàm mereri, ne quis ſuas expeteret. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem nõ ſolùm ex auro argentóve, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero euenit. Quo maius (vt equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimen, quàm ſemper omnes ſcire cupere, qualis fuerit aliquis. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuentũ, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine inſtituère, non facilè dixerim. Imaginum amorem flagraſſe quondam, teſtes ſunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benigniſſimo inuento inſertis voluminum ſuorum fœcunditati, nõ nominibus tantùm ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus, non paſſus intercidere figuras, aut vetuſtatem æui contra homines valere, inuentione muneris etiam Diis inuidioſus, quando immortalitatem non ſolùm dedit, verumetiam in omnes terras miſit, vt præſentes eſſe vbique & claudi poſſent.

Quan-

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus positi, & de pictura initijs, & monochromato & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia. CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum verò clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit anno vrbis cclix. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuítque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénsque aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in Consulatu Q. Luctatij, non in basilica modò Aemilia, verùm & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos, & imagines, secúmque in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Marcius, Scipionum in Hispania vltor: ísque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio Coss. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelę Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquàm operosior inuenta erat: durátque talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine vllo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adscribere institutū. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodiéque antiquiores vrbe picturę Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuuij, vbi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, vtraque excellentissima forma, sed altera, vt virgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebitúrque, quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celeriùs consummatam, cùm Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. CAP. IIII.

APud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorū traxerunt Fabij clarissimæ gentis, princépsque eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno vrbis conditæ cccccl. quæ pictura durauit ad nostrā memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proximè celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij Poetæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clariorémque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Posteà non est spectata honestis manibus, nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis velit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam contumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij Consularis triumphalísque, à Cæsare Dictatore cohæredis Augusto dati, cùm natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, ídque etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginienses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idque ægrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Aemiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationésque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis authoritatē Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Nanq; cùm in præda vendēda rex Attalus vj. M. sestertiûm emisset Aristidis tabulā, Liberū patrem continentē, pretium miratus, suspicatúsq; aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret,

reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romę publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub veteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorum legatus, interrogatus, quanti eum æstimaret, respondit, sibi donari nolle talem viuum verúmque. Sed præcipuam authoritatem fecit publicè tabulis Cæsar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior, quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signísque publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H—S. xij. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes Diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mentione in templo Cæsaris patris. Idem in curia quoque, quam in Comitio consecrabat; duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ depēdet. Nicias scripsit se inussisse: tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glaucionem filiúmque eius Aristippum, Senatus populúsque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. CAP. V.

HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mētione artificum, quoniam indicare naturas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque vmbras, differentia colorum alterna vice sese excitante. Deinde adiectus est splendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & vmbram esset, appellauerunt tonon: commissuras verò colorum & transitus, armogen.

De coloribus natiuis & factitijs. CAP. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrunque natura, aut mistura euenit. Floridi sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicū, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, parætonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Prætereà è vilioribus ochra, cerussa vsta, sandaracha, sandyx, Scyricum, atramentum. Sinopis inuenta est primùm in Ponto: inde nomen à Sinope vrbe. Nascitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extrà maculosus. Hácque vsi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras xiij. denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa venit, octoni asses: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretium eius quæ pressior vocatur, & est maximè fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina verò blandus, emplastrísque & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra hulcera in humore sita, veluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, è vino maximè. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam secundæ authoritatis. Palmam enim Lemniæ dabāt, minio proximam. Hæc est multum antiquis celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi signata venundabatur: vnde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt adulterántque. In medicina pręclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circunlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renúmque vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & serpentium ictus terrestrium marinorúmque, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris vtilissima Aegyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur. Picturis autē apta nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arsit in caminis, hòc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideóque & emplastris conuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris x. & melini Græciensis duabus mistis tritísque vnà per dies xij. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno. Parætonion nomen loci habet ex Aegypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conspissatáque. Pretium optimo in pondo †sex x. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum propter læuorem. Melinum candidum

†Budæus, XVI talentis. Vide ipsum lib. 3. de Asse.

candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non vtuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa venas scrutātes. In medicina eundem vsum habet, quem Eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertij singuli. Et colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plūbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebātur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, vt diximus. Vsta casu reperta incendio Piræei, cerussa in orcis cremata. Hac primus vsus est Nicias suprà dictus. Optima nunc Asiatica habetur quę & purpurea appellatur. Pretiū eius in libras † æris quinq;. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine vsta nō fiunt vmbræ. Eretria terræ suæ habet nomē. Hac Nicomachus & Parasius vsi. Refrigerat emollítq;. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda præcipuè vtilis, & capitis doloribus, & ad deprehendēda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde nō peruehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & Syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam est & terra geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulchris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balinearúmque fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmántq;, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è vinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephātinum vocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combusto, tritisq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autē atramentū Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto. Quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: cum purpuris pariter tingitur, bibítq; eū colorē celerius lanis. Præcipuum est primū, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanum potiús laudatur, quàm Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum, vnde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino maximè inficitur, rubiámque cogitur sorbere. Vilissimum à Canusio. Pretium huic à singulis denariis in libras ad triginta. Pingentes sandyce sublita mox ouo inducentes purpurissum, fulgorē minij faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum sublinūt, mox purpurissum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima authoritas Indico. Ex India venit, harundinū spumæ adhærescente limo, cùm teritur, nigrum: at in diluendo misturam purpuræ cæruleíque mirabilem reddit. Alterum genus eius est in purpurariis officinis innatans cortinis: & est purpuræ spuma. Qui adulterant, verò Indico stercora columbina, aut cretā Selinusiam, vel annulariam vltro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod syncerū est, flammam excellentis purpuræ: & dum fumat, odorē maris olet. Ob id quidam è scopulis id colligi putant. Pretium Indico denarij vinginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus sedat, siccátque hulcera. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus. Optimúmque est, quod maximè viret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. Distat à cæruleo candore modico, qui teneriorē hunc efficit colorē. Vsum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximéq; in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è vilissimis, viride quod Appianū vocatur, & quod chrysocollam luteam mētitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit & ex creta viridi æstimatum sestertiis in libras. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admistis vitreis gemmis, ex vulgi anulis, vnde & anulare dictum.

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primùm gladiatorum pugnæ propositæ sunt. CAP. VII.

EX omnibus doribus cretulam amare, vdóque illini recusant, purpurissum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quę inurūtur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam vero & onerariis nauibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátq; pugnaturos ad mortē, aut

certè

cerrè cædem, speciosè vehi. Qua contemplatione tot colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluminum suorum limum, & draconum & elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam, vt suprà diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittã. Nero princeps iusserat colosseum se pingi cxx. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in Lamianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cùm daret Antij munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit pictura, vt cõstat gladiatorum ministrorúmque omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduũ dedit, tabulámq; pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates. CCCV. CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio. Itaque quosdam vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, tam multas post Olympiadas celebrando pictores, quàm statuarios authores: primúmque Olympiade nonagesima, cùm & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, clypeúmque Athenis ab eo pictum: prætereà in cõfesso sit, octogesimatertia fuisse Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit, & in Aegide Mineruæ, quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum nouissimo, qui & Myrsilus vocitatus est, repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatem Romuli acciderit necesse est: duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules: aut (vt quidam tradunt) eodem anno, quo Romulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multò vetustiora principia esse, eósque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto antè fuisse, Hygiænontem, Diniam, Charmam, & qui primus in pictura marem fœminámque discreuerit, Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quíque inuenta eius excoluerit, Cimonem Cleonæum. Hic catagrapha inuẽnit, hoc est, obliquas imagines, & variè formare vultus, respicientes suspicientésue & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, prætérque in veste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensium aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. Adeò iam colorum vsus percrebuerat, adeóque ars perfecta erat, vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Milciadem, Callimachum, Cynegyrum: Barbarorum Datim, Artaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. CAP. IX.

QVinimo certamen picturæ etiam florente in eo institutum est Corinthi ac Delphis: primúsque omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatus ab eo Pythiis: quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum, quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem eius Mycõ mercede pingeret: vnde maior huic authoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater Parasij & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres, non tamen, in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis, in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniensis nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsq; gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans, & Aiax fulmine incensus, qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula vllius ostenditur, quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, Olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum (de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus, cùm fuisse necesse est Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium, quoniam vtrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus suprà dictus versus fecit, artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secũ. Opes quoque tantas acquisiuit, vt in ostentatione earum, Olympiæ aureis literis in palliorũ tesseris

intextum

intextum nomen ſuum oſtentarit. Poſteà donare opera ſua inſtituit, quòd ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret, ſicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archelao. Fecit & Penelopen, in qua pinxiſſe mores videtur: & athletam. Adeoque ſibi in illo placuit, vt verſum ſubſcriberet, celebrem ex eo, inuiſurum aliquem faciliùs, quàm imitaturum. Magnificus eſt Iupiter eius in throno, adſtantibus Diis: & Hercules infans dracones ſtrangulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grandior in capitibus articuliſq; alioquin tantus diligentia, vt Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, vt quod in quaque laudatiſſimum eſſet, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timanthes, Androcydes, Eupompus, Paraſius.

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura. CAP. X.

DEſcendiſſe hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cùm ille detuliſſet vuas pictas tanto ſucceſſu, vt in ſcenam aues aduolarent, ipſe detuliſſe linteum pictum, ita veritate repræſentata, vt Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam, atque intellecto errore concederet palmā ingenuo pudore, quoniā ipſe volucres feſelliſſet, Paraſius autem ſe artificem. Fertur & poſteà Zeuxis pinxiſſe puerum vuas ferentem, ad quas cùm aduolaſſent aues, eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit: vuas melius pinxi, quàm puerum. nam ſi & hoc conſummaſſem, aues timere debuerant. Fecit & figlina opera, quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cùm inde Muſas Fuluius Nobilior Romam transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus: & in Concordiæ delubro Marſyas religatus. Paraſius Epheſi natus, & ipſe multa conſtituit. Primus ſymmetriam picturæ dedit, primus argutias vultus, elegantiā capilli, venuſtatem oris, confeſſione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc eſt in pictura ſumma ſubtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, eſt quidem magni operis, ſed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & deſinentis picturæ modum includere, rarū in ſucceſſu artis inuenitur. Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & ſic deſinere, vt promittat alia poſt ſe, oſtendatque etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura ſcripſere, prædicantes quoque, non ſolùm confitentes. Alia multa graphidis veſtigia extant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur ſibi comparatus in mediis corporibus exprimendis. Pinxit & Demon Athenienſium, argumento quoq; ingenioſo. Volebat nanque variū, iracundum, iniuſtum, inconſtantem: eundem exorabilem, clementem, miſericordem, excelſum, glorioſum, humilem, ferocem, fugacemq;, & omnia pariter oſtendere. Idem pinxit & Theſea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Nauarchum thoracatum. Et in vna tabula, quæ eſt Rhodi, Meleagrū, Herculem, Perſea. Hæc ibi ter fulmine ambuſta, neque obliterata, hoc ipſo miraculū auget. Pinxit & Archigallū: quā picturā amauit Tiberius princeps: atq; vt author eſt Decius Eculeo, lx. ſeſtertiis æſtimatam, cubiculo ſuo incluſit. Pinxit & Creſſam nutricem, infantemq; in manibus eius: & Philiſcum & Liberum patrem adſtante Virtute: & pueros duos, in quibus ſpectatur ſecuritas & ætatis ſimplicitas: item ſacerdotem, adſtante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobiliſſimæ, Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, vt ſudare videatur: alter arma deponens, vt anhelare ſentiatur. Laudantur & Aeneas Caſtorque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcundus artifex, ſed quo nemo inſolentiùs & arrogantiùs ſit vſus gloria artis. Nanque & cognomina vſurpauit, Abrodiætum ſe appellando, aliiſque verbis principem artis, & eam ab ſe cōſummatam. Super omnia Apollinis ſe radice ortum: & Herculem, qui eſt Lyndi, talem à ſe pictum, qualem ſæpe in quiete vidiſſet. Ergo magnis ſuffragiis ſuperatus à Timanthe Sami in Aiace armorumque iudicio, herois nomine ſe moleſtè ferre dicebat, quòd iterum ab indigno victus eſſet. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci ſe reficiens. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenij. Eius enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua ſtante ad aras peritura, cùm mœſtos pinxiſſet omnes, præcipuè patruum, cùm triſtitiæ omnem imaginem conſumpſiſſet, patris ipſius vultum velauit, quem dignè non poterat oſtendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, veluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & ſic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, thyrſo pollicem eius metientes: atque in omnibus eius operibus intelligitur plus ſemper, quàm pingitur: & cùm ars ſumma ſit, ingenium tamen vltra artem eſt. Pinxit & Heroa abſolutiſſimi operis, artem ipſam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis eſt. Euxenidas hac ætate docuit Ariſtidem præclarum artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Eſt Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipſius authoritas tanta fuit, vt diuiſerit picturam in genera tria quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Aſiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiſo Helladico tria facta ſunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura eſt cognatio, & prælium ad Phliuntem, & victoria Athenienſium: item Vlixes in rate. Ipſe Macedo natione, ſed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arihthmetice & Geometrice, ſine quibus negabat artem perfici poſſe. Docuit neminem minoris † talento annis decem: quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. Et huius au-

†Budæus ex vetuſto codice legit, annuis talentis decē.

ius authoritate effectū est Sicyone primū, deinde & in tota Gręcia, vt pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, reciperetur'q; ars ea in primum gradum liberaliū. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuò interdicto ne seruitia docerentur. Ideo neq; in hac neq; in toreutice, vllius qui seruierit, opera celebrantur. Clari etiā cvij Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiscens regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia notabilis. Verùm omnes priùs genitos futurosq; posteà superauit Apelles, cousq; Olympiade cxij. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiā editis quæ doctrinā eam cōtinent. Præcipua eius in arte vetustas fuit, cùm eadem ætate maximi pictores essent: quorū opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem parem. Et aliam gloriā vsurpauit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se prętare, quòd manū ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quàm artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cùm Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantùm sibi cogniti, continuò officinā petiit. Aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus vna custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauitque, à quo quæsitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptoque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulā. Reuerso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: non enim cadere in aliū tam absolutum opus. Ipsumque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, pręcepisseque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adiiceretque hunc esse quem quæreret: atq; euenit. Reuertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuitque, sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptā eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auidè antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem, quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorū opera inani similem, & eo ipso allicientem, omniq; opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquàm tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgū diligentiorem iudicem, quàm se, præferens. Feruntq; à sutore reprehensum, quòd in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendationis pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa differenti silentiū comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat authoritati iuris in regē, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nanque cùm dilectam sibi ex pallacis suis præcipuè nomine Campaspen nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iussisset, eumque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto, quàm victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantū suum, sed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, vt quæ modò regis fuisset, modò pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, vt plerunq; domestica: percontantique quanti licitaretur opera effecta, paruū nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famamque dispersit, se emere, vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium, cessit. Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendā ex facie hominum addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante, Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad regis cœnam venit: indignantique Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbā, primus excogitata ratione vitia condendi: obliquam nanque fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantumque eam partem è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantiū imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali

opere

opere, dum laudatur, victo, ſed illuſtrato. Huius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipſa iniuria ceſſit in gloriam artificis. Conſenuit hæc tabula carie: aliamque pro ea Nero principatu ſubſtituit ſuo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerem Cois, ſuperaturus etiam ſuam illam priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui ſuccederet operi ad preſcripta lineamenta inuentus eſt. Pinxit & Alexandrum Magnũ, fulmen tenentem in templo Epheſiæ Dianæ viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam eſſe. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo menſura accepit, non numero. Pinxit & Megabyzi ſacerdotis Dianæ Epheſiæ pompam: Clytum equo ad bellum feſtinantem, & ei galeam poſcenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippũ quoties pinxerit, enumerare ſuperuacuum eſt. Mirantur eius Abronem Samij, & Menandrum regem Cariæ Rhodij. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgoſthenem tragœdum: Romæ Caſtorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, reſtrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas vtraſque tabulas Diuus Auguſtus in fori ſui partibus celeberrimis dicauerat ſimplicitate moderata. Diuus Claudius pluris exiſtimauit, in vtriſque exciſa facie Alexandri Diui Auguſti imaginem ſubdere. Eiuſdem arbitrantur manu eſſe & in Antoniæ templo Herculem auerſum, vt (quod eſt difficillimum) faciem eius oſtendat verius pictura, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eaque pictura naturam ipſam prouocauit. Eſt & equus eius, ſiue fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere ſentiens, ſingulorum picturas inductis equis oſtendit: Apellis tantùm equo adhinniuere: idque poſteà ſemper illius experimentum artis oſtentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduerſus Perſas, Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundum regem ſedentem in equo: Dianam ſacrificantium virginum choro miſtam, quibus viciſſe Homeri verſus videtur idipſum deſcribentis. Pinxit & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgetra, fulguraque: Bronten, Aſtrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit; quòd abſoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipſum repercuſſu claritates colorũ excitaret, cuſtodiretq; à puluere & ſordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem ſpecularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floribus coloribus auſteritatem occultè daret. Aequalis eius fuit Ariſtides Thebanus: is omnium primus animum pinxit, & ſenſus omnes expreſſit, quos vocãt Græci ethe: item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura eſt, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligiturque ſentire mater, & timere ne emortuo lacte ſanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus tranſtulerat Pellam in patriam ſuam. Idem pinxit præliũ cum Perſis, centũ homines ea tabula complexus, pactuſque in ſingulos mnas denas à tyranno Elatenſium Mnaſone. Pinxit & currentes quadrigas, & ſupplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionẽ pictorem, & Anapauomenen propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, ſpectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum in Apollinis: cuius tabulæ gratia interiit pictoris inſcitia, cui tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor ſub die ludorum Apollinarium. Spectata eſt & in æde Fidei in Capitolio imago ſenis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum ſine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emiſſe tradatur. Simul vt dictum eſt, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis ſubiectæ. Summa eius paupertas initio, artiſque ſumma intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant conſtare. Quidam & naues pinxiſſe vſque ad annum quinquageſimum argumentum eſſe, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, vbi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nauſicaam vocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellãt, vt appareret, à quibus initiis ad arcem oſtentationis opera ſua perueniſſent. Palmam habet tabularũ eius Ialyſus, qui eſt Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixiſſe: quoniam ſimul famem ſuſtinerent, & ſitim, ne ſenſus nimia dulcedine obſtrueret. Huic picturæ quater colorem induxit ſubſidio iniuriæ & vetuſtatis, vt decedente ſuperiore inferior ſuccederet. Eſt in ea canis mirè factus, vt quem pariter caſus & ars pinxerit. Non iudicabat ſe exprimere in eo ſpumam anhelantis poſſe, cùm in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) ſibi ipſe ſatisfeciſſet. Diſplicebat autem ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius à veritate diſcedere, ſpumaque illa pingi non ex ore naſci, anxio animi cruciatu, cùm in pictura verum eſſe, non veriſimile vellet: abſterſerat ſæpius mutaueratque penicillum, nullum, nullo modo ſibi approbans. Poſtremò iratus arti, quòd intelligeretur, ſpongiam eam impegit inuiſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecitq; in pictura fortuna naturã. Hoc exemplo ſimilis & Nealcem ſucceſſus in ſpuma equi ſimiliter ſpongia impacta ſecutus dicitur, cùm pingeret popyzonta retinentẽ equũ. Canem ita Protogenes monſtrauit & fortuna. Propter hunc Ialyſum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte ſola poſſet Rhodũ capere, non incendit: parcentemq; picturæ fugit occa-

ſio victoriæ. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo, hoc eſt, Demetrij caſtris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermiſit omnino, ſed accitus à rege interrogatusque, qua fiducia extra muros ageret, reſpondit, ſcire ſe illi cum Rhodiis bellum eſſe, non cum artibus. Diſpoſuit ergo rex in tutelam eius ſtationes, gaudens quòd poſſet manus ſeruare, quibus iam pepercerat: & ne ſæpius auocaret, vltro ad eum venit hoſtis: relictisque victoriæ ſuæ votis, inter arma & murorũ ictus ſpectauit artificem. Sequiturque tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes ſub gladio pinxerit. Satyrus hic eſt, quem Anapauomenon vocant, ne quid deſit temporis eius ſecuritati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiſcum Tragœdiarum ſcriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Ariſtotelis Philoſophi: qui etiam ſuadebat, vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potiùs eum tulere. Nouiſſimè pinxit Alexandrum, ac Pana. Fecit & ſigna ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Aſclepiodorus, quem in ſymmetria mirabatur Apelles. Huic Mnaſon tyrannus pro duodecim Diis dedit in ſingulos mnas trecenas; idemque Theomneſto in ſingulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Ariſtodemi filius ac diſcipulus. Pinxit hic raptum Proſerpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineræ delubro ſupra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator poſuerat, Victoria quadrigam in ſublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianã, Deûmq; matrem in leone ſedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllamque, quæ nunc eſt Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque conduxiſſe pingendum ab Ariſtrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Teleſti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè veniſſe, tyranno in pœnam accenſo: paucisque diebus abſoluiſſe celeritate & arte mira. Diſcipulos habuit Ariſtidem fratrem, & Ariſtoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis poſtferenda, Caſſandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & laſciuiam, in qua tres Sileni comeſſantur. Hic celeritatem præceptoris ſecutus, breuiores etiamnum quaſdam picturæ vias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetuſta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuoſi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abeſt Apellis diſcipulus Perſeus, ad quem de hac arte ſcripſit, qui huius fuit ætatis. Ariſtidis Thebani diſcipuli fuerũt & filij, Niceros, & Ariſtippus, cuius eſt Satyrus cum ſcypho coronatus. Diſcipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque ſubtexi par eſt minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis poſtferendus: propoſito neſcio an deſtruxerit ſe, quoniam humilia quidem ſecutus, humilitatis tamen ſummam adeptus eſt gloriam. Tonſtrinas ſutrinasque pinxit, & aſellos & obſonia ac ſimilia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximæ multorum. E diuerſo meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula ſub veteribus. Hic ſcenas optimè pinxit, ſed hominem pingere non potuit. Contrà Dionyſius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: vtraq; Antiphilus. Nam & Heſionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippũ cum Minerua, qui ſunt in ſchola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puerum, Hippolytum tauro emiſſo expaueſcentem: in Pompeia verò Cadmum & Europen. Idem iocoſo nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipſe in Aegypto natus didicit à Cteſidemo. Decet non ſileri & Ardeatis templi pictorem, præſertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod eſt in ipſa pictura verſibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis ſupremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & poſt ſemper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea ſunt ſcripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio Diui Augusti ætate, qui primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optarat, varias ibi obambulantium ſpecies, aut nauigantium, terraque villas adeuntium aſellis aut vehiculis. Iam piſcantes aucupantesque, aut venantes, aut etiam vindemiantes. Sunt in eius exemplaribus nobiles paluſtri acceſſu villæ: ſuccollantiũ ſpecie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ prætereà tales argutiæ, facetiſſimi ſales. Idemq; ſubdialibus maritimas vrbes pingere inſtituit, blandiſſimo aſpectu minimoque impendio. Sed nulla gloria artificum eſt, niſi eorum qui tabulas pinxere: eoque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos vno in loco manſuras, quæ ex incendiis rapi non poſſent. Caſula Protogenes cõtentus erat in hortulo ſuo. Nulla in Apellis tectoriis picta erat. Nondũ libebat parietes totos pingere. Omnis eorũ ars vrbibus excubabat: pictorque res com-

communis terrarũ erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulò ante Diuum Auguſtũ, niſi flagitio inſigni corrupiſſet artem, ſemper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, ſed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius ſcorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac ſeuerus, idémque floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua, ſpectantem aſpectans, quacunque aſpiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoq; cum grauitate, quòd ſemper togatus, quanquã in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideo nõ extant exempla alia magnopere. Poſt eum fuere in authoritate Cornelius Prinus & Actius Priſcus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Veſpaſiano Auguſto reſtituenti pinxerunt: ſed Priſcus antiquis ſimilior.

De auium cantu compeſcendo, & quis encauſto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, ſparſimq́ pretia mirabilia picturarum. CAP. XI.

NOn eſt omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumuiratu quodã loco deductus à magiſtratibus in nemoroſum hoſpitium, minaciter cum iis poſtero die expoſtulauit, ſomnum ademptum ſibi volucrum concentu. At illi draconem in longiſſima membrana depictum circundedere loco: eóque terrore aues tum ſiluiſſe narratur, & poſteà cognitum eſt ita poſſe compeſci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non conſtat. Quidam Ariſtidis inuentum putant, poſteà conſummatum à Praxitele. Sed aliquanto vetuſtiores encauſticæ picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & Arceſilai Pariorũ. Lyſippus quoque Æginæ picturæ ſuæ inſcripſit ἐνέκαυσεν, quod profectò non feciſſet, niſi encauſtica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxiſſe tantùm encauſtica, ſed etiam docuiſſe traditur Pauſiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, eiuſdémque primò diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Theſpiis, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéq; pueros. Hoc æmuli eum interpretabãtur facere, quoniam tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrem arti † daturus & celeritatis famam, abſoluit vno die tabellam, quæ vocata eſt hemereſios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem ſuam, inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad numeroſiſſimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremò pinxit illam ſedẽtem cum corona, quæ è nobiliſſimis eius tabula appellata eſt ſtephanoplocos, ab alijs ſtephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentauerat paupertatem. Huius tabulæ exemplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionyſio Athenis. Pauſias autem fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatam in Pompeij porticibus boum immolationẽ. Eam enim picturam primus inuenit, quam poſteà imitati ſunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis oſtendere vellet, aduerſum eum pinxit, non tranſuerſum: vnde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, colorémque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræque corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde è publico omnes propter æs alienum ciuitatis addictas, Scauri Aedilitas Romam tranſtulit. Poſt eum eminuit longè ante omnes Euphranor Iſthmius, Olympiade centeſima quarta, idem qui inter fictores dictus eſt à nobis. Fecit & coloſſos & marmora, ac ſcyphos ſcalpſit: docilis ac laborioſus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac ſibi æqualis. Hic primus videtur expreſſiſſe dignitates heroum, & vſurpaſſe ſymmetriam. Sed fuit vniuerſitate corporum exilior, capitibus articuliſque grandior. Volumina quoque compoſuit de ſymmetria & coloribus. Opera eius ſunt, equeſtre prælium, duodecim Dij: Theſeus, in quo dixit, eundem apud Paraſium roſa paſtum eſſe, ſuum verò carne. Nobiles eius tabulæ Epheſi, Vlixes ſimulata veſania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodẽ tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S cxliiij Hortenſius Orator mercatus eſt, eíque ædem fecit in Tuſculano ſuo. Euphranoris autem diſcipulus fuit Antidotus. Huius eſt clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipſe diligentior, quàm numeroſior, & in coloribus ſeuerus, maximè inclaruit diſcipulo Nicia Athenienſi, qui diligentiſſimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras cuſtodiuit, atq; vt eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, Nemea aducta ex Aſia Romam à Syllano, quam in Curia diximus poſitam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæſar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. Epheſi verò eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulchrum: Athenis Necromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis ſexaginta, potiúſque patriæ ſuæ donauit, abundans opibus. Fecit & grãdes picturas, in quibus ſunt Calypſo & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypſo ſedens. Huic quidem adſcribuntur quadrupedes. Proſperrimè canes expreſſit. Hic eſt Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera ſua probaret in marmoribus, quibus Nicias manum admouiſſet: tantum circunlitioni eius tribuebat. Non ſatis diſcernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidã faciant Olympiade centeſima duodecima. Niciæ compa-

† additurus.

ratur.& aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij discipulus,& austerior co-
lore, & in austeritate iucundior, vt in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phy-
larchum,Athenis frequentiam,quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu oc-
cultatum Vlixe deprehendente. Et in vna tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo.
Quòd nisi in iuuenta obiisset,nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio na-
ues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pi-
ctor,idémque philosophus, magnæ in vtraque scientia authoritatis. Itaque cum L. Paulus deuicto
Perseo petisset ab Atheniensibus,vt sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudien-
dos liberos, itémque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt,
professi eundem in vtroque desiderio præstantissimum:quod ita quoque Paulus iudicauit. Timo-
machus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam,ab eo in Veneris Genitri-
cis ædes positas,octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum † xvj. taxat M. Varro. Timoma-
chi æquè laudantur Orestes,Iphigenia in Tauris,Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobili-
um:palliati,quos dicturos pinxit,alterum stantem,alterum sedentem.Præcipuè tamen ars ei fauisse
in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt
Epaminondas,Pericles,Meda,Virtus, Theseus:imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt qui-
bus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia,quam intelligant soli artifices,ali-
âs durus in coloribus,sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talésque sunt eius pictu-
ræ,cum Aesculapio filiæ Hygia,Aegle,Panacea,Iaso,& piger qui appellatur Ocnos spartum torquēs,
quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere vtroque proceribus, non silebuntur & primis
proximi.Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante lau-
datur,ac pulchra aliâs domo splendescente,ipsiúsque pueri ore:item lanificio, in quo properant o-
mnium mulierum pensa:Ptolemæo venante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pantherina,quem
Aposcoponta appellant.Aristophon Ancæo vulnerato ab apro cum socia doloris Astypale: nume-
rosáque tabula,in qua sunt Priamus,Helena,Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon, Androbius
pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem:Artemon Danaen,mirantibus eam prædonibus:
reginam Stratonicen,Herculem & Deianiram. Nobilissimas autem, quæ sunt in porticibus Octa-
uiæ, operibus. Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu Deorum in cælum
euntem,Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam.Alcimachus Dioxippum,qui pan-
cratio Olympiæ citra pulueris iactum(quod vocant aconiti)vicit: Cœnus stemmata. Ctesilochus
Apellis discipulus petulanti pictura innotuit,Ioue Liberum parturiente depicto mitrato,& mulie-
briter ingemiscente inter ostetricia Dearum:Cleon Admeto: Ctesidemus Oechaliæ expugnatione
& Laodamia:Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo enim honore exceptus ab ea, pinxit volu-
tantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eámque tabulam in portu Ephesi propo-
suit:ipse velis raptus est.Regina tolli vetuit,vtriusque similitudine mirè expressa. Craterus comœ-
dos Athenis in Pompeo pinxit:Eutychides bigam:regit Victoria.Eudorus scena spectatur: idem &
ex ære signa fecit.Iphis Neptuno & Victoria.Abron Amicitiam & Concordiam pinxit,& Deorum
simulacha.Leontiscus Aratum victorem cum trophæo,psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Ve-
nerem inter Gratias & Cupidines: Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem,inge-
niosus & solers in arte. Siquidem cùm prælium nauale Aegyptiorum & Persarum pinxisset, quod
in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declarauit,quod arte non
poterat. Asellum enim in litore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngeni-
con. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero, Phalerion Scyllam: Simonides Agatar-
chum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescentem in officina fullonis, Quinquatrus celebran-
tem:idémque Nemesin egregiam. Theodorus verò emungentem:idem ab Oreste matrem & Aegi-
sthum interfici:bellúmque Ilicum pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus: & Cas-
sandram,quæ est in Concordiæ delubro:Leontium Epicuri cogitantem:Demetrium regem. The-
on Orestis insaniam, Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum,Clytæmnestram,Paniscum,
Polynicem regnum repetentem,& Capanea. Non omittetur inter hos insigne exemplum. Nanque
Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit,vt celebrem etiam discipulum re-
liquerit Pasiam,fratrem Aeginetæ fictoris. Illud verò perquàm rarum ac memoria dignum, etiam
suprema opera artificum imperfectásque tabulas, sicut Irin Aristidis, Tyndaridas Nicomachi, Me-
deam Timomachi,& quam diximus Venerem Apellis,in maiori admiratione esse, quàm perfecta.
Quippe in iis lineamenta reliqua, ipsæque cogitationes artificum spectantur: atque in lenocinio
commendationis dolor est:manus,cùm id agerent,extinctæ desiderantur.Sunt etiamnū non igno-
biles quidem,in transcursu tamen dicendi,Aristonides, Anaxander, Aristobulus Syrus, Arcesilas
Tisicratis filius,Corybas Nicomachi discipulus, Carmanides Euphranoris, Dionysodorus Colo-
phonius,Diogenes qui cum Demetrio rege vixit,Euthymedes,Heraclides Macedo,Mydun Soleus
Pyromachi statuarij discipulus,Mnasitheus Sicyonius, Mnatisimus Aristonidis filius & discipulus
Nessus Abronis filius,Polemō Alexandrinus, Theodorus Samius,& Stadius Nicosthenis discipuli,
Xenoe

† Aliâs, X. VI. hoc est, denariûm sex millibus. quam lectionē agnoscit & Budæus 4. de Asse.

Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianam in tabula, quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ: Irene Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine: Calypso senem & præstigiatorem Theodorum: Alcisthene saltatorem: Aristarete Nearchi filia, & discipula Aesculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & cestro in ebore, imagines mulierum maximè, & Neapolitanum in grandi tabula: suam quoque imaginem ad speculum. Nec vllius velocior in pictura manus fuit: artis verò tantum, vt multum manipretio antecederet, celeberrimos eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cera, & in ebore cestro, id est, viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole nec sale ventísque corrumpitur. Pingunt & vestes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida vel postquàm attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, pòst momentum extrahuntur picta. Mirúmq;, cùm sit vnus in cortina colos, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamẽti qualitate mutatus. Nec posteà ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex vino, pingítque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quàm si non vrerentur.

Plastices primi inuentores, de simulachris, de vasis fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

DE pictura satis supérque: contexuisse his & plasticen conueniat. Eiusdem opere terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit: eúmque seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulsos. Demaratum verò ex eadem vrbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab iis Italiæ traditã plasticen. Dibutadis inuentũ est, rubricã addere, aut ex rubrica cretã fingere. Primúsq; personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia protypa vocauit. Posteà idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc plastæ appellati. Hominis autem imaginem gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceráque in eam formam gypsi infusa emendare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituit: ante eum quàm pulcherrimas facere studebãt. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuítque res in tantum, vt nulla signa statuæúe sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, iidémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum vtroque genere artis suæ excoluerunt, versibus inscriptis Græcè, quibus significarunt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hanc ædem Thuscanica omnia in ædibus fuisse, author est M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: Item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit aspectu discernere à veris. Idem magnificat Arcesilaum L. Luculli familiarem, cuius propsalmata pluris vænire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem Genitricem in foro Cæsaris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo H-S. lx signum Felicitatis locatum, cui mors vtriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ scalpturæque & cælaturæ esse dixit, & cùm esset in omnibus his summus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum: fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulachra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuíque firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísue, sed fictilibus prolibatur sympuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam vt omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quæq; adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiãt figlinarũ opera imbricibus, tubulis, tegulísq; ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis, frontatísq;, aut quæ rota fiũt, etiã fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propterque Numa rex septimũ collegiũ figulorũ instituit.

Quin

Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis. Maior quoque pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citróque portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistríque certamine, vter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoq; exemplis. Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat authoritas, figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione lx patinas vænisse traditur. Nam nos cùm vnam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus [a] sestertiis C. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo [b] cc. sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero Cõsulatu suo [c] in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse cxxx. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis vtendo sic vt firmius durent tusis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

a *Suprà lib. 10. cap. 51. hanc Aesopi patinã DC. taxat sestertijs. Vnde & hic DC. legendum videtur, non C.*

b *Decies sestertiûm, hic legit Budæus, ex vetusto quodam codice. Vide ipsum lib. 4. de Asse.*

c *in concione.*

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & alijs terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur. CAP. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia segmẽta. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, ideóq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersúmque protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie, vtique si Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non puluis, verùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem vsque quicquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctúsque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonnato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terræ vsu in ceromatis, quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritijs, & eorum ratione. CAP. XIIII.

QVid? non in Africa Hispaniáque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omníque cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenásque turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui, quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multóque minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, vel si iam ex sabuloso, è masculo certè. Finguntur optimè vere: nam solstitio rimosi fiunt. Aedificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipsam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron, quo vtimur, longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominãtur. Eadem est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in vlterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicosa, cùm subigi potest, vtilissima. Græci, præterquàm vbi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sũt enim æterni, si ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: sic Patris ædes Iouis & Herculis, quanuis lapideas columnas & epistylia circundarent: domũ Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusiam fecere: Halicarnassi Mausoli: quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellẽtiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in Aedilitate ad comitium exornandum Muræna & Varro. Quod opus cùm per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est.

Romæ non fiunt talia ædificia, quia ſeſquipedalis paries non plus quàm vnam contignationem tolerat. Cautumque eſt, ne communis craſſior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De ſulphure, alumine, & generibus eorum, & medicina. CAP. XV.

HAec ſint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura eſt ſulphuris, quo plurima domatur. Naſcitur in inſulis Aeoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobiliſſimū in Melo inſula. In Italia quoq; inuenitur, in Neapolitano Campanoq; agro, collibus qui vocātur Leucogæi: Quod eſt cuniculis effoſſum, perficitur igni. Genera quatuor: viuum, quod Græci apyron vocant, naſcitur ſolidum, hoc eſt gleboſum. Eo ſolo ex omnibus generibus Medici vtuntur. Cætera enim liquore conſtant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, tranſlucetq;, & viret. Alterū genus appellant glebā, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoq; generi vnus tantū eſt vſus ad ſuffiendas lanas, quoniā candorem tantùm mollitiemq; confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cæterò tanta vis eſt, vt morbos comitiales deprehendat nidore, impoſitū igni. Luſit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, prunaq; ſubdita circunferens, exardeſcentis repercuſſu pallorem dirū, velut defunctorum, offundente conuiuiis. Natura eius calfacit, concoquit: ſed & diſcutit collectiones corporū: ob hoc talibus emplaſtris malagmatiſque miſcetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodeſt impoſitum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthini reſina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi: auelli enim ſubinde debet. Prodeſt & ſuſpirioſis linctum. Purulenta quoq; extuſſientibus: & contra ſcorpionū ictus. Vitiligines viuum nitro miſtū, atq; ex aceto tritum & illitum tollit: item lendes in palpebris, aceto ſandarachato admiſto. Habet & in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neq; alia res faciliùs accenditur: quo apparet igniū vim magnam etiam ei ineſſe. Fulmina & fulgura quoq; ſulphuris odorem habent: ac lux ipſa eorū ſulphurea eſt. Et bituminis vicina eſt natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergens: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimū. Spiſſantur hæc vtraq;, & in denſitatem coeunt. Eſt verò liquidum bitumen, ſicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidum eſt & Apolloniaticū, quæ omnia Græci piſſaſphalton appellāt ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquoriſque oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citiſſimè ſic adhæreſcens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad ſcabiem iumentorū. Sunt qui & naphtham, de qua in ſecundo diximus volumine, bituminis generi aſſcribant. Verùm ardens eius vis ignium naturæ cognata, procul ab omni vſu abeſt. Bituminis probatio, vt quàm maximè ſplendeat, ſitque ponderoſum ac graue: leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ ſulphuris, ſiſtit, diſcutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accenſum. Ad ſuffuſiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, prurituſque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur ſimul cum nitro illita. Tuſſim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dyſentericis etiam datur eodem modo, ſiſtitque aluum. Cum aceto verò potum diſcutit concretum ſanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis. Sanguinem ſiſtit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiā ad quartanas bituminis drachma, & hedyoſmi pari pondere cum myrrhæ obolo ſubacti. Comitiales morbos vſtum deprehendit. Vuluarum ſtrangulationes olfactum diſcutit cum vino & caſtoreo. Procidentia ſedis ſuffitu reprimit. Purgationes fœminarū in vino potum elicit. In reliquo vſu æramentis illinitur, firmatq; ea contra ignes. Diximus & tingi ſolitas ex eo ſtatuas & illini. Calcis quoq; vſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq; capitibus, & multis aliis vſibus. Nec minor, aut ab eo diſſimilis eſt aluminis opera, quod intelligitur ſalſugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differentia, cùm ſit vſus magna: quoniā inficiendis claro colore lanis candidum liquidumq; vtiliſſimum eſt, contraq; fuſcis aut obſcuris nigrū. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoq;, hoc eſt, terræ exudantis natura. Corriuatū hyeme æſtiuis ſolibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autē in Hiſpania, Aegyptio, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: inſulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatiſſimū in Aegypto, proximū in Melo. Huius quoq; duæ ſpecies, liquidum ſpiſſumq;. Liquidi probatio, vt ſit lympidū lacteumq;, ſine offenſis fricantiū, cum quodā igniculo caloris. Hoc phorimon vocāt. An ſit adulteratū, deprehenditur ſucco. Punici mali. Syncerum enim miſtura ea nigreſcit. Alterum genus eſt pallidæ & ſcabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideoq; hoc vocāt paraphoron. Vis liquidi aluminis aſtringere, indurare, rodere. Melle admiſto ſanat oris hulcera, papulas, prurituſque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarū ſudoreſque. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendumq; pruritum ac per vrinā ſanguinem. Emendat & ſcabiem nitro ac melanthio admiſtis. Concreti aluminis vnum genus ſchiſton appellant Græci, in capillamenta quædam caneſcentia dehiſcens. Vnde quidam trichitin potiùs appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin vocant:

vt ſit ſudor quidam eius lapidis in ſpumam coagulatus. Hoc genus aluminis ſiccat, minuſque ſiſtit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodeſt infuſum, vel illitum, vel oris hulceribus, dentibusque, ſi ſaliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inſeritur aptè, verendisq; vtriuſque ſexus. Coquitur in patinis, donec liquari deſinat. Interioris eſt alterum generis, quod ſtrongylen vocant. Duæ eius ſpecies, fungoſum atq; omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicoſum, & foraminum fiſtulis ſpongiæ ſimile, rotundumq; natura, candido propius, cum quadam pinguitudine ſine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per ſe carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum vocant, ab inſula Melo, vt diximus. Nulli vis maior neq; adſtringendi, neq; denigrandi, neq; indurandi. Nullũ ſpiſſius. Oculorum ſcabritias extenuat: combuſtũ vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque ſiſtit in totum foris illitum. Vulſis pilis ex aceto illitum, renaſcentem mollit lanuginem ſummam. Omnium generum vis in adſtringendo: vnde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptiſſima ſunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putreſcentia hulcerum compeſcit cum adipe, & hydropicorum eruptiones ſiccat. Et auriũ vitia cum ſucco Punici mali: & vnguium ſcabritias, cicatricumque duritias & pterygia, perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum ſucco olerum: cum ſalis verò duabus partibus, vitia quæ ſerpunt: lendes & alia capillorum animalia, permiſtũ aquæ. Sic & ambuſtis prodeſt, & furfuribus corporum cum ſero & pice. Infunditur & dyſentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonſillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vſus vitæ in coriis laniſque perficiendis, quanti ſit momenti, ſignificatũ eſt. Ab his per ſe omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

† pnigiti

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinuſia, & † pigniti, & ampeliti medicina. CAP. XVI.

SAmiæ duæ ſunt, quæ ſyropicon, & quæ aſter appellantur. Prioris laus, vt recens ſit & leuis, linguæque glutinoſa. Altera gleboſior, candida. Vtraque vritur, ac lauatur. Sunt qui præferãt priorem. Proſunt ſanguinem expuentibus. Emplaſtriſq; quæ ſiccandi cauſa componuntur, oculorum quoq; medicamentis miſcentur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba eſt, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod ſi æra præducantur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo dicta eſt inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfuſa aqua ſiccataq; ſolibus, iterũ ex aqua trita ac repoſita, donec conſidat, & digeri poſſit in paſtillos. Coquitur in calicibus crebro concuſſu. Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans, effectu eius, qui Samiæ. Vſus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinuſiæ. Lactei coloris eſt hæc, & aqua dilui celerrima. Eademq; lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. a Pignitis Eretriæ ſimillima eſt, grandioribus tantùm glebis & glutinoſa, cui effectus idem qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini ſimillima eſt ampelitis. Experimentum eius, ſi ceræ modo accepto oleo liqueſcat, & ſi nigricans colos maneat toſtæ. Vſus ad molliendum diſcutiendumque. Ad hæc medicamentis additur, præcipueque in calliblepharis & inficiendis capillis.

a Pignitis Dioſcoridi.

Cretæ genera ad veſtium vſus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, ſaxum argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpuriſſum inclinans. Vis vtrique ad diſcutiendos tumores, & ſiſtendas fluxiones aceto aſſumpto. Panos quoq; & parotidas cohibet: & lichenas illita, puſtulaſq;. Si verò aphronitrum & nitrum adiiciatur & acetum, & pedum tumores ſanat, ita vt in Sole curatio hæc fiat, vt poſt ſex horas aqua ſalſa abluatur. Teſtium tumoribus Cypria cera addita prodeſt. Et refrigerandi quoque natura cretæ eſt: ſudoreſq; immodicos ſiſtit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino ſumpta in balineis. Laudatur maximè Theſſalica. Naſcitur & in Lycia circa Bubonem. Eſt & alius Cimoliæ vſus in veſtibus. Nam Sarda, quę affertur è Sardinia, candidis tantùm aſſumitur, inutilis verſicoloribus: & eſt viliſſima omniũ Cimoliæ generum: pretioſior Vmbrica, & quam vocant ſaxum. Proprietaſque ſaxi, quòd creſcit in macerando: atque pondere emitur, illa menſura. Vmbrica non niſi poliendis veſtibus aſſumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius L. Aemilius Cenſores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus curæ fuere. Ergo ordo hic ęſt: primùm abluitur veſtis Sarda: dein ſulphure ſuffitur: mox deſquamatur Cimolia, quæ eſt coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigreſcitque, & effunditur ſulphure. Veros autem & pretioſos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure. Candidis veſtibus ſaxum vtilius à ſulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypſo. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Eſt & viliſſima, qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedeſque vænalium trans mare ad vectorum denotare inſtituerunt maiores. Talemque Publium mimicæ ſcenæ conditorem, & Aſtrologiæ conſobrinum eius Manlium Antiochum, item Grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

Qui

Qui & quorum liberti præpotentes. CAP. XVIII.

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in cataſta videre Chryſogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculi, Demetrium Pompeij, Augenque Demetrij, quanquàm & ipſa Pompeij credita eſt: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliosque deinceps, quos enumerare iam non eſt, è ſanguine Quiritium & proſcriptionū licentia ditatos. Hoc eſt inſigne vænalitiis gregibus, opprobriumque inſolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum vidimus, vt Prætoria quoque ornamenta decerni à Senatu iubente Agrippina Cl. Cæſaris viderimus libertis: tantumque non cum laureatis faſcibus remitti illò, vnde creatis pedibus aduenìſſent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebuſitana. CAP. XIX.

PRætereà ſunt genera terræ proprietatis, ſuæ de quibus iam diximus: ſed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata inſula, & circa Clupeam Africæ, ſcorpiones necat: Balearis & Ebuſitana ſerpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER *TRIGESIMVS SEXTVS.*

Natura lapidum, ac marmorum luxuria. CAP. I.

LAPIDVM natura reſtat, hoc eſt, præcipua morum inſania, etiā vt gemmæ cum ſuccinis, atque cryſtalli cum murrhinis ſileantur. Omnia nanque, quæ vſque ad hoc volumen tractauimus, hominum cauſa genita videri poſſunt. Montes natura ſibi fecerat ad quaſdam compages telluris viſceribus denſandas, ſimul ad impetus fluminum domandos, fluctusque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas duriſſima ſui materia. Cædimus hos, trahimusque nulla alia, quàm deliciarum, cauſa, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & poſteà à Cimbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: nauesque marmorū cauſa fiunt, ac per fluctus, ſæuiſſimam rerum naturæ partem, huc illucque portantur iuga montium, maiore etiamnum veſania, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cæloque proximæ rupes cauantur, vt bibatur glacie. Secum quiſque cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahique moles videat. Sed & quàm ſine his multorum fuerit beatior vita, ad quamque multorum neces ſit neceſſe iſta facere, imò verius pati mortaleis, quos ad vſus, quáſve ad voluptates alias, niſi vt inter maculas lapidū iaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiuſque gaudia hæc auferentibus. Ingens iſta reputantem ſubit etiam antiquitatis rubor. Extant Cenſoriæ leges, glandia in cœnis, gliresque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei cauſa tranſiri, quę vetaret, lex nulla lata eſt.

Quis primus marmor in publicis operibus oſtenderit. CAP. II.

DIcat fortaſſis aliquis: non enim inuehebātur. Id quidem falſó. Trecentas lx. columnas M. Scauri Aedilitate ad ſcenam theatri temporarij, & vix vno menſe futuri in vſu, viderunt portari ſilentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipſum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuerò non alio modo in priuatos vſus illa venêre, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm eſto, indulſerint publicis voluptatibus, etiámne tacuerunt maximas earū atque adeò duodequadragenûm pedum, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clàm illud occulteque factum eſt. Satiſdari ſibi damni infecti egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum faſtigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. CAP. III.

NEc poteſt videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepſiſſe quodam vitæ rudimento. Iam enim L. Craſſum Oratorem illū, qui primus peregrini marmoris colūnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamen nec plures ſex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimirum iſta omiſere moribus victis: fruſtraq; interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potiùs, quàm irritas, eſſe leges maluerūt. Qui nos ſequentur

tur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarũ atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominum in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus. CAP. IIII.

MArmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priusque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ij Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarũ omnium metallorũ patria. Deorum quorundam simulachra publicè locauerant Sicyonij, quæ priùs quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Aetolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorq; dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis Deorum simulachra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulachra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cælo posteà tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore CXXVI. de marmore Pario, & Mausoleo. CAP. V.

CVm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bubalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poetæ ætate, quem certum est lx. Olympiade fuisse. Quòd si quis horũ familiam ad proauũ vsque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit in tantũ, vt credatur aliquibus ad laqueũ eos compulisse: quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulachra posteà fecere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, non vitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrantes tristem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quę Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes autem tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt author est Varro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiam in Lunensium lapidicinis. Sed in Pariorũ mirabile proditur, gleba lapidis vnius cuneis diuidentiũ soluta imaginẽ Sileni intus extitisse. Non omittendũ, hanc artem tanto vetustiorẽ fuisse, quàm picturã aut statuariã, quarum vtraq; cum Phidia cœpit lxxxiij. Olympiade, post annos circiter cccxxxij. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Veneremque eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaq; è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere facienda. Vicitque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragiis, contra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in eadem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera eius non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantùm. Neque ad hoc Iouis Olympij pulchritudine vtemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm sit ea cubitorum xxvj: ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte Deorum & gigantum dimicationem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorũ: adeò momenta omnia compacta artis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt xxx. numero nascentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirantur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul vt noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatẽ inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiã semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia, & non solùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidũ. Duas fecerat, simulq; vendebat, alterã velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum cõditio erat, Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes: reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam posteà à Gnidiis mercari rex Nicomedes, totũ æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum se promittens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Aedicula eius tota aperitur, vt cõspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt creditur, facto. Nec minor ex quacunq; parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cùm detulisset noctu, simulachro cohæsisse, eiusq; cupiditatis esse indicem maculã. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustriũ artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter

alter Scopæ, & Minerua: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quod inter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ visebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigiũ reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulachra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephissodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori veriùs, quàm marmori, impressis. Romæ eius opera sunt Latona in Palatij delubro: Venus in Asinij Pollionis monumentis: & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Aesculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Pothon & Phaethontem, qui Samothraciæ sanctissimis ceremoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duásque chametæras circa eam quarum pares in Asinij monumentis sunt, vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones, chorúsque Phorci & pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, præclarum opus etiam si totius vitæ fuisset. Nunc verò præter suprà dicta, quæque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiam antecedens, & quemcunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Aegypto aduectus, vtrius manus sit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenẽte. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine authoribus placẽt. Satyri quatuor, ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus humeris præfert: alter Liberum similiter: tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in Septis, Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præsertim cùm capitali satisdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secũdo. Opus id vt esset inter septem miracula ij maximè artifices fecere: Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xj. attollitur in altitudinẽ xxv. cubitis: cingitur columnis xxxvj. Ab Oriente cælauit Scopas, à Septentrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priúsque quàm peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorum artísque monumentum iudicantes: hodiéque certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, xxiiij gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta cxl. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Nõ postferuntur & Charites in propylæo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem vt aliqui putant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius, vt fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In iis sunt Centauri nymphas gerentes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, non cælatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentum ij certamen de se fecere. Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octouiæ verò porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Itẽ Latona & Diana, & Musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharã in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Inter Octauiæ verò porticus in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde, fecerũt. Pana & Olympũ luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterũ in terris symplegma nobile: Venerem lauantẽ sese. Dædalum stantẽ Polycharmus. Ex honore apparet in magna authoritate habitum Lysię opus, quod in Palatio super arcũ Diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula

columnis adornata. Id eſt quadriga currúſque, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilia- nis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphiſtrati Calli- ſthenem hiſtoriarum ſcriptorem. Deinde multorum obſcurior fama eſt, quorundam claritati in o- peribus eximiis obſtante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriam, nec plures pari- ter nuncupari poſſunt, ſicut in Lacoonte, qui eſt in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & pictu- ræ & ſtatuariæ artis præferendum. Ex vno lapide eum liberos draconúmque mirabiles nexus de conſilij ſententia fecere ſummi artifices Ageſander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Simili- ter Palatinas domos Cæſarum repleuere probatiſſimis ſignis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & ſingularis Aphrodiſius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Athenienſis: & Caryatides in columnis templi eius probantur in- ter pauca operum: ſicut in faſtigio poſita ſigna, ſed propter altitudinem loci minus celebrata. Inho- norus eſt, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana ſacrificauerunt vi- ctima, humi ſtans, ante aditum porticus ad nationes: Sitæ fuere & Theſpiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam adamauit eques Romanus Iunius Piſciculus, vt tradit Varro: admiratur & Paſiteles, qui & quinque volumina ſcripſit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli æde, quà campus peti- tur. Accidit ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentiſſimi artificis. Feciſſe opera complura di- citur: ſed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arceſilaum quoque magnificat Varro, cuius ſe mar- moream habuiſſe leænam tradit, aligeróſque ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam te- nerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calcearent ſoccis, omnes ex vno lapide. Idem & à Coponio xiiij nationes, quæ ſunt circa Pompeij, factas auctor eſt. Inuenio & Canachum laudatum inter ſta- tuarios, feciſſe marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa O- ctauiæ porticibus incluſa, natione ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſua impēſa conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo vſur- paſſe. Sunt certè etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumento, rana at- que lacerta. In Iouis æde extitiſſe picturam, cultúſque reliquos omnes fœmineis argumentis con- ſtat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrentur ſigna, permutaſſe geruli traduntur: & id religione cuſtoditum, velut ipſis Diis ſedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus eſt, qui Iouis eſſe de- buit. Sunt & in paruis marmoreis famam conſecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum a- gitatore cooperuit alis muſca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra perui- dere non eſt.

Quando primùm marmorum in ædificijs vſus, & quis primus Romæ cruſtauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vſum venerint, & quis primus marmora ſecuerit, & ratio ſecandi: de harena. CAP. VI.

HAec ſint dicta de marmorum ſcalptoribus, ſummáque claritate artificum: quo in tractatu ſu- bit mentem non fuiſſe tum authoritatem maculoſo marmori: fecere è Thaſio, Cycladum in- ſularum, æquè & è Leſbio: liuidius hoc paulo. Verſicolores quidem maculas, & in totum marmo- rum apparatū Menander etiam diligentiſſimus luxuriæ interpres, primus & rarò attigit. Columnis demum vtebantur in templis, nec lautitiæ cauſa (nōdum enim iſta intelligebantur) ſed quia firmio- res aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla ca- pitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum. Dicit enim Paridis os marmoreo ſaxo percuſſum: ſed hactenus, regias quoque do- mos cùm laudatiſſimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum (vt arbitror) verſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderunt, cùm extruerent muros, face- to in id M. Ciceronis ſale: omnibus enim oſtentabant, vt magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et Hercules non fuiſſet picturæ honos vllus, non modò tantus. in ali- qua marmorum authoritate. Secandi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inuētum. Antiquiſ- ſima, quod equidem inueniam, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt, la- teritiis parietibus. Is obiit Olympiadis C. anno ij. vrbis Romæ anno cccij. Primùm Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectum fabrorum C. Cæſaris in Gallia. Neque indignatio ſit tali authore inuenta re. Hic nanque eſt Mamurra Catulli Veronenſis carminibus proſciſſus, quē, vt res eſt, domus ipſius clarius, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuiſſet Comata Gallia. Nā- que adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam niſi è marmore columnam habuiſſe, o- mnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi. Denique M. Lepidus Catuli in Conſulatu collega, primus o- mnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione. Is fuit Conſul anno vrbis dclxvj. Hoc primum inuecti Numidici marmoris veſtigium inuenio, non in columnis tantū cruſtíſue, vt Mamurra Caryſtium poſuit, ſed in maſſa ac viliſſimo liminum vſū. Poſt hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Conſul fuit, qui nomen (vt apparet ex re) Luculleo marmori dedit,

admodum

admodum delectatus illo, primúsque Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solúmque penè horum marmorum ab amatore nomē accepit. Inter hos primum (vt arbitror) marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nōdum enim secti marmoris vestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primùm inuenit secare, luxuriámque diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro videtur fieri, serra in prætenui linea premente harenas, versandóq; tractu ipso secante, Aethiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, vt ad Aethiopas vsque peteretur, quod [a] faceret marmora: imò verò etiam in Indos, vnde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ Aethiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non æquè læuigat: sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium est, & Coptidi, quæ vocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus secandis. Posteà reperta est harena non minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuiis omnibus fraus artificum ausa est: quod dispendium admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiúsque opus scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursúsque Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

[a] *secaret.*

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum. CAP. VII.

SIgnis è marmore poliendis, gemmísque etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ. Vicere posteà ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto quoque enim loco non suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctísque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Aegypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiáque eorum est ab ophite, cùm sit illud serpentiū maculis simile, vnde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt, Augustum vndatim crispum in vertices, Tiberium sparsim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius vsus conteri, & iis, quæ vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos vocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in vrbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè posteà imitatus est. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili xvj. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiamtum in Arabiæ montibus, nec vsquam aliubi, nasci putauere nostri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellísque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorū pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide posteà est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite, & Lygdino, & Alabandico. CAP. VIII.

HVnc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optimè seruare incorrupta dicitur. Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Aegyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris cādidior. Probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiáque. Vilissimus autem & sine vllo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertice maculosi atque non translucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulum distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterásque non excedant, antea ex Arabia tantùm aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candorē proximo ebori & quadā similitudine. E diuerso niger est Alabādicus terræ suæ nomine, quanquàm & Mileti nascens, ad purpurā tamē magis aspectu declinātē. Idémq; liquatur igni, ac funditur ad vsum vitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis,

guttis, inuenitur in Africæ parte Aegypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabant. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorũ eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Aegyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim scalpturæ illæ effigiésque, quas videmus, Aegyptiæ sunt literæ. Posteà & alij regum in suprà dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadraginta cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

De obelisco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in Circo magno. CAP. IX.

OPus id fecisse dicuntur xx. M. hominum. Ipse rex, cùm subrecturus esset, vereretúrque ne machinæ ponderi non sufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligauit cacumini, vt salus eius apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectum est, vt cùm oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventúmque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiúsque opus fuit in deuehendo statuendóue multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice, fossa perducta vsque ad iacentem obeliscum è Nilo Nauésque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminari per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita vt subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis vtrinque: posteà egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege suprà dicto, munus amoris in coniuge, eadémque sorore Arsinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidam præfectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod posteà omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad Cæsaris templum, quod excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculíque gratia Puteolis naualibus perpetuis dicauerat: sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatam, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi subuehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem Diuus Augustus in Circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, cẽtum viginti quinque pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is verò, qui est in campo Martio, nouem pedibus minor, à Sesostride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationẽ Aegyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo, qui est in campo Martio prognomone. CAP. X.

EI qui est in campo, Diuus Augustus addidit mirabilem vsum ad deprehendendas solis vmbras, dierúmque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatímque per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculantem apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehendi & in aliis locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquã ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. CAP. XI.

TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principum Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Aegyptijs, & sphinge. CAP. XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Aegypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiáque complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Aegyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ vndiq; annauigantibus, sitæ sunt

in parte

in parte Africæ monte ſaxeo ſterilique inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia paſſuum, à Memphi ſex, vico appoſito, quem vocant Buſirin, in quo ſunt aſſueti ſcandere illas. Ante has eſt ſphinx, vel magis miranda, quaſi ſylueſtre numen accolentium. Amaſin regem putant in ea conditum, & volunt inuectam videri. Eſt autem ſaxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum cxliiij. eſt, altitudo à ventre ad ſummum apicem in capite lxij. Sed pyramis ampliſſima ex Arabicis lapicidinis conſtat. Trecenta lx. hominum millia annis xx. eam conſtruxiſſe produntur. Tres verò factæ annis lxxviij. & menſibus iiij. Qui de iis ſcripſerint, ſunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Ariſtagoras, Dionyſius, Artemidorus, Alexander Polyhiſtor, Butorides, Antiſthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non conſtat à quibus factæ ſint, iuſtiſſimo caſu obliteratis tantæ vanitatis authoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cæpas mille octingenta talenta erogata. Ampliſſima octo iugera obtinet ſoli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes ſingulorũ laterum, latitudo à cacumine pedes xx. Alterius interualla ſingula per quatur angulos pares dccxxxviij. comprehendunt. Tertia minor prædictis, ſed multo ſpectatior, Aethiopicis lapidibus aſſurgit ccclxiij. pedibus inter angulos. Veſtigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circũ, lentis ſimilitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæſtionum ſumma eſt, quanam ratione in tantam altitudinem ſubuecta ſint cæmenta. Alij enim nitro ac ſale adaggeratis cum creſcente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos diſtributos. Nilum enim non putant rigare potuiſſe multo humiliorem. In pyramide maxima eſt intus puteus octogintaſex cubitorum, flumen illò admiſſum arbitrantur. Menſuram altitudinis earũ omniumq; ſimilium deprehendere, inuenit Thales Mileſius vmbram metiendo, qua hora par eſſe corpori ſolet. Hæc ſunt pyramidum miracula: ſupremumque illud, ne quis regum opus miretur, minimam ex his, ſed laudatiſſimam, à Rhodope meretricula factam. Aeſopi fabularum Philoſophi conſerua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio eſſe conquiſitas quęſtu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in inſula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quã conſtitiſſe octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiſerit Soſtrati Gnidij architecti ſtructuræ ipſius nomen inſcribi. Vſus eius, nocturno nauium curſui ignes oſtendere ad prænuntianda vada, portusque introitum: ſicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium ne ſidus exiſtimetur, quoniam è longinquo ſimilis flammarum aſpectus eſt. Hic idem architectus primus omniũ penſilem ambulationem Gnidi feciſſe traditur.

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico. CAP. XIII.

Dicamus & labyrinthos, vel portentoſiſſimũ humani ingenij opus, ſed nõ (vt exiſtimari poteſt) falſum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus eſt ante annos, vt tradunt *III M D C.* à Peteſuco rege, ſiue Tithoe. Quanquam Herodotus totum opus regũ eſſe dicit, nouiſſimeque Pſammetichi. Cauſam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuiſſe, Lycias ſepulchrum Mœridis, plures Soli ſacrum id extructum, quòd maximè creditur. Hinc vtique ſumpſiſſe Dædalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non eſt dubium, ſed centeſimam tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occurſuſque ac recurſus inexplicabiles continet: non (vt in pauimentis puerũm ve ludicris campeſtribus videmus) breui lacinia millia paſ. plura ambulationis continentem, ſed crebris foribus inditis ad fallendos occurſus, redeundumque in errores eoſdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu columniſque reliquis è molibus compoſitis, quas diſſoluere ne ſecula quidem poſſint, adiuuãtibus Heracleopolitis, qui id opus inuiſum mirè infeſtauere. Poſitionem operis eius ſingulaſque partes enarrare non eſt, cùm ſit in regiones diuiſum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) ſedecim, nominibus earum totidem vaſtis domibus attributis: prætereà templa omnium Aegypti Deorum contineat, ſuperque Nemeſes quindecim ædiculis incluſerit pyramides complures quadragenarum vlnarũ, ſenos radice muros obtinentes. Feſſi iam eundo perueniunt ad viarum illũ inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula priùs excelſa, porticuſq; aſcenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnę de porphyrite lapide, Deorum ſimulachra, regum ſtatuæ, monſtrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis eſt ſitus, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile exiſtat. Maiore autem in parte tranſitus eſt per tenebras: aliæque rurſus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellant. Inde aliæ perfoſſis cuniculis ſubterraneæ domus. Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon ſpado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulſiſſe trabibus ſpinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis aſſurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, ſatis dictum eſt. Lemnius ſimilis illis, colũnis tantùm centũ quadraginta mirabilior fuit: quarũ in officina turbines ita librati pependerũt, vt puero circumagente tornarentur. Architecti illũ fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantque

tantq; adhuc reliquiæ eius, cùm Cretici Italicique nulla vestigia extent. Nanque & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulchri causa, simul vt externorum regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis improperet sine glomere lini, exitũ inuenire nequeat. Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum septuagenûm quinûm, altæ centum quinquagenûm: ita fastigiatæ, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè sonitus referant, vt Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Supra quas vno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adiicere. Fabulæ Hetruscæ tradunt, eandem fuisse, quam totius operis: adeò vesana dementia quęsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Præterea fatigasse regni vires, vt tamen laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. CAP. XIIII.

Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Aegyptiæ Thebæ, exercitus armatos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non dubium est Homerum dicturũ fuisse, cùm centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo lõgitudo est ccccxxv. pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, lx. pedum altitudine: ex iis xxxvj. cęlatæ, vna à Scopa. Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens imos, vt sensim totũ insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Traduntq; in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem vt viueret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, pondereque ipso correctus videbatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturæ pertinentia.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ. CAP. XV.

Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, lenique afflatu simulachra refouente, præter ingeniũ artificis ipsa materia, quãuis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum fixere plumbo. Eadem in vrbe iuxta portam quæ Thracia vocatur, turres vij. acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant: nomenque huic miraculo Echo est à Græcis datum. Et hoc quidem natura locorũ euenit, & plerunque conuallium: ibi casu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quam ob id hepthaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, vt eximantur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Romæ in ponte sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ægrè reuulsus est. Verùm & ad vrbis nostræ miracula transire conueniat, nongentorumq; annorum dociles scrutari vires, & sic quoque terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit. vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, nõ alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco narretur. Nam vt Circum maximum à Cæsare Dictatore extructum longitudine stadiorũ trium, latitudine vnius, sed cum ædificiis iugerum quaternum, ad sedem cclx. millium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumq; Diui Augusti, & templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operum, quæ vnquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cùm solum tantum foro extruendo H—S. millies Cæsar Dictator emerit: & si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, sestertiûm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secus, ac regum insaniã, miror. Itaque & ipsum Milonem sestertiûm septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tunc senes aggeris vastũ spatiũ, & substructiones insanas Capitolij mirabãtur: prætereà cloacas, operũ omnium dictu maximum,

maximum,ſuffoſſis montibus,atque (vt paulò antè retulimus) vrbe penſili,ſubterque nauigata. A M.Agrippa in Aedilitate poſt Conſulatum,per meatus corriuati vij.amnes,curſuque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti,inſuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt:aliquando Tiberis retro infuſi recipiunt fluctus:pugnantq; diuerſi aquarũ impetus intus: & tamen obnixa firmitas reſiſtit. Trahuntur moles internę tantę,nõ ſuccumbentibus cauſis operis: pulſant ruinæ ſponte præcipites,aut impactæ incendiis:quatitur ſolum terræmotibus:durãt tamen à Tarquinio Priſco annis DCCC.propè inexpugnabiles:nõ omittendo memorabili exemplo, vel eo magis,quoniã celeberrimis rerum conditoribus omiſſum eſt:cùm id opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret,eſſetq; labor incertum longior an periculoſior,paſſim cõſcita nece Quiritibus tædium fugientibus,nouum & inexcogitatum anteà poſteaq; remedium inuenit ille rex, vt omniũ ita defunctorum figeret crucibus corpora ſpectanda ciuibus,ſimul & feris volucribusq; laceranda. Quamobrem pudor Ro.nominis proprius,qui ſæpe res perditas ſeruauit in præliis,tunc quoq; ſubuenit,ſed illo tempore impoſuit,tum erubeſcens cùm puderet viuos,tanquam puditurum eſſet extinctos. Amplitudinem cauis eam feciſſe proditur,vt vehem fœni largè onuſtam tranſmitteret. Parua ſunt cuncta,quæ diximus,& omnia vni comparãda miraculo,antequàm noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Conſulibus, vt conſtat inter diligentiſſimos authores, domus pulchrior non fuit Romæ,quàm Lepidi ipſius. At hercule intra annos XXXV. eadem centeſimum locum non obtinuit: Computet in hac æſtimatione,qui volet,marmorum molem,opera pictorum,impendia regalia, & cum pulcherrima laudatiſſimaque certantes centum domos, poſteaque eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici poteſt, vt mores aliquid ipſo homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum,Caij & Neronis,& huius quidem (ne quid deeſſet) aurea. Nimirũ ſic habitarunt illi,qui hoc imperium fecere,tantas ad vincendas gentes triumphoſque referendos ab aratro aut foco exeuntes,quorum agri quoque minorem modum obtinuere,quàm cellaria iſtorum. Subit verò cogitatio,quota portio harum fuerint areæ illæ,quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exædificandas domos:ſummuſque illarum honos erat,ſicut in L. Valerio Publicola, qui primus Conſul fuit cum L. Bruto, poſt tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magiſtratu Sabinos deuicerat,adiici decreto,vt domus eorum fores extrà aperirentur,& ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clariſſimum inſigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios,vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimuſq; etiam inſaniã eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius neſcio an Aedilitas maximè proſtrauerit mores ciuiles, maiuſque ſit Syllæ malum,tanta priuigni potentia, quàm proſcriptio tot millium. Hic fecit in Aedilitate ſua opus maximum omnium,quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora,verùm etiam æternitatis deſtinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem CCCLX. columnarum,in ea ciuitate quæ ſex Hymettias non tulerat ſine probro ciuis ampliſſimi. Ima pars ſcenæ è marmore fuit, media è vitro,inaudito etiam poſteà genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus:imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipſa cepit hominum LXXX. millia, cùm Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe, tantoq; maiore populo,ſufficiat largè XL. millia. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veſte,tabulis pictis,cæteroque choragio fuit,vt in Tuſculanam villam reportatis quæ ſuperfuerant quotidiani vſus deliciis, incenſa villa ab iratis ſeruis, concremaretur ad H—S. millies. Aufert animum,& à deſtinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis,aliamque connecti maiorem inſaniam è ligno. C. Curio,qui bello ciuili in Cæſarianis partibus obiit,funebri patris munere,cùm opibus apparatuque non poſſet ſuperare Scaurum, (vnde enim illi vitricus Sylla,& Metella mater proſcriptionum ſectrix? vnde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis,& Marianis ſodalitiis rapinarum prouincialium ſinus?) cùm iam ne ipſe quidem Scaurus comparari ſibi poſſet,quando hoc certè incendij illius præmium habuit,cõuectis ex orbe terrarum rebus,vt nemo poſteà par eſſet inſaniæ illi: Ingenio ergo vtendum fuit: operæ pretium eſt ſcire quid inuenerit,& gaudere moribus noſtris,ac noſtro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit ampliſſima è ligno, cardinum ſingulorum verſatili ſuſpenſa libramento: in quibus vtriſque antemeridiano ludorum ſpectaculo edito inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ,& repentè circumactis vt contrà ſtarent, poſtremò iam die deſcendentibus tabulis,& cornibus inter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis authoratum populum Romanum circunferens. Quid enim miretur quiſq; in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an authorem? auſum aliquem hoc excogitare, an ſuſcipere? parêre, an iubere? Super omnia erit populi furor, ſedere auſi tam infida inſtabilique ſede. En hic eſt ille terrarum victor,& totius domitor orbis,qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens,& ad periculum ſuum plaudens. Quæ vilitas animarum iſta! aut quæ querela de Cannis! quantum mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor eſt. Ecce populus Romanus vniuerſus velut duo-

bus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam fessis turbatisque cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisque è contrario repentè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in censu habuerit præter discordiam principum. Sed dicantur vera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Aedilitate sua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corriuatis atque emendatis, lacus septingentos fecit: prætereà salientes centum quinque: castella centumtriginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eaque omnia annuo spatio. Adiicit ipse in Aedilitatis suæ commemoratione, & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea centumseptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimũ impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus *a* sestertiûm ter millies. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatioq; aduenientis extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impẽdio, & operarũ multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarũ, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniaq; intus in tenebris fierent, quæ neq; cõcipi animo, nisi ab iis qui vidêre, neq; humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenũ à Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere author est Papyrius Fabianus, naturæ rerũ peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quæ si vera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

a Budæus ex vetust. codic. legit, sestertiûm quingenties, quinquagies quinquies.

De magnetis generibus, & medicinis. CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat vocem saxis, vt diximus, respondentem homini, imò verò & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque vt propius venit, assistit, teneturque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (vt author est Nicander) in Ida repertus. Nanq; & passim inuenitur, vt in Hispania quoq;. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarũ & baculi cuspide hærentibus, cùm armenta pasceret. Quinq; genera magnetis Sotacus demonstrat: Aethiopicum, *b* è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnæsia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, rufi nigrique sunt. Bœtius verò rufi coloris plus habet, quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideoq; sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neq; attrahens ferrum, similisq; pumici. Compertum tantò meliores esse, quantò sunt magis cærulei. Aethiopico laus summa datur, pondusq; argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinemq; reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum est, quod magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisque portionem: maximeque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritiq;. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuitque. De vtraque natura sæpius diximus.

b & Magnesiacũ è Magnesia Macedoniæ cõtermina.

De lapidibus qui citò absumunt corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Assio lapide, & medicinis eius. CAP. XVII.

LApidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorũ condita in eo, absumi constat intra xl. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoq; & strigiles & vestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, author est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viuẽtibus quoq; adalligata, erodũt corpora. Mitior est autem seruãdis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simili-

simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parióque similis candore & duritia, minus tamen põderosus, qui porus vocatur. Theophrastus author est & translucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt, & noui reperiuntur. Assius gusto salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cauato inditis. Prætereà omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cùm in metallis omnibus crura vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæúe, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus vtilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo podagris, misto fabæ lomento.

De ebore fossili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus.
CAP. XVIII.

IDem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus author est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniríque lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, vbi Cæsar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, idque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum authoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigro ex Africa firmiores esse tradit, quàm in Italia. E diuerso albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas versatiles Volsiniis inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigiis. Nusquam hic vtilior, quàm in Italia, gignitur, lapísque, non saxum, est. In quibusdam verò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote læuigantur, vt procul intuentibus ophitæ videri possint. Neque est alius firmior: quando & lapidis natura, vt lignum, similiter imbres solésque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, coloremúe candidum oleo mutent.

De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongijs, de Phrygio lapide & natura eius. CAP. XIX.

MOlarem quidam pyriten vocant, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec consumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & posteà lauantur, vt æs. Vsúsque eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusísque ad strumas atque furunculos Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptę sulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celerius ignem præbent. Ostracitæ similitudinem testæ habēt. Vsus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera doloréśque mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, priuatim Magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis vtilissimum: item mammarum ac testium vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitúmque tusus. Et ceræ mistus eruptionibus pituitæ maculísq; corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vuluarũ dolores impositus velleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra xij stadia colligi. Niger est, planus pumicosus, nõ multum à ligno differens, leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur, odorem sulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreátq; vuluæ strangulationes. Deprehendit fonticũ morbum & virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur: strumísq; ceræ permistus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti. Phrygius lapis gentis nomē habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur antè vino perfusus, flatúrq; follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis vestibus tantùm vtilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schiston. CAP. XX.

SChistos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus minij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed nõ restinguitur vino. Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt venæ rubentes: & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mirè conuenit. Sistit profluuium mulierũ potus. Bibunt eum & qui sanguinē reiecerũt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficax. Bibitur in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrymis in lacte muliebri: procidentésque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperri-

mè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis authoribus, quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medicamentis vtilissimo, & iis quæ panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africa repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritiæ, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: coctum verò militen, vtilem ambustis, ad omnia vtiliorem rubrica. Quinti generis schiston, hæmorrhoidas reprimentem. In totum autem hæmatitas omnes tritos in oleo triũ drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem author, schistõ alterius generis, quàm hæmatiten, tradit, quem vocant anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus redere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera croci. Ipsum vtilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus. CAP. XXI.

AEtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africa nascentẽ pusillum ac mollem, intra se & velut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilẽ, quem fœminei sexus putant. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior tamen atque dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenã iucundam & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotũdus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquam tenerius. Aetitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant, remouendi: alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino non pariunt. Est & lapis Samius in eadem insula, vbi terram laudauimus, poliendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo suprà dictum est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mentes commotas restituit. Quidam & morbis comitialibus vtiliter dari putant, & ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus continere adalligato eo tradunt. Arabus lapis ebori similis, dentifriciis accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorũ, linteolis insuper impositis. Non Prætermittenda est & pumicum natura. Appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendam: sed & ij pumices, qui sunt in vsu corporum læuigandorum fœminis, iam quidem & viris, atque (vt ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Aeoliis insulis. Probatio in candore minimóque pondere, & vt quàm maximè spongiosi aridíque sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccati conduntur, quàm minimè vliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorũ maximè medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, explétq; cicatrices & emendat. Quidã tertia vstione refrigeratos potiùs quàm restinctos, terere malũt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitũ verẽdorúmq; hulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus author est, potores in certamine bibẽdi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur periclitari: tantámq; refrigerãdi naturam esse, vt musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structuram lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. CAP. XXII.

AVthoribus curæ fuere lapides mortariorum quoq;, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiúmq; lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii autem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis vtiles existimantur: ideóque Aethiopici maximè ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hęmatiten iis medicamẽtis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui niger est, & ex Pario lapide, non æquè medicis vtilem: potiorem ex alabastrite Aegyptio, vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis est, qui cauatur, tornatúrq; in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculẽtorum vsus, quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singulare, quòd excalfactus oleo nigrescit durescítque, natura mollissimus. Tanta qualitatum differentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes pręcipua sunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem serra, qua lignum, faciliúsq; etiam,

etiam, secant ad tegularum & imbricum vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem sectiles sunt. Specularis verò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota, sed intra centum millia passuum circa Segobricam vrbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa: postferendos omnes tamen Hispaniæ, & Cappadociæ mollissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte breues, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo inclusus sub terra inuenitur, extrahitúrque, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmenti modo, nunquàm adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumāt crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifestò apparet, quòd cùm feræ decidêre in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eandem lapidis naturam post vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi Solis rigorisque: nec senescit, si modò iniuria absit, cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Inuenêre & alium vsum in ramentis quoque Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commēdatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiā qua parte fului inciderant venæ, ex argumento phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quā Sciam appellant, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba author est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primúmque cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secundam Laconicæ ex Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Iter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoeticæ. Repertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas passernices vocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarū officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ. Quædam tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exercetur halitu maris, fricatur vento, & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce roditur. Sciteque dictum est, ad tecta eos pice ad vinum calce vti, quoniam sic musta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinísque rumpuntur in testas: nec contra humores & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. Nigri silices optimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnunquàm verò & albi, sicut in Tarquiniensi Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumenta scalpti, contra vetustatē quoq; incorrupti permanent. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus, in cæmento rarò vtilis. Globosus, contra iniurias fortis, sed ad structuram infidelis, nisi multa suffrænatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madens. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur vtilius. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere. Græci è lapide duro ac silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæquali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commissuras antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, vtique à lateribus: medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structurā, quam frequentissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mistura calcis & harenæ, & vitijs structuræ, & tectorijs, & columnis. CAP. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus cōstrui conuenit fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietésq; similiter. Vtilius geminas esse, vt in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam transeat maximè pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & structuræ vtilior: quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrunq; damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquàm arserit, accendi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia pars addatur,

melior

melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. Intrita quoque quò vetustior, eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriúmque, nisi ter harenato, & bis marmorato inductum est, non satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi salsugo vitiat, testaceo sublini vtilius. In Græcia tectoriis etiam harenarum quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non nisi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Pannæus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferunt: ideóque si teratur in ea hodiéque saliua pollice, odorem croci saporémque reddere traditur. Columellæ in æde densius positæ, crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ sextam partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthiis eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideóque graciliores videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinũ delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuitque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. CAP. XXIIII.

CAlcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientésque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoque cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, vt in Cypro ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntque fimo bubulo, vt celeriùs vrantur. Omnium autem optimum fieri compertũ est è lapide speculari, squamámue talem habente. Gypso madido statim vtendum est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, conscíuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ. CAP. XXV.

PAuimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami † statuit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæq; euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctísque in varios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam vmbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primum facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atque subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis Capitolini æde primùm factum est post tertium Punicum bellum initum. Frequentata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus: Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata. Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facilè tractu tepente, sed fallax, vbicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duę quintę calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium verò seruari in pedes denos sesquuncem, ac diligenter cote despumare, quernísque axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putant: imò & silice aut palea substerni melius esse, quò minor vis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subiici. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum est etiamnum vnum genus Græcanicum. Solo festucato inicitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena. Si verò cote depolitum est, nigri pauimenti visum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, extat hodiéque, quod in Fortunæ delubro Pręneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romę fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenę, vt diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda est.

† strauit

De origine

De origine vitri,& ratione faciendi,& de Obſidiano vitro,& generibus multiformibus vitri. CAP. XXVI.

PArs eſt Syriæ,quæ Phœnice vocatur,finitiua Iudææ,intra montis Carmeli radices paludem habens,quæ vocatur Cendeuia. Ex ea creditur naſci Belus amnis quinq; M. paſ. ſpatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniã. Lentus hic currit,inſalubri potu,ſed ceremoniis ſacer,limoſus, vado profundus. Non niſi refuſo mari harenas fatetur, Fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Nunc & à marino creduntur aſtringi morſu,non priùs vtiles. Quingentorum eſt paſſuum non amplius litoris ſpatiũ,idque tantũ multa per ſecula gignendo fuit nitro. Fama eſt,appulſa naue mercatorũ nitri,cùm ſparſi per litus epulas pararent,nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio, glebas nitri è naue ſubdidiſſe. Quibus accenſis permiſta harena litoris,tranſlucentes nobilis liquoris fluxiſſe riuos,& hanc fuiſſe originẽ vitri. Mox,vt eſt aſtuta & ingenioſa ſolertia, nõ fuit contenta nitrũ miſcuiſſe: cœptus addi & magnes lapis: quoniã in ſe liquorẽ vitri quoq;,vt ferrũ,trahere creditur. Simili modo & calculi ſplendentes multifariã cœpti vri: deinde conchæ,& foſſiles harenæ. Authores ſunt,in India è cryſtallo fracta fieri,& ob id nullũ comparari Indico. Leuibus autem aridiſq; lignis coquitur,addito Cyprio ac nitro,maximè Ophirio. Cõtinuis fornacibus,vt æs liquatur: maſſæq; fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta eſt quacunq;, vt citra vllum ſenſum ad oſſa conſecet,quicquid afflauerit corporis. Ex maſſis rurſus funditur in officinis,tingiturq;. Et aliud flatu figuratur,aliud torno teritur,aliud argenti modo cælatur, Sidone quondã iis officinis nobili: ſiquidem etiã ſpecula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Iam verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba naſcens,ſex M. paſſ. litore inter Cumas atq; Lucrinũ,quæ molliſſima eſt,pila molaq; teritur. Dein miſcetur tribus partibus nitri pondere vel menſura,ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit maſſa,quæ vocatur hammonitrũ: atq; hæc recoquitur, & fit vitrum purũ, ac maſſa vitri candidi. Iam verò & per Gallias Hiſpaniaſq; ſimili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatũ vitri temperamentũ,vt flexibile eſſet: & totã officinã artificis eius abolitam,ne æris argenti auri metallis pretia detraherentur: eaq; fama crebrior diu,quàm certior,fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos calices duos,quos appellabãt pterotos, H—S. ſex millibus venderet. In genere vitri & Obſidiana numerantur, ad ſimilitudinẽ lapidis, quẽ in Aethiopia inuenit Obſidius,nigerrimi coloris,aliquando & tranſlucidi,craſſiore viſu, atq; in ſpeculis parietũ pro imagine vmbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimuſque & ſolidas imagines Diui Auguſti,capti materia huius craſſitudinis: dicauitq; ipſe pro miraculo in templo Concordiæ Obſidianos quatuor elephantos. Remiſit & Tiberius Cæſar Heliopolitarum ceremoniis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Aegypto,Obſidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri ſimilitudine interpolata. Xenocrates Obſidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ,& ad Oceanum in Hiſpania naſci tradit. Fit & tincturæ genere Obſidianum,ad eſcaria vaſa,& totum rubens vitrum,atque non tranſlucens,hæmatinon appellatũ. Fit & album & murrhinũ,aut hyacinthos ſapphiroſq; imitatũ,& omnib. aliis colorib⁹. Nec eſt alia nunc materia ſequacior,aut etiã picturæ accõmodatior. Maximus tamen honos in candido tranſlucentibus,quàm proxima cryſtalli ſimilitudine. Vſus verò ad potandũ argenti metalla & auri pepulit. Eſt autẽ caloris impatiens,ni præcedat frigidus liquor: cũ addita aqua vitreæ pilæ Sole aduerſo,in tantũ excandeſcant, vt veſtes exurãt. Fragmenta teporata agglutinãtur tantùm,rurſus affundi non queunt, præterquàm abrupta ſibimet: veluti cùm calculi fiunt,quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis verſicolores. Vitrum ſulphuri concoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ conſtant ingenio,artem natura faciente,ſuccurrit mirari,nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula,& medicinæ,& prodigia. CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas,ex quibus alibi vitrum,alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta,alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs ſoluuntur,igne ferrum gignitur, ac domatur,igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia ſæpius vri prodeſt. Eademq; materia aliud gignit primis ignibus,aliud ſecundis,aliud tertiis. Quando ipſe carbo vires habere incipit reſtinctus,atq; interiiſſe creditus,maioris fit virtutis. Immenſa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium ſit plura abſumat,an pariat. Eſt & ipſis ignibus medica vis. Peſtilentiæ,quæ Solis obſcuratione contrahitur,ignis ſuffitu multiformiter auxiliari certum eſt. Empedocles & Hippocrates id monſtrauere diuerſis locis. Ad conuulſa viſcera,aut contuſa,vt M. Varro author eſt: ipſis enim verbis eius vtar: Lix cinis eſt inquit foci. Inde enim cinis lixiuus potus medetur: vt licet videre gladiatores cùm deluſerint,hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Conſulares nuper abſumptos indicauimus,querneus carbo tritus cum melle ſanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis,ſunt aliqua remedia,vt in carbone ecce & cinere. Non præteribo & vnum foci exemplum,Romanis literis clarum: Tarquinio Priſco regnante tradunt repentè in foco eius apparuiſſe genitale è cinere maſculini ſexus,eamque quæ inſederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocriſiam captiuam,conſurrexiſſe grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno ſucceſſit. Inde & in regia cubanti puero caput arſiſſe viſum,creditumque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum inſtituiſſe.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER TRIGESIMVS SEPTIMVS.

PROOEMIVM.

VT NIHIL instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla, taxationemque humanarum opum arbitrantes, vt plerisq; ad summam absolutamque rerum naturæ contemplationem satis sit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hęc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorumque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt. Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit. CAP. I.

HIs initiis cœpit authoritas, in tantum amorem elata, vt Polycrati Samio seuero insularum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planeque ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, vt faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostenduntque Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua ix. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, vt Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud authores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgentibusque vti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussisse numerari: & cùm duo relati essent, imminuto pretio, malè me Hercules curatum, dixisse: multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, vt sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: fortè quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogent, vt palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactaque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gemma se ab alio scalpi, quàm à Pyrgotele, nõ dubiè clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua posteà principes signabant, Dioscorides. Sylla Dictator traditione Iugurthæ semper signauit. Est apud authores, & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse: vulgato Stilonis Præconini sale, quid nam fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporum nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mecœnatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus posteà ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliique eiusdem ætatis authores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactyliothecas in æde Veneris Genitricis consecrauit: Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde vnam. Victoria tamen illa Pompeij primùm ad margaritas gemmasque mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & vestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij, ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt authores de succino. CAP. II.

ID vti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis Asia, Ponto, gentibusq; & regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarũ magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eo fuit Luna aurea pondo xxx. lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum nouem: signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata vite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerandique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, seueritate victa, & veriore luxuriæ triumpho. Quàm profectò inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas nõ sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nónne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdumque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret: clareque intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. *a* Cætera triumphi eiusdem quàm virilia! Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maris defendissent, H—S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos inducebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & *b* personas, & cubicula viatoria vnionibus construebat. Quinimò etiam ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & varia supellectilis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit? Eadem victoria primùm in vrbem murrhina induxit: primusque Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum vsum transiere, abacis etiam escariisque vasis inde expetitis. Excrescitque indies eius rei luxus, murrhino octoginta sestertiis empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Consularis, ob amorem obroso eius margine, vt tamen iniuria illa pretium augeret: neque est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idem in reliquis generis eius quantum vorauerit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrũ peculiare trans Tiberim *c* hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari vnius scyphi fracta membra, quæ in dolorem credo seculi inuidiamque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio seruari, vt ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis sestertiis emptam fregit. Sed Nero, vt par erat principem, vicit omnes, trecentis sestertiis capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patremque patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos: crassitudine rarò, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitorque veriùs, quàm splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremque, & tertium ex vtroque ignescentem, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arquu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam aut pallere vitium est: Item sales verrucæq; non eminentes, sed vt in corpore etiã plerunque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non aliubi certè reperitur, quàm vbi maximè hybernæ niues rigent: glaciemque esse certum est: vnde & nomen Græci dederunt. Oriens & hanc mittit, sed Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, vilissima circa Alabanda & Orthosiam, finitimisque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba author est, & in quadam insula rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion ferat, cubitalemque effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi ponderis, immensis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius verò est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada vsque glacientur amnes. Cælesti humore paruaque niue id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facilè ratio inueniri potest, eò magis quòd neq; mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterũ læuor, vt nulla id arte possit

a De triumphi huius æstimatione consules Budæum de Asse.

b personas histrionum.

c orcis

æquari. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarum circiter quinquaginta. Idem Xenocrates author est, vas amphorale visum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeò inuiis, vt plerunq; fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis vitiis, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta aliquando vomica, præduro fragiliq; centro & sale appellato. Est & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile. Hoc artifices cælatura occultant. Quæ verò sine vitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremò authoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt vrenda corporum, non aliter vtilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis posita Solis radiis. Alius hic furor, H—S. CL. M. trullam vnam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigij modo, vt suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandemque omnia hæc, quam gemmæ, authoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est vanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandū. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellatum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi Poetæ dixere, primique vt arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas vnquam ibi fuisse, certum est: nec verò vllas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd Aeschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemque appellari Rhodanum, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inuiis arbores stare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaetontem in Aethiopia Hammonis obisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumq; gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris quod vocaretur electrū: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualternicum. Demostratus lyncurion id vocat, & fieri ex vrina lyncum bestiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum iis vitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas vocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Metonomon nomine; spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: illò vere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximisque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed [a] insulam Baltiam vocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum litora eiici. Et in Aegypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiusque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiumque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuāte ad Pyrenæi promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri vocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quàs meleagridas & penelopas vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadem, qua suprà dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi verò à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia vasa ferre bona: fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocariq; eam Oserictam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam thieum vocari, à Scythis verò sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & prætereà vitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis non miretur? quámve pueritiam tam imperitam posse

[a] *Insulam hanc suprà lib. 4. c. 13. ex eiusdem Timæi sententia Bannomānam nominat. Quo fit, vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc sit restituendus.*

poſſe reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymáſue tam grandes, auéſque è Græcia, vbi Meleager periit, ploratum iſſe in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabuloſa produnt Poetæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, ſeriò quenquam dixiſſe, ſumma hominum contemptio eſt, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria ſuccinorum, & lyncurio, & medicina. CAP. III.

CErtum eſt gigni in inſulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari gleſſum: itaque & à noſtris vnam inſularum ob id Gleſſariam appellatam, Germanico Cæſare ibi claſſibus rem gerente, Auſtrauiam à barbaris dictam. Naſcitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in ceraſis, reſina pineis. Erumpit humoris abundantia: denſatur rigore vel tepore autumnali. Cùm intumeſcens æſtus rapuit ex inſulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur atque conſidere in vado: quod arboris ſuccum eſſe priſci noſtri credidere, ob id ſuccinum appellantes. Pinæ autem arboris eſſe indicio eſt pineus in attritu odor, & quòd accenſum tædæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabulæ videtur cauſa, hodiéque tranſpadanarum agreſtibus fœminis, monilium vice ſuccina geſtantibus, maximè decoris gratia, ſed & medicinæ: quando tonſillis creditur reſiſtere, & faucium vitiis, vario genere aquarum iuxta illos infeſtante guttura ac vicinas carnes. DC. ferè M. paſſ. à Carnunto Pannoniæ, abeſt litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, miſſus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcendis feris podium protegentia ſuccinis nodarentur, arma verò & libitina totúſque vnius diei apparatus eſſet è ſuccino. Maximum pondus is glebæ attulit xiij. librarum. Naſci & in India certum eſt. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, poliríque adipe ſuis lactentis incoctum. Liquidum primò deſtillare, argumento ſunt quædam intus tranſlucentia, vt formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæſiſſe muſteo non eſt dubium, & incluſas indureſcenti. Genera eius plura. Candida odoris præſtantiſſimi. Sed nec his, nec cereis pretium: Fuluis maior authoritas. Ex iis etiamnum amplior tranſlucentibus, præterquàm ſi nimio ardore flagrent: imaginémque igneam ineſſe, non ignem, placet. Summa laus Falernis à vini colore dictis, molli fulgore perſpicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verùm hoc quoque notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum ſeuo & anchuſæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorum accepta caloris anima trahunt in ſe paleas ac folia arida, ac philyras, vt magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; eius in oleo addita flagrant dilucidius diutiúſq;, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmque pretia ſuperet, prorſus vt caſtigatio vna non ſit ſatis. In Corinthiis æs placet auro argentóque miſto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & cryſtallinorum diximus gratiam: vniones, quòd capite circunferuntur, gemmæ digitis: in omnibus denique aliis vitiis oſtentatio aut vſus placet: in ſuccinis deliciarum tantùm conſcientia. Domitius Nero in cæteris vitæ ſuæ portentis, capillos quoque coniugis ſuæ Popeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine ſuccina appellando. Et quoniam nullis vitiis deſunt pretioſa nomina, ex eo tertius quidam hic colos cœpit expeti à matronis. Vſus tamen ſuccinorum inuenitur aliquis in medicina: ſed non ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodeſt. Calliſtratus & quicunque ætati contra lymphationes prodeſſe tradit: & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryſelectrum, quaſi coloris aurei, & matutino gratiſſimo aſpectu, rapaciſſimum ignium, & ſi iuxtà fuerint, celerrimè ardeſcens. Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac roſaceo aurium vitiis: & ſi cum melle Attico conteratur, oculorum quoque obſcuritatibus. Stomachi etiam vitiis vel per ſe farina eius ſumpta, vel cum maſtiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ ſunt tranſlucidæ, adulterandis magnum habēt locum, maximè amethyſtis, cum omni, vt diximus, colore tingantur. De lyncurio proximè dici cogit authorum pertinacia. Quippe etiamſi non electrum id eſſet, lyncurium tamen gemmam eſſe contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, ſed egeſtam terra protinus beſtia operiente eam, quoniam inuideat hominum vſui. Eſſe autem, qualem in igneis ſuccinis, colorem, ſcalpíque. Nec folia tantùm aut ſtramenta ad ſe rapere, ſed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophraſtus credidit. Ego falſum id totum arbitror, nec viſam in æuo noſtro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina ſimul proditur, calculos veſicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, ſi ex vino bibatur, aut ſi portetur etiam. Nunc gemmarum confeſſa genera dicemus, à laudatiſſimis orſi. Nec verò id ſolum agemus, ſed ad maiorem vtilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his ſpecies blando prodigio tranſgreſſi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus, perquàm raro comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Aethiopum tantùm metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulam Meroen, dixerúntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrariis partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantùm, similiter & nascens: cæteris pallor gentis, & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet incudésque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Vnum ex iis vocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum: & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in æreum colorem, sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantùm authoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiáque, quam anthipathiam ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa inuicta vis duarum violentissimæ naturæ rerum ferri ignísque contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidóque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquàm eximias, incudes, malleósque ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóue casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur crustas, vt cerni vix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferróque includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, vt iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúsque vanos expellit à mente: & ob id quidam eum anachiten vocauere. Metrodorus Scepsius in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicísque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis. CAP. V.

TErtia authoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondésque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Prætereà soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinē mulcent. Prætereà longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera, non Sole mutati, non vmbra, non lucernis, sempérque sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorúmque duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extensum est, eâdem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullius maior austeritas, nec minus vitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici a cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis ventis maximè harenæ mouentur. Sed hos minores multò Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærariis inueniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprij obtinent: dósque eorum est nec in colore liquido nec diluto, verùm ex humido pingui, quáque perspiciatur, imitante translucidum mare: paritérq; translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatē piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demonstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magísque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorem illum Scythicæ authoritatis non semper custodiunt.

cuſtodiunt. Ad hoc quibuſdam intercurrit vmbra, ſurdúſque fit colos: qui improbatur etiam dilutior. Hinc genera diſtinguuntur. Sunt aliqui obſcuri, quos vocant cæcos: alij denſi, nec è liquido tranſlucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud eſt hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis eſt vitium, cùm viridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine viſum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, ſal, plumbago. Ab iis Aethiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt author eſt Iuba, acriter virides, ſed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Perſicos. Illos extumeſcentes pinguiter: Perſicos verò non tranſlucidos, ſed iucundi tenoris, viſum implere, quem non admittant, felium pantherarúmque oculis ſimiles. Nanque & illos radiare nec perſpici. Eoſdem in Sole hebetari, vmbris refulgere, & longiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem aut aeris habet. In Sole dilucidi quidem ac liquidi, ſed non virides. Hæc vitia & Atticis maximè ſentiuntur in argentariis metallis repertis in loco qui Thoricos vocatur, ſemper minus pingues, & è longinquo ſpecioſiores. Frequens & iis plumbago, hoc eſt, vt in Sole plumbei videantur. Illud peculiare, quòd quidam ex iis ſeneſcunt, paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Poſt hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum & è ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi, ac rerum imagines complexi, vt verbi gratia papauerum aut auium, pinnarúmque vel catulorum aut ſimilium. Qui non omnino virides naſcuntur, vino & oleo meliores fiunt: neque eſt aliorum magnitudo amplior. Carchedonij neſcio an in totum exoleuerint, poſtquàm metalla æris ibi defecerunt: & ſemper tamen viliſſimi fuere minimíque. Iidem fragiles, ſed colore incerti, & virentium in caudis pauonum columbarúmque collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venoſi quidem ſquamoſique. Peculiare erat in his vitium ſarcion appellatum: hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonem, in quo legebantur, ſmaragdites vocatus eſt. Iuba eſt author, ſmaragdum quem cholon vocant, in Arabia ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabaſtriten Aegyptij vocant. Complures verò è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis & quæ vocatur tanos, è Perſis veniens gemma, ingratè viridis, atque intus ſordida. Item chalcoſmaragdos è Cypro, turbida æreis venis. Theophraſtus tradit in Aegyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio miſſum ſmaragdũ munere iiij. cubitorum lõgitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Iouis delubro obeliſcũ è iiij. ſmaragdis xl. cubitorum longitudine, latitudine verò in parte quatuor, in parte duorũ. Se autem ſcribente, eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potiùs pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia iaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulò antè ſcriptum reliquit, eſſe etiam nunc in labyrintho Aegypti coloſſeum Serapin è ſmaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certè ſimilem habere berylli videntur, in India originẽ habentes, raro alibi reperti. Poliuntur omnes ſexangula figura artificũ ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitãtur. Proximi, qui vocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorẽ exeunte fulgore. Vicinũ genus huic eſt pallidius, & à quibuſdã proprij generis exiſtimatur, vocaturq; chryſopraſus. Quarto loco numerãtur hyacinthizontes. Quinto quos aeroides vocãt. Poſt eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc eſt, colore olei. Poſtremi cryſtallis ferè ſimiles. Hi capillamenta habent, ſordeſque, alioquin euanidi, quæ ſunt omniũ vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorũ, ſoloſque gemmarũ eſſe prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorũ ſetis religant. Et alios conuenit nõ oportere perforari, quorũ ſit abſoluta bonitas, vmbilicis ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniã eſt ſumma cõmendatio in longitudine. Quidã & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additóq; auro repercuſſa aut omnino caſtigata cauſa perſpicuitatis ad craſſitudinem. Vitia præter iam dicta eadẽ ferè, quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuento adulterare repererunt, ſed præcipuè beryllos.

De opali generibus, & vitijs, & experimentis, & varijs gemmis. CAP. VI.

MInimum, iidémq; plurimum ab iis differunt opali, ſmaragdis tantum cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atque ideo eis pretioſiſſimam gloriam compoſitores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatem dederunt. Eſt enim in iis carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili miſtura lucentia. Alij ſummo fulgoris argumento colores pigmentorũ æquauere: alij ſulphuris ardentem flammam, aut etiã ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem extat hodiéque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proſcriptus Nonius Senator eſt, filius Strumæ Nonij eius, quem Catullus poeta in ſella curuli viſum indignè tulit, auúſque Seruilij Noniani, quem Conſulem vidimus: illéque proſcriptus fugiens, hunc è fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertiis viginti millibus æſtimatum. Sed mira Antonij feritas atque

atque luxuria, propter gemmam proscribentis: nec minor Nonij contumacia, proscriptionem suã amantis, cùm etiam feræ abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant. Vitia opali, si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grandinem: si sal interueniat aut scabritia, aut puncta oculis occursantia: nullósque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra radios libratis digito ac pollice, vnus atque idem translucet colos in se consumptus. Veri fulgor subinde variat, & plus huc illúcque spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellauere pæderota. Sunt & qui priuatim genus faciunt, sangenónque ab Indis vocari dicũt. Traduntur nasci & in Aegypto, & in Arabia, & vilissimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaso & Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius nitet, rarò non scaber. Summa coloris ex aere & purpura constat: viriditas smaragdi deest. Constátque melior ille color, cuius fulgor vini colore fuscatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè senatusconsulto. Minus certa sunt, de quibus & viri iudicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat & sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche vsus est prior Africanus, vt tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, vt ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc est, velut carnibus vngue hominis imposito, & vtroque translucido. Talésque esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non traluceant, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abstulere. Nullo sardarum vestigio Arabicæ sunt, cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & vnguẽ: creditum enim candido pingi, nec sine quadam spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis nõ habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ aliâs magnitudinis, vt inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solæ propè gemmarum scalptæ, ceram non auferrent. Persuasimus deinde & Indis, vt ipsi quoque iis gauderent. Vtitúrque perforatis vtique vulgus tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in recessu gemmæ aut in deiectu renitente, sed in ipsis vmbonibus nitente, præterea substrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cælestis arquus anhelatio est. Superficies verò locustarum maris crustis rubẽtior. Iam melleæ aut fæculentæ (hoc enim nomen est vitio) improbantur, & si zona albâ fundat se, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cætera probandæ, sed pallida zona. Exponenda est & onychis ipsius natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma esse candorem vnguis humani similitudine: item chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, interuenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: sed eam à cæteris distare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribúsue, aliter quàm in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi & amethysti, totúmque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variásque cum lacteis zonis habere venas, omnium in transitu colore inenarrabili, & in vnum redeunte concentum suauitate grata. Nec sardæ natura differentia est, diuiduæ ex eodem nomine: obitérque ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & vitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à similitudine ignium appellati, cùm ipsi non sentiant ignes ob id à quibusdam apyroti vocati. Horum genere, Indici & Garamantici, quos & Carchedonicos vocauere propter opulentiam Carthaginis magnę. Adiiciunt Aethiopicos & Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere masculi appellantur acriores, at fœminæ languidiùs refulgentes. In masculis quoque obseruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrãtes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant syrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicunque, maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerunque sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Aethiopicos pingues, lucémque non emittentes, sed conuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilantem: si attollatur, exardescentem: ob id à plerisq; hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse: Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aspectus esse, sed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quàm cæteros, excitari. Eosdem vmbrante tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra radios Solis & scintillare:

cintillare:ceras ſignantibus his liqueſcere,quamuis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores eſſe,& è diuerſo inclinatione hebetari ſcripſere: etiamnum in Carchedoniis maribus ſtellas intus ardere,fœminas fulgorem vniuerſum fundere extra ſe. Alabandicos cæteris nigriores eſſe ſcabroſque. Naſcuntur & in Thracia coloris eiuſdem,ignem minimè ſentientes. Theophraſtus author eſt,& in Orchomeno Arcadiæ inueniri,& in Chio:Illos nigriores,è quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis:Item Corinthios ex pallidiore candidos. Maſſilia quoque importari Bocchus & Olyſſipone ſcripſit magno labore ob argillam Sole aduſtis ſaltibus. Nec eſt aliud difficilius,quàm diſcernere hæc genera:tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ tranſlucere cogantur. Aiunt ab Aethiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere,totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur vitro ſimillimè, ſed cote deprehenduntur,ſicut aliæ gemmæ factitiæ:mollior enim materia & fragilis:& centroſa ſcobe deprehenduntur & pondere,quod minus eſt vitreis:aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata,in Theſprotia foſſilis,carbonibus ſimilis. Falſum arbitror, quòd & in Liguria naſci tradiderunt,niſi fortè tunc naſcebãtur. Eſſe in iis & præcinctæ candida vena traduntur: harum igneus color,vt ſuperiorum eſt:peculiare quidem,quòd iactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur:contrà aquis perfuſæ exardeſcunt. Cognata eſt huic ſandaſtros, quam aliqui Garamantitin vocant:naſcitur in India loco eiuſdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem verſa. Commendatio ſumma,quòd velut in tranſlucido ſtellantes,intus fulgent aureæ guttæ,ſemper in corpore,nunquam in cute. Accedit religio narrata à ſiderum cognatione ab inſpectoribus, quoniam ferè ſtellarum Hyadum & numero & diſpoſitione ſtellantur,ob id Chaldæis in ceremoniis habitæ. Et hic mares auſteritas diſtinguit,quodam vigore appoſita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare viſus dicuntur. Blandior fœminis flamma,alliciens magis,quàm accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis,fumidæq; chryſolitho illas ſimiles dicunt. Iſmenias verò negat poliri ſandaſtros propter teneritatem,& ob id in magno errore ſunt,qui ſandareſon vocant. Inter omnes conſtat, quantum numero ſtellarum accedat,tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquando ſimilitudo nominis,ſandaſer,quod Nicanor ſandaſerion vocauit,alij ſandaſeron. Quidã verò hãc ſandaſtron, illam ſandareſon, in India naſcentem illam quoque,& loci nomen cuſtodientem: mali colore, aut olei viridis,omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accenſarum præcipua gratia. Naſcitur circa Orthoſiam,totaq; Caria ac vicinis locis, ſed probatiſſima in Indis,quam quidam remiſſiorem carbunculum eſſe dixerunt. Secunda bonitate ſimilis eſt Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias:vnam quæ purpura radiet, alterã quæ cocco,à Sole excalfactas,aut digitorum attritu,paleas & chartarũ fila ad ſe rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur,quanquàm multo vilior prædictis. Naſcitur apud Naſamonas in montibus,vt incolæ putant,imbre diuino. Inuenitur ad repercuſſum Lunæ,maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur. Archelaus & in Aegypto circa Thebas naſci tradidit,fragiles,venoſas, morienti carboni ſimiles. Potoria vaſa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera ſcalpturæ contumaciter reſiſtunt,partémque ceræ in ſigno tenent. E diuerſo ad hæc ſarda vtiliſſima, quæ nomen cum ſardonyche communicauit. Ipſa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, ſed laudatiſſima circa Babyloniam, cùm lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in ſaxi corde. Hócque modo metallum apud Perſas defeciſſe traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis,ſicut in Paro & Aſſo. In India trium generum:rubrum,& quod demium vocant à pinguedine,tertium quod argenteis bracteis ſublinitur. Indicæ perlucent: craſſiores ſunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri,& circa Aegyptum,quæ bractea aurea ſublinuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent:fœminæ pinguiores ſunt,& craſſius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos vſu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ ſuperbiunt. Nec vllæ tranſlucentium tardius ſuffuſo humore hebetantur,oleoq; magis,quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ,& validius teſtaceæ.

De generibus topazij,& callaide,& de gemmis viridibus non tranſlucentibus. CAP. VIII.

EGregia etiamnum topazio gloria eſt,ſuo virenti genere,& cùm reperta eſt,prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ inſula,quæ Chitis vocatur:in qua Troglodytæ prædones, cùm diutius fame & tempeſtate preſſi,herbas radiceſq; effoderent,eruerunt topazion. Hæc Archelai ſententia eſt. Iuba topazon inſulam in Rubro mari à continente ſtadiis ccc. abeſſe tradit, nebuloſam & ideo quæſitam ſæpe nauigantibus,ex ea cauſa nomen accepiſſe. Topazin enim Troglodytarum lingua ſignificationem habere quærendi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater ſequentis Ptolemæi,à Philemone præfecto regis,ac mirè placuiſſe,& inde factam ſtatuam Arſinoæ Ptolemæi Philadelphi vxori quatuor cubitorum,ſacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentiſſimi authores & circa Thebaidis Alabaſtrum oppidum naſci dicunt:& duo eius genera faciunt,praſoidem atq; chryſopteron ſimilem chryſopraſio. Eius enim tota ſimilitudo ad porri ſuccũ dirigitur. Eſt autem ampliſſima gemmarum. Eadem ſola nobilium limam ſentit: cæteræ Naxiis cotibus

tibus poliuntur. Hæc & vſu atteritur. Comitatur eam ſimilitudine propior, quàm authoritate, callais, è viridi pallens. Naſcitur poſt auerſa Indiæ apud incolas Caucaſi montis Phicaros ac Aſdatas amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordiũ plena. Syncerior multo præſtantiorque in Carmania. Vtrobiq; autem in rupibus inuiis & gelidis, oculi figura extuberãs, leuiterq; adhærens, nec vt agnata petris, ſed vt appoſita. Quapropter ſcandere ad eam pigritia pedũ equeſtres populos tædet, ſimul & periculũ terret. Ergo fundis è longinquo inceſſunt, & cum toto muſco excutiunt. Hoc vectigal, hocque geſtamen diuites in ceruice gratiſſimũ norunt. Hic cenſus, hæc gloria à pueritia deiectorũ numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cœpere præclaras, multi inſectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: ſectura formantur, aliàs fragiles. Optimus color ſmaragdi: vt tamen apparet, ex alieno eſt quòd placeant. Incluſæ decorantur auro, aurumque nullæ magis decent. Quæ ſunt earum pulchriores, oleo, vnguento, & mero colorem deperdunt. Viliores conſtantius repræſentant: neq; eſt imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inueniri eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos vocant. Viridantium & alia plura ſunt genera. Vilioris eſt turbæ praſius: cuius alterum genus ſanguineis punctis obhorret: tertium virgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur his chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referens, ſed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt, vt cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrimé. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticæ flumine naſci. Eſt autem color fumidæ topazij, aut aliquando melleæ. Iuba in Aethiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomẽ trahere. Non tranſlucet molochites ſpiſſius virens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis, & infantium cuſtodia quadam innato contra pericula ipſorum medicamine. Viret, & ſæpe tranſlucet iaſpis, etiamſi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, ſmaragdo ſimilem Indi: Cypros duram glaucoque pingui: Perſæ aeri ſimilem: ob id vocatur aerizuſa. Talis & Caſpia eſt: cærulea circa Thermodontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atq; non refulgens. Amiſos Indicæ ſimilem mittit, Chalcedon turbidam. Sed minus refert nationes, quàm bonitates, diſtinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: ſecunda, quæ roſæ: tertia, quæ ſmaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumẽto dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino ſimilis: & hæc erit illa, quæ vocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ, imitata & violas. Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in vitio cæruleæ aut cryſtallo ſimiles, aut myxis. Item terebinthizuſa, improprio (vt arbitror) cognomine, velut è multis eiuſdem generis compoſita gemmis. Quamobrem præſtantiores funda clauduntur, id eſt patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Vitium eſt & breuis in iis nitor, & longè ſplendẽs, & ſal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifeſtũ fit, cùm extrà fulgorem ſpargunt, atque non in ſe continent: nec diuerſæ, quas ſphragidas vocant, publico gemmarum dominio iis tantùm dato, quoniam optimè ſignent.

De Iaſpidum generibus. CAP. IX.

Totus verò Oriens pro amuletis traditur geſtare eam, quæ ex iis ſmaragdo ſimilis eſt: & tranſuerſa linea alba media pręcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluribus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hîc quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus vtilem eſſe prodiderunt. Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx vocatur, & nubem complexa, & niues imitata. Hæc ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis: & veluti fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaſpidis vndecim vnciarum vidimus, formatamque inde effigiem Neronis thoracatã. Reddetur & per ſe cyanos, accõmodato paulò antè iaſpidis nomine, colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, poſtremò Aegyptia. Adulteratur maximè tinctura, idq; in gloria Regis Aegyptij adſcribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem & hæc in mares fœminaſque. Ineſt ei aliquando & aureus puluis, non qualis in ſapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Ceruleæ & ſapphiri, raroque cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquam tamen perlucidæ. Prætereà inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris. Quę ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis deſcendentibus. Principatum amethyſti Indicę tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, & in Aegypto, & in Gallia reperiuntur: ſordidiſſimæ autem viliſſimæque in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quòd vſque ad vini colorem accedens, priùs quàm eum deguſtet, in violam deſinat: fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, ſed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, ſcalpturis faciles. Indicę abſolutum felicis purpurę colorem habent: ad hancque tingentium officinę dirigunt vota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, neque in oculos, vt carbunculi, vibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon vocant, talem gemmam ſacodion. Dilutior ex eodẽ ſapinos vocatur. Eadem paranites in contermino Arabię, gentis nomine. Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniã cryſtalli deſcendit, albicante purpurę deiectu. Hoc & minimè probatur, quando pręcellens debet eſſe in ſuſpectu velut ex carbunculo refulgens

quidam,

quidam in purpura leuiter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari, alij anterotas, multi Veneris gemmam, quòd maximè videtur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorũ vanitas reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Prætereà ſi Lunæ nomen ac Solis ſcribatur in iis, atque ita ſuſpendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, reſiſtere veneficiis. Iam verò quoquo modo adeſſe reges adituris. Grandinem quoque auertere, ac ſimilia, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nam è ſmaragdis quoque ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperentur, aut ſcarabæi: quæ quidem ſcripſiſſe eos non ſine contemptu & irriſu generis humani arbitror. Multum ab ea diſtat hyacinthos, tamen è vicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicãs in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit antequam ſatiet, adeoque non implet oculos, vt penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Hyacinthos Aethiopia mittit & chryſolithos, aureo colore tranſlucentes. Præferuntur iis Indicæ, & ſi variæ non ſint, Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & variæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere, veluti ſcobe ſua refertæ. Optimæ verò ſunt, quæ in collatione aurum albicare quadã argenti facie cogunt. Funda includuntur perſpicuæ. Cæteris ſubiicitur orichalcum. Tametſi iam expertes gemmarum vſu appellantur aliqui & chryſelectri, in colorem electri declinantes, matutino aſpectu iucundiore. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in iis duræ ſunt ruſæque, quædam molles & ſordidæ. Bocchus author eſt, & in Hiſpania repertas, quo in loco cryſtallum dicit ad libramentum aquæ puteis defoſſis inde erutam. Et chryſolithon xij. pondo à ſe viſam. Fiunt & leucochryſi, interueniente candida vena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis ſimiles, veluti croco refulgentes. Vitreæ verò, vt viſu diſcerni non poſſint. Tactus autem deprehendit, tepidior in vitreis. In eodem genere ſunt melichryſi, veluti per aurum ſyncero melle tranſlucente, quas india mittit, quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xyſtion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux eſt pæderos: quanquam poteſt quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeò decoris prærogatiua in vocabulo facta eſt. Eſt & ſuum genus expectatione tanta dignum. Coeunt in tranſlucidam cryſtallum viridis ſuo modo aer, ſimulque purpura, & quidam vini aureus nitor, ſemper extremus in viſu: ſed purpura coronatus madere ſingulis videtur his, & pariter omnibus. Nec gemmarũ vlla eſt liquidior, capiti iucunda, ſuauis & oculis. Laudatiſſima eſt in Indis, apud quos argenon vocatur. Proxima apud Aegyptios, vbi ſenites, Tertia in Arabia, verùm ſcabra. Mollius radiat Pontica, & Aſiatica. Ipſæ verò molliores ſunt, Galatica & Thracica & Cypria. Vitia earum languor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium eſt Aſteria, principatum habens proprietate naturæ, quòd incluſam lucem pupillę modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, velut intus ambulantem ex alio atque alio loco reddens, eademque contraria Soli regerens candicantes radios, vnde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida eſt, quæ vocatur aſtrios, cryſtallo propinquans, in India naſcens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidam cauſam nominis reddunt, quòd aſtris oppoſita fulgorem rapiat, ac regerat. Optimam in Carmania gigni, nullamq; minus obnoxiam vitio. Cerauniam enim vocari, quæ ſit deterior. Peſſimam lucernarum lumini ſimilem. Celebrant & aſtroiten, miraſque laudes eius in Magicis artibus Zoroaſtrem ceciniſſe. Quidam diligentius de ea produnt. Aſtrobolon Sudines dicit oculis piſcium ſimilem eſſe, & radiare candido, vt Solem. Eſt inter candidas & quæ ceraunia vocatur, fulgorem ſiderum rapiens. Ipſa cryſtallina, ſplendoris cærulei, in Carmania naſcens. Albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & hebetes ceraunias, quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere ſtellam eam, quæ poſt totidem menſes relangueſcat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigras rubenteſque, ac ſimiles eas eſſe ſecuribus: per illas quæ nigræ ſunt & rotundæ, vrbes expugnari & claſſes, caſque betulos vocari: quæ verò longæ ſunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæſitam, quoniam non alibi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximum cerauniæ nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam inſula Rubri maris, quæ diſtat à Berenice vrbe ſexaginta millia paſſ. cætera ſui parte cryſtallus. Itaque quidam radicem cryſtalli eſſe dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam ſub tecto percuſſa Sole, ſpecies & colores arquus cæleſtis in proximos parietes eiaculatur, ſubinde mutans, magnaque varietate admirationem ſui augens. Sexangulam eſſe, vt cryſtallum, conſtat. Sed eſſe aliquas ſcabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in ſe cadentes diſcutere: aliquas verò ante ſe proiecto nitore adiacentia illuſtrare. Colores verò non niſi ex opaco reddunt, nec vt ipſæ habeant, ſed vt repercuſſu parietum elidant: optimaque, quæ maximos arquus facit ſimillimoſque cæleſtibus. Eſt & alia iris ceræ ſimilis, prædura: quam Horus crematam tuſamque ad ichneumonum morſus remedio eſſe, naſci autem in Perſide tradit. Similis eſt aſpectu, ſed non eiuſdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigraque macula in tranſuerſum diſtinguente cryſtallum. Expoſitis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibuſdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

ACHates in magna fuit authoritate, nunc in nulla eſt: reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiuſdem nominis, poſteà plurimis locis, excedens amplitudine, numeroſa varietatibꝰ diuerſis mutantibꝰ cognomina eius. Vocatur enim phaſſachates, cerachates, ſardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, velut arbuſcula inſignis: antachates, cùm vritur, myrrhā redolens, coralloachates guttis aureis ſapphiri modo diſtincta, qualis copioſiſſima in Creta, ſacra appellata. Putāt eā cōtra araneorum & ſcorpionum ictus prodeſſe. Quod in Siculis vtiq; crediderim, quoniā primùm eius prouinciæ afflatu ſcorpionum peſtis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim ſpecies fluminum, nemorum & iumentorum, etiam eſſeda & ſtaticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectaſſe etiam prodeſt oculis. Sitim quoque ſedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent. Thebis Aegyptiis repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra ſcorpiones validæ. Eadem authoritas & Cypriis eſt. Sunt qui maximè probent vitream perſpicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia & circa Oetam, & in Parnaſſo, & in Leſbo ac Meſſene, ſimiles limitum floribus, & Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninę pelli ſimiles, potentiam habere contra ſcorpiones dicuntur. In Perſis verò ſuffitu earum tempeſtates auerti, & prætereà flumini ſiſti. Argumentum eſſe, ſi in feruentes cortinas additæ refrigerent: ſed vt proſint, leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli ſimilem abominantur, diſcordialem domibus. Eam verò, quæ vnius coloris ſit, inuictam athletis eſſe. Argumentum eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubferuefacta, vnum colorem ex omnibus facit minij. Acopis nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac oleum ſubferuefactum perunctis laſſitudinem (ſi credimus) ſoluit. Alabaſtrites naſcitur in Alabaſtro Aegypti, & in Syriæ Damaſco, candore interſtincto variis coloribus. Hæc cremata cum foſſili ſale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inuentas, cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem vſum in certaminibus, inuictum fuiſſe videri volunt. Androdamas argēnti nitorem habet, vt adamas, quadrata, ſemperque teſſellis ſimilis. Magi putant nomen impoſitum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit, an alia, argyrodamas, authores non explicant. Antipathes nigra non tranſlucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ ſimile immiſſa. Eamque contra effaſcinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc videretur, niſi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabia traditur gigni, ſed in Aegypto circa Pyras, vbique lapidoſa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Aſbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo ſpleneticis alligari, inueniri que in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra naſci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorū, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariā Magis regem conſtituentibus. Augites non multis alia videtur eſſe, quàm quę callais. Amphitane alio nomine appellatur chryſocolla, in Indiæ parte, vbi formicę eruūt aurum, in qua inuenitur auro ſimilis quadrata figura: affirmaturque natura eius, quę magnetis, niſi quòd trahere quoq; aurum traditur. Aphrodiſiace ex candida rufa eſt. Aſpyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per album ſarda nigraque vena tranſeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent, ſubuirides, & Corinthij æris ſimilitudine. Illa à Copto, hęc ex Troglodytica veniens, medias ſecante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit: vnam ranæ ſimilem colore: alteram ebori: tertiā rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin, odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum Deo dicatur. Aliam autem, quā Belum vocant, in Arbelis naſci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine vitrea ſpecie. Baroptenus ſiue baroptis nigra, ſanguineis & albis nodis alligata dicitur, velut portentoſa. Botrytes alia nigra eſt, alia pampinea, incipienti vuę ſimilis. Zoroaſtres crinibus mulierum ſimiliorem Boſtrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi ſimilis Babylone tantùm naſcitur. Brontia capitibus teſtudinum ſimilis, & cum tonitruis cadens (vt putant) fulmine icta reſtinguit, ſi credimus. Bolœ nimbo inueniuntur, glebę ſimilitudine. Cadmitis eadem eſſet, quam Oſtracitin vocant, niſi quòd hanc cæruleæ interdū cingunt bullę. Callais ſapphirum imitatur, candidior, & littoroſo mari ſimilis. Capnites quibuſdam videtur ſuum genus habere, plurimis ſpiris fumida, vt ſuo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia naſcitur, ebori ſimilis. Callainas ferūt plures coniunctos ſemper inueniri. Catochites Corſicę lapis eſt, cęteris maior, mirabilis, ſi vera traduntur, impoſitam manum veluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites, ſiue cepocapites, candida eſt, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, teſtæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piſcis eiuſdem nominis, candidę & oblongę, euentuq; mirandę, ſi

modò

modò eſt fides, præſagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ ſimilis eſt: Circos pyris: Corſoides canitiei hominis: Corralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ: Corallis minio: gignitur in India & Syene. Craterites inter chryſolitum & electrum colorem habet, prædura naturæ. Crocallis ceraſum repræſentat. Ciſſites circa Copton naſcitur candida, & videtur intus habere partum, qui ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitum reddit, tragœdis, vt ſuadent, geſtanda. Chelidoniæ duorum ſunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpureæ nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, vel portentoſiſſima Magorum mendaciis. Melle enim colluto ore impoſitam linguæ, futurorum diuinationem præſtare promittunt: quintadecima Luna & ſilente, tota die: decreſcente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinum ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa vaticinãtur. Ea verò, quæ ſit aureis guttis, cum ſcarabæo deiecta in aquam feruentem, tempeſtates auerti. Chlorites herbacei coloris eſt, quam dicunt Magi inueniri in motacillæ auis ventre, congenitam ei: ferróq; includi iubent, ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpites à flumine dicta eſt, viridis, fulgoris aurei. Chryſolampis in Aethiopia naſcitur pallidi coloris die, noctu ignei. Chryſophis autem videtur eſſe. Cepionides in Aeolidis Atarne, nũc, pago, quondam oppido, naſcuntur, multis coloribus tranſlucentes, aliâs vitreæ, aliâs cryſtallinæ, aliâs iaſpideæ. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, vt imagines reddant, ceu ſpecula. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. Diadochus beryllo ſimilis eſt. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale vtriuſque ſexus diſtinguente linea. Dionyſias nigra ac dura miſtis rubentibus maculis: ex aqua trita ſaporem vini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. Draconites ſiue dracontia è cerebro fit draconum: ſed niſi viuentibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, inuidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui viſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis vehi quærentes tradit, & viſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore tranſlucido, nec poſteà poliri, aut artem admittere Encardia cognominatur & cardiſce: vna, in qua nigra effigies cordis eminet: altera, eodem nomine viridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: tertia nigrum cor oſtendit, reliqua ſui parte candida. Enorchis candida eſt, diuiſáque fragmentis teſtium effigiem repræſentat. Exhebenum Zoroaſtres ſpecioſam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cùm ſit candida, ad inclinationes rubeſcere videtur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumeces in Bactris naſcitur, ſilici ſimilis, & capiti ſuppoſita viſa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, ſanctiſſimi Deorum ſibi, Aſſyrij appellant, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo, non adeò candida. Eurotias ſitu videtur operire nigritiam Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex qua Dij facilè ſurgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma ſupernè nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten vocant, ſimilem proximè dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis venis. Galactites ex vino colore lactis eſt. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & ſynnephiten, tritam lactis ſucco ac ſapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo ſaliuam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui ſmaragdum albis venis circunligatum galactiten vocent. Galaicos argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior. Inueniũtur autem binæ vel ternæ. Gaſidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra ſe partum fateri concuſſa, concipere autem trimeſtri ſpatio. Gloſſopetra linguæ ſimilis humanæ in terra nõ naſcitur, ſed deficiente Luna cælo decidere, & lenocinanti neceſſaria creditur. Quod ne credamus, promiſſi quoque vanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrãt. Gorgonia nihil aliud eſt, quàm corallium: nominis cauſa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria: fulminibus & typhoni reſiſtere affirmant. Genianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium naſcitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, ſanguineis venis diſtincta. Cauſa nominis, quoniam deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accedentem percuſſu ſanguineo mutat, maximè Aethiopica. Eadem extra aquam ſpeculi modo Solem accipit, deprehendítq; defectus, ſubeuntẽ Lunam oſtendens. Magorũ impudentiæ vel manifeſtiſſimum in hac quoque exemplum eſt, quoniam admiſta herba heliotropio, quibuſdam quoque additis precationibus, gerentem conſpici negent. Hephæſtites quoque ſpeculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum eſt, ſi feruentẽ aquam addita ſtatim refrigeret, aut ſi in Sole addita aridam materiam accẽdat. Naſcitur in Coryco.

Horminodes, ex argumẽto viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc ſibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracites alternat tota, miluinis nigricans veluti plumis. Hammites ouis piſcium ſimilis eſt, & alia velut nitro compoſita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter ſacratiſſimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiẽ red-

dens promittitur prædiuina somnia repręsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyænæ, & ob id in vase inueniri dicuntur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudiciisque interposuit: in præliis etiam eas salutares pronuntiauit. Est & alia eiusdem generis, quæ vocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanũ exprimunt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus, penè sine pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis descendentibus. Iouis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subrufo colore, in attritu sudorem purpureũ emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed raro saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam nigrámq; continet. Leucopetalos candorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ smaragdus. De lipare hoc tantùm traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angustias coeunte, vt inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolito interalbicante. Mennonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta: habet venas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem variè refulgens. Merocte s porracea lacte sudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore translucet, vocatur pramnion: in qua miscetur & carbunculi colos, Alexandrinum: vbi sardæ, Cyprium. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorem habet, faciémq; minimæ gemmæ, vnguenti odorẽ, attrita etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet, myrti odorẽ. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea: Mesomelas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium. Nasamonites est sanguinea, nigris venis. Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum eius similitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem. Nympharena vrbis & gentis Persicæ nomẽ habet, similis hippopotami dẽtibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóq; ac viridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia & brontia cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundémque effectum habere, quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Orites globosa specie à quibusdam & siderites vocatur, ignem non sentiens. Ostracias siue ostracites est testacea durior: altera achatæ similis, nisi quod achates politura pinguescit: duriori tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmẽtis eius. Ostraciti ostea nomen & similitudinem dedere. Ophicardelon Barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniũtur & gemmæ eodem nomine ac colore, non solùm in Aethiopia Indiáque, sed etiam in Samnio, vt aliqui putant, & in litoribus Hispaniensis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus videatur, numero plurium angulorum cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem. Quidam hanc pansebaston vocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdẽ coloris lineas habet, alia montium conuallíumq; effigies. Phloginos, quem & chrysiten vocant, ostreæ Atticæ assimilata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur: Phycites algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem vsque candido descendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, medeŕique parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tiresiæ inueniuntur, specie aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldęi adhęrescentem nauibus inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauriten in ventre viridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes pręsentat. Selenites ex candido translucet melleo fulgore, imaginem Lunę continens, redditque eam in dies singulos crescentis minuentísq; numero: nasciq; putatur in Arabia. Siderites ferro similis, litigio illita discordias facit: quęque nascitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites spongię nomen repręsentat. Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. Syrtitę in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulę internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit,

dit, à radice nigrum, medio ſanguineum, ſummo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis, Perſas apud quos gignitur, magnopere delectat, maculámque appellant. Thracia trium generum eſt, viridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Tephritis nouæ Lunæ ſpeciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo ſimilis videtur: neque eſt ei gemmæ honos, ſed lingentium calculos frangit pellítque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in ſe ſpeciem rufi cinis. Veientana Italica gemma eſt, Veiis reperta, nigram materiam diſtinguente limite albo. Zanthenem in Media naſci Democritus tradit, electri colore, & ſi quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo leneſcere, odore magnæ ſuauitatis. Zmilaces in Euphrate naſcitur, Proconneſio marmori ſimilis, medio colore glauco. Zoroniſios in Indo flumine naſcitur: Magorum gemma eſſe narratur: neque aliud amplius de ea.

De gemmis, quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs, quæ à cæteris rebus. CAP. XI.

Eſt etiamnum alia diſtinctio, quam equidem fecerim, ſubinde variata expoſitione. Siquidem à membris corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites ſingulorum animalium adipe numeroſa. Adadunephros eiuſdem oculus dicitur: Deus & hic colitur Syris. Triophthalmos cũ onyche naſcitur, tres hominis oculos ſimul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites viperæ, ſcorpites ſcorpionis aut colore aut effigie, ſcarites ſcari piſcis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia ſuillo. & à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candicante cauda. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet: ſcarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor eſt colorum ex rutilo ſanguinea: in medio nigrum candido cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia ſimilis. Taos pauoni eſt ſimilis, item aſpidi, quam vocari chelidoniam inuenio. Arenarum ſimilitudo eſt in hammochryſo, velut auro harenis miſto. Cenchrites milij granis velut ſparſis.

Dryites è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Ciſſites in candido collucet ederæ foliis, quę totam tenent. Narciſſites venis etiam ederæ diſtincta. Cyamea nigra eſt, ſed fracta ex ſe fabæ ſimilitudinem parit. Pyren ab oliuæ nucleo dicta eſt: huic aliquando ineſſe piſcium ſpinæ videntur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant eam in ignem additæ manere ſuum frigus. Pyrites nigra quidem, ſed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat.

Aſtrapiæ in candido aut cyano diſcurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam videtur flamma quæ non exeat. In Anthracitide ſcintillæ diſcurrere aliquando videntur. Enhydros ſemper rotunditatis abſolutæ, in candore eſt leuis, ſed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ouis liquor. Polytrix in viridi capillatur, ſed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chryſolitum aureus, chryſopraſum herbaceus, melleus melichrota: quamuis plura eius genera ſint. Melichloron eſt geminus, parte flauus, parte melleus: Crocian croci. Polia canitiem quandã ſparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites à roſa † eſt. Melites mali coloris, Chalcices æris, Sycites fici. Ratio nominum non eſt in Borſycite, in nigro ramoſa, candidis aut ſanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter ſe complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide vmbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba defoſſa ſub arbore, quæ cædatur, ſecuris aciem non hebetari. Et ſunt multo plures, magíſque monſtrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confeſſi lapides eſſe. Nobis ſatis erit in his coarguiſſe dira mendacia.

† Eſt, redundat, neq; eſt in vetuſtis codicibus. Depẽdent enim hæc ab eo quod præceſſit, Colos appellauit, &c.

De gemmis naſcentibus & factitijs, & figuris gemmarum. CAP. XII.

Gemmæ naſcuntur & repentè nouæ ac ſine nominibus: vt Lampſaci in metallis aurariis vna inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi miſſa fuit, vt author eſt Theophraſtus. Cochlides quoque nunc vulgatiſſimæ, fiunt veriùs, quàm naſcũtur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt ſeptenis diebus noctibúſque ſine intermiſſione: ita omni terreno vitioſóque decuſſo purgatam purámque glebam artificum ingenio variè diſtribui in venas, ductúſque macularum quàm maximè vendibili ratione ſectantium: quodámque tantæ magnitudinis fecere, vt equis regum in Oriente frontalia atque pro phaleris penſilia facerent. Et aliàs omnes gemmæ mellis decoctu niteſcunt, præcipuè Corſici, in omni alio vſu acriora abhorrentes. Quæ variæ ſunt, & ad nouitatẽ accedere calliditate ingeniorũ contigit, vt nomen vſitatum non habeant, phyſes appellant, velut ipſius naturæ admirationem in iis venditantes, cùm finis nominum non ſit, quæ perſequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiã plebeiis rarorum generum, dictu dignas diſtinxiſſe ſatis erat. Illud verò meminiſſe conueniet, increſcentibus variè maculis ac verrucis, linearúmq; interueniente multiplici ductu & colore, mutari ſæpius nomine in eadem plerunq; materia. Nunc cõmuniter ad omnium gẽmarum obſeruationes pertinentia dicemus, opiniones ſecuti authorũ. Cauæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblõga maximè probatur, deinde quæ vocatur lenticula, poſteà *a* clypeidos & rotunda: angu-

a clypeoides

angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inuentum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è cerauniis glutinantur gemmis, ita vt deprehendi ars nõ possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis. Quinimo etiam extant commentarij authorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, alięq; translucẽtes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis. Neque est vlla fraus vitæ lucrosior.

De ratione probandarum gemmarum. CAP. XIII.

Nos contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam aduersus fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucẽtes matutinò probari censent: aut si necesse est, in quartam horam, posteà vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiuntur, post hæc corpore. Factitiis pustulæ in profundo apparent, scabritia in cute, in capillamento fulgoris incõstantia, priùs quàm ad oculos perueniat, desinens nitor. Decussi fragmẽti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficacissimum experimento excusant mangones gemmarum. Recusant similiter & limæ probationem. Obsidianæ fragmenta veras gemmas non scarificant. Factitiæ scarificationis † candicantiam fugiunt. Tantáq; differentia est, vt aliæ ferro scalpi non possint, aliæ non nisi retuso, verùm omnes adamãte. Plurimum verò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, discrimen quoddam rerum ipsarum atque terrarum facere conueniat. Ergo in toto orbe & quacunq; cæli conuexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebúsque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix paréńsque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitiis, artium præstãtia, ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, litoribus portuosis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasúsq; mediam) aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere, nullis cessit: & iis nunc in in grauida pro omni dote varios succos, & frugum pomorúmq; sapores fundit. Ab ea, exceptis Indiæ fabulosis, proximè quidem duxerim Hispaniam, quacunque ambitur mari.

† Budaeus in posterioribus in Pandect. Annotation. legendum censet, candicantia, septimo casu.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE LIBRI XXXVII. ET VLTIMI FINIS.

CLARISSIMO VIRO DOMI-
NO DAMIANO A GOES SIGIS-
MVNDVS GELENIVS S. P. D.

HAud facile erat, Damiane optime, post Hermolaum super historia Pliniana annotanti, impudentiæ arrogantiæúe opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno applausu exceptas video, non opinor vllis apologijs opus, quòd quæ pro parte virili animaduerti, ipse quoque studiosis communico. Et tamen, etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram, manere illi mansuramq́ suam gratiam, quòd labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui vt primus hanc viam ingredientibus muniuit, ita neminem, quò minus eiusdem industriæ successionem capesseret, vetuit modò suis vestigijs insistere studeret: & fortassis quædam, quæ vir ille restituit, post eius obitum à librarijs denuo vitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos, quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus. Neque enim statim doctior est, qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpenumero felicior. Equidem quamuis cupidè arripuerim conferendi exemplaria munus, quòd partim iam expertus essem, id publico studiosorum commodo me facturum: Annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorum amicorum authoritate compulsus: quibus neque quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationem constare. Nec hæc dico, quòd hoc modo velim culpam in illos translatam, imò non deprecor arrogantiæ crimen, nisi in his Annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacaneè mutasse: sed tamen libentius Persiorum, quàm Læliorum, iudicio staturus, quantumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat: idq́ non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex vetustissimis archetypis reuocata adferimus. Nanq́ eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimam vsu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longè integerrimum deprauatius alterum, ita tamen vt syncerioris lectionis manifesta etiamnunc vestigia retineat: maximè, si phrasin quoque Plinianam diligenter obserues. Me certè hic oculatiorem fecit cum diuturna in cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eò attentius in his versor, quòd non mihi solùm caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse author plus minus decies non oscitanter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia vltro, & à nemine dum demandata ea prouincia: at in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulendo. Nunc postremò nactus plusculum otij, à capite vsque ad calcem totum opus contuli: tantumq́ erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem: non solùm eius generis, quæ sensum vitiant: sed etiam, quæ orationis vetustatem deformant, maiora pleraq́ quàm ipso literarum numero. Dicet aliquis. Tu ne igitur postulas, vt quicquid quomodo-

cunque mutasti, pro syncera lectione recipiamus: quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior? Hic quisquis est, non aliud responsum feret, quàm diuersam esse meam, atque illorum, castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, vel ex authorum, quos citat Plinius, collatione, vel alioqui coniecturis probabilibus, interdum variis, adiutare Lectorem pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus consensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò veriorem lectionem, eam in contextum reposui: sicubi hæsi, (quod sanè præterquàm in nomenclatura herbarum, perrarò incidit in tanto archetyporum præsidio) locum aliis disquirendum relinquere malui, quàm frustra vexare. Quoniam verò ingenuè fatendum erat, nonnulla hodieque deprauata manere si quis eis quoque restituendis operam impendere volet aut etiam à nobis attacta retractare, vnum orabitur, à diuinationibus, non semper feliciter cadentibus, abstineat, & ea demum adferat, quæ nõ solùm speciem synceritatis præ se ferant, verùm etiam alicuius ex tam multis manuscriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam verò opellam ideo tibi vir integerrime dedicaui, quod & te hoc genus studiis cumprimis delectari animaduerti: & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse volui: simul vt per te hic meus conatus innotescat Italis quoque, apud quos nunc viuis, quorumque exacta iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno. M. D. XXXV.

SIGIS-

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM ARCHETYPORVM *collatione, in aliquammulta Pliniani operis loca, ab alijs antea parum animaduersa.*

EX LIBRO SECVNDO CAP. VIII.

Irculorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicetur, quando ad eam pertinet tota Signiferi modulatio inuẽtionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quo referentur hæc verba, Inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hic nihil. vt iam demus Signiferi modulationem hic rectè posse dici. Veteres codices habent: Quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt Tota referatur ad Ratio, non ad Modulatio, quæ vox in manu scriptis non est: & sensus sit: de vno Signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare nõ videtur necesse. Satis est, in eis quæ maioris sunt momenti, fidem codicum, quos sequimur, approbare. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, Ignei, ardentis à Solis vicinitate: quemodmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutaremq; fieri Deum. De sydere loquitur, non de Deo. Scriba proximè sequentem particulam Déinde, deprauauit in Deum Inde. Vt temporum ratio facilius Solis itineri congruat. Faciliùs redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, Hic idem & Sosigenes, magno manu scriptorum codicum consensu. Refertur autem ad Timæum. Quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subijcitur. Eodem versu in vtroque exemplari est, Peculiaris syderum ratio, non statio. Cap. ix. Quæ mensis exitu latet, cùm laborare iam creditur. Antiquorum atque emendatorum codicum lectio est: Cùm laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eò quòd tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente Luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam, qui primus occurrit libr. 28. cap. 7. Non segniùs silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronem: A Tenedo tacitæ per amica silentia Lunæ. vbi interlunium significat, noctisq; obscuritatem, Græcorum insidijs accommodam. Reperiuntur quidem apud poetas Solis labores, & Luna laborans: verùm illi tum de eclipsibus loquuntur. Reliqui tamẽ vulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui, nisi maturè animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. Tertio inde versu illic legitur de Endymione: Et ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuam significationem habet: vnde remora piscis, quòd naues remoretur. Omnium, quæ in cælo prænosci potuerunt, magistra.) Lego pernosci, vt intelligas certã & absolutam cognitionem. De præsagijs Plinium hîc non loqui indicant quæ mox subsequuntur, In duodecim mensium spatia, &c. Sequenti versu lege: Ipsa toties Solem, non, ipsum. Cap. xi. Immensum esse constat, quia arborum, &c.) Verbum constat, redundat, refertur enim hæc tota oratio ad præcedens verbum aperitur. &, Qui arborum, habent veteres codices, nõ Quia. Scriba a literam geminauit. Cap. xii. Solis defectu, qui sub Astyage rege factus est) Vetus lectio, Qui Alyatte rege f. e. Cap. xvi.

Hoc vno protinus intelligi potest visu.) Lege, Hoc non protinus. Cap. xviii. In triquetro semiambitur orbe.) Legendum Semiani ambitur orbe. Cap. xxv. Fiunt & hirci, villorum specie.) Scribo, Hirti. Lampades ardentes imitantur faces.) Legendum, Lampadias ardentes imitatur faces. Lampadias eâdem forma, qua proximo versu dixit Cerátias singulari numero. Item versu à fine pag. 4. Spiræ modo, non Spinæ. Pag. sequentis versu decimotertio: Eo sidere significari, nõ Eo signo. Cap. xxvi. Non modo an obirent nolcerentúrq;, sed omnino aliqua transirent.) Melius, Non modo an obirent nascerentúrue, sed an om. &c. Cap. xxvii. Atqui hæc ego ratis temporibus.) Rectius: Atque hæc ego statis temporibus. Cap. xxxi. Semel in meridie. Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria Consulum adiecimus coniunctionem, quo euidentius anni ab inuicem secernerentur. Cap. xxxii. Alter Consul est C. Fannius, nõ L. Annius. Cap. xxxv. Postquàm in Lunæ magnitudinem facta sit. Miror, cur hic hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi Deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, Lunæ magnitudine. Cap. xxxviii. Infra Lunam hæc sedes multo inferior (vt animaduerto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aëris, & terreni halitus miscens vtraque sorte conditur.) Planior lectio: Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum & terreni halitus miscens, vtraq; sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria. Cap. xlvii. Veteres quatuor omnino seruauere per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatum id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximis inter vtranque media placuit.) Est quidem sensus idem in antiqua lectione: mirum tamen, quantũ sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias transponendo, alias diuisas componendo, vnámque continuam orationem in plures minutas ineptè concidendo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Alerienſis fortasse non est. Nunc vide synceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere, per totidem mundi partes, (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti (vt mox iudicatum est) ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter vtranque media placuit. Quòd si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectam: primùm exemplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquam synceritatis affingere, quorum impudentia sæpius, quàm vellem, ansam destomachandi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue, vt Cæcias sequentibus cohæreat: Et Cæciam aliqui vocant Hellespontium.

spontium.

ſpōtium. Saluberrimus autem omnium Aquilo, quia ſiccus & frigidior: noxius Auſter, fortaſſe quia magis humidus.) Non video, cur hîc quoque libuerit caſtigatoribus tantum verborum tranſponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auſter, qui Græcis Notus, ſæpius quidem imbifer, interdum tamen ſerenificus eſt, vel Horatio teſte: Albus vt obſcuro deterg nubila cælo Sæpe Notus. neq; ſemper imbres adfert: vtroque modo noxius: atq; etiam magis, quoties eſt ſiccus, quòd tunc etiam æſtuoſus ſit. Id an non ſatis Latinè Plinius expreſsit his verbis? Saluberrimus autem omnium Aquilo Noxius Auſter: & magis ſiccus, fortaſsis quia humidus frigididior eſt. Sequenti verſu in ambobus legitur: Eteſiæ nocte deſinunt ferè, non Flare. & quorſum attinebat ſupponere Flare: cum æquè perfecta locutio ſit: Eteſiæ noctu deſinunt. Nec malè noſtri in ſequenti verſu: Cum vocantur Ornithiæ pro quo in vulgatis eſt, Qui vocantur. Nam & Ornithiæ ſunt Eteſiæ æquè ſtati.

Cap. XLVIII. Rurſúſq; deiecti in terram, obducta nubium cute.) Antiqua ſcriptura, Rurſúſque deiecti: interim obducta. Quod ſi maiore depreſſæ nubis eruperit ſpecu, ſed minus alto, quàm procella.

Scribo Lato, non Alto. Superiùs enim dixerat, Si latè ſiccam ruperint nubem, procellam gignunt.

Cap. XLIX. Quòd ſi ſimul rupit nubem, exarſitq;, & ignem habuit, aut poſteà concepit, fulmen eſt.) Lego. Non poſteà concepit. Id addit ad differentiam preſteris, quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demum, dum furit, accendi. Vortex autem hoc meando diſtat à turbine, quo ſtridor à fragore.) Non diſplicet, quod habent noſtra exemplaria: Vortex autem remeando diſtat à turbine & quod ſtridor à fragore.

Cap. L. Quæ à ſeptentrione deſcendunt ad teporē, qualis eſt omnis campaniæ tractus) Rurſus in ambobus eſt: Quæ à ſeptentrione diſcedunt ad teporem, qualis eſt Vrbis & Campaniæ tractus.

Cap. LII. Saturni ea ſidere proficiſci.) Deeſt præpoſitio: A Saturni ſidere.

Cap. LIII. Impetratum Vulſinijs, & vrbe & agris depopulatis, ſubeunte mōnſtro, quod vocauere Oltam.) Syncera lectio: Impetratum, Volſinios vrbem agris depopulatis ſubeunte monſtro, quod vocauere Voltam. Alioqui ſerum erat Iouis tonantis auxilium iam depopulata vrbe. Quod autem ad monſtri nomen attinet, Tuſci terram vocabant volam. Inde Volta, terrigena bellua.

Cap. LV. Quia nonnullæ earum ſunt fulmine dirutæ,) Magis idonea cauſa eſt in manuſcriptis voluminibus: Nulla non earum fulmine diruta.

Cap. LXIII. Cuius numen vltimum iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid eſt imprecari numen? Imprecamur mala. Numen, niſi aliquid addas, nihil mali eſt. Tranſpoſuit vnam ſyllabam neſcio quis, Imprecamur rati, ſcribendo, pro Precamur irati. Dicebant enim male precantes: Sit tibi terra grauis. Sicut contrà bene precantes: Sit tibi terra leuis: vt eſt videre in epitaphijs. Irati precamur defunctis terram grauē, cupientes & ipſam eis iratam, quaſi neſciamus ſolam nunquam homini iraſci.

Cap. LXVIII. Iam primum in dimidio computari mihi videtur, tanquam nulla portio ipſi decedat Oceano.) Mihi, redundat. nam ipſe improbat eam opinionem. & pro decedat Decidatur legendum. Portio terræ deciditur oceano, eique accedit, non decedit. Europam Aſiámque diſpartit.) In noſtris exemplaribus pro Diſpertit legitur Diſpeſcit.

Cap. LXX. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hic polo excelſiore ſe attollit, vt vndiq; non cernantur hæc ſidera.) Primum non, Mundus, hic, ſed, Hoc polo, legendum: deinde, Aut vndiq; cernerentur hæc ſidera. Aut, id eſt, alioqui. nam & hoc ſignificatu apud probos authores reperitur hæc particula. Sic libr. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt.

Cap. LXXI. Eundémq; remeans obuium contrario præuertebat occurſu.) Malui, quod eſt in ſcriptis exemplaribus, Præteruertebat. præuertimus enim ad eandem metam nobiſcum tendentes, non obuios. Et æquè integra locutio eſt abſq; coniunctione Que.

Cap. LXXII. Vaſáque horoſcopa non vbique eidem ſunt vſui. Lege, Eadem. ſ. vaſa.

Cap. LXXVIII. Ipſóque crinium argumento.) Melius Crurum, quàm Crinium.

Cap. LXXXVIII. In eadem & oppidum hauſtum profundo: alióque motu terræ Statinas emerſiſſe: & alio, prouolutis montibus inſulam extitiſſe Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habent Stagnum, vt intelligas omnia in vna inſula accidiſſe, oppidum hiatu hauſtum, ſtagnum emerſiſſe, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, ſed alio poſt alium.

Cap. LXXXIX. Domiſton & Prienen Mileto, Artemiſiam Parthenio promontorio.) Illic veriùs legitur: Dromiſcon & Pernen, Mileto, Narthecuſam Parthenio promontorio.

Cap. XCIIII. Similiter in Reatino.) Hæ tres voces cum fine huius capitis cohærent, non cum ſequentis initio.

Cap. XCVIII. His adde, vt nihil quod equidem nouerim prætercam, Ariſtoteles.) Legendum, Addit. & ſequenti verſu redundat, affirmat.

Cap. CIII. In Faliſco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritum regionū, qui tam leui momento Clitumnum ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio: In Faliſco omnis aqua potata candidos boues facit.

In Ponto fluuius Aſtaces irrigat campos, in quibus paſtæ oues nigro lacte æquè gentes alunt.) Cui abſur dum viſum eſt, Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora credidiſſet, quæ Pauſanias de victimis ex hoc armento tradit, & ſacras quoque dapes apud illos equinis viſceribus conſtare. Certè apud Maronem legiſſe debuerat: Et lac concretum cum ſanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur vetus lectio: In quibus paſtæ nigro lacte equæ gentem alunt.

Cap. CVI. In medio mari Hiera inſula ardet. Aeolia inſula iuxta Italiam cum ipſo mari arſit.) Nulla inſula propriè vocatur Aeolia, ſed ex ſeptem Aeolijs vni nomen eſt Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera inſula iuxta Italiam, &c.

Cap. CVI. Quid, quòd innumerabiles partus, ſed naturales ſcatent?) Pro partus illic legitur Parui. Naturales dixit propter præcedentem ſpeculorum mentionem: Parui, quia hactenus de magnis loquutus.

Cap. CVIII. Quæ menſura Artemidoro atteſtante efficit.) Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO CAP. I.

Lvſum enim Liberi patris ac Lyſam cum eo bacchantem.) Lyſiam iſtum nunquam natum opinor: & plena eſt vetus lectio: Luſum enim Liberi patris, ac lyſſam cum eo bacchantium, nomen dediſſe Luſitaniæ. Nota eſt ex poetis lyſſa, hoc eſt rabies, mænadum Bacchi comitum obuios thyrſo ferientiū, & canes

& canes pecudésque discerpentium: de qua illud, Et toruum vitulo caput ablatura superbo Bassaris, & lyncem Mænas flexura corymbis. Libida quæ Clausa, Stici quod Iulienses.) Antiqui codices verius: Ilipula, quę Laus: Artigi quod Iulienses, ac mox pro Auia Ecdanum, Arialdunum: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Hippo: pro Tuati, Tucci. & subijcit: omnia Bastetaniæ: quòd aliquis in obuia deprauauit. Obulco, quod Bosificense.) Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorum in hoc tractu nominibus Latina cognomina adiungit. mox Ilipa cognomine magna, Italica. Magna, redundat. Ab ora venti prope Menobam.) Venienti lege, non Venti.

Cap. III. Oppida oræ prima, Vrci.) Lege, oræ proxima. Qui Phocensium fuere soboles.) Scribo Phocæensium, à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. Oscenses regionis Bastetaniæ.) Rectius Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suam habeat Oscam, ab hac diuersam. Ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortenses: illic legitur, Carenses, Cincenses, Cortonenses.

Capútque Caltiberiæ, Segobrigenses, Carpetani, & Toletani) Lege & distingue sic: Capútq; Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani. Aliquanto post, Asturum duodecim populi diuisi in Augustanos: lege addendo: Diuisi in Augustanos & transmontanos. Ac mox, In ijs sunt Gyri,) Legendum Giguri, attestante Ptolemæo.

Cap. IIII. Amnis Cema.) Cum omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemam pro Varo supponere reclamantibus manu scriptis codicibus.

Cap. V. A Corsica minus CXX.) Est quidem huic fermè par interuallum, & inter Corsicam: magis tamen placet Corcyram legi, quàm Corsicam, quemadmodum habent vetusti codices. alioqui Corsica ante Sardiniam, non ante Issam ponenda erat: eo videlicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt. Oppido Vendiaticorum, ciuitas Cemelion.) Melior vetus lectio: Oppidũ Vediantiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in ciuitates diuidere: cuiusmodi nunc imperitum vulgus communitates vocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Remi, Treuiri Eburones, Neruii, Morini, atque alii. Singulæ ciuitates plura habebant oppida, pro suis quæq; opibus: quædam exiguæ non plus vno. Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longè ab ora. Et Vediantij dicuntur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum vicini Carnis. Trira, Barderate.) Iria, non Trira. Atentanis Græca gente.) Scribo Atintanis, à recto Atintan, sicut Acarnan. Fluentini præ fluenti Arno appositi.) Non mutaui lectionẽ: omnes tamen, quotquot vidi, manu scripti codices, Florentinos habent. Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio: & vbi fuere Amy. Mox, Dein lacus Fundanus: lege addendo iuxta fidem veterum codicum, Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Item sequenti versu pro, Oppidum Formiæ, antiq. Læst. sedes: Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauere, antiqua Læstrygonum sedes. Nauigatione à Circeiis.) Lege, nauigatio. & pro, Capua ab XI. campo dicta: illic est tantum, Capua ab campo dicta. Nec multò pòst, Verulani, pro Nerulanis. Cõpita earum CCLXV. pass.) Syncera lectio: Compita Larum CCLXV. attestatur Ouidianus versiculus: Compita grata Lari, compita grata cani. nam in compitis sacrum anniuersarium Laribus fiebat. vnde Cõpitalia dicta, dies ei sacrificio status. & verba quæ subiiciuntur intelligenda sunt de paribus inter se à milliario ad omnes portas spatiis. Quòd si quis altitudinem.) Melius, Quò si quis. Paulò pòst pro Ficulnea veteres habent Ficana: & pro Aeneipolis constanter habent Antipolis. Verisimiléque est. Pelasgos aut Arcadas, qui cum Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomen Ianiculo indidisse, quòd id oppidulum sibi ex aduerso situm esset. Ibidem, quòd Antennas pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoque secutus sum, non solùm libros manu descriptos. Mutucumenses, Olliculani.) Nostra exemplaria, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani. Atque ita consit LIII. populorum numerus. In antiquo Latio LIII. populi.) Syncera lectio: Ita ex antiquo Latio. Pæstum, à Græcis Posidonia appellatum.) Præpositionem castigatores de suo adiecerunt. Idem factum & aliis locis plurimis. Crathis fluuius, pater, vt dixere, Scyllæ.) Alius est Cratis, non in hac ora sed in fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur, Cratæis fluuius, mater, vt dixere, Scyllæ: testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Inde Apennini sylua.) Addendum nomen syluæ Sila, cuius & Virg. meminit. id aliquis sustulit, putans per errorem repetitam dictionem. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, Latina Ciniũ & Cunici, quod fœderatum Bochorum fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendum enim: Et fœderatum Bochri fuit. Sensus est: Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latii: quintum fœderatum Romanorum fuisse, idq; intercidisse. Qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges, nec sensit eodem propè modo dictum, Fuit, quo illud, Fuit Ilium. Iamnonem & Magonem.) Scio Strabonem has solas enumerare. fieri tamen potuit, vt tertiam Saniseram aut ignorauerit, aut prudens, tanquam minùs nobilem, prætererit. Verisimile est autem eam solam indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas vocabula Punica indicant. Sequenti versu pro Meraria legendum Mænariæ, à mænis piscibus salsamento aptis.

Cap. VI. Et Barpona, Mænaria, Colubraria, Venaria.) Barpona vox est nihili & fictitia. Lege, Et paruæ, Men. Col. Ven. Cap. VIII. Inter se autem hæc promontoria latè distant his spatiis, Antiqui codices: Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis. Cephalædis, Aleuntium, Agathyrsum.) Vera lectio: Cephalœdis, Aluntium, Agathirna. Hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodiéque nomen retinet. Cap. IX. Cui successit Aeolus.) Lege: qui successit Aeolo, & Longonis vox est deprauata. nam Melogonis siue Melogunis scribendum est, à prouentu ouium, μηλογονίς. Cap. XI. Amita, Pactius, Aufidus.) Scribendũ, Amnes, Pactius, Aufidus. In fine capitis intercidit vna vox. integra lectio est, Norbanenses, Palionenses, Sturnini. Cap. XII. Succentes, Lucentes.) Scribo, Fucentes, Lucenses. Fucentes à Fucino lacu, Lucenses à luco quopiam. & pro Mutustæis Mutuscæos. Virg. Oliuiferæq; Mutuscæ. & Aequiculos, non Aequicolas. Est enim diminutiuum. Cap. XIIII. Forosempronienses, Ingini.) Imò Inguini. hodie Eugubini dicuntur. Aestini, Sentinates.) Pelestini, non Aestini. Suprà Interamnani.) Lego, supra Interamnam, cohærent enim hæ duæ voces cum præcedentibus. Cap. XV. Regiates, Vrbinates.) Imò Vmbranates. nam Vrbinates in sexta regione censentur. Cap. XVI. Finibus Ligurum Gabi-

ennorum. Lege Vagiennorum, quorũ oppidum Augusta, non longè à fonte Padi.

Cap. XVII. Transpadana appellatur ab eo regio nona.) Quia mox cap. 18. sequitur. Venetia decima regio castigator pro sua sapientia hic ex vndecima fecit nonam, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D. Augusti dici nonam regionem. is totam Italiam diuisit in regiones vndecim. Quod si hæc nona est, quænam erit vndecima? Sequenti versu non est, Fluctuoso alueo, sed Fructuoso, videlicet ob importationem variarum mercium.

Cap. XIX. Pola, quæ nunc Iulia pietas.) Rectius Pietas Iulia. Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi. Sic in Hispania, Fama Iulia, Concordia Iulia. Similiter in Italia Laus Pompeia. In mediterraneo regionis decimæ, Colonia Cremona: Brixia, Cenomannorum agro: Venetorum autem Natri Ateste.) Antiqua & syncera lectio: In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateste. Error est non simplex. primum sola Cremona Colonia vocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarum enumerationi inseritur, quo nomine nulla vsquam colonia legitur. Paulò pôst Fertini legendum, non Feltrini. nam hoc posterius nomen recens est, & ex illo altero vetere deprauatum.

Cap. XXI. Populorum pauca effatu digna aut felicia nomina) Melius, facilia. Insulæ in eo sinu, Absyrtium, Arba.) Integra lectio: Insulæ eius sinus cum oppidis, præter supra significatas, Absyrtium, Arba.

Cap. XXII. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.) Legendum, Petunt in eam iura descripti in decurias. Stæi, Colentini.) Issæi, non Stæi.

Cap. XXIII. In ora verè ciuium Romanorum.) Lege addendo, In ora verò Denda ciuium Ro. vt intelligamus huic oppido ius municipale fuisse.

Cap. XXIIII. Iam tamen colonia D. Claudii Sabaria, & oppida Carabatia, Iulia.) Restituimus: iam tamen colonia D. Claudij Sabaria & oppido Scarabantia Iulia habitantur. Cap. XXVI. Flumina clara Dardanus, Margis, Pingius, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus.) Lege & distingue: Flumina clara, è Dardanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo V. E. I. Electridas vocauere, in quibus prouenit & succinum.) Scribo, proueniret succinum.

Adeô vt ijs quas earum designent, haud vnquam constiterit.) Particula ijs redundat: quemadmodum sequenti versu hæc dictio, Trucones: si credimus vetustis iuxta atque emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO CAP. III.

CVm oppidis, Gymnis, Thebis.) Vera lectio, Siphis, Thebis. Cap. V. Amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida.) Veteres codices habent, Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion. vt intelligamus non vltra hæc oppida nauigabilem. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Thamyræ vatis clara temporibus.) Lege, Dorion, Zancle, varijs clara temporibus. Sensus est, hæc oppida non simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse. pleraq; heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ pôst Zancle eminuit, cæteraq; obscurauit, & ad vltimum Zanclen Messene, aliquantò pôst Peloponnesiacum bellum opera Thebanorum condita. Locus Thyræ, Gerania.) Thyrea est in vetustis exemplaribus: & sic Herodotus quoque nominat. Apesas, Antes.) Pro his duobus nominibus vnum reposuimus, Apesantus, ex fide eorundem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus Latina terminatione, sicut elephas elephantus. Cap. VII. Oppida, Sidûs, Cremyon.) Sidûs in curia scribarum omissum fuerat. Cap. X. Ampelos, Torone, Soggostedes.) Singos non Soggostedes. Paulò pôst, pro Acanthus, Istria. Grastonia, vetus lectio habet, Acanthus: Stagira, Sitone. Ac mox, Amphipolis liberum. Cap. XI. Doriscus CXXM. hominum capax.) Lege XM. hoc est, myriadis, attestante Herodoto. Veteranorum, coniungenda est cum Deuelto præcedente proximè. nam ea fuit Colonia, non Phinopolis, teste præter alios Ptolemæo.

Cap. XII. In quem mutatam Vlysis nauem.) Neminem offendat, quòd vbique Vlixen scripsi sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione, vt putarẽ barbarè dici Vlixem. Posteà reperi apud Plutarchum ὀλυσσέα Romanos Vlixem sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim consectari non est propositum, duntaxat in annotationibus: in contextu & talium est habita ratio. Paulò post pro Arnoxiæ Oxiæ scribendum, attestantibus Græcis Geographis. Dacenchris, Aspis.) Nulla est insula Dacenchris nomine: sed Cenchreis nauali Corinthiorum obiacet Aspis insula: & sic lectionem vitiosam emendauimus. Ophiussa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidem codicum, quos sequor, Butoa, Rhamnûs. & sequenti versu pro Plachiæ Platiæ. Rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. Eodem versu pro Phocasia Phocaria, à phocis, hoc ẽst, vitulis marinis. Mesatia, Eantiron,) Lege, Mesate, Aeantion: quasi dicas, Aiacis fanum. Aliquantò pôst, Montis Abnobæ, non Arnobæ. In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite.

Cap. XIII. Circa Istrum Apolloniatarum vna.) Lege, Citra Istrum. Aliquantò pôst. Corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant: non integant.

Cap. XVIII. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum, à fine Osismiorum circuitu DCXXVM. pass longitudine. In latitudine CXXVM.) Vera lectio: Circuitu DCXXVM. pass. ceruice in latitudinem CXXVM. Ceruicem vocat Isthmon, qua insula, ceu caput, continenti ceu corpori cohæret. Sequenti versu pro Vannetes Nannetes, pro Cauritani lege Carnutani, pro Eburones Eburouices ac mox Secusiani liberi, pro Secusij, Albij liberi.

Cap. XIX. In primo versu, Bituriges liberi, redundat. nam hoc ipso capite post aliquot versus horum facit mentionem. Bergebi, Tarbeli quatuor. Signani, Cocossates, Sexagnani.) Veteres codices: Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani. In fine capitis deerat nomen insulæ: Et in Aquitanico sinu Vliarus. Cap. XX. Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum brumalem.) Deest vna dictio: Ab ortu æqu. fusa in oc. br. Eodem capite, Pesici scribendum, non Pisici, & pro Gronijs Grauij, quasi Graij. Cap. XXI. Oppidum & flumen Eumenium.) Lege Minium. Cap. XXII. Abest à continente proxima parte minus pedes DCC.) Passus, non Pedes. Nostri Tartesson appellant, quam Pœni quondam Gadira: nam Gadira Punica lingua septum significant.) Antiqui codices: Nostri Tartesson appellant. Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante.

Annotationes.

EX LIBRO QVINTO CAP. IX.

CAesareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cum Theseo? Antiqua lectio, in Iseo, hoc est in Isidis fano: cuius numen, initio ab Aegyptiis orto, tota Africa religiosè colebat. Elephantis insula infra nouissimum cataracten cccc M. pas.) Scribendum IIIM. pas. est enim cataractis vicina. Copiosa Indicarum Arabicarumq; mercium Nilo proximum emporium.) Coptos emporij nomen est, quod in copiosa deprauauerunt. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris templo inclytum, septem dierum itinere in Libyam remotum à flumine.) O crassum erratum. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atque adeo inter ripenses vrbes recensetur, si tantum spatij inter eam & flumen interest? Itaque reposuimus ex manu scriptis: VIIMD. pass. in L. r. à fl.

Cap. x. XVM. Laxitate inserta.) Infessa, non inserta Ac mox: Quinta situs parte regiæ dicata: non, Regi. Et paulò pòst, XI. enim reperiuntur, super quæ IIII. lege, Superque.

Cap. XII. Qui subtilius diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen volunt esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudea: deinde Phœnicen, deinde Syriam.) Mollius erat, Circa Euphraten. Sed præstat ab exemplaribus non discedere, quæ sic habent: Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt, & esse oram maritimam Syriæ cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Hic nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicem à lateribus, & à tergo amplectitur: frontem mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice, & Syria Antiochena.

Cap. XIII. Iannes duæ, altera vicus.) Scribo, Altera intus. Cap. XIIII. Pars enim Syriæ iuncta.) Vetus. Pars eius Syriæ iuncta. Et inter toparchias est Gophniticа, non Zophantica. attestatur Iosephus. Nomen Iudææ modo Herodium.) Portentosa deprauatio. Legendum vt cohæreat cum præcedentibus: Hierosolyma longè clarissima vrbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido. Est autem Herodium arcis nomen. Cap. XVII. Haud procul ab Asphaltite.) Vetus lectio, Haud procul Asphaltite. Cap. XXVII. A mari relata, vbi vocabatur Olmia.) Legendum Hormia, à portu, Lalassis fluuius.) Dele fluuius, quæ vox non habetur in manu scriptis. Est enim Lalassis oppidi nomen, teste Stephano. Cæterum Decurrit verbum ad Isauriam referendum, quòd decliuis sit, quà versus mare protenditur, editiore situ mediterraneo. metaphora castigatorem parum attentum fefellit. Oronda, Sagalessos.) Oroanda, est in codicibus manu scriptis, & apud Liuium. Edigis, Paropamisus, Circius.) Scribo, Emodus Paropamisus, Circius. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis, media Doride. circunfunditur mari vtroque latere ambiente.) Hominem geographię peritum, quisquis Dorida Ioniam inter & Aeoliden collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Syncera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroq; latere ambiens. Sic superiùs capite duodecimo dixerat Syria Phœnicen circunfundi. Nec dubium est vtrunq; locum ab vno castigatore data opera tam bel lè deprauatum.

Cap. XXVIII. Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen subdubitat: manu scripti libri, tum etiam typis excusi quidam Indum habent. Et sunt nonnulli amnes binomines, atque haud scio an huic ipsi nomen mutatum narret Liuius, posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est. Cap. XXIX. Fuit in ora eius oppidum Temnos, nunc in extremo sinu Smyrnæ Cheseopolis promontorium. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisque Ioniæ) Syncera lectio: Fuit in ore eius oppidum Temnos:. hunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit insula, finisque Ioniæ Phocæa.

Cap. XXX. Pergamum, quod intermeat Silenus.) Selinus, non Silenus. Cap. XXXI. Elysia, Nymphalis, Mœris.) Lege: Lasia, Nymphais, Macris. Proximaque Cynorrhodussa.) Lege: Proximaque Cauno Rhodussa. Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon.) Verius: Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon. Posteriorem à similitudine patellæ dictam apparet. Ac mox: Ciserussa Therion, Archia.) Legendum Ciserussa, Therionarce. hæc inde dicta, quòd in ea venenatæ bestiolæ obtorpescant. Argiæ numero viginti. Ethecusa.) Lego, Et Hyetussa: quasi dicas pluuialis. Bolbulæ, Phæte, Priapos.) Vetus lectio pro Phæate habet Phanæ: & sic etiam Liuius nominat.

Cap. XXXII. In quo portus Azari.) Amyci, non Azari. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine victus & occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO. CAP. I.

CAlpeque Africæ auulsa multo maiora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia.) Antiqui codices habent, Tanto maiora: non, Multo maiora. Cap. II. Carambis vadosa excursu.) Lege vasto excursu. Paulò Colonia Sinope Pteria. Pteria redundat.

Cap. III. Megapolin, Zelam.) Scribe, Magnopolin, Zelam. & in fine sapitis, Sortira, Amasia, Comana. Lege addendo, Sotira, Amasia. Comana, nunc Manteum. hoc est oraculum. Testis est Strabo.

Cap. IIII. Nunc Manteum Genetarum, Chalybum.) In antiquis voluminibus hoc caput sic incipit: Gentes, Genetarum, Chalybum. Mox est Pharnacea op. non Pharnace: & Pyxites fluuius non Pysites. Cap. VII. Iaxamatæ Medorum vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi) Legendum Sarmatæ. Nā Iaxamatarum gens non erat tam ampla, vt in multa genera diuidi posset, & mox suciicit, Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni. Paulò pòst est: Saltuosis conuallibus asperas: non Saxosis.

Cap. IX. Adiabenen Tigris & montes in VII. M. p. cingunt.) Vera lectio: Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt.

Cap. XII. Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.) Planctæ Legendum. Homerus, ὡς δ᾽ ἵκετο πλαγκτάς.

Cap. XV. Adiabenis connectuntur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyspiratitæ Paredoni appellati.) Veteres codices: Adiabenis connectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati. Cadurci Galliæ sunt prouinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos vocantes. Pratitarum mentio fit & 25. capite. Circa finem huius capitis legendum: Stadia. 15680. prodendo: non Procedendo.

Cap. XVI. Fertilitatis inclytæ locus Darieum mons, gentes Tapyri, Auariaci.) Lege & distingue sic: Locus Darieum. mox gentes, Tapyri, Anariaci. Aliquantò pòst est, Aduersa montis Paropamisi, & ad-

& aduersus fontes Indi. vbi legendum, Auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi. Item pro Demodamante Demonax repositus est: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate non incelebris.

Cap. XVII Persæ illos Sacas vniuersos appellauere.) Plinius scribit, in vniuersum appellauere. Sic enim & alibi sæpè loquitur.

Cap. XX. Pagungæ, Ialij. hi montium, qui perpetuo tractu oceani oram tenent, incolæ:) Manuscripti codices. Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans verò, quòd mox nescio quis XM. elephantorum posuit, pro X. elephantis. Mutani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ. (Lege Montani super hos. quibus enumeratis subiicit Taxilas iam in plana demisso tractu.

Cap. XXII. Patrem Mabaciem commeasse eó.) In vetustis codicibus est: Patrem Rachiæ com. eó. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. Agros diligenter coli pomis abundare.) Plus est in manu scriptis. ag. dil. coli, vitis vsum non esse, po. abundare.

Cap. XXIII. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.) Lege & distingue sic: Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria. Arienæ partem esse Dararin aliqui volunt. pro Dararin scribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.) Ex India, non Et Indiæ.

Mille millibus passuum ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.) Scribendum, Duo M. passuum. Scriptum erat hoc modo MM. id typographi verterunt in mille millia. adeò nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si minimum referat. Deinde ex Iuliopoli fecerunt Heliopolim, quæ alibi sita est. Ibi regnat Paridion. (Lego, Pandion. Aut Mecheris Aegypti intra diem sextum.) Lege addendo Aut vtique Mechiris.

Cap. XXVI. Habet ipsa ab ortu Caspios.) Adde coniunctionem: Habet ergo ipsa. Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicatore condita, Nicatoris vel Arbelis vocatur.) Nostra exemplaria habent: Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis vocatur. Arabis cognominata est ad differentiam aliarum, ideò quod esset inter Arabas sita. Nicator verò regis est cognomen, non præfecti nomen. Supra Siciclassi tria millia passuum, Lycus &c.) Illic tantum legitur: Supra Silici. Classitæ. per quos Lycus &c. Paulóque pòst, Gobaris, non Cobaris. Feruntur ei plebes vrbanæ D C. esse.) Et hic vitiatus est numerus. Legendum est: Ferunt ei plebis vrbanæ DCM. esse. alioqui malè cohærent sequentes accusatiui Situm, & Agrum. Cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alia mensura determinent.) Lege addendo, Alij alia mensura determinent. Sensus est, non debere cuiquam mirum videri, quòd inter autores de spatiis earum regionum parum constet, cùm apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ, quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit. Cap. XXVII. Alterum deinde transit lacum qui Tesbites appellatur. Thospites, non Tesbites. Aliquantò pòst est Zagrus mons,) nō Sagrus. Susianis ab oriente sunt Cossæi.) Addo vnam dictionem: Ab Oriente proximi sunt. Sunt enim his ab Oriente & aliæ gentes, sed nulla æquè propinqua, ac Cossæi. Circuit arcem Susarum, ac Dianæ templum augustissimum cum illis gentibus & ipse magna ceremonia fit.) Vetusta exemplaria: Circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Præter asylum Persarum venientem ad vnum ex Susianis oppidum.) Lege, & distingue: Præter asylum Persarum venientem, & vnum ex Susianis, videlicet asylis: Oppidum iuxta eum Magora. Pasiones Sogdonaci filius.) Pasines est in antiquis exemplaribus: & sic Græci Geographi vocant πασίνυ χάρακα.

Cap. XXVIII. Insula Deuuade.) Deuadæ scribo, vt sit genitiuus: sicut aliquantò pòst Dioscoridu pro Dioscorida. Sic enim solent denominari à præfectis classium. Eadem ratione in hoc ipso capite leges Malchu insulam, vbi hactenus in impressis exemplaribus corruptè Malacho legebatur. Sueleni, Sarraceni, Arrareni. Oppidum, in quo &c.) Scribendum, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidū. Amyelome.) colonia Milesiorum.) Milesij coloniis suis, vel in barbarissimas gētes deductis, Græca tamē solebant imponere nomina, quemadmodū videre licet in tot eorum coloniis per orā Ponticā dispersis. Proinde magis placet Ampelone, à vinetis, (quæ appellatio est in manuscriptis exemplaribus) quàm Amyelome vox Græcis nihil significans. Cap. XXIX. A Troglodytico verò.) A præpositio redundat. præcedit enim in fine proximi Capitis, Arabiæ latere, absque præpositione. Fuit & Cambyso.) Scribo Cambysu, paterno casu, & Græca inflectione. Sic enim pleraque in eo tractu oppida nominantur ἡρώων πόλις, καμβύσυ πόλις.

Insulæ Stenæ diræ aliquot, Holennenses non pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Halonnesi non pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ, Græcæ sunt voces στεναὶ δεῖραι. Insula ibi Cytis, topacium ferens, & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais.) Lege & distingue, Topazium ferens & ipsa. vltra syluæ. vt intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidos cognomē non est Epitherias, sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarum sex consumuntur vmbræ.) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic: Hora sexta consumuntur vmbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. Insula Cytis.) Vetusta exemplaria, Colocasitis. Dictam apparet, à prouentu copioso colocasiæ. Celetum testudinum.) Eadem exemplaria habent Celtium: & sic Græci quoq; hoc genus vocant, κέλτιον. Animal spingion.) Scribo, Sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demum viridiores syluarumq; aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorumq; vestigia.) Scio verbum hoc Aperire, interdum perquàm eleganter dici de nauigantibus, maximè quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen videtur hic non habere locum proinde malui & hic manu scripta sequi exemplaria, quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demum viridiores, syluarumq; aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorumq; vestigia. Insula Diodori, & aliæ desertæ.) Addendum hic: Per continentem quoq; deserta. vt intelligamus, quicquid litoris ex aduerso harū, insularum, inter sinum Abaliten & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. Gentes Troglodytarum Iuba tradit.) Scribe. Idem Iuba. Gauconem, Emeum, Pidibotas, Endondacometas.) Syncera lectio. Graucomen, E. P. Hebdomecontacometas. ac si Latinè dicas Graivicum, & Septuagintauicanos à numero vicorum. Enonimiton Aethiopum.) Vera lectio extat in manu scriptis Euonymiton, Græca appellatione, quòd accolant sinistram. Nil ripam aduerso flumine nauigantibus. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legendum non tractu, sed Tatu. est enim genitiuus Græcus, & insulæ nomen Τάτυ νῆσος. & Dextro, ad alueum refertur. Delubrum Hammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, Et ibi. Dicit enim

enim in Meroe quoque Hammonis delubrum esse, diuersum ab illo Libyco, in quo oracula reddebantur,& quod Alexander adiit, Hammonem patrem, vt credi volebat, salutaturus.

Cap.xxx. Inde Paropas oppidũ, Nauos Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ Naueċtabæ, Cumi, Agrospi, Aegipani, Candrogari, Arabum summorũ.) Hic nostra exemplaria, quæ sequimur, discrepant à vulgatis editionibus, inter se verò consentiũt: vbi sic legitur: Inde per ripas oppida, Nauos Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas, dicit ideo, quia superiùs ex Bionis commentariis relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons. Illic legitur: A media eius parte im.m.m.

Cap.xxxi. Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon.

Caput xxxii. Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.) Iubæ, est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc nauigauit, sed ab ipsius classiaris hi canes ei aduecti sunt.

Cap.xxxiii. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Issicum.

Cap.xxxiiii. Bessicam Thraciam, Mediam.) Est quidem Mædia Thraciæ pars, sicut & Bessica: magis tamen placet ita additum mediam, quemadmodum superiùs dixit Hispania media: itemque Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua: quòd hæ prouinciæ longè lateque patent. Huc accedit quòd in manu scriptis non est diphthongus. Paulò pòst, Galliam, Aquitaniam: lege coniunctim, Galliam Aquitanicam, & versu sequenti, in parte Venetiæ, non In partem.

EX LIBRO SEPTIMO. CAP. VII.

AT qui etiam hodie minoris potes.) Melius veteres, Atq; etiam hodie.

Cap.xi. Sed vbi paulùlum temporis inter duos conceptus intercessit, vterque est perfectus.) Lege, Vterque perfertur.

Cap.xvi. Quod alij Orionis, alij Etionis, fuisse tradunt.) Vetus lectio: Quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam vasto corpore tantisq; viribus præditum fuisse Poetæ narrant, vt socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro Aeneid. sexto Aloidas vocat. Sequenti versu illic legitur, Monumentis creditur: non, Traditur. & rectè, mea sententia: quòd hoc posteriùs ab Historicis memoriæ proditum sit, non à Poëtis. Salamiam Euthimenis filium.) Scribo. Salamine. Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox: In filio, inquit, Cornelij Taciti.

Cap.xvii. Id esse sparsis manibus.) Rectius est, Passis manibus. Sequenti versu hæc vox, Quibusdam, priore loco redundat: neq; in nostris archetypis geminatur.

Cap.xx. Obnixo contra nitentibus iumentis.) Lego, Obnixus. Ac mox: Et ducenaria duo humeris: non, Duobus, & sequenti versu. Quingenario thorace, non quinquagenario.

Cap. xxiii. Leænæ meretricis exemplum.) Exemplum redundat. Sequenti versu est, Anaxarchi, non Anaxarchus.

Cap..xxiiii. Sui verò nominis oblitus Messala Coruinus.) Et hic Oblitus, redundat.

Cap.xxvi. Belloq; ciuili, quod omnia concutiebat externa.) Quid opus erat hic Conciebat, mutare in Concutiebat? quasi non rectè dictum esset, externos hostes, Mithridatem, aliosq;, intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullũ aliud tempus opportunius fore.

Cap.xxviii. L. Sicinius Dentatus.) Siccium vocant manu scripti codices, atq; etiam Liuius, & Dionysius Halicarnassensis. Ante xxij. annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio: Ante decimum septimum annum: nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. At hoc idem ante vigesimum secundum in tam insigni viro mirum videri non debuerat. Quas Trebia, Ticinusq;, aut Thrasymenus ciuicas coronas dedere?) Coronas, aliquis interpretans primo in spatio, quod versus dirimit, adscripsit: ea vox deinde in contextum irrepsit: alioqui elegantius subintelligitur, quemadmodum in Laurea.

Cap.xxx. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine, vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.) Hæc tria verba, exitiali appellans nomine, nec in vetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodũ sapiunt: & alioqui etiam absq; eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea omisimus, maximè cùm similem superuacanea verbula infulciendi licentiam sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus. Quo potius, quàm vniuersi populi & illius gẽtis amplissimo testimonio, & in tota vita tua, & ad Consulatum tantum operibus electis?) Nostrorum codicum lectio melior: Quo potius, quàm vniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota vita tua Consulatus tantum operibus electis? Roscio theatralis seditionis authori leges ignouerunt, notatasq; sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.) Et hoc indidem restituimus ad hũc modum: Roscio theatralis authori legis ignouerunt, notatasq; se discrimine sedis æ.a.t.

Cap.xxxvii. Cui ob meritum honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.) Sensus vtcunq; manet: à verbis Plinij discessum est. Legendum: Quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Ibidem Cleombrotus Ceus legitur, non Theombrotus, hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. Relato è funere homine & conseruato.) Lege, Seruato. Laudatus Ctesiphon. Lege addendo: Laudatus est & Ctesiphon.

Cap.xxxix. Sed hoc pretium belli non hominis fuit: tam Hercule, quàm libidinis, non fortunæ Peronetomi spadonis, Seiano iiii. m. d. mercante à Sutorio Prisco.) Hic locus multum torsit eruditos, multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos potuerat ex hac difficultate exemplaria vetusta: quæ nobis certè cum hîc tum alibi sæpè egregiè succurrerunt. Ea sic habẽt: Tam Hercule, quàm libidinis, non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani iii. m. d. mercante Sutorio Prisco. Nomen conuenit homini probroso, quale est Comazon, quem Heliogabalus Impera. in deliciis habitum ad Consulatum vsq; euexit. Porrò participia interdum verti in propria nomina, nouum videri nõ debet, cum etiam passiua forma quædam in hoc genere reperiantur: vt Sozomenus. is fuit Ecclesiasticæ historiæ scriptor.

Cap.xl. Numerus dierum computatur, vbi quæritur pondus.) Non erat mutanda vetus lectio: Numerus dierum comparatur: hoc est, numeri dierum felicium infeliciumq; inter se cõferuntur vter maior sit.

Cap. XLI. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius, quàm Refertur. Et Ambusti filius Rullianus est, non Rutilianus, in Liuianis æquè ac Plinianis vetustis exemplaribus.

Cap. XLIII. Sed accusatus, atq; de iure virgarum in iudicum consilium missus.) Plenior ac planior est antiqua lectio: Sed accusatus, atq; de iure virgarum in eum, iudicum consilium missus. Neq; enim in omnes passim ius virgarum magistratus habebat, sed in tergum ciuis Roman. nihil illi licebat. Paulò pòst legendum, Supremo somnia, non Somno.

Cap. XLIIII. Quod superest, nescio maior gloriæ, an indignationi, dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.) Codices antiqui habent: nescio morum gloriæ, an indignationis dolori, accedat. Subindicat Plinius, maiorem vlciscendi libidinem ætate sua regnasse, quàm Metellorũ, de quibus loquitur, tempore, cùm mores P. R. adhuc minus corrupti essent. Cap. XLV. Proscriptionis inuidia in collegam.) In collegam redundat. Solicitudo Martis Actiaci Pannoniciq; belli, ruinæ pontis.) In exemplaribus nostris constanter legitur: Solicitudo Martis Actiaci, Pannonici belli ruina è turri. Videtur aliquis data opera lectionem mutasse ex Tranquillo. Hærede hostis sui non suo filio excessit.) Nihil opus erat addere duas voces: Satis plena erat vetus lectio, nempe hæc: Hærede hostis sui filio excessit. Sed hic quoq; glossula interpretis irrepsit in contextum.

Cap. XLVIII. Cui astipulatur Damiates.) Damastes legendum, is fuit historiarum scriptor, patria Sigiensis ex Hellesponto.

Cap. L. Hebescunt sensus, membra torquentur.) Torpent, non Torquentur.

Cap. LI. Profundi humoris è corpore effluuium.) Vetus & syncera lectio, Præfandi humoris. Sic enim Plinius more suo verecundè genitale semen circunloquitur, ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi.

Cap. LII. Nam Cælium Tuberonem.) Scribo, C. Aelium Tuberonem. Tuberonum enim familia Aeliæ gentis est. Mox est, Hermotimus non Hermotinus. Se enim ab inferis remissum, habereq; quod nũtiaret.) Vetus, Habere, quæ nuntiaret.

Cap. LIII. Duo Cæsares, Prætor, & Prætura populi Roman. functus.) Legendum, Prætor, & Prætura perfunctus. Cum populo admodum placuisset.) Adde, is, Is cùm p. a. p.

Cap. LIIII. Et tamen multifariè priscos seruare ritus: sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam Dictatorem traditur esse crematus.) Lege: Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.

Cap. LVI. Vtiq; in Græciam attulisse è Phœnice Cadmum XVI. numero.) Legendum, Intulisse. Hic nescio quis subiecit Latina elemẽta, cum Plinius de Græcis literis loquatur, quare sustulimus ea: nec enim sũt in archetypis. Doxius Cælij filius.) Cæli, non Cælij. Phœnices, vt Theophrastus.) Tirinthij, nõ Phœnices. teste Pausania. Paulò pòst est, Aeacus inuentor argenti, non Ceacus. Terebram, glutinum, ichthyocollã.) Malim veterem lectionem, Ter. glu. lithocollã. Staphylus Sitheni filius.) Imò Sileni. Bouem & aratrum Briges Atheniensis.) Scribo, Buzyges. ex re nomen habet. Inducias Lycaon)Lycanor verius. Cithara edita carmina composuit Terpander.) Lege, Citharœdica car. Prosaicam orationem.) Apage Prosaicam: Scribo, Prosam orationem. In Græcia verò Pyrrhus Dædali cognatus.) Euchir, non Pyrrhus, attestantibus Græcis scriptoribus. Hippagum Salaminij.) Vetus lectio habet, Samij, pro Salaminiis.

Cap. LVIII. Græca inscriptio plenior erit hoc modo: Ναυσικράτης τισαμένου ἀθηναῖος κόρα καὶ ἀθηνᾷ ἀνέθηκε. Vbi omissum erat, cui numini anathema consecratum esset.

Cap. LX. Nasica collega Lanati.) Lænatis, legi debet.

EX LIBRO OCTAVO CAP. I.

Qvippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia.) Rectiùs legitur in manuscriptis, Et imperiorum obedientia. Indicis Arabici minores.) Veteres codices: Indis arant minores. Suprà quoq; libri sexti ca. XIX. de elephantorum apud Indos vsu dixit: Iis arant, iis inuehuntur. Ad hoc ca. huius libri XI. docens vbi nascantur, Arabiæ non meminit.

Cap. II. Aut lasciuiente pernicitate colludere.) Syncera lectio veterum codicum: Aut las. pyrrhiche col. Est autem πυῤῥίχη saltationis genus Cretensibus in primis familiare. Lecticas etiam ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabantur, nec elephanti lecticarij. Quapropter sic scripsimus: Lecticis etiam ferents equaterni singulos, puerperas imitantes.

Cap. III. Circa hos belli cura summa.) Veteres rectiùs: Circa hos belluis summa cura.

Cap VII. Et illum dimitti pactus si interremisset. Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit.) Scribo ex fide nostrorum exemplarium: Et ille, dimitti pactus, si interemisset, solus in harena congressus, m. p. d. c. Et non longè à fine huius capitis: Pari equitum ex aduerso dimicante: non, E diuerso.

Cap. VIII. Antea domitandi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallem.) Distinguendum: Domitandi gratia, greges equitatu cogebant.

Cap XV. Cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis comburat.) Nimium est, Comburat. Amburat, satis erat.

Cap. XVI. Non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus.) Amentiæ, legi debet. Velut de putans absconsione turpitudinem.) Noua elegantia, dignior tamen Apuleianis istis, quàm Plinio. Simplicior est vetus lectio: Velut abscondente turpitudinẽ loco. Leonum simul pugnam plurium.) Turbatus est ordo: restituimus sic: Leonum simul plurium pugnã. Non sine ostento quodam tẽpore illo generosos spiritus iugũ subire prodigio significante.) Et hic veram lectionem commonstrant archetypa, nempe hanc: Nõ sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρος, id est, saluatoris templum Dionysij appellauere.) Antiqui codices: Quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. ab eo facto, scilicet ab hiatu leonis.

Cap. XXI. Nec flexu multiplici, nec vt reliquæ, corpus impellit.) Posteriùs Nec, redundat. Interficiunt eos cauernis facilè cognitis sola tabe. necant illi simul odore, moriunturque.) Verba quæ proximo versu præcedunt, faciunt vt magis probem veterem lectionem, videlicet hæc: Sæpe enim enectum concupiuere reges videre. Proinde sic lego: Iniiciunt eas cauernis, facilè cognitis sola tabe. necant illæ simul odore, moriunturque. Iniiciunt eas mustelas scilicet, regiæ cupiditatis mercenarij ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeò nocendi auidam, vt vltro latebras basilisci peruestiget, & vel cum certa sua pernicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. Dissimile est, quod de viuerris in cuniculorum venatu narrat infrà capite 55. Iniiciunt

eas,

eas, inquit, in specus, qui sunt multifores in terra.

Cap.xxii. Itaque Copas, qui Olympionicas scripsit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomen est Doricum, quale Gorgopas. Et in lupum se conuertisse,) Conuertisse dixit pro conuersum esse. itaque Se, redundat. Sic Vertere quoq; sæpe est apud Liuium reperire: Id consilium in caput authoris vertit & similes locutiones. Sequitur: Eundem x. anno restitutum, athleticè restitisse in pugilatu, victoremq; victoria Olympia reuersum. Vetus potior: Eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, victoremque Olympia reuersum. Sic Horatius: Magna coronari quis victor Olympia & Athleticæ, est τῇ ἀθλητικῇ, sicut Arithmeticen dicimus. Cap.xxiii. Nec pedibus pauendas tantùm serpentes.) Restitue luxatum ordinem: Nec pedibus tantùm. Eosque non in fronte aut ex aduerso cernere.) Aut redundat.

Cap. xxvii. Iaculando ea petendoque deficiat.) Quanto melior antiqua lectio: Iaculando se appetendoq; deficiat.

Cap.xxx. Alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri.) Germana lectio: Alternis annis mares, alternis fœminas fieri.

Cap.xxxi. Theophrastus author est, angues eo modo & stelliones senectutem exuere, eamq; protinus deuorare.) Quonam referendum est illud, Eo modo? Nihil enim præcedit, quò referri posit. Et exuuias deuorari, vt de stellionibus verum esse ipse Plinius libro trigesimo capite decimo testatur, ita de anguibus manifestò falsum est, cùm eæ passim reperiantur. Legendum itaque, Anguis modo, non Angues eo modo. Eosdem pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.) Hoc quoque, sicut id quod præcedit, ex authoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attinebat veterem lectionem mutare? Eosdem pestiferi morsus in Græcia. innoxios esse in Sicilia.

Cap.xxxii. A partu duas habent herbas, quæ aros & seselis appellantur: pastæ redeunt ad fœtum: illos imbui lactis primo nolunt succo.) Cur Illos, potius, quàm Illum? Sed longè aliter scripsit Plinius: Illis imbui lactis primos volunt succos. illis, aro & seseli, quòd intelligant eis occultam quandam vim inesse, fœtui suo salubrem.

Cap.xxxvi. Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.) Rursus data opera vitiata lectio. Opinor parum Latinum doctulis istis videbatur, infracto colapho dignam. Arborem auersi diripiunt.) Bellum & hoc. Sed quis vnquam id vidit saltem scriptum aut pictum? Legendum igitur, quemadmodum habent magno consensu vetusti codices: Arborem auersi derepunt: hoc est, non proni, sed posterioribus primùm pedibus, anterioribus interim motum est omnibus, qui modò vel semel vrsum ab arbore descendentem viderunt. Atq; in hoc quoq; hominem imitantur, præter morem quadrupedum. Quamobrem pulchrè cohæret cum eo quod proximè præcedit: Ingrediuntur & bipedes.

Cap.xxxvii. Conduntur & alpini. quibus magnitudo media est.) Vera lectio vetus, Quibus magnitudo melium est. Sunt his pares & in Aegypto: similiter resident in clunes.) Lege, Similiterq; residunt in clunes. Alliquanto post. Maleficio eo, aliquis de industria mutauit in Maleficio illo, nimirum quò minus esset vocalium. Grande verò opræprecium.

Cap. xxxviii. Sufflata cute distentæ, ictus hominum & morsus canum arcent. Manente sensu, verba tantummodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent. Sufflatæ cutis distentu.

Cap.xxxix. Vel annua fame edurant.) Rectiùs, Durant. Scriba dormitans e literam geminauit.

Cap.xl. Canes defendêre Cimbros, cæsis dominis eorum plaustris impositi.) Legendum, canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Cui nomen Hyrcani reddidit Durides.) Duris, lege, quemadmodum primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerum scriptor. Et reginam Bithyniæ Consingin vocant veteres codices, non Consygnen. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro retrahens. quamuis aquam transiliens se occultasset, quàm significans demonstratio est, cauda primùm deinde rostro.) Hæc oratio media sui parte malè sarta est. Consulamus archetypa. Illic reperio sic scriptum: Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa, quàm silens & occulta, quàm sign. dem. &c. qua scilicet fera, à cane visa. Vides nimirum Lector, quantum intersit. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, citius cerni.) Hic quoq; longè aliter habent incorrupta exemplaria, vbi legitur, Faunos cerni, quam dictionem deprauator non intellexit.

Cap.xlii. Laceratumque pariter aurigam inuenimus.) Quid hic facit auriga, cuius longè aliud officium est? Lege non Pariter aurigam. sed Porigam, vnica voce. Proriga enim appellatur, qui equos admittit, vt est apud Varronem lib. 2. c. 7. In fine capitis legendum: Præterque vesicæ conuersio: non, Præterquam. Est enim is morbus iumentorum proprius, non hominum. Simile mendum & alibi aliquoties in hoc authore occurrebat.

Cap. xliii. Vt bibant cogendæ exonerandæúe sunt.) Meliùs, Exorandæúe. hoc est, cogendæ sunt, nisi malis eblandiri, vt bibant. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum emi.) Lege, Quadragenis millibus enixas. Cùm enim dixisset, quæstus ex iis opima prædia exsuperare, qui ferè ex fœtura solet fieri vberrimus, hoc subiecit exemplum.

Cap. xlv. Sunt authores, ipsa complente decimum mensem duos parere, nunc raro geminos.) Hæc lectio nihili est. Plinius longè aliud scripsit. Sunt authores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raró geminos. Cap. xlviii.

Hispania nigri velleris præcipuas habet: Pollentia iuxta alpes, Canusia retuli, quas Erythras vocant: item Bætica, vt Canusium: furuas Tarentum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus vsus medicatus.) Facilè agnoscas & hic eundem castigatorem. Syncera lectio est hæc: Hispania nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas vocant: item Bætica: Canusium fului, Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus vsus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis vsu veniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi viri. Vetus ac syncera lectio: Quippe ahenis polientium extracta, in tomenti vsum veniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis: Culcitra tomento quàm viduata suo. & de tomento, non de indumento. accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequuntur: Antiquis enim torus è stramento erat. Sicut villosa, & etiam ventralia.) Coniunctio Et superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi vult hîc M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositítius M. Ancus? Certò scio in Roman. Historia neminem hominum, aut Deorum esse hoc nomine. Dicet

cet aliquis, de Anco Marcio accipiendum. at ex omni regum Roman numero solum Romulum consecratum legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cùm in promptu sit in archetypis verum nomen: In templo Sangi. Equidem demiror, quòd hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grammaticis, vt etiam in Liuiana historia vno atque altero loco in Ianum sit demutatus. Et est quidem vnius numinis vtrunque nomen: sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiam debere: nam huius primi opera typographi Roman. sunt vsi. Vndulata vestis primo laudatissimis fuit.) Lege, E lautissimis. Ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerunt.) Quid significat, Acu facere, Latinè scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere: nam pictæ vestis mentio præcessit.) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria.

Cap. L. Mares quàm maximè simos, longis auriculis, infractisq; armis quàm villosissimos probant.) Lege, & distingue: Mares quàm maximè simos longis auribus infractisque, armis quàm villosissimis, probant.

Cap. LII. Primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus.) Et hic & lib. 9. cap. 56. in antiquis exemplaribus constanter legitur, Fuluius Lippinus.

Cap. LIIII. Mira solertia, visco inungunt oculos. calceariique imitatione venantium tradunt.) Vetusti codices: Visco inungi, laqueisque calceari. nam vtroque modo capiuntur. Sequenti versu, Cornelius, superfluè adiectus est. nam & hoc ex authoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium authorem retulit. Alioqui cum duo sint in Indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. Item sequenti versu lege, Nouam exultatione adorare, non, Noua exultatione adoriri.

Cap. LV. Vltima huius capitis dictio dilabidas, est, non Labili.

Cap. LVI. Damæ mansuescunt raro cum fere iure dici non possint.) Cum Plinius hic perquàm elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, vt videre licet in manuscriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt raro, cùm feri dici iure non possint. Complura nanque sunt nec placida nec fera &c. demiror, quibus intemperiis agitatus deprauator lectionem mutandam putarit, ac damas hic inserendas, quamuis iam antè in alio genere recensitas, nec hic vllo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoque, quem Plinius fecit, De semiferis, ipse vertit, De damis. Sic nobis hic verè literarius porcus bonos authores castigat. Et talia dissimulanter transilit Hermolaus, dum Aristotelem, dum Theophrastum, dum id genus alios consulit, dum Roman. editionem cum Veneta confert, non paucis locis vtranque ex æquo vitiatam, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen inprimis curandũ erat. quod non illius insectandi causa dictum accipi velim, cui perpauci in literis conferri possunt, præferri fortassis nemo: sed vt appareat, hanc viam succurrendi veterum monumentis, quam non ingredimur, esse longè certissimam, si modò viri docti negotium id, qua par est, cura ac religione tractandum suscipere non grauentur.

Cap. LVII. Quos Censoriæ legis princeps. Q. Scaurus & M. in Consulatu non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia.) Vbi nam legitur istuc Consulum par? imò vbi Q. Scaurus? deinde, vbi sic loquuntur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionem. Integra sic habet: Quos Censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in Consulatu, hoc est, Censores, & ante eos Scaurus Consul, cœ. ad. Sic enim dictum est hic, Princeps, quomodo apud Poëtam: Princeps ærata Trachon secat æquora prora. id est, primus Librarij ferè non aliter scribebant Que, coniunctionem, quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit: vnde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO. CAP. VIII.

Delphinus non tantùm homini s amicum animal, verùm & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectiùs: Non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti. m. s. c. Ex hominum manibus vescens, ferensque se tractandum.) Lege, Præbensque se tractandum. Paulò pòst, Amphilochi, scribendum, non Amphilochij, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro.

Cap X. Et coopertα terra, ac pauita corpore.) Melius, Ac pauita pectore.

Cap. XIII. Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli accipiunt. Tenent disciplinam.) Lege, & distingue: Vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam.

Cap. XV. Silurus grassatur, vbicunque est, omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens, præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum, & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, nõ marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Borysthenis, Gangis. Horum medio catalogo non satis aptè inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, vt post Lisbouam nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino similimus. Is vulgo Italorum etiam nunc semilatino nomine moro appellatur, ob salsamenta illis notus, gustu aspectuque porcinam salitam nonnihil referentia: Germanis Husio dictus, quasi ὗς, sicut marino ἀπὸ τῆς μαείλλ. Cap. XVI. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius: Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt piscibus præscripta. Cap. XVII. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Tranquillo & Tacito. quanta fuerint potentia liberti Cæsarum. Cap. XVIII.

His aquam acceptam ore remittunt.) Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo est hic: His aquam emittunt, acceptam ore. Cap. XIX. Miratur Arcadia suum exocœtum.) Deest coniunctio, Et. Commemorato enim Verbani & Larij piscium miraculo, subiicit, Miratur & Arcadia. Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.) Scribendum coniunctim: Nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est. Cap. XXVII. Item miluus subit in summa maria. Has voces, Item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit.) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus: Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. vt periphrasi vtatur, de vulgo nota loquens. alioqui superuacaneum videri potest, de etymologia admonere in re tam clara

clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur. Cap.xxix. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege pelagij, πελάγιοι. Sic Græci longè à litoribus diſsita vocant: noſtri πέλαγος, altum. In fine capitis, Liburnicarum ludens imagine, ſcribendum ex fide archetyporum, pro Liburnicarum gaudens imagine. Cap.xxx. Simulque eam deſcendere in duo ſenſu carentia, niſi fortè triſti. Id enim vbi conſtat rumore nauigantium humana calamitas in cauſa eſt.) Antiquior lectio: Niſi fortè triſti (id enim conſtat) omine nauigantium, humana calamitas in cauſa eſt. Cap.xxxiii.

Nauigant ex his neritæ præbenteſque concauam ſibi partem, & alteram auræ opponentes, per ſumma æquorum velificant.) Primum Rectiùs legitur Veneriæ. Sunt enim conchæ non gratæ modò Veneri, ſed etiam cognatæ, ob communem è mari originem: celebriſque eſt eius deæ effigies, concham, atque haud ſcio an ex hoc ipſo genere, pede premens. deinde mirum, quod non concauam partem auræ præbeat concha, ſed diuerſam, cùm concaua ſit velificationi aptior. Sequenda igitur & hìc vetera exemplaria: Nauigant ex his veneriæ, præbenteſque concauam ſui partem & auræ opponentes, p. ſ. æ. u. Caſtigator non intelligens quid Latinis ſignificet præbere ſe & hunc locum corrupit, & ſuprà Præbens ſe tractandũ, in Ferens ſe tract. deprauauit, quemadmodum illic annotauimus. Cap.xxxiiii. Iam quidem in tota rerum natura damnoſiſsimum ventri mare eſt.) Ventri ſupereſt, nec habebatur in archetypis manu ſcriptis. Cap.xxxv. Animæ hominis periculo quæſita maximè placent.) Idem caſtigator nec hìc ſenſit Quæſita, poſitum pro Acquiſita. Proinde vitiauit veterem lectionem: Anima hominis quæſita m. p. Ac mox: E tan tis Solis ardoribus, atque Indicis quoque inſulis petunt, & admodũ pauci.) Syncera lectio: atque Indis quoque in inſulas petuntur, & admodum paucas. Nec aliter ferè Plinius hoc verbo vtitur, quamui. vbique ſtudium fuit literatori neſcio cui ſyntaxin temerè mutare. Speciem verò inani inflatam.) Vetus lectio, Speciem modò inani inflatam Modò, id eſt, tantummodo, frequens apud hunc ſcriptorem.

Præcipuum cuſtodiũt, pelago altius merſæ, quàm vt penetrent radij.) Tu ſcribe: Quare præcipuum cuſtodiunt pelagiæ, altius merſæ, quàm vt penetrent radij. De pelagiis piſcibus ſuprà monui. Nam apud Grecos non eſt, nec apud barbaros inuentores eius aliud, quàm margaritæ.) Lege addendo. Nam apud Græcos id non eſt: ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Mox eſt, Squamas aſsimulat: non Aſsimilat, quod Gallicum idioma ſapit. Enormes, & feri, coloriſque marmorei.) Vetus lectio: Enormes ferè c. que. m. Lautitiam eius omnem, apparatumque detractans.) Imò, Obtrectans. Gerebatque auribus tum maximè.) Scribe: Gerebat cum maximè. In primis elegans locutio, ſed perſæpe apud bonos authores ſcribarum vel oſcitantia vel peruerſitate mutata. Vniones conuiuis ad ſorbendũ dedit.) Melius, Abſorbendos dedit.

Cap.xxxvi. Quia cum vita ſua ſuccum eum euomunt.) Sua, ſupereſt. Fraudatam ſe protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.) Magis placet vetus lectio: Fraudatam profectò ſe luxuria credat, noſque indiligentiæ damnet.

Cap.xxxvii. Capiuntur autem purpuræ paruulis rariſque conchis textu, veluti naſsis, in alto iactis. Ineſt iis eſca cluſiles mordaceſque concharum, quales videmus has ſemineces, ſed redditas mari auido hiatu reuiuiſcentes. Appetunt eas purpuræ.) Et hìc locus peſsimè eſt à caſtigatoribus acceptus. Deprauationibus ſingillatim commonſtrandis prolixior eſſe nolo: collatio eas ſatis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum ſic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rariſque textu veluti naſsis, in alto iactis. Ineſt iis eſca, cluſiles mordaceſque conchæ, ceu mitulos videmus. Has ſemineces, ſed redditas mari auido hiatu reuiuiſcentes appetunt purpuræ. Cap.xxxix. In conchyliata veſte cætera eadem ſine buccino, pręterque ius temperaturæ. Aequè pro indiuiſo humani potus excremẽto dimidia & medicamina addunt.) Hæc perobſcura ſunt, nec mirum, cùm ſint deprauata. Legendum: Præterque ius temperatur aqua pro inuiſo humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Hoc eſt, præterquàm quòd buccinum detrahitur, etiam hoc intereſt, quòd hìc ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidium inditur eius quod in purpuræ tinctura indi ſolet. Præter, Plinius vtitur pro Præterea: id vbique fefellit caſtigatorem qui exceptionem eſſe putabat. Cap. lx. Sed alia ſunt, nec habent finem vitia: iuuatque ludere impendio, & luſus geminare miſcendo iterum, & ipſá adulterare, adulteria naturæ.) Syncerior lectio: Sed alia ſunt è fine initia: quod pulchrè quadrat cum his verbis, Luſus geminare miſcendo iterum. Cap. xliii. Glanus, qui & glanis vocatur.) Caſtigatior lectio: Cautius, qui glanis vocatur. nam ſic præcedentibus pulchrè cohæret. Cap. li. Plani piſcium, quibus cauda non obeſt aculeiique, vt teſtudines & raiæ, in coitu ſuperueniunt.) Ita ne teſtudines inter planos piſces numerantur? Rectiùs: Plani piſcium, quibus cauda non eſt, aculeatique, vt teſtudines, in coitu ſuperueniunt, id eſt, teſtudinum modo.

Spari, torpedo, ſquali.) Sargi, non ſpari. Circa ſinem capitis eſt, Coaleſcit vulnus, non Caleſcit.

Cap. liii. Poſtea viſum tanti in extrema Italia petere Brunduſium oſtreas. Rectiùs, In extremam Italiam, familiari Plinio locutione. Cap. lvii.

In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio, In cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO CAP. III.

Ingentium eſt ei, teſtudines raptas frangere.) Legendum: Ingenium eſt ei, id eſt, natura.

Quarti generis eſt percnopterus, eadem moratur per lacus.) Vetuſta exemplaria: Percnopterus, eadem oripelargus. Sequenti verſu, Vt quam verberet coruus: nihil erat neceſſe mutare in, Vtpote quam. Cap. viii. Traditum eſt, miſſas in ſublime ibi excipere eos.) Melius, Miſſas in ſublime ſibi. Cap.ix. Ac rictu columbis potius.) Vetus lectio: Ac victu columbi potius: vt intelligamus, eam & leguminibus veſci, præter reliquorum accipitrum morem. Ad hoc rictum vix puto inueniri de vllis auibus, nedum de columbis.

Cap. xix. Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & ſibi quoq; prædantur. Lege: Et ſibi quæq; prædantur. Cap.xxii.

Scipio, an Metellus vir Conſularis, an M. Sextius.) Prius An ſuperfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni ſocer fuiſſe fertur. Cap.xxviii.

Et Cyrenaici Achorem. Legendum, Et Elei Myiagron. Atteſtatur noſtris exemplaribus & Pauſanias. Ibidem, Qua litatum eſt illi die: non, Poſt quam litatum eſt illi deo. Cap.xxxiii.

Madefactum multa aqua pennis puluerem spargunt.) Lege, Madefactæ multa aqua. In genere item ripariarum est) Antiqua lectio: In genere parrarum est. Parrarum & Horatius meminit, tanquam inauspicatarum: Impios parræ recinentis omen Ducat. Eadem iam pauore libera, ac materna vocante cura.) Rectiùs: Eadem in pauore libera, ac materna vacans cura. Non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum à nidis aucupe, (nam tunc volatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum alioqui vtatur, cùm aut non habet pullos: aut longè alio loco habet. Cap. XL.

Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.) Lege, Grandioris. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus. Cap. XLII. Super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem vocant.) Legendum, Psittaci quidem etiam sermocinantes. nam hæc verba, Super omnia humanas voces reddunt, ad præcedentia referuntur. Præterea legendum, sittacen vocat. & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. nam quod ad terminationes attinet, altera Græca est, Latina altera, neutra barbara. Vltimorum hoc capite verborum vera lectio est, Ac cibis blandiente, non, Ad cibos. Sensus est apertus. Quin & proximè sequentis cap. extrema verba deprauatè leguntur: Quæ poturo sufficeret: pro, Quantum poturo suff. Cap. XLIII.

Hunc siue æmulatione incitatus manceps.) Nihilo deterius habuit pristina lectio, Aemulatione vicinitatis: & plena erat locutio etiam absque participio. Cap. XLIX. Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie.) Quibus tam bellis ciuilibus? nam plura fuerunt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses vocabantur, verba per parenthesim interiecta, post hanc vocem Bebriacenses, statim subiici debuerant. Præclarè adiuuerunt hic quoque nostra exemplaria, vbi sic legitur: Venere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, &c. Loquitur de bello ciuili Othoniano, quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. & Externæ, verbū est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. Is quisquis fuit, non sentiens, Et pro etiam dictum, putauit aliquid deesse. Cæterum aues ipsæ nouæ appellatæ sunt, cùm recens aduenissent, ac deinde appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum aduentu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis. De nouis auibus. Sic enim & hic, & in primo libro constanter habetur in manu scriptis voluminibus. Cap. L. Gallinaceos quoque pascendi lacte addito cibis.) Non multum fortasse refert: attamen antiqua scriptura est, Lacte madidis cibis.

Cap. LV. Liuia Augusta.) Vetus lectio, Iulia Augusta. Nec erat mutanda nam tametsi hæc ipsa gentilitio nomine Liuia primùm dicta est, tamen iam natu grandior, vt marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta consalutata, & perque honoris gratia in gentem Iuliam ascita, Iulia Augusta vocari cœpit, relicto priore nomine: quemadmodum ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis authorum monumentis, duntaxat quoties Augustæ cognomen additur. Cap. LX. Nec aliâs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis.) Legendum, Nec alia plures. s. parit, quàm melancoryphus. Tantò fœcunditas maior paruis Cap. LXI.

Cui membrana, ceu pennæ.) Melius, Cui & membranaceæ pinnæ vni. Cap. LXIII.

Ea de causa ingrediuntur in conceptu.) Melius quadrabit, si legas, In coitu, vt est in manu scriptis. Vicisse Olympia prægnantem equā Hecratidis Thessali inuenimus.) Scribo, Prægnantem Echecratidis. Cap. LXIIII. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, vel tantos & innumerosos edunt.) Lege: Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, sues tantùm & numerosos edunt. Cap. LXX.

Qui ob id coguntur in nassas.) Lege. Quæ ideo coniiciuntur in nassas. Cap. LXXIII. Orygem perpetuò sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem cum mirabili modo ad remedia sitientium.) Germana lectio. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem mirabili modo ad rem. si. Sequenti versu vbi legitur, Saluberrimi liquoris haustu vesicis: dele, Haustu. Cap. LXXIIII. Vulpes & milui: angues, & mustelæ, & sues.) Codices antiqui melius. Vulpes, & Nili angues: mustelæ, & sues. Componit enim animalium paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Philarcho traditur: Is enim author est, &c.) Vetus lectio: De aspide miraculum Philarcho reddatur. Vult enim Plinius fidem rei, quam narrat, penes authorem Philarchum esse. Id cùm non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO. CAP. VII.

Nigra crusta est prima, saporis amari.) Lege, Cōmosis crusta est prima. Explanat enim has voces, commosin, pissocero, propolin, ac primò commosin. Cap. X. Apprehensis ponduscuIo lapillis se liberant.) Melius, Apprehensi ponduscuIo lapilli se librant.

Cap. XI. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo, Reiectus. Cap. XII. Itaque cum prima.) Lego pro Cum, Tum, hoc est, Vergiliarum exortu. Cap. XIII. Qua feruoris ipsius spuma concrescit.) Scribe, Quæ videlicet membrana. nam si spuma nominatiuus non ablatiuus esset, In quam, dixisset potius, quàm Qua.

Cap. XIIII. Contrà copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace pascunt.) Non leue erratum. Lege, Ac iam melle, non erithace pascuntur: vt sit sensus, Si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, Ac iam, in Maciem, non bellè cohæret. Ergo diligentiores: pro vna voce Ergo, suppositæ sunt tres, Qui autem sunt. Mox, Dies status inchoandi: melius quàm, statutus. In fine capitis pro, Non talia suauitas: vsusque, reposuimus, Non alia suauitas visque Cap. XV.

Aptissimum in æstimatione è tympo.) Vetus lectio, Aptissimum existimatur è thympo. & sequenti versu pro, Cum sit, Quod sit. Sequens probatio, vt sit odoratum, & dulce, reglutinosum.) Quid hoc verbi est, Reglutinosum? Restituimus: Odoratum, ex dulci acre, glutinosum. Cap. XVI.

Aequitas etiam in eis obstringitur.) Lege addendo voculam, Aequitas quidem etiam in eis obstringitur. Nec caret sua elegantia particula Quidem. Sicut sequenti versu temerariè fecit, qui detraxit vocem Ergo, scribens, In primis præcipitur, pro In primis ergo præcipitur. Nam vbi incubauere, fauos liuidos faciunt.) Antiqui codices, Nā nisi incubauere. vt quod præcedit, ad opera, non de mellificio, sed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit.

Tertio

Tertio inde versu adde verbum Existimatur: Hulceribus aptissimum existimatur. Quam probabilem aliâs sententiam fucorum euentus coarguit.) Prouentus, non Euentus. Cap.xvii. Cum procedit, vna est: totum examen circa eum conglobatur.) In vetustis codicibus aliter legitur, ac distinguitur: Cùm procedit, vna est totum examen, circaque eum conglobatur. Bellum verò, quòd mox, Assidui custodes authoritatis, nescio quis deprauit in, Assidua custodientes authoritate. Apparatus indicio diem tempestiuum eligentium.) Lego, Apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proximè pręcessit. Si quà lassatus deficit, aut fortè aberrauit, odore prosequuntur.) Verior lectio: Si qua lassata def.a.f.a. odore persequitur. nam lassari & aberrare in regem competere nõpo test. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes.) Vt verior, ita multo elegantior vetus lectio: Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem, &c.

Et continenter: Sedere in castris ducis Drusi Imperatoris, tunc prosperrimè pugnatum)Lege: In castris Drusi Imperato. cum prosp.pug. Et circa finem capitu. Alterutra pars, quæ suis: non, Quem suis. & sequenti versu: Maximè rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c.f.e. Cap. xviii. Aliqui non nisi in tantum adacto intestinum sæpe assequatur.) Vetus lectio: Vt intestini quippiam sequatur. Sequenti versu redundabat, Dein. Adrepentesque foribus opertas sufflant: ab hoc spatio prouolant.) Restituimus ex fide veterum codicum: Adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant. hoc est: ad flatum ranarum prouolant apes. Cap.xix.

Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolans.) Adde voculam Hic, Papilio etiam hic. quòd non de quouis papilione loquatur. & Aduolitans frequentatiua forma legendum. Sed grauius erratum mox sequitur, vtpote non simplex: Filis etiam araneus, quacunque incesserit, alarum maximè lanugines obtexit. Non enim de araneo loquitur, sed tertium nocendi modum papilionis narrat: Filis etiam araneosa, quacunque incessit, alarum maximè lanugine obtexit.

Cap.xxii. Prima eas retorquere rursúsque texere inuenit.) Veteres codices: Redordiri, rursúsque texere. Cap. xxiii. Hanc ab his quoque cogi subigique.) Quoque redundat, sicut antepenultimo versu duæ dictiones, More ceræ: quæ cera ex postremis syllabis verbi Lentescere, nata est. Et primam dictionem huius capitis, quæ est Bombyces, mutatis postremis literis perperam assuerunt fini vigesimisecundi capitis, cùm ibi non minus grauiter, quàm argutè, dictum sit, vt denudet fœminas vestis: ac si dicat nihil absurdius fieri posse, quàm cùm vestis ad tegendum partes, quibus pudor debetur, inuenta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit, si dicas, Vestis bombycina, ac non simpliciter Vestis.

Nec puduit has vestes etiam viros leuitate vsurpare, propter onera æstiua.) Ita ne hæ vestes propter onera vsurpantur, ac non magis propter leuitatem? Verior lectio: Nec puduit has vestes vsurpare etiam viros leuitatem propter æstiuam. Primum fœminarum lasciuia his vsa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas spectari. Deinde viri quoque vsurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conueniẽtem.

Cap. xxiiii. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substantiuum poscit. & habetur sanè in manu scriptis: Circinato orbe adnectens. Circinitum vocat tam absolutum, vt circino ductus videri possit. Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his quidem verbis nullum commodum sensum video. Quod si legas, vt in nostris archetypis habetur, Derelicta lasso prętenti summa parte: sensus erit, prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. Ibidem Arbitrari licet, legendum est, non Liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.) Pro Expansa, lege, Et sparsa. Ideo sparsa, quia saliunt. Pariunt autem trecentos.) Reposuimus: Pariunt autem & tricenos.

Cap.xxviii. In Thraciæ partibus iuxta Olynthũ.) Vetus lectio, In Thracia iuxta Olynthũ. Quod in hoc annotaui, ne indocti, qui sic loqui solent, exemplum apud Plinium inueniri iactent.

Cap.xxix. Iidem quippe noctibus non volare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinquà maria ab iis transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maximè miretur, famem quoque, quam propter externa pabula petiere, sciunt imminere.) Non obscurum erit ex collatione, quanto & hic antiqua lectio sit incorruptior: Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quòd maximè miretur, fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Italiam ex Africa magna cohorte infestant.)Scribo, Italiam ex Africa maximè coortæ infestant.

Cap. xxxii. Multa autem insecta & aliter nascuntur, atque asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere potest, vbi de papilionibus fit mentio, non de asilis. Sequenti versu est, Inde porrigitur vermiculus, non oritur.

Cap. xxxvii. Alij præfixa his pila cuspidant.) Malim, vt vetus: Alij præfixa hastilia cuspidant. præcedit enim Cornibus. Oculos vnicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes. Vetus lectio melior: Oculus vnicolor nulli, cum cãdore omnibus medius color differens. Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet: Humectant, conniuet. Ab iisdem, qui altero lumine orbi nascerẽtur, Coclites vocantur: queîs parui vtrinq; ocelli, Lucinij iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœdè corruptus. Exemplaria manu scripta habent: Ab iisdem, qui altero lumine orbi nascerẽtur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisq;, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quòd hic sit vnoculus natus, ille per vim eluscatus. Porrò Coclitem eo modo Opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autẽ Coclites Horatiorum gentis, sicut Seruiliorum Ocellę, Fabriciorũ Luscini. Pompeiorum Strabones, Papyriorum atq; Aeliorum Pæti.

Bobus bis mutantur.) Vetus lectio: Boues bimi mutant. Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, & linguam etiam ac palatum.

Cap.xxxix. Quæ verò ratio, crocodilis, si non cruori, sed dgritiæ tergoris tribuatur, & solertia.) Lectio sanè inepta, castiganda ad exemplaria vetera sic: Ceu verò nõ crocodilis duritia tergoris tribuatur, & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundã opinionẽ qui subtilitam animi constare cute operimentisq; corporum putabant.

Velut languidiores, cum menstrui cursus stetere.) Legendum, Vt & lanugines oris, c.m.c.s.

Cap. xl. Primogeniti in quaq; parte sues primas premunt, & si escæ sunt faucibus proximæ.) Prodigiosa depra-

deprauatio, cùm à Plinio scriptum sit: Primis genitis in quoq; partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ, scilicet Mammæ.

Cap. XLI. Tenuißimum camelis, mox equabus.) Manu scripti codices habent Equis, nusquam obseruantes recentiorem exceptionem de ablatiuo in filia bus, equabus, asinabus. Sicut & supra 40. cap. Asinis à fœtu dolent, non Asini. Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus.

Cap. XLII. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant, Dalmatiæ Docleatem mittunt Ceutronum terræ Natusicum.) Vetus lectio: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Dalmaticas vocat iuga à Carnis ad Dalmatas vsq; pertinentia.

Cap. XLV. Sunt autem crura his obliqua, humani poplitis modo.) Pollicis, non Poplitis. Qua perfossa, ceu vinculis, spiritus fugit.) Legendum, Ceu iugulo, scilicet perfosso.

Cap. XLVI. Leo etiamnum tortuosos.) Scribo, Tortuosius.

Cap. XLVII. Confirmant & apodas habere, nyctetin & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent.) Nyctetin pro rara non agnosco, quæ Græcis vespertilionem sonat volucrem potiùs, quàm auem. Raræ aui rarum nomen magis conuenit, quemadmodum habet antiqua scriptura, Et apodas habere, & ocen & drepanin.

Cap. LI. Hinc tot cantibus & modulis flexiones.) Antiqua lectio potior: hinc tot cantus & moduli flexionesq;.

Cap. LIII. Qui venena serpentium suctu è corporibus exigerent.) Melius Corporibus eximerent.

Scythæ sagittarum vngunt aciem.) Vetus lectio, Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO. DVODECIMO. CAP. IIII.

VNam quam peculiarius Virgilius celebrauit, ebenum.) Rectius manu scripta volumina: Vnã è peculiaribus Indiæ Virg. celebrauit ebenum.

Cap. V. Quorum pondera adeò in terram curuantur, vt annuo s. i.) Incorruptiora exemplaria: Quorum imi adeò &c.

Cap. VI. Quo sapientiores Indorum viuunt.) Lege, Sapientes, id est, philosophi.

Cap. IX. Facilius hoc & crustosius amariusque & gummossum.) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum: Facilius hoc, & crustosius, amariusque: at Indicum humidius & gummosum. Ibidem legitur, In libras x. terni. non, x tantum.

Cap. XIII. Vt alij existimauere frutice venoso.) Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur, habent. Frutice myrtuoso. Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri, quàm gummosus, & similes Plinianæ voces.

Cap. XIIII. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem Arabiam.) Imò, Orobiam, à magnitudine ὀρόβου, hoc est, erui. Vltimo huius capitis versu lege, Potius quàm in micas frietur.

Cap. XVI. Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.) Scribo, Facillissimè autem adult.

Cap. XVIII. Periti rerum astruxerunt.) Asseuerant, non Astruxerunt.

Cap. XIX. Reuehunt vitrea & ænea.) Melius, Et ahena. Sterilior imbre, ceu dire naturæ.) Vetusti codices: Sterilior imbre, cæduæ naturæ, & mox illic legitur, Venia cædendi, non, Metendi. Deinde sorte germina discerni.) Cremia, non Germina: quæ vox vel ex Psalmographo nota esse poterat

Cap. XX. Per Nabatæos Troglodytasque confines, qui considêre ex Nabatæis.) Vetus lectio: per Nabatæos Troglodytas, qui considêre ex Nabatæis. Vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap. XXIIII. Eandem quæcunque sit aspalato.) Lege, Eandem, quæ sit aspalatho.

Cap. XXV. Maximè probatur, quòd ante semel fluxit.) Melius vetus exemplar Maximè probatur, quod ante semen fluxit, id est, antequam semen prolatum sit. Paulò pòst illic legitur: Exit & in Pamphylia, sed aridior: non Acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO. CAP. I.

PRimumque id scire conuenit, mutata authoritate ad peius transisse gloriam.) Syncera lectio: Mutatam authoritatem, & sæpius transisse gloriam.

Cap. III. Vestes prolongant tempus.) Antiqui codices: Vestes prorogant tempus. Summa commendatio eorum, vt transeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agentem.) Magis placet quod iisdem codicibus habetur: Vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Neque enim vsqueadeo corrupti fuerunt Romanorum mores vt frequentior esset viris, quàm fœminis, vnguentorum vsus. Ac mox: Sed quosdam crassitudo maximè delectat, idipsum approbantes.) Illic est, Spissum appellantes, non idipsum approbantes.

Atque Caium principem solitum lauari.) Lege, Atque Caium principem solia temperari, scilicet iussisse.

Vtinamque dicere possemus, quis primus instituisset ista. nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicere aquilæ) Duas voculas, Ita est, quibus perquam eleganter Plinius vtitur, scribarum siue potius castigatorum temeritas deprauauit in, Ista. Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis voluminibus: Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic libr. 7. c. 40. dixit, Ita est profectò, alius de alio iudicat dies. Item libro 18. ca. 6. Itaque est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Præterea libro 24. ca. 1. Ita est profectò, magnitudo populi Romani perdit ritus, vincendóque victi sumus.

Cap. IIII. Genera earum plurima: & prima fruticem non excedentia: sterilem hanc, aliubi & ipsum fertilem, breuémque ramis obiri vmbra foliorum.) Emendata lectio: Sterilem hunc, aliubi & ipsum fertilem breuiq; ramorum orbe foliosum. Qui error tam crassus est, vt mirum sit à nemine deprehensum. Præterea cæsum à dorso puluinato, & in aluo media fissura plerisque vmbilicatum.) Reposuimus ex manu scriptis: Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum. Quod erat prius, pomis refertam) Pro his verbis longè alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc: Erátque, cùm hæc proderem, fertilis.

Cap. VII. Certoq; eam fugit alienus humor, qui alium omnem rigat.) Lege: Qui aliam omnem rigat.

Cap. XI. Neq; ad alios vsus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus, nondum sparto communicato.) Syncera lectio; Nec aliis vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, n. s. c.

Cap. XII. Quæ potuit esse segminibus vtrinq; amputatis.) Scribo, Resegminibus. Minus sorbet. Politur & charta magis, vt splendeat.) Lege, & distingue: Minus sorbet politura charta magis splẽdet. Deprehẽditur &

ditur & lentigo oculis, ſed mediis inſerto glutinamentis ceu tænia iunco papyri bibulo, ibi vix litera fundente ſe.) Voluminum veterum emendatior lectio: Sed inſeria mediis glutinamentis tænia fungo papyri bibula, vix niſi litera fundente ſe. Nam fabrili à gummi commiſſuræ fragiles ſunt.) In eiſdem codicibus melius eſt. Nam fabrile, gummiſque fragilia ſunt. Fabrile videlicet glutinum. & Gummis, genitiuus eſt à Gummi, κόμμι κόμμεως. Minimum hunc modum integerit.) Lege, Minimum hoc modo intergerij.

Cap. XIII. Quod eò magis miror, ſi etiamnum Homero condente Aegyptus non erat. At cur ſi iam hic erat vſus, in plumbeis linteiſque voluminibus ſcriptitatum conſtet? Cur & Homerus in ipſa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos, non Epiſtolas prodidit?) Hic tenebrio neſcio quis aliquot voces ex II. cap. repetitas, ſed deprauatè, infulcire auſus eſt. nam vetuſta exemplaria omnia tantum habent. Q.e.m.m. ſ.e.H.c.Ae. non erat: aut cur, ſi iam hic erat vſus in ipſa illa L.B.&c. Agnoſcis erudite Lector Plinianum orationis fluxum, nullam interpolatoris operam deſiderantem. ô impudentiam.

Cap. XV. Interiit nuper incendio, quam Cethegus decedés libris 14. permutauerat.) Vetus lectio: interiit nuper incendio à Cethegis deſcendens, H-S. xiiij. permutata. A Nomio Tiberij Cæſaris liberto.) Lege addendo: Item à Nomio. nam duas recenſet ampliſſimas, Ptolemæi vnam, alteram Nomij, Operimento conchylij & laminæ per mediam veſtitam fuiſſe.) Pro peſſima opera malum gratiam meritus eſt, quiſquis hic Pliniana verba, aliquot de ſuo additis, interpolare non eſt veritus. Nam ſyncera ſcriptura tantum habet: Operimento laminæ veſtitam fuiſſe. quemadmodum lateritij parietes ornatus cauſa marmoreis cruſtis veſtiuntur. Nutriuntur optimè ſplendeſcúntque, manuq; ſicca fricantur ab alienis maximè: nec abaculis læduntur, vt in his genitæ.) O bellè tractatum Plinium. Vide obſecro Lector, quantum hæc à germana lectione diſcrepent, quæ talis eſt: Nutriuntur optimè ſplendeſcuntque manu ſicca fricatæ à balineis maximè: nec à vinis læduntur, vti his genitæ.

Cap. XVIII. Totumque abire in lacum.) In altum, non In lacum.

Cap. XIX. Punicum malum cognomen ſibi vendicat.) Lege, Cognomine ſibi vendicat.

Cap. XXI. Semine colore & ſpecie foris.) Farris, non Foris.

Cap. XXIIII. Vtilitas herboſa ergo, & eò lætior ſatietas, quod perquam modico pingueſcunt & quadrupedia.) Exemplaria vetera: Vtilitas, quæ eruo, ſed ocyor ſatietas, perquam modico pingueſcente quadrupede.) Obiterque inter ordines allium capeſſere fertile eſt.) Lege, Allium & cæpe ſeri fertile eſt.

Cap. XXV. Vix vt reſpicere è naui tutum ſit.) Proſpicere, non Reſpicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO.
CAP. I.

SVbdiales inambulationes vmbroſis operculis opacat.) Syncera lectio, Vmbroſis pergulis. vt eſt videre in emendatis manu ſcriptis.

Cap. II. Vua tam parua, vt niſi pinguiſsimo ſolo coalere non poſsit.) Rectiùs, Colere non proſit. In neglecto ſolo moroſa, pingui putreſcit, gracili omnino non prouenit.) Legendum, In eligendo ſolo moroſa. Moroſam in eligendo ideo dicit, quòd ei nec pingue nec gracile ſatis conueniat. Tuncque Albanum vinum æmulantur, Reſtituimus ex vetuſtis codicibus. Albano vino æm. Sic Martialis: Aemula Baianis Altini littora villis. locutione à Græcis accepta, ἁμιλλώμεσοι. leuius hoc videri poterat, niſi in his leuibus tam ſepe ſcribæ ludere ſibi permittant. Mœrica contra omnes ictus firmiſsima.) Veteres libri, Contra omne ſidus fir.

Cap. III. Et coronaria naturę luſu ſtephanitis.) Scribo, Coronaria naturæ luſu.

Cap. IIII. Cum C. Gracchus Tribunus plebis ſeditionibus agitatis interemptus.) Latinius noſtra exemplaria, Plebem ſeditionibus agitans. Rarô quippe adhuc fuere, nec niſi importatis ſingulis teſtis millia nummûm.) Vetus lectio, Nec niſi in nepotatu.

Cap. VI. Pucino retulit acceptos, non aquoſo.) Lego, Pucino retulit acceptos, non alio vſa. Cum eadem vitis aliud aliis locis pullulet.) Maluimus & hîc noſtros manu ſcriptos ſequi, in quibus eſt, Aliud aliis locis polleat.

Cap. VII. Nec Cymoliti per ſe gratia.) Noſtri veteres codices, Tmoliti, habent, cuius & apud Galenum fit mentio. Cæſarem non aliud potaturum.) Scribo, Poturum.

Cap. XIII. Interfectam fuiſſe à marito.) Scribo ad exemplar vetus, Interfectam fuſte à marito, atteſtante Gellio. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite, id eſt, quod nunc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt.

Cap. XIIII. Sic quoque diu tranſmarina fuerunt in authoritate ad atauos vſque noſtros, etiam Falerno iam reperto, ſicut apparet ex illo Comico verſu Anaxipolis Thaſij: Quinq; Thaſij vini inde depromam, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thaſium Latinos verſus ſcriptitaſſe? an fortè Græcè quidem ſcripſit, ſed togatas fabulas. alioqui ineptè citatur teſtis, vbi agitur de authoritate, quæ fuit vinis in Vrbe atq; Italia. Subiiciam & hîc veterem lectionem, quò magis appareat deprauatio. Sic quoque poſtea diu tranſmarina in authoritate fuerunt, & ad auos vſque noſtros: quin & Falerno iam reperto, ſicut apparet ex illo Comico verſu: Quinque Thaſij &c. Neque enim ratio temporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ poſt Opimium Conſulem in pretio fuerunt. Millia cadorum congiorum.) Lege, Cadorum congiariorum, id eſt, qui congium caperent. Sequenti verſu eſt, C. Sentius, non Cenſius. Hortenſius ſuper decem cados hæredi reliquit.) Non video, cur hoc magnum videri debeat, cùm Lucullo eiuſdem vini pluſquam C. M. cadorum fuiſſe ſupra in hoc ipſo capite ſcriptum ſit. verior eſt dubio procul manu ſcripta lectio X M. cadorum, quod ſcribæ hoc modo ſcribere ſolent X̄, inde lapſus occaſio.

Cap. XV. Quid ni? Et Cæſar Dictator triumphi ſui cœna vini Falerni amphoras C. Chij cados C. in conuiuia diſtribuit.) Conuiuia hic vocat certum conuiuarum numerum vnà diſcumbentium, qui ferè intra Muſarum numerum conſiſtebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septem conuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus eſſent centum cadi vel Cyclopum conuiuio. Itaq; malui antiquam ſcripturam ſequi, Quid, non & Cæſar Dictator triumphi ſui c.v.F. Amphoras, Chij cados, in conuiuia diſtribuit, id eſt, in ſingula conuiuia ſingulos cados, ſingulaſque amphoras.

Cap. XVI. Fit & è pomis.) Melius, Fiunt & è pomis. Ac mox: Primumque è palmis, non, Proximumque ei è palmis. Myrtiten Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò pòſt indicabimus.) Melius, Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Ex cæteris herbis colatis.) Colatis, redundat. Qualem

& redolent salicum Patauinorum in palustribus vindemiæ.) Lege, Qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vin.

Cap. xvii. Adeò nihil intentatum in vita fuit.) Elegantius datiuo casu: Adeò nihil intentatum vitæ fuit.

Cap. xviii. Aspendios, damnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare significat. Aegyptus & ecbolinam habet abortiuos facientem.) Vetus, Aegypt. & ecbolada habet, abortus facientem. Sic & maris nauigio.) Rectiùs, Mari nauigato.

Cap. xix. Prolibare diis infastum habetur vino.) Rectiùs in vetustis codicibus scribitur Vina, sicut tertio abhinc versu, Polluta & Græca. Præcepta tradiderint.) Præcepta condiderint, est in veteribus, idq; non ineleganter, vt nihil opus fuerit mutare. Anni prioris vina nonnusquam fæce acetóue condiunt.) Vetus lectio: Nonnusquam prioris vini fæce acetóue condiunt.

Cap. xx. Iterum sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sapor.) Cùm deferbuit, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete primùm adiectæ. Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.) Lege, Picis autem adustio. nam superiora resinę vitia sunt, hoc picis. Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam.) Non Indicam, quod absurdum erat, sed Idæam, ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto.

Cap. xxi. Sic coopercula doliorum medicanda.) Imò Opercula. Error natus ex geminatione literarum.

Cap. xxii. Postera die ex ore halitus fœtidi.) Veteres codices disertè habent, Halitus cadi, vt intelligamus eos nimia temulentia cadum olere. Cùm priorem diem quotidie perdant. imò verò & venientem.) Nihilo deterior erat vetus lectio: Illi verò & venientē. L. Pisonem vrbis Romæ curatorem ab eo delectum.) Syncerior lectio extat in antiquis voluminibus, L. Pisonem vrbis Pom. curæ ab eo delectum. hoc est, ad curam. Præfectus vrbis creatus est, non curator: & præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO.
CAP. I.

OLeam Theophrastus celeberrimus è Gręcorum authoribus.) Moderatius Plinius Theophrastus è celeberrimis Græcorum authoribus. M. Seruius T. F. Aedilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius L. F. Certè Seruius, prænomen est, non nomen. Nec desiderare rastros, aut falcem vllam, aut curam.) Elegantius vetus: Nec desiderare rastros, aut falces, vllámve curam.

Cap. iii. Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.) Vera lectio: Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Cum omni hora oleum decrescat.) Lege, Omni mora.

Cap. v. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices: Quam earum finitimis locis o. e. d. Nec erat opus mutare.

Cap. vi. Præterea conchas & plumbeas cortinas aere vitiari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic: Præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Refertur enim ad Decapulandū, quod præcessit.

Cap. vii. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum vocant.) Vera lectio vetus, Inter Cappadociam & Galatiam quod Selgiticum vocant. Idem erratum deprehendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribendo sic: Selgiticum neruis vtile diximus. E pice fit, quod picinum appellant.) Lege Pissinum, non Picinum, vt sit Græca vox.

Cap. xi. Præcocia verò mustea.) Scribo, Præcoci, referendo ad proximè præcedens Prouentu.

E strutheis odoratissima.) Lege A strutheis, id est, post struthea.

Cap. xiiii. Tamen peculiare nomen dedit.) Lege addendo: His tamen peculiare. His. s. lanatis, quorum mentio præcessit. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant. Belgemela à foliis. folium enim vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira verò denominatio à gemino folio Belgemela. Sed cur potius à gemino, cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent: Quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium vnum, aliquando & geminum, erumpit. Mirum autem videri non debet, si Belgæ spadonia vocabant Romano, & non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essent: apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodum notum. Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

Cap. xv. Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur.) Scribe addendo, Aliter in aliis atq; aliis loc. a. Cōduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, non aliter, quàm in cadis. Pręterea quæ in pomis proprietas pyris quoq; vini. Similiter iis ægris medentes in escam dant.) Vera lectio: Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidē modis, nec aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrisq; vini: similiterq; in ægris medentes cauent.

Cap. xvii. Eandem pomis in vino subigunt.) Melius, Vino subigunt. Oleo spergi in ore, vt de palmis diximus.) Hoc nusquam dictum est: sed particula Vt, redundat. Mox legendum, De palmis diximus: vt sit trāsitus ad reliqua. Ac si dicat, Nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secundas mensas de earum fructu dici. nunc de ficis proximè dicendum.

Cap. xviii. Ad nos ex aliis transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ quæ sunt purpureę & mamillanæ similitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide veterum exemplariorum: Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiserat Chias, Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexandrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.) Eadem exemplaria veram etiam nunc lectionē retinent: Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret, quod mox subsequitur: Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.) Elegantius vetus lectio: Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit.

Cap. xix. Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est, putri eius tabe, ex qua nati ad cognatā volant.) Antiquior lectio, & melior: Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant.

Cap. xx. Setaniæ tamen maius pomum est.) Tamen superuacaneum est, natum ex proximis syllabis, taniæ, nec ad sensum quicquam facit.

Cap. xxi. Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.) Cuinam obnoxia? Syncera lectio: Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotūda præcellunt. cæteris

ris

risvini ſapor.Et rufatur capillus primùm prodeuntibus nucleis.)Nuculis,non nucleis.

Cap.xxiii. Molitura etiam præſtant.) Vetus,Moluntur etiam,& præſtant &c.

Cap.xxv. Minus quinquennio eſt.)Satis Latinè dixerat Plinius, Minus quinquennium eſt:nec erat, cur mutaretur.

Cap.xxviii. Aliquorum lignum ipſum in vſum & pomi vicem, vt grana myxtis, quas in Aegypto gigni diximus.) Vetus lectio: Aliquorum lignum ipſum in vſu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus.Dixit autem Plinius his verbis:Pomum longius pyro,incluſum amygdalæ putamine & corio,colore herbido.

Cap.xxix. Antequam piper reperiretur,illam obtinens vicem.) Illius obtinens vicem, legendum eſt. Plebeia,torrida,ac ſqualida.) Scribo, Retorrida:qua voce libenter vtitur. Quin & virgę anuli.)Lege:Virgei Papyrium Naſonem.) Maſſonem, non Naſonem, atteſtante Liuio.

Cap.xxx. Et poſtea acceſſere genera eius.Hanc ſylueſtrem &c.)Quam hanc?Libri vetuſti: Poſtea acceſſere genera:tinus, hanc ſylueſtrem &c. Alioqui malè cohæret, Acceſsit & regia, niſi tinus præcedat. Folio criſpo ac breui,quæ inuenitur rara.)Lege,Inuentu rara. Præferenda vtiq; myrto & oleæ eſt.)Vetus lectio, Præferenda ei vtroque olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO CAP. I.

NAuigantibus ſimiles, cùm integant aquæ circundata naufragiis. Cùm verò receſſerint, fugientes cum mari piſces circa tuguria venantur.) Vera lectio:Nauigantibus ſimiles,cùm integant aquæ circundata:naufragis verò,cùm receſſerint : fugienteſque cum mari &c.

Non pecudes hos habere, nō lacte ali, vt finitimos. Ne cum feris quidem dimicare cōtingit.)Meliùs: Nō pecudem his habere,nō lacte ali,vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare co. Potus non niſi ex imbre.) Legendum addendo,Potus iis. Et ſequenti verſu,Et hæ gentes certè:Certè,ſuperfluit.

Cap.ii. Roborum vaſtitas intacta.) Et hìc adde vnā dictionem:Aeuis roborum vaſtitas intacta.

Cap.iiii. Veluti pop.Rom.ipſa corona impoſita.) Ipſi,nō ipſa. Longum eſt, nec ex inſtitutione operis.) Vetus lectio,Nec inſtituti operis.

Quique patriæ muros primus ſcandens,audentem irrumpere occidit. Quique ciuem maluit ſeruare, quàm hoſtē occidere.) An non hæc inter ſe pugnant? ſicut nec id aptè cohæret quod mox ſubiicitur: Vtque eum locum,in quo ſit actum, obtineret hoſtis eo die. O ſtrenuè nauatam à deprauatore operam,& cui nulla ex his, quæ hìc memorantur, corona dignum ſit præmium. Reſtituimus ex fide manu deſcriptorum hoc modo: Quæ ſub ipſo Ioue datur, cuique muros patria gaudens rumpit. Confert enim leges Romanas de ciuica,cum illa Græcorum de Hieronicis, hoc eſt ſacrorum certaminum victoribus,in quorum honorem patria cuique ſua redeunti murorum partem diruebat,quà oppidum intraret: tanquam nihil opus eſſet mœnibus ciuitati,quæ tales viros gigneret. Mox ſubiiciuntur capita legum, Ciuem ſeruare, Hoſtem occidere,Vtque eum locum,in quo ſit actum, hoſtis obtineat eo die.

Cap.v. Nec non & in copia frugum.) Veteres codices:Nec non & inopia frugum. Diſtinguemus ergo proprietate naturaque,& vbi res coget, etiam Græcis nominibus vtendum.) Vtendum, ſuperfluit. nam omnia referuntur ad verbum Diſtinguendum.

Cap.vi. Continentur hiſpido calyce, per genera plus minus complectente.)Scribe addendo.Plus minus cutem complectente.cutem glandis ſcilicet.

Cap.vii. Gignunt & alia ramorum eius pilulas, corpori,non pediculo,adhærentes.) Legendum,Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo adh. Item circa finem capitis: Et in folio rubente aquoſos nucleos candicantes. non Rubentes, quod neſcio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

Cap.viii. Granum hoc, primoq; ceu ſpecies frutices paruos aquifoliæ ilicis.quiſquilium vocant.) Syncera lectio:Primoq; ſeu ſcapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis:cuſculium vocant. Eſt enim Hiſpanum vocabulum, non Romanum: & cuſculiatum videtur olim dictum, quod nunc deprauatè ſcarlatum. Signū hoc eius,quod in tenebris decerpitur.) Quo,non, Quod. Græci cortices arborum appellant.) Vetus,Corticis arborem.

Cap.xviii. Tingendi cauſa ad ſeruorum veſtes.) Illic legitur,Ad ſeruitiorum veſtes.

Cap.xxiiii. Et apud nos vere palmæ à matre integræ decerpuntur:meliores enim ſunt,quæ non diuiſę fuerint.) Integra lectio: Et apud nos ferè palmis à meſſe decerpuntur. ex his meliora,quæ ſeſe non diuiſerint. Loquitur de foliis. Decidua à populo quernaque.)Rectiùs,Decidua populea quernaque.

Cap.xxv. Cæteræ vere concepto.) Vetus lectio:Cæteræ vere cœpturo. Sic fit,vt dum prima cacumina impelluntur,ſe cutis aperiat, geniculato incremēto.) Et hìc diuerſa lectio, Vt prima cacumina impelli ſequutis appareat.

Cap.xxvi. Cedri, & iuniperus, & ilex, annuæ ferè habentur:nouus fructus in iis autumno pendet.)Noſtra exemplaria:Citreæ, & iuniperus, & ilex, anniferæ habentur: nouuſq; fructus in his cum annotino pendet.

Cap.xxix. Quoniam omnis infirmitas cælo magis accidit.)Lege, Cælo magis obnoxia eſt.

Cap. xxxii. Faſtidio balſamum alibi naſci natura, quàm in Syria, noluit ferè: nec non & palmam naſci vbique,aut natam parere.) Si dixiſſet Alibi, quàm in Iudæa,veriſimilius erat: neque enim in tota Syria naſcitur,aut vlla alia eius parte,præterquam Iudæa. Antiquior ac verior lectio hæc: Faſtidit balſamum alibi naſci,Aſſyria malus alibi ferre:nec non & palma naſci vbique,aut nata parere. Cælum nullo modo quit flecti.)Quit,redundat. Mutari naturam in iiſdem locis, atq; in profundo valere.)Exemplaria vetera: Atq; pro indiuiſo valere. An in Lyciis frigidiſq; montibus naſcitur.)Lege,At in Lyciis Phrygiiſque mon.

Cap.xxxvi. Durantque eius alta tecta.) Eius, non eſt quò referatur. Lego, Durantque æuis. Sic ſupra: Aeuis roborum vaſtitas intacta. Et canori tibiæ ipſo educendæ.) Meliùs: Et canere tibiæ ipſæ docendæ. Nec aliter eſt in emendatis exemplaribus.

Cap.xxxvii. Licet populi vitibus placeant, & Cæcubum ducant.) Lege, Et Cæcuba educent.Sequacis ad iuncturas lentitiæ.) Rectiùs, Ad vincturas.Mollioribus vaſis, quàm vt è corio fiant.) Vilioribus, non Mollioribus. Deciduæ ſalici fertilitas.) Legi debet: Cædua ſalici fertilitas.

Cap.xxxviii. Ictus ab altero capite vel grauis ſentiatur.)Atqui magis conueniebat,Vel leuiſsimus.Legendum itaque, Vel graphij, non, Vel grauis. Eſt autem graphium (vt vulgo etiam notum eſt) ſtylus ferreus,quo in ceratis tabellis, quicquid libuerit,exarare ſolemus. Fagis pectines tranſuerſi in pulpa apud anti-

antiquos.Inde & vasis honos.) Distingue: Apud antiquos inde & vasis honos.

Cap.XL. CXX. modij tunc lentis pro saburra ei fuere. Pudendum erratum, cùm tam modica saburra vix mediocri nauigio sufficiat, nedum illi vsq; ad miraculum ingenti: ἀλλὰ τῶν τοιούτων οὐ φρόντις Ἱπποκλείδῃ, modò sensus sit vtcunq; Grammaticus. Vera lectio est, CXXM. modiûm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.) Modico, scilicet simulachro. Id miratur, quòd alioqui iuncturæ ferè nullæ sint, nisi in grandibus simulachris. Nónne simulachrum Iouis in arce è cupresso durat.) Veteres codices, Simulachrũ Veiouis.

Cap.XLIIII. Et dulcior in Punicis.) Restituimus ex archetypis nostris, Et dulciori in Punicis. Sensus est, Quò dulciora poma, eò minus viuacẽ esse arborem. Decẽ arbores metiens.) Mittens, non, Metiens. Quod notatur & in spina fullonia.) Scribo: Quod verò in spina fullonia: Pendet enim à præcedente verbo Gignatur. Edendi ratio ætatis quadragenis diebus. Rectius, Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.
CAP. III.

IN Aquilonem obseruare vites & arbores poni suasere.) Lege, In Aquilonem obuersas vites.

Cap. IIII. Sed idem solum vbicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit, quàm vitiis. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quæ ita vocatur. Emendari vitem hac terra putatur.) Longè emendatior, ac planior vetus lectio: id quod vel absq; commonstratore cuiuis Latinè scientis perspicuum esse potest. Est autem hæc: Sed idem solum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè, quàm vitiis posset, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quę ita vocatur, emendari vite macra putatur. Hæc lectio bellè quadrat & ad præcedentia, & ad sequentia.

Item vites aduri, quod non antea, Thracia sensit admoto Hebro.) Nostra exemplaria verius, Aenos sensit. Campos Rosciæ dixit Italię sumẽ esse.) Roseæ scribendum, vt est in veteribus. Virg. Et Rosea rura Velini.

Cap.VIII. Harenacea vtuntur, si aliqua non sit: in vliginosis verticibus, & si alia sit, vbi hos gentium solos nouimus &c.) Emendatior lectio: Harenacea vtuntur, si aliena non sit: in vliginosis verò, & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, & reliqua. Vbij Germanica gens erat, sed in Gallicam ripam à Romanis traducta: quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis Colonia.

Cap.X. Amygdalæ in argilla molli meridiem spectanti seri iubentur.) Amygdala legi debet, & Iubet, non Iubentur. Præcedit enim proximo versu Mago, cuius hoc est præceptum. Ac mox eodem versu, Gaudere & dura: non, Gaudere eas in dura.

Quo in genere & cùm parui sunt, auelluntur.) Vetusti codices magno consensu habent, Et cum perna sua auelluntur: & ita meliùs cohæret cum his quæ sequuntur. Nanq; & huic principio eligi solum refert.) Meliùs, Nanq; ad principium e.s.r.

Non omittendum naturæ miraculum, ex tam paruo gigni arbores.) Magis placet vetus lectio: Non omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

Cap.XI. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos: in faucibus imisq; palmum & pedem.) Restituimus mutata distinctione sic: Latos pedes ternos in faucibus, imosque palmum & pedem. In faucibus, id est, summa sui parte. Imosq;, id est, ima sui parte. Cato crassiorem quinq; digitis non omisit. Idem ait, attinere meridianam cæli partem signari in cortice.) Scribo, & distinguo: Cato crassiorem quinq; digitis. Non omisisset idem, si attineret, &c. Cato referri debet ad præcedens verbum, Præcipiunt. Et Nõ omisisset, eleganti eclipsi dictum est, ac si dicat, ideo à Catone omissum præceptum hoc, quia nullius sit momẽti.

Cap.XII. Illam inscitiam pudendam esse conuenit, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudenda sanè inscitia locum hunc deprauatum apparet, cùm in antiquis voluminibus rectè legatur, adultas interlucare iusto plus. Interlucari autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorum parte, quantum opacitati earum detrahitur, tãtum luci accedit: vnde & Interlucare, dictum.

Cap.XIIII. Ne excutiatur in vento, ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: Ne exacuatur in uẽto, ne cortex à ligno decedat alterutri. Præcessit enim: Calami exacutio medullam ne nudet.

Cap.XV. Atq; vt gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legendum pro Ligetur, Legatur. Ac mox: Vt inde potius distillaret mucor. vbi humor, pro Mucor legebatur.

Cap.XVIII. Autumno ablaqueato, & stercus adiicito.) Lege, Addito, non Adiicito. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadem olIueta constent.) Integra lectio est: Vt æuis eadem olIueta constent. Sic suprà lib.16. capite secundo, Aeuis roborum vastitas intacta. Eiusdem capite 36. Durantq; æuis tacta alta. Mirumq;, quę Pallas castigatori hanc mentem dederit, vt eam vocẽ vbique aut omitteret, aut deprauaret. Confessa enim de tempore serendi æquè ratio est, vere & autumno id ex magna parte fieri decreuere.) Rectius in archetypis legitur, & distinguitur, hoc modo: Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Ac mox, Naturæ totius, non, Potius. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, Complexus.

Cap.XX. Ideo nucibus potius, quàm radice, p.c.i.) Scribo, potius, quàm viuiradicibus.

Cap.XXI. Et prędictis velut armamentis vinearum.) Hæc verba, quæ nescio quis fini præcedentis perperã assuerat, huius capitis initio ad posuimus, meliùs hic cohærentia. Id enim, cùm decisi, nec intorti trigemmes.) Lege. Idem cùm decisi. Paulò pòst pro In area, restituimus Marra.

Oculorum exinde materia emicat cum aqua, trigesimosexto mense viuiradix transfertur.) Scribo & distinguo. Oculorum inde materia emicat, cum qua XXXVI. mense u.t. Detraxere hoc experimenta seminarij curaq;. Sequitur vinearum ratio.) Distinguendum, Detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur u.r.

Cap.XXII. Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo, Sulco latitudo palæ satis est. Eodem versu, In quanq; partem, non, Quancunq;. Quę ex his longiores fient, vt vites binas accipiant. E diuerso aliæ labuntur.) Antiqua lectio, Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Intra biennium autem fructus.) Malui veterem lectionem: Interest autem biennium fructus, quò tardius in sato prouenit, quàm in translato. Ideo vtriusq; fructum tardũ, præterea retorridum & nodosum puluinosumq; reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria consentiunt, sic habet: Id vtrunq; fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Operarum ista computatio est. In latifundiis verò legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima nat. fest.

Cap.XXIII.

Cap. xxiii. Et vlmus detruncata à media inter ramorum scamna digeritur.) Legendum, In ramorum scamna. Meridianum Solem spectare palmites debent.) Non malè est in manu scriptis: Spectare palmæ debent. nam sequitur mox: Rami à proiectu digitorũ modo subrigi. nec de vitibus loquitur, sed de arboribus, quæ vitibus maritantur.

Traduces Gallica cultura binis vtrinque lateribus, si pedum quadrageno distent spatio, quaternis viceno, inter se obuij miscentur alliganturque vno conciliati, virgultorum comitatu obiter ligati quà deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem iunco.) Repræsentabimus & hic veterem lectionem, quàm veriorem esse certè illi facilè iudicabunt, quibus id culturæ genus visu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de Cisalpina Gallia loquitur. Est autẽ talis: Traduces Gallica cultura bini vtrinq; lateribus, si spes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se miscentur alliganturque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati, quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. Sed quia vilitate redituum impendia exuperent.) Reditum, non Redituum. Vilitas enim de vino intelligi debet. Cariosasque tantum vitis partes incipientes marcescere deputando.) Antiqua scriptura, Incipientes inarescere. Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis. Plagas in arborum tonsura supinare, velut calices faciendi.) Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturam calluisse, nec agriculturam. Reponenda igitur ex vetustis exemplaribus in corrupta lectio, & hoc modo distinguendum: Quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor.

Cap. xxiiii. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim solum infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ.) Verior lectio, & cum proximè præcedentibus Plinij verbis melius cohærens, est hæc: Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ. Vnde partium adhibita societate, nominum quoque cum hominum miseriis.) Castigauimus ex fide manu descriptorum: Vnde partium debilitas, societate nominum quoq; cum hominum miseriis. Idque aues corticis sono experiuntur.) Adde Caui. Aues caui corticis sono experiuntur. Quapropter & grando in iis causis intelligi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Deest coniunctio, &. Et pruinarum iniuria euenit. Sunt enim tria diuersa mala. Nascitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege, Tepore humido. Quod araneum vocant.) Quod particulam scriba de suo adiecit. Legendum (araneum vocant) per parenthesin. Idem peccatum scribarum & aliis locis, nec in hoc solo authore, deprehendere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Malè detracta est cõiunctio, cùm scriptum sit: Et ibi autem, & in reliquis partibus.

Intereunt pleraque excisa stirpe.) Lego, & fissa stirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.) Vetus scriptura mollius, Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum.

Cap. xxv. Inter vitia arborũ est & prodigiis locus.) Et hìc nescio quis tres primas huius capitis voces fini præcedentis assuerat.

Cap. xxvi. Autumno varia, & hoc est ex natura soli.) Scribo, Varia, & ex natura soli. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua seri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manu scriptorum voluminum: Etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. quod sanè aptius ad præcedentia de Hispanorum vindemiis verba quadrat. In Sulmonensi Italię agro Fabiano.) Lege addendo, In Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano.

Tantò magis si niues scateant.) Quis vnquam vel vidit, vel legit niues scatere? Vsque adeo nihil referre putant isti, quem sermonem etiam facundissimis authoribus affingant. Scribi debet, Si niues iaceant.

Cap. xxvii. Et ab ima parte circunforato defluens pituita abstrahatur.) Abstergeatur, non abstrahatur.) Similis stercoratio. Gaudent ea, &c.) Meliùs, Similis fimi ratio. Gaudent ea, & reliqua.

Eo anno violenta, proximo dulcia futura.) Lege, Vinolenta. De Punicis loquitur.

Cap. xxviii. Multi talpas amurca necant.) Lege addendo, Multi & has, & talpas. Et has, scilicet formicas, quarum mentio proximè præcedit. Vltimo versu legendum: Cuius rei rationem quoq; eodem volumine tradidit.

EX LIBRO DECIMOOCTAVO. CAP. I.

Tenebris quoq; & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu) Nescio quis detraxit vnum verbum minimè hoc loco superuacaneum. Legendum enim, Tenebris quoq; suis, &c.

Cap. iii. Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerunt.) Lego, Inuenerat. Est enim paternus casus Pilumni, sicut mox Pisonis. Et vnus tantùm apud authores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentum suum à priscis consecratus est. Ludos boum causa celebrantes, Bupetios vocabant.) Vetus scriptura, Bubetios. Noxámve duplionémve decerni) Antiqui cod. Noxiámve. & sic alibi quoq;. Marci quidem Curij post triumphos.) Manius est verum prænomen huius Curij.

Et quidem vt tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, vbi recenset Plinius quos authores sequatur, nullus est Norbanus; & in manu scriptis exemplaribus tantum est: Et quidem, vt traditur nudo. nulla omnino Norbani in hoc loco mentione. D. Syllanus sapientiæ compositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc volumine.) Hæc duo verba, Sapientiæ compositissimæ, neq; aptè cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc: Sapientes verò complures, quos sequẽtes prætexuimus in hoc volumine. Aliquot, inquit, reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes verò, id est, philosophi, complures.

Cap. vi. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatus ei in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuisse dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendam esse, neq; aduerso amne.) Næ hic castigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide Germanam lectionem: Sic vt comparatos ei cæteros etiã Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Cæcos ideo, quod cùm Marius nouissimus in Misenensi villam ædificaret, tamen commodissimo eam situ posuit, quem alij præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eò grauius fuit, quia ab inimico prolatum. Postea sequitur, Conuenit nec iuxta pal. &c. Nõ fraudabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeiũ.) Vera lectio: Non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio. Qua locutione per septimum casum cùm sæpe Plinius vtatur, tamen castigatores ferè

ſemper mutare eam auſi ſunt. Omnium ſententiis abſolutus itaque eſt. Profectò opera non impenſa cultura conſtat.) Diſtinguendum aliter, hoc modo: Omnium ſententiis abſolutus. Itaq; eſt profectò, opera non impenſa cultura conſtat.

Fruteta igni optimè tolluntur.) Lego fructeta. Sic enim à frutice fructetum denominatur, ſicut à carice carectum. Humidum agrum foſsione concidi.) Melius, Foſsis concidi. Foſſas autem retuſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, imbricibus ac ſupinis lateribus procumbere.) Malè tractato loco ſuccurrimus auxilio veterum codicum hoc modo: Foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, ne procidant, aut ſupinis lateribus procumbere. Hæc lectio longè eſt planior. Cretoſum enim ſolum opponit ſolutiori, & pro natura terræ foſſas alia atque alia latera habere debere præcipit. Ora vtrinque lapidibus ſtatuminari. Plenior antiqua lectio: Ora autem earum binis vtrinque lapidibus ſtatuminari.

Cap. VII. At communis quadrupedum hominumque vſui lupinus.) Commune lupinum, neutro genere, legi debet. Sed nullum frumento ponderoſius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderoſius eſt. nam Plinius milium quoque frumenti genus facit, vt ex quo tum panem ruſtica plebs conficeret, cùm hodie in pulte ſit eius vſus, in paniſicio perraro. Et fortunatam Italiam frumento caneſcere candido.) Magis conuenit Canêre, quam Caneſcere, inchoatiua forma: nec habent inchoatiuum vetera exemplaria. Sequenti verſu lege, Peculiaris hodieque. Adiicit Sardum ſex libras.) Vetus lectio: Adiicit Sardum ſelibras. quod veriſimilius eſt, cùm ſequatur: Bœoticum totam libram addit. Porrò Selibras, diſtributiuè dixit. Lex naturæ certa eſt in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum eſſe frumentum quod in ſubactu congium aquæ cupiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam impermixtis, vt Cyprio & Alexandrino.) Rectiùs, Quibuſdam in binis mixtis. In Bœotia & Africa genus.) In Bætica, non, Bœotia. Seri non valet, niſi in ſicca & ſ.t.) Elegantius, Seri non vult. Quod quadrageſimo die, quo ſatum eſt, matureſcit.) Lege, Quàm ſatum eſt. Proximum trimeſtri, quod eſt minimè ponderoſoſum, tritico.) Scribo: Proximũ è trimeſtri quo dam minimè ponderoſo tritico.

Probatur autem leuitate, & læuiore, atque vt recens ſit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.) Verior antiqua lectio: Atque vt recens ſit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Significat autem amylum, tametſi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuiſſe notum.

Ignibus durato, ac poſtea emollito.) Molito: non Emollito. Ita ſapientes agricolę triticum cibariis tantum ferunt.) Legendum, Itaque ſapientes.

Quod in Hiſpania & Carthagine Aprili menſe collectum eſt.) Lego, In Hiſpaniæ Carthagine. Ea eſt Carthaginienſium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

Cap. VIII. In Aegypto autem & Syria, Ciliciaque & Aſia, ac Græciæ parte peculiares.) Nec hîc operæpretium erat mutare veterem lectionem hanc: Aegypto autem, & Syriæ Ciliciæque, & Aſiæ, ac Græciæ peculiares. Et mox, Aegyptus ſimilaginem conficit è tritico ſuo, nequaquam Italiæ parem.) Scribo, Italicæ.

Obſidionis famem deſcribens.) Famem exprimens, eſt in emendatis codicibus. Pulte fritilla conficiuntur.) Legendum, Fritilla, atteſtãte Arnobio, libro aduerſus gentes ſeptimo.

Cap. IX. Et cibarij tria, furfurum ſemodium. Meliùs, Furfurumque ſemodius.

Cap. X. Tritico nihil eſt fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: Hoc ei natura tribuit. Sequenti verſu eſt, Byzacio Africæ campo, non Byzantio. Triticum antè profundi aqua multa iubet, poſtea euelli, deinde Sole ſiccatum pilo repeti.) Euelli, hîc malè conuenit, vbi de piſtrinis ſermo eſt. Magis placet, quod habent vetera exemplaria, Eualli, Sicut paulò pòſt iterum eodem verbo vtitur Plinius. Et ipſa autem, inquit, quæ euallũtur, variam piſturarum rationem habent. Acus vocatur cum per ſe pinſitur ſpica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modò, non etiam frangitur. Id Baſilienſes molitiores vernacula ſua lingua renlen dicunt: quomodo alij vocent, neſcio.

Cap. XI. Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ admiſtione fermentabatur.) Abſurda lectio, reſtituenda ad verum ſic: Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc eſt, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentũ ei præparabatur. Vulgò verò nec ſufferuere faciunt.) Lege, Sufferuefaciũt, compoſita dictione. Cum apud veteres ponderoſiſsimo cuiq;, præcipuo tritico, ſalubritas perhibita ſit.) Craſſum hercle erratum, pro Ponderoſiſsimo cuique tritico præcipua ſalubritas. A feſtinatione, vt ſpeuſici.) Imò, Speuſtici. Non pridem etiam è Parthis aduecti.) Lege, E Parthis inuecto, aliâs oratio erit parum cõgrua. Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cùm nouem diebus macerata, decimo & ad ſpeciem tracta, & ſubacta vuę paſſæ ſucco eſt. Ibi poſtea in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.) Admetiar & hîc totidem verbis veterem lectionem: ea per ſe ſatis coarguet iſtam ſuppoſititiam. Eum nouem diebus macerant, decimo ad ſpeciem tractæ ſubigunt vuæ paſſæ ſucco: poſteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Vtitur tractæ vocabulo & Cato cap. 76. Galliæ ſetis equorum inuenere, Hiſpaniæ lino.) Scribe, Galli è ſetis, Hiſpani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.) Meliùs manu deſcripti libri: Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima, ſicut, In primis. In Campania tamen laudatiſsimus campus eſt montibus ſubiacens.) Lego, Laudatiſsima, & aliter diſtinguo: ſicut Veronenſi Piſanoque agro, in Campania tamen laudatiſsima. Deinde eſt nouæ orationis initium: Campus eſt ſubiacens montibus. Extatq; D. Auguſti decretum, quo anno ad vicena millia.) Scribe, Quo annua u.m. Alica adulterina ſit maximè è zea.) Rectiùs, Alica adulterina fit, maximè quidem è zea. Ac mox legendum, Difficulter deterunt vtriculos, non Conterunt.

Cap. XII. Ob hoc Pythagorica ſententia damnata: vel, vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica ſententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ ſunt in ea. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur. Album, nigrumque eſt, & columbinum, quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti piſum.) Hæc partim ſunt deprauata, partim (quod non leuius eſt crimen) perperam diſtincta: quamobrem totam orationem retexam: Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur, album nigrumque: eſt & columbinum,

quod

quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi, velut pisum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæterisq; leguminũ longæ.) Que redundat.

Cap. XIII. In transcursu eas attigere nostri.) Scribo, Ea. Sunt enim rapa Plinio vbiq; neutri generis, sicut mox, Quadrupedes & fronde eorum gaudent, non Earum. Masculinum, fœmininumque.) Antiqua scriptura: Masculum fœmininumq;. Ac rursum αὖθις αὖ, Rapam lætiorem, pro eo quod rectè erat: Rapa lætiora. Quota Luna procedente hyeme nix prima ceciderit.) Scribendum, Præcedente.

Cap. XIIII. Et vnum hoc seritur non arata, vbi fuerit maximè sabulosa.) Incorrupta lectio: Seritur non arato: quærit max. s. &c.

Cap. XV. Degeneratque ex leguminibus cracca.) Lege: Degeneransque. nam & hæc pabulum est. Marris à solo radi.) Melius, Ad solum quemadmodum dicimus, Ad viuum radi. Ac mox, Ita reliquæ. non, Itaq;. Et paulò pòst, Deplere sanguinem, non Repellere. Sunt enim contraria, Deplere, & Replere.

Cap. XVII. Quippe cùm Germaniæ populi edant eam.) Melius. Serant eam. frumentum esse probat, quòd cultura proueniat.

Cap. XXI. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cæli.) Syncera lectio: Omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli.

Cap. XXII. Vt mersis capitibus totis eas quærant viribus.) Viribus, abundat. Satis est, Mersis capitibus totis & attestantur antiqui codices.

Cap. XXIII. Nisi hìc malè substrauisse pecori colonum appareat.) Integra lectio: Nisi hoc contingat, malè substrauisse pecori. col. app.

Cap. XXIIII. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo vtilius dispergitur.) Antiqua scriptura: Vtilius discernitur. Nihilq; contrarium præripere quadam falsa diligentia.) Hæc verba neque cohærent cum superioribus, neque sensum habent probum. Germana lectio est, Idq; in contrarium præcepere quidam falsa diligentia.

Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitię, sed contemplanda tamen, grandi vitæ emolumento.) Posteriora verba aliter leguntur in vetustis exemplaribus, nempe sic: Sed tentanda tam grandi vitæ emolum.

Cap. XXVI. Foueas aperire, aquam de agro pellere.) Vetus: Incilia aperire, aquam de a p.

Bubus glandem tunc aspergi conuenit: in iuga singula modios CCXL.) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollendus est omnino, cum absoluta sit locutio etiam absque eo, q. d. iugatim singulos modios. Non vtique VI. Idus Feb. sed siue antè quàm ver præuenerit, siue postquàm hyemarit.) Confer veterum codicum lectionem, & senties quanto pulchrius cum ad præcedentia, tum ad sequentia quadret. Illic sic legitur, Sed siue antè, quando pręuernat, siue pòst, quando hyemat. Quando præuernat, hoc est, quando præmaturè ver incipit: quando hyemat, hoc est, quando hyems nondum desæuiit. In priore verbo elegans est compositio: posterius ex Græco χειμάζειν translatum est.

Cap. XXVII. Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces, heliotropium ac lupinum circumagũtur cum Sole.) Antiqua scriptura melius: Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo.

Cap. XXVIII. Itali fœnum ex dextera vna manu secant.) Restituimus ex nostris manu scriptis: Italus fœnisex dex. u. m. secat. Ex hoc vsq; ad brumã decrescunt dies, qui creuerunt sex mensibus. At Sol ipse ad Aquilonem scandens, asper, ardua emensus, ab ea meta incipit flecti.) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet: in vetere nihil est offendiculi: In hoc vsq;, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea m. i. f. Et huius veterinorum pabulo versa folia stringis, stringens autem deputas.) Syncera lectio: Et huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia, quæque mox sequuntur, magis etiam probabitur, euidentius veritate eius elucente. nos breuitati studemus. Transisse solstitium cantu ne putes.) Emendati codices: Transisse solstitium caueto putes. Et huius folia circumaguntur.) Scribendum, Et huius circumagam. vt supra tertio ab hoc versu, Et huius vertam. Nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem.) Lege: Quæque nunquam annonæ in. ca. Paulò pòst lego, Sapientiæ adsectatoribus.

Cap. XXX. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & raritas operariorum.) Elegantius est, Et caritas operariorũ. Alij omnino pendunt, & efflatu extenuari granum arbitrantur.) Quid est, omnino pendunt? Legendum, Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.

Cap. XXXI. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Et paulò pòst, Arcturus verò medius, non Medis. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vites vidi.) Vites, superfluit.

Sed æqui patrisfamiliâs modus est annonæ, cuiusque anni vtilitate.) Quanto elegantior vetus lectio? S. æ. p. modus est, annona cuiusq; anni vti. quemadmodum dicimus, Vti foro.

Cap. XXXV. Cùm repentè stellarum fulgor obumbratur, vti neque nubilo, neque caligine fluitans, graues denuntiantur tempestates.) Nostra exemplaria rectiùs: Cùm repentè stellarum vulgor obscuratur, idque neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Cum à Septentrione, ventum.) Illic legitur, ventum eum s. Aquilonem. Sole occidente, si ex vtraq; parte eius cælum putet, tempestatem significabunt.) Cælum petent. s. nubes. Nisi ita legas, non est quò referas verbum Significabunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam, item turbantes tranquillitatẽ.) Postetior pars castiganda sic: Item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Seq; iam bentes contra pluuiam.) Lege, Contra piluam. Formicæ absconditæ cõcursantes.) Addenda particula Vel, Absconditæ, vel concursantes.

EX LIBRO DECIMONONO CAP. I.

TExtumq; rursus tunditur clauis.) Lego, Textumque. vt de tela intelligatur. Quaternis denariis stipula eius permutata quondam, vt auri.) Equidem stipulas auri nusquam antea reperi. In manu scriptis exemplaribus legitur, scripula. id ponderis genus est, Ad cliuum vsq; in Capitolium.) Rectiùs, Ad cliuũ vsque Capitolinum.

Cap. II. In sicco præferunt è cannabi funes. Et spartum alitur etiam demessum, veluti natalium sit impẽsa.) Germana lectio. At spartũ alitur etiam demersum veluti natalium sitim pẽsans. Superiùs enim dixerat, Iuncum esse aridi soli. Distinguuntur & colore, ruffo nigroque, & intus candido. Laudatissima sunt, quæ

Africæ crescunt. Anne vitium id terræ, neque enim aliud intelligi potest, malúmne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuátne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.) Ita quidem legitur in vulgatis editionibus: sed longè aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, ánne vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.

Cap. III. Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.) Melius, Suauitate odoris ac saporis.

Quibusdam locis acceptantur riguis, & feruntur.) Absona lectio. Elegantiæ integritas in nostris manu scriptis exemplaribus extat: Quibusdam locis accepta riguis feruntur. Diuque iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multo infra Cyrenaicum. Id quoque adulteratur gummi.) Vetus lectio, Quàm quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi. Mirum quantum conferens candori mollitiæq;. Aequè nascitur fatiua vbiq;.) In vetustis codicibus tantum est, Nascitur satitua vbique. Aequè Echo, opinor, addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat.

Cap. IIII. Epicurus hortorum magister.) Antiqui codices habent, Otij Magister. quod magis probatur. Alias in Numidia atque Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.) Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo: Alias in Numidiam atque Aethiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. In Numidiam peti, quod verbum eodem versu præcedit: non, In Numidia aucupari, cum nullum sit aucupium Numidicarum, quæ cicures sunt, gallinaceique generis. de his enim accipiendum est. E frugibus quoque quoddam alimentum excogitasse luxuriam.) Lego addendo, Excogitasse sibi luxuriam. Ac mox, Alio pane procerum, alio vulgi. non, Alios. Et quæ minimè accederent ad desiderium panis.) Vitiauit elegantiam sermonis, quisquis hic Ad, præpositionem de suo addidit. Scribēdum erat, Accenderent desf. Ac mox, Iam quoq; in fenestris. Quoq;, superuacaneum est, nec habetur in emendatis codicibus. Et contingit aliqua gratia operi, curæq; nostræ.) Mollior est antiqua lectio, Operæ curæq; nostræ.

Cap. V. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt, in cibis non insalubres, tamen plurimum natant. Oleum odere miré.) Aliter legitur in nostris exemplaribus, ad hunc modum: Nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere miré. Quod de semine eius faciunt.) Lego, Quod è semine eius faciunt. Nostri armoracion.) Imò Armoraciam. Est enim Latinum nomen. Adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur rhaphanus.) O battologiam. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripsit & Morchion Græcus.) Moschion, non Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum Latinè versum vidimus, nondum publicatum. Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.) In, præpositio redundat. Lege, Qui decoctis extrahitur. Siser his seritur mensibus, Februario, Martio Aprili.) Vetus lectio, Siseris satus mensibus, Febr. &c. Mox est, Pluribus modis austeritate victa, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora non semper annotamus, ob euitandum lectoris tędium. quale est mox, Melle, vuísque pasśis, cum scribendum sit: Vuisue. Et aliquantò pòst, Folia quæ sunt in eis ampla, pro Quæ sunt his. Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiunt, si finduntur.) Si finduntur, superfluit. Sic enim est in vetustis voluminibus. Effodiuntur bulbi ante ver, aut de.il. fiunt. Aut, id est, alioqui. Sic lib. 2. cap. 70. Aut vndiq; cernerentur hæc sidera.

Cap. VI. Sectiui duo genera. hoc herbaceum fol.) Hoc, redundat. Sunt qui & allium & vlpicum inter Opalia ac Saturnalia seri aptisśime putent.) Veteres codices, Inter Compitalia ac Saturnalia. Pulchriusq; existimatur tale.) Antiqua lectio: Pulchriusq; tale existimant quidam. Sed hoc ad sensum nihil refert.

Cap. VII. Mirum in betæ semine: non enim totum eo anno gignitur.) Non malè antiqua scriptura: Non enim totum eodem anno gignit.) Nil ocimo fœcundius. Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt: lætius proueniet. Satum etiam pauitur terra adacta cuminum, & qui serūt, precantur ne exeat.) Syncera lectio: Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætius proueniat. sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Attestantur vetusti codices manu scripti.

Cap. VIII. Est autem satiuis differentia in folio.) Legendum: Et satiui autem differentiæ in folio.

Alij coloris & temporis satus genera discreuere.) Scribo, Alij colore, & tempore satus, genera discreuere. Cappadocas, Gręcas. Longiora his folia, caulesque lati.) Sine causa mutata est vetus lectio: Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulisq; lati. Tametsi ad sensum perparum refert. Medici innocentiorē, quàm olus esse iudicauere.) Verba, quæ sequuntur, postulant vt legamus Nocentiorem, quemadmodum legitur in antiquis voluminibus. Errori occasionem præbuit postrema litera præcedentis dictionis. Sequenti versu: Vtq; validis potius in cibo sint: Que, redundat. Sed teneritas in dotē fit. Frigora non tolerat.) Antiqua scriptura rectius: Sed teneritas in dote, si frigora non tolerat. Est etiam sua gratia nonnunquam plantę habitum excellentibus, halmyridia vocant.) Vera lectio veterum exemplarium: Nunquam plantæ habitū excellētibus. Inteligendum est enim de plantis brassicæ. huc facit diminutiua vox, ἁλμυρίδιον.

Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso quo fastigiatus est in toros, stringitur.) Duæ voculæ, Quo, & Est, redundant: & Striatur, lege, non Stringitur. nam inter toros interueniunt striæ, sicut in aruo inter porcas sulci. Eadem ratione striatæ columnæ apud Vitruuium leguntur. Sic & melopepones striato cortice conspiciuntur. Nullum gratius his solum, quàm Rauēnatium. Hortorum indicauimus corrudam. Hunc intelligimus syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant.) Distingue, Quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo syluestrem asparagum. Apricis gaudet & siccis, terra quam maximè lateritia.) Lego, Lateraria. Lateritios parietes dicimus, ex lateribus constructos. Laterariam terram, quæ apta sit fingendis lateribus. A Cornelio Cethego in Consulatu collega Q. Flaminij.) Quintius Flamininus est verum nomen. Ligusticum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbique suauius satiuum, sed sine viribus.) Integra manente scriptura, vitiosa distinctio sensum in contrarium deprauauit. Tu sic distinguito: Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbiq;: suauius &c. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendum, Planta tralata.

Cap.x. Nanque & ocimum se necat, degeneratq; ritè in serpyllum.) Vera lectio, Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum. Item contra formicas.) Lege, Idem Ac mox: Remedium monstrauit limum marinum, aut cinerem obturandis earum foraminibus. pro eo quod vulgò deprauatè legitur, Limo marino, aut cinere obturatis. Naporum medicinæ sunt.) Scribo, Medicina est. & proximè sequenti versu, Quo si amisso, non Quæ.

Cap.xii. Solummodo ex omnibus lapathum syluestre melius. Hoc insatiuum rumex vocatur, nasciturque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari terra.) Demiror quam ob rem castigatoribus visum sit ab archetypo hîc discedere. Vetera exemplaria habent sic: Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis rumex vocatur, nasciturq; fortissimum. Traditur certè semel satum durare, nec vinci vnquam à tetra. Quæ sunt syluestria.) Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, Quæ sunt & syluestria. Alioquin extra insidit pulueris modo.) Vetus lectio: Aliquando extra insidit. Sed perparum refert, vtro modo legas.

Apio eximi in coctis obsoniis aceto, in eodem cellario in saccis odorem vino grauem.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarij in saccis odorem vino grauē. vera autem vniuscuiusq; natura non nisi medico effectu prænosci potest.) Pernosci, non Prænosci.

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Procemij legendum, Tantum venia sit à minimis, sed à salutaribus ordienti. non, Ordiemur.

Cap.i. Suscipitur aqua cælesti, atque subsidet. Deinde in Sole cogitur in pastillos.) Legendum, Atque subsidit: Deinde Sole cogitur. Idque melius, quo vetustius erit, quod iam cc. annis seruatum esse, author est Theophrastus.) Nec hîc video cur mutanda fuerit vetus lectio, nisi quod castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrumpunt. Atqui non satis est solum sensum vtcunq; reddere: verba etiam ipsa authoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo: Melius, quò vetustius: fuitq; iam cc. annis seruatum, vt author est Teophrastus.

Partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lūbis fuerit, ita vt protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domum ipsam.) Vtrum tandem iubet eximi, partum ne ipsum, an semen adalligatum? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hîc antiquam scripturam: Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Iam euidens est, de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult, quòd omnis mora periculosa sit. Tanta vis educendi inest. Superest vna vox, Ipsam. Lege, Ipsum: vt cum sequentibus cohæreat, Ipsum cucumim, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius locutus est.

Cap.ii. Sanat & humores subitos.) Tumores, non Humores. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quem cerion vocant. Scribo, Quæ ceria vocant. nam melius ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emendatis codicibus. Item millepedem: sepa Græci vocant.) Lege, millepedæ. s. morsus. Et putrescit locus ipse. Cucumis odore defectum animi.) Distingue, Ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus.

Cap.iii. Non nisi saxosis nascens. Adde præpositionem, In saxosis. In morbo verò regio vtiliter semina eius insumuntur.) Legendum, In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur. Item spinæ & lumborum ac coxarum dolores.) Lego, Coxendicum. Et ardores capitis, & maximè infantium.) Vetus: Et ardores capitis, infantium maximè.

Democritus in totum ipsum abdicauit in cibis.) Rectiùs in totum ea abdicauit. Ea. s. rapa. Et sequenti versu, Ab eis, non, Ab eo, Ibidem, Condirentur, non Conditetur. Item prodesse, non Prodest: vt ex authoritate Dionysij dictum accipiamus. Et iam antea monui de rapo neutri generis, quod perpetuò raparius iste castigator in rapam transmutauit quòd vulgus ita loquatur. Hoc ad albicandam cutem.) Albicare, Latinum non est, hoc significatu. Ad læuigandam legi debet, non Albicandam. Ac mox: Nam vt suprà diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia inutilis.) Hoc nusquam superiùs dictum est: & primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus: quamobrem & nos deleuimus.

Cap.iiii. Quanquam & alibi nascitur, vtilior vrinæ duntaxat eiiciendæ.) Ciendæ, non, Eiiciendæ. In aqua foliis eius decoctis, bibere vel succum ipsius cyathis binis. Contrà phlegmoni ipsos illinire tusos vtile. Inchoantibus verò recentem corticem cum melle.) Hîc fœdissimam deprauationem sustulimus, adiuti exemplaribus antiquis. Legendum enim, Aquam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori verò recenti corticem cum melle. Nec est necesse addere hanc dictionem, Vtile. Pendet enim oratio à præcedenti verbo, Prodest. Cæterùm cerastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus, moriuntur. Non multo mitius hunc locum deprauator tractauit. Castigauimus, vnde & priorem, hoc modo. Cæterò scorpionibus aduersatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impunè tractabis: impositoque rhaphano scorpiones moriuntur.

Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.) Scribo: Ex aceto aut sinapi sumpti. Hippocrates capillis mulierum defluos fricari rhaphanis.) Vetus lectio: Capitis mulierum defluuia fricari.

Cap.v. Et Phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum. Vel aridæ farinæ inspersam radicem eius Dieuches &c.) Lege, & distingue sic: Et phagedænas hulcerū sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c. Inde quoque est prouerbium.) Melius: Indeque est prouerbium. Simillimam staphylino herbam serit, quàm alij gingidion vocant. Tenuius tamen & amarius, eiusdemque effectus est coctum crudumque stomachi magna vtilitate.) Ex his verbis intelligitur, gingidion coctum eiusdem effectus esse, cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidij eundem esse effectum, quem staphylini. Sed nihil mirum, si deprauatis verbis & perperam distinctis etiam sensus vitiatus est. Proinde rectiùs legitur hoc modo: Quam alij gingidion vocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemque effectus. Estur coctum crudumque, stomachi magna vtilitate.

Fastidium abstergit.) Absterget, grammatista nescio quis mutauit in abstergit, quasi verò alterum parum Latinè dicatur. In eadem sententia est Diocles.) Lege addendo, In eadem sententia est & Diocles. Heraclides contra argentum viuum dedit, & Veneri subinde offensantem, ægrisque se recolligentibus. Hunc Hicesius ideo stomacho vtilem videri

dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen vtilem conualescentibus ad vitam trāseuntibus.) Primùm Offensanti, legendum pro Offensantem. deinde particula Hunc, superfluit. præterea Vtile, bis mutatum est in Vtilem, non rectè. Apparet enim Siser, inter illa nomina connumerari, quæ genus cum numero mutant. Superiùs enim dixerat. Siser erraticum satiuo simile est. Sed grauissimum est erratum, quod nescio quis pro Ad vinum transeuntibus, scripsit Ad vitam transeuntibus, non sentiens verba hæc de hydroposia ægrorum & œnopsia intelligenda. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de seseli.) Vetus lectio hîc, & in Indice, De sili: nec erat necesse Græcam vocem pro Latina supponere. quod enim Græci medici σέσελι μασσαλιωτικόν vocant, apud Marcellum, qui sub Theodosio floruit, Sil Massiliense legitur. Qui mutauit lectionem, putabat sil, pigmenti tantùm nomen esse, cum sit vox polysema. Boum morbis medetur, vel si contritum infunditur.) Satis erat: Boum morbis tritum infunditur. nec egebant Pliniana verba tali interpolatore. Siccata autem in vmbra farina tusa & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur.) Legendum: Siccatæ autem in vmbra farina tussi & conuulsis &c. Satiuæ olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur, magis verò succi iniunctione.) Caligini tantùm his verbis remedia traduntur, si legamus ita, vt Plinius scriptum reliquit, nempè sic: Olfactu ipso & delacrymatione Caligini medentur. Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodesse. Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus inter, ipsasque multipedes ex aceto.) Dele Inter, & pro Multipedes, repone Multipedæ. s. morsibus. Ipsasque, videlicet cæpas.

Et si succum ieiuni quotidie edant.) Succum, superuacanea dictio est. Stomacho vtilia esse, ac spiritus agitationi.) Lege, Stomacho vtilia esse spiritus agitatione. Apparet eundem castigatorem suprà in hoc capite ex Delacrymatione fecisse Delacrymationi.

Cap. VI. Porrò sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.) Scribo, Porrum sectiuum profluuia saguinis sistit, naribus contrito eo obturatis. Neque enim hoc ita, vt superiùs, ex authoritate Varronis refert: sed transitum facit ad aliam speciem: quemadmodum est videre in emendatis exemplaribus. Hulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.) Lege, Perpetuò humore manans. Epinyctidis est descriptio. Sanguinem reiicientibus succus eius cum caule, aut thuris farina, vel acacia datur.) Scribendum, cum gallæ aut thuris farina. Allio magna vis magnæ etiam vtilitates, contra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.) In vetustis voluminibus nec Etiam est, nec Quorumlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, depellit: item hyoscyamum: contra canum morsus. Inque vulnera cum melle imponitur.) Vetus & syncerior lectio: A. q. a. n. p. vocatur, debellat: item hyoscyamum, canum morsus, in quæ vulnera &c.

Attritis corporum partibus, vel si vesica intumuerit.) Scribendum, Vel si in vesicas intumuerint: hoc est, Etiamsi vesicas produxerint attritæ partes. Vel si decocta aqua colluantur. Decocti, non Decocta. Porrò si indicare pergam quotiescunque in distinguendo peccatum est, vereor ne Lectori tædiosum sit. Sic & voci plus confert.) Plus, redundat. Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta sint. Et pituitæ sub pruna coctum, potum & cum mellis pari modo sumptum.) In antiquis voluminibus tantùm est. Aut si sanguis excreetur vel purulenta, sed pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum. Cætera verba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo. In vino austero tussim, & alio modo acceptum. Suppurationes quantaslibet sanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum.) Omnia hîc confusa ac vitiata, distinguenda emendaque in hunc modum, idque ex fide archetyporum, vt reliqua: Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo, ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ &c. Sensus est, Tussim & hoc modo sanari, & illo altero remedio, iam contra quartanas dicto. Iumentis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.) Iumenta, non Iumentis.

Cap. VII. Huius lac expissatum.) Scribe, Spissatum. Thyrso & foliis scabritia.) Vetus lectio: Et ipso & foliis scabritia & ipso. s. caule, quod nomen proximè præcedit. Quidam & è satiuis colligunt, succo minus efficaci.) Melius legetur, Quidam & è satiuis colligunt succum minus efficacem. Et tertio inde versu: Nunc non paucæ restant, Nunc superfluit. Nec nulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibetque. Eadem in causa alterutrinque modus.) Lege & distingue: Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibetque eadem: in causa alterutraque modus est. Nunc pulchrè cohærebit quod sequitur: Sic & aluum copiosiores soluunt, modicę sistunt.

Cap. VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginem tollunt.) Lege, Porriginem tollunt.

Cap. IX. Ergo vel cum vino tritam sorbendam, vel ex olei intinctu sumendam.) Incorruptior lectio, Ergo vel cum his tritam sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Pendet enim hæc oratio à præcedente. Et alij compescere mala corporis.) Lege addendo: Et alij verò. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorumque venena. In tauri sanguine folia cocta spleneticisque in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro, prosunt.) O bellum medicum: hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet. Germana lectio est hæc: Contra serpentes, fungorumque venena, & tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data, &c. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus. Qui sunt ruffi ex his citissimè sanant.) Lege & distingue: Ideo paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt ruffi &c. Elixos assis minus vtiles esse adiiciunt.) Scribo, Adiicit, scilicet Diocles.

Cap. X. Vesicæ quoque nisi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.) Distingue, & castiga sic: Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. Alioqui canes non vescuntur asparagis.

Cap. XI. Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum authoritate est.) Varietate, non Authoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicum.) Lego, Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij authoritate refertur: ideoque melius per infinitum legitur absque verbo existimatur. Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.) Antiqua scriptura potior: Semen datur & arqua-

quatis ex vino albo. Arquatis, id est, ictericis.

Cap. XII. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho vrinæ, oculorum quoque claritati.) Duo verba, esse dicens, aliquis de suo adiecit, mirum ni elegantiæ causa. Alij verò si eo die feriatur quispiam à scorpione, qui ederit ocimum, sanari non posse.) Vera lectio: Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.) Rectiùs, Acriter defendit.

Cap. XIII. Sestius adiicit, hoc serpentes fugare.) Vetus lectio: Sextius adiicit, vstum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.) Lege, Cum melle Attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.) Infriatam, non Infrictam.

Item vitiligines vel rugas, strumas, & similia cum hircino & adipe suillo.) Codices veteres: Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo.

Cap. XIIII. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeij ætate fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem faciе illita compertum est.) Elephantiasin, non elephantiam hunc morbum Plinius vocare solet. Legendum igitur pro Elephantiam sicut, Elephantiasin, & benè habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis: ideo in mammarum mistura familiares ipsæ accessere, vt coire densereque lac non patiantur.) Tota via aberratum est. Vera lectio est hæc: Ideo embammatum misturæ familiaris. Ipsa accessere ac coire denserique lac non patitur. Embammata Græcè vocantur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium vitia spiritu subductus Impetigines quoque, vel si teneatur tantùm, prohibet.) Intertrigines legendum, quemadmodum est in archetypis. Morbo regio in vino albo ab alienis datur.) Lego, A balineis datur.

Cap. XV. Propter colum quoque bibitur, illiniturque vel penicillis feruens, vel astringitur fasciis.) Vetus lectio: Propter colum quoque bibitur, illiniturq;, vel penicillis feruens apprimitur fasciis.

Nanque & panibus subigitur.) Vetus lectio, subditur. Sic cap. 17. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Sunt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.) Quidam, superuacanea vox est hoc loco.

Cap. XVI. Trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohærentibus.) Melius, Cohærescentibus.

Cap. XVII. Castore taliter demonstrante. Vetus lectio: Castor & aliter monstrabat: vt intelligamus alterum piperitidis genus. Sequenti versu lego, Vtilem. s. demonstrabat. Luxata & contusa in aceto.) Archetypa Luxata & incussa. Vrinam & menstrua ciet.) Plinius scripsit, Vrinam & menses ciet. sicut paulò pòst, Pythagoræ, inter pauca laudatum, non à Pythagora: quod genus deprauationis frequens est in hoc opere Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.) Lege addendo, E vino radicem eius. Et mox, Extrahendisque, si qua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur.) Rectiùs, Dysentericis & in tenesmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verùm & radicem ad renes.) Castigauimus ad exemplaria hoc modo: Tritum cum menta è vino: radicem & ad renes. Pythagoras quidem non corripi vitio comitiali in manu habentes.) Legendum, Pythagoras quidem negat corripi.

Cap. XVIII. Satiui albi calyx ipse teritur, & bibitur somni causa. Semen elephantiis medetur.) Scribendum erat, Et è vino bibitur. Item, Elephantiasi, non Elephantiis. Succus & hic, & herbæ cuiusque.) Lege, Cuiuscunque. Sequenti versu, Vt lactucis, non Aut. Prætorij viri patrem in Hispania bauli.) Bauili malim, vt sit loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili, Sacili. Cum his aurium dolori instillatur.) Melius: Cum hoc & aurium dolori. cum hoc. s. rosaceo. Sic & foliis ipsis vtuntur ad sacros ignes. Item vulnera cum aceto.) Si sic legamus, & prodagræ vnum remedium peribit, nec sacro igni suum, vt oportet, adhibebitur. Synceram lectionem etiamnum retinent antiqui codices: Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpeti non mos est. Dein in lucernis.) Indidem castigauimus & hæc: Syncerum enim perpeti non est. mox in lucernis. Sed hîc Latinitatis grauior iactura est, quàm sensus. Fœdiore mendò mox pro, In pustulas coit, scriptum est, In posca coit: cùm tamen experimentum fiat in aqua, non in posca.

Cap. XIX. Inter satiua & syluestria medium genus, quod nisi in aruis esset, sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticum.) Lectio vetus magis Plinium sapit: Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis, sed sponte nasceretur, r. u. & e. Alterum est in syluestribus generibus heraclion: vocatur ab aliis aphron.) Elegantior est vetus lectio. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron.

Cap. XX. Dysenteriæ & vomicis datur ex aceto.) Nostra exemplaria habent, Estur ex aceto. Caput indelitum distillationem toto anno non sentire.) Illic legitur: Caput illitum ea, distillationem anno toto non sentire. Aliquantò pòst pro. Coquitur difficillimè, reposuimus, Conqueretur. Refertur enim ad præcedentem particulam, Tanquam.

Hippocrates vuluarum vitiis id infundi.) Lege, Infundit. Duritias omnes vel cocto, vel crudo vtiliter illini putant.) Scribo, Putauit. s. Lycus. Cocto aut per se, aut cum malua, aut lenticula.) Rectiùs, Vel per se, vel cum malua, aut lenticula.

Cap. XXI. Aculeos omneis extrahunt illitæ crudæ, aut cum anetho potæ. Decoctæ verò cum radice sua leporis marini venena restringunt.) Incorrupta scriptura aliter habet: Illitæ crudæ cum nitro: potæ verò decoctæ cum, &c. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem syluestre.) Non hoc dicit, lapathum herbã esse syluestrem, sed præter satiuum esse etiã aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto, &. Est autem & syluestre. Foliis aquosis.) Rectiùs, Acutis, vt est in veteribus voluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam videri potest. Oxylapathi semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem prodest reiicientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodest.) Prius Prodest, redundat. Radicis tantùm altitudine differens, & erga dysentericos efficacis effectus, potum ex vino.) Veteres codices habent: Et ergà dysentericos efficaci effectu, potu ex vino. Vt intelligamus hoc quoque differre à reliquis lapathi generibus, quod peculiarem vim contra dysenteriam habeat.

Cap. XXII. Sensus atque sternutamenta capitis purgat.) Lege sternutamentis caput purgat. Et vuluarum conuersionem suffitum excitat odore.) Melius, Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & salis.) Scribo, Olei & salis. Ruptis, conuulsis, spasmatum neruis salutare.) Spasticis

neruis,non spasmatum. In ouum inane succum adiicit iis.) Rectiùs, Addit, quàm Adiicit. Fugat & odore,cominus si vratur.) Legendum, Fugat & odore omnes, si vratur.omnes.s. serpentes. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.) Antiqui codices habent, Ad iocinerum desideria, familiari Plinio locutione. Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptũ, siue in succo potum.) Lego Siue succo potum.

Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha. Cum vino sedat parotidas. Cum melle, aut adipe, aut cera, stomachi solutiones, inspersum polentæ modo.) Aliter legitur & distinguitur in vetustis codicibus. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: Parotidas cum melle aut adipe, aut cera. stoma.s.i.p.m. Ad iocinoris dolores estur cum vua passa,& ad phthisim vtilisimè. Semine fiũt & eclig mata.) Nimis sæpe in distinguendo peccatum est, maximè in his medicinalibus libris, aliquando non vno loco in eodem capite, vt in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modum: Ad iocinoris dolores estur cũ vua passa. Ad phthisim vtilisime è semine f.e.

Cap.xxiii. Prodest vesicæ cum vino leui, & fœminarum menstruis.) Lege addendo, P.u.c.u.leni, & fœ. menstruis hærentibus.

Cap.xxiiii. Sed ante discessum ab hortensibus.) Elegantius, Sed discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarißimam subtexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO.
CAP. II.

QVin & vocabulum ipsum tardè inde communicatum est.) Inde superfluit.

Cap.iii. Cælare eos primùm instituit. P. Claudius.) Malo veterem scripturam: Primus instituit. Qui coronam, ipse, pecuniáue eius, virtutis ergò arguitur quam serui equíve meruissent, Pecuniam partam lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinij, quibus duodecim tabularum legem interpretatur, restituimus ex fide archetyporum. Quam serui, equive meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Vide licet quia serui ipsi, & equi pecunia parantur. Ingensque & his seueritas.) Hinc non His. P. Mutianus, cum demptam Marsyæ.) Munatius, scribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam, literæ illius describunt.) Antiqua exemplaria habent: Literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam esse. Florum quidem P.R. honorem Scipioni tantum adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negatiatoris.) Pro, Adhibuit, lege Habuit, pro Suario Serapio. nam idem nomen fuit negatiatori. Huius fit mentio & libri 7. capit.12.

Nec ei fuit in bonis funeris impensa.) Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc, fateor: sed cùm videam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendum eidem debeamus, cui cætera. Sequenti versu est, Quaq; præferatur, nõ, Quaq; parte. Et aliquantò pòst pro Quod no ceret capiti, legendũ, Quæ nocent. Quoniam & hono est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surripiente fallaciter solertiam. Nanque scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus veneno illitis. Ipsaque capiti imposita &c.) Egregiè hoc loco adiuuerunt nostra exemplaria, in quibus ita legitur. In potu, atque hilaritate præcipuè odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli. Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumẽte, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsaque capiti imposita. Est autem perquam familiare Plinio, septimo casu orationem claudere. Quis istas timeret insidias?) Nihilo peior erat vetus lectio, Quis ita t.i. Adeò mihi, si posim sine te viuere, occasio & ratio adest.) Rectiùs ironicè, Occasio aut ratio deest.

Caput iiii. Contrà genera eius nostri fecere.) Contrà, redundat. Vtilisimum verò plurimis, sed minutisimis, spermoniam.) Pro Spermonia emendati codices habent Spineolam, à spinis dominatam, quemadmodum in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. Pangæus nanque mons in vicino ferè est.) Lege, Pangæus mons in vicino fert. Negauit centifoliam in coronis addi.) Antiquior lectio est, In coronas addi.

Quæ Græcula altera est.) Vetus lectio, Quæ è Græcis altera est.

Cap.v. Nec vllis florum excelsitas maior.) Melius, Nec vlli. Ita odor colorque duplex, vt alius calycis, alius staminis.) Non malè vetus, Et alius calycis, alius staminis. nam ita ad præcedentia refertur. Inuenta est in his & ratio inserendi.) Rectiùs, Inuenta est & in his, Mense Martio macerantur, vt colorem accipiant.) Magis placet, Percipiant ac si dicat, vt colorem probibant.

Cap.vi. Calathiana munus autumni, cæteris veris.) Scribo, Cæteræ veris. Vincit numero foliorum marinam quinque folia non excedentem.) Quid opus repetere, Folia? satis erat, quinque non excedentem. Foliorum exilitate vsque in fila extenuata.) In antiquis voluminibus legitur, Attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. Sicut Paulò pòst: Gaudet calcari & atteri pede.) Pede, non est in manu scriptis.

Cap.vii. Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio: Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis, à librariis deprauari. At multo plus religionis debetur veterum monumentis. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas dies vergit. hebetatur.) Verior lectio vetus: Quicquid ad meridianas horas dies vergit.

Animalium nullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus.) Vetus lectio: Nisi de pantheris quod dictum est, credimus. Dixit autem hoc libr. 8. cap.17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. Vt irin atque saliuncam, & quanquam nobilissimi sit odoris vtraque.) Lego, Quanquam nobilißimi odoris vtranque. Proxima in Macedonia, longißima hæc & candicans. Et exillis tertium locum habet Africana.) Lege & distingue: Longißima hæc, & candicans: & exilis. Tertium l. h. Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo, Norici. alio qui Noricum dicendum erat, sicut Illiricum. Superque cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum, Ad famam etiam ac dignitates.

Cap. viii. In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent. Luxuria vestibus quoque prouocauit eos flores, qui colore commendantur.) Hęc verba non deprauarunt modò homines insulsißimi, verum etiam-

etiam partem eorum reuulſam præcedentis capitis fini aſſuerunt. Scribendum, In quibus vnguento viciſſe naturam gaudens luxuria, veſtibus quoque, &c. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnante.) Lege, Depugnant.

Cap. IX. Folia ſimilacis & ederæ in coronamenta ſe dedêre, coronæque earum obtinent principatum.) Hanc tam ingenioſam deprauationem mirum ni profeſſor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult, quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud ſonat: Folia in coronamentis ſimilacis & & ederæ, corymbique earum obtinent principatum.

Quia noſtris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura.) Non minor priore hic error, vtcunque ſenſus manet. Plinius enim longè aliis verbis vſus eſt: Quia noſtris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.

Cap. X. Non durante Attico thymo, niſi in afflatu maris feratur.) Seratur, ſuperuacaneum verbum eſt, natum ex vltima litera maris, & prima dictione ſequentis orationis, Erat. Abrotonum iucundi odoris eſt, & grauis. Floret æſtate.) Elegantius, Abrotonum odore iucundè graui, floret æſtate. Alſioſa enim admodum ſunt, & Sole nimio læduntur.) Hîc particulam neceſſariam, per incuriam librariorum omiſſam, denuo adiecimus: Et Sole tamen nimio læduntur.

Cap. XI. Eruitur poſt æquinoctium vernum radicibus, ſiccaturque ad Lunam xxx. diebus, ita lucens noctibus.) Lege, Erui, ſiccari, lucere: quòd hæc omnia ex commentariis Democriti, referantur. Sequitur enim, Magos Parthorumque reges vti hac. Et in Italia quidem, vt diximus poſt roſam.) Satis erat, In Italia quidem. Coniunctio hîc addita vitiat ſermonem. Cæterum hyacinthus maximè durat.) Lego, E cæteris hyacinthus maximè durat. Sed hæc ita, ſi deuulſa crebrò. prohibeatur in ſeminibus.) Legendum, Prohibeatur in ſemen abire. Atteſtantur vetera exemplaria: & alioqui ex illis verbis nullus ſenſus elici poteſt. Alterum candidius, qui ferè naſcitur ad tumulos.) Rectiùs, In tumulis.

Cap. XII. Hoſtilia vicus abluitur Pado.) Meliùs, Alluitur.

Cap. XIII. Nos tamen trademus, quæ comperimus. Herba eſt alba, vexatio quidem iumentorum eſt, ſed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.) Antiqua ſcriptura potior: Nos trademus, quæ comperimus. Herba eſt ab exitio & iumentorum quidem, ſed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus, aquoſo vere marceſcente.) Lege, Marceſcentes. Aliud genus in eodem Ponti ſitu viget, ex annona mellis. Codices vetuſti longè aliud habent: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab inſania, quam gignit mænomenon appellant. Hi ſunt, quos poſterior ætas Tzanos vocauit, Lazis conterminos. Vtraque Colchica gens fuit in clientela fideque Conſtantinopolitani Imperatoris. Et in Mauritania Cæſarienſi, Gætulia contermina Maſſylis.) Emendatior lectio: Et in Mauritaniæ Cæſarienſis Gætulia, contermina Maſſæſulis. Nam & Gætuli, & Maſſæſuli hanc prouinciam incolebant, quod ipſe Plinius ſuprà docuit. Remedium aduerſus has vtique non differendum.) Lege, Remedio, non Remedium. De quo loquendi modo iam ſuprà capite tertio monui.

Cap. XIIII. Circunlini aluearia fimo bubulo vtiliſsimum. Operculum à tergo eſſe ambulatorium, vt properatus intus ſit proſper. Si magnus ſit vterus aluearijs, prouentus autem ſterilis, ne operandi deſperatione curam abiiciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectionis abſurditas magis detegetur, collata ad germanam lectionem, quam ex fide veterum codicum reſtituimus ad hunc modum. Circunlini alueos fimo bubulo vtiliſsimum: operculum à tergo eſſe ambulatorium, vt proferatur intus, ſi magnus ſit alueus, aut operatio ſterilis, ne deſperatione curam abiiciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Poſt has Corſica quoniam ex buxo ſit, & habere aliquantam vim medicaminis putatur.) Lege: Quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Inde ligulis eligunt florem, id eſt, candidiſsima quæque: transfunduntque in vas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.) Toties expertus fidem veterum codicum, ne hîc quidem auſus ſum ab eis diſcedere. Illi pro Eligunt, habent hauriunt. Item, quod exiguum frigidæ habeat. Siccant Sole, Lunaque hoc enim candorem facit, ſi ſic ſiccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.) Melior vetus lectio: Siccant Sole, Lunaque. hæc enim candorem facit. ſiccans, ne liquefaciant. p. t. l.

Cap. XV. Maximeque Aegyptus, frugum fertiliſsima, ſed vt ſola iis carere poſsit.) Non parum detraxit elegantiæ quiſquis hîc particulam Quidem, detraxit. Legendum enim, Frugum quidem fertiliſsima. Hanc à Nilo metunt.) Scribo, E Nilo.

Foliis latiſsimis, etiam ſi arbores cõparentur.) Rectiùs, Arboreis. Scandix, come, ab aliis tragopogon.) Vetus lectio. Scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur. Syluestrium duæ ſpecies. Vna mitior eſt ſimili caule, tamen rigido, itaque & colu antiquę mulieres vtebantur, exilis, quam quidam atractylida vocant.) Legendum: Itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q. a. u.

Cap. XVI. Et ex diuerſo ſtans anchuſa, inficiendo ligno ceriſque apta. Eſt autem mitior iis anthemis, & phyllantes, anemone, & aphace.) Lege: E diuerſo ſtant, anchuſa inficiendo ligno ceriſque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Sic enim meliùs quadrabit ad præcedentia.

Cap. XVII. Perdicio, quàm & Aeoliæ & Aegyptij edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio: Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptij, edunt. Suprà dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis veſci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibũ eſſe. Iulio menſe ſecari iubet.) Lege addendo: Iulio menſe toto ſecari iubet.

Cap. XVIII. Iunio menſe eximi. ante Iulium remedium præcipiens.) Melius, Iunio menſe eximi ad Iul. m. p. Vſus ad naſſas marinas, vitilium nexus eleganti-um.) In antiquis codicibus tantùm eſt, Vitilium elegantiam. Quanquam profeſſus efficaciſsimum eſſe aduerſus calculoſos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere non dubitat.) Syncera lectio. Quanquam profeſſus efficaciſsimum eſſe aduerſus calculos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Largiori tanta vis expellit eas.) Legendum, Largiori tanta vis, vt expellat eas. Laudatiſsimus ex Nabathæa iuncus.) Non erat opus hîc repetere, Iuncus.

Cap. XIX. Ita vt à balineis inareſcant corpora.) Scribo, Inareſcant corpori. Lieniq; & ruptis vulſis proſunt: & menſtruis fœminarũ in vino decoctæ. Impoſitæq; cum melle neruis præciſis medentur. Contra

 lichenas

lichenas & lepras,& furfures in facie emendant.) Lege,& distingue. Lienique & ruptis vulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In vino verò decoctæ,impositæq; cum melle, neruis præcisis medentur. Lichenas,&c.

Cap.xx. In hunc locum dilata,cùm disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exemplaria tantùm habent,Dilata in peregrinis arboribus, id est, in mentione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierum.Nardi verò eius quam Phu eodem loco appellauimus,&c.) Antiqua scriptura meliùs: Sistit purgationum mulierum impetus. Et verò, quod Phu eodem loco appellauimus, & reliqua. Crocum cum melle non soluitur.)Cum, redundat. Sequenti versu pro vino & aqua, lege, Vino aut aqua. Collyrio vni nomen dedit. Dentientibus præcipua est, & tussientibus.)Scribo,Dentientibus præcipuè. Partē eius seruantium, & quarundam aliarum herbarum: sicuti plantaginis,substituentium, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursusq; vt plus operis acquirant, p.e. q.f.e.l.i. Incorrupta lectio etiamnum durat in vetustis codicibus manu descriptis: Partem eius seruant,& quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis: si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusq; opus quærunt,partem eam, quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo vt vitia quæ sanauerint,faciant rebellare.

Ciet menstrua:& si cruda detur, hydropicorum aquam sistit. Sistit, verbum superfluit. Nam Ciet ad vtrunq; refertur.

Cap. xxi. Coxendicibus imponitur cum vino: Articularibus morbis trium obolorum pondere,&.) Lege addendo non pauca verba: Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis,tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o. p. Præterea putant vsu eius quandam datam gratiam iis veneremq; conciliari.) Hæc dictio Datam, superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea. Lege,Concoquit panos.

Cap. xxii. Mouet & narium sternutamenta. Aridum,non Narium.

Cap.xxiii.Imposita hulcerum facit stipticam vim.) Scribe,Hulcus facit septica vi.id est,corrosiua.

Cap. xxxi. Vt radice eius propius admota soporentur,illam sopore enecante vim earum.)Sic scilicet Plinius loqui solet.Scribo,Soporetur illa sopore enecans vis earum.

Cap.xxxii. Nec de cnico siue atractylide verbosius disputetur. Aegyptia herba est, & magnum contra venenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiam Plinius aliis extulit verbis,quàm quæ in vulgatis leguntur editionibus: Nec de cnico, siue atractylide verbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMOSECVNDO.
CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili succo.)Fuco, non Succo. Stans & in sicco carpit,quo frugi mundos exculpat vsu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certè innocentius.)Pro Vsu alioquin fulgentis, antiqua scriptura habet: His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria certè innocentius. Et in sacris legationibus quàm verbenæ.) Quam redundat.

Cap.iiii. Vlli nisi ab vniuerso.) Scribo, Nulli nisi ab vniuer. distinctione etiam mutata.

Cap.v. Donatus est ea L.Sicinius.) Siccius, Legendum,vt etiam suprà libro octauo monuimus.

Hic Decius postea Consul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se Consul,Imperioso collega,pro victoria deuouit. Intelligendum de Manlio Imperioso.

Cap.vi. Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus.Hæc corona Sertorio etiam cessit.) Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianum, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla. Cohortibus seruatis, totidemque ad eas seruandas eductis.) Lege addendo, Tribus cohortibus seruatis. Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit.)Adscripsit,non, Scripsit. Addidere viuendi pretia deliciæ luxusq;.)Pretio, non Pretia. Aliorum hanc operam esse credimus.) Vetus lectio: Aliorum hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.)Melius,In quibus ipsis,scilicet aculeatis.

Cap.xi. Hæmorrhoidæ quoque & dysenteriæ infusa.)Scribo,Hæmorrhagiæ.

Cap.xxi. Imposita verò herba, aut inde omnino respersum,protinus mori.) Antiqua scriptura: Aut vda omnino respersum. Sequenti versu lege addendo: Vel si herba ipsa.Infantes quoque hulcerati.) Lege,Exhulcerati.

Cap.xxii. Constat Bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè mederi.Scribo,Aptissimè dari.

Foliis in quocunq; morbo decoctis magis medici vtuntur.) Legendum, Ferè in quocunque. De bulbis enim accipi debet,non de foliis. Vtcunque prodesse dysentericis & exhulceratis.)Melius, etiam exhulceratis.hoc est,etiam si fit dysenteria cum exhulceratione intestinorum: quod sanè periculosius est. Contra sanguinem tauri demonstrant succo eius vti.)Paulò elegantius videtur: Demonstrant succum eius. Optimus quidem ex iis cibus.) Vetus lectio magis placet: Optimi quidem hos cibi. vt cum præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri vel chalybis aliqua rubigo.) In veteribus tantùm est, Ferriue aliqua rubigo.

Cap.xxiii. Communes in omni eorum genere obseruationes. Illic Igitur, in omni eo genere.

Item hyeme quàm æstate vtilius veruntamen aquã bibentibus.) Scriptura vetus, Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus. Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.) Lege, Aequè ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe,Ea de causa.Mox est,Coniecturam sæpiùs fallacem:non,Sæpe.

Cap.xxiiii. Calefacta incitat vomitiones.) Rectiùs,Inuitat. Quem centesimum annum excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maximè vigorem illum animi corporisque custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidem nihil refert,libet tamen reponere veterem lectionem, ab audaculis temere mutatam: Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit,quanam r. m. u. i. a. corporisque custodisset.at ille respondit.

Cap.xxv. Leuatusque siccatis pedibus mirabili modo.)Et hic nihilo peius erat antea, Mirabilē in modum. Ad iocineris dolores eam in posca positam cōcoqui opus est.)Veteres co dices melius: Eam cũ posca cōcoqui opus est. Quæ à farina hordei distat,eo,ꝙ torre-

torretur. Ad stomachum vtilis.) Antiqui codices, A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis. Datur tepida sorbenda, efficaciter prodest.) Lege: Datur tepida sorbenda efficaciter. Peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.) Emendata exemplaria habent, Ad habitudinem redactis. vt de hecticis intelligatur. Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.) Scribendum, Imponitur. Amplius hoc oculis imponitur.) Melius est: Hoc amplius oculis imponitur. Et per se drachmæ pondere exinaniunt.) Lego, Exinanit. s. granum. Quoniam in aluo non tumesceret.) Vetus, Intumesceret. Semuncia amyli cum ouo & pasis tribus.) Antiqua lectio, Cum ouo & pasis tribus ouis.

Mox est Auenacea farina, non Auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, Hoc est è trimestri. s. frumento. Et vini, in faccis additis.) Rectiùs, In saccos additus. Fabalium etiam siliquarum cinis.) Scribo ex veteri exemplari. Siliquarumque. Nec redundat coniunctio, quando fabalia hic substantiua vox est, vt alibi quoque apud hunc ipsum authorem. Sed si largiùs sumatur, aluus soluitur.) Sed, perfluit. Horrorem tertianæ & quaternæ minuere traditur.) Vetus lectio: Minuere creditur. Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex authoritate medicorum. Maculas ex toto corpore emendat.) Particula Ex, superuacanea est. Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.) Decocti, non Decoctum. Si verò ad mellis crassitudinem decoquantur satiui.) Adde necessariam particulam Vel. Decoquantur vel satiui. Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. Si verò cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquantur. non Decoquantur, Sequenti versu verbum Solent, redundabat. Item fistulis, cum axungia veteri, ne intus addatur.) Lege addendo, Ita ne intus addatur. Nascitur inter vitia segetis auenæ Græcæ genere.) Græcæ, superfluit. Estus & per se, & in patinis cum tenera est recocta.) Posterius Et redundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO. CAP. I.

ET ad expiationem sanguinis quoque adhibent non vltra gargarizationes.) Quid faciũt gargarizationes in expiatione? Legendum igitur, Ad expuitionem sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocant. Ideo & purgationibus ancipitem temperant.) Putant, non Temperant. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. Huius enim colorem nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit veris asparagis.) Vetus lectio: Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p.u.a. Ossa infracta efficacius extrahit, quàm supradicta.) Plinius scripsit, Vel efficacius, id est, efficacius etiam. Aiunt, si quis in villa eam extruxerit, fugere accipitres, tutasque fieri aues villaticas. Aliter eadem in iumento homineq; phlegma aut sanguinem qui screatur, talos circumligata sanat.) Hostibus eueniat ita tractari, vt hic Plinius tractatus est. Equidem peruelim discere, quanam ratione radices extruantur apud istos deprauatores, vt ne cætera portenta exagitem. Præstat enim synceram indicare lectionem, ex archetypis erutam: Aiunt, si quis villam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasque fieri villaticas alites. Eadem in iumento homineque phlegma aut sanguinem, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat.

Quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque alia ex aliis, in quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.) Emendata lectio: Aut inter vtrunque, aliaque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia, vel austera Falerna vtiliora. Somno verò ac securitatibus iandudum hoc fuit.) Sic enim legendum ac distinguendum, sublata dictione Accommodatum, quæ redundabat. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositum.) Legendum, In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositũ. omni alia, scilicet sanguinis fluxione.

Cap. II. Quandiu extinguatur descensionis periculum denuntians.) Descensionis, superfluit.

Cap. III. Succus eorum carbunculantibus excrescentibus circa oculos hulceribus.) Dele, Excrescentibus. Nam lacrymam, quæ ab arbore ipsa distillat, æthiopicæ maximè oleæ mirari satis non est. Reperti sunt, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes.) Hic vna oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim coniunctim, Nam lacryma, quę ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Non enim lacrymam ipsam miratur, sed eorum potius temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitaret, cum etiam ipsi venenum faterentur. In fine cap. legendum, cum decocto lupinorum, non Lupino.

Cap. IIII. Fauces exasperat. & venena omnia cohibet hebetatque.) Emendatior lectio: Et venena omnia hebetat: absque verbo Cohibet. Cùm pari portione mellis ac opij.) Lege, Mellis acapni.

Cæterùm iners & graue sapore corpori.) Dele superfluam vocem, Corpori.

Cap. VI. Expeditur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantem.) Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g. m. i. Cytinus vocatur à Græcis.) Satis erat, Vocatur Græcis. Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

Cap. VII. Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.) Scribendum, Perfrigescunt, Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.) Lege, Hæmorrhagiam. Pòst additur omphacij aridi. pondus sextariorum duorum, aut myrrhæ sextarij vnius, croci vnius. Sed hæc simul mixta vel trita, miscentur decocto.) Hic sextarij pro denariis sunt suppositi, vt indicant vetusta exemplaria, in quibus sic legitur: Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum: aut myrrhæ x. vnius, croci x vnius. Hæc simul trita miscentur decocto.

Cap. IX. Lenius succo oleum est ex eadem myrto, & vinum quo nunquam inebriatur.) Lege addendo, Lenius & vinum. Et foliis crematis vtuntur & succo decocto.) Lege, Et succo & decocto.

EX LIBRO VIGESIMOQVARTO. CAP. I.

SImilis vis Rhodiæ Cretæ, & argillæ nostratis concordia valentium. Pix oleo extrahitur.)

Hæc dictio concordia, nouam orationem incipit, hoc modo: Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunq; pinguis naturæ est.

Cap. IIII. Emollit, discutit, humore siccat strumas.) Lege,

Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Hulcera commanducato impositoque optimè sanari.) Scribo, Commanducato impositoq;.

Cap.v. Defuncta corpora incorrupta conseruat.) Vera lectio: Incorrupta æuis seruat. De hac locutione & suprà libro xvi. monui.

Cap.vi. Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, diciturque propter abortus.) Vetus & syncera lectio, Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus. Abiga ab abigendo partu, aiugæ cum abortu nihil est commune.

Cap.viii. Ita vt puero quinque folia tribus cyathis dentur.) Rectiùs, Diluantur, quàm Dentur.

Acetis radix contusa iocinoris doloribus vtilissimè imponitur.) Lege Efficacissimè imponitur.

Cap.ix. Grauis quidam author in medicina, virgam ex eadem fractam, &c.) Antiqua scriptura Grauis author in medicina, virgam ex ea defractam. Ac mox: Vulgus infelicem arborem eam appellat: non, Infelicem eam arborem.

Cap.xi. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant.) Lege addendo, Alia est erythrodanus. Tingentibus & radicula ramos præparat.) Lanas, nō ramos. Gummi genera diximus.) Lege, Gummium.

Cap.xiii. Sed & frutex humilior atq; spinosus in Nisyro.) Scribo Aequè spinosus non atq;.

Calculorúmve ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est.) Nisi legas, Cauliculorum ex vino decoctum: neque præcedentia cohærebunt aptè, neque sequentia. Vel efficatiorem stomaticen præbuere.) Rectiùs, Præbuerint.

Cap.xiiii. His subnectemus ea, quæ Græci, &c. Non malè vetus scriptura, His subtexemus.

Cap.xv. Atque is nidor per infundibulum imbibitur in vetere tussi.) Antiqui codices habent. Per infurnibulum.

Cap.xvii. Pythagoræ verè esse pertinax fama antiquitasq; vindicant.) Duæ voces, Verè esse redundant. Quod fecisse scimus Cleemporum, cùm & alia suo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio: Quod fecisse Cleemporum cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Achæmenidon colore est electri, sine folio nascens in Tardastilis.) Legendum, Acæmenidon colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis. nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco. Lege, Dicturis. Abundè fit dicturis.

Cap.xviii. Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantùm, & inundatione Nili nascitur. Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis: sed ea in Aegypto tantùm & inundatione Nili nascitur.

Cap.xix. Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter.) Lege Qui perunctus est, despuit ad suam dext. ter. Tueturque & ab in flammationibus placat.) Scribo: Tueturque ab inflammationibus plagas. Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) A balineis, non E balneis. Et cum caro vngui bus excreuerit.) Increuit, nō excreuerit. Diocles difficilè parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.) O Grammaticum deprauatorem, cui parientes masculi sunt generis. Emendata lectio hæc est: Diocles difficilè parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouē cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO.
CAP. I.

IPsa quænunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gratia gignente eas Tellure.) Satis erat dixisse, Medicinæ tantum gignente eas tellure. Gratia, doctulus quispiam de suo adiecit. Tantum ab excogitandis nouis, ac adiuuanda vita mores absunt: summumque opus ingeniorum diu in hoc fuit, &c.) Codices vetusti, Iuuanda, habent non adiuuanda: & Diu iam hoc, non Diu in hoc.

Omniumq; vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, Omnium vtiq; vitam.

Cap.ii. Pompeius Lenæus, Magni Pompeij libertus.) Pompeij, non additur in emendatis exemplaribus, nec refert addidisse: satis est, Magni libertus. Atque subscripsere effectus.) Deest vna particula necessaria. Legendum, Atq; ita sub.e.

Verùm & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentium sors varia.) Rectior est antiqua scriptura: Verùm & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Atque effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti.) Scribo: Aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, In eo nanque fœminarum scientiam præualere.) Malo veterem lectionem, Veneficiis & herbis id cogi, eamq; num fœminarum scientiam præualere. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius vtitur, vt supra. 22. libro, 24. capitis initio: Eam quoq; num, quam lamium inter genera earum appellauimus. Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus castigatorum, quicquid rarum est, pro deprauato damnat suoq; mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud authores Latinos Etiam nunc, suppositum sit pro etiamnum, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum Etiamnunc, Latinè dicatur, sicut Hodieq;: sed persæpe non suo loco positum reperitur, id que deprauatorum (vt dixi) opera.

Multiq; Circeios agros, vbi habitauit illa.) Agros, redundat, nec est in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeij oppidum in Latio maritimum, & antiqui Latij finis. Tum etiam cùm rigaretur Aegyptus illa, non tamen esset, postea fluminis limo inuecta.) Incorruptior est vetus lectio: Cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Aegypto, aggerente Nilo accessit, vt Pharos insula, quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit, postea litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & plerosque video existimare.) Lege addendo, Ita video existimare. Sed quare nunc non plures noscantur causæ? nisi quod eas agrestes literarumque ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant.) Et hîc vetus potior: Sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, vt qui soli inter illas viuant.

Vt radicem syluestris rosæ: quàm cynorrhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma, non proxima. Recurrendum est ad

ad Archetypa, vbi ſic legitur: Vt radicem ſylueſtris roſæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam ſibi aſpectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probè quadrant omnia. Eſt enim Lacetania regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hiſpaniæ parte, quę prima ſe Roma venientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit, in lacte: idque præcedentibus verbis pro ſua ſapientia attexuit. Eadem authoritate regioni nomē aliud, quod tum libitum eſt, finxit, nec religione vlla erga veterum monumenta, nec lectorum reſpectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typographi nonnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant ſimiles labra lactucas. Alius eſt, quem nos in priori volumine eiuſdem nominis diximus.) Legendum, Alius eſt, quàm quos in p. u. Tria enim dracunculi genera monſtrauit cap. 16. Aliudque miraculum exeuntis è terra.) O temeritatem, quorſum attinebat priorem lectionem mutare, Exerentis ſe terra? Sed bellè penſatum eſt damnum ſcilicet, mox ſcribendo, In terram ſe condentis, pro In tetram condentis.

Cap. III. Stomacacem medici vocabant, & ſceletyrben. Ei malo reperta auxilio eſt herba.) Haud multo minus detrimenti accepiſſe bonos libros, dum cōfunditur lectio ineptis diſtinctionibus, quàm dum deprauatur, cum aliis innumeris hic quoque locus, & qui proximè ſequetur, teſtes eſſe poſſunt. Non ſolum enim ſenſus obſcuratur, quoties aliquid perperam diſtinctum eſt, ſed etiam deprauandi occaſio vix aliunde ſæpius contingit. Veterum codicum lectio talis eſt: Stomacacen medici vocabant & ſceletyrben ea mala. Reperta, &c. Miror quidem, quæ nominis eſſet cauſa, niſi fortè confini Oceano Britanniæ velut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſceretur, certum eſt. Etiamtum libera Britannia fuit quidem: & hic quondam ambitus, nominibus ſuis eas adoptandi.) Sequamur & hìc archetypa vetera, & ſtatim multum lucis accedet: Mirorque nominis cauſam, niſi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquæ, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſceretur, certum eſt, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic &c. Non fortaſsis crederet aliquis, cùm hæc noſtra friuola quoq; exiſtimentur.) Vetus lectio melior: nunc fortaſsis aliquibus curam noſtram friuolam quoq; exiſtimaturis.

Cap. IIII. Laudatiſsima herbarum eſt Homero teſte, quam vocari à diis putant moly. Aſt inuentionem eius Mercurio aſsignat. Incorruptior lectio: Laudatiſſima herbarum eſt Homero, quam vocari à diis putat moly, & inuentionem eius M. a. Verſu penultimo lege, Mireq; vt contra venenum, non Mireq; contra venenum.

Cap. V. Inſtillauit auribus ſurdis ſuccum.) Antiqua lectio, Auribus olidis. Cùm exta ſuper eam proiecta eſſent, fertur adhæſiſſe lieni.) Fertur, redundat: pendent enim hæc à præcedenti verbo, Conſtat. Cui ante omnes plebs adſtans plauſit) Stans, non Adſtans. Is fuit non vulgaris honor: nam ſedens in theatro plebs plurimis & ante Druſum plauſit. Antiqui radicem, cortices quam carnoſiſsimos eligebant.) Meliùs, Radicem cortice quam carnoſiſsimo ſeligebant. Turgeſcentemque in longitudinem fingebant.) Lege addendo: Turgeſcentemque acu in longitudinem findebant. Nunc ramulos ipſos ab radice ſui grauiſsimi corticis, ita dātes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipſos ab radice quàm grauiſsimi corticis ita dant.

Cap. VI. Alteram lenem ſcordotin, ſiue ſcordion, ipſius manu deſcriptam.) Antiqua ſcriptura, Alteram Lenæus, ſcordotin, ſiue ſcordion: ipſius manu adſcriptam. Atq; in Alpibus pluribuſque locis in Lycia.) Emendatiores codices: Et in alpibus verò, plurimiſque aliis locis. Medetur & omnium morbis decoctæ ſuccus.) Ouium, non Omnium.

Cap. VII. Sunt qui ab Artemide artemiſiam cognominatā putent, quoniam priuatim medicatur fœminarum malis.) Antiqui codices meliùs, Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyiam inuocare, quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant. Intelligendum igitur ab obſtetrice Artemide, hoc eſt, Diana denominatam herbam, non à venatrice.

Vis tanta eſt, vt vel è longinæuo ſuccus excipiatur inciſæ conto. Suſcipitur excipulis ventriculo hœdino. Humor lactis videtur effluere. Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.) Non paulo ſyncerior eſt antiquorum voluminum lectio: Vis tanta eſt, vt è longinquo ſuccus excipiatur. inciſæ conto ſubditur excipulus ventriculo hœdino. humor lactis videtur effluere: ſiccatus cùm coit, thuris effigiem habet.

Cap. VIII. Aliam quoque ampliſsimam, quam ſpartaniam vocant. Magna & ea commendatio, quòd in ore eam habentes famem ſitimq; non ſentiant.) Cùm dicit Magna & ea commendatio, ſatis apparet quod & alium eius vſum indicauit Plinius: alioqui Et, non habet quod coniungat. Quo fit, vt libenter accedam archetypis, quæ ſic habent: Aliam vtiliſsimam ad ea quæ ſpaſmata vocant. Aliam, ſcilicet Scythicen. Certè in Indice ſpartaniæ nulla fit mentio, vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuſpiam opera nouam herbam hic ſubitò enatam, Plinio ipſi ne per ſomnum quidē cognitam. Vt in quibus etiamnum hodie in virorum lætiore conuictu.) Emendata exemplaria habent, In numeroſo & lætiore conuictu.

Seruilius Damocrates primus medentium.) Rectiùs, E primis medentium. Leuius & quod paulò pòſt. Vt dein in balneum deſcēdatur in calidam, ſcriptum eſt pro, Vt deinde in balineis deſcendatur in calidam. Imponitur in ipſa inflammatione, ſed imminuta.) Vetus lectio, Non in ipſa inflammatione.

Cap. IX. Serpentes necat, cuicunq; admota fuerit: & his torporem adfert.) Exemplaria vetuſta: Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Senſus eſt, eam vim huic quoq; therionarcæ ineſſe, quam magicæ illi ſuprà memoratæ: vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη: ac ſi dicas, feræ torpor.

Cap. X. Folia ei plantaginis, niſi anguſtiora eſſent.) Vetus lectio, Folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica: Et ſi non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

Cap. XIII. Quanquam mala in aliis terris mandantur.) Manu ſcripti codices habent, In aliquibus terris. Hæc commanducata, ſi oculis ſubinde religetur, plūbum, quod eſt genus vitij, ex oculis tollit.) Syncera lectio: Hac commanducata ſi oculus ſubinde liniatur, plumbum, quod eſt genus vitij, ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO.
CAP. I.

Sine dolore quidem vllo, aut ſine pernicie vitæ.) Elegantius: Sine dolore quidem illos, ac ſine pernicie vitæ. Nec niſi vſque in oſſa corpus exuſtum eſſet, non rebellante tędio.) Et hoc mollius eſt in manu deſcriptis codicibus: Ni vſq; in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebellante tædio.

H-S CCC elocasse in eo morbo ad curandum sese.) Ad redundat. Duritia rubens variis modis.) Vetus lectio, Varicis modo. Ad posterum verò nigrescente.) Lege, Ad postremum. Quid hoc esse dicemus?) Rectius, Dicamus. Parum enim erant homini cætera morborum genera, cùm supra CCC essent, nisi etiam noua timerentur. Neq; ipsi homines pauciora sibi opere suo negotia important.) In emendatis exemplaribus legitur, Certa morborum genera, non Cætera. Deinde, Neq; ipsi autem, coniunctione adiecta. Præterea, Opera sua, non Opere suo.

Cap. II. Sedere nanque in his scholis auditionū occupatum gratius erat.) Malim veterem lectionem. Auditioni operatos, id est, operam dantes. Sic apud Nasonem, Studiis operata Mineruæ.

Cap. III. Asclepiades ætate Magni Pompei Rhetoricæ magister nec satis in ea arte quæstuosus.) Nihilo deterior est antiqua scriptura: Orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus. Ambulationem, gestationesque, cùm vnusquisq; semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis, vt essent vera, quæ facillima erant, vniuersum prope humanum genus circumegit in se.) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc: Ambulationem, gestationes: quæ cum vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ &c.

Cap. IIII. Siccentur Aethiopide Pontinæ paludes.) Adde aduerbium, Hodie: Siccentur hodie Aethiopide. Transit enim à priscis temporibus ad sua. Castigator delicatus hiatu offensus submouit aduerbium, vt illi quidem videbatur, superuacaneū. Nanq; apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam Persarum regi talis est dedita?) Præclarè sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis vix hoc seculo in aliquo mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi volunt hæc verba, Cur nunquam Persarum regi talis est dedita? Scribendum iuxta archetyporum fidem. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique & fortunati gignātur liberi, cur nunquam Persarum regi tales dedit, hoc est, pulchros bonos & fortunatos. Atque ita melius iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemusque, quas ratio dictauerit.) Elegantius: Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasq; ratio dictauerit. Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parum quidem ad sensum refert: malo tamen & in talibus probatorum exemplarium fidem sequi, vbi sic legitur: Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur. Petris tantum adhærens, vt muscus.) Lege, Totum adhærens. Nam & muscus petris totus adhæret. Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio: Cum muria ex mænis & oleo trita. Vt non ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis mænis.

Cap. V. Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, Quinquefolium medetur pectoris vitiis. Vel quod grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in vino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis scatet? Itaq; totum retexemus, nostra exemplaria sequendo: Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, cōprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine. Digitorū vitiis omnibus, & priuatim pterygiis quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimū est tussis, &c.

Cap. VII. Plantago autem per se sumpta in cibo cum lente, alicæve sorbitione.) Legendum, Aut per se sumpta, in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione. Capnion herbam qui edêre, bilem per vrinam trahunt.) Vetus lectio melior, Capnon herbam qui edêre, bilē per vrinam reddunt.

Radix verò consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum & pecorum omnium remedium præsens est. Pulmonum vitium vel traiecta tantum in auricula.) Et hic vetus potior: Radix herbæ cōsiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi allidit vnda.) Alludit, non Allidit. Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, Dulcis, & sitim sedans.

Cap. VIII. Psyllium in aqua cum radicibus decoctū.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Vtrobique subintelligitur verbum, bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi.) Rectiùs, Concoquendi. Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus vini.) Latinius est, In cyathos tres. Sicut mox. In aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.) Vitia, non Vitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.) Legendum Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulsa duodecim pondere denariorum.) Nimium sanè hoc pondus esse vel cæco appareat. Lego x. duorum pondere. Errori occasionem dedit nota denarij. Scammonium quoque dissolutionem facit.) Lege addendo, Dissolutionem stomachi facit.) Virus redolens, fuminosum linguæ tactu lactescens) Scribo, Gummosum, linguæ tactu lactescens. Quod fit herbæ farina & tithymali marini succo.) Lege, erui farina. A radice foliis pendet.) Legendum, Foliis pendulis. Farina erui, aut fici.) Ficis, non Fici. Foliis tusis, priore minus efficax.) Lege addendo: Fit & è foliis tusis. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in vino.) Vetus lectio: Colluuntur & radicis decocto è vino. Dentes, repetere superuacaneum est: & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens.) Etiam, redundat. Ita vt fit totum acetabuli modo.) Rectiùs, Acetabuli modus. Peucedani succus inflationes & ructus gignit.) Longè aliter antiqui codices: Peucedani succus inflationes, ructus gignens. nam & huc referendum verbum Discutit, quod proximè præcedit. Datur in somnum euntibus, addito nitro, seu polenta. Simul si post cibum detur.) Vera lectio: Datur & in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. In vino ictericis dari atque illini, vtilissimum est.) Antiqui codices: Hoc in vino enterocelicis dari. Et enterocelarum remedium huic loco magis appositè conuenit, secundum ordinem membrorum.

Itemque genitalium inflammationem.) Adde Omnem: Inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocisthis alba.) Legendum, Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Nam cohibet, tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas.

Præcipueque eius vsus ad stranguriam.) Elegantius absque coniunctione: Præcipui vsus. Verùm largior quoque inflationes.) Scribe, Verùm æquo largior inflatio-

ſtationes. Et ſequenti verſu, Humorem trahit, non Dolorem. Veſicæ autem callitrichon trita, ſimilis cumino, medetur. & data ex vino albo.) Vetus lectio: ſimul cum cumino, & data ex vino albo. Nec eſt neceſſe repetere verbum Medetur, eodem verſu præcedens. Paruis è radice foliis quinis.) Meliùs, A radice.

Cap.IX. Plurimum remedium eſſe ſi virgo imponat.) Lege, Plurimum referre, ſi virgo imponat.

Cap.X. Quæ talis eſt, mollugo vocatur. Similis & aſperioribus foliis aſparago.) Scribendum: Quæ talis eſt, mollugo vocatur: ſimilis, ſed aſperioribus foliis, aſperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque à peculiari qualitate denominatum.

Cap. XI. Ramoſam, & interuallis binûm palmorum.) Rectiùs, Ramoſam ex interuallis. vt binum palmorum interualla inter ramos intelligantur. Phthiſin ſanat & plantaginis ſuccus, ſi bibatur. Et ipſa decocta in vino cum ſale & oleo à ſomno matutino refrigerat. Magis placet, quod in vetuſtis habetur codicibus, Phthiſin ſanat & plantaginis ſuccus, ſi bibatur, & ipſa decocta. In cibo cum ſale & oleo à ſomno matutino refrigerat. Certè hæc lectio magis Plinium reſipit: nec medicos diſſenſuros puto, ad quorum tribunal hunc locum reiicio, ſicut & eum, qui mox ſubtexetur. Quinquefolij contrita folia ex vino ſumpta diebus XXX. in betonicæ farinæ pondo denariorum tredecim cum aceti ſcillitici cyatho.) In iiſdem codicibus longè aliud legitur, & quidem rectiùs, quantum ego video: Quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vetonicæ farina pondere X. trium cum aceti ſcillitici cyatho.

Ediuerſo lethargicos excitari labor eſt. Hoc præſtat euphorbium (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco.) Agnoſco eundem, quem prioribus duobus locis, caſtigatorem: quem ſi offendebat ſoporifera vis in peucedano, eadem opera poterat id omnino tollere, contentus euphorbio ſuo: nunc manet idem ſcrupulus, neque docet, quomodo ſit euphorbium adhibendum. Syncera lectio in noſtris exemplaribus eſt hæc: Hoc præſtante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco Eruptiones pituitaſque emendat plantago.) Scribo, Eruptiones pituitæ emendat, plantago, cyclamini radix.

Cap. XIII. Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorſionibus.) Legendum, Et hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus. Eriſithale eſt flore luteo.) Lege, Eriſithales.

Cap. XIIII. Spicula ſagittariorum extrahit.) Sagittarum, & nõ Sagittariorum. Pſilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verùm etiã viris in vſu eſt.) Antiqua ſcriptura: Verùm iam & viris eſt in vſu. Cum dicit Iam, ſignificat nouum eius vſum apud viros eſſe, poſtquam mores degenerare cœperunt. Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter ſideritis.) Satis apparet ineptè dici, hyſſopum ex oleo fotum. In noſtris exemplaribus durat ſyncera lectio: Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo, ſuum anginas peculiariter ſideritis.

EX LIBRO VIGESIMOSEPTIMO.
CAP. I.

Creſcit apud me certè tractatu ipſo admiratio antiquitatis.) Libens audirem, quidnam mouerit caſtigatorem, vt vnam particulam in ipſo ſtatim initio detraheret, idque contra fidem archetyporum, quæ ſic habent: Creſcit profectò, apud me certè, tractatu ipſo admiratio antiquitatis. Nunc verò Deorum fuiſſe eam apparet, aut certè diuinam etiam cum homo inuenerit: eandemque omnium parentem genuiſſe hæc & oſtendiſſe.) In emendatis codicibus eſt, Cùm homo inueniret. Ibidem coniunctio geminatur, Et genuiſſe hæc, & oſtendiſſe. Verumetiam montes, & excedentia in nubibus iuga, paſtuſq; pecorum & herbas quoque inuicem oſtentant.) Hic quoq; veteres codices à vulgatis editionibus diſcrepant: ſic enim in eis legitur: Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partuſque eorum & herbas quoque inuicem oſtentante, ſcilicet Romanæ pacis maieſtate.

Cap.II. Hoc quoque tamen in vſus humanæ ſalutis vertere, ſcorpionum ictib. aduerſari experiẽdo aconitum.) Cùm hæ particulæ, Hoc quoque, nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere Sed talia permulta paſsim ex interpretum gloſſulis in cõtextum irrepſerunt.

Cap. III. Omnia animalia quæ ſint ſalutaria ipſis noſſe ipſa, preter hominem.) Ipſa, non eſt in emendatis exemplaribus, ſenſu nihilominus abſoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venenata, nunc demonſtrare, quale ſit aconitum.) Rurſus illic minus eſt verborum ac ſyllabarum, nullo tamen ſenſus detrimento, hoc modo: Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monſtrare quale ſit aconitum. Poterant videri caſu aliquot literæ omiſſæ, niſi toties deprehẽſa eſſet, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiã gratis, nullaq; occaſione inuitante.

Cap. IIII. Præterea in Aethiopia naſcuntur, & in Ida.) Lego, Præter Aethiopiam naſcuntur & in Ida. Huius vetuſtæ nidor vrinam cit.) Scribo, Huius vſtæ nidor vrinam ciet. Radice vna, ceu palo in terra dimiſſa.) Rectiùs, In terram dimiſſa. Vſus in multis & principalis aluum ſoluere, cùm penè ſit ſola medicamentorum, quæ per ſe id præſtant. Confirmat etiam ſtomachum, adeò vt non infeſtet vlla vis contraria.) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatum, quiſquis hunc locum ſuo more interpolauit, pro elegantiſsima Plinij locutione ſuas nugas ſubſtituens. Germana lectio hæc eſt: Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cùm penè ſola medicamentorum, quæ id præſtant, confirmet etiam ſtomachum, adeò non infeſtet vlla vi contraria. Vſus eius ad collectiones inflammationeſque: quin emendat omnia quæ helxine.) Pro Quin emendat omnia, veteres codices habent, Et in eadem omnia. Ambroſia vagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuans, fruticem vnum habens denſum.) Pro Fluctuans, lege Fluctuati, ſcilicet nominis: pro Habens, Habet. Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.) Argutior eſt vetus lectio: Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item ariſtogiton, in vulneribus præclara) Hic ſtupidus aliquis conatus eſt noua metamorphoſi ex medico herbam facere, eique virtutes, quæ ſunt anonymi, attribuere, cùm ſit legendum, Ariſtogitoni, & ſubintelligẽdum præcedens participium, Celebrata. Quin & in Indice Ariſtogiton inter externos authores connumeratur.

Cap.V. Arction aliqui potius arcturum vocant.) Potius, redundat. Sed aſcyron maiores habet ramos, qui aſcyroides vocãtur.) Dele has duas voces, ſed aſcyron: atq; ita lege: Maiores habet ramos, quod aſcyroides vocant. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & ſic magis lectio quadrabit: quòd aſcyroides herbæ nomen ſit, non ramorum. Comæ tritę veluti cruentatæ.) Rectiùs, Cruentant: hoc eſt, cruorem reddunt.

Cap.VII. Actæa graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, Caulibus asperis geniculatis.

Cap.VIII. Trahit eadem potione secundas semine, lac minuitur in vino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo: Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, paruisque semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: Foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Et alibi genus chrysolachani traditur.) Veteres codices, Et aliud genus chrysolachani traditur.

Cap.X. Caulem habet duorum palmorum.) Imò cubitorum. loquitur enim de pæonia. si quis dubitat de fide codicum, suis certò oculis credere cogetur, si hos modò consulere libuerit.

Cap.XI. Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.) Non Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum folium, ceu lingua, de folio eius exeat. Aliqui ægonychon vocant, alij Dios pyron, alij Heraclean.) Vetusta exemplaria pro Heraclean habent Heracleos, vt sit genitiuus, quemadmodum Dios, & subaudias Pyron: ac si Latinè dicas, Iouis Herculísve triticum.

Quod & magis miror, quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.) Legendum, Quod eò magis miror.

Cap.XII. Vis ei styptica & exhulceratrix.) Scribo, Septica, id est corrosiua, vt nunc medici vocant. Sequenti versu scribo: In Augustum mensem incurrente, non in Augusto mense. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.) Vera lectio: Ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim. Foliis rutæ, similis gramini.) Antiqua lectio: Foliis rutæ, semine graminis. De Polygono, siue sanguinaria loquitur. Mares autem semine tantùm differunt, quod est incipiente oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionem habent: Mares autem semine tantum differens, quod est incipientis oliuæ. Mares autem, scilicet partus facit, quod hic quoque subintelligi debet.

Cap.XIIII. Foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.) Lege, Aduersis inter se. De trichomane loquitur. Tragonia herba qualis sit, non traditur.) Vetera exemplaria & hic in contextu pro tragonia constanter habent trachiniam & in margine adnotatam: nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantùm insula, in maritimis.) Paulò elegantius est: Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis. Phrygiæ omnino non nasci.) Lege, Non innasci.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO. CAP. I.

Qvanquam & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiusq; curæ rerum, quàm copiæ, institimus.) Antiqui codices multò meliùs: Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id non minus verè ipse quoque vsurpare possem, vt qui nihil magis, dum hæc tracto, præ oculis habuerim, quàm veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædam spes pollicetur. candidos quosque, qui Musarum fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fieriq; potest, vt & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil conferat: de iis duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus habent, quo recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi) Quantò melior vetus lectio: Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi.

Cum è plagis hunc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum: Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Idque magis ad præcedentia quadrat. Quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignum, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione, si non profit. Aspici humana exta nefas habetur, quanto magis mandi.) Et hic locus est vnus è pulchrè contaminatis. Restituimus, vnde cætera, sic: Quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morboque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non profit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequenti versu, Fecisti, redundabat. Vitam quidem non adeò extendendam censemus, vt quoquo modo pertrahenda sit.) Syncera lectio: Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abundè perspicuum esse potest, & nostrum laborem minimè superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de veteribus manu scriptis vix vnquam cogitant, ignari quantum sibi in priscorum monumentis conspurcandis sacrilega, publicoque odio digna, quorundam non dico amusorum, sed planè asinorum, audacia permiserit: cùm non rarò fiat, vt tenebrio quispiam plus mendarum in vnum aliquod boni authoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantum septem alij docti viri, omni conatu adnisi, perpurgare sufficiant.

Cap.II. In titulo capitis scribe: Ostensa & sanciri, & depelli. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio.) Atqui incesti crimen falsum erat. Legendum igitur, Incesti deprecatio, Ac mox sequenti versu, Anno vrbis, non Anno vrbis Romæ. Nam Romæ, nugator aliquis addidit contra omnium doctorum consuetudinem. Sic dicimus, Anno ab vrbe condita, non Ab vrbe Roma. Et omnia approbantibus DCCCXXX. annorum euentibus. Lege, Ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.) Precatione, non Precationis. Et quod ibi statim subtexitur, Quod si semel recipiatur, in antiquis voluminibus non malè legitur: Cùm si semel recipiatur. Neque diras aues, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes obseruare se ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur Aues: quibus eò libentius accedo, quòd suprà in hoc ipso capite sic legatur: Quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint. Et solent plerunque voculas tales assuere glossularij, longè interdum à scopo aberrantes: quod & hic factum equidem non dubito.

Quinetiam & legum ipsarum in xij. tabulis verba sunt.) Rectiùs antiqua scriptura: Quid non & legum &c. Ineptè enim simul ponuntur, Etiam &.

Non pauci etiam serpentes ipsas recantari, & hunc vnum esse ipsis intellectum.) Aliquanto mollior est vetus lectio: Et hûc vnum illis esse intellectum: quàm si repetatur, Ipsas, ipsis. Incendio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.) Quem non offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alteram esse synceram, quæ in impressis

preſsis etiam quibuſdam codicibus habetur? Incendia inter epulas nominata aquis ſub menſis profuſis abominamur.

Aqua profuſa pulchrè conuenit incendium abominantibus: at quid cauſæ vel comminiſci poſſumus, cur ad incendium nominatum aquæ effuſionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, quàm incendij mentionem? Priuſquam eam ipſam nominaret, aliúſve ei prædiceret.) Lege: Priuſquam ipſe eam nominaret. Nam Ipſe, & Alius, ſibi inuicem opponuntur. Carmina quædam extant contra grandines, contraque morborum genera, contra ambuſta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obſtat ingens verecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco non parum diſcrepant à vulgatis editionibus: Contraque morborum genera, contraque ambuſta, quædam etiam experta: ſed prodendo obſtat ingens verecundia. vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

Cap. III. Hominum monſtrificas naturas, & veneficos aſpectus plenius diximus in portẽtis gentium.) Plenius, ſuperfluit. Nam in inſula Nili Tentyrij.) Tentyra potius, quàm Tentyrij.

Cap. IIII. Sed & alios efficaces eius vſus recognoſcat vita. Ita deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus, ſiniſtræ dextræque clauditatis occurſu.) Primùm Ita, redundat, natum ex præcedenti dictione, Vita. Deinde Siniſtræ, ſimiliter ſuperfluit. Legendum enim, Faſcinationes repercutimus, dextræque clauditatis occurſum. Quæ poſtrema vox cùm finalem literam caſu aliquo amiſiſſet, nec iam compareret alter accuſatiuorum, caſtigator, ne nihil ageret coniunctio, de ſuo adiecit Siniſtræ: itaque error errorem peperit: vt ferè fit, quoties abſque archetyporum præſidio, ex nobis ipſis ſynceram lectionem addiuinare conamur, iuſtiſsima hercle fruſtratione, ſed graui ſtudioſorum incommodo, quibus ad hunc modum nimium ſæpè os ſublinitur. Veniam quoque à Deis ſpei alicuius audacioris petimus in ſinum ſpuendo. Etiam eadem ratione terna, &.) Etiam, aptius præcedentibus cohæret, in ſinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, ſed experimento facile.) Dele, Nunc. Sic enim magis aures ferit, atque ad attentionem excitat, Mirum dicemus: & ſic verè Plinius loqui ſolet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod diſsimulaſſem, ni ſtudium eſſet non ſenſus modò ſuos reddere Plinio, ſed verba etiam ipſa, quantum fieri poteſt, annumerare. Lepraſque ieiunio illitu arceri.) Ieiunæ, non Ieiuno. Ac mox, Marcion, non Martion. Adiecta precatione, ſe vinxiſſe eandem & ſoluturum.) Scribo & diſtinguo: Se vinxiſſe, eundem & ſoluturum. Eæ ſunt: abſtinere à cibo nimio.) Scribe, Abſtinere cibo omnino. Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus ſequi.) Hic duæ dictiones ſuperfluunt, Præter hominem, hominis videlicet alicuius malè feriati aſſumentum. Item poſca oculos contra lippitudines, certa experimenta ſunt.) Sic enim claudendum hoc caput, vt ſequentis initium ſit, Sicut totius corporis, contrà quàm in vulgatis editionibus hæc capita diſtinguuntur.

Cap. V. Vltimoque probro maius in ciſiis triumphalibus ſedenti dicebatur, vel in Capitolio epulanti.) Tota hic aberratum eſt via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita ſcriptum eſt: Vltimoque probro manus in cibis triumphali ſeni deducebatur, vel in Capitolio epulanti. Senſus eſt iam planus, qui ante hac erat obſcuriſsimus.

Cap. VI. Digitis pectinatim inter ſeſe amplexis.) Magis placet antiqua ſcriptura: Digitis pectinatim inter ſe implexis. Nam è diuerſo ſcandenteſque.) Lege, Nam euerſos ſcandenteſque.

Atque etiam quotidiani cinctus tali modo.) Rectius, Tali nodo. Augurium ex homine ipſo non eſt timendi mortem in ægritudine.) Scribendum, Augurium ex homine ipſo eſt non timendi mortem in ægritudine. Contra aurium pituitas vermiculoſque.) Lego, Aurium pura, id eſt, aures ſuppuratas. Hulcera capitum, prurigines.) Pro Prurigines, malim Porrigines, quod eſt in antiquis exemplaribus.

Cap. VII. Alij cum hyſſopo & adipe anſerino.) Oeſypo, non hyſſopo. Eſt autem œſypum, vt Naſonis verbis vtar, ſuccus ab immundæ vellere raptus ouis. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur, cui admiſceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia ſingulorum cochlearium menſura. Murmura quoque aurium eiici inuenio.) Confuſa ſunt remedia, hoc modo diſtinguenda: Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur. cui ſi admiſceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia ſingulorum cochlearium menſura, murmura quoque aurium eiici inuenio. Anguli oculorum ſubinde madificentur.) Madefiant, non Madificentur. Non ſegnius & in ſilente Luna coitus ſuos maribus exitiales eſſe.) Legendum. Non ſegnius & ſilente Luna, coituſque tum maribus exitiales eſſe. Non ſegnius, ad præcedentia refertur. Metrodorus Sceptius in Cappadocia inuentum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis ſuper clunes veſtibus.) Vera lectio, Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media, &c. Item nouella vitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatiſsima transferatur, rutam & ederas illico mori.) Lege, Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatiſsimas illico mori. Suffragantur & hîc, quemadmodum in cæteris, vetuſta exemplaria. Aciem in cultris tonſorum hebetari, æs contactum graue virus odoris accipere.) Scribo, Hebeteſcere. & Odoris, redundat. Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac vi ſponte ſuperari. Et fila veſtis contactæ, vt docuimus, ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. Ciniſque etiam ille, ſi quis ſpergat eum lauandis veſtibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo immunibus.) Aliter in noſtris exemplaribus legitur, & quidem non paulo meliùs: itaque retexemus totum, illaque ſequemur: Nam bitumen in Iudæa naſcens, ſola hac vi ſuperari, filo veſtis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: ciniſque etiam ille, ſi quis aſpergat lauandis veſtibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo inter ſe immunibus. De bitumine Iudaico meminit ſupra libr. 7. cap. 15. Quæ Lais & Cleophantus inter ſe contraria prodidere.) Scribendum, Lais & Elephantis. Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus ſcripſit, poſterior etiam de concubitus ſchematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox: Aut inter ipſas pugnantia, cùm hæc fœcunditatem fieri iiſdem modis, quibus illa ſterilitatem, pronuntiaret. Catalogus quoque authorum, quos Plinius hoc libro ſequitur, Laida & Elephantida coniungit. Cæterùm pro Radice braſsicæ vel myricæ, in manuſcriptis eſt, Braſsicæ vel myrti.

Bythus Dyrrhachinus hebetari aſpectu ſpeculorum nitorem tradit. Iiſdem aduerſa rurſus contuentibus

bus, omnem talem vim reſolui, ſi nullum piſcem habeant ſecum.) Bonam hercule operam deprauator hic nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem, quàm magnum aliquod malum, iam ſexcenties promerito. Synceram lectionem archetypa commonſtrant, nempe hanc: Bythus Dyrrhachinus hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem tradit, iiſdem auerſa rurſus contuentibus: omnemque vim talem reſolui, ſi mullum piſcem ſecum habeant. Veſtis omnino ita infectæ portiuncula, acu vel licio, brachiali inſerta.) Lege, Ac vel licio. quaſi dicat, vel vnico filo. Sic & comitiales excitari, morboſq; ſanari.) Morboſque ſanari, de ſuo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. Suppoſita tantùm calici lacinia menſtruo tincta tali.) Satis erat: Suppoſita tantùm calici lacinia tali: idq; Plinij ciuilitatem magis decebat: cætera haud dubium, quin gloſſularius aliquis, vt ſolent, adiecerit.

Correptam ſubnecti collo: & ita diſcuti morbum.) Dele, Et.

Cap. VIII. Promoſcidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius ſi & ſternutet.) Rectiùs, Si & ſternuat. Sanguis & iſchiadicis prodeſt.) Syntecticis, non Iſchiadicis, ſi veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret caſtigator, Leonis adipes cuſtodiunt, in Adeps cuſtodit, mutauit: & Magorum vanitas promittit, in Vanitates promittunt. Similiter dentis.) Lege, Similia. ſ. promiſſa. Setas è cauda contortas, & ſiniſtro brachio illigatas.) Scribo, Adalligatas. Permutationes ſexus ex his annua vice diximus, cæteraq; monſtrifica naturæ eius.) Antiqua ſcriptura, De permutationis ſexus annua vice diximus, cæteraque de monſtrifica natura eius. Præcipuè pantheris eſſe in metu hyænæ dicuntur.) Germanè Latina lectio hæc eſt: Præcipuè pantheris terrori eſſe traduntur. nam hyænam hic repetere quorſum attinebat? Facilius autem capi, ſi cinctus ſuos venator, flagellumque, & ipſos equos ſeptenis alligauerit nodis.) Elegantior ſimul & verior eſt vetus lectio, Flagellumque imperitans equo ſeptenis alligauerit nodis. Febribus quartanis iecur deguſtatum ante acceſsiones.) Lege, Deguſtatum ter. quod non parum referre putatur in eiuſmodi remediis.

Promiſſo in triduum conceptu.) Meliùs, Intra triduum. In triduum, aliud ſignificat: vt cùm dicimus, Aſſumpto in triduum commeatu, id eſt, quantum tribus diebus ſufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili ſeptem, & genitale, à ceruice ſi alligentur, dorcadis pelle collo ſuſpenſa, contineri partus promittunt.) Repræſentabitur & hic vetus lectio, vel quò ex collatione veritas facilius eluceat: Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili ſeptem, & genitale cerui, ſi illigentur dorcadis pelle, collo ſuſpenſa continere partus promittunt. vt, Suſpenſa, neutri generis ſit, caſus accuſatiui, & omnia ſuprà dicta referat. Eodem genitali & articulo ſpinæ cum adhærente corio conſeruatis.) Adſeruatis, non Conſeruatis. Eodem ſuffitu mulieribus menſtrua euocari.) Scribo, Mulierum menſes: quod Plinio eſt vſitatius. Membranam, quæ fel continuerat à cardiacis potam.) Codices vetuſti, Quæ fel contineat, cardiacis potam. Quæ autem in veſica inuenta ſit vrina, additis oleo ex ſeſamo, & melle Aſiano hauſtam prodeſſe acrimoniæ veteri.) Deprauator, quantum video, non leui brachio caput hoc attigit. Quæ ſequimur exemplaria, non addunt Aſiano, neque medici inter mellis genera Aſiaticum celebrant. & pro Acrimoniæ, habent Aegrimoniæ. Siue lucernis, ſiue viſu, ſiue peluibus.) Illic legitur, Siue lucernis, ſiue pelui. Nec video, quid hîc, Siue viſu, faciat. Fimum, qui in inteſtinis inuentus ſit.) Scribo, Quod in inteſtinis inuentum ſit. nam neutro genere Plinius hoc nomen vſurpat. A cane verò morſis adipem illitum, & corium ſi ſit ſubſtratum.) Aequè pleno ſenſu ſcriptum erat, Et corium ſubſtratum. Quid ſibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum aſſumenta? aut qualis gratia debetur prauis iſtis ſartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) Venire, non, Euenire. Contra ducum ac poteſtatum iniquitates comminiſtrant.) Quid, malùm, Comminiſtrant? Commonſtrant, legi debet. Si omnino aliquantulum quis ſecum habeat.) Non malè vetus lectio: Si omnino tantùm aliquis ſecum habeat. Plinius ait ſufficere, ſi tantum habeas tecum eam fiſtulam: alius mutauit ſenſum, docens ſatis eſſe quantulamcunque eius partem. Canini eius dentes febres ſtatas arcent repleti: ſunt enim caui.) Lege addendo, Thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, ſed maximè ſturni, quos captos oryza tantum paſcunt.) Conictor multum aberrauit à ſcopo. Vera lectio eſt: Sed maximè, qui captos oryza tantùm paſcunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam eſſe, vtpote longè deteriorem, nimirum mutato animalis victu. Præterquam in riſu coarguentium.) Lego, Præterquàm vbi irriſu coarguendum. Eundem ſalutarem eſſe parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosiſsimum.) Egregiè deprauatum & hoc, non minus quàm ſuperiora. Reſtituetur in integrum hoc modo: Eundem ſalutarem eſſe parientibus, ſi ſit domi: ſi verò inferatur, perniciosiſsimum. Eſt enim verus ſenſus longè alius, quàm ille prior: eſt autem hic: Chamæleontem ſalutarem eſſe, ſi multò antè parturitionem illatus ſit: ſin idem parturienti iam ſuperueniat, perniciosiſsimum eſſe. Suffragantur vbique vetuſti codices.

Siniſtrum, mirum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis & quibus velis mittantur, putet referre.) Syncera lectio ex archetypis petita eſt hæc: Siniſtrum humerum quibus monſtris conſecret, qualiter ſomnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Capitis dolores, inſperſo vino, in quo latus alterutrum maceratum ſit, ſanari fœminis.) Mirum verò, ſi hoc remedium in ſolis fœminis vim ſuam exerit, in maribus non item. Diſtinctio praua ſenſum deprauat. nam Feminis, paternus caſus eſt, & ſequentis orationis initium, hoc modo. Feminis ſiniſtri vel pedis cineri ſi miſceatur, & cætera. Quibus in verbis Vel, detractum erat: Si, tranſpoſitum. Serpentes fugari liene inſtillato.) At quònam inſtillandus eſt, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus inſtillato. Nam & hoc experimentum & duo proximè ſequentia, de felle, non de lieni accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. Illita inimicorum immane odium & omnium hominum his conciliare.) Certè ad inimicorum odium nullo opus eſt veneficio, vt qui vltro & exoſi ſunt, & oderunt viciſſim, Verior igitur vetus lectio: illita inimicorum ianuæ odium omnium hominum his conciliare. Prodeſt contra ſagittas venenatas, vt Apelles tradit, poſtea ſumptus.) Vetus lectio: Prodeſt & contra ſagittarum venena, vt Apelles tradit, antè poſteaque ſumptus. Vt intelligamus, eum præſeruatiuam etiam vim habere. Præterea eiuſdem decoctum cum melle ſumptum Venerem inhibere.) Paulò meliùs legetur, Eiuſdem decocti ius cum melle. Eſt crocodilo cognatio quædam affinitaſque.) Affinitas, ſuperuacua eſt. Sequenti verſu lege, Detrahendi ſanguinis, non Trahendi.

Plurimi

Plurimi autem ſuper Saiticam inter Aegypti præfecturas.) Lege, Super Saiticam præfecturam. Ac rurſus, Item fimum ſuffitu, non Fimus. &, Dentes è parte læua, addita præpoſitione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, ſed non niſi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento eſt, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros authores taceam) habuerimus, non tam librariorum oſcitantiam in culpa eſſe, quàm malè literatos illos caſtigatores, iuſtius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minus, prout collibitum eſt, ſe exercuerunt. Cæterùm ſcribæ inſcitia labi ſolent, non temeritate: errataque eorum non magni negotij ſit deprehendere, maximè cordato & erudito Lectori. Illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non contaminantes, planeque iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus ſe deuouiſſe, niſi omnes, quotquot poſſunt, bonos authores ſuis venenis infecerint, ſuiſque fœtoribus conſpurcauerint. Sed definat ſtomachatio, etſi nimio, quàm vellem, iuſtior, & ad præſens potius negotium redeamus.

Cap. IX. Sicuti è lactis vſu, vtiliſsimum cuique maternum, nutricis exitioſum eſt.) Vt in ipſo ſtatim portu impegit egregius gubernator. Nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitioſum eſſe? Cur igitur tantum vbique nutricum numerum videmus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis vſu. Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde: Vtiliſsimum cuiq; maternum. Alioqui iuxta priorem lectionem non vtiliſsimum erat, ſed planè neceſſarium. Sequitur, Concipere nutrices exitioſum eſt. Sic enim, quæ ſequuntur, nunc demum probè quadrabunt.

Minus inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contuſa aut luxata, maximè renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones.) Obſecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquã fando audiuit, luxatos renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones? vel veſicam contuſam, interaneave, aut pulmonem? Quid igitur præſidij reliquum eſt, niſi in archetypis? ea ſic habent. Minus inflat quodcunque decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes & cætera. Nam vt in Achaia bubulum biberent phthiſici ſyntecticique & cachectæ, diximus in ratione herbarum.) In Arcadia, non Achaia. Dixit autem hoc libro vigeſimoquinto, capitè octauo. Quod eſt maximè coactum, in ſummo fluit. At id exemptum addito ſale, oxygala appellant.) Sic nobis tranſcribunt vetera exemplaria, qui nec legere ſciũt, nec ſcribere. Lege, In ſummo fluitat. id exemptum, &c. Quod magis virus reſpuit, hoc præſtantius iudicatur.) Quid eſt, Virus reſpuit? Lege, Reſipit. Præſtantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum aceſcit, vtiliſsimum eſt ſtomacho.) Legendum, In recens quod velis aceſcere, vtiliſsimum ſtomacho. Proxima in communibus laus eſt adipi, ſed maximè ſuillo. Apud antiquos etiam religioſus erat.) Elegantior lectio, Proxima in communibus adipis laus eſt, ſed maximè ſuilli, apud antiquos etiam religioſi. Medicorum aliqui admiſto anſeris adipe, taurorumq; ſeuo & hyſſopo.) Rurſus Oeſypum deprauatum in Hyſſopum. Vbi notandum, ſympathian quandam eſſe œſypo cum adipe anſerino, quandoquidem & ſuprà capite ſeptimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem ſpecies miſcẽtur. Omnino enim nõ niſi ad ea quæ purgãda ſint, aut quæ non ſint exhulcerata & calida, recipitur.) Legendum, Aut quæ non ſint exhulcerata, ſalſa petitur. ſ. axungia. Iamq; probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. Mox ſequenti verſu contra phthiſes, lege, non Contra tuſsim. Sic enim in probatæ fidei voluminibus ſcriptum eſt, & aliàs non bene conueniet, quod mox ſequitur, ſcapulis eorum, qui phthiſin ſentiunt. Parotidas admiſta farina è ſalſamentaria teſta: quo genere proficit ad ſtrumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.) Scribo, Parotidas admiſta farina ſalſamentariæ teſtæ: quo genere proficit & ad ſtrumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam & hæc vox Balneum vitioſa eſt, cum vterq; Plinius Balineum appellet. Quin & Græcis quadriſyllabum eſt βαλάνειον. Multi priuatim ſic taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.) Elegantius eſt, Taurorum, leonumq;, pantherarum & camelorum. vt quædam coniunctionum ceu catena nectatur. Inter omnia autem communia animalium, fel præſtantius in effectu.) Reſtituimus, vnde cætera, ſic: Inter omnia autem communia animalium vel præſtantiſsimi effectus fel eſt. Vis eis, &c. Item equarum, præterquàm virginum, erodit, emarginat, hulcerat.) Lege, Emarginat hulcera.

Tantum poteſt ſympathia illa, de qua loquuntur.) Loquimur, non Loquuntur. Hircorum ſanguini tanta vis eſt, vt ferramentorum ſubtilitas nõ aliter acuatur aut induretur, aut ſcabritia poliatur, vehementiuſq; quàm lima.) Antiqua lectio: Vt ferramentorum ſubtilitas non aliter acrius induretur, ſcabritia tollatur vehementius quàm lima. Et ideo ſuis quæque dicentur effectibus,) Lego, Quiſq; ſuis dicetur. nam de ſanguine tantùm loquitur. Vt ſi quæ ſunt, extractas cauernis mandant.) Scribo, Mandentes. Nam Vt, pro Vtpote, ponitur hoc loco. Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.) Vetus lectio, Omnino dentem cerui habẽtes. nam Omnino, ad Habentes, refertur. Sic ſuprà capite octauo, Si omnino tantum aliquis ſecum habeat. Aut medulla perunctos ſeuóve cerui aut vituli.) Hinuli, non Vituli.

Cap. X. Item lactis hauſtus cum vua amminea) Taminia, non Amminea, cuius vſus in medicina nullus eſt. Fimum quoque caprarum in aceto decoctum & illitum in ictus ſerpentium, placet, & recentis cinis in vino.) Antiqua lectio planior: Fimo quoq; caprarum in aceto decocto illini ictus ſerpentium placet, & recentis cinere in vino. Canis rabidi morſu facta vulnera circuncidunt ad viuas vſq; carnes. Quidam carnem vituli admouent.) Lege & diſtingue, Canis rabidi morſu facta vulnera circuncidunt ad viuas vſque partes quidam, carnemque vituli admouent. Hoc idem præſtare & pellis è ceruice ſolida exiſtimatur: quippe tanta vis eſt animalis. Præter ea quæ retulimus, & veſtigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendum: Quippe tanta vis eſt animalis, præter ea quæ retulimus, vt veſtigia eius calcata equis afferant torporem. Veruntamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.) Scribo, Fortiora omnia eadem. Ex toxica expurgantur.) Exemplaria vetuſta habent, Expugnantur, vt hoc de antipathia intelligatur. Omnia ſeſami quoque iure poto.) Vera lectio, Omaſi quoque iure. Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, ſed ex animantibus. Ius omaſi & 12. cap. eſt inter remedia.

Cap. XI. Cum ſucco oleris, ita vt vncto inareſcat.) Codices veteres, Ita vt vnctio in areſcat.

Sed

Sed & corruptos dentes confirmari.) Iidem codices pro corruptos, habent Combustis. s. ossibus. Asinæ quoq; lacte percussu vexatos.) Manu scripti codices, Asinino, quoq; lacte. Castigator veritus, ne fortè quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ. ô solertiam asininam. Equarum virus à coitu in lychnis accensum.) Meliùs, In ellychniis.

Cap. XII. Poppæaq; hoc vxor Neronis principis instituit.) In vetustatis exemplaribus tãtum est, Poppæa hoc Neronis principis instituit. Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis.

Friuolum licet videatur, nõ tamen omittendum.) Eadem exemplaria non addunt, Licet: tantum est, Friuolum videatur, φιλοτίμως. Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem.) Decolorem, non discolorem. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo & vino, sulphure spongiæq; cinere.) Lege, Et viuo sulphure, spongiæq; cinere.

Labrorum scissuris cum adipe anserino. Fissuris, non Scissuris. Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto decoctum, testesq; vulpini.) Lege addendo, Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testesq; vulpini. Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino) Optimus, non ad cinerem refertur, sed ad saponem. his verò duabus vocibus Seuo & Cinere, redduntur aliæ duæ, Fagino & Caprino, quod posterius in Carpino, deprauatum est. Vngues contusos fel vniuscuiusq; animalis circumligatum.) Scribo, Fel cuiuscunq; animalis circumligatum.

Cap. XIIII. Vtuntur ad vtrunq; vitium & coagulo hœdi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusdem in cibo formato, quem sanguiculũ vocant.) Lege, Et sanguine eius in cibum formato. Itẽ In vino myrtite, non Myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testis suis mixtis, in vini potione. Meliùs, Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.

Cap. XV. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum, lichenes equini: itaq; scriptum visitur in vetustissimis exemplaribus, alioqui satis erat dicere, Lien equinus. Demonstrant vrinam facere in canis cubiculo, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubiculo.) Vtrobiq; Cubili, legendum: nam canis cubiculum nemo vnquam Latinus dixit. Quem dicunt cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorẽ in initio, sed in terra spissantem se. Quem, calculum, non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur, cùm interficiatur, reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se.

Cap. XVI. Perniones vrsinus adeps, rimasq; pedum omnes arcet.) Sarcit, non Arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio, E calceatu. Potũ verò sublime ex aqua.) Hæc verba malè in vulgatis editionibus distrahuntur à præcedentibus: & sub limine, scribendum, pro Sublime. nam hoc ad Magicam superstitionem attinet: & remediũ ex Magorum authoritate præscribitur. Quis hoc quæso inuenire potuit? Quæ est ista mistura? Cur digitos bubonis potissimùm electus est?) Et hìc vetus lectio paulo melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est?

Cap. XVII. Lupi & capræ seui cyato, vel lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse, certus author affirmat.) Mira verò mistura, si credere dignũ est. Equidem malim veterem lectionem, vt verisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.) Imò Deiecta. pumex enim non secat. Sequenti versu pro Ruborem lege Rubori. pendet enim & hoc à verbo Illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.) Rectius, Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.

Cap. XVIII. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) Visci, non Musci, attestantibus vetustis exemplaribus.

Cap. XIX. Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex a. d. p. e.) Lichen, non lien. Tædium Veneris fieri dicit Aeschines.) Legendum, Osthanes. Is fuit vir Persa, professione Magus. Et testiculi equini aridi, vt potioni interseri possint.) Interi, non Interseri.

Cap. XX. Insuper pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur.) Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c.

EX LIBRO VIGESIMONONO CAP. I.

Qvanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita ancepsq; ac lubricum esse rerum omnium nouarum principium, nec aliud vtiq; gratiæ, quàm sterilis difficultatis in promendo.) Quis obsecro in postremis verbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In vetustissimo codice scriptum reperi: Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; lubricum esse rerũ omnium nouarum, talium vtiq; quàm steriles gratiæ difficultates in promendo. Cæterùm Lubricum, hìc substantiuum nomen est: idq; fefellit eum, qui principium adiecit. Mirumq; & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit. Contigerit redundat. Scribere in templo eius Dei, qui auxiliatus esset.) Scribo, Quid auxiliatum esset. & Eius Dei, ad Aesculapium refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendum, Acrone Agrigentino, septimo casu, In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio:

Α᾽κρον ἰατρὸν ἄκρον, Α᾽κραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου.
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes venarum pulsu discreto.) Rectiùs, Descripto. Censusq;, quanquã exhaustis opibus Neapoli exornata, vt hæredi H-SCCC relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.) In manu scriptis reperio: Censusq;, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H-SCCC reliquere, quantum ad eã ætatem Aruntius solus. vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur. Nullius historionum par ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.) Vetusta scriptura: Nullius histrionum equarumq; trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim authoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius affectantium: qua in re confert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigisq;, qui Circensibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipse eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iamq; pulchre congruet quod mox subiungitur: Cùm Crinas Massiliensis, &c. Nullo idem censente, ne videatur assertio alterius.) Meliùs, Accessio alterius. itaque legitur in incorruptioribus exemplaribus. Iis ipsis scilicet, quæ nunc nos trademus.) Tractamus, non Trademus. Intelligendum enim etiam de iam dictis. Quæ nos per genera vsus sui differimus.) Rectiùs, Quem. s. cõmentarium. Quinimo transit in couicium.) Lege, Transit conuicium. nam hoc est, quod mox dicit, Vltroque, qui periere, arguuntur. At de iudice ipso quales in cõsilium

ſilium eunt, ſtatim occaſuri?) Occiſuri, non Occaſuri. Craſſum ſanè erratum, quod tamen non vnam editionem occupauit. Non deſeram Catonem tam ambitioſæ artis inuidiæ à me obiectum, vt à Senatu illum, qui ita cenſebat.) Lege, Aut Senatum illum. nam aliquanto poſt ita ſermonem hunc claudit. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo. Non ſunt artis iſta, ſed hominum.) Paruulum erratum, ſed non leuis momenti. Legendum enim, Non ſint artis iſta, ſed hominum. Archontio vulnerum medico.) Repoſuimus ex vetuſto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Oſtendit digitum, ſed impudicum Alconti, Daſioq́; Symmachoque.

Et ab iiſdem deficientibus cibo ſæpius die ingeſto.) Cibos ingeſtos, lege, vt cum præcedentibus cohæreat. Illa prodidere imperij mores.) Scribo, Perdidere. Neq; enim dubitauerim aliquibus faſtidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.) Nefas, ſuperuacuum eſt. ſubintelligitur enim, Faſtidio. Ordiemur autem à confeſsis, hoc eſt, lanis ouibusque.) Lege, Lanis, oviſque: de quibus ſecundo & tertio capitibus. Nec deeſſet materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat.

Cap. II. Sanguinem in naribus ſiſtit cum oleo roſaceo & allio, indita auribus obturatis modico ſpiſsius.) Legendum: Et alio modo indita auribus obturatis ſpiſsius atq; ita legitur in probatis exemplaribus. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aſperſa ſanat.) Illic legitur, Expreſſa, non Aſperſa. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac ſiccatæ per ſe, tuſæq; farina, & illitæ dentibus, mirè proſunt, etiam labentibus.) Lege, Tuſæq; in farinam. Item pro Labentibus. Labantibus, id eſt, vacillantibus.

Cap. III. Sic & illita lienicis.) Illita, redundat. Cibis quot modis iuuent, notum eſt, cùm tranſmittant faucium tumorem.) Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notum eſt, cùm tranſmeent faucium tumorem. Ac mox: Simulque vim potus & cibi habeant. non, Vini vſum. Quò fuerint ea excellentiora, hoc præſentaneum remedium erit.) Scribo, Hoc præſentius. Equitem Romanum euocatum.) Pro Euocatum, legi debet, E Vocontiis. nam Vocontij Galliæ ciuitas eſt: & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atque ita habent vetuſta exemplaria Multa præterea remedia ſunt ex anſere, quod miror, æquè quàm in coruis.) Atqui è coruis non admodum multa remedia traduntur. Vetuſti codices habent, Aequè quàm in capris. & rectè. nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta ſit remediorum copia, anſere videlicet & capra. Huc facit, quòd libri præcedentis cap. 10. mox circa initium, enumeratis aliquot è capra remediis, ſubiicit, Quod quidem miror, cùm febri negetur carere. Verùm errori occaſionem præbuit, quod & coruus aliquot menſibus ſingulis annis ęgrotare dicatur, æquè quàm anſer.

Cap. IIII. Præcipuè in aſcenſu ſiderum.) Aſſenſu, non Aſcenſu. alioqui malè quadrat: quod ſequitur: Cum lumine Lunæ fibrarum numero creſcente ac decreſcente. Ac mox, Serpentes perſequitur, legendum, non Proſequitur. De muſtela. Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum à Poteſtatibus, & à Diis etiam precum, morborum remedia beneficiorum munere.) Vera lectio, morborum remedia, veneficiorum amuleta. Propitiatis oratione Diis, fortunatam domum facere promittunt.) Adoratione, non Oratione. Item ſi quis eam ipſam in vapore baculo ſuſtineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendum, Aiunt enim præcauere: atteſtantibus emendatis codicibus. alioqui nec præcedentia congruunt, nec ſequentia. Democritus quidem monſtrat quædam ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidem monſtra quædam ex his conficit. Vnde monſtrificæ dicuntur ſagæ, quales Medea & Dirce fuiſſe feruntur. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad emplaſtri genus, atque illa illinunt.) Lege, Atque ita Illinunt.

Cap. V. Oportet igne comburi omnia, modo vt ſemel diximus.) Syncera lectio oportet autem comburi omnia eodem modo, vt ſemel dicamus.

Cap. VI. Alij lacte mulierum cum braſsica cinerem muſcarum ſubiiciunt, quidam mel tantùm.) Subigunt, lege, non Subiiciunt: & Melle, non Mel. Additis duabus ſextis denarij ſextiui, vt omnia œſypo illinantur.) E ſtibi, non Sextiui. Porrò ſtibi quid ſit, ipſe Plinius docet in metallorum tractatione. Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.) Vetuſti codices, Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum. Quibus pluma aurium modo eminet.) Illic legitur, Aurium modo emicat. Apollonius Tyanæus.) Lege, Pitanæus. Eſt autem Pitane Aeolidis oppidum in Aſia. Nam vt Tyanæi teſtimonio Plinius vtatur, temporum ratio vix patitur. Ad hoc non memorantur vlla Apollonij Tyanæi in hoc genere ſcripta. Et præcipuè ſpelunca ipſa impoſita fronti ad duo tempora.) Antiqua ſcriptura: Impoſita per frontem ad duo tempora. Venantur eam formicæ circunligatæ capillo in cauernam eius coniectæ, efflato prius puluere, ne ſeſe condat: & ita formicæ complexu extrahitur.) Antiquior lectio: Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato prius puluere, ne ſeſe condat: ita formicæ complexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis reſtitiſſe tradit.) Rectiùs: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis ſe id dediſſe tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO CAP. I.

Istos enim quiſque communi auditu ſaltem cognitos habet.) Meliùs quadrat vetus lectio: Quotus enim quiſque auditu ſaltem cognitos habet? Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt. Circen vtique & inferorum euocationem ſolum hac agi.) Quanto eligantior antiqua lectio? Circe vtiq; & inferorum euocatione ſolum agi. Troianis itaque temporibus cum Chironis medicinis contenta eſſet, ſolo Marte fulminante, miror equidem illis populis famam eius intantum adhæſiſſe, vt Menander quoque literarum ſubtilitatibus peritus, in eadem Telmeſſo genitus, Theſſalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.) Non dubito, quin & hîc vetus lectio, tanto ſit verior, quanto tum ſimplicior eſt, tum planior. Sic enim habet: Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta, & ſolo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæſiſſe, vt Menander quoque literarum ſubtilitati genitus, Theſſalam &c. Orphea putarem è propinquo primùm intuliſſe, ad vicinas vſque ſuperſtitiones ac medicinæ profectum, ſi non ex Perſis eſſet vis tota, in Thraciamque Magice delata fuiſſet.) Hîc quoque temere diſceſſum eſt ab archetypis, in quibus ſic legitur: Si non expers ſedes eius tota Thrace Magices fuiſſet. Voluminibus Dardani è ſepulchro eius petitis. Germana Plinij verba ſunt, In ſepulchrũ eius petitis. Ac mox: Cætera in viro illo probant: non, De viro. Eſt & alia Magices factio, à Moſe etiamnum

& Iochabele Iudæis pendens.) Modò dixit, Est & alia, id est, etiam alia: quid igitur opus repetere, Etiamnum? Emendati certè codices aliud habent, nempe sic: à Mose, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, Magus insignis: quo factum opinor, vt Plinius Mosen quoque similiter Magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ, dum pro Et Iamne legit Etiamnum. Tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea sententia, cùm Hebræum sit, & apud Hebræos authores reperiatur. Palamque in tempus siluit sacri prodigiosi celebratio.) Lege, Palamq; in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ergo hanc memorem artem Oceanum quoque transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.) Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieque eam attonitè celebrat.

Cap. III. Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.) Scribendum, Qui rabie perierunt.

At in superiore dolore duos superiores adalligant.) Lego, At in superiorum dolore. Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.) Lege, & distingue: Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur. Vanum esse arbitror, Canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniā neutrum in Italia visum est.) Antiqua scriptura, Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est. Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo vtilius est.) Vetus lectio: Et ideo tolerabilius est.

Cap. IIII. Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit smectica vi.) Scribo, Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi. Sequenti versu lege, Contectusq; brassica, pro Contemptusq;.

Cap. VI. Iure pecudum stomachus recreatur.) Perdicum, non Pecudum. Item vipera porcelli modo inassata.) Viuerra, non Vipera. Caninus si viuenti exprimatur.) Lege, Eximatur.

Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorij eius, cui medetur, suspensa.) Emendati codices, Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius cui medetur, suspensa.

Cap. VII. Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspitiosis temperata.) Nisi legas, Sistit aluum & cochlea, quemadmodum est in vetustis juxtà atque incorruptis exemplaribus, non quadrabit, quod paulo post sequitur: Sistit & anatum masculorum sanguis.

Cap. VIII. Album cit & gallinaceorum decoctum ius.) Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. Vel herinacei, vel vespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & œsypo.) Melior vetus lectio, Vel herinacei cum vespertilionis cerebro, & lumine & œsypo. Loquitur de cinere herinacei. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetyporum, Poto cinere: non, Pro cinere.

Cap. IX. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.) Quis vnquam vidit seuum muris? Lego & distinguo, Fel arietes cum seuo. Mures dissecti impositi. Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricem perducunt.) Lege, Cera addita ad cicatricem perducunt.

Cap. X. Nunc autem reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur.) Effodiatur, non Defodiatur. Item fel cum melle, præcipuè anguinum.) Agninum, non Anguinum. Ibidem, Lichen mulæ, non lien. Eadem omnia prædicantur ex vipera.) Rursus Viuerra in Viperam est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, viuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. Et sequenti versu, Abstergeant. Plinianum erat, non Abstergant: quod tamen semper mutatum est, sicut Ciet, in Cit, & Cient, in Ciunt, Balineum in Balneum, Aqua calda in Calidam, & alia id genus non pauca.

Cap. XI. Bubonis quidem oculorum cinerem.) Nō malè antiqua lectio, Bubonis certè oculorum.

Si Luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, Radiis barbisq; eorum. Quoniam eius erit copia spei de tecto.) Argutius est: Quoniam miseria spei delectat: suffragantibus vetustis exemplaribus.

Cap. XIII. Cinis cochlearum terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.) In emendatis exemplaribus non est mentio cineris. tantum est, Cochlearum terrena: sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulò pòst, Eadem ratione & terrena cochlearum prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera sistunt. Quanquam & hic posterior locus in vulgatis editionibus deprauatè legebatur, nimirum eiusdem opera, cuius & superior. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto.) Sub tecto, non Sub testa. Est autem testum vas testaceum, sub quo placentæ coquuntur. Vtitur hac voce Cato quoque cap. 76. Adeo ad neruos quoque abscissos illitis solidari infra septimum diem Democritus persuaserit: itaque in melle seruandos censet.) Antiqua scriptura: Adeo vt neruos quoque abscisos illitis solidari intra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Bubonis cerebro cum adipe anserino mirè vulnera dicuntur glutinari, quæ vocantur cacoethe. Cinis etiam feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoque auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel, ad hulcera sananda valet.) Operæ pretium est & hìc conferendi causa veterem adscribere lectionem: Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutis linteolis: vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vides Lector totam hanc orationem pendere ab illis verbis, Dicitur glutinare: nihilq; opus esse tam multis adiectis: vt iam mutata ac perperam distincta taceam.

Cap. XIIII. Muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.) Lego, In muliebribus malis. Alio modo Africanæ binæ cum fœnograeco quod tribus digitis capiatur, additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ.) Lege addendo, distinctione quoque mutata, hoc modo: Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur &c. Miscentur lomento æquis portionibus.) Vetus, Aequis partibus. Putant & ter circundatas ouo perdicis, non inclinari.) Circunductas, non circundatas.

Cap. XV. Infantibus qui lacte concreto vexantur, præsidium est anguinum coagulum.) Quis vnquam vidit anguinum coagulum? Scribo: Præsidio est agninum coagulum. Lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu emendantur.) Quid opus erat repetere verbum emendantur, cùm in proximè præcedenti versu

versu habeatur? Et sequenti versu lego, Harundini alligata suspenditur, non Adalligata. nam Adalligata vocare solet, quæ Græci periapta, superstitiosa ferè ac magica remedia, quæ suspensa collo aut brachio alligata gestantur.

Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis inter se colligentur in coitu.) Antiqua lectio: Si iunctis euellantur, inter se colligatæ in coitu. Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.) Scribo, Erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO
CAP. I.

QVæ causa fulmina edidit.) Elidit, non Edidit.

Cap. II. Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ.) Lege, Alibi iunctæ, id est, vna cum calidis frigidæ eodem in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.) Meliùs, Sextias. Ibi compositis voluminibus eisdem nominibus.) Scribo: Voluminibus eiusdem nominis. Lacus Amphion vitiligines tollit.) Imo Alphion: nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit. vitiligo enim ἀλφὴ Græcis dicitur. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem.) Rectiùs, Bullis stellantem: quod in emendatis exemplaribus legitur. Eudicus in Hestiæa Euthice.) Scribendum, in Hestiæotide. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari.) Viuere, non Bibere. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit.) Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprehendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo: In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. vnde prouerbium Κέσκον οἰκεῖς. quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirment, εἰρωνικῶς tamen proculdubio accipiendum est, quemadmodum illud, Sapientum octauus, aut ἄνθρωπος Θαλῆς. Mirum quoq; & quòd cum piscibus transit.) Vetus lectio: Mirumque quòd cum piscibus transit. Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa menda non vno loco occurreret. Non procul ab Euripidis Poetæ sepulchro.) Ab redũdat. Sic enim Plinius loqui solet: Nõ procul sepulchro. Itẽ calidæ aquę in Eubœa. In Lebedo nanq; alluit riuus, in quo saxa in altitudinẽ crescunt.) Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio: nam quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt. In fine secundi cap. In quibusdam speluncis vtroque modo columnas faciunt. Lego & distinguo, In quibusdam speluncis vtroque modo, columnasq; faciunt. nam hæ voces Vtroq; modo, ad verbum præcedens Durescunt, referuntur.

Cap. III. Cursu enim procursuque ipso extenuari atque proficere.) Legendum, Cursu enim percussuq; ipso. Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.) Scribo, Ad viciniam lactis. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hybernis enim constant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunque ante oppidum Pellam: Incipiente enim æstate frigida est palustris, dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.) Malui veteres codices sequi, in quibus sic legitur: Quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris, &c.

Cap. V. Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.) Vera lectio: Illa mutatio mira, vbi nulla euidens causa apparet.

Cap. VI. Cùm alioqui lauari calida frequenter Indicarit) Induceret, non Indicarit. Idem ad corpora siccanda. Qua de causa & frigidi mari vtũtur. Præterea est alius vsus simplex.) Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, Item corpora siccant: qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex. Difficilius perfrigescunt marina calefacta.) Calefacti, non Calefacta. Ibidem pro Mammas rigentes, vetusti codices habent, Mammas sorotiantes: nec dubito, quin rectius, quandoquidem hoc vocabulo præter alios etiam Politianus vtitur. Sequenti versu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores.

Cap. VII. Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in salinas egerunt.) Congruentior erit lectio, si legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. Quicunque ligno conficitur sal, niger est.) Vetus lectio, Quicunque ligno confit sal. At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.) In vetustis exemplaribus tantum est, At è stagnis Tarentinus ac Phrygius. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam. Quædam enim fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima, flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totum diuersa res.) Verbosior hæc lectio est, at vetus multo elegantior simul & verior: Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam qua dam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur flos salis, in totum diuersa res.

Cap. VIII. Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis Spartariæ, & cetariis: sociorum appellatur.) Antiqui codices meliùs: Laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.) Illic legitur, Laudantur & Glazomenæ. Ac mox: Sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Quod prius non rectè legebatur, Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia. Nanq; & alece scabies pectoris sanatur.) Imò, Pecoris.

Cap. IX. Defuncta autem ac putrescentia ita vendicans, vt durent ea per secula.) Syncera lectio: Defuncta etiam à putrescendo vendicant, vt durent ita per secula. Ad hoc maximè probatur Tragasæus aut Caunites.) In vetustis codicibus pro Tragasæo Tuttæus legitur. Is in Phrygia conficiebatur.

Cap. X. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco.) Legendum, Et vitro, id est, ad vitrum. quod enim promittit suo loco se dicturum, id libro 36. capit. 26. in mentione vitri dicit. Podagricis in balneis vngi solia nitro prodest. Vetus lectio, Podagricis in balineis vti solio nitri prodest.

Cap. XI. Item abstergendæ lippitudini vtilissimi. Eam quæ tenuissima est, mollissimam quoque esse oportet.) Rectiùs, Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi, eosque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quæ discutienda sunt) Vetus lectio, Sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet, sic vt sanas quoque partes spatiose operiant.) Lege & distingue: Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficacius quàm aliud. Imponi oportet sic, &c.

EX LIBRO TRIGESIMOSECVNDO
CAP. I.

HOmines, quibus in pastu est, piscem olent.) Vetus lectio, Quibus impactus est. alioqui non quadrabit quod subiungitur: Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus.

Vitulos marinos ternas heminas capere.) Absurda hercle

hercle lectio. Legi debet Mitulos ternas heminas capere. Id conchæ genus eſt.

Cap. II. Nouacula & ferrum, quæ piſce tacta ſunt, olent.) Codices antiqui, Nouacula pice quæ tacta ſunt, ferrum olent. Item in Labra Cladij Iouis fonte.) Legendum, Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cinum appellant.) Diſſentiunt ab hac lectione vetera exemplaria, quæ ſic habent. Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quē Curium appellant. Et Curius Apollinis eſt cognomē, non fontis nomen.

Cap. IIII. Vtinam earum aliter quàm in veſica diſſectarum, inueniri poſſe non arbitror, & intra eam eſſe. Hæc quoque portentoſa à Magis demonſtratur, aduerſus aſpidum ictus ſingulare remedium. Efficacior eſt tamen, vt aiunt, cimicibus admiſtis.) Emendati codices: Et inter ea hoc quoq; eſſe, quæ portentoſa Magi demonſtrent, aduerſus aſpidum ictus ſingulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admiſtis.

Cap. v. Sæpius verò quantum veneficium præſtaret menſtruis mulierū.) Præſtaret, redundat. Adinueniri obiecta rana formicis.) Lege, Id inueniri. Cinis eorum ſeruatus prodeſt pauori. Prodeſt periclitantibus ex canis rabioſi morſibus.) Germana lectio, C.e ſ.prodeſt pauore potus periclitantibus ex c.r.m.

Cap. VII. Huius corporis humorem penicillis deraſum claritatem oculis inunctis narrant afferre. Scribo iuxta fidem veterum codicum, Specillis deraſum. Eſt autem ſpecillum inſtrumentum inungendis oculis aptum: quemadmodum legimus libr. 7. cap. 53. C. Iulius medicus dum inungit [illegible] ecillum per oculum trahens. In calice nouo lenta [illegible] na decoquere, deinde ſpuma pennis deterſa.) Subinde, non Deinde.

Cap. IX. Piſciculi minuti ex ventre eius, quos deuorauerit, exempti.) Lego, Qui deuorauerit.

Item vituli marini, cuius cinis & adeps prodeſt.) Cinis, redundat per anadiploſin præcedentis vocis paulum immutatæ natus. Morbos abigit ius mitulorum.) Hoc ius præcellit Iuri Cæſaræo pariter ac Pontificio, ſi verum eſt quod hic legitur. Sed extra iocum, pro Morbos abigit, legi debet, Corpus auget.

Cap. x. Neruos præciſos purpurarum cauum, quo ſe operiunt, tuſum glutinat.) Antiqua lectio: Neruos vel præciſos purpurarum callum, quo ſe operiunt. Intelligo autem operculum, quale & in terreſtribus cochleis conſpicimus, quoties intra calycem contractæ ſuo ſucco victitant. Secari harundine: ferro enim intingi vitiumq; trahere natura deſe[illegible]) Ferro enim infici, legendum: & Deænente, [illegible] ferente, atteſtantibus vetuſtis codicibus. Ita [illegible] eros [illegible] ubeſcere negauit mango. Salpe obſtetrix.) Vera lectio, Ita pueros mangonizauit Salpe obſtetrix. Iecur ranę dryophytis & calamitæ.) Incorruptiores codices: Iecur ranæ diopetis vel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorum, vt cum imbre delapſi vel certe ex imbre prouenisse videri poſſent, hos opinor hic diopetes vocari, quòd Græci διοπετὴς nominent, quicquid eſt ex aere delapſum, quaſi à Ioue demiſſum. Legitur hoc vocabulum & ſuprà. Pulmone marino ſi confricetur lignum, ardere videtur, adeo vt faculam ita præluceat.) Malo quod in vetuſtis eſt codicibus, Adeo vt baculum ita præluceat. Baculum autem neutro genere dixit, quemadmodum Græcis βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO

Ex procemio.

VIdemuſque ſuper excauatos montes, mirantes. &c.) Syncera lectio, Viuimuſque ſuper excauatam, mirantes, &c. Et in ſede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertiliſque, quà ſecetur.) Pro, Quà ſecetur, meliùs leges, Quaqua calcatur, vt eſt in probatæ fidei voluminibus. Cui enim fodiendi cauſa medicina eſt?) Noſtra exemplaria elegantius, Quoto enim cuique fodiendi cauſa medicina eſt?) Quàm innocens, quàm beata, imo verò & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud de ea, niſi quod ſupra terras, concupiſceret, haberetque non niſi quod ſecum eſt?) Vetus lectio nonnihil variat: ea ex vetuſtis exemplaribus totidem verbis adſcribetur. Q.i.q.b.i.u.& d. e. u. ſi nihil aliud, quàm ſupra terras, concupiſceret, breuiterque niſi quod ſecum eſt? Parum enim erat naturæ vnam inueniſſe vitæ peſtem, niſi in pretio etiam eſſet ſanies auri.) Illic legitur: Parum enim erat vnam vitę inueniſſe peſtem, niſi in pretio eſſet auri etiam ſanies.

Cap. I. Manus & prorſus ſiniſtræ maximam authoritatem conciliauere auro, non quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ virtutis inſigne.) Quanto meliùs noſtri codices: Non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis inſigne. Nec præter Numæ Seruiique Tullij alij, nec L. quidem Bruti.) Lege, Ac ne L. quidem B. Quanquam & de nomine ipſo ambigitur: id Græci à digitis appellauere.) Potior lectio, Quanquam & de nomine ipſo ambigi video. Græci à digitis appellauere. Aequa fortuna triumphantis & ſerui coronam ſuſtinentis.) Antiqua ſcriptura magis arridet: Aequè triumphantis & ſerui fortaſſe coronam ſuſtinentis. Et conditas artes veſtes ac vaſa aurea.) Alius pro Artes ſcripſit Arte, atque ita locum bellè caſtigatum putauit, cùm legi debeat, Et conditas arcis veſtes Et qui primus inſtituit, cunctanter id fecit.) Meliùs, Et quiſquis primus inſtituit. Inter Cepionem quoq; & Druſum ex anulo in auctione nauali inimicitiæ cœpere.) Venali, non Natali. Multi Prætura functi in ferreo cōſenuerint.) Lege addendo: Multi prætura quoq; functi. L. Fuſidium illum, quem Scaurus in vita ſua ſcribit.) Antiqui codices, Ad quem Scaurus de vita ſua ſcripſit. Nulloſque omnino anulos maior pars gentium hominumque, etiam qui ſub imperio noſtro degunt hodie habent,) Lege, Hodieque habeat. Alij verò & huic vnum tantum, quo ſignanda ſignent. Conditurque ille, vt res rara, & ad iniuriæ vſus indigna, velut è ſacrario promitur.) Prætulerim & hic vererem lectionem: A.u & h.u.t. quo ſignantem ſignent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vſus indigna, velut è ſacrario promitur. Porrò, Quo ſignantem ſignent, ſic dictum eſt, quemadmodum illud apud Satyricum: Sed quis cuſtodiat ipſos Cuſtodes? Alij bracteas inferunt leuiore materia, & propter caſum gemmarum tot ſolicitudinem putant.) Quis hæc verba obſecro pro Plinianis agnoſcat, cui modo Plinius vel mediocriter cognitus ſit? Imò quis non ſtatim ineptam orationem & vitioſam eſſe ſentiat? In noſtris exemplaribus legitur ſic: Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter caſum gemmarum ſolicitudini putāt. Demumque vel plurimum opum, ita ſcelera anulis fiunt.) Bene exercuit caſtigatorem & hoc caput, vt video, quamuis non bonam gratiam meritum. germana lectio eſt, Deniq; vt plurimum opum ſcelera anulis fiunt.

Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta. Seruorum quoque cauſa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.) Quid eſt, In domo turba externa, ac ſeruorum quoque cauſa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, ſinguli &c. Nunc rapiendæ com-

comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas. Sed & claues quoque ipsas signare non est satis.) Elegantius absque coniunctione, Sed. Nunc r. c. e.p.q.q.r. eas:& c.q.i.s.n.e.s. Et hoc est quod suprà dixit: Quod signantem signent. Celebrationem quidem vsum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior.) Nec hîc video cur mutare libuerit veterem lectionem: ea sic habet: Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est c.u.ad s.e.a. exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma lib. 9. cap. 41. dixit, Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse.

Seruatumq; in hodiernum diem est.) Diem, elegantius subintelligitur, quàm exprimitur.

Cap. II. Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorum scita in comitiis.) Plebiscita passim legimus apud bonos Latinæ linguæ authores: at Suffragiorum scita equidem nusquam legere memini. Præstiterit igitur & hîc veterum codicum fidem sequi, toties iam expertam: Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorum cistas in comitiis.

Cùm C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucuparetur, occupatusque in his esset, questus in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorem. At quid erit corrumpere veterum monumẽta, si hoc castigare dicitur. An illi parum integra videbatur hæc vetus lectio? Cum C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu &c. Quod ad equestrem ordinem pertinet.) Rectius, Attinet.

Cap. III. Antonius Sopus in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum.) Sopus, redundat: nam de Triumuiro intelligendum est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur.

Cap. IIII. Tum maximè Augustum de cruore eius cœnare.) Aliæ editiones, De cruce eius. Vtraq; dictio vitiosa. Legẽdum, De crure eius: vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partẽ in hospitalem cœnam insumpserit.

Cap. V. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Meliùs, Et colori blanda.

Cap. VI. Lineas ex argento nigras fieri producique miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras pro duci plerique mirantur. Nanque ideo etiam platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierumque epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.) Tutius & hîc vetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent: Nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarum intelligitur. Quæque subsidit in mortario abigiturque.) Lege, Abiiciturque. Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, fæcemque abiiciunt.) Saccant, non Siccant. Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarum.) Anulorum, meliùs quadrat, quàm Auellanarum: atque ita legitur in emendatis exemplaribus. Temperare, purgare, explere, hulcerum tumores lenire.) Scribe ex fide veterum codicum: Temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Itemq; perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplaribus, quorum fidem sequimur, tantum est, Cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione.

Cap. VII. Minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ authoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ religionis, vt author est Verrius, & cuius sit necesse credere authoritati, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam.) Codices nostri longè meliùs distingunt, vbi sic legitur: Et quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat authores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri &c.

Cap. VIII. Dum ne quid prætereat viscera, ac vulnus attingat.) Lego, Dum ne quid penetret.

Cap. IX. Quin etiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis) Alius Excultis mutauit in Exculptis, atque ita rem acu se attigisse putauit, cum legendum esse Expulsis, vetusta exemplaria nobis indicent. Plurimumque refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an euersa, an obliqua.) Antiqui codices sic habent: Plurimumque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa, an elata, trauersa an obliqua. Optima apud maiores fiebant Brundusina.) Fuerant, non Fiebant: atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. Conflatur in fictili circunlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectâtur exemplar.) Falsi, rectius, quàm Falsum.

Cap. X. Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.) Cognomen, non Nomen. M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset.) Nec hîc video cur Diuitem, nescio quis maluerit, quàm Locupletem, quantumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus.

Iuuat enim insectari inexplebilem istam habẽndi cupiditatem.) Nihilo minus elegans est, Habendi cupidinem, quod in nostris legitur exemplaribus. C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino coss.) Censorino, non Cyrino.

Cap. XI. Nec copia tantum argenti fuerat vitæ, sed validius pœnę metu pretium.) Antiqua scriptura meliùs, Sed validius penè manupretium. Alioqui ex vulgata lectione quis sensus commodus elici possit, equidem non intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi velint hic Parthica signa per Achaicam victoriam Romam inuecta, nisi fortè castigator iste Achaiam, ex qua hæc spolia erant, Parthorum prouinciam fuisse existimauit. Certè manu descripti codices pro Parthica habent Parta. s. victoria. quam lectionem si recipimus, nihil supererit scrupuli. Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, ex dignatione. Hinc aliqui veterum, vt C. Marius.) Lege & distingue sic: Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum. C. Marius &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

Cap. XII. Vidimus & ipsi Valerium Fuscum.) Arellium, non Valerium, suffragantibus vetustis voluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiam Mineruam in templo.) In templo, superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & venatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exemplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum: Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quiq; &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint.

Mox Cyzineus Tauricus, Item Ariston & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tauriscus, item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur.

Cap.XIII. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatum.) Syncera lectio: Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum: attestantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atq; aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMO QVARTO CAP. I.

IMò vero ante argentum ac penè etiam ante aurũ, Corinthium.) Lege, Corinthio. s. pretium est. Docuimus quandiu P. R. ære signato tantùm vsus esset.) Scribo, Aere tantùm signato.

Cap. II. Quippe cùm tradatur non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset.) Vetus lectio: Proscriptum cum eo ab Antonio: hoc est, cum Cicerone.

Cũ antea in seculo fictores nobiles esse desissent.) Rectius: Cum antè seculo, id est, ante centum annos. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpẽdo transferunt modò in lucernas, modò in trullas.) Vetusti codices sic: Quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta dixit, quæ alibi escaria. Insula ipsa est, nec gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.) Vetus lectio meliùs quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.

Cap. III. Accensio candelabri talis fuit, vt author est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & prætereà alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertiis L. eodemq; ostentante in conuiuio emptum, ludibrij causa nudatus, atque impudentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit.) Quis intelliget hæc? Nunc vide quantum præstant vetera exemplaria, in quibus ad hunc modum legitur: Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere prætereà & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis L. eademque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatos, atque impotentia libidinis receptus in torum, m.i.t.p.n.u.i.c.c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendũ, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.

Cap. IIII. Et iam omnium municipiorum & fori statuę ornamentum esse cœpere, prorogariq; memoria hominũ, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio: Et iam omnium municipiorum foris st. o. e.c.p.que. m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi.

Cap. V. Togata effigie antiquitus statuæ dicabantur.) Codices veteres verbis variant, si non sensu: Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequenti versu pro, Ab epheborum gymnicis exemplaribus, illic legitur, Ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.) Statuit, non Instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triumphassent.) In vetustis codicibus tantum est: Vnde & nostris currus in his qui triumphassent.

Nescio an primo honor talis à populo.) Rectius, Nescio an primo honore tali à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licet: vna, quam Pacuuius Taurus Aedilis plebis instituit, duæ quas M. Messala.) Magis placet vetus scriptura: Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet: vna quam Sex. Pacuuius Taurus &c.

Cap. VI. Et ante ædem Castorum fuit M. Tremelij.) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.) Nostri codices. Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem &c. Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eamq; solam fugisse, Tiberimq; trãsnatauisse.) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus reposita est hæc: E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eamq; solam refugisse, Tiberimq; transnauisse.

Paßimque statuæ in clientelas sunt receptæ.) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporũ restituimus: Paßimq; clientes in clientelas ita sunt recepti.

Cap. VII. Vt trecentorum quinquagintaquinque dierum nota.) Crassum erratum, cùm nunquam minus CCCLX. in anno numerati sint.

Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obiiceret.) Emendati codices: Deorum tantùm putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Signorum quoq; inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse tradatur, ante omnia, vt arti claritatem possent dare vel singula.) Illic legitur, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Solitum enim ex immani pretio cuiusque signi.) Lege, Ex manipretio. quod nunc vulgus illiteratum manufacturæ pretium vocat.

Cap. VIII. Cephisiodotus, Leochares, Epatodorus.) Scribo, Cephisiodorus, Leochares, Hypatodorus. Et paulò pòst pro Tymoles Timocles, attestantibus vetustis exemplaribus. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse, vt ait Varro.) Plus verborum habent vetusta exemplaria. P.e.v.v.c.i.f. excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deę sunt seminuda: vnde & laudata sunt.) Malui sequi archetypa, vbi scribitur hoc modo: Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Dεæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Tale senile signum Corinthium graphicè describit Plinius Iunior in quadam epistola. nec nouum est Fortunę simulachra nuda depingi, sicut & Occasionis. Quamobrem Athenienses eam honore habere volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior: Quamobrem Athenienses & honorem ei habere volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal hominis eius fecere. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymæo Aeginetici æris temperatum.) Lege, Aeginetica æris temperatura. Et Virtutem egregiam, vtrasque colosseas.) Scribo, Et Virtutem & Græciam, vtrasq; colosseas. Alioqui non est, quod referat hæc dictio, Vtrasque. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.) Nostra exemplaria: Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilam

lam sentientem quid rapiat in Ganymede, & quid ferat.) Lego Et cui ferat.

Boethi quanquam argento melior.) Melioris, rectius, quàm Melior. Habet quoq; huius gratiam Doryphorus. Elegantius. Habet gratiam suam huius quo que Doryphorus. Vnam solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione non vendidit Cato.) Scribendum, Vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.

Cap. x. Cadmiæ effectus, siccare, sanare) Meliùs, Siccare, persanare.

Cap. xii. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atq; colluatur. Imò, Colluat.

Cap. xiii. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Clearchum filum præcipitare volentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam, ferrum & æs miscuit.) Incorrupta manu scriptorum codicum lectio hæc est: Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamq;, ferrum & ęs miscuit.

EX LIBRO TRIGESIMO QVINTO CAP. II.

QVæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius est, quod in vetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo. Triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus.

Cap. iii. Omnes ab vmbra hominis lineis circunducta.) Ab, præpositio rodundat. Primus inuenit eos colores, teste (vt ferunt) Arato, Cleophantus. Quósnam colores, cùm modò dixerit, Sine vllo etiam num colore. Deinde quoties ita loquimur, vt ferunt, rumori nos credere significamus, non certo alicuius testimonio: quid igitur hic facit Aratus? qui tamen non est in enumeratione scriptorum, quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit, vt facilè hic vetustis codicibus assentiar, vbi sic legitur: Primus inuenit eas colorare testa, vt ferunt, trita Cleophantus Corinthius. Nimirum simplicissimus color conueniebat rudimentis artis, quandoquidem absolutissimi etiam artifices, Apelles & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse leguntur. Durauere & cæteræ, antiquiores & ipsæ.) Satis apparet hanc dictionem Cæteræ, hic locum non habere. Antiqui codices habent, Durauere & Cære. Ea vrbs est Hetruriæ, olim Agylla à Pelasgis cultoribus vocitata. Nisi fortè quis Turpilium equitem Roma. è Venetia nostræ ætatis bellè referat.) Velit referre, meliùs, quàm Bellè referat, suffragantibus antiquis exemplaribus. Paulò antè, cum restringerentur, sublatas.) Lege, Cum reficerentur. s. thermæ.

Cap. ix. Superatusque est ab eo Pythis.) Legendum, Superatus ab eo Pythiis. nam Pythia Delphis celebrabantur. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur.) Vetus lectio est, In qua pinxisse mores videtur.

Cap. x. Ipsius authoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum.) Vitiatam lectionem castigauimus ex fide veterum codicum in hunc modum: Quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta: Athenæ autem caput erant veræ Helladis, in qua est & Sicyon, altera post Athenas picturæ patria: vnde mox generibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum, olim Asiaticum appellatum. Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerentur.) Secutus archetypa nostra lego & distinguo: Diagraphicen, hoc est pict. in buxo, docerentur. vt ea voce rudimenta picturæ intelligamus. neque enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. est autem διαγραφὴ, vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri scribere vel pingere meditabantur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν vocant. & diagrammata propriè dicuntur descriptiones Mathematicæ, deformationésve architectonicæ. Cæterùm buxus, ad id potissimùm electa est propter materiæ leuorem, simulque densitatem, quòd minimè colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.) Lege addendo, Voluminibus etiam editis. Vnde, vt iam diximus, ab alio pingi se vetuit inueterato edicto.) Meliùs aliquanto cohærebit oratio, si iuxta veterem scripturam legamus hoc modo: Nam, vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Porrò hæc dictio Inueterato, haud dubiè nata est ex verbi Vetuit: literis aliquot ab oscitante scriba repetitis, ac mox à castigatore quò ei tum visum est, detortis. Imaginum ille similitudines adeò indiscrete pinxit.) Rectius, Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit. Tantumque ea in parte è facie ostendit.) Meliùs vetus: Tantumque eam partem. Sed legentes meminerint, omnia ea constare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.) Cui hîc suboleret mendum? Est tamen non simplex. Nam vetus ac syncera lectio habet sic: Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in auro mensura accepit, non numero. Vt intelligamus, in opere artem fuisse pretiosam, non colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine.) Aptius quadrabit ad sequentia, si legas: Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri versus videtur idipsum scribentis.) Meliùs, Describentis.

Vt idipsum repercussu claritates oculorum excitaret.) Colorum, non Oculorum. Ex illaq; reposuit ablatos colores) Vetus lectio meliùs, Et illa reposuit ablatos colores. Cylyscum tragœdiarum scriptorem.) Scribo, Philiscum. Impetus animi & libido in hæc quædam artis eum potius tulere.) Melior ordo, Impetus animi & quędam artis libido in hæc potius eum tulere. Tradunt nanque conductum eum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingendum, quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentum.) Vera lectio, Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti Poetæ, monumētum. Aristratus locauit pingendum, Nicomachus conduxit. Parua & Callides fecit.) Scribo, Callicles. Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.) Vetus lectio, Grylli vocantur. est enim picturæ nominatiuus. & Hoc genus dixit pro Huius generis. Plurimæ præterea faciles argutiæ.) Legendum: Plurimæ præterea tales argutiæ.

Cap. xi. Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.) Thespiis, non Thebis, habent veteres codices. Quamobrem daturus celebratis famam, absoluit vno die tabellam.) Lege addendo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.) Scribo: Quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos. Quoniam Glycera coronas vēditando sustinuerat paupertatē.)

Vetus lectio: Quoniam Glycera venditando coronas ſuſtentauerat paupertatem. Imitati ſunt multi, æquauit autem nemo. Elegantius abſque coniunctione, Aequauit nemo. Hic primus videtur & expreſsiſſe dignitates, inſignia heroum, & vſurpaſſe ſymmetriam.) In emendatis exemplaribus tantum eſt: Hic primus videtur expreſsiſſe dignitates heroum, & vſurpaſſe ſymmetriam. Nobilis eius eſt tabula Epheſi, Vlixes ſimulata veſania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux faſce gladium condens.) Antiqua ſcriptura verior: Nobiles eius tabulæ Epheſi, Vlixes ſimulata inſania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Huius eſt clypeo dimicans Athenis.) Addidimus, Athenis, quòd ibi pictura ea ſeruaretur. Non ſatis diſcernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt Olympiade CXII.) Lege & diſtingue ſic: Non ſatis diſcernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade CXII. Ioue Liberum parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiſcente inter obſtetricia dearum. Obſtetricia, ficut Famulitia, Seruitia. Nec enim credendum, pictorem tanto Deo alias obſtetrices, quàm Deas, admouiſſe. Supereſt vnum verbum Clamorem. pro eo repoſuimus, Cleon admeto, vt ſit pictoris & picturæ appellatio, & referatur ad verbum præcedens Innotuit. Nealces Venerem, ſolers hic arte ingenioſo operi ſuperpinxit. Siquidem cùm prælium, &c. Caſtigauimus ex manu ſcripto exemplari ad hunc modum: Nealces Venerem, ingenioſus & ſolers in arte. ſiquidem cum prælium nauale, & reliqua. Theontius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem. vt ſit picturæ nomenclatura, non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philoſopha & ipſa nimirum ex amatoris domeſtica conſuetudine, in tantum vt libros quoque contra Ariſtotelem ſcripſerit, quemadmodum legitur in præfatione ad Veſpaſianum Imperatorem, à Plinio in operis huius frontiſpicio præfixa. Mydon ſolus.) Lego, Mydon Soleus, id eſt, Solenſis. Sunt enim σόλοι Ciliciæ oppidum & alterum eiuſdem nominis in Cypro. Ac mox, Stadius, non Tadius. Dianam in tabula, quæ Epheſi eſt in antiquiſsimis picturæ.) Meliùs, Antiquiſsimæ picturæ. Diſcipulum eius fuiſſe Antobolum.) Scribe, Autobulum. Hoc cùm fecere, non apparet in velis, ſed in cortina pingi. In feruentes aquas merſa, poſt momentum extrahuntur picta.) Incorruptiora exemplaria aliter diſtinguunt, mutata nonnihil etiam lectione: Hoc cùm fecere, non apparet in velis: ſed in cortinam pigmenti feruentis merſa, poſt momentum extrahuntur picta.

Cap. XII. M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ Poſſumium nomine, à quo factas Romæ tubas, item piſces, quos aſpectu diſcernere à veris vix poſſes.) Crediderim noſtros potius codices germanam habere lectionem hoc modo: M. Varro tradit ſibi cognitum Romæ Poſim nomine, à quo factas Romæ vuas, item piſces, ita vt non ſit aſpectu diſcernere à veris. Cuius propalaſticen pluris venire ſolitam ab artificibus ipſis, quàm aliorum opera.) Illic legitur: Cuius proplaſmata pluris venire ſolita artificibus i.q.a.o. Fictilem eam fuiſſe, & ideo mirari ſolere. Vetus lectio: Fictilem eum fuiſſe, & ideo miniari ſolitum. Et arte firmitateque æui ſanctiora auro.) Scribo, Et arte æuique firmitate certiora auro. Firmitate certiora, magis quadrat, quàm Sanctiora. Sequenti verſu, Sed fictilibus prolibatur ſympulis.) Antiqui codices pro ſympulis habent Sympuuiis: quod vocabulum & apud Satyricum in eodem ſignificatu reperitur. Quis auſit Sympuuium ridere Numæ, priſcumque catinum. Vter tenuiorem humum circunduceret.) Meliùs Duceret, hoc quidem in loco, aſſentientibus vetuſtæ ſcripturæ voluminibus. Exprobrauit patinarum paludes Vitellio, memoria non vlla fœdiore, cuius veneno Aſprenati reo Caſsius Seuerus accuſator obiiciebat interiſſe CXXX. conuiuas) Hæc lectio nullo modo conſiſtit, cùm neque Aſprenas, neque Caſsius, vſque ad Vitellij principatum vixerit. Emendati codices aliter habent: Exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, quàm illa, fœdiore, cuius veneno, &c. Vitellij memoriæ, dicit, non Vitellio, quia tum iam ſupplicium dederat Vitellius. vt ſit ſenſus, fœdiorem fuiſſe in Vitellio principe tam immanem profuſionem, quàm in Aſprenate priuato veneficium.

Cap. XIIII. Parietes quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modum circundati vtrinq; duabus tabulis inferciuntur. Confer nunc ſynceram lectionem: Formaceos, quoniã in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur.

Quos ædificiis non idoneos probât.) Tolle, Quos, & ſcribe, Aedificiis non niſi bimos probant.

Halicarnaſsi mauſolea.) Lego, Mauſoli, ſcilicet regiam. pendet enim oratio à præcedentibus. nec de Mauſoleo hîc loquitur, ſed Mauſoli domo, cuius & ſequenti libro cap. 6. meminit.

Cap. XV. Fungoſum atq; omnium ore dilui facile.) Legendum, Omni humore dilui facile.

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.
CAP. III.

Columnas habuit in eodem atrio, Hymettias.) Lege, In eodem Palatio. Quem M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat.) Quem, redundat. Ante igitur artifices cenſebimus.) Meliùs, Percenſebimus.

Cap. V. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum diſtrinxit eos tantum, vt credatur aliquos ex iis ad laqueum compuliſſe. Meliùs, Amaritudinem carminum diſtrinxit in tantum, vt credatur aliquibus ad laqueum eos compuliſſe. Quemadmodum enim gladium diſtringimus petituri hoſtem, ita hic Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinẽ carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos diſtrinxiſſe. Cuius opera Athenienſes complura in ædibus ſacris poſuere, præclaramque Veneris imaginem extra muros, quæ appellatur Aphrodite exopolis.) Et hic vetus lectio eſt incorruptior: Cuius ſunt opera Athenis complura in ædibus ſacris, præclaraq; Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legendum pro Exopolis, Pauſanias quoque in Atticis atteſtatur. Proferemus argumento paruo & ingenij tantum.) Argumentã parua, non Argumento paruo. Scopæ verò laus cum his certantis. Fecit Venerem.) Legendum, Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunq; alium locum nobilitant.) Scribo, Et quencunq; alium locum nobilitatura. neque aliter legi commodè poteſt. Romæ quidem magnitudo operum eſt iam obliterata à magnis officiorum negotiorumque aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.) Aequè fœdum & hoc mendũ ſuſtulimus ex fide veterum codicum, hoc pacto: Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorumque acerui omnes à c.t a. Synceritas lectionis euidentius in cõtextu apparebit, collatis præcedentibus ac ſequentibus. Ex quibus vnus Liberum patrẽ palla velatus Veneris præfert.)

præfert.) Vetusti codices pro Veneris, habent Humeris. Hippiades & Hemerotes Taurisci.) Vetus lectio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodem loco, Liber pater Eutychidis manu laudatur.) Manu, superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris authoritate habitum Lysiæ opus.) Meliùs vetus scriptura: Ex honore apparet in magna authoritate h. l. o. & sic rectiùs quadrabunt, quæ sequuntur. In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans ante aditum porticus agnitiones sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis.) Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manu scriptos codices, qui sic habent: Inhonorus est nec in templo vllo Hercules, ad q. p. o. a. h. s. victima, h. st. a. a. p. ad nationes. Sitæ fuere & Thespiades &c. Suffragatur huic lectioni, quod mox in eodem capite legitur his verbis: Idem & à Coponio quatuordecim nationes, quæ sunt circa Pompei, factas author est.

Quarum vnam amauit eques Rom. Iunius Piscicu-lus.) Scribendum, Adamauit. Alij calcearent soccos, & omnes ex vno lapide.) Lego, Alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide. Nec minus Sauron atq; Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc, Minus, delenda est, vt hoc loco planè superuacanea.

Cap. VII. Argumento xvj. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelliguntur.) Emendata lectio: Argumento Nili xvj. libris circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi ingentis se amnis intelliguntur. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauere nostri veteres, sed in Germania.) Pro Sed, Legendum Sudines, nomen scriptoris, qui & in Catalogo recẽsetur. Ac mox, Chiorum magnitudine cadorum, non Et vrceos magnitudine cadorum.

Nos ampliores triginta vidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat.) Magis placet vetus lectio: N. a. t. v. in cœtione, quam Callistus Cęsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

Cap. VIII. Ad terenda collyria quadam vtilitate naturæ alia conueniens.) Lego, Quadam vtilitate naturali conueniens.

Cap. IX. Hac admiratione opus effectum est, vt cùm op. id ex Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, non opus. Pedalibus spatiis ex eodem lapide.) Spatiis, redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo, Alleuatas naues.

Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.) Lege, In portu ad Cæsaris templum.

Cap. XI. Tertius est in Vaticano, Rectiùs, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti versu in emendatis codicibus legitur: Fractus est in mollitione: non, Fractus in molitudine eius.

Cap. XII. Alij lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: Alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Minimam extitisse laudatissimam à Rhod. mer. factam.) Meliùs, Minimam ex his, sed laudatissimam.

Cap. XIII. Refecit vnus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.) Longè aliter legitur in manu scriptis voluminibus: Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nactabis regis.

Cap. XIIII. Leguntur & pensiles hortos, imò vero totum oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ.) Restituimus: Legitur & pensilis hortus, imò vero totum oppidum, Aegyptiæ Thebæ. Sequenti versu pro Subitò, Subter.

Cap. XV. Id M. Agrippa fecit in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coactis. Insuper mole imbrium concitati vada ac litora quatiunt.) Meliùs quadrat, mea quidem sententia, vetus lectio: A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati septem amnes, cursuq; præcipiti torrentium modo rapere atq; auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati vada ac latera quatiunt, & reliqua. Is iussus à Senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere.) Vera lectio: Is i. a. S. aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, d. r. Inenarrabili profectò impendio & operariorũ multitudine.) Elegantius, & operarum multitudine.

Cap. XVI. Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina.) Legendum, E Magnesia Macedoniæ contermina.

Cap. XVII. Et vestes & calceamenta illita mortuis lapidea fieri.) Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multũ degenerans, quæ sic habet: Et vestes & calceamenta illita, omnia lapidea fieri.

Cap. XXI. In pelliculis sacrificati vteri animalium.) Ridiculum, pro Sacrificatorum an. Paulò pòst pro, In vstrina ter siccantur, duæ tantùm voces repositæ, s. Trina vstione.

Cap. XXII. Græci è lapide duro ac silice æquo.) Meliùs, Silice æquato.

Cap. XXIII. Et cisternas harena pura & aspera quinque partibus.) In antiquis exemplaribus est, Et cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus.

Cap. XXIIII. Et lapide speculari, squamam vitalem habente.) Legendum, Squamámve talem habente. Quod malthatur, oleo perficitur antè.) Perfricatur, non Perficitur.

Cap. XXV. In Italia è festucis cannea: hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest.) Nihil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur: In Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pro num vitium. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.) Et hîc vetus lectio magis arridet: Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit.

Cap. XXVI. Sex M. p. à litore inter Cumas atque Lucrinum.) A præpositio redundat, non otiosa modò, sed & sensum vitians. Fit & intinctura genere Obsidianum, ad escaria vasa totum rubens vtrum, atque non translucens, hæmatinon appellatum.) Legi debet: Fit & tincturæ genere Obsidianum ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non translucens, hæmatinon appellatum. Nam alterum Et necessariò addendum, cum diuersa genera sint Obsidianum & hæmatinon, hoc rubens, illud verò nigricans.

Cap. XXVII. Repentè in foco comparuisse genitale.) Lege addendo, Repentè in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMOSEPTIMO CAP. I.

Multum enim detractum erat gemmæ dignitati.) Erat, redundat, sunt enim verba Ismeniæ choraulæ. Vt sibi quoque par videretur.) Legendum, si quoque par videretur.

Sed nulla peritia electas, sed forte quadam. His exemplis initio voluminis oblatis.) Lege & distingue sic: Sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis.

exemplis,& reliqua. Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactaque ab Ilmeniæ ætate post multos annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos.) Melior vetus lectio: Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactaque est. Ilmeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Quique Diui Augusti imaginem similem expreßsit, qua postea principes signabant.) Adde nomen artificis: Quique diui Augusti imaginem similem expreßsit, qua postea principes signabant. Dioscorides. Quidnam fuisse acturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset.) Facturum, non Acturum. Vitium enim est Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte videtur.

Cap.II. Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triumpho.) Antiqua scriptura: Et veriore luxuriæ triumpho. quasi luxuria tunc verius triumphauerit, quàm Pompeius. Ni verius sit eum Deorum ostentum credi oportere.) Rectiùs nostra exemplaria, Ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret. Qui sceptra personis histrionum, & cubicula viatoria vnionibus consternebat.) Scribo iuxta fidem veterum codicum: Qui sceptra,& personas histrionum,& cubicula viatoria vnionibus construebat. Dum Poppæanis præludit.) Non Poppæanis, sed Pompeiano.f.theatro. vt intelligamus theatrum hoc transtiberinum Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero priusquam probè perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremò in Pompeij theatro in conspectu totius populi Rom. ineptire non erubuit. Hoc artifices litura occultant.) Antiqua lectio, Cælatura oc. Alioqui non quadrat quod sequitur, Puras e.m. nam puræ hîc cælatis opponuntur. Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, ab Oceano spatio stadiorum sex millium.) Syncera lectio, antiquorum voluminum est hæc: Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Obeani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium.

Cap.III. Centum ferè. M.p. abest à Carnunto litus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur.) In emendatis codicibus legitur sic: DC. ferè M.p. à Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur.

Cap.IIII. Omnium profectò muneris talis inuentio hominis est.) Scribo, Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est.

Cap.V. Quapropter principatum ex iis Aegyptij obtinent.) Nisi legas, Cyprij, vt est in vetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia. Mox iuxta Carchedonem, in qua legebatur, smaragdites dictus est.) Lego, Mons in quo legebantur iuxta Carchedonem, Smaragdites dictus est.

Cap.VI. Sunt & Armeniacæ, vt cæteræ improbandæ, sed pallida zono.) Recta lectio: Cætera probandæ, sed pallida zona. Sequentis versus scripturam emendauimus sic: Hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Vltimus etiam huius capitis versus sic legendus: Obiterque omnium ardentium gemmarum indicanda.

Cap.VII. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo visu nubilantem, & si ita attollatur exardescentem.) Et hîc veram lectionem, vnde cætera, transcripsimus. Callistratus fulgorem carbunculi debere cādidum esse positi, extremo visu nubilantem, si attollatur exardescentem. Opponuntur.n. Poni & Attolli. Qui positi, genitiuum in verbum posuit vertit, non Latinitatis solùm oblitus erat, sed etiam verbi Dicit, quod ex præcedentibus huc quoque refertur. Et paulò pòst legendum, Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari. nam depra-uata lectio nullam certam mensuram definiebat. Sicut in Ephyra & Asso.) Nostri codices: Sicut Paro. alio qui Corinthum potius dixisset, quàm obsoleto nomine Ephyram.

Cap.VIII. Cæteræ saxo & cote poliuntur.) Imò, Naxiis cotibus, vt extat in veter.codic. non à Naxo, vna è cycladibus, sed ab alia Cretensi. Stephanus. ναξία λίθ@-, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. Cretēsis cotis mentio fit etiam decimooctauo volumine in ratione pratorum. Ergo euntes è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt.) Pro Euntes, scribo Fundis: Ergo fundis è longinquo incessunt. Hoc vectigal hocq; gestamen diutius in ceruice gratißsimum norunt.) Diuites, non Diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in secundo nullas.) Non, In secundo, sed Insectando. Et quidem callaides tali sectura formantur.) Qualinam sectura? Nihil enim præceßsit, quò referatur. Incorruptiores codices habent: Et venatus quidem callaidis talis. Sectura formantur, &c. Et venatum aptè nominat propter funditores. Neque est mutabilior alia aut mendacior vitri.) Reposuimus synceram lectionem, hoc modo: Neque est imitabilior alia mendacio vitri. Et nilion, fulgoris si ante habeas breuis, & cùm intueare fallacis.) Antiqua scriptura: Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare, fallaci. Smaragdo similem Indicæ, Cyprij dicunt glaucum pinguemque.) Meliùs quadrat vetus lectio, siue præcedentia consideres, siue sequentia. Est autem hæc: Smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucoque pingui. Et sequenti versu, pro Talis & iaspis est. scribo, Talis & Caspia est. Thracia Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Est autem Amisos Ponti vrbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

Cap.IX. Quæ ex iis smaragdo similis est, è petra per transuersum linea alba præcingitur.) Legendū, Smaragdo similis est, & per transuersum, &c.

Indicæ absolutum purpuræ colorem habent.) Addendum, Felicis purpuræ, hoc est, cuius tinctura feliciter succeßsit.

Cap.X. Candore intercincto variis coloribus.) Interstincto, id est, distincto, διαστικτῷ. De alabastrite. In India & Persidis Acidiæ monte.) Scribo, Et Perside ac Ida monte Batrachitas mittit & Coptos.) Meliùs, Coptos & batrachitas mittit.

Et fulmine tacta restinguit.) Vetus lectio, Fulmine icta. De brontia loquitur. De cælo tacta, legi sæpe, Fulmine tacta, non memini legere apud Latinitatis authores. Et alia parte purpureæ.) Lego, Et altera parte. Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. Deiectam in aquam feruentem tempestates tueri.) Scribendum, Deiecta in aquam feruentem tempestates auerti. de chelonitide. Proximè sequenti versu restituimus, in motacillæ auis ventre. quis enim vnquam Scyllam auem aut vidit, aut legit? Ad Dardanum nunc pagum quondam oppidum.) Vetus lectio, Atarne nunc pago, quondam oppido. Lactis succo ac sapore notabilem.) Lege addendo, Tritam lactis succo ac sapore notabilem. Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.) In Samnio, veteres codices habent. Et sequenti versu, Panchrus. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. Ac paulò pòst, Additam fœcunditatem, non Addictam. Item pro Philoginos. Phloginos. Iuxta monumentum Tiresiæ inueniunt: speciesque est eis aquæ glaciatæ.) Satis erat, Specie aquæ glaciatæ. Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare. Sequenti versu legendum, Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt prasini coloris.

Annotationes.

Cap. xi. Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Adadunephros eiusdem oculus nominatur. Fuit autem Adadus vnus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. hunc Syri ob merita consecratum in cælitũ numerum retulerunt, diuinisq; honoribus, ceu peculiare suę gentis numen, vsque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. Triophthalmos Ionacæ nascitur.) Scribo, Cum onyche nascitur. Pyrene ab oliuæ nucleo.) Imò Pyren, ipsius nuclei vocabulo.

Cap. xii. Cochlites quoq; nunc vulgatissimæ.) Lego, Cochlides. alioqui Cochlitæ, dixisset.

Cap. xiii. Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim veterem lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

IN PLINII HISTORIAM NATVRALEM Annotationum Sig. Gelenij finis.

E R R A T A.

Fol. 27. lin. 10. lege, dilatata. f. 53. lin. 46. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis iij. pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi Braccarum oppidum. fol. 99. lin. 8. citra. fol. 161. lin. 57. cellarum. fol. 199. lin. 3. verno vtrunque; & interit autumno circa Cretam insulam nato in petris est gramini simile. fol. 282. lin. 13. dici, neque inter fruges, neque. fol. 327. lin. 29. infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes, sanat cum axungia. fol. 329. lin. 23. efficacissima est, quæ florem purpureum habet: cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. fol. 333. lin. 57. volentibus. In mellis operibus, &c.

IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM

Index copiosissimus;

NON CONTEMNENDA NVNC DENVO ACCESSIONE LOCVPLETATVS, innumerisq́; propemodum in locis, quæ cum authoris sensis non satis congruebant, non raró etiam ex diametro pugnabant, quàm accuratissimè restitutus.

FRANCOFORDIAE,

Excudebat Martinus Lechlerus, Impensis Sigismundi Feyerabendij.

M. D. LXXXII.

PLINIANAE HISTORIAE INDEX LOCVPLETISSIMVS, CVIVSVIS ANIMANTIS, PLANTAE, AVT METALLICAE speciei naturam, ac vires medicas, & si quid prætereà id genus cognitu vtile iucundúmve toto opere continetur, alphabetico ordine, notisque arithmeticis, veluti digito commonstrans.

In hoc Indice prior numerus paginam, alter versum signat.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Venter.

areopa-

aron

Arundinum genera & vsus, vide infra Harundo.

Reliqua quære parte secunda,

Vide Pollio.

Quære alia parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Animalium astus.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Appetentia.

bellicarum

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

cymmi-

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Pedum clavorum.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Ambustorum remedia.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

D

Reliqua quære parte secunda.

Quære Cybele.

uium

E

ectypa

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

frugum

Reliqua quære parte secunda.

gallus

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

ΟΣΜΟΝ Græci mundum appellarunt, ab excellenti ornatu imposito vocabulo 2.7

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Piso.

Vide Papyrius.

Quære Plotius.

Reliqua quære parte secunda.

lutei

marinum

Vide Picus Martius

Miracula orbis septem.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

perdicum

Reliqua quære parte secunda.

pomorum

O prouidentia

puer

Vide Narium sanguis.

Reliqua quære parte secunda.

selecti

Quære Miracula orbis ſeptem.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

ſplene-

Reliqua vide supra in dictione Fimus.

strychno

Reliqua quære parte secunda.

Tusses

verbe-

vestes

vnguen-

Xanthos

PARS PRIMA.

PRIMAE PARTIS INDICIS PLINIANI FINIS.

INDICIS PLINIANI PARS SECVNDA GEOGRAPHICA CONTINENS.

ægyptus

Reliqua quære parte prima.

bethole-

carda-

cimmerium

v comen-

Reliqua quære parte prima.

curias

epipha-

Harma-

Hylæ

Macedo-

numan-

T orthos

parpa-

pistorium

Sacri

scytha-

Taphiu-

tiquadra

INDICIS PLINIANI PARTIS SECVNDAE FINIS.

FRANCOFORTI AD MOENVM EX officina Martini Lechleri impensis Sigismundi Feyerabendij.
M. D. LXXXII.

